שו״ת · אחרונים · זכר יהוסף

זכר יהוסף חלק א

רבי יוסף זכריה שטרן

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

זכר יהוסף חלק א

רבי יוסף זכריה שטרן

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/זכר-יהוסף-חלק-א/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

פתח דבר 5

ה' חשוון תרל"ד להרב דחוודאן ר' חנוך זונדל ראפפורט 9

סימן ב 35

סימן ג 57

סימן ד 62

סימן ה 67

סימן ו 69

סימן ז 73

סימן ח 82

סימן ט 84

סימן י 87

סימן יא 95

סימן יב 97

סימן יג 102

סימן יד 113

סימן טו 123

סימן טז 129

סימן יז 132

סימן יח 135

סימן יט 148

סימן כ 173

סימן כא 190

סימן כב 212

סימן כג 215

סימן כד 218

סימן כה 219

סימן כו 221

סימן כז 221

סימן כח 222

סימן כט 223

סימן ל 226

סימן לא 228

סימן לב 240

סימן לג 244

סימן לד 248

סימן לה 250

סימן לו 276

סימן לז 278

סימן לח 279

סימן לט 283

סימן מ 293

סימן מא 294

סימן מב 300

סימן מג 302

סימן מד 306

סימן מה 306

סימן מו 310

סימן מז 312

סימן מח 319

סימן מט 320

סימן נ 340

סימן נא 344

סימן נב 345

סימן נג 350

סימן נד 361

סימן נה 362

סימן נו 364

סימן נז 365

סימן נח 366

סימן נט 368

סימן ס 369

סימן סא 374
סימן סב 375
סימן סג 376
סימן סד 377
סימן סה 387
סימן סו 404
סימן סז 409
סימן סח 418
סימן סט 437
סימן ע 461
סימן עא 470
סימן עב 472
סימן עג 476
סימן עד 486
סימן עה 488
סימן עו 492
סימן עז 493
סימן עח 493
סימן עט 515
תקוני טעות והשמטות לח"א תשובת זכר יהוסף הנדפס בווארשא 516
תקונים לח"ב 520

פתח דבר

למשפט הקוראים המבינים מוגש ספרי מבלי כל הקדמת דברים במהלל פי את פעולתי או להתרצות על פניהם בענוה יתירה ומזויפת להסיר קנאת המבקרים ושוט לשון, ובהיות כולו כדמות הקדמה לשאר החלקים מהתשובות על סדר ארבעה השולחנות המתעתדים לצאת אחריו ברצות ה' את פעלי, ואזני קשובות לשמוע ברוח שוקטה את משפט המבקרים המבינים מבלי נשיאת פנים:

אחת שאלתי מבלי לדון אותי לכף חובה בהפקד התוארים הנהוגים בשמות השואלים, אשר כמו שנפרצו מאד בימינו כן ירד מחירם הרבה בעיני המבינים בעם, ואלה הראויים לזה הדומיה היא תהלתם, (ע' להלן סוף סי' ע'):

והנני ממלא הגליון (כפי שיחזיק הדף מהשער במקום הקדמה), מהתחלת מאמרי בספרי תהלוכות האגדות, וכנהוג בכמה חבורים להיות פתיחת הספר מעניני אגדה אשר ימצאו חפץ בזה רוב הקוראים ואשר ראשית חכמה יראת ה':

א **תוכן** האגדות בכלל ותכליתם להשריש עקרי האמונה בגמול ועונש ותחה"מ והתגלות כבודו באחרית הימים על כל היצורים, ולהורות לאדם להיות ערום ביראה כו' ומקובל על הבריות כברכות י"ז א' ויומא פ"ו א', ולהיות שם דרכיו כמ"ק ה' א', ולבור דרך הישרה לתפארת לעושיה וכרפ"ב דאבות, ולכונן יסוד התורה מאי דעלך סאני לחברך לא תעביד כשבת ל"א ע"א, ואמרו בויקרא רבה פרשה ט' ואלי' רבה ר"פ א' דרך ארץ קדמה לתורה [וכמו שהאריך בבאורו בהקדמת דרך חיים לאבות ממהר"ל מפראג, ובסו"פ ג' ור"פ ו'], ובברכות ס"ג א' איזה פרשה קטנה שכל גופי תורה תלויין בה זה דרך ארץ, ובספרי האזינו פסקא ש"ו יערוף כמטר לקחי כו' ואומר קחו מוסרי ואין מוסר אלא ד"ת שנאמר שמע בני מוסר כו' ואומר שמעו מוסר וחכמו, ולכן יבואו צמודים וקשורים יחד ההלכות והאגדות אשר כולם נתנו מרועה אחד, וכסנהדרין כ"ד א' מאי בבל שבלולה במקרא ובמשנה ובאגדות, ולבל יחסר המזג לכל שלימות האדם וחובתו לתועלת נפשו שלא להכשל בשרירות לבבו, והפליגו על אזהרת המדות ומחיוב ההתרחקות מלשון שקר ותהפוכות וחנופה ומהלבנת פני חבירו ומגרה מדון איש חמות ומספור לשה"ר וליצנות ושנאת חנם ומנבל פיו ורום לבב וכדומה, ומהם שהוציאו מעומק פשט הפסוקים ובמדות הנדרשות או מהמושכל והסברא, או שנתפשט באומה ממקבלי השמועות וכמ"ק ה' א' ואסמכיה יחזקאל אקרא, וע' רש"י ביצה י"ו ב' ד"ה מה"מ וכתענית ט' א' דליכא דלא רמיזי באורייתא, ולפעמים עשו ציונים לזכרונם לתלות דרשות מוסר גם

משמות עירות וכגיטין ז' א' מאי דכתיב צקלג ומדמנה כו' ובב"ב ע"ח באו חשבון נחשב חשבונו של עולם:

אמנם כמו אשר יכבד להבין כמה מאמרים המתיחסים ללימוד התכונה מדידה ואלגברא מבלי שידע ידיעה קודמת מיסודי הלימוד, וככה אלה אשר לא נגמל פרים ומי שאינו בקי בסגנון תהלוכות האגדות יכשל בהם למצוא תואנות באגדות שונות ולתלות החסרון בדבריהם, או לגומעם כמו שהם חי ולא ידע מה להשיב לאפיקורס:

וכבר אמרתי בהנחת רמזי האגדות בכלל ושוב מצאתי כן במורה, חלק א' פרק ע"א להיותם שונים ברמז ובדברים מפליגים להיות נרשם בזכרון הלומדם בעל פה קודם שהותרה הכתיבה משום עת לעשות לה' כו', וע"ד שפירשו מהרי"ט ועץ חיים על התורה ובהקדמת טל אורות וזולתם בפסוק פלאות עדותיך על כן נצרתם נפשי, ושלזה מתקיים ג"כ גירסא דינקותא כשבת כ"א ע"ב בהיות בעיניו הכל לדבר פלא, (ובסב"י פרק קי"ב הערה ב' וסו"ס קכ"ח מאיסור דברים שבע"פ לאומרן בכתב כדי שיהא התלמיד כרוך אחר רבו יע"ש), ואם שהיה צורך השעה להתיר הכתיבה שלא תשתכח התורה, בהיותנו מטולטלים ומפוזרים והי' לתועלת שנתמעטו הע"ה ממה שהיה בימיהם קודם שהותרה כתיבתו, אמנם כמו כן היה לסיבה שנתמעטו הת"ח בערכם שבימיהם היה כל אחד בקי בעל פה במקצוע שהיה עוסק בו וכירושלמי דשביעית פ"י ומכות פרק ב' הנכנס לאתר ומוקרין ליה בגין תרתי מסכת צריך שיאמר בחדא מיכלא אנא חכים, ועכשיו כמעט שרחוק למצוא מי שמשנתו סדורה בפיו לאשורו מרוב הלימודים שלומדים מקופיא וסומכין על החיפוש בספרים, וכמאמר המורגל בפי, נקל למצוא מי שבקי בכל הש"ס ולא מי שבקי כהוגן במסכת חת:

ובפרט בעניני כתיבת האגדות שהקפידו ביותר על הכתיבה מצד דברים שבע"פ אי אתה רשאי לאומרן בכתב שנחלקו גם בימיהם דלא התירו משום עת לעשות לה' כו' רק על הלכות, ולרדב"ז דלא חששו אם ישתכח רק במשנה וגמרא שלא לאסור המותר כו', ומה גם שבהרבה אגדות מי שאינו בקי ברמיזתם ובסגנון תהלוכות האגדות ולמי שלא קדמה יראתו לחכמתו תהפך לרוח משחית, וכמו שנשא המשל באמרי בינה פרק ד' מאוכל בשר ונחנק בעצם מעצמיו, ואמרו ביומא ע"ב ב' זכה נעשית לו סם חיים כו', וכתיב כי ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בם כו', ובהמשך המאמרים יוכחו נאמני רוח כי גם מאמרים הנפלאים באגדות תוכם רצוף דברי חכמה וחקירות רמות ביראת ה' לאושר האדם, אשר החקירה באחזה בעקב הקבלה והאמונה תהיה התורה לאור לבלי לסור מהמסלה ולבלי ילפת דרכו בארחות עקלקלות לכל אשר יוליכנו רוחו:

ולמען יוכחו לעיניהם גם תועי דרך ולהסיר דבת הרוגנים אשר ההגיון בתלמוד ירחיקנו מלימוד שאר החכמות, ראיתי כי טוב לפקוח עיניהם ולהעיר רוחם לדעת מעוצם עסקיהם גם בפרפראות לחכמה גם בהיות רוב מעונם בדרכי התורה, ועד"ש התו' בתענית ז' א' בד"ה אף וע"ש בהגהות הרי"ב ובחו"י סי' רל"ט הביאו מהירושלמי, וכנראה שהוסב לו מדברי התוס' שלא הזכירו מקורו וע"ש בסי' צ"ד, וע' בל"ח ברכות פ"ה סי' ג' וקדמהו הר"א בן הרמב"ם באגרתו, וכמ"ש באור החיים חבור השלישי פרק ג' שהמבלים בזה כל ימיהם דומה למי שרוצה ללמוד לתפור ולמד אומנת הנפחים לעשות פטישים ומחטים וחכמת הנשים לטוות בפשתן ולא זכה ללמוד עיקר האומנות, וע"ש בפרק ט': **ואזכיר** בזה בקצרה ממ"ש בהקדמת מרכבת המשנה איך שנכללו בש"ס התכונה ומדידה ואלגברא להבין המשניות בכלאים ושיעור בית סאתים ושבעים אמה ושירים ומשקל מנה ומאתים ומדות קצובות וציון התחומים לקדר בהרים, ומי שראה את החודש יעיד שמלאכת הגיון בש"ס לוטשת הרעיון, ודקדוק הלשון בלעדו לא יצלח איש בלימודו להבין כוונתם, וע' בס' המדות לרי"ס שער שלישי פ"ג בהערה, ובאמרי בינה שער ג' שהיו מוציאים אקי הכלאים מטבע הזרעים ובהבדל בע"ח זה מזה ולהציב גבולים למספר ח"י טרפות וחרותא בידי שמים דהדרא בריא וטרפות הדרוסה מטבע הדורסים כו' ולהבדיל בין דם בתולים או חבורה כו' ולמדוד מי מקוה ארבעים סאה אמה על אמה ברום שלוש ומדת הרביעית אצבעיים על אצבעיים ברום אצבעיים וחצי כו', ולתת שיעור ליניקת הזרעים בטפח ומחצה, וגבולות המועדים ימים ושנים כו' וע"ש בהרחבת דברים, ובפרט בחשבון העיבור אשר הצטיינה אומתנו בזה מעולם, וכשבת ע"ז א' בפסוק כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים כו', ואשר גם היום הלוחות העבריות יותר מכוונות, ובבכורות מ"ה א' מידיעתם בניתוח בדקו ומצאו רנ"ב אמר להם שמא באשה בדקתם כו', וכן עמדו על אמיתת המינים לכמה יולדים, ובאילן לכמה מוציאה פירות כבכורות ח' א', וכן במראות דמי נדה להבין על דם חימוד כמו שהעידה אמו דשבור מלכא חכימי דיהודאי בתוונא דלבאי יתבי כנדה כ' ע"ב, ובכפתור ופרח פרק מ"ד שכל מה שימצאו בשבע חכמות ימצא קצת ממינים בתלמוד חלק יודע ממנו שהיו בקיאים בכולם, וע"ש בפרק מ"ה ובכוזרי מאמר שלישי סי' ל"ט ורביעי סי' ל"א, ובכוזרי שני ויע"ד ח"ב דרוש ז' (בדף מ' ע"ד בדפוס זולצבאך), ובמנוה"מ נר ד' כלל ג' ח"ב ונר ו' ח"א פ"ג, וע' במורה ח"א פרק ע"א ורמב"ם פרק י"ז מקידוש החודש. ובזמן גלותנו אבדה חכמת חכמינו ומצאו ספרינו והעתיקו על שמם במעט שינוי וע' בשלשלת הקבלה בדור אלכסנדר בשם חכמי הנוצרים:

והרבה ענינים נכלל בדבריהם מה שהגיעו בדורות האחרונים מבחינות רבות, כמו בתוספתא סוף מעשרות אין בריה נבראת בריבוע ששת ימי בראשית, וזה מוסכם לדעת הטבעיים החדשים, וע"ש בירושלמי ובתולדות אדם סו"פ ה', ובס' הברית ח"א מאמר ח' מקור מים פ"ד ממציאות הכלי לירד למעמקי מים לפי שאין יכולין ליכנס בגבול אויר המוסגר בכלי, וכבר הוזכר במקואות פרק ד' כלי שהטבילו דרך פיו כאלו לא טבל וע"ש ברע"ב, ובהקדמת שו"ת פאת השדה הובא ממ"ע שאחד בשווייץ ילדו לו כל הפרות עגלים זכרים ובשנה השנית נקבות ובשלישית זכרים, והסיבה כי לבע"ח נקבה תבא לה בכל שנה תאוה להזקק לזכר (בל"א ברונסט) עד שתגיע לנקודה היותר גבוהה ואח"ז הולכת וחסרת עד כי תאבד מכל, (ובמ"ק י"ב א' חמורה שתבעה מרביעין עליה זכר בשביל שלא תצטנן ומותר בחה"מ ככל דבר האבד), וברצותו שיהיו זכרים לא נתן פרתו לרבעה עד שתעלה הברונסט לנקודה היותר גבוהה, וברצותו שיהיו נקבות הרביע זכר בעת התחלת התאוה, וכבר קדמה התורה אשה כי תזריע וילדה זכר (ובנדה ל"א ע"א הוציאו מזה אשה מזרעת תחלה יולדת זכר כו'), וע"ש עוד כאלה אשר נלאיתי להעתיק דברי זולתי, ונמשכתי קצת הלאה מתכלית מאמרי לכבוד חז"ל מהשתלמותם בכל החכמות, ובירושלמי ע"ג בפ"ג הבאלון שעשה אלכסנדר וסלק עד שראה העולם ככדור ובפני משה שהוא הבאלון שבימינו וקיים שכן כתוב בדברי הימים שלהם, ובמדבר רבה סדר נשא פי"ג אלכסנדרוס בעי מיסק וכו', ובשערי תשובה להגאונים סי' קכ"ח ובאיי הים האריך קצת שאם שבערך מלין מפריח זה באויר מבלי ראיה מתנגדת, ונראה שגם במציאותו אין חדש ושכחו וחזרו ויסדום.

אמנם מה שכתבו באיזה חבורים על מציאות הטעלעגראף שנתחדש בדורנו ע"פ המצאת איש יהודי מאמעריקא שמואל בן ידידיה מארס אשר בשנת 1836 למספרם כוננו ידיו את מכונתו הראשונה] שהביאו שכבר נזכר זה בשל"ה, והמה חזיונות המדמה להעיד על מה שלא נמצא, וכנראה בא להם ממ"ש החייט מסגולת המאגנעט שאם יושם שברי האבן בשני זוית מרוחקים ותניח הברזל סמוך להחתיכות שכל התנועות שעושה החתיכה האחת עושה האחרת כו', ועיקר ענין מציאות אבן השואבת נזכר כבר בע"ג מ"ד א' וסנהדרין ק"ז ב' יע"ש בפרש"י:

(**ההמשך** יבא במקומו אי"ה).

ה' חשוון תרל"ד להרב דחוודאן ר' חנוך זונדל ראפפורט

בדבר שאלתו בנפסקו שני ראשים מהציצית בצד אחד של הקשר וקשר להם חוט ארוך ליפותן שיהיו חוטין שלמים ונפסק גם החוט הג' מהקשר, דאף דלט"ז סו"ס י"ב ומג"א ר"ס ט"ו דקשירה חבור גמור מ"מ כיון דבשעת עשייתן לא היו מאותו כנף ודמי להא דשבת קי"ב ע"ב ועירובין כ"ד א' בסנדל שנפסקה אחת מאזניו ותיקנה ונפסקה השניה דפנים חדשות באו לכאן:

א) **הנה** לפי הבנתו תיקשי גם לט"ז דמכשיר בקשרו להחוט שנפסק לאחר שנעשה בהכשר ונשתייר בכדי עניבה וע"ש בפמ"ג דהנפ"מ כשנפסק אח"כ גם ראש השני שאז לא הוי בכדי עניבה, והא לאחר הקשירה חשיב פנים חדשות והוי עשוי בפסול וכן העיר בס' חומת ירושלים ר"ס קי"ט והניח בצ"ע. וכה"ג בפמ"ג סי' ט"ו ס"ק ב' ומיהו אם הם רק כדי עניבה דאין ראויין לבגד אחר ולקשור אותם פנים חדשות הוא שרי להפסידם ולקרוע אותם, וכנראה גרם למעלתו שלא עיין רק בבאה"ט שקיצר בהעתקתו שהט"ז מתיר בחזר וקשרו ולא הביא מסקנתו דלא מהני הקשירה רק בנשאר כדי עניבה והיינו כשנפסק אח"כ גם הצד הב', ובשערי תשובה העתיק אם היה קשור בשעת העשיה וצ"ל שאם היה כשר:

ולכאורה לק"מ דאף דהוי פנים חדשות מ"מ לא שייך תעשה ולא מן העשוי כיון שהיה תחלת עשייתו בהכשר וכמנחות מ"ב א' ואו"ח סי' י"א סעיף י' דאם היה רחוק מהכנף מלא קשר גודל ונתקו מחוטי הערב עד שלא נשאר כשיעור כשר כיון שבשעה שהטיל בו ציצית הוי כשיעור וע' במג"א סי' תרכ"ו ס"ק ז' מהא דפרס סדין על הסוכה וחזר ונטלו ממנה:

אמנם זה ליתא דלא מהני לענין תעשה ולא מן העשוי במה שהיה בהכשר רק היכי דהפסול מצד הטלית שממילא לא חל בבגד זה מצות ציצית אבל בציצית שפסולו בגופו הוי כנעשה מתחלתו בפסול דמיד שנפסלו בטלה עשייתן לגמרי וכט"ז סוף סי' י"ב דאם נקרע באופן שנפסל וקשר חוט אחר הוי תעשה ולא מן העשוי וע"ש בסי' י' ס"ק ט' בהטיל למוטלת שמכשיר הרא"ש וע"ש בפמ"ג ובשו"ת נאות דשא סי' ס"ג בבאור הט"ז דאין זה פסול החוזר להכשירו, וכן מבואר בב"י סי' י' בד"ה והיכא דפסקינהו ובד"ה והרמב"ם וברר"ס כ"ג ובמ"א סי' י' ס"ק ו' וברר"ס כ"ג שהשיג על הלבוש דאם מסיר הגג מעל הסוכה לא הוי תעשה ולא מן העשוי שאין הפסול בגוף הסוכה רק בדבר המונעו ועי' בפמ"ג, ובסי' תרכ"ו חזר בו הלבוש בעצמו והביא ראיה מטיפת דיו שנפל על האות

דאין מועיל גרידה משום חק תוכות דהוי ולא מן העשוי ואף שנעשה בהכשר והיינו דהטיפה מקלקלת האות בעצמו ונתבטל עשייתו הראשונה:

וראיתי בהלכות קטנות חלק ב' שאלה קי"ח מי שנפסקו לו חוטי הגדיל אפשר שיתיר הג' חוליות עם הג' קשרים העליונים ויניח קשר התחתון עם חוליתו כדי שיהיה פתיל וגדול עד שימצא גדילים אחרים ואין בזה ולא מן העשוי כיון שנעשה בכשרות עכ"ל, ולא נחית לזה דבציצית פסולו בגופו דלא שייך מה שתחלת עשייתו בהכשר רק לגבי טלית, ואם דבעובדא דידיה שאין מצוי לו אז גדילים אחרים הדין פשוט בלאו הכי כאו"ח סו"ס י"ב דהיכא דלא אפשר יש לסמוך על ר"י דאפילו כשנפסק הגדיל כשר בשנשתייר בכדי עניבה.

וכן יש לתמוה על הפמ"ג סי' י"ג במש"ז סוף ס"ק ה' שנפסקו ציציותיו בבהכ"נ ופתח שיהיה קצת פתיל ומה"ת הוי ציצית ומותר משום כבוד הבריות וע' בשו"ת מוהר"ם מרוטנבורג סי' רפ"ז] ותעשה ולא מן העשוי דומה להטיל ציצית על ציצית בסי' י' סעיף ו' הואיל ונעשה בהכשר עכ"ל, והרי בפסול בגופו לא מהני זה וע"ש במ"א ס"ק ו' ובשו"ת ברית אברהם חלק או"ח סי' ד' אות ב' שהאריך ובמ"א סי' ט"ו ס"ק ג' ובפמ"ג דכיון שבשעת עשייתן הוי בכשרות ואח"כ נקרע קרן אחר כשחוזר ותופר קרן ועושה ציצית דמתכשרי הראשונים דלאו פסול בגופיה הוי ודומה להטיל ציצית על ציצית ושם מדמה שפיר דהפסול מצד הטלית:

אך לכאורה דבציצית שנפסקו לא חל שם פסול דבידו להתיר הקשר וכקידושין ס"ב א' באומר שיהיו תרומה לאחר שיתלשו ואף דתלישה מחוסר מעשה (וע' בחולין פ"ט א' ופ"ד א' וסנהדרין קי"ב א' וע"ש מ"ו ב' ובתו' ד"ה תלישה), וע' בט"ז סי' כ"ה ס"ק י"ג שמחלק להיתר קשר דמחוסר מעשה קל להדקו אבל בנפסק הוא מעשה חדש, מ"מ בהתרת הקשר בציצית אפשר דדמי למ"ש התוס' סוכה ל' ע"ב סוף ד"ה שינוי החוזר דנקל להתיר אגודו, ומיהו נראה דלא אמרינן כל שבידו רק בעומד מצד תשמישו וכהא דכל העומד להחתך בחולין ע"ב סוף ע"ב והעומד לפדות מנחות ק"א ב' וכה"ג אבל בציצית אין עשויין לכך להתירן ולפותחן מחדש שיהיה פתיל וכהא דשבת ק"ד ב' דמחוסר מעשה דקריבה וע"ש בפרש"י אינו מקרבן אלא ע"י קציצת המפסיק ביניהם וכו', וע"כ דלא אמרינן כל שבידו לקוצצן כשאינו עומד לזה וע' בחת"ס חא"ח סי' צ', ובתוס' זבחים קי"ב א' סוף ד"ה והכ"ק חסרון עקירה לאו שמיה חסרון בהאי דעומד ליעקר ולא דמי להא דלקמן קי"ד דמשני מחוסר עקירה דהתם אינו עומד ליעקר:

ובתוס' שבת פ"ד ב' בד"ה שטהורין בזב דצמיד פתיל בא לכלל מגע שעומד ליפתח ולא דמי לקולית נבילה שסתמא אינה עומדת לנקיבה וכ"כ התוס' ב"ק כ"ה ב' בד"ה פכין ובחידושי רשב"א ביצה ל"ב א' בד"ה איכא דאמרי ואינו דומה לקולית שניקבה שאמרו בהעור והרוטב מחוסר נקיבה כמחוסר מעשה דשאני התם שאין עשויין לינקב כו', ואולם לגירסא שלפנינו בחולין קכ"ז ב' הדר פשיט ליה דלאו כמחוסר מעשה וע' רמב"ם הלכות אה"ט פרק ב' הלכה י"ב שזה בספק וע"ש בכ"מ שהיה לו גירסא אחרת, וכן מצאתי בסוף ס' עצמות יוסף בסוגיא דדיו לבא מה"ד דהתוס' גרסי התם כמחוסר מעשה כו' יע"ש, אך י"ל דלא אמרינן רק כל העומד לפדות שהשינוי אינו בגוף הפרה וכן העומד לזרוק שהוא בהכשר הקרבן ולא בנקיבה וכמו דלא אמרינן העומד לשחוט וכתוס' ב"ק ע"ו ב' וחולין פ"א סוע"א וכהא דקידושין ס"ב ב' מעיקרא בהמה כו' ורש"י גיטין מ"ג ב' בד"ה פקעו שהרי נשתנה גופה והוי כקטן שנולד, ובתוס' פסחים ר"ד ס"ב דמעשה דמילה חשיב טפי דלא אמרינן הואיל ואי בעי מתקן נפשיה, ואולם בתוס' שם צ"ד ב' בד"ה ואין דרך רחוקה כו' דערל בדרך רחוקה חייב בפסח דהוי כמו ראוי לבילה, ואף דבמילה חשיב מחוסר מעשה קודם שימול ולא אמרינן הואיל.

ומיהו בלאו הכי הא גבי ציצית כל עוד שלא נתקן פסול הגוף הוא ולא מהני מה שבידו א וכתוס' כריתות ז' ב' בד"ה הואיל דאף דקיי"ל כל שבידו לא הוי דיחוי ה"מ שאינו נפדה מחמת פסולו כו', וכה"ג בתוס' סוכה לג' א' סוף ד"ה נקטם שכתבו שצריך לחלק בדברים, והחילוק מבואר בתוס' דכריתות דבמזבח שנפגם ובהמיר דהוי פסול הגוף לא אמרינן דכל שבידו לא הוי **דיחוי**: וראיתי בשו"ת נפש חיה חיו"ד סו"ס ה' בד"ה והנה מדי דברי בסוגיא דמנחות כ"א א' נימא הואיל ואידחי אידחי כו' וסבור הייתי דכל שהפסול בגופו שיש שנוי בדם לא מהני ג"כ בידו, ובתוס' זבחים ל"ד סע"ב בד"ה כל שבידו דבענביו מרובין מעליו אין זה בידו כיון דאין ממעטין ביו"ט כו', ואפשר דהפסול הוא דבר נפרד שהעלין בפני עצמם כשרים, ובזבחים ע"ח נפל דם לתוך מים הואיל ונדחה ידחה ואף דבידו להרבות כיון דהוי פסול בגופו יע"ש שהאריך, ולא נתעורר מהתוס' כריתות ז' שקדמוהו וכתבו מפורש לחלק בהכי, [ועי' במ"א סי' תקפ"ו ס"ק ג' ובתוס' זבחים י"ב ע"ב בד"ה וש"מ וסוכה ל"ב א' סוד"ה באשירה דכיון דאם עבר ומיעטו כשר חשיב בידו וע"כ כתוס' שם ל"ג א' בד"ה נקטם ובר"נ דגבי נראה ונדחה לא חשיב בידו ורק לענין דיחוי מעיקרא חשיב בידו ובלאו הכי דהכא קאי אדר' יוחנן דסובר בשבת פ"א ב' דדשא"מ מותר וכדמוקי בסוכה ל"ג ב' דלר"ש ממעטין ולקמן ל"ד ב' דכל שבידו לר' יהודה לא הוי דחוי ולטעמיה דדשא"מ אסור לא הוי בידו וכמו שהאריך בשו"ת

שמן רוקח ח"א סי' כ"ב, והארכתי בתשובה בישוב סתירת הסוגיות דאף דאסור מה"ת חשיב בידו וכיבמות צ"ב דהוי בידו לקדשה עכשיו כיון דקידושין תופסין ביבמה לשוק ובגיטין פ"ד א' דבשר חזיר בידה לקיים באיסור וע"ש ברש"י ד"ה א"ל רבא ובקידושין ס"ד א' שבידו להשיא לה בעבירה וע"ש רש"י ד"ה והרי ובתוי"ש ס"ד ב' דחשיב מיגו כיון דמהני בדיעבד., ועי' מל"מ הלכות שופר פרק א' הלכה ד' דהואיל דאיסורא לא אמרינן, ועי' במנחת משה חא"ח סי' י"ג], אלא שבכונת התוס' דסוכה אינו מוכרח שהחילוק משום פסול הגוף, דבנתן לפסול לא הוי עליו שום דיחוי גם לשעה דבידו להחזיר לכשר, ובמנחות נ"ט ב' מכשיר אני בלבונה שאפשר ללוקטה, ולא צריך רק לסלק מה שעשה כבר ודמי למ"ש התוס' בעירובין צ"ח ב' בד"ה אלא דהתם קלוטה כהונתה כיון שהיתה דעתו שתנוח שם אבל במזבח שנפגם שמוכרח להוסיף בנין במזבח וכן בהמיר דהוי דעת אחרת וכקידושין ס"ב ב' וברש"י ד"ה ה"ג מעיקרא ובחידושי רשב"א וריטב"א ורש"א וכמו שהעלה בראש המזבח לזבחים ס' ע"ב ליישב קושית התוס' סוטה ט"ו ב' בד"ה נתאכמו מזבחים פ"ח בבגדי כהונה דהוגעו למים מכבסין דלא דמי לכלי חרס אף שבידו להחזירן לכבשן דהוי פנים חדשות וכתוס' פסחים ל' ע"ב בד"ה התורה עכ"ד, ובתוס' פסחים ר"ד ס"ב דמעשה דמילה חשיב טפי דלא אמרינן כל שבידו וע"ש בהגהותי ובשבת ק"ד ב' דמחוסר מעשה דקריבה, ובנזיר מ"ה א' יצא זה שמחוסר הבאה ונתינה, ויומא ס"ג דמחוסר פתיחה בדלתות היכל כמחוסר מעשה, ורש"י מנחות ח' א' בד"ה לעולם מנחה הלכך קמוצה ליכא למימר כמאן דקמציה דמי דמחוסר מעשה, ובזבחים ק"ה א' מחוסר יציאה מחוסר מעשה, וע"ש סוף ע"א ובתוס' דמחוסר חתיכה פשיטא דחשיב מחוסר מעשה:

שוב נדפס שו"ת מהר"י הכהן תנינא וראיתי בחדושיו להלכות וקטנות בהלכות ציצית אות ו' שהניח בצ"ע במ"ש הט"ז דבלא נשתייר כדי עניבה נקרא שם פסול על החוט ובקשירה הוי תעשה ולא מן העשוי בפסול, והא כל שבידו לא הוי מחוסר מעשה וכיבמות ע"ו בפסול החוזר להכשירו משום שנתרפא משא"כ במה שבידו דעדיף ממה שבא ממילא וכתוס' קידושין ס"ד בד"ה נטמא שמה שבא ממילא הוי כמו בידו, ולמעיין שם בתוס' לא נמצא החילוק רק במה שיוכל להתברר וכמו שלח ואחוי, וע"ש ס"ד א' בתוס' ד"ה נאמן דמחוסר זמן הוי כמו בידו, וע"ש בשער הענינים סי' מ"ד מרש"י נדרים נ"ט א', ומלבד דלא מסתבר כשנפסק החוט ונפסל שהוא עומד לזה לקשור לו חוט שלם כדי להשתמש למצותו, דלא שייך כל שבידו רק היכא דבסתמא עומד לזה וכמ"ש לעיל, וגם דבציצית דהוי פסולו בגופו לא מהני מה שבידו וכתוס' כריתות ז' ובשער הענינים

סי' ל' הזכיר המחבר בעצמו בפלפולו מדברי התוס' וע"ש עוד בסי' ח', ומה שכתב עוד לחלק לניתק החוט בשבת דאינו חוזר להכשירו אפילו לאחר השבת שהיה החוט בפסול שהקשירה אסורה בו, וכן אם נאבד זה החוט שאינו מועיל מה שקשר לו חוט אחר, דהחוט שנשאר נפסל לא ישוב לקדמותו וצ"ע עכ"ל, ולא זכר מהב"ח טא"ח סי' ל"ב אות י"ג בקריאה בס"ת אם נמצא דבוק אות לאות דגם לרשב"א דכל שיכול לגרור כשר מ"מ בשבת אינו ראוי לגוררו או כיון דאיסור שבת רבע עלה ראוי לגוררו קרינן ביה והכי מסתברא עכ"ל, וכן הסכים הט"ז בס"ק י"ח והכי נמי דהאיסור רק מצד היום לא הוי שם פסול עליו וכב"ק ע"ז א' דלר"ש כל העומד לפדות כפדוי דתני אר"ש אומר פרה טמאה טומאת אוכלין הואיל והיתה לו שעת הכושר, וע"ש בתוס' ד"ה פרה, ועי' בשו"ת אבן השהם סו"ס מ"א שהיה הלמ"ד למשפחותם דבוק למ"ד במ"ם דכשהיה בשבת צריך להוציא אחרת, ולא זכר ג"כ מדברי הב"ח דחשיב ראוי לבילה:

גם ראיתי בשו"ת ראשי בשמים א"ח סי' ד' אות י"ד בסוכך בקשין ובהן שבלין דמצטרפי גם הידות לבטולי האוכלין ברוב ואם חשב אח"כ לאכילה שירדה טומאה גם לידות וכסוכה י"ג ב', ומ"מ אם נמלך אח"כ לסיכוך ועשה מעשה כל דהוא לבטל הידות שהתיר אגודתן לחוד לר"ל שם י"ד א' דשוב נתכשרו הידות ומצטרפי לבטל האוכלין ברוב כבראשונה ולא מיפסלי משום ולא מן העשוי ואף דלא הוי מעשה להכשר סוכה לדידן דקציצתן לאו היינו עשייתן כיון שכבר נעשה בהכשר ושאח"כ הוסר הפסול, ואין חילוק בזה בין טומאה דהוי פסולו מחמת עצמו או דבר אחר וצ"ע שאין הכרע כ"כ בזה עכ"ל, והוא נגד כל הפוסקים שכתבו מפורש לחלק בהכי, דבפסול מחמת עצמו לא מהני מה שנעשה מתחלה בהכשר וכנ"ל, ומה שחידש בהסמ"ק בנפלה טיפת דיו על האות ונשתנה דאחר שנגמר בהכשר אין בזה משום חק תוכות וכשנסתלק הפסול חוזר להכשירו, וזה נסתר מהלבוש סי' תרכ"ו שהזכרתי למעלה שנכללו ג"כ דבריו:

עוד ראיתי בתשובה הנ"ל בסי' ב' שהאריך לצדד דפסול גזל לא חשיב פסול מצד עצמו משום תעשה, ולא מן העשוי בסוכה וציצית אם קנה אח"כ מהנגזל כיון דהסכך עצמו כשר, וכן העלה גם בשו"ת מוהרא"ל צונץ סו"ס ו' לדחות קושית הט"ז בסי' תרמ"ט על הלבוש דהרי בגזל מותר לנגזל ואפשר לסלוקי בזוזי ולא, שייך פסול הגוף כמו בכלאים שהפסול בגופו ונמאס למצוה, והובאה תשובתו בבגדי ישע חא"ח ר"ס ט"ז וקרוב לזה דברי המחבר שם ר"ס י"ד יע"ש, ובסוף שו"ת אורין תליתאי בקונטרס שער נפתלי סי' י"ח דחה ג"כ דהפמ"ג סי' י"ג הנ"ל ולא נתעורר כלל בכל משל"ל לדון בזה, והביא מתשובת בית יהודה סי' ע"א אי שייך בגזל תעשה ולא מן העשוי אם מחל לו הנגזל כיון דלגבי

נגזל לא מיקרי עשייתו בפסול, וע"ש מסוכה ל"א ע"א דקאמר ר"נ אין לה אלא דמי עצים והא מ"מ הסכך פסול משום ולא מן העשוי דהא אין יוצא רק כשמשלם דמיהם וכטאו"ח סי' תרל"ז מהעטור, והשיג על השעה"מ פרק י"ז מלולב הלכה י' דכי יהיב דמי הוה מכירה גמורה למפרע מה"ת וכיון דתיקנו רבנן דאין לו אלא דמי עצים הוה כאילו נתרצה למוכרם, אבל בהאי דסוכה מ"ו בזכיית קטן אף לבתר דתקנו רבנן לא הוה שלו מה"ת דתלוהו ויהיב לא הוה מתנה, ודחה דבריו דלא עדיף מנתרצה למכור לו חפץ אגב אונסיה, דאם נתן לו רק שטר אינו קונה כח"מ סי' ר"ה וסמ"ע ס"ק ה', ורק לרש"י וכמ"ש בב"י סי' תרל"ז דכיון דתיקון רבנן דסגי בחזרת דמי עצים דמים הוא דחייב ולכך אפילו אינו רוצה לשלם הוה כאלו אינו רוצה לפרוע חובו, ודלא כהעטור דאינו יוצא י"ח הסוכה רק מהתשלומין והלאה, ולכך קאמר ר"נ אין לה אלא דמי עצים:

וכל זה דרך פלפול דכיון דהוה כנתרצה למוכרו וקניא להחפץ שבידו וקרינן ביה לכם, וכההוא דב"מ כ"ב סוף ע"א דבגלי דעתיה דניחא לבעה"ב לא הוה גזל דמסתמא ניחא ליה מעיקרא משום מצוה וכתוס' שם סוף ד"ה ואם יש כו', ומה דמיון זה לאונס למכור דלא קנה רק בדיהיב דמי אגב זוזי ולא בשטר, והרי גבי חצי עוח"צ ב"ח מהני שכותב לו שטר על חצי דמיו כיון דהשיחרור מתקנת חכמים וכמ"ש החמ"ח וב"ש סי' כ"ט ס"ק י' דלתו' ורא"ש וראב"ד שט"ח שנתן על עצמו הוה ככסף לקדש בו (ועי' בשו"ת ברית יעקב חיו"ד סי' ע"ב אוח כ"ו מ"ש באורך), והכי נמי היכי שמצד תקנת חז"ל דנותן שלו דמי עצים הוה כאלו הקנה לו החפץ שבידו משום ניחותא דמצוה לשמוע דברי חכמים, וע' במ"א סי' תרל"ז ס"ק ד' ובתשובה מאהבה ח"ב תשובה ע"ט מה שכתב ע"ד המ"א, וע' בשו"מ קמא ח"א סי' רמ"ד על המשאת משה בגזל אתרוג ואח"כ מחל לו דיצא למפרע דלא דמי לסוטה מ"ג כיון דמעיקרא בתורת גזל אתי לידו רק לענין דלא הוה מיקרי לוקח יקרי שהתורה, לא אמרה שיחזור רק על מי שלקח ולא חנכו:

ומה שכתב ליישב דהט"ז סי' י"א ס"ק ה' לענין ציצית גזולין משום מצוה הבאה בעבירה ולמה אצטריך ועשו להם משלהם, וכן בקושית התוס' סוכה ט' ע"א למה לי לך למעוטי גזולה, די"ל דמשום מצוה בעבירה דעביד הגזלן לא הוה פסולו בגופו לענין ולא מן העשוי כשנעשה מתחלה בהכשר ששאל מחבירו ואח"כ נתכוון לגזול ושוב קנה אותם מהנגזל: **ואין** לזה מכוון דכמו דממעטינן גזולה מלך כיון דאין החפץ שלו הכי נמי הוה פסול בגופו לענין מצוה הבאה בעבירה על החוטין כיון שנעשה המצוה ע"י איסור גזל, ועי' בפמ"ג סי' תרל"ז במש"ז ס"ק ד' דצ"ע אי גזל מיקרי סכך פסול, ואין רצוני להאריך יותר במה שדשו בהם רבים ובדרך פלפול:]

ב **ומ"מ** בישוב הט"ז שמתיר בקשרו כשנשתייר כדי עניבה ואף שנפסק אח"כ גם הראש השני, י"ל דסובר לחלק להיכי שנקרע באופן שנפסל וקשר בו חוט אחר דאינו חוזר להכשירו דכיון שנפסל בטלה עשייתו לגמרי, משא"כ בשנשתייר כדי עניבה שלא חל עליו עדיין שם פסול דמהני הקשירה להשלימו לי"ב גודלין, וכשנעשה חוט אחד שלם לא נתבטל עשייתו מעולם ולא חשיב מן העשוי כשנפסק לאחר שקשרו דהוה פנים חדשות, ובפרט למה שמחלק ביד אפרים במה שדייק הט"ז מהמרדכי בהיה קצר והאריכו דלא מיקרי מן העשוי כשלא היו עשויין בפסול רק שעתה נתחדש בהם מעשה בגופו והאריכו הוכשרו בזה לצאת חובת ציצית.

וראיה מכרחת מהא דא"ח סי' ל"ב סעיף כ"ז מתה"ד ומהרי"ל באותיות שנמחקו קצת אם רשומן ניכר מהני העברת הקולמוס ולא הוה שלא כסדרן, ואף שלאח"כ יתקיים האותיות רק ע"י כתב החדש מ"מ כיון דעדיין רשומן ניכר ומחדש הכתב בדיו חדש לא הוה פנים חדשות גם כשישאר אח"כ כל הכשר האות יע"י הדיו החדש שנכתב לחדש האותיות כשהיו עדיין בהכשרן, וע' בשו"ת חסד לאברהם חיו"ד סי' פ"ו בדף קי"ד ע"ב, [שוב נדפס שו"ת בית שלמה וראיתי בחא"ח סי' ל"ב אות ג' שהאריך בישוב דעת ריב"א שהביאו התוס' ברה"ש י"ט סוע"א ממתני' דכלים פרק ג' משנה ג' דמהני תיקון אף לכלי שלם דמיירי בשניקב פתוח משיעור מוצא זית ואם היתה גיסטרא מתחלה לא מהני סתימה וכסיפא דמתני', ומ"מ ברישא מועיל הסתימה דמעיקרא כיון שבעת הסתימה היה הכלי שלם, וע"ש באות ח' ובהגה"ה מבן המחבר, וזה כפי מה שהעליתי למעלה בדהט"ז, וע"ש באות ד', וע' בשו"ת נפש חיה חיו"ד סי' ע"ט ובשו"ת ארץ צבי חא"ח סי' ג' בעובדא דידהו בתפילין שפלפלו ג"כ מהא דפנים חדשות, והארכתי בחידושי לב"ק צ"ו ע"ב ואכמ"ל יותר מענין לענין]:

ובתשובת מהרי"ל סי' קכ"ז דכתב ישן שרשומו ניכר מותר להעביר עליו קולמוס לחדש הכתב זה להאירו ולקיימו ואף שמעמיד להחזיקו אח"כ כי מתקן ליה חשיב כסדרן כמו מחיצה על גבי מחוצה לענין שבת, והיינו כעירובין כ"ה דתחתונה עיקר, ואם נבלעו המחיצות התחתונות בעליונות מתכשרות בעליונות וע' בשו"ת חת"ס חיו"ד סי' רנ"ו, ובשו"ת הר הכרמל חא"ח סי' י' האריך לצדד בעריכת כלי שעות ביו"ט בשעת הילוכו מהא דעירובין כ"ה וכבר קדמהו מהרי"ל לענין הנ"ל, וע"ש, עוד כמה ראיות דאזלינן בתר שעת המעשה, והארכתי בחדושי לא"ח סי' של"ט סעיף ג', ובתה"ד סי' מ"ח דבתיקון אותיות שרישומן ניכר אינו אלא משמר כתב הראשון ואין להחשיבו שלא כסדרן, ובפמ"ג סי' ל"ב במש"ז ס"ק ט"ו חושש בתפילין בנפל דיו שלא בכיון או שלא לשמה

להי"א באה"ע סי' קל"א סעיף, ה' בגט שכתבו שלא לשמה לחוש לחומרא להא דרב אחא בגיטין כ' ע"ב, וע' בשו"ת יהודה יעלה חיו"ד סי' רס"ט ובשו"מ תנינא חלק ד' סי' קע"ד בדף ס"ג ע"ד בד"ה אמנם אי בכתיבת ס"ת סתמא לשמה, וע"ש בדף ס"ד ע"ב בד"ה ובזה ע"ד התשב"ץ, ובחת"ס חיו"ד סו"ס רנ"ו כתב על הפמ"ג דשגה בזה, ובשו"ת בית שלמה חא"ח סי' ז' בהג"ה דחה השגתו, ובחומת ירושלים סוסי' קצ"ח תמה וכי צפהו זהב עדיף כתיבתו מדיו דפוסל, ובשו"ת מים חיים חא"ח ר"ס א' השיג על הפמ"ג דהי"א שהוא הרשב"א הביא בעצמו מה שכתבו התוס' בגיטין י"ט סוע"א דהכא שכתב השני אינו מתקן כלום אפילו ר"י מודה, וא"כ לגבי תפילין לא דמי לגט שכתב השני מתקן להיות לשמה, וכן העיר בשו"ת חסד לאברהם חיו"ד סי' פ"ו ובפתחי תשובה בסדר גיטין אות פ"ז בנפל טיפת דיו שהאריכו בתורת גיטין וגט מקושר, דהא דיו על דיו לכ"ע לאו כתב הוא, והביא ג"כ מהפמ"ג ותמה עליו מהתו' דגיטין שהקדימו המים חיים, ושוב האריך להעמיס בלשון התוס' שהשני אינו מתקן היינו ששניהם לשמה או שלא לשמה, אבל אם אינם שוים באיכות ואם הראשון שלא לשמה והשני לשמה דמי לדיו על סיקרא, ואם הראשון לשמה דמי לסיקרא על דיו, והיינו לר"נ נדרים נ"ב ע"א בפלוגתא דמב"ם דר"י אזיל בתר דמיון העצם ולרבנן בתר דמיון בהיתר ואיסור והרגיש בעצמו דכאן החליפו שיטתם בהעביר קולמוס לשמה, דר"י אזיל בתר האיכות כדיו על סיקרא דהוה כתב ולרבנן בתר דמיון בעצם ששניהם דיו:

ומלבד שאין זה בכונת התו' דשבת ובגיטין דמה שחושב **לשמה** מחשיבו לכתב והא דאינו מועיל רק כשהראשון נכתב בפסול, ומבואר יותר בחידושי רשב"א גיטין כ' וגם לפי דרכו י"ל דלר"י דאזיל בתר דמיון העצם מועיל העברת הקולמוס אף שדיו התחתון מפסיק בין דיו של כתב העליון ובין הקלף, וכמו שהקשה הנוב"י קמא חא"ח סי' א' בהא דמהני העברת הקולמוס ברישומו ניכר, וכמו שתירצו האחרונים די"ל דהוה מב"מ ואינו חוצץ, ולרבנן כיון דאין דומין בהכשר שהתחתון שלא לשמה והעליון לשמה הוה מבשא"מ שחוצץ, וע' בשו"ת גבעת פנחס סי' נ"ו וביד שאול הס"ת סי' רע"א שדחאו דהתוס' סוכה ל"ז כתבו כן לרבה אבל לדידן אף בכולו אינו חוצץ, ובשו"ת בגדי ישע חיו"ד סי' י"ז אות י"ג דלר"י כיון דמ"מ צריך לכתוב כל הס"ת לשם קדושת ס"ת ואף שלא נתקדש בקדושת השם וכט"ז יו"ד סי' רע"א:

שוב נדפס שו"ת בית שלמה וראיתי בח"א מא"ח סי' ז' ר"ד ד' שהעלה ג"כ בדרך פלפול לתלות פלוגתא דר"י ורבנן בהעביר הקולמוס לשמו בפלוגתייהו אי אזלינן בתר דמיון בעצם ולכן ר"י מכשיר דמב"מ אינו חוצץ ולרבנן הוה מבשא"מ דזה כשר וזה פסול,

ומ"מ העלה שהעיקר כיון שכתב התחתון הוי כתב אלא שנפסל מצד שלא לשמו סגי בתקון זוטא לחדשו בהעברת הקולמוס, וכן העלה בשו"ת נודע בשערים בהלכות גיטין סי' קכ"ה בדפי הס' פ"ח ע"ג בד"ה והנה במק"א, דהיכי דכתב הראשון רק חסרון כונה גרמה שהוא פסול כשמעביר קולמוס בכונה נעשה גוף אחד וליכא חציצה כיון דמתקן כתב הראשון ומכשירו, וע' במלאכת שמים כלל ב' ס"ק ח':

אמנם עיקר הדמיון להא דדם הפר והשעיר שנתערבו דאזלינן בתר האיכות, אינו ענין להא דמב"מ אינו חוצץ, דרק לענין ביטול פליגי ר"י ורבנן אי אזלינן בתר העצם או רק מצד איכותו שחלוק באו"ה שזה הגורם להיות נזקק לבטלו ולא מצד חילוקו בעצם הענין שאדרבא המרובה מחזיק להמיעוט להעמידו בהוייתו, אבל לענין חציצה אין חילוק בין שנכתבו שניהם לשמה להיכי שהראשון לשמה ואח"כ נכתב שלא לשמה דכל היכא שהראשון לא נעשה בפסול וכשמעביר קולמוס אף שאינו נראה מ"מ עומד במקומו והעליון מחזיקו ומשמרו, וכסוכה ל"ז ב' דאמר רבא בלולבא והוצא דמב"מ אינו חוצץ, ואף דחלוקין ג"כ באיסור והיתר דהוצא אינו כשר למצות לולב, רק דתליא במידי דלאו אורחיה דחוצץ אפילו לרבא ע"ש בתוס' ד"ה כי, ואף דמשם בלאו הכי אין ראיה לר"נ וחידושי ריטב"א דלא מצינו חציצה פוסלת בלולב אלא משום לקיחה תמה, וע' במלאכת שמים כלל ב' ס"ק ח' שהאריך, וגם להירושלמי ריש בכורים דפשיט דמצוה לאו כגבוה, וע' בשו"ת בגדי ישע חא"ח סי' כ"ז אות ה' שהאריך, ובזבחים כ"ד א' לענין שלא יהא חוצץ בינו לכלי שרת או הרצפה דחוצץ בקבלת הדם אף מיני דהקרבה למזבח, וע"ש בתוס' בד"ה הואיל ושמא חד מנייהו רבה, ואולם אשכחן נמי בחולין ע' ע"א בעי רבא כרכו בסיב מהו, וע"כ דרבא לשיטתיה בסוכה ל"ד דמב"מ אינו חוצץ, ובשבת ה' ב' דאמר רבא מים על גבי מים היינו הנחתן שמן על יין לאו היינו הנחתן, ונראה ג"כ דרבא לשיטתיה דמב"מ אינו חוצץ, ובזבחים צ"ו א' דאי תני קדשים וחולין הו"א חולין הוא דמבטלי קדשים דלאו מינייהו וע"ש ג' א' דלא מינה לא מחריב, ובירושלמי יומא פרק ה' בכלי קדש לתוך כלי חול פסול כלי קודש לתוך כלי קודש לא פסיל דהוה מב"מ ואינו חוצץ:

ובתה"ד סו"ס מ"ח בהג"ה דצ"ע משבת צ"ד ב' בתולש סימני טומאה אחת משלוש דר"נ סבר אהני מעשיו ולר"ש השתא מיהא איכא טומאה ובה"ג פוסק כר"ש לגבי ר"נ באיסור עכ"ד, והתוס' סנהדרין פ"א ע"א סוד"ה ונגמר דינו כיון דלא מיתזמי קמאי אי איתכחשי מהני סהדותייהו דבתראי, וזה אינו ענין להא דרב ששת דמ"מ חשיב אפשר להזימה שנתירא לשקר בעדותו, ובשו"מ רביעאה ח"א סו"ס כ' דהמעיין בתה"ד דלא קיי"ל כר"ש,

ואין לזה מכוון דלהדיא מביא בשם בה"ג דהלכה כרב ששת לגבי ר"נ וגם שדין זה מכוון לסברת ר"ש דהשתא לא אהני מעשיו, ומה שכתב דצ"ע מצד דמ"מ אהני לאחר הזמן שמשתמר הכתב בלי תוספת מעשה, וכנראה שהבין השו"מ שמשם סתירה לדין זה אליבא דר"נ ושלזה כתב אח"כ בדרך דיחוי שי"ל כבה"ג, אבל אין זה בכונת התה"ד, וע' בשו"ת ברית אברהם חיו"ד סי' י"ט אות ג' מש"ש באורך, ובשאילת שמואל סי' ס"ה מה שפלפל עפ"ד התה"ד:

ובשו"ת דברי יעקב סי' פ"א השיג על השו"מ קמא ח"א סי' רס"ח שמכשיר הס"ת שנתן הסופר לקטן לחדש הכתב והזהירו שבשמות הקדושים לא יתקן בלי ידיעתו, ודעתו שיותר נראה לפסול כיון שעי"ז עומד הכתב להתקיים ואפשר לדמותו למחלוקת ר"נ ור"ש בשבת צ"ד דאהני מעשיו, וכבר הקדימו התה"ד להוכיח מזה להיפך, דאין איסור לחדש הכתב לנאותו כיון דבטל לגבי תחתון ואף דמהני שלא יתקלקל התחתון כמו התם אף דמהני התלישה לגמר המעשה דאי משתקל ליה אחריתא ליתא לטומאה, וכרב ששת דקיי"ל כוותיה באיסורא לגבי ר"נ, אלא שאם היה הקלקול באופן שצריך לתקן דפשוט בא"ח סי' ל"ט דכל הפסול לכתוב פסול לתיקון, וקטן פסול לכתיבת ס"ת מקרא דוקשרתם וכיו"ד סי' רפ"א, ובשו"מ תנינא חלק ד' סי' קע"ד בד"ה אמנם מה שאמר דחה למי שרצה לפלפל אי מהני תקון ע"י קטן ומש"ש על הב"י יו"ד סי' רע"ד מהפרישה שפוטר בזמן הזה מכתיבת ס"ת, וכנראה נמשך אחר לשון הט"ז וצ"ל שעיקר מ"ע דכתבו לכם ולמדה מתקיים גם בשאר ספרים, ובשו"ת חסד לאברהם חיו"ד סי' פ"ו בדפי הס' קי"ד ע"א האריך בקטן שהעביר בקולמוס על הרבה אותיות דהכתב השני שהוא דיו על גבי דיו בטל לגבי כתב הראשון, וכנוב"י קמא חא"ח סי' א' בד"ה והנה זה לי דפלוגתייהו דר"י ורבנן רק בנכתב שלא לשמה משא"כ כשמעביר קולמוס לחדשו, וכסי' ל"ב מתה"ד ומהרי"ל כו', ועי' ביו"ד סי' קצ"ח סעיף י"ז], ורק כשכתב השני הוא העיקר ומבטל הראשון, וכסוף חגיגה דבטיל כלי לגבי ציפוי כשחיפו בדבר שאינו מקבל טומאה, אבל היכי שהכתב הראשון היה הכשר והשני הוא הפסול השני בטל לגבי הראשון שהוא העיקר ונעשה בהכשר תחלה, ובשו"ת ארץ צבי חיו"ד סי' נ"א האריך דאין להכשיר ע"י העברת הקולמוס של הגדול על גבי כתב הקטן אף שהוא לנאותו דאינו מעביר החציצה מה שהיה מכבר, וע"ש בדברי יעקב הנ"ל מתוס' סוכה י' ע"א בפירש סדין שגורם שעל ידו יהיה צלה מרובה מחמתה דפסול, ואינו ענין לזה דהתם האיסור מיתעביד. עכשיו שעושה סדין לשם סכך פסול, אבל כאן במה שגורם שיהיה הכתב משתמר אח"כ דעכשיו לא מיתעביד כלום וכמו דלא חשיב כתב לענין להחשיבו שלא כסדרן:

ג **ואולם** בחתם סופר בהשמטות שאחר סוף חח"מ סי' קפ"ט בתפילין שנתקלקל הדיו מעובי אות ו' ועדיין נשאר כדי הכשירו שאוסר להוסיף דיו מחדש, דבתפילין יש לחוש לכתחלה שמא יתקלקל גם השריטה הדקה הנשארת ויבואו להכשיר ע"י כתב החדש מעובי הדיו ויהיה שלא כסדרן, וכההוא דסנדל שנפסקה אחת מאזניו ותיקנה דהוי פנים חדשות, ודחה ראיית השואל מרדב"ז שהובא במ"א סי' ל"ב ס"ק ל"ג בוי"ו או יו"ד יתירה יגרוד ויעבה קצת אות שלפניו, דשאני הכא שכבר התחיל להתקלקל עכ"ד, ואם דפשוט דמסתמא אין לחוש שיתקלקל אח"כ דהא כל זמן שחיפויין שלם הם בחזקתם ואין חוששין שמא נמחק אות מתוכן, וכרמב"ם סו"פ ב' מתפילין, ותיו"ט מקואות פ"ב וכירושלמי עירובין פרק בתרא מהא דהלל הזקן, ומפורש יותר בסנהדרין צ"ה ע"ב בריב"ב תפילין אלו הניח לי אבי אבא מהם, אבל בעיקר דבריו לחוש היכי שהתחיל להתקלקל הדיו לא נראה כן, וכא"ח סי' ל"ב סכ"ז דמותר להעביר קולמוס לחדש הכתב ברישומן ניכר ולא הוי שלא כסדרן דממילא משומר הכתב הראשון ולא חיישינן להכי שמא יתקלקל אח"כ הדיו הישנה לגמרי ויהיה הכשר כל האות ע"י הדיו החדש דהוה פנים חדשות, כיון דעדיין רישומו ניכר בעת שמתקנו ואף שעומד להתקלקל ושיתקיים רק מהכתיבה החדשה, מ"מ אזלינן בתר שעת התחלת הכתיבה שנתקיימה ההלל"מ בכתיבה תמה ושריטה, וכמו בנפסק אות שנכתב בכשרות בסי' ל"ב סט"ז, ואף דאם נמחקו אין תקנה ברשומם ניכר, וכפמ"ג סוס"ק ל"ג דלא דמי למוקף גויל דילפינן מדכתיב וכתבתם שתהא כתיבה תמה משא"כ והיו בעינן תמיד, וע' במש"ז סק"ח, מ"מ אם היה התיקון בעת שרישומו ניכר מהני כשמחדש הכתב, וכמו בציצית שנפסקו כשנשאר כדי עניבה וקשרן ונפסקו אח"כ דמהני הקשירה להט"ז ואף דהוי פסולו בגופו, וכה"ג בט"ז יו"ד סי' ר"פ ס"ק ד' דכל שיש פסול בס"ת מחמת חסרון הגויל לא מהני הדיבוק דאחר שעת הכתיבה אזלינן דכתיב וכתבתם כתיבה תמה:

וראיתי **במלאכת** שמים כלל ח' אות ה' שהאריך לפקפק על דעת הראשונים והש"ע בענין לחדש הכתיבה, ועיקר יסודו דכשישתנה המראה באורך הזמן שע"י הכתיבה החדשה יהיה מכוסה בדיו דהוי פנים חדשות, ובזה כוון להחת"ס בנידון שאלתו שחושש ג"כ לזה ומדמה לסנדל שתקנה, וכבר נתבאר למעלה סתירת דבריו, ומה שהוסיף עוד שגם התה"ד ומהרי"ל לא התירו ע"י העברת הקולמוס אם נשתנה מראה הדיו ואינה שחורה כדינה ואף שממשות הדיו קיים, ובתפילין אסור לתקנם משום שלא כסדרן, ונדחק לכוון גם בלשון המ"א ס"ק ל"ט בנשאר רק רושם אדמומית שעדיין שחורה כ"כ שהאותיות כשרים ורק דנקט אורחא דמילתא בשנתיישן הכתב עד שקפצה מקצת הדיו ממילא

שהשחור נעשה אח"כ אדום, ובבני יונה סי' רע"א דיו נוטה לאודם או לגוון אחר צ"ע עד כמה תשתנה מראיתו ויוכשר, דאי אפשר שאין שם ממשות קצת אחר שנשאר רושם שחור והדיו היתה מתוקנת מתחלתה באופן זה שתתקיים על הקלף ובשו"ת יהודה יעלה חיו"ד סי' ש"ה דכל שרושם האותיות ניכרים רק שהוכהה מראיתו דא"צ להעביר קולמוס, ובחומת ירושלים סו"ס ר"ג האריך בכונת המ"א ס"ק ל"ח ול"ט דאם הדיו שחור אלא שהוכהה מראיתו ודומה לאדום או לבן מועיל העברת קולמוס, ומ"מ מד"ס אפילו הוכהה קצת לכתחלה אין כותבין בה וכסעיף ט"ז בהיקף גויל וכה"ג בין נעשה האול לאח"כ אבל בלא נשאר כי אם רושם חלודה אדומה ממש הוי שלא כסדרן דאפילו מה"ת אדום ממש לאו דיו הוא, ובחת"ס חיו"ד סי' רנ"ו האריך במ"ש הפמ"ג ס"ק ל"ט באשל שתמה על המ"א דמאי איריא חלודה אפילו נשאר אודם נמי דהיינו במה שאין דרכו של דיו להעשות דע"כ יש חסרון בעיקר הדיו כו', ובשו"ת חסד לאברהם חיו"ד סי' פ"ז השיגו שא"כ ניתן לשיעורין שגם הדיו השחור מטבעו אפשר שיתהפך לגוון אחר, ובפמ"ג אינו פוסל רק כששחרות העליון נקלף די"ל שהאודם היה גם בתחלה וחיפהו שחרות העליון, ובשו"ת מים חיים חא"ח סוף סי' א' השיג על הפמ"ג הנ"ל דמדברי הזכרונות שהביא המ"א ס"ק ל"ח דאם נשאר ממשות הדיו אף שנקלף השחרות העליון ונשאר אדום כשר דהלל"מ רק על התחלת הכתיבה אבל אח"כ אף אם נקלף השחרות ונשאר הדיו מותר להעביר קולמוס עליו, (והארכתי בתשובה לשואלי בהלכות ס"ת סי' ק"ח):

[שוב **נדפס** שו"ת בית שלמה וראיתי בחא"ח סי' ז' דכל שלא נתהפכה משחרותה לגמרי זה מצוי ברוב הס"ת אבל בנתהפכה לאודם לאו דיו הוא, ומ"מ בס"ת מהני העברת קולמוס לחדשי דפנים חדשות הוא והתחתון כאלו אינו וכמ"א סי' ל"ב ס"ק ל"ח, וע"ש בהג"ה ובסי' א', ובשו"מ רביעאה חלק ג' סי' ע"ה סתם שדעתו שנשתנה לאודם פסול, וכבר הבאתי הכרעת האחרונים דאזלינן בתר שעת הכתיבה כמו בשריטה וכתיבה לשמה]:

ד ובעיקר **דברי** הט"ז דמהני קשירה בכדי עניבה, ראיתי בישועות יעקב סי' ט"ו ס"ק ג' שהעלה דבנשתייר כדי עניבה לא חשיב הקשירה חיבור כשמשלימו לי"ב גודלין בכדי שיתנו לכתחלה בבגד אחר, [ובזה נמשך אחר לשון הט"ז סי' י"ב ס"ק ג' ומ"א ר"ס ט"ו דאסור לכתחלה ליתנו בבגד אחר אף דנשאר כדי עניבה, אך למעיין בב"י ר"ס ט"ו דגם בנשתייר כדי עניבה פסול אף דיעבד דלא הוה שם ציצית עליו, וכמו שהאריך בשו"ת ברית אברהם חא"ח סי' ד' וע"ש באורך], דאין לחשבו לקשר של קיימא שאין סופו להתירו כיון דמצד שלא לפסול הציצית די בכדי עניבה לחוד, אבל בנשתייר פחות מכדי

עניבה אף דלא מהני לקשור בו חוט אחר עד כדי עניבה שאינו שיורי החוט הראשון שכבר נתבטל שמו כשנפסק, מ"מ מועיל כשמשלימו לי"ב גודלין ליתנו לכתחלה בבגד אחר דחשיב קשר של קיימא שאין סופו להתירו שלא יבטל מצות ציצית, וע"ש באורך: ואולם **מלשון** הכל בו בדיני ציצית סי' כ"ב ולא יקשור חוט אחד מהם אם נפסק, ומסתימת לשונו משמע דבכל גווני לא מהני בנפסק החוט מכדי עניבה אף כשקושר בכדי עניבה לענין אם נפסק אח"כ, דבסתמא איירי בנפסק באופן שאין בגרדומין כשיעור לצאת בו:

שצ

ועיקר **חילוקו של** הישועות יעקב דבכדי עניבה לא חשוב הקשירה חיבור כיון דאין הציצית פסולין גם אם יתיר הקשר,, וזה לא מסתבר כלל דלא שייך רק היכי שעומד בתחלת עשייתו להתירו דדמי להא דכל העומד לחתוך, וכהא דשני חוטין קשורים בכלים פרק כ"ז משנה י"ב, וכהא דמנחות ל"ז ע"ב במאן דציירי לגלימיה ובחמתות צרורות, ושם מ"א ע"ב דנקט בסיכי, וביצה ל"א ע"ב בחותמות של קרקע וכפרש"י שהרי להתיר תמיד עשוי, משא"כ בקשר חוט שלם להשלימו לי"ב גודלין וליפותו שיהיה כשאר החוטין שעשאו לנאותו ולצורך תשמישו שעומד תמיד לכך וכתוספתא ב"מ פרק ט' וב"ב פרק ה' והובא בר"ש כלים ר"פ י"ט ברצועות שבמטפחות הסורק אפילו הם קשורות חבור מפני שרוצה בקיומו עי"ש ובכלים סו"פ כ"ח, (וע' במאמר פתיל תכלת דף כ"א ע"א והקדימו באבני מלואים בשו"ת סי' ד'), ומפורש יותר בהא דר"פ ב' דעוקצין והנץ שלו כו' ר"י אומר לפני התגר טמאה דחשיב שומר לפרי שרוצה בקיומו וכמש"ש ברמב"ם ור"ש ורע"ב דניחא ליה לתגר בשיער והנץ שמתוך כך נראין הקשואים יפין וכאלו מחדש נתלשו, וע"ש בתוי"ט, וגם לפי דרכו דלא חשיב קשר של קיימא רק כדי שלא יתבטל ממצותו וכה"ג כתב מהר"ם מרוטונבורג בקשר תפילין בשבת דאף דאינו של קיימא לענין שבת היכי דבזה מקיים מצותו חשיב של קיימא כיין דמצוה לעשות קשר, וע' בישועות יעקב סי' שי"ז ס"ק ה' מש"ש באורך, והרי להט"ז דבקשרו כשהיה עדיין בכדי עניבה דמהני גם כשנפסק לאח"כ מצד השני, והא אשכחן כה"ג בשבת מ"ח ע"ב בשלל של כובסין דהוה חיבור אפילו אחר כיבוס עד שיתחיל להתיר דשלא בשעת מלאכה ניחא ליה דאי מיטנפי הד מחוור להו:

ובשו"ת שבסוף ס' אבני מלואים בסי' ד' טרח לדחות קושית השואל בעל בגדי ישע על המ"א ר"ס ט"ו אי קשירה הוי חבור דמדמה להא דנגעים פי"א משנה ח', והא מדאצטריך בתפילין וקשרתם ונלמוד משם לשאר מילי, ולא זכרו מהט"ז סוף סי' י"ב בתשובתו

שהרגיש בזה והעלה דלא איתקש אלא לענין גוף הדבר שמ"ע שהזז"ג נשים פטורות שהרי תפילין בקרע כשר לס"ת ופסול לתפילין, (וע' בתשובתי להלן סי' ז' אות ב' שהארכתי): **ונראה** פשוט דאם קודם עשיית הקשר נפסק חוט אחד בכדי עניבה דחשיב לכתחלה במקום שציצית מצויין וכמו לענין ליתנו בבגד אחר, וכן מבואר מדקדוק לשון הב"י שהובא בט"ז סי' י"ב ריש ס"ק ג' דאם יש כדי עניבה דשרי בדיעבד, מ"מ אם התיר אותה ועשה על טלית אחר אינו רשאי כו', דמבואר דהיתר כדי עניבה גם בטלית זה רק היכי שצריך להתיר הקשר, דחשיב כדיעבד דלא דמי להא דפ"ק דשבת טריחותא למיסר הימנייה, ובתוס' סוכה ל"א ע"ב דלהתיר האגודה בנקל לא חשיב מחוסר מעשה מה שאין כן בהתרת הקשר.

ה **וב דין** דנפסק חוט אחד מעיקרו דפסקו הטוש"ע בלי חולק דפסול, ראיתי בס' דרך אניה בחידושיו למנחות ל"ח ע"ב שהרבה לתמוה דהא למה שכתבו התוס' לפי' ר"ת דגרדומי תכלת שב' מהחוטין נשתייר כדי עניבה דלר' דהוה מצוה. אחת מגין עלייהו ב' חוטין השלמים, והקשו דא"כ הוי סוגיין דלא כהלכתא דלרבנן שהם שני מצוות לא מצינו שום הכשר בכדי עניבה, אלא דלדידן דבעינן בלבן נמי ד' חוטין א"כ חד מצוה נינהו והוה הני ב' חוטין ותורים במקום תכלת ממש בימיהם, וכדאמרינן לר' דמגין תכלת על הלבן, ואי לא הוה כמו תכלת ולא בעינן אלא ב' כש"כ דלא מעכבי, והאי היתירא דממ"נ שייך גם לסברת הר"י והרא"ש בהלכות ציצית דפלוגתייהו אפילו בנפסק מעיקרו אי מגין הני ב' חוטין השלמים, שעל זה לא מצינו בתו' שר"י חולק, ומה שכתבו התוס' להי"מ דלרבנן שהם שני מצוות ולכן בנפסק מעיקרו פסול, היינו בזמנם שהיו עושין שנים תכלת דלכתחלה צריך לרבנן ב' חוטי לבן וב' תכלת, דע"כ לשון פסול לאו דוקא דהא לרבנן אינם מעכבים זה את זה, ובגמר דבריו נתפס שלא זכר הא דמפורש בפסחים ע"ז ע"ב דפסול דיעבד משמע ולא לכתחלה, וע"ש ר"ד ע"ח בתוס' ורש"א ד"ה ביחיד ולא חש להאי פירכא דפסולה, ובט"ז, א"ח סי' ל"ב ס"ק כ"ב בב"י בשם רמב"ן כתב לשון פסולה משמע אפילו בדיעבד כו', וע"ש בס' פלאים מבעל תוספת שבת בהגהותיו ליישב כונת המחבר לפסול אפילו בדיעבד, וע' בא"ח סי' תרמ"ח סעיף י"א, וע"ש בט"ז ס"ק י"ו, (וע' במשנת חכמים בדיני ברירה דהא דמשתחוה לבהמה צמרה פסול לציצית דבציצית דחובת גברא ע"כ דפסול היינו לכתחלה דלא אשכחן ביה דין דעיעבד יעש"ב, ובתויו"ט פרה פרק י"א משנה ח' בד"ה אע"פ כו' ודוחק דפסול היינו לכתחלה כו' דהני פסולין דמתני' דלעיל אפילו בדיעבד הן), וע' ב"ח טא"ח סי' תרל"א אות ג' דהוכחת הרא"ש מדתני מכשירין משמע דיעבד דומיא דכ"ש פוסלין כו' דאלו אמתני' י"ל מאי כשר ר"ל

הכשירה כך אף לכתחלה (ובתומים סי' י"ז ס"ק א' במה שכתב הרא"ש ורשבא בהא דזבחים מה ליושב שכן פסול לעדות דמלת פסול לאו דוקא דלשון פסול אפילו דיעבד כו', וברא"ש ר"פ ב' דחולין לאו דוקא פוסל בדיעבד אלא אסור לכתחלה, ובתשובת רש"ל סי' ל"ז דמה שכתב הרמב"ם דפסולה רק למצוה מעיקרא, ובש"ך חו"מ סי' מ"ה ס"ק כ"ג ואין לפקפק מאי דאמר לישנא דפסול אלכתחלה דהכי איכא טובא האי לישנא בכל מסכת גיטין עכ"ל, ובגיטין פ' ע"א שלשה גיטין פסולין ואם ניסת הילד כשר, ועי' רש"י יבמות קי"ב במתני' בד"ה יש עליו עדים כו' פסול לכתחלה, וע"ש צ"ה ב' אמאי פסלה מן הכהונה מרבנן ולחומרא בעלמא, וע' בתוס' זבחים כ"א ע"א בד"ה מאי ורשב"ם ב"ב מ"ח ע"א ושם ס"ו ע"א סוף ד"ה ומתמה גמרא כו' פסולה מדרבנן הוא וע' בתוס' ריש ערובין ב' סע"א דפסולין היינו מדרבנן יע"ש בהגהת רי"ב ובספרי זכ"י ד"ה סוכה דאורייתא כו' ולקמן י"ג סע"א בתו' והתם פסול מדרבנן וע' ביבמות ק"א ע"א במתני' יע"ש ק"ב ע"א כשירה דיעבד אין כו' ואיידי דתני פסולה בדיעבד כו' וע' בריש חולין ובתוס' יבמות ק"ז סע"ב דמכשירין דיעבד משמע, ובגיטין פ"ו ע"ב מי דמי התם לכתחלה דקאי על מה שכתב סופר ועד כשר, וביש"ש גיטין פרק ד' אות מ"א ועוד דבדיעבד לא שייך ליתני מכשירין כדמוכח בפרק הזורק גבי ג' גיטין פסולין והאיכא גט ישן משמע דהיכא דפסול לגרש לא שייך לשון מכשירין, ובפליתי סי' כ"ג סוס"ק ד' דלמא כשר מדאורייתא קתני וע' בשו"ת גבעת שאול סי' ל"ב), וע' בשדי חמד באסיפת דינים מערכת גט סי' ב' אות א' בד"ה וראיתי כו' שהעיר ג"כ מדברי הפוסקים שכתבו לשון פסול אלכתחלה].

והנה המחבר הנ"ל טרח בישוב פסק הטור והמחבר בנפסק מעיקרו דפסול דהתו' לא כתבו האי ממ"נ רק לשיטת ר"ת דאפילו לר' דמגין תכלת אלבן דבעינן שיור כדי עניבה דא"כ לרבנן הוה כולהי מימרא דאמוראי שלא אליבא דהלכתא, אבל מסברא לחוד לדידן דעושין לבן ד' חוטין הוה הני ב' חוטין יתירים במקום תכלת ממש בימיהם דהוה ב' מצות לרבנן ואינו מגין חד אחבריה, ומ"מ דחיקא להו דהא דאמרי בני ר' חייא אנרדם תכלת דלא כהלתא דמסתמא איירי אפילו בזמן דאיכא תכלת אבל מהא דשמואל וכל הני איבעי אליביה בכדי עניבה ניחא להו משום האי, ממ"נ דנ"מ לדידן לענין ד' חוטי לבן דקיימו בזמן דליכא תכלת, ונשאר בצ"ע על הרא"ש שפוסק כשיטת ר"י דאפילו מין אחד ונפסק חוט מעקרו פסול והשמיט האי ממ"נ לדידן גם בשיטת ר"ת אבל לא הוצרך כלל לדחוקי בזה דלא שייך האי ממ"נ שכתבו התוס' רק למה שעלה בדעתם שאם הכו בו חוטין מן האחד דיצא ומ"מ אין זה מוסיף על המצוה דלאו למעוטי טפי קאתי, אבל לפירש"י דמתני' ר"פ התכלת דאף לרבנן דאינו מעכב דאין לו תכלת היינו כשמטיל בו

חוטי לבן, והתוס' מסקי ג"כ דפשטא דגמ' מוכח הכי ושכן אנו נוהגין וע"ש בדרך אניה בחדושיו שהאריך ג"כ לפלפל בדבריהם וא"כ לפירש"י דאף בזמן דאיכא תכלת מ"מ כשאין לו תכלת בעינן לעיכוב לעשות ארבעתן לבן ואף דהוה בו מצוה לדידהו והשנים העודפין קיימי נמי במקום תכלת, וממילא אין נ"מ גם לדידן וכרא"ש וב"י דכל שלא נשאר בשום אחד משני הראשים בכדי עניבה נפסק מעיקרו מיקרי, וגם לרמב"ם פ"א מציצית הלכה ד' דבנפסק הלבן ונתמעט עד הכנף ונשאר התכלת לבדו כשר, מ"מ גם אם נפרש שכל שנפסק מעיקרו ולא רק שנתמעט משיעור עניבה, מ"מ מוכרח לומר בדעתו דאם עשאן כולן ממין אחד אם נפסק חוט אחד מעיקרו פסול וכמש"כ הכ"מ וב"י טא"ח סי' י"ב בדהרמב"ם שם סופ"ק וע"ש באורך, וגם יש לדון להכ"מ בהלכות ציצית פרק א' במה שכתב בהלכה ד' דנפסק הלבן ונשאר התכלת דה"ה איפכא, ובמעין החכמה באתב"ש הב' אות ד' ס"ק ל"ו האריך, דהא לרמב"ם דלבן ג' חוטין כפולין והרביעי חציו תכלת ואם נפסק התכלת מעיקרו גם הלבן לא נשאר שלם שגם אחד מז' חוטי לבן אינו מחובר לכנף, וכן הא דאי איגרדם תכלת וקאי לבן דלפי' הנ"ל היינו נפסק חוט מעיקרו ולא מצינו לרמב"ם שיפסיק חוט התכלת מעיקרו והלבן קיים, וע"ש בד"פ, ולכן נ"ל דברי הרמב"ם דכ' וחכמים פליגי גם בסדר עשיית הציצית דל"ד דמוקמינן מתניתן דלא מעכבי אהדדי בגרדומין ע"כ ליכא מימר דחוט הרביעי חציו תכלת דא"כ לא משכחת שיפסוק חוט תכלת מעיקרו ולבן כולו שלם והיינו דנקט רבא גם דאיגרדום תכלת אבל לרבנן דלא מעכבי אהדדי דלא צ"ל בגרדומין י"ל כברייתא דספרי, אבל הלבן אינו מעכב את התכלת גם לרבנן מיירי רק בגרדומין שאין מקום לפתיל תכלת בלא לבן וכו', ולכן פוסק הרמב"ם בסוף פ"ק נפסק חוט מעיקרו פסול דלדידן שאין לנו תכלת וכמ"ש הב"י, ויש לחוש שזה, החוט שנתכוון בתחלת הטלתו במקום זה שחציו לבן וחציו תכלת והוה כאלו לא נשאר מין אחד שלם וא"כ אין מחלוקת בין הרמב"ם לר"ת משום דלסברתו בנשאר כדי עניבה אין קפידא אפילו לא נשאר מין **אחד** שלם:

וסוף דבריו שלא בדקדוק קצת דאף **דלרמב"ם** כשר גם בשלשה שנפסקו בשיור כדי עניבה, מ"מ לר"ת דבעי שישאר מין אחד שלם, ע"כ מוכרח שר"ת אינו סובר כרמב"ם במנין החוטין ובתכלת הוא חוט אחד וכמרדכי ריש הלכות ציצית ומיהו בסמ"ג תפס שיטת ר"ת,, ותמה בארצות החיים סי' י"ב בהמל"א ס"ק ט"ז והא כל יסודו דר"ת על מה דנותנין ב' חוטין במקום תכלת ולהכי כל חד מגין אחבריה, והרי הסמ"ג מספקא ליה בנתינת התכלת אם כדהרמב"ם שכתב עושה שני חוטין לכן ושנים תכלת או שבעה לבנים ואחד תכלת, ולהנ"ל אין זה סתירה שלענין שמכשיר ר"ת בשנים שנפסקו אין כאן

מחלוקת בין רמב"ם לר"ת, ובלאו הכי המרדכי מירי רק לענין דלא ס"ל להכשיר כר"י אפילו באיגרדם כולהו, וגם שאף שלענין לחייבו לכתחלה יש סוברים להצריך שבעה חוטי לבן ולעשות זה לספק, מ"מ לא מהני להכשיר בנפסקו גם בשלשה חוטין מטעם ספק, וא"כ היכן מצא שום מחלוקת בזה על ר"ת בשיטה זו דבשנים שנפסקו פשיטא דכשר גם אם נצריך רק חוט אחד תכלת, ובשלשה שנפסקו לא מהני להקל מספיקא דשמא מהני רק אחד תכלת וכנ"ל. (ועי' במאמר פתיל תכלת פרט הששי שהאריך בדהרמב"ם וראב"ד):

(ו) אלא שאם באנו לחוש לדעת ר"ת שישאר מין אחד שלם היה מקום לחוש גם בנפסק חוט אחד וג' נשארו שלמים לראב"ד דתכלת חוט אחד ולרמב"ם מקצתו, די"ל שאין הלבן משמש במקום התכלת רק בנוסף על שיעור הלבן וכמו דלא מהני שני חוטי לבן להכשיר במקום דאיכא תכלת ושזה נראה דעת ר"י שתמה הב"י עליו שפוסק שאם נפסקו ב' חוטין ונשארו כדי עניבה פסול, וכמ"ש בשו"ת משכנות יעקב חא"ח סי' י"ז די"ל דשפיר סובר כר"ת וחושש גם לרמב"ם שמצרף ג' חוטי לבן יע"ש באורך, ובסי' י"ב שהרמב"ם שפוסק ליקח חוט אחר תכלת וכורך בו הוציא דבריו מש"ס דילן דמשמע דעיקר כריכה מה"ת בתכלת דפתיל לשון כריכה סביב בעיגול מלשון פתלתול וכמה חוטין שזורין יחד נקרא פתיל שאחד נכרך ונעקם סביב חבירו, (ואם שבפשוטו הוא מלשון חבור, וע' רש"י במדבר סי' י"ד ט"ו), ובזוהר פרשה שלח על ציצית הכנף דחפי על שאר חוטין ודריש וראיתם אותו על החוט הזה, והאי הוא פתחא דכולהו והוא חוטא **חד**:

ומיהו י"ל כיון דהיא גופא חומרא בעלמא היא לחוש מצד המנהג לסברת ר"ת היכי דאפשר וכמ"א ס"ק ז' דא"צ לחזור אחריו, דהא מדינא ראוי להכשיר בפסיקת כולם כדי עניבה וכדעת ר"י ורא"ש וכמ"ש בפסקיו ובמרדכי ריש הלכות ציצית, ודומיא דגרדומי אזוב דתני לה בהדי גרדומי תכלת דקאי אכל שלשה קלחים אפילו אגרדום לכולהו ודומיא דהכי בציצית דתני להו בחדא, והבו דלא להוסיף עלה בדאיכא עוד ספק פלוגתא, וכשבועות ע"ח מ"ב וכמורגל כה"ג בכל מקום **בפוסקים**

וגם י"ל דהוה ס"ס דפלוגתא, וע' במנחת יעקב בקונטרס הספקות מחודש ב' ס"ק ב', ובשבות יעקב חלק ב' סוף סי' קפ"ה שהשיג על הש"כ ביו"ד סי' ס"ו ס"ק י' שסותר דברי עצמו דאדרבא ספיקא דפלוגתא עדיף מספיקא דגוף המעשה, וע' בחק יעקב סי' תס"ז ס"ק י' וע' ס"ק מ', וע' באשל אברהם א"ח סי' תס"ז סוף ס"ק ג' דס"ס דפלוגתא יותר קי"ל וע' בש"ך יו"ד סי' כ"ג ס"ק י"ח וסי' פ"ד ס"ק י"ח, ובפמ"ג סי' ס"ו ס"ק י' בש"ד בד"ה ודע, וע"ש בסוף ד"ה מ"ש הש"כ, ובפמ"ג פתוחה כוללת להלכות פסח סוף פרק הרביעי

בהערה בספק או"ה דמרשב"א סי' רנ"ג יראה דיותר חמור ספק פלוגתא מספק מעשה כו', ואפשר דספק פלוגתא מיקרי איקבע ואתחזק איסורא ויודה הר"מ דמה"ת לחומרא, ועי' בכנה"ג בכללי קים לי אות פ"ב בס"ס בפלוגתא דרבוותא, וע' בפמ"ג יו"ד סי' ל"ה ס"ק ה' בש"ד, וע' ראש יוסף ביצה כ"ז ב' ד"ה היה יודע ובפמ"ג בכללי ס"ס אות א', ובשאילת שמואל חיו"ד סי' פ"ו אי ספק דפלוגתא עדיפא, ובפמ"ג פתיחה כוללת לאו"ח ח"ב הלכות יו"ט אות כ"ז:

אולם דעת הפר"ח ביו"ד סי' ל' ס"ק ב' דספק כמאן הלכה גרע טפי ולא מיקרי ספק כלל, וע' בתבואות שמש על הרמב"ם פרק א' מגרושין הלכה ד' בסוף הענין בד"ה ומיהו כו' שהאריך, ובתוס' ב"ב ל"ב בד"ה והלכתא, ובת"כ ובקת"כ סצ"ג צ"ד צ"ה צ"ו דספק פלוגתא דרבוותא עדיף לכמה פסוקים, וע' בפחד יצחק בערך ספק בדפי הס' ע"ב ע"א במה שכתב מהריב"ל בתשובה חלק א' סי' ס"ב דס"ס בפלוגתא דרבוותא לא הוה ס"ס, ובחלק ג' סי' כ"א ול"ג פשיטא ליה דהוה ס"ס, ובסי' נ"ה וס"ב מספקא ליה וע"ש עוד בזה, ומה שכתב מהשבו"י ח"ב סי' קע"ה וצ"ל קפ"ה, וע' בשו"ת שער אפרים סוף סי' ע"ב שהאריך בס"ס בפלוגתא דרבוותא, וע' בשיבת ציון סי' ט"ז בסוף ד"ה והנה לשיטת הפוסקים כו' וע"ש בדף ז' ע"ב, וע' בשו"ת רע"א סי' ז' בהשמטות במפתחות שהביא ראיה דלהתוס' ס"ס דדינא לא מיקרי ס"ס מחולין ע"ט ד"ה עייי"ש, ובשו"מ תנינא חלק ד' סוף סי' ע"ד בד"ה אחר שנים רבות כו', דאין מצרפין תמיד ספק פלוגתא דרבוותא כש"כ יו"ד סי' נ"ז גבי ספק דרוסה ובכמה מקומות וכו', וע' בב"ש סי' נ"ב ס"ק י"ז דס"ס דגוף המעשה מהני, ובסי' ע"ז פוסק הכי ג"כ גבי ס"ס דרבוותא, וע' בגופי הלכות לנדה ס"ו בדפי הס' מ"א ע"ב שהאריך:

ואף להסוברים דלא סמכינן אס"ס לענין ברכה, וע' בלח"מ פרק ד' מהלכות ברכות הלכה ו', ע' בפמ"ג בפתיחה כוללת להלכות ברכות אות ו' וביו"ד סי' כ"ח גבי כיסוי הדם לחלק בין היכי דהוה ס"ס רק בענין הברכה, אבל אם הוה ס"ס בגוף המעשה ובזה חייב לעשותו וממילא בעי ברכה, וכן העלה בשירי טהרה בהלכות מקואות סי' ר"א תשובה י"ח אות ב' וע' בראש יוסף לשבת כ"ח בד"ה לא הוכשרו כו', וע' בתשובה מאהבה ח"א סי' ק"ס:

וגם דלרדב"ז חלק א' סי' רכ"ט דלא אמרינן ספק ברכות להקל במקום שיש מחלוקת בגוף עשיית המצוה ואנן עבדינן כחד שהרי ברוב המצות שכיח פלוגתא דרבוותא, ובתשובה מאהבה חלק ב' תשובה רל"ו בא"ח סי' ע"ד סעיף ב' לענין מצת מצוה דלרי"ף ורמב"ם בעי שימור משעת קצירה לעכובא דאנן לא קיי"ל הכי אלא לכתחלה, ומ"מ מברכינן ג"כ כמו בתפילין דפליגי רש"י ור"ת והסכימו הפוסקים כחד מינהון יע"ש, ובברכי יוסף

א"ח סי' תרמ"ג סוף אות א', דאי פליגי בעשיית המצוה מצי לברך, ומיהו מהב"י א"ח סי' י"ח נראה דאף אי פליגי במצוה עצמה בכסות דלובש בלילה, מ"מ סובר דספק ברכות להקל וכ"כ בד"מ, וכמו שדקדק מדבריו בזכור לאברהם חלק ב' סוף או"ח ס' בדפי הס' כ"ו סוף ע"א בד"ה איך שיהיה, וכן מהנחת תפילין בחוה"מ דיש מניחין מספק בלא ברכה, וכתשובת הרא"ש כלל כ"ג סי' ג', וכן משמע בכ"מ מהפוסקים דהאי כללא דספק בברכות אפילו כשיש מחלוקת בפוסקים בגו עשיית המצוה, וע' בשבות יעקב חלק א' סי' ק ובעקרי דינים חלק או"ח סי' א' אות י"א והארכתי במקום אחר, וע' רשב"ם פסחים ק"ב ע"א בד"ה להודיעך כחו כו', ובשו"מ קמא חלק א' סוף סי' קל"א הניח דברי רדב"ז בצ"ע, וע"ש קצת ראיה מברכות ס' ע"א כחו דהיתירא עדיף, וע"כ כיון דר"י סובר דצריך לברך שוב ליכא חשש ברכה לבטלה, וע' בפר"ח לא"ח שהרגיש ג"כ בקושיתו, וע"ש בצל"ח שמחלק לברכת שהחיינו שבאה על שמחת הלב ויכול לברך אותה מספק, וע' בבאר יעקב בכללי הסוגיות סוף כלל ט"ו שמישב עפ"ד רש"א בפסחים ק"ב על קושית רש"ל דברכת הנהנין ספיקא להחמיר דלא ליתהני ולא לברך, וע"ש בבאר אברהם שדחה זה לפ"ד התוס' שם סוף דף נ"ג, והארכתי שם בחידושי בספרי זכ"י, [וע' בשדי חמד באסופת דינים מערכת ברכות אות י"ח ס"ק בג"ה ט"ו יע"ש באורך]:

ז ולכאורה **י"ל** דתליא אי מהני ס"ס במקום חזקה דהא הכא אתחזק חיובא מקיום המצוה דציצית, וע' בפ"י בכתובות בסוגיא דפ"פ ובקו"א בכתובות סמ"ו, וע' בפליתי סי' ק"י בבית הספק שרמז עליו שחכם אחד חשב לדחות מדברי הרשב"א כו' ודחאו, וע' בשו"ת תשואת חן סי' ט"ז שהאריך לחלק באם החזקה מתנגדת לשני הספקות:

ואולם **להמל"מ** פרק ב' מטו"מ הלכה א' דבספיקא דדינא לא שייך לאוקמי אחזקה דבשביל החזקה לא ישתנה הדין, וע' במל"מ פ"ו מעדות, ותו' עירובין ל"ו בד"ה א"ר זירא נסתפקו אי נימא ע"י חזקתו שנטמא קודם ביה"ש, וע' שו"ת מנחת יהודה חיו"ד סי' י"ג, וכ"כ בפר"ח יו"ד סי' כ"ט, וכמ"ש מהרמב"ם פרק ג' משחיטה הלכה ו' גבי אבעיות בשחיטה דהוה ספק נבלה ולא אמרינן דהוה ספק בשחיטה ובחזקת איסור עומדת, וע' בשו"ת רמ"ץ חלק אה"ע סי' ה' אות ז' מש"ש באורך, וע' בפמ"ג יו"ד סי' ח"י ס"ק א' בש"ד בד"ה שוב כו' וס"ט ס"ק כ"ד במש"ז דלא שייך חזקה נגד פלוגתא דרבוותא, וע' בשו"מ תנינא ח"א סי' ל"ט בדפי הס' כ"ב ע"ד:

ובלאו **הכי** להפ"י בקו"א סוף פ"ק דכתובות דלרמב"ם, דספק דאורייתא מה"ת לקולא ובספק אחד נעשה איסור דרבנן ובספק השני הוה ספיקא דרבנן ומשום הכי נגמר חזקת איסור, דאסור מה"ת גם בס"ס לא מהני, אבל לרשב"א דספיקא דאורייתא לחומרא מה"ת

וס"ס מטעם רובא, וא"כ מהני, ס"ס נגד חזקת חיוב דרובא עדיף מחזקה, וע' בפמ"ג בכללי סימנים וטב"ע בד"ה שוב ראיתי. וע' בשו"ת ברכת משה סי' כ"ג אות ו' מש"ש]:
ואולם **בפליתי** סוף סי' ט"ז הוכיח דלמנוע ממ"ע אמרינן ס"ס, ובפר"ח א"ח סוף סי' ס"ז העיר על הכ"מ פרק ג' מהלכות מילה שיש חילוק היכי שהספק בעיקר החיוב כמו בכוי דהספק אם הוא בר חיובא לכסות משא"כ באתילד ספיקא בתר דאיכא חיובא, ובשו"ת מוצל מאש סי' י"ג העלה ג"כ דלענין קיום מצוה לא מהני ס"ס לפוטרו מחיוב המוטל עליו לקיים העשה, וע"ש במפתחות והערות בד"ה עוד מחדש כו', וכן העלה בהגהות אמרי ברוך על הטו"א ברה"ש כ"ט ע"א בד"ה כל הברכות כו' באו"ד הא כיון דטומטום ואנדרוגינוס הוה ספק זכר כו' הוה ספיקא, דרבנן ולקולא, דע דאף לשיטת הסוברים דספיקא דאורייתא לחומרא מה"ת, י"ל שזה אינו אלא בספק איסורין אבל לא בספק קיום מ"ע, ויעויין בחידושי הר"ן לחולין כ"ג בד"ה אצטריך קרא למעוטי ספיקא כו' יע"ש באורך [וכה"ג העלה בשו"ת בית שלמה במהד"ב חלק יו"ד סוף סי' קט"ו ע"פ דברי החו"ד בסי' ק"ו בפתיחה לס"ס דלרמב"ם דספק מה"ת לקולא דהחורה נאמרה רק על הודאי, דבמקום דמזהיר בקום ועשה מבעי שיהיה מחויב בודאי ולא בספק ddרשינן תמים ודאי ולא ספק דהתורה התירה רק על הודאי, וכן קושית הכו"פ מרה"ש י"א קציר ודאי ולא ספק, ולרמב"ם דספיקא דאורייתא לקולא הוא דוקא בספק ל"ת, וכסוטה כ"ט, ובעשה הוה ספק לחומרא מה"ת, ומיישב קושית הראשונים מהא דיליף מפסח וקרבנות לרמב"ם דספיקא דאורייתא לקולא, והארכתי בתשובה לפלפל בדברי החו"ד, וע"ל סו"ס ק"ח ואכ"מ להאריך], ובחידושי מהרי"ט אלגזי על הלכות בכורות לרמב"ן דרמב"ם מודה בספק מ"ע דמה"ת לחומרא כיון דעשה אלים מלאו לענין דחייה, והכי נמי לענין ספק ודוקא לענין לאוין דילפינן מאשם תלוי דאינו חייב רק באיקבע איסורא, אבל במ"ע אין ללמוד, וכן העלה בשערי תורה חלק ג' כלל כ"ט פרט ג' אות י"ח ופרט ד' אות כ"ד דבספק מ"ע קם בחזקת חיוב, וע"ש באורך:
(ח) **ויש** לדון עוד אי שייך ס"ס בכה"ג לענין ציצית לעשות מעשה לכתחלה, וכתשובת הרא"מ ח"א סי' כ"ה, והובא גם בגט פשוט סי' קכ"ט ס"ק י"ג, ובשו"ת דברי דוד סי'. ע"ו בדפי הס' קפ"ב ע"ב, וע' בשו"ת מוצל מאש סוף סי' כ"ה שרא"מ למד מנדה נ"ט דמוכח להדיא הכי, ומה שהביא בדברי דוד הנ"ל בשם שו"ת שער אפרים סוף סי' ע"ב שהביא מהפוסקים דבס"ס המתהפך עבדינן מעשה לכתחלה, והעלה דאין לסמוך להקל באיסור דאורייתא במקום שגדולי האחרונים חולקים על זה, ולמעיין שם בכל הענין סובב לענין ס"ס בפלוגתא דרבוותא, רק שאחר זה הביא דמה שכתב דהוה ליה ס"ס המתהפך ודחה

דזה לא מיקרי ס"ס המתהפך, וע"ש באורך, והפר"ח בכללי ס"ס אות ד' דחה דעת הרא"מ בבאוריו לסמ"ג בהלכות מגילה שהעלה דלא אמרינן ס"ס אלא בדיעבד, וכתב דבכל דוכתא מקילין בחד ספיקא בדרבנן או בתרי ספיקי בדאורייתא ואף לכתחלה, וכמבואר בתשובת הרשב"א סי' תצ"ז, ואפשר דבדין היה להשתמש בו לכתחלה ככל ס"ס דמותר לכתחלה כו', וע' בשו"ת אור לי סי' נ' מש"ש בדברי הפר"ח, וע' במנח"י כלל פ"ז ס"ק ל"ג לענין ס"ם דא"צ בדיקה כלל, וע"ש כלל נ"ט ס"ק ח', וע' במל"מ פ"י ממקואות בד"ה ודע, וע' בשו"ת בית אפרים חיו"ד סי' ו' בד"ה עוד נלענ"ד כו', שכבר כתבו האחרונים דהרשב"א בתה"א חזר בו דבכל ס"ס א"צ לברר, יע"ש באורך:

אולם בשו"ת משכנות יעקב חיו"ד סו"ס ט"ו בדפי הס' ע"א ע"ג שלא לסמוך על רובא וחזקה וס"ס כל מה שאפשר לברר בקל, וע"ש בד"ה עוד ראיה ובד"ה וע' בתוס', וע' בשו"ת מהרי"ט ח"א סי' פ"ב, וע' בחת"ס חיו"ד סי' קע"ה סוד"ה בהא סלקינן, ובסי' רע"ז בד"ה הדרן דהיכא דליכא חזקה המנגדת לרוב לא בעינן לברורי, וע' במ"א סי' תל"ז ס"ק ד' דדוקא אם באנו ע"י חזקה זו להוציא מחזקת איסור הוא שצריך לבדוק, וע"ש ביד אפרים ס"ק ד' ובאשל אברהם ס"ק ב' ובנוב"י קמא חיו"ד סו"ס נ"ז ובתשובה מאהבה ח"ב סי' רי"ב בא"ח סי' ח' במ"א ס"ק י"א ודגמ"ר ובשו"מ תנינא ח"ד סי' ס"ך ובטו"ט ודעת תנינא ספ"ו ושו"ת רמ"ץ מא"ח סל"ד אות ג' בד"ה ובזה, ובפר"ח א"ח סי' פ"ג העיר על הב"י דאע"ג דמשום ספיקא דרבנן נקטינן לקולא, אבל לכתחלה לא, וכפי זה ס"ס דאורייתא דלקולא היינו דוקא בדיעבד וכ"כ הרא"מ בחידושיו להלכות מגילה כו', וליתא דהיכא דאתמר אתמר כו' וכל ספיקא דרבנן נקטינן לקולא אפילו לכתחלה עכ"ל, ואמנם מהב"י אין הוכחה לחקירת הרא"מ דהכא הוי לענין שלא לעשות ספק בידים כיון דיוכל לקרות במקום אחר דלא הקילו בספיקא דרבנן בדליכא טורח, וע"ש בפמ"ג ס"ק ג' בא"א, וכה"ג כתב הר"נ בפרק ערבי פסחים ק"ח א' ובחידושי מהר"ם חלאוה לענין הסיבה, כיון דאפשר בלא טורח ובלא הוצאה מהיות טוב כו', וע' בש"ך יו"ד סוף סי' נ"ז ובפר"ח בכללי ס"ס כלל י"ח לענין שלא לעשות ס"ס בידים וכן במ"א סי' ו' ס"ק י"א ובט"ז א"ח סי' תפ"ט ס"ק ה' דאין להכניס עצמו בספק דרבנן לכתחלה, ובפחד יצחק בדין ס"ס להקל, מיהו יש מקומות שאין להתיר לכתחלה כיון דעושה הס"ס בידים וע"ש בדין ספיקא דאורייתא לחומרא בדפי הס' ס' ע"א שדחה בזה הוכחת הרשב"א מפ"ק דחולין, דמייתי משבירת עצם ומפרה אדומה ומראשה של עולה ומאליה ומעגלה ערופה ושעיר המשתלח דאין להכנס בספק איסור לכתחלה, (והארכתי בתשובה סי' קפ"ה אות ה' ובחיו"ד סו"ס מ"ה) וע' בפמ"ג לא"ח סי' י"ב באש"א ס"ק ג' במ"ש הא"ר דאפילו

יש ס"ס ואיני יודע למה החמירו כ"כ ואפשר ציצית מצויין הם [וע' בשדי חמד מערכת בכור בהמה אות ח' דף קט"ז ע"א בחקירת השמחת יו"ט דכל שאפשר לתקן בלא הס"ס כמו ביש לו מתירין דלהרבה פוסקים לא סמכינן אס"ס וכרא"ש פ"ק דבכורות סי' י' וברכי יוסף סי' שי"ג אות ד' ויעיר אוזן מערכת ב' אות ט"ו וע' להלן סי' ב' סוף אות ה'] וע' בפמ"ג א"ח ר"ס תק"ג במש"ז דלכתחלה לא אמרינן ספד"ר לקולא כו' וע"ש סי' ס"ז ס"ק א' בד"ה ואגב וסי' קכ"ד ס"ק א' וסוס"ק ח' בד"ה אמר יע"ש ובאש"א סוס"ק י"א ובמנחז"י כלל נ"ט אות ח' ובפמ"ג סי' ח' ס"ק ח' במש"ז בד"ה אמר ובפתיחה לטריפות סי' ל"ט בד"ה ואתחיל ובפתיחה לבדיקות הריאה סי' ל"ה בד"ה ועתה ובסי' י"ח ס"ק ז' במש"ז בד"ה ודע דבדיקה ובש"ד ס"ק ז' וס"ק כ' וע"ש סי' צ"ח סוף ס"ק ג' במש"ז בסוה"ד ודע ובסי' ק"י במחודשים אות ו' ובספרו תיבת גומא פרשה פנחס אות ב' ומסעי אות ב' מש"ש באורך:

ובתב"ש סי' א' ס"ק ג' דהיכא דאיכא טרחה חשיב כדיעבד וכלא אפשר כו', ומ"מ אם אפשר למצאו בקל לאו טרחה מיקרי ואי אפשר ליתן שיעור בזה יע"ש ובסי' ט"ז סוס"ק י"ד, ובב"ש סי', ס"ב ס"ק ד' דאם אי אפשר לקבץ עשרה אלא בטורח חשיב דיעבד, וכה"ג בכ"מ דשעה"ד כדיעבד, ובשעה"מ פ"י ממקואות כלל ג' ושו"ת מים עמוקים לראנ"ח סי' ל"ח האריך דלא חלי אלא באפשר לברר כגון נשייליה בבדיקה [בפסחים ד' א'] וחקירת חכם דשוחט לא שבקינן מלברר ואע"ג דאיכא טרחה אבל כל שאינו בירור עשיית הדבר ההוא כגון לחזור ולבדוק לא מחייבי לעשות המעשה כו' יע"ש ובגליון רש"א בש"כ יו"ד סי' כ"ח ס"ק כ"ד, וע' בשב יעקב חיו"ד סי' ה' ושו"ת משיבת נפש תנינא חיו"ד סי' ל"ה ובית יצחק בשער הספיקות סי' ל"ז, ובס' ארבע שיטות למהרי"ש בסוף חבורו לפסחים בשו"ת סי' ג' האריך דגבי איסור דרבנן בכל גווני שיש צד היתר א"צ לברר דומיא דטבל ושאני גבי בדיקה שמורה היתר בדבר כמ"ש התו' בסוגיין יעש"ב:

ובסוף ס' בית מאיר לא"ח בתשובתו באיסור אתרוגי קארפו דאפילו הוי ס"ס גמור הא כשיש אחר הוא לכתחלה כיו"ד סי' ק"ב ס"ד יע"ש בש"ך ובסי' צ"ו ס"ק ט', וכתב שלא מצא מפורש בשום מקום היתר ס"ס לכתחלה והשיג על הפר"ח ודחה ראייתו דהרשב"א מיירי לענין להשתמש בכלי במקום דחק דהכא דלית ליה אחר כדיעבד דמי אלא דעשו הרחקה יתירה כו' ומכש"כ שאסור לכתחלה גמור ע"י ס"ס דהא הוי כעושה ס"ס לכתחלה כהרי"ף בסוגיא דריחא מלתא יע"ש באורך, ובמל"מ בכורות פ"ד דאף דספד"ר לקולא באפשר להתברר לא חשיב ספק דהא אפילו ספק חסרון ידיעה לא חשיב ספק, וכה"ג בפר"ח יו"ד סי' ק"י דלרמב"ם דספד"א מה"ת לקולא מ"מ בדאיכא לברורי

מבררינן, וע' בהגהות מהרי"ד לתו"כ פרשת נגעים פרק ב' אות א' בהא דחולין י' דלמא אדנפיק ואתא בציר לשיעוריה, וע' בש"ך יו"ד סי' ק"י אות ס"ו ובפמ"ג ובטו"ט ודעת תנינא תשובה פ"ו ובשו"ת מנחת עני חא"ח סי' י"ט וחיו"ד סי' מ"ה ואכ"מ להאריך יותר:

ט **ובמה** שכתב הפר"ח דמסתייע קצת מברכות נ"א ע"א בנט"י לבהמ"ז ראשונים שאלו שמאל מהו שתסייע לימין דאמר רב אשי הואיל וראשונים איבעא להו ולא איפשט אנן עבדינן לחומרא וע"כ דספד"ר להקל דוקא בדיעבד, וליתא דלא הקילו בספד"ר אלא בדאיכא טורח לברורי וכנ"ל, וכאן בדאיכא לתקוני בנקל שלא יבא לידי ספק מחמירין גם בדרבנן וע' במ"א סי' תל"ז ס"ק ד', וע' בשו"ת רלב"ח סי' מ"ג בד"ה הנצר הג' בענין הספק בשנת השמיטה בדהר"נ פרק ע"פ אע"ג דבעלמא קיי"ל איפכא כו' הכא כיון דלאו מלתא דטרחה היא עבדינן לרווחא דמלתא וכו', ובחדושי אנשי השם סו"פ שלשה שאכלו דאע"ג דהוה ספד"ר מיהו להדור מצוה קאמר דעביד לחומרא א"נ משום דעיקר הידור מצוה דאורייתא היא כדכתיב ואנוהו ודרשינן התנאה לפניו במצות עכ"ל, ואם שזה נגד דעת התוס' והפוסקים דהא דמצוה להדר ולעשותה בנוי מקרא דואנוהו הוא לאסמכתא בעלמא, יע' בב"י א"ח סי' תרנ"ו דהא דסובר הרא"ש להקל בספיקו אי שליש מלגיו או מלבר משום דגוף מצות הידור מדרבנן נקטינן להקל, והגם דלשו"ת שאג"א סי' נ' דהתנאה לפניו במצות הוא דאורייתא, כבר דחו ראייתו במשנת חכמים בהלכות ס"ת בל"ת ג' ביבין שמועה דף י"ג ע"ג ובדף ט"ז סע"ב ובתשובה מאהבה חא"ח תשובה רל"ב ר"ד י"ב, וע' בתפארת אריה הלכות תפילין סי' כ"ה אות ו' ומאיל המלואים הלכות ס"ת סי' רע"ג אות ה' (וע' להלן סי' ל"ה אות ב' שהארכתי), וע' במאורי אור בחלק באר שבע בדפי הס' ע"ד ע"א באגדה לברכות נ"א במ"ש דאנן, נעביד לחומרא משום ספק סכנתא דחמיר מאיסורא לפמ"ש בזוהר פרשה ויחי ופרשה תרומה לכך כסא דחמרא בימינא כו' יע"ש באורך לפי דרכו בנסתרות:

ובלאו הכי יש לדחות ראייתו של הפר"ח מברכות נ"א למ"ש המנח"י בקונטרס הספיקות במחודשים אות ח' ודוקא בספיקא דפלוגתא אבל אי בראשונים עצמן נסתפקו בדבר מיקרי ספק חסרון חכמה וע"ש בתורת השלמים ס"ק י' מעירובין ס"ה דאמר ר"ל נשכיר ולכשנגיע אצל רבותינו נשאל להם, ופרש"י דספק דבריהם להקל, ואף דהיה מחסרון ידיעתם דבלאו הכי היה ספק שמא לא יבא העו"ג השוכר ועוד דשאני עירובין דאזלינן להקל בכל ענין עכ"ל, וביד אברהם סי' ק"ד ס"ב בהג"ה בד"ה עוד נ"ל ליישב דעת האו"ה כו' כמ"ש הש"ך דספק אי פוגם או משביח הוה ספק חסרון ידיעה וכ"כ הראשונים בדיני ס"ס כו' ובתו' יומא מ"ז כו' יעש"ב, ובירו' רפ"ק דנדה מדמה טומטום ואנדרוגינוס לספק

מראה טמא ומשום דהוה ס"ס, ובעירובין ה' ב' הוי ספק דבריהם להקל, ואף דהוה ספק חסרון ידיעה שמא צמצם ומ"מ בעירוב הקילו, וע' בשו"ת זכרון כהונה דף ע"ה סוע"ב, וע' בחו"ד סי' ק"י ס"ק א' ואפשר דיש לחלק בין ספק מציאות לספיקא דדינא ובהגהות רע"א שלהדיא כתב הר"נ ורשב"א בתהה""א והובא בב"י כאן כיון דהוא איבעא בנזיר נ"ב ספד"ר ולקולא, וע' באהל דוד ליבמות קי"ז בד"ה בת חמותה דלרא"ש היא בעיא דלא איפשטא כו' מעירובין מ"ה ב' תפשוט דאין תחומין ושם מ"ג דהאי תנא מספקא ליה כו' וע"ש בתו' ד"ה אב"א, ובעדות ביהוסף חיו"ד ענף ד' שהאריך בזה, ובארעא דרבנן תמה מעירובין מ"ה ודלמא הנך אזלי כו' הוה ספק דבריהם ולקולא, דלב"ש סי' קנ"ה ס"ק ד' דאפילו חסרון ידיעה לכל העולם לא הוה ספק והביא מתו' שם דאע"ג דהוה דבר שיל"מ בעירוב הקילו והכ"נ י"ל דהקילו בספק ידיעה [וע' בשו"ת ברכת משה סי' כ"ג משש"ב], וע' במנח"י כלל מ"ו ס"ק ל"ד, ובתו' מ"ק ט"ו ע"ב בד"ה לא אשארא א"נ מספקא ליה כי היכא דמספקא לן יע"ש, ובשאילת שלום אות קי"ג בשאלתות פרשה אמור סי' ק"ה תמה על הסמ"ג לתו' קפ"ד שפוסק לחומרא באיבעא דחסום פרתי ודוש בה מב"מ צ' דהיא בעיא דלא נפשטה בדרבנן, וכבר העיר בזה המל"מ הלכות שכירות פרק י"ג הלכה ג' וע' בשו"ת חת"ס בלקוטיו בחלק ששי סי' כ"ד שהאריך בזה, [וע' בתשובתי להלן סי' צ"ג משש"ב]:

וע' בשו"ת בנין עולם חלק או"ח סי' י"ב בד"ה ובאמת צ"ע כו' וע' בס' יראים ובשו"ת בית אפרים חלק יו"ד סי' ס"ב בד"ה ומ"ש מר וע' בהגמ"י פרק ב' מחומ"צ הלכה י"ו דלכמה רבוותא אף בדרבנן אזלינן לחומרא באיבעא דלא איפשטא, וע' בפמ"ג בפתיחה להלכות פסח פרק ד' אות ה', וע' במל"מ הלכות שכירות פרק ז' הלכה ב' וע' בתשב"ץ ח"ב סי' ק"ל דכיון דסלקא בתיקו ספיקא דרבנן לקולא, ולפר"ח בכללי ס"ס דאיבעא דלא איפשטא אינו בגדר הספק שנלך לקולא בדרבנן, וע', בפמ"ג או"ח סי' ש"נ ס"ק ד' באש"א ובר"ס של"ב במש"ז ובפמ"ג ליו"ד בסוף כלל סימנין וטב"ע בד"ה ודע דבספק איבעא דלא איפשטא יש מחמירין כו' וע"ש בסי' ס"ז ס"ק א' במש"ז וע' בפמ"ג, סי' ק"י ס"ק ד' במחודשים מהפר"ח ותב"ש מאיבעא דלא איפשטא בס"ס, וע' בב"ש סי' י"ז ס"ק, ט"ו ובית מאיר לאה"ע סו"ס ל"א, וע' בפר"ח יו"ד סי' ל' ס"ק ה' דספק איבעא בגמ' לא מיקרי ס"ס וע"ש בש"ך סי' ק"ד ס"ק ד', וע' בעירובין צ"ג ע"א בעיין לקולא וע"ש בבאר אברהם ובחידושיו לברכות י"ב מה שתמה על הפ"י שם ובנחל איתן פרק ה' מסוכה הלכה ד' שהאריך ובבינת אדם שער הקבוע כללי ס"ס דין נ"ה וע' בשו"ת צ"צ החדש

חא"ח סי' ג' אות ט"ו ובק"נ פ"ק דעירובין אות ע"ז על קושית הב"י סי' ש"ס ובספרי זכ"י בסוף תשובתי הראשונה ליומא ס"ג שהארכתי:

וע' בכ"מ פרק, י"ב מבכורים הלכה ט' דבנדמה דהוה איבעא דלא איפשטא פוסק לכתחלה לחומרא ובדיעבד לקולא, ובנוב"י תנינא חיו"ד סו"ס ס"ד וקמ"ו דלרי"ף ורא"ש שבת ס"ה דכל תיקו דלא איפשטא בדרבנן לקולא, ובחידושי מהר"י הכהן ע הק"ט בהלכות ציצית אות ז' האריך בישוב סתירת דהרא"ש דאף שהוא מדרבנן ספיקו להחמיר, ובפחד יצחק בדין ספד"ר, לקולא בדף ס"ה ע"ב מהמרדכי וש"ג דהיכי דמספקא מאי אמור קמאי אזלינן לחומרא גם בדרבנן וכ"כ במ"ב סי' נ' וע"ש עוד רע"ב מרבינו יונה ורא"ש ושה"ג דכל שלא פירש הרי"ף דאותו תיקו לחומרא אף שכתב ולא איפשטא דנקטינן לקולא, וע' בשו"ת ברכת יוסף חאה"ע סי' ס"ג אות י' ויהודה יעלה ח"ב סי' י' בד"ה איברא, וע' בשו"ת רדב"ז ח"ג סי' תתקס"ו (תקל"א) דלא אמרינן ספק ערלה בחו"ל מותר בספק הנולד מעצמו ולא בספק חסרון ידיעתנו דלא ידעינן כמאן הוה ספיקו להקל, ובעמק יהושע סי' ט"ו סוף דף ל"ח העיר מברכות ל"ו ע"א דכל המקיל בארץ כו' ושם ל"ה א' בתו' דסמכינן אהאי דתנא כרם רבעי והא שם ל"ו קאמר דלב"ש מספקא להו ומ"מ הוה ספק ערלה ודוחק לחלק בין הא דמספקא לדידן במחלוקת הפוסקים דהוה ספק חסרון ידיעה, דמ"מ הוה ספק דדינא, ולא הרגיש שכבר נתחבטו כולם בזה וכמ"ש במנח"י אי אסתפק לן מאי אמור קמאי או שהראשונים עצמם נסתפקו וכש"כ המורה בעצמו דמיקרי חסרון חכמה, ובבינת אדם העיר ג"כ על דבריו מדלא משני בברכות ל"ו דלא מיקרי ספק כיון דב"ש מספקא להו וע' במכתב לחזקי' לברכות בד"ה ר"ע במקום ר"א עבדינן והארכתי שם בחידושי, וע' בתה"ד בשו"ת סי' קפ"ה בדבר דאית ביה פלוגתא ודכוותה בדרבנן הלך אחר המקיל דלא דמי ספק פלוגתא לספק בגוף המעשה, וביד יוסף ליו"ד סי' כ"ג בש"כ ס"ק ח' במה שמחלק תה"ד דלא דמי ספיקא דפלוגתא לספיקא דגוף המעשה דמותר לעשות ס"ס בידים כמ"א ר"ס תס"ז יע"ש באורך:

ובשו"ת פרי תבואה סוף סי' ס"ה העיר ג"כ מברכות נ"א דמשמע דמאן דמספקא ליה בדינא עביד לחומרא אפילו בדרבנן, והתם רק הידור מצוה דרבנן ומשום דהוי ספק חסרון ידיעה ובעירובין ס"ה ב' דר"ל נסתפק בטלטול ועביד לקולא, והאריך לדחות דהתם היה עוד ספק שמא לא בא כלל לבית הנכרי השוכר באותו שבת ולא יאסור עליהם ואף דאיפסק הלכתא במתני' דחיישינן שיבא לביתו ורק בדרבנן מהני ס"ס שכל אחד מהספיקות בפ"ע איפסק לחומרא, וכבר קדמוהו קמאי בקושיתו מהא דברכות ועיקר דבריו נכלל במנח"י שהזכרתי למעלה:

ומה שכתב הפר"ח משבת כ' ע"א אר"פ הלכך בעינן רוב עביו ורוב הקיפו, התם לענין דצריך בגבולין להבעיר מדורתו מבעוד יום דחשיב איכא לברורי בקל דלכ"ע מבררינן אפילו בספד"ר, וכה"ג בחולין ס"ה א' אר"פ הלכך כו' פרש"י הואיל ואמרינן הכי [צ"ל והכי] בעינן תרויהו, ושם אין נפ"מ לחקירתו דקאי בספיקא דאורייתא לענין חגבים בסימן טהרתם, וכן שם ע"ו ב' דפליגי אליבא דר"י בחופין את רובו ואר"פ הלכך כו' וע' בט"ז יו"ד סי' נ"ה ס"ק ט' ועל זה אר"פ בעינן רוב עביו ורוב הקיפו ולא אמר דבעינן תרויהו כדרכו של ר"פ במקומות אחרים וכו', ותמוה דאדרבא דרכו של ר"פ ברוב המקומות כסוגיא דהכא וכנזכר לעיל משבת כ' ע"א ולעיל ס"ה א', ושם מ"ו א' דאר"פ הלכך בעינן כזית וכו' ושם י"ז ב' אר"פ וצריך בדיקה אבישרא וטופרא וע' בשו"ת מאיר נתיבים סי' ל"ה שהאריך, וכל הני לענין דאורייתא, ובבאור הגרא"ו יו"ד סוף סי' נ"ו ס"ק ט' וע"ש מהמגי' וע' בבאורו א"ח סי' תק"ח ס"ק ג', וע' בפסחים קט"ז א' אמר אביי הלכך צריך לקהויי וצריך לסמוכי, והיינו נמי משום דאיכא לברורי בקל ולצאת ידי שניהם, ובירושלמי ברכות פ"ק הלכה ה' אמר ר' יודין נהגין רבנן אמרי כולהון ואיתא דאמר הדא או הדא יע"ש:

ומ"ש עוד הפר"ח וכן בפ"ק דברכות ובפרק הרואה ובכמה דוכתי לענין מילי דרבנן דאר"פ דבעינן תרויהו, הנה לפנינו בפ"ק דברכות הגירסא דסתמא דגמ' דקאמר הלכך ורק הבה"ג וריף ורא"ש מייתי גם כאן אמר ר"פ הלכך כו', ואולם כה"ג אשכחן נמי בסוטה מ' ע"א בברכת מודים העם מה הם אומרים בזמן ששי"ץ אומר דאמר ר"פ הלכך נימרינהו לכולהו, ומבואר בפרש"י ר' סימאי מוסיף הוא וכן כולם מוסיפים על הראשונים וע"ש בתו' ד"ה על שהביאו מהירו' פ"ק דברכות הנ"ל, וא"כ הכא נמי דקאמר ר"י אמר שמואל כו' ור' יוחנן מסיים בה הכי כו' ורב המנונא אמר כו' והא דר"ה מעולה שבברכות התורה, ובפרש"י שיש בה הודאה למקום וקילוס לתורה ולישראל, ונראה שגם כאן הוא כסוגיא דהתם דרב המנונא מוסיף הוא ועל זה אמר ר"פ לכלול כולם יחד, וכן בהא דפרק הרואה נ"ט ב' בברכת הגשמים ותענית ר"ד ז' רוב ולא כל אימא כל ההודאות, וי"ל ג"כ דרבא דמוסיף הוא דיהיה מוכח דרוב הוא על הריבוי ושיהיו כל ההודאות מיוחדים אליו, ושם ס' רע"ב דאמר שמואל רופא כל בשר ובפרש"י נגד, היציאה שהיא רפואת כל הגוף ורב ששת אמר מפליא לעשות והיינו ג"כ להוסיף וכפרש"י שהגוף חלול כמו. נוד ומ"מ הרוח בתוכו כל ימי חייו, וכן במגילה כ"א ע"ב בברכת נר חנוכה לאחריו שג"כ כל אחד מוסיף שצריך לכלול שבח על הגמול לצריהם ושע"י זה הושיעם מידם ולזה אמר ג"כ ר"פ הלכך נימרינהו **לתרויהו**:.

ובלאו הכי היה מקום לדחות. דהכא הוה אתחזק חיובא מדרבנן לברך וכש"כ דבחזקת איסור לא אמרינן ספד"ר לקולא וכרוב הפוסקים דנקטו לעיקר כתירוץ ב' דר"י בתו' פסחים ט' ע"א בד"ה כדי שתהא כו' דגם בדרבנן אין ספק מוציא מידי ודאי, אך הצל"ח לברכות כ"א ע"א בד"ה מאי טעמא ק"ש דרבנן מהא דספק קרא ק"ש אינו חוזר וקורא לרב יהודה דק"ש דרבנן דבאיסור שהוא לגמרי מדרבנן ואין לו עיקר מה"ת אפילו בחזקת איסור ספיקא דרבנן לקולא וכמו שהעלה בנוב"י קמא חיו"ד סי' ע"ה וע' בספרי זכ"י בתשובה ליומא ס"ג בדפי הספר נ"ד ב', בד"ה ועתה לדחות סברת האחרונים לדמות לשאר אתחזק איסורא, ומשום דאתחזק חיובא דקיום המצוה ואכ"מ להאריך יותר מענין **לענין**:

סימן ב

ומה שנסתפק מעלתו כשמכבסין בגד ארבע כנפות בקראכמאל שנדבקין הציצית ונעשין כחוט אחד דלענין תפילין סמכו להקל שנעשו אחד ע"י הדבוק, אי נימא כל הראוי לבילה כי' שא"צ אומן להפרידן:

(**א**) אמינא שהוא נלמד מגמרא מפורשת בשבת פ"ג ע"ב דמיבעא כיון דהדיוט יכול החזירה כמאן דמיחברא דמיא או השתא מיהא קא שלפה והרמב"ם פר ב' מאה"ט הלכה ד' נתפרקה אע"פ שהדיוט יכול להחזירה אינה מטמאה וע"ש במל מ דאף דטומאת ע"ג דרבנן מ"מ למה לא הזכיר שהוא בספק כדרכו בכ"מ והניח בצ"ע, ולי נראה בפשטות דהאיבעא נפשטה מהא דע"ג מ"ט ע"ב דבהדיוט יכול להחזירה אינה מטמאה, וכמ"ש התוס' בע"ג ס"ח סוע"א מאבעיות דנפשטו במקום אחר יע"ש בהגהותי מכמה מקומות כה"ג ברשב"א ומלחמות ור"נ ורא"ש ויש"ש, וע' בתוס' ברכות נ' ע"ב בד"ה חלקוה טהורה והא דסוכה י"ו מטמאה אברים מיירי שהדיוט יכול להחזירה, וע' בשבת נ"ח סוע"ב וע' בשו"ת בית שלמה מהד"ב ח"ב מיו"ד סו"ס ע"ה מש"ש באורך], וא"כ בשל עו"ג דעשוי להחזירה שפיר אמרינן בזה דכל העומד להעשות כעשוי דמי כיון שא"צ אומן לזה ולא חשיב מחוסר מעשה דלא אמרינן הכי רק במחוסר מעשה גדול (וכמו שהבאתי באריכות לעיל סי' א' אות א' בד"ה אלא שבכוונת התוס' דסוכה כו' יע"ש], וכה"ג בב"ח טויו"ד סי' קצ"ח אות כ"א באבר ובשר המדולדלין חוצצין שאינו מחלק לפרשה מיעוטה כמו בצפורן ובשר אפילו פירשה רובה וג"כ עומד ליקטע לאו כמקוטע דמי כיון דצריך אומן דאינו נוח שיקטע בעצמו או אחר שאינו אומן יע"ש סעיף ח' בבאה"ג אות ח' שרמז ג"כ עליו:

ומה שהקשה בגליון הש"ס מרע"א ובדרוש וחידוש בשבת פ"ג ב' בד"ה תיבעי וקשה לר"י כו והא שם מבואר דמדין ביטול הוא, וא"כ י"ל דהאיבעא בע"ג של ישראל דלא מהני ביטול אם טהור מטומאה והניח בצ"ע, והמפרשים טרחו הרבה לפי דרכם לדחות קושיתו, ולי נראה בפשטות דהאיבעא היינו רק בשל עו"ג כיון דבסתמא עומד לגביה להחזירה דכעשוי דמי אבל בשל ישראל לא שייך בזה כל העומד שמ"מ לגביה אינו עשוי להחזירה, ואף אי נימא דחשיב בידו מה שהעשייה ע"י איסור (וע' לעיל סי' א' אות א' בד"ה וראיתי, והארכתי בתשובה בחא"ח סי' קנ"ט סוף אות ז' וחאה"ע סי' פ"ו ובכמה מקומות) מ"מ בסתמא מצד עצמו לא מהני הואיל ובידו לעשות דהיכי שאינו מעשה חשוב לא חשיב מחוסר מעשה רק כשעומד לכך דבכה"ג אמרינן דכל העומד כעשוי דמי וכחולין ר"ד ע"ג דהעומד לחתוך כחתוך וע"ש בהגהותי שהארכתי, (וע' בתשובתי לעיל סי' א' אות א' בד"ה ומיהו בעיקר הישוב כו' משש"ב), ובשו"ת שם אריה חאה"ע סי' ו' בד"ה אמנם עיקר כו' הביא במה שהעיר השואל על הבית מאיר דמדמה למאי דקיי"ל כר"ש [צ"ל כרשב"ג וכסנהדרין ט"ו א'] דכל העומד לגזוז כגזוי דמי, ומשיג עליו שבזה יש מבוכה רבה אי הלכה כר"ש או כרבנן, אבל לא היה לפניו הבית מאיר לעיין בדבריו שנקט לעיקר כהב"ש ושבכה"ג לכ"ע אמרינן כל העומד דדמי לענבים דכמה דקיימו מכחשי, וע' בשו"ת יהודה יעלה ח"ב סו"ס קי"א בהג"ה מבן המחבר משש"ב:

ועכ"פ בנידון שאלתו בחוטי ציצית שנעשו מדובקין שהדיוט יכול להפרידן פשיטא דכפרוד דמי כיון שעשויין ועומדים לכך מצד תשמישן להסיר החוטין, ובפרט בעומד לכך מצד המצוה וכמנחות ק"א ע"ב דבפרה עומדת לפדותה שאם מצא אחרת נאה הימינה מצוה לפדותה, וע' בתו' ב"ק ע"ו ב' בד"ה והלא ובחולין פ' ע"ב בד"ה דכמה ובנדרים נ"ט א' רש"י ד"ה אלא דמצוה לאתשולי וכמאן דאיתשיל דמי.

וגם לתוס' בסוטה כ"ה ע"ב בד"ה לאו כגבוי בהא דסובר ר"מ דכל העומד לקוץ דפלוגתייהו דר"ש ורבנן בעומד לזרוק דאינו עומד לכך אלא מצד המצוה אבל בעומד לכך מצד עצמו ואף דמחוסר מעשה לכ"ע אמרינן כל העומד וכו' וע"ש בהגהותי שהארכתי, וא"כ הכא עדיף טפי שהחוטין עומדים ג"כ מצד עצמן להפרד וכמ"ש בשו"ת הב"ח סי' מ"ה לחלק בין דבק לחפירה שהדבק סופו עומד להפרד, ואף דלענין התפילין סמכינן שעל ידי הדבק נעשה חיבור ואף דאפשר שיתקלקל ויתפרד כיון דהשתא מיהא מחובר הוא, וכשו"ת בית אפרים חלק או"ח סי' א' בד"ה ועתה אבא כו' דשאני לענין ידות הכלים שהדבר עומד מצד עצמו ומתחלתו נעשה על מנת כן שיקצצו משם ומעולם לא נכנס בגדר יד וכלי ולא דמי להך דהכא שאדרבא נעשה לשם חיבור עכ"ל, משא"כ לענין החוטין

שתחלת עשייתן להיותם מפורדים:. (ב) **ובמה** דפשיט ליה מעלתו מקידושין סי"ב דכל שבידו לאו כמחוסר מעשה, מלבד מה שהבאתי למעלה דהא דלא הוה מחוסר מעשה אינו מועיל בסתמא מצד עצמו רק בעומד לכך להעשות וא"כ עיקר הטעם משום דכל העומד כעשוי, וגם דהא דראוי לבילה לא מעכבא היינו נמי משום דכל שבידו דאמרינן כל העומד במצוה המוטלת עליו ושנאמר לעיכוב וכן העלה בשו"ת חסד לאברהם חיו"ד סי' א' וס"ו בד"ה ואולם וחח"מ סי' א' ובתשובותיו שבסו"ס נחלת יעקב ח"ב סו"ס ז' ושו"ת רמ"ץ חיו"ד סי' א' ושו"ת ארץ צבי חח"מ סי' י"ג יעש"ב ושו"ת ברית אברהם חיו"ד סי' נ"ט אות ט', אלא דלמה שהעלו האחרונים דלא אמרינן כל העומד להעשות רק במקום שפירשה תורה להדיא וכמו שיבואר להלן וכן העלה גם בשו"ת חוות יאיר סוף סי' פ"א יע"ש מכל סוגיות שהזכיר שם, וכמו שדן גם בתשובת רד"ך גם לענין הראוי לבילה דלא אמרינן הכי אלא היכי דאתמר בגמרא, ולפ"ז אין מקום לדון לענין שאלתו משום הראוי לבילה או דבעינן שיהיה כאלו עשוי:

ולכאורה אם היה מקום לדון דמה שצריך להפרידן חשיב מחוסר מעשה וא"כ הוה פסול בגופו דלא מהני אח"כ גם כשהפריד הציצית דהוה תעשה ולא מן העשוי (וכמש"ל סי' א' אות א' בדעת הפוסקים דמפורש כן) וכמ"ש בפמ"ג סי' י"ח סוס"ק א' אם לברך על כסות לילה שעשה בו ציצית ונמלך אח"כ ויחדה לכסות יום אי הוה תעשה ולא מן העשוי כמו הטיל לבעלת ג' כנפות אי נימא דכסות או יחוד חשיב כמחוסר מעשה.

ורק למה שכתב בשו"ת נאות דשא בסי' ס"ד דאם היה מתחלה כסות יום ויחדו אח"כ שיהיה כסות לילה ואתר זמן נמלך וחזר ויחדו לכסות יום דליכא משום תעשה ולא מן העשוי כיון דמתחלתן נעשה בהכשר ואח"כ בהיותו כסות לילה לא היה פסול בציצית עצמן:

ובעיקר שאלתו לסמוך לכתחלה שלא להפרידן מטעם דראוי לבילה, והרי מפורש בסי' ח' סעיף ו' דצריך להפריד חוטי הציצית זה מזה, וא"כ אין, מקום לשאלתו רק בכה"ג שכתב המ"א ס"ק י' שאם נשתהה לבוא לבהכ"נ אין צריך לדקדק בזה שלא יתבטל מלהתפלל עם **הצבור**:

ועוד דהרי לט"ז בא"ח סי' נ"ה ס"ק ד' דהא דראוי לבילה מיירי לענין עיכוב ולא לעשות כן לכתחלה וע"ש בפמ"ג במש"ז, וכ"כ התוס' בקידושין כ"ה סוע"ב ובב"ב פ"א ע"ב ובמנחות י"ק, ע"ב ובכ"מ דלכתחלה צריך לבלול ממש, וב ובר"פ כיסוי פ"ג. ע"ב בתוס' ד"ה שחט חיה דליגרריה ולכסייה וע"ש לזקיני רש"א דע"כ דליכא למיפטריה משום הראוי לבילה כיון דאפשר בגרירה כההיא דסכין דחייב לכסות למעלה ע"י גרירה,

ובתוס' יבמות ל"ז ע"ב דלר"ת דבעדות בכתב הוה משום הראוי לבילה, וע"כ דמיירי ג"כ בדאיכא טורח להביא העדים לב"ד, וע' בשו"ת חיות יאיר סי' קס"ט במה שכתב הרי"ף מודה בלא אבה יבמי דמ"מ צריכה שתהא רגילה לקרותו כאחד יע"ש שמחלק להא דר' זירא דלא אמרינן כיון שבראוי אין בילה מעכבת בדיעבד נתיר לכתחלה בדלא אפשר דשאני מה שאינו ראוי ע"י מעשיו כהביא מנחה מס"א עשרון, וע"ש דכל שלא השגיחו לשמרה **פסול** באינו ראוי לבילה מצד פשיעה, וכה"ג בתוס' עירובין ק' ע"א לענין דחיית עשה לל"ת היכי שבא ע"י פשיעה. והיה יכול להתקיים בלא דחיית הלאו, (והארכתי שם בהגהותי ובתשובה בחאהע"ז סי' ק"י ואכמ"ל):

ובס' תפארת אריה **על** הלכות תפילין סי' מ"ב אות ה' סוף פרק ס"ה השיג על הר"ש קלוגר מבראד שמפקפק על המחצית השקל סו"ס ל"ג כיון דראוי למתוח ולכרוך השלם על האצבע כשר, שנעלם ממנו הט"ז בסי' נ"ה דמיירי לענין עיכוב יע"ש, ובהשמטות לספרו טוב טו"ד תנינא בסי' י"ג נשאל ג"כ מהט"ז וטרח להעמיד דבריו שהט"ז סותר דברי עצמו בסי' ל"ב ס"ק י"ח דכל שאפשר לגרור כשר כיון שראוי לבילה, ומלבד דלא קיי"ל הכי אלא דכל שלא גרר פסול, ובלאו הכי הא זה נמי בדיעבד שהוציאוה וקראו בה וכ"כ הב"ח שם אות י"ג והא דאיתא בסופרים אל יקרא בו היינו דלכתחלה אין להוציאה כדי לקרות בה כיון שלא תיקנה להפריד הדבק אבל הוציאוה דיעבד קורין בה ואין להוציא אחרת, ולבד זה לא הרגיש שמבואר כן מדברי התוס' בכ"מ כדברי הט"ז וכנ"ל:

ובברכי יוסף בשם **בית** יהודה חלק ג' סי' פ"ח והובא בשערי תשובה סי' ל"ב ס"ק כ"ו ומובא באריכות יותר בעקרי דינים חלק א"ח סי' ב' אות י"ב וז"ל תפילין של ראש שלמראית עין נראות מרובעות וכשנעמוד למדוד בדקדוק אינן מרובעות ואמר אחד הסופרים שמחמת האויר שבין הבתים כשמתיבש העור מתרחבים הבתים ומתרחקים זה מזה וכשידחקם להדקם ימצא הריבוע מכוון ועמד על המבחן וכן מצא והכשיר דלא דמי לנתקלקל רבוען ממש ואיכא רבוע עכ"ל, ובתפארת אריה בהלכות תפילין סי' ל"ב בפרק מ"א אות ו' דמשמע דוקא כשמהדקן בודאי חוזרין לריבוען ומטעם דכל הראוי לבילה אבל בספק לו אם יחזרו ע"י ההידוק כגון שאינו יכול למדוד כעת פסולין, והרי להש"כ ביו"ד סי' ק"י, דהלמ"מ ספיקו לקולא א"כ אולי יש להקל עכ"ל, וצ"ל בסי' רצ"ד ס"ק י"ט שנמשך הש"ך אחר הב"י מהא דקידושין ל"ט כך נאמרה הלל"מ ספק אסור ודאי מותר, ומשמע דבשאר הלל"מ ספיקו אסור, והארכתי שם בשיטת הפוסקים בזה ואכ"מ להאריך מענין לענין, ואמנם להט"ז דראוי לבילה לא שייך רק בדיעבד ולכן כשאפשר לברר ע"י המדידה לא שייך כלל בספק משום ראוי לבילה ואף דספיקו לקול ובלאו הכי

לא שייך משום ראוי לבילה רק במכשירי מצוה וכרשב"ם ב"ב פ"א ע"ב וכמו שיבואר להלן ובפרט לרד"ך דלא אמרינן האי כללא רק היכי דאתמר בפירוש,, וגם דלפר"ח בכללי ס"ס דבסמיא בידן לברורי לא אמרינן בכה"ג ספיקא דאורייתא לקולא מה"ת, גם לרמב"ם, ובפסחים ד' א' דגם בחזקה לא מהני איכא לברורי בלא טרחה ובחולין י"ב ע"א דאפילו ברובא לא מהני בדאיכא לברורי וע' בשו"ת שב יעקב, חא"ח סי' ה' ובפרט בספק חסרון ידיעה וע' בט"ז יו"ד סי' צ"ח ס"ק ו' ובש"כ ס"ק ל' וב"ש סי' קנ"ה, וע' בנוב"י תנינא חיו"ד סי' כ' בדברי הרמב"ם מעש"ש פרק ו' הלכה י"א מחצה על מחצה חולין שפוסק לקולא דכיון דקיי"ל דאפילו בידי אדם אי אפשר לצמצם כו' והוה ספק חסרון ידיעה ולכך דינו להחמיר בספיקו וע' בשירי טהרה חלק ב' על הש"ס בתשובה ע"ב מש"ש, וע' בשו"מ תליתאה ח"ב סי' קס"ו, אלא דאי אמרינן דהלל"מ ספיקא לקולא אולי יש לדמות להתוס' בעירובין ה ע"ב בד"ה וספק דבריהם להקל דהואיל ואי אפשר לצמצם אלא ע"י טורח גדול לא הטריחו לצמצם ולמרוד בספק דבריהם, ובחה"ד בפסקים סי' קצ"ז וז"ש כמדומה שיש בתוס', פ"ק דעירובין גבי ספק דבריהם להקל דכל דבר שיש בו טורח לתקן חשיב כמו דיעבד עכ"ל, וכוונתו להתוס' שם ה' ע"ב וכנ"ל וכ"כ בחידושי ריטב"א שם נ"ט ע"א בד"ה אמר רבינא לא להקל על ד"ת כו' ואע"ג דבכל ספיקא דרבנן דאפשר למיקם לא אזלינן לקולא הכא טרחה רבה היא למדוד וכמאן דליכא למיקם עלה וכו' ובמל"מ פרק ד' מבכורות בשם הראשונים דכל ספיקא דרבנן שיכול להתברר לא אמרינן ביה להקל, והשעה"מ בהלכות מקואות בפרק י' כלל ג' כתב שחפש ולא מצא דין זה בראשונים, ובסוף ס' יד מלאכי בדברי המו"ל תמה עליו שכן מפורש בתוס' עירובין הנ"ל, ובשו"ת יהודה יעלה, חא"ח סוף סי' צ"ב העיר דמצינו סתירות בתוס' פסחים ט' ע"ב היינו תשע חנויות שהקשו על פרש"י והרי ספק בדרבנן לא עדיף מרוב בדאורייתא והא רוב מצויין אשמ"ה מ"מ צריך לברורי וכן בדיקת הריאה אע"ג דרוב כשירות הן כו' וגם בס"ס לרש"י ריש כתובות דבעי לברורי אפילו ע"י טורח עכ"ל, (ועמש"ל סי' א' אות ז' בדברי הפר"ח), ושוב מצאתי בנחלי דבש על הלכות חליצה סי' קס"ט ס"ק מ"ז בד"ה ודע שהאריך בדברי התוס' דעירובין עפמש"ש דהואיל ואי אפשר לצמצם אלא ע"י טורח גדול ומסתמא במחיצה זו לא נתכוונו לצמצם והוה חזקה שלא נתצמצם וע"כ התירו בלי מדידה כו' ושכ"מ בשו"ת תשב"ץ ח"א סי' קכ"ה שכיון שאי אפשר לעמוד על בוריו הלכו לקולא אבל באפשר למדוד אמרינן בפרק גה"נ לא תזלזל בשיעורין דרבנן כו' וכ"מ מתוס' בכורות ז' ע"ב ד"ה אפשר ואח"כ הביאו תירוץ רבינו שמשון שהוא ממש תירוץ שני דהתו' בעירובין בשם הר"ר שמעיה וכן הרא"ש בתוספותיו לפרק ענלה ערופה פירש

כן ההיא דעירובין דאפילו במידי דרבנן באיכא לברורי צריכין לברר אע"פ שהוא טורח גדול יע"ש באורך:

ג ובלאו **הכי** לא שייך לדון משום הראוי לבילה בגוף המצוה דהטלת חוטין לעשות פתיל ציצית דמעכבין זה את זה ובלי הטלת חוטין לא חשיב עשיית המצוה כלל, דלא מהני משום הראוי לבילה רק במכשירי מצוה וכרשב"ם ב"ב פ"א ע"ב דכל דבר שציותה התורה להביא יש עיכוב בעיקר הבאתו אבל מצות האמורים באותה מצוה כגון תנופה וקרבן בלילה במנחה יש שאין מעכבין אם שינה בהם לעכב כו' [וע"ש בהגהותי שהערותי בדברי האחרונים בשו"ת בנין ציון חלק ב' סי' ק"ח וקרן אורה בפ"ק דברכות בדפי הס' ו' ע"ד בד"ה והשאג"א האריך כו' ושו"ת ראשי בשמים חיו"ד סי' מ"ה ועונג יו"ט חא"ח סי' י"ג ושו"ת שאילת שלום תנינא סי' א' בד"ה אמנם, ולא ראו כולם שכן מבואר להדיא ברשב"ם כל מה שהאריכו בזה], וכן באלם, ואלמת לגבי חליצה דאף דקרייה לא מעכבא בראוי לקריאה אבל בשאין ראוי מעכבת כרש"י יבמות ק"ד ע"ב ויע"ש בהגהותי וע' במל"מ פרק ג' מבכורים הלכה ד', ורק בהכשר מצוה בעינן לבד שיהיה ראוי כמו בבילה ואינך דאף דאינו מעכב אם היה ראוי ולא קיים כתיקונה מ"מ לא יתבטל לקיים החיוב בגוף המצוה דעשיית המנחה ולהפטר ע"י חסרון המעשה האחרת ואף דשייכי חדא בחברתה, ולא שייך לומר כאלו נעשה רק במכשירי המצוה כמו הבילה דלא שינה לעכב או מדלא כתיב בלשון ציווי ובללת וכתוס' יבמות ק"ד ע"ב, וכמו לגבי שירי מצוה דאינו מעכב כלל וכיומא ה' ע"א וזבחים ה' ע"א וע"ש ו' ע"ב ממתני' דנגעים פרק י"ד משנה ו' וברש"י ד"ה. שירי מצוה ולקמן נ"ב ובנזיר מ"ו סוע"א, ובמנחות ל"ח ע"ב מאי חיסר מצוה דלא עביד מצוה מן המובחר, וע"ש ס"ב ע"א דהא תנופה שירי מצוה כו', ובתוס' מנחות מ"ז ע"א בד"ה שיהא נסתפקו אי ראוי לתנופה מעכב וע"ש ס"ב ע"א בתוס' ד"ה וכן השולח בהני קרבנות שאין הבעלים יכולין לסמוך דמקרא ילפינן דראוי לסמיכה נמי לא בעינן, וע"כ דבכל מקום מעכב שיהיה ראוי לאותו דבר וכן בקריאת הפרשה בבכורים אף שהוא מה"ת ומ"מ סגי בחזי לקריאה דאין מעכב רק בעיקר הבאתו, ובתוס' סוכה ל"ט ע"א בד"ה עובר לעשייתן דנענועים אינו אלא מכשירי מצוה בעלמא ולא מעכב, והכ"נ היכי שהתורה פרטה עוד איזה ענין בהשלמת המצוה כמו בכיסוי בעפר שלמטה ושלמעלה:

וע' בתוס' פסחים צ"ד ע"ב בד"ה ואין דרך רחוקה לטמא דחשיב ערל ראוי לבילה כשעומד חוץ לעזרה ואף דהוי לענין עיקר המצוה, וצ"ל דחשיב המילה וטהרה למכשירי

הקרבת הפסח, וע' בשו"ת עונג יו"ט חאה"ע סי' קע"ו בדף רס"א ע"ג בד"ה ואין להקשות שלא נחית לעיקר החילוק דהרשב"ם בב"ב יע"ש]:

ובתוס' ב"ב קמ"ב ע"ב דאפילו לא ראהו אביו מעכב וכדר"ז דהראוי לבילה כו', דההכרה חשיב כדבר נטפל לגוף הפעולה מהבכורה, ושם קנ"ו ע"ב במתני' במתנת שכ"מ שתיקנו שדבריו קיימין בלא קנין וכתיבה וק"ו בחול וכרשב"ם דכל הראוי לבילה ובחידושי אנשי השם סי' צ"ד בדפי הס' ע"ט סע"ב דגם הקנין אינו רק הכשר לברר הדברים שבלבו אם גומר ומקנה בהיכא דמוכח דגמר ונקנה לא הוה דברים שבלב יעש"ב ובהגהותי לתוס' כתובות ע"ח סע"ב ובאה"ע סי' ק"כ ואכ"מ להאריך, ועפ"ז נסתר גם הוכחת הרד"ך בבית א' חדר כ"ב לענין הראוי לבילה דאין לנו רק היכי דאתמר בפירוש דאטו נאמר בכל מקום שמועיל תיקון אפילו בלי תיקון כשר כמו בגט שנכתב שלא לשמה דקיי"ל מעביר עליו קולמוס ומקדשו ואין לך דבר דבעי תיקון דלא שייך הא דר"ז הואיל וראוי לכך, אלא דגבי בילה וטבילה וכל הני למדנו מקרא או מקבלה ושני כתובים הסותרים זה את זה וכדומה וע"ש באורך, ולפי זה אין ראיה כלל מגט שנכתב שלא לשמה דלא שייך ראוי לבילה רק במכשירי המצוה ולא בגוף העשיה מהפעולה דמעכבא וכנ"ל, וע' בשו"ת יהודה יעלה חא"ח סי' כ"ו שהשיג על הרד"ך מהב"י א"ח סי' נ"ה בשם האגור על שם מהר"י מולין אם ישן אחד דמצטרף משום דהוה ראוי לבילה, ומשמע דלא ס"ל האי כללא דרד"ך וע"ש בסי' ט"ז:

(ד) והיה עוד מקום לדון בעיקר הדמיון מראוי לבילה למה שכתב בהק"ט חלק ב' סי' רל"ט דבדרבנן ליתא להאי כללא דראוי לבילה, וכן העלה בשו"ת משאת בנימין סי' ס"ג דלא אמרינן אלא בדבר שהוא מדאורייתא כגון מנחות וחליצה ונדרים וכה"ג בכל הני סוגיות דמיירי ביה, אבל נמי שאינו יכול לקרות כיון דקריאה מדרבנן לא אמרינן שאינו ראוי אינו מעכב עכ"ד, וע' בשו"מ קמא ח"א סי' ר"נ, והכי נמי י"ל בכה"ג דאף דיכול להפרידן אינו מעכב לרמב"ם ר"פ א' מציצית דמה"ת אין שיעור כלל למנין החוטין, וע"כ דסובר דהא דדרשינן גדיל גדילים אסמכת בעלמא דהא לרבב"ח במנחות ל"ט ב' דדריש או גדיל או פתיל ולא כמו שנדחקו בתוס' שם (וע' במאמר פתיל תכלת פרט הששי כ"א ע"ב מש"ש באורך) ובברכי יוסף א"ח סי' י"ג דהאי לגדול ולא לחוטי הענף והביא ג"כ מי שכתב דהא דאין לחוטי הענף מנין מן התורה שאינו מפורש בתורה ולטעמיה דכל שאינו מפורש קרי דברי סופרים, ודחאו דלכ"מ ר"פ י"ג דעדות דמה שאנו דורשים בפירוש הפסוק הוא, מדאורייתא, ואין דחייתו מוכרחת למה שמחלק במגלת אסתר בשורש השני להיכי דאין לו פשט אחר אבל הכא איכא מאן דלא דריש גדולים למנינא,

וע' בלח"מ הלכות לולב פ"ז בדרשה דערבי נחל שתים דקרי ליה דברי סופרים, ובפמ"ג בפתיחה לציצית בד"ה והוה יודע שיש מחלוקת במנין החוטים כו' ובחול כשיושב בבהכ"נ ונפסק כו' אי ספק תורה מדרבנן ונדחה מפני כבוד הבריות, ולהתשובה מאהבה ח"ב סי' י"ג יש להקל ולצרף דהרמב"ם שאין לחוטי ענף מנין מן התורה וסיים ועדיין צ"ע, והכי נמי י"ל דלא מעכבי מצד שנדבקו יחד ולא העמידו דבריהם להחמיר דליבעי שיהיה עומד להפרידן לרא"ש כתובות פ"ח אות ז' דאפילו בפירות גמורים שהגיעו לתלוש בכניסתה שלו וביציאתה שלה ואף דקיי"ל בכתובות נ"א דכל העומד לגדור כגדור שאני הכא דאכילת פירות אינו אלא תקנת **חכמים**.

ובחידושי ריטב"א קידושין כ"ה ב' בראוי לבילה משמע דסובר דאמרינן אפילו בדרבנן, ורא"מ בחידושיו לסמ"ג הלכות מגילה דאף בדרבנן אינו מעכב בראוי לבילה, וב"י א"ח סי' נ"ה לענין ישן אי מצטרף לעשרה לענין צירוף באנשים שמשיחין בשעת התפלה, ובארעא דרבנן אות כ' סי' ש"ד הביא ג"כ מהרא"מ ושבבני יעקב עמד על ספק זה ולא איפשט ורמז על הב"י סי' נ"ה וע' בבאורי מהרא"ל פרשת מצורע סי' ט"ו פרק י"א, וע' בשו"מ תליתאה ח"ג סי' ק"ה ורביעאה ח"א סי' מ"א דף מ"א סוף ע"ג, וע' בשו"מ תנינא ח"ד סי' י"ז בד"ה ובזה נ"ל קושית הנוב"י תנינא חאה"ע סי' פ"ו ושעה"מ פ"ד מביאת מקדש דמה דפריך מהך דמעברין על כו' דטומאה הותרה בצבור והא שאני פסח דיש בו אכילה וע"ש ע"פ התו' יומא ז' כיון דאינו רק מדרבנן וא"כ לדידן דלא בעינן רק דראוי לאכילה ובדרבנן אף מה שאינו ראוי לאכילה לא מעכב יע"ש **באורך**:

ואולם הנוב"י לא נחית לחקירת הפוסקים אי בעינן בדרבנן ראוי לבילה וכדמוכח מקושיתו שהניח בצ"ע בצל"ח ברכות מ"ו ב' על ש"ע א"ח סי' קס"ז ס"ז דהא אף דגביל לתורא לא הוה הפסק ומשום דראוי לאכול משא"כ הכא דאינו ראוי לבילה, ובש"א סי' ז', כתב לדון לחלק בברכות דרבנן דהוה אינו ראוי לבילה מדרבנן לק"ש ובהמ"ז וע"ש לחלק בין קורא שמע, שלא השמיע לאזנו לחרש יע"ש ובסי' ו', ובט"ז א"ח סי' תרפ"ט לא הבין כן והארכתי בספרי זכ"י בהשמטות לברכות ט"ו במ"ש התוס' בכמה מקומות דבאורייתא אין לחלק בין לכתחלה לדיעבד ואף דלראב"ע מה"ת לא בעי השמעת אזנים אפשר דחשיב כמפורש בתורה להיתר וכתו' חגיגה י"ח א' סוד"ה חוש"מ וע' בספרי זכ"י ליבמות ס"ז, ובשו"ת רע"א סי' ע"ד בד"ה אבל יש לקיים דהט"ז דהכא דאסמכוה להאיסור אקרא לא שייך לסמוך על מה דמפורש להיתר יע"ש ובס' באר יעקב חיו"ד בתשובה ב' דף ס"ז ובתשובה ג' דף ס"ח ע"ב ובדרך אניה ר"פ אין צדין, וע' ב"ב פ"א סוע"ב קרייה לא מעכבת והא אמר. ר"ז כו' ואף דהכא אינו ראוי לקריאה רק מדרבנן

וכדלקמן ר"ד פ"ב מכדי פסוקי נינהו ליקרי מספק כקורא בתורה ומשני דמיחזי כשיקרא או דלמא אתי לאפקעינהו מתרומה ומעשר, והרי באינו ראוי לבילה בדרבנן אין הבילה מעכבת ובפרט דהתם קאי לר"מ דסובר בסוכה כ"ג א' מדאורייתא מיחזי חזי, ולדידיה מסתבר דהוה ג"כ ראוי לבילה כיון דמדאורייתא ראוי לקרות, [וע' בשו"ת בית שלמה מהר"ב ליו"ד ח"ב סי' קל"ט בדף י"ד ע"א ובהג"ה ובשדי חמד ח"ג בדברי חכמים סי' כ"ג ובשד"ח ח"ג מהכללים מערכת כ' כלל ל"ז שהאריך בראוי לבילה מדרבנן] ואכמ"ל מענין לענין:

(ח) ובלאו הכי אין מקום לשאלתו בחוטי ציצית שנדבקו משום ראוי לבילה או משום מחוסר מעשה שיהיה כאלו עשוי דלרד"ך בתשובה שהבאתי בסוף אות ג' דלא אמרינן הראוי לבילה אלא היכי דאתמר בפירוש וכן כאן קבלה היה להם בנדבק מלמטה כשר אף אם לא גרד ומשום הכי כתב הרשב"א הטעם דראוי לבילה וההיא דאם אין גויל הוקף מד' רוחותיו פסול מיירי שאין שום תוספת ובהחסר כל שהוא נפסדה צורתה ובכה"ג אפילו בסופה פסולה הואיל דאפילו אם תגרוד מקום הנדבק תשאר האות בצורתה כשירה ואפילו אם גרד והאריך להשוות ש"ס דילן להירושלמי, ובמ"א סי' ל"ב ס"ק כ' רמז לדברי רד"ך וע"ש בט"ז ס"ק י"ח בשם הרשב"א ומשמע דסובר כרד"ך וע' בשו"ת ארץ צבי חא"ח סו"ס ג' מ"ש בדברי **רד"ך**:

וזה עולה ג"כ עפ"ד רמב"ם פ"א דממרים שבהלל"מ לא תפול מחלוקת, והיינו לפי דרכו דכאן היה להם קבלה דנדבק מלמטה כשר, וע' בחוות יאיר סי' קצ"ב והארכתי בכללי הסוגיות בישוב הסתירות, וע' במל"מ פ"ג מבכורים הלכה ד' שרמז ג"כ לדברי רד"ך, וע' בתו' יבמות ק"ד ב' ד"ה דאר"ז, ובשו"ת אור לי סי' קכ"ח דף קכ"ט ע"ג בד"ה מ"מ נראה יע"ש בהשמטות בדף קמ"ו סע"ב שלכאורה בתשובת רשב"א שהביאו ב"י א"ח סי' ל"ב בנדבק למטה דכשר אף אם לא גרר דראוי לבילה, משמע דלא ס"ל האי הללא דרד"ך דלא אמרינן האי כללא אלא היכא דאתמר בגמרא, וגרם לו שלא עיין רק במה שהובא בשמו בקצרה דשם מפורש ג"כ בדבריו באורך וכנ"ל, וע' בשו"ת רמ"ע מפאנו סנ"ו שדחה ג"כ דרשב"א סי' תרי"א דכשהדביק באופן שאין מפסיד צורת האות הוה ראוי לבילה ומפרש הירו' באופן **אחר**:

ובשיטת מנחות המיוחסת לרשב"א בדף כ"ט בד"ה פשיטא דאות אחת מעכבתן ומ"מ נ"ל דאם נדבקה קצת מרוח אחת לא מיפסלא דלא קאמר שאינו מוקף מד' רוחות כו' שהרי אין לפסול יותר מאלו היה שם חסרון קלף באות אחת מארבעה רוחות דינוקא אי קריא כשורה כש"כ בדבוקה מעט כמו קוץ שיצא מזו לזו עכ"ל בקוצר, וביד מלאכי

בכללי הרי"ף אות של"ז בשם נחפה בכסף דלא אמרינן הראוי לבילה אלא דוקא בענין אחד מהענינים שצריכין לעשות מצוה ולא היכא שלא נעשה כלל באותו ענין דאטו נימא משום שיכול לטבול כאלו **טבל**:

ובתפארת ישראל על משניות בפסחים פ"ח משנה ג' בד"ה ואגב שהחילוק דראוי לבילה רק באותו ענין דא"צ לבלול משא"כ לר"ש דכל העומד לזרוק משכחת אפילו לענין אחד באשם תלוי בנודע לו שחטא קודם שנזרק דמותר לאכול הבשר,, והאריך עוד בהא דכל העומד בעשוי כו' והעלה דלא אמרינן כעשוי היכא דפירשה התורה דלא, וכבר העיר בפמ"ג א"ח סי' שס"ג במש"ז ס"ק, ה' על תמיהת החמ"ח ר"ס קכ"ד די"ל כל העומד לשרוף רק לחומרא יע"ש, וליתא דהא דראוי לבילה היינו נמי מטעם כל שבידו לאו כמחוסר מעשה כשעומד לכך והוה נמי להקל, דכשר בראוי לחוד, ובתוס' פסחים ס"ב א' ד"ה כי לית ליה לר"ח הואיל לקולא דר"ח לא פסיל אלא מדרבנן ומדאורייתא לא אמרינן הואיל ואפילו לחומרא וכ"מ ביומא ס"ב ובתו' חולין י' ע"ב ד"ה אלא לאו וא"ל דשאני הכא דאזלינן לחומרא דמדאורייתא אין לחלק, ולא מסתבר דרק מדרבנן אמרינן כל העומד, ובעיקר חילוקו דלא אמרינן כל העומד רק במקום דפירשה תורה קדמהו גם בשו"ת חו"י סו"ס פ"א יע"א ובחת"ס חא"ח סי' מ"ו דעל אותו דבר שמכחו עומד לא שייך כאלו כבר נעשה וע"כ דלענין מצות שריפה לא אמרינן דכשרוף אלא לעני שאר דברים יעש"ב, וכמו דלא מהני לפוטרו על הקצירה בשבת במטלטלין דלא צריך לשדה משום כל העומד לקצור וכב"ק נ"ט ב' וע' בחו' שבועות מ"ו א' סוד"ה כבצורות, וכן בתרומה על פירות מחוברים ואף שבידו לתלוש וע' בשו"מ רביעאה ח"ב סו"ס רכ"ג מש"ש באורך, וע' במה"ר כלל כל העומד באות ג' ז' דאף לר"ש דכל העומד כזרוק היינו לענין איכות דליקדש קדושת הגוף כאלו נזרק וכן דליחשב שחיטה ראויה ולהחשב אוכל לקבל טומאת אוכלין אבל לא בכמות דליחשב כזרוק ממש דמ"מ לא מישתרי בשר באכילה דכתיב ודם זבחיך ישפך והדר והבשר תאכל, [ובשו"ת ברית יעקב חיו"ד סי' ע"ב אות כ"ה יעש"ב ואין להאריך בסתירת דבריו דתלוי רק במחוסר מעשה גדול וכמש"ל סי' א' אות א' בד"ה אמנם זה ליתא כו'] ובבית מאיר א"ח סי' ל"ב סעיף י"ח כיון ג"כ לסברת רד"ך יע"ש, ובפרש"י מנחות כ"ט סוע"א בלישנא אחרינא ניקב תוכו של ה' הגויל והחלק שבתוכו ובתפלין קמיירי וע"ש בס' דרך אניה בישוב תמיהת המפרשים הא דכתב זה דוקא לפי' הב' ומה שציין אהא דקתני יריכו דכשר אם נשתייר כו', דלישנא בתרא סובר כרד"ך שהביאו המ"א סי' ל"ב ס"ק ג' נדבק האות בסופו ואם נגרד הדבוק מ"מ נשאר צורת האות כשר ואפילו בתפילין ומזוזות אם לאחר שנכתב כשיעור הוא

מוקף גויל כו', וא"כ י"ל בפירוש תוכו היינו הגויל חלק וקמ"ל דתוכו לא בעי כלל הקפת גויל וכשר בשיור כל שהוא אבל יריכו בעי שיעור אות קטנה לאחר גרידתו, ולישנא קמא סובר כב"י דאף לאחר שנכתב כשיעור ויכול לגרדו מ"מ פסול בתפילין ומזוזות אפילו גורדו וע"כ דהא דתני יריכו כשר דאיירי בס"ת דלא בעי בדיעבד מוקפת גויל, וע"כ דהפירוש תוכו היינו רגל השמאלי והחידוש דלא בעי אות קטנה, וכן כיוונו בסגנון זה בשו"ת אורין תליתאי סו"ס קכ"ט ושו"ת ראשי בשמים סי' ד' אות ח', וע' בשו"ת ר"י בן הרא"ש סי' כ"ג בדברי בעה"ת דתלמוד דידן פוסל בכל ענין ואפילו הדבק **מלמטה** כו':

ובסדור דרך חיים בדיני ס"ת על איזה טעות מוציאין אחרת באות כ"ה נמצא נגיעה בין אות לאות או לאחר הכתיבה נעשה הנגיעה כשר בכל ענין שנגע בין בתחלת האות כו' ואם נראה שמתחלת הכתיבה נעשה ונדבק בראש האות צריך להוציא אחרת וכו ואם בסוף האות נדבק כו' יש לסמוך על המכשירי ע' במ"א סי', קמ"ג ומה שכתב הא"ר לסמוך על הפוסקים בסי' ל"ב דנגיעה בתחלת האות נמי מהני גרידה ועל הרשב"א דכל הראוי לבילה כו' ותמוה דהא מבואר בב"י דלכך דחו הירו' מהלכתא דמחלק בין נגיעה לסוף האות דכשר דבש"ס דילן סתמא קתני מוקפת גויל מד' רוחותיה [ולא מפליג בכל ענין וכמ"ש המרדכי בפרק הקומץ] וממילא דלא ס"ל הטעם דראוי לבילה דמהני גרידה אפילו לא גרדו כרשב"א מהירו' הנ"ל, דאל"כ היכי משכחת הדין דכל אות שאין מוקף גויל פסול ואם תדחוק דמיירי דאם יגרוד האות ישאר כשיעור עדיין למה לא חילקו בש"ס עכ"ד, וכנראה שלא היה לפניו תשובת הרד"ך שכתב להדיא באות כ"א וכ"ב בדהרשב"א דבוק האותיות לחברתה מלמטה כשר משום דראוי לבילה, והיינו אליבא דתלמודא דידן קאמר דלא תיקשי מהא דאר"י כל אות שאין גויל מקיף אותה פסולה, די"ל דמיירי היכא שאין שום תוספת אלא צורת האות בלבד ובהוסר ממנה כל שהוא נפסדת צורתה ולא תשאר אפילו ירך קטנה וכו' יע"ש באורך, וע' באבן העוזר על א"ח סי' ל"ב במה שכתב המרדכי שאין לסמוך על הירו' שמחלק בין נדבק מלמעלה כו', ובשו"ת ס' יהושע חיו"ד סי' נ"ו האריך להשיג עליו.

וכן בשו"ת בית שלמה מהד"ב יו"ד ח"ב סו"ס קל"ב וקל"ט, וע' בחומת ירושלים סי' ק"פ וקפ"ב ובשו"ת אורין תליתאי סו"ס קכ"ט וע"ש בהגהותי לאו"ח מה שהעליתי בדברי האחרונים, וע' בשו"ת רלב"ח סי' קל"א קל"ב קל"ג בנקיבת הנון שאינה דבוקה לאות אחרת ובשו"ת מאיר נתיבים דף כ"א ע"ג ובישועות יעקב א"ח סי' ל"ב ס"ק י"ד וכ':

גם מ"ש הדרך חיים בתחלת דבריו אם לאחר הכתיבה נעשה הנגיעה כו' וכנ"ל וע' במ"א סי' קמ"ג סוס"ק ז' יע"ש בא"ר והעתיקו הפמ"ג דבכל גווני אין מוציאין וע"ש במש"ז

ס"ק כ' דסומכין על מ"ש הרשב"א, וליתא דע"כ מ"ש הרשב"א הטעם דראוי לבילה דוקא בנכתבה בכשרות שהיה מוקף גויל ממש ואח"כ נדבקו דא"צ מוקף גויל כלל וכתירוץ הב"י ועל זה. סמך להתיר בנכתב בכשרות וא"צ גרירה כלל ואין זה ענין להיכי שלא היה מוקף גויל גם בתחלתו או באמצע.

ושוב נדפס שו"ת בית שלמה וראיתי במהד"ב יו"ד ח"ב סי' קל"ט בדף י"ד ע"א שתמה על מ"ש בד"ח בכל ענין דאף אי נימא דלתירוץ אחרון שבב"י כשר בכה"ג מ"מ אכתי פסול מספיקא דשמא הלכה כתירוץ א' וכמו שסתם בש"ע סי' ל"ב ס"ח ע"ש, ואמנם כדבריו מפורש, ג"כ בפמ"ג וכנ"ל וע"ב, דכונתו, ג"כ דלענין שלא להוציא ס"ת אחרת מצרפינן דרשב"א כיון דספק הוא וכסי' קמ"ג דלהרבה פוסקים אף בפסול גמור אין מוציאין אחרת וקוראין בס"ת פסולה וכמו שהביא בעצמו בהתחלת התשובה לעובדא דידיה, ובט"ז סי' ל"ב ס"ק י"ח בנמצא נגיעה אחר שנגמר האות אין להוציא ס"ת אחרת, והיינו ג"כ בשעת הכתיבה בסופה דאל"כ בלאו הכי י"ל דשמא כתירוץ ב' דהב"י], ובפמ"ג א"ח סי' קמ"ג במ"ש בא"ר בנמצא תיבה שלמה כפולה מוציאין אחרת האי ללא רק במה שמפורש דפסול ודחה זה, ומ"מ בלאו הכי יפה תמה דמ"ש יתר כניטל זה בטריפות גמירי וע' בש"ך יו"ד סי' רפ"ג ס"ק ב' וע' בזבחים י"ח ב' ובפמ"ג סי' י' במש"ז ס"ק א' ושו"ת ארץ צבי חא"ח סי' ב', ותפארת אריה הלכות תפילין סי' ל"ב בפרק כ"ט אות ז', וע' בשו"ת בית אפרים חיו"ד סי' ס"ה דהא"ר לישנא, דעלמא נקט לצחותא ורק כיון שמקלקלת ומשנה הקריאה, ובבגד ללבוש בהס"ת דף ל"ז ע"א, וע' בנוב"י קמא סי' ע"ד דאפילו ביתר אות היכי דאינו מקלקל התיבה אין לנו ראיה וראב"ד הכשיר בתפילין בתיבות כפולות והובא במ"א שם ס"ק ל"ג וע"ש בפמ"ג מהכנה"ג וע' בשו"מ קמא ח"ג סי' ק"מ בד"ה ומ"ש בתפילין, ולכאורה דאף שאסור לכפול התיבה כברכות ל"ג ב' ובא"ח סי' ס"א ס"ט י' מ"מ כשטועה בקריאתו לכפול ב' פעמים אטו יצריכוהו לחזור לראש ומכש"כ בכתיבה שאין להוציא אחרת רק לתקנה וע' בשו"ת יהודה יעלה חא"ח סי' ט"ז ובתשובה מאהבה חיו"ד סי' שצ"ב וע' בשו"ת גור אריה יהודה חיו"ד סי' ע"ז מפ"ה דסופרים בשני שמות של קודש לעכב אחד מהן, וגם להסוברים דיתיר אינו פוסל כמו שהביאו התוס' היינו ביתור אות שאינו מפסיד קריאתו יעש"ב, ומה שדחה ראיית הנוב"י מהראב"ד:

ובעצי לבונה סי' ר"פ דאנן קיי"ל בתיבות כפולות לגרור השניה ובאופן שלא ישאר חלק ט' אותיות וע"ש בסעיף י' בהג"ה בסוה"ד הראשון וע"ש בהתחלת תשובתו השניה דהא דאמרינן דאף בדבר המעכב ראוי לבילה אינו מעכב דאיירי דגם עכשיו יש ביכולתו לעשות אותה מצוה משא"כ מצד מה שהיה ראוי מקודם לתקן וכו', וזה שלא בדקדוק

דלהדיא בתוס' יבמות ק"ד ב' ד"ה דאמר וקידושין כ"ה ב' ומנחות י"ח ב' ונדה ס"ו ב' דלא אמרינן הראוי לבילה אלא בדבר שאינו רק למצוה לכתחלה מאחר דלא כתיב בלשון ציווי ובכל הני סברא היא שיש שום דרשה דלא מעכבא, ובתו' ר"פ כסוי בד"ה אין בילה מעכבת לגבי בלילה במנחה שמא יש שום דרש או דסברא היא כיון דהזכיר הכתוב בזה דניבעי לכה"פ ראוי לבילה ואף שלא אשכחן עיכובא, וכן בקריאת בכורים דסגי בחזי לקריאה שאין מעכב רק בעיקר הבאתו וכרשב"ם ב"ב פ"א ע"ב, ואף לר"י דקיי"ל כוותיה שם קנ"ו ב' דנקט משום דראוי לבילה, שאני התם דטעמא משום טירוף קצת, ומלבד דעיקר הקנין לא הוה רק מכשירי מצוה וכמש"ל באות ג', וכן מהא דנדרים ע"ג א' חרש מהו שיפר לאשתו כו' דודאי גם אי נימא דושמע מעכב היינו רק דבעינן ראוי לשמיעה וכמו במנחות דבעי בלילה לכתחלה אף דלא כתיב בלשון ציווי או דנקט אורחא דמלתא ולא בעינן כלל ראוי גם לכתחלה, ותו' יבמות ל"א ב' בעדות בכתב לר"ת דהוה ראוי לבילה להגיד לפני ב"ד, י"ל דהא מפיהם ולא מפי כתבם, לא הוה ג"כ רק למצוה כמו בבלילה דממילא סברא היא דמעכב באינו ראוי לבילה כמו באלם:

ומה שכתב עוד בע"ל בדף ס"ה סוע"א דמה שהביא הט"ז סי' ל"ב ס"ק י"ח בשם הרשב"א דכל שהוא יכול לגרד כשר שתפס לשון מושאל מהך דראוי לבילה דהיכא שהיו דבוקות בשעת כתיבה דלכ"ע מעכב ודאי גם הרשב"א מודה דכל שלא תיקן פסול ורק על אחר שנגמרה דסובר, כתירוץ ב' של הב"י לחלק בין נכתב בכשרות דמדינא כשר אפילו בדיבוק ואפילו בלא גרד רק דלכתחלה צריך מדרבנן לתקן לחומרא ועל זה סמך הט"ז להתיר בס"ת ואף דבתפילין פסקינן בהא כרשב"א דא"צ מוקף גויל ולזה מכשיר ג"כ בשבת הואיל ומקודם היה יכול לתקן, אבל היכא דיש עיכוב מדאורייתא לכ"ע אין להכשיר מטעם שהיה ראוי, מקודם וכן בדבר דבדיעבד כשר בלי תיקון כלל ולחומרא דצריך לתקן יע"ש באורך, וליתא דהא בב"ק ע"ז ב' מחלק לענין כל העומד להעשות כשהיה לו שעת הכושר יע"ש בתו', ובחולין פ"ג ב' בד"ה אין בילה דחזי בימי טהרה וע' בשו"ת מקום שמואל סי' ק"א אות ה' שהאריך **בדהט"ז**:

[וגם בשו"ת בית שלמה מהד"ב חיו"ד סי' קל"ט בהג"ה מבן המחבר דלישנא דרשב"א דראוי לבילה אשגרת לישנא דהא קיי"ל דאפילו נדבק בתחלתו מהני גרידה, ומ"מ מוכח מרוב הפוסקים דאם נמצא פסול בשעת קריאה צריך להוציא אחרת, והא בתוס' מנחות ובכ"ד דלא אמרינן הראוי לבילה כ"א במקום שיש הוכחה או סברא, ומדבריהם אין הכרח שלא כתבו אלא בדבר שאינו רק למצוה ולא לכתחלה ורק בתשובת רד"ך דכאן

קבלה היה להם בנדבק מלמטה כשר ומשום הכי כתב הטעם דראוי לבילה, וע' בנשמת אדם בהלכות קריאת ס"ת כלל ל"א סי' ל"ה שהאריך]:

ו **ובשו"ת** הר הכרמל חא"ח סי' ט' דחה **דהב"ח** טא"ח סי' ל"ב אות י"ג לענין דבוק אותיות שאפילו נמצא בשבת אין להוציא ס"ת אחרת, והרשב"א שמתיר לגרוד בחול מטעם ראוי לבילה אולי דעתו **כהירושלמי** שמתיר בנוגע למטה וכיון דתלמודין אינו מחלק א"כ גם בחול אין להתיר כ"א ע"י גרידה, וליתא למעיין בתשובת רד"ך דמתלמוד דידן נמי מוכח שאם נדבק האות מלמטה דכשירה ורק שבירושלמי מפורש יותר דמאן דתני כשר בלמטה ואפילו בלי שום תיקון ומ"מ ראוי לגרוד בעינן אבל בנדבקה בראשה או באמצעותה אם נדבקה נמי אחר שנגמרה כל זמן שלא ניכר האות פסולה, וע' בשו"ת תורת נתנאל סי' ז' שכתב ג"כ בפשטות הגם שבתלמודינו לא מפליג בין נוגע למטה או למעלה כו', ולא נחית ג"כ לחילוק הרד"ך:

ובהר הכרמל הנ"ל כתב על הב"ח דמשום איסור שבת ראוי לגורדו קרינן כיון דהיום מעכב דשאני התם דאם באנו להכשיר עי"ז קריאת הס"ת שבא מחמת יום השבת מיקרי עיכוב ולא ראוי, ומלבד דלב"ח הוה ראוי לבילה מצד שהיה ראוי באיזה זמן בימי החול דחשיב היה לו שעת הכושר וכב"ק ע"י א' וכמש"ל באות הקודם בד"ה ומה שכתב עוד להשיג על העצי לבונה בתשובתו בסי' ר"פ:

ובלאו הכי הרי אנו דנין דעיכוב מצד הזמן ראוי לבילה כיון דאם עבר ועשה המעשה קיים, ועכ"פ במציאות שיתקן בשגגת שבת ולכן אף באותו זמן מיקרי ראוי לקרות, ובירושלמי פסחים פרק ו' הלכה א' אם עבר והביא שמא אינו כשר יע"ש בשיורי קרבן דהכא אין הפסול מחמת הזבח אלא מחמת שהוא שגגת שבת עכ"ל, וכה"ג משני בירו' רה"ש פ"ק הלכה א' יע"ש בשיורי קרבן ובדגול מרבבה סי' י"א ביו"ד ובפמ"ג בש"ד ס"ק א' לענין השוחט בשבת ועש"ב ובהגהותי, ובט"ז ח"מ סי' ר"ח מהא דהקונה קנין בשבת ובפרק המרובה ע' ע"ב, ובזה מיושב קושית המל"מ הלכות פסח פ"ו הלכה ה' על הירו' פסחים פ"ה הלכה ד' ממנחות נ"ג א' וע"ש בשיורי קרבן ובהגהותי, ולמה שדחה בעצמו לקמן בפ"ו דהיכי שהיום גורם גם לרבא מהני, ובביצה כ' ע"ב עבר ושחט מאי רבא אמר כו' וע"ש בספרי זכ"י ובשו"ת משיב כהלכה חא"ח סי"א, [ולא דמי להא דזבחים ע"ג ב' דאמר רבא השתא דאמור רבנן לא נקריב כו' וכהא דעירובין ע"ח ב' שאיסור דבר אחר גורם מותר], וע"ש י"ז סוע"א עבר ואפה מאי, ושם כ"ו א' רש"י ד"ה קמ"ל א"נ משום דעבר ואסקיה ובד"ה מאי לאו ושם ע"ב ביו"ט מאי ובד"ה מבקר ובכל הענין דמוכרח לחלק בהכי, ובירושלמי בפרק האורג הלכה ג' מצה גזולה אינו יוצא ידי חובתו בפסח

תמן גופה עבירה ברם הכא הקורע בשבת על מתו דבחול אין הקריעה עבירה, וע' בש"ך יו"ד סי' ש"מ ס"ק מ"ב ובהגהותי לתו' סוכה ר"ד ל' שכתבו דלא דמי לגזול דמחמת עבירת הגזל באה המצוה שיוצא בו ובמש"ש שלא יסתרו דברי הירו' לפסחים מ"ח א' מה לי איסור גופו כו שכבר האריכו האחרונים [וע' בבאר אברהם לסוכה כ"ב מהמרדכי דלולב הגזול שמחלק במצוה הבב"ע בין איסור שמצד עצמו כטבל ובין מוקצה שהיום גורם] ומהא דעירובין ל"ח סוע"ב אבל בניעור דאי בעי למימר לא מצי, ובסוכה ל"ב א' חשיב בידו למעט ביו"ט, ושם ע"ב ואם מיעטן כשר וע"ש בהגהותי מדברי האחרונים ושעה"מ פ"ז מלולב הלכה ה' וע' בשו"ת שער יהודה בחידושיו לתמורה ד' וגיטין ס"ג, ובשו"ת ברית אברהם חאה"ע סי' קכ"א אות י"ד ובענין אי בשוגג אמרינן אי עביד מהני, וע' בספרי זכ"י בתשובתי השניה ליומא ס"ג ס' בד"ה ומה שהשיב יע"ש בדפי הס' נ"ז ב' ובדף נ"ה ב' בד"ה ולכאורה ומה שכתבתי לדחות סתירת הפמ"ג א"ח סי' תרכ"ח במש"ז ס"ק ג' על פרש"י בסוכה כ"ב דאפילו עבר ועלה יצא י"ח, ורש"י פסחים ל"ה ב' ד"ה טבל דרבנן דהוה מצוה הבאה בעבירה (וכעת נדפס ס' ברכת אברהם וראיתי בחידושיו לפסחים ל"ח שכיוון ג"כ לזה):

ובשו"ת מים חיים חא"ח סו"ס ד' במכר חמצו בשעה ששית דאף לסמ"ע סי' ר"ח דאם עביד איסור דרבנן לא מהני, מ"מ כיון דמדאורייתא אינו עובר בבל יראה וליכא קנסא לאסור לאחר הפסח, ולא העיר אי שייך אי עביד לא מהני באיסור מצד הזמן, ובשו"ת יריעות האהל סו"ס י"ד צידד בדהט"ז סי' תמ"ח במכר חמצו של מומר דעובר על לפני עור הוי מכירה באיסור וע"ש בסי' י"א שמלבד שהט"ז לא חילק בין מכר לו זמן מרובה קודם הפסח או חמץ הרבה ובפרט לסמ"ע דדמי לקונה קנין בשבת דהמקח קיים ובלאו הכי עובר בבל יראה על החמץ שלו וגם אוכלו כל ימי הפסח, וליתא דמ"מ מוסיף באיסור דעובר על כל חמץ שמשהה וע' במגן האלף סי' תמ"ח סוס"ק ז' בד"ה וא"כ דון מינה שמסופק אי דמי לאיסור אכילה שכל כזית עובר עליו, וגם דלתוס' שבת ר"ד ג' דמ"מ מדרבנן צריך להפרישו ואף דלא קאי בתרי עברי דנהרי [וע' בשו"ת ברכת משה סי' כ"א בדף כ"ט ע"ג], וע' במה"ר ערך קטן או"נ אות כ"ב מה שכתב על המ"א סי' רס"ט ובשו"ת בית אפרים חיו"ד סי' ל"ט ושיבת ציון סי' נ"א ומי נפתוח בקדם לעין אות ס"ב דחמץ תלוי בזמן וגם במעשה ולזה נחשב לא היה לו שעת הכושר אבל ביו"כ שכל המאכלים נאסרין הוה היום סיבת האיסור.

ובטו"א חגיגה ט' בד"ה כיון דלא חזי בא' דשבת ויו"ט לא חשיב דיחוי דאף דקרבן שאין קבוע לו זמן אינו דוחה שבת ויו"ט אבל אם כבר הקריב הקרבן כשר ויצא י"ח וכביצה

י"ט לדברי האומר נדרים ונדבות אין קרבין ביו"ט עבר ושחט זורק הדם, ובחולין מ' השוחט בשבת בחוץ לע"ג כו', ובתוס' דשבת לא חשיב מחוסר זמן דאין זה אלא מפני דאין עשה דקרבן יחיד דוחה ל"ת דשבת וכו' משא"כ לילה דביום צוותו כתיב והוי דיחוי גמור, ומהא דכריתות ז' דלב"ש דליל פ"א לא יצתה לשעה הראויה להביא קרבן יע"ש והארכתי במקום אחר.

ובשו"ת מהרי"ט בחידושיו לקידושין כ"ט א' בתו' ד"ה אותו דאתיא כמ"ד מילה שלא בזמנה נוהגת ביום ובלילה ואף דאינו נימול בשבת ויו"ט דהא שלא בזמנה אינו דוחה שבת והוה מ"ע שלא הז"ג, וע"כ דלא דמי לתפילין בשבת שפטור מטעם אות אבל כאן דעשייתן מחמת איסור שבת דאם נעשה באיסור מתקיים המצוה בזה דאטו מעקה ושילוח הקן וכמה מצות שאינו יכול לעשותן בשבת מיקרי הז"ג, וע' בזכר ישעיה פרק י"ב מע"ג הלכה ג' בד"ה ורבה, וע' בשו"ת כתב סופר חא"ח סי' ל"ה מ"ש ע"ד המהרי"ט, וע' בשעה"מ פרק י"ט מפסוהמ"ק הלכה ה' ובשו"ת מפרשי הים שבסו"ס ים התלמוד בד"ה אחרי אשר ביררנו יע"ש בדף ס"ז ב' ובלוית חן בחידושיו לקידושין בשם בעל כנסת יחזקאל ובשאילת יעבץ ח"א סי' ל"ג שכיוונו לסברת מהרי"ט, והכ"נ לא חשיב פו"ר למ"ע שהז"ג וכעירובין כ"ז א' וקידושין ל"ד ב' ואף דביו"כ אסור מדאורייתא כיון שהאיסור רק מצד היום, וע' בשם אריה חיו"ד סי' ל"ז ונ"ג ובהגהותי לקידושין מ"ש עוד:

ובזה מסולק מ"ש בשו"מ תנינא ח"ג סי' ק"ל שנשאל מהרא"ש סוף תענית דהיכי דמו"ש לא חזי מבדיל בלא זמנו דאינו ראוי לבילה, דקשה להב"ח דמשום איסור שבת ראוי לגורדו קרינן ודחה שגם הב"ח מודה בתענית דהגוף אינו ראוי משא"כ בת"ת דהפסול יכול לגרוד, וכן מדברי השבלי לקט דהאיסור מעכב שעומד בתפלה עכ"ד:

ולכאורה אין החילוק מבורר בדבריו דאף דאשכחן זה להיכי דגברא לאו בר חיובא כל וכמו בקטן שהגדיל בין שני פסחים וחגר ונתפשט וכה"ג וכט"ז יו"ד ר"ס שצ"ו ס"ק ב', אבל כאן דגברא בר חיובא רק מחמת שאסור לטעום וכתוס' ריש חגיגה בד"ה איזהו ושם ד' ע"א בד"ה אלא וי"ז א' בד"ה יום טבוח שלו ויע"ש בהגהותי ובתו' פסחים פ' ע"א בד"ה אתה:

ונראה דסברתו לחלק דכיון דאסור לטעום ממילא לא הוי בר חיובא להבדיל ופקע חיובו משא"כ לגבי ס"ת כיון דבדיעבד אם גרד כשר לקרות וכמו שהוכחתי מכמה מקומות, וכיון דבדיעבד מהני מה שעשה חשיב ראוי לבילה, ובמחנה אפרים הלכות שלוחין סי' ט' בנשבע שלא לקדש ועבר השליח דלא אמריצן אין שליח לדבר עבירה דאין האיסור מצד עצמו וכדמחלק בירו' בין הקורע בשבת למצה גזילה דבאיסורא דיומא יכול לעשות

אף דלא מצי עביד, וכיוון לדבריו הפמ"ג בשושנת העמקים כלל כ"ג בד"ה יש כ לחקור באומר בשבת לשליח תן גט לאשתי כו', (והארכתי בתשובה להלכות חנוכה במה שהעיר בזה השואל מהפמ"ג באש"א או"ח סי' תרע"ט):

ובב"ח **או"ח** סי' רע"ב בקידוש ואינו שותה יין משום נדר שמחלק בין אוכל דבר איסור לאוכל דבר היתר בזמן איסור וע"ש סעיף ט' בהג"ה וישועות יעקב ס"ק ח' ובסי' קצ"ו ס"ק א' באוכל דבר איסור לענין ברכה על קושית המ"א מחולה שאוכל ביוה"כ, ובפר"ח או"ח סי' תרי"א סוף ס"ק א' בהא דלא תאכילום להזהיר גדולים כו' שלא ראו חכמים להחמיר אלא במידי דאיסורא וע' בשו"מ קמא ח"ב ר"ס קמ"ט, ובשאג"א סי' ו' האריך בעומד בתפלה ושמע קדיש או קדושה שנחלקו עליו אי דמי לראוי לבילה מחמת איסור הפסקה ולא דמי לאלם וכה"ג בר"נ פ"ק דסוכה, וע' בשו"מ קמא ח"ג סי' קס"ט שהאריך ולא העיר מהש"א הנ"ל, וע' בשו"מ רביעאה ח"א סי' מ"ב בדפי הס' מ"א סוף ע"ג ובדברו שאול בדרוש לשה"ג בדף ל"ט ע"ג משש"ש עפ"ד הב"ח, ובשו"ת בית שלמה מהד"ב ח"ב ליו"ד סי' קל"ט בדפי ה"ס מ"ד ע"א ובהג"ה, ובעירובין ע"ח ב' וכן בשבועות כ"ב ע"ב דהתם אריה דרביע עלה, ובב"ש סי' קס"ט סס"ק מ"ו אלא דשבועה רביע עליהם וסי' קס"ה ס"ק ד', וכה"ג בתו' חגיגה ד' א' סוה"ד אלא, וביבמות ס"ו א' לענין שאין אוכלין ומאכילין התם פומייהו כאיב להו, וראש פרק יוה"כ סי' י"ד בחולה שיש בו סכנה דעדיף לעבור על איסור סקילה ולשחוט דבשחיטה המאכל בעצמו מותר ובנבילה המאכל בעצמו אסור, ור"נ ריש ביצה בתרנגולת העומדת לגדל ביצים דמשום איסורא דשבת לא יצאה מתורת אוכל, וכ"כ הר"נ בשבת קמ"ה כיון דהעז ראוי לאכילה ורק מצד איסור שבת, ובתוס' שבת י"ב ע"ב ופסחים ק"ו סוע"ב וחגיגה ט"ז ב' וחולין ה' סוע"ב דלא שייך תקלה גבי היתר בשעת איסור וע' בשו"מ קמא ח"ד סי' מ"א בד"ה ובזה מה שהעיר בזה וכבר הערותי מזה בספרי זכ"י בחגיגה ד':

ובתוס' **יבמות** ב' א' בד"ה ואחות דנדה דאיסורא דיומא עלה הוה בת יבום כפסחים ע"ב דמיחשב ראוי ולא דחוי, ובחדושי רשב"א יבמות קי"ד דמערבין לגדול ביו"כ הואיל וחזי לקטנים מהא דאין מערבין בטבל דרבנן ואף דחזי לקטנים דמאכילין בידים וכמו שמערבין מהאי טעמא לגדול ביו"כ דשאני התם דהיא גופא חזיא לגדולים אלא דאיסורא דיומא גורם ואין איסור מצד עצמו של עירוב, וע' במ"א סי' רס"ט ס"ק א' לענין קטן למיספי ליה באיסור מצד הזמן, ולא הזכיר מרשב"א הנ"ל וע"ש במ"א סי' תק"ו ס"ק י' דמצד איסורא דרביע חשיב אפשר לעשות וע"ש במ"א סי' תק"ט ס"ק ה' ובמפרשים על קושית המחצית השקל והגהות רע"א דהא הוה מכשירין שאי אפשר לעשותן מאתמול,

ובשו"ת רע"א סי' ה' באיסור דרבנן מצד הזמן לחולה שאין בו סכנה וע' בנשמת אדם כלל ס"ט סי' י' והארכתי בתשובה להלכות יו"ט דאיסור מצד הזמן קיל מאיסור תורה שלא כדה"נ, ויש להוכיח ג"כ מפסחים נ"ט ב' דמוקי כשנתותרו מקרבנות שנזרק דמן קודם תמיד ולא הספיקו להקריב כו', וע"כ דבעיכוב מצד הזמן דאיסור שבת הוה ראוי לבילה וכט"ז, ובאה"ח הלכות תפילין סי' כ"ו אות ב' באר"י כתב להוכיח מהא דיומא ז' ב' דאין עודהו על מצחו ומרצה, וקדמהו הרצ"ה חיות בשו"ת עטרת צבי סי' א' דתיקשי לנפשיה כה"ג ביו"כ יוכיח שאינו ראוי למצח שאסור להכנס לפני ולפנים בבגדי יו"כ והוה כנשבר הציץ וע"כ דחילוק בין אינו ראוי מצד עצמו כנשבר הציץ אבל משום איסור שבת מיקרי ראוי, וע"ש בהגהותיו ליומא ז' ב' שהעיר ג"כ מזה דהוה משום דשאינו ראוי לבילה מעכב, וע' בתוס' פסחים צ"ד ב' סוף ד"ה ואין דרך רחוקה, וע' בעירובין ו' ע"ב לא כיון דראויות לנעול כו' ובא"ח סי' שס"ד ס"ב וסי' שע"ב סט"ו ובשו"מ תנינא ח"ד סי' י"ז בדף נ' ע"ג האריך על קושית הכסא דהרסנא דנהי דהציץ אינו ראוי לבילה אבל הטומאה נדחית כו':

ומה **שכתב** באה"ח לתמוה על הש"א סי' ל"ז דאין לו זרוע פטור מתפילין מהא דריש ערכין דכהנים אצטריך ליה הואיל וליתנהו בשל יד כו' ואע"ג דאינו ראוי לבילה שכל זמן שבין עיניך יהיו שנים, והא שאני התם דאינו בר אותה מצוה כלל דלעולם אינו יכול לקיים, וקדמוהו בשו"ת מפרשי הים בסו"ס ים התלמוד באות ד' שטרח הרבה בישוב דבריו והרגיש ג"כ בעיקר חלוקו דאינו ראוי לבילה לא שייך, בשני מצוות ורק היכי דאין מקום למצוה השניה בלא חברתה וחסר ענין מפרטי אותה מצוה, והוכיח ממנחות מ"ד מאן דלית ליה תרתי מצות כו' ואף דאינו מצפה על שום זמן לעולם אינו מעכבי ונדחק להעמיס כוונה אחרת בדבריו ודנקט ראוי לבילה לשון מושאל ולדמיון, והרגיש בעצמו מ"ש הש"א גבי תכלת ולבן הך סברא וגם שם הוי ב' מצוות, וע' בעצמ"י סי' ג' שכיוון ג"כ לזה לדחות דהש"א משום ראוי לבילה בשני מצוות והאריך, ובתפארת אריה להלכות תפילין פרק ז' סוף אות ד' תמה על המנחת כהן דבאין לו קבורת דאינו ראוי לבילה י"ל דמעכב יע"ש באורך:

ובשו"ת חנוך בית יהודה סוף סי' ה' בס"ת שהיה טיפת שעוה על אות אחד שלא היה נראה כלל מתוך הכיסוי והורה להוציא ס"ת אחרת, וכן העלה בשבות יעקב ח"ב סי' ד' ומשיג על הב"ח סי' ש"מ ס"ק ב' והביא מהק"ט סי' צ"ט (ושם נ"ה ט"ס) דדוקא שלא ניכר הכתב דרך השעוה, וכיוון לראייתו בארחות חיים ברמזי א"ח סי' ע"ג בד"ה נ"ל, וע' במאורי אור חלק באר שבע במאורים בדפי הס' ק"כ ע"ב לא"ח סי' ש"מ דמסתברא

כדעת האוסרין יע"ש באורך וכן בשו"ת רע"א תנינא סי' ט"ו בד"ה והנה ביסוד הדין כו', ובסי' י"א בספר זכור וע' לאברהם חלק אורח חיים אות פ' בדף ע"ג ב' ובנשמת אד כלל ל"ח סי' ג' ושו"ת גור אריה יהודה חיו"ד סי' מ"ט וגט מקושר בקו"א אות ז' בדף פ"ו ע"א מש"ש ע"ד השבו"י הנ"ל, ובבה"ט מר"י אשכנזי סי' קמ"ג ס"ק ט' כתב ובבה"ט שלפני בסי' ש"מ ס"ק ד' כשיר בכל ענין ובלא שום טעם וראיה, ובעקרי דינים חא"ח סי' ז' אות ג' חולק על הג"פ סי' קכ"ד אות ס"ט וסי' קמ"ד סוף אות ל"ז שחוששש גם בחול משום חק תוכות, ובשו"ת מעיל צדקה סי' כ"ה השיג על ראיית הב"ח בנטיפת שעוה מהתוספתא והעלה שמותר לסלקו, ולא העירו מהב"ח וט"ז בנדבק אות לאות בס"ת שהתירו לקרות בשבת מטעם ראוי לבילה וכן תמה בשו"מ תנינא ח"ד סי' קע"ה, וגם בשו"ת מקום שמואל סי' ג' השיג על הט"ז ומ"א סי' ש"מ ולא זכר ג"כ מב"ח וט"ז בסי' ל"ב וע"ש בסי' ק"א אות ה' שמחזק סברתו כיון שהיה לו שעת הכושר אין איסור שבת מפסיקו שלא יהיה מיקרי עומד להפרד, ומיהו בלאו הכי י"ל דחשיב ראוי לבילה כיון שאם הפרידו אפילו באיסור דמהני מעשיו וכשבת מ"ג הואיל ואם עבר ותיקנו מתוקן וכמש"ל באות א' דבכמה מקומות חשיב בידו אפילו בדעביד איסור דאורייתא וע' בשו"ת כסא דהרסנא סי' צ"ב ד"ה ואמנם נ"ל דיש לחלק בין איסור דבר אחר הגורם שאם אינו חש לו הרי הוא ראוי ממש וע"ש בבשמים ראש סי' קנ"ז, ובשב יעקב חאה"ע סי' ל"ג בד"ה ואדרבא דמיקרי יותר אינו ראוי כשהמניעה מצד הדבר בעצמו, וע' בבית שלמה מהד"ב ליו"ד ח"ב סי' קל"ט מה שהעיר על הפמ"ג א"ח סי' ל"ב במש"ז ס"ק י"ח דאם אסור לגרור לא שייך ראוי לבילה, וע"ש בישועות יעקב ס"ק כ', ובפרט שאף אם יש להם ס"ת אחרת שייך היתר אמירה לנכרי במקום מצוה היכי שכבר הוציאוה דהוי דיעבד וע' לעיל באות ב' ובס' תפארת אריה ומש"ל בסוף אות ה' בסוף ד"ה ובסידור דרך חיים, ולא שייך מי יימר דמזקק ליה דא"צ אומן להפרידה דלא אמרינן רק לגבי יחיד מומחה כשבת מ"ו א' או היכי דצריך תלתא וכקידושין ס"ב ע"ב ואף דסגי בתלתא מהשוק וע"ש בהגהותי עוד כמה חילוקים מהאחרונים בישוב סתירת הסוגיות, וגם דלא חשוב מחוסר מעשה זולת היכא דצריך מעשה גמור כגון בקשר של קיימא:

ז **ובשו"ת** הר הכרמל סי' ח' השיג על הב"ח דבס"ת שהאותיות נוגעות הוה גברא לא חזי ודומה לחגר ונתפשט בשני, ואינני רואה לכוון הדמיון דבס"ת שמוטל עליו לקרות כמו שמוטל עליו להביא מנחה וראויה גם עכשיו לתקן שהעיכוב רק מצד הזמן דמהני כיון דאם עבר ותיקנו מתוקן, ומה שנשאל בשו"מ תנינא ח"ג סי' ק"ל על הב"ח מרשב"ם ב"ב קנ"ו ב' ק"ו בחול דהק"ו משבת דלא שייך ראוי לבילה להקנות ולכתוב, ומלשונו משמע

דבשבת אינו ראוי לבילה מאיסורא דיומא, ודחה דעכ"פ ק"ו איכא לחול ואף דהוא רק משום איסורא דיומא, וע' בבית שלמה מהד"ב ליו"ד, ח"ב סי' קל"ט בהג"ה מבן המחבר בדף ט"ו ע"א שמביא ג"כ הראיה מרשב"ם ושאח"כ מצא בקנאת סופרים שהרגיש בזה:

וכבר העיר בקושיא זו בהר הכרמל הנ"ל והביא ג"כ דליכא למימר דהק"ו משבת דאלימא לחז"ל הטעם דראוי לבילה ואף דאיסור שבת רבע עלה מ"מ דבריו קיימין מחשש טירוף, וזה אינו דהא ר"י קאי אדר"א דאם בשבת אמרו ולא מטעם ראוי לבילה ועוד דלמה כלל הק"ו על סברת ראוי לבילה ועוד דמה לשבת דאי אפשר לכתוב דהוה הסברא דטירוף אלימתא, והרגיש בעצמו משום שצריך דעת הקונה והמקנה ומכש"כ בכתובה דמי יימר דמזדקקי ליה העדים מחמת האיסור אלא דלתו' ריש חגיגה בד"ה איזהו קטן דמי שלא קרב בראשון יש לו תשלומין דגברא חזי, ואף דכל הקרבה אי אפשר אלא ע"י בעלים דהוא זר:

ולדבריו בעצמו סברת התו' מוכרחת לחלק בין איסור מחמת היום וכמו שהוכיחו התו' בפסחים ע' דאף דחגיגה לא קרב בראשון קרב בשני, ובתו' שבת מ"ו ב' דהיכי שיש איסור לא מזדקקי ליה, וע' במל"מ פ"ד מבכורות בתשובתו ובנמ"י ר"פ האשה רבה אהא דקונמת דבידו לאתשולי, ובשעה"מ פ"ג מאיס"ב ובשם אריה חאה"ע סי' ב' דף ד' ע"ג שהקשה כן בהא דקידושין ס"ב דהוה בידו להשיאו שפחה ואף דעובר בעשה וע"כ דאם שיחררו מה שעשה עשוי חשיב בידו, וזה י"ל להי"מ שהביא הר"נ בגיטין ל"ח דלטובתו הוי כנותן דמי עצמו (וע"ל סי' ס"ז אות א'):

אלא דקושיתם מעיקרא ליתא דאף אי מיקרי ראוי לבילה כיון שהמעשה קיים אם עשה באיסור מ"מ בההיא דב"ב דיצטרכו העדים לחתום בשבת דממילא יפסלו אם יכתבו ולא מהני עדותן ושפיר כתב הרשב"ם דאינו יכול להקנות ולכתוב ע"י עדים אבל לענין כהן שמקריב נדרים ונדבות ביו"ט דקי"ל דהשוחט בשבת שחיטתו כשירה אפילו במזיד ובפרהסיא וכש"כ יו"ד סי' ב' ס"ק י"ז וסי' י"א ס"ק ג' דבאותה שחיטה לא נעשה מומר יע"ש בט"ז, ורק לרמב"ם פ"א מיו"ט הלכה ט"ו דהא דלכם ולא לנכרים אהדריה לאיסורא קמא וע"ש בלח"מ וממילא דזבח רשעים תועבה, ואולם לתוס' ביצה י"ב א' דהא דנדרים ונדבות אין קרבין ביו"ט מלכם ולא לגבוה א"כ הוי לאו הבא מכלל עשה, והאריכו דכיון דאשכחן דהותרו בהדיא לא אמרינן דאהדריה לאיסורא קמא ולמאי דלא אהדריה קאי בעשה, וממילא הכא לענין נדרים ונדבות דאינו בלאו דמלקות לא מיקרי רשע:

ובלאו הכי להמל"מ פ"ג משגגות הלכה ז' בד"ה ודע שדקדק מלשון הרמב"ם דדוקא גבי מחלל שבת הוה זבח רשעים תועבה ואין מקבלין הימנו קרבן ואף שאינו רגיל בכך אבל

בשאר עבירות בעינן שהוא אדוק ולכך מקבלין קרבן אם איננו רגיל בה וע' בלח"מ פ"א מתשובה הלכה ב' ובנחל איתן ושו"ת יד אלעזר סי' ג', וע' בפ"י בלולב הגזול בתו' ד"ה כי יקריב כו' ועוד דבלא"ה נראה מסוגיא דחולין דר"ש לית ליה דרשה דמכם להוציא המומר לענין עולה וכו', וגם דאין ברור כ"כ שיעכב כפרתו על אותו חטא ששב עליו מצד שלא שב מרשעתו בחטא אחר דרק במביא קרבן על חטא ולא עשה תשובה כשבועות י"ב סע"ב וע' בתו' חולין ה' ב' בד"ה אינו שב, ובתו' ב"ב מ"ח בד"ה אלא סברא היא כיון דאינו מתרצה רק ע"י כפייה קמ"ל שהקרבן נרצה, וכסברת הרמב"ם סופ"ב מגירושין בגט מעושה מה שישראל אומרים לו, ואפשר דרק לענין אותו קרבן הוי כמבעט בכפרה וע' תו' ברכות כ"ב ע"ב ד"ה והא, וע' בדברי חיים בדיני מכירה סי' כ"ז ושו"ת דברי יעקב סי' ל"ד שהאריכו בישוב קושית התו' דב"ב, ובשו"ת חסד לאברהם חא"ח סו"ס א' האריך דאפילו מזיד באיסור לאו ואינו שב מידיעת הלאו ג"כ לאו בר קרבן הוא, וע' במשנת חכמים בהלכות ע"ג ל"ת י"ט בדף ס"ה ע"א בד"ה והנה במל"מ פ"ג משגגות כו' ומסיק דקשה טובא לחלק דרק לענין שחיטה לא חשיב מומר בפעם אחד אבל לא לענין הבאת קרבן וע"ש בחולין מ"א דבהתרו בו חשיב אף בפעם אחד ומיישב בזה קושיתו, וע' בזכר ישעיה פי"ט מפסוהמ"ק הלכה ה' סוף אות א' מש"ש בענין שב מידיעתו:

ובתשובה מאהבה ח"א סי' צ"ג חמה על התו' ריש חולין בד"ה התם דלהכי תני הכל ממירין לאשמעינן שאפילו במזיד דלא תימא ארבעים בכתפיה וכשר במנחות פ"א, והא התם היינו לענין דאין לעשות תקנה שיעבור בלאו אבל לא שיפסל הזבח ואף דלרבא רק בתמורה מהני מ"מ תיקשי לאביי ורק דאי לאו קרא הו"א תצא זו ותכנס זו כתמורה ה' ב', וע"ש בח"ב סי' רע"ו ורע"ז שהביא תשובת בעל שמן רוקח שדחה זה דאשכחן נמי בסנהדרין כ"ו ב' דאמר ר"נ החשוד על העריות כשר לעדות אמר רב ששת ארבעים בכתפיה וכשר והכ"נ דכיון שהפריש גוף הזבח באיסור י"ל שהזבח נפסל לגמרי משום זבח רשעים תועבה, ודחאו דהא בתמורה שוגג ומזיד שוין כתמורה י"ז א' יע"ש בתוס' וע"כ הפשוט כפרש"י דאיך שייך לעשות תקנה בדבר שיש בו מלקות ולדוגמא בעלמא נקט ר"ת הך דתמורה אף שאינם שוים לגמרי **עכ"ד**:

ובתוס' פסחים ס"ג א' מהתוספתא בשוחט הפסח על החמץ דמ"מ הפסח כשר ויוצא ידי חובתו, ולתו' תמורה ד' ב' דלרבא יש קרא מפורש להכשיר לכתחלה, וע' בנזיר כ"ה ב' ובפרש"י סוף ד"ה ממילא הקרבן כשר, ובשו"מ תנינא ח"ג סי' ק"ז תמה על התו' פסחים ס"ג דצ"ע מתו' ריש חולין והביא שבתשובה מאהבה ח"א נתעורר בזה דמה ראיה מתודה

שנפסל הזבח, ולדעתו הכוונה לענין פסול לעדות ואיך יוכשר הזבח, וכבר הובא תירוץ זה שם בח"ב ודחאו **וכנ"ל**:

ובזה נסתר ג"כ מה שתמה בשו"מ תליתאה ח"א סי' חע"ג בתמורה ה' א' ולאביי או לאו דאמר ולנדר לא ירצה הו"א דעובר על מצוה וכשר וצ"ע לרמב"ם פ"א מאיסורי מזבח הלכה ח' וא"כ ארבעים בכתפיה וכשר וכמנחות פ"א, ומהתם אין הכרח דמיירי בתודה שנתערבה בתמורתה ומתה אחת מהן דאיכא תקנה להביא אחרת ויתנה דאין להפריש לכתחלה דבר שאסור וחייב מלקות וכפרש"י אבל מ"מ הקרבן **כשר**.

והנה בשנת תרמ"ח כתב אלי הרב וכו' ר' שלמה אברהם רזעכטא מאזרקאוו מחבר בכורי שלמה באחת משאלותיו נידון ס"ת להוכיח דגם בשביל איסור מיקרי אינו, ראוי ממנחות י"ח ב' לגבי ס"א דאין נבטלין שאין רשאי ליתן ב' לוגין כדלקמן פ"ח וחשיב אינו ראוי לבילה, וכן בחולין פ"ג לענין כיסוי הדם למטה דאי אפשר במוקדשין דליתיב וליבטל ליה מוסיף אבנין לא ליבטליה הוה חציצה ולא הוה ראוי לבילה משום איסור עכ"ד, וליתא דבעומד בתפלה אף דאסור לענות משום הפסקה מ"מ היה מתקיים המצוה בהכי וחשיב ראוי לבילה, אבל לגבי מנחות כשיבלול ע"י שני לוגין לא עביד כלל מצות בילה, וכן כשיכסה ע"י חציצה דלא יקיים מצות כיסוי והכ"נ לא יוכל ליתיב וליבטליה דאינו עשוי להניח שם לעולם דמוסיף אבנין וממילא דכשיטלנו משם לא עביד כיסוי כיון שעומד להנטל, שוב מצאתי בס' מים חיים שבס' דברי חיים סי' ה' דף ס"א ע"ג שהרגיש ג"כ בראייתו הנ"ל וע"ש עוד בסי' ג' דף ס' ע"ד מ"ש בדברי הש"א ואין דבריו מבוררין **למעיין**:

ובשו"ת ראשי בשמים חיו"ד סי' מ"ה אות ט"ז העיר על הש"א דבמקום דאיסור רביעא עלה מיקרי אינו ראוי לבילה מסנהדרין נ"ו א' במגדף דבגמר דין מוציאין לחוץ והרי לר"ת דבראוי להגדה מפיהם יוכלו להעיד בכתב, ורק לרמ"א דבד"נ גם ר"ת מודה, וכן העלה באומץ יוסף להלכות ברכות סי' מ"ז בט"ז ס"ק ב' בד"ה א"כ בסנהדרין, ומלבד דגם בראוי לבילה לכתחלה בעינן שיקיים כדינו כט"ז א"ח סי' נ"ה ס"ק ד' והא דמהני בכתב רק כשרוצים לילך למדה"י, ובלאו הכי אינו נוגע לראוי מצד איסור כיון דאי אפשר בענין אחר לגמור דין המגדף מצד ההכרח לעדותן ומותר ג"כ שיאמרו כפי שאמר המגדף ומה שמוציאין כל אדם לחוץ שלא יהיה הבזיון כ"כ בפני השומעים לספר כלשונו, אבל גם אי מהני העדות בכתב מ"מ צריכין הב"ד לקרוע כמו ששמעו מהם ואף אי כתיבה לאו כדבור מ"מ הכתיבה הוה גנאי בפני מי שצריכין להעיד כמו האמירה דאי אפשר לסלק הבזיון גם כשהוא בכתיבה ולכן עדיף להגיד עדותן בפיהם כפי שאמר המגדף

כיון דמדינא אין חשש בזה היכי שנגמר הדין בעדותם, וע' בהה"מ פי"ג משכירות הלכה ב' בסוף דבריו וע"ש בלח"מ ומל"מ פ"ד ממלוה הלכה ד' שבכתב הוה מעשה, ובתשובה מאהבה ח"ג סי' ר"מ תשובה שע"ד העיר במקלל אביו ואמו בכתב שהוא לכאורה נגד הרמב"ם ריש תמורה דבכתב לא הוה **מעשה**]:

סימן ג

יום ה' י' אלול תרל"ה להרב ר' יהודה ליב ב"מ מרדכי **מקעלים**:

בדבר שאלתו לכוון השיעור מאורך ה"טק לברך עליו ולצאת בשבת לרה"ר שהבה"ט בסי' י"ז הביא מהפרי ארץ בשם דרך חכמה ששיעורו ג' רביעי אמה באורך וחצי אמה ברוחב וע"ש באשל אברהם:

(**א**) הנה למה שהביא בעקרי דינים סי' ב' בשם הפרי ארץ שבתחלה הביא סברת הדר חכמה ולדידיה דשעורו אמה על אמה ורחבו תלי במחלוקת שביו"ד סי' רפ"ו לענין מזוזה וע' בב"ח סי' תרל"ד ס"ק ב' ובשו"ת חתם סופר חיו"ד סי' ר"פ שגם להב"י דכל שיש בו ד' על ד' יש לפרשו ע"י צירוף מודה דסתם ד' על ד' פירושו מרובע וע' בפמ"ג א"ח סי' תק"ס במש"ז ס"ק א' ובאשל ס"ק ג' ובשערי תשובה, ובצ"ק מנחות מ"א ע"א תלה במחלוקת רש"י ונמ"י בטעם הדין שלא יביא אמה על אמה והובא גם במחצית השקל והאריך בארצות החיים וכבר קדמהו, הצ"ק, וע"ש בשם שו"ת נחפה בכסף דכאן י"ל דלכ"ע לא מהני צירוף ובשם ס' משמחי לב שמדד דשיעור זה בקטן בן י"ט אמה וחצי, וממילא אי אמה על אמה שיעור טלית צ"ל כהחנוך דמשערין בקטן בן ז' ודעת, כל הפוסקים כטור שיהיה הקטן בן ט' וע' במ"א כאן ובסי' י"ג ס"ק ב' מתשובת רמ"א סי' ק"ו, והוא ט"ס ואולי צ"ל רמ"מ, (ואין תשובת מהר"ם מינץ לפני), ובשערי תשובה סי' תקע"ד ס"ק א' ויד אפרים שמה שנרשם רמ"א ט"ס וצ"ל רמ"מ והוא ר' משה מינץ, וכן בשע"ת סי' תרצ"א במ"א ס"ק ה', ובנוב"י תנינא חא"ח סי' קמ"א על הט"ז סי' תרע"א ס"ק ח' שאבל המתפלל בחנוכה יברך אחר על הנרות משום שהחיינו בשם רמ"א ולא נמצא רק בתשובת מהר"ם מינץ סי' מ"ג והיינו בצבור, [וע' בתשובה מאהבה ח"ב תשובה רכ"ט אות כ"ג על הש"ך יו"ד סי' רס"ה ס"ק כ"ג שכל האחרונים חולקים עליו, ומ"ש בתשובה רפ"ו סו"ס רע"א דאכתי בצבור לא מצינו שאבל אסור לברך שהחיינו וע' במ"א סי' תקנ"א ס"ק מ"ב ומאי שנא ממגילה דא"כ אבל אסור לקרותה בצבור ולברך שהחיינו, וע' בא"ר סו"ס תקפ"ב ס"ק כ"ב דאבל אפילו בר"ח מותר להתפלל וכן בחנוכה אם לא לילה ראשונה שמברכין שהחיינו על הנרות שצריכה שמחה יתירה, וכן העתיק בחי"א כלל קנ"ד אות י"ז שלא

ידליק מי שהוא אבל שאז הקהל בשמחה, ובסדור דרך חיים בהדלקת נר חנוכה ובמגילה דאם אבל קורא המגילה יברך אחר הברכות משום שהחיינו, וע' ריטב"א ושמ"ק כתובות ז' ב' לענין ברכת חתנים ובט"ז יו"ד סי' א' ס"ק י"ז דבתרומה לא יתכן שזה יתרום וזה יברך כו', ובשו"ת דברי יעקב סי' ל"א השיג דאדרבא בצבור יכול לברך טפי להס"ח סי' תתל"ט דלכן נתקן שהחיינו בלשון רבים שיאמרנו האבל יעש"ב, ועכ"פ מצינו שאחר יברך רק באבל המתפלל בחנוכה ולא לענין הקורא במגילה להוציא את הרבים והבו דלא להוסיף וכתשובה מאהבה הנ"ל], ומ"ש המ"א מהרמ"א סי' ט' וצ"ל ח' וע' בשו"ת ר"ח או"ז ובהערות ובסי' קכ"ט ובעט"ז וע' בשו"ת מהרי"ל סי' קמ"ח לענין הט"ק לצאת בשבת וע"ש בסי' קמ"ט, ומה שכתב באה"ח שבעברו דרך אונגרין נתעורר במה שלובשין ט"ק שאין הקטן מכסה שנתפשט זה ע"פ הב"ח דאם גדול יוצא בקבע חייב להטיל ציצית אף שאין הקטן בן ט' מתכסה ראשו ורובו ומפלפל ליתן סמך מהא דאין עראי לכלאים ומהא דפצעו ג' כו', וכל זה מבואר באריכות בישועות יעקב בתשובתו למדינת אונגרין ולמד קצת זכות שסמכו על הב"ח ושם מבואר כל פלפולו רק שבאה"ח קיצר בעיקר דבריו והפך הסגנון מסידור דבריו וכמו שיבא להלן:

(**ב**) ומה שפקפק באה"ח שאין מועיל לסמוך על הב"ח לחשבו בגד רק כשאינו מתבייש כשהולך מכוסה ולא כאלה המחביאים כנפי כסותם, וליתא דמה שמתביישים ללכת בשוק בט"ק למעלה מצד לבישת הציצית או מחמת שאינו עשוי כצורת מלבוש העליון זה אינו טעם לפוטרו ורק באם שאינו יוצא לשוק מחמת קטנו של הבגד, וכן השיג בשו"ת חסד לאברהם חא"ח סי' ב' במה שכתוב בסדורים בשם הגרא"ד דבוטשאש שמי שאינו רווק לא יברך על ט"ק ואף שאין בו שיעור המפורש בש"ס דבזמן הזה גדול מתבייש לצאת בשוק,, וזה אי אפשר לקיים דהטלית שאחד חייב עליו בציצית שיפטר השני שמתבייש לצאת ומה גם שהרבה אנשים יושבים בימי הקיץ בט"ק לפני פתח ביתם, וכן בשו"ת נאות דשא סי' ע"א בהגהותיו למ"א סי' ט"ז ס"ק ב' כתב ללמד זכות על ההמון שאין בטליתם שיעורא דקטן מכסה ראשו ורובו ומברכים דלב"ח ביוצא בקבע לחוד סגי ולא בעינן שיעורא, דקטן ואף דבסוף סי' זה כתב דבטלה דעתו היינו בעראי ולא בקבע וממילא מהני גם להמתביישים. לצאת אפילו עראי כיון דלגבי היוצא בקבע הוה טלית זה בר חיובא כמ"א סי' י"ד ס"ק ה' בטציצית שאולה ובסו"ס י"ז לגבי נשים דמברכין כאשר ציונו במ"ע שהזי"ג כיון דאנשים חייבין, ובשו"ת משכנות יעקב חא"ח סי' ה' הכריע בראיות דתרתי בעינן וכמו לגבי חליצה שיהיה חופה רוב רגליו וראוי להלך בו יע"ש באורך ובחומת ירושלים סו"ס ק"ל וקל"א, ובישועות יעקב האריך להוכיח כפי' הב"ח

ממנחות ר"ד **מ"א** אלימא וכן לענין איסורא דכלאים והתנן אין עראי לכלאים ולפרש"י דאף שאין הגדול יוצא בה עראי חייבת, והרי לב"י בדהרמב"ם שלא הזכיר מענין גדול יוצא עראי לשוק דאינו תנאי לשיעור הטלית אלא דמפרש שמפני זה הכסות חייבת בראשו ורובו של קטן ואף דלאו בר חיובא הוא דמ"מ הוה בגד הראוי להתכסות לגדול היוצא בבגד כזה דבסתם בני אדם אין הגדול מתבייש לצאת בו עראי, וא"כ י"ל דחייב בכלאים אף כשהגדול מתבייש לצאת בו אלא דמ"מ בעינן שיעורא בציצית שהקטן מכסה ראשו ורובו, וליכא למימר דרש"י חולק בזה על הרמב"ם דהך דגדול יוצא עראי הוא מתנאי הטלית לענין חיוב ציצית, והרי רש"י בעצמו פירש דהקושיא אלימא וכן לענין איסורא דכלאים משיעור קטן מכסה ראשו ורובו, וגם לרמב"ם בפי' המשניות ובפ"ט מכלאים מפורש דאף בלבישת עראי אסור משום כלאים, ודלמא הפירוש דאין עראי לכלאים דסגי בגדול יוצא עראי, והקדימו הגר"א בבאורו לא"ח בקושיתו דלפי' הרמב"ם דהאי דיוצא עראי היינו כשלובש מאי פריך מהא דאין עראי לכלאים ואדרבא משם הוי סיוע, וא"ל דהקושיא ממ"ש וכן בכלאים משמע דבעי שיהא הקטן יכול להתכסות זה לא שייך לעראי ואפשר דאפ"ה צריך שיעור שיתכסה הקטן, וגם דלרמב"ם דאף שיוצא עראי יש איסור לכלאים א"כ אדרבא סייעתא דחייב כלאים בעראי, ולכן דעתו דהרמב"ם לא היה לפניו הגירסא וגדול יוצא בהן עראי שהרי הביא ג"כ הא דבעי שיהיה הקטן מהלך לבדו בשוק שלא נזכר לפנינו בגמ' יע"ש במשנת דר"א על באור הגר"א במ"ש ועוד מאי פריך אין עראי בכלאים דלפרש"י ניחא דמשמע דוקא שיוצא בהן עראי ושיהיה דרכו ללבוש עראי, אבל לא דקדק לעיין בפרש"י שם בד"ה אלימא וכן וענין כלאים דהקושיא מאין קטן מכסה וכפירוש האין לומר שכתב הגר"א לרמב"ם דע"כ לדידיה פריך שפיר דכיון דאין עראי לכלאים לא ליבעי ג"כ בהכי שיעור ראשו ורובו של **קטן**:

ומה שהוכיח בישועות יעקב מקושיא זו דאם הגדול לובשו דרך קבע חייב בציצית אף בפחות משיעור שהקטן מכסה מדתני אע"פ שהגדול יוצא עראי פטורה דמשמע אבל יוצא בקבע חייבת בציצית בשעה שלובשה הגדול, ומדפריך ותני וכן לענין כלאים משמע דאף בכלאים אם הגדול לובש בדרך קבע אף שאין הקטן מכסה ראשו ורובו חייב משום כלאים ובעראי אינו חייב רק בשיעור שהקטן מכסה, ובברייתא פסיק ותני דאין דין עראי לכלאים משמע דאין חילוק בין קבע לעראי דאם יוצא דרך עראי חייב אף שאין הקטן מכסה ראשו ורובו וכמו כשהגדול יוצא בקבע עכ"ד, וכ העלה בסגנון זה באה"ח בסוף דבריו, ומלבד שכל זה רק לפלפולא לומר שיהיה הקושיא מדיוקא דתני אע"פ

שיוצא בהן עראי פטורה דא"כ בכלאים לא היה שייך לחלק בין קבע לעראי ולחייבו ג"כ בכל גווני, ואין זה בלשון הסוגיא כיון דמ"מ שייך אף בכלאים כן לעני הדין דמיירי ביה בהדיא באינו מכסה ראשו ורובו של קטן אף שהגדול יוצא בהן עראי, וגם חילוק הב"ח דביוצא בקבע חייב, אין להוציא כן מדיוק הלשון עראי לשוק, כיון דלהפוסקים אינו מתנאי שיעור חיוב הטלית בציצית אלא דנקט אורחא דמלתא, ורק דממילא ידעינן מסברא דאמרינן בציצית דקביעותו אחשביה בשיעור מועט, להעלאה וכריטב"א למכות בשם רמ"ה לענין כל שהוא למכות דבמזיד אחשביה גם לפחות **מכשיעור**.

ובלאו הכי דבריו נסתרין מעצמן שלפי דבריו יהיה עיקר הקושיא דגם לענין עראי היה ראוי להיות שיעורו כמו בקבע, דלא בעינן שיעור ראשו ורובו של קטן רק באינו מתבייש להלך בה לשוק או שאינו הולך בה אלא באקראי, והא מפרש"י מבואר בפשטות דאין הקושיא מכח שאין בה שיעור שיתכסה בה קטן רק דאף שאינו יוצא בה כלל, אפילו עראי יתחייב משום כלאים כשלובשה, וא"כ אכתי יקשה לפרש"י דלמה הוצרך לפרש קושיתו אלימא וכן לענין איסורא דכלאים משיעור שאין הקטן מתכסה בה, דמשמע דמפרש ג"כ כהב"י דכל שהקטן מתכסה בה ראשו ורובו אז ודאי גדול יוצא בה עראי לשוק, וע"כ מוכרח לפרש בפשטות דמ"מ לא שייך שכן לענין כלאים דכיון דאין עראי לכלאים לא ליבעי ג"כ שיעור שהקטן, מכסה ראשו ורובו, דאף דהגדול מתבייש לצאת עראי ואין ראוי ללובשו להתכסות עראי מ"מ יתחייב הגדול כשלובשו עראי ואף בפחות משיעורא דקטן, דלגבי ציצית לא הוה בגד הראוי להתכסות עראי, מ"מ הא בכלאים לא בעינן שיהיה ראוי בגדול להתכסות עראי וכל שלובשו ממילא יתחייב בכלאים:

ג עוד כתב בישועות יעקב **להעיר** מהא דמנחות מ' ע"ב בהטיל לבעלת ג' פסולה משום תעשה ולא מן העשוי ופריך. מהך דחסידים הראשונים שהיו מטילין ציצית כיון שארגו בה שלש אצבעות ופרש"י ואע"ג דליכא שיעור שהקטן מכסה, והרי להב"ח דבגדול יוצא בקבע אף בפחות משיעור שהקטן מכסה ראשו ורובו חייב בציצית ולא אמרינן בטלה דעתו אצל כל אדם, וא"כ לא נעשה בפסול דהרי ראוי להטיל ציצית בארבע קרנות והגדול ילך בקבע לשוק, ורק דסיום דרש"י דכשיגמור יהיה הציצית באמצע, ולכאורה לא רישא סיפא וכו', וי"ל דהא לקמן מ"א ע"א (ושם תיבת לעיל ט"ס) דייק דבציצית חובת טלית וכלי קופסא חייב מדנתנו תיכף ציצית בבגד, ודחי שאני חסידים דמחמרי אנפשייהו כמאן דסובר חובת מנא, והרי גם לב"ח דגדול יוצא בקבע אף שאין הקטן מכסה חייב אבל מ"מ חובת טלית אין כאן רק כשלובשו ובזה בעינן שיהיה עשוי ללבישה וכדלקמן בזקן שעשה לכבודו, וכיון שהיה דעתם לגומרו ואם יטילו עתה ציצית אזי כשיגמרו

יהיה הציצית באמצע ואף דראוי לכופלו אז לא יהיה שיעור טלית כיון שהוא פחות משיעור שהקטן מכסה והרי אז לא יהיה שיעור טלית כיון שהוא פחות משיעור שהקטן מכסה והרי הם עושים הבגד כשיעור טלית גדול ולא יצאו בה עד שיהיה ראוי ללבישה:
הנה עיקר סברתו מבואר **בהפלאה** לכתובות מ' ע"א בתוס' דל"ל דלא הותר כלאים בציצית רק כשהטלית מונח בקופסא, י"ל דס"ל להתו' כיון דאמרינן דמודה שמואל בזקן שעשאה לכבודו, דפטור משום שאינו עשוי ללבישה הכי נמי אם נימא דאסור ללבוש ממילא פטור מציצית עכ"ל, אבל לא הוצרך לכל האריכות דודאי גם לב"ח דקביעותיה אחשביה אף בפחות משיעור שהקטן מכסה מ"מ ע"כ בעינן שיהא הגדול יוצא בקביעות לשוק וכיון שדעתם לגמרו ממילא שאין דעתם לצאת בקביעות בשיעור כזה וממילא שיהיה אז למעלה מג':
ורק שמ"מ אין הכרח **מפרש"י** לשיטת הב"ח די"ל דמ"מ הוצרך רש"י לב' הטעמים להמרדכי בהלכות ציצית סי' תקמ"ב בשם הר"ר אלחנן אהא דחסידים הראשונים כיון שפצעו בו ג' היו מטילין בו ציצית, והא עדיין לא היה בו שיעור קטן מכסה בו ראשו ורובו מ"מ יתחייב משום שעתיד לגומרו לבגד דיתחייב מיד למ"ד דציצית חובת טלית יע"ש ובאה"ח בהמל"א סוס"ק כ', וע' בחומת ירושלים סו"ס ק"ח דע"כ דהמרדכי לאו למסקנא כתב כן דודאי לא מהני עתיד לגמרה בעוד שאינו כשיעור כיסוי כו' אלא בס"ד מפרש לה מאי חסידותייהו הא לא מחייבי ומשני המרדכי דהואיל ועתיד לגמרה מחייבי לה לאלתר יע"ש וע"כ, צ"ל דאי אזלינן בתר שעה שעתיד לגומרו והרי אז הויא לה ציצית למעלה מג', וע"כ משום דאזלינן בתר שעת עשייה דהוה למטה מג' וכדלקמן מ"ב א' בשעת עשייה אתמר דהוא נמי מהאי טעמא דעל הכנף בעינן וא"כ הרי אז ליכא ביה שיעור שהקטן מכסה ראשו ורובו:
ומה שהוסיף עוד בישועות **יעקב** ליישב בזה הא דמשני אימא כיון שפצעו בו ג' והיינו בגמר הבגד כשהגיעו לתוך ג' האחרונים והא בטלית מצומצם דכל עוד שלא נגמר אינו ראוי לציצית ואיך יעשו הציצית קודם שנגמר לגמרי והא הוה תעשה ולא מן העשוי וכל זה בדרך פלפול לאוקמי בטלית מצומצם דכל שלא נגמר לגמרי אינו ראוי לציצית שיהיה בפחות מג' תעשה ולא מן העשוי:
ומה שהאריך לפי דרכו **דמצד** חסרון שיעור הטלית לא נעשה בפסול דהא ביד הגדול לצאת בו בקבע ואז חייב בציצית אף כשאין בטלית שיעור שהקטן מכסה, ועיקר הקושיא משום דהציצית יהיה באמצע, וכיון דמסיק בפצעו בו שלש על שלש דהיינו בגמר הבגד דהוא מקום הראוי לציצית ואף שאין בטלית שיעור. לא חשיב תעשה ולא

מן העשוי כיון שביד הגדול לצאת בקבע דחייב בציצית לב"ח עכ"ד, ובאה"ח הרחיק יותר במה ששינה קצת בהנחת ישובו בדרש"י דלא היה יכול להקשות מהא דציצית באמצעו דלהאומר טלית כפולה יטיל בכפלים היה יכול ללובשו ע"י כפל, וממילא כיון שסובר חובת טלית היו יכולין לעשות בו ציצית וע"כ הוסיף דאין בו שיעור חובת טלית, ואף דדעתו לצאת בקבע מ"מ יין דעתו לצאת מכופלת עכ"ל, וזה רחוק יותר להעמיס בכוונת רש"י דנקט והויא לה ציצית, למעלה, וגם שלפי דרכו חסר העיקר בדבריו דלפי הבנתו שלהכי הוסיף בתחלה הטעם שאין בו שיעור טלית, דלא מהני מהאי טעמא אף שדעתו לצאת בו בקבע דמ"מ הא אין דעתו לצאת מכופלת, ומלבד דעדיין אפשר לומר דלא בעינן לב"ח רק מה שבידו לצאת בקבע דחשיב בגד העומד ללבישה ואף דבטלית זה כשישלימנו כשיעורו אי אפשר רק ע"י שיכפלנו שלא יהיה הציצית באמצע מ"מ היה ראוי מיד לעשות בו ציצית ולילך בו קבע, ועכ"פ לא היה לו לתלות בדעתו לצאת רק דלב"ח לא מהני אלא כשעושה מעשה דקביעותו אחשבי' וכנ"ל, ואין כדאי להאריך יותר בדברים הנאמרים לפלפולא בעלמא:

סימן ד

להנ"ל יום **ה' י"א** אלול תרל"ו ובדבר שאלתו אם פשט טליתו כדי לילך לברית מילה דלמ"א סי' ח' ס"ק י"ז דאם לא היה בדעתו ללבשו מיד צריך לברך וכמ"ש גבי סוכה [סו"ס רל"ט], ונסתפק אם יש שיעור קבוע בזה וכן בסי' רע"ג סכ"ג יע"ש במ"א ס"ק ה', ובסי' כ"ה ס"ק כ"ב וכה"ג בכמה מקומות שנזכר הלשון מיד ולאלתר ושבכמה מקומות ע"כ פירושו תיכף ממש כר"ס קכ"ו וע"ש במ"א ס"ק כ"ב עכ"ד:

א בעיקר הדין דפשט טליתו **על** מנת ללבשו מיד א שהסכים הט"ז סוס"ק י"ב שאין לברך וע"ש במ"א ס"ק ט"ז שמסיק כיון שלא היה דעתו בשעת הברכה שיפשטנו ויחזור וילבשנו, ובבאור הגרא"ו סוס"ק כ"ח דהעיקר כפסק המחבר דאף בדעתו ללובשם חוזר ומברך, ובשו"ת משכנות יעקב חא"ח סי' ו' שלכאורה יש להביא ראיה לחילוק הד"מ להא דתפילין [בסוכה מ"ו ע"א] בהא דרבא דחשיב כניסה לביהכ"ס הפסק אף במכוון דעתו להחזירם תיכף משא"כ בציצית דבחולין [ר"ד פ"ז] התם מישתא וברוכי בהדי הדדי לא אפשר הכא אפשר דשחיט בחדא ומיכסי בחדא, אלא דבסוכה שם מייתי פלוגתא דר"י ורבנן אם מברך בכל פעם שמניחן לענין סוכה ולולב בכל יום שנכנס כיון דלא מפסקי לילות מימים וליכא הפסקת דבר האיסור, וכן בהא דר"י לא שרי לגלימא כולהו יומא [במנחות מ"ג] דמשמע דבפושטו אף על דעת ללובשו מיד צריך לברך וע"ש עוד

ראיות, וע' בתוס' פסחים ק"ב בד"ה ועקרו דדוקא גבי' בהמ"ז דהוי הפסק וגמר סעודה אבל תפלה אף דמיכל וצלויי בהדדי אפשר כו':

ובשו"ת **פני** יהושע ח"ב בחא"ח סי' ו' נשאל במה שהשיב במה שנסתפק הטור במי שפשט טליתו מיד כדי ליכנס לבהכ"נ והביא ראיה מהגמרא דצריך לחזור ולברך, דכוונת הטור אם פשט כדי ליכנס לבהכ"נ ולא נכנס אלא חזר ולבש תלוי בכניסת בהכ"נ ובהיסח הדעת דכניסה לבהכ"נ לא הוה היסח הדעת.. וע' בב"י סי' קע"ח וכו' ורק בנט"י פ"ג דיומא ובפרש"י דאי אפשר שלא נגע בבשרו דידים עסקניות הן, ובתלמוד דקאמר בתר הכי ר"ה כל אימת דמנח להו יברך ואף דמסתמא הניח תפילין כל היום, א"כ כשפשטן מסתמא אדעתא ללובשן ובדבריו לא נזכר בהכ"נ ולא שום דבר ע"ש שהאריך, ומה שהקשה הל"ח והובא במ"א ס"ק י"ט וט"ז ס"ק י"ג דהא כתב אפילו בדעתו לחזור בעי טלית קטן כשנשאר עליו, ובסי' כ"ה סי"ב דאם הזיז תפלין אדעתא להחזירם דאין לברך, י"ל שאני התם דתלוי בהיסח הדעת אבל בציצית החיוב על הלבישה ולא רמי חיובא עליה לחזור אחר בגד כדי לקיים מצות ציצית, ולמ"ד חובת גברא החיוב ללובשו ביש לו בגד של ד' כנפות:

ובזה **מבואר** ג"כ החילוק בנפל טליתו שלא במתכוון אף שנפלה רובה דא"צ לברך, שהקשה הט"ז בס"ק י"ד מתפילין שזזו ממקומם, דהתם לא היו על קביעות מקומן וכתוס' פסחים פ"ה ב' בד"ה הנגררין דמהני אף שכולו מבחוץ שדנין אותו כבפנים כיון שיכול להביאו אצלו, (וכן מצאתי בחדושי מהר"י הכהן להלכות ציצית סי' י"ב שמדמה להא דאמת המים שהיה דעתו מתחלה לזה וכהירו' שהביאו התו' ברכות ר"ד ל"ט, ובתו' יבמות צ' ע"ב בברכת להתעטף, וא"כ העיטוף השני אך תיקון הלבישה בשלא נפל ממנו כולו יעש"ב ובשו"ת בנין עולם חא"ח סי' ל"ב אם נטלו השופר באמצע התקיעות והביאו שופר אחר יעש"ב), וע"ש במחצית השקל ס"ק ב' שהבין בדהמ"א שכתב דאם נפלה טליתו אזדא מצותו, היינו שלא נשאר עליו הט"ק וכדמוכח בס"ק י"ט שפוסק כהב"ח, וע' בשו"ת עולת שמואל חא"ח סי' ז' לענין נפלה טליתו שלא במתכוון שדעתו נוטה שאם מתחלה היתה כוונתו בשעת הברכה להתנות על הנפילה והלבישה דהוה כמתנה על הפשיטה והלבישה, ובנפל שלא מדעתו לא גרע מפשטו סתמא דאם הט"ק עליו א"צ לברך להמ"א, וע"ש בס"ק י"ח שמדמה ציצית לסוכה ותפילין וכסי' כ"ה ס"ק כ"א בשם השל"ה לגבי תפילין כשנשמטו ממקומם דמסתמא אינו מסיח דעתו ואף דזזו ממקומן שלא מדעתו הוה כחולצן על מנת להחזירן יעש"ב, ואם שאין דבריו מוכרחים כ"כ למעיין

ואכמ"ל, וע' באה"ח סי' ח' ס"ק ע', וע' בפרשת מרדכי חא"ח סי' א' שהאריך לדינא דבנשאר עליו ט"ק באם דעתו להחזירו מיד פטור ובלבשו לעת ערב חייב כו':

ב ואמנם **במשמעות** לשון המ"א בפשט טליתו דאם לא היה דעתו ללובשו מיד דצריך לברך פשוט דהשיעור כשמוכרח לפשוט לזמן קבוע ולחזור לאלתר וכמ"א סי' תרל"ט ס"ק, י"ז כ"ב דאם חולץ תפילין לכנוס לבהכ"נ דאם בשאינו רחוק כמו שלהם שהיה בשדה א"צ לברך, וא"כ אין חילוק בין ביהכ"נ למקום אחר ולכן סתם רמ"א כאן, ובירו' יומא פ"ג ה"ב בשיורי קרבן בד"ה ומסיכה לא שעה קלה היא והוה כאלו הפליג וגם דביהכ"ס במקדש עצמו היה כדתנן בתמיד וביהכ"ס של כבוד היה שם עכ"ד, ובשל"ה בעמק הברכה וז"ל בטור סי' ו' ואם הולך מיד לביהכ"נ ורוצה להמתין ולברך על נט"י עד בואו לביהכ"נ כו', ומשמע מיד בלי הפסק ואם ליכא היסח הדעת עד בואו לבהכ"נ דכשדעת אדם על דבר אחד לא חשיב הפסק, ובטא"ח סי' קפ"ה דבנטילה אחת אשר יצר ואח"כ על נט"י הוה הפסק אף שאינה אלא ברכה אחת ובאה גם לטהרת הידים כו':

ובענין הליכה דלט"ז סי' ח' ס"ק י"א אינו הפסק כלל אלא שיחה של ד"א יע"ש במ"א ס"ק י"ז ובפמ"ג באש"א ובמחצית השקל, וע' בסו"ס צ"א ובמ"א ס"ק מ' וע"ש סו"ס צ"ו בהג"ה ובט"ז ר"ס ק"ד ובמש"ז ס"ק א' ובפי' הרא"ה פ"ה דברכות בפסקא העובר לפני התיבה ובהערה ס"ק ע', ובשו"ת אגודת אזוב חא"ח סו"ס י"א האריך בדהמ"א סי' תקפ"ט ס"ק ד' שמחלק להא דסי' ח' דאי בעי לא לביש הט"ג, וע' בסי' קע"ח בהג"ה ובמ"א וכן באכילה באמצע דעמידתו ממקומו הוא גמר סעודתו כר"נ פרק ע"פ ק"ב, ולגבי ברכת התפילין דחשיב הפסק לט"ז דאינו ענין לברכת הציצית וכתו' ברכות י"ד ב' שאין הטלית שייך כלל לק"ש ותפלה וכש"כ לתפילין יעש"ב ובמכתב לחזקיה בשו"ת סי' ט' ואכמ"ל, וע' באותות השמים סי' כ"ה ס"ק ד' משש"ב בכוונת המ"א ס"ק כ"ב וה"ה אם לא היה בדעתו להחזיר מיד צריך לברך, דהא זה ממקומו מוכרע דקאי אמה שכתב המחבר כו' דמשמע דאם לא היה בדעתו להחזירם מיד מודה דצריך לברך והא דאם חולצין ליכנס לב"ה מזה לא איירי המחבר ורמ"א כלל כו':

ג **ובעיקר** חקירת מעלתו בכל. מקום דתני מיד ולאלתר, יעיין בשו"ת צמח צדק סי' ק"כ בנשבע לשלם מיד בבאו דכיון שפרע לו באותו יום מיקרי מיד, ובתוספתא דמייתי הר"ש ורע"ב טהרות פ"ט משנה ד' ר' יהודה אומר כל אותו היום והא דקאמר ר"י במתני' מיד כל אותו היום מיד קרי ליה, ובהג"ה מבן המחבר מפרש"י בערכין ל"א המוכר בית בבתי ערי חומה הרי זה גואל מיד מתני' דלא כר' ובפרש"י מתני' דקתני מיד דמשמע אפילו בו ביום, וכן בח"מ סי' ק"צ סט"ז דכל דפרע ביומיה כפרע מיד דמי, וכן העלה בשב יעקב

ח"א סי' ל"ד בהא דיבמות מ"ז מלין אותו מיד מ"ט שהויי מצוה לא משהינן, דכל שעושה באותו היום מיקרי מיד יע"ש, אלא נראה דאף דבכל הני דלעיל לא חשיב עיכוב זמן כל שעושה במישלם יומא אבל לענין היתר עשיית הפעולה בסתמא הוה בלי שום הפסק, ובשבת קנ"א ע"ב אם רוב נכרים לערב רוחץ מיד, ובמכשירין פרק ב' אם רוב נכרים מיד דא"צ להמתין בכדי שיעשו, וכן במשנה ו' לוקח מיד, ובמ"א סי' תקט"ו מותרין לערב מיד, ורמב"ם פ"ד ממחוסר כפורים הלכה ב' וסומך עליו ושוחטו דהוה תיכף לסמיכה, ורש"י מנחות צ"ה א' בד"ה יש סילוק כו' היו נוסעים מיד ולא היו ממתינים עד הבקר, ורש"י פסחים פ"ב א' במתני' בד"ה הפסח כו' ישרף מיד וא"צ להמתין עד הבקר של י"ז כו', ורש"י נדה ט' ע"א ואח"כ הוכר עוברה סמוך לראייתה מיד, וראש פרק המגרש סי' יו"ד וע"ש בעטרת פז בד"ה הכי קאמר דמיד דוקא ולא כבה"ב כו', ואה"ע ר"ס נ"א בהג"ה שניה דבעינן עמדו וקדשו מיד ולא הפסיקו בדברים אחרים כו' וע"ש בב"ש ס"ק צ' ובשו"ת הר הכרמל חח"מ סי' א' בד"ה ונחזור, ונגעים פי"א משנה ח' מטמאין בנגעים מיד, דמענינו מוכח דקאי על הגמר מהטויה קודם השילוק, וע"ש בפרק י"ג משנה ט' ויו"ד וי"א ובתויו"ט וביו"ד סי' קפ"ח. ס"א בדקה וע"ש בחו"ד דהיינו בתוך שיעור ווסת וע' בפמ"ג א"ח סי' קל"ט במש"ז ס"ק ז' ותיכף כו' ומ"מ עתה מיד ממש כו', ותוי"ש יומא ל' ע"א בד"ה אמר ר"נ צריך ליטול מיד והיכא דפליג שעה או שתים צריך ליטול ב' ידיו כו' ובסמ"ע סי' צ"ח, ס"ק ט"ו מיד כותבין אדרכתא והאי מיד ממש הוא כו' אבל מה שכתב אחר זה כו' האי מיד לאו דוקא אלא ממתין לו ל' ימים הראשונים, וביבמות מ"ז ב' מטבילה ומותר בה מיד ובכ"מ פ"ח ממלכים הלכה ה' שאין פירוש הברייתא שמותר לבוא עליה מיד דהא בעי להמתין ג' חדשים לרשב"א לקמן מ"ח יע"ש, ומיהו י"ל דקאי מיד רק לענין דמיירי ביה מגרות וכהא דפרק ב' דבכורות ודם שרץ חייבין עליו משום דם וכו' וע' בתוי"ש שבת ג' א' בד"ה בבא וכה"ג בכמה מקומות, ובכ"מ פ"ו מאבלות הלכה ה' במתה אשתו ולא קיים פ"ו וכו' מותר לארוס ולכנוס מיד ואסור לו לבוא עליה עד שלשים יום כו' וי"ל דהכי קאמר מתורת איבול אסורה לבעלה כל ל' יום אבל משום הבחנה אסורה עד שיעברו צ' יום וסמך על מה שכ' בהלכות גרושין וע' בשו"ת מאיר נתיבים סי' ע"ט בדף צ"א ב' משש"ש באורך, ובתו' שבת ל"ו דהיכא דאכלה לפנינו מחט ושחטה מיד לא שייך נתרפא וע"כ דבתוך ג' ימים הוא כמיד כחולין מ"ח דאי אפשר להגליד תוך ג' ימים וע' בשו"ת נחלת אבות סי' ה', ובתוס' פסחים כ"ט ב' ד"ה הדר ובחולין ד' ע"ב ובפרש"י לאו דוקא מיד דהא צריך להמתין שיעור לישה, ובתו' עירובין ס"ג ב' בד"ה וילך לאו לאלתר אלא כשהופנה כו', ובתו' ברכות ח' סוע"ב והאי דנקט

לאחר שיעלה עהש"ח לאו דוקא מיד דהא צריך להמתין כו', ובנדה י"ד ב' מאי אחר אחר דאחר הוא, וכן בנזיר ט"ו א' ובערכין כ"ד ב' וע' בב"ר פרשה מ"ד ותו' גיטין ס' ע"א בד"ה ופרשת, ובמ"א סי' א' ס"ק ג' ומיד לאו דוקא אלא ישהה מעט כגיטין ע', ובט"ז א"ח סי' תנ"ב ס"ק ב' ולהוציאם מיד נראה דלאו ממש מיד אלא עכ"פ צריך קצת. שהיה, ובסנהדרין לח' א' שנברא בע"ש שיכנס למצוה מיד בשבת, ואף דבשעה חמשית עמד על רגליו, ובס"ט סי' קצ"ט סוס"ק ד' בד"ה ודע וא"כ עדיין ספק עד כמה בהא מיקרי מיד, ובב"ש סי' י"ז ס"ק מ"ט לאו דוקא מיד ה"ה בשעה ראשונה אבל אם נשתהה קצת בתוך שעה שניה אין מעידין עליו, ובנוב"י קמא חאה"ע סי' כ"ח בד"ה ואולם כל זה במ"ש בהג"ה סל"ב וע"ש בח"מ וב"ש:

ואם נמצאו מיד לא חיישינן לשאלה ובחמ"ח כתב ואחר כמה ימים כו' ומהב"ש משמע שלא. מהני כל היום ושצריך מיד ממש ונתת דבריך לשיעורין מהו נקרא מיד ממש כו' וע"ש ובמראות הצובאות ס"ק קכ"ח, וע' בסמ"ע סי' י"ד ס"ק י"ג ומיד כו' ר"ל ביום.

ראשון כו':.

וכן מה ששאל בלשון לאלתר הנה בירושלמי ברכות ר"פ ב' והובא בתוס' מו"ק כ"ו ב' וכמה על אחר כדי דבור ובפרש"י נדרים ג' סוע"ב כל אלתר היינו על אתר כו' ובערוך ערך אלתר טעמו אל אתר בלי הפסק, וע' רש"י עירובין ל"ט סוע"ב ובשבת קי"ז ב' ד"ה והכינו לאלתר בשעת הבאה הכנה, ובגיטין פ' ע"ב כל שעסוקין באותו ענין זהו לאלתר, ובתורת גיטין סי' קמ"א סעיף י"ז דשיעור לאלתר הנאמר בירושלמי כדי שיעור כתיבת הגט ונתינתו, ורא"ש שבת פי"ז אות ד' בדף ע"ד ושיעור לאלתר פי' ר"ח מה שמיסב על השולחן אותה סעודה, וע' בתוס' חולין ק"ה ב' בד"ה לסעודתא אחריתא וא"ח סי' שי"ט בהג"ה וע"ש בט"ז ס"ק א' לענין בורר דכל מה שתוך אותה סעודה קרוי לאלתר, וע"ש ר"ס שכ"א וסי' תרי"א ס"ק ב', ובתוס' ב"ק ס"ח ב' בד"ה מה טביחה לאלתר והא ממש אי אפשר להיות כו' וי"ל דטביחה נמי אין דרך לטבוח לאלתר, ובתוס' ביצה ל' סוע"ב בד"ה כל אחת כו' לאו דוקא לאלתר דהא אסור כל היום עד למחר כו', ובר"ש דמאי פ"ז משנה ה' על אתר כו' ומע"ש למחר חשיב כמו לאלתר, וקידושין ע"ב נאמנות לאלתר ובב"ר סו"פ פ"ה ובלבד מעת לעת, ותוס' יבמות קי"א ב' בד"ה טע"ב לאלתר לאו דוקא דהא אי אפשר לטעון עד שימצא ב"ד, ובסמ"ע סי' קנ"ג ס"ק ג' דהאי לאלתר מכי אתברר ליה הזיקו ושתק, ותוס' כתובות ד' א' בד"ה אבל דלאלתר כלומר לאחר ז' ושא"צ להמתין ל' יום וע"ש בר"נ ובית מאיר ליו"ד סי' שצ"א סעיף ג' ושו"ת מאיר נתיבים סי' ע"ט בדף צ"א ע"ג עמ"ש רש"א ובשו"ת מים עמוקים לראנ"ת סי' ד', ובגיטין

כ"ז א' דלאלתר כדי שתעבור שיירא וע' רש"י ב"מ י"ח א' ובתוס' וא"ת ומנ"ל אפילו לזמן מרובה יע"ש בהגהותי, ובירו' גיטין פ"ג הלכה א' לא מצא לאלתר ר' יוחנן אמר כל שלא עבר בה כל י"ב חודש ריב"ל אמר כל שלא עבר בה אדם, וע' בב"ש סי' י"ז ס"ק ל"ה ובהה"מ פ"ג מגרושין הלכה ט', וע' בשו"ת ריב"ש סי' ש"פ שהרי מצינו לאלתר שיש לו שיעור גדול כו' ובב"ב ל"ו א' שכל פחות מג' שנים לאלתר כו', ואפי' בדברי האמוראים בגיטין י"ח א' אלא לאלתר ואפילו מכאן עד עשרה ימים כו' שבכאן לא נזכר שיעור יש לתפוס כשיעור המועט, וע' בנוב"י חאה"ע סי' כ"ח סוד"ה והנה כשאנו רוצים כו' ובט"ז אה"ע סי' י"ז ס"ק י"ח ממהרא"י דכל מה דנוכל לומר דוקא לא חשבינן ליה לאו דוקא, ובשו"ת מוהר"ם אלשקר סי' כ"ו בד"ה עוד כתב דאפילו לאלתר דמשמעותו טפי מלשון מיד אשכחן שיש לו שיעור גדול כו' וע' בשבות יעקב חאה"ע סי' י"ח בד"ה ועוד לפמ"ש כו' ובשו"ת מים חיים חאה"ע **סי' כ"ד**:

סימן ה

ובדבר השאלה מי שיש לו מעות מיוחדים לקנות טלית אי עדיף בטלית מהודר או במה שיעלה בערכו עם העטרות והידורים שסביבותיו, ואינני רואה בזה שום מקום ספק דודאי פשוט דהידור בגוף המצוה עדיף מבחוץ, והרי גם בנוי ס"ת נוהגין לעשות משל כסף וכהא דבכורים פ"ג משנה ח' ומנחות כ"ח ב' ושבת קי"ט, ואטו יש לדחות ההידור בהקלף וסופר אומן שהוא בכלל ואנוהו כשבת קל"ג ב' ולהקדים תשמישי קדושה שנהגו ג"כ ליהנות מהן וכמ"א סי' קנ"ד ס"ק ט"ו וע' בשיבת ציון סי' ז' ותשובה מאהבה ח"ב תשובה רל"ב, ובתפארת אריה סוף הלכות תפילין סי' ל"ב סו"פ כ"ו דחה למ"ש באדני פז לעשות כל עמודי הס"ת בכסף דהואיל ומכוסין בקלף לא שייך ואנוהו, ובס' בית אריה הלכות מזוזה סי' רפ"ט פרק י"ד אות, ב' דמה שאין עושין כן מבתי המזוזה בכסף דקיי"ל היוצא מהבית אסור ליטול המזוזה ויצטרך לקובעה בשל עץ והוה הורדה בקדושה, ובתוס' סוכה ל"א ע"א בד"ה אין אוגדין והא פסול בגמניות של זהב וע"ש בכפות חמרים, וי"ל למאי דאמרו לו במינו היו אוגדין מלמטה וע"ש ברש"י ולקמן ל"ז א' בד"ה במינו נמצא האגד העליון לנוי בעלמא ולא להכשר מצוה וע' במ"א סו"ס תרנ"א ס"ק כ"ז וע"ש ל"ג סוע"א דגם לרבנן דלא בעי אגד מצוה לאגדו משום ואנוהו, והוה ס"ד דלר"י נמי הדר מיניה וביה בעינן ועדיף מגמניות של זהב והשיב דלר"י דבעי אגד מותר אפילו בסיב ועיקרא דדקלא דאל"כ הוה פסול לסכך בו לר"י דיליף סוכה מלולב ורק שלא יעבור בבל

תוסיף הוה במקום חבורו של הדס וערבות עם הלולב דוקא במינו כיון דאגוד מן המצוה והגמניות של זהב היו בקשרים על הלולב **לצד** חלק העליון:

ובזוהר פנחס תקונא שביעאה מצוה מן המובחר ציצית מוזהבות, ובמאורי אור בחלק קן טהור מהד"ב א"ח סי' י' שהפוסקים השמיטו. דשרי להזהיב חוטי ציצית שלא יבואו לעשות צמר עם חוטי פשתן יחד כגון צמר חשוב ודק שאינו ניכר במוזהב עם פשתן פסולת עבה, וע' בכסא דהרסנא סי' ק"ו וע"ש סי' רמ"ד לענין תכלת, (ולפנים נהגו לעשות גם העטרות של קוטל בכסף וכמובא בק"נ בקורות ווילנא סי' ח' ציון ל"ז בצד ל"ה מהתקנה באסיפה רבה יום ב' ער"ח אלול תקע"ח בלקיחת העטרות לצורך הוצאות נסיעות הדעפוטירטע לפ"ב וישיבתם שמה], וע' בראש בהלכות ציצית בהק"ט בדברי חמודות אות ס"ב שהביא דברי הלבוש שלכך יפה הוא מנהג ארצות הישמעאלים שאין עושין עטרות לטליתות להראות שאין עיקרו נעשה לכך להניחו על הראש, והובא גם בא"ר סי' י' ס"ק י"ד, [ובכלל ידוע שמשנתרבו הדורים החצונים להתנאות בפני הבריות נתמעטו ההכשרים בגופי המצות כגון באתרוגי קארפו שהוחזקו מעולם למורכבים ולא פסק הערעור מהם שנתפשטו מצד הידורם עד שנתברר זיוף ההכשרים שלהם ונאסרו לבוא בקהל, ובשו"ת עולת שמואל סי' ק"א דמוטב לברך על אתרוג של עצמו אף שאינו מהודר כ"כ משיברך על של צבור דיוצא ע"י הדחק וכתו' סוכה מ"א ב' וראש דצריך לכ"א ללמדו שיתנהו במתנה על מנת להחזיר וע' במ"א סי' תרנ"ח ס"ק י"ב, וכ"כ במנהגי מהרי"ל שכ"א חייב לחזור שלא לסמוך על אתרוג הקהל שמא אין הכל בקיאין להקנות בקנין גמור, וכה"ג מהתפשטות כתיבת ס"ת בווי עמודים שחושבים להדור וע' בש"כ יו"ד סו"ס רע"ג ובקסת הסופרים סי' ט' ס"ק א' ובמלאכת שמים כלל י"א ס"ק ט' שקראו ערעור על ס' עזרת הסופר שהתנצל שלא הרחיב ולא קצר בעבור זה, וע' בנוב"י תנינא חיו"ד סי' ק"ע בסופר שדקדק לכתוב ווי עמודים וכו']:

וב עיקר דהמ"א סי' ח' ס"ק ו' מהשל"ה שנהגו לעשות עטרה מחתיכת משי לסימן שהציצית שלפניו יהיו לעולם לפניו וכהירו' קרש שזכה להנתן בצפון כו', והוא בפרק הבונה הלכה ג' וסוף הוריות והובא גם במ"א סי' מ"ב ס"ק ג' וסי' קנ"ג ס"ק מ"ט וריב"ש סי' רע"א וחשב"ץ ח"ב סי' ק"ו ושו"ת מים עמוקים לראנ"ח בסי' ע' ד"ה ומההיא דירו' כו', וע' בחת"ס חא"ח סי' כ"ח מהפסקתא קרש שזכה כו' ומזה למד מהרי"ל לדפנות וכו' וכן בשו"ת רמ"ץ חא"ח סי' י"ב אות ב' בהוחזקו למול בבהמ"ד ושמזה למד מהרי"ל וכו' ומשמע שהבינו שהציון היה שלא יחליף הקרשים מסדר עמידתן במזרח ומערב, ולא מצאתיו במנהגיו ובתשובותיו ורק שהובא בבה"ט סי' תר"ל ס"ק ו', וכנראה שהעתיק כן

משל"ה במסכת חולין ובמסכת סוכה שהיה מסמן הדפין אב"ג, ובשו"ת פאת השדה סי' ג' פירשו דקיי"ל שתים כהלכתן ושלישית טפח והוה הג' הורדה מקדושה, וע' בשו"ת מהר"י הכהן תנינא חיו"ד סי' ל"ט וע' בשו"ת רמ"ע סי' ז' בד"ה עוד שאל בכיסים של תפילין כו' (וע' בתשובותי להלן סי' ל"ח בד"ה וביותר ובסי' ל"ט וסי' מ"ה וכ"מ), ובלאו הכי העלה בפאת השדה דרק במשכן קפיד שהאחד יותר עיקר מהשני ויש כאן הורדה מקדושה, וע' רש"י סוכה נ"ו א' הצפון עיקר שהרי הכתוב קבעו לשחיטת קדשים כו', וזה לא שייך, בטלית שאין כאן הורדת א"ח סי' קל"ד בדפי הס' ל"ד ע"ב עמ"ש בה"ט ילך עם הס"ת לצפון וחוזרים בדרום שנמשך למנהיג אחד מיומא נ"ח כל פינות למזרח והיא תיבה יתירה כפרש"י ואפילו רהיטא דלישנא דזבחים קשיא דהתם נמי פשיטא כיון שהכבש בדרום לכך סבר לדייק לעולם בימין למזרח שהוא דרום, וע"ש עוד בהלכות לא"ח סי' ד' עמ"ש שהאר"י לא חש לעשות עטרה ממנחות ל"ט מסיים בלבן משום מעלין בקודש ובפ"ב דשבת בנר חנוכה, וע"ש דבגוף הכלי תשמישי מצוה ליכא למילף מקדושת המשכן וספר ותפילין כו' יע"ש באורך:

סימן ו

ג' ר"ח סיון תרמ"ד בדבר השאלה מהסופר דבארדיטשוב מ' יחזקאל שנתוכח עם שכנגדו שהדפיס בתקון סופרים. להחמיר בענין הגרידה לצד השיער להחליקו לבד וכמ"ש התו' ושעי"ז מקיל בנמצא כתמי דוכסוטוס שבטל כשלא קלף הקליפה הדקה לצד השיער והאריך מהפוסקים ורא"ש בהס"ת וסוף מנחות וסמ"ג הלכות ס"ת ונמ"י מנחות בד"ה א"צ שרטוט שגורדין הרבה לצד השיער ומסירין קליפות וע' ביו"ד סי' ער"א ס"ג בהג"ה משו"ת מהר"י מינץ סי' ס"ו עכ"ד, וצ"ל ט"ו וע"ש בט"ז ס"ק ד' ובעצי לבונה בש"ך ס"ק י', ולדברי הסופר שכפי עדות העבדנים שהקלף ודוכסוטוס כמו שני עורות דבוקין ובמקום חיבורן נתקלף הדוכסוטוס בלחותו בנקל בסכין מלוטש ומחמת שהסכין עגול ואינו מגרד בשוה ישאר לפעמים כתמי דוכסוטוס וניכר ביבשותו שנקלף בצפורן ובמחט והוא חלק ומראה שלו גע‌ל והדיו שופך. עצמו עליו והמקום שנקלף לבן כמראה כל הקלף, וע' בשיורי כנה"ג שאין אנו נזהרין שלא לגרד הרבה במקום שיער דלמכשירין בלאו הכי כשר וב"י שהביא דהת"ו שאין מגרדין אלא להחליקו ליתן טעם גם למכשירין, ומ"מ אין הכרע די"ל דנקט אורחא דמלתא מה שעושין לצורך יפוי מלאכתם, ומ"מ עיקר סברת התוס' דכיון שמגרדין הרבה מצד הבשר יש לו דין קלף, ובמחצית השקל סי' ל"ב ס"ק י'

ובמלאכת שמים כלל ב' סוף אות ב' החמירו שלא ישאר שום קרום דק במקום כתיבה על הקלף, ובס' מאיל המלואים סי' רע"א פרק ח':

מפקפק קצת, וע' בשו"ת צ"צ החדש חא"ח סי' י"ד דבקלפים שלנו שקצת הנשאר מדוכסוטוס היה לעור אחד עם הקלף ובטל לגבי רובא, וכן האריך בשו"ת גבעת פנחס חיו"ד סי' נ"ו בד"ה, אמנם כנראה, ומצאתי במאירי על מסכת שבת וז"ל ועכשיו אין אנו בקיאין בחילוק העור לשנים ולכן אין לו לגרוד מן השיער שהרי הנשאר יהיה דוכסוטוס ונשאר הקלף בין בצד הגרידה וכו', ואף שמסתימת דבריו לחוש להחמיר על הגרידה מן השיער ושלא למסור ביד הסופרים באופן שיוכל לבוא לחשש דוכסוטוס, מ"מ אפשר כוונתו רק שלא לגרוד הרבה מן השיער יותר ממה שגורדין בפנים וכמ"ש בס' ברוך שאמר שיקלוף יותר לצד הבשר לאפוקי מכמה מומחים שגורדין לצד השיער יותר ממה שקולפין בפנים ובבה"ב יו"ד סו"ס רע"ו מרשב"ץ שנראה כל שנקלף עם האותיות יש לו דין דוכסוטוס, ולכן כשנגרד עד קרוב לחצי העור שממול הבשר הוא בטל לגבי קלף ורק שעור העליון כשהוא לבדו דבוק כל שהוא ואף מנהגינו שאין העור חלוק לב' חלקים מ"מ כיון שגורדין מעט מהקלף שלא נגרד מעור העליון דין קלף יש לו, ובאור הענין כפי שהובא בס' מאיל המלואים לסי' רע"א בפרק ח' שראה בספר רפואות דהעור נחלק לג' עורות מדובקין העור העליון נקרא קלף והעור הב' והשלישי שהוא במקום הבשר וחלושה יותר מעור העליון כשהוא בלבד ואף שהיא ג"כ דקה ורק שע"י דבוקה של עור השלישי עם עור האמצעי נתחזקה, ומתחלה כשהיו מעבדין ע"י עפצין וקמח ומלח היו יכולין לעבד הקלף בפני עצמו ואף שדק מהדוכסוטוס שהיא עבה, משא"כ עתה שמעבדין ע"י סיד, שאין יכולין, לעבד עור העליון לבד ולכן אין בקיאין לעשות ב' הקליפות, מעובדין וראויין לכתוב דאפילו עור העליון אינה ראויה לכתוב כשהיא לבדה ורק אם העור הב' מעובדת דבוק אל עור הקלף נקראת קלף ואם נדבקת העור הג' נקרא דוכסוטוס לפי שעור העליון חזקה יותר מעור הג' כלפי בשר, ולזה כתב הרא"ש הואיל ומקלפין הרבה במקום הבשר ונקלף כל הדוכסוטוס מעור השלישי הדבוק בבשר ומניחין עור אמצעי עם עור העליון אלא שגורדין ג"כ קצת העור להסיר השחרות ומ"מ נשאר ג"כ מהקלף עכ"ד:

שש ובתשובת **תשב"ץ ח"ב** סי' ק"ט שכתב השואל בס"ת שתיקן הסופר בשמות שאין נמחקין בקליפה דקה והיה כותב על הקליפה ושראה תשובה אחת שלו שאין לעשות כן מחשש מחיקת השם וגם כיון שקלף קליפה דקה לא נשאר אותו מקום גויל ואפילו להסובר שהוא קלף אסור לכתוב ס"ת חציו על הקלף וחציו על הגויל, ובשו"ת נפש חיה

סי' ע"ח כתב דאין פירוש לדברי השואל דכיון שהעור שלם מהראוי להיות עליו דין גויל שכותבין מצד השיער ואנו כותבין מצד הבשר משום שאנו גורדין הרבה מצד הבשר שצריך להחליקן וכיון דהגויל שלנו הוא קלף מה מפסיד מה שקלף עוד קצת העור עדיין נשאר קלף, ונראה שדעת השואל דהקלפים שלנו הן גויל ממש ואפ"ה כותבין מצד הבשר וא"כ כשמסיר הקליפה העליונה לא נשאר רק דוכסוסטוס שהוא החלק שמצד השיער, ואף להמחבר שנקרא קלף הוי מקצתו על הגויל כו', וא"כ לדידן דכל הקלפים שלנו מיקרי קלף אין נפ"מ בזה כיון שכותבים בצד הבשר ואף אם הסופר הסיר שם הקליפה העליונה עדיין נשאר קלף כו' עכ"ל בקצרה מהנוגע לענייננו:

והרי **כשקולף** התיבה וא"כ כותב אח"כ על הדוכסוטוס לפרש"י בשבת ע"ט ב' דוכסוסטוס קלף שניטלה קליפתו העליונה, והתוס' שכתבו לפי שמגרדין האומנין קליפתן העליונה שבמקום שיער היינו רק מה שהיה צריך להחליקו וכב"י טא"ח סי' ל"ב וע"כ שהבין ג"כ כדברינו בשיטת התוס' דאפילו גרדו מצד השיער דין קלף יש לו כיון שהסירו כל הדוכסוטוס שבצד הבשר.

ומ"מ **אין** זה כוונת התשב"ץ למעיין בח"א שאלה קמ"ט ששם מבואר באריכות דכשקלף הרי חלקו לשנים ויש לאסור זה לפ"ד הערוך בשם הגאונים שדוכסוטוס, הוא החלק הנשאר לצד הבשר וקלף הוא החלק שנקלף לצד הבשר כו', ולפ"ד מי שכתב שס"ת שעל הדוכסוטוס א"כ כשמקלף מקום הכתיבה מה שנשאר הוא דוכסוטוס ופסול לס"ת, ואף לרמב"ם שאותו שלצד השיער קורא דוכסוטוס ושלצד הבשר קורא קלף אפ"ה נראה לפסול ואפילו שלא במקום אזכרות כו' שאינו נקרא גויל אלא כשהוא שלם וכו' ובעינן כולו גויל לכ"ע ולא חצי גויל וחצי קלף או דוכסוטוס ואפילו בדיעבד ואפילו במקום מועט ואפילו במקום תיבה אחת שלא נתנו דבריהם לשיעורין, ובאיסורין שהם הלל"מ אין לחזור אחר קולות במה שלא ראינו, היתר נוהג עכ"ל בקצרה, ועכ"פ נראה שדבריו נאמרים בשיטת הערוך והגאונים וכפי מנהגינו שמ"מ היה חושש לחומרא בחציו על הקלף ועל הדוכסוטוס ושלא מצינו בתיקון הטעיות בס"ת אלא גרידה ביבש כו' והיא דקה שאינה יכולה להנטל כולה בפ"ע כאחת וא"כ כשגורד נשאר הגויל כמות שהיה אבל כשקולף הרי חלקו לשנים ויש לאסור ג"כ לפ"ד הערוך וכנ"ל, אבל מתשובה זו בח"ב נראה שלא כתב זה, רק לסניף וכדרך בעלי, תשובות במקום שכתבו להחמיר משני טעמים או שאח"כ חזר במקצת מדבריו, שהרי בתשובה זו על השאלה שהיה הכתובה על מקום הקליפה שראה, בתשובה שלו שאין לעשות כן, מחשש מחיקת השם ושאין לכתוב על מקום הקליפה, ועל זה השיב באמת שאני חושש לכתחלה מחשש מחיקת

השם ושאין לסמוך על זריזותו ולעשות גדר בדבר החמרתי הרבה אבל לפסלו בדיעבד אין כח בידי במה שהראשונים נוהגין קולא ובדיעבד הנחתי להם לישראל שהתורה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום עכ"ל, הרי שקאי על השאלה שהיה כתוב על הכתיבה במקום הקליפה ורק עיקר הטעם שצידד לכתחלה משום חשש מחיקת השם שיש ג"כ מקום להחמיר בדיעבד מצד שחציו על הגויל כו' אבל לקושטא דמלתא שבקלף שלנו שאין חולקין לשנים ושקולפין הרבה מצד הבשר שממילא העור האמצעי יש לו ג"כ דין קלף: גם **מש"ש** בנפש חיה משו"ת חת"ס סי' רע"ד (וצ"ל רס"ד וע"ש עוד בסי' ע"ח) שכתב בשם רלב"ח שאין בזה משום מקצתו על הגויל ומקצתו על הקלף, ולמעיין בשו"ת רלב"ח סי' ב' לענין קדירת האזכרות כי אף שאפשר לספק ולומר כיון שכותב במקום שנקלף הגויל ויהיה כמו מקצתו על הקלף כו' עכ"ז אין בעובי הקליפה שמסירה מהגויל כשקודרין השם יותר ממה שמעמיקים כשגורדים איזה טעות כו' עכ"ל, ואולם בשו"ת תשב"ץ הנ"ל שהבאתי למעלה מבואר סתירת זה.

ומה **שהאריך** השואל בדברי התרומות סי' קצ"ד שנתעורר בנש"א כלל י"ד סי' י"ב, וכבר האריכו בזה החת"ס חא"ח סי' ג' וחסד לאברהם סי' ד' וע' במשכנות יעקב סי' מ"א שראוי להזהיר שיגרדו הרבה מאד לצד הבשר שהנשאר יהיה דק מחלק הנקלף, ומה שהעיר על פרש"י שבת ע"ט שנקלף קליפתו העליונה ובמנחות ל"א סוע"ב דוכסוטוס קל שלא נקלף, ובמלאכת שמים על הס"ת הגיה שלו בויו וכן בס' מאיל המלואים סי' רע"א בפרק ז' בדף כ"ה ע"ד שצ"ל קלף שלה נקלף, והיינו כמש"ש בשבת דניטל ממנה קליפה העליונה והעיר ג"כ מפרש"י שהועתק באלפסי בפרקין שמה שנגד השיער קרוי דוכסוטוס ושלפמ"ש בהגמ"ר דשבת בשם רש"י דדעתו כהתוס' שדוכסוטוס הוא מצד הפנימי של העור אחר שנחלקה העור וקלף הוא החיצון, ואין מזה הכרח די"ל דגם כוונת רש"י דקליפתו העליונה היינו הפנימית וכן הבין הר"י בועז בפי' הרי"ף בשם רש"י בפי' רמב"ן, ובס' מעין החכמה באלב"ם אות ד' ס"ק מ"ד בדפי הס' ק"א ע"א בדפוס רעדלהיים הרגיש ג"כ בסתירת רש"י שבת ע"ט ב' שפירש כהערוך ובפרש"י הבשר קרוי קלף וזהו כפי' רמב"ן יעש"ב דבש"ס דילן פירש כן אברייתא שהביא המקשה ולס"ד ע"כ מפרש כהערוך מדלא פריך בבריית' גופא רישא אסיפא אבל למסקנא דמפרש הברייתי' הכ"ק שיעורן בכמה י"ל כפי' רמב"ן שמורווח יותר יע"ש בדרך פלפול, ובעיטור ח"ב בקשר של תפילין שהקלף הנקלף נקרא דוכסוטוס שנגרד ב' פעמים במקום בשר כמו שגורדין העבדנים ובמקום של שיער כגון שגורדין ממנו ולשון דו שנים כסוסטוס גרידה כו' ורש"י פירש לא ניטלה קליפה העליונה כו' ולא ברירא פירושא דיליה עכ"ל:

והנה לא רציתי לשלוח להשואל העתקת תשובתי בזה מבלי שמוע גם מצד שכנגדו שהביא טענותיו בדפוס בתיקון שלו ובפרט שגם המו"צ דעירו לא נזדקקו לחוש לערעור שכנגדו, ולאחר ימים רבים הגיע אלי גם התיקון סופרים שהדפיס שכנגדו בפיעטרקוב שהביא ג"כ דברי השיורי שמשמעות לשון המחבר שמעבירו לתקנו ולהחליקו הוא טעם למכשירין, ולפמש"ל יש לזה פנים מסבירות שמדינא אין משום דוכסוסטוס בקלף הנשאר אף שיגרדו מצד השיער כל הקלף דמ"מ חלק האמצעי דין קלף יש לו, ולא העיר מהמאירי ותשב"ץ ח"א שמסתימת דבריהם לאסור לגמרי לגרוד מן השיער:

סימן ז

ד' נצבים תרל"ה להרב דווילקי ר' הלל דוד הכהן:

ע"ד מכתבו מיום ב' דנא בסופר שמצא בפרשת תפילין אות צדי שנפסק היוד ואין הפירוד נראה להדיא דלמ"א סי' ל"ב ס"ק ל"ו שאפילו תנוק יכול לקרותו פסול כיון שנראית כב' אותיות, ובפמ"ג בפתיחה שבסו"ס ל"ב בד"ה וכן אם יודי האלף כו' אין נוגעין כו' דהא דכתב בש"ע דמהני תיקון היינו באינו נראה להדיא, וכפי ששלח אלי תשובת הרב שכנגדו שפלפל להכשיר ואני לא מצאתי מקום להחמיר ושגם להפמ"ג בכה"ג כשר בפשיטות.

(**א**) **הנה** בסוף הפתיחה לסי' ל"ב בד"ה גם מצאתי העיר מהב"י סו"ס ל"ו בד"ה מ"כ דכל שניכר להדיא פרידתן אפילו תנוק לא מהני דהוה שלא כסדרן ולפ"ז הא דסל"ב סכ"ה. אם אין יודי אלפין נוגעין ותנוק דלא חכים מכירן היינו שאין מכירם פסול ואה"נ דא"צ להראות לו כל שאין פרידתן להדיא מידי דהוי אחית ואין מורגל ועדיין צ"ע עכ"ל הפמ"ג, וכנראה שהבינו מדבריו דאין נפ"מ כלל אף שקרא התנוק בהיפך דומיא דחית וכו', ולפ"ז למה הזכיר כלל ראיית התנוק בשאר אותיות והיה לו לכתוב דאף שקורא התנוק בהיפך מותר להדביקם וכמו שכתב להלן גבי חית שאינו מורגל גם כשהתנוק אינו יכול לקרות אבל הפשוט בדבריו דהא דתלוי בראיית התנוק רק בדלא ידעינן אי פרידתן להדיא דבכה"ג לא ניתן לשיעורין כיון שאין ניכר להדיא לכל שאין ביניהם שום הבדל וצריכין להראות לתנוק להבחין, אבל אם יש פירוד רב דניכר להדיא פרידתן דנשתנה האות כתב לעיל דאפילו תנוק לא מהני והוה שלא כסדרן ומבואר בסעיף ט"ו בהג"ה דלא מהני בנשאר צורת האות כתקונו וע"ש במ"א ס"ק כ' וכמ"ש מהרי"ק וריב"ש סי' ק"כ והובא בט"ז ס"ק ט' דלא מהני קריאת התנוק אלא היכי שנדמה לאות אחרת אבל לא משום שנפסק צורתו כו', וע' בשו"ת גבורת אנשים דף כ"ט ע"ב בתשובת הגר"מ אשכנזי במ"ש

הטור סי' קכ"ה מתשובת הרא"ש כו' אבל אם יודעים בודאי שנכתב שלא כהוגן פשיטא דפסול יע"ש, והא דפוסק המחבר דפסולין היינו מסתמא בנראה להדיא ולכן כתב המ"א בס"ק ל"ו דלא מהני בתנוק יכול לקרותן כיון שנראית כב' אותיות דבהא לא סמכינן עליו להכשיר כיון דנפסד צורת האות במה שמחולק לשנים אבל בידוע שאין פרידתן ניכר להדיא והיינו רק שאינו דבוק דהוא פירוד שבין אות לאות דסגי בחוט השערה כמנחות ל' וע' בעה"ג סי' מ' ובזכור לאברהם, ח"ב מא"ח אות ת' סי' קע"א דלכתחלה צריך שיהיה חוט השערה בין אות לאות ולא יותר יע"ש באורך, ובכה"ג מותר להדביק גם בלא ראיית תנוק דלא בעי כלל ראייתו ולא מהני לפסול גם בשאר האותיות בראיית תנוק וכמ"א ס"ק ל"ז דאין התנוק מורגל באות כזה ומכש"כ בחוט השערה שלא ניכר להדיא ולא נשתנה צורתו וכהר"י אכסנדרי שבב"י יו"ד סי' רע"ו ובהג"ה דבשנדבק הא דהשם לגגו בחוט השערה והכל רואין שהיא ה' דאסור לתקן דהוה כמוחק השם וע"כ דסובר. דלא מיחשב נשתנה צורתו בדיבוק דק דמ"מ פסול דצריך להיות תלוי, ומה שמפקפק בשו"ת חנוך בית יהודה סי' ע"ה בשם מהרל"פ מרדב"ז ח"א סי' תקצ"ו ע' בשו"ת פ"י סי' א' ונוב"י קמא חיו"ד סי' ע"ח וזכרון יוסף חא"ח סי' ב' בד"ה ומזה הטעם ובשו"מ קמא ח"ג סי' ר"ה, ותליתאה ח"א סי' ש"ל ומלאכת שמים כלל ו' ס"ק ט"ו ושו"ת בית שלמה מהד"ב ביו"ד ח"ב סי' קל"ג וקל"ד, וע' בפני יצחק זוטא לעירובין י"ג בדפי הס' צ' ע"א בתשובתו עמ"ש בתשובת רלב"ח שהובא במ"א סי' ל"ב סוס"ק כ"א, ובמש"ש במ"א סוס"ק כ"ז מי שיקיל להפרידה אמחה בידו וצ"ל לא אמחה וכמש"ש בתשובת רלב"ח באריכות וכן הגיה בשיורי לקט מהס"ט:

א"כ גם בצדי באינו נראה להדיא שהיא כחוט השערה והיינו שאינו דבוק ממילא כשר דזה לא הוה נשתנה צורת האות ומותר להדביקן ולא הוה שלא כסדרן, ומש"ש בשיורי לקט בהגהותיו במ"א בד"ה יוד נון כונתו דלא דמי לרגל או בגג פני אלף בפנים כו' דהתם הוה תיקון משום דאין נראה כשתי אותיות משא"כ בצדי שנכתב יוד נון וכ"כ בב"י, אך סתימת השו"ע כאן לא משמע כן עכ"ל, ולפמ"ש הדברים מכוונים מאד גם בלשון המחבר, וע' בחומת ירושלים סי' קפ"ב מש"ש באורך דגם הך דהגמ"י שהביא הב"י להלכה באלפין ושינין מופסקין שאינם נוגעים ראשיהם דמועיל קרייה לתנוק לענין שיתקן אח"כ ולכאורה במחלוקת שנויה יע"ש באורך ואכ"מ להאריך במה שאין נפ"מ לנידון דידן בהכרעה לדינא:

ובשו"ת תפארת צבי חיו"ד סי' נ"ג אות ב' במה שכתב הב"י סי' ל"ו בשם מהרי"ק שורש ס"ט באלף וצדי שאינן נוגעין (ט"ס וצ"ל על יוד האלף וההא שאינן נוגעות] או תנוק

קורא יפה לא חשיב שלא כסדרן אף שאין להכשיר בלי תיקון כו', וכן הוקבע בשו"ע סי' ל"ב סעיף י"ב, [צ"ל ט"ז] בהג"ה דבעי תיקון, ובסכ"ה מבואר דלא הוה שלא כסדרן וכ"ה בתה"ד (סי' מ"ח) וריב"ש [ושם סי' ק"כ לא נזכר מזה ורק בתשובת מהרי"ק סי' ס"ט וע' מהרי"ל סי' קכ"ז באותיות שנמחקו קצת אם רשומן ניכר וכו'], והטעם דנלמד מהגמ"י דקפיד שיהיה כתיבה תמה ולא שבורה ולהכי צריך תיקון ומ"מ יש עליה צורת אות וע' בב"י סי' ל"ב עכ"ל וע"ש בסי' נ"ד, והיינו דבקרא וכתבתם לכתיבה תמה לא נאמר והיה להצריך כסדרן וע' בישועות יעקב, א"ח סי' ל"ב ס"ק י"ד שהאריך ובשו"ת אורין תליתאי סו"ס פ"א וע"ש עוד בסי' י"א מכמה ראשונים, דלא מיפסל משום חק תוכות אלא בגוף האות ולא בתומתו וע"ש בסי' קכ"ב וע' באה"ע סי' קכ"ה סעיף ד' ואכמ"ל, ומ"מ מסתימת לשון מהרי"ק שהביא ג"כ האו"ז שצריכין שאר האותיות ליגע כמו עש"צ, ולבסוף מסיק בשם רמ"ה דלא לפסול באותיות הנפרדות משום שלא כסדרן לאחר שתיקנן ומשמע דקאי אכולהו וע' בשו"ת מים עמוקים לרא"מ סי' י"ח במ"ש הגמ"י דלא היו נוגעין היודין שעל האלפין וש' וע' שיכול לתקן ורק כשתנוק יכול לקרות וע"ש שמגמגם בדהנמ"י והאגור, ונחזי אנן משמעות דברי הראשונים בזה דבב"י, סי' ל"ב בהג"ה כתב בהגמ"י כו' בשם הר"י אסכנדרי אם כתב אות אחת חלוקה לב' אותיות כגון צדי שכתבה יוד נון כו' וכ"כ הרא"ש, הרי שפסול לתקן אפילו הק' ואע"פ שאין דיבוקה מדמה אותה לאות אחרת כש"כ פירוד שמדמה לשאר אותיות כו', והרי דק' לא מיתחזי כשתי אותיות ע"י פירודן ע"כ דלא צריך לפסול רק כשנראה להדיא, וע"כ דהרי"א למד ג"כ על צדי וכמ"ש הרי"א לטעמיה שהובא בב"י והג"ה הנ"ל דבלא ניכר להדיא לא נשתנה צורתו, אלא דהיכי שאינו ניכר, להדיא שתלוי בראיית התנוק בזה הנפ"מ דבמיתחזי, לשתי אותיות לא מהני ראיית התנוק וכנ"ל וכמו שהביא הפמ"ג מהמ"כ שבב"י סי' ל"ו דבחוטרא דח' או ה' הוה מופרד להדיא עד שנראה כב' זיינין ונשתנה צורת האות כו' ובב"ח סי' ל"ו דברגל הה"א, וקו"ף אף כשנתפרד כחוט השערה כשירה דלא מיפסל אלא א"כ נוגעות ממש, והא דאמר דספרי דוקני תלי לכרעא דהא ר"ל דנראה מרחוק שאינה נוגעת וכו'.

ב **ואמנם** מה שהעתיק מעלתו מתשובת הרב דראגאלא בזה הדין עמו דאפילו היכי דלא נשתנית הקריאה בהכי כיון שיש כאן שינוי צורה והתיקון מחזירו לצורתו פסול לתקן משום שלא כסדרן וכמו בחסר עוקץ השמאלי מהיוד שאין לתקן אח"כ משום שלא כסדרן להאגור, וא"כ אפילו עומד בעיקום קצת מ"מ כיון שנפרד הוה נשתנה צורתו שרק החבור מחליפו לשם צדי, אלא דהיכא דליכא רק שינוי צורה לבד ולא לדמותו לאות

אחרת ואם תנוק מכירו אין כאן שינוי צרה כשאין הפירוד נראה להדיא, ועכ"פ בנ"ד אין לגבב חומרות היכי שאינו נראה להדיא גם בצדי ושלא להביא לידי גניזה בשמות שלא כסדרן באותיות:

וביסוד דקדוקו שאצל צדי ושין כתב המחבר שכתבו ולא אצל חית, וזה אינו כלום משום דהתם מפרש שני זיינין וממילא מובן שקאי על הכתיבה אבל לגבי צדי ושין שכתבה עין יוד שהוצרך תיבת שכתבה לבאר שסובב על השתי אותיות, וכן במה שדקדק במה שכתב השו"ע ביודין דאלפין ושינין דנפסקו דמהני התיקון אח"כ בשהתנוק מכירם ובכלל זה הוא ג"כ היוד השמאלי והא כשיוד השמאלי נפסק הוא עין יוד ובזה כבר כתב דלא מהני תיקון, ותמוה דלמעלה מירי שא"צ חלוקה לשתי אותיות שכתב העין והיוד ולא המשיך הקו למעלה מהעין הסמוך ליוד וכה"ג בנפסק הקו השמאלי שבשין למטה דהוה עין ויו, אבל בסיפא דמירי לענין הכרת הנון ע"כ דמירי שהמשיך למטה מהשין למעלה תחת היוד דלא מיחזי כשתי אותיות כיון דניכר מהקו שלמטה תחת היוד וזה תלוי בהכרת התנוק, כמה הוא מרוחק הקו מהיוד, וע' במ"א סי' ל"ו ס"ק, ג' דאם ידעינן דכתבו מומחה תלינן שנפרד אח"כ, ובמחצית השקל ופמ"ג שהוא נגד משמעות הפוסקים דגם בנעשה הפסול לאחר הכתיבה, ובט"ז סי' ל"ב ס"ק ט' י"ד לענין היקף גויל שכ"כ הב"י לחלק לחד תירוצא, וע' בנוב"י קמא חיו"ד סי' ע"ה וביד אפרים ובשו"ת ר"י הלוי סי' ל"ח ומים רבים חיו"ד סו"ס ס' ובנין עולם חיו"ד סי' נ"ד ואורין תליתאי סו"ס קכ"ט ואכ"מ **להאריך**:

ומה שהעתיק בשמו שתמה על המ"כ דהא, התם בחוטרא דחית יש על כל אחד בפ"ע שם אות ולכן לא מהני תיקון היכי דהפירוד נראה להדיא, משא"כ באלפין מהני תיקון אפילו נראה להדיא וא"כ שוב לא מוכח לפסול בצדי היכא דאין הפירוד נראה להדיא, וליתא וכמו שהרגיש ג"כ מהט"ז במקומו ס"ק כ"א לחלק מחמת שכתבו כל זיינין דלא מהני תיקון למה כתב בסיפא בחוטרא דחית יש להכשיר ע"י תיקון דברישא מירי שלא היה החוטרא כלל נתבטל שמו קודם התיקון דאין זה צורת האות המבדילו מב' זיינין, ובסיפא בחטוטרא דחית שנפרד באמצע החטוטרא ולא נראה להדיא דהוה שינוי צורה שהחטוטרא מוכחת כי הוא חית ונפרדה, ואף להחולקים על ריב"א דשם זיין עליו אלף בלי תיקון כמובא בטואה"ע סי' קכ"ה, אבל מ"מ משום הפירוד בחטוטרא לא נתבטל גם האות שהוא כרגילות אות ח' אפילו אחר הפירוד ורק דהתיקון משום תמה כהגמ"י המובא בב"י סי' ל"ו וכנ"ל וזה דומה לפירוד האלף שאין בזה משום שלא כסדרן כיון דהפסול אינו משום צורת האות דגם לאחר הפרדו הוה אלף, ומזה דן הפמ"ג ליודין

דאלפין דנראה להדיא דלא מהני תיקון דנשתנה צורתו והתיקון מחזירו לצורתו ופסול משום שלא כסדרן וממילא דרישא בצדי שנשתנה הצורה ע"י הפירוד דאין לו תיקון מיירי אפילו לא ניכר פרידתן להדיא, ועכ"פ מוכח מהט"ז דאין מחלק גבי כתב ב' זיינין דמיירי דוקא כשהפירוד נראה להדיא וע"כ דכל הרישא מיירי אף בלא ניכר הפירוד להדיא, ואף דמלשון המ"כ אין הכרח די"ל דהוא מחלק מהא דהתוס' יש לפרש ש דגבי ח' ב' זיינין מיירי כשהפירוד להדיא, ומ"מ למ"ש למעלה א"צ לכל זה דגם להמ"כ בשניכר שאין הפירוד בהדיא מהני הפירוד גם ברישא, ואם כי בכלל דברי שכנגדו כפי שהעתיק בשמו נראה שנאמרו רק לפלפולא בעלמא ולחדודא מאחר שבלאו הכי הניח הפמ"ג דין זה בצ"ע ולכן צידד להקל בכה"ג, בדיעבד, ומה גם שכבר הורה חכם להכשיר, אבל לפ"מ שהעליתי למעלה הדבר פשוט שבנידון דידן גם להפמ"ג אין מקום להחמיר כלל ולכן למותר להאריך עוד בזה:

(ג) והנה בשו"ת משיבת נפש ח"ב סי' ח' הרבה לתמוה במה שתפסו התוס' במנחות ל"ד ב' בד"ה והקורא שאם כתב הפרשיות שלא כסדר הכתוב בתורה מיקרי שלא כסדרן ולכן כתב הרב בסי' ל"ה דאם לאו פסולין, והאריך באיזה קושיות ושלולא לא כסדרן שהקדים פסוק לפסוק או תיבה לתיבה דלא תימא דבתפילין לא איכפת לן אם הקדים המאוחר, והגם דמיסתפי לחלוק מ"מ בסדק דק באות אלף באמצע והאמצעי לארכו שאין האות משתנה דבזה י"ל דמודים לחבר האות כיון שניכר עכ"פ שהוא אות אחד, ושם בסו"ס ב' תמה על הט"ז ביו"ד ר"ס ר"צ דשלא כסדרן פסולין דוקא באותיות או בתיבות שהוא נגד התו' הנ"ל דבהקדים פרשה לפרשה מיקרי שלא כסדרן, וגם למה לא הזכיר הט"ז מהמרדכי שהביא דיש מפרשים דכסדרן רק אפרשה עצמה יעש"ב, ובתוס' מנחות ל"ב א' סוד"ה להשלים אי פרשת והיה אם שמוע התחלת עמוד ומוסיף שמע בגליון של מעלה, ומ"ש בנקה"כ דתוס' נקטו רק לדמיון בעלמא, והרי בתו' שבת ע"ט ב' כתבו נמי תירוץ הי"מ ובפסקי תו' שם העתיקו ג"כ מזוזה שכתב פרשה ראשונה אחר השניה כשירה, וע' בשו"ת חסד לאברהם חיו"ד סי' צ' מש"ש בדהט"ז ונקה"כ, וע' בחומת ירושלים סי' קפ"ד בהג"ה מדברי רי"ף נראה דלא ס"ל כתיבת כסדרן באותיות ותיבות בתפילין יע"ש באורך, ובמאורי אור בחלק באר שבע לשבת ע"ט ב' בד"ה הא מורידין עושין תמוה דלכ"ע צריך לכתבן כסדר התורה אפילו לר"ת כטור סי' ש"ד וב"י סי' ל"ב החליט כך דלא כסמ"ק ובסי' ל"ד בשם תו', וראש ולדבריו בסי' ל"ב איכא טובא שהביאו דעת הסמ"ק ע"כ ס"ל איסור והיו כסדרן דוקא בתיבות ואותיות ולא בהקדים פרשה לחברתה וכן סברת הסמ"ק שגם במזוזה אינו אסור רק שיש להקפיד משום

שכתובין בקלף אחד כו' ומצאתי בט"ז יו"ד סי' ר"צ שהרגיש, אכן י"ל דהב"י שתמה עליו שהחמיר בפרשה משום שהסביר להנך דפסלו מנ"ל דלמא והיו דוקא בתיבות ואותיות וע"כ לדידהו פשיטא דעיקר פרשיות חמירא עכ"ל, ובשו"ת דברי מנחם סי' ך' ביש לו פרשיות שמסופק אם נכתבו קודם פרשת והיה אם שמוע שהשיג על העה"ג דאין זה ברור כ"כ לפוסלן אף אם היה ידוע שהקדים לכתוב פרשה לפרשה והעלה דגם רש"י סובר דאם נכתבו הפרשיות שלא כסדרן כשירות כמנחות ל"ד סוע"ב גווייתא לברייתא שכתב והיה כי יביאך קודם לקדש ורק דלעיל במאי דמשני דלמא להשלים דחיקא ליה שיהא כ"כ גליון למעלה לכתוב עוד פרשה שלימה, וגם המרדכי כתב דיש מי שמכיר בנכתבו הפרשיות שלא כסדרן וי"א דשלכ"ס פסולות דוקא בשני פרשיות הראשונות, ולכן בספק אם נכתבו הפרשיות כסדרן אפשר לצדד להקל בשעת הדחק בכשאין לו תפילין אחרים ומשום ס"ס יע"ש באורך, ובשו"ת הר המור בחלק גדולת מרדכי מהגר"מ באנעט סי' ב' מצרף ג"כ לס"ס שמא הלכה כהך תירוץ בתו' מנחות דשני פרשיות לא איכפת לן כסדרן, ומיושב קושית הט"ז סי' ר"צ הא כתיב והיו **יעש"ב**:

ובפמ"ג א"ח סי' ל"ב במש"ז סוס"ק ב' להצטרף פרשה מתפילין אחרים בספק כו' מאחר שבש"ע לא זכר כלל דהתו' פשיטא שאין לחשוב ס"ס כה"ג וכמ"ש ביו"ד בהנהגת או"ה יע"ש, וכ"כ הפמ"ג ביו"ד סי' ק"ה במש"ז ס"ק א' ובכללי ס"ס במחודשים ג' ובכללי או"ה דף נ', ובהקדמה ליו"ד ובעין זוכר להרחיד"א מערכת ס' אות ל"ב דאין לעשות ספק בדבר שנקבע הלכה בש"ע, ובפמ"ג בפתיחה לא"ח באו"ה ג' דכשפוסק בהג"ה לאיסור וסיים וכן עיקר אין לעשות ס"ס שמא הלכה כהמחבר דאנו קבלנו עלינו דעת הרב עיקר כו' וכשרמ"א כותב והכי נהיג כוונתו שראוי לפסוק כן בזה יש ספק אם לעשות דעת המחבר לספק או לאו ובנוב"י קמא חיו"ד סי' כ' דכיון דרבו החולקים ע הר"ש מאיבריא וסייעתו ורמ"א הכריע [בסי' נ"ו ס"י שכן עיקר כהיש אוסרין] לא עבדינן מזה ס"ס, והסכים אתו הלב"ש בטריפות העצמות סי' א' סעיף י' ס"ק ד' וכן העלה בסעיף י"ג ס"ק ה', אך בנוב"י תנינא סי' י"ב מתיר בהפ"מ בצירוף דעת המחבר סי' ס"ט סעיף ט"ו, ואף דרמ"א מסיים שם על היש אוסרין והכי נהוגי וע"ש במהד"ק חיו"ד סי' כ"א שמצר בעצמו לס"ס דעת הר"ש מאיבריא, וכה"ג העלו האחרונים דלא אמרינן בטלפים איסור דבוק כיון דלהמחבר בסי' ס"ח לא נאסר כלל אף מה שבתוך הטלפים ואף דאנן קיי"ל כרמ"א לאסור מה שבתוך הטלפים [וע' בפתיחה כוללת לס' ישועות חיים אות ד' בדף ד', ע"ב משש"ב] וע' בלב"ש בחדושי דינים ליו"ד ס"ק מ"א וסוס"ק צ"ו בדעה שלא הובא בש"ע לענין לצרף לספיקא יע"ש באורך, ובתורת זבח בהעלה שלמה סו"ס ל"ב

בד"ה והנה הל"ש כו' והשיג על הלב"ש סי' ל"ז ס"ק מ' בתרתי טינרי דסמיכי דאפילו אם יהיה איזה חולק כיון שנתבטלו דבריו ואין זכר למו בש"ע ובאחרונים אין זה גזה"כ שכל דבר שיש לו אוסרין יהא ריעותא, ובשאילת שמואל חיו"ד סי' ס"א דהיכי שהב"י הביא דעת הרבים בסתם, וצרפינן דעת היחיד להיחידים אחרים דהוי רובא להיתירא, אב כי הכריע הב"י דלא כדעת היחיד לא מצרפינן אף לס"ס דאל"כ לא ימצא דין אחד שלא יפול בו דעת יחידית החולקת בפרט אחד וכיון שהכריע הב"י דשיעור בטדא הוא ד' אצבעות לא מצרפינן דעה זו דבטדא הוא אצבע אף לס"ס יעש"ב, ובלב"ש בחדושי דינים ליו"ד בס"ק כ' דאין להתיר מטעם ס"ס שמא חסרה המרה כשר ושמא ג' ימים קודם שחיטה נטרפה משום דהאוסרין חסרה המרה הוא רוב מנין והכריעו כך הב"י ורמ"א ולא הביאו דעת המכשירין בש"ע ולכן אינו ספק השקול ואין כאן ס"ס יעש"ב, אמנם דעת הבני חייא שהובא בפת"ט יו"ד סי' מ"ב ס"ק ג' שמצרף זה לס"ס כשטעמו בקורקבן והיתה מרירית ע"ש ובשאר אחרונים, וגם דלב"ש הוי ג"כ משום דהאוסרין רוב מנין וכמש"ש ס"ק ל"א במ"ש הפמ"ג דאלו הכריעו בעלי הש"ע נחשב אצלינו לודאי איסור יע"ש, ובתומים בכללי תפיסה ס"ק מ' ובשו"ת ס' יהושע חא"ח סו"ס י"ד בדף י"ב סע"א שאין לומר קים לי בדעה שלא הביאו המחבר והרב, ובשו"ת חיים שאל ח"א סי' ע"ד אות י"א דאין לומר קים לי כהב"י כמ"ש בשו"ת משאת משה ח"ב ח"מ סי' י"ב דגם בתשובה אהני לן שלא לומר קים לי כיון. דקבלנו הוראתו שדבריו בתשובה הלכה למעשה, ומ"מ מצדד דדוקא דיניו בש"ע קבלו, ובש"כ חו"מ סי' ס"ק י"ב במה שכתב בספרו תק"כ סי' קכ"ג דאין לומר קים לי כהיחיד במקום שכל חכמי ישראל חולקין עליו, וכן לקמן בש"ך סי' ע"ג ס"ק כ"ג וט"ס קל"ב וצ"ל ק וע' בכנה"ג חו"מ סי' כ"ה ס"ק י"ג וכן הסכימו כל האחרונים וע' בשו"ת מהר"ם אלשיך סי' פ"ד ובשו"ת חכ"צ סו"ס קל"ב מתשובת מהרי"ק ורדב"ז הוסיף שאפילו בשנים ובשבות יעקב ח"ב ס"ק ע"ז מכללי קים לי ובח"א סי' ק"ז ע"ש ובשו"ת דברי ריבות סו"ס ס"ז ובשו"ת מהרי"ט חח"מ סי' קנ"א בד"ה והחקירה הג' וע' במל"מ פי"א ממלוה הלכה י' ובשו"מ קמא ח"א סי' רפ"ו בדף קי"ב ע"א (והארכתי עוד בתשובה בחאה"ע בענין חליצת מו'):

ובירושלמי מגילה פ"ק הלכה ט' דאמאי לא קאמר דבס"ת תולין ולא בתפילין ומזוזות ובסה"ת סי' כ"ה למד מזה שהתליה פסולה משום שלא כסדרן, וע' בשו"ת משיבת נפש ח"ב סי' ח' מה שהעלה בכונת הירו' שלפירושו ליכא שלא כסדרן בתפילין ומזוזות ויוכשר בס"ת, ולא זכר מתשובת הר"נ סי' ל"ט אות ד' מה שכתב בבאור הירו' הנ"ל וע' בשו"ת חת"ס חא"ח סי' ח' שהאריך, ובשו"ת בית שלמה ח"א לא"ח סי' י"ב השיב

להשואל שהזכיר מדברי המשיבת נפש בפירוש שלא כסדרן ודחה דבריו לגמרי מחמת שלא היה לפניו רק מה שהעתיק השואל בקצרה מדבריו, ועכ"פ יש לצרף לזה היכי דלא הוה ג"כ ספק השקול למראית עין שהפרשיות האחרונות נכתבו מחדש, ובס' בית אל ח"ב חדר נ"ח בדף פ"ה ע"ג בד"ה והנה בפמ"ג חקר אם יש לו פרשת קדש ואינו יודע אם נכתב קודם כו' ולכאורה הויי ספק במקום חזקת חיוב, ורק בלא"ה לא מהני ס"ס דמשום חזקה לא ישתנה הדין ותליא בשיטת הפוסקים אי בעינן שתהיה החזקה נגד ב' הספיקות יע"ש באורך, ובשו"מ תליתאה ח"ג סי' ע"ד דאף דספק שלא כסדרן פסול כעה"ג סי' ס', מ"מ כיון דיש דעות דשל ראש צריך לכתוב קודם הוה ליה ס"ס וא"כ יכול גם לכתוב של יד לצרפו של ראש כיון דבדיעבד אם של ראש קודם כשר ודלא כפמ"ג:

אמנם מה שהקשה עוד במשיבת נפש על פי' התוס' שכתב הפרשיות שלא כסדרן מהא דאין מוקדם ומאוחר בתורה ומאחר שאין מבואר בשום מקום בש"ס הך פי' דשלא כסדרן שיהיה חילוק בין ס"ת לתפילין ומזוזות קשה לחלק, והקשה ג"כ דבתרי עניני אין מוקדם ומאוחר, וע' בשו"מ תליתאה ח"ג סי' ע"ד מש"ש, וזה אינו קושיא וכרש"א ברכות י"ד ב' בתוס' ד"ה למה קדמה דודאי היכא דליכא טעמא אנו חוששין להקדים המוקדם אלא דהכא איכא טעמא דלית לן למיחש יעש"ב בספרי זכ"י ובתו' פסחים ו' ע"ב ה"מ בתרי עניני כו' ובתו' מנחות נ"ה ב', וע"ע במשיבת נפש סו"ס ב' בד"ה ואחרי כתבי כו' דלפרש"י יש ישוב קצת כיון דע"כ הנחתן בבתים הלל"מ א"כ גם כסדרן הוא כפי הנחתן בבתים והניח בצ"ע לפי' ר"ת שהנחתן בבתים אינו כסדר הכתוב בתורה וכו':

עוד הקשה בסי' ח' דהרי שנינו במגילה אין בין ספרים תפילין ומזוזות אלא שהספרים נכתבים בכל לשון ולא חשיב נמי דבספרים בעינן כסדרן, וזה יש לדחות להתו' מגילה ח' א' בד"ה אין בין דמ"מ אשכח אין בין דשייר, ובתוס' שבת ס"ג א' בד"ה אין בין וצ"ל דהאי אין בין לאו דוקא, ובשו"ת מאיר נתיבים בדפי הס' כ"ד ע"ד הוכיח דאין חילוק בין תפילין לס"ת לענין היקף גויל מהא דאין בין וכה"ג הקשו התו' בשבת ובשו"ת זכרון יוסף חא"ח סי' כ"א הקשה במ"ש רש"ל ביולדת לאחר שבעה בט"ב דצריכה להתענות ולהשלים מפסחים נ"ד ב' אין בין יו"כ לט"ב אלא שזה ספיקו אסור כו' וממקומו מוכרע דלא תני ושייר מדאמרינן הא לכל דבריהם זה וזה שוין והאריך לפלפל דהאי אין בין דוקא:

ומה שהקשה עוד במש"נ דכיון דס"ת מיקרי קדושה חמורה ואיך יהיה חמור דין תפילין מס"ת לענין גוף הכתיבה דבמזוזה ותפילין בעינן כסדרן ולא בס"ת עכ"ד, הנה אין זה נוגע לאיבעא דתדיר ומקודש דהא כל המצות הוי רק מצוי וכזבחים צ', ע"א תדיר מבע"ל מצוי לא מבע"ל, וגם לרא"ש פרק במה מדליקין ומובא במ"א סי' תרפ"ד שאין תדיר

עדיף אלא להקדים, ובשו"ת כסא דהרסנא סי' ע"ג דלא אמר הרא"ש אלא בדאיכא סברא אחרת כנגדה כמו התם דאיכא פרסומי ניסא עש"ב ורש"י ותו' מנחות מ"ט א' וע' בשו"ת שאג"א סי' כ"א וכ"ב, וע' בחומת ירושלים סי' קמ"ד בתדיר ומקודש, ובשו"ת רע"א סי' ט' בד"ה דע"כ דאין בזה מעלה לענין קדימה כו', וע' בשו"ת רדב"ז ח"א סי' ש"י שבס"ת הכשירו שלא כסדרן מפני הדחק שיצטרך בכל פעם להסיר דפין ויריעות כו' דלכמותה אי אפשר שלא ימצאו בה איזה טעיות הצריך תיקון ע' בשו"ת דברי יעקב סי' כ"ח עמ"ש הב"י א"ח סי' ק י' ומ"א ס"ק י"ג יע"ש באורך:

ובעיקר החקירה האריך בשאג"א סו"ס מ"ח ומסיק שהדבר פשוט וא"צ ראיה שהרי הא קדושה חמורה לגבי מזוזה משום דאית בה ד' פרשיות וכש"כ ס"ת שיש בה פרשיות טובא, וע' בשו"ת פאר הדור לרמב"ם סו"ס י"ט שהובא בכ"מ פ"ג מתפילין שס"ת שמקודש יותר כותבין על עור שלם ותפילין על הקלף שהוא חצי עור העבה ומזוזה על חצי אחר הדק וכו', ובנוב"י קמא חיו"ד סי' ע"ד דהנה תפילין חמיר מס"ת שאפילו שלא כסדרן פוסל בהם וכו' וע' בנוב"י תנינא חיו"ד סי' קע"ד על הב"י א"ח סי' ל"ב לענין עיבוד לשם ס"ת דמהני לכתוב תפילין ומשו"ת רשב"א סי' תרי"א בס"ת שאין האותיות מוקפות גויל שאם בתפילין ומזוזות פסול ק"ו בס"ת, ומתו' סנהדרין מ"ח ב' בד"ה אע"פ דקדושת תפילין חמיר מס"ת יע"ש באורך ומ"ש מיו"ד סי' רפ"ב ס"ח דלרמב"ם שוה ס"ת לתפילין לענין כלי בתוך כלי יע"ש בב"י וב"ח, וע' במ"א וברמזי א"ח סי' מ"ד (וע' בתשובותי להלן ר"ס ל"א) וע' בשו"ת עבודת הגרשוני סי' ס"ה בעור המעובד לשם ס"ת דאסור לעשות תפילין, והשיגו בבאר יעקב א"ח סי' ל"ב בתשובה דף ו' ע"ד שלא הזכיר מהב"י שמתיר בפשטות, ומח"מ סי' פ"ז סעיף ט"ו (וע"ש בט"ז] ובהא דעומדין מפני ס"ת ולא מתפילין ובש"כ יו"ד סי' רע"א ס"ק ד' דמעובד לשם תפילין אסור לס"ת עכ"ד, וע"ש בס"ק ג' שיאמר בו בתחלת העיבוד כא"ח סי' ל"ב ס"ח ובתפילין סגי בדיעבד במחשבה מדנקט וטוב שיוציא בשפתיו וכמ"ש בא"ר, וברכות כ"ד סוע"א בהתולה בתפיליו דבכיסן שריא ובס"ת אסור וכמ"א ר"ס מ', וע' במאורי אור בחלק בן נון לקידושין ל"ג חידוש שנשמט בפוסקים דאסור לתלות ס"ת אפילו בכיס מתיק כברכות כ"ד, וע' בפמ"ג באש"א סי' מ"ג ס"ק י"ד, ובשו"ת מנחה בלולה הלכות ס"ת בעיבוד לשמה בדף מ"ג ע"ג במ"ש הב"י בעיבוד והא במגילה ט' ע"ב שהספרים בכל לשון ותפלין ומזוזות אשורית דוהיו בהוייתן וע"כ בס"ת דחמיר כשנגמרה דאיכא ג"כ בה, מה דבתפילין ומזוזות ולענין עיבוד כולן שוין מדלא קתני במתני' דאין בין כו' וע"ש בדף ס"ד ע"ג בהלכות תפילין ומזוזות, ובס' מאיל המלואים הלכות ס"ת סי' רע"א אות ט' פרק ה' דף י"ח ע"ב האריך בדברי

השאג"א אי קדושת הס"ת חמור מתפילין, ובאישי ישראל לשבת ע"ט ב' בד"ה תפילין שבלו, ובאגרת הצופה במבא האלפסי אות י"ג סוף דף ו' שבהק"ט בהלכות ס"ת באמר ס"ת שכתבתי, גוילין לא עבדתי לשמן דש"מ דבעי עיבוד לשמה ובהלכות תפילין הביא פלוגתא דרשב"ג ורבנן ולא פסק כמאן, והא קדושת תפילין משמע דחמיר מקדושת ס"ת כו' יע"ש שלא הביא שום סיוע לדבריו, ובעצי לבונה יו"ד סי' ר"פ בתשובה אות ז' בדב"ח שמחמיר שלא לגרד הדביקות דאף בזה הוה שלא כסדרן אף בדבוק למטה ובס"ת מכשיר דאין ללמוד תפילין מס"ת, ובשו"ת מהר"י הכהן תנינא בחידושיו להק"ט בהלכות מזוזה אות ב' על תמיהת רש"א בנמ"י שפירש ניקב תוך חלל הא שבתפילין מיירי דלמה דוקא בתפילין ולא בס"ת וכן תמה מרדכי וע"ש שהאריך בישוב זה, ובעה"ג סי' ס' וא"ל דשאני תפילין דחמיר מזוזה שהרי הרבה דינים החמירו במזוזה כגון בשרטוט בפרק הקומץ:

וע' בראש בהלכות קטנות הלכות ס"ת אות ז' הא דמזוזה צריכה שרטוט ולא בס"ת, וע' במחצית השקל סי' ח' ס"ק י"ח במ"ש הב"י מסוכה מ"ו דיליף מתפילין, ולא העירו כולם מט"ז או"ח סי' י"ב סוס"ק, ג' אם קשירה הוה חבור בציצית דלא שייך למילף מתפילין דלא איתקיש כל התורה לתפילין אלא לענין גוף המעשה שמ"ע שהזג"ג נשים פטורות והביא ראיה מהא דתפירה בקרע פסול בתפילין וכשר בס"ת, ובתשובה להלכות ס"ת הארכתי עוד בדין המבואר בא"ח סי' ל"ב סכ"ח שלא יכנס ראש הל' לתוך הק' וע' בתוספת שבת בהגהות לא"ח בס' פלאים בט"ז ס"ק כ"ב שכתב על קושית הב"ח דהא אפילו דיעבד אסור כרמב"ן שהמחבר כתב לשון לכתחלה דיש ליזהר שאם תכנוס יהיה פסול אפילו דיעבד כו', ולא נתתי לחלק בזה בין קדושת ס"ת לתפילין, ובשו"ת מוהרי"מ פאדווא סי' ח' מסיק לדינא דאם נתקלקל צורת האות לגמרי יש להחמיר שלא לקרות אפילו בשעה"ד ולענין ס"ת יש להקפיד טפי דבס"ת לכ"ע בעינן כתיבה תמה, והיכא דמספקא לן יש לסמוך על תנוק דלא חול"ט ודמיא למ"ש ריב"ש סי' ק"כ בספק אם דומה לאות אחרת כו' ואכמ"ל יותר בפרט זה מענין לענין:

סימן ח

להרב ר' אברהם יצחק כהן קוק וכעת אבד"ק בויסק מה שהעיר במכתבו בדין תפילין מרובעות שכתב הב"י סי' ל"ב סל"ט דאפילו נתקלקל מעט מריבוען פסולין דדוקא גבי ציצית דכתיב ועשו תלוי בעודן עליו, ולא מחלק משום גרדומין דלמסקנא כשרין רק בתשמישי מצוה ולא בתפילין דתשמישי קדושה נינהו והאריך בזה:

א כבר קדמהו בשו"ת בית שלמה קמא חא"ח סי' א' שנשאל כזה והאריך בישובו, וכן במ"ש מעלתו דבמנחות לענין בתים דקיי"ל כל זמן שפני טבלא קיימת ולרוב הפוסקים קאי אבתים ומ"מ אם נתקלקל אח"כ מותר, ומשמע ג"כ דמדין שירי מצוה נגעו בה, יעו"ש בסי' ט' דמלשון הב"ח דבעינן שיהיו שלמים מבחוץ וכל שאר הצדדים נדחה דברי חכם א' שצידד לחלק בין חדשים לישנים, והארכתי עוד בחדושי לא"ח בשיעור קלקול המרובע כמ"ש הע"ת דבדיעבד אין לפסול אפילו בדאיתא לקנות אחרים כיון שהוא זהירות בעלמא ואי אפשר תמיד לקנות חדשים ובשו"ת רמ"ע סי' ח' ובאלי' רבא למשניות פרק י"ח זאת אומרת תפילין א"צ מעור אחד מדקתני התיר ותיקנה מכלל דתקנה היא לתפילין ומתכשרי כי עביד להו בית אחד, וע' בשו"ת מהר"ם מינץ החדשות בסי' א' ובשאר כמה אחרונים לחזק היתר המנהג לעשותם משני עורות מדובקין יחד שטולין עור על גבי השני לרוחב והארכתי בחידושי על התו' סוטה ר"ד י"ח ואין רצוני להאריך כאן במה שדשו בו רבים (וע' בתשובתי להלן סי' קצ"ט):

ב ובמה שהעיר כבודו מס' יראים להר"א ממיץ בעמוד היראה מצוה ט"ז] במצות תפילין בדין ינוקא דלא חול"ט. אי קרי להו כדמעיקרא שירי מצוה נינהו וכשרין, שנראה שהכשיר רק מצד שירי מצוה וזה דוקא כשלא נכתב מעיקרא רק בהכשר גמור וכמ"ש הב"י בנקב באות דפסול אם היה בתחלת הכתיבה מצד שלא היה מוקף גויל, אבל בלא זה הכשיר בפשיטות אפילו בתחלת הכתיבה וכ"מ בתוס' שם, ובאמת דהרא"מ מפורשין דדוקא בנכתב בהכשר ואח"כ נפסל ומטעם שירי מצוה והיינו בגרדומין ואף שבמשנה חלקו לשנים שיריו וגרדומיו מ"מ אינו נראה חילוק זה בלשון הגמ' והפוסקים, ורש"י כתב גרדומין היינו שירים עכ"ל:

הנה במנחות ל"ט א' קאמר להדיא מאי שיריו, ומאי גרדומיו כו' הכ"ק שירי גרדומיו כל שהוא כו', ולדידי אין משמעות דברי היראים לענין גרדומין כיון דהאות כתקונו רק שלא נכתב כפי שהיה ראוי לכתחלה שלא יצטרך כלל לקריאת התנוק וכזבחים ו' ע"א שאם עשאה לסמיכה שירי מצוה ופרש"י שלא נחשבה בעיניו ועשאה ולכן אינו מעכב גם בתחלת עשייתן, והיינו שאין זה רק בגדר מכשירי מצוה בעלמא ולא מעכבי, והכ"נ כיון שהאות נקרא כהלכתו בלא תיקון זה, וע' בחת"ס חא"ח סי' רנ"ו סוד"ה ומה שהקשה כו' במה שמחלק מגרדומי אזוב דדומה ממש ללולב ושופר דמכשירי מצוה נינהו ואפ"ה כשר דשאני שיורי טהרה כדקיי"ל בנט"י פכ"ה וטוש"ע א"ח סו"ס ק"ס יעש"ב ובשו"ת חסד לאברהם חיו"ד סי' פ"ז שכתב בפשיטות לחלק בין דבר שצריך שיעור שלכן אחר שכבר נעשה אין מתבטל מה שעשה ע"י מה שנפחת משיעורו ובתו' נדה כ"ו ב' בד"ה

תחלתו כו' יעש"ב ושו"ת בית שלמה חא"ח סי' א' בהג"ה מבן המחבר מתשובת תה"ד בפסקיו סי' נ"ב שהובא בד"מ ובהגהות ש"ע א"ח סו"ס תרמ"ט ואכ"מ להאריך מענין לענין:

ג ומה שהאריך בהא דמנחות ל"ד ב' דתשמישי קדושה לא מתכשר בגרדומין כיון דנגנזין ואפילו כשאין משתמשין בהן למצותן משא"כ בתשמישי מצוה דנזרקין וכדי שלא להורידן מקדושתן לגמרי והאריך בזה ולא מסתבר שבשביל שנוהגין בו חול, לא ישתמשו ג"כ למצותן דמ"מ הוי הורדה מקדושתן שאין משתמשין בהם למצוה ואטו יציבא בארעא כו', ורק בפשוטו דכיון שהוא תשמישי קדושה לא חשיב להו תשמיש לקדושתן בגרדומין משא"כ בדבר שהוא רק תשמישי מצוה לחוד ולית ביה קדושה סגי גם בגרדומין לתשמיש של מצוה:

סימן ט

להרב דטאקמאק בפלך קרים ר' אלימלך בדבר שאלתו אם להשים תיק של נייר על תפילין של יד שלא יפגמו הקרנות וישארו מרובעים:

א הדבר פשוט דאין לדון משום בית חיצון שאינו רואה את האויר דתיק שאין מחובר הוה כמו בית יד של המלבוש שמכסה התפילין, וכבר האריך גם בשו"ת נודע בשערים תנינא חא"ח סי' ב' מהתו' סנהדרין מ"ח דמיירי גם בלא חיבור מ"מ דוקא בהוסיף בית משא"כ בתיק שמניחין על התפילין והאריך בדהתו' והרא"ש דבשל יד לא איכפת לן בהא דרואה את האויר כיון דאינו מפורש בקרא לא ילפינן ליה בהקישא ודוקא שיהיה מעור בהמה טהורה שמפורש בגוף הקרא דמותר בפיך יע"ש באורך, ובנתיב לדה"ת במקום הנחתן אות ד' בשם הגרמ"ז מביאליסטאק דמדינא אין קפידא דבלאו הכי מכוסה, וכן העלה בעמק הלכה חא"ח סי' ח' שאם הניח בתיק בלא מעברתא ובירך שא"צ לחזור ולברך ואין לפסול משום בית החיצון שאינו רואה את האויר וכרא"ש בהק"ט וז"ל מ"מ אין התפילין נפסלין בשביל כן שזה אינו אלא אם חובר להם בית יד וטעמא דציפן זהב משום דבעינן שיהיו מצופים מעור בהמה טהורה כמו טלה עליהם עור בהמה טהורה, ומבואר דדוקא דרך חיבור בית שלם פסול משום שאינו רואה את האויר ומשום דהוה כציפן זהב לא פסלינן אלא בציפוי המחובר מעשה אומן בטס של זהב שיהיה בקביעות אבל לא בתיק כשכורך הבית עראי שהדיוט יכול לפרקו וכשבת נ"ח בנטלו ענבליהן, וכסוכה מ"ב דלקיחה ע"י דבר אחר שמה לקיחה כגון שהוציאו בכלי ושם כ"ו דפריס סודרא עליה וישן בהם יע"ש, ובפרט לנוב"י קמא חא"ח סי' א' שפירש שציפה זהב על

הפרשיות שעשה גוף הבתים של זהב ולא בעשה בתים של בהמה טהורה ואח"כ ציפה עליהן דבר אחר.

ב ואמנם בגוף הענין שחידש הנוב"י לצדד נגד הב"י שקבע כן להלכה בש"ע והפוסקים שפירשו ציפוי זהב על הבתים כבר דחו האחרונים דבריו מהלכה וגם הוא לא כתבו רק לסניף בעובדא דידיה וכמו שהעלה במסקנת דבריו שלדעתו גם הב"י מודה בזה כפי שמחלק שם, ועיקר דבריו דציפן זהב שעשה הבתים מזהב ע' בנשמת אדם בהלכות תפילין כלל י"ד בשם הבית מאיר דבכל מקום היינו כשמצפה על איזה כלי ומונח עליו שפירושו לשון כיסוי של זהב מלמעלה, וביומא ע"ב א' שמעמידין ציפויין וכמש"ש רש"י ותו' שהשולחן היה עצי שטים שציפוי הזהב בטל לגבי העץ וכחגיגה כ"ג ב' יע"ש, וכן מבואר בכל מקום בכלים פי"א וב"מ נ"ג ותמורה כ"ט וכמ"ש בערוך ערך צלף ח' וע' ראב"ע שמות ל"ח כ"ד, ואף דאשכחן שש עגלות צב שמכסה על היושבים בתוכו ובמדבר ז' ג' וברש"י אין צב אלא מחופים וכתרגומו מחפין וכן בצבים ובפרדים ישעיה ס"ו כ' עגלות מכוסות קרויות צבים ורחוק לפרשו מחלוף בומ"ף שהוא ג"כ על הצפוי ולכמה מפרשים עגלות של מילוי ומגזרת לצבות בטן ובבאור הר"י וויס דה"י ב' סי' ג' ד' על המחבר חלקי שום ענין במקום אחד עד שיהיה כל עין צופה את הענין המחובר ממעל למקום ההוא אם גם אינו מונח בכל פינותיו וכמו שיעידו סופרי קדם כי במקומות שנראה במקדש היותם מצופים זהב הכונה שנראה בהם מקלעות זהב יע"ש באורך, ואם שבארמית כנראה שאין הבדל בהוראתו וכמורגל בת"א לשמש לשון חיפוי גם על הציפוי וכתרגום כיסוי בכל מקום וחפי וכמו בשמות סי' כ"ה י"א וי"ג וכ"ד, וכ"ח וסכ"ו ל"ב ול"ז וסכ"ז ב' וסל"ו ל"ד ול"ו וסל"ז ב' ח' י"א ט"ו כ"ו כ"ח וסל"ח ב' ו' מ"א ובמדבר י"ז ג' וכ' ובכ"מ שפירש על ציפוי חופאה ופסחים נ"ז א' עד שחיפהו בטבלאות זהב שהן אמה על אמה יע"ש:

ומה שדחה הנוב"י דהב"י על לשון הטור או שעשאן בעור בהמה טמאה פסולה דמשמע הא כל שעשאן מעור טהורה וחיפן בטמאה כשירה, רק י"ל שבראש דבריו לא דק במה שכתב שציפה הבתים זהב שכוונתו שציפה התפילין זהב דהיינו הבתים עצמן עשה זהב, ומלבד דבסוכה ח' א' וב"ב כ"ז א' דלא אמרינן לא דק רק לחומרא וע' רש"י שבת ח' א' וגם דהב"י לא כתב רק שלא דק לפרש דבריו שלא לטעות בלשונו דהא שפיר מכוון כן גם בלשון הטור דקאי אדלעיל מיניה חיפה מעור בהמה טמאה או שציפה הבתים בזהב או שחיפן ועשאן מבהמה טמאה, אבל לומר בדבריו כהנוב"י שעשה גוף הדברים מזהב אנו מוכרחים לשבש הלשון ומהכ"ת להטעות לשונו ולהקל במה שמפורש בדבריו להיפך

דפוסל בציפוי זהב על הבתים, אבל הפשוט כפי' הב"י בהטור דבזהב לחשיבותו אורחיה לצפות על הבתים וכמ"ש הנמ"י בכתב אזכרות בזהב שזרק עפרות זהב על הכתב, אבל בעור בהמה טמאה כתב שעשאם דמשמע על גוף הבתים דנקט אורחא דמלתא דאינו תכשיט לעלות על הבתים מלמעלה עור בהמה טמאה, ולזה כיוון ג"כ הב"י שלא דק בלשונו לפרש הלשון שטלה על עור הבתים שמחמת שלא שכיח לעשות כן לא דק בלשונו לאשמעינן החידוש לחומרא שאסור אפילו בטלה לחוד כמו בצופה זהב דבני חדא בקתא נינהו, דודאי הברייתא מיירי נמי בכה"ג אלא שלא השגיח לאשמעינן חידוש זה מצד שאין דרך לעשות כן, ועכ"פ אין ראיה מטלה עור של בהמה טהורה דהתם אינו עשוי לצפותן בעור רק לעשות הבתים בעצמן משל בהמה טמאה ואף דהכ"נ לענין ציפוי וכמ"ש לעיל, וכ"מ בראש הלכות תפילין סי' ג' על הברייתא דציפן זהב דמשמע דמפרש בגוף הבתים, וכן בסי' ז' דבעינן בעור בהמה טהורה דומיא דטלה עליהן עור דר"ל לאו מטעם אויר אלא דהציפוי מחשיבם ממש ומסבב כולו ודמיא לטמאה שעושה גוף הבית מטמאה, ומהאי טעמא מיפסיל זהב כששניהם אינן ראויין להיות בתי תפילין דבעינן עור וכמו דממעט מהמותר בפיך והכ"נ זהב וכדרז"ל טמא מכלל שטהור והכ"נ מותר מכלל דאיכא איסור, וע' בתפארת ישראל למגילה פרק ד' אות נ"ח מש"ש:

וע' במאורי אור בחלק קן טהור מה"ב לא"ח סי' ל"ב בדפי הס' קנ"ד סע"א ציפן זהב, בטור וש"ע הבתים ובמרדכי מפרש תפילין עצמם וכמ"ש הב"י ואח"כ נסתפק ולכך נראה שהביא הטור על הבתים נמי אסור ואין טעם רק השינין והמרדכי לא הביא רק פרש"י בסנהדרין שכתב הלל"מ מוכח נמי שצריך בתים עור, אך כולם לא זכרו בפרש"י מנחות משום תיק עור בעינן להדיא דשרי ציפוי על הבתים של עור ונקטינן כללא היכא דלא זכרו א"צ לחוש וגם ברמב"ם משמע כפרש"י שכתב הטור שמחפין התפילין צריך עור טהורה ואם עשה מטמאה, או שחיפה תפילין בזהב פסול ותיבת תפילין נקט על הפרשיות וסיפא דומיא דרישא עכ"ל:

ומה שטרח הנוב"י להעמיס דעתו בפרש"י מנחות מ"ב ע"ב בציפן זהב דפסולין הבתים דאפילו קשירתן אינו אלא רצועות במינו כדלעיל ל"ה א', ואי ס"ד דאיירי בציפה הבתים זהב איך מייתי ראיה מרצועות, וברצועות גופייהו מנ"ל למיפסל אם עשאן שחורות ושוב ציפה עליהן זהב, וזר נדחה מדבריו בעצמו למה שעלה בדעתו לפרש בכוונת הטור ע"פ הירושלמי דמגילה דמשום הכי ציפן זהב פסולות משום דשחורות ומרובעות הלל"מ יע"ש באורך, ועיקר כוונתו להביא מרצועות דהכל בעי מינן והכ"נ נכרכות בשערן ונתפרות בגידין ורש"י חדא מינייהו נקיט, וע"ש עוד בחומת ירושלים סי' ר"י מה שמשיג

על הנוב"י, וא"צ למה שדחה בנשמת אדם להעמיס בלשונו דכיון דתיק של עור בעינן ק"ו מרצועות ממילא פסול הציפוי על הבתים ובסוף חגיגה דאזלינן בתר הציפוי יע"ש, ועכ"פ דרש"י כפשטן בדעת הטור ואין ראיה מטולה עור בהמה טהורה דהתם אינו עשוי לצפותן בעור רק לעשות הבתים בעצמן משל בהמה טהורה ואף דהכ"נ לענין החיפוי וכמש"ל:

ומה שהקשה הנוב"י מפרש"י דפסולין הבתים שהרי יכול להסיר צפויין וישארו בתים של עור כתיקונן, וזה ליתא וכרש"י ריש עירובין דכל כמה דלא מתקן ליה איקרי פסולה, ובעירובין ע' ע"ב מאי אוסר עד שיבטל ושם ע"א א' יע"ש ע"ה ב' רש"י ד"ה מבטלינן ושם ס"ו ב' תו' ד"ה כיצד כו' דאביי הוה מפרש שתיהן אסורות עד שיבטל, ובמנחות ו' ב' מאי פסול עד שיחזור וע"ש כ"ט א' רש"י ד"ה יריכו ובבה"ז דבס"ת דיכול לתקן לא שייך לישנא דפסול וע"ש בצ"ק שהשיגו מרש"י ריש עירובין דאורייתא תני פסולה וע' בש"ך יו"ד סי' צ"ו ס"ק ה' דלישנא דאסור כולו משמע דלית ליה תקנתא, וגם דהכא דע"כ דצריך להוציא הפרשיות מהבתים מקודם כיון שנעשה בפסול ולהניחן אח"כ וכסוכה י"א וצריך לנענען, ובעמ"ה הנ"ל האריך ג"כ לדחות ראייתו מפרש"י והביא עוד ראיה מהא דהתירו בפרק מי שמתו בהנכנס לביה"כ והתירו לגללן ברצועות ולאוחזן בימינו, והיה להם לתקן שילך בתפילין מצופים על הבתים של עור ויוצא בו ידי תפילין ובביהכ"ס נמי יהיה מותר ליכנס ובפרק במה אשה הכא במאי עסקינן במחופה עור וכו' ותמהני דלא זכר הסוגיא במקומו בברכות כ"ג א' ובלבד שלא תהא רצועה יוצאת מתחת ידו טפח ובפרש"י שיש בה קדושה שהרי בהן הוא קושרן כו', וממילא דהוא מוכרח לגוללן ברצועות שלהן וכדי שלא תצא רצועה טפח כדי שלא יהא נראה השם שדי ואלו לא היה גוללן כלל ברצועות שלהן בודאי היתה הרצועה יוצאת, ואין להכנס בזה באריכות דברים בדחיית יתר דהנוב"י אשר בכל אריכות דבריו שטרח להוכיח מדברי הפוסקים נגד דהב"י לא מצאתי שום הכרח לדבריו, וכבר דשו בהם רבים ודחו דבריו וכמ"ש בחומת ירושלים סי' כ"ז וע"ש בסי' כ"ח ובס' בית אריה על הלכות מזוזה סי' רפ"ח פרק ח' אות ד' בדפי הס' י"ט ע"ד וע' בשו"ת שמן רוקח ח"ב סי' א' ובמאמר פתיל תכלת דף י' ע"ב ואכ"מ להאריך ובפרט שאין זה נוגע לעיקר שאלת מעלתו שפשוט להתיר בלאו הכי וכנ"ל וכמו שהעלו האחרונים:

סימן י

ובדבר השאלה במי שאינו מניח תפילין בחה"מ ונכנס לבהכ"נ שנוהגין הצבור להניחם.

א הנה אף דהמוצא תפילין בשבת ויו"ט דמניחן זוג זוג בדרך תכשיט ולא לשם מלבוש, דהא לא התירו רק אם מונחים בדרך בבזיון כספ"ק דביצה, ומה שהקשה השאג"א סי' מ"א לרמב"ם דלילה לאו זמן תפילין וה"ה לשבת ויו"ט ועובר בלבישתן בשבת בלאו דושמרת ואפילו כדי לשמרן לא שרי אלא במונחים עליו מבעו"י לר"י הגלילי והא ודאי דמשום בזיון תפילין לא שרינן לעשות איסור דאורייתא, וצ"ל דכיון דמוכח מהנחתו שיכוון להצלה ולא לשם מצות הנחת תפילין אינו עובר אלאו דושמרת ואף דהוא פסיק רישא וכשו"ת בית אפרים חא"ח סי' נ"ט דבעושה מעשה מוכיח שמכוון למלאכת היתר אמרינן מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו ומותר לכ"ע אף בפס"ר, וכן מבואר מרפ"ת סוכה ל"ג ב' הכא במאי עסקינן דאית ליה הושענא אחריתא יע"ש ובחדושי מהר"י כהן להק"ט הלכות תפילין אות כ"ד בדף ל"ה ב' שהאריך ובע"ג י"ב א' בנתפזרו מעותיו בפני ע"ג ואף דהוה פס"ר דתליא בכוונתו כסנהדרין ס"א ע"א וכמו שהארכתי בספרי זכ"י ליבמות ה' ב' בד"ה אלא כולהו משעטנז, משא"כ הכא כשמניחן בזמן עיקר חיובם דמוכח דלשם מצוה הניחם דהקורא ק"ש בלא תפילין כמעיד כו', והוה זלזול לאות שלהם וכא"ח סי' ל"א וכמש"ש במ"א והרשב"א דאי מכוון לשם מצוה יש לחוש משום בל תוסיף וכמו שהאריך בשו"ת, יד אליהו סי' ט' דכשהכניסן זוג זוג לשם מצוה ודאי דאסור יע"ש ובקרבן ראשית בשו"ת סי', י"ח בהא דביצה ט"ו כל שנאותין בחול משלחין ביו"ט דסובר כרש"א בד"ה ל"ג דליכא בל תוסיף אלא בעושה המצוה ומוסיף עליה עש"ב:

ב ומ"מ לדינא מבואר בתשובת דבר שמואל סי' שכ"ד והובא בשיורי לקט מהס"ט בא"ת סי' ל"א ס"ק ב' דספרדי שבא למדינת אשכנז ונכנס לבהכ"נ חייב להניח תפילין מפני המחלוקת אפילו דעתו לחזור, ובשו"ת שמש צדקה סי' ד' האריך שהבאים לבהכ"נ שמניחין אותם ופורשים מדרכי הצבור עוברים משום לא תתגודדו וע"ש בדף כ"ו ע"א בסי' ד' שנדפס אחר סי' ט"ו, ובפמ"ג א"ח סי' תצ"ג ס"ק ו' באש"א הא דסי' ס"ת דדעתו לחזור שרי בצנעא דע"כ הואיל ובאקראי ולפי שעה לא שייך אגודות דלא תתגודדו דהוה מה"ת אלא מפני המחלוקת דלא ליתי לאנצויי הוה דרבנן, וע' בגור אריה פרשת ראה שלדעתו דלא תתגודדו הוה לאו דאורייתא, ובשו"ת דברי יוסף סו"ס מ"ה האריך דלרי"ף ורא"ש שכתבו מסקנא דרבא יבמות י"ד א' ומשמע דסברי כפשטא דשמעתא דהתלוי במנהג לא שייך לא תתגודדו וכמפורש בקצור פסקי הרא"ש ולרמב"ם וסמ"ג דאף דתלוי במנהג אמרינן לא תתגודדו, ולא זכר מהמ"א סי' תצ"ג ס"ק ו' יע"ש דלמסקנא דבכל דבר שייך לא תתגודדו ובשו"ת מעיל צדקה סי' מ"ט דחה ראייתו מתו' פסחים ר"ד י"ד דהתם בירושלים היו אוסרים מטעם שלא ישמרו הבאים ממקומות האסורים גם בחזירתם

למקומם אח"כ לנהוג היתר וע"ש בסי' נ' שהאריך והכריח בדהרמב"ם לפסוק כאביי וע' באה"ח הלכות תפילין סו"ס ל"א שרמז על מ"א ופר"ח סי' תצ"ג דבהכ"נ א' כבהכ"נ אחד דמיא לענין לא תתגודדו, וכבר העיר על זה בשמש צדקה סי' ד', ומ"ש בשם מעיל צדקה ודבר שמואל מי שאינו מניח תפילין בחוה"מ ומתפלל בבהכ"נ שמניחין יניח עמהם בלא ברכה, וט"ס וצ"ל שמש צדקה שהזכירו ג"כ להלן ס"ק י' כי במעיל צדקה לא נזכר כלל מזה, ובשו"ת דברי דוד סי' א' העלה שאותם החוששים שלא להניח בחה"מ יבחרו דרך ישרה בהצנע לכת שלא יעברו על לא תתגודדו עכ"ל, ובשו"ת השיב משה חיו"ד סי' ל"א דלמ"א סי' ל' בשם הסמ"ק דאף להאוסר ליכא משום בל תוסיף כשמכוון לספק ואם יש בהנחתן בחה"מ משום לא תתגודדו והשיב שמנהגו שלא להניחם להתפלל יחד בחדר אחד דלא תתגודדו הוא כשיש שינוי מעשה בהוראה דהמקילין אין חוששין לספק דהא בכל הענינים המחמירים הוא מפני ספק עכ"ל, ובלקוטי שו"ת חת"ס סי' א' בד"ה ועל השני כו' דלהתפלל בבהכ"נ האשכנזים בנוסח ספרד איכא לא תתגודדו, וע' בירו' רפ"ק דתענית והובא בתו' שם י"ב ע"ב ד"ה העובר לית תמן כל עמא ונמצא זה מזכיר וזה אינו מזכיר והוי אגודות, וע' בנחל אשכול הלכות ק"ש ותפלה צד כ"ה הערה ח' מש"ש בדברי הירו', ומלאכת שמים כלל י"ט ס"ק ל"א דאין תקנה להניח בתים שאין בהם פרשיות דחיישינן לתקלה כו' ורק לכוון אם חש"מ פטור מתפילין תהיינה כרצועות בעלמא כדרך שכתבו הפוסקים בתפילין דר"ת ואף להא"ר שחולק על הב"ח סי' ל"ד דכוונה זו לא מהני אלא כשזוג א' מהן פסול מ"מ שלא בזמנו לעבור בעי כוונה כר"ה כ"ח יעש"ב, ובס' חושב מחשבות להר"ר עמנואל חי רוקי במאמר תפילין דמרי עלמא פרק כ"ג הפליג להחמיר שלא להניחן בחה"מ וחולק על הסוברים שאותן הנוהגין שלא להניחם לא יבואו לבהכ"נ עד זמן הלל שהצבור מסירין התפילין, ושאין לחוש לעשות היפך מנהג הקהל בשב ואל תעשה וכמ"ש לענין איסור מלאכה במקום דנהיגי היתר דכמה בטלני איכא והכי נמי שמא יש להם איזה חולי מפאת שינוי וסת של מצה ובסוכות מפני אויר סוכה והאריך עוד בדברים קלושים כאלה ועיקר ראייתו מסוכה ל"ז ב' שר"ג ור"י לא היו מנענעין את לולביהן אלא באנא הושיעה ולא היו חוששין על מנהגם, ואינו ענין לזה דהנענועין רק מכשירי מצוה דאינם מעכבין וכתוס' סוכה ל"ט א' וע' במנחות ס"ב א', וכה"ג העלה בשו"ת דברי יוסף סו"ס מ"ה במנהג שאין בו צד חיוב כמנחות מ"א ע"א שאני חסידים דמחמרי אנפשייהו וכהא דר"ג ור"י שלא היו מנענעין לולביהן כיון דלית ביה דררא דאיסורא שהיא קבלת רבים, יע' בפר"ח סי' תצ"ז במנהגי איסור אות ז' במנהג מצד מדת חסידות אין לנהוג במנהג אבות כחולין ק"ה א' בהא דחלא בר חמרא לגבי אבא וההיא

דבני ביישן שכבר קבלו הצבור עליהם ועל זרעם יעש"ב, וע' ביו"ד סי' די"ר ממנהג אבות ובחו"י סי' קכ"ו, ואולם בשו"ת פרשת מרדכי חא"ח סי' ד' דשפיר דמי להשוותן דמצי להניח בלא כוונת המצוה המחוייבת דליכא משום בל תוסיף גם לא משום ביזוי אות כשאומר בפירוש שאינו מכוון או שלא לבש תפילין של יד אבל של ראש יניח שלא במקומו הראוי, גם אפשר להתיר הקשר של ראש ולעכבו דלא הוה קשירה ובכה"ג ליכא שום מחלוקת ולא תתגודדו ושינויים אלו יעשה בצנעא עכ"ד, ורק מ"ש בסוף דבריו שיעטוף בעטיפה של מצוה ומשלש הטלית מלפני פניו, וזה אינו מבורר דגם כשמכסה עצמו בטלית איכא בכה"ג משום מראית עין בדאורייתא וע' בר"נ בסוגיא דאין מוליכין הסולם, ולא דמי לבני א"י שבאו לחו"ל ביו"ט שני שמתפללין של חול וכן בנוסח ספרד ליחיד דבצנעא, ובשם אריה חא"ח סו"ס ג' דבאין דעתו לחזור וקבע דירתו במקום שאין מניחין תפילין דצריך לנהוג מנהג המקום שהלך לשם ואפילו לקולא וכא"ח סי' תר"ח (צ"ל תס"ח) וע"ש במ"א ס"ק ט' ואינו ענין להא דסי' רל"ג בתפלת המנחה דלא יתנהג פעם כך ופעם כך (וכרא"ש פ"ק דברכות) דמ"מ אם אח"כ קבע דירתו במקום אחר צריך לשנות ממנהג הקודם עכ"ל, ואולם בשו"מ תליתאה ח"א סי' רמ"ז שאין ליחיד כשבא למקום ספרדים להניח נוסח אשכנז וכש"כ שלא לעקור מצות תפילין בחוה"מ שכל בני מדינתינו מאשכנז אנו וכן בהרבה ענינים קבע רמ"א מנהג אשכנזי לעיקר דאיך אפשרות לומר שיש בנוסח הספרדים משום אל תטוש וכו'.

ג והנה להש"א סי' מ"ו דביו"ט ליכא איסורא בהנחתן וא"כ נפ"מ בחה"מ דפלוגתא דרבוותא אם בכלל יו"ט הוא בהנחת תפילין מספק ראוי להניח וע"ש בק"א ובנחל איתן פי"ט משבת הלכה כ"ו וע' בשעה"מ פ"ד מתפילין הלכה י' ובשו"ת מפרשי הים שבסו"ס ים התלמוד שהאריכו בראיות דמותר להניחן בשבת ויו"ט כשאינו מכוון לשם מצוה וכן העלה בישועות יעקב או"ח סי' כ"ט וע"ש בסי' ל"א בתשובתו ודעתו נוטה להניחן בחה"מ בלי כונת המצוה ובלי ברכה וכהט"ז דספק ברכות להקל וגם שלא להניח תפילין דר"ת, ועכ"פ מי שמנהגו שלא להניחן ונכנס לבהכ"נ שמניחין, כיון דלדעתו לא קאי הא דרב ששת סופ"ק דביצה אחוה"מ ואינהו דמנחי ממנהגא ומשום אל תטוש תורת אמך ואמנהגא לא מברכין כסוכה מ"ד ב' דלא אלימא כ"כ דליהוי בגדר יסוד אבהתן כמו יסוד נביאים וע' במ"א סי' קל"ז ס"ק, ו' וגם דברכות אין מעכבות, ובחת"ס חיו"ד סי' קצ"א האריך לחלק למצוה דמינכר מצותו ואיכא מעשה רבה אית ביה משום אל תטוש ומברכין אשר ציונו, ובעיקר קושיתו איך מברכות הנשים על הטבילה אחר ראיית דם טוהר שהוא רק ממנהגא, וכבר הרגיש בתשובה מאהבה ח"א תשובה ס"ח וע' בחדושי

מהר"י הכהן על הק"ט בהלכות נדה ובשאילת שמואל חיו"ד סו"ס ע"ד ובספרו תנא תוספאה על התוספתא לזרעים בחידושיו לברכות כ' בסוף הענין בנשים הטובלות כמה פעמים מספיקא וגם בכתמים דמחמירין הרבה מספיקא ראוי להזהירן שיטבלו בלא ברכה ובשו"ת דשו"א חיו"ד סי' ט' דצ"ע בהרבה דינים שהחמירו גבי נדה שמברכין הנשים, ולא ראה בספרי האחרונים הנ"ל שהעירו מזה, ובעיקר שאלתו מהברכה שנית על הטבילה מר"נ דשבת פ"ב דרק משום חומרא אין לברך, ולא זכר מהפר"ח יו"ד סי' י"ג סוס"ק ה' ובפליתי [וע' בתשובתי להלן סי' פ"ד ובשדי חמד מערכת ברכות באסיפת דינים סי' י"ד דף פ"ט ע"ב]:

ובזכרון יצחק סי' ל"א דאיך נאמר דלר"ע אין שום איסור להניח תפילין בשבת ויו"ט ולא אשתמיט לשום פוסק להשמיענו דחייב להניחן בשני יו"ט של גליות וע"כ כשיטת רה"ג שהביא הטור סי' כ"ט יע"ש בב"י וש"ע סי' ל"א דבשבת ויו"ט אסור להניח תפילין ולכן מוטב לעבור על ספק מ"ע בשב וא"ת מלעבור על ספק איסור בקום ועשה, ובספרי זכ"י למו"ק י"ט א' דהא דאין מניחן בשבת ויו"ט דלא ליתי לזלזולי וכרי"ף סו"פ לולב וערבה הא דאין מברכין ב' וע' בתשובת רש"ל סי' ס"ח והפלאה לכתובות ע"ב ד"ה וספרה וחי"ע סי' תמ"ח ס"ק ז' ואף די"ל דגם למ"א ר"ס כ"ט כשמניחן מספק לא הוי כמזלזל בקדושת יו"ט. מ"מ גזרו שמא יוציאם ולא מטעם איסור הנחתן וע' במ"א סי' ש"ח ס"ק י"א, (וצ"ל דא"כ לדידהו למה משלחין תפילין ביו"ט וכן הגיה באהל דוד לשבועות כ"ה ב' ד"ה מי איתא בלא אניח), ובתו' עירובין צ"ז א' ולא לישתמט לאחד מהפוסקים להזכיר במהלך בדרך ואינו יודע אימת שבת לענין תפילין, ושוב ראיתי שכבר הרגיש בזה בשו"ת רשב"א סי' ס"ח מהנחת תפילין ביו"ט של גליות וגם בכתב סופר חא"ח סי' י' האריך הרבה אשר כבר נכלל עיקר הדברים בספרי וכנ"ל:

ובשו"ת משכנות יעקב חא"ח סי' ל"ו האריך בראיות ומרש"י סוכה מו"א ד"ה מצוות הרבה ליטול לולב לישב בסוכה ולהניח תפילין, וכן העיר מזה בתפארת ישראל למשניות ברכות ר"פ ג' וגם בחומת ירושלים סי' קע"ה יע"ש בסי' קע"ו שהאריך, ובשאילת שמואל סי' ג' דלמה דמבואר בקידושין ל"ה ועירובין צ"ו דלר"מ נשים חייבות בתפילין דשבת ויו"ט זמן תפילין ולא הוה מ"ע שהזמ"ג והרי סתם בר פלוגתיה דר' יהודה הוא ר"מ ולדידי' גם ביו"ט מניח תפילין, גם בשו"ת בנין ציון החדשות סי' נ"ו דחה זה בפשטות וכתב דיותר יש להביא קצת ראיה דמניחין בחוה"מ דבשבת ל"ה ב' ר"י הנשיא אומר שלישית לחלוץ תפילין ובסוכה. נ"ג ב' דבע"ש שבתוך החג היה במקדש מ"ח תקיעות ובתוכם הג' להבטיל את העם ממלאכה, ואי שאין מניחין א"כ לר' לא הוה רק מ"ז תקיעות

ולמה לא אמרינן שם בגמ' לימא מתני' דלא כר' כמו דאמרינן שם לימא מתני' דלא כר"י יע"ש עוד באורך קצת, ובלאו הכי הא סתם מתני' ר' וע"כ דמתוקמי ממילא כר"י הנשיא דלחלוץ תפילין:

ובחו"ד אחר הלכות רבות בלקוטים ריש הלכות תפילין הביא בשם אביו מהירו' ברכות פ"ג שהובא בראש"ש בהק"ט ובפרק מי שמתו דכ' יוחנן לא הוה מנח אלא מפיסחא לפיסחא וע"כ בחה"מ דביו"ט לר"ע אסור, ומלבד שאינו מדוקדק וכמ"ש בבשמים ראש סי' קנ"ג דמהירו' אין ראיה דתנאי טובא איכא דמניחין אפילו בשבת, ובתו' מ"ק י"ט א' דרב ורבב"ח מצי סברי דשבת זמן תפילין, וגם לשון הרא"ש בהק"ט סי' י"ט ובתר"י פמ"ש לא היו מניחין תפילין אלא פעם אחת בשנה, וע"כ דקאי רק על שחיטת הקרבן דקרא קראו פסח לה' וכמ"ש הרא"ש משום דכתיב בפסח ושמרת את החוקה, ובנחלה לישראל סי' ז' טרח לדחות דאפשר דקאי בפסח שני או עד"ש פסחים י"ג ב' אין מביאין תודה בחג המצות וכדומה, וכבר קדמם בשו"ת רמ"ע סי' ק"ח שאי אפשר לפרש בפסח ממש כו' דדוקא בכדי פרנסתו התירו לכתוב בחה"מ וע"כ דביום שחיטת הפסח היה מצדד לקיים המקרא הזה כו' ועוד שאין חג המצות קרוי אלא לילה הראשון ביום י"ד הנקרא פסח בפרשה אמור וכן ביחזקאל כו' עכ"ל (וע' להלן סו"ס נ"ג), וע' בשו"ת בגדי כהונה חא"ח סי' ט' שנשאל ג"כ מהירו' הנ"ל והאריך לפלפל דר' יוחנן לשיטתו ע"כ דסובר כר"י הגלילי דחקה זו לאו לענין פסח והא דממעט שבתות ויו"ט אדרשה דוהיה לאות קסמיך, וא"כ אף לר"י הגלילי מותר להניח בחה"מ דלאו אות הוא יע"ש באריכות, וע' בדרך אניה בחדושיו למנחות ל"ו ב' בס"ו ד"ה ושמרת את החקה כו' שהאריך לתמוה על הט"ז סי' כ"ט ס"ק ב' והוכיח מלשון הרא"ש דלר"ע דבחקת הפסח מדבר שרי להניח בשבת ויו"ט ולכן פוסק הרא"ש דמניחין בחה"מ. ובש"א סו"ס מ"ג הקשה על הב"י מסופ"ק דביצה דשרי לשדורי ביו"ט, וכבר הרגישו התו' שבת ס' ע"א ד"ה ולא בסנדל ובשמ"ק סופ"ק דביצה ובתויו"ט ובמהר"ם שיף סופ"ק דביצה ט"ו א' במ"ש בהג"ה מאו"ז שדייק מכאן דחייב להניחן בחש"מ ואשתמיטתיה דהב"י ואם שגם דבריו מוקשין שנדחק לפרש לצורך המועד לצורך יו"ט כש"כ שנזכר יו"ט ברישא, ולפ"ז היה מותר גם במנעל שאינו תפור וגם שלא מקשה אביי מרישא דבעי לצורך המועד דפירש ביו"ט, ובחדושי רע"א למשניות רפ"ג דברכות העיר על הרשב"א בחידושיו דתפילין אגב נקטיה דהא בלאו הכי אבל יום ראשון אסור בתפילין אפילו אחר קבורה, דרשב"א לשיטתיה בתשובה דחוה"מ לאו זמן תפילין אבל להסוברים בהיפך בפשוטו ניחא כו', ובתפארת ישראל תמה עליו שלא הביא הירו' דהכא אם ביום ב' פטור צורכא מימר מוטל לפניו, הרי דמירו' נמי

מוכח דחה"מ לאו זמן תפילין וע"ש מה שהשיב לו ומה שפלפל בדבריו וכבר הקדימו בכל דבריו בצל"ח לברכות יע"ש מה שהאריך עוד בכוונת הירו', ובזכרון יצחק סי' ג' האריך בכוונת הירו' עפ"ד מהריט"צ בסוף ספרו בחידושיו לפרק איזהו נשך דאם לא נקבר ביום המיתה דאין האבילות מדאורייתא חייב בתפילין ולכן הקשה הירו' רק מדברי ר' יהושע שאמר בראשון ובשני אינו נותן תפילין ואף שאינו יום המיתה, וע' בשו"ת יהודה יעלה חא"ח סי' י"ד ודבר יעקב סי' פ"ה ובתולדות יעקב ובעמק ברכה לברכות ובאר יצחק חיו"ד סי' ל"ב שהאריכו לפלפל בדמוהרי"ט צ' ואין רצוני כאן להאריך במה שדשו בהם רבים:

ובשיורי קרבן בירו' שבת פרק ב' הלכה ב' ד"ה ואינן אלא רשות דהירו' לטעמיה דשבת ויו"ט קצת מצוה בהנחתן ובפרק משילין ואלו שהם של רשות דברים שיש בהן קצת מצוה ובבבלי סנהדרין גריס ועוסקין באיסור שבות ולשיטתיה דאיסורא איכא, ובשו"מ קמא ח"ב סי' ע"ה הוכיח ג"כ דמניחן בחה"מ ובח"ג סי' ס"ד האריך ג"כ וכיוון בעיקר דבריו למ"ש במאורי אור בחלק עוד למועד ריש מו"ק דלמעיין בזוהר דמה שאסור משום זלזול אות תליא באיסור מלאכה בחש"מ וכשיטת ר"ע דס"ל דאורייתא וגם שיטת ר"ע בפ"י מעירובין איסור תפילין משום אות וגם. חה"מ אות שחייב בסוכה ומצה אבל אמוראי דירושלמי דמחייבי בתפילין ס"ל כריה"ג מימים ימימה פרט לשבת ויו"ט ואין הכרח לחה"מ, וע' בברכי יוסף סי' ל"א, ואולם בבשמים ראש סי' קנ"ג דהא שמיטה ויובל אף בהן יש איסור מלאכה. אלא שהתורה עשה יום השבת אות ויו"ט איקרי שבת ומנ"ל לדמויי חוה"מ, וע' בתה"ד בכתבים סי' ק"ז ורדב"ז סי' אלף ופ"ב ושבות יעקב ח"ב סי' כ"ה, וע' בעקר תויו"ט מהמאסף בסוף הסדר בישוב הירו' דמו"ק וע' בתשובה מאהבה ח"א סי' ר"ו בהשגתו על הדגמ"ר במ"א סי' ש"ח ס"ק י"א:

ד ובשו"ת שער אפרים סי' י"ג באשכנזי שמתפלל עם הספרדים או להיפך דכל אחד יוצא בנוסח חבירו שאין ביניהם אלא חילופי נוסחאות בברכות י"ח ואינו מעכב, ועל מה שבא בשאלה משאר חילוקי מנהגים שהספרדים אין מניחין תפילין בחוש"מ, לא נמצא שום רמז לפני מדפוס לבו"ב בשנת תרמ"ז ובסידור שער השמים רמז עליו בקצרה קודם צואת המחבר, וע' בשו"ת חסד לאברהם חא"ח סי' ט' שהאריך שאין שום חשש בשינוי נוסח, וכן בצרור החיים במאמר בישישים חכמה האריך שהעיקר נוסח הפתיחה והחתימה ולא בנוסח הברכה שתלוי במנהג כמ"א ר"ס ס"ח, ובשיבת ציון סי' ה' בהתקנה מהספרדים שלא ילכו לבהכ"נ אשכנזים ואם רשאין לשנות ממנהג אבותיהם, דרשאין לשנות כדי להשיג מנין עשרה כברכות מ"ז ב' וע"ש בתו' ובמ"א סי' צ' ס"ק ל"ח ואף שיש

לספרדים לחוש שלא יאמרו הפיוטים הנהוגים משום הפסק ברכות אבל בתפלה בלחש צריך כל יחיד להתפלל כמנהגו עכ"ל, ובמנחת קנאות בהערה דף ז' ע"א, ובדרכי הוראה פ"י באופן השלישי במ"ש המ"א סי' ס"ח מהירו' עירובין ושם פ"ג הלכה ט' לא נמצא רק סדר המועדות וע' פמ"ש בביצה ד' ב' שלא ישנו מנהג אבותיהם ביו"ט של גליות, וע"ש בק"ע שהביא ג"כ לישנא אחרינא הכ"פ אע"פ שכתבו לכם סדר תפלת המועדים אל תשנו ממנהג התפלות שהנהיגו אבותיכם, ובח"ס בהשמטות שאחר חח"מ סי' קפ"ח בקהל אשכנזים וספרדים שנתפזרו ואי אפשר אא"כ יתחברו לקהל אחד שבהכ"נ של המיעוט יתבטל נגד אותו בהכ"נ שמסכימים להיות קבוע, וע' בהק"ט ח"א סי' ד' וע"ד ודבר שמואל ופר"ח והובא בבה"ט סי' קי"ז לענין שאלת גשמים, ובשאילת שמואל חא"ח סי' י"ג לענין שהספרדים אין מזכירין גשם במוסף שמ"ע עד מנחה אבל מי שמתפלל עם אשכנזים ושומע להכרזה מדינא נגרר אבתרייהו, וע' שו"ת רדב"ז ח"ד אלף קמ"ד דבני א"י הבאים למצרים בענין התפלות בב' יו"ט של גליות ובעשיית מלאכה, וע' בזכור לאברהם בחא"ח ח"א אות י' סי' י"ט ובברכ"י, חא"ח סי' רכ"ד אות ג' בהבאים לחו"ל אם יוצאים ברכות י"ח, ובמוצל מאש סי' י"ב במפתחות והערות בבני חו"ל שבאו לירושלים אם אחד מתושבי ירושלים יכול להוציאם י"ח בתפלה ביו"ט של גליות, ובשו"ת חכ"צ סי' קס"ז בבני חו"ל שהולכין לא"י דרך עראי דאין זה בכלל חומרי המקום שיצא משם ואף במלאכה מותרין שהרי אם כולם קבעו דירתם שם לא היו רשאים לנהוג חומרא זו ועברו בבל תוסיף, ובשאילת יעבץ ח"א סי' קס"ח פקפק דפשיטא דבני א"י אין יכולין להחמיר, ובמשנת חכמים הלכות עו"ג סי' נ"ח בסופו בדף קכ"ד ע"א ביבין שמועה בד"ה. ומזה תשובה נצחת למ"ש בח"צ כו' יעש"ב, ובשו"מ תליתאה ח"ג סי' קכ"ח הביא דהח"צ (ושם נדפס בטעות סי' קמ"ו) יע"ש ובשו"ת אבקת רוכל להב"י סי' כ"ו יע"ש היפך דעת הח"צ, ובארחות חיים ברמזי א"ח סי' תצ"ה דבני א"י בעברם לחו"ל ודעתם לחזור דמתפללין ביו"ט שני תפלת חול אפ"ה מצטרפי לחמשה קרואים לס"ת כהא דיו"ד סו"ס ס"ד דאינהו מיכל אכלי כו' ובפרט דתליא בדעתם שלא לחזור כל הראוי לבילה וכו', ובעקרי דינים חא"ח סי' כ"ב אות ל"ט בשם הבני חיי להתיר לכתחלה לקרוא לתורה בן א"י שהוא בחו"ל ביו"ט ב' ושיקרא בברכותיה, וע"ש עוד בסי' י' אות כ"ה בבן חו"ל שבא לארץ על דעת שלא להשתקע איך יתנהג במצות שיש מחלוקת בפוסקים אם נוהגות בחו"ל כגון מתנות כהונה דשאני מיו"ט ב' של גליות שדינו כבן חו"ל דלא לזלזולי בחזרתו, וע' בשבות יעקב ח"א סי' מ' שמשיג על ההק"ט ודעתו שעולה למנין קרואים ביו"ט של גליות, ובשו"ת חיים שאל סי' י"ג בבן א"י שכבדוהו לחתן תורה בשמחת תורה שהורה

למנוע לעלות, וע' בשו"ת חכ"צ סי' כ"ו אי מותר לאשכנזים לקרות בס"ת של ספרדים הכתובה ע"פ הרמב"ם, ובהגהות ובאורים לפי' הר"ח לפסחים נ"א ב' בד"ה כגון אנא דידענא במ"ש דרב ספרא עלה מחו"ל לא"י וע"פ תשובת ח"צ סי' קס"ז הנ"ל שבני א"י ההולכים לא"י מותרים אפילו במלאכה ואמר כל זמן שאני בישוב חו"ל פשיטא, שאני אסור במלאכה ביו"ט שני אע"פ שאני בקי בחכמת העיבור אכן כשאני בא"י גררינא בתרייהו ומותר אני במלאכה אבל במדבר שלא הגעתי עדיין לישוב א"י מהו:

סימן יא

על דבר השחרת עור הרצועות מתפילין שלא נעבדו לשמן שנשאלתי מרב א' שהאריך בקונטרסו שאין לסמוך על זה, הדין מבואר בט"ז יו"ד סי' רע"א דהשחירה אינו מעיבוד עצמו ושכל המקיל בזה מכשיל הרבים, והסכים עמו המ"א בסי' ל"ב ס"ק י"א דלא מהני אם לא סייעו בעיבוד עצמו רק להשחיר הרצועות, וכן מפורש מדבריו בסי' ל"ג ס"ק ד' דברצועות אף הרמב"ם מודה שצריך עיבוד לשמן דהלל"מ שצריך שיהיו שחורות א"כ צריך שיעבד ושישחירן לשמן, ובב"י בד"ה וכתב בסה"ת וכו' אבל במפתחות כתב שלא ישחירם אלא ישראל כמו טויה דציצית וצביעה דבעינן לשמן, ואם שבא"ר הביא מתשובת באר עשק סי' י' דהשחרה מהני להלכה למעשה וצ"ע, וגם בבה"ט ס"ק ה' הביא תשובת דבר שמואל דאם השחירן לשמן אינו מועיל והבאר כתב דמהני, והשיגו בשע"ת ס"ק ב' שמהפך הסדר כי הבאר עשק יצא ראשונה להכשיר ולא הסכימו עמו הדברי שמואל והגד"ת ומהר"י הלוי וכל גדולי ווינציא ואטליא וכנדפס בדבר שמואל סי' י"ט שלא יצאו י"ח בהשחרה לשמה, וע' במלאכת שמים כלל כ' ס"ק א', והטיב אשר דבר מהר"ר בנימין הכהן בריגיון שהביא בשו"ת דברי יוסף סי' כ"ה עמ"ש בבאר עשק סי' ע' בענין הגילוח דברי בעל באר עשק אין ראוי לסמוך עליהם כי כבר התעשקו עמו בעלי ההוראה וכמה תשובות שבאו שם דלא כהלכת ובמטעי משה שבסו"ס פרדס הבינה בנטע א' אחרי שהאריך לפי דרכו והעתיק ג"כ תשובת המחבר בנין עולם שהסכים עמו שאין לסמוך בזה על המקיל, ולמותר להכנס בפלפולים במה שהוא נגד כל הפוסקים ולא ראה שכבר הביא בתשובת רע"א סי' י' שחלילה לסמוך בזה על דברי תשובת באר עשק ואין יסוד לדבריו כו' וכבר הרעשתי הרבה על זה בסופר אחד שנהג כן ופרסמתי שהרצועות המה פסולים, והסופר הוצרך לקבל עליו שלא ינהיג עוד כן ח"ו עכ"ל, וכן בלקוטי שו"ת חת"ס סי' ל"א שהם מחטיאי אדם בדבר גדול שגופי תורה תלויין בה וכט"ז יו"ד סו' רע"א ס"ק ג'

ושוב בא לידי שו"ת ספר יהושע וראיתי בחא"ח סי' ו' שהביא שסופר מוכר תפילין לבראד הגיד ששם קונין עור מן השוק ומשחירין לשם תפילין ואין מוחה בהם, והאריך שהרצועות פסולין בלא עיבדן לשמן אף שהשחירן לשמן, ואם שמה שכתב בהתחלת התשובה ממ"ש בסי', ל"ג ס"ג דעור הרצועות צריכין עיבוד לשמן ומשמע דאפילו דיעבד פסול ולא הגיה רמ"א דלדידן א"צ שיהיה מעובד לשמה כיון דמחוייב להשחירן לשמן וכמש"ש בס"ד דאם השחיר הרצועות שלא לשמן אפילו בדיעבד פסול וע"כ דלא תליא הא בהא יעש"ב, ובזה קיצר קצת בלשונו דעיקר הראיה מדכייל המחבר עור הרצועות צריך שיהיה מעור בהמה חיה ועוף הטהורים וצריך, שיהיה מעובד לשמה, וע"כ מדכתב, בשניהם לשון, אחד משמע דהאי צריך אפילו בדיעבד פסול וכמ"ש בעצמו להלן בד"ה והנה בש"ע כו'.

אבל מלשון צריך לחוד אין הכרח וכברכות ט"ו א' הקורא את שמע צריך שישמיע לאזניו וכפרש"י וכל לשון צריך לכתחלה הוא, ובגיטין ט"ו א' אי מההיא הו"א צריך ואי לא אמר כשר וע"ש בתוס' לעיל ד' ע"ב, ובחולין ג' א' בד"ה אין השומר צריך כו' משמע דהכא צריך הוא לכתחלה, ואולם הב"מ בעצמו הקשה על הטוא"ח סי' רי"ח וצריך לאודויי באנפי עשרה דלשון זה משמע דוקא לכתחלה בעי, והרי אדרבא לשון זה משמע שיש עיכוב וע"ש בב"ח שהשיג עליו וע' בספרי זכ"י לברכות מ"ה ב' בד"ה ואמר ר"ז אלא שא"צ זימון כו' ע"י קושית הצל"ח שהערותי מכמה מקומות בסתירת הסוגיות בזה, וע' בפחו יצחק ערך ספר בדף קל"א ע"ב בתשובת רי"צ לוי, וע' ט"ז סי' י"ג ס"ק ד' ובסי' ק"ז ס"ק, א' בשם הת"ח ובשו"ת שער יהודה דף י"ד ע"ד, ובשו"ת חסד לאברהם חאה"ע סי' ל"ב על קושית הט"ז יו"ד סי' רע"ד ס"ק ב' לשיטת הרא"ש דאם לא זיין שעטנז גץ פוסל דיעבד ומשום דתני צריך, וברפ"ב דגיטין מהו דתימא צריך ואם לא אמר כשר, די"ל דדוקא בהאי בלא אמר בפני נכתב ובפני נחתם דפסולו ד"ת לרמב"ם דעדות בשטר פסול מה"ת דמפי כתבם וכשלא נעשה כתיקון חז"ל ממילא דבטל מה"ת, ובב"ש אה"ע סי' קמ"א ס"ק ע' אבל ציון שעטנז גץ דהוא בכלל הניקוד שהוא מתקנת עזרא יש לדון דאינו אלא מד"ס ולא בעינן לפרושי פסולו בדיעבד, וסרה בזה קושית הט"ז יו"ד סי' י"ג ס"ק ד' על הטור, וגם דהב"י א"ח סי' תרי"ט דלישנא דצריך לאידויי משמע דלכתחלה והא צריך אדרבא משמע שיש עיכוב עכ"ל, וע' בשו"ת תורת נתנאל סי' ל"ז, ובשו"ת בית שלמה יו"ד ח"ב במהד"ב סי' קנ"ה ובהג"ה מבן המחבר ע"ד הט"ז בא"ח סי' תל"ג ס"ק ג' ושכ"מ לשון הטור שבתחלת דבריו כתב בחמה ולבנה צריך שתהיה לאור הנר שהוא מורה אף דיעבד כו' והביא בשם אביו בישרש יעקב ליבמות ק"ג דלאו כלל גמור

הוא, והעיר מגיטין מ"ו צריך לפרט הנדר וקיי"ל אף דיעבד, ולבסוף העלה דדוקא אי קתני צריך על האדם משמע בין לכתחלה ובין דיעבד זולת היכא דאיכא הוכחה אבל אי קתני על הדבר משמע דוקא דיעבד, ובזה מיושב הטור והתה"ד יע"ש עוד ובמ"ש בתשובה כ"א במה שדקדק מלשון התו' בעצי ע"א דאין צריך שיתן מעות שוה הראש דלכתחלה משמע כו', וע' בשו"מ קמא ח"א סי' ע' ושו"ת יהודה יעלה חיו"ד סי' קט"ו ואכ"מ להאריך יותר במה שאינו נוגע לעיקר השאלה ורק הבאתי קצת דברי האחרונים בזה בהיותו נצרך להתלמד במקומות הרבה:

סימן יב

א' פקודי תרנ"א להרב דפאנוויעז ר' אלי' דוד ראבינאוויץ:

על דבר שאלתו בקשר של תפילין שנתחדש מקרוב באופן שיוכל למותחם כפי מדת הראש כשנצרך לפעמים כשמגלחין השערות לתקנו, אם יש לחלק לשל ראש דאף שנמתח ולא עדיף מעניבה מ"מ הא לא כתיב קשירה בשל ראש רק והיו והיא הלל"מ וי"ל דבכה"ג מיקרי שפיר קשר דלא בעינן שיהיה קשור בשל ראש עכ"ד:

א ואינני רואה שום חילוק בזה לשל ראש שיהיה סגי בעשיית הקשר לחוד ואטו הוה הקשר בשל ראש חיובא דתפילין אפילו מונח בקופסא כמו בציצית, דפשוט דהחיוב לעשות קשר בתפילין של ראש רק באופן שיהיה נעשה כן להניחו על הראש וכשעומד להתירו שאין הקשר של קיימא לא חשיב מתחלתו לקשר ובפרט כשנצטרך לתקן דנמלך ומבטלו, ובא"ח סי' שי"ז ס"ק ה' בישועות יעקב בישוב קושית התו' עירובין צ"ו א' דאף להר"א דצריך להתירו בכל יום ומתקיים מצות תפילין אף דלא חשיב קשר של קיימא, מ"מ חשיב קשר לענין שבת וכדאמרינן מגו דהוה דופן לסוכה הוה דופן לענין שבת וע' בשו"מ קמא ח"א סי' ר"נ, ועכ"פ בעשוי מתחלתו בכה"ג לא שייך, זה דלא חשיב קשר גם לשעה וכפי ששמעתי מאופן עשייתם דגרע יותר שהרצועה השניה נמשכת לגמרי מהקשר כשמושכין אותה:.

ב וראיתי בהערתו בסוף הקונטרס חבש, פאר שבהיותו עומד לנסוע למקום שלא יהיה מי שיתקן הקשר דאין לצדד כשהוא בשבת לעשות הקשר ע"י אומן שלא יעבור כל ימיו באיסור מניעת הנחת תפילין, דמ"מ יש לסמוך על התוס' דסגי בקשר כל דהוא, ועל זה העיר די"ל דמ"מ הויא מלאכה גמורה מדאורייתא משום דאחשביה למצוה וכרש"י ביצה כ"ז ע"ב:

ואין לזה באור דכיון דיוכל לעשות אח"כ קשר כל דהוא בבואו למקום שדעתו להתעכב שם כשיצטרך להניח תפילין דלפי המבואר שם לא יצטרך כלל אח"כ לקושרו בשבת ומה ענין איסור מלאכה לכאן, וגם בעיקר דבריו שהבין בפרש"י משום דאחשביה דע"י חשיבת מצותו נעשה כאב מלאכה, יעיין בשו"ת חת"ס חא"ח סו"ס קנ"א בד"ה והנה שתמה והלא כל אכילת קדשים כדי שלא יבא לידי נותר ולעבור על מ"ע דאורייתא ויהיה אסור בשבת דרחמנא אחשביה, וע"ש שהסביר סברת רש"י דרחמנא אחשביה דאכילת תרומה במקום שריפתה כיון דביעור בתרומה אתיא משריפת קדשים ואמרינן דאחשביה להאי אכילה במקום שריפה לאסור אכילת תרומה לבהמה ביו"ט כמו שאסור לשרוף קדשים ביו"ט ולכן לרבנן דחמץ השבתתו בכל דבר היה מותר להשבית ביו"ט דאין ההשבתה במקום שריפה יעוש"ב, ובשעה"מ פ"א מיו"ט הלכה כ"ד בד"ה עוד תירץ הרב כו' דכיון דמדאורייתא בעי שריפה חשיב שלא לצורך ובטל צורך הדיוט אצל גבוה יע"ש ובשאר כמה מפרשים שהאריכו לפי דרכם בישוב דרש"י מפסחים ה' ב', ולפ"ז אינו ענין להאי דהכא ואכמ"ל ולצאת מענין לענין במה שדשו רבים בפלפולים:

ג אלא שגם לפי דרכו דהיכי שהוא אנוס לנסוע ולהתערב במקום שלא ימצא מי שיתקן לו הקשר שעלה בדעתו לדמות למ"ש הב"י סי' ש"ו ע"ד תשובת הרשב"א, לא כתב רק לענין להצילה מההמרה דחשיב מצוה רבה והוה כתיקון העולם כדי שלא לצאת מהכלל ולא בשביל שיהיה אנוס אח"כ לבטל מצות תפילין בשב ואל תעשה די"ל דגם לב"י אסור לעבור בעצמו על איסור חמור כדי שיזכה חבירו, ואין ראיה ממה שהפקיעו השיעבוד והתוס' לא כתבו החילוק רק בפ"ו דמצוה רבה ומשום תקנת העולם וכמו שהאריך בשו"ת בשמים ראש סו"ס רכ"ז דבההיא דפ"ו גופא לא משום חיוב. מצוה של זה הפקיעו השיעבוד אלא משום תקנת העולם שהרי בפסחים פ"ח מוקמינן להא דתניא לא משל רבו ולא משל עצמו כמשנה ראשונה, ונמצא דמשום פסחו של זה לא הפקיעו חכמים שעבודו של זה אף דעשה דפסח רבה היא דדחי עשה אחרת קודם זמנה אלא דכאן ראו חכמים להפקיע השעבוד משום תקנת העולם חסד יבנה, ולכשתראה פרש"י דלמשנה אחרונה חשבינן ליה כנפקע שיעבודו ואין ללמוד מזה עכ"ל, וע' בספרי זכ"י בריש חגיגה ב' סע"א בד"ה כאן כמשנה אחרונה במשש"ב בשיטת רש"י ורמב"ם בפי' הסוגיא דשם:

ומלבד זה לא שייך לעבור על איסור חמור כדי שיוכל חבירו לקיים מצות הרבה דגם להתוס' פסחים נ"ט א' דרק בעשה חמור דוחה לעשה הקל לא בעינן, בעידנא משא"כ בל"ת החמור מעשה דבעינן בעידנא, ודבריהם תליא בשיטת הפסקי תוס' זבחים צ"ז ב'

ובחקירת הראשונים הרנב"ר לענין בעידנא כשעוסק בהכנת המצוה והארכתי בספרי זכ"י ביבמות צ' ובכמה מקומות, וע' בשו"ת דברי דוד סו"ס ע' משש"ב בהתוס' דשבת ובמשנת חכמים על הרמב"ם בהלכות ע"ג ל"ת מ"ד ביבין שמועה אות ב', וע"ש בדפי הס' קי"ג ב' בד"ה וגוף הדבר מש"ש בישוב דהתו' לפי דרכו לחלק בין עושה דבר לזכות חבירו במצוה שיעשה להיכי שעושה למנוע חבירו מעבירה כמדביק פת בתנור דאם ישמע לדברי חכמים לא יתחייב וכמש"ש התוס' בד"ה קודם, וא"כ כיון דחבירו אנוס דרחמנא פטריה לא אמרינן שיחטא בשביל למנעו מעבירה אבל להביאו לעשות מצוה דאם הוא אנוס עכ"פ לא יעשה המצוה יע"ש, ודבריו נסתרין מעצמן דבברכות ו' א' דרשינן ולחושבי שמו דנאנס ולא עשה מצוה וחשב לעשותה כאלו עשאה והרי דאנוס לא הוה כמאן דעביד וכהירו' מ"מ במצוה אמרינן רחמנא לבא בעי ואף שנאנס ולא קיים כלל העשה, וע' במ"א סו"ס תרנ"ה וצ"ע אם מותר לשלוח לחבירו דאין אומרים חטא בשביל שיזכה חבירך ונ"ל דאם פשע במה שלח הכין לו לולב קודם יו"ט אסור לשלוח לו ואם לא פשע מותר ע' סו"ס ש"ו, והוא כחילוק של התוס' דשבת ד' א' ד"ה וכי, ולפ"ז י"ל דגם בנ"ד חשיב פשיעה במה שלא תיקון הקשר מקודם ע"י הרגיל בזה מיד כשנודע לו שהוא מוכרח ליילך למקום רחוק ולא יתכן רק בכה"ג שנעשה הקלקול ממש ביום השבת קודם שהוצרך לנסוע לשם, ובשבות יעקב ח"א סי' ט"ז העלה ג"כ כהכרעת האחרונים להשוות הדעות דהיכא דפושע בעצמו אין לזלזל אפילו באיסור זוטא ודחה ג"כ דברי הנחלת שבעה סי' פ"ג שהכריע נגד הרשב"א והתוס' וש"ע מבלי שום ראיה רק מטעם מוטב שיחלל שבת אחד כו' יעש"ב ובנוב"י תנינא חאה"ע סי' ל"ז, וע' ביד שאול סי' רכ"ח ס"ק י"ט בנדר שלא לשחוק כו' במ"ש בדברי רמב"ן ובקושית הש"כ על א"ז רמ"א דע"כ הרשב"א לא ס"ל סברת התוס' דוקא היכא דפשע וכמ"ש בב"י א"ח סי' ש"ו, ובשו"ת פאת השדה חא"ח סי' ז' האריך באם שרצו לאנסו לחלל שבתות הרבה אם מותר לחלל עליו השבת דמלשון הט"ז ומ"א בסי' ש"ו סי"ד לא נחתי לחילוק זה להיכי שתשאר מומרת לעולם להרבה שבתות כמבואר למעיין שם בט"ז וע"ש לחלק דרק באנסוהו לעבור עבירה לא אמרינן חטא כדי כו' ואסור לחלל עליו השבת ורק כדי שיעשה מצוה יע"ש חילוקו:

ד גם בעיקר השאלה באומר מותר הנה לט"ז יו"ד סי' צ"ט ס"ק ו' הביא מתוס' בכורות ר"ד כ"ג שטועה בדין עדיף משוגג וע"ש במנח"י דהתוס' לא כתבו רק בדרך שמא ומשמע דלא פסיקא להו דאפשר דאומר מותר הוה כמזיד וכמשמעות לשון הטור שהביא ובט"ז:

ובלאו הכי להתוס' ב"ק ק' דדוקא בעשה ע"פ הוראת חכם לא קנסו, וע"ש עוד בפליתי ס"ק ו' שהשיג על הט"ז בכוונת התוס' דבכורות ובמ"א סי' שי"ח ס"ק ג', וע"ש בפר"ח ס"ק י"ב דאדרבא הך שוגג גריעא טפי משוגג דעלמא, וע' במל"מ פט"ו ממא"ס דין כ"ה שהניח דהתו' בצ"ע, ובשו"מ תנינא ח"א סי' צ"ג כתב ג"כ לחלק עפ"ד התה"ד כו' ובת"ח שטעה בדין שראוי להסתפק לאו שוגג מיקרי, ובתו"ד סי' צ"ט ס"ק ו' האריך לחלק דליכא למילף שאר איסורין מתרומה, וע"ש עוד בשו"מ בד"ה והנה במש"ל ובד"ה ובזה אמרתי מש"ש בישוב קושית המל"מ, וע"ש בכנפי יונה בד"ה כתב במנח"י כלל פ"ה ס"ק ל"א כו' והיה אפשר לחלק ג"כ דבדברים המפורשים הוה ליה אומר מותר קרוב למזיד יעש"ב, ובחת"ס חיו"ד ר"ס פ"ח דאין לדמות אומר מותר להדדי יעש"ב ובחח"מ סי' כ"ב וקושיתו בפסקי רמב"ם מתרומות פ"ה הלכה ח', וקדמהו המל"מ פט"ו ממא"ס הכ"ה שהניח דהתו' בצ"ע בתורם מטמא על הטהור דבאומר מותר דינו כמזיד, ובמל"מ פי"ב מגרושין הכ"ח דדוקא ע"ה חשיב שוגג אבל מי שטועה באיזה סברא או חילוק לא חשיב שוגג, ובגידולי טהרה בשו"ת סי' ל"ז ובסוף ד"ה הנה לכ"ע כו' ומ"מ לאו כל השגגות שוות דהא בפ"ב דתרומות אמר ר"י אם היה יודע בו מתחלה הוה כמזיד וכן פוסק הרמב"ם וכו', וע' בבגד ללבוש אות קס"ב שהאריך וביד אברהם ביו"ד סי' צ"ט בט"ז ס"ק ט', וע' בב"ש סי' י"ג ס"ק ט"ז במש"ש מהתה"ד וע"ש עוד בסי' קנ"ז סס"א ובנוב"י קמא חאה"ע סו"ס כ"ה ובמהד"ת חאה"ע סי' קמ"ב, ושו"ת בית שלמה חיו"ד סי' קצ"ה בהג"ה מבן המחבר הביא ראיה מחגיגה י"ח א' יע"ש ברש"י בד"ה היינו, וע' רש"י שבועות י"ח א' בד"ה או דמשמע כהט"ז, ובתו' ב"ק צ"ה א' סוד"ה דאתי בעל ארעא א"נ יש לחלק דהתם מיירי דלא ידע דהיא גזולה כו', ומשמע דלא נחתי לחלק בהך, ומיהו למסקנא משמע דגם באומר מותר לא קניס לר"מ אטו מזיד וכפרש"י בד"ה צבעו דלא ידעו דאסור לשנות, ובגיטין נ"ג ב' ונד"ב לר"מ בדרבנן קניס אטו מזיד ולא בדאורייתא וע' בהמאור ב"ק שם, וע' בשו"ת מוצל מאש סי' ע' בד"ה ועוד אני מוסיף כו' במ"ש לענין קנסא דרבנן דלפעמים קנסו אף על השוגג וכתוס' חולין ק"ד א' בד"ה ומנא תימרא דאין לדמות גזירות חכמים זו לזו, ובשו"ת אורין תליתאי סי' ס"ג בקושית המפרשים בפסחים ל"ה דלמה א"י בהקדש מדלעסיה קנייה ויוצא לחולין ותירצו דמתני' מיירי באיכא במזיד דאין הקדש מתחלל אלא בשוגג וע' במק"ח סי' תנ"ד סוס"ק א' והא כיון דמוקי שלא נפדה כהלכתו ומסתמא הפודה סובר שמועיל הפדיון והלא יוצא לחולין וע"כ דשגגת הוראה חשיב מזיד עכ"ד, וע' רש"י הוריות ד' א' בד"ה זיל קרי בי רב כו', ובשו"ת טו"ט ודעת תנינא בק"א תשובה ע"ד שכיון שסובר שמפני כבוד שבת בשעה"ד

מותר לעשות כן מה לי שוגג אחר או אומר מותר, ולא זכר מהתוס' והפוסקים שפלפלו הרבה אי חשיב אומר מותר בשגגת הוראה, ואמנם במנחות מ"ט מפורש בכה"ג דאומר מותר שוגג ובתמורה י"ז א' הרי זה שוגג כמזיד כסבור שהוא מותר להמיר, וע"ש עוד בסוף תשובה נ"ה בשוגג דידע דיש כאן איסור ולא ידע כולו דחשיב קרוב למזיד, וע' במראה הפנים פ"ק דב"ק הלכה א' בד"ה ותני ר' חייא שלשה עשר כו' ובריש הוריות וע' בירו' גיטין פ"ק הלכה ה', ובשו"ת חיים שאל ח"א סי' מ"ח בדף נ' סוע"א העיר ג"כ מתוס' בכורות כ"ג א' דמספקא להו אי חשיב שוגג כסבור מותר לבטל וגם מרמב"ם פ"ה מתרומות ה"ח דפוסק שהוא כמזיד אף דבתרומה ליכא קרא, ובמ"ש פ"ק דתמורה ה"ב אם דומה שמותר להמיר דאינו לוקה ובכ"מ דאנוס הוא ולא שוגג, ובפ"מ בירו' נזיר די"א תמה דקיי"ל דאומר מותר שוגג, והיו לו לתמוה יותר דבכ"ד נידון כמזיד יעש"ב, ובמ"א סי' ק"ד ס"ק ו' והאידנא שרוב העולם אין נזהרין אפשר דדיינינן להו כשוגג כט"ז יו"ד סצ"ט ס"ק ט', והיינו דחשיב להו כאומר מותר דמיקרי שוגג כיון שאינם יודעים שאסור להשיח וע"ש בסי' רמ"ח ס"ק מ"ח וסי' שי"ח ס"ק ג' וסי' תצ"ו ס"ק א' ובסי' תקכ"ז ס"ק ח', וע' בישועות יעקב אה"ע סי' י"ג ס"ק ו' ובעצי ארזים ובכלילת שמואל אות א' סי' מ"ב ושו"ת, דברי יעקב סי' י"א בדף י' ע"ב ומנחת משה חיו"ד סי' כ"א וחאה"ע סי' ג' וברכת משה סו"ס, מ"ד, ובקהלת יעקב במענה לשון ח"ב בלשון חכמים אות א' מחודש ע"ב ובאמרי צרופה לרה"ש ו' ע"ב בד"ה יקריב (והארכתי עוד בתשובה בחיו"ד סי' קי"ט ולא רציתי כאן להאריך יותר מאחר שאינו נוגע כ"כ לעיקר הענין מדבריו):

ק

ה ומה שהעיר כבודו בקונטרס הנ"ל משבת ע"ד ב' כמאן דקביעא דמי, ושם לא נמצא כלום ורק בעירובין נ"ה ב' וע"ש בהגהותי שהערותי משבת ל"א ב' ומהירו' ר"פ הבונה ובפ"ז ה"ב מכיון שהיו נוסעים וחונים ע"פ הדבור כמו שהוא לעולם, וע' בספרי זכ"י בהשמטות לבמות ו' ע"ב וע"ש בדפי הס' צ"ו ע"ג שרמזתי ג"כ:

על הירו' הנ"ל וע' בשו"ת חת"ס חא"ח ר"ס ע"ב ובראש המזבח לזבחים ס' בד"ה דנין משש"ש בד"הירו, וע' בשו"ת משכנות יעקב חא"ח. סי' ק' ובשו"מ תליתאה ח"ב סי' מ"ב ורביעאה ח"ג סי' כ"ה שהאריך לפלפל בהירו' הנ"ל יע"ש בשו"מ קמא ח"ב סי' ס"ב בד"ה ולפ"ז מבואר ואין רצוני לבוא יותר באריכות דברים במה שאינו נוגע לעיקר הענין ורק שלא להיות מכתבי בלא חידוש קצת בהיותו עיקר שאלתו דבר פשוט מעצמו ונמשכתי במכתבי על הערותיו בענין הלזה בקונטרס הנ"ל:

סימן יג

בדבר השאלה מהרב דאפילא בהיותו עוסק בהדפסת הסדור עם באורו, בנוסח הברכה שלא עשני גוי שבסידור עיון תפלה מפקפק בהיותו משמש גם על אומה הישראלית והנחתו רק על קבוץ רבים [וע' ראב"ע פרשה וירא סי' כ'] ודעתו להכריע. לומר שלא עשני נכרי וכמ"ש הגר"א ביו"ד סי' שכ"ח דיותר נכון הלשון להפריש תרומה ומעשר ולא חלה שהוא בלשון משנה אבל בלשון מקרא נקראת העיסה:

א וטרם אענה על חקירתו אבוא לדון בעיקר מנהגינו וסוגיא דעלמא כב"ח ומ"א לומר בלשון שלילה כגירסת רוב הספרדים ונדחקו לקיימו, ואם שאין הכרח, כ"כ ממה דלא דייקי בשיגרא בלישנא אגב תרי ברכות אחריני עבד ואשה שהוא בשלילה, [ובס' מעין חיים תשובה א' העיר מהרמב"ם שסידר אשה ועבד דתליא בתרי לישני בפרש"י מנחות מ"ג וע' בפמ"ג סמ"ו במש"ז ס"ק ד'., וכבר קדמהו בישועות יעקב לתמוה על הש"ע שלא הביא מהרמב"ם והעיר ממנחות מ"ג דעבד זיל טפי דתליא בפלוגתא בגיטין י"ג וקיי"ל כרבנן דר"מ דזכות הוא לו, וגם לא הרגיש שכן גם גירסת רש"י שהוסיף ובירך עבד להשלים וכמו שתמה במאורי אור בחלק בן נון במהד"ב בדף קפ"ז ע"א שלא העתיק סוף פרש"י]:

והנה הרי"ף ורא"ש סו"פ ט' מברכות העתיקו כמו שהוא לפנינו במנחות מ"ג סוע"ב שעשני ישראל ובהגהות הרי"ב העיר מתוספתא ברכות פ"ו, ולא הזכיר שכן גם בירושלמי ר"פ הרואה ובה"ג סוף ברכות שלא עשני גוי, ובתניא רבתי ענין מאה ברכות שעשני יהודי, אבל בהגהות הרר"נ ממינכען למנחות שבכל הדפוסים הישנים הגירסא גוי ונשתנה בדפוס בסילאה ומה שכתוב בראש התניא נשתנה ע"פ הצענזוריא שהתחיל בשנת שי"ג עכ"ד, וכן בד"ח בראש"ש פרק:

הרואה סי' כ"ד ס"ק פ"ט וב"ח טוא"ח סי' מ"ו ומ"א ס"ק ט' שהוא שינוי מהמדפיסים, וכן ברמב"ם פ"ז מתפלה הלכה ו' ובסוף העטור שער שלישי חלק ב' בדף ל"ד ע"ב ובפירוש רא"ה לברכות ובראש שבולי לקט העתיקו שלא עשני גוי, [ובחדושי הרמב"ם לקובץ בנו הרר"א שהובא במעשה רוקח והועתק בקובץ בתשובות הרמב"ם סוף חלק א' שנדפס בליפסייא ונראה. מכוונת אבא מארי בהלכות תפלה שג' ברכות שלא עשני גוי ועבד ואשה ראוי לברך אפילו לא ראה וכן מהלכות הר"ר יצחק ואמר לי שראה נוסחא ישנה מהתלמוד כי חזי אינש גוי וכן בעבד ואשה, ונראה שזו הנוסחא מדויקת שההיקש יאמר אותה וכן נמצא בסידור רב עמרם עכ"ל, וע' בשמים ראש סי' י"ט מש"ש באורך בענין עיקר חיוב אמירתם].

ואולם בבאור לא"ח מהגר"א מווילנא בסי' מ"ו ס"ק ח' אבל נוסח הספרים שלנו שעשני ישראל, וכ"מ בס' צידה לדרך מתלמיד הרא"ש,, ובמאורי אור מהג"ר אהרן ווירמיש אבד"ק מיץ בחלק בן נון במהד"ב דף קפ"ז ע"א שבסידור כונת האר"י שלא עשני גוי וצ"ל שעשני ישראל, ובספרו בחלק באר שבע בהלכות לאו"ח סי' מ"ו בברכת שעשני ישראל כך מוכח להדיא גירסת הטור וכמ"ש בירושלמי משום שכל הגוים נחשבו כאין נגדו ובחר בנו לעבודתו מכל אומות הקדמונים עובדי ככבים דאל"כ הרי הכל כאין נגדו וכן בכל הסידורים וגמ' ישנים ועל זה כתב הכ"מ שהגר מברך שעשני גר כו' יע"ש באורך, ובספרו בחלק עוד למועד במאורים לאו"ח בסי' מ"ו בדף קנ"ח שמה שהעתיקו תירוץ העולם נוח שלא נברא נוח לתנוקות דרך הלצה ועוד א"כ לא יברך בורא נפשות וברא בריות טובות שגם האדם בכלל וכו', ובספרו בחלק בן נון במהד"ב בדפי הס' קפ"ו טעות שלא עשני גוי ודהמ"א ברהיטא דמאי שנא שעשני ישראל או שלא עשני גוי אם איננו גוי אי אפשר להיות עבד כנעני וע"ש עוד, [וגם עיקר הטעם הקלוש מצד שנוח שלא נברא כעירובין י"ג, והרי למש"ש בתוס' דבצדיק אשרי לו ואשרי דורו וכ"כ התוס' בע"ג ה' א' דהיינו בתחלת לידתו, ופשוט דהכי נמי בסתם אדם שהרי כל ישראל יש להם חלק לעה"ב וכר"פ חלק וכמו שמסיים בעירובין ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו, והיינו שישתדל להשלים תכלית בריאתו ולהתבונן על דרכיו ועד"ש אל תאמין בעצמך כו' ובהיותו עומד כל ימיו בחזקת סכנה שלא לאבד חיי עולם וכנדה ל' היה בעיניך כרשע והוא רק על הזהירות להתרחק מהרע ולהשתדל בעשיית הטוב, והאמת בעיני בהתיחסות המאמר ממחלקותם שתי שנים ומחצה שסובב על אותו זמן שהורדוס האדומי היה חותר אל המלוכה בעזרת הרומיים והיותו צר על ירושלים ונוקם בשבט אפו לכל אלה אשר היו נאמנים להחשמונאים, ועל ענין כזה כונת הכתוב בקהלת סי' ד' ג' וטוב משניהם אשר עדן לא היה אשר לא ראה את כל העמל כו' יע"ש בבאורי בהתיחסות כל פסוקי קהלת בעת היותו נדח ממלכותו בסיבת המתפרצים בקשרם יעש"ב), ובישועות יעקב סי' מ"ו ס"ק ב' דלא שייך באדם לשון עשייה ע"פ המדרש נעשה אדם בצלמינו שהראה להם צדיקים שעתידים לצאת ממנו ולא הרשעים, שבבריאת אדם נאמר בריאה ויצירה ולא עשייה שראוי רק על גמר מלאכתו, והנה גם לפי הדרש לא מצאנו רק הנפש אשר עשו וגם שם פשוטו על הקבוץ כמו עשה את כל הכבוד בראשית סי' ל"א א' וע' בש"א י"ד מ"ח וכדומה, ומקרא מלא אם מעושהו יטהר גבר איוב סי' ד' י"ז ושם בבטן עושני עשהו שם ל"א וכדומה ואדרבא אדם משמע אפילו קטן וע' בפרש"י ויקרא כ"ד ורש"י ב"ק מ"ג סוע"ב ובתו' נדה מ"ד ב' בד"ה איש וע"ש בהגהותי, ובפרט

שעשני ישראל הוראתו על, התולדה מהאומה וכמו ההיפך שלא עשני גוי שלא נולד מאומה אחרת עובדת ככבים ולא בגמר העשייה הבא מבחירתו:

ובירושלמי ר"פ הרואה שלא עשני גוי דכתיב כל הגוים כאין נגדו, וכן העתיקו האבודרהם בסדר שחרית של חול ובעטור סוף חלק ב' וע"כ דאף לפי הגירסא שלפנינו בירו' בלשון שלילה כמו בעבד ואשה, ע"כ דלא יתכן זה לנתינת טעם על הנוסח שלא עשני גוי שסובב על שאר העו"ג ולהוציא מכללן האומה הישראלית אשר נתיחס להם התואר גוי אחד, ורק בהיות מטבע הברכה על העשייה שנבחרו אבותינו לעם סגולה להכיר אחדותו ולא יתחשב בכל העו"ג שהמה כאין לנגדו וכמו שמבאר בכל הפרשה אל מי תדמיוני הפסל נסך חרש וכו', וכמו שבהרבה פסוקים שנכתבו סתמא כל הגוים ואין ישראל בכלל בהיותו מדבר רק על הרוב וכהוראת כל בכמה מקומות וע' בס' הנצחון אות רל"ב בפסוק כי קצף לה' על כל הגוים, ובסנהדרין ל"ט סוע"א א"ל ההוא צדוקי כתיב מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ מאי רבותיה אתון ערביתו בהדן דכתיב כל הגוים כאין נגדו א"ל מדידכו אסהידו עלן דכתיב ובגוים לא יתחשב במדבר כ"ג ט' ע' רש"י, והיינו שאינו מדמה להחשיב עצמו כמעשה כל הגוים בהיותו גוי אחד נבדל מכל עובדי ככבים אשר נבחרו לעם סגולה בהיותם שומרים תורתו ופקודיו, במדבר רבה פרשה א' למה שאין להקב"ה הנייה מהם שנאמר כל הגוים כאין נגדו אבל ישראל קורין ומברכין שמו בכל יום, ובתוס' מו"ק כ"ח א' בד"ה ספון והובא גם בערוך ערך ספן ג' בילמדנו קח את המטה ובהן עם לבדד ישכון, ותנחומא פרשה וישב אות ג' אתה מבדיל על נרו של עו"ג עושאו כאלוה ספון דכתיב כל הגוים כאין לנגדו, מבואר שמדבר רק מעובדי ככבים שגם בהיותם גוים רבים וכטעמו על הקבוץ ושהמה לנגדו כאין בהיותם בלתי משלימים תכלית הבריאה להכיר יוצרם ומשפילים מעלתם לכבד אלילים אלמים אשר לא יצילו את עצמם בהיותם לאש לאכלה:

ואמנם אם שלדינא מחוורתא דעת הטור ושהעיקר כדעת הגר"א מווילנא והגר"א ממיץ לומר שעשני ישראל, ואדרבא הנוסח בלשון שלילה הוא שינוי מהמעתיקים כמו באינך ברכות עבד ואשה וגם שבברכת שלא עשני נכרי ע"כ שממילא המכוון על עשייתו ישראל שהוא היפך השלילה וכמובא למעלה שמה שנתיגעו על השינוי בלשון שלילה אין לו שום מקום, ורק שלתקן הנוסח לומר שעשני ישראל הוא כמעט דבר שאינו נשמע לרוב העולם נגד הנוסח ברוב הדפוסים ונגד דעת הב"ח ומ"א:

ב ועכ"פ לא יתכן לקבוע הברכה. על הוראת גוי במבטא המשובש בפי העם והסכמתם בהיותו היפך הוראתו בעברית על שנבחרו אבותינו לגוי אחד בארץ ואם היות שנמצא

כן בהדפסה בספרים קדומים שהועתק מכת"י איזה סופר שתיקן לשנות הלשון לפי שהיה מוכרח בימיו להעמיד גוי במקום עכומ"ז וכדומה, ובפרט בהיותו בא מצד הלשון המשובש במבטא יהודית לועזית המורגל בפי העם אשר כנראה התחילו לדבר כן לקרוא לאומה המושלת בתואר גוי שהוראתו על הקבוץ, וחילופים כאלה ימצא לרוב בספרים היותר קדומים בהדפסה לשנות הלשון בכה"ג כמו בחידושי ריטב"א יבמות כ"ז פי' החולץ לכולן דקאמר היינו רובן כדאמרינן בעלמא העכומ"ז כולו כרובו עכ"ל, והפשוט שכונתו למ"ש בהוריות ג' ב' הגוי כולו דרובו ככולו, ושם קאי על כלל ישראל וסברו המדפיסים שהכוונה על או"ה וכ"כ בשו"מ רביעאה ח"א סי' ל"ט, וע' בשו"ת חסד לאברהם חא"ח סי' מ"ג בד"ה ומה שכתב כו' שתמה על הט"ז בא"ח סי' ש"פ ותקפ"ב דאפילו אמר כל דכוונתו על הרוב דרובו ככולו שדברים אלו גמרא מפורשת בע"ג ל"ו במה שאמר ואותו אתם קובעים הגוי כולו דילפינן דבעי רוב וכ"מ בהוריות ג' ע"ב וכו' יע"ש, ובאו"ה לר' יונה גירונדי בדף מ"ד ע"א בדפוס קראקא משנת תרמ"ג שנדפס ג"כ טעות כזה ויליף מגוי כולו עד דאיכא עכומ"ז כולו אין כו', וכן בכ"מ מחילופים כאלה שהעמידו עוכומ"ז במקום גוי ושהמכוון רק על ישראל וכמורגל לכל מעיין:

ובמכלול חלק ב' בהקדמתו אשר לפעמים נקראו העמים גוים בפי היהודים על כי יחדו יתחתנו ויתבוללו עם בעם עד כי לא נודע כל עם ועם. בדם פרטי יע"ש, והובא ג"כ בס' ההצטדקות במרפא לשון סו"פ י"ב וכותב והנה זה השם אשר לנו יקרא שבעשותו את הטוב והיושר יקרא גוי קדוש ולהיפך גוי חוטא עכ"ל ובתשבו שורש גוי כל איש שאינו מישראל קראו לו גוי כלומר שהוא מגוי אחר כו' אע"פ שאיננו מכוון בלשון עכ"ל, ובב"ר פרשה פ"ב ובפתחתא איכה גוי וקהל גוים כו' עתידין בניך לעשות גוי כקהל עמים יע"ש ובתוס' סנהדרין פ"ט סוע"ב וע' בגירסת הירו' סוף תענית ובק"ע, ובפסקתא דר' טוביה בראשית סי' ל"ה י"א ובסי' מ"ז ג' ובהערות וב"ר פרשה מ"ז וילקוט רמז צ' ופסקתא וירא סי' כ' פסוק ח' תינח גוי אבל גם צדיק תהרוג, ובחיי פרשה וירא שכתב בדרך דרש בשם ר"ת שאברהם גירשה מפחדו ואמר הקב"ה שעודנה בעולת בעל שהיה אנוס ואבימלך השיב שגם באנוס בגוי גירושיו גירושין וע"ש בדברי שאול על התורה שהעיר מרמב"ם הלכות מלכים פ"ט הלכה ח' וע"ש במל"מ וע' באזני יהושע שהאריך לפי דרכו במ"ש בסנהדרין אי גוי תהרוג צדיק תהרוג יעש"ב, ובת"כ פרשה אחרי פי"ג ויבא גוי צדיק כהנים לוים וישראלים לא נאמר כו' אלא אפילו גוי שעוסק בתורה כו', וביחוסי תנאים ואמוראים ערך ברוקה מתענית כ"ב ע"א ונתגייר כדי שלא ירגישו בו שהוא יהודי כמו

מעשה אסתר כו', ובהגהות אות נ' שאולי צ"ל ונתגייה פי' שעשה עצמו כגוי, ולא נמצא בשום מקום לשמש בלשון כזה ופשוט שצ"ל ונתייירא:

והנה חז"ל טרחו בכמה מקומות להוציא הפסוקים שמדברים בסתם גוי ולפרשם על ישראל ואף במקום שכפי משמעו הוא על כלל העו"ג כמו בשמות רבה פרשה מ"ח אדבר על גוי אלו ישראל שנאמר ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ ועל ממלכה אלו ישראל ממלכת כהנים, ובמדבר רבה פרשה ג' אף ישראל יחידים היו שנאמר ומי כעמך ישראל גוי אחד והרבה אותן האלקים, וע"ש בפרשה מ"א אימתי עשה אברהם לגוי גדול משיצאו ממצרים וקבלו את התורה מסיני, ובמכלתא ובפסקתא זוטרתא דר' טוביה בפרשה יתרו (שמות סי' י"ט ק וגוי קדוש קראם גוי שנאמר ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ, ובתנחומא פרשה לך סו אות ג' אימתי עשה הקב"ה אברהם לגוי גדול משקבלו ישראל את התורה שכן משה אמר להם ומי גוי גדול כו', ובפרשה פנחס אות ט"ו בפסוק ביום השמיני עצרת ד"א ביום השמיני זש"ה יספת לגוי שלא קילסך עליו את נותן לו בן ואינו מוהל כו' אבל ישראל וכו' יספת נכבדת כו', ובפסקתא דר' טוביה ואעשך לגוי גדול אלו ישראל שנאמר בהן כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו ומי גוי גדול וכו', ובס' חרדים מ"ע מה"ת לדור בא"י שנאמר וירשת וישבת בה כו' כי כשם שבחר בהם כך בחר בא"י וייחד אותה להם ואין נקראין גוי אחד אלא שמה שכך פירש רשב"י ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ, ובזוהר פרשה אמור בדף צ"ג בפסוק ומי כעמך כו' כי כשם שבחר בא"י ויחד אותה להם ואין נקראין גוי אחד אלא עמה, וע' בחבת ירושלים מאמר חוף הים סי' א', וביחזקאל סי' ל"ו ג' ובמפרשים שקרא הגוים סביבות א"י שארית הגוים בערך אל ישראל אשר נכרת עתה מהיות עם, ואיך תהיה הברכה על אשר הסיר אותנו מהיות לגוי בהיותנו גולים מארצינו ואשר אין נקראים גוי אחר אלא עמה, ועכ"פ בכלל השם גוי כולל תמיד לישראל ולשבח האומה בהיותה גוי אחד בארץ ואיך יתכן היות מטבע הברכה היפך המכוון על הרוב בלשון המקרא ולהוציא ישראל מתואר גוי גם בהיותם מפוזרים בגולה אשר לא נחשכו עתה לגוי אחד

ועיקר הנחת שם גוי. על הקבוץ ועד"ש באיוב סי' ל"ד כ"ט ועל גוי ועל אדם יחד שמדבר לענין ההשגחה על כלל העם ועל אדם פרטי, ולפ"מ שפי' שם בהוכח מלים כי גוי אדם גדול וכמו הגוי גם צדיק, ואדם שפל כמו כאדם תמותין, ובסדור עיון תפלה שישמש במלת גוי ועל קבוץ רב מבהמות ועופות כיואל סי' א' ו' ובצפניה ב' י"ד ותרגומו כל חיות ברא עכ"ד, וע' רד"ק ביואל כל קבוץ מין חי יקרא גוי וכן הנמלים עם לא עז, ובבאור הרי"א שכפי האמת לא יאמר על היתושים ולא על הארבה שם גוי ולא שם עם ומה

שאמר ארבעה הם כו' דרשו במדרש משלי על ארבעה מל', ובסגנון זה פירש ג"כ נבואת הארבה וכן אמרו שם סי' ב' עם רב ועצום על נבוכדנצר יע"ש באורך, ובפירושו לצפניה ב' שר"ל כל בהמות הגוים סביבותיו ירעו וירבצו בה יע"ש באורך, ועיקר הנחת גוי מורה ביחוד על שומר הנימוס כראוי שזה גורם התחברות הקבוץ וקיום האומה והיותו מצויין, ובבאור הגר"א בישעיה סי' א' ד' כי עם יאמר על קבוץ המונים גם בלי בעלי דת וע"ש עוד בסי' ב' ג' והוכיח בין הגוים בעלי הנימוס כו', ובבאורו לדה"י א' סי' ט"ז ד' ובהגהות נכד המחבר שצ"ל גוי הוא הנכבד שכן דחז"ל גוי מלמד שהיו ישראל מצוינים שם ועם אינו אלא קבוץ רב וזה שאמר ספרו בגוים את כבודו כו' אבל בהמונים די ספורי מעשה נפלאות וע' בעליית קיר שבסו"ס עליית אלי' בסי' כ"ט מש"ש באורך, ובבאור הגר"א להגדת פסח בפסוק ויהי שם לגוי דברים כ"ו ה' שהיו ישראל מצוינים שם שכל אומה נקראת גוי שהוא נכבד בנימוסיו והיו ניכרין בנימוסיהן בהמצות שהם בני יעקב עכ"ד, וכן העיר. בס' הכתב והקבלה במדבר סי' כ"ו ט"ו בפרשה פנחס בשם רש"ף, וע' בס' קורא באמת לברכות סי' י"ד שהאריך להכריע כן ולפרש בזה מאמרם בברכות נ"ז ב' אל תקרא גוים כו' וע"ש בהגהות הרי"ב ובתוס' שבת נ"ה ב' ובגליון הש"ס מרע"א ובהגהותי, וע' בפסקתא דר' טוביה בפרשה תולדות ובהערות שצ"ל אלא גאים וכן ברש"י בראשית סי' כ"ה כ"ג, ובכ"ח חוברת ח' אגרת י"ז בהערה צד קי"ג הרחוק מהמכוון, ובס' אור בקר לברכות נ"ז ב' התואר גוי נופל רק על קבוץ אנשים ומקור הוראתו מן גו יגורשו באיוב ל' המורגל על תוך וקרב וכן בארמית ועד"ז הוראת עם כו' ומורגל במקרא על הגוף ומושגיו כמו גוית שאול ואין קצה לגויה מפני גוה וכדומה יעש"ב, ולדעת קצת כי גוי הוא גוף וחומר הקבוץ באותות החצונים המורה על הנגלה, ועם מבחינות הנפשיות הנעלות מטעם כל סתום לא עממוהו ובלשון חז"ל גחלים עמומות שהאש מהם נעלם ומכוסה על פניהם ושלכן בני ישראל בשמרם תורתו נקראו גם בחיצונית בשם ממלכת כהנים וגוי קדוש, וע' בבאור השד"ל בהפטורת בראשית לישעיה סי' מ"ב ה' מש"ש באורך ובנתה"ש בראשית סי' כ"ה כ"ג, וכן פשטות הפסוקים שהנחת עם על הקהלה והקבוץ כמו וירבה העם להחיות עם רב וכדומה, ובאיוב י"ב ב' כי אתם עם ותרגום הכשדי ארום אתון חבריא, ובמפרשים כי שם עם יורה על התקשרות והתחברות בני אדם המשתתפים לדבר אחד ולכוונה אחת וממנו מלת עם בחיריק וכו':

וע' רמב"ן פרשת בשלח סי' י"ד יו"ד ויראו העם את ה' מדרז"ל ויחל העם לזנות וכל מקום שנאמר העם לשון גנאי הוא וכל מקום שנאמר ישראל לשון שבח הוא ועש"ב, והוא מבואר בתנחומא פרשה בלק אות י"ז וע' באפוקי יהודה חלק ב' דרוש י"ב שהאריך

בהבדל בין עם לישראל, ובמדרש משלי פרשה י"ד אות ד' ברוב עם הדרת מלך ואין עם אלא ישראל, ובמאורי אור בחלק בן נון במהד"ב ליומא ע"ה שטו העם ויצאו העם מוקי לבינונים ורשעים, ובפרש"י, פרשה בהעלותך ויהי העם כמתאוננים על מה שלא היה תקנה להשיבם, וזה שמסיים וכשרים קורא עמי, וכמ"ש עמי מה הלאתיך, שמתוכח עמהם בנחת וכן בפרשה יתרו ודוכתא טובא שנקראו ישראל סתם העם יעש"ב, והארכתי במאמר תהלוכות האגדות מכ"מ שאומר ואין כו' אלא כו' שמורה רק על הנחתו בענין המקרא הזה ושאינו כהוראתו בכל מקום, וע' בהדרת אלי' דרוש ז' סוף אות ב' במה שאמר כגוי אשר צדקה עשה כמו גוי קדוש מלשון חשיבות, וע"ש בדרוש שלישי סוף סי' ד' משש"ב ובסו"ס מעשה אבות דרוש ב' דף ד' ע"א גוי הם גדולי ראשי ישראל כמ"ש ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש, וז"ש גוי חוטא שעושים רק חטא הקל ששגגת תלמוד עולה זדון ומזה נמשך שהמון העם מקילים יותר יע"ש, ובבאור מלבי"ם ישעיה א' י"ד וירמיה ב' י"א וסי' ו' כ"ב וסי' י' מ"ב לדעתו עם מדריגה יותר גדולה מגוי יעש"ב, ואין זה בפשטות הכתובים ומאמר חז"ל גם לא בהוראת התיבה רק בסגנון הדרשנים, וע' בחמדה גנוזה במאמר בחזוק דברי הרמב"ם בסוג הא' אנשים שאינם נזהרים גם בשבע מצות שאין ישובו של עולם יוכל להתקיים בלא זה שהונח אצלם שם גוי ואו"ה בהוה ובתמידות שהיו הרבים בכל הגוים מימות עולם בימיהם וכו' יע"ש באורך:

ג ובסו' מאורי אור להג"ר אהרן ווירמיש אבד"ק מיץ בחלק ד' הנקרא בן נון במהד"ב בדפי הס' קמ"ו ע"א בחדושיו לא"ח סי' מ"ו וז"ל במ"ש טעות של"ע גוי שגם ישראל נקראו סתם גוי ובחבור יאיר נתיב תמצא יותר משלשים מקומות, וא"כ ברכה לבטלה ממש שהוא בכלל דובר שקרים לא יכון ופגול הוא לא ירצה ח"ו, ובלי ספק אותם רבנים חריפים בשמעתא ולא הורגלו בפסוקים ושבשתא דעל על, והרבנים שהרגישו לא בקשו לנבל כבודם בלא יועיל שההרגל נעשה טבע במצולות רפש המעות, ומי שבידו למחות לא ידום כי נטל עליו להציל נפשו עכ"ל.

ומה שהזכיר שנמצא יותר משלושים מקומות ועמדתי על המנין בכל תנ"ך שנאמר התואר גוי על ישראל והמה במספר קרוב לששים מקומות ואזכירם בפרטות ובתוספת הערות לאיזה מקראות, בראשית סי' י"ב ב' ואעשך לגוי גדול, וסי' י"ז ד' והיית לאב המון גוים ובפסוק ה' וע"ש בפסוק ו' ונתתיך לגוים וע"ש ברמב"ן שישראל לבדם נקראו גוים ועממים וכן אף חובב עמים, וע"ש בפסוק ט"ז ובסי' י"ח פי"ח ואברהם יהיה לגוי גדול וסי' כ"ה כ"ג שני גוים בבטנך יע"ש בפרש"י ובע"ג י"א ע"א, ובסי' ל"ה י"א גוי וקהל גוים יהיה ממך, ובסי' מ"ו ג' כי לגוי גדול אשימך שם, ובסי' מ"ח י"ט וזרעו היה מלא

הגוים וע"ש בת"י וראב"ע גוים רבים יצאו ממנו וע' בע"ג כ"ה א', ובשמות סי' ל"ט ו' וגוי קדוש, וסי' ל"ב י' ואעשה אותך לגוי גדול וסי' ל"ג ג' וראה כי עמך הגוי הזה, ובמדבר סי' י"ד י"ב ואעשה אותך לגוי גדול, ודברים, סי' ד' ו' הגוי הגדול הזה וע"ש בפסוק ז' ח' ובברכות ו' סוע"א, ושם בפסוק ל"ד ובסי' ט' י"ד וסי' כ"ו ה' וסי' ל"ב ח' אך לפרש"י סובב על דור הפלגה ושם בפסוק כ"ח יע"ש ברש"י ובראב"ע ורשב"ם וכל העו"ג ובספרי פליגי ר' יהודה דורשו נגד ישראל כפשוטו ולר' נחמיה כנגד העו"ג, ושם סי' ל"ב מ"ג הרנינו גוים ולראב"ע שאז ישבחוהו כאשר ינקום ה' דמם ולת"א ורשב"ם וספורני על הלאומים שיתנו כבוד לעמו ויכירו כי ישר ה', וע' בתולדות יצחק סו"פ האזינו, וביהושע סי' ג' י"ז ובסי' ד' י"א כאשר תמו כל הגוי לעבור וסי' ה' ו' כל הגוי מאנשי המלחמה ובפסוק ח' כאשר תמו כל הגוי להמול ושם סי' י' י"ג עד יקום גוי אויביו וע' בע"ג כ"ה א', ובשופטים סי' ה' כ', ובש"ב סי' ז' כ"ג גוי אחד בארץ וגו' וממצרים גוים ובדה"י א' סי' י"ז כ"א ומי כעמך ישראל גוי אחד, ובישעי' סי' א' ד' ובפי' ר"מ אלשיך פסקיה לקרא בדרך רחוק לפרש על האומות מה שאינו בפשט המכוון, וסי' ט' ב' הרבית הגוי יע"ש ברש"י, וסי' י"ד ל"ב מלאכי גוי ובפרש"י מלאכי ישראל ההולכים לבשר בשורות כן יגידו כו' וע"ש סי' י"ח ב' גוי ושא סי' כ"ו ב' גוי צדיק ובפט"ו יספת לגוי, וסי' מ"ב א' משפט לגוים ולד"ק לשבטי ישראל כמו בנימין בעממיך וכדומה וע"ש בפסוק ו' לאור גוים ובפרש"י שכל שבט קרוי גוי לעצמו שנאמר גוי וקהל גוים, ואם שבזה קרוב יותר לדעת המפרשים להאיר להאומות וכמש"ל מ"ט ו', ובסי' מ"ט ז' למתעב גוי לרד"ק שחשבו אותו לאיש אשר ישא חרפתו וכל עמו במעשיו, והפשוט כפרש"י למי שהגוי מתעבו וכפרש"י סנהדרין צ"ז סוע"ב אותן הבזויים ומתועבים בעבירות, וכנראה שפירשו ג"כ על ישראל, וע"ש סי' נ"ח ב' וסי' ס' כ"ב והצעיר לגוי עצום, ובסי' ס"ה א' אל גוי לא קרא בשמי, ואם כי לפי סגנון באורי שם קרוב יותר שמכוון נגד העו"ג וכמש"ש באורך, וסז' ס"ו י"ח אם יולד גוי פעם אחת:

וירמיה שי' א' ה' נביא לגוים ולהמפרשים לגוים הידועים וע"ש בפרש"י, ובסי' ג' י"ז ונקוו אליה כל הגוים ולד"ק כל השבטים כמו גוי וקהל גוים ומפני אמרו ולא ילכו אחרי שרירות לבם הרע שלא מצאנו שתהיה ע"א נחשבת לשאר אומות לחטאת ולב רע, וכן לד"ק שם ד' ב' והתברכו בו גוים שכל השבטים יתברכו באלקים ויאמרו כי בעזרתו המה מצליחים ובו יתהללו וזה לאות לרוב הצלחתם, ושם פט"ז הזכירו לגוים ולד"ק לשבטי ישראל וליושבי ערי יהודה וע"ש בבאור שד"ל, וסי' ה' פסוק ו' וכ"ט וסי' ט' ח' בגוי אשר כזה ושם סי' ז' כ"ח, ובסי' ל"ב ל"ה וגם זרע ישראל ישבחו מהיות גוי וכן שם סי' ל"ג

כ"ד, ויחזקאל סי' ב' ג' אל בני ישראל אל גוים המורדים ובפרש"י שני שבטים קרויין ב' גוים, ובמכלל יופי הם ישראל וקראם גוים לחלק השבטים והמשפחות, וכן עמים הר יקראו דברים ל"ג י"ט בנימין בעממיך שופטים ה' י"ד, ובסי' ל"ה י' שני הגוים שבט יהודה ועשרת השבטים, וסי' ל"ו י"ג ומשכלת גויך וע"ש במפרשים, ובפסוק י"ד וט"ו ובור לא תשכלי עוד, ובסי' ל"ז כ"ב ועשית אותם לגוי אחד וגו' ולא יהיו עוד לשני גוים, ועמוס סי' ו' א' ראשית גוים ופרש"י לכם היו קוראים המשובח שבגוים וע' בב"ר פרשה ה' שבאים מב' ראשי הגוים משם ועבר, אך בפשוטו שסובב על הקודם השאננים בציון והבוטחים בהר שומרון, ויתכן שסובב לעומת שבט יהודה ובנימין ועשרת השבטים שהיו לשני גוים, וכיחזקאל סי' ל"ז כ"ב וע"ש בפרש"י סי' ב' ג' וכנ"ל, ובמיכה סי' ד' ז' והנלאה לגוי עצום, ובחבקוק סי' ג' ו' ראה ויתר גוים שלפי ענינו שתר הדרך בעבור שבטי ישראל ואח"כ ויתפוצצו הררי עד שהוא גירוש העו"ג החזקים, וכמ"ש המבאר בש"ב כ"ב ל"ג, וצפניה סי' ב' א' ובפסוק ט' ויתר גויי ינחלום, וחגי סי' ב' י"ד וכן הגוי הזה, ומלאכי סי' ג' ט' הגוי כולו. ותהלים סל"ג י"ב אשרי הגוי שה' אלוהיו וסי' מ"ג א מגוי לא חסיד שבפשוטו מוסב על המורדים מישראל בקשר אבשלום וע"ש במפרשים ובסי' נ"ט ו' ובפסוק ט' ובמפרשים ושם סי' ט' פ"ו שהוראתו כמו אנשים רשעים עושי תועבות ואם הם מישראל יע"ש ובסו"ס יו"ד, ובסי' פ"ג ה' ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל וסי' ק"ו ה' לשמוח בשמחת גויך וסי' קי"ז הללוהו כל גוים ולד"ק פירושו על כלל האומה מישראל עצמם, ומשלי סי' י"ד ל"ד צדקה תרומם גוי כו' ובב"ב י', ע"ב אלו ישראל דכתיב כו' גוי אחד ולאומים אלו האומות וע' בפסקתא דרב כהנא פרשה שקלים אות ל"ב ובאות ס"ו בד"ה ר' זעירא ובד"ה ורבנן אמרי ובתנחומא פרשה תשא סי' ה' ר"נ בן הקנה אומר כו' ובמדרש משלי י"ד ובזרע אברהם אות ג', וע' בעמודי שש מבעל עולא"פ בעמוד גמ"ח והרי מצינו לשון לאומים גם בישראל כמ"ש שמעו אלי עמי ולאומי אבל גוי הוא שם משותף לכל ההמון עם ומי שאינו מרודפי המעלות רק יושב בתוך עמו להיות ככל הגוי איש כאחיו אז הצדקה תרוממהו כי השררה רודפת אחריו וזה מצוי בישראל שממעטים עצמם לפני הב"ה כמו שדרשו בפסוק כי אתם המעט מכל יעש"ב, ובהגדת חן טוב בפסקא שומרי הבטחתו הביא פי' גם את הגוי אשר יעבודו כמות העובדים כי ישמש מפעל גם פועל שגם זה אדון ואחשב לקרב הגאולה בהרבות העובדים אחרי שנגזר להפרותם ולהרבותם במצרים לקרב גאולתם ע"י זה, ובס' חושב מחשבות להר"ר עמנואל חי רוקו במאמר נבואה אות נ"ה ליחזקאל סי' י"ט ד' הרחיק לפי דרכו בדרך דרש לפרש וישמעו אליו גוים על שבט יוסף יע"ש באורך:

ובמאורי אור בחלק באר שבע בהלכות לאו"ח סי' מ"ו וז"ל ונימא מלתא מה זה השבח שלא עשני גוי הלא נאמר גוי וקהל גוים יהיה ממך, אלא שנקראו גוי אחד על חטיבה אחת שיחדם לעבודתו בבחירת אבינו הראשון אברהם אוהבו שמסר נפשו, וכן נאמר יבא גוי צדיק שומר אמונים כו' ונאמר עם חכם ונבון הגוי הזה והרבה מקראות כי"ב, ואפילו הפיוט ביוצר שקלים כתב סתם גוים לגוים רבים יזה, [יהיה לו להזכיר כי"ב מפיוט פורים בברכת האל הקדוש את אסתר כי' ובפיוט לשלש רגלים קודם מוסף יה אלי אתיצבה כו' ובמערבית לשמחת תורה שמיני אומץ ובסדר הושענות כהושעת אלים, ולשבת כהושעת אדם, וביוצר ליו"כ בפיוט אך אתים בחין כו', וע' במאורי אור בחלק עוד למועד בדפי הס' נ"ג ע"ב אחר חדושי יומא בהגהות לפיוטים ליו"כ וע"ש עוד בדף ע"א א' בהגהותיו ליום ב' דסוכות בפיוט כי אקח מועד וגוי לא ירמוס ולאום לא יערב תמוה דכתיב נמי בישראל כו' וצ"ל ושאר גוי ושאר לאום כי אם עמוסיו] וישי' סידורים שנדפס בהם שלא עשני נכרי ואף שהלשון קרוב יותר מ"מ אינו, מכיון כיון, שמדבר כפשוטו על הבא מארץ אחרת וכו' והתרגום לעם נכרי סתם לגבר אוחרן, וכיון דפשט הלשון על איש מובדל ממנו או מצד מקומו א"כ איפוא הוא לשון עלגים ומקור וכזב לדבר כו', וגם לא יתכן שלא עשני עובד אלילים דלא אפיק ישמעאלים כו' וגם שלא עשני ערל אינו שייכות בנפש ואף בגוף בתחלת עשייה כולם ערלים, ומחוורתא להטור גירסת שעשני ישראל כו' יע"ש באורך וכמובא קצת מזה בראש דברינו בענין הלזה:

ד וע' בט"ז או"ח סי' תקצ"א סעיף ג' דבתפלה בעינן לפרושי טפי כל מה שאפשר והביא ראיה מזוהר בפסוק הצילני מיד אחי מיד עשו, ובט"ז או"ח סי' קכ"ז ס"ק ד' במש"ז דבתפלה ראוי לומר לשון מבורר טפי ופתה לפעמים על דברי שקר לכן טוב לומר ומתפייס ויהיה בארמית יע"ש, ובב"ח טא"ח סי' קפ"ז אות ג' שהר"מ היה אומר נודך ולא נודה לך כו דכל היכא דאיכא למיטעי לא סמכינן אקרא, וע"ש בסי' תקפ"ב והר"ם מרטנבורג היה אומר לחיים בשבא ולא בפתח כו' וע"ש בב"י שהר"א מפראג תמה שהרי בישעיה כתב לחיים בירושלם בפתח כו' ורש"ל כתב כי מהר"ם אזיל לטעמיה דכל היכא דאיכא למיטעי לא סמכינן אקרא וכו' יעש"ב, וכמ"ש בשו"ת לחם רב סי' א' דלשון תפלה לחוד דצריך לפרש הדברים שלא יפול הטעה באזני השומעים ואפילו בפירוש רחוק אבל דרך המקרא לדבר בלשון סתום יע"ש ובב"י א"ח סי' נ"ג שלא לומר ויתקלס כיון שהלשון קילוס נמצא גם לגנאי, והובא במעשה רוקח מה שכתב הרר"א בשם אביו הרמב"ם שהיא מלה משותפת בין העלוי והפכו אמר הכתוב והוא במלכים יתקלס וזה יובן ממנו העלוי ואמר ויתקלסו בו נערים והוא היפך העילוי, ואפשר לפרש

והוא במלכים יתקלס שחוזר אליו ויהיה פירושו והוא ישחק במלכים דומה לכוונת סוף הפסוק ורוזנים, משחק לו, ולבארו שיתעלה בזה הלשון הוא טעות ולסיבה זו ודומה לה כעס ר' חנינא על מי שהרבה בתוארים ואמר למי נאה להלל גבורות ה' למי שיכול להשמיע כל תהלתו עכ"ל בענין הקדיש שהועתק מחדש בקובץ תשובות הרמב"ם מסוף ח"א בחדושי הרמב"ם שקבצם הר"ר אברהם בנו ובס' שבולי לקט השלם, בענין תפלה אות ת' וז"ל ובפרש"י חבקוק סי' א' י"ד בפסוק והוא במלכים יתקלס וכן בפסוק לעג וקלס לסביבותינו, ובס' הגדרים שישתבח המשתבח בשבח בערך אל הנבזה שמתכבד בקלונו שיעריך שבחו בערך שבחי המלכים ובזה ישבח א"ע ומגנה המלכים, ובמעשה רב מהגר"א מווילנא בסי' ק"נ בסוף השבח בזמירות למו"ש זכר זאת ליעקב ולא אלה שהוא מעשה עגל כמ"ש גם אלה תשכחנה וכדרשתם בברכות ל"ב ע"ב, ופשיטא דלא תיקנו הברכה במה שבלשון המקרא אדרבא להיפך מהמכוון ואשר יותר נאות לבחור לשון מבורר:

ובלאו הכי כתבו התוס' ברכות נ"ב סוע"ב בד"ה בברא כ"ע לא פליגי וא"ת הואיל ולא פליגי בלשון ברא אמאי אמר בורא וי"ל דלשון קרא עדיף, וע' בנוב"י תנינא חא"ח סי' ל"ג דבכל מקום יש לאחוז בלשון המקרא בכל האפשרי דלשון מחילה לא מצינו בכל המקרא וכו', וע' בשו"ת יהודה יעלה חיו"ד סי' שכ"א שהרי ברש"א תענית ז' ע"ב בד"ה תחוללי תבטל כמו לא יחל דברו וסוטה ר"ד י' שהוחל שבועתו בטלה מלשון לא יחל דברו וברכות ל"ב ויחל משה שהפר לו נדרו דכתיב לא יחל דברו כו' אבל אחרים מוחלין לו.

ומ"מ כשאומר בלשון שלילה הנוסחא היותר מוחוורת לומר שלא עשני נכרי, שאם היות הלשון בלתי מבורר כ"כ עכ"פ אינו בכלל דובר שקרים לפני השי"ת ואין בזה חשש ברכה לבטלה, וע' ראב"ע שמות סי' כ"א ח' לעם נכרי כי כל עם שאינו ישראל נקרא נכרי ואיננו כמו זר שנקרא שאיננו ממשפחת השבט כו' והנה נכרים נקראו בני הפלגשים ובני עשו עמהם יעש"ב ורמב"ן ובמכלתא שם וברא"מ שנדחק לפרש שהעלה עליו כמכרו לעכום"ז, ואם שהאמת שלשון נכרי משותף על כל אומה ומשמעותו לפעמים גם על אנשיו זרים מאומתו כמו בראשית סי' ל"א ט"ו הלא נכריות נחשבנו לו ומשלי כ"ז ב' נכרי ואל שפתיך וקהלת סי' ו' ב' כי איש נכרי יאכלנו וכדומה, ועיקר הוראת נכר על התרחקות כפי' רד"ק עובדיה א' י"ב ביום נכרו שנתנכר מארצו והיה כנכרי שהוציאו ממנה:

ואיוב ל"א ג' ונכר לפועלי און שראוי לעשותם זר ונכר, ובתהלים סי' ס"ט ט' ונכרי לבני אמי, ואף שהתרגום נקט והיך בר עמין, ובזבחים כ"ב ע"ב יכול בן נכר ממש וכו', ובשבט יהודה בענין השביעי בויכוח מלך ספרד עם החכם טומאש שהשיב לו בשם הר"י אברבנאל כי המכיר בלשון עברי יודע כי יש הבדל בין לשון נכרי או גוי כי הנכרי הוא שהתנכר ליוצרו ואינו מאמין בעקרי הדת אבל הנוצרי כיון שמאמין במציאות הבורא ובחידוש העולם והנבואה והשגחה ושכר ועונש לא יקרא נכרי יע"ש באורך, וכמ"ש מאורי אור ח"א במודעא בראש ספרו דשם נכרי הוא הכופר בעיקר כי בדעתו הוא נכרי בעולם לא בורא ולא מנהיג וכו' יע"ש, והרחבתי הדברים קצת בפרטי ענין השאלה באשר ידעתי כי קשה להעולם לשנות מהרגילו במה שרואה שרבים נכשלים בו מבלי משים על לב, והמונע באמירת הנוסח של"ע גוי יתברך בברכת אברהם ויצחק להשים אותו לגוי גדול ועצום, ואם נקיים הנוסחא שלא עשני גוי היה ראוי להיות כמו בעלינו לשבח שלא עשנו כגויי הארצות וכו', ולא בסתם גוי שמורה אדרבא על הקבוץ מהאומה, ושגם לפי הנהוג במטבע ברכה זו לומר בלשון שלילה עכ"פ ראוי שלא לומר רק שלא עשני נכרי או עובד גלולים או עובד אלילים היינו עובדי ככבים הקדמונים וכדומה:

סימן יד

להרב דקאמינקא דקיעוו וכו' ר' משה נחום ירושלימסקי מחבר מנחת משה וכו' בדבר שאלתו אם מינוי ש"ץ מוכרח להיות בהסכמת חבר העיר, ובפרט שיש על הש"ץ רינון וקלא דלא פסיק ושבהיותו מתגדר מימים כבירים באומנות השו"ב ואם יפיקו זממם לקבלו לש"ץ יש לחוש שלא יהיה אז בידם לדחותו גם מאומנות השו"ב בהיות שבקהלתם נדרש עוד (א) כבר האריך בשאילת יעבץ ח"ב סוף סי' קצ"ו בש"ץ שנתמנה שלא ברשות הרב שאין ראוי להוציא את הרבים ידי חובתם שהתנאי הראשי שלא יהיה ביתו ריקן מעבירות כו', וע"ש בסי' ע"ח אות ה' במאמרם באבות דר"נ פרק ל"ו חזון וטבח כו', ובחלק א' סי' קס"א שהוא אחד הסיבות לאריכות גלותינו אחרי שכלו כל הקיצים כי איך תקובל תפלתנו שיבנה בהמ"ק ע"י צירים וחבלים כאלה שעל ידיהם נדמה בהמ"ק מעט למערת פריצים כמה קהלות נתרבו בסיבתם עד מתי יהיה עוון זה טמון בידינו לשלוח לפנינו מליצים להטיל קטגוריא וכו', וע' בספרו מגדל עוז עליית יחוד המעשה פרק ה' בד"ה ונאמר ובשער עליית דרך ארץ פרק ח' בד"ה בהכ"נ צריך להשמר שלא להלכד ברשת ההמון כו' במנהגי נגוני חזנים כו', ובבכור שור לתענית ט"ז ב' האריך בדברים היוצאים מהלב הנאותים לעמוד הוראה כמוהו (וכמ"ש בנוב"י

קמא חיו"ד סי' כ"ב וראיתי אחד קדוש מדבר הגאון התב"ש כו', שהיה ממש יחיד בדורו עכ"ל) משם מדבר בהתלהבות תוכחת מוסר על מינוי החזנים מטיבי נגן שמצד זה לא ישגיח אם פרקם נאה, ובחידושיו לרה"ש כ"ה ב' ונתמנה פרנס כו' מתרעם על הפרצה מהמנויין ע"י תחבולות אשר מזה נמשך קלקול שוחטים וחזנים ומקואות וסופרי סת"ם כו', ובתואר משה על הלכות שחיטה בסי' י"ח סו"פ י' האריך באיסור קבלת ש"ץ בלי הסכמת הרב דמתא, ובלאו הכי הרי מינוי הש"ץ צריך להסיע על קצתן ולאו כל כמיניהו היכא דליכא אדם חשוב כב"ב ט' א' וח"מ סי' רל"א בהג"ה, וע' בשו"ת מהר"י ברונא סי' פ"ה בש"ץ שזינתה בתו שיש להעבירו אם אפשר באחר, והעיקר שצריך הסכמת חבר העיר להשגיח שיהיו הבוחרים אותו לש"ש מצד מעשיו ומדותיו ולא שיהיה הריצוי לעם מצד עריבות קולו לחוד ולבדחם, ועכ"פ החובה לעמוד בפרץ ולהורות לעם לבחור הדרך הישרה לקבל ש"ץ כשר ואף שאינו יודע לנגן בנגינות נכר ולהפריד אות מחברתה ולא במי שראוי לדון עליו ולחפות על מומיו בעבור היותו מטיב נגן, וע' במ"א סי' רפ"א ס"ק ד' וכבר האריכו הקדמונים בגנות המשוררים המפרידים תיבה וכו', ולא גרע משאר מינויין של מצוה אשר זה כל פרי התמנות הרבנים להשגיח במילי דשמיא וכמ"ק ו' ע"א האי צורבא מרבנן כל מילי דמתא עליה רמיא, ובמ"א סי תקע"ט ס"ק ז' דלא בעינן רק רגיל בתפלה שלא יטעה, ובמטע משה סי' ח' האריך במה שסיים הרב בסי' תקפ"א שהכל כשרים רק שיהיה מרוצה לקהל וע"ש בא"ר ס"ק ט"ו כל המסייעים לש"ץ שאינו הגון כאלו גוזל טוב מן הקהל ועתידין ליתן את הדין כו', ובתענית ט"ז א' היתה לי נחלתי כאריה ביער ע' רש"י והיינו שגורם סילוק השכינה מבית המקדש מעט ולברוח מנחלתו כמו מאריה ביער, ובתשובת הרא"ש כלל ד' סי' כ"ב מתרעם כי חזני הארץ הזאת רק להנאתם לשמוע בקול ערב כו' והקב"ה אומר על כן נתנה עלי בקולה כו', וע' בס' ראשית בכורים ח"ב משו"ת חינוך ב"י בתוכחת מגולה בדף כ"ט סוע"א מחולשת העבודה במדינות הללו מצד השליח, וע' בטל אורות שער רביעי בדף פ"ה ע"א שהאריך בדברים החוצבים להבות אש במינוי ש"ץ מצד נעימות קולו לבד, ובקהלת שלמה בדיני שופר דאם אין הש"ץ י"א ובעל מע"ט ואינו מתחרט על חטאיו בכל לבבו איך יתכן שיהיה המליץ בין הב"ה והצבור, ובסוף אגרת המוסר להר"ר שלמה אלעמי מגלות קטלוניא בשנת הקנ"א ובקשטיליא ועוד תשוב תראה בעבודת התפלה כו' ולא שתו לב לבחירת חזניהם זולת אל ערבות הקול ולא הקפידו על מעוט הבנתם ופחיתת מדותיהם ועוד נוסף עליהם חשודים וכו' יע"ש:

ובחת"ס חא"ח סי' כ"ה בש"ך שיצא עליו רינון וכלה זמן הכתב שמצד המנהג הוה כתוך זמנו שאין מעבירין משום רינון, אבל אם התנו בפירוש שיכולין שני הצדדים לחזור אחר ג' שנים דצריכין קבלה ומנין חדש אין נכון לקבלו מדינא, אבל אם יראה שיהיה מחלוקת עי"ז יניח ידו כי בלאו הכי אינו מוציא את הרבים בזמן הזה כו' יע"ש באורך, וכנראה שלא החליט סברתו כיון שלא נכתב בשטר חזנות שהיה תנאי מפורש דצריך לברר בעדים בלתי נוגעים או בהודאת בע"ד, ועכ"פ במה שאין מסלקין אותו לא מינכר כ"כ שיהיה כאלו מסכימין על התמנותו כיון שכבר החזיק ורק במה שאין מוחין בידים ובכח דאין החובה מוטלת כ"כ באינו ידוע שיצייתו, אבל למנותו לכתחלה כשיצא רינון בקלא דלא פסיק דכשהרב מעלים עין נראה כמחזיק בידם בשתיקתו שיחשבו שעושין כדין ומחניף לעוברי עבירה וכמו שהאריך בבכור שור סוטה מ"ז ב' משרבו רואי פנים בטל לא תגורו, שדברי מהרי"ו סי' קנ"ז והובא בח"מ ר"ס י"ב בהג"ה ויו"ד סי' של"ד דנהגו עכשיו שלא למחות משום שיש סכנה כו', היינו בברי היזיקא וכגיטין י"ד, אבל כשיש ניסה והמלטה מיד הרודף וכש"כ דיין הממונה לרבים כו' דאלת"ה בטלת לא תגורו מעיקרא וכנדה ס"א שלא נאמר אל תירא כ"א בדאיכא מקום לירא וכעין זה בתשובת הרשב"א הובא בח"מ סי' י"ב יע"ש:

ב ובעיקר הדין להמ"א סי' נ"ג ס"ק ז' בשם ראנ"ח סי' מ"ב (ושם מ"א הוא ט"ס) דקלא דלא פסיק אפילו יחיד יכול למחות להעבירו, ובהג"ה סעיף כ"ה דאין מסלקין משום רינון וע' בשו"ת רש"ל סי' כ' ויש"ש סי' נ"ב ולהפמ"ג דהרב איירי בקלא דפסיק וכ"כ במחצית השקל דאפשר דשניהם שוין קלא דלא פסיק ועדים, ובשו"ת השיב משה חא"ח סי' ד' הקשה דהא אפילו ממון אין מוציאין בקלא דלא פסיק ונדחק דאף דלא נגבה ככל דיני גב"ע דהוה כקלא דלא פסיק כיון דלרי"ו ומרדכי בעדות שלא בפניו כשר בדיעבד כח"מ סי' כ"ח סט"ו בהג"ה וכחולין אינהו מיכל אכלי לדידן מיסתם נמי לא, וליתא וכשו"ת רמ"א סי' י"ב ורש"ל סי' י"א דאף להמכשירין בעניני ממון אבל לפסול איש מחזקת כשרותו לא, ובשו"ת רשמי שאלה סי' כ"א האריך לדחות דברי הבית שמואל אחרון חח"מ סי' כ"ח בהעידו על השו"ב שלא בפניו לפסלו וגם למאירי דלאפרושי מאיסורא כ"ע בע"ד נינהו ומ"מ מסיים בנוב"י קמא חאה"ע סי' ע"ב בשם ר' בצלאל דכיון דפתיך ביה דררא דממונא לגבות כתובתה אין רשאין לגבות שלא בפני בע"ד

ויותר מסתבר מ"ש עוד דהא דאין מסלקין רינון היינו שנולד אחר הקבלה אבל כשנתודע מרינון שמקודם הוה קבלה בטעות, ובסגנון זה העלה בשו"ת מהר"י כהן תנינא חא"ח סי' ל"א ומדמה למכות י"א וירושלמי תרומות ר"פ ח' בעומד ומקריב ונודע שהוא בן גרושה

וחלוצה ולרמב"ם כמ"ד בטלה כהונה וכנגמר דינו בלא כה"ג שאינו יוצא משם לעולם, ובחת"ס חא"ח דהרב מיירי כשהש"ץ מרוצה לכל הקהל. דמדינא אין מעבירין אפילו בקלא דלא פסיק וראנ"ח מיירי דהמיעוט מוחים, וכן מתשובת רבינו שמחה שבמרדכי והובא בתשובת רש"ל סי' כ' שמסיים וכשנתמנה לש"ץ ואח"כ יאמרו אחד או ב' אין אנו חפצים בו ולא פשע שום דבר וכו', וע"כ דיחידים טוענים ע"י קול וכדומה וכה"ג קיי"ל בקלא דלא פסיק דאם לדידיה מהימן האי קלא יכול להוציאה בע"כ וכב"י סי' י"א ס"ק ו' עכ"ד, וע' בישש חולין פ"א סי' נ"ב, וכיוון למ"ש ראנ"ח בשו"ת מים עמוקים סי' נ"ב שאפילו מוחזק כבר בחזנות דבכה"ג אין היחיד יכול לעכב כדמוכח מדברי רבינו שמחה וכמ"ש הר"מ מפאדווה ואף להכל בו ותשובת הרשב"א אפשר שלא אמרו אלא לענין שאין חייבין לסלקו ברינון בעלמא אבל אם הם נקיי הדעת אינו בדין שיהא שלוחם בע"כ וכן נראה מתשובת רה"ג וכו' וכדאשכחן בדברים מכוערים שאין בהם לאסור אשה לבעלה ובקלא דבתר נשואין ומ"מ אם בא הבעל להוציא הרשות בידו ומצוה לגרשה וכו' ויותר יש להקהל לחוש לפגמם ולכבוד עצמם מלחוש לכבוד אחרים ולפגמם עכ"ל, ובשו"ת אורין תליתאי סי' פ"ג האריך ע"ד רש"ל דבאיתרע חזקת כשרותו י"ל דאדעתא דהכי לא קבלוהו כח"מ סי', ע"א ס"ג בנמצא כפרן בדבר אחד בטל הנאמנות שכתוב בשטר והכ"נ הוה מום במקח כסי' רל"ב ס"ב ובספק טריפות מחומרא בעלמא וכסי' תכ"א ס"ו מהמרדכי דהמניח:

אבל מה שהעתיק החת"ס שאם יאמרו אחד או ב' כו', לא מצאתי כן במרדכי פ"ק דתענית בלשון רש"ל, וכמ"ש בתשובה הורה ר' שמחה כו' ומסיים ר' יצחק בר שמואל וחסר הציון על איזה תשובה סובב דבריו, ורק דכל הענין כתשובת מהרי"ל סי' ק"ב ומהר"ם ב"ר ברוך סי' קי"א וכבר שלח לי ר' שמחה כי השו"ב והחזנות יכול למחות ולעכב ואיני חולק עליו כשיש רבים הממאנים אפילו מועטים ג' או ד' א יחיד כל דהוא איך יכול למחות כו' והיינו מלתא דפסיק דבעשרה מתפללים המיעוט, ובתשובת מאיר נתיבים סי' ל"ז הכריח מלשון הש"ע סי' נ"ג ביחיד שהסכים על ש"ץ אינו יכול לעכב אח"כ וכתשובת מהר"מ מפאדווה סי' ס"ד דש"מ דאם אין הרוב חפצים בו יכולין לעכב וכמהכי"ק שורש ל' שהתפלה במקום תמידין שהיו באים משל צבור ואין ראוי שיהיה שלוחם להקריב קרבנות שלא מדעתם עכ"ל, וכן בתשובת מהרי"ל הנ"ל דתפלה במקום קרבן ואין לכהן להקריב אלא כשמסכימים לעבודתו הלכך אין למנות ש"ץ אלא בהסכמת כל הצבור ואם אח"כ יאמרו המיעוט אין אנו הפצים בו ובלא פשיעה לאו כל כמינייהו לבטל התמיד הואיל וקבלוהו עליהם

ובשו"ת מהריא"ז ענזיל סי' י"ג דאף אם נתקבל מתחלתו בהסכמת כולם הרשות בידם לסלקו כשיהיה נראה להם איזה טעם כיון שקבלוהו בסתם וכירושלמי שהובא בתוס' יומא י"ב סוע"ב שהוסע מן הכה"ג מפני שזחה דעתו עליו [וכה"ג במגילה י"ג ב' כשהקב"ה פוסק גדולה כו' ואם זחה דעתו בה משפילו ובסו"פ טרף בקלפי שהעבירום מאומנתם מפני שלא היו רוצים ללמד מעשה הקרבנות ולחם הפנים, ומ"ש בב"י מתשובת הרשב"א שהיה המנהג שלא לסלק חזן בלא פסול משום חשדא, הא כתב בעצמו דמאחר שנהגו למנותן לזמן מוגבל ליכא חשדא ומסתמא כפירושן, ואף שמתשובת מהר"ם בסוף הכל בו דכל מינויין ונשיאות של צבור היה להם זכות של המנהג שלא להסתלק בלא פסול, כל זה במינוי נשיאות שהוא כמו פסיקת גדולה שפוסק לו ולבניו וכמגילה י"ג ב' ואפשר גם ש"ץ בכלל כשנעשה שליח ואמצעי לשמים כשכוונתו רצויה אבל לא נתפשט המנהג על בעלי אומנות כמו שו"ב ומנקר וסופר עכ"ל: אמנם הח"ס סי' י"א דקדק לחלק כשהש"ץ מרוצה לכל הקהל ואין מערער וכנ"ל דאזיל לטעמיה בא"ח חי' ר"ה בש"ץ שיצא עליו רינון דאין הקהל רשאין לסלקו גם לאחר כלות הזמן מצד המנהג דהא שרגילין לכתוב ג' שנים לטובת המשועבדים ואף דבפועל אחר דהוה מלאכת דבר האבד אינו יכול לסלקו באמצע זמנו והא זמנו לעולם הוא מ"מ אסור להשכיר עצמו ביותר מג' שנים דיוצא מכלל שכיר, וא"כ אם היה קביעות זמן בשטר חזנות הוה כתוך זמנו אם לא כשהתנו בפירוש שלאחר ג' שנים שני הצדדים יכולין לחזור דצריך קבלה למנין מחדש וע"ש בסי' ר"ו, ואפשר דאם כתבו על שנה א' או ב' שלא כדרך הנהוג דמזה מוכח דהתנו מפורש על זמן ואם נמשך אח"כ הוה כחזקה שאין עמה טענה (וע' להלן סי' ט"ו אות ב'), ובשו"ת ראנ"ח הנ"ל וחזקת החזן אינה חזקה לגבי צבור שכל צבור שוכרים חזנים ומוציאים אותם כפי רצונם כש"כ שלא קבלו אותו לחזן קבוע אלא לאקראי בעלמא ואח"כ נמשכה חזנותו בהיסח הדעת, והיינו כיון שהחזיק מעצמו ובשו"ת רדב"ז סי' קפ"ב שאם לא היה לצבור ס"ת יקראו בשל יחיד ואח"כ קנו הצבור ס"ת אין טענה ליחיד, וכן מדברי רבינו מאיר שבמרדכי פ"ג דב"ב סי' תקל"ג בסוף דבריו דגם במצוה בעינן חזקה שיש עמה טענה וכן במ"א סי' קנ"ג ס"ק מ"א מתשובת רד"ך סי' מ"ה אנשים שהחזיקו במצוה אין יכולין למחות באחרים שרוצים לזכות, ובשו"ת מהר"ש הלוי סי' כ"א דוקא שמינוהו הקהל על כך דומיא דכהן ובחזקת שררות אבות וכו', ובשו"ת פרי תבואה סי' ס"ה דמ"ש בא"ח סי' קנ"ג סכ"ב מיירי שבתחלה כבדוהו הקהל במצוה זו י ועי"ש בט"ז ס"ק י':

ובשו"ת בגדי כהונה חא"ח סי' ג' במ"ש המ"א דכשיצא עליו ש"ר בקלא דלא פסיק אפילו יחיד יכול למחות ולהעבירו והוא משו"ת רלנ"ח סי' קט"ז דאפילו היה מוחזק כבר בחזנות ומ"ש בתשובת רשב"א שאין מעבירין ברינון היינו שאין איסור בהעמדתו וכ"מ ביש"ש פרק גה"נ דאין מחוייבין לקיימו [וע' בשו"ת אורי וישעי סי' ס"ה], וקצת ראיה מתשובת מהרי"ל דהאי פשיעה שלא כהוגן ע"כ לא מיירי ביש עדים ומהדין להעבירו דא"כ אפילו כולם מסכימים בהעמדתו אין רשאים, והעלה דמ"מ ראוי לכ"א לחוש לעצמו ולא יהיה שו"ב דמתא ולא יתפלל בר"ה ויו"כ, ואולם בשו"ת מהר"ם מינץ מאובין סי' י"ד שכנראה היה השאלה בעובדא זאת מש"ץ ושו"ב החשוד על העריות מצד רינון והביא מתשובת הר"י הלוי חאה"ע סי' י"ג דאף דבשאר עבירות אינו נפסל אף לאותו דבר שנחשד עליו בקול חשדא בעלמא שאני גבי עריות דפסול דלוקין על לא טובה השמועה, ומזה הוציא דברגיל להתיחד עם א"א דאין לוקין משום הוצאת לעז כקידושין פ"א והוה כמו שאר עבירות דאינו נפסל לאותו דבר משום רינון בעלמא ואף דהלימוד מבני עלי וכשבת נ"ה על הנשים ששהו קיניהן י"ל לפרש"י בקידושין שם בד"ה אתה מוציא לעז כו' וא"כ בזמן שדנו ד"נ ליכא לעז שיהיו לוקין על היחוד דא"א, ועוד דבבני עלי לא יצא לעז על אשה מיוחדת.

ואם שזה קשה לכוון בלשון החשוד על העריות דהיינו רק בעריות הרבה שלא נודע בשביל, מי שלקה שיצא הלעז על בניה, וגם שגוף הסברא אינו מוכרח דהא מ"מ איכא חשדא דזנות על כל הנשים שנתיחד שמ"מ בא המלקות בשבילן, ועיקר דבריו תמוה דבשביל שחז"ל תיקנו שלא להלקות בא"א שלא להוציא לעז לא יכול למילף מקרא דלא טובה השמועה שקודם תקנת חז"ל, ומצאתי בשו"מ רביעאה ח"ג סי' קל"ב שהשיגו בזה, וגם דלב"ח אה"ע סי' כ"ב דדוקא היכא שהלקו לשניהם איכא לעז אבל אותו לבד מאן ידע דבעבורה הלקוהו וכן השיגו בשו"ת יהודה יעלה חאה"ע סי' צ"א, וע' בשו"ת מוצל מאש סי' ע' בד"ה אמנם במ"ש הנמ"י דהאי ודאי מרדות דרבנן דהא לא כתיבא לאו עלה יעש"ב ובשו"ת ראנ"ח במים עמוקים סי' מ"ב בדף מ"ב ע"ב, וגם מה שרצה לחדש דבא"א דאין לוקין על לא טובה השמועה לא מיקרי חשוד על העריות, וליתא דמ"מ חשוד הוה יע"ש בשו"מ הנ"ל עוד כמה השגות ובשו"ת משיבת נפש ח"א סו"ס ח' ע"ד הרא"ש דגם על יחוד יש מלקות דלא טובה השמועה ופסיל לש"ץ והאריך לדחוק בדבר הכל בו, וע"ש בתשובת מהר"מ מינץ הנ"ל בסי' י"ח שהאריך לפלפל במ"ש ראנ"ח דמ"מ בר חיובא הוא אלא דאי אפשר משום לעז כו'.

ועיקר דברי ראנ"ח בשם תשובת רד"ך דלהתרחק מהחשד הוא מה"ת כדאמר בפרק במה מדליקין וכדמשמע בפרק המקבל דסבר ר' טרפון [צ"ל ר' שמעון וע' בשו"ת ראנ"ח סי' ע'] אלמנה כו' וכיון שכבר ידע הש"ץ שמרננין עליו מכל החששות שממילא איכא מלקות משום לא טובה השמועה כקידושין ורמב"ם פרק כ"ד מסנהדרין וראייתו מהתשובה שבסו"ס הכל בו בש"ץ שמרננין אחריו שנתפס עם הנכרית אם נתבאר ע"פ עדים כשרים שנתפס עמה תפיסה שחייב כו' שמכלל שכל חיוב מלקות פסול, ועכ"פ לא כתבו רק בעובדא שיצא שם מזנה בעיר ואף שהקול יוצא רק מחמת הכיעורים סובר דשייך בזה משום לא טובה השמועה כיון שהביא עצמו לכך ע"י ריבוי החשדות ושלא נזהר שמתוך כך יצא הקול שעשה עבירה בפועל, ואף שלא נזכר בכל העריות רק מדברים מכוערים בלבד מ"מ סובר דגם לא טובה השמועה דבני עלי לא היה הקול רק מצד היחוד שבא הגורם לזה שיחשדום ע"י הזנות, ואם שפשטות לשון הכל בו דברננה שמרננין אחריו לא נפסל לא משמע כדבריו וכמ"ש בתשובת הר"ח פיזארו שלפ"ז מוכרח לדחוק דמ"ש דמלקין על לא טובה השמועה היינו בשנים או שלש פעמים, הגם דמה שהשיג מהרשב"א דבחזן אין מסלקין אא"כ נמצא בו פסול ורננה לא מיקרי פסול, זה כבר נתיישב בראנ"ח וכמ"ש ג"כ תלמידו בסוף התשובה דמ"מ אם הם נקיי הרעת יכולין להעבירו ג"כ, וע' בשערי תשובה מתשובת הגאונים סי' קע"ט ובאיי הים וע' בשו"ת עדות ביהוסף מהר"י אלמושנינו סי' ר"ז דמשום רינון אין להעבירו מטעם חשדא כיון שבזמנינו לא להחליף ש"ץ מזמן לזמן, וע' בשו"ת הר"י מיגאש סי' צ"ה אם הרינון על הש"ץ עודנו עליו ראוי לסלק כו' ואין ראוי להתפלל אחריו כו' אמנם אם היה הרינון על מה שעבר ועתה נראית עליו אותות תשובה אין מסלקין כו', ועיקרו מה שצריכין שלא יצא עליו ש"ר בילדותו הוא בח"צ כמ"ש מעבירין לפני התיבה זקן ורגיל ופרקו נאה שלא יצא עליו ש"ר בילדותו כו':

ובשו"ת תפארת צבי חא"ח סי' ג' הרגיש דבתשובת ראנ"ח דצריך רוב הקהל להעבירו ורק שבתחלה צידד דיחיד יכול למחות ומ"מ כתב אח"כ שיהיו רוב הקהל ונודע דרכי הפוסקים שאין ללמוד מתוך התשובה היכי שכתב כמה סתירות מכל סברא בפ"ע, אבל למעיין שגם בהתחלת התשובה לא צידד רק כפי שלחו לו הרבה ענינים מפרטי העדות שהרבה חששות שהיה על החזן מקודם וכיון שהוחזק אח"כ בפריצות ושאינו נזהר מלהביא עצמו לידי חשד במה שניתן לחשוד אותו ובפרט שטענו שלא קבלו אותו לחזן קבוע והציעו ג"כ שהם רוב הקהל קרוב לשלשים איש התובעים להעבירו, ולפי הדברים שהעידו עליו אם אין בהם חשש אויבים אפקוה לקלא יותר יש לכבוד שמים ולכבוד

הצבור שלא להכנס בחשש נתנה עלי בקולה ע"כ שנאתיה כיון שיצא עליו שם מזנה מריבוי החששות שהוחזק כבר בהם, אבל למה שנתברר לו אח"כ מהחכם שבמקום הש"ץ הר"ר חיים פיזארו שלא נמצא בכולם יודע דבר מה שהיה ראוי להעבירו כו' ושהעדים לא העידו בב"ד על רוב הפרטים מהדברים מכוערים וכתב שאחר שהשביעם ואמרו שלא ראו דבר מכוער כלל אין לחוש עוד גם אם יהיה ממש בעדותם השניה, וכפי שנתברר שהיו יותר מששים איש בעוזרי הש"ץ שהיו רוב הקהל, ושוב הסכים גם ראנ"ח לזה דאין נאמנים לחזור ולהגיד כו' ומ"מ אם החוששים לנפשם מעכבים כיון דאפילו בלא טענת פסול יחיד יכול לעכב לרבינו שמחה שהביא מהרי"ק אלא שמהר"מ בתשובה חולק והביאו הגמ"י בהלכות תשובה וכו' ויש לחלק דלא אמר אלא לכוף להיחיד לפרוע חלקו ושיהיה שליחו בע"כ או כשיש חזן מרוצה לכולם וזה רוצה לזכות מאיזה טענה אבל כשהיחיד רוצה בחזן אחר אינו בדין שידחו הצבור כו' עוד כתב מהרמ"פ בתשובה שלא נאמרו דברי הרר"ש אלא כשלא הסכימו עליו בתחלה, עוד נראה דוקא כשאינו בא עליו מטענת פסול אבל בנידון שלנו אינו בדין שיעכב עליו לסלקו מפני שיש בו פגמו של חזן וכענין שחששו לפגמו של כהן וס"ת ולכן גילה דעתו בהיפך דאין היחיד יכול למחות אפילו בקלא דלא פסיק כיון שלא הוחזק העדות בב"ד והבו דלא להוסיף עליו דבכל מקום יחיד יכול למחות עכת"ד ראנ"ח שהעתקתי בקוצר באשר הרבה מהאחרונים שלא היה לפניהם מקור דבריו שרמז עליהם המ"א והלכו בסגנון אחר מדבריו, ומה שכתב עוד בתפארת צבי בשם הר"ח פיזארו דגם הקול צריך שיהיה מעשה שהיתה בפועל אבל אם הקול היה על הכיעור לא, וזה לא נזכר בדבריו דעיקר השגתו משום דלא נפסל ברנון רק ע"פ עדים כשרים ומ"ש הכל בו בשם רב האי בש"ץ שיצא עליו שם רע וראוהו נשים כשירות ונדחה מלהתפלל ואח"כ הראה בעצמו שעשה תשובה אין דבר עומד בפני התשובה, התם היה השאלה שכבר העמידו אותו יע"ש, ועכ"פ לדינא יפה השיב דהקול צריך שיהיה לא משום עדי כיעור כאה"ע סי' י"א ואף שהיו עדים כשרים על הכיעור, ובשו"ת הר המור בחלק גדולת מרדכי סי' ל"ג שהגם שלרש"ל לא מיקרי קלא דלא פסיק כ"א כשהקול הוא ממקום אחר ולא מהכיעור, אבל איננו מוסכם כלל וע"ש בדרישה סי' י"א שחולק עליו וכן מתשובת רמ"א סי' י"ב הקול דע"י עדות רעוע לא מיקרי קול ולא כתב על עדי כיעור ממש:

והנה עיקר השאלה בתפארת צבי הנ"ל מצד שאינו מתפלל בתענית וימים נוראים והשם רע היה קודם קבלתו ואף שיחידים טוענים אנו רוצים בש"ץ שיהיה ראוי לתענית וימים נוראים מ"מ אחרי ששתקו לו ט"ו שנים אין נכון להעבירו ואף שקבלוהו על ג' שנים

מ"מ כיון שהניחוהו על עמדו ותלוי ברוב פורעי המס כתקון הקהלה עד כמה המה קרואי העדה וכו', ואולם אחר שנתחדש עליו אח"כ תוך הזמן והרוב רצו להעבירו יעשה המעשה כראוי עמו ויפייסו לו בממון לפנים משה"ד עכ"ל:

ונראה שגם דעתו כדעת האחרונים דבסתם ממילא נמשך הקבלה הראשונה שהיה, על משך זמן זולת היכי שנתברר אח"כ דבר פגום שראוי להעבירו והרוב מסכימים ולכן כתב כאן כיון שגם מתחלה לא היה מתפלל בימים נוראים וממילא שנתרצו על זה, וע' בשו"ת ארץ צבי חיו"ד סו"ס ה' בד"ה ומה שבאו בטענה שלא קבלו אותו בכתב התמנות, כיון שהוחזק כמה שנים לשחוט אצלם כאלו קבלו אותו וכתוס' יומא י"ב דכה"ג מתמנה בפה, ובשו"ת משיב כהלכה חיו"ד סו"ס ב' דלהש"ע ח"מ סי' ל"ד ביצא עליו קול שחשוד על עריות אין לפסלו לעדות יע"ש בסמ"ע דאף לרשב"א שמחמיר בקלא דלא פסיק לעדות ממון אבל באיסורין להיות חשוד לדבר אחד לא אמרינן יע"ש, אך לפמ"ש בש"ע הרב מלאדייא דאף להסוברים דפסול לעדות בא' מעבירות של תורה א"צ בדיקת סכין אבל בשו"ב קבוע דמתא כיון דהאידנא ממנין אנשים ידועים לכשרים ונאמנים על השו"ב דלא שייך זה, ובשו"ת אורין תליתאי סי' קכ"א דכש"כ לש"ץ שכל הפוסל בעבודה יש ליזהר ג"כ בש"ץ משום הקריבהו לפחתך ע' במ"א סי' נ"ג ס"ק ח':

ג והנה כבודו בספרו מנחת משה חא"ח סי' ד' הביא תשובת הרש"ק מבראד דמ"ש ראנ"ח דבקלא דלא פסיק נמי מעבירין היינו אם היה הקול שעבר על איסור תורה אבל בבא על הכותית דהוה מדרבנן בעינן עדים ממש, וכבר הובא בשו"ת מהר"ם מינן החדש שביאר זה ברחבה, ומ"ש לחלק דרמ"א מיירי שהיה הרינון שעשה עבירה, אחת פעם אחד אבל כשעבר כמה פעמים מעבירין ע"י קול בעלמא, וכבר נזכר זה בדברי הר"ח פיזארו בתשובת ראנ"ח וכנ"ל, ומ"ש דרמ"א דסובר דאין להעבירו ע"י קיל בעלמא מיירי בענין שאין רגלים לדבר והמ"א מיירי בענין שיש קצת רגלים לדבר וכדמשמע מתשובת מהרי"ק והובא בתשובת הגרז"מ חלק י', (וצ"ל בבית אפרים חיו"ד סי' א') דאף גבי שוחט ראוי לחוש לו ובהכי מיירי בנדה ס"א דלמיחש בעי עכ"ל, ושם הביא דברי מהרי"ק סי' קפ"ח (ושם קפ"ט ט"ס), והנה במהרי"ק לא נזכר רק לענין שיצא קול הברה ע"פ אשה שאמרה שמפלוני נתעברה כדי להשתיקו שהיה מחזיק הקול שיצא עליה ולקחת נקמה ממנו שאין לביישו שלא להעלותו לתורה דלפי' השאלתות שהובא בתוס' נדה ס"א ע"א ורא"ש פרק האשה סי' ה'] דלמיחש מיבעא שאם יטמין אותם יחייב ראשו [וע' בשאלתות פרשה וישב סי' כ"ח ופרשה שלח סי' קכ"ט] וא"כ אי לאו אימתא דמלכותא היה מצילם ואפילו לפרש"י שמא הרגתם ואסור להציל אתכם דלא חשש אלא לעשות

מעשה ההצלה שהרי השיאם להסתיר עצמם א"ו פשיטא דלקבולי לא בעיא לענין עשיית שום מעשה וביוש, והא דמלקין על לא טובה השמועה היונו נמי בקול, שהרבים מסכימים עליו ואינו פוסק, אבל בידוע שיוצא ממי שאין ראוי להאמינו הוה כשוברו עמו עכ"ל וגם הבית אפרים כתב להיפך דברינון לא מפקינן השוחט מחזקתו ואפילו בקלא דלא פסיק אין להוציא שום אדם מחזקת כשרות לענין פסול עדים ומכש"כ של אשה פטטנית דלאו לאפרושי מאיסורא מכוונה כ"א להשיאו שם רע, דאף בעל נפש א"צ לחוש במקום שיש אמתלא לתלות שבשאט נפש הוציאו עליו ש"ר בני בלי שם וכו', ושוב ראה ששאלתו כשאלת המהרי"ק וכנ"ל ומחמת שקצר בהעתקת המהרי"ק שכתב בכיוצא בענין זה חשב שגם מהרי"ק מיירי לענין שו"ב, והרי שם מבואר דלקבולי לא בעי לענין עשיית שום מעשה, ומה ענין לזה לקלא דלא פסיק ביש קצת רגלים לדבר, דאדרבא להעביר שו"ב מאומנתו הוה מעשה, ויותר היה לו להביא ממהרי"ק שורש ל"ג בשוחט שהעיד עליו עד אחד ששחט שלא כהוגן שאין לפסלו ומ"מ יש לדונו לפי מה שהוא אדם ואם הוא אותו שכבר נכשל בענין הבדיקה אי לדידי צייתי היו מעבירין אותו לגמרי כיון שיש רגלים לדבר, והובא ג"כ בש"ך יו"ד סי' ב' ס"ק י"א וע' בשו"ת רמ"א סי' צ"א מתשובת הרשב"א אב כשיהיה הדיוט מוציא קול ומתוך זה יצא רינון אין זה קול כלל, וע' בשו"ת מהר"י מברונא סי' קס"ז ובשו"מ קמא ח"א סי' קפ"ה, וע' בשו"ת מזרחי סי' כ"ד כשיש רגלים לדבר שהם שונאים ורוצים להנקם הם נוגעים בדבר וגדולה שנאה ואהבת נצחון יותר מאהבת ממון, וכ"כ רש"ל סי' ל"ג וע' בס' חרדים מצות תשובה פרק ד', וע' במ"א סי' קנ"ו משבת נ"ו א' בדוד דבדברים ניכרים רשאי לקבל, ובאגודת אזוב העיר על הירו' והובא בסמ"ע סי' תכ"ו ס"ק ב' דחייב להכניס עצמו בספק סכנה להצלת חבירו שזה נדחה מהא דנדה ס"א וכמ"ש התוס' מהשאלתות, ובעמ"א סי' נ"ו אות ב' דחאו כיון דהספק גם על הצלתם אם יודע שהטמינם שיסתכנו ג"כ עמו, ואין חילוקו מוכרח למעיין וע' במשנת חכמים הלכות דעות בתשובתו דף מ"ב ע"א בד"ה ונסתפקתי, ובשו"ת טו"ט ודעת תנינא סו"ס רט"ז בסתירת הרמב"ם פי"ז מאיס"ב בקול חליצה אין חוששין וכמ"ש בהה"מ דהוה דרבנן ולא חיישינן לקלא יעש"ב בד"ה ועל שאלתו השניה, ובתליתאה סו"ס כ"ז בשו"ב שאלמנת אחיו הרתה לזנונים ואמרה כי מאחי בעלה היא מעוברת דאף דאין לה דין עד מ"מ לפי ראות עין שגיסתו לא תגיד עליו שקר וכדי בזיון לאכול משחיטתו ולשמוע תפלתו ובפרט ששתקד העיד עליו עד אחד ששחט שלא כהוגן והאמינו לשוחט כיון דנאמן כשנים, ומ"מ עכשיו שיצא עליו הקול אף דהחשוד על עריות כשר לשחיטה כמו בחשוד על הגניבה, דאכילת נבילות וטריפות

חמור בעיני העולם מעריות ע' ביו"ד סי' קי"ט וכו' אבל למעשה אפילו אחרים לא יתגעלו במרק פגולו עכ"ל, ולח בא מבורר בשאלה אם היה קטטה ביניהם שזה שכיח יותר מצד שהוכיח לגיסתו על מעשיה ורצתה להנקם ממנו וכעובדא דבית אפרים שנזכר לעיל, וגם על עד א' שהעיד עליו מכבר היה לחקור הרבה בפרטי הענין ולא היה לו להשיב אלא שצריך למנות ב"ד וכמ"א סי' נ"ג ס"ק כ"ה מהכנה"ג לענין רינון בש"ץ שאולי יתברר ע"י דו"ח שיהיו אמתלאות להחזיק דבריה, אבל לפי אופן השאלה רק מצד שאין גיסתו חשודה לשקר עליו אין בזה ממש, ולפי דרכו היה לו ליישב דרמ"א דבקלא דלא פסיק מעבירין היכי שהיתה גיסתו וזה ודאי דבר בטל מעצמו, ואף היכא שלא היה לו שום קטט עמו אפשר שחושבת שיאמינו לה יותר על גיסה ושיחייבו אותו לזונה ולפרנס הולד או לחפות על פי שזינה אתה שהבטיח לישא אותה או שיהיה יותר נאות להפרוצה לומר על השו"ב שחושבת שיהיה לטובת הולד להסתיר האמת, ויפה כתב מעלתו בסי' ה' בספרו מענין כזה דהכל תלוי בראיית עיני המורה דיש רגלים לדבר לקלא דלא פסיק, דהא מבואר באה"ע סי' י"א וע"ש בב"ש ס"ק י"ב דקול מחמת אויבים לאו ריעותא היא כלל עכ"ל, ובשו"ת רמ"א ר"ס י"ד השיג על פסק הג"ר שכנא בענין אויבים אפקוה לקלא היכי דעברי עבירה ודחה דבריו ובאלפסי פ"ב דיבמות ואית ליה אויבים לנטען וכו' (וע' בתשובתי להלן סי' פ"ד ות א'):

סימן טו

להרב מגאוורא ר' יעקב זאב כהן המתגורר כעת בפאסוואהל הגיעני מכתבו במה שנשאל בעברו דרך וויסאקי בנדון ש"ץ ושו"ב שקבלו על משך ג' שנים וגם להוראות או"ה, ושמצד איומי האיזבארציק שהתקשר אתו היו מוכרחים לקבלו (אשר עיקר הענין רחוק בעיני לצייר שיהיה אונס שבידו לעשות לרוב בני העיר אם לא היו מסכימים במינויו), ובתוך הכתב מבואר שקבלו על עצמם כל ימי המשך לאסור עליהם קניית המלח מזולתו כבשר חזיר ונבילה, וכשעבר משך שנה פרצו רבים יען שיצא עליו קלא דלא פסוק שאין רוח כו' ואדעתא דהכי לא קבלוהו, (אשר לא באו דבריו מבוארים אם רק על דברים מכוערים ופריצות ואם ממי שיש ממש בעדותו, ואף כי מכסה קלון ערום אבל לא בהבא לשאול הלכה למעשה ולהוציא אדם מחזקת כשרות, וכנראה ממכתבו שהיו לו מתנגדים גם בתחלת קבלתם ואויבים דאפקוה לקלא ועמש"ל סו"ס י"ד), וכעת אחר זמן המשך פרצו רובם בריש גלי באמרם שאפילו התרה א"צ כדין כל האיסורין על משך זמן כיו"ד סי' ר"י וי"א שצריך התרה כנדרי עה"א וי"א שזה נקרא נודר על דעת חבירו דלא מהני התרה

כסי' רכ"ח וגם דשלא כדין העבירוהו דאין מעבירין ש"ץ משום רינון בעלמא, וכעת לא רצה להעיר בזה מאומה עד שארשה אליו להיות לו פ"פ לפני ושהבטיחם לכתוב אלי לשאול את פי ויעשה מה שמוטל עליו:

ועם כל אריכות דבריו באו סתומים בעיקר שאלתו אשר בכלל אין רצוני להשיב על שאלה סתומה כזאת לולא שבא בטענה אשר נעניתי לו ראש בהיותו בביתי להשיבו בספק הנוגע למעשה ואני משיבו בקצרה על כל פרטי השאלה:

א הנה לפי נוסח ההכרזה כבשר חזיר ונבילה לא הרגיש מה שמבואר ביו"ד סי' ר"ה דלא מהני בדבר האסור אלא כשהיה בדבר הנדור כמו הקדש ובשאר נדרים הסכים הש"כ להכרעת רמ"א דא"צ שאלה גם מדרבנן (והארכתי לפלפל בחיו"ד סי' ט' אות ג'):

ואולם בעובדא דידיה שכבר כלה הזמן מבואר בתוס' ביצה ה' סוע"א סו"דה דבר שבמנין דכשעבר הזמן ממילא בטל וא"צ היתר וע"ש ע"ב בתוס' ד"ה מכדי וסנהדרין נ"ט סוע"ב מכאן נראה שרש"י חזר בו וע' רש"י ביצה ה' א' בד"ה מנא אמינא וע"ש ברא"ש, ובשו"ת רמב"ן סי' רע"ז והיא לרשב"א דכשעבר הזמן ממילא בטילה התקנה כו' שכן דעת הקהל מתחלה כההיא דאמרינן על דעת בעלה היא נודרת וכמו שהאריך בבאור דבריו בתשובת רלנ"ח סי' מ"ב, ובשו"ת דברי ריבות סי' קס"ב וסו"ס קצ"ז שהלכה פסוקה שהסכמה לזמן בהשלמת הזמן נתבטלה ממילא וא"צ היתר וכמ"ש רד"ך בית י"ד, ובשו"ת נחלת שבעה סי' מ"ד באם ההסכמה נעשה בתחלה על תנאי כו' ובתה"ד סי' שמ"ב ותשובת מהר"מ במיימוני דהרבה פעמים עשו תקנה לזמן ואין בדעתם לקבעם לעולם, ובשו"ת דברי יוסף סי' ל"ב האריך מגיטין ל"ו וע"ש בתוס' ד ה בזמן ובר"נ (וע' בתשובתי לחיו"ד סי' ק"א אות א'), וע' בהג"א פ"ק דכתובות אות ג'), וגם דכאן שהקבלה מתחלה רק להחזקת הש"ץ והוה כתולה נדרו בדבר שאביה רע דכשעשה תשובה או שמת שרי וכנדרים ס"ה דהוה כפירש בהדיא וכרא"ש כלל יו"ד סי' ג' ורשד"ם חיו"ד סי' קכ"ב:

ואף דאין מסלקין משום רינון בעלמא אף שבא הרינון לאח"כ, מ"מ מצד המנהג היה הקבלה בלי משך זמן כל שלא התנו וכחת"ס או"ח סו"ס ר"ה, מלבד דלאחר משך הכתב דאינו אלא מצד המנהג משום חשדא ובכה"ג שנודע הרינון לאח"כ אפשר דליכא ג"כ מנהגא ובפרט בשו"ב דצריך חזקת כשרות יתירה שיהיה י"א מרבים ואיכא אומדנא דמוכח דלא היו מקבלים מתחלה אם היה נודע להם מהרינון, ואף אי נימא דמצד המנהג אף שקבעו זמן אדעתא דהכי נחתו שישאר לעולם בחזקתו, מ"מ קבלת האיסור שהסכימו אין לחול על הזמן שלא הכריזו ואף אם היה מפורש בכתב שיחזיקו אותו לעולם מ"מ האיסור נעשה על משך זמן וכשעבר הזמן שנשתעבדו נסתלק האיסור ואין לו עליהם

רק תביעת ממון ולא לאסור המאכל שלא נכנסו מתחלה לתלות האיסור בזמן שיעבודם מקבלתם, כיון שהתנו בפירוש שהאיסור על זמן ידוע ממשך זמן המפורש בכתב, ואף אם לשון ההכרזה היה בסתם אין קפידא אם לא הזכירו השמש בהודעתו שהוא רק לזמן ותלוי רק בהסכמה בעת קבלת האיסור מרוב הקהל, דהכרזת השמש הוה רק כהודעה דהקבלה היה מקודם באסיפת הקהל:

ב ובעיקר הדין מחויב הקהל לאחר שעבר זמן המבואר בכתב שדעת שו"ת מאיר נתיבים סי' ל"ג שעמא דבר שמעמידים חזנים ושמשים ובטעם כל דהוא מעבירין, ושאני מצוה שאדם זוכה בה ע"פ חזקה שאין בה שליחות וכסו"ס קנ"ג, ומ"מ כיון דבמקומותינו המנהג שלא להעביר גם לאחר זמן הכתב בודאי שנתמנה על דעת המנהג ואיכא משום חשדא גם בשאר המנויין וכא"ח סי' נ"ג סכ"ו וע"ש בב"י שהזכיר דברי הכל בו בשם תשובת הרשב"א שהמנהג למנות על זמן ושאח"כ יצאו אלו ויכנסו אחרים תחתיהם וכיון דהמנהג כן הוה. כאלו התנו וכמ"ש הכנה"ג בשם מהר"א די בוטין אני חוכך דשמא דוקא בזמן הרשב"א שהיו משנים החזנים מזמן לזמן אבל בדורינו כל ש"ץ שמסלקין אותו אם נכנס הקהל אחר ודאי חושדין אותו, וע' בשו"ת לחם רב סי' ל"ב שהאריך עוד בזה, ובשו"ת חמדת שלמה חא"ח סי' ג' לענין ש"ץ דהמעיין בתשובת רשב"א שהביא ב"י א"ח סי' נ"ג נראה דוקא היכא שהמנהג כך בכל המנויים דליכא חשדא אבל היכא דאין המנהג בהשתנות המנויים אין לסלקו גם לאחר כלות הזמן והא דכתבו לכתחלה על משך זמן אולי יהיה איזה חשד עליו שיוכלו לסלקו, ובנתיבות עולם למהר"ל מפראג בסוף עמוד הדין דעון גדול הוא לקבל רב לזמן שע"י כן מוכרח להחניף כו', וכן בחת"ס חא"ח סי' י"א שהבין בפשטות דבלא פשיעה במה שלא כהוגן אין להעבירו לעולם וכמש"ש בסי' ר"ה באריכות וע"ש בסי' ר"ו דהקהל אינם יכולים לחזור אפילו בכלות הזמן, וביו"ד סו"ס רמ"ה בשם הכל בו דמיירי במקומות שנהגו בימיהם להחליף ההתמנות שמכבדים זה לזה על זמן ואינן נוטלין פרס ובמדינות הללו לא נשמע מעולם להורידו מכסא הרבנות שלו יעש"ב:

ועכ"פ מוכח דהרב מיירי שהתנו בהדיא שבכלות הזמן יהיו רשאים לבחור במי שירצו או מצד שהמנהג כן וכסי' נ"ג סכ"ו בשם הרשב"א וכנ"ל, וע' בחת"ס חח"מ סי' כ"ב וסו"ס קע"ב ובשו"ת רש"ל סי' ך' דבתוך זמנו כל שלא נמצא פסול אין יכולין להעבירו אפילו כל הקהל היכי שאין יכולין לברר עליו פשיעה ודבר שלא כהוגן רק שיכולים להורידו ולשלם לו שכרו כו', מ"מ לדידן דהמנהג שנמשך הזמן של המנויים גם לאחר זמן הקצוב ושלא להעבירם לעולם איכא משום חשדא וכמ"ש הפוסקים, ובשו"ת יד אליהו סי' ל'

בד"ה נמצא דהראשון חוזר לעבודתו כשירצה דהתם מחמת אונס עבר מהתמנותו כו' וא"צ סירוב כשירצה להתפלל ואפילו הקהל אם ירצו שלא למנותו עוד דהרשות בידם אף אם היה מתמנה מתחלה בלא זמן רק כל ימי חייו עכ"ל, ובשאילת שמואל חא"ח סי' ו' דהמשך הזמן שכותבים רק לתקנתם שלא יחזור בו תוך המשך וכירו' פ"ק דמו"ק הלכה א' דאין מורידין זקן שסרח וע' רמב"ם פ"ז מסנהדרין וכו', ן והעלה דכמו דאם נתיקרו הבתים דהשכירות לפי ערך היוקר והכ"נ אולי אם נתעלה הכנסת העיר וגם לפי ערך בהוצאה אם הוזל הרבה וכרמב"ם פ"ד מכתובות וכו' יעש"ב ובחת"ס חח"מ סי' ה' וקס"ו, וע"ש עוד בחא"ח סי' מ"א במ"ש בשו"ת סי' נ"ג ס"ק ל"א מתשובת הרמב"ם (כמו שהביאו רדב"ז והוא מספרי וילקוט שופטים) דאין מורידין אדם מקדושתו מסנהדרין גדולה עד חזן הכנסת אא"כ עבר עבירה בפרהסיא ואם נתקיים עליו בעדים אין להסירו עד שיקבל עליו מה שהוא חייב ע"פ הדין, וע"ש שסיים ומ"מ בגוף הענין אם להעביר רב מגדולתו אם חטא אני נבוך ועוד נ"ל שאין להביא עדים מאנשי אותה העיר בודאי אם באו רק לעונשו מהימנינן עליו דלא גרע מקרובי הנרצח והמוכה אבל להעבירו מאומנתו הוה להו כבני העיר המעידים על ס"ת שלהם, ובשו"ת אמונת שמואל סי' ז' הביא דמהרי"ק שורש ל' שהתפלה במקום תמידין משל צבור שאין להיות שלוחם שלא מדעתם וכש"כ שביד רוב הצבור לדחותו אף שהחזיק מכמה שנים כיון שאין מרוצה לכל שקולו נמוך ומתפלל באריכות גדול כו' יעו"ש, ואין זה נפ"מ לדידן שהמנהג שלא להעביר בלי שום פשיעה, ובפסקי מהר"י ברונא סי' רנ"ג ושו"ת ראנ"ח סי' ע' ועוד יש לה"ר דאפילו מתבטל חזקת הראשון לגמרי ע"י השני כו' יעו"ש ע"ד תשובת מהרי"ו בענין חזקת הרבנות, ובח"ס חחו"מ סי' קס"ג הביא מפסקי מהרא"י באורך לענין אחר, ואין זה נוהג במקומותינו וכח"ס חיו"ד סי' ר"ל במ"ש ביו"ד סי' רמ"ה סכ"ב בהג"ה דאפילו מקפח קצת פרנסת הראשון כו' אבל בזמן הזה שקוצבים שכירתו כפועל כו' וכבר זכר זה הרב בכל רווחא דעבידא דאתיא בגבולו אסור לשום אדם לקפח פרנסתו והרי זה כגוזל ממש, וע' בתוס' תענית כ"א גבי אילפא ור' יוחנן וברכות כ"ח א' מהא דראב"ע לישתמש יומא חדא כו' וע"ש ברש"י, דהתם היה החשש, שמה שהעבירוהו רק עד שיפייסנו לר"י ומ"מ הא קאמר מעלין בקודש כו' וע' רש"א ויע"ד בסופו, וע' בשו"ת אורין תליתאי מח"מ סו"ס רל"ז אף דכל היתר קבלת שכרו משום שכר בטילה ומ"מ אסור להשיג גבולו, וע' במביט ח"ג סי', ד' בד"ה שלא לשתף אחר שלא מדעתו, ובשו"מ קמא ח"ב סי' ל"ג לענין קידושין בלי רשות הרב ובשם אריה חח"מ סי' כ"ו וכ"ז בעניני הכנסת רח"ש דשכירות מהני אף בדבר שלא בא לעולם והארכתי בתשובה בחאה"ע וחיו"ד סי'

א' אות ח', ובשו"ת אגודת אזוב המדברי חיו"ד סי' י"ד הביא ג"כ דמה שכתבו בכתב ההתקשרות על משך זמן כדי שיתחייבו הצבור ולא שיתחייב להיות אצלם דאם היה הזמן שוה לשניהם חושש שלא יסלקוהו בכלות הזמן ולא יוכל להשתדל במקום אחר עד שיכלה הזמן הקצוב, ובפרט בג' שנים דע"כ לא נתכוונו להכשילו באיסור השכירות בעבד עברי כח"מ סי' של"ג ס"ג בהג"ה [וע' בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג סי' ע"ב, וע"ש בסי' ע"ז], וע"ש עוד בסי' י"ח בד"ה אמנם כו' במ"ש ריב"ש סי' רע"א שזוכה מכח חזקה שהחזיק בעצמו והובא ביו"ד סו"ס רמ"ה בהג"ה וע"ש בדברי הכל בו שהובא ביו"ד סי' רנ"ז ס"ב בהג"ה דקאי גם אשאר מינויים, וגם י"ל דמיירי כשבאים לסלקו בכלות הזמן שקצבו לו דליכא חשדא ולא בהחזיק זמן רב אח"כ וכדמשמע מהכל בו שכן נהגו שבכלות הזמן אחרים נכנסין והובא בד"מ וש"ך ס"ק ד':

ומ"מ בעובדא דידן לאחר שעבר זמן הקצוב ואיכא עליו רינון מסתבר דבכה"ג ליכא למיחש לחשדא וכמו שהבאתי מהחמדת שלמה דמשך הזמן שכותבים שמא ימצא עליו אח כ שום חשדא שיוכלו לסלקו, ומבואר שדעתו דלא כהח"ס חא"ח סי' ר"ה דאין מסלקין משום רינון גם לאחר המשך מצד המנהג דבסתמא לא בטלה חזקתו רק בהתנו מקודם בפירוש, ובפרט שלא ירבו הקטטות שרוב מנין ובנין אין רוצים להחזיקו, ואף לרש"ל סי' ך' דאף שמעבירים אותו מאומנתו להיות שו"ב אין מסלקין אותו מש"ץ שהוא אומנות אחרת, מ"מ ס"ל להמאיר נתיבים בענין ש"ץ ושו"ב כה"ג, ועוד בנ"ד שבא בשאלה שנפסל להיות שוחט מחמת איזה מכשול, ופשוט דלא גרע מרינון דעלמא:

וגם שבעובדא דידן היה לדון על תחלת ההתמנות שהשו"ב הוא המורה בעצמו דממילא יש לדון גם על היתר לקיחת הכרכשתות משחיטתו להפוסקים בהיתר לקיחתם מכשירות מצד שאינו מורה בעצמו בלי ש"ח, והא דחולין ט' ע"א אלא כדי ביקור טבח חכם ופרש"י שאין חכם מופלא ממנו שיהיה צריך להראות סכינו לחכם העיר מפני כבודו, י"ל דמיירי כשאין לו הנאה כלל משחיטת הכשירות ולא בשו"ב זמנינו, או אפשר שיהיה אסור להורות בעצמו בכה"ג גם בגוונא דליכא חכם מופלא ממנו והארכתי בפרט זה בתשובה במקום אחר:

ג ובדבר הטענה על הקבלה מצד אונס האיומים אין רצוני להכנס באשר לא אדע פרטי הענינים המכריחים ובמה שנתחדש להם אח"כ הידיעה מהרינון, ובשו"ת ר' בצלאל אשכנזי סי' כ"ה בטענה השלישית שטענו מקצת מהם שאפילו בחתימתם היו אנוסים וכו' והשיב מתשובת רשב"א וב"י דבעומד וצווח אנוס הייתי היה טענה, ובנ"ד שהיו ידים מוכיחות פשיטא דנאמנים יע"ש עד סוף התשובה ואשר כנראה אינו נוגע לעובדא

דידיה אף אם היה מתברר שאיים עליהם וכמהרי"ק שורש קפ"ה דעביד אינש דגזים ולא עביד אפילו בממון הקל שנותן להשבון ואפילו לר"ת כיון שהפחידו בדברים שבידו לעשות כתבינן ליה מודעא פשיטא דלא חשיב אונס בגיזום בעלמא אלא במידי דאי עביד ליה ברי היזיקא ובההיא דפרדיסא דב"מ שכבר כבש השטר משכנתא וגם בידו לעשות ולא בגזמו להביא בערכאות שלא כל המביאים בערכאות נוצחים יעש"ב ובשורש קכ"ו, וע' בשו"ת דברי ריבות סי' ס"ז וקנ"ט ושו"ת רמ"א סי' כ"ב וע' בשו"ת מהרי"ט ח"ב מחה"מ סי' מ"ב שדחה דמהרי"ק וע"ש בסי' ד', ובשו"ת שער אפרים סי' ק' כ"ב שהאריך לדחות דמהרי"ט וע' במל"מ פ"ו ממכירה הלכה א' וסוף הלכות חובל ובשו"ת מביט ח"ב סי' ל"ח ופחד יצחק אות ספק בדף ק"א סע"ב וע"ש בדף ק"ג ע"א בהחקירה השנית ובדף כ"ט סוע"ב בד"ה ברמב"ם ובמשפט שלום בח"מ סי' ר"ה ס"ז בפג"ה ובשו"ת משיב כהלכה חח"מ סי' ח' ושו"ת דברי יעקב סו"ס ח' וע' בחלק לשבעה דף מ"ג בד"ה אך וכ"ח ע"ג משש"ב בדמהרי"ק, זולת אם היה ע"י השתדלות ערכאות להכריח הקהל שיתרצו למנותו וכמו שהאריך בח"ס חח"מ סי' י"ח וי"ט והלאה, וע' בבכור שור בר"ה כ"ה ב' ונתמנה פרנס דוקא משום שראוי לכך ולא ע"י ממון ושאר תחבולות וכפרש"י יבמות ס"א ב' אשר בדורנו נהפך למשחית הודנו כו' יע"ש באורך:

ובענין מה שנתקשרו מקצתם נגד המורה אחר שנתקבל מרוב הקהל ע' בשו"ת משיבת נפש תנינא סי' כ"ד בענין הנשבע שלא ליכנס בתקנת הקהל וע"ש ביו"ד סי' רכ"ח סל"ג ובש"כ ס"ק צ"א וע"ש בהגה"ה בסי' ל"ה וש"ך ס"ק צ"ה ושו"ת דברי ריבות סי' ס"ח, וע' בשו"ת מים עמוקים לראנ"ח סי', נ"ח בקהל שחתמו שקבלו באו"ש שלא יהא עוד הש"ץ בקהלתם לטעמים ידועים והאריך לקיים התקנה, וכנראה שהיה זה לאחר הזמן הקצוב מקבלת הש"ץ ובמקום שמנהגם שלא להחזיקו אח"כ בלי מינוי מחדש ושם לא בא מבואר פרטי הטעמים אשר אולי היו רינונים המעכבים מצד הדין שהיה בידם לעכב, ומהראוי שיסכימו שני הצדדים על ב"ד המרוצה הסמוך למחנם אשר למראה עיניהם ישפטו לתווך אשר כל איש יבוא על מקומו בשלום אשר זה התנאי הראשי להצלחת העיר להשים ראש אחד אשר יתקבצו כולם תחת דגלו ולדרוש כ"א טובת רעהו ותקנת העיר בכלל אשר גם יחידים יוכלו להרוס ובפרט בעת אשר יש סיבות אחרות לעורר בזה ואשר אין ביד המשיב ממרחק להטות דעות המפורדות ולפעמים יהיה סיבה להגדיל כח הנצחון אשר לא יושלם התועלת להביא מרפא השלום רק באמצעות אחד הסמוכים לשם אשר המה בפנים:

סימן טז

י"ב ת"ש תרל"ד להרב דפאסוויל ר' באלי בנימין. הגיעני מכתבו בנידון הכרוז בהסכם כל אסיפת העיר בדבר הספקתו ומפקפק אחד מהב"ד שאומר כעת שחשב בלבבו שלא לקבל האיסור וגם להוציא א"ע שלא יחול על החפץ, הנה זה כמה שבועות נשאלתי אודות שו"ב וש"ץ ומורה שנתקבל בקהלה הסמוכה למחנהו ובשינוי כמה פרטים ובענין רינון וקלא דלא פסיק ובהיות שלא היה דעתי נוחה גם על תחלת ההתמנות לפי השאלה אשר השו"ב נתקבל ג"כ למורה וגם הקבלה היה בדבר האסור ולא בדבר הנדור ולזאת לא הוצרכתי לחקור באיזה לשון היה ההכרזה ואם היה מפורש רק על זמן קצוב והשבתי בקצרה מה שהעלו האחרונים בזה, ואני חושש אם לא היה מצד מתנגדי כבודו בהיות איזה ענינים מסתעפים לשאלתו בשינוי איזה פרטים אשר הסתיר שהוא הבע"ד ואשר כנראה רק למשל היה:

א ובנידון מה שהאריך מעלתו שכיון שאין הקהל יכולין לדחותו מחזקתו גם לאחר שעבר זמן הכתב שנמשך ממילא החד"א, יקבל בזה ההעתקה שהשבתי דאין זה נוגע לענין התיקון שעשו הקהל בפירוש לזמן כפי הסכמתם אז וכתוס' ביצה ה' א', ואף שהקהל משועבדים לו להבא לענין תביעת ממון לא חל מצד זה מה שתיקנו הקהל בתחלה על זמן, ולזה צריך שיתמנו מחדש ברוב מנין ובנין לקיים התקנה כרצונם, זולת אם היה הקבלה מהקהל בראשונה בלי המשך זמן, וע' בשבות יעקב חח"מ סו"ס י' בשכירת הרבנות שדומה לשכירת הש"ץ בא"ח סי' נ"ג סכ"ז לגבות החצי לפי הממון וחצי לפי הנפשות יעש"ב ובשו"ת נחלת שבעה בתקון, שטרות אות בו' בדף ס"ב ע"ג ואין רצוני להאריך במה שאינו נוגע לעיקר שאלתו

ומה שהאריך מעלתו להב"ח והובא בט"ז וש"כ יו"ד סי' ר"י ס"ק ב' דדוקא כשהוציא בשפתיו בשוגג פת סתם דלא נתכוון לאסור עליו פת סתם אלא לישנא דאיתקיל ליה אבל אם הוציא בשפתיו בכוונה פת סתם שמתכוון שלא להוציא בשפתיו פת חטין אלא שחשב בלבו פת חטין אסור בכל דהולכין אחר מה שהוציא בשפתיו בכוונה ולא מהני מחשבה שבלב לבטל דהוה דברים שבלב, ויע"ש בב"ח דבאומר יאסרו פירות עולם עלי ואף דמחשב בלבו היום אסור בפירות לעולם כשנתכוון להוציא בפיו בסתם אם לא באונסין דהרגין וחרמין כסי' רל ב יע"ש, ובעצי לבונה מחלק להיכי שנתכוון הוציא פת חטים והוציא פת שעורים דלא מהני כיון שהוא לגמרי היפך מחשבתו והוה אין פיו ולבו שוין יע"ש כסי' ר"י ורל"ב סי"ד בד"ה והנה לכאורה כו' שדחה חילוק זה ובמה שהעיר מפסחים ס"ג בהקדים ערלים למולים דפסולי, וכבר קדמהו בשמלת בנימין סי

ר"י שתמה ג"כ מאי פריך מהמתכוון לומר תרומה ואמר מעשר כו' דלא הוה פיו ולבו שוין דהתם לא אמר כלל מה שחשב בלבו משא"כ הכא שאף בלבו היה ערלים, וצ"ל דס"ל כיון שבדעתו לא היה אלא מקצת ערלה דהיינו בשיתוף מולים ואמר ערלים לבד היה נמי דאמר מה שלא חשב בלבו כלל, ובזה מיושב קושית התוס' בד"ה ולא הספיק כו' יעש"ב וביד שאול שמחלק עוד בזה, וע' בשו"ת חו"י ר"ס ט"ו מה שמפקפק בדהב"ח דלדינא אין חילוק ואפילו אמר בכוונה פת סתם אסור, אלא שלא מלאו לבו לומר כן נגד כל הפוסקים יע"ש באורך:

ומיהו בלאו הכי לא שייך כאן דהוה כנדר על ד דעת אחרים שהיה לדעת הרב ותועלתו וגם הוה לדבר מצוה למנות מי שיורה להם הוראות וע' בש"ך סי' רי"א ס"ק ב' בביטל דדוקא בקול רם בעינן, ומ"ש המל"מ פ"ו משבועות הלכה ח' בסוה"ד כתב הרשב"א ח"ג סי' ל"ה שאם כבר עבר על השבועה מתירין לו אף שנדר על דעת רבים והיא דעת המחבר סי' רכ"ח ס"ח בנשבע שלא יזוז מעיר פלונית ועבר ויצא כיון שאין הנאה למשביע בדבר ולא שייך הכא שלא יהא חוטא נשכר שנתירנו מחמת שעבר ועוד דשל צבור אין ניתרין רק מכאן ולהבא כסי' הנ"ל בסכ"ו וכיון דלא פקע איסורא לא הוה לדבר מצוה וממילא הוה לדעת חבירו ואין מתירין אלא מדעתו:

אלא שכל זה אינו נוגע לכאן דלא תלוי בהסכמת ב"ד רק ברוב הצבור מאנשי העיר אם יסכימו גם עתה רוב מנין ובנין לקבל עליהם לאחר כלות הזמן לחדש הקבלה ובאופן שיהיה ע"פ דד"מ כנודע, ובח"מ סי' ב' בהג"ה שטובי העיר בעירם כבדה"ג וכו' וברשב"א שהובא בב"י יו"ד סי' רכ"ח שרוב העיר אצל יחיד כב"ד אצל כל ישראל, ובכ"מ סוף הלכות ת"ת דרבים לגבי יחיד כרב אצל תלמיד, וממילא שהמיעוט נמשך אחר הרוב ונגררין אחריהם ואין ביד המיעוט שלא להכנס בדעתם וכיו"ד סי' רכ"ח סעיף ל"ב דאם מיחו מקצת בהסכמתן אינו כלום, ובתשובת מיימוני מס' הקנין וילכו אחר הרוב הן לברור ראשים ולהעמיד חזנים הן לתקן כיס של צדקה הן למנות גבאים כו' ואם ימאנו המעט ויעמדו מנגד יש כח ביד מי שימנו הרוב עליהם ראשים לכופם בד"י ובד"א, ובתשובת הרא"ש כלל ה' סי' ו' ועל כל ענין שהקהל מסכימים הולכים אחר הרוב דאל"כ לא יסכימו הקהל לשום דבר אם יהיה הכח ביחידים לבטל הסכמתם, וע' בשו"ת ראנ"ח סי' מ"ב שבשו"ת מים עמוקים בדף מ"ז סוע"ב ובסי' ע"א ובשו"ת דברי ריבות סי' קי"ו וקס"ו ורכ"ד ורס"ה וע' בשו"ת מהר"י מינץ סי' ז' ושו"ת כסא דהרסנא סי' רב"י ודברי יוסף סי' ל', וע' בשו"ת זכרון יוסף חא"ח סי' א' דמהאי טעמא אמרינן ברה"ש כ"ה ב' אפילו כו' ונתמנה פרנס הוא כאביר שבאבירים הואיל וזכה ברוב דעות וכברכות נ"ח

אפילו ריש גרגותני משמיא מנו ליה ולכן אמר חושי הארכי בש"ב ט"ז ח' אשר בחר ה' והעם דכיון שבחרו הרוב מסתמא הוא בבחירת ה' יע"ש, ובח"מ סי' קס"ג דתלוי ברוב פורעי המס וע' בסמ"ע ס"ק י"ג וע' במ"א סי' נ"ג ס"ד דכופין בני העיר לקבל רב וע' בשו"ת צ"צ סי' ב' דשקולין הן רוב נפשות ורוב ממון ולכך צריך רוב מנין ורוב בנין וע' בכנסת יחזקאל סי' י' ושו"ת רשב"א חלק ה' סי' ט"ו ורחמים לחיים באות ד' ושב יעקב חח"מ ס"י ובמהרי"ט חח"מ סי' ס"ט ובשו"ת בית שלמה חיו"ד סי' ט"ו משש"ב ובשו"ת חו"י סי' קפ"ב דכל אותן השנויים שם הם תקנת חכמים לצורך חבור וישוב בני אדם כו' וכהא דאו"ח סי' נ"ה וסו"ס ק"נ וכו' יעש"ב, ולתשובת רשד"ם חא"ח סי' ל"ז דרוב בנין עיקר ובשו"ת לחם רב סי' ב' דאזלינן בתר רוב ממון וע' בשו"ת אורי וישעי סו"ס ק"א דכיון דהמנהג לגבות השכירות מדמי השחיטה ועיקר הכנסת דמי השחיטה מהם ומש"ה נחשבים ג"כ רוב ממון בזה ובשו"ת מהר"א ששון סי' ס"ט דעכ"פ בעי שיהיו המתקנים דבר חדש רוב העיר עם טובי העיר ואין רצוני להאריך בזה בפרטות בענינים התלויים במנהג העולם:

ב ומה שטוענים שאין כאן מינוי חבר העיר כיון שנוגע בדבר שהוא לתקנתו, אין נפ"מ בזה בהסכמתו כיון שתלוי ברוב פורעי המס שבידם למנותו ע"פ רוב דעות והא דח"מ סי' רל"א ומרדכי דב"ב דאין לעשות תקנה במידי דאיכא פסידא להאי בלי הסכמת מומחה או חשוב ממונה על הצבור שכל דבריהם נחתך על פיו וע"ש בב"י וסמ"ע סי' ב' ס"ק י"ד ובשו"ת ושב הכהן סי' צ"ב וח"ס חח"מ סי' קט"ז, והיינו רק להשגיח שיהיה כדין היכי שהיחידים, טוענים שאינו לצרכי הקהל וטובת העיר בכלל וכהא דפיאה ר"פ ד' אפילו צ"ט אומרים לחלק ואחד אומר לבוז לזה שומעין שאמר כהלכה וע' בשו"ת בשמים ראש סי' רכ"ה ובמ"ש בשו"מ תנינא ח"ד סו"ס פ"ט דכל דהרב נוגע בדבר ודאי דרשאין לעשות תקנה בלי רשותו, וע"ש עוד שגם הרא"ש לא אמר אלא במידי דאיכא רווחא להאי ופסידא להאי ולא כשעושים תקנה לבלי להפקיע השער וגם לא בעי הרוב מתוך כולם שיהיו ביחד כמ"ש הרשב"א דזה רק לענין שידונו ע"פ סברתם ולא בענין התקנה, וע"ש במהדורא רביעאה ח"ג סי' קל"ז שמלבד דאיכא בזה ריוח כולם שמקודם היו מזלזלין במקח ומפסידין זה לזה וגם דמדינא בכל צומ"ר נקיטו ליה שוקא כב"ב כ"ב וחו"מ סי' קנ"ו ס"ה בהג"ה וע' בשו"ת מהר"מ אלשיך סי' נ"ט וגם בכל בעלי אומנות יכולין לתקן עליהם כמהרי"ק שורש קפ"א בשם רשב"א, ובשו"ת אבן השהם סי' ס"ה ומה שאומרים שלא היה בתוך הבוררים אדם חשוב וכו' או שלא היה אז אב"ד והתנו ביניהם וכמ"ש הרא"ש גם לקרוע למשכי' ובפרט בדברים אלו הולכין אחר המנהג

וכמבואר בכל התשובות, וע' בשו"ת רלב"ח ר"ס צ"ח, ובשו"ת משיב כהלכה חח"מ סי' ו' שהקהל לבדם יש להם כח ובפרט שהסכימו עליהם והעמידום בפירוש לזה וכירו' ז' טובי העיר כאנשי העיר הדא דתימא שלא העמידום לכך יע"ש באורך ובשו"ת רמ"א סי' נ"א המנהג הקבוע שאדרבא כל מלתא דצבורא דנין דוקא ע"פ אנשי העיר שנוגעים בדבר, והרי אפילו המחזיקים בעצה אחת נחשבים כנוגעים לענין עדות ככנה"ג ח"מ סי' ל"ז וע' בח"ס סי' קי"ו שהאריך, וכאן יש ג"כ דררא דמצוה שלא יפחתו ממה שנתחייבו וכמו שהאריך בח"ס חיו"ד סי' ה' דהיכא שיש חשש איסור לא בעינן הסכמת חבר העיר, ובשו"ת רלב"ח סי' צ"ט שבתשובת ריב"ש דדוקא בבני אומנות אחת צריך שיסכים עמהם אדם חשוב היכא דאיתיה דומיא דהנהי טבחי אבל בתנאי דכל בני העיר קיים בלי הסכמתו, ובשו"ת ארץ צבי חיו"ד סי' ו' דבלי הסכמת הצבור אין לב"ד לגזור כע"ג ל"ו והוריות ג' כי הקהל לא קבלו אותן כ"א להורות וכשמתקנין איזה תקנה מצריכין דעת הצבור או כשמכריזין בבהכ"נ והקהל מקבלים בשתיקה ועי"ז נתחזק התקנה ואדרבא שהב"ד נגררין אחר רוב הצבור וכתשובת רשב"א הובא בב"י יו"ד סי' רכ"ח, ובב"ק קט"ז ב' רשאין החמרין והספנין להתנות, ורמב"ם פי"ד ממכירה הי"א והלכות גזילה בהיו"ד וט"ו וח"מ סרע"ב סט"ז וי"ח ושו"ת רמ"א סע"ג, ואינו ענין להא דסי' רכ"ח ס"ה וכ"ז דאפילו לא בטלה הסיבה וכו' דזה דוקא כשנוגע להקהל לבד וכתו' שבועות כ"ט ב' בד"ה כי היכא ולרד"ך בדליכא מגרר מלתא ואיכא רווחא ופסידא אין יכולין לכוף המיעוט שנמשך אחר סברת מהר"ם דסובר כלשון השני של ר"ת ב"ב י"ד ורשאין קאי אלהסיע על קצתן ומיירי היכי שכבר קדם המנהג, וע' בתואר משה הלכות שחיטה סופ"י בתקנה טוענין שהיה שלא ברצון הרב וע' בשו"ת בן יהודה סי' קמ"ו:

סימן יז

שוב באו אלי שני שלוחים משני הצדדים ומכתבים בידם מכל המפלגות אשר בעיר, וזאת השבתי להם, לכבוד הראשים ונכבדים מנהלי עדת ישורון דפאסוועל שלום לכל אשר אתם איש לפי מעלתו:

כן הגיע אלי מכתבי שני הצדדים ומאד נגד רצוני להתערב במחלוקת אשר לכ"א יש טעמים שונים המסבבים פירוד הדעות וכבד מאד לקרב ע"י מכתב הדעות השונות ועל הרוב יהיו המכתבים כעצים לאש להגדיל להב המחלוקת אשר כ"א אינו רואה חובה לעצמו, ובעיקר שאלתם שהצד כנגד הרב טוענים שהקבלה היתה באונס ע"י איומי האיזבארציק על כל העיר ושגם הוא שותף עמו בעסק קצבתו, כבר השבתי להם דבכה"ג

לא חשיב אונס ואף להשיורי כנה"ג דביש רגלים לדבר מהאונס נאמנים, מ"מ גם לפי דבריהם לא היה כאן שום מעשה, ורק שבידו לעשות וגם לא נתבאר שום רגלים לדבר מהאונס, וכל זמן שלא יתברר ע"פ ב"ד שיובחר משני הצדדים לפקח על כל הסכסוכים והאמתלאות כל אחד יחוש לעצמו כיון דהנדר הוה לקיים המצוה להספיק להם להחזיק מורה בקהלתם, ומה שטוענים שאין רוצים להכנס במכשולים וכל הנודר וכו' וכל המקיימו כו' אינו ענין לכאן שהוא לאפרושי מאיסורא וע' בשו"ת בשמים ראש סי' קנ"ד בדף נ"ד ע"ב ובכסא דהרסנא ובעניני נדר עד"ר וע"ש עוד בסי' ד"ר ובמהר"ק שורש נ"ב, הגם שמבואר בסי' רכ"ח שאם גזרו מה שאין הצבור יכולין לקיים אין הדבר חל, אינו נוגע לנ"ד שהוא מצד שאינם מתרצים עליו וחושבים שהצדק אתם ואין רואים חובה לעצמם עד שיעמדו בד"ת ויתברר הענין, ופשיטא שלאחר שיצא באיסור אין נפ"מ במה שאמר אחד מהדיינים שביטל בלבו מאחר שכבר נעשה בהסכם הקהל עד שיתירו רוב הצבור ובעלי אסיפה יחד, מלבד שאינו נאמן בזה עכשיו ולא יוכלו לסמוך על הוראת שום חכם מבני עירם שמצדד להקל כי המה בודאי נוגעים בדבר ההיתר, והדין פשוט בח"מ ר"ס קס"ב בהג"ה כל צורכי העיר שאין יכולין להשוות עצמם יש להושיב כל הבעה"ב הנותנים מס ויקבלו עליהם שכ"א יאמר דעתו לש"ש וילכו אחר הרוב, ובשו"ת גור אריה יהודה חיו"ד סי' י"ח האריך להוכיח דאם אין הצבור יכולין לקיים אינו חל אף אם הגזירה נכונה. מצד עצמה מהדין ואינו נוגע לתקנת העיר רק לחזק הענין שמ"מ אינו חל אם אין הצבור יכולין לעמוד בה, וראיתי בילדותי העתקת תשובה אחת מכת"י אבא מארי ז"ל להראב"ד מאגוסטאווא שאם גזרו שמי שיודע על חבירו שעבר יפרסם שבזמנינו שכ"א מוכרח לפחד מחבירו שלא יגמלנו רעה במלשינות שקר וכדומה דהוה בכלל אם גזרו מה שאין הצבור יכולין לקיים ושאם אין רוב פורעי מס מסכימים בעיקר התקנה אז לא יועיל ג"כ הסכמת חבר העיר שדעתו אינו מועיל רק להצטרף לרוב דעות אם גם הוא מפורעי המס וח"ו לא יעשה כן, ומ"ש הד"מ בא"ח סי' קנ"ג דמהני הסכמת טובי העיר במעמד כל אנשי העיר, היינו כמ"ש מרדכי מדשמעו ושתקו הוה הסכם משא"כ כשהקהל מוחין בפירוש דתלוי רק ברוב פורעי המס עכת"ד א"א ז"ל במכתבו, וע' בשו"ת ח"ס חח"מ סי' קט"ז כיון שמכריזין ביום שהיו כל בני הקהלה בבהכ"נ שבאו על עסק פלוני ומי שלא בא הוה כמוסר הרשאתו, וע' בשו"ת בית שלמה מהד"ב יו"ד ח"ב סי' ק"ד בד"ה וע"ד שהאריך כו' במ"ש בהגהת רמ"א יו"ד סי' רכ"א סל"א אם נתנו רשות לטובי העיר הם במקום הקהל, ומקור דבריו מתשובת הרא"ש כלל ה' סי' ד' וכלל י' סי' כ"א שמינו טובי העיר להיות כאפיטרופסים בצרכי הקהל לעשות כפי דעתם

וכמש"ש הר"נ וריטב"א וע' סמ"ע סי' ב' וכ"מ מראבי"ה שבמרדכי פ"ק דב"ב, וא"כ אין להם כח זה רק בהוברו מרוב הקהל במעמד כל העיר יע"ש באורך ובסי' ק"ז, וכפי השאלה ע"פ המכתבים משני הצדדים שהסכימו ג"כ מחדש רוב פורעי המס ורוב מנין ובנין כד"ת, ורק שאומרים שיש להם אמתלאות שלא יוכלו לגלות על פני הכתב ואין לדון עליהם שלא בפני בע"ד, ועכ"פ אף לאחר שעבר זמן האיסור יכולין הקהל לקבל מחדש וכמבואר בש"ע וב"י יו"ד סי' ר"ה מתשובת רשב"א ח"ג סי' שי"ד שיכולין לעשות שיהיה פתן פת כותי, וכל זמן שלא נתברר ע"פ ב"ד הבלתי נוגעים ואם אין רוב מפורעי המס מסכימים אין אחר מבני העיר רשאי להורות היתר, ובפרט על הבא בגבולו שמצד המנהג ששיעבוד הקהל אף לאחר שכלה זמן הכתב וכמ"ש האחרונים, ועדיף מהמהפך בחררה בח"מ סי' רל"ז שכבר נתחייבו מצד הקציצה בכתב הראשון, ובשו"ת דברי ריבות סי' רס"ה דודאי אין כח במיעוט להוציא עצמם ממה שהסכימו הרבים וכתשובת הרא"מ סי' נ"ג שבענינים השייכים להקהל כל הקהל בכללו נקראים ב"ד לאותם הענינים דומיא דדיינים שנתועדו בב"ד שאין רשאין להפרד משום חלוק דעות והחולק עם הרבים נקרא חוטא כו', ועוד דבנ"ד איכא שבועה לקיים הכתב בהסכמה דחשיב לדעת רבים בקבלת הנאה וטובה מחבירו כמהרי"ק שורש קפ"ב וכל אחד כעושה טובה לחבירו בההיא הנאה דצייתי' אהדדי כו' ואין לשבועה זו התרה אפילו בדיעבד לרוב הפוסקים כ"א לדבר מצוה ובנ"ד היתה השבועה לקיים המצוה לחבר את האהל להיות אחד ולהעמיד פרנס כו' עכ"ל בקוצר:

ומה שטוענים דליכא הסכמת חבר העיר כיון שנוגע בדבר הגם שמה ששלחו אלי העתקת הפסק מהרב דז"ח שאינו נוגע בענין ההכנסה משכירתו וכמ"ש האחרונים לענין היתר נטילת הכרכשתא לשו"ב שאם יטרף ישחוט אחרת, וזה אינו כלום דמ"מ החשש שלא יהיה בידם ממה להספיקו ויצטרך לתבוע חובו מהקהל ולמיזל בדינא, ובפרט שהענין מהעסק בהבלעה ומשתרשי ליה הרבה יותר ממה שיתנו לו דבר קצוב ומ"מ אין ממש גם בטענתם דלא גרע מתקנת הקהל בדליכא דיין מומחה שהמחוהו כל בני העיר דמהני כשהרוב מסכימים וכמו שביארתי בתשובה להרב דמחניכם:

ואולם לענין בליעת הכלים שנתבשל בהם דלראנ"ח ח"ב סי' ע"א דבתקנת הצבור אזלינן בתר לשון בני אדם והא קיי"ל ביו"ד סי' רט"ז דבלשון ב"א אין, הטעם בכלל בשר ואין לדמותו לקונם זה דהוה חד"א וכמ"ש בשו"ת ברית אברהם חיו"ד סי' י"ז, ואם שבח"ס חח"מ סי' קי"ז פשיטא ליה דאם יסכימו כל בני הקהל לאסור בשר חוץ דגם הכלים אסורין כנודר מן חתיכת בשר אסור בו וברוטבו ובטעמו, ובשבות יעקב ח"ב סי' נ"ח

האריך לערער על המנהיגים להכריז על בשר חוץ גם על הכלים דבכה"ג ודאי יש לחוש לאיבה וכמה חששות ותקלות (וע' בתשובתי בחיו"ד סי' כ"ו), ולבד זה מסתמא עשה הרב כהוגן שמחל בינו לבין עצמו על משך זמן לאותם הנכשלים בשגגה לפי דעתם מצד שתולין בהוראה לפי טענתם שיש להם אילן לסמוך עליו שהורה להם כן, וע' בשו"ת פרי תבואה סי' ע"ב מש"ש ע"פ התוס' ב"ק ק"י ע"ב בד"ה כסף אם מהני בזה הרי הוא כאלו התקבלתי והארכתי שם בחידושי, אקוה כי דברי יעשו פרי ישוה למו אשר שני הצדדים ישתדלו לפנות דרך אל השלום ובל יחצו עוד לשתי מפלגות ולא תהא עירם ללעג וקלס בתוך הערים הקרובות והרחוקות ולא ישמע עוד קול פרץ וצוחה, ויתברכו בכלי המחזיק ברכה:

סימן יח

ע"ד שנשאלתי מכמה מקומות שונות בטענת חזקה ברבנות מצד ירושה המבואר ביו"ד סו"ס רמ"ה ובמ"א סו"ס נ"ג, וכן בשו"ב וש"ך בשמת האב ונתמנה אחר בנתים וכמבואר באשל אברהם בא"ח סי' נ"ג אות ו' דאם לאחר מות האב לא היה הבן ראוי למלא מקומו ואח"כ נתגדל דליכא טענת חזקה וכת"כ פרשה צו ואשר ימלא את ידו בזמן שממלא מקומו ומשמע דכיון דאידחי אידחי:

א מלשון הרמב"ם פ"א ממלכים הלכה ז' דבמלך אם היה הבן קטן משמרים לו המלוכה עד שיגדל כו' וכן כל השררות והמיניין ירושה לבנו ולבן בנו עד עולם כשראוי למלאות מקום אבותיו, וע' בפ"ד מכלי מקדש הלכה ב', ומשמע דבשאר מינויין לא קאי רק לענין ירושה בלבד כשהוא ראוי באותו זמן למנותו אבל אין משמרין לו עד שיהא ראוי כשנצרך אחר להנהיג על אותו זמן שממילא זכה האחר לגמרי גם להורישו לבניו אם הם ראויים ואין להראשון שום זכות כמו שלא יוכל לדחות משררותו מי שנתמנה באותו זמן גם כשיהיה אח"כ ראוי לזה, ובשו"ת אורין תליתאי סי' צ"ב תמה על המ"א סו"ס נ"ג שלא העיר מתשובת ריב"ש שהובא ביו"ד סו"ס רמ"ה בהג"ה ובתשובת מבי"ט ח"ג סי' ר', והאריך בדעת האשל אברהם דכיון דאידחי אידחי וכדאשכחן בסוטה ט"ו ב' וסנהדרין מ"ז ובההיא דיומא י"ג א' ובתוס' ד"ה ר' יוסי ובמרדכי פרק חזקת הבתים דבאונס חוזר לחזקתו וע' במ"א סי' קנ"ג ס"ק מ"ט (וע' בספרי זכ"י לשבת ע') וכרא"ש ר"פ מי שמתו דבהיה אונן במו"ש מאחר שהיה פטור בשעת חיוב הבדלה הואיל ונדחה ידחה ולא דמי למי שלא הבדיל במו"ש דמבדיל כל השבת היינו דוקא כשאירע לו אונס וע' בט"ז יו"ד סי' שצ"ו ס"ק ב', ובמכות י"ג ב' ברוצח שגלה ושב ממקלטו לעירו וע"ש בריטב"א

דשמעינן דכל שהוחזקו אבותיו בשום מינוי והוא ראוי לכך שקם תחת אביו, וע' בשו"ת ברכת משה סי' י' שהשיג על השם אריה חח"מ סי' ל"ז בענין חזקה בשו"ב, ובשו"ת צ"צ החדש חא"ח סי' כ"א מסופק בזה, וע' במהרי"ט בשניות סו"ס מ"ח. ובשו"ת דברי יעקב סו"ס ח', גם בשו"ת מהריא"ז ענזיל סי' י"ג וט"ו דשו"ב אינו בכלל המנויים כמו נשיא ושופט אלא בכלל פועל כמו שתלא ואומנא וא"כ אין ממש בטענת הבן מצד ירושת אביו, וע"ש עוד בסי' ס"ח שדחה ראיית האש"א מהתו"כ די"ל דהיינו שהוא גדול ואינו ראוי אבל בבן קטן י"ל כשיגדל ויהיה ראוי יחזור לחזקת אביו, ואולם בתוס' נזיר ר"פ כה"ג בד"ה וכן משוח דאף הכה"ג שהלך לאונסו ונתמנה אחר במקומו ואח"כ שב לביתו אבד חזקתו, ולכן לגבי מלך דלא מצינו בירושת בנו שום תנאי שיהיה ממלא מקום אביו וכמו שאין חילוק בירושת נכסים ולזה ממנין השרים אפיטרופוס לבן המלך כשהוא קטן, אבל בשאר מינויין הוטל תנאי בירושתם ואם אינו ראוי למלאות מקומו פסקה ירושתו וממנין אחר מינוי מוחלט, ובס' משפט שלום ח"מ סי' רל"ז בקונטרס תיקון העולם אות ט"ז שדוקא במינוי ושררה שייך מצות התורה וחזן ושו"ב הוה פועל וע' בב"מ ק"ט וח"מ סי' ש"ו וכו' ולכן אם הבן קטן לכ"ע אבד חזקתו דרק מכח המנהג קאתי רשב"א עלה ובכה"ג ליכא מנהגא כו' ומכש"כ בזה שנתקבל אחר בהיתר, וע' בשער אפרים סי' ס"ז ועה"ג סי' ב' וחכ"צ סי' מ"א בתקנה שלא לקבל קרובים ונתקבל בהיתר יע"ש באורך ובשו"ת זכרון יוסף חיו"ד סי' י"ד ועקרי דינים חא"ח סי' ל' אות י' ובשו"ת ח"ס חח"מ סי' כ"ב בענין בחירה מרב שאינו מבני העיר וע"ש בסי' י"ז, וע' בשאילת שמואל חא"ח סי' ו' שהאריך ג"כ בדין שנתמנה אחר בנתים ובשו"ת משיב כהלכה חיו"ד סי' כ"א, וע' רש"י דה"י א' סי' ה' מ"א ומה שלא היה עזרא כה"ג ובן אחיו כיהן לפי שעלה כמה שנים קודם שעלה עזרא וע"ש סי' כ"ד ב' ברש"י שסותר לפי' זה, וע' בעקרי דינים חא"ח סי' ג' אות א' מהדבר משה ובשו"מ קמא ח'ב סי' כ' וע"ש בתליתאה ח"ב סו"ס קכ"ד וע"ש בח"ג סי' ז' ובשו"ת צ"צ סי' ט"ז מברכות נ' דפרח זימון מינייהו וח"מ סי' כ"א דכיון שאירע שעה אחת שלא היה עליו חיוב הקנין נפקע לגמרי החיוב אף שעבר האונס, וע' בשו"מ קמא ח"ב סי' י"ט וע"ש בסי' י"ז והשיג על הפ"י ריש רה"ש בד"ה ומלך בן מלך שהבין בפרש"י הוריות י"א ב' בקרב ישראל בזמן שיהיו כולם מסכימים, ולא ראה בפהמ"ש לרמב"ם כריתות רפ"ק דהיינו כשיש מחלוקת בין הבנים, וכן השיג בשו"ת אורין תליתאי סי' צ"ב ושאילת שלום תנינא סי' רע"ו שדחה ג"כ דבזמן דליכא שלום בעי משיחה לסלק המחלוקת וכפרש"י דלא מצינו בירושה שיהיה תלוי בדעת אחרים דאל"כ מה נפ"מ שזכתה התורה לבן אי בעינן שכל העם יסכימו למנותו, וע' בשו"ת בית שלמה

ח"ב סו"ס כ"א שהביא ג"כ דברי האש"א ופירש בזה הא דרה"ש ב' ע"ב דאימנו עליה מאדר ומלך בן מלך הוא דאותו שמת לא היה אביו אלא זה שהיה קודם שנתמנה הראשון שלא היה הבן ראוי אז, וע"ש בהג"ה מבן המחבר בכוונת רש"י שהמלכות ירושה וכו', וכ"כ בבית מאיר על גיטין בלקוטיו ושאר מפרשים וע"ש בחדושי:

ב ובב"ב י"ב ע"ב אדאתא אימנו רבנן לאותביה לרב אחא מדיפתי ברישא כו' דעכבינהו עד דמלו ביה עשרה, והרי ר"ה בר נתן נתמנה אחר רב אשי כמ"ק כ"ח, וי"ל דלכן החזיק עתה בחזקת אביו בעשרה רבנן לחוד דבנו קודם לכל המנויין אפילו היכי שהפסיק אחר, ובברכות מ"ה ב' דלא הוה חד מופלג מחבריה לברוכי לגבי מר בר רב אשי ורב אחא מדיפתי, אך בפשוטו י"ל דמכאן מוכח להיפך מדאימנו רבנן לאותביה לרב אחא ברישא וע"כ דלא היה כאן טענת חזקה רק לבתר דעכבינהו לרבנן הסכימו למנות למר בר רב אשי ואדרבא ממ"ש רב אחא כל המריעין לו, לא במהרה מטיבין לו נראה שהיה מצפה אז שיחזירוהו לגדולתו וכמ"ש התוס' דמסתמא לא נגמר עדיין ההתמנות בהסכמת כולם, וע' בר"נ נדרים כ"ח סוע"ב בד"ה ועולא כו' וכתב הרשב"א כל דאתא אחר ואפסקיה וכו' יע"ש ל' ע"א בד"ה ואשה נמי ול"ד ב' ומ"ו ב' ומ"ח ב' בד"ה זימנין ובחדושי הר"נ לגיטין פ"ג ב' גבי פסקה ור"ד פ"ד ובשו"מ קמא ח"א סו"ס רס"ו וח"ב סו"ס כ"ח וע' בתשובת ריב"ש סי' שנ"ז ומל"מ פ"ח מגירושין הלכה י"א ותשובת מהר"מ אלשיך סי' י"ח, ובדעת, קדושים ליו"ד סי' א' ס"ו דאף דאפסקיה אחר שמינו אותו מפני שהבן לא היה ראוי אז שלא היה מומחה לשוחט מ"מ לא הפסיד חזקת אביו, וכן בשו"ת דברי חיים חיו"ד סי' נ"ג שהובא בשו"ת אבני צדק חיו"ד סי' ק' וע"ש בסי' ק"א ובשו"ת אורי וישעי סי' ל"ה וצ"ז, גם בשו"ת שם אריה חא"ח סי' ז' האריך שבן הרב שבא מצד ירושת אביו אינו יכול לדחות נכד הרב הראשון שהיה קודם הרב שמת שזכות ירושתו קודם שזכה מתחלה, וכל זה בלא יסוד שיזכה מי שלא היה כלל ראוי בעת ההיא ושכבר קבלו אחר דאפסקיה וכשם שאינו יכול כשיגדל ונעשה ראוי לדחות את האחר וממילא שבן בנו של האחר קודם מצד ירושה, ומה שהוכיח זה מהרמב"ם פ"א מלכים הלכה ט' שאם יעמוד מלך משאר ישראל תפסק המלכות מביתו שנאמר לירבעם אך לא כל הימים, והראב"ד השיגו שזה סותר מש"ל ול בלבד אלא כל המינויין וכו', וכתב דלק"מ דכיון דנמשח דוד זכה לו ולבניו עד עולם ואף דאח"כ ניטלה המלוכה של שארי שבטים והפסיקו מלכי ישראל מ"מ לגבי יורשיהם יורשי מלכי בית דוד קודמים, והמה דברים דחויין שהרי הרמב"ם דקדק בלשונו שנאמר לירבעם אך לא כל הימים, והרי הביא ראייתו מהמקרא שהיה תנאי מפורש שלא ניתנה לו המלוכה בירושה וזה נכלל בתירוץ הכ"מ שהב"ד

אין יכולין למנות אחר תחתיו וכאן אמר שהב"ה מעמיד מלכי בית דוד לעולם, ולא כמו שכתב שהכ"מ נדחק בזה, והא גם לדבריו מוכרח לחלק בין היכי שהב"ה מעמיד בעצמו וכמו שנטל המלוכה משלמה וכמ"ש אשר בהעוותו והוכחתיו בשבט אנשים, ואף שהיה רק לשעה וכמ"ש וחסדי לא אסור מעמו כאשר הסירותי מעם שאול, משא"כ בשאול שהיה קודם שלא זכה מצד המשיחה לעולם שלא היה לו עדיין הבטחה על זה וכמ"ש לו שמואל כי עתה הכין ה' את ממלכתך לעולם וכו', גם מ"ש בדהראב"ד שאלו היה ירבעם ובניו כשרים לא היה מלוכה פוסקת מזרעו אבל היתה שניה למלכות בית דוד, דאכתי הוה הורדה מגדולתם ולכן כתב שלראב"ד דמלכי ישראל לא היה רק שלטון לפי שעה ולא מלוכה שלימה ואם היו זרעם כשרים היו יורשים ג"כ ממשלת אביהם להיות שניים למלכות בית דוד וזרע בן ישי בראש מצד המלך הראשון שזכה תחלה, ומלבד שגם לפי הבנתו אינו ענין לשאלתו כיון שלא היה רק שלטון לשעה, אבל הפשוט דבשעה שמלכו על השבטים היה מלוכה שלימה וכמו ביהוא שנמשח ג"כ ע"פ נביא למלך ואף שהמלוכה למלכי ישראל היה רק לשעה ועל תנאי וכמו שאמר מפורש אך לא כל הימים, וכמ"ש גם על שלמה כי נשיא אשיתנו כל הימים מצד שלא היתה המלכות על כל ישראל ביחד, והרי בראב"ד מפורש מתוך קושיתו שדבריו סותרין מ"ש למעלה ולא המלכות לבד אלא בכל המינויין והשררות וכו', וע"כ שמדבר רק לענין ההתמנות בלבד שלא היתה נפסקת אם היו כשרים שאף שהיה התנאי על המלוכה מ"מ היה להם קדומה לסברת הראב"ד בכל ההתמנות לשאר ישראל ולהיות שנים למלכי בית דוד ועד"ש במגילה י"ג ב' כשהב"ה פוסק גדולה לאדם פוסק לו ולבניו וכו', ובפרט שכל מדה טובה שיצא מפי הב"ה אפילו על תנאי לא חזר וכשבת נ"ה:

ג ומה שכתב עוד בקושית החת"ס חא"ח סי' י"ב דל"ל קרא דמיירי בתו"כ לכהן תחת אביו דהבן קודם לכל והא בלאו הכי לכל פרנסי ישראל שבניהם עומדים תחתיהם מבקרב ישראל כספרי ורמב"ם פ"א ממלכים, והאריך ליישב דבפרנסים שנצרכים להנהגת המדינה שאם נא היה בירושה לא היו עוסקים רק לצרכי שעה ולכן צריך קרא גם בכה"ג עכת"ד, ולפי דבריו צ"ל דאי לא כתיב רק בכה"ג לא הוה ידעינן בפרנסים משום דכה"ג קדושתו חמורה, ומלבד דבמקום שיש נפ"מ לדינא לא קיי"ל כר"ש דדריש טעמא דקרא, ובאמת מלשון הספרי מה שהוא בקרב ישראל בנו עומד תחתיו נא משמע רק על פרנס דנקט התם אלא על כל שימות מכל המנויין ולא רק מה דדמי למלך דהא ביבמות מ"ה ב' דרשינן מיניה המלכות כל שימות שאתה משים לא יהיה אלא מקרב אחיך דקאי לענין גבאי לגבות המכס וע"ש רש"י ד"ה בבורסי) ובשבת קי"ד א' איזהו

ת"ח כל שראוי למנותו פרנס על הצבור כו' למאי נפ"מ למנויי פרנס כו' ואי בכולהו תנויא בריש מתיבתא, ולזה אמרו ברה"ש י"ז א' כל פרנס המטיל אימה יתירה על הצבור שלא לש"ש אינו רואה בן ת"ת כו', והיינו שלא יהיה ראוי למנותו לפרנס, ורה"ש סופ"ב, כ"ה ב' ונתמנה פרנס על הצבור דמייתי לגבי ר"ג הנשיא, ואף דבזה נכלל ג"כ על מנהיגי הצבור כיומא פ"ו ב' שני פרנסים עמדו להם לישראל משה ודוד כו', ובתענית ט' א' שלש פרנסים עמדו לישראל משה ואהרן ומרים וכה"ג בכ"מ, ומלשון הרמב"ם פ"א מכלי מקדש מפיק גם לכה"ג מהאי קרא דבקרב ישראל שנאמר במלך כו' וה"ה לכל שררה כו' וע"ש בפי"א הלכה י"א:

ושוב ראיתי בתשובה מאהבה ח"א סי' כ"ח שנשאל ג"כ לענין ראש הכנסת אי הוה בכלל פרנס והביא מהא דגיטין ס' ע"א ואחריהם ת"ח הראויים למנותם פרנס של הצבור ואחריהם בני ת"ח שאבותיהם ממנים פרנסים על הצבור ואחריהם ראשי כנסיות וכל אדם כו', וכל העוסקים עם הצבור נקראים בשם פרנס כאשר למדו משאול ביומא כ"ב ע"ב כיון שנתמנה פרנס על הצבור מתעשר, ובערכין י"ז א' יהויקים וצדקיה פרנסים יע"ש באורך, ובחת"ס חא"ח סו"ס צ"ב הביא מהמ"ר פרשה פנחס בפסוק יפקוד ה' כו', וכן העלה בסי' י"ב דאין חיוב לבן אם יש אחר טוב ממנו ובסי' י"ג החזיק להפך בזכות הת"ח ובניהם אחריהם, וע' בשו"ת אורי וישעי סי' צ"ז שתמה על הח"ס סי' צ"ב שהרי המדרש עצמו אמר שם בניך ישבו ולא עסקו בתורה וע' בבכ"י סי' מ"ז:

אד) ומה שכתב עוד השם אריה ליישב קושית הח"ס על תשובת הרשב"א סי' ש"נ דשורת הדין שיהיה בנו קודם לפי מנהג המקומות הבנים מתמנים חזנים מדעת הצבור תחת אבותיהם וכלל גדול אמרו בכל המנויין שאם היה הבן ראוי הוא קודם לכל אדם, דמה תליא בדעת הצבור כיון שמדינא כופין למנות הבן תחת אביו, ומזה חילק בין מינוי שלטנות ושררה למינוי של עה"ק דתלוי במנהגא, וכתב בפשטות דלרשב"א בתשובה אחרת שהובא בב"י א"ח סי' נ"ג שבזמנינו נהגו למנות אנשים ידועים על צרכי צבור לזמן דממילא סתמא כפירושן וכמ"ש בסו"ס הכל בו והובא ביו"ד סו"ס רמ"ה בהג"ה, וא"כ במקומות שההתמנות רק לזמן בודאי אין הבנים נכנסין תחתיהם ולזה כתב כיון דמנהגא הוא שבניהם יורשים זכותם והיינו כיון שהמינוי בלא זמן

ואין הכרח שהרי גם במקום שהמינוי לזמן מ"מ י"ל דירושת הבנים הוא על אותו זמן וי"ל דבעובדא דרשב"א מסתמא היה השאלה מירושת הבן בתוך הזמן של אביו דאל"כ היה לו למינקט כיון שהמנהג שממנין בלי שוה זמן וממילא הוה מדינא שהבן יורש הזכות של אביו ואכתי אין זה תולה במנהגם שהבן יורש רק מצד שהמנויין בלי מן קצוב, וגם עיקר

הדבר רחוק לומר בדרשב"א שלא היה המנהג שוה בכל המקומות ושבתשובה דאיירי מירושת הבן היו נוהגין למנות בלי זמן קצוב ושבתשובת הרשב"א המובא בב"י כתב בפשטות שבזמנם נהגו למנות לזמן, ולמה סתם דבריו שם שאין מסלקין חזן, מאומנתו, אלא א"כ נמצא בו פסול, והיה לו לפרש שהוא מטעם המנהג למנות לזמן כיון דזה המנהג לא היה שוה בכל המקומות, וצריך לעיין בגוף תשובת הרשב"א לפי אופני השאלה שהוזכר שם

ומה שכתב הח"ס לחלק בין מינוי שהיא שררה ושולטנות דמנחיל מדינא לבניו אבל במינוי של הוראת התורה ועה"ק תלוי רק במנהגא, לא משמע כן בהוריות י' שלולא ההכנעה לסבול טורח הצבור לא היה מינוי החכם רק לשררה וכמ"ש כלום שררה אני ניתן לכם עבדות אני נותן לכם ומייתי קרא דרחבעם שאמרו הזקנים אם תהיה עבד לעם הזה:

ומ"ש עוד הש"א על קושית החת"ס ממשוח מלחמה דאמרינן ביומא ע"ב סוע"ב דאין בנו קם תחתיו דכתיב אשר יבא אל אהל מועד, והרי אדרבא שאני התם דגלי קרא, ועוד דבשרי צבאות הוא מעניני משפטי המלחמה לברור היותר ראויים ואין דין ירושה נוהג כלל:

ותמוה דהרי הח"ס מקשה מי גרע משוח מלחמה משאר מינוי ישראל ומכח זה מחלק דלא נאמר אלא במלך וכדומה לו בכל אותן המנויין דפרט הירו' דמייתי בתוס' סוטה מ"א ב' בד"ה אותו כו' אבל מינוי קדושה אינו בכלל זה ומשום הכי בעי בכה"ג קרא יתירה לרבות וחוזר וממעט משוח מלחמה ומכש"כ של שאר מיני קדושה יע"ש ומפשטות לשון הש"ס יכול כו' כדרך שכה"ג בנו משמש תחתיו משמע דנקט כה"ג וכל מילי דחשיבות דאל"כ אכתי לא ידעינן רק כה"ג שהוא במעלה יתירה ממשוח מלחמה, ועכ"פ כיון דאימעט משוח מלחמה פשיטא דאימעט כל שאר מנויין שאינן בירושה, וע' בשו"מ תנינא ח"ב סי' ע"ג משש"ב, וביותר תמוה שכנראה שהבין דמשוח מלחמה היה הממונה על כל שרי הצבא, וזה טעות נגלה שהרי כמה ראשי שרי הצבא שהיו משבטים אחרים כמו אבנר מבנימין ויואב ועמשי שנבחר תחתיו שהיה משבט יהודה וכדומה, והרי שם מיירי רק לענין הכהן שהיה משמיע לעם קודם המלחמה לחזק את לבבם ולהזהירם וכמפורש בסוף פרשה שופטים וכפרש"י בר"פ משוח מלחמה כהן שנתרבה לכך, והיינו לקרוא אותה פרשה אל העם, וכן לשון הרמב"ם רפ"ז ממלכים שממנין כהן לדבר אל העם בשעת מלחמה ומושחין אותו בשמן המשחה וזהו הנקרא משוח מלחמה, ובהלכה ב' מייתי הברייתא דסוטה מ"ב שני פעמים מדבר משוח מלחמה אל העם אחת בספר

בעת שיוצאין קודם שיערכו המלחמה אומר להם מי האיש אשר נטע כרם וכו' ושישמיע דבריו יחזור מעורכי המלחמה ואחת בעורכי המלחמה אמר אל תיראו ואל תחפזו יע"ש כל הענין, וביומא ע"ג ב' יליף שאין שואלין באו"ת אלא למלך ולמשוח מלחמה, והיינו שהיו שואלין קודם המלחמה אם יצליחו כברכות ר"ד ד' וסנהדרין ט"ו ב' יע"ש, ולשון הרמב"ם פ"י מכלי מקדש הלכה י"ב זה משוח מלחמה או למי שהצבור צורך בו כו'.

ומ"ש עוד דעיקר ראיית הרשד"ם דאין חזקה במרביצי תורה מיומא ע"ב שלשה כתרים הם כתר מלוכה וכתר כהונה מורישים לבניהם אבל תורה מונחת בקר זוית וכל הרוצה ליטול יבא ויטול [וע' בקידושין ס"ו א וע"ש בהגמ"י בהלכות מלכים, וכתב דהתם לא קאמר רק שכ"א יוכל להיות מוכתר בכתר תורה להיות מכובד לזכות ללמוד וללמד ואף שאין לו התמנות, ולא משמע כן דאדרבא אמרו אל תעשה עטרה להתגדל בו וכמ"ש אל ישנה אדם שיקראוני רבי וכו' ולא שייך על זה הלשון יבא ויטול אף דסוף הכבוד לבוא, וע"כ דמיירי לענין התמנות שאינו יכול להוריש לבניו ודומיא דהקודמים כתר מלכות וכהונה שהכתר הוא בירושה להבנים לבד, אבל בתורה כל אחד יוכל להתמנות לראש כשיבחרו הקהל ואין הבנים יורשים הזכות אף בהיותם שוים לאחרים, ואי לענין שיזכה ללמוד וללמד מ"מ בזה יש יותר עילוי לבני ת"ח שמוכשרים יותר בטבע לקבל וכמתני' דעדיות האב מזכה לבנו בחכמה, וכתובות ס"ב ע"ב על כל מי שהוא ת"ת ובנו ובן בנו שוב אין התורה פוסקת מזרעו, ואמרם בנדרים פ"א מפני, מה אין ת"ת מצויין לצאת מבניהן בני תורה היינו להיות מצוי תמיד שאף שיכולין להשיגה יותר מאחרים במעט עמל, וכסנהדרין צ"ו הזהרו בבני עה"א שמהם תצא תורה והיינו שאין מוכשרין רק בשקידה יתירה, וכל כהאי מלתא מודעינן להו ע"ש בפרש"י ושמ"מ לא יגעתי ומצאתי אל תאמין וכמגילה ו' ע"ב:

ומה שכתב דאף אי נימא דכתר תורה היינו התמנות מ"מ כ"א יוכל לזכות במקום שאין הבנים של ת"ת ממלאים מקום אבותם, וליתא דמ"מ מצד ירושת האבות יוכל לזכות במקומו וגם לא בעי הסכמת הקהל כלל ולא שייך לפ"ז הלשון אבל כתר תורה כל הרוצה ליטול יבא ויטול, כיון דמ"מ אינו נוטל רק בהסכמת הקהל ובמקום דליכא משום ירושה:

גם מ"ש דבדליכא דעדיף מיניה במעשה בכה"ג לא צריך קרא דכל המנויין בניהם קודמים דמהכ"ת ניקח מזה חזקת אביו שיתן לאחר, והא כיון דמקרא לא ידעינן חזקה למינוי הוראת התורה ומנ"ל מסברא לחשוב זאת למעלה יתירה כיון דאין להם טענה מצד ירושה ואימא דאז תלוי בדעת הקהל וכברכות נ"ה א' אין ממנין פרנס אא"כ נמלכין בצבור, ואלו הבנים קודמים לאחרים כמותם א"כ גם כתר תורה יוכל להוריש לבניו, ואף

אי נימא דחשיב למעלה כשממונה על הקהל מי שהוא מיוחס וכקידושין ע"ו ב' שתהא זכותם וזכות אבותם מסייעתם, ובפרק תהש"ח נוקמי לר"ע לנשיא לית ליה זכות אבות, מ"מ ודאי יש כח ביד הקהל למנות אחר שהוא יותר בן גדולים מלמנות מצד שהיה אביו ג"כ רב בעיר הזאת ואף שאין להראשון טענת חזקה, ועוד דמסברא י"ל איפכא וכיומא כ"ב אין ממנין פרנס על הצבור אא"כ קופה של שרצים תלוי מאחוריו שאם תזוח דעתו אומרים לו חזור לאחוריך, ובסו"פ אד"מ ל"ט ע"ב יבא עובדיה שדר בין שני רשעים ולא למד ממעשיהם, וע' בתשובת הרא"ש כלל ה' סי' כ"ב במינוי ש"ץ שאינו מיוחס:

ה **ובעיקר** הראיה מסו"ס רמ"ה בהג"ה מהרמב"ם מייתי אח"כ מהכל בו דבמקום שהמנהג למנות לזמן או למי שירצו הרשות בידם, וא"כ אף לדידן שהמנהג שלא להעבירו כל ימי חייו אף כשהמינוי בתחלה היה רק לזמן, דאיכא משום חשדא כשימנו אחר וכמ"ש הרשב"א וכמו שהאריכו בשו"ת לחם רב וחמדת שלמה וח"ס (וכמש"ל סי' י"ד וט"ו) אבל לענין למנות בנו שאין בזה מנהג מבורר כ"כ ורק שאוהבי הנפטר משתדלים להחזיק טובה ולעורר רחמים בלב ההמון בשעה שהמת מוטל לפניהם לזכור ברית אבות לבנים, ובפרט דלא שייך משום חשדא כשלא החזיק עדיין במינוי במקום הזה ומכש"כ בשלא החזיק עדיין ברבנות בשום מקום שאין ידים מוכיחות שרצונו לזכות בזה כל עוד שלא קבל עליו המינוי. ונעים לשמוע בזה הספור מהגאון בעל שאג"א בהיותו רב במיץ ששלחו אליו הקהל ביום הפורים לזקנותו למשלוח מנות כתב הרבנות בעבור בנו לאחר המלאות ימי אביו, וקרע הכתב לגזרים בתרעומות גדולה כי אם יהיה ראוי אז למלאות מקומו גם אם, לא יוכשר בעיניהם במקומו יקראוהו בשאר עירות, ואם לא יהיה ראוי מצד עצמו לכהן פאר בקהלתכם איך תחשדו אותי שיהיה אלי לרצון להכיר פנים במשפט להעמיד בראש מי שאינו ראוי לזה רק לכבודי, והדברים נאותים למי שאמרם בלב טהור ולאוהב אמת כמוהו:

ומ"מ באין מצוי להם לפי ראות עיניהם רב אחר עדיף ממנו ע' בשו"ת מוהר"מ בר' ברוך סי' ק"י ואע"פ שלא הגיע למעלת אביו וחכמתו טוב הוא שיהיו רבותי מתרצים לעשות חסד לבנו כאשר עשו עם אביו מאחר שאין להם מזומן גדול בחכמה וראוי לעמוד על מקומו כמו שהוא מזומן לרצות בין ישראל לאביהם שבשמים וכו', ובפרט להכרעת רוב האחרונים כהמבי"ט דאם ממלא מקומו קצת קודם לזולתו, ובשו"מ תליתאה ח"א סי' קנ"ד הרי הרב המנוח זכה שישמרו את הזכות לבנו ואף אם אינו ראוי עוד להיות ממלא מקום אבותיו בכל דבר הוראה כאביו כו' ע"ש דברים היוצאים מהלב הנאמרים בלהבות אש, ובפרט בדורינו אשר ירבו ההשתדלות בממוצעים שונים ולבסוף יקבלו מי

שירבה בהשתדלות יתירה מבית ומבחוץ אף כי לא תהיה תפארתם בזה, ולכן מי שנשאל בכאלה אל ימהר להשיב הכרעתו טרם היותו מבפנים במצב תכונות אנשי העיר לכל מפלגותיהם אם יוכל לתקן לתועלת העיר בכלל שיבחרו לפי ערכם באשר נוכחתי כי בכאלה יקר מאד למצוא גם בין המוחזקים ליראי השם שישוו לעיניהם להגיד דעתם בלב שלם וטהור, ולשקול הדברים בפלס ומאזני צדק לטובת העיר לבל יתחלקו לאגודות:

וזאת אשר השבתי ביום ועש"ק ט"ו אדר תרל"ו במה שנשאלתי לענין חזקת הרבנות מצד ירושת חמיו, הנה בסוף שו"ת רמ"א נזכר שו"ת הג"ר שאול שנדפס באמשטרדם דכל מה שאחז"ל שבנו קודם ה"ה חתנו מהא דשבת כ"ג ב' חתנין רבנן ומהא דירושלמי ומחוקק מבין רגליו שהיו מנקבות, ובפרש"י וישב דאין אדם נמנע לקרות לחתנו בנו ולכלתו בתו, וע"ד שלמדו משאול שקראו דוד אביו שחייב בכבוד חמיו, ובשו"ת ברכת יוסף חיו"ד סו"ס נ"ד שהב"י תמה בטור אה"ע שהשמיט הא דאינו עוסק בפ"ו מהא דבנים לא היו להם, וי"ל דסובר שאלו היה להם בנים היו קודמים לאלעזר וכמו שדרשו בתו"כ, ובשו"ת בית שלמה ח"א מא"ח סי' י"ג העיר דהאי דרשה בסנהדרין ה' א' והוריות י"א אבל ברור שהתו' כיוונו על הירו' פ"ט דכלאים דקאמר ר' הכי על עצמו נגד ר"ה ריש גלותא, ומ"מ דבריו נכונים בראיותיו יעש"ב ובהג"ה מבן המחבר מתשובת עה"ג סי' מ"ט כי אין לבנות לירש זכות אביהן למעיין בתו"כ פרשה צו במקורו עכ"ד וע"ש בח"ב מיו"ד סי' כ' ובשו"מ קמא ח"א סו"ס ל"א וס"ב סו"ס י"ט ויוסף דעת סי' מ"ב ושו"ת אורין תליתאי סי' ע"ה ומהר"י הכהן תנינא ח"חמ סי' כ"ג וכ"ה ונחלה לישראל סו"ס ל"א וסי' ל"ז אות ע' וסי' מ' אות מ"ז משש"ב:

ובשם אריה הנ"ל הרחיק לפרש מאמרם בפ"ק דע"ג כי קטן נתתיך בגוים דאין מעמידין מלך בן מלך דאפילו בדליכא דעדיף היו מעבירים נחלתו שהוא נגד היושר והשכל, ומלבד דלמה לא ניחא ליה בפשוטו וכמש"ל בעצמו דהא דהמלכות ירושה היא לתועלת המדינה שדואג לתיקונה כאשר יאכלו בניו בעמלו, ובלאו הכי הוא תועלת כללי שלא ירבו הקטטות בעבור המינוי ושלא תעמוד האומה זמן רב בלא מלוכה עד שישוו הדעות, ועוד דבע"ג י' ע"א דע"י שאלה מוקמי וא"כ לא היה זה לתקון כללי רק שלא יבחרו זולת במי שדעתם נוחה ממנו שמוכשר להנהגת המדינה, ומשמנה מלכי אדום שהיו כל המלכים שלהם ממקומות אחרים, וכפי המסופר בספר הישר על התורה שהיה בסיבת מלחמתם עם בני שעיר שנפרדו רבים מהם אחרי מפלתם (וכנראה שהיה זאת מקנאת איש מרעהו בהיות המושל מאומתם) ואשר לכן נשבעו כי לא ימלוך עליהם איש ממשפחתם, ואם שמזה אין הכרח שלא היה גם המולך ממדינה אחרת מוריש כסאו

לבניו או שאח"כ הופר החוק וכמ"ב במלך מואב שלקח את בן מלך אדום הבכור אשר ימלוך תחתיו כו', ואולי המכוון שהיה לו בחייו לעזר במלוכה והיה מנהיג הממשלה על מקומו בעת היותו במדינה אחרת או כאשר יעצרוהו איזה סיבות להנהיג את ממלכתו ואמנם למעיין בגמרא דע"ג נראה שסובב על מלכות רומי וסיבת קריאתה במאמרי חז"ל בשם אדום ואף שהרומיים המה הכתים שהיו מבני יפת, וכבר האריך בעקרים מאמר ד' פרק מ"ב והאברבנאל ישעיה ל"ד ובמעשה טוביה בעולם העליון מאמר ו' סו"פ ב' ובמאורי אור בחלק עוד למועד לפסחים פ"ז ב' ובתשבי ערך רומא וס' זרובבל ח"ג סי' כ' ועוד הרבה וכמו שהבאתי ג"כ בבאור חדש לאיכה סי' ד' כ"א וע"ש בראב"ע ובראשית סי' כ"ז מ' והארכתי ג"כ בבאורי לדה"י א' סי' א', ואולם ליודע בקורות ימי עולם היה הסיבה שהאדומים שגיירם הורקינוס הראשון והכניסם ביד חזקה בדת ישראל מהם היו י"ב תלמידי הנוצרי ואשר באו לרומי בגלותם ומהם נתפשט אמונתם אשר מזה הוסב על שמם לבעלי אמונה החדשה שנתיסד על ידם, וידוע כי כן היה אצל הרומיים שע"י התקשרות נפסקה כמה פעמים ירושת המלוכה מצד המתקשרים שמלכו במקומם ואשר הפרו ברית המלכים הקודמים עם הנאמנים אתם והתחברו אל אויביהם אשר זה היה בזיון המלוכה וקטנותם בגוים וסיבת הריסת המלוכה בהמשך הזמן ע"י הפרעות אשר היו במדינה, וע' בשאילת יעב"ץ ח"א סי' מ"ו על דבר הגר שבא מאטליא אם מותר בישראלית שאולי יש לחוש בזמן הזה שלא לקבל גרים מרומיים ומארצות שסביבותם שידוע שנתישבו מהאדומים וע"כ אנו קורין אותם מלכות אדום לפי שבאים מזרע אדום ושרשם מבני עשו וזה מוסכם גם באומות וכן מפורסמת גם מחז"ל בשם אדום (וע' בס' משמיע ישועה ומצא הפסוק מקום לחוש שלא יבא הם בקהל ה' אלא דור שלישי יע"ש שהאריך שראוי לצאת מספק של תורה ולמנוע מלהשיאו ישראלית אלא יחזר אחר גיורת עכ"ל, ושגה מאד ולא ראה שכבר התירו ראשונים ואחרונים הספק הזה למעיין בדבריהם וכנ"ל, אבל העיקר כמש"ל בפשטות בלי שום פקפוק:

ו ומ"ש עוד בש"א בדברי ההג"ה ביו"ד סו"ס רמ"ה שיוכל השני לבוא ולדור שם ולהחזיק רבנות בכל דבר ואפילו אם מקפח קצת פרנסת הראשון, שסותר למש"ל בעצמו מתשובת ריב"ש במי שהוחזק לרב בעיר שאין להורידו מגדולתו כו' למ"ש הרמב"ם שאפילו בניו קודמים לאחרים ודחוק לומר דדוקא להעבירו לגמרי אינם יכולים אבל למנות עוד א' שינהיג רבנות כמוהו דאין סברא כלל שאין לך הורדה גדולה מזאת שמכניסין צרה בביתו עכ"ד, ואמנם בברכות כ"ח א' ניעברינהו גמירי מעלין ואין מורידין כו', וע"כ דהא דדריש חד שבתא לא הוה הורדה כלל, ובפרט להש"ך ס"ק ט"ו במה שדקדק הרב מקפח קצת

פרנסתו כו' למ"ש בפסקי מהרא"י מה שהוא בהיתר גמור אינו רשאי לקפח פרנסתו כלל כו' ורק שכ"ז מדינא אלא מצד המנהג אפשר שיש למחות בזה וע' בח"ס חיו"ד סי' ר"ל (וע' לעיל סי' ט"ו אות ב' ובתשובתי לחיו"ד סי' א' שהארכתי), אבל מ"ש בשם ריב"ש להורידו מגדולתו אינו רשאי וכן מ"ש שאפילו בנו קודם לשאר ב"א היינו נמי לענין הפרס שהוא בהיתר ברור, ובפרט דמ"מ נפ"מ בהחזקה לענין חכם אכסנאי שבא לעיר שאינו רשאי גם בקבלת הפרס מחופות וקידושין וגיטין כו' שאין לו היתר ברור רק בטורח, וא"כ דבריו מבוארים בלי פקפוק:

ומה שהאריך דבמהרי"ו מפורש שהיה החזקה מעצמו בלא מינוי הקהל ולכן היו שניהם שוין, וא"כ דברי הרב תמוהים שכתב בשמו כגון שהקהל קבלו עליהם כו' דאפ"ה יכול השני להחזיק כמו הראשון, וגם שדבריו סותרים זא"ז שכתב אח"כ בעצמו דאפילו בניו קודמים לאחרים ומכש"כ בחייהם דאין לזר להתערב עמו, וכבר כתבתי שדבריו מבוארים היטיב דלהש"ך ודאי פשוט דמיירי לענין הפרס מדינא וכמ"ש מהתה"ד, וגם נפ"מ לענין אורח ולבא אכסנאי שאינו קובע מקום שם:

ותמהני עליו שהניח סתירת דבריו בצ"ע וביותר מה שתמה מדברי מהרי"ו, ואף שאח"כ הרגיש בעצמו במ"ש אח"ז ואפילו בני העיר קבלו עליהם הראשון היינו רק דאינו יכול לעכב עליו החזקת הישוב, ולמעיין היטיב בהשובת מהרי"ו אף שבתחלת השאלה משיב לפ"מ שהיה המעשה שהקהל לא קבלו לאחד מהם ותרויהו צריכין ליתן בעול כמו אחד הבעה"ב שדר בעיר ובא אצלו עוד בעה"ב לגור בעיר שלא יוכל בעה"ב ראשון לומר כבר החזקתי כו', וגדולה מזה כתב האו"ז ואם הוא ת"ח וצריכין ב"א לתורתו אפילו בא ממדינה אחרת שאינם נותנים מס למושל העיר הזאת לא מצי מעכבי כו' ואפילו אם יש ת"ח אחר בעיר קנאת סופרי תרבה חכמה כו', ולא חילק בין אם בני העיר קבלו עליהם הת"ח הראשון לראש ולקצין בין לא קבלו אבל בכל ענין לא מצי מעכבי כו' אלמא שיש לת"ח השני חזקה כמו הראשון וכן ראינו בדורותינו בכמה מקומות שהיו דרים שם שני רבנים ולא שמענו שהיה לזה חזקה יותר מזה כו', וא"כ מבואר מה שהוצרך לסיים ולא חילק כו' דבכל ענין יש חזקה להשני כמו להראשון דממילא גם כשקבלו הראשון ונוטל פרס על זה לא זכה רק לענין הפרס הקבוע מדינא ולא לקפח קצת:

ובזה אין סתירה גם לדמהרי"ק דמיירי לענין הפרס מחופות וקידושין שאין בו היתר ברור, וע' בשו"ת מהרי"ק שורש קכ"ט בסוף התשובה מהפסק השייך למהר"י ברונא ואשר רצה לדמות לזה כשבאין שני בע"ד לפני רב אכסנאי ויש רב זקן ומופלג יושב בעיר דאין הרב אכסנאי יכול לדון ביניהם בלא רשות הרב היושב שם נ"ל דיש לחלק בזה בין

הוראת או"ה לממון דשמא אין היושב שם ממוצע לשניהם ולמה ידחו האכסנאי לפני הרב האחר שאינו רבו לכוף אותו לדין לפני מי שאינו ממוצע להם, משא"כ בהוראות או"ה לא שייך הכי ומש"ה אמרו דלאו אורח ארעא לאורויי בארעא דחבריה, וגם לענין ברכות חתנים הדעת מכרעת לפה"נ דמאחר שאבי החתן ואבי הכלה רוצים שיברך האכסנאי דאין הרב שבעיר יכול למחות, וק"ו ממ"ש רבינו שמחה דצריך שיהיה הש"ץ מרוצה ואפילו יחיד יכול למחות ואף כי יש קצת לחלק, וגם אין נ"ל בין אם הוא מושכר שם או לא דמסתמא לא השכירוהו אדעתא שלא יוכלו לעשות כרצונם בענין כזה, אבל ודאי נראה שאם מנהג לענין אכסנאי שאינו רשאי ליטול ולקפח הפרס שאינו בהיתר ברור, ומהרי"ו ומהרא"י דמיירי כשהשני קובע שהרב שבעיר נוטל איזה דבר מהחתן והכלה דלאו כל כמיניה לרב האכסנאי למיפסק חיותיה דהרב היושב שם בקביעות עכ"ל:

ועתה ראה עומק כוונת הרב במלאכת סידורו לכלול בקוצר לשונו כל דעות בעלי התשובות ולהשוות דבריהם, דמהרי"ק מיירי לענין אכסנאי שאינו רשאי ליטול ולקפח אפילו הפרס שאינו בהיתר ברור, ומהרי"ו ומהרא"י דמיירי כשהשני קובע מקומו דלא מצי מעכב עליו אפילו אם קבלו עליהם הראשון לראש ולקצין, וממילא כשקובע מקומו כאנשי העיר אין רשות ביד הראשון לערער עליו מדינא דלא מהני לזה קבלתם כיון דמה שזכו הם אין לו היתר ברור מדינא ואין יכולין רק על ידי אכסנאי שאינו קבוע, וע' בשו"ת ראנ"ח סי' ע' מש"ש בדמהרי"ו:

ומה שכתב בשאלתו כיון שלא קבלוהו היינו שאם נוטל פרס קבוע שהוא כהיתר ברור לא היה חבירו רשאי לקפח לו הפרס הברור, והריב"ש כתב אף שהחזיק מעצמו אין להורידו מגדולתו אף שיש גדול ממנו, והתם היה שאחד מהגדולים גזר עליו שלא יסדר גיטין וחליצות ושלא להרות זולתו וגם מצד שהחזיק בירושת אבותיו כו', וע"כ דמ"מ אם השני קובע דירתו שם ג"כ יוכל להחזיק מעצמו כמו הראשון, יע"ש שהאריך ששום רב שיקום לתפוס ישיבה בצרפת בלי רשות הר"ר ישעיה יהיו כל הגיטין והחליצות שיעשו לפניו פסולין יעש"ב, ותמהני ג"כ על השו"מ תליתאה ח"א סי' קל"ט שהקידושין שיסדר אחר זולת הרב פסולין וע' במהרי"ט הראשונות סי' קל"ד ואולי היה מצד התקנה והאיסור שהיה שם וכמש"ש, וע"ש בסי' ק"י ובח"ב סי' קנ"ג שהאריך לפלפל וע"ש בשניות למהרי"ט חאה"ע סי' מ' וע"ש בדף ס"א ע"א בד"ה וראיתי כו', ולא העיר ג"כ מדריב"ש, וע' בנוב"י תנינא חאה"ע סי' פ"ג שהדין פשוט ביו"ד סו"ס רמ"ה שרשאי אכסנאי לסדר קידושין אם נותן השכר לרב הקבוע, ואמנם מצד המנהג נהגו הרבנים

סלסול בעצמן, וע' בשו"ת כנסי"ח סו"ס ע"ב ובשבו"י ח"ג סי' קכ"א והובא גם בשו"ת אורין תליתאי סי' נ"ו בחכם הקהלות מי שסידר קידושין בלי רב ומורה יעש"ב, ובתשב"ץ ח"א שאלה קל"ג בתקנת הקהל שלא לקדש אשה אלא בשעת קידושין וחופה ושאם יעבור לא יהיו קידושיו קידושין כו', ובשו"ת רשב"ש דכשיש תקנה בעיר שלא לקדש כ"א ברשות וכדומה ועבר אחד על התקנה כו' שלא חלו הקידושין כלל, והובא בשו"ת בית דוד סו"ס ע"ד ובפחד יצחק בערך ספק מצד התיקון שלא לקדש אשה שלא בפני ב"ד וכו', והארכתי בתשובה בחאה"ע סו"ס ז', וע' בצמ"ד ח"א בשנת קפ"ז לאלף הששי ובדבר שמואל סי' ט"ז ובפי' הרמב"ם פ"ד מבכורות ובמכתב בנו הרר"א שנדפס בסוף אגרת הרמב"ם דפוס ברין וע' בשו"ת אורין תליתאי סו"ס כ"ז שהביא ראיה להחת"ס יו"ד סי' ר"ל שדברי רמ"א יו"ד סו"ס רמ"ה אינם בזמן הזה כשקוצבין שכירתו דודאי המקפת פרנסתו אית ביה משום יורד לאומנות חבירו וכה"מ סו"ס רל"ז מלמד שהשכיר עצמו לבעה"ב שיש לו מלמד אחר אף דודאי אית ביה משום אני בחנם כו' על קבלת שכרו משום דהוה שכר בטילה ומ"מ אסור להשיג גבולו יע"ש ובשו"ת כנף רננה סי' י"ז:

ומה שכתב עוד הש"א לדחות ראיית הח"ס מהמדרש פרשה פנחס בפסוק יפקוד אלוקי הרוחות שהיה משה סבור שבניו יורשין מקומו ונוטלין שררותו כו' ומסתמא היו ראויים לכך, והא כתיב תחתיו מבניו וע"כ דבכתר תורה לא אמרינן, ודחה זה למ"ש הנוב"י קמא חח"מ סי' א' דאיך מלך רחבעם והא אמו היתה נעמה העמונית לתוס' סוטה דאם אין אמו מישראל פסול דלא הזהיר קרא אלא על תחלת השימה אבל במלך בן מלך שהמלכות ירושה וא"צ שימה חדשה כשר אף כשאין אמו מישראל, והרי אשת מרע"ה היתה בת יתרו וע"כ כיון דהיה מגיע להם בירושה והיו ראוים לולא שידע הקב"ה שבאמת אינם ממלאים מקומו כמוהו בי"ח יעש"ב, וע' בפתיחת באורי לשה"ש משש"ב בזה ע"ד הנוב"י, וכל זה בדרך פלפול דאכתי למה הוצרך משה, לבקש שיפקוד איש על העדה כיון דלא הוה צריך שימה כלל שהיה מגיע להם בירושה, ורק בעיקר הדבר אינו ברור לי כ"כ דביומא ע"ג ב' נקט הלשון הוא זה מלך וכפרש"י דיהושע ב"נ היה מלך וכפרש"י דיהושע ב"נ היה מלך וכן כתיב ויהי בישורון מלך ואף שלא היה מלך ממש היה נוהג בהם דין מלך כמ"ש כל איש אשר ימרה את פיך כו' שהוא מצד משפט המלוכה ועכ"פ היתה עיקר ההתמנות במקום מלך ולא במינוי רבנות וכתר תורה:

סימן יט

ח' תמוז תרנ"ב להרב דחברת ב"י בלונדון ר' מאיר לערנער מחבר הר הכרמל החדש, על דבר שאלתו לאסור חזרת הש"ץ בשלש ראשונות לבד מפני שקמו כמה אנשים לשנות שלא לחזור הש"ץ כל התפלה ולמ"ש הטור ומחבר סי' קכ"ד סעיף ד' דכשאין ט' המכוונים לברכותיו קרוב להיות ברכותיו לבטלה וכו':

א הנה דין זה, מתשובת הרא"ש כלל ד' אות י"ט וכמובא ג"כ בטור (ובבה"ג נרשם כלל י' והוא ט"ס) ושם מסיים הלשון וכשאין תשעה המכוונין לברכת ש"ץ נראה כברכה לבטלה, וכמ"ש בדרישה שכתב קרוב אבל לא ממש כי כבר כתב לעיל ר"ס נ"ה ואם התחיל בעשרה ואפילו יצאו קצתן הש"ץ גומר, וגם כבר נתבאר בגמ' דאפילו קצת ישנים או מספרים שמועות אפ"ה הש"ץ מתפלל וגומר תפלתו יע"ש, וכה"ג ביבמות ל"ט ע"ב הכונס את יבמתו לשם נוי כו' וקרוב בעיני להיות הולד ממזר, ואף דודאי דמקיים מצות יבום דהא קיי"ל דאפילו בא עליה שוגג קנאה, אלא דכיון שאינו מכוון ליבום ממילא דאסור משום אשת אחיו ומיחזי כנושא אשת אחיו שלא במקום מצוה וע"ש בספרי זכ"י משש"ב, והכי נמי אף דאינהו עבדי איסורא כשאין מכוונין וכמו באינו בקי כשרוצה לצאת בתפלתו דמש"ה ס"ל לי"א דיעמדו כשחוזר הש"ץ, מ"מ ודאי החיוב מוטל על הש"ץ להתפלל כשיש עשרה וכסי' נ"ט ס"ד בהג"ה דאין הש"ץ מוציא את היחיד בפחות מעשרה ואף כשאין מכוונין לברכותיו וכנ"ל, ובב"י מהאבודרה"ם בשם הרמב"ם שהואיל ותיקנו חכמים שירד הש"ץ לפני התיבה להוציא את מי שאינו בקי א"כ אין תפלת הש"ץ ברכה לבטלה כלל מפני עיקר התקנה ואפילו אין בזאת החבורה מי שלא יצאו וכמו שתיקנו בקידוש בכל בהכ"נ ואפילו אין שם אורחים וכמו שתיקנו בברכת שבע בשביל המאחרים לבוא ואפילו אין שם מי שלא בא דאלת"ה ניתנו דבריהם לשיעורין והיה צריך לראות מי הוא בקי או לא, וכל זה מבואר בתשובת פאר הדור לרמב"ם סי' קמ"ח וע' בתשובת רשב"א סי' ל"ז ושכ"ג שדעת רב נטוראי וכמה גאונים להחזיק המנהג לקדש בבהכ"נ כו' ואף ליכא אורחים ושכבר פשטה הוראה כמותם, וכ"כ הר"נ פרק ע"פ מפני שתקנות חכמים תקנות קבועות הן בכל מקום ובכל זמן וכמ"ש בפמ"ג א"ח ר"ס רס"ט במש"ז דעיקר הקידוש משום תקנה ולא זזה ממקומה כמו חזרת הש"ץ אע"ג דהאידנא כולם בקיאים וברכה מעין ז' בסי' רס"ח וע' בשו"ת אגודת אזוב חא"ח סי' א' שהאריך בענין הקידוש שנוהגין עכשיו לקדש בביהכ"נ, ובשו"ת שב יעקב חא"ח סי' י"ד בענין הנוהגים שלא לקדש בבהכ"נ דאפילו בימיהם לא נתפשט רק במקומות דשכיחי אורחים דאכלו בבהכ"נ, ובשו"ת חת"ס חלק ששי סי' פ"ט העיר

מתשובת רדב"ז סי' צ"ד שכבר ביטלו מנהגו של הרמב"ם בזה, וצ"ל חלק ד' סי' צ"ד, ומה שהביא עוד בח"ס ובב"י סי' קכ"ד שחכמי צרפת גזרו נידוי על זה, וצ"ל סי' רל"ד שכן הנהיגו חכמים בדור שלפנינו בצפת וכו', וכן העתיק בשו"ת ז"ס שם פ"ו יע"ש, וגם שם הועתק בטעות חכמי צרפת, וע' בשו"ת מים רבים חא"ח סי' כ"ג שהועתק ג"כ מלשון תשובת רדב"ז הנ"ל והעיר עוד:

ובחדושי הרמב"ם שקבצם בנו הרר"א וכמובא במעשה רוקח ובקובץ הרמב"ם שנדפס מחדש בסוף ח"א ממ"ש בח"א מאמר הב' בחלק התפלות וכבר נתפרסם מה שתיקן אבא מארי ז"ל והסכימו עמו חכמי דורו העומדים עמו שראה שכשמחזיר הש"ץ התפלה בקול רם אחר הלחש לא יתנו אוזן כל העם לשמוע ממנו באימה ולעמוד במוסר כעמידה בתפלה אלא כעומד בעל כרחו ויתעסקו להשיח זה עם זה שיחה בטילה וכיוצא בה, אלא שהם כשיגיעו לקדושה יענו קדיש ושאר הפרקים וכשיגיעו למודים יאמרו התלמידים המדקדקים מודים דרבנן, וראה שיש בזה מכשול ועון גדול לפי ששיחת האנשים בעוד שש"ץ מתפלל והם אינם מכוונים לשמוע מבלי היות להם מוסר בעמדם יש בו הזלזולים בכבוד שמים מה שהוא גלוי ולפכך תיקן שיגביה ש"ץ קולו מתחלה כמו שנוהג בפריסה על שמע להוציא מי שאינו יוד והנמשכים אחריו יתפללו בלחש להוציא עצמו ויאמר הקדושה בברכה שלישית והעם יענו הפרקים שראוי לענותם כו' ויסיים הש"ץ והצבור תפלתן כאחד וכו' עכ"ל, ומזה נראה בעליל אשר בנו של הרמב"ם מעיד על כל זה בעדות נאמנה וברורה ואין לבוא בקול רעש מה שכבר היה לעולמים ולא כאשר מסופק מעלתו במה שתלו הוראה בשם הרמב"ם וכותב דלאו מר בריה דרב אשי חתים עלה [ונמשך בלשונו אחר המורגל בפי העולם כי ביבמות כ"ב א' לאו מר בריה דרבינא חתים עלייהו, ואולי הוא רבינא הקדמון דלא מסתבר שיקשה לרב אשי מבריה דרבינא, וגם דמשמע מסוגיין שהיה מוקדם לדורו, ושם פ"ו א' מייתי ליה נמי לבתר אוקימתא דרב ששת, ויתכן ג"כ על מר בר רב אשי ככתובות כ"ב א' ואמר לנא רבנא אשי וקאי על בנו של רב אשי דסתמא דמלתא ברא כאבוהו ס"ל), וע' בשו"ת רלב"ח סי' ט"ו שאף שכיוון שתפלתו בקול רם רק להוציא את שאינו בקי אבל גם הבקי צריך להתפלל לעצמו תפלה ראויה בלחש להוציא א"ע ורק בדליכא י' דצייתי לתפלת הש"ץ וכו' יעש"ב:

ואולם לא ידעתי מה ראו לדון בזה לבטל חזרת התפלה מצד שאין רוב העולם מכוונין לברכותיו דבמקום שיש רוב עם מסתמא איכא ט' שמכוונין ג"כ לצאת וגם במנין מצומצם לתשובת רמ"ע מפאנו סי' ק"ב בשאלה השמינית דסגי בעניית אמן וכשמכוון רק בסוף הברכה וע"ש רוב העולם אינם נזהרים וקורין בסדר קרבנות וכי"ב בשעה שש"ץ

יורד ובכל כה"ג איכא משום הנח להם וכיון דגלו דעתייהו שאינם מכוונים לצאת אע"פ שיענו לפעמים ואינם יודעים על איזה ברכה אין כאן אמן יתומה כמפורש בירו' כו' ואנו מחזיקין עצמינו בקיאים וראוי שנפסק עצמינו בבלתי בקיאים שאם לא כיוונו כל הצורך יכוון לצאת בשעה שהש"ץ יורד ומה טוב שלא לעסוק בדברים אחרים ולכוון לענות אמן עכ"ל בקצרה:

ועכ"פ עד שיתאמצו לבטל חזרת התפלה יותר היה ראוי להוכיח השומעים במקום שיש מנין מצומצם שיכוונו לשמוע ושלא ידברו כלל בשעת חזרת הש"ץ ואשר בהמשך הזמן יורגלו כן מעצמם להזהר משיחה בטילה בשעת חזרת הש"ץ וטוב שיסכימו לעשות תקנה שמי שיעבור לדבר בשעת חזרת הש"ץ שיתן דבר קצוב לצדקה וכה"ג, וע' בשו"ת לחמי תודה סי' י"ט על המתפרצים בבהכ"ג וכו' והאריך בענין מורא מקדש דמורא בהכ"נ דבר תורה הוא כמורא מקדש [וזה לאו מלתא דפסיקא דלר"נ אינו אלא מדרבנן ולט"ז א"ח סי' תרל"ח דגם בזוי מצוה בנוי סוכה דרבנן וע' בפי' ביצה ל' ובשו"ת שאג"א סי' מ' דביזוי מצוה הוה איסור תורה והארכתי מכמה ראשונים דס"ל הכי ואכמ"ל במה שאינו נוגע לעיקר הענין ובסי' קנ"א בהכ"נ ובהמ"ד אין נוהגין בהן קלות ראש כגון שחוק והיתול ושיחה בטילה וכו' יעש"ב:

ואמנם אם שכן, הדעת נוטה ע"פ הכרעת הפוסקים מ"מ ראוי להתרחק מלבוא במחלוקת בעבור זה שלפעמים העם אינם יכולים לפנות לבטל זמן הרבה ממלאכתם ויהיה קשה מצד זה בכמה זמנים להתקבץ מנין עשרה ורוצים למהר כשיתפלל הש"ץ רק שלש ראשונות דלטעם שיחזור התפלה כדי שיענו אחריו קדושה אפילו כולנו בקיאים צריך להחזיר התפלה עד אחר קדושה דלא עדיפא האי תקנה להוציא מי שאינו בקי ומשום דבר שבמנין דאף שבטל הטעם לא בטלה התקנה, ממ"ש הרא"ש ריש ברכות בשם רה"ג לענין צבור שמתפללין ערבית וקורין ק"ש קודם צה"כ ולא מצי אינש לעכבינהו דס"ל שיותר טוב להתפלל מפלג המנחה כר"י ממה שיתפלל ביחיד ויסמוך גאולה לתפלה, וכמ"ש בשו"ת רלב"ח סי' ט"ו שבראותם מעט הבאים להתפלל מנחת הערב ולכן ראו חכמי הדור שכשר הדבר שישמיע הש"ץ קולו בתפלתו ואל יכניס עצמו בספק ברכה לבטלה בדליכא י' דצייתי ובפרט שהו לסיבה כדי שיענו הקהל קדיש אחריו יעש"ב שהדין פשוט שצריכין כל אחד להתפלל בלחש וגם הש"ץ ואח"כ יחזור הש"ץ התפלה בקול רם כרמב"ם פ"ט מתפלה וברכת כהנים וטא"ח סי' קצ"א וסמ"ג סי' י"ט וכו' יע"ש בפרטי הספיקות בזה:

ובפרט שגם הרדב"ז ח"ד תשובה צ"ד מסיים דאם אפשר להחזירן לדין הגמ' שיתפללו שתי תפלות ראוי לעשות כן אבל אם אי אפשר לכולם אלא ע"י מחלוקת שב ואל תעשה עדיף עכ"ל, ועת ומשפט ידע לב חכם אשר עיניו בראשו, וע' בשו"ת דברי יוסף סי' ה' במ"ש בשו"ת מהרי"ק שורש ט' דאין משנים מה שנהגו אף שמנהגים אחרים מתוקנים יותר דלמא אתו לנצויי וכו' וכריב"ש סי' ל"ה וכל המשנה ידו על התחתונה כי כולם יקומו כנגדו אצ"ל אם יהיה שם איזה יודע ספר יחזיק בידם אף אם אינו גדול בחכמה וכו', ובסי' ל"ז אין ספק שהמנהג היפה שיתפללו הצבור תחלה והש"ץ יתפלל עמהם בלחש כדי להסדיר תפלתו ואח"כ יחזור הש"ץ להתפלל בקול רם כמו שנזכר במשנה אבל כו' וע"ש בשם הר"ר חסדאי שבעברו בדרכו ואמר לבטל מנהגם ולא קבלו ממנו שהם סבורים שהקודמים שהנהיגו שם היו גדולים ממנו ואז קבל עליו שבשום מקום שלא תהא ידו תקיפה עליהם אלא מצד מוסרם שלא יתעצם לבטל מנהגם עכ"ל, וע"ע בשו"ת דברי יוסף סי' מ"ה בתנאי הרביעי והחמישי ובענין מנהג בטעות וע"ש בסי' כ"ז דאף שיש לבטל איזה מנהג שאינו עשוי ע"פ הדין היינו דוקא בדאפשר דצייתי לן ואם לא הנח להם וכר"פ המביא יעש"ב ובשו"ת דברי דוד סי' כ"ד בדף ס"א ע"ג וע"ד בד"ה עוד כתב כו' שלא זכר כמה מנהגים ששינו וביטלו בעירו כו' מידי איריא התם שהיו עושין הפסקה במי כמוך בנשמת שאינו מענין הברכה ומנהג בטעות הוא כי העם מבטלים עצמם מכונת הברכות וכתשובת הרא"ש כלל נ"ה סי' י' ואפילו מנהג שעשו לסייג והרחקה ויכול לבוא ממנו קלקול יש לבטלו, וכן מה שהתקין חזרת מנחה ומוסף וכר"ס קכ"ד כמו שנוהגין בכל א"י ובארצות המערב ותוגרמה ואטליא כו' יעש"ב ובשו"ת מים רבים חא"ח סי' כ"ג וכ"ד, וע' בט"ז א"ח סי' שכ"ח סוס"ק ה' ואף שכתב רמ"א וכן נוהגין כו' וע' בשו"ת מהרי"ק ר"ס קע"א שהאריך ובעירובין ס"ב ע"ב ובפרש"י:

כ **ומה** שהעיר מעלתו בענין איסור אמירת עשרת הדברות בצבור וכמ"ש בשו"ת הרשב"א [ח"א סי' פ"ד וח"ג סי' רפ"ט] והובא בא"ח סי' א' ס"ה וכמש"ש במ"א ס"ק י' מהל"ח ומפני תרעומות המינין כברכות י"ב כו' ואף לשו"ת רש"ל סי' ס"ד דרק לקבוע בין הברכות אבל קודם ברוך שאמר מותר, מודה בנ"ד שבזמן הזה שרבו כופרי ישראל שאומרים אין תורה אלא זו, ובהוו' מה יעשה אדם ויזכה לחיי עה"ב יקיים מה שכתוב בעשרת הדברות עכ"ל מעלתו:

הנה לעיקר הדין יעיין במ"א סי' קכ"ו ס"ק ב' ובפרט בזמן הזה כיו"ד סו"ס י"ב דבזמן הזה אין איסור בדיעבד כששחט תוך הגומא כיון דאין דרך עו"ג בזמן הזה, והכ"נ לענין זה דאין מינין מצויין בתוכינו וזה סותר למש"ל סי' א' ס"ק ט' בשם הל"ח לענין עשרת

הדברות בצבור וע"ש במחצית השקל יע"ש בפמ"ג באש"א שהתם אין דרך עו"ג בכך משא"כ אפיקורסים שכיחי כו', ויש לתמוה על הפיוט ביום ראשון ושני לשבועות שסידר פיוטים מיוחדים על עשרת הדברות, וטוב למנוע אמירתם בדצייתי הקהל לקול מוכיח, וכן להזהיר לכותבים עשרת הדברות וחוקקין בארון הקודש או שמציירין בשערי החומשים ושאר ספרים, ובלאו הכי פקפק באיל המלואים סי' ער"א פ"א דף ל"ב ע"ד בעלין שהולכין לאיבוד מצד אדרכתא בשטרי יעש"ב, וכן ראוי למחות במה שנוהגין העולם לעמוד בשעה שקורין בתורה פרשת עשרת הדברות וכמו ששמעתי בשם הגר"א ליב שפירא אבד"ק קאלווריא וקאוונא שהיה דרכו לישב אז במכוון כדי שיעשו אחרים כמוהו שלא לקום שהוא נגד דינא דגמ' וכנ"ל, ואם שבזכור לאברהם חא"ח בח"א אות ס' מה שנוהגין בקצת מקומות לקום בעשרת הדברות וכי"ב בי"ג מדות ע' בדב"ש סי' רע"ו דהחזיק במנהגם ושאין למחות בידם וכו' יעש"ב, ומ"מ שב ואל תעשה עדיף למי שאינו מחמיר על עצמו לקום תמיד בקריאת התורה, וכיוצא נידון הרקומים שעל המפות תיבות עמנו אל ופתרונו בלשונם מענין וקראת שמו עמנואל וכנודע ממנהג המסיתים להתעוררות על עיקר השם, דלא גרע מטבלא שכתובים עליה עשרת הדברות שמונע הרשב"א מלתת בכותל בהכ"נ וטוב לחוש גם בזה:

ובבאה"ט א"ח סי' א' ס"ק י"א ומהרש"א כתב וצ"ל רש"ל בתשובה סי' ס"ד במש"ש בענין עשרת הדברות קודם ברוך שאמר שכתב הרמב"ם בתשובה לאיסור דוקא לקבוע בברכת יוצר כמו ק"ש וכפרש"י וכמ"ש הטור, יע"ש מהע"ת יע"ש בשערי תשובה ס"ק ט', ובבכור שור לברכות י"ב השיג על תשובת רש"ל דמתשובת הרשב"א לא משמע כדבריו והעיר מפסחים נ"ו ובנהרדעא דליכא מיני וע"כ דמעשה דאמימר דבעי למיקבענהו בנהרדעא בברכות י"ב י"ל דהיה מאוחר ובאותו זמן היו מינין בנהרדעא וע"ש עוד כמה תירוצים, וכתב ועי"ל דהתם בפסחים היינו שיפקפקו בגוף מלכות שמים ליכא כו' יע"ש באורך, וכגון ההיא דחולין פ"ז א' מי שיצר הרים לא ברא רוח כו' כמ"ש רש"י וכדמשמע התם, וכן בטוש"ע השמיט הא דב"ב כ"ד משום דמורו בה מיני ומשום דמינין כאלו אין מצויין בזמן הזה, ואף למה שהובא במטעי משה סי' ז' בשם רש"י ואינו בספרים שלפנינו, מ"מ זה הטעם לא שייך אצלם בדורותינו, ובארצות החיים בהמל"א סי' א' ס"ק נ"ב כתב ליישב הסוגיות דפסחים וברכות, וכבר נכלל זה בדברי הבכ"ש הנ"ל ואף שכבר רמז עליו לעיל כמ"ש ליישב דרשב"א, וע' במבא הירושלמי מהרז"פ ר' אבהו א' בדף כ"ט ע"ב שר"א שהיה בא"י התקינו לאמרו בקול רם מפני שהעלילו שאומרים בלחש גדופים אחר שקבלו אחדותו ובנהרדעא שלא נתפשטה אמונה החדשה אמרו בחשאי יעש"ב,

ובכוזרי מאמר א' סי' א' ועל המינים שפירושו על הקראים והצדוקים וע"ש בקול יהודה ואוצר נחמד ומבואר מדעתו בפירוש שהמינים אינם רק הקראים וכקידושין פרק האומר ס"ו ובתשבי שורש מין בשם הרמב"ם כי זה השם על צדוקי או בייתוסי ותמה כי בספרי היונים שהיה אחד ששמו מאני ולא היה בעל דת ועל שמו נקראו כל הנמשכין אחריו כמו מן אפיקורס יקראו אפיקורסים, הנה מ"ש בשם הרמב"ם ע' בפ"ג מתשובה הלכה ז' ובפי' המשניות לסנהדרין סופ"ד בהוראת מינין וע"ש בפהמ"ש פ"ק דחולין ומתנאי הג' ענין צדוקי וביתוסי שקורין אותם אנשי דורינו בשם אפיקורסים כו' שהוא מבא לאפיקורסות ולדעתו שהצדוקים אינם בכלל מין רק על צד השיתוף, וכן בפ"ד מרוצח פסק כמ"ד מין הוא ובפ"ג מתשובה ה"ט כמ"ד מומר הוא וע"ש בכ"מ ולח"מ, ובדרך חיים ליו"ד סי' ב' ס"ק ה' האריך, והארכתי ג"כ בהגהותי לרמב"ם פ"ב מע"ג הלכה ה' וסופ"ט מתשובה, ורש"י חולין י"ג א' בד"ה ר' אמי במין ישראל מיירי וע"ש בד"ה שחיטת מין בישראל מדקאמר פירותיו טבלים, ושם, ע"ב אין רוב עו"ג מינין כו' ורש"י גיטין מ"ה ב' בד"ה מין האדוק כו' וע' רש"י יומא מ' ע"ב בד"ה אל תתנו מקום למינין כו' ובע"ג ד' א' משתבח להו ר' אבהו למיני בדרב ספרא כו' ואמר אנן דשכיחין גבייכו כו', והיינו שהיה לגבי קיסר רומיים וככתובות י"ז א' ובכ"מ, ובמשנה סוף סוטה והמלכות תתהפך למינות ובירו' ר"פ הרואה דברכות המינין שאלו את ר' שמלאי כמה אלקות בראו את העולם יע"ש כל מקום שפקרו תשובתן בצדן כו' וע' בפרק אד"מ ל"א סע"ב ובחולין פ"ד ב', ובח"א רש"א ידים פ"ד מ"ח אמר מין גלילי בכל הנך דלעיל נקט צדוקים שלשון מין יפול על העוכומ"ז כפרש"י פ"ק דחגיגה וגם הוא מודה שניתנה תורה מן השמים אלא שלא ניתנה נצחית וכו' וע"ש בתפארת ישראל אות ל"ו שהוא ספרי האמער שהיה בימי שלמה והוא התחיל לשורר בתעתועי אלילים וע"ש באות ל"ח, וע' בענפים לעקרים מאמר א' סו"פ כ"ג, וביוחסין מאמר ב' הדור השביעי שהמינים נקראו על שם מנאי שהיה אומר שיש שתי רשויות והרגו שבור מלכא בחכמתו עכ"ל, ונתחלף לו על עפיקור שהרגו שבור מלכא כנודע מספורי קורות דברי הימים, ובעקידה פרשה ואתחנן הספור על מאנעס שהיה רוצה לשתף האמונה בשתי רשויות עם אמונת העו"ג, ובתב"י שער השלישי סו"פ ט"ו בהערה כי זה מאנעס חי בפרס ר' שנה אחר חורבן בית שני וכבר זכרה המשנה את המינים ואף ר' שחיבר המשנה היה מאה שנה לפניו וע' תשב"ץ ח"א תשובה ב' ולרע"ב במשנת חלק הם ספרי אריסטו כו' וסותר דברי עצמו בפירושו לתמיד פ"ה משנה א' והוא מהירו' פ"ק דברכות מפני תרעומות המינין ביטלו לומר עשרת הדברות בכל יום, [ולא היה לו להביא מהירו' מה שמפורש גם בבבלי ברכות י"ב א'], ובסו"פ הרואה

שהתקינו לומר מן העולם ועד העולם בעבור המינין וא"כ נראה שהיו כתות מישראל ופירושו סעקטין בל"א וכו' יע"ש, ובמוסף הערוך ערך מין ו' הנוטים מן הדת היו קוראים לעצמם מאמינים וחז"ל קטעו המלה כי יש ביניהם ממינים שונים, ובמעריך ערך מינים שמוכח במדרש קהלת בפסוק כל הדברים יגעים שהם יהודים מכשפים ומלכי אדום היו דנים אותם להריגה, ואולם למעיין בעובדא דהתם שנתפס למינות ע"י שקבל דבר אחד מיעקב איש כפר סכניא, והיינו הנזכר ג"כ בע"ג ט"ז ב' יע"ש, וראיתי מי שכתב כי מאני המחוקק להודים הבראמינים במאה השביעית לפני ספירת הנוצרים ובדאו כי האלהים נתן להמחוקק חוקים ומשפטים בהנהגת המדינה ותהלוכות בני אדם והנם כתובים על ספר חוקי מאני וכו' וכמובא בדי"ע ח"ב צד נ"ב:

[**ואזכיר** בזה מה שהשבתי ביום ג' י"ד טבת תרנ"ו להרב ר' עזרא אלטשולער בדבר שאלתו בברכת ולמלשינים נגד הנוסח שטבעו ביבנה המינין ובמכתבו הלשון שלא כתקנת אנשי כנה"ג ט"ס וצ"ל כתקנת ר"ג ביבנה ע"י שמואל הקטן בברכות כ"ח סוע"ב, והוא ר"ג הנודע בויכוחיו ודברי שנונים נגד המונים את ישראל ביבמות ק"ב ע"ב יע"ש ובשבת קי"ו ב', והפשוט דגם לפי הנוסחא על המינין היה ג"כ התקנה בזה בשביל המלשינות שהיו עושין בין ישראל והרומיים ולכן כינו לברכה זו ברכת המינין וחששו ג"כ בטעה בברכת המינין אולי מין הוא שעיקר התקנה היה בשביל המלשינים שהיו מהמינין ומ"מ יתכן היות גם תחלת הברכה בלשון זה, ותדע דבברכות י' ע"א מי כתיב חוטאים חטאים כתיב בעי רחמי עלייהו ואהדרו בתשובה הרי שהודה ר"מ לטענת ברוריה ובסנהדרין מ"ו א' אמר ר"מ אם כן המקום מצטער על דמן של רשעים וכו' וכריב"ל במגילה י' ובכ"מ שאין הקב"ה שש במפלתן של רשעים וע' בספרי זכ"י בהשמטות לברכות מהא דברכות י' ראה במפלתן ש"ר ואמר שירה דמיירי במפלה שאינו של כליון להחזירם בתשובה, וכה"ג בהא דגיטין ז' א' יע"ש וברכות ז' א' בעובדא דריב"ל ש"מ לאו אורח ארעא למיעבד הכי כו' וע"כ דהיינו מדינא מדמייתי קרא דענוש לצדיק לא טוב, וכדאשכחן כה"ג בברכות מ"ה ומגילה כ"ג וע' בפסחים ס"ט א' וברי"ה ל"א ב' כיון דתלמידים היו לאו אורח ארעא למימרא קמיה רבו ואף שהאחרונים השמיטו דין זה וע' בכתובות י' ע"ב וביצה כ"ה רע"ב אורח ארעא קמ"ל ובפרש"י ולא משום איסור טריפה וכה"ג בכ"מ, וע' בדברי שאול על דרושים בדף נ"א ובע"ג י"ז א' ובתו' ד"ה הרחק, ובצדק הגיה הגר"א מווילנא בהגהותיו שלא לומר וכל עושי רשעה רק וכל הרשעה וכל אויביך כו' ומה שקשה לכאורה ממגילה י"ז ב' וכיון שנעשה דין מן הרשעים וכו' בקל יש לדחות למעיין, וכמה מאות שנים היתה נוסח הברכה הזאת לסלון ממאיר

בפני צוררי ישראל להעיר חמה ולהעלות נקם על ישראל ואף אם היה תחלת קביעת הברכה על המינין המחשבים להדיח את העם להמיר כבודם אבל משרבו מלשיני שקר להביא דבה רעה באמרם שרומז על השילוש ושמין הוא ר"ת מאמיני י"נ ואם היותו בטל מעצמו למבין מעט בלה"ק לחסר הוראת השמוש לגמרי שלדרכי עלילותם היה לומר מבי"נ ולא מין שאין לו שום הוראה לשבושם ובפרט לקבוע הברכה על הוראתו בר"ת ולכן יפה עשו נגד המשחיתים לתקן הלשון ולמלשינים, ובסו"ס הנצחון באות שמ"ח צד קל"ג נגד המומר המלשין שמתפללין ולמשומדים כו' ולמינין כו' יע"ש שפירשו על בני אדם הפוסחים על שתי הסעיפים מהאמונות ואינם בכלל בני נח ולא בכלל יהודים יע"ש באריכות בבאור נוסח הברכה לפי גירסתו, ובמאורי אור בחלק באר שבע בהלכות לא"ח סי' קי"ד בדף ל' ע"א שהאריך בנוסח מטבע ברכת הצדוקים ומסיק וכיון שנוסח הטור נעלמה נחפשה דרכינו בלשון המספיק ובמנין כ"ט תיבות ולמלשינים רעה על עמך ישראל אל תהי תקוה וכל הכופרים בך כרגע יאבדו וכל אויביך תעקר ותשבר ותמגר ותכניע זדים במהרה בימינו בא"י שובר אויבים ומכניע זדים עכ"ל), (ויתר תשובותי להרב הנ"ל מלונדן בענין במה מדליקין ייקום פורקן ופטום הקטורת בשבת, השמטתי כאן ויבואו במקומם בהלכות שבת):

ג **ואמנם** מה שכתב בפשיטות לאסור לבטל בפיוטים שנוהגין לומר כמבואר בהג"ה א"ח סי' תרי"ט שלא לשנות ממנהג העיר אפילו בפיוטים שאומרים שם, בזה יש לדון הרבה וגם במקורו במנהגי מהרי"ל בהלכות יו"כ לא כתב רק שאין לשנות מנהג המקום אפילו בנגונים שאין מורגלין שם ושבאותו פעם היה הוא אומר סליחה אני המדבר שיסד רבינו אפרים לומר לתפלת מוסף וסבור שמצוה לומר שם לכבודו אשר מנוחת כבודו שם ואמרו המנהיגים שאין מנהגם לאומרה ולא שמע אליהם, לימים מתה בתו ביו"כ והצדיק עליו הדין על מה ששינה מנהג המקום עכ"ל, ולפ"ז יש כאן חסרון תיבה אחת וצ"ל שאין אומרים שם ואשר כנראה המדפיסים לא עמדו על כוונתו והשמיטו תיבת שאין, ובפרט שגם המקילים למקיים המנהג ביד הנוהגין לאמרם לא מצאו היתר ברור להפסקת הפיוטים בברכות ק"ש שנתפשט שלא ברצון חכמי הדור, ובטא"ח סי' ס"ה שרמ"ה השיב שאסור להפסיק בברכת ק"ש לומר קרוב"ץ שהרי שנינו מקום שאמרו לקצר אינו רשאי להאריך ועוד שכל המשנה ממטבע שטבעו חכמים לא יצא ידי חובתו, אך שאין בידו למחות ומוטב שיהיו שוגגין כו' ומסיים הטור ומ"מ טוב ויפה לבטלם למי שאפשר יע"ש ובב"י ובסי' קי"ב ובשו"ת דברי יוסף סי' ד' וה' שהאריך, וגם הרמ"א בהג"ה שיש אומרים דאין איסור בדבר וכן נוהגין והמקיל ואינו אומרם לא הפסיד, וקצר

בהעתקת לשון הטור שהביא גם דהרא"ש שלא ישר המנהג בעיניו, ובח' נדחק ליישב מ"ש בסו"פ אין עומדין על הך דלא ישאל צרכיו כו' ומטעם זה נהגו לומר קרובץ בג' הראשונות יע"ש ובשו"ת שער אפרים סי' י"ג ובצרור החייט במאמר בישישים חכמה, וע"ש סי' ס"ח בד"מ דכפי מנהג ירושלים לא יאמרו פיוט רק תפלות הקבועים מכנה"ג מלבד ביו"כ יאמר איזה פיוטים, ובתשובת פאר הדור לרמב"ם סי' ס"ד שאין להפסיק בברכות שלפני ק"ש או אחריה בפיוטים, ובסי' קכ"ט במה שנהגו החזנין לומר פיוטים כו' עד כי בערבית לילי יו"ט אין בדעתם כמה שאומר החזן ואינם יודעים אם הוא בברכות או. בפיוטים כו' ולא זו הדרך לפסוק בברכות כו', וכן בשו"ת רשב"א לאלפים סי' תס"ט ובתשובותיו המקוצרות סי' שפ"ז וכן יראה לי אלא שהמנהג פשט ברוב המקומות, וע' בהגהות רע"א לסי' ס"ח שהגיה במ"א ס"ק א' שצ"ל שלא יאמר לא באמצע הברכה ולא בין ישתבח ליוצר אבל אפשר לאמרו בפ"ע אחר התפלה, ובשו"ת דבר שמואל השיב לר' עמנואל שניאור ומשבח אותו על שביטל המנהג להפסיק ביום א' של פסח ובשע"צ בחזרת מוסף בפיוטים ובקשות של טל ומטר, ובשו"ת ריב"ש סי' ע"ה שכן ראה לר"נ שלא היה אומר קרובץ עם הצבור בברכות של ק"ש שלא להפסיק ועכ"ז לא היה יוצא להקדים תפלתו לתפלת הצבור, ומ"מ לא היה מוחה ברבים ואם הוא דבר של איסור שדברים אלו וכיוצא בהם הם מצוות שאדם דש בעקביו ואין הדור דומה יפה לשמוע בקול מוכיח בו' ומצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע, ובצידה לדרך מתלמיד ר"י בו הרא"ש מאמר ד' כלל ה' מנהג טולטולה שלא לומר פיוט עד אחר התפלה ויישר כחם ומנהג טוב הוא לקצר בפיוטים בשחרית ובשו"ת מהר"ם מינץ סי' פ"ו דיחיד המתפלל לא יאמר כלל פיוטים כיון דאין חיוב כלל לאמרם למה יכניס עצמו בספק ושמ"מ גם בצבור אינו מתחיל הברכה בא"י יוצר אור עם הש"ץ אלא אחר שגמרו היוצרות אז מתחיל הברכה ביוצר אור יע"ש ובשו"ת בית דוד סי' כ"ד ס"ד ע"א, ובברכי יוסף א"ח סי' קי"ב אות ב' מהשיורי כה"ג דהמהדרים אין אומרים פיוטים בר"ה ויו"כ משום הפסק ושכן ראוי לעשות החרד לדבר ה' ובצנעא בינו לבין עצמו ולא יפרסם מפני המחלוקת כו' וע"ש ששמע שע"פ הקבלה אין לומר פיוטי האחרונים, ומ"ש בשם תשובת הר"י מיגאש מ"ז וצ"ל פ"ז וע"ש עוד בברכ"י סי' ס"ח, ובמ"א סי' תקצ"א וסי' קכ"ד בפמ"ג באש"א ס"ק ב' וע' בשו"ת ס' יהושע בפסקים וכתבים סי' ק"ל דעכשיו דאומר הש"ץ פיוטים אינו מוציא כלל:

ובחדושי הרשב"א פ"ק דברכות במתני' אחת ארוכה שגם פי' ר"ת אינו מחוור בעיניו דשם בתוספתא לא מנה אותם שמאריכים בהם אל' בברכות של תענית מר"ה ויו"כ

ואכתי תיקשי מה שנהגו להאריך בפיוטים של השכיבנו ובאמת ואמונה וכש"כ בשל שחרית ואפילו בתפלת י"ח כו', ומפרש המשנה כשיטת הירו' ותוספתא על פתיחות וחתימות שהן מטבע הברכות, ובמעון הברכות דף מ"ו ע"א האריך לפלפל עפ"ז בהרמב"ם פי"א מברכות וראב"ד ע"פ מחלקותם ספ"ק דברכות בפתח בדחמרא, וע"ש בחי' רשב"א דראב"ד גורס כגירסת הגאונים:

ובט"ז סי' תצ"ד ס"ק א' במנהג לשורר אקדמות אחר קריאת פסוק ראשון דהא אפילו לספר בד"ת אסור כסי' קמ"ו וכש"כ לשבח הזה שאינו מענין הקריאה כלל, וע' בשו"ת שער אפרים סו"ס י' וחי"ע סי' תצ"ד ס"ק ג', ובשבות יעקב ח"א במהד"ב נדפס תשובת תלמידו שנזכר ג"כ בספרו שו"ת קרית חנה סי' ז', ועם כל האריכות לא ראיתי שום דבר להכריח נגד הט"ז דאף שהוא שבח על התורה ראוי לשוררו קודם הברכה לקריאת התורה ורק שעיקר יסודו ממה שמפסיקין בפיוטים בק"ש וברכותיה וביה"ח שנתפשט ג"כ שלא ברצון חכמים והבו דלא להוסיף, וע' בשו"ת הר הכרמל חא"ח סו"ס כ"ז שהוכיח מתוס' סוף רה"ש דכששהה כדי לגמור את כולה לא משערין רק בין הפסק התפלה לבד בלא פיוט, והובא בשע"ת סי' תר"כ ס"א:

ובשו"ת חוות יאיר סי' רל"א שהרי אפילו הפסקה מועטת ובדבר קדיש וקדושה וברכו י"א שאין להפסיק באמצע ברכה וכו' ועכ"פ לא תיקן הקליר רק תוך י"ח דחזרת הש"ץ כו' כש"כ בזמן הזה שאינו רק ממנהג אבותינו כו' אף שקרוב שמתחלה לא היה דפוס ושכיחי עה"א טובא ולא חיברם רק שיאמר הש"ץ והיו רבים מאזינים לו וכן נראה ממה שאומרים מסוד חכמים שהוא כענין נטילת רשות מהש"ץ, והמון העם לא היו אומרים דבר מה דאף בברכות דר"ה וי"כ לא היו בקיאין וכסוף רה"ש, רק משנתמעטו הת"ח שארז"ל ויצתה הדפוס שנתרבה הגאוה ונתפשט אמירת כל ההמון אף לנשים וקטנים כו', ועל כל הפליאות שקצתם חברו פיוטים גדולים ומפסיקין בהם תוך הברכות דק"ש ואין בהם שום התעוררות על הנס או המאורע רק סידורי דינים שהיו נוהגין כשבהמ"ק קיים כמו דיני הקרבת הפסח ועומר ובכורים ומעש"ש ושמחת בית השואבה ואין זה רק כקורא פרק משניות תוך הברכה ובשביל מה שנאמר דרך חרוזים לא יצא מכלל לימוד כו', ומנהג אמירתם בק"ש אין ראיה שנעשה בהסכמת חכמי הדור רק מהמון העם אחר גזירת תתנ"ו שחזרו ונתישבו מתי מספר ונקבע אח"כ באין משים לביע"ש, ואולי שגם בתחלה נתקן לאמרם אחר התפלה ולדרוש ברבים להורות מוסר ודינים ואף שסידרום בתוך התפלה על ענין המתיחס להם אשר נתפשט אח"כ לומר כל אחד על

מקומו בתוך התפלה עם הש"ץ, ואפשר שהיה בתחלה התיסדות הפיוטים רק ליחידים בביתם ולהתעוררות הרעיון בדרך השיר בעתות המרגוע:

ובמאורי אור בחלק בן נון במה"ב לא"ח סי' תס"ז בדף קס"ג ע"א בפיוט אדיר דר בשה"ג מנהג משובש להפסיק בדיני הגעלה בתוך הברכה ומעיקרא נתקן אחר שמ"ע ורבנים שהרגישו לא בקשו לנבל כבודם בלא הועיל עכ"ל, ושם במהד"ב לא"ח סי' ס"ח הפסק בפיוטים ועל כולם תוך ברכת אבות קודם חתימה רשות החזן מסוד חכמים הוא מגיד אשר יאמר מה שחיברו רבני הזמן כו' ואיסור גמור הפסק כזה, ובחלק באר שבע בהלכות לסי' ס"ח במה שתמה בד"מ על מהרי"ל בהלומדים בשעת קרובץ ת"ל משום הפסק, ותמוה דכוונתו בחזרת הש"ץ כו', ובחלק עוד למועד מהד"ב בדף ק"פ ע"ב וע"ש בדף נ"ג ע"א בהערות לפיוטים ועוד נוסח מסוד חכמים חתימת ברכת אבות מיחזי כחוכא לספר לפני הקב"ה תוך תפלה כו' ובלאו הכי צווחו הטור וסייעתו על הפסק הפיוטים וכש"כ בזאת בודאי היה כתוב קודם התפלה דרך רשות לחזן, וכן הורם מה שיאמרו ואוחילה אינו אלא הוספת המעתיקים וחזותא מוכח ברמב"ם נקט אוחילה תוך התפלה הקבוע ליחיד ואיך יאמר בקהל עם אשירה כשאינו תוך הצבור וכן בשאר לקוטי ראשונים בהעתקת תלמידי תרביצאי ולא שמעו לקול רבנים ושבשתא דעל על וכו', ובחלק באר שבע לברכות י"א אחת ארוכה ואף שמאריכין לפעמים בפיוטים אינו קשיא לרש"י מאן יימר שמסכים לכך ולא מצינו שתיקן רש"י פיוטים להפסיק ואף שהביאם אין דעתם לכך אלא להסתייע לפירושו ודעת רוב קדמונים מתנגדים כטוש"ע רק דרך הרמ"א לכתוב מנהגי מדינה כדעת מקילין ומחמירין כו' והמעיין יבחר בחירת הש"ע וגם בירו' להדיא המאריך מגונה והמקצר משובח עכ"ל:

ואמנם בפרדס הגדול לרש"י סי' קע"ד טרח ליישב מנהג אריכות הפיוטים בשבת ויו"ט שהרי משה תיקן לישראל שיהיו שואלין ודורשין בענינו של יום ולפי שאין רגילין לדרוש בכל מקום כו' יסדו מעניני יו"ט אזהרות דחג השבועות ועניני מת"ת כו' ולא הוצרכו לדרוש אלא לפיוט ולפי שנתמעטה החכמה העמידו פיוט במקום מדרש אע"פ שרבותינו קצרו י"ח לשבע אין לחוש משום טורח הצבור לדבר מצוה משום עת לעשות לה' הפרו תורתך דהא ר"י ור"ל מעייני בספרי דאגדתא בשבת ודורשין בכתב אע"פ שלא ניתן לכתוב הכ"נ עת לעשות להבין מצות סוד בוראנו בתורה שיש לה בית אב עכ"ל יע"ש באורך, ומדבריו נראה שהיה רק במקום מדרש שהיה מנהגם שהש"ץ אומר הפיוטים ומבינם לעם והם לא היו אומרים כלום דמה שייך עת לעשות באמירת כל העם מה שאין אחד מאלף מבין מה שאומר.

ובמאורי אור בחלק בן נון במהד"ב לא"ח סי' תרכ"ג בדף קס"ה ע"א במ"ש בהג"ה ונוהגין במדינות אלו שלא לישא כפיו כו' והלא בסוטה מ' בנעילה דיו"כ נושאין כו' אלא מנהג פולין נמשך כיון שסמוך ללילה והא גופא הגורם שמפסיקין בפיוטים תוך התפלה הקבוע שאינו נכון כמ"ש הטור, ובחלק קן טהור במה"ב לא"ח סי' תר"כ בדף קע"ה סוע"א שתמה תוך ברכת יוצר אומר ביו"כ סלח לנו חטאנו יוצרנו, אשר לא שערום חכמי התלמוד ומדרשים וזוהר ותקונים להתודות תוך ברכת ק"ש ואינו דומה לשאר בקשות טופס ברכות כו' ואפילו בתפלת עמידה שמתוקנת לכך צווחו על הפסק הסליחות כו' ובפרשה שקלים וחבריו למנות כל המשקלים תוך הברכה ועוד מילי טובא אשר בשעת הגזירות אפסו חכמי דור וכל איש מתלמידי תרביצאי עם החזנים הטוב בעיניו יעשה ותפסו למנהג גם רוח חרישית לא תזיזם ואין ביד רבנים למחות וכמ"ש בתשובת עה"ג [ושם לא נמצא כלל מענין זה וכנראה שכתב כן אגב שוטפיה ואולי הטעהו זכרונו ממ"ש בסי' ס"ג שצריך שיהיה מנהג קבוע] ובשבו"י על הצועקים מנהג וכו' אלא מחברי פיוטים תקנו לומר אחר התפלה מענינא כמו שתיקנו בברכת מעין שבע אחר התפלה וכמו הביננו וגם סוף שחרית יו"כ אהללך פיוט מעין י"ח עכ"ל, ושם במה"ב לא"ח סו"ס תקצ"ב בדף פ"ג סוע"ב ועוד על כולם סלח לנו מפסיקים תוך הא"ב ולא נתקן רק לחזן המנגן כדי לנוח מעט ולא ביחיד רק אחר הנסתרות יאמר כך ומסיים התורה הזאת ועל כולם כו', ובשו"ת דברי אגרת סי' ח' שלא תקנום כלל רק לעצמם שהרי בסופ"ק דברכות שלא תיקנו פרשה בלק בק"ש משום טורח צבור, ובסוכה נ"ה שדחו שיר של מועד, ומזה למד בפמ"א ח"א סי' ס"ג בשמ"ע שחל בשבת שידחה מזמור על השמינית באמירתו אף שהוא ע"פ הירו' וכתוס' שם מ"ז א' ואף דליכא משום ביטול מלאכה:

ועכ"פ ראוי להתעורר שיורגלו להשים לב להבין מה שאומרים בפיהם ושילמד אחד עם רבים מהמון העם איזה ימים מקודם או לאמרם בביתו אחר התפלה ולעיין בהם בדרך לימוד ולא לצפצף כעגור וכמ"ש ישעיה יען כי נגש העם הזה בפיו כו', ובמנהגי מהרי"ל הלכות רה"ש בד"ה דרש מהר"י סג"ל כו' וכל אדם יחזור וילמוד התפלה והקרובץ מקודם להיות שגורים בפיו בר"ה בשעת התפלה כו', והובא בבה"ט א"ח סי' תקפ"ב ס"ק ג' (וט"ס בשם מהרי"ו), ובט"ז א"ח סו"ס ק' בפרט בפיוטים שחמור פירושם אם לא בנתינה דעה רבה עליו ודאי צריך להסדיר תחלה עכ"ל:

ובמגלה סוד על ראב"ע לקהלת בפסוק אל תבהל על פיך שלא תמהר להוציא שבחים רבים שאין לך יכולת להשיג כ"א השלילה כי' ואמר א' שלא חיברם הקליר לתפלה בצבור או אם חיברם, רק בדרך שבחים ושירים לתועלת מביני משלים וחידות וסודות

התורה ורובי הפיוטים והבקשות לא נאמרו ברבים כי אם אחר זמן שנתקבלו זה אחר זה עד שנתפשט המנהג בינינו לאמרם ברבים ומי שאינו גדול בחכמה כ"כ עד שמבין הסודות בנקל יכשל בשפתיו, וגם שאין החרוזים ומשקלים בטבע לה"ק אבל הפייטנים מצאו בלשונות אחרים כעין היוני והערבי שנתחברו שירים על הדרך הזה ועשו גם הם הנסיון אם יוכלו לחבר כמו זה בלה"ק אשר לחץ החרוז מכריחם לצרף המלות והמאמרים היפך טבע הלשון וע"כ הם קשי הבנה וזה שהכריחם לפעמים להשתמש במלות זרות לקוחות מלשונות אחרים כו':

ובשו"ת בשמים ראש סי' י"ט אבל ריבוי דברים שבוטאים ואינם יודעים מה כמעט שיחשב לחטא כשנעשה בקול הברה בעלמא, אלא שאנו סומכין על הירו' מחזיקנא טיבותא לרישא דכרע מגרמיה כו', וכשם שאנו סומכין על הדרש ולגלוגו כו' אף שאין אנו יודעים לומר המלות כצורתן בואו ונסמוך כמו שכתוב ממש הקרוב יותר אל הפשט ודלוגו עלי אהבה יע"ש באורך:

ובשו"ת שער אפרים סי' י"ג דחה ראיית הרשד"ם מר"ה ל"ד דש"ץ אינו מוציא את שאינו בקי עד דאתא לבהכ"נ ושמ"ע מש"ץ והיינו שיבין מה שהש"ץ אומר וכטור סי' קצ"ג וב"י סי' קכ"ד, ואחר כל הדברים מסיק שקורא תגר דמוכרח עכ"פ דש"ץ צריך להכין מה שהוא מתפלל ואם הוא י"ש ילך אצל בקי ללמוד ולהוציא אחרים שיבינם מה שאומר וכל זמן שידענו שאין, לנו ש"ץ שבקי ושילמוד להבין כוונת הפיוטים אין מקום לאמירתו וע' במ"א סי' נ"ג ס"ק כ' דדוקא בזמניהם כו' ומשא"כ עתה שכולם בקיאין רק הש"ץ הוא לפיוטים כו', ובעיקר הענין אם כי רוב גדולי הדור לעצמם לא נהגו לומר כ"א קצת פיוטים של אחר התפלה אבל לא להורות לאחרים והניחו לעם על מנהגם שלא לעשות אגודות ודלא ליתי לנצויי שהתורה אמרה ימחה ש"ש לעשות שלום וכל נתיבותיה שלום, וכללא כיילי לן בהלכה רפויה ראה איך הצבור נוהג, וכמה דברים שאסרו לומר בפני עה"א ובכמה מקומות שהחמירו משום דמסרכי ומדמי מלתא למלתא, ואם ימחו בידם בכח יש לחוש שיוסיפו לזלזל בענינים היותר חמורים שאינם יודעים להבחין בין עיקר לטפל וכאשר ראינו מצד הנסיון בענינים כאלו שהחזיקו ההמון מה שיש חששות ע"פ הדין, וצדקו דברי הרצ"ה חיות במנחת קנאות בהערה דף ז' ע"א ובדרכי הוראה פ"ו באופן השלישי במנהג אמירת היוצרות והפיוטים בברכת ק"ש ובאמצע התפלה הנהוג אצלינו מאז שלא ברצון חכמים ובקושי התירו שישאר על מצבו, ועד כה לא שמענו בין הספרדים שהיו מפסיקים בקרובץ בברכת ק"ש ומה שמפסיק הש"ץ בתפלה כיון שכבר יצאו בתפלה בלחש, אבל הרמ"א שמצא אמירת הקרובץ מתפשט בין האשכנזים לא

רצה למחות בידם כו' וכן נהוג אצלינו לא מורין ולא מוחין ולא בא לידי פירוד הדעות בזה לפי שמעולם לא נשאו ונהנו הרבנים בזה בפרסום רק עומדים מנגד ואם עמד אחד וביטל ענינים כאלו כל העם שותקים והרבנים אינם מוחים ואם עמד איש אחד בשבת אחר או הש"ץ שעומד בתפלה ונוהג לאמרם ג"כ אין מוחין בידו, ואלו באו למחות בפעם אחת יחשבו ההמון שכל הענינים מתחדשים גם בתפלות הקבועות ושתלוי ביד הרבנים ושאין הבדל לביטול איזה תפלה ח"ו, וזה הדרך המעולה בענינים קלים כאלו להניח העם להנהיג כרצונם והחכמים לא יאמרו לא איסור ולא היתר, וע' בדרכי הוראה פ"ב ובמקורי המנהגים סי' ו' שהאריך ג"כ קצת בדברים הנאמרים כהוגן,

ואסיים בדברי הפר"ח סי' קי"ג והאידנא בעוה"ר מאבדים הזמן באמירת פיוטים ומסיבת אריכתם מפסיקין ומדברים כאו"א ולמה אנו מתחסדים על רז"ל בעלי התלמוד ולא נקח מוסר השכל מהם דאמרו בברכות (כ"א ע"ב] דגברא בר חיובא הוא להתפלל ורבנן לא אטרחוהו מפני כבוד שבת, [ובתו' ברכות כו' בד"ה טעה כו' שגם בשבת היה הדין להתפלל כל י"ח רק שלא הצריכוהו מפני הטורח], ובמגילה נמי [כ"ג א'] ובשבת ממהרין לבוא וממהרין לצאת, והן רבים עתה עם הארץ שאינם חוששים לדחז"ל ומטריחין עצמן ואחרים עמהם ולפי דעתם שאומרים אי אפשי בתקנת חכמים כגון זו ואינם חוששים לכבוד שבת ראוי להם שיתפללו י"ח שלמות, ולפעמים מתעכבים מלקרות ק"ש עד אחר רביע היום ותהש"ח עד אחר שליש היום כו' וכשיוצאין מבהכ"נ יוצאין מחצות היום ואילך כו' וכל זה גורם אריכת הפיוטים וכענין עבירה גוררת עבירה, ואי ר"א הקליר יסד הפיוטים לדורו ולכי"ב יסדום ולא לדורות הבאים אחריו שמתקלקלים והולכים ומה יעשו גדולי או קטני הדור שאין הדור דומה יפה ואין שומעים לקול מוכיחים כו' ולכן השומע לי ומקצר בפיוטים כל מה דאפשר יאריך ימיו ושנותיו בנעימים עכ"ל בקוצר, וע' בסו"ס רפ"א ובמ"א, וכנראה כיוון הפר"ח בסיום דבריו לרמז נגד מ"ש בס"ח סי' תר"ז שהורגלו לומר קרובץ דרבינו משלם שאחד אמר קרובץ אחרת ומת בתוך ל' יום שאין עון זה מה"ת אלא אל תשיג גבול עולם, וע"ש בסי' קי"ד וב"ח סי' ס"ח, והיינו שתלה העונש בעבור שהקיל בכבודם לשנות ממה שנהגו באמירת פיוטים אחרים שיש בהם הני חששות אבל המונע לגמרי לאמרם מצד הפסק או ריבוי התוארים כלפי מעלה וכה"ג דכבודו של השי"ת קודם לכבודם, או בשביל שלא להתעכב משום כבוד שבת ויו"ט ודאי דמשובח וניחא להו בהא דיתקלס עילאה במניעת אמירתם:

ובחוברת מועדי שחר סוף מערכה ד' אות ד' שהקליר אחז בשיטת הירו' וכתוס' חגיגה י"ג א' והרי להירו' שבת סו"פ ט"ו אסור לשאול צרכיו בשבת וא"כ אין ראיה מהעדר אמירתן

של הברכות האמצעיות בשבת ויו"ט בעבור טורח הצבור עכ"ד, וכבר קדמהו בעיקר קושיתו בפר"ח הנ"ל וגם בשו"ת פאר הדור לרמב"ם וע"ש בסי' ק"ל אם יכולין הצבור לאחרה מאחר כי תפלת י"ח נתבטלה מפני כבודם כו' אמנם אלו התפלות והתחנות של רחמים אם הם צריכים קדיש כו' ולא חזי לי אמירתם כו' ולא מנעו ברכה אמצעית של י"ח אלא מפני שהיא רחמים ותחנונים יעש"ב ובסי' ס"ד והאריך יותר בסי' קכ"ט וגם בפרדס הגדול סי' קע"ד טרח ליישבו שלא הוצרכו אלא לדרוש מענינו של יום וכו', וע' רדב"ז ח"ג סי' תקצ תקל"ב וריב"ש סי' תקי"ב ובשו"ת בגדי כהונה סוף חא"ח, וע' בשאילת יעבץ ח"א סי' ס"ד וקס"א לענין ברכת מי שברך שנהגו לברך בשבת ובח"ב סי' קס"ד בד"ה ואולם ע"ד הבקשה במעמדות של ש"ק כ' וכיון דהאידנא לא חששו לטרחה מי ימחה כו', וע' בשו"ת דבר שמואל סי' קמ"ט וע' בשו"ת קרית חנה ושבות יעקב ח"ב סי' מ"ד בד"ה מה שהשיב ומסיים מהאי טעמא כל ימי אני קורא תגר שחדשים מקרוב באו שהדפיסו אצל הסידורים תחנות ובקשות כו' ואיכא משום בל תוסיף גבול שגבלו ראשונים סדר תפלה ואיכא למיחש למ"ד בגיטין אי מפשי דבורא אתיא למיגזיה ובפרטות מי שתורתו אומנתו יש חשש ביטול תורה כו' ואם רוצה להרבות בתפלה יוכל לומר תהלים שהוא כעוסק בתורה כו' אבל לא להתפלל כן בקביעות בצבור:

ובתשובת הרשב"א והובא בב"י א"ח סי' נ"ג ש"ץ שקולו ערב ומאריך בתפלתו כו' דאחר כוונת הלב הן אמורים כו' ומ"מ כל שמאריך בתפלתו לא טוב עשה ובכ"מ אמרו לקצר מפני טורח הצבור, ובשו"ת אמונת שמואל סי' ט"ז בש"ץ שמתפלל באריכות גדולי כו' דאף שהחזיק מכמה שנים הרשות ביד הצבור שאינו מרוצה להם לדחותו ק"ו שזקן זה מטריח את הצבור ועליו נאמר מנין לזקן שלא יטריח, ובארחות חיים ברמזי א"ח הלכות יו"כ דף מ"א ע"ב דמוטב לקצר בפיוטים מלקצר בנגונים וכמדרש על פסיק כבד את ה' מהונך מגרונך וגבי הלוים נפסלו בקול ולא במום, וזוהר פרשה ויחי דף רמ"ט ע"ב כשאין קולו ערב לא יזמר לפני הב"ה עכ"ל, ולא הוצרך לזה במה שמפורש בתענית ט"ז א' אין מורידין לפני התיבה אלא אדם רגיל שקולו ערב ובקי לקרות ולשנות כו', ובילקוט כי קולך ערב בתפלה ומראך נאוה בד"ת, והיינו שיהיה בקי לשנות ושיכוון מה שאומר, ובפני יצחק זוטא לתענית שאין לו רשות להאריך בתפלה מצד שקולו ערב ולבטל מד"ת השקולה ככל המצוות וכהא דרבא בשבת י' ע"ב אמר מניחין חיי עולם כו' יע"ש, אבל מה ענין נעימת קול לנגינות וזמירות, ובשו"ת חו"י סי' רל"ח חושש להפסק מאריכת הנגונים תוך פיוטי יוצרות שקשה עליו יותר מן האמירות שהוא שיעור כפלי כפלים,

וע' בט"ז א"ח סי' א' ס"ק ג' ותויו"ט אבות פ"ב משנה ט"ז וע' בט"ז א"ח סי' ק"א ובמ"א סי' קכ"ד ס"ק ז' וסי' קכ"ח ס"ק ז' ובהגהותי:

והנה לפ"מ שנתבאר, שהיה הקליר בזמן הגאונים ומהחזנים באטליא וגם מגדולי הרבנים כמנהגם שהרבנים היו ג"כ החזנים וכשו"ת רשד"ם ואשר לחשיבותו בדורו נתפשט אמירת פיוטיו, וכבר העיר אחד המבקרים בכה"ל משנה השמינית שגם הראב"ן הזקן מר"ת עוד לא נסתפק לחשבו גם לאמורא שהרי בפירוש ראב"ן על המחזור הוציא ממקום הדרש הזה בעצמו (שהובא בתו' חגיגה י"ג א' בד"ה ורגלי מהויק"ר כד דמך ר"א בר"ש היה דורו קורא עליו מי זאת עולה כו' מכל אבקת רוכל דהוה קריי ותני קרובץ ופייטין ודרשן) שיסד פיוטיו על לשון הפסקתא ממ"ש בפיוט אשאלה לזקני מי זאת (וע"ש בפיוט ליום ב' בסוכות אחר ברכת מחיה מתים בד"ה כי אקח מועד) אלו בעלי מדרשות ובעלי תלמוד כשם שדורש בפסקתא וקראו עליו מי זאת כו', וע' במבא הלקח טוב להחר"ש באבער אות ה' מה שהביא מתולדות הקליר הערה ה' בחרוז של הקליר למלכיות יום א' דר"ה עובדי משכיות טמאו על האבן בעיר מוכה שבנו שם המסגד שלהם, ובגליון הש"ס מרע"א לחגיגה שצ"ל ויש אומרים שהיה תנא וכ"ה להדיא בראש"ש פ"ה דברכות, וא"כ ע"כ דגם לר"ת היה מאוחר להאמוראים ושאח"כ הביאו דעת הי"א, ואמנם במאורי אור בחלק עוד למועד בחידושיו לחגיגה שחזותא מוכח מתלמידי תרביצאי שהרי בימי התנאים לא היה עוד בבלי וירו' שהזכירו אמוראים מאוחרים, ולא היה לפניו תוספת ר"י חסיד לברכות סוף דף י"א וע"ש בפי' הרא"ה שהעתיקו נמי שהיה בימי התנאים, ובתשב"ץ ח"א סו"ס ל"ג ומדקדוקי הלשון השיבו כמה תשובות על ר"א הקליר שהיה מגדולי התנאים שאין זה פוגם מעלת החכם אם אינו יודע דקדוק הלשון והמלות, וכנראה נמשך אחר הי"א שהזכירו התו' והרא"ש וכבר נתבאר סתירת זה גם מדברי הקדמונים אשר א"צ לפגום חלילה ולומר שאין זה פגיעה במעלתם שחברו פיוטים ותפלות אף שלא ידעו חלילה בדקדוק הלשון, ובמגיד תעלומה פ"ה דברכות סי' כ"א בראש"ש וז"ל ואני בעצמי ראיתי בספרים שהביאו פירושים בשם ר"א הקליר שהיה מפרש מאמרים ומחבר חבורים ובפרט על ס' יצירה ואי אפשר לומר שהיה תנא ואף שאפשר שגם ר"א בר"ש היה פייטין אין להוכיח שהו הקליר עכ"ל, ובס' הרוקח ממהר"א מגרמיזא הלכות רה"ש סי' כ"ה שהקליר יסד פיוטיו ע"פ הפסקתא, ובמבא לפסקתא דרב כהנא סו"ס ט' אות ח' האריך שהקליר שאב רוב דברי פיוטיו מהפסקתא דרב כהנא, ומ"ש בתו' חגיגה י"ג שיסד ע"פ הירו' והוא כדהרא"ש פ"ה דברכות סי' כ"א שר"א הקליר היה מא"י, וע' בחמדה גנוזה במאמר הבקורת מר' סעדיה ב"ר מיימון

אבן דנאן ואשר ממנו נמצא איזה דברים בתשובת פאר הדור לרמב"ם בסי' רכ"ה וממנו בכת"י כל הוראת שרשי לה"ק ובאורים בלשון ערבי והשלים הקדמתו י"א סיון הד"א רל"ב ובתוך דבריו בהקדמתו וכבר חפשתי הרבה ומצאתי כי לפני חרוזי הרב הגדול ר"א הקליר ז"ל לא נשאר לנו חרוזים באומתנו ואחריו החזיק הגאון ר' סעדיה ואחריו הגאון רב האי ובימיו קמו המשוררים בארץ ספרד ובמערב והמתחיל היה ר"י חיווג המדקדק הראשון ודונש ושניהם מעיר פאס כו' וכולם ספרדים עכ"ל בקצרה, ובהערת המו"ל שגם הרס"ג בפירושו לס' יצירה בלשון ערבי הנמצא באקספארד מזכיר מדברי הקליר בפיוט אנסיכה מלכי לרה"ש, ומ"מ היו פיוטים גם לפני הקליר שלא נתקבלו וכמו ר' ינאי הנזכר בשבולי לקט סי' י"א שמביא מדברי רגמ"ה שהקדימו לר' ינאי מן הגליל יעש"ב, ומהשתוות החרוזים שהרגיש ג"כ בתשובה מאהבה והחכם רז"ו היידינהיים בסוף מבא הפיוטים שנתהוה בזמן מאוחר מהערבים ולא היה נוהג בימי האמוראים, וע' בכוזרי מאמר ב' סי' ע"ב, ובס"ח סי' תשפ"א תדע כשגלו ישראל היו רואים שירי הנכרים יפים המתוקנים במשקל כך התחילו ישראל לעשות חרוזים, וכנראה מהמשך הענין שמקומו בסי' תתש"א כמו למנהג הנכרים כן מנהג היהודים הנולדים באותה העיר.

גם בשו"ת זכרון יוסף חא"ח סי' י"ג העלה שהיה אחד מהגאונים סמוך לזמן רס"ג (ר"ל בזמן הגאונים כי בהשתלשלות דורותיהם לא נמצא אחד בשם זה וכמו שנראה ג"כ ממאמרי ר' סעדיה הנ"ל) ואביו היה נקרא קליר בשם העצם, ומה שחותם עצמו מקרית ספר נדחק שאמר כן על אבותיו שהיו גדולי הדור עד"ש בתמורה ט"ז א', וגם לפי דרכו יותר קרוב לפרש ע"ד דרשתם בתמורה לכנוי לעירו וכענין שאמר ר' יוסי באבוד מעיר גדולה של חכמים וסופרים אני, ויותר יתכן לפרש שהיתה עומדת על הספר ויסולק בזה קושית הרא"ש בפרק אין עומדין שהיה בא"י ובימיו היו מקדשין ע"פ הראיה, ובסב"י פרק כ"ג בהערה האריך שאולי היא העיר ספר בארץ ערב המאושרה ששם ארץ תימן כו' ע"ש, והוא מקום תולדות השירים בחרוזים והשתוות התיבות וכנ"ל, ובנוב"י תנינא חא"ח סי' קי"ג וזכרון יוסף הביא הגרי"ב לדחות קושית המע"מ בפא"ע סי' כ"ב על הערוך שנקרא קליר על שם עוגה שהרי מצינו שחתם עצמו אליעזר בריבי קליר ואם התואר קליר על עצמו וא"כ גם בריבי על עצמו, וכבר הרגיש בזה גם במעיו"ט סו"פ א"ע סו"ס כ"ב בד"ה כד דמך שלא יתכן שחתם על עצמו בריבי לפרש"י ברוב המקומות שהוא גדול הדור, ומה שהשיב מהרי"ב כיון שמצינו בפרש"י גם על שם העצם וא"כ י"ל ששני שמות היו לו, והנוב"י דחאו שאינו זוכר בשום מקום שהיה תנא או אמורא שנזכר בשני שמות יחד זולת אבא שלתואר החשיבות, וע' בברכות מ"ז א' וחולין מ"ה

א' וכבר הארכתי במק"א בסתירת דבריו מכ"מ לאין מספר בתנ"ך ובבלי וירו' שהיה מורגל כן גם בימיהם, וע' בשו"ת זכ"י סי' ט"ז ובהגהות הרי"ב בכללי הש"ס ובשה"ג מערכת גדולים אות ב' ציון בריבי בק"א יע"ש באות ק' ציון ה' שרומז על ספרו מחזיק ברכה סי' קי"ב בשם קליר, והעיר קליארי היתה עיר מולדת או מושב ר"א הקליר, ובשו"ת ריב"ש סי' ק"א קהל קאליר, ובקורא הדורות ספר חמישי סו"פ ג' בשם קיליר אחד מהרומיים המחרחר ריב ומדנים בארץ יהודה אשר שלחו לירושלים ליד היהודים לעשות בו שפטים, וכן במלחמות היהודים ספר ב' פרק י"ב אות ד', ובתשבי שורש רב שדינה להיות בחירק כי שרשו רבב והראיה כי הפייטנים כתבו יוד אחר הריש כגון אליעזר בריבי קלירי להורות על חירק הריש ויש שמשימין ג"כ יוד אחר הבית הראשונה כמו ר' שמעון הגדול שחתם שמעון בי ריבי יצחק ור"מ ש"ץ חתם שמו בחרוזות אקדמות מאיר בר ריבי יצחק בשתי תיבות כי ביר הוא כמו בר בתרגום ירושלמי דאיוב י"ח לא ביר ולא ביר ברא, ובשורש בר א' שרוב הפייטנים חותמים שמם פלוני בר ריבי פלוני והוא מורכב מן ביר ורבי, וכפי שמצאתי פותרים שבערבית הוראת בריבי אדון, גם מצאתי כתוב כי בריבי ע"פ לשון יונית הוא המורה זקן ופירושו לתואר כבוד לנכבד ונשוא פנים וכן מורגל בספרי הקלסנקים הלטוטנים ששגור בפי הסופרים לציין במלת דארבת את הפלסוף המורם בעם כמו מלת זקן בעברית ורומית לאצילי ופקידי העם על שם הזקן המהדר פני איש עכ"ד, ובמגן אבות לרשב"ץ באבות פ"ג משנה י' כי כל מקום שנמצא רבי פלוני ברבי פלוני בספרים הישנים כתוב בי ר' פלוני כלומר בן ר' פלוני וכן בפיוט הקליר עכ"ל, ובתשובת הגאונים קדמונים שיחסם הר"ר שי"ר לר"י טוב עלם שבסוף מכתבו לסי' ק"מ חותם משלם כי רבי קלונימוס שמורה כי באטליא מקומו וכן אצל כל הפייטנים החתומים על התואר כמו אלי' בי רבי מרדכי שלמה בי רבי יהודה כו' יעש"ב, והארכתי במזכרת שמות תנאים אשר לא רציתי לטרוח בהעתקתו באשר אינו מתיחס לעיקר החקירה ממחבר הפיוטים, ואולי יש לשער שלפעמים התואר בריבי ר"ת בן ר' יצחק ב"ר יהודה הנזכר בפרש"י שבת צ"ב א' שאמר בשם רב האי שמפרש בהש"ס ירושלמי כו', והוא ר' יצחק ב"ר יהודה אבן גיאות שהיה בשנת ד"א תתמ"ד ושחיבר ג"כ פיוטים רבים כמבואר בקבלת הראב"ד וביוחסין וע' ביוחסין בערך ר"א בר"ש בהגהות הר"ר שמואל שילם שהביאו לדפוס בקושטאנטינא שמצא קרובה אחת ל"ז של פסח ראשי תיבות אני אלעזר בר' יעקב הקליר מקרית ספר עכ"ל, ועכ"פ אין להסתפק בזה על ר' אליעזר בר' יעקב שלא נמצא סמך שהיה פייטין ואפשר שגם מה שנמצא לפנינו בריבי בחתימת החרוזים שהיוד הוא לרמז על שם אביו וכדי שלא להזכיר שם אביו

ולקרותו בשמו נתן היוד באמצע התיבה לסימן מהר"ת של שמו, ובאגודה פ"ק דברכות הרגיש ג"כ שהקליר יס ניסן רה"ש למלכים וזה דלא כר"א בר"ש בפ"ק דרה"ש:

ובשו"ת הרא"ש כלל ז' סו"ס א' והאי מדרש פרשה פרה המת בבית וכן פירש ר"א הקליר המדרש בפנינו, ונמצא בפיוט לפרשת פרה וכמו שהעיר גם בתולדות רש"י אות כ"ט בדף ט"ו ע"ב יע"ש, וכבר נזכר במדרש לקח טוב הנקרא פסקתא דר' טוביה בפרשה תזריע בדף ט"ז ע"ב וטמאה ז' ימים היא טמאה ואין הולד טמא זה שאמר ר"א הקליר המת בבית טהור יצא מן הבית הוא טהור והבית טמא, וצ"ל הוא טמא והבית טמא וכמו שהעיר החר"ש באבער בפסקתא דר' כהנא בפרשת פרה אות ט' ושבתשובת הרא"ש צ"ל כהמדרש והעיר ג"כ על הבחיי פרשה חוקת ומטעם זה יסד בקליר בסילוק לפרשה פרה שלא העיר הבחיי את מקורו במ"ר ובתנחומא ושניהם יחד בפסקא שרשם שהקליר יסד ע"פ הפסקתא, וע' בעדות ביוסף פרשה שמיני אות רנ"ט שפירש על נדב ואביהו איך לא נטמא המקדש עבורם יעש"ב:

ובמאורי אור בחידושיו לחגיגה הנ"ל תמה במ"ש התוס' שבימיו היו מקדשין ע"פ הראיה שלא יסד קרובץ ליום אחד דאדרבא שעשה קרובץ אחד לשני הימים שהם תיקון אחד משום ספיקא דיומא ובכל תיקון התפלות שוים הם, וכבר הרגיש בזה ג"כ מהרי"ב וכמובא בשו"ת זכרון יוסף, וע"ש עוד שכן נמצא בפיוט אי פתרוס שאומרים ביום ז' וח' דפסח וכן סדר קדושות והחיות מרובעות לשחרית דר"ה וכן כל סדר קדושות של מוסף ר"ה לשני ימים שוין אף שהקליר תיקנם וכמ"ש התו' דחגיגה, ומלבד זה כיון שהיה מקרית ספר שהיא בא"י שעושין גם היום כ"א יום אחד ואם מפני בני חו"ל הלא בזמן שמקדשין ע"פ הראיה היו כמה מדינות דלא מטו השלוחים וע"ש לדחות בדוחק, וגם הנוב"י טרח מאד לדחות בזה וע' בעטרת ראש לברכות ל"ד, גם מה שתמה המאורי אור דבסוכות יום ראשון וגם בשני חתום הקליר וגם בשני דפסח כתו' מגילה כ"ה ומסתבר דלא נתיסד ביוצר ראשון מפני אריכות מוסף שחתום נמי הקליר, וכבר הרגיש ג"כ במעיו"ט מפיוטי הקליר ליום ב' דפסח וביום ב' דסוכות שהוא חתום בפיוט קודם אל נא אך ביום א' דפסח אין בו פיוט בשחרית ודחה שי"ל שהוא תקונו ליום ראשון ואחריו סדרוהו לשני עש"ב ובשו"ת זכרון יוסף שהאריך ג"כ בישוב זה, ורק מצד שגם באחרונים דפסח אינו מן הקליר ואף בשביעי דאורייתא וברוב הקהלות בראשון דשבועות אורח חיים והכי מסתבר דנוהגין הכל כמהרי"ל ואינו מן הקליר, וע' בשו"ת יד אליהו סו"ס כ"ה מרש"י יומא ס"ו א' במשנה והחשבון אינו מכוון לחשבון שיסד הקליר וצ"ע דהכא משמע דיסד גם ביו"ט שני וכו', ומ"ש עוד במאורי אור שהלא בקרובץ ט"ב חתום הקליר

ונקט תשע מאות לחורבן, וע' בשו"ת זכרון יוסף שדחה דעת המסתפקים על ר"א בר"ש [ולהצמ"ד גם על ר"א בן הורקינוס או בן ערך] והרי בקרובץ לת"ב בחרוז הראשון בברכת אבות שחתום הקליר כמנהג אשכנז שיסד אאנין תשע מאות ועוד לא דש בן גרני, ור"א בר"ש לערך ק' אחר החורבן, ובסי' י"ד הביא בשם מהרי"ב עפ"מ שמצא בפי' המחזור בסוף הקינה לך ה' הצדקה כתשע מאות שנה ועוד היתה שנאה כבושה פי' משנשא שלמה את בת פרעה עד חורבן בית שני [וכדרשתם בתוספתא ברכות סופ"א ורבה ויקרא וילקוט ירמיה אות ט' ושכ"א] והיינו ת' מבית ראשון ות"כ מבית שני ושבעים מגלות בבל, ותמה שהרי חורבן בית ראשון היה בנתים וכבר נתגלה השנאה שהיתה טמונה וע"ש ובסי' ט"ז, אבל הפי' הפשוט כמ"ש במחזור דפוס ז"ב משעת שיצאו ממצרים עד זמן חורבן בית ראשון וכמו שהוכיחם יחזקאל בסי' כ' ואודע להם בארץ מצרים וגו' וימרו בי [וכמ"ש בויק"ר ר"פ ז' וילקוט ורש"י משלי יוד בפסוק שנאה תעורר מדנים) שהיה כתשע מאות שנה שהיתה שנאה כבושה עכ"ד, אך בפיוט אאנין כו' ועוד לא דש בן נראה שסובב על זמנו ומזה נראה שמה שהזכיר בקינת לך ה' הצדקה לכוון שארכו גם ימי הגלות כמנין הזה שהיתה אז שנאתו כבושה ואשר עוד לא עלתה ארוכה לבת עמו, והצל"ח לברכות נדחק שזה הוסיפו בדורות אחרונים וע' בנוב"י תנינא חא"ח סי' קי"ג בהערה מבן המחבר משש"ב, וע' בתנא דבי א"ר פל"א וכן משחרב הבית האחרון ועד עכשיו ט' מאות שנה, וע"ש עוד במאורי אור ע מ"ש דקרו לר"א בר"ש פייטין והרי גם בקדמונים היו פיוטים כמ"ש בפסקי תוס' מגילה כ"ג וגם בזמן הבית איכא פיוט עבודת יו"כ שהביא הב"י ומיוחס ליוסף כה"ג או בנו, ואף שהרא"ש סו"פ ה' דברכות העתיק והביאו בב"י בסי' קי"ב, לרוב עיונם בגפ"ת לא דקדקו לחתימת הפייטנים שהכל בכתב וחסר ציוני החתימות, נראה מפיוט תא שמע בסליחות נחלקו בשם מחברו ר' אמנון או ר' קלונימוס ולא דקדקו בחתימתו אפרים עכ"ל, ובספרו בחלק באר שבע לעירובין כ"א תו' ד"ה אחד בסילוק אז ראית וספרת יסד, ר"א הקליר ובתו' חגיגה י"ב כתבו שיסד ר' בנימין ביוצר זה הים בשלישי הוא לפנינו בסלוק יוצר פרשה שקלים אז ראית וספרת ולא נחתם ר"א רק בפיוט אומן בשמעו ומסתברא כהתו' חגיגה משום דהכא סברו סיפא לר"א כמו רישא ואיננו כו' עכ"ל:

ובס' התניא סי' צ"ו ובשבלי הלקט הלכות מילה אות ז' עוד נ"ל שסמכו על האגדה או על הירו' שכך היו נוהגין בימי הגזירה להדליק נרות בבית שיש בו ברית מילה וכו' כמו שיסד הקליר בש"ע של חנוכה באור הנר בברור חיל אום ברית מגנבת, ואע"ג דבתלמודא דידן בפרק אד"מ לא משמע הכי דהתם תני איפכא דרוב הפיוטים של קליר ע"פ אגדות

ירו' וע"ש בבאור הרש"ה שהעיר מתו' חגיגה י"ג א' בתוס' ד"ה ורגלי, ולא העיר שכן מפורש בתוס' חולין ק"ט ע"ב, אבל נ"ל שכוונת התו' בזה ע"פ הירו' דמכות שלח ר"י לרבנן דתמון אתון אמרין משמיה דרב יפ"ת לא הותר אלא ביאה ראשונה ואני אומר לא ב"ר ולא שניה אלא אחר כל המעשים שתתגייר וא"כ מאי קאמר לא דברה תורה אלא כנגד יצה"ר עש"ב, וע"כ דהא דאמרה כותית יפ"ת לא אתיא רק לש"ס דילן, וגם י"ל למ"ד בסנהדרין ק"ז א' מ"ט לא דרשית סמוכין כו' כל הנושא יפ"ת יש לו בן סו"מ, ובשו"ת נחלה לישראל סי' ל"ז אות י"ד תלה מחלוקת הבבלי והירו' לענין אישות ע' בתו' ע"ג ל"ו ב' בד"ה משום וע' רמב"ם פ"ח ממלכים הלכה ג' ובלח"מ ושעה"מ פי"ב מאיס"ב הלכה ב' ובפר"ד דרך האתרים דרוש א' מהירו' פ"ק דקדושין הלכה א' וע' בהגהות הרד"ל ויקרא רבה פרשה כ"ד אות כ"ד אסרתי לך א"א התרתי לך השבויה וע' במ"כ וכ"ה מפורש כו' ובפיוט הקלירי לפרשה פרה וכתו' חולין שעשה ע"פ הירו', והוא המדרש הזה שהיא אגדה ירושלמית וכן דרך הראשונים בכ"מ לקרוא דברי המדרשים בשם ירו' וכמו שהארכתי בספרי לסוגיות מכ"מ בתו' ור"נ וע' בהגהות הרד"ל לשמואל רבתא סו"פ ל"א אות י"ב וכן נשאר בפיוטי מערבית מטבע צור, ישראל וגואלו שהוא נוסח ירו' פ"ק דברכות וע' במ"א ר"ס רל"ו בשם הב"ח וכן מה שאנו אומרים מוריד הטל בפיוט של מוסף יום א' דפסח ע"פ נוסח הירו' בקין מוריד הטל כי הקליר אחז כל דבריו בנוסחו וגם באגדות ירושלמיות כתוס' חולין ק"ט ב' ומזה יש מקום לדון שהיה קודם חבור התלמוד בבלי ממה שלא יסד פיוטיו ע"פ אגדות הבבלי ג"כ וכש"כ באם שלא היה מחכמי א"י עכ"ל, וזה נגד דהרא"ש פ"ה דברכות שהיה מא"י וכמש"ל ומלבד שרוב מאמריו נלקחו מאגדות הבבלי ואמוראים מאוחרים כנודע למעיין בכל פיוטיו, ובסוף יוצר ליו"כ בפיוט מי אל כמוך כתב הרז"ה שכן בקרובץ לפורים ולת"ב נכלל של דוד בבונה ירושלים ע"פ הירו' שאחר שנתקן בברכת המינין כללו דוד בבונה ירושלים:

ובתשובה מאהבה ח"א סי' א' הרבה לטרוח לחפש רשימת המקומות בזכרון דברי הפיוטים ברש"י ותו' וגם החרז"ה האריך בזה אם היות שכל ענין זה אין נוגע כלל לעצם החקירה בטענות הראב"ע וזולתו אשר התמרמר עליהם וע' בשבלי הלקט לענין תפלה כ"ת שהביא דראב"ע וזולתו ומשש"ב וע"ש בהלכות מילה דין ז', וע"ש בתשובה מאהבה באות נ"ז שמסיים ויש עוד כהנה וכהנה ביתר הראשונים והאחרונים אשר היו הפיוטים על לשונם ופירשו דבריהם ובפרט המהרש"א חא"ג וחבורי בעל עוללות אפרים כו', ובזה ראיתי להזכיר דברי העוא"פ למענה כללית על תשובתו אשר אין ראיה להסכמתם על הפיוטים ממה שפירשו דבריהם בדרך אגב בהיותם עוסקים באותו ענין ולהוכיח

מזה שיסכימו ג"כ לאמרם בדרך תפלה וכמ"ש ג"כ העולא"פ בספרו עמודי שש בעמוד העבודה וז"ל ועוד אני קורא תגר על רוב הפיוטים שאנו אומרים בתפלות ורובם מיוסדים ע"פ מדרשים ומי שאינו בקי באופן המדרשים הומה בשפתיו ובל ידע מה ואפילו הבקי במדרשים ההם נראה שהרבה פעמים אין מקום לאומרם בתפלות כי אין בקצתם שום שבח והודיה כ"א ספור דברים מה שהיה כבר עכ"ל:

וראיתי להוסיף עוד הרשומים לפי שעה בזכרוני מה שהזכירו התוס' בפירוש דברי הפיוטים כמו בפיוט חכמי מדות מפריזים ביום שני דפסח לרבינו משלם שהובא בפרש"י ב"מ ס"ט ב' ד"ה מפרין, וביוצר לשמחת תורה המשרת נער נקרא והובא בתוס' יבמות ט"ז ב' בד"ה פסוק זה, ובפיוט בקדושת מוסף ליום א' דרה"ש שני לבבות לך כאחד לאחד הביאו המפרש המיוחס לרש"י בדה"י ב' סי' כ"ח ט', ובתו' ב"ב קמ"ה ב' בד"ה ואין כו' וע"י כן מגיה ר' יעקב מה שיסד הפייט ר' אליהו הזקן זמן עשר כסף כי ילונו כו', ובתו' רה"ש י"א ע"א בד"ה אלא ור"מ ש"ץ יסד במעריב של פסח ומצות אפה ויאכלו וב"ר סו"פ נ' שהיה ביום א' של פסח, וע' בשו"ת חו"י סי' רל"ח שזכר ג"כ מפיוט ליל ב' דפסח שחתום מאיר שהוא בלי ספק ר' מאיר ש"ץ שהזכירו התו' ר"ה י"א, וע"ש בסו"ס ל"ח שהעיר מתו' ר"ה ד' ב' ר"ת יסד במעריב שלו כו', ובתו' מנחות מ"א ב' מייתי מ"ש הפיוט המשולשל יהא נפשל, והם ג"כ דיני עשיית הציצית וכל פרטיו, והיא אהבה למנהג פולין פרשה שלח כו' וחתום בפיוט יהודה והוא לדעתי ר"י חיוגי המדקדק וכו' עכ"ל, ובסוף הא"ב מהקדמות חתם ר"מ ש"ץ הנ"ל את שמו מאיר וכמובא בשו"ת קרית חנה סי' ז' והוא ר"מ בר יצחק שליח צבור שהובא ג"כ בפרש"י תהלים סי' ע"ג י"ב, וע' בהקדמה לס' פתשגן מבעל נתינה לגר, וע"ש בד"ה את ה"ס מלמד כו', ובפרשה פנחס כתב שמעתי מפי כו' ר' מאיר ש"ן בן כהר"ר שמעון יתכן שהוא ר' מאיר אחר ואותיות ש"ץ הם ראשי שתי תיבות אחרות יע"ש, ואולי הוא ר"ת שליח ציון וכביצה כ"ה ב' או ר"ת ישמרהו צורו וכנזכר בפתיחת המורה לתלמידו ר' יוסף ש"ץ ב"ר יהודה נ"ע, ובהתחלת ס' המנהיג בהקדמת הנשיא ר' יוסף ש"ץ בן הנשיא ר' שלמה רו"ת ושני החכמים ר' שלמה ור' יצחק יצ"ו, והוא ג"כ ר"ת ישמרהו צורו וגואלו ותיבת ר"ת רוח י' תנחהו וע' בתו' סוכה מ"ח א' בד"ה רגל כו' ור"ת יסד במעריב ש"ע קדש ללינה כו', ופסחים קט"ז סוע"ב בד"ה ונאמר כו' וכן יסד הפייט בזולת שביעי ואחרון ש"פ, ותוי"ש יומא ס"ז סוע"ב בד"ה אלא אימא להקטירן כו' ע"כ הגיה ר"ת בסדר אתה כוננת כו' ושמא לשון המשנה תפס לו הפייט כך, ובפסקי תוס' ע"ג פ"ק סי' ד' כמו שיסד הפייט כו', והוא בפיוטי הקליר בפרשה שקלים וע' בתוספתא ברכות פ"א וע"ש בספרי זכ"י, ובתו"י

יומא כ"א ע"א ד"ה בפייט צור יעקב, ובתו' ב"ב י"ד א' ד"ה שבהן עמודים והוא שיסד הפייט ביום א' דפסח תבנית אות, ותו' סוכה מ"ט א' בד"ה שכל המזבח וכן יסד רבינו אלי' הזקן באזהרות וע"ש בתו"י י"ט ב' בד"ה צרדא וכן יסד הפייט בפרשה שקלים כו' ובשום מדרש מצא כו', ובתו' בכורות נ"ה ב' בד"ה הוא פרת ובפרשת שקלים יסד ר"א הקליר ותו' סוכה ל"ו ב' ד"ה מקור זלות וכן יסד הפייט אשישת שליחתו וע"ש בכפות תמרים, ובתו' מכות ג' ב' ד"ה א"צ ובאזכרות הגיה ר"ת זמן עשר כו' ובתו' שבת קי"ו ב' ד"ה ואמאי כמו שיסד הפייטין בפזמון של מנחה ליו"כ אחר גמר מיצוי, ות"ו מו"ק כ"ז ב' ד"ה בכלי זה שהזכירו הקינה על חורבן בהמ"ק וע' במאורי אור ח"א לחגיגה ה' ב' ד"ה שלשה כו' לבאר הפיוט מהקינה, ותו' זבחים צ"ה סוע"ב בד"ה עורה כו' ומ"ש בסדר של פסח המתחיל אדיר דר מתוחים, וע"ש באות מ"א מתו' ע"ג ע"ד ב' ד"ה דרש, וערש"י יחזקאל י"ח א' וזהו שיסד ר"א הקלירי בפיוט בסלוק יום ב' דסוכות כי אקח מועד, וע' רש"י שמות סי' כ"ו ט' הוא שיסד הבבלי בפיוט שלו וע"ש בסי' כ"ה ה' פירש ר' תנחומא כו', וע' רש"י שה"ש סי' ד' י' הוא שיסד הבבלי מנורה ושאר ויעודים, והוא ביוצר יום א' דפסח ופירש מנוחה זו ירושלים ושארי מקומות שנתועדה שם שכינה, וע' רש"י ישעיה סי' כ"ד כ"ב בסלוק של יוצר פרשה זכור, ורשב"ם בראשית סי' כ"ז ז' בפרשה תולדות אשר ברכו ה' וכן פי' ר"א הקליר שדה מבורך כהריח ברכו במתן טל, ובלקוטי הפרדס מרש"י פרשת עשר תעשר בדף כ"ז ע"ג וראיה לדבר שר"א בריבי קליר יסד קרובות על עשר תעשר בסוכות, ובח"א רש"א פ"ג דמו"ק י"ח ב' על מה שיסד הפייטין במדרשות שאומרים לחתן וכו', ורש"א מנחות כ"ז א' בפיוט יום ראשון דסוכות וכמו בעץ הדר ריח וטעם כו', ובתויו"ט מדות פ"א משנה ג' טדי כו' ופסקי תו' כתבו פי' הצנע כמו בטעמים וטידוך [והיינו בפיוט שחרית יו"כ המתחיל כי וכו'] שידברו בצניעותיך יע"ש ובהגהותי במ"ש התוי"ט על פי' ראבי', וע' בהערות ותקונים לתנחומא השלם מהרש"ב בפרשה חקת אות פ"ו במ"ש ע"ד הקליר בסלוק פ' פרה ומתשובת הרא"ש שהזכירו ושלדעתו צ"ל כן יסד ר"א הקליר כהמדרש בפנינו, וע"ש בתשובה, מאהבה אות מ"ו מפיוט יום ב' של פסח צדקו אותו ואת בנו לא תשחטו ובמחזור ק"א שנדפסה התשובה מהפיוטים בדפוס ווילנא עם הגהות המגי' ע"ש באות ד' וציין על איזה מפרשים, ולא נתעוררו מפסקי תו' מגילה כ"ה אות פ"ד שהביא הפיוט ומפרשו בפשיטות, וע' במקום שמואל בשער התירוצים למגילה ובמאורי אור בחלק עוד למועד בחידושיו ובאור חדש לפסחים ר"פ תמיד נשחט בתו' ד"ה דאתי עשה דפסח כו' במוסגר בד"ה ואולם י"ל גם לת"ק כו' שמבאר דברי הפיוט עפ"ד התוס' דר"פ או"ב יע"ש בדף ע"ד ד' ובס' בית אל

ח"ב חדר נ"ז בדף ע"ה ב' ובמעון הברכות בהקדמה שניה דף ו' סוע"א ובשו"מ קמא ח"ב סי'. קע"ה בדף צ"א ע"ג יע"ש שהאריכו כל אחד בפלפולים בכוונת הפיוט בדרך דרש: **ומ"ש** עוד באות נ"ג מפיוט יוצר שיסד אחד מגאוני לומברדיא שכתב רש"י ביצה ל"ג סוע"א ד"ה מן המים שלא נודע מקומו, והלשון כך שמעתי בפיוט נראה שהיה כתוב בר"ת כ"ש ר"ל כמ"ש בפירוש ליצירה שיסד כו' וכן הובא בכ"ח חוברת ד' אגרת ט"ו יעש"ב בצד ק"א וע' בפסקתא דר' טוביה בפסוק ורוח אלהים ר' שבתי דינילו בספרו בחכמת ס' יצירה וע"ש בהערה ע"א ונזכר בפסוק נעשה בצלמינו וע' בשו"ת מהר"ם בר' ברוך סי' תצ"ו ובהגהות הרי"ש נט"ז ושהוא החכם ר' שבתי שמביא רש"י בעירובין נ"ו ובס' יצירה כו' יעש"ב, הנה נמשכתי מענין לענין בדבר הקלירי וראיתי להפסיק בין הפרקים מפני האריכות:

ד **אמנם** היותר קשה בעיני מה שהביא במכתבו שיש שרוצים לחדש תפלה חדשה בשפה נכריה ולאומרה בבהכ"נ, וכבר היו לעיניו ס' דברי הברית וצרור החיים ודברי היד אפרים במ"א סי' ק"א ס"ק ה', ואם שעיקר הרעש מהגדולים היה על התפלות המיוסדות מקדם בלה"ק וכמש"ש בישועות יעקב ס"ק ג' דאחר שסידרו סדר התפלה בלה"ק נקיה וכמגילה דק"כ זקנים תיקנו סדר התפלה כו' ולכן מחוייב כ"א להתפלל בסדר שתיקנו הנביאים והחכמים, וגם דיש הרבה שמות נרדפים בסדר התפלה כגון עוזר ומושיע וכדומה שכ"א מורה על ענין אחר [והיינו שבהעתקתו ללשון אחר אפשר לפרש כמה כוונות מתחלפות לכמה ענינים וכמו שהתנה הרמב"ם שצריך שיזהר מדרכי שבוש הנאמרים באותו לשון] וגם כיון שהסכימו הפוסקים שלא יתפלל בשני לשונות ומעתה ביום שנושאים כפיהם וברכת כהנים נאמרה בלה"ק וש"ץ המקריא לכהנים שצריך לומר ג"כ הברכה בלה"ק לא יתכן שיתפללו בלשון אחרת יעש"ב ובמנחת קנאות, ובשו"ת חתם סופר חלק ששי סי' פ"ט העיר ג"כ מה שאי אפשר לנו לתרגם בשארי לשונות בכוונת המקרא, וע' רמב"ן סו"פ ויגש בפסוק ויזבח זבחים, ומי יכול לפרש כוונת המתרגם קדיש בשמי מרומא וגם בריך יקריה מאתר בית שכנתיה כו' יעש"ב ובס' תפארת ישראל לסוטה פ"א מ"א אות ד', ובתשובה מאהבה ח"ב סי' ק"א תשובה רכ"ו מה שהשמיט הרמב"ם הדין דתפלה בכל לשון שאי אפשר להעתיקה בלשון אחרת בכונה האמיתית בהויתה וגם שבהיותנו מפוזרים לא נוכל לצרף להבא ממרחקים ובס' באר שבע ר"פ אלו נאמרין בד"ה ק"ש ותפלה תמה על התוס' דבשלמא ממ"ג י"ל להכי שייר דתנן הלועז ששמע אשורית יצא שהרי אין שום דבר בעולם שאינו יוצא י"ח כשאומר בלה"ק אע"פ שאינו מבין אותו כרמב"ם סוף הלכות חגיגה הלכה ה' והא דאשמעינן דין זה גבי מקרא

מגילה כיון דתני קודם דין זה דמגילה אינה נקראת בכל לשון אלא דוקא כשמבין אותו הלשון הוצרך לאשמעינן דבלה"ק אינו כן אלא אע"פ שאינו מבין אותו יוצא י"ח יעש"ב ומה שדחה קושיתם, וע' בלשון הזהב בשו"ת סי' ח' בדף כ"ט ע"ב בתמיהת הבא"ש דהתו' לשיטתייהו ברכות מ"ה בד"ה שאני התם ואכמ"ל מה שיש לדון בדבריו וע' רש"י סוכה ל"ח ב' ד"ה הוא אומר:.

אמנם לא אדע מה הביאם לזה אשר לא יסתפקו בתפלות הכנה"ג ולהוסיף עוד תפלות חדשות בשפה נכריה אשר לא הוזכר במכתבו על מה נוסדה וחפצתי לראות תוכן ענינה לשפוט על כונות מסדרי התפלה הזאת ומטרתם להתחקות בזה אם להראות כחם להמציא חדשות או כדי להמשיך לבב העם אחר הגיוני רוחם ולהרגילם אשר יעזבו לגמרי התפלות הקבועות המסודרים מכנה"ג בהיותם חושבים לצאת י"ח בתפלותיהם מהמיסדים החדשים אשר יחפצו להקראות עליהם בשמותם, ובשו"ת חת"ס חלק ששי סו"ס פ"ד כי חז"ל אמרו שבלה"ק נברא העולם כדכתיב כי לזאת יקרא אשה כי מאיש לוקחה זאת ונקרא אדם על שם אדמה וחוה כי היא היתה אם כל חי, ורמב"ן ר"פ תשא שלה"ק הוא הלשון שהב"ה מדבר עם נביאיו יע"ש ולא יתכן לדבר לפניו בלשוננו המורגל בפינו כ"א בלשונו המיוחד לדברי קדשו ואין מד"א שידבר בלשון עצמו ואע"פ שהמלך מבין והמדבר צריך לדבר עמו בלשון המלך כדכתיב ומדבר כלשון עמו יע"ש:

ולא עוד שגם בתפלות קבועות שהוסיפו האחרונים אין נכון לאומרם בבהכ"נ דרך קבע וכמ"ש בשבות יעקב ח"ב סי' מ"ד דכיון דכבר תיקנו חכמים סדר תפלות בכל השלש פעמים כנגד הקרבנות נמצא דהמוסיף איזה תפלה בצבור עובר משום בל תוסיף ואף דקיי"ל דהלואי שיתפלל כל היום היינו ביחיד ובתורת נדבה אם יכול לחדש בה דבר וכא"ח סי' ק"ז, ואף ביחיד סיים שיהיה מכיר א"ע זהיר וזריז אמוד בדעתו שיוכל לכוון תחלה מראש ועד סוף אבל אם אינו יכול לכוון יפה קרינן ביה למה לי רוב זבחיכם והלואי שיוכל לכוון בג' תפלות הקבועות ליום אבל בצבור אליבא דכ"ע אין להתפלל כלל בנדבה וע' רמב"ם פ"א מתפלה וראב"ד וכ"מ, וברור לדעתי דכמו שהמליצו על לשון ארמית שהיא מגונה להתפלל בה מצד שהיא לה"ק מבולבל ואף שעתה היא שפה מסודרת על לשון העם, וכמו כן עתה רוב הלשונות שגם ראשי הלשונות שהשפות האחרות נלקחו מהם גם המה בעצמם יקרה להם שנויים רבים במשך כמה מאות שנים כמו בלשון יונית וצרפת וכדומה אשר המדברים. עתה בשפה הזאת לא יכירו בעצמם מה שהיו מדברים אבותיהם ואם היותם הסכמיים מה שהעולם דרכם לבטא איתה, מ"מ חשיב לשון מגונה כיון שנשתנה הרבה סגנון הלשון ממה שהיה בתחלת הוסדו, לא כן

שפתנו העתיקה אשר היא עומדת תמיד על מצבה הראשון כבימי נעוריה מיום הולדה, ואיך לא יבוש העברי בבואו להחליף תפלתו המסודרת בפיו בלשון אשר נתן ה' את תורתו לעמו ואשר בה דברו הנביאים והחוזים ואשר היתה שפת אבותינו בהיותנו על אדמתינו והקדומה לכל הלשונות והנפלאת גם בנעימותה ומבטאיה הנשגבים וקוצר לשונה המכיל הרבה ביטויים בכל תיבה, ולהתאמץ לשאוב מים מבורות נשברים ולנטוע זמורי נכריה במקום המקודש לתפלתינו אשר אך זאת שארית מחמדינו מימי קדם אשר בהם יצטיין הלאום להכיר כי בלאומים יתחשב ואשר כל העמים יתנו כבוד לשמה ובבתי מועדם יקדישו שירי. תפלות נעים זמירות ישראל וכדומה, ואשר גם הבלתי מלומד אשר נתחנך מעט בבית הספר בלמוד חומשי תורה איננו רחוק לגמרי מהבנת תוכן עניני התפלות המסודרות בשפה ברורה ואשר כל ישראל בקצוי תבל בארצות אשר נפוצו שמה ישפכו בה שיחם בדברים אחדים לקרוא בשם אלקי אבותם, אקוה כי דברי אלה יתנו מקום לישרי לב לבלי להטות מדרך הישרה ושלא להעמיד צרה בהיכל ויחד נקוה ליום אשר יהפך שפה ברורה אל כל העמים לקרוא בשמו:

סימן כ

יום א' מטות תרנ"ב להרב הנ"ל בלונדן:

א **היום** הגיעני מכתבו ומה שכותב דהמחדשים תפלה חדשה בשפה נכריה תלו עצמם בנוסח יקום פורקן שנתקנה בשפה המדוברת בימיהם בבבל ולא אדע המכוון מדבריו אם הוא למענה על שאלתי להזכיר תוכן התפלה שתיקנו בשפה נכריה ועל איזה ענין נוסד, או שעשו שתים לבטל אמירת יקום פורקן ותיקנו במקומה תפלה החדשה בשפה המדוברת, ול ידעתי מה הועיל בדחייתו על שאלתו מיקום פורקן מפני שהיא קרובה ללה"ק, והרי אדרבא מצד זה נקראה ארמית לשון מגונה שהיא לה"ק שנשתבשה, וכבר כתבתי שגם כל ראשי הלשונות בימינו כיון שנשתנו במשך הרבה מאות שנים בביטויים חדשים שאינם כפי הנחתם הראשונה הוה לשון שנשתבש ואף שדעתם ליפות בזה יותר: **גם** מה שטרח לאחר זמן היקום פורקן בימי הגאונים שחדל לשון ארמי מלהיות שפה המדוברת ומה הועיל בזה דאדרבא כיון שלא היתה הארמית ג"כ בלשון המדובר ולמה לא תיקנו אז בלה"ק כמו בזמן הכנה"ג שתיקנו בלה"ק ואף שהיתה ארמית השפה המדוברת, וגם דהרי קדיש שהיה כבר בימי התנאים ונתקן ג"כ בלשון ארמית כתו' ברכות ג' סע"א בד"ה ועונין יש"ר כו' שתקנוהו בלשון תרגום שיהיו הכל מבינים וע'

בד"ח על הרא"ש פ"ב אות ו' וע' במנוה"מ נר ג' פ"ד כלל ג' ח"א, ולפלא שלא העיר מהתו' שסותר דבריו:

ואמנם כבר מבואר במכתבי הקדום מהשבות יעקב שאין להוסיף שום תפלה קבועה אפילו בלה"ק על התפלות המסודרות מהכנה"ג שהיו ק"כ במספר מנביאים וגדולי האומה יחד מכל תפוצות ישראל להיות שפה אחת לכולם בתפלתם, ובפרט שלא לערב לשון חול לקבוע בקודש לאומרה בבהכ"נ בעיר אחת או במדינה אחת ואפילו התנאים והאמוראים שיסדו כמה תפלות לא קבעום בצבור ובלשון הגמ' בברכות סופ"ב כי הוה מסיים צלותיה אמר הכי כו' והיו מתפללים כן רק לעצמם, עד שנתקבל אח"כ בהסכמת חכמי הדור כולו לקבעם בתפלה, וכן באמירת יקום פורקן שנתקן אז בהסכמת כל החכמים שבא"י ובבבל שהיה ראוי שיהיה בלשון המובן לכל לחבבה בעיניהם ולכבוד ראשי הישיבות והמסייעים להם מרישי כלה ותלמידיהם ולראשי הגולה וכמו שהיו נוהגין מלפנים גם בימים הראשונים בברכת המלך וע' רש"י רה"ש ד' סוע"ב ויומא ג' א' ברכה לעצמו וזה היה כעין נתינת שלום לחבירו וברכת מי שברך להקרואים לתורה, ומצינו ג"כ בתפלת כה"ג ביו"כ ביומא נ"ג ב' לא יעדי עביד שולטן מדבית יהודה וכו', והיא רומזת ג"כ על ראשי גליות וכמאמרם בסנהדרין ה' לא יסור שבט מיהודה אלו ראשי גליות שבבבל וכו':

ב **ומה** שכתב שמצוה גדולה לברר ולהשיב למינין החולקים ביו"ט של גליות נוסף על מה שאמרו בביצה ד' זימנין דגזרי כו' יע"ש בפרש"י, כבר זכו קמאי במצוה זו ומלבד מ"ש בזרובבל ח"ג מענה ט"ו ויעויין בכוזרי שני בויכוח שלישי אות ק"ל שאם מלך המושל מהעו"ג בא"י קודם ביאת משיחנו יתן רשות לישראל לשבת על אדמתם ולמנות עליהם סנהדרין יחזור העבור ליושנו ויהיו מקדשין ע"פ הראיה כו' ואז לא היינו חוגגים לעולם ביום א' אלא לפעמים, ועוד משום דבר שבמנין שאי אפשר דרך הטבע שיסכימו כולם הנפוצים בכל קצוי ארץ לבטל תקנה זו יע"ש בויכוח חמישי באות שכ"ו ושכ"ח, והיינו גם לראב"ד דאף ב"ד קטן יכול לבטל, וע' במלאכת מחשבת בפרשה אמור בפסוק מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קודש אלה הם מועדי וע"ש מ"ש טעם חז"ל לשני יו"ט של גליות יע"ש באריכות אשר לטורח עלי להעתיקו, ובשו"ת יד, אלעזר בסי' קל"א בתשובתו להב"ד דמנטובה שהאריך במליצות דברים ותוכחות מוסר אבל לא העלה שום דבר:

חדש ולא ראה דברי חכמים הנ"ל מ"ש בזה, וע' בשו"מ תנינא ח"ב סי' פ"ה דף ס"ט ע"ב ד"ה והנה בשנת תרט"ו כו' מה שהביא מהס' קדושת יו"ט, ואולם בנחל אשכול

שעל ס' האשכול בהלכות חנוכה ופורים באות י' האריך ג"כ בתשובתו לחכמי מנטובה ואשר בהיות כל דבריו נחמדים לא ראיתי להביאם למקוטעים ועיין עליו באריכות ויפיק חפצו וע"ש בסוף הס' במפתח שהזכיר מ"ש בתשובת הגאונים דפוס ליק סי' א' לרב האי, ואעתיק רק מה שהביא בסוף דבריו שהמעיין ברמב"ם מפט"ו דקה"ח ואילך ימצא שאדני קידוש ע"פ הראיה הוטבעו על מולד האמתי אבל אדני חשבון שלנו על מולד אמצעי המוקדם בזמן כרה"ש כ' לבני מזרח מכסי סיהרא כו' ע"ש במאור שהוכיח שכ"ד שעה אחרי מולד נראית תחלתה לעין וע' במפרש פ"ה דקה"ח שברור שנים יום המולד יום קביעת החודש ויום הראיה אחריו, ועיקר מצות קה"ח ע"פ הראיה כמ"ש רמב"ם שם אלא שאם אין סנהדרין בא"י הלכה לסמוך על חשבון המסור, מעתה רוב יו"ט שני הוא יו"ט אמתי אם היינו מקדימין ע"פ הראיה:

ג **ומ"ש** על דבר הפיוטים שיצא לפשר בזה דדוקא במקומות שמכוונין במניעתם מצד. איסור הפסקה והעם מאמינים בדחז"ל יפה נהגו המורים בזה להקל, אבל במדינות הנאורות יש לחוש הרבה בביטולם לפריצת גדר בכל עניני הדת וכמאמרם התורה דומה לכיפה של אבנים כו', ואינני רואה בזה שום התיחסות למה שאמרתי במכתבי מענין הפיוטים שמהתחלת התפשטותם בין המון העם לא פסק ערעור מחכמי הדור ובפרט בענין ההפסקות וכמ"ש הטור שמוטב שיהיו שוגגין, ואף שלא מיחו בכח כדין הלכה שהיא רופפת, וגם עתה אין הרבנים מתערבים בזה כלל להורות לאחרים ומעלימים עיניהם, ואפילו בבהכ"נ שהרב מתפלל שם ושממילא הכל מרגישים שהענין רפוי ומסור ביד העם ומעצמם יקיימו מצות פריקה, ומכש"כ שאין לכפות עליהם ההר ולאכוף אותם באמירתם אשר היא עליהם למשא ומתנהג אצלם בכבידות וכמצות אנשים מלומדה לבלוע הכל בנשימה אחת, ואדרבא שבמדינות הנאורות אם יתאמצו להעמיס עליהם גם הפיוטים כולם יש לחוש הרבה לבל יהיו הגורמים שיחתרו להקל לעצמם גם בתפלות שמסרו הכנה"ג בראותם כי משפט אחד לרבנים גם על הפיוטים כמו התפלות הקבועות, ואף דאשכחן בשבת קל"ט א' בבני בשכר וכמו שהאריך בשו"ת רמ"ע סו"ס נ"ו דאי חשידי בעיניו דמסרכי ככותאי ומדמי מלתא למלתא יחמיר עליהם בכל משפטי ההוראה, אבל לא במה שאדרבא אין היתר ברור למה שנהגו העם להקל לאומרם ודי להניחם בזה לעשות כפי הרגילם, וכבר העיר הרשד"ם חא"ח סי' ל"ד שאין הפרש בין מנהג אשכנז לספרד אלא בפיוטים שאומרים בתוך התפלה שהעדרם טוב ממציאותם, ובפרט בזמן הזה שאין אחד יודע ומבין מה שאומר וכו' וכל המרבה דברים מביא חטא עכ"ל:

ובס"ח סי' רנ"ו בחכם שהיו סביביו אומרים הקרובץ במשך והפסוקים היו ממהרים אמר להם הפסוקים הם יסוד הקרובץ שמהם נתיסדו כו' ולא תעשו הפיוטים עיקר ואשר ברוח הקודש טפל שימהר פסוק כאשר קצים בו ולטורח עליהם וכתיב ואל תקוץ בתוכחתו, וע"ש מאחד שהסליחות היה אומר ובשבתות היה חושש לפי שזה בכל יום ואמר לו מסיר אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה כי השבחות ברוח הקודש נאמרו והסליחות תקנו החכמים, ולא הנביאים, [כצ"ל ולא כמש"ש והנביאים, ור"ל כי הסליחות רק חכמים תיקנום אבל השבחות הי' ברוח הקודש וע"י נביאים] שלא יהא. הפיוטים עיקר ואשר ברוח הקודש טפל עכ"ל, וכן בלשון הב"ר פ"ה שלא יאמרו דברי פיוטין הן כדי שידעו הכל שאמרו ברוח הקודש, וע' במגדל עוז להרי"ע בעליית דרך ארץ פ"ח וביחוד המעשה פ"ה (וע"ל סי' י"ד שהעתקתי מקצתו), וע' בנוב"י קמא חאו"ח סי' ל"ג בהדלקת הנרות ביו"כ לעת תפלת נעילה ע"י נכרי כו' ומי בקש זאת מהצבור לומר הפיוטים מוטב שלא יאמרו יעש"ב ובשו"ת גור אריה יהודה חא"ח סי' קל"ג ובישועות יעקב א"ח סי' ש"ז ס"ק ג' בד"ה נחזור:

ובס' טל אורות מבעל שו"ת פרי תבואה במאמר אור צדיקים דף קי"א ע"ב בדפוס פפד"א שקצתם מניחים העיקר ואוחזים הטפל כגון ביו"כ צועקים שלא לדלג שום פיוט או סליחה, וה' הטוב יכפר על אמירת סליחתם שנחפזים באמירתם וקוצרים לשחת הקריאה הנהוגה ומבלבלים הענינים, וטעמם ונימוקם שאינם רוצים לשנות המנהג ואני אומר מנהג נמצא בו אותיות גיהנם שהוא מנהג של שטות וסכלות כמו שהולך בין הסומים ונקרו את עיניו שלא ישנה ממנהגם, כי בכיוצא בו המוסיף גורע יע"ש באורך ובמ"ש הכוזרי מאמר ב' סי' ט':

[**וכבר** קדמוהו במליצתו גם במנהגי מהרי"ל בעצמו בלקוטיו בהלכות פסח שכתב במנהגים כאלו מנהג למפרע אותיות גיהנם, והביאו גם בשו"ת נחלת שבעה סי' ע"ח, וכן בשלטי הגבורים בפרק האומר בטופסי גיטין דף כ"ג ע"א מתשובת ר"ת מנהג זהו גיהנם למפרע ואם שוטים נהגו חכמים לא נהגו ואפילו מנהג הגון אינו עוקר הלכה כו', וע' בשו"ת ר' בצלאל אשכנזי סי' כ"ד גם בשבות יעקב ח"ב סי' ו' ובשו"ת חוט השני ר"ס נ"ו שראוי לבטל מנהג הפוך הנ"ל הוא גיהנם עכ"ל, ובשו"ת שבסו"ס מנחת יעקב בדפי הס' ט"ו ע"א בשאלה א' בד"ה ועל דבר המנהג כו' שהביא מסדר גיטין של מהר"ם מרגליות שהשיב ר"ת מאורליינש והוא מה שהבאתי למעלה משה"ג בשמו, ובשו"ת טוב טו"ד תנינא סי' מ"ט הזכיר זה בשם השל"ה ולא נזכר מקומו ולא נמצא שם רק בשער האותיות כלל ע"ו כתב על המנהג שנתפשט בהמתנת שעה שלא תפנו למנהג ארציכם

בזה כו', ושם במסכת תענית דף ס' ע"ב בד"ה רבים מעמי הארץ כו', ואולי נתחלף למי שהגיד לו בשם השל"ה מ"ש בח"ב במסכת פסחים במצה עשירה דרוש א' דף ל"ב ע"א (בדפוס יוזעפאף) וזהו כגן ה' הוא ההיפך מגיהנם כו' יעש"ב], ובלשון למודים להרמ"ח לוצאטי בלמוד ה' דף כ' ע"ב הזר הוא הדבור אשר לא מלשוננו הנה כי לשון המליץ לא כלשון העיוני הוא כו' ואולם גם המלות הנמצאות לבעלי הפיוטים לא למליץ הנה כי אזינו תעיד אשר לא תטעם אתהן גם כי נכונות הנה כו':

ובמלאכת מחשבת להפלסוף הר"מ חפץ בפרשת וארא השיב בדבר שאלות ראב"ע על הפיוטים וז"ל ואולם איכה נוכל להוכיח לבעל הלשון מן הכללים אשר בדינו מלבינו שבכל דור ודור ישתנה סדר ותמונת הלשונות אסובבה במקרא ונראה כמה נשתנה עלינו סדרי בראשית באשר ראב"ע עצמו חשבם למלות זרות מ"מ נכיר בבירור ההפרש בין דברי משה רבינו אבי הנביאים לשאר הנביאים גם בין הנביאים בעצמם עד ימי עזרא ונחמיה ובדה"י תמצא כתובים כו' יע"ש באורך ובבכורים שנה ב' מתרכ"ו צד מ' ובהערה, ואין המקום בזה להביא דבריו במשפט אשר כבר בארתי פתרון רוב שאלותיו בבאורי לדה"י באופן המתקבל לחיך כל מבין, אבל בכלל לא קלע אל המטרה להתנצל רק בעד הפייטנים ולזכותם במליצתם העמוקה לפי מצבה בזמנם ואין מלאכתי בזה להרחיב הדבור בפרטי הענין הנמצא בכל מקום בדברי הפיוטים אשר האריכות לפני המבינים למותר, ולרמב"ם פ"ב מק"ש הלכה י' והקורא בכל לשון צריך להזהר מדברי השבוש באותו הלשון יע"ש בראב"ד וכ"מ שלא יאמר באור משובש שדרך קצת בעלי הלשון לאומרו ובפרט דאף דתפלה בכל לשון וגם בארמית אבל שלא יהא מעורב משאר לשונות ביחד, וע' במסלול נתיב י"א אות צ"ח, וע' ראב"ע שמות י"א פי"א ויחל משה ע"כ אסור לומר חלותיך אחליך, ובמנחה ליו"כ בפיוט איתן הכיר כו' האמין בך לחלותך ובראש נעילה גם לחלותך כו' וע"ש באבי עזר כמ"ש בסליחות באנו לחלותך, וע' ראב"ע שמות סי' א' י"ג ולומר בפיוט פרוכים אינו נכון כלל יע"ש וכה"ג בכ"מ לאין מספר בכל ענין וענין אשר יפגשם כל קורא מבין:

וכנתיבות העולם נתיב העבודה סו"פ ל"ב טרח להשיב על טענות ראב"ע נגד הפייטנים כי השירות צריך שיאמר אותם בשמחה ובטוב לב שמדבר דברים שהם עתיקים כאשר לבו של האומר פתוח ואז הוא מפליג הדבר שכל שירה היא הפלגה, לכך הלשון ג"כ קצת אינו רחוק מן דקדוק הלשון לעשות מן עומד יוצא או מן יצא עומד שלא לדבר כמו שדרך ב"א לדבר ולכך מפליג מאד בלשון בספור הנס ולתת שיר על זה, ובחג השבועות

במוסף של יום ראשון מונה תרי"ג מצוות בלא סדר שלא יהא נראה כמו שיבא ללמוד שאסור תוך התפלה לכך מנאם בדרך פיוט וכמו שמפליג בדבר עכ"ל:

והנה קושיתו בסוף דבריו כיוון ג"כ החו"י ומאורי אור כמובא במכתבי הקודם וכל מעיין יוכח כי צדקו דבריו שבשביל שנאמר דרך חרוזים לא יצא מכלל לימוד, ומה יועיל שהוא דרך שיר והפלגה לומר בתוך התפלה מה שאין בו שום התעוררות על הנס או המאורע ומה שפוטר א"ע מהר"ל מפראג בטענה קצרה שמיטב השיר כזבו, הנה לעינינו השירים בכתבי קודש אשר בכל עומק מליצתם הנשגבה לא נמצא זרות בדבריהם רק להרבות התפעלות בלב כל מבין, וע' במעבר יבק במנחת אהרן פ"ז וע"ש באמרי נועם פרק כ"ג שהאריך:

ובכלל צוחו קמאי בכפילת וריבוי התוארים שהרשו להם הפייטנים והד"מ בשם הר"י פרק אין עומדין קיצר בהעתקתו שי"מ דהא דאמרינן דהמספר בשבחו של מקום יותר מדאי נעקר מן העולם כו' ולצאת מספק זה צריך שיאמר דרך קריאת הפסוקים כו', ובצל"ח ברכות ס"א ע"א בבאור מאמרם לעולם יהיו דבריו של אדם מועטים לפני הב"ה שנאמר אל תבהל כו' על כן יהיו דבריך מעטים שהכונה על דבר שבח להב"ה כמש"ל ל"ג ב' סיימתינהו לכולהו שבחי כו' ומביא מהאי קרא דלא די שאי אפשר לסיים אלא שאין אנו יודעים ג"כ ממין שבחיו שאין לנו השגה אלא שבח שאנו משיגים בארץ עכ"ד, ורלב"ג לקהלת כי בהיותו בשמים ומדרגותו רחוקה ממעלתך ואין ראוי שתשלח לשונך לחייב מה שתדמהו שלימות בחיקך וראוי שיהיו דבריך מועטים רק על צד., ההתבונות עכ"ל, ועד"ש המורה ח"א סו"ס נ"ט בבאור מאמרם זה כי מה שתחשבהו מלוי התארים ושלמות הוא חסרון בחיקו יתעלה כו' ולא כמו שעשו כו' וירבה היתר זה אצל המשוררים והמליצים ואצל מי שיחשוב שעושה שיר וכו' ולולא חמלתי על חסרון האומרם הייתי מגיד לך מהם מעט עד שתתעורר על מקום החטא בהם כו' אמנם מי שהשיג חסרון המאמרים ההם ואומרם הוא אצלי מכלל מי שנאמר בהם ויחפאו בני ישראל דברים אשר לא כן על ה' ונאמר ולדבר על ה' תועה, ואם תהיה ממי שיחוס על כבוד קונו א"צ לך שתשמעם בשום פנים כש"כ שתאמרם כו' ולא תצא במה שסידרוהו אנשי, כה"ג בתפלות וברכות ובזה די לפי ההכרח ויותר מדאי כמ"ש ר' חנינא כו' יע"ש באורך דבריו הנחמדים הראויים אליו אשר דלגתי על הרבה ביטויים קשים שבדבריו נגדם, וע' בס' המלמד סו"פ שלח בד"ה ואמנם דרך הנסתר ובמורה ח"ג פנ"ב ומזה הובא בא"ח סי' א' ס"א בהג"ה, וע' בכוזרי מאמר ג' סו"פ א' והבונה פ"ד דברכות אות ע"ט, ולפמ"ש בנתיבות העולם נתיב העבודה פי"ב יש חשש יותר באמירת הפיוטים לאחר התפלה

ממה שחששו קודם שלא לאמרם מצד הפסק וחולק על הטור שכתב שבח המנהג שקבעו הפיוט אחר התפלה, ואין זה כך כי אחר התפלה אסור לספר בשבחו של מקום ולכך אותם שאומרים שיר היחוד הוא איסור גמור כו' ואם אי אפשר לבטל המנהג אשר נתחדש מבני אדם שאינם בעלי תורה יאמרו אותו קודם ברוך שאמר ועל זה היא שייך כי הכל דברי שיר ומה ענינו לאחר התפלה אין זה אלא לעבור על דברי חכמים ולהיות בעונש גדול יותר מדאי יעו"ש בכל הפרק, וממילא שאין מועיל התיקון לומר הפיוטים לאחר התפלה מצד ריבוי התוארים שהמה עיקר הפיוטים שאסור לספר בהם וכנ"ל, ובהק"ט ח"א שאלה רס"א כשמדבר לנוכח אין להרבות יותר ממה שבא בכתובים שהם השבחים הכללים שראוי לשבח בהם הבוי"ת אבל בינותינו לבינינו שלא לנוכח מותר וכו', וע' בברכ"י סי' קי"ג אות ט' דין ט:

ובפ"י ברכות ל"ג ע"ב בההוא דנחית קמיה דר"ח ואמר סיימתינהו לכולהו שבחי שהזכיר סברת הרא"ש לחלק בתפלות י"ח דרשאי להזכיר השייכים להענין שמבקש כמו שהזכיר מרע"ה הי"ג מדות ובמרגלים לא הזכיר אלא מקצתו וכן דוד אמר לך ה' הגדולה והגבורה כו', וכל הנביאים ספרו שבחים לפי הצורך לעורר שהוא רחמן וחפץ חסד, וכשמבקש דין על חבירו שהוא תקיף ובעל היכולת, אבל בתפלת י"ח שקביעותו לעולם בסגנון אחד וכן בהוספת שבחים על מה שתיקנו כנה"ג הוא דרך חנופה ויש איסור בדבר כיון שאי אפשר להזכיר כל שבחו והרבה יש לדקדק בזה בענין פיוטים והתוארים דשיר היחוד וכיו"ב שנחלקו הקדמונים אבל מה אעשה הנח לישראל וכו' עכ"ל:

ובחידושי הרשב"א בד"ה הני תלתא כו' שכתב בשם כה"ג אבל בחוץ לתפלה כו' כל זמן שאינו טועה מקלס, והיינו כעובדא דמייתי שהזכיר על קן צפור יגיעו רחמיך כן חום ורחם עלינו, דזה היה דרך ריצוי ששייך לאותה תפלה, ומ"ש דרבה עביד לחדודא דאביי שאמר כמה יודע לרצויי למאריה, וח"ו שיאמר שקר לחדדו' אלא דמצד הריצוי חוס ורחם עשה כהוגן שמיוחס לאותה תפלה, ואולם במה שעשה מדותיו רחמים בזה דמשתקין אותו רצה לחדודי דאביי ישאל מעצמו, וע"ש במעון הברכות:

והנה מזה המין חלק היותר גדול מהפיוטים אשר יצאו בהשתפכות הרעיון וכדרך המשוררים לנסות כחם בשיר, וההמון כאשר מצאום בכתובים החזיקו מעצמם באמירתם ע"י החזנים שעשו עליהם ניגון מיוחד, וכאשר לא היו ספרי הדפוס מצויים והיה החזן בעצמו משורר מהסידור שלפניו והעם נמשכים אחריו לנעימת קולו, ולדוגמא הפזמון כי הנה כחומר ביד היוצר אשר עשה הפייטן כמה חרוזים לנסות כחו במלאכת השיר ולכפול הרעיון כי הנה כאבן ביד המסתת כגרזן ביד החוצב כהגה ביד המלח

כזכוכית ביד המזגג כיריעה ביד הרוקם ככסף ביד הצורף, והדבר נאות רק לפני מוליד השיר לעורר כחו בשיר ולנגן בהשתפכות רוחו, אבל אין בזה שום ענין שבח ותהלה להית"ש, ואשר באופן הזה היה ביד המשורר לאחוז למשל את כל בעלי אומנות כפולח ובוקע בארץ במחרשתו ובאתו והברזל ביד הלוטשו וכמחט ביד המנקב וכן כל עושי מלאכה, האם יש בכח כל המשלים להמציא חלילה ציור יותר נעלה ממליצת הנביא ירמיה י"ח ב' כי כחומר ביד היוצר כן אתם בידי בית ישראל, ואיזה שבח ועילוי להבוי"ת ואיזה התפעלות יוסיפו ריבוי המשלים מכל בעלי אומנות אם ישא אותם המשורר על שפתותיו כל היום בדמותו אליהם, ומה אות התראות הכנעה יתירה שיתחדש בכפל המאמרים במלות שונות, ובמפרשים כי לכך נקרא יוצר חרש יוצר סתם בעבור שהוא לבדו עושה החומר כרצונו מבלי אמצעים אחרים הצריכים עוד לכלים לעשות ולגמור עמהם כרצונו, והחכם רש"פ בזקנותו בהשתפכות רוחו על חליפות שונות ממרוצת ימיו אשר חלפו חיבר חוברת כחומר ביד היוצר וטרח להעמיד כוונה שניה על רמז שבעה המשלים לשבעה זמנים חולפים בחיי האדם אשר בלי ספק גם בעל המאמר לא כיוון עליהם, ובפרט שהאומרם לא יכיל זאת ברעיוניו גם בהיות חבורו לנגד עיניו, ובכל זאת אם יגזור אחד אומר רק לאמרם בלי הפסקה מבלי הנגונים, וכן בפיוט אלה אזכרה וכיוצא בהם האם לא יתעורר קול תלונה חזקה בקרב ההמון העושה במצות אנשים מלומדה והחושב כי נגונים כאלה חלילה שעומדים למעלה משירי דוד נעים זמירות ובדמותו כי כל חרוז בפ"ע בוקע רקיעים בזמירות המטיב נגן, ולכן המשכיל ידום כי נטל עליו להניח העם כפי הרגילם אשר יקראו בשם מנהג, ומזה ימצא הנבון להקיש בהרבה מליצות ושירים מפיוטים כאלה, ומי יתן ולא יחשב לי לחטאת בעיני ההמון אשר גליתי בקול דממה דקה מה שהחובה שלא לכסות, ולבלי אהיה למשא ברוב דברי בכפל דברי המשלים המובא גם בדברי אמרתי להיות גם דברי מועטים בזה:

ובערוך ערך סרני כו' ובדאו הפייטנים שהסרני מרננת קול ערב ואולי קראוה סרני מלשון שירה, וכנראה שזהו הוספה מהמוסף, ובערוך ערך קינטורין פי' בלשון יוני ורומי מין אנשים בלי תרבות ובפי הפייטנים שמחציים ולמעלה היו אנשים ומחציים ולמטה סוסים שהיו כסוס וכפרד אין הבין, וכנראה שכל. זה הוספה מבעל מוסף הערוך, וכאלה רבות בפיוטים שנתחברו בדרך שיר אשר מיטבו הוא ההפלגה, אבל לא יתכן לאמרם כן בתפלה:

וכמו בפיוט עשרה הרוגי מלכות שצירף הפייטן יחד הרוגי ביתר עם הנהרגים בחורבן הבית ר' ישמעאל כה"ג ורשב"ג שהיו נ"ב שנים מקודם וע' בשמחות פ"ח שקדם הריגת

ר' ישמעאל לר"ע שהיה במלחמת בר כוזיבא וכמ"ש ביוחסין ובשה"ג ח"א ק"ו א' ערך בריבי ציון ג' והובא גם במחזורי ק"א בשם הגרי"ב שלא היו בזמן אחד, ובצמ"ד בשנת תתכ"ד לאלף הרביעי הביא ראיות ברורות שר' ישמעאל בן אלישע היה אחר החורבן ואף שהתוס' כתבו [במנחות ס"ד וע' בתו' יבמות ק"ד] דשנים היו, גם שאר הרוגי מלכות מקצתם היו לפחות נ"ב שנים ומקצתם עוד זמן רב כו', והסליחות אלה אזכרה שנראה מתוכה כאלו היו בזמן אחד שגגה יצאה מלפני מחברה עכ"ל, ובשה"ק הביא בזה ששה ספיקות והזכיר בפרטות החכמים שנהרגו ע"י טיטוס ומקצתם נ"ב שנים אח"כ על ידי אדרינוס בחורבן ביתר ואח"כ היו ראב"ש ור' חוצפית ור' ישבב בדור אחר זה שהוא רשב"ג השני, ובמאורי אור בחלק עוד למועד בסוף חדושיו לתענית שהוא טעות דמוכח ובעו"ה שבשתא דעל על כו' ופטירת הנשיא וכה"ג בעיר שאינה משלמת אין תקנה לגדולי העיר וגם ריב"ז הוצרך להתנצל שלא יצא מקודם, ובשיוריו בקנ"א בדף קפ"ז סוע"א ובער"ה סליחות אלה אזכרה חתום יהודה חזק, ואולי הוא ר"י אלחריזי שהעתיק במשניות זרעים פי' הרמב"ם והוא חכם ורחב לשון כנראה בחבורו תחכמוני ומעט בתלמוד ולכך לא ידע בסדר הדורות, ובקושטא בימי ר' חנינא עוד מעשה לופינוס קיסר. עם י' ת"ח כמ"ש במדרש ומעשיות נשתנו בספור ובשמות כו', ובחלק בן נון לקידושין ע"ב הביא מ"ש במה"ב שלהי רה"ש שהוחזק טעות בפיוטים שלא ידע סדר הדורות כו', וע"ש במה"ב א"ח סי' תק"צ ס"ד בדף קע"א א' בטעות הפיוט אלה אזכרה ובלא"ה המונע לגמרי משובח שלא לדבר במופלא ממנו כמ"ש במהנ"ע ששאלו בענין העשרה והשיבו אל תגעו במשיחי יע"ש באורך, ובזוהר בראשית בפסוק ותוסף ללדת את אחיו את הבל ויוסף קבל ענשו בעוון עשרה הרוגי מלכות דהיו עתידין למיפק מיניה י' שבטים כו' יע"ש ובנשמת חיים במאמר רביעי סופ"י שכן שמות עשרת השבטים עולה כשמות עשרה הרוגי מלכות אלפים ותתנ"ח עם זבולן בוא"ו אחד, ובמדרש משלי פרשה א' אות ט"ו נמלא בתינו שלל לא נמשכו עשרה הרוגי מלכות אלא בחטא מכירה של יוסף וכו' יע"ש בזרע אברהם, ובספורנו בראשית סי' ל"ז כ"ח מדינים סוחרים כו' וכן קרה לאבותינו בבית שני שמכרו קצתם את קצתם ביד הרומיים כו', וכמו שהיה הענין במכירת יוסף שנתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים, ובסה"ד סדר תוא"מ בשם ר' יוחנן וע"ש בדף מ"ז ע"ב בדפוס קאפוסט וע"ש בדף ע"ב ב' בשם ר"ע ושם נ"ח ע"ד ב"ר ישמעאל, ובמסעות ר' בנימין מערה אחת בהר על שפת מהנהר עיברי ושם קבורים עשרה הרוגי מלכות, והיא שמועה בלתי מדוקדקת ונגד המציאות:

ועיקר הרעיון מהפיוט שהסיבה של ש"ח וקנאה החריבה את בהמ"ק שבא ממריבת הורקינוס ואריסטובלוס בתרמית אנטיפר האדומי אשר הפריד בין אחים בערמתו והכניעם תחת עול הרומיים ובחלקת לשונו וחניפתו להרומיים הושם בנו העריץ והאכזרי הורדוס למושל על ארץ יהודה ואשר בימי נכדו באה הפקודה כאשר התמכר מלכם נכד האדומי אל הרומיים לרעוץ בעמו וע"י הפריצים אשר נתחלקו לאגודות במלחמה אשר כל אחד מהם חתר אל המלוכה ולא היו בעצה אחת רק לאהבת הממשלה, וכאלו בזה נשלם עוון השבטים אשר מכרו את אחיהם וכאלו היתה זאת סיבת עונשם אשר נתמלא להם עתה כגמולם וכדמצינו כ"מ הא והא גרמא וכהא דלוי אחוי קידה ואיטלע שזה היה הסיבה מהעונש עבור שהטיח דברים כמבואר שם, אבל בעל השיר יצייר בדרך הפלגת השיר כאלו המלכות הביאה אותם במשפט על חטא מכירת יוסף וכאלו השתלשלות החטא מאחיו גרם להתפרץ גם מעשרת ראשי האומה שנהרגו בזמנים מאוחרים על היותם בעצת הנלחמים בחורבן ירושלים וביתר ועוד אשר דנו אותם כמורדים ואם כי הרומיים ברשעתם הפרו בריתם ראשונה ואשר חזקו עליהם בתרמית פומפיוס במריבת האחים על דבר המלוכה וכמו שקדם המריבה בין האחים ליוסף שמכרוהו למצרים ואשר נתגלגל מזה ירידתם לשם, ואשר בערמתו עמד לימין החלש מהם אחרי אשר התמכר הוא ואנשי בריתו לעבדי עולם לרומיים ותחת עולם, ואשר גם עשרה הרוגי מלכות נספו ע"י בעלי בחירה בעוון הפריצים ועד"ש וסביביו נשערה כו' וכמ"ש בפסחים בפרק אלו דברים שאמר ר"א לר"ע בשחיטה השבתני בשחיטה תהא מיתתך וכסופ"ק דע"ג על ר"ח בן תרדיון, ואולי התיחסות המאמר למ"ש בע"ג י"ז ע"ב שאמרו לר"א בן פרטא מ"ט תניח ומ"ט גנבית, ושמזה המציאו התיחסות המשפט בעבור שגנבו השבטים את אחיהם למכרו, ומ"ש הפייטן שמלא פלטונו נעלים והוא עד"ש במדרש בפסוק המוכרים אביון בעבור נעלים, והוא עד"ש מחוט ועד שרוך נעל שהמליצה על דבר מועט, שהרי מפורש שמכרו את יוסף בעבור עשרים כסף, ובפרקי דר"א פרק ל"ה לקנות מנעלים ברגליו וע"ש בבאור מספיק מהרד"ל, ובאבן ספיר ח"ב דף קע"ה א' בהערה לצד ס"ז שורה כ' מנהג המדינה שעבד נכנס לבית אדוניו יחף בלא מנעלים וע"ש. בתקונים והשמטות בראש הס', וזה שדרש הילקוט בראשית קמ"ב, וע' רד"ק בפסוק ואביון בעבור נעלים שכ"א נטל שני כספים לקנות מנעלים ששנאתם ליוסף היה בעבור התנשאו למשול וכשמכרוהו לעבד נעשו המה המושלים, וזה שכיוון הפיוט איה אבותיכם אשר בעבור נעלים מכרוהו, כי חשדם שגם ידם היתה במעל המרידה ולהיות אדונים לעצמם, ועכ"פ קשה לומר בתפלה מה שחובר בדרך מליצה ולמיטב

השיר בהפלגתו ולהשים בפי השר כאלו היה הענין בפועל אשר נתחייבו במשפט הממשלה בעבור מכירת השבטים ליוסף, והרבה כאלו נתקבלו בלי הסכמה רק מה שמצאו לאחר הגזירות מהבא בידם וכמ"ש בחו"י, ומי שבידו לבטל אמירתו בצבור מבלי קטטות ותלונות משובח ועכ"פ שלא לאומרם בהפסקות בין כל חרוז. עוד זאת שבכמה מקומות שנמשך הפייטן אחר לשון האגדות אשר אין להם יחס לענין הבקשה וצריך שידע המליצה מרמיזת המדרשים ותוכם וכמ"ש ראב"ע שאסור להכניס תוך תפלתו מדרשים לא ידע עיקר פירושם, וכמו במעריב ליל יו"כ הן יעבור זדון למשוגה כי לכל העם בשגגה, שהמכוון ע"פ דרשתם ביומא ל"ו ב' עשה להם זדונות כשגגות כשעושין תשובה ולהרי"ף בע"י הא דלא ביקש שע"י התשובה יעשה כזכיות דלמ"ש ביומא פ"ו א' עבר על ל"ת תשובה תולה ויו"כ מכפר, וא"כ ע"י התשובה אין נעשין כזכיות עד יו"כ, ומסולקת בזה קושית התוי"ש מאי דאמר מהד"ת דמסייע לר"מ קרא דמשה, והא הכי נמי איכא לתרוצי האי קרא בוידוי יו"כ גופיה שיעשה להם זדונות כשגגות, וליתא דכיון דיו"כ מכפר לגמרי וא"כ היה לו להתפלל שיעשה כזכיות וע' בשו"ת זכרון יצחק סי' פ"ז שהאריך בזה, ולפ"ז איך יתכן להתפלל ביו"כ שיעבור הזדון ושישאר השוגג כיון דיו"כ מכפר על הל"ת לגמרי והיה ראוי לנו לבקש ע"י התשובה ביו"כ שיהיה נעשה כזכיות מ וגם לשאר התירוצים שכתבו המפרשים על הא דלא ביקש שיעשו כזכיות דבתשובה מיראה נעשו כשגגות שדי שיכפר על המעשה מהחטא אבל בתשובה מאהבה דמצטרף מחשבה טובה למעשה וממילא שנחשב ג"כ לזכיות ע"ש בח"א ובאהבת ציון דרוש ה' שהאריך, ולפ"ז ג"כ אין מקום לכוון דברי הפיוט היות הבקשה שישאר שוגג שמהראוי שנתעורר בתשובה מאהבה ולבקש שיהיו כזכיות, ולכן אסור לומר נוסח זדון למשוגה ביו"כ בהיות המבוקש ביו"כ שיעשו ע"י תשובה מאהבה כזכיות ולא כשוגגין:

וכן בכמה פיוטים שאחזו במליצתם להמשכת הפיוטים והחרוזים מה שהוא היפך המכוון ממש מהנדרש באמירתם, כמו בתפלת גשם על הסלע הכה ויצאו מים, ודבר תמוה להזכיר לזכות החטא מהכאת האב במי מריבה שנענש בעבורו שלא להביא את העם אל הארץ ושלא הועיל לו כל תפלה להעביר ענשו, ויותר היה נאות להענין להזכיר הכאת הצור, וע' ראב"ע במדבר סי' כ' פ"ח בסופו כי הצור היה בחורב וזה הסלע היה בקצה ארץ אדום כי בקדש היה, וגם כל המשך החרוז הוא רק להתעוררות המשורר לדבר מענין הנס במים ואינו ענין להזכירו בתפלה לרצות על המים ושאין לו שום התיחסות לעורר זכות בזה מצד שהיה משוי בתיבת גומא ממים ומה שהציל את בנות יתרו מהרועים ודלה להן מים:

וביוצר ליום ב' דסוכות בפיוט דגול מקולות הסך מקהלותיך ושמחת בחגיך, וטעמו לפי הלשון שיאמר כן להשי"ת שישמח בחגו, ולולא השתוות החרוז היה לו לומר ונשמח בחגנו ולא ככתוב, ולפי' המבארים בעבור זכות שאנו מקיימים מצות ושמחת בחגך אין לו שום מכוון בלשון והוא סתום מבלי הוספת תיבות בזכות קיום המצוה, וכן באמרו להלן שודד לבל יבהילוך, וראוי היה לומר לבל יבהילו עמך שלא יהיה נוטה לגידוף חלילה לפי משמעות הלשון שלא יבהיל השודד להשי"ת כביכול וביוצר ליום ראשון של סוכות בפיוט אאמיר אותך הצגים בשמחה ובלולביהם אותך לשמחה, והוא ביטוי זר כלפי מעלה לומר שאנו משמחים איתו בלקיחת המינים של לולב כי המצוה היא ושמחתם לפני ה' אבל לא יתכן הלשון כזה לשמח להשי"ת במצות לולב יותר משאר המצות ופקודיו, ובמערב שבועות ואהבתך אל תסיר ממנו עולמים לא יהיה לך הבל, שהיה להוסיף אתר צותנו, שלפי האמור נראה כגידוף חלילה ולא יתכן היותו מוסב על לפני פניו ולהמשיך על התחלת המערבית ויחנה ביטוי עשרת הדברות גלה לעמו תחלה, שלפי המסודר לחתום מקודם מעריב ערבים ואהבת עולם, ואם שאפשר שהפייטן לא חבר. לפי הענינים ושאח"כ הכניסוהו לאמרו בתפלה לפי הענין השייך אליו בהפסקת הפיוטים פסקא פסקא:

ובתפלת נעילה אמונים גשו לנצחך, ובמעשה אורג לשון ניגון כמו למנצח, ולפירושו היה לומר ולנצח לפניך וכמו שלא, יתכן האמירה לנגנך או לזמרך, ואם שלדעתי המכוון עד"ש בב"מ נ"ט ב' נצחוני בני, ובפסחים קי"ח ב' זמרו למי שנוצחין אותו ושמח, וזה יתכן באגדת חז"ל על היותו מתרצה בתפלה ותשובה כשיתנחם החוטא שיהיה ראוי לחוס עליו וכסוכה י"ד א' למה נמשלה תפלתן של צדיקים כעתר שמהפכת מדת הדין לרחמים, אבל לא יתכן ביטוי זר כזה בלשון התפלה וחברותא כלפי שמיא היותנו נגשים אליו לנצחו ולהתגבר עליו כביכול:

ובסוף תפלת גשם לא תלוה מלפתוח כל סגור, ובמבארים שאינך צריך להלוות מפתח מאחרים לפתוח את אוצר המטר, וכמה רחוק ביטוי זר כזה למי שיש לו חיך לטעום מעט בלה"ק, ואם כי לדעתי הנכון להגיה שצ"ל לא תלאה:

ושם בזכר עניית גור ואגור, ולהמפרשים רומז על דוד שבא משבט יהודה שנמשל לגור אריה ועל שלמה שכנוהו אגור בן יקה לפי הדרש לשמות התואר, ומה התיחסות להזכיר זכותם בתפלת גשמים ואם שנמצא בשנות הרעב בימי דוד אשר ענוהו על הגבעונים ועל שאול אשר המיתם בחרב, ולא יתכן לרמז בזה במה שנעתר ה' לאח"כ כאשר מסרו בידם את בני שאול אשר הוקיעו אותם לעיני השמש, ויותר יש למצוא בזה התיחסות לשמשון

שבא מדן שנאמר בפרשת הברכה דן גור אריה ועל שם הנס שיצא מים מהמכתש שבלחי נענה בתפלתו, ורק בשלמה מצינו במ"א סי' ח' בהעלותו את הארון אל דביר הבית שהזכיר בתפלתו בהעצר השמים ולא יהיה מטר כי יחטאו לך והתפללו אל המקום הזה וגו' ואתה תשמע השמים, ואף שדחוק ג"כ לרמז זה בלשון בזכר עניית כו' על מ"ש באותו ענין בדה"י ב' סי' ז' וככלות שלמה להתפלל והאש ירדה מהשמים ותאכל העולה והזבחים כו':

וביוצר לרה"ש בפיוט אאפיד נזר איום כו' נורא דהרוהו כו', וכבר נתעורר במאורי אור בחלק עוד למועד דף נ"ג ע"ב וזה לשונו ובפיוט דהרוהו בבית דגילה דחקו לשון הדר ומוטב לדחוק לשון דירה כמו בניתי בית זבול בשלמה, אכן שתיהם לשון עלגים ודרך מסוכן חירוף וגידוף דעיקר דהר לשון רוקד כמו בשופטים סי' ה', ומחוורתא לומר דעהו בהלל ומלה שיתכן על החרוז וכמו בכל דרכיך דעהו דע אלוהי אביך, יע"ש בפיוט ליו"כ וז"ל ומה זאת חירוף וגידוף בנוסח הגוים דדוך יסגדוך יפחידוך יצעידוך ירקדוך ירעדוך, אוי לאזנים שכך שומעות ומכש"כ לפה המדבר ולא תאבה ולא תשמע לתירוצי דקדוקי עניות להכנס לסכנת מיתה וחרב פיפיות שהכל טעות המעתיקים וצ"ל לפניך ומפניך [ידודו יסגודו, כו'] והמשכיל ידום עכ"ל, וע"ש עוד בפיוט אאפיד אות ו' ותקוהו בהלל ומלה נהפך ההעתק ויתכן טפי יועדוהו בבית דגילה כו' יע"ש באריכות ובספרו באר שבע באגדה שבת ק"ה א' בדפי הס' קל"א ע"ב ברמז ותיק נתתיך באומות והוא כפרש"י ברכות ט' ע"ב ותיקין ענוים והכ"נ פרסום ענוה באו"ה שבקשו להמליכו באמרם נשיא אלהים אתה בתוכנו כו' ואין כונת רש"י רק פירוש הענין ת"ח החלשים סתם עניו רך ומתחלש וכן בסופרים פט"ז ותיק בתלמוד וסבר באגדה בתלמוד הקשה מחליש טפי. ובגיטין ע' ע"א אחזתו ויתיק שפירושו חלשות וחולי הריאה, ופסחים ל"ט מאכל ותיקא מלח ושמן הטפל מחלישים כח עפריי של הקמח להטעימו יפה, וביוצר חהמ"פ כחוט השני ותק שפתותיך על התורה שנקראת תושיה שמתשת כח המתמיד יע"ש עוד באריכות, וכן בכתובות ע"ז ב' בנים ותיקין וע' רש"י נדה י"ז א' ויתקין וחלשים ובמסכת כלה ויתיקין וחלשים והוא פירוש ויתקין וכה"ג בפרש"י ביצה ל"ד בד"ה בדבר שלא נגמרה כו' והוא פירוש של מוקצה ונכתב בספרים וכן בכמה מקומות, אבל לא יתכן התואר ותיק בהקב"ה ומלאכיו אם היותו מורגל הרבה בפיוטים אשר בהכרח להגיה ולתקן הלשון, ועכ"פ גם אם הורגלו להשתמש בהשאלה ותיקין על ענוים מצד חולשתם אבל כאן לא יתכן המכוון שיעשו אותו ע"י הדבור לותיק ועניו ויותר היה ראוי לומר ותיקים יהללוהו בהלל ומלה, ובעירובין י"ג ב' תלמיד ותיק היה ביבנה כו' ובמוסף

הערוך ערך ותק פי' אותיק בלשון יוני איש בעל מדות ומעלות טובות, ובתר"י ברכות פ"ק דף ז' ע"א ופירוש ותיקין ר"ל מפולפלים ומחודדים מלשון מפרק הרים דמתרגמינן מותק טוריא במ"א י"ט ולפנינו בתרגומים מפרקין טוריא, וביוחסין מאמר. ב' אות ו' בהג"ה מהמגי' הביא פי' ותיקין ענוים ופי' אחר תרגום מפרק מותק עכ"ד והראשון מפרש"י דברכות וה"ב מתר"י וכל זה דחוק במכוון, וע' בעטרת צבי מאמר דרכי משה דף ו' ע"ב ובכ"ח חוברת ח' אגרת י"ט בסופו ערך ותק בפי' ותיקין, וע' במאורי אור בחלק בן נון במה"ב לא"ח סי' תק"צ ס"ט בדף קע"א א' במ"ש בסליחות שני בין כסא לעשור איתן ויתקתו ברוב עושר וצ"ל השפעתו, ושם ע"ב ד"ה כל ותיקי וסת ביוצר ליום ב' דר"ה בפיוט כל שנאני שחק עפמש"ל לשון חלש והוא חירוף בהב"ה ומלאכיו וכאן שבוש כפול דהנך זוגות תמיד הראשון במלאכי מעלה והשנית בדרי מטה מלבד האחרון, א"כ הכי נמי קאי ותיקי וסת דרי מטה חלושי הזמן קצוב שבעים עכ"ל, וזה מכוון יותר כפי הסדר מפי' הרזה"ה שמצא בכת"י שגורס תחלה חרוז זה שמוסב על חילי מעלה וטעמו חזקו המנהג וחילי מטה יתארו בשם ועודי ועד יע"ש, וכן יסלדוך הוא דרך גנות כמו נשים שהיו מסלדות זו את זו וע' בירו' פרק הזורק סוף הלכה ח':

ובזוהר בפסיק הצילני מיד אחי מיד עשו דבתפלה בעי לסדר בלשון ברור וע' בט"ז א"ח סי' תקצ"א ס"ג דבתפלה בעי לפרושי (טפי וע"ל סי' י"ג אות ד'), ואולם דרך הפייטנים לדבר בלשון סתום שבלי הוספת איזה תיבות יוכל להתהפך לכמה גוונין כמו בסוף גשם ועתה שעה [אל] ניב שפתי המזכירים מאימתי, שמההכרח להשתוות הברת החרוז אמר שפתי בנקוד הפתח שהוא למד"ב ביחיד ולא כראוי בצירי בהיותו נסמך לתיבת המזכירים בלשון רבים, ועכ"פ אין מהראוי לסתום בתפלה ברמז כזה על המתני' דריש תענית מאימתי מזכירין גבורות גשמים, אשר לא סיים כאן מפני החרוזים, ואם כי מזה אין סתירה מוחלטת להמסופקים אם היה הקליר ר"א בר' שמעון כי מסדרי המשניות היו ג"כ קודם רק שר' קיצרן וכחגיגה י"ד א' ובכ"מ, ועכ"פ הוא לשון קטוע ובלשון מאימתי נכללו כמה משניות לאין מספר כמו בפ"ק דברכות על ק"ש דערבית ושחרית ושם ל"ו ב' ומ"ג א' ופסחים ב' ע"ב ובתוספתא פ"ג ושם נ"ב ע"ב דמייתי המשנה רפ"ד דשביעית, ורפ"ח דפאה וכלאים פ"ו מ"ז ושביעית רפ"ג ופ"ד מ"ז ופ"ה מ"ה ופ"ו מ"ד ופ"ט מ"ז ומעשרות פ"א מ"ב, עירובין ס"ט ב' במתני' וע"א א' יומא ס"ז א' וע"ב גיטין י"ח א' קידושין נ"ז א' יבמות פ"ט ב' סוטה ט"ו א' ומנחות כ"ו ב', ב"מ י"ד ב' ל"ה ב' ס"ד א', ב"ב קל"ז א' וקנ"ה א' סנהדרין כ' ע"ב ממתני' דכלים פי"ו מ"א, ושם מ"ז ב' צ"א ב' ק"י ע"ב מכות י"ח ב' ור"ד י"ט וע"ש בהגהות הב"ח יע"ב כותים סו"פ ב' עבדים

פ"א חולין כ"ב ע"ב כ"ד ב' ע"ה א' עוקצין פ"ג מ"ח מעילה כ"א ע"א טהרות רפ"ט כלים סופ"ד במתני' ובתוספתא פי"ד מ"ב ומ"ה פרק כ"ו מ"ו ומ"ז מקואות פ"א מ"ה, תוספתא ברכות ספ"ק וסו"פ ה' פ"ו הט"ו וי"ט שביעית פ"ג הי"ג תרומות פ"ק סוכה פ"ג ה"ה רה"ש פ"א הט"ז תענית פ"ג ה"ט ביצה פ"א ה"ג יומא פ"ג: הי"א כלים פ"ג ב' וביצה ל"ב א' וטהרות בב"מ סופ"ה ורפ"ו וב"ב רפ"ה, וירושלמי כלאים סופ"ז שביעית פ"ו פ"א יבמות פ"ז ה"ג ופ"ק דערלה ומעשרות פ"ק מ"ב ומ"ד ותענית פ"ג ה"ט ומגילה פ"ג ה"א ויומא פ"ג ה"ו וסנהדרין פ"ג ה"ה ופ"ט ה"ג וע' בב"ר פרשה צ"ד וכה"ג, ואשר להשתוות החרוז נתעורר ג"כ במאורי אור שהיה נאות לומר מלא משאלותי, וכן נמצא כמה ביטויים מחודשים התלוים באויר שהמציאו ברמז מה כמו ביוצר לשבועות אדון אמנני כו' טרמני יומים שנגזר ממלת טרם על הקדימה בבריאה אלפים שנה וע"ד אגדת חז"ל שעיקר המכוון כמ"ש המפרשים שעד שקבלו ישראל את התורה אז נשלם תכלית הבריאה וכמו שהאריך בשו"ת ברית אברהם בהתחלת ההקדמה בהג"ה, וכבר קדמם התשב"ץ ח"ג ענין רמ"ה וע' בחזות קשות שער הי"ב, וכמה זר הביטוי הזה לעשות פעל טרם על הקדימה בשגם שאינו קדימה זמנית רק על התכלית שעלה במחשבה תחלה, וכן הורגלו להשים ערץ כינוי לשמים מענין עריצות שעיקר הנחתו אינו ג"כ על החוזק וכידוע הוראת עריץ בכל מקום, וביוצר ליום א' דשבועות אדון אמנני כו' ואהיה בערץ ובפיוט יום א' דר"ה אם אשר בצדק ביום הנבחר משמי ערץ, ובפיוט אדר והוד ביום הנבחר משמי ערץ, וביוצר ליו"כ אמרו לאלקים וימינו טפחה שמי ערץ, ובפיוט אין מספר כו' ובמוסף ליו"כ אילי מרום כו' שוכן עליהם בערץ, וכן הורגלו לומר בהשאלה מלת דוק לשמים במוסף יום שני לשבועות באזהרת ראשית דוק וחלד, וביום א' דר"ה בסוף פיוט אדרת ממלכה מי לי בדוק מלך וביוצר ליום ב' בפיוט כבודו אהל דוק וחלד העדת בנו יחרדון, ובסוף מוסף ליו"כ מי כמוך כו' דוק וחלד, וביוצר ליו"כ אנוש מה יזכה וצבא דוק, ובפיוט אשר אימתך בנטיית דוק ובפיוט אדר יקר דוק מחופף בגערה, וביוצר לחתן דוק נטה כיריעה לכסאו, והמציאו ביטוי דוק לעשות לו עצם לשמים בעבור שהמשיל ישעי' מ' כ"ב על נטותו השמים כחפצו הנוטה כדוק שמים, ובראש נעילה בפיוט אב ידעך כו' בל עבור בראש תער, שהמכוון כחוט השערה הנדבקת בראש, והוא בטוי זר לחיך הטועם במליצת לה"ק ויחסר גם עיקר המכוון, וכן במליצתו גש לחלותך כנער ולא כבער שמשמעות לשונו יורה היות בקשתו כדרך נערים ויחסר עיקר המכוון כנער אהוב לאביו אלא שבא אחריו ולא כבער שמורה שלא השלים כוונתו, ושם יה שמך בנו יערב, ומלבד זרות הביטוי שמדבר ליה ורומז על שם ישראל, וגם

הזרות לומר יערב בעתיד, ועיקר לשון תערובות על דבר הנבלל ובלתי ניכר וכמו מתן אחת שנתערב בד' וכדומה, וגם בלשון מקרא ויתערבו בגוים וכדומה ולא על השתתפות השם אל עם ישראל, ובפרט שעיקר הוראתו כאשר שרה עם אל על המלאך ואין בזה התיחסות להשתתפות השם אלוה, וביוצר רה"ש ליום א' בתפלה לש"ץ בפצותי שיח להשחיל שפירושו מלשון הוצאה כתרגום שמות ב' י' משיתיהו שחלתיהו והוא זר גם בלה"ק להשתמש על הדבור להוציא ורק שבחרו להשתוות החרוז וכמ"ש אח"כ מטעם זה ודחיל וגם אזחיל ומפני החרוז, וכן כמנטיף ומשחיל שעשה פעל מן השמות נטף ושחלת, וכן אמר כופר ומחיל שמפני החרוז כתב מחיל במקום מחילה, וכן בחלוחיל על מחשבות שבחלל הלב וכדומה בכל הביטויים בתפלה זו, וביוצר ליום ב' דר"ה בתפלה לש"ץ בקול כמנטיף ומשחיל, ושם ולא כמשחיל, שעשה פעל מן שחל, ורד"ק שורש עתר מיישב לשון הפיוט תענו ותעתרו שטוב להרחיב לה"ק כדמיון הנמצא בפסוק אך לא נצא מלשון הפסוק מכל וכל כו', ובתשובה מאהבה ח"א סי' א' אות נ"ה נסתייע מזה לאמירת הפיוטים אם כי הביא בעצמו שהתנה שלא לצאת מלשון הפסוק לגמרי, אבל מ"מ לענין תפלה אין נכון לאמרו בלשון בלתי מבורר ואף שנהגו כן הסופרים להרחבת הלשון, ובסליחות ליום ד' בפיוט בין כסא לעשור לפתותך בתחן, וביוצר ליום א' דר"ה בפיוט נעלה בדין בשופר אפתנו, ואם שנמצא בלשון חז"ל בילקוט תהלים, פ"ט אשרי העם שיודעים לפתוח בתרועה וכן בפרשה אמור ד"ה בחדש השביעי ובפרשה פנחס, מ"מ יותר נכון הנוסחא ארצנו כי פתוי עיקר הנחתו על ריבוי דברים שלא יתכן כלפי מעלה כט"ז א"ח סו"ס קכ"ז שלא לומר ומתפתה בתחנונים רק ומתרצה כי פתוי הוא על דבר שקר וכרמב"ן תצא, וע' רד"ק מ"א סי' כ"ב ח' וירמיה סי' כ' פ"ז ויחזקאל י"ד ח', ואם היותו מורגל בפיוטים וכן במוסף ר"ה יום ב' בתפלה לש"ץ אפד מאז לפתותך בא בתחנון, וביוצר ליו"כ בפיוט מי יתנה תוקף השופכים שיח לפתותך, ואם שעיקר כוונתו השתדלות עומק הפיוס בהרחבת הדברים כתרגום כי ירחיב ארי יפתי וע"ד שפירשו יפת אלהים ליפת על הרחבת הגבול וכדרשתם במשלי כ"ה בארך אפים יפותה קצין ופרש"י על, הב"ה, ובמדרש יואל בן פתואל בן שמואל שפתה אל בכל לבו וכן פרש"י ריש יואל, ובזוהר פרשה פקודי ובמדבר זכאה מאן דידע למפתיה למריה, ובפרש"י תולדות ויעתר נתרצה ונתפייס ונתפתה, וע' במאורי אור בחלק באר שבע הלכות א"ח סי' קכ"ב דף ל"א ע"ב וע' בבאורי לדה"י ב' סי' י"ח ב' שהארכתי, ומ"מ עיקר הנחתו בלה"ק לפי פשוטו להטות הלב להעבירו מדעתו הנכונה שאינו ריצוי או עתירת דברים שנופל על ענין ריבוי הפצרות לעשות לפמשה"ד, ובפיוט האוחז ביד במוסף יום ראשון דר"ה הלן בסתר בצל

שדי, ובמאורי אור בחלק בן נון מה"ב לא"ח סי' תק"צ בדף קע"א א' החליף החרוז הלובש צדקה כמעיל עטויה, דהמקרא יושב בסתר עליון בצל שדי יתלונן קאי על הצדיק, ובמפ' נדחקו כי שדי הוא לן יושב בסתר ואין מי שדר בצלו, וכמה רחוק לכוון בלשון שבצל סמוך לדבר אחר שהצל בא מכנגדו, ועכ"פ הלשון סתום ומוקי אנפשיה שכל הלנים בצל השגחתו יאמינו על יכולתו שרואים תמיד בעיניהם, או שהלן בסתר השגחתו של שדי ממלא הב"ה רצונו לעשות הכל בגזירתו וכמו"ק ט"ז ב' בפסוק צדיק מושל ביראת אלהים וע' בזוהר שמות ט"ו א' ובהקדמתו י' ע"א, וכן דרך הפייטנים להסתיר המליצה ולדבר בחידות כלפי מעלה אשר לא כן בתפלות הנביאים שבתנ"ך ומאנשי כנה"ג ומהני צלותי שהוזכר בש"ס שכולם בלשון מבורר ומובן לכל:

ובמאורי אור בחלק באר שבע מהד"ב לא"ח סי' קל"ד בדף ל"ד ע"א ואומדנא דלבא הוא מן החזנים כמו שנמצא בקדמונים בחסרון הדפוס ומיעוט סידורים כל איש חזן הישר בעיניו כו' בשגם החזיקו הרבה פיוטים עמקי לשון וחידות כפי חברתם ומקרבתם לאיש המיסד ומאסו בפיוטים חשובים כו' וכמה תלו באילן גדול במתכוון לייחד בשם חתימת הקליר וכיוצא כדי שיקובלו דבריהם לזכות נפשם כו' עכ"ל אשר דלגתי הרבה מדבריו להרחיק תרעומות מהבלתי חפצים להאזין נגד מה שהוחזק בדעתם מכבר, וע"ש בחלק קן טהור מה"ב לא"ח סי' תכ"ה דף קס"ז א' בד"ה ואתעורר, וע"ש בחלק בן נון מה"ב לא"ח סי' תרס"ד דף קס"ז ע"א בד"ה ועוד אזכרה בפיוט לשמחת תורה בתוך ברכות ק"ש בתפלת אז בקשוב עליו כי' גזירה דת חדשה כו' וחלילה לחשוב על הרועה נאמן שיעלה בלבו המציאות נגד העיקר שלא ימיר דתו לעולמים, וגם קינה מיבעא ליה בז' באדר ולא ביו"ט, וגם הומ"ל קודם קריאת ס"ת, וכן לא נמצא בשום מדרש שטעה משה שיתן עוד תורה ומצוות ח"ו, וגם לשון גרוע תמימי תפדוני משחת חלילה לחשוב כך במבחר היצורים שיצטרך לזאת, והמונע משובח ומדפיס זמננו ציין שהוא במדרש ואתחנן והברכה ולהד"מ, וגם בימיהם שכיחי דורשים מדעתם הקלושה והטעו המון עם בשם המדרש עכ"ל, יע"ש בחלק עוד למועד למגילה כ"ה בד"ה נקרא ולא מתרגם מהכא שמעינן למחות במדפיסי תחנות ע"ד נסתר ופשיטא להמון עם דפיגא דעתייהו ועוד אחד אזכרה בקינות ט"ב בן חלקיה מארמון כיצא כו' שהוא ע"ד משל בחזן כו' והמונע משובח עכ"ל, ובשה"ג מערכת גדולים ציון ס"ט ר' אברהם הלוי ברוכוס מילקוט ירמיה ט"ו יע"ש, ואשר מזה נלקח בקינות:

וכן נמצא הרבה בתוך הפיוטים שנוהגין לאמרם מה שאינו לפי הכרעת הדין כמו בפייט ליל שני של סוכות ביעור וידוי של מעש"ש, ובפ"ב דמעש"ש עיו"ט ראשון של פסח היה

הביעור ובמנחה ביו"ט האחרון היו מתודים, ובפיוט יום שני לסוכות בערבית שלמים וקטומים, וקיי"ל כר"ט ואפילו שלשתן קטומים וע' בפני יצחק זוטא פ"ג דסוכות ל"ד ע"ב שהאריך, ובפיוט גשם ש"ע משיב הרוח ומוריד הטל שהוא נגד התלמוד בתענית שאין אומרים רוח בקיץ וכמ"ש במאורי אור בחלק עוד למועד שיפה גירסת הספרדים והרבה אשכנזים נשתבשו מן החזנים שבימיהם בפרט שבהעדר הדפוס סמכו עליהם ושבשתא דעל על עכ"ל, ובשו"מ תליתאה ח"א סו"ס ק"כ בפייט מערבית לשמחת תורה שכתב שלא כהלכה דקיי"ל כחכמים דר"י דלא היה ניסוך המים מבית השואבה בשמיני והפייטן כל מה שצריך לו לפייטן כתב אף שלא אליבא דהלכתא, וכבר הקדימו בבית דוד פ"ד דסוכה מ"ט, וע"ש עוד בשו"מ שהביא מפיוט מערבית שמחת תורה דצ"ל חלוק מלפניו ולא משלפני פניו וכסוכה מ"ז עכ"ל, ובסמ"ק סי' צ"ח בהגהות הר"פ אות ב' בסופו וכשיבטל יאמר כל חמירא דאיתא ברשותי ולא לימא בביתי או בהדין דירה דא"כ אם היה לו חמץ ברשות אחרת לא היה מבוטל והפיוט דנקט בהדין דירה לא דק עכ"ל וע' בטא"ח סי' תל"ד, ובתו' ר"ה כ"ז א' סוד"ה כמאן כו' ומה שיסד ר"א הקליר בגשם דש"ע דאמר בתשרי נברא העולם ובליל פסח יסד כר"י אומר ר"ת כו', אבל אין זה שאלה כי כן דרכו בכל מקום וכראב"ן בפי' על המחזור בשופר כפוף כמו לב אחד כדגרסינן שופר של רה"ש בכפופין ונותן הקליר טעם לדבריו כו' עכשיו חוזר ונותן טעם מ"ט דמ"ד בפשוטים ופירש הקליר טעם שניהם, וכן בפי' ראב"ן ביום ב' דסוכות יש במאה אמה קומתם שזהו כר' יודן ויש מאתים אמה וזהו כר' שמעיה ויש ב"ש אמה וזהו כר"א בר' שמעון ועד תשע מאות וזהו כר' אבהו בב"ר, וכדרכו של הקליר כשקובע במליצתו מדרש שנחלקו חכמי ישראל שקובע דעת כל אחד, ובשו"ת מהר"ם מרוטנבורג סי' תמ"א ומה שיסד הפייט קדירות חרס נשברים ואח"כ התירו במחיצות מעץ לטמנם, כי כן דרך הפייטנים עושה דברי רב ודברי שמואל ובקרובץ דר"ה ציון שופר פשוט קול שופר כפוף וכהנה רבות עכ"ל, וע' בחי"ע סי' תנ"א ס"ק ה' שהביאו ג"כ:

סימן כא

ג' י"א חשון תרל"ו להרב וכו' ר' יצחק זאב הלוי דינער בקעלין:

בדבר מכתבו מיום ד' חיי שפעם א' בא בעת תפלת מעריב בזמנו א' הרופאים לומר קדיש ביא"צ שלו אשר החדשים מחזיקים בזה לכבוד אבותיהם ולאשר זה שנים רבות אינו מתפלל כלל וגם מחלל שבת בפרהסיא אף בדברים הבלתי נחוצים לעסקיו וכופר לגמרי בתורה שבע"פ כו' ולא היה מנין עשרה רק עמו ולא רצה כבודו לצרפו וגם גזר אומר

שלא לקראו לתורה מטעמו ונמוקו והביא מה שראה בח"ס ושכח מקומו שהביא בשם הגר"נ אדלער שלא הניח לעלות לתורה בפרשת החדש לאיש שאינו חושש במצוה זו:

א הנה הח"ס הביאו בחא"ח סי' ט"ו שביו"ט של סוכות לא קרא ללוי למי שאוכל חדש כי באותו זמן כבר נקצרו השעורים והלוי קורין לפניו ולחם וכרמל לא תאכלו כו' וכיוצא בשנת השמיטה שאין ראוי לקרות לא יגוש איש את רעהו למי שלא עשה פרוזבול ער"ה ביציאתו לצאת ידי כל הפוסקים וכיוצא באלו ראוי לחסידים ליזהר עכ"ל, וזה היה רק להוראת שעה ומגדר מלתא לרבים שלא יבואו לומר שאינו נוהג במקומינו כהכרעת הרבה פוסקים, ובפרט דאיכא זילותא לקרוא לס"ת למזלזל בהם דעיקר התקנה מקריאת התורה הלימוד על מנת לעשות, וגם דלמ"א א"ח סו"ס קל"ח מי שהוא עור ופסח אין לקרוא לו פרשת עורת או שבור וכי"ב שלא יתבייש, ובכנה"ג שמי שברור שבא על העריות ולא שב בתשובה ראוי לקרותו בפרשת ערית כדי שיתבייש, ובעקרי דינים חא"ח סי' י"ז הוכיח מזה דשרי לקרות עבריין לתורה, ובשאילת יעבץ ח"א סי' ע"ט דבקריאת התורה ליכא מאן דסליק אדעתיה שאסור ואפילו עבר כל העבירות במזיד ואח"כ חוזר למוטב וכמו שכשר להיות לעד תיכף משקבל עליו ואפילו רשע גמור מותר בקריאת התורה ואדרבא היינו תקנתו עכ"ל, ובס"ח סי' ד"ר דמשעה שקבל עליו משלים המנין, ובשו"ת דברי דוד סי' ע' וע"א האריך, להקל בעליה לתורה אף שלא השלים כפרתו, ובמאורי אור בחלק בן נון במה"ב לנזיר נ"ט בנותנים נזמים באזניהם שהוא תכשיט אשה ואמתלא לרפואה סגי באחת וכו' וראוי למחות בנושא שתים שלא לעבור לפני התיבה לשד"ר אבל לעלות לס"ת ליכא קפידא שגם אשה עולה מדינא וכן קדיש וכל כיוצא בזה עכ"ל, ומכש"כ במה דלא משמע לאינשי איסורא ורכים נכשלים שהרי כולם בלשה"ר וקא עברי אדאורייתא ובס"ח סי' ר"ג מי שהמיר לע"ג וחזר להיות יהודי וקב עליו תשובה וכו' יכולין לשתות עמו יין ולהשלימו למנין [וע' בשדי חמד בחלק דברי חכמים סי' ס']:

ואולם ע' בפמ"ג א"ח סי' רפ"ב ס"ק ז' באש"א ע' במ"א סי' קל"ה בהלכות קריאת ס"ת אם לקרוא לס"ת עובר עבירה וע' בכנה"ג בהגהת הטור בשם ס"ח סי' תש"ע כו' וכן החשוד על העריות כו' ובכה"ג דאם ברור הוא ביישו ומשמע דמותר לקרוא לס"ת עובר עבירה וי"ל בפעם אחד הוא מומר ורגיל בכך לא עכ"ל, ובנועם מגדים דף ע"א ע"ב בד"ה ואם חיללה שבת אף דמחלל שבת הוה ככופר לכה"ת אף לע"א מ"מ היינו דאין לו נאמנות לכל איסורין ומדרבנן הוא כע"א לכל מילי (ולענין שחיטה פסול מה"ת דאין מאמין תו בזביחה) אבל מ"מ לענין בת כהן כה"ג אפשר דנוהגין בו קודש יע"ש בא"ר וכבר נתבאר

לענין נשיאת כפים דמ"ש הט"ז דנושא את כפיו וה"ה כשאין כהן בבהכ"נ אלא הוא דיש לקרותו לתורה ראשון כמ"ש השבות יעקב ח"ב סי' ב' עכ"ל:

ועכ"פ נראה שכל זה בעובר איזה עבירות לתיאבון או שב"א מורגלין להכשל להרגילם ולא מצד הכפירה וכרמב"ם בפי' המשניות בפרק הנחנקין ובפ"ג מתשובה ופ"ד מרוצח ובמורה פמ"א לשלישי שהעובר בשביל שאינו מאמין במציאות הבורא הוא בכלל מגדף, והובא גם בשו"ת רשב"א ח"א סי' תי"ח עמ"ש והנפש אשר תעשה ביד רמה במדבר ט"ו ל' שאינו רוצה לקיים בשביל שאינו מאמין בה' ובתורתו ולא מצד שעושה כן לתאותו או אף להכעיס רק שמאמין שהתורה ציותה כן ואף על עבירה קלה שפוקר ח"מ בידי שמים ולא מיתת עונש וזה יקרא אשר תעשה ביד רמה, ובטל אורות בפתיחה ושער המדות בכללן בדף י"ח ע"א וי"ט סוע"א שהוקשה להמו"נ שאם ביד רמה הפירוש הוא בזדון כמ"ש רש"י היה לומר אשר תעשה בזדון, ועוד בתחלה אמר תעשה סתם ואח"ז אמר את ה' הוא מגדף, ולכן מפרש ביד רמה בפירסום בכוונת מרד להמרות כבוד השם ועובדיו ובשאט נפש מוציאים טענות שוא ומדוחים וכוספם חזק להרחיב גבול הרשע ואינם נמנעים מלפרסם דעותיהם הנפסדות לבלע ולהשחית תמימי דרך והם הנקראים שונאי ה' ומנאציו, ולמען הציל אנשים טובים לבל ילכדו בשחיתותם אין די בער החיות הטורפות האלו בענינים הנהוגים בטבע לבל יאמרו הרואים מקרה היה להם ולפי שסיבת חטאו קשה מאד גם אם יעשה דבר קטן בכוונה הזאת נחשב כמגדף את השם שהכל הולך אחר הסיבה ובעבור זאת סתם הכתוב אשר תעשה שר"ל שכיון שעושה ביד רמה ועשה מה שעשה נחשב לו כי את ה' הוא מגדף, ולבאר זאת הכוונה כתב הרמב"ם שם שאינו עובר לתיאבון לבד מרוע מדותיו אבל לחלוק על התורה ולעמוד כנגדה ומפני זה אמר את ה' הוא מגדף, ולזה העונש לדור המבול ואנשי סדום ועדת קרח בעונש של כליה ובשפטים שהן חוץ מטבע הנהוג בהיותם במורדי אור לפרוש מלכודתם על נתיב אנשים טובים לצוד בדעתם הנפסדה יע"ש באורך, וזה אמרו עתה ידעתי וגו' כי בדבר אשר זדו עליהם שכסו אותם תהומות ומים עזים וכמו שעשו לישראל במצרים בהיות חטאם בכפירה שאמר פרעה מי ה' ושבזה נודע אמיתת משפטו, וע' בשו"מ תנינא ח"ד סי' מ"ח ותליתאה ח"א סי' ד' ובדברי שאול ר"פ צו להעיר בזה עפ"ד הרמב"ם, וכה"ג הביא הלח"מ פ"א מהלכות ממרים הלכה ב' בשם המבי"ט, ובס' נצח ישראל בחידושיו לברכות י"ט ע"ב תמה על הרמב"ן בס' המצות שורש ש א' במ"ש רש"י בד"ה כל מילי כו' וע"כ בדעתו שהתורה ציותה לחכמים שבכל דור שיעשו סייג לתורה להשמר מעבירה ומשפט העובר על דבריהם יהיה כפי שיתרצו מתקני התקנות והם

שהקילו בעונש העובר על ד"ס אלא שעל העובר מחמת תאותו הקילו העונש ועל העובר מחמת כפירה הוא שאמר הרמב"ם בלאו דלא תסור מן התורה אלא שנותן לאזהרת ב"ד וקרא אותם מן התורה בבחינת הציווי ולא בבחינת העונש יעש"ב, ובשו"מ תנינא ח"ד סי' מ"ח מפקפק במ"ש דזקן ממרא הוא מצד הכפירה והרי אינו רק שנחלק בקבלתם והוא אומר שכן נראה בעיניו או ששמע כך ועיקר חיובו רק בשביל שחולק על חכמים וימשך מזה שההמון לא ישמע לדבריהם וכפ"ג מממרים ע"ש באורך ובתיבת גומא מהפמ"ג בפרשה בשלח אות א' ומסעי אות ב' ובח"ס חאו"ח סו"ס ט"ו בד"ה ולהסביר ובסו"ס כ"א וחח"מ סי' ק"ד בד"ה ועוד הא הרמב"ם כו' משש"ב בהתשב"ץ ומגלת אסתר הנ"ל וע' בסי' ק"פ ובלקוטי שו"ת ח"ס סו"ס י"א ושו"מ קמא ח"ב סו"ס קע"ז וח"ג סו"ס נ"ז ותנינא ח"ג סי' קכ"ה בד"ה והנה יש ראיה ברורה וח"ד סי' ס"א ותליתאה ח"ב סי' ק"ז ורביעאה ח"ב סי' נ"ז ובנחלת יעקב ח"ב בתשובות נכד המחבר סי' א' יע"ש בדף מ"י ע"א ובהערות ומפתחות לשו"ת מוצל מאש סי' ס"א, וע' בשו"ת מהר"ם שיק חאה"ע סי' כ"ב מהא דעשו חיזוק לדבריהם כשל תורה היכי שסובר שאינו מחוייב לשמוע דבריהם והא דתיקון רבנן כעין דאורייתא כשהוא רק משים סייג יעש"ב, ותמוה שמה שחשב רמב"ן לעקשות לומר בדהרמב"ם והרי מפורש כן להדיא בפרש"י ברכות י"ט ב' בד"ה כל מילי כו' רבנן מחלו ליקריהו לעבור על דבריהם היכא דאיכא כבוד הבריות, וכן תמה נצח ישראל שם, והיינו שהתורה מסרה לחכמים ולעשות סייגים כפי הצורך לשמירת ד"ת וכן במקום שלא ראו בזה חיזוק לד"ת לא גזרו ולהכי לא החמירו בספיקו ולא גזרו גזירה לגזירה והתירו משום כבוד הבריות והימנוהו רבנן מדרבנן לנשים וקטנים בבדיקת חמץ וכה"ג כיון דזה אינו סייג לתורה רק לתקנתם לא נתנה התורה רשות לחכמים ורק לחזקת הדת דהוה בכלל לא תסור, וע' בשו"ת בית אברהם סי' ה' בדף צ"ו ע"א תנינא חאה"ע סי' כ"ז וע"ש בחיו"ד סי' כ"ו ושו"ת ארץ צבי חיו"ד סי' ליב ד"ה ונחזור לענין ובמה שהביא בס' ברוך מרדכי בתו' ברכות ט"ו ד"ה ור"י מכשיר ובפמ"ג א"ח סי' ריט באש"א סוס"ק א', וע' בעטרת צבי מהרצ"ה חיות במשפט ההוראה פ"ב בד"ה ולא הצרכתי כו' ובמאמר דרכי משה דף ז' ע"ד בסוד"ה והנה זמננו זה ומש"ש בבאור מאמרם יומא כ"ט א' הרהורי עבירה קשים מעבירה כי העבירה אין עליה רק עונש הקצוב ע"פ ד"ת משא"כ הרהור הרע מן העבירה מה שעולה על רוחו שלא בא דבור ה' אל משה בענין זה הוא כפירה ביסודות האמונה ויוצא מן הכלל עכ"ל:

וראיתי בפרי תואר על יו"ד סי' קי ס"ז ס"ק ח ח או שאינו מאמין בדחז"ל כו' דינו כעו"ג ומחלל שבת כ"ה בב"י דהוי חשוד לכל התורה, ומכאן ראיה ברורה לכל מה דהוינא צוחי

על קצת מבני עמנו שבערי אדום שדברתי עמהם כמה פעמים ואמרו בפירוש שאינם מאמינים בדחז"ל אלא במלתא דלדידהו מסתבר, ומעתה הרי הם כעו"ג לכל דבריהם ואין להאמינם כלל ואין מצטרפין לעשרה ואין מזמנין, עליהם, ונראה דנאמנים בשבועה משום דידעי חומר שבועה ומזדהרי טפי ככותים במילי דידהו עכ"ל וע"ש בס"ק י"ג וי"ד משש"ב, ואולם לרמב"ם ורשב"א דגם בשבועה אינו נאמן בחשוד כד"מ יו"ד סו"ס קי"ט ובש"ע סעיף ח' וע"ש בש"ך ס"ק כ"ב וט"ז סי' ב' ס"ק ו' וע' רש"י גיטין מ"ה ב' בד"ה מין האדוק כו' ובב"י וש"ע יו"ד סי' קי"ט בשם תשובת רשב"א בסי' ת"ל ותרפ"ו ובש"ע יו"ד סי' קי"ז ס"ז, וע' בשו"ת יהודה יעלה חיו"ד סי' נ' דמי שאינו מאמין לדחז"ל לא מהני שלבו אנסו בטעות אלא בזדון לבו ומלגלג על ד"ח הוא דומה ממש למומר מחלל שבת וגרע מעו"ג ע' ב"י וש"ע יו"ד סי' קנ"ח יעש"ב, ובפר"ח ליו"ד בקו"א סי' א' סוס"ק כ"ט שמי שאינו מאמין בדחז"ל שחיטתו פסולה אבל אפיקורס דהיינו מבזה ת"ח וכן מגלה פנים בתורה שלא כהלכה שחיטתו כשירה וע"ש בסי' קי"ט ס"ק כ"א מתשובת מהרי"ל סי' רכ"א והארכתי בתשובה, וע' בשמ"ח סי' ב' ס"ק י"ז, וע' בשו"ת יהודה יעלה חא"ח סי' מ"ט בענין התקנה שלא לקרות לתורה ראשון למי שעבר על גזירת הצבור כו' שאין חייב לקדשם ולכבדם כדין כהנים המחזיקים בתורת ה' (וע"ל סי' ל"ב בשם המאורי אור בחלק עוד למועד במה"ב להס"ת):

האמנם בכלל אין רצוני לדבר ולחתוך הדין בענינים כלליים כאלה אשר אין מהראוי לדון יחידי וצריך להיות מתון מאד לקבוע הלכה וכסוטה מ"ז א' וסנהדרין ק"ז ב' לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת, וע' בס"ח סי' קפ"ט, ובקידושין כ' ע"ב שלא לדחות אבן אחר הנופל, והרי הקילו גם לענין ע"ה בטהרת יין לנסכים במתני' דחגיגה כ"ד סע"ב וחולין ל"ה ב', וע' באהלות פ"ה מ"ה ורפ"ה דפרה ובתויו"ט, ובחגיגה כ"ב א' כמאן מקבלינן האידנא סהדותא מע"ה כר' יוסי שלא יהא כ"א הולך ובונה במה לעצמו וע' ר"נ סופ"ג דפסחים ובשו"ת כנסת יחזקאל סי' ז' ובטורי אבן לחגיגה שם משש"ב, ובלח"מ פי"א מעדות וע' במפרש ולח"מ פ"ב מקה"ח הלכה ב' יע"ש שלא ידעו מקורו והוא מירו' דר"ה פ"ג הלכה א' וכן העיר שם בציון ירושלים, וע' רשב"ם ב"ב קס"ג ב' ד"ה ומשני וע' בשבות יעקב ח"ב סי' נ"ח בענין הכרזה על בשר חוץ וכלים מחגיגה כ"ב דחיישינן לאיבה, ובטא"ח סי' קצ"ט דמזמנין על עה"א בזמן הזה וכמו שהשיג מזה הב"ח בטח"מ סי' ל"ד וכן נראה מלשון המ"א סי' קצ"ט ס"ק ב', ומש"ש בס"ק ב' שלא לזמן על עוברי עבירות וכש"כ מומר כו', היינו על כל התורה ולא מסתם עבריין ואפילו ביותר חמור דהוי עובר על כל התורה מ"מ צריך הטעם שיפרוש מהצבור לגמרי, ומהאי טעמא העלה

בשו"ת צ"צ סי' ב' במה שרצו לדחות לבחירת ההתמנות לאותם שאינם בני תורה וגם נותנין מעט מס, שמכש"כ אם ירחיקו אותם כ"כ שלא יהיו פורשים מן הצבור וירבו מחלוקת בישראל עכ"ל, וע' בלקוטי ח"ס סו"ס ו':

ואולם בשו"ת קרית חנה סי' מ"ג האריך דהא דסוטה מ"ז מיירי ברוצה לעשות תשובה דהא בעובדא דריב"פ איתא דכל יומא אתיא לקבליה בתשובה ולא רצה לקבלו וע"ש שהאריך בראיות בעובדא דידיה, ובעקרים מאמר א' פ"ב שמי שאינו מתכוון למרוד ובהיותו מוטעה שזהו דעת בעלי תורה אינו יוצא בזה מהכלל יעש"ב, ובחמדה גנוזה סוף אגרת השמד לרמב"ם המין החמישי כו' וכבר פירשו חז"ל שהפושע אם פשע ברבונו כשבא לבהכ"נ להתפלל מקבלים אותו ואין נוהגין בו מנהג בזיון ותמכו על זה מדברי שלמה לא יבוזו לגנב כי יגנוב שלא יבוזו לפושעי ישראל שהם באים בסתר לגנוב מצוה וע"ש שג"כ אינו ראוי להרחיק מחללי שבת ולמאוס אותם אלא מקרבם ומזרזם לעשות המצות יעש"ב, אך שם מדבר לענין האנוסין וכמדומה שעל זה תשב מי שאמר למעלתו שראה באיזה ספר שראוי לקרבן ואינו ענין לכאן, וע' בשו"ת ריב"ש סי' י"א ותשב"ץ ח"א סי' ס"ג באנוסין שאין חוששין לברוח שלא יטמעו ביניהם, וע' בשו"ת רדב"ז ח"א סו"ס קפ"ז שמסיים ומ"מ יש למנהיג הדור להיות מתון בדברים כאלה וממשיכין אותו בדברים עד שישוב מעט מעט כו' והכל לפי ראות עיני הדיין לש"ש, ומ"מ ראיתי לבאר מה שיש לדון בזה לכאורה על דבריו ושלא להיות כמסרב לחכי"ב אשר כל כוונתו לש"ש ולברר הספיקות הנופלים בשאלה זו ולהראות פנים לצדד בזה להקל באיזה פרטים גם לדעת המחמירים, ועל המורה במקומו להתבונן לפי מצב הענין אם שייכים לעובדא דידיה באשר אין רצוני לקבוע הלכה ברורה בהוראה כללית כזאת:

ב **ואולם** מה שהזכיר כבודו מהח"ס חתו"מ בהשמטות בסי' קצ"ה שהשיב לשואלו מעונש המחלל שבת ויו"ט שהוא מובדל מקהל ישראל ונידון כיוצא מן הדת וע"כ אסור לישראל לאכול בביתו ושחיטתו אסורה לנו כיו"ד סי' ב' ס"ה וכו', ומ"מ לענין להבדילו שלא למנותו למנין עשרה ולהרחיקו כשבא להתפלל, הלא על זה גופא אנו דנין אם הוא כעובר עבירה שמצרפין אותו לעשרה כא"ח סי' נ"ה סי"א ואף שמוציא א"ע כמו שאינו בר ברית ולאו בר שחיטה:

ועכ"פ במחלל שבת בדרבנן דלפר"ח והאחרונים דאינו מומר לכל התורה אן להחמיר שלא לצרפו למנין, והתוס' בעירובין ס"ח דאפילו במחלל שבת באיסור דרבנן הוא כעו"ג ואינו מבטל רשות כשמחל לו כשהיה בפרהסיא בפני עשרה מישראל אלא דבצנעא אפילו בדאורייתא מבטל רשות, ואולם הפר"ח בקו"א בהשגותיו על הבית הלל בסי' ב'

ס"ק ג' דכי היכי דלרנבי"צ חשוד לחלל שבתות בפרהסיא אינו מומר רק לענין ביטול רשות ה"ה לסברת רב אשי דחמירא לן שבת כעו"ג לענין שחיטה ושאר איסורין חשיד לאיסורין דאורייתא וכדלקמן סי' קי"ט עש"ב, וכ"כ השמ"ח סעיף ט"ז ע"ש בתב"ש ס"ק כ"ח ובפמ"ג בפתיחה כוללת ח"ד אות א' וע"ש בסי' ל"ב ס"ק ט' באש"א בד"ה ומומר לתיאבון וכו' גם מומר לחלל שבת באיסור דרבנן צ"וי אי כשר לתפילין ע' יו"ד סי' ב' ובפריי שם ובתב"ש שם בשם בה"י וכו' יעש"ב ובפמ"ג במחלוקת הפר"ח וב"ה בזה, וע' בשו"ת אורי וישעי סי' ק' מ"ש על הראיה שהביא התב"ש סי' ב' לדחות דברי הב"ה יעש"ב ובשו"ת יהודה יעלה חיו"ד סי' ח' יע"ש עוד איזה חילוקים ובשו"ת עדות ביהוסף יו"ד ג' ענף ג' בד"ה והנה לכאורה כו' במש"ש וריטב"א עירובין ס"ט בד"ה ההוא דנפיק כו' ושמעינן מהכח מומר לחלל שבתות מיקרי אפילו בעבר על איסורא דרבנן דהכא דרך מלבוש הוציאה כדמשמע לישנא דנפיק בחומרתא, וע' בתפארת ישראל לשבת פ"א מ"א בחדושים בד"ה ובעה"ב פטור שתמה על גליון המשניות לרע"א למה הוצרך להביא ממרחק ראיה מהב"ה והלא מפורש הוא בא"ח סי' שפ"ה ס"ג דישראל מומר לחלל שבת בפרהסיא אינו מחלל רק מדרבנן הרי הוא כעו"ג, ובמאורי אור בחלק באר שבע לעירובין ס"ט בתוס' ד"ה כאן אפילו במילי דרבנן וכן קיי"ל בסי' שפ"ה, ומסתברא דוקא בעצמו אבל באמירה לעו"ג שבות לא אשכחן שיקרא מומר ואף לסמ"ג דמלאכה ע"י עו"ג נמי דאורייתא אבל לשון חכמים ולשון ב"א מחלל שבת בפרהסיא אינו בזאת וכו', וגם מסתברא כפי' ר"ת שגם במומר דרבנן אינו רק דומיא דמבטל רשות תקנתא דרבנן שאינו חושש אבל אינו מומר לשחיטה ושאר דאורייתא יע"ש, ובשו"ת מהר"ם שיק חח"מ סי' ס"א אות ב' מיישב דהרמב"ם דבפי' המשנה דבשוחט בשבת חשיב מומר כהב"ה ושם מוקי מתני' כר' יהודה אבל לר"מ דפליג בר"פ הדר אפילו לענין לבטל רשות דהוה לאותו דבר מ"מ לא חשיב מומר גם הרמב"ם וב"ה מודי דבדרבנן לא הוה מומר ולכך פריך ונוקמי במזיד וכתי' התוס' דשם בתחלת השחיטה מקלקל ואיסורו דרבנן יע"ש עוד שהאריך בפרטי הדינים בזה, ובשו"ת אורין תליתאי סו"ס מ' דזה לא שכיח כלל שיחלל בפרהסיא באיסור תורה דגם הכותב בשבת בכתב שלהם ע' בא"ח סי' ש"ו בהג"ה ובמ"א סי' ש"מ ס"ק י', וליסע על עגלה בשבת אף בתחומין י"ב מיל לכמה ראשונים דרבנן וע' בב"י א"ח סי' שנ"ז, ולתשב"ץ ח"ג סי' מ"ג ומ"ז בשם העטור דמחלל שבת ליתא אלא בעבודת קרקע, ובברכי יוסף חיו"ד סי' קכ"ד הביא כמה חלוקים דמחלל שבת בפרהסיא אינו אוסר יין במגעו והארכתי במק"א בתשובה, ובשו"ת צ"צ החדש חיו"ד סי' א' סוף אות ג' דראיית הפר"ח מסי' קי"ט דחשוד לאיסור דרבנן אינו חשוד

לדאורייתא, אינו מובן דהא שם ס"ז כתב חוץ מע"ג וחילול שבת בפרהסיא, ומ"מ גם לב"ה אין ראיה דלכאורה לא הושוו מאיסור דרבנן בשבת אלא לענין פרהסיא דטעמיה משום אפיקורתא, וכ"מ בהוריות י"א סע"א ומר סבר כיון דמפרסם איסוריה כו', אבל לענין עצם החומרא יודה דכל איסור דאורייתא חמיר בעיני הבריות מאיסור דרבנן, ובס' דרך חיים על יו"ד בסוה"ס בלקוטים דף פ"ג ע"ד בד"ה ונמצא כו' מיישב עפ"ד הפר"ח וקושית הכו"פ על הרמב"ם דבמזיד השחיטה פסולה מחמת מומר מב"ק ע"א דהוצרך לומר דר"ש כריהס"נ והא בלאו הכי הוה שחיטה שאינה ראויה כיון דר"ש מיירי במזיד, די"ל דהתם דכל הסוגיא קאי לר' יוחנן דמוקי בטובח ע"י אחר ולדידיה מאן חכמים ר"ש ולר"י אליבא דר"ש דפטר עליה בתחלת שחיטה משום חובל ולא עשה איסור רק מדרבנן ומשום נטילת נשמה אינו חייב רק בגמר זביחה וסובר כהתוס' דבשעה שנעשה מומר בשחיטה לא נפסל השחיטה יע"ש באורך, ובדו"ח מרע"א מערכה שלישית לשבת ק"ו האריך ג"כ לפלפל בסגנון זה בסוגיא דהתם ע"פ מחלוקת הב"ה ופר"ח הנ"ל במומר לחלל שבת בפרהסיא במלאכה דרבנן אי הוה כמומר לכל התורה ומדרבנן שחיטתו אסורה, וע' בבית מאיר על א"ח סי' שפ"ה במחלוקת הפר"ח והסכים להב"ה דאין חילוק ואכ"מ להאריך במה שכבר דשו בהם רבים.

ולפ"ד הפר"ח מסולקת נמי קושית הב"י בטויו"ד ר"ס ס"ב באמה"ח דאינו נוהג אלא בטהורים דפוסק כחכמים, ואף שאין דרכו להכניס עצמו לכתוב החיוב והפטור, והא טמאים בלאו הכי אסירי, אלא שנמשך אחר הרמב"ם בפ"ב ממא"ס, וע' ביו"ד ר"ס צ"ב כזית בשר שנפל לתוך יורה של חלב כו' דאף דכזית ל"ד רק לענין מלקות יש חילוק כמש"ש, ולפ"ז י"ל דנפ"מ בשחט בשבת בהמה טמאה למ"ד בפסחים ע"ג א' דשוחט בשבת תיקן להוציאו מידי אמה"ח וכיון דאינו נוהג בטמאים הוה השחיטה קלקול דפטור אבל אסור ומדרבנן שחיטתו מותרת ולגבי נכרי דלכ"ע מוזהר אטמאין בטהורין מ"מ כיון דאסור במפרכסת עד שתמות להתוס' בשבת ק"ו ע"א דלא חשיב מקלקל בחובל וצריך לכלבו אבל בשוחט בשבת הקלקול בשעת התיקון שמוציאה מידי אמה"ח, וניחא דעת הטור שהוצרך להשמיענו דאמה"ח נוהג אלא בטהורין דנפ"מ לדינא לענין שבת, וממילא מבואר שסובר כפר"ח הנ"ל, ולפ"ז יקשה מדעת המחבר שהשמיט גבי אמה"ח דנוהג בטהורים ולא בטמאים וכמש"ש בש"ך משום דלדידן אין נפקותא בזה דסוף סוף אסירי יע"ש, ואם שבפשטות דברי הטור קשה להעמיד כן שא"כ היה לו לדקדק בכ"מ גבי דיני שבת לאשמעינן החיוב והפטור כיון דנפ"מ לענין שחיטה רק בקצת דינים שנקיט הלשון חייב חטאת במקפל טליתו על כתפו ומנער טליתו בשבת

כסי' ש"א וש"ב, ובלח"מ פ"ה מנזירות הלכה ה' דאפשר כיון דפטור לא נחית לפרושי אלא דברים הנוהגין בזמן הזה ולא איכפית ליה בדיני המלקות חשיב ליה כדליכא ביניהו פלוגתא, וע"כ דהוא רק שיגרא דלישנא כדנקיט ליה הטור והמחבר וחייבין עליו לגבי חלב ודם, וכן נקטו הלשון בביצת עוף טמא דלוקין, וע' בט"ז א"ח סי' תק"ס סוס"ק א' שאין דרך הטור לכתוב מידי דלא שכיח, משא"כ הרמב"ם שדרכו לכתוב אפילו מידי דלא שכיחי, וע' בכנה"ג בכללי הפוסקים במהד"ב מ"ש על לשון הרב בפ"א מחומ"צ היכי דתני אסור כו' וע' בשו"ת יד אליהו סו"ס נ"ט בד"ה אבל כו' להמציא נפ"מ לענין חולה כו' ומתורץ בזה, וע' ב"י יו"ד ס"ב וס"ד דנפ"מ בזמן הזה לענין מאכילין הקל כו', ועכ"פ להפר"ח והאחרונים י"ל דמדינא לענין דאינו תלוי בנאמנות כגון לצרפו למנין ולקראו לעלות לתורה דלא שייך משום חשדא ולא החמירו עליו מדרבנן כשהוא מחלל שבת באיסור דרבנן:

ובשו"ת צ"צ החדש אה"ע ח"ב סי' רנ"ט שצ"ע אולי מחלל שבת אף בדרבנן גרע משאר פס"ע דרבנן ע' בא"ח סי' שפ"ה דחשיב כע"ג לענין ביטול רשות, אך י"ל דזה דוקא לענין שבת ולא לענין עדות שהרי הפר"ח חולק על הב"ה וי"ל שגם מדרבנן אינו פסול כיון שלא הכריזו:

ובחתם סופר אה"ע ח"א סי' כ"ב נשאל בחיללה שבת בפרהסיא אפילו באיסור דרבנן אי מותרת להנשא והשיב דאף דחשיב מומר לכל התורה אבל מ"מ אינו חשוד לשאר עבירות אפילו קיל ממנו עפ"ד הב"י ביו"ד סי' ב' דדוקא בענין אחד כגון אם נחשד לאכול דבר חמור נחשד לאכול דבר קל ממנו, אבל נחשד לעשות מלאכה בשבת אינו נחשד לאכול דבר קל ממנו ואחאב שהיה מומר לע"ג אי לאו דאינו בר זביחה ושחיטתו פסולה אבל לא הוה חשוד לאכול נבילות עש"ב, וע' בתשב"ץ ח"ג ענין מ"ג וסי' צ"ד, ומ"ש הח"ס מב"י סי' ב', וכנראה כוונתו מסו"ס קי"ט, וזהו בשאר איסורין חוץ משבת וע"ג וכמפורש ביו"ד סי' קי"ט ס"ז דהנהו הוי כמומר לכל התורה יע"ש בש"ך ס"ק י"ג וט"ז ס"ק ח', אלא דבעובדא דידיה יש מקום להקל בלאו הכי שזו השאלה היתה באיסורין דרבנן וזה תלוי במחלוקת האחרונים הנ"ל, וגם לא נתבארה השאלה בפרטות באיזה חילול דרבנן דאפשר במה דלא משמע לאינשי איסורא כלל שאין לחייב בלי התראה, וכנראה שהיה ג"כ רק קול בעלמא ולא העידו בפניו כלל דלפסול בעינן דוקא להעיד בפניו ובב"ד וכש"ך חו"מ סו"ס ל"ח וע"ש בסי' ל"ד סי"ז ובהג"ה ס"ג וסעיף כ"ד:

וע' בשו"ת מהר"י הכהן תנינא חיו"ד סי' כ"ו בנערים הכותבים בשבת בפרהסיא ואבותיהם מוכרים יין אי נאמנים להתעסק במכירת היין של אבותיהם דהרי אוסר יין

במגעו וגם בדרבנן הוה מומר כעובר עבירות בפרהסיא ואף להסוברים דרק אשורית היא דאורייתא ולא מין כתב אחר עכ"פ עיקרו מדאורייתא וכמו מעשר ירק שהוא דרבנן ולתו' עירובין ל"ב בד"ה תאנים דמיקרי עיקרו דאורייתא הואיל דמעשר דגן דאורייתא ובמה דעיקרו דאורייתא עשו חיזוק לדבריהם כשל תורה או יותר משל תורה יע"ש באורך, ועכ"פ במחלל שבת באיסורי תורה ובפרהסיא אין נפ"מ שהדין פשוט ביו"ד סי' ב' ואה"ע סי' קכ"ג דהוה כמומר לכה"ת ולכמה ראשונים דקדושיו קידושין רק לחומר בעלמא וכמובא בג"פ וע' בפמ"ג בפתיחה כוללת לא"ח בח"ד אות ד' וע"ש בא"ח סי' י"ח ס"ק ח' במש"ז בד"ה ואם עשה ציצית בשבת ובסי' ש"ד באשל ס"ק ח' ובישועות יעקב חאה"ע סי' קכ"ג בפי' הארוך ס"ק ה' וע' בשו"ת אמונת שמואל סי' י', וע' בשו"ת עה"ג סו"ס פ"ו בנחשד לחלל שבת בפרהסיא דשמא הרהר תשובה בלבבו לא אמרינן אלא לחומרא כרא"ש וטור סי' ל"ח, וע' בדברי שאול בדרוש לשובה דף ב' ע"ג בד"ה והנה גדר פרהסיא מבואר בתב"ש סי' ב' סט"ז שידע שיתפרסם כו' ושכ"מ בגמרא וכונתו למש"ש אסתר בפרהסיא הוה, וכ"כ בש"כ יו"ד סי' קנ"ז ס"ק ד' יע"ש באורך ובשו"מ קמא חא"ח סי' קמ"ו, ובשו"ת צ"צ החדש אה"ע ח"ב סו"ס רנ"ט דאף את"ל דחשיב פרהסיא שידוע לעשרה ב"א שיושב בקאבאק בשבת ומוכר יי"ש אך ודאי אינו ידוע אם מטלטל המעות שמניח הקונה ולא"ר סי' שפ"ה בשם תו"ח אף אם מחלל שבת באיסור דרבנן בפרהסיא אם מכסה בפניהם אינו חשוב פרהסיא, וזה מוכרח בעירובין ס"ט א', וגם מכירה א"צ כי שם כל הכלים מלאים ומדודים שטאפין וחצי שטאפין חתומים וכו' יע"ש, ובראש יוסף מגילה כ"ד ב' ומיהו ודאי עובר עבירה להכעיס יצא מכלל ישראל לענין זה ואין מצטרף לעשרה ע' ביו"ד סי' א' וכו' יעש"ב:

ועכ"פ בנ"ד דמסתמא החלול שבת הוא רק בדרבנן ובצנעא כיון שבנסיעתו לחולה אין כל אחד עשוי לידע אם ההכרח לפעמים בנסיעת הרופא באופן שיהא חלול שבת, ואף שיתפרסם אח"כ מ"מ י"ל שאינו עושה כן בפרהסיא בדבר שאי אפשר לתלות להיתרא וירא שיהיה נשמע מהפרסום, ואף שזה חשיב מפורסם בשידוע לו שיתפרסם כתשובת מהרי"ק שורש ק"ס ובש"ך יו"ד סי' קנ"ז מ"מ הכא שאין עשוי להוודע לכל שנסיעתו באיסור י"ל דלא חשיב מחלל שבת בפרהסיא, ומצד שמכשיל לאחרים באמירתו שמצד ידיעתו ברפואה שהמרחץ בחמין משובח יותר, ואף אם היה מורה ובא לעשות כן שיכשיל באיסור כרת, הא אין שליח לדבר עבירה ואינו עובר אלא בלאו דלפני עור לא תמכ"ש, ומכש"כ שאין לפוסלו בשביל ביטול מ"ע וכנראה שהוא עדיין פנוי ולא נכשל בעצמו בזה, ובחמדה גנוזה באגרת השמד המין החמישי איך יאות לאדם שישוב מזה

השמד וז"ל גם אינו ראוי להרחיק מחללי שבתות ולמאוס אותם אלא מקרבים אותם ומזרזם לעשות המצות וכו', והזכרתיו למעלה בראש התשובה יע"ש ואף שאינו נוגע ממש לנ"ד:

ג **ובמשנת** חכמים בהלכות ע"ג מל"ת י"ד ט"ו בחלק יבין שמועה בדף נ"ג ע"ב העלה דמחלל שבת בדבר שאין בו חיוב מיתת ב"ד לא הוה מומר לכל התורה מדנקט לנסך ולא באיסור לאו גרידא, וכמו שדקדק התב"ש ס"ק כ"ו מדלא נקיט בסתמא מומר לע"ג לאשמעינן דבדאורייתא בעינן, וממילא דה"ה במחלל שבת דלא הוה מומר לכל התורה במה שאין בו חיוב מיתת ב"ד דלא חמיר מע"ג עצמה, והביא ראיה משבת ס"ט מנינא לומר שאם עשאן כולן בהעלם אחד חייב וכגון דידע ששבת בלאו אפ"ה אם שגג בדבר מייתי חטאת, והא אף לרמב"ם דבפעם אחד לא נעשה מומר מ"מ הכא הא חילל שבת בהרבה לאוין וקיי"ל דאף לתיאבון חשיב מומר, ע' רמב"ם פ"ג מהעה"ק וע"כ דמומר בלאו לא הוי מומר לכל התורה, ובס' מנחת אהרן על שחיטות בסוס"ק י"ז הניח בצע"ג דיש לדחות התם בצנעא יע"ש ובצפנת פענח אות כ"ג בדפה"ס נ"א ע"ד, וע' בשו"ת טו"ט ודעת תליתאה סי' ל"ו משש"ב אם חילל יו"כ בפרהסיא ואם דינו כשבת ונעשה מומר לכה"ת או לא, וע' בפמ"ג בפתיחה כוללת בהלכות שבת שנסתפק ג"כ או באיסור לאו הוה כמומר לכל התורה, וע' בשו"ת משיבת נפש ח"א סו"ס מ"ג דמשום איסור לאו לא הוה פושע לכה"ת לאיסור כיון שהם חמורים מלאו כדמשמע ר"פ כלל גדול דלר' יוחנן אפילו הזיד בלאו הוא בר קרבן ואינו מחלק בין צנעא לפרהסיא דאל"כ לא מיקרי שב מידיעתו וגם ביושבת בקרון אפילו לרמב"ם לא הוה איסור תחומין דאין תחומין למעלה מעשרה וכתו' בעירובין יעש"ב:

ולכאורה אף דאין להעניש ח"מ בשביל עבירת הלאו אבל יש נפ"מ לכפירה וכרמב"ם בפהמ"ש בפרק הנחנקין ובמורה פמ"א לשלישי שהעובר בשביל שאינו מאמין במציאות התורה הוא בכלל מגדף והובא גם בשו"ת רשב"א סי' תי"ח ומסיים וכן הדין אצלו אף במי שפוקר בעבירה קלה בעונש ח"מ וזה נקרא אשר תעשה ביד רמה וכמו שהבאתי לעיל סוף אות א', ובתב"ש סי' ב' ס"ק י"ז האריך בישוב סתירת דהרמב"ם דתרי גווני להכעיס הן וכמ"ש הבה"ב ה"א מבעט מחמת מינות כרמב"ם בפי' המשניות דיש חילוק דאפילו בפעם אחת אפיקורס הוה, וכ"מ מחבורו בכמה מקומות, ונראה דכש"כ אם יודע רבונו ומתכוון למרוד בו כההוא דפרק חלק ק"ג כלום אני עושה אלא להכעיס, והשני מי שאינו מקפיד בין איסור להיתר שלא לתיאבון וגם זה להכעיס מיקרי בלשון הגמ' ובהא מקיל הרמב"ם יעש"ב, ול"נ דההוא דחלק היינו נמי מצד כפירה להראות

שמתכוון למרוד בו, וע' בחומת ירושלים סי' רס"ח משש"ב דמבעט גרע מלהכעיס יע"ש עליו בסו"ס רס"ט, וע' לח"מ פ"א וממרים הלכה ב' בשם המבי"ט ובשו"מ תנינא ח"ד סי' מ"ח, וע' בפרי תואר ס"ק ח' בד"ה והרשב"א במש"ה הפליא לדחות דהרא"ה דאפילו להכעיס ממש פליגי וכההוא דאכל פרעוש כו' ואני אומר דלהכעיס ממש דאיירינן דהוה מין לכ"ע דהיינו דמורד בקונו ואומר כי אינו מתכוון באכילה זו אלא להכעיס והאי ודאי מין גמור הוא, אבל אם אינו מתכוון באכילתו לבטל המצוה מצד שאינו מאמין בה או כפאו יצרו למרוד במצוה זו בההוא ודאי דפליגי וכדרשב"א יע"ש, וכנראה לא נחית ג"כ לחילוק זה דמיתת כפירה חמיר טפי וכרמב"ם ורשב"א כנ"ל, ומה שנקט הלשון להכעיס מצד שכופר בכל ועושה כן לחזק כפירתו שאינו ירא מהעונש וכאלו ח"ו לית דין ולית דיין, וזה היפך מסברתו ממש שענין להכעיס שיודע רבינו ומתכוון למרוד בו וכדי להכעיס לבד אבל עיקר המכוון שמורגל לעשות העבירה ואף שמאמין ברבונו, וזה אדרבא קיל יותר מכפירה לגמרי ח"ו וכנ"ל והמעיין יבחין, וע' בשבילי דוד הלכות שחיטה סי' ב' אות ג' מש"ש ואכ"מ להאריך:

ואולם הב"ח בטויו"ד סי' קנ"ט דבמומר להכעיס שלא יצא מן הכלל מ"מ יש להחמיר טפי שיצא מן הכלל לענין רבית, והש"ך בס"ק ד' כתב שאין דבריו מוסכמים לחלק בין מי שמחזיק עצמו לישראל וע"ש בחו"ד בבאוריו ס"ק ג' דאף דבכל מקום להכעיס ושיצא מן הכלל שוין מ"מ הכא יש להחמיר טפי, וע' בשו"ת רדב"ז חלק ה' סי' י"ב להחמיר טפי ביצא מן הכלל אף בכה"ג, וע' במל"מ פ"ה ממלוה ולוה הלכה ב' בד"ה כתב מרן דביצא מן הכלל אע"פ שתחלתו לא היה להכעיס כגון שהעלילו עליו אפ"ה מאחר שבידו להמלט היינו שביק היתירא ע"כ, ונראה דסובר דהא דמחלקינן בין לתיאבון היינו דהיינו דוקא בשאר עבירות אבל בע"ג כל שאינו מחמת סכ"נ מין הוא ולפ"ז מי שבידו לברוח אע"פ שמאבד ממונו הרי זה להכעיס יעש"ב:

ובשו"ת יד אליהו סי' פ"א הביא מתשובת באר עשק לסי' ע"ו לחלק בין עו"ג דמיקרי אח וזוקק ליבום אבל כשהפקיר עצמו מכל גרע דלא מיקרי אח, היה אפ"ל קצת מ"ש רש"י בחולין ה' א' והאי תנא חמירא ליה שבת מע"ג ואע"ג דהעו"ג ככופר בהקב"ה והמחלל שבת ככופר במעשיו ומעיד שלא שבת הקב"ה במע"ב, ותמוה דמוכח מזה דעו"ג חמיר משבת דאל"כ ל"ל קרא אליבא דרשב"א חילל חילל מעו"ג, וגם שאין סמיכות וחיבור לדבריו וגם סותר לפירושו בסנהדרין ע"ג ב' ד"ה וחד דע"כ דשבת קיל מע"ג לכ"ע וע"ל סי' י"א, וי"ל עפמ"ש כל המשמר שבת כהלכתו אפילו עו"ג כדור אנוש מוחלין לו, ומשום שהיו עובדים למזלות כדי שמגדולת העבד יהא ניכר גדולת

רבו וא"כ עו"ג קיל בזה ממחלל שבת דאינו מודה בהקב"ה כלל כי זה מורה על יחודו וכופר בו כו' עכ"ד, ורמב"ם ריש הלכות ע"ג שבדור אנוש חשבו שמגדולת העבד כו', ובבית לוי בחידושיו לחולין העלה ג"כ בסגנון זה במירוח קצת דהא רב ענן מיירי ממומר שאינו כופר בהקב"ה מדמייתי מאחאב וכדאיתא בחלק שכיבד את התורה ולכך מותר לאכול משחיטתו ובריית דאסור מיירי בכופר בהקב"ה וע"כ מדהוצרך למיתני מומר לע"ג והא כש"כ ממומר לחלל שבת דהא חמירא ע"ג שהכופר בה כמודה בכל התורה, וע"כ דמיירי במומר שאינו כופר בהקב"ה וכדורו של אנוש והוי"א דשבת חמיר שאינו מודה שהקב"ה ברא העולם ואשמעינן דמ"מ שחיטתו פסולה וממילא שאף מומר לע"ג כדור אנוש שחיטתו פסולה וקשה אדרב ענן עכ"ד, ובירושלמי סופ"ק דברכות זו שבת שהיא שקולה כנגד מצותיה של תורה כו' ובירושלמי נדרים פ"ג הלכה ט' וע' בשמות רבה פרשה כ"ה דמייתי ליה מקראי, ועכ"פ יש מקום לכוון כן בפרש"י דעובד ע"ג כדור אנוש קיל ממחלל שבת שאינו מודה בהקב"ה כלל שזה מורה על יחודו וי"ל דכשלא יצא מהכלל לא הוה כעובר עבירה, ובמ"א סי' ש"מ ס"ק כ"ט הרגיש ג"כ ברש"י דחולין חמירא שבת מע"ג והניח בצ"ע דמנ"ל, ובמהד"ב מא"ז רש"א הגיה בפרש"י כע"ג וכמו שהוא בדפוסים שלפנינו וע' בתוספת שבת ובא"ר בחולין י"ד ובז"מ קושית התוס' שם י"ד א' בד"ה השוחט תימא כו' ובעירובין ס"ט האי תנא חמירא ליה שבת כע"ג כדתניא מכם כו' ומשמע דשאר תנאי פליגי דשבת קיל מע"ג, וע' בראש יוסף לחולין שהאריך בכוונת רש"י ואף שהעיד בעצמו שרחוק מהמכוון, גם בשו"ת פמ"א הגיה כע"ג דכופר בע"ג או בשבת כמודה בכל התורה וה"ה להיפך בעירובין ס"ט עכ"ד וע"ש דמייתי להדיא מברייתא דמכם דחמירא ליה שבת כע"ג, וע' בבית הלל יו"ד סי' ב' ס"ק ג' ובשו"ת אורי וישעי סי' ק' שהאריך ג"כ לדחוק בדרש"י הנ"ל ולהמרדכי דגם בע"ג בעינן בפרהסיא וא"כ הא דלא תני מנסך בפרהסיא משום דידעינן במכש"כ משבת דחמיר מע"ג, וע' בשו"ת ר' בצלאל אשכנזי האחרון סו"ס ד' אות ח' שהביא בכוונת רש"י דאי נימא דשבת שוה לע"ג א"כ מה שהזכיר רב ענן ע"ג ה"ה לשבת ומאי מקשה עליו מהאי תנא דלמא פירושו פרט למומר לע"ג ולחלל שבת בהדי הדדי משא"כ אי שבת חמיר תיקשי בכל גווני אדרב ענן דאמר מומר לע"ג מותר יעש"ב, ובשו"ת מהר"י מינץ סי' י"ב שנכתב בגליון האו"ז ע"ד הרמב"ם בסיום דבריו מרבינו טוביה וגם בשו"ת רד"ך שחילקו לענין חליצה במומר שיצא מהכלל, ואף שהב"ח בטואה"ע סי' קנ"ז סוף אות ג' דחה דבריו (והארכתי בתשובה לחאה"ע סי' קנ"ט אות ה' ואכמ"ל יותר).

ד **והנה** מקור דהש"ע סי' נ"ה דעבריין ראוי לצירוף מדברי המנהיג סי' ע"ט מטעם דאע"פ שחטא בקדושתו קאי זולת אם נתנדה, שאל"כ מה הועילו בתקנתם שהבדילוהו מאגודתן, ויראה לי משום דאמרינן בפרק ז"ב החשודים על השביעית אין נמנין למנין סוד העיבור הצריך מנין שמעינן מהכא דאינו נמנה למנין, וע"ש בסוה"ס בהערות לדף כ"א ע"א שלדעתו אף שחשוד על איסור דאורייתא כמו שביעית ותמה שהנוב"י בסי' נ"ה הזכירו ולא הביא סוף דבריו, וכנראה כוונתו על הגהות דגמ"ר לא"ח סי' נ"ה וע' ביו"ד סי' של"ד ס"ב בהג"ה ובש"ך ס"ק כ"ב:

ובפמ"ג א"ח סי' נ"ה ס"ק ד' באש"א דמומר לחלל שבת אין מצטרף והא דעבריין מצטרף מיירי לתיאבון הא לאו הכי לא עכ"ל, וכייל להו בהדדי הא דעבריין דגם מאן דעבר אדרבנן שרי למיקרי ליה עבריינא וכהא דרבא בשבת מ' סוע"א וכן בנדה י"ב ע"ב ויבמות כ' ע"א וע' בטא"ח סי' ס"ג ובב"י וע' בתוס' כתובות ר"פ המדיר בד"ה יוציא כו' מותר לקרותך עבריינא שכבר חייבוך חכמים, ובסנהדרין ע' סוע"ב ודבר עבירה תענית צבור ובפרש"י אע"ג דלא עבר אלא אדרבנן, וע' בבה"ט א"ח סי' תרי"ט ס"ק ב', ומהתימא על מהרי"ט בחדוש הרי"ף פ"ג דקידושין עני המהפך כו' דמיקרי רשע ולא אתפרש היכא דנה דכל דעבר אדרבנן שרי למיקרי עבריינא אבל רשע מנ"ל כו', ולא זכר מכל הסוגיות הנ"ל, וע' בפסקי מהרא"י סי' ר"ב והובא בפלפלא חריפתא ריש סנהדרין ומאן דעבר אדרבנן לא מיקרי עבריינא כו', וע' בשו"ת שאג"א סי' ה' ושו"ת בית שלמה חיו"ד מ"ק סי' ר' וסל"ב ובהג"ה מבן המחבר ושו"ת דברי יעקב סי' פ"ג, וע' בהגהת רמ"א ח"מ סי' פ"ז מתשובת מהר"י מינץ שמותר לקרותו עבריין שהרי עבר על דברי חכמים וע' בשו"ת זכרון יוסף חאה"ע סי' ט"ו בד"ה ואני אחזק, וע' בתוס' יבמות ס"ד א' סוד"ה יוציא ובשו"ת מהר"י מברונא סי' כ', וע' בר"ש תרומות פ"ב משנה ג' גבי עבר ותיקנו מנ"ל שעבר בשוגג כו', וע' בשו"ת חוט השני סי' י"ח דף י"ז סוף ע"ג שאינו נקרא רשע אלא העובר על דבריהם בקום ועשה ואע"פ שהמשיא עצה למכור נכסיו נקרא רשע ערום אבל רשע סתם לא מיקרי שאותו המשיאו ג"כ אינו נפסל לעדות ולשבועה, וע' בכתובות ק"ה ב' לא רצו אטו ברשיעי עסקינן ערש"י ובמאורי אור יבמות כ' ע"א מששש"ב, ועכ"פ במחלל שבת בדרבנן דלפר"ח אינו מומר לכל התורה אין להחמיר שלא לצרפו:

וכדמות ראיה להפמ"ג הנ"ל דלתיאבון מצטרף גם באיסור דאורייתא מסנהדרין מ"ד א' שלמדו מעכן שאף שחטא ישראל הוא וגם שהוציאו והטמינו ובמדרש והובא גם בפרש"י יהושע סי' י' ט"ו דיום השביעי מכיבוש יריחו היה בשבת, וע' בשבת י"ט א' ובהאמונות והדעות לרס"ג מאמר ג' צווי ואזהרה והט' כו' וראב"ע במדבר י"ז מ"א, אלא

דלחד מ"ד שעבר על חמשה חומשי תורה ושכפר בעיקר ע"ש ובח"א, וכדמסיים היינו דאמרי אינשי אסא קרו ליה דקאי ביני חילפי אסא שמיה שכל עוד שעומד ביניהם ונחשב עמהם קרו ליה ישראל, ובשו"ת רשד"ם חאה"ע סי' י' שמה שאמר שעבר, על חמשה חומשי תורה נראה דמסברת יחיד היא, וגם אינה אלא אסמכתא בעלמא והא בתר הכי אמרינן וא"ר אילעא מושך בערלתו הוה ופריך פשיטא ופרש"י דהא ר' אילעא גופא אמר, וכיוצא בו דקדקו הפוסקים עמ"ש בחולין ורב היכי אכיל בישרא יעש"ב, ע"ש צ"ה ב' ושם י"א סוע"ב לר"מ ה"נ דלא אכיל בישרא וע"ש ברא"ש סי' ט"ז ובכורות פ"ה אות ח' ובמעיו"ט, ובמגילה י"ג א' שכל הכופר בע"ג נקרא יהודי, ואינו ענין לקידושין י"ח א' דקרי לעשו ישראל מומר שאני ואף דפירש לגמרי ומלבד מ"ש בתפארת ישראל דמאי פ"ו משנה י' בחדושים דדומיא דבני עשו בעינן דאנוסים דמעשה אבותיהם בידיהם כחולין י"ג ב' יעש"ב, וגם דמ"מ לענין ירושת בניו היה לחלק דלא פקע כיון שהוא בן ישראל, וע' בתשובת הרא"ש בשיטת הגאונים דנהי דמוריש לבניו כדילפינן מעשו נתתי את הר שעיר מ"מ בעי זרעו, מיוחס אחריו כדכתיב לזרעך אחריך, וע' באבני מלואים סי' קנ"ג דלפ"ז כאחים מן האב דמי דאחוה דיבום תליא במיוחדים בנחלה כיבמות י"ז ב', וע' בשו"ת חת"ס אה"ע ח"ב סי' ע"ד בהג"ה בד"ה ומצוה לקיים ד"ח יעש"ב בענין זקוקה שהמיר אחר נשואיה, ובשו"מ תנינא ח"ג סי' צ"א בדהגמ"ר פרק החולץ בשם מהר"ם בקידש דהיא חומר בעלמא כדאמרי על מנת שאני צ"ג מקודשת חיישינן שמא כו ובדברי העיטור שרצה לחלק לקידושין יעש"ב, ובח"ד סי' י' על המק"ש סי' י"ז שצידד בישראל שמכר לו חמצו דלא שייך למיקנסיה דלא כט"ז א"ח סי' תמ"ח דרק לגבי דידן אסור להכשילו ותמה דהרי גם לעצמו כשר למול אלא דאינו בן ברית וגם כשר לשליחות וממעט בחלק ירושה והעלה ג"כ לחלק לענין חמצו אם אין רצונו לבטל דאינו מבערו מה מועיל תשובתו אח"כ על מה שכבר עבר בבל יראה, וע' במשנת חכמים על הרמב"ם ל"ת ל"ט ביבין שמועה דף ע"ח ע"ג שאין לסמוך עליו אף בשעת הדחק, וע' בשו"ת פרי תבואה סו"ס ל"ב שצירף ג"כ דברי המקום שמואל לסניף להקל וע' בשו"ת ר"ח כהן חא"ח סי' י"ב וי"ג וע' בשו"ת יריעות האהל סי' י' וסו"ס י"א שהביא ראיה ג"כ מהדרישה יו"ד סי' קמ"ו דאלי' שלו דינו כשל עו"ג ורק הט"ז חולק וע"ש בהגהות דרישה, יע"ש במשנת חכמים ל"ת ל"ט בד"ה אלא שראיתי בשו"ת רשד"ם חאה"ע סי' י' דאף הרמב"ם וסמ"ג לא אמרו דמקודשת אלא לחומרא כו' יע"ש בד"ה ואולם דהיאך אפ"ל דמומר לאו בר שליחות הוא ומטעם דאתם גם אתם דבעינן דומיא דאתם וא"כ מומר שבא לגרש ע"י שליח נימא כיון דלאו בר שליחות הוא לא משוי שליח כו', ובחומת ירושלים סו"ס קל"ה

כתב בישוב קושית התוס' בחולין י"ד בד"ה שוחט יעש"ב ובאהל דוד לשבועות מ"ט א' ד"ה והעדים ושו"ת גבעת שאול סי' י' וע"ש עוד בסי' כ"ג בדהמ"א סי' קפ"ט ס"ק א' וב"ש סי' קמ"א ס"ק ז' וע' בבני אהובה פ"ג מגירושין הלכה ט"ז שמיישב בפשיטות, וע' בחדושי רע"א ספר שלישי לגיטין כ"ג ובגט מקושר בבאור ט"ג אות ז' בדף ט"ז ע"ב בד"ה אמנם התמיה קיימת על המ"א וב"ש בשולח גט ע"י שליח והא מרבינן בב"מ ע"א ב' מה אתם בני ברית ואפילו הוא בעצמו לאו מבני כריתה הוא יעש"ב בישובו ובתיבת גומא פרשה בא ובשמן כתית לגיטין כ"ג ב' וטיב גיטין לגיטין כ"ג א' תו' ד"ה וכדי וישועות יעקב א"ח סי' קפ"ט ס"ק א' ונחל איתן פ"ג מאישות הלכה י"ד בדף נ"ג ע"ב על קושית אבן העוזר סי' קפ"ט ובח"ס חא"ח סו"ס קע"ו בד"ה ואגב וראש המזבח לזבחים ט"ו, ובחומת ירושלים סו"ס קל"ה נדחק, וביד אלי הנ"ל פקפק ע"ד התו' סנהדרין ע"ב והמ"א ונדחק בהת"כ המובא בילקוט מכם להוציא את המומר יצאו גרים שאינם בני מקבלי ברית, ומירושלמי סוטה וסופ"ג דהוריות מומר קודם לגר ויפ"ת גרס משוחרר, ובירו' דפוס קראקא מצויין ממזר, ומשום מעשה שהיה נ"ל דהיינו הא דסנהדרין ק"ז ב' וירו' חגיגה פ"ב הלכה ב' מבן טבאי, ושוב ראיתי בפ"מ שמקיים הגירסא מומר עפ"ד אגדה הנ"ל, ולא עמד על עיקר המכוון, והגרים היינו האדומים שגיירם הורקונוס ותלמידיו של המאוחר ותדע דהא גר מצווין להחיותו, ועכ"פ בלא יצא מן הכלל כל עוד שהולך לבהכ"נ ובא למנין ומתפלל בכובד ראש כמו הצבור ובלי הפסקה ואי אפשר להשיג להשלים המני' זולתו אין בידינו להכריע להחמיר, ובט"ז א"ח סי' נ"ה ס"ק ד' שחלילה להצטרף עם העושים איסור בהפסקת שיחה בטילה, ואף די"ל דהקפידא דבעינן עשרה דצייתי והגם שדעת האגור ומהרי"ל אינו כן וע"ש במ"א ס"ק ז', מ"מ דעתו דהוה כמבעט במצוה זו בשעה שעוסק בה, וע' בתשב"ץ ח"א סו"ס ס"ו בענין האנוסים משש"ב, ובחמדה גנוזה בשאלה ע"ד אנוסים מר' סעדיה בר' מיימון לענין בניהם כל זמן שהם נבדלים וניכרים שהם מזרע ישראל אע"פ שיכולים לברוח כו' שבכל עניני היחס כו' הם אחינו כו' יע"ש באורך, ובפרט דמקור צירוף בעשרה מטעם ונקדשתי בתוך בני ישראל ואף שעבר על רישא דקרא ולא תחללו מ"מ בשעת מעשה כשבא להצטרף ליכא חילול ויוכל להתקיים גם סיפא דקרא דמסברא שייך הקה"ש ג"כ בפני עשרה מישראל וע' בח"ס סו"ס ל"א ואכמ"ל:

ובשאילת יעבץ ח"ב סו"ס קצ"ו דמ"ש עבריין כל זמן שלא נתנדה מצטרף לעשרה דצריך לחלק לעבריין דגזירת הקהל במסים משא"כ עבריין מוחזק במידי דאיסורא וכו' יע"ש באורך, ובשו"ת חכ"צ סי' ל"ח בד"ה ואם יטעון והא קיי"ל דמותר להתפלל עם העבריינין

כו' היינו בעבר לפרקים, וביחוד המחלל שבת בפרהסיא שהוא כעו"ג גמור ואיך יתכן שיעלה לקרות בתורה בצבור והלא אין לך חה"ש וכיבוי מאור הדת גדול מזה, וכל העומד ונמצא שם באותו מקום ופרק ואינו מוחה כו' ואם רוח טהרה עברה על מקצת אנשים קנאים לצאת מן המקום ההוא בל יספו בעוונם עליהם תבא ברכת טוב עכ"ל, ובסי' י"ג לענין בעל תשובה להיות חתן תורה דאף להסוברים דכהן שהמיר וחזר בתשובה אינו נושא את כפיו דאיתקש ברכה לשירות דפסול לעבודה וכן הפוסלים לש"ץ שהמיר מימיו משום דבעינן שלא יצא עליו שם רע אבל בקורא בתורה לא קפדינן בהכי, אלא שבהיותו עומד ברשעו אין נכון לקרותו לתורה כענין שנאמר ולרשע מה לך לספר את חוקי כו', וע' בשו"ת לחם רב סי' ג' משש"ב, ובשו"ת בשמים ראש סי' פ"ז מתיר לגמרי בנשיאת כפים במומר ששב יע"ש באורך:

ובשו"ת שתי הלחם סי' ל"א בדף ל"ט ע"ב בתשובת הר"ר יעב"ץ בן החכ"צ דאיהו נמי לא אמרה אלא במי שהמיר דתו ועודנו לא ישוב מע"ג, משא"כ בנ"ד שחזר קצת למוטב אלא שלא השלים כפרתו דאין רגלים לאסרו, ולא דמי לנשיאת כפים דהוה פסולו בגופו כשעבר ורצח שהן המעכבות בנשיאות כפים כו', משא"כ בקריאת התורה דמיד שחזר בו חוזר להכשירו וכמו שחוזר להיות כשר להעיד תיכף משקבל עליו תשובה כח"מ סי' ל"ד, שהרי הדין פשוט שהעבריין כל שלא נתנדה בפירוש הרי הוא נמנה לעשרה ולכל דבר שבקדושה כיו"ד סי' של"ד וא"ח סי' נ"ה, וכש"כ שהוא מותר בקריאת התורה דקילא מצירוף עשרה לדבר שבקדושה שאפילו אשה וקטן עולין למנין שבעה ואין מצטרפין לעשרה ואפילו המנודה עצמו מותר בד"ת אלא שאינו קורא בס"ת בצבור, אבל כשעדיין לא נתנדה היכא רמיזא שלא יקרא בתורה יעש"ב, ובשו"ת מים רבים חח"מ סי' ב' ע"ש ובסי' ג' לענין מומר שחזר לדתו שמכשירו לעדות וע"ש בחיו"ד סי' ס"ח בד"ה דבר ידוע כו' בדף ס"ה ע"ב, ובמאורי אור בחלק בן נון במה"ב לא"ח סי' קכ"א ס"ג בדף קמ"ז ע"ב בכהן שנשא גרושה והכ"נ מומר לעבירה דאורייתא כגון טריפות, ובזמנינו יש שהחזיקו נשותיהן שילדו ממזרים בהיות בעליהן בכרכי הים איזה שנים הוריתי שאין לצרפם לקדושה ואף שכתב בסמוך איננו מדקדק במצות ואין שאר עבירות מונעין והרמב"ם נקט בלשון הש"ע כוונתו שהוא עבריין במצות דרבנן וכשבת פ"ג ופ"ק דברכות וכו' עכ"ל, וכונתו לברכות ד' ע"ב דכל העובר על דברי חכמים ח"מ בידי שמים ואינו ענין לקראו רשע אף שמושך עליו עונשו ח"ו, וע' בפר"ח רס"ק ל"ט דמומר לחלל שבת ולנסך הוא כמומר לכל התורה כפ"ק דחולין ולפ"ז צריכין לעשות תשובה כדי שיוכלו לישא כפיהם עכ"ל ובנוב"י תנינא חא"ח סי' י"א, ובמאורי אור בחלק עוד למועד ליו"ד סי'

שמ"ה ובחלק בן נון במה"ב דף קע"ו ב' משש"ב, ובשו"ת יהודה יעלה חא"ח סו"ס מ"ט דאף לרמ"א יו"ד סו"ס של"ד דכל זמן שלא נתנדה מותר לצרפו למנין עשרה פשיטא דאין עלינו לקדשו ולכבדו לקראו בתורה ראשון ואף בכהן ת"ח אף דאיכא ג"כ עשה דכבוד התורה דעדיף כו' אבל ודאי ממצוה דאורי' המוטלת עליו לישא את כפיו ואולי ישים על לבו בברכת כהנים שחותם בשלום לתקן א"ע וכו' יעש"ב ובסי' מ"ח, (ולאחר כמה שנים עבר דרך פה רב א' וספרו שהדפיס בידו ושם בחא"ח סי' ג' לענין כהן שמחלל שבת שאין לדחותו מלעלות לדוכן ורק במומר לע"ג, ולא הביא שום טעם לדבריו ונגד המבואר בפשטות להיפך]:

ה **ומה** שהעיר כ"ת מהא דעירובין מי שאינו מודה בעירוב ובחולין בכהן שאינו מודה בעבודה אין נותנין לו, ועיין בשו"ת פאר הדור לרמב"ם סי' ע"א לענין צירוף הקראים למנין עשרה שאין משלימין המנין כמו בעירוב מאחר שאינם מודים בזה א"כ אין משלימין המנין בדבר שהם תיקנו, ומ"מ אינו ברור לחשבו דאינו מודה בהא כשבא עכשיו למנין עשרה ולקראו לתורה ואף שענין הברכה נתקן על העתק בד"ת וגם על פירושה של תורה בכתב וע' בט"ז ר"ס מ"ז ובתפארת ישראל למהר"ל מפראג בהקדמה משש"ב, וקיי"ל נמי דעל תלמוד ומדרש צריך לברך, [וע' בס' המצות לרמב"ן סוף חלק העשין במצוה ט"ו שמ"ע מה"ת לברך קודם לימוד התורה והסכים עמו במגלת אסתר ותמה על הרמב"ם שלא מנאה וכמו שתמה השאג"א סי' כ"ד מברכות כ"א יעש"ב ובצל"ח, ובירו' רפ"ו דברכות הקיש תורה למצוה מה תורה טעינה ברכה כו', וע' בפאת השלחן בדף י"ב ע"ב, ובירו' ר"פ שלשה שאכלו עשאוהו כשאר מצות של תורה יע"ש במפרש וכל הני ק"ו וגז"ש דיליף לבה"ת מבהמ"ז גילוי מלתא בעלמא, וכן הא דנדרים פ"א ממ"ד ולא הלכו בה, וע' בתר"י פ"ק דברכות דהוה רק דרשה בעלמא מדברי קבלה, ובפר"ח א"ח ר"ס מ"ז דברכת התורה היא דאורייתא, וע' בפמ"ג בפתיחה לברכת השחר ובפתיחה להלכות ברכות אות ט"ו וסי' תרפ"ה ס"ק ב' במש"ז משש"ב, ובבאור הגר"א בהלכות מגילה סי' תרצ"ב ס"א ס"ק ח' בברכת הרב את ריבנו דברכת התורה להוציא אה"ר חובתן הוא מדאורייתא, וע' בנשמת אדם כלל ט' בהלכות בה"ת סי' א', ובשו"ת משכנות יעקב סי' ס' האריך ג"כ שברכת התורה הוא דאורייתא ובסו"ס בית יצחק על קבוע וס"ס מש"ש בתשובה ובסו"ס ים התלמוד בשו"ת מפה"י בתשובה לחכם א' בדף פ"ד סע"א מתשובת פני משה ח"א סי' א', וע' בס' מאור השחר דף ט' ע"א ושו"ת חכמת שלמה שבהר המור סי' ט', וע' בשו"ת ר' בצלאל האחרון סי' י' אות י' לחלק בין ברכת התורה בצבור שהוא דרבנן, וע' במ"א סי' קל"ה וב"ח סי' תרפ"ה ויו"ד סי' רל"ט ס"ז בשם

רשב"ץ שהקריאה בצבור תקנת סופרים והשבועה חלה עליו, ובשיורי קרבן מגילה פ"ק סוף הלכה א' בד"ה ולא עזרא תיקן כו' ובירו' פ"ד דמגילה וטא"ח סי' רצ"ב ובספרי זכ"י ברכות כ"א ע"א עמ"ש הב"י בא"ח סי' מ"ז יע"ש רפ"ב דברכות תו' ד"ה בלה"ק דהא עזרא תיקן ובזכור לאברהם חא"ח אות ס' בדף מ"ט ע"ב שהאריך בדהתו' והב"ח א"ח סי' תרפ"ה, ובשו"ת שבסו"ס מכתב לחזקיה סי' ד' דף י"ז סע"ג וע"ש בסי' ו' דף ל"ב ע"א ובתו' ר"ה ל"ב בדפי הס' ס"ד ע"ד, ועכ"פ גם לרמב"ן היינו לברך ברכת התורה בשחרית אבל ברכה שעולה בתורה הוא משום כבוד צבור וכסי' קל"ט, וע' בשו"ת יד מאיר סי' ג' ואגודת אזוב המדברי חיו"ד סי' כ"ה וע' בתשובה מאהבה ח"ב סי' רמ"ב]:

ואף דלענין צירוף תפלה דבמקום קרבנות דאין מקבלין קרבן מפושעי ישראל ומשום דזבח רשעים תועבה, וע' במ"א סי' קנ"ד ס"ק י"ח אסור להדליק דדמי לקרבן, ומ"מ בהני דאיכא למימר ישובו מקבלין, ובתו שבת פ"ז א' בד"ה ומה פסח כו' אין זה ק"ו גמור כו' דמ"מ לא היה למנוע מליתן להם התורה ולהחזירם בתשובה, וב"י סי' נ"ה הביא מתשובת הרשב"א שעבריינין שנידו אותם על העבירה אין מצטרפין ואין מזמנין עליהם בשלשה ולא מחמת החרם שא"כ אפילו על עסקי ממון כו' אלא מחמת שנעשה עבריין בעבירה חמורה עכ"ד, ומפשטות הגמ' סנהדרין מ"ד א שהוציא המנהיג משם דינו צריך לחלק דכיון דהתירו החרם מקודם קיל טפי כמו לענין שבועה דלהבא שאינו נפסל כיון שאז לא יצא השקר מפיו, ובפרט דאף שעבר על עבירות חמורות לחלל שבת וכדומה מ"מ לא הוה החרם רק ענין הלקיחה בלבד, גם יש לחלק כשבא רק מצד החרם שהיה קודם שנתהוה האיסור וכתוס' תמורה ה' סוע"א בשבועה דלא אמרינן אי עביד לא מהני כיון שבדה את האיסור, ובתשובת הרא"ש כלל ז' סי' ח' שהובא בט"ז יו"ד סי' רכ"ח ס"ק מ"ד שלא נפסלו בשטרות שנעשה ע"פ תקנה השניה כו' דהא לא מהני רק במצות שאי אפשר לבטלן:

ומה שהעיר כ"ת דהא בעובר עבירות לט"ז סי' קצ"ב ס"ב דאין לצרפו לזימון ובבאור הגר"א סי' נ"ה ס"ק י"ט עבריין נמנה לעשרה ואף שפסול לעדות, והלא הנשים מצטרפות לזימון אי לאו משום פריצותא וכותי מצטרף אף שעבר אדרבנן כמש"ש מ"ז ע"ב, נראה שאין חילוק בין הזכרת השם לזימון דמדמה להדדי, ועיקר דברי הגר"א מבואר בשו"ת ריב"ש סי' קע"ב שנשאל על העבריין אם מצטרף לעשרה והלא אפילו הנשים היו מצטרפות לזימון או לאו משום פריצותא ואף שפסולות לדין ולעדות ומזמנות לעצמן ואפילו העו"ג כשלא אכל דבר שאינו מעושר בסעודה ההיא דאין לו קבע לזימון כו' ובאכילת פירות כראב"ד פ"א מברכות ולזה הסכים הרא"ש שלא יצטרף לעשרה בתפלה

ובזימון בשאר סעודות כו', ודוקא במנודה לרמב"ם אין מזמנין ואין כוללין בעשרה כיון שמבדילין, וכ"ה בפי' למהר"ם מרוטנבורג שעבריין על גזירת הצבור נמנה למנין עשרה עכ"ל, וע' במרדכי ריש שבועות ובהגהות האלפסי פא"מ מובא ביו"ד סי' של"ד ס"ב בהג"ה ובב"י יע"ש סכ"ב וא"ח סי' נ"ה סי"א ושו"ת מים רבים חיו"ד סי' ס"ח ושב יעקב חא"ח סי' ו' בדף ט' ע"א, ומה שתמה מעלתו דמייתי ראיה מנשים שלא גרמו ע"י מעשיהן שאינן מצטרפות לזימון וכן מגזירת חכמים משא"כ בעובר עבירה, ואינו מדוקדק דהפסול בנשים מן התורה כר"פ שבועת העדות דף ל' ע"א וכן לשון הרמב"ם פ"ט מעדות ה"ב וע"ש בכ"מ, ובאמת במה דנקט הלמוד ממ"ש על פי שנים עדים בלשון זכר ולא כמפורש בגמ' דמוקי קרא בעדים י"ל דדרכו של הרמב"ם לנקוט הדרש היותר פשוט אף שלא נמצא מפורש בגמ' וע' בספרי זכ"י בשבת ק"ח, ועכ"פ יפה הקשה דאי לאו דתלוי' בפסולי עדות ואף דנימא משום דדעתן קלות מ"מ לא היה מקום שלא לצרפן לזימון אי, לאו משום פריצותא שמ"מ עושות המצוה כתיקונה ולא הויין עבירות, ובפרט דבדבר שהוא בידם מהימנינן להו ואפילו בדאורייתא אלא בטרחה יתירה וכהירושלמי שהנשים עצלניות הן וכתוס' פסחים ד' ע"ב ד"ה הימניהו, ועוד דלהטו"א סופ"ק דרה"ש בד"ה האשה כשירה לה דלמאי דילפינן לפסול אשה לעדות מועמדו שני האנשים לאו שאין שם עד עליה רק דאין שם איש עליה הלכך לית לן למעוטי אלא דצריך ב' עדים דבהכי איירי מיעוטא דקרא אבל היכי דעד אחד נאמן גם אשה נאמנת, וע"ש דלפ"ז אמאי אין אשה מחייבת שדא"ו עש"ב ובפר"ד בדרך מצותיך ח"ד ובנוב"י תנינא חח"מ סי' ח' בהג"ה מבן המחבר, והתימא על הטו"א שלא העיר מלשון הרמב"ם שלמד הדרש ממ"ש שני עדים בלשון זכר א מפקינן משום דאין שם איש עלה, וע"ש בכ"מ שהקשה ג"כ דהא כל התורה בלשון זכר נאמרה, וע' במ"א סי' מ"ו ס"ק ט' ובתו' קידושין ב' ע"ב ד"ה שיתנו שלשה ותוס' סנהדרין ס"ו א' ד"ה לרבות ותוס' ערכין ב' ע"ב ד"ה לרבות ובשו"ת שמן רוקח בחידושיו לח"מ סי' ל"ה סי"ד אות ג' על הכ"מ פ"ט מעדות הלכה ב' וע' בשו"ת דברי נחמיה חיו"ד שאלה כ"א בדף נ"ג ע"ד:

ו **גם** יש לצדד דבזמנינו דלא אכשור דרא ובפרט במדינת אשכנז שרגילין לחלל כמה לאוין לענין שבת בהוצאה בכרמלית ומה גם בחושב לצורך מצוה ואם שאין הכרח בזה מ"מ י"ל דהוה כמו מדינא דגמ' דמה דלא משמע לאינשי איסורא אין נפסלין לעדות אף בלאו של תורה כטוש"ע ח"מ סי' ל"ד סעיף י"ב וע"ש בסמ"ע ס"ק ל' ובתשובת הרשב"א שהובא בב"י יו"ד סי' קי"ט בד"ה מי שהוא מפורסם כו' דחשוד לעבירה דלא משמע לאינשי כשר לכל, וביש"ש פ"ק דחולין סי' ח' ט' ובפרק גה"נ סי' י"ז וע' במ"א סי' ק"ד

ס"ק ו' ובפר"ח יו"ד סי' צ"ט ס"ק כ"ב וברכי יוסף א"ח סי' א' סוס"ק ז' וע' בשו"ת זכרון יוסף חיו"ד סי' ט"ו אות ד' בד"ה אמנם בנ"ד, ורק דבתב"ש סי' ב' דמחלל שבת בפרהסיא אף במקום דקילא להו שבת דינו כעובד ע"ג וע' בשאילת שלום תנינא סי' קכ"ג לענין פסול לעדות דאף שעבר בצנעא פסול לעדות מה"ת יעש"ב ובשו"ת מהר"י הכהן תנינא חיו"ד סי' כ"ו, וגם דלענין שחיטה דאתחזק איסורא ובעינן מדינא שיהיה השו"ב מוחזק בכשרות דלא מהני בכה"ג במחלל שבת בפרהסיא ואפילו בדרבנן ובצנעא מ"מ פסול לעדות, אבל לענין צירוף למנין דאין חשש שיבא לידי מכשול להאמינו על דבריו מצד שמצרפין אותו למנין, וכיון שבא להצטרף אין לדון אותו על מה שנכשל במעשיו מהעדר ידיעה דהוה כתנוק שנשבה בין העו"ג דמיחשב כאנוס וכרמב"ם פ"ג מהלכות ממרים הלכה ג' אבל בני התועים האלה וב"ב שהדיחו אותם אבותיהם כו' ואף ששמע אח"כ שהוא יהודי וראה היהודים ומעשיהם ודתם שהרי גדלוהו על טעותם וכו' לפכך ראוי להחזירן בתשובה ולמשכן בדברי שלום עד שיחזרו לאיתן התורה, ובאחרונים הביאו מבאר עשק הנ"ל לענין מומרת שהולידה מעו"ג יעש"ב ובש"ך יו"ד סי' קנ"ט ס"ק ו' ובתפארת למשה ובנקה"כ והגהות רלנ"ח מהמל"מ פ"ה ממלוה ולוה הלכה א', ומש"ש ש"ך בשם רש"ל צ"ע מט"ז יו"ד סוס"ק ב' בשם רש"ל וע' בחו"ד ס"ק ה' ובמש"ז סי' קנ"ד ס"ק ט' ובמ"א, ומכש"כ באלו שלא נתחלקו מהאומה בכת מיוחדת שאין להרחיב הפירוד להרחיקם לגמרי ואף שלא נתעורר עוד לשוב לגמרי ממעשיו, וע' ביו"ד סי' ב' ס"ט ואינם מאמינים בתורה שבע"פ כו' ואף דחשיב כעו"ג מחלל שבת כסי' קי"ט ס"ז וכאינו בר זביחה דלא מהני עומד על גביו כסי' ב' ס"ה, וע"כ במש"ש בשמ"ח דהוה כתנוק שנשבה שישראל טעות הוא מאבותיו, וכן בא"ח סי' שפ"ה ס"א דצדוקי כישראל ומבטל רשות וע"ש בב"י וט"ז ומ"א, ואף דמחלל שבת בפרהסיא הוה מומר אפילו בדרבנן וכמבואר שם סעיף י"ג וכמ"ש הב"ה סי' ב' והפר"ח בק"א וכמש"ל אות ב', ורק דכאן לענין ביטול רשות דהוה דרבנן וממילא דלא מהני לענין הוצאה שיועיל ביטול רשות שלו ואף שהוא מומר לחלל שבת רק באיסור דרבנן משא"כ בשאר מילי אמרינן דלא חשיד באיסור דאורייתא, וע' בק"נ פרק הדר אות נ"ב וביו"ד סי' רס"ז סמ"ז ורמב"ם פ"ו מעבדים הלכה ו' ובש"ג פרק השולח בשם ריא"ז שצדוקי ככותי בכתיבת התפילין, וע"ש בבית מאיר לגיטין מ"ה ב' בד"ה גמ' וד"ה וישראל מומר מ"ש על הבה"ג יו"ד סי' ב' ס"ק י' ומ"א סי' ל"ט ס"ק ב' יעש"ב ובשו"מ קמא ח"ב סי' צ"ז, וע' בנחלה לישראל ר"ס נ' במ"ש בחוט השני דכיון דעבר עבירה ושנה נעשה לו כהיתר ומיחשב רק שוגג, ובברכי יוסף א"ח סי' א' אות ז' בסוף התשובה דכיון שדרכם לדבר בביהכ"נ סירכיה נקטיה

ומיחשבי כאנוסין ולחד תירוץ בתוס' פרק השולח דכיון דלהוטה לזנות הוה כמו אונסין, ובחדושי רע"א ביו"ד סי' של"ד ס"ז במזכיר ש"ש לבטלה שהביא תשובת רמ"א שעכשיו שרגילין בכך הוה כאומר מותר ובשם סמ"ג שמטעם זה המנהג שלא לנדות יעש"ב, ובשו"ת הר המור בגדולת מרדכי סי' ט"ז בד"ה גם בזה כו' דבדבר הפשוט לכל לא אמרינן אומר מותר ע' בח"מ סי' ל"ד סכ"ד, וע' בכריתות ג' ב' ואב"א כו' יעש"ב (ועמש"ל שאלה י"ב בענין אומר מותר בהוראה), וכ"כ בשו"ת בנין ציון ח"ב סי' כ"ג שכיון שרובם נעשה להם חילול שבת כהיתר שמעשה אבותיהם בידיהם הוה כתנוק שנשבה כסי' שפ"ה ומבי"ט ח"א סי' ש"ז ואפשר נמי דצדוקין שלא הורגלו בתוך בני ישראל ולא ידעו לעקרי הדת ואין מעיזין פניהם נגד חכמי הדור לא חשיבי מזידין שהרבה מפושעי ישראל דומין להם שמה שהחמיר הר"ש בקראים וכו' (וכמובא ביו"ד סי' קכ"ד בנקה"כ בשם המביט) אינו מפני חילול המועדות בשבת אלא מפני שכפרו גם בעקרי הדת שמלין ולא פורעין ואין להם דיני גיטין וקידושין, ובזה רוב הפושעים שבזמנינו לא פרצו ולכן גם למקילין לענין נגיעת יין של הפושעים הללו יש להם מה שיסמכו אם לא שמבורר לנו שיודע דיני שבת ומעיז פנים לחללן בפני עשרה ישראל יחד יעש"ב, וע' בכריתי יו"ד סי' ב' ס"ק כ' וע"ש בפרי תואר ס"ק י"א ומסתברא דאפילו בענין הקראים בזמן הזה שמחללין שבת ומועד כו' שחיטתו כשירה, והארכתי במקום אחר בישוב המאמרים בענין הצדוקים והקראים וגם בתשובה לענין פריעה בשבת ובדיני מכירת חמץ ובתשובה לענין כתיבת ס"ת וכה"ג, וע' במאורי אור בחלק באר שבע לא"ח סי' של"א בדף קי"ב ע"ב ובמילת בני הקראים כו' ומחללי שבת בפרהסיא גרועים מקראים כו' יעש"ב ובברכי יוסף חיו"ד סי' קכ"ד שכמה חילוקים דמחל שבת, בפרהסיא אינו אוסר יין במגעו, ובשו"ת אורין תליתאי סו"ס מ' עוד כמה סניפין להקל, ובשו"ת יהודה יעלה חיו"ד סו"ס נ' וע"ש בחיו"ד סי' ח' לענין מחלל שבת בפרהסיא בפני עשרה מישראל ככתובות ז' ב' ועושה כן כמה פעמים כו' וע' בח"מ סי' צ"ב ס"ה והכ"נ לאסור במגעו היינו נמי לפסול גופו ממש פשיטא דאם לא העידו בפניו רק ע"פ קול ההמון ובידעו שמתנהגים בכל שארי מצות התורה ונזהרים משארי עבירות אין דינם כמומר לאסור במגעו ומה גם בזמנינו שהדור פרוץ שאין לדחותם בשתי ידים שלא יפקרו טפי ויותר טוב לקרבם בזרוע ואם כי ודאי מקילים לעצמם ואינם מעידים עליו מ"מ אין אוסרים במגעם, ומתשובת הרשב"א שהובא בב"י יו"ד סי' קי"ט דמחלל שבת בפרהסיא אוסר מ"מ להרבה אחרונים דרק מדרבנן הוה מומר לכל התורה וי"ל דבמגעו לא אסרו דכולהי טעמי לא שייכי במחלל שבת בלחוד ולכן כל שלא העידו עליהם בפני ב"ד שחיללו השבת בפני עשרה מישראל

גם בעל נפש א"צ להחמיר על עצמו עכ"ל בקצרה, ובח"ס חיו"ד סי' ק"כ דבמחלל שבת בפרהסיא פשיטא שעושה יי"נ לא משום חתנות או לתא דע"ג אלא משום קנסא וע' בשו"ת אורין תליתאי סי' מ' וצ"ט וע' בשו"ת אורי וישעי סוס"ק דאם מחלל שבת מטעם הכרחיות ע"ד פגעי הזמן ולא להכעיס יש להקל עליו, וע' בתשב"ץ ח"ג סי' שי"ב:

ובזה מבואר גם דעת התפארת למשה ביו"ד סי' קי"ג ס"ט במ"ש הב"י על איסור בישולן ש"ג י"א שיאכילנו דברים האסורים וי"א משום חתנות וצ"ל דנפ"מ אם בישול של מומר לע"ג יהיה אסור דהוה מומר לכל התורה דלמ"ד משום חתנות שרי דאע"פ שחטא כו' ולמ"ד שמא יאכילנו אסור, ולפ"ז פת שלו שרי דפת הוה רק משום חתנות יע"ש באורך, וע"כ דאף דאנו אוסרין מגען ביין דאיסורו רק משום בנותיהן וכש"ך ס"ק ג' בשם רשב"א שאם אין לזה יש לזה וכפר"ח ופמ"ג סי' קי"ב ס"ק ב' בש"ד דפת הקראים אסור דמחלל שבת בפרהסיא דינו כעו"ג, וכן תמה הר"ש גאנץ פריד בקצור שו"ע סי' ע"ב בהערה, וע"כ דסובר ג"כ דהא דאוסר במגעו היינו אם מדאורייתא הוה כמומר לכל התורה כדמשמע במהרי"ק שורש ס'. ובתשובת ר' בצלאל אשכנזי סי' ג', אבל אי רק מדרבנן הוה כמומר לכל התורה דאינו אוסר במגעו ואף דאינו מעיד עליו שחשוד על זה, והכ"נ לענין בשולו ליכא למיגזר כיון דליכא משום חתנות וכיון דמה"ת אין דינם כעו"ג גמורים ממש אין לגזור בהם אטו עו"ג אחר שנאסר משום חתנות, וממילא בפתן דהוא רק משום חתנות לבד אין לאסור וכנ"ל:

סימן כב

בדבר השאלה איך להתנהג בקיץ שהצבור קורין ק"ש בשחרית לאחר זמנו ואי אפשר לקבץ מקודם מנין עשרה לקרות ק"ש ולהתפלל בזמנו, כבר צווח בזה הפמ"ג א"ח סו"ס תפ"ח ס"ק ה' באש"א ובתיבת גומא פרשה שלח אות ב' ופנחס אות ב' ובואתחנן אות ב' והאריכו בזה בשו"ת שאג"א סו"ס ה' ושו"מ קמא ח"א סו"ס ס"ב וחסד לאברהם חא"ח סי' ז' ושאילות שמואל סו"ס ד' וגדולי הקדש סי' י"ט אות ג' ושו"ת דברי יעקב סי' ל"א, ובשו"ת בנין עולם חא"ח סי' ה' צידד שיאריך בתפלתו עד שיגיעו צבור לתפלה דלא הוה כשיהוי מחמת אונס דגברא דחזיא, והקדימו כעין זה בשו"ת פרי תבואה סי' ס"ח במורגל להאריך בתפלה בלחש ואינו יכול לומר קדושה עם הצבור שיתחיל תפלת י"ח מקודם ולסיים עם הצבור דלטעם הלבוש בהא דברכות כ"ח דאסור להקדים תפלתו לצבור היינו בכל התפלה ולא כשמתחיל או מסיים עמהם דהא בלאו הכי אין כל הצבור אומרים יחד מלה במלה יעש"ב:

והנה הדין פשוט בסו"ס מ"ו בהג"ה לומר בשחרית שמע ישראל ויוצאין בזה וע"ש במ"א ס"ק ט"ז ובש"ע הרב סעיף ט', ובב"י הביא הירו' שגם בימיהם נהגו לקרות ק"ש כולה קודם הנץ בלא ברכות וכפר"ח ס"ק ט' דכפמ"ש בסי' ס"ז דשתי פרשיות ראשונות מה"ת לכן צריך להזכיר יצ"מ בזמן ק"ש כו' ואם רואה שהקהל מאריכין ומאבדים הזמן בפיוטים צריך לקרות קודם השלש פרשיות, ובש"א סי' ב' ותשואת חן סי' מ"ח ומ"ט ומשכנות יעקב חא"ח סי' ע"ט האריכו לפלפל, ועכ"פ בקריאת ב' פרשיות סגי ובהזכרת יצ"מ יוכל לסמוך על זכירת יצ"מ שבפסוקי זמרה וכהכרעת הרב בש"ע, ולענין הברכות קיי"ל דאין מעכבות לק"ש וכסי' ס"ב ולהמ"א אפילו לא קראן כלל ובמשכנות יעקב חא"ח סי' ע"ז שיוכל לקרות הברכות עד חצות ובסי' ע"ח הניח בצ"ע דהתו' רפ"ב דברכות דשם איירי לענין ברכות ק"ש אבל בק"ש גופא הוה כמו ברכות אין מעכבות התקיעות עש"ב ובשם ישראל ברכות פ"א משנה ב' ברע"ב בד"ה עד ג' שעות, ובלבוש סי' נ"ח ס"ב דהא דארז"ל הקורא ק"ש בלא תפילין כו' היינו למצוה מן המובחר ודוקא שאין לו אונס, וכמו בלילה ושבת ויו"ט וכן בת"ב אף שלא נמצא בש"ס שלא להניחן וכמו שהאריך בזכרו תורת משה לתרי"ג מצות ח"ב צד כ"ה בד"ה ועתה כו' שהרי לקרות כותיקין מתכסה במים והכהנים בבהמ"ק בעבודת התמיד הניחו רק של יד משום חציצה ותנן ירדו ללשכת הגזית לקרות את שמע ועוד שאר ראיות, ובשו"מ תנינא ח"ג סי' ע"ב דלמ"ד בברכות י"ד ב' כאלו הקריב עולה בלא מנחה וזבח בלא נסכים ולרמב"ם, פ"ב מעה"ק הלכה י"ב דהנסכים אין מעכבין את הקרבן ומביא נסכין לאחר עשרה ימים, וע"ש במל"מ דאף בצבור קיי"ל ביומא ס"ב וכ"מ אין מחוסר זמן לבו ביום ויתכוון אם יוכל לקרות ק"ש בזמנה לא יצא בק"ש זו, וגם מהא דרב דקרא ק"ש בלא תפילין דשליח הוא דעוית וע"כ דהוה מתירא שלא יעבור זמן ק"ש [ובירו' שרב היה קורא תמיד ק"ש קודם כדי שיקבל עול מלכות שמים תחלה ולא ס"ל לחלק בין קריאה לקריאה וקריאה לעשיה] וכן מהא דאמר בשעה שמעביר ידיו על עיניו מקבל עול מלכות שמים והרי היה קורא קודם זמן ק"ש כמ"ש רש"י וע"כ שלא הניח אז ג"כ תפילין [וע"ש בספרי זכ""י משש"ב ע"ד רש"א], וגם מהא דאמר בפירקא קמא צערן וע"כ דהוה נאנס מפני השינה דאיך יניחן כשנתמנם וע' בעט"ז סי' נ"ח ע"ד, וע' במ"א סי' ס"ג ס"ק ח' ולא העיר מהרא"ש פרק מי שמתו מהה"'ר יונה, דבנתמנם ליכא היסח הדעת רק כשעומד בקלות ראש ובשחוק, ורק דמ"מ לא שייך הנחתן וע' בשאג"א סי' ל"ט:

ובשאלת הכהנים תורה לתמורה י"ד מפלפל ברמב"ם פ"ב ממעה"ק אחד יחיד ואחד צבור היינו לענין שכתב תחלה ולא הנסכים מעכבין הזבח אבל יש חילוק דביחיד יכול

להקריב הנסכים לכתחלה לאחר זמן ואפילו שיש לו ועמ"ש המל"מ שהתוס' דר"ה מחולקים בזה, ובמאורי אור ח"א לברכות ט' ובחידושיו ליבמות ע"ב הא קמ"ל דעת רצון מלתא היא דמוכח מזה כרמב"ם דק"ש ותפלה שעות זמניות, ובחלק באר שבע בהלכות לא"ח סי' נ"ח בדף כ"ד ע"א האריך ליישב מנהג העולם וע"ש בחלק עוד למועד מהד"ב סי' נ"ח בדף קנ"ח ע"ב ממהר"ם שיף בדרשותיו ובחלק בן נון מהד"ב לסי' נ"ח בדף קמ"ו ע"א, וע' בתשובה מאהבה ח"א סי' כ"ה בכוונת המ"א סי' נ"ח ס"ק א', ובלחם שמים על משניות שבשעת הדחק יש לסמוך על הדרישה דלעולם חושבין היום והלילה שעות השוות, ואם שכתב זה רק לחומרא בהקדים בחורף זמן ק"ש קודם רביע היום, ובשו"ת חסד לאברהם חא"ח סי' ז' דחה דבריו, וע' במשכנות יעקב חא"ח סי' ע"ו ובספרו קהלת יעקב ריש ברכות שמצדד ג"כ בסגנון זה,, ובפ"י בקו"א לאחר מסכת שבועות בלקוטים לברכות ג' דלתוס' ורי"ף ורמב"ם הא דגומרה עד ג' שעות הזמן שוה כמו בירושלים שתמיד י"ב שעות ליום וי"ב ללילה ואף דהרמב"ם בפירוש המשנה לפי ערך היום רביע מ"מ כיון שבחבורו לא הזכירו שהרי נפ"מ לד"נ בענין טועה בשעות ומסתמא חזר בו, ובלוית חן ריש ברכות דלכך תלה זמן ק"ש באכילת תרומה ששיערו זמן ק"ש כפי שיעור היום של א"י יע"ש באריכות, ובמשנת חכמים להר"י חאגיז במעלה כ"ג אות, תקמ"ה הסכים על ידו, ועד"ז י"ל הא דברכות ח' א' דבבבל מקדמו ומחשכו לבי כנישתא וכו', ובשו"ת ר' בצלאל בר"י יוזל מארלא בסי' ב' אות י"ג האריך דלהפוסקים דבקומך כל זמן קימה אלא דרבנן עשו סייג, עד ג' שעות, וכמו בשל ערבית בזמן שכיבה יעש"ב, ולפר"ח ואחרונים דבקומך עד ג' שעות הוה מה"ת ולא אסמכתא בעלמא, ובלאו הכי לא מסתבר דמדרבנן עשו הרחקה דאין ללמוד סייג זה דעד ג' שעות מערבית משום דנמצא ישן כל הלילה עד עהש"ח, ובתו' זבחים נ"ז ב' בד"ה להרחיק מן העבירה לנאכלין לשני ימים ולילה א' לא עשו הרחקה עד חצות דניכר מתי שקיעת החמה אבל בלילה אינו ניכר, ובשו"ת נחלה לישראל סי' מ"ג דכמו דאזלינן בתר בני מלכים דמיחשב לזמן קימה והכ"נ בזמנינו שהרבה שעומדים על המשמר כל הלילה ועוסקים בתורה ומורגלים לעמוד בזמן מאוחר, ואין זה מספיק לחשבו לזמן קימה רק משום שכן דרכם תמיד ולא בשביל מה שמתעכבים לפעמים כשמאחרים לישכב, וגם מ"ש דמה שקורא ק"ש בלא תפילין מצד שאין גופו נקי כ"כ אינו בכלל מעיד עדות שקר, הנה גם לר"ת בתוס' רה"ש י"ז א' ד"ה קרקפתא דאם דואג שלא יוכל לשומרם בטהרה וקדושה אין לו דין פושעי ישראל בגופן, והא מ"מ אין לחשבו לשעת הדחק ולעכב לכתחלה הנחת תפילין לאח"כ, וע' במ"א סי' צ"ב ס"ק א' דביכול לעמוד עד פרסה יש לסמוך על הרי"ף שמתיר לכתחלה להתפלל

כו', וביותר מה שמלמד זכות לבני עליה שהמה למעלה מהזמן, וזה דבר זר ומבהיל וכי יתבטל ח"ו לגבייהו כל דיני שבתות ומועדים ג"כ לסברתו והתורה ניתנה בשוה לכל אחד מישראל, ויש ליתן קצת מכוון למ"ש בשו"ת כסא דהרסנא סי' י"ט בשם מהר"ש דאף דהאידנא אין לנו מי שתורתו אומנתו לענין תפלה דלא עדיפי מר' יוחנן שאמר כגון אני כו' מ"מ יש להסתפק אם צריכים האידנא להפסיק בד"ת כו' ושהחסיד מהר"י קנצלגן ראו בו כמה פעמים שהיה יושב ולומד בעיון ואינו עומד, ועובר זמן תפלה ובדקו אחריו מקצת תלמידיו שבכל פעם שעשה כן היה לומד בספרי סודות התורה, ואם כן הוא ענין אחר כדמשמע בגמ' דעוסק במעשה מרכבה אינו פוסק אלא באיש"ר, וכתב דראיה זו יש לדחות דהתם לאו בדבר שבחובה עליו מישתעי יעש"ב ובסי' כ"א:

סימן כג

ה' י"א אלול תרל"ו להרב ר' יהודה ליב במ' מרדכי מקעלים:

בדבר שאלתו על הבתים מהבייזדליך העומדות על שפת הים שעשויים לפשוט וללבוש הבגדים ובתוך כך רגילין לרחוץ כשהם ערומים במים צוננין קודם רחיצה של הים את הראש ופניו וידיו ורגליו, אם מותר שם לכתחלה בד"ת ולהניח תפילין ולדמותו לבית הטבילה לט"ז סי' פ"ד ס"ק ב' דיש לו דין בית אמצעי של מרחץ, ומשמע דלכתחלה אינו יכול לברך ולהניח תפילין, ובמ"א סי' מ"ה ס"ק ב' ובעט"ז סו"ס פ"ד, דלפ"ז משמע דגם בבית הטבילה יכול לברך כשהמים צוננין וליכא זוהמא עכ"ד:

הנה מהב"י סי' פ"ד דהא דמרחץ שאמרו אע"פ שאין שם אדם כלומר מאחר שנשתמשו בו אע"פ שעכשיו אין שם אדם מאיס בית הפנימי ואין קורין בו דהוה כמו ביהכ"ס אע"פ שפינו ממנו הצואה עכ"ל, וכן דעת הלבוש דדוקא בבית הפנימי אסור כיון שהיו פעם אחד ערומים אבל באמצעי מותר, ואולם בב"ח דאמצעי אף שעתה אין שם אדם אסיר בק"ש ובתפלה ולהניח תפילין, והעתיקו ג"כ בעט"ז ובש"ע הרב מלאדייא וע"ש בקו"א דכ"מ מדאצטריך לאשמעינן בש"ע שאין שם ק"ש ות"ל משום ערום וכו', ומה שהביא העט"ז מהר"ר מנוח (ושם הרר"י ט"ס) ואיסור מרחץ משום זוהמא והבלא ולכן הני מקואות שהמים צוננין מותר, ולמעיין בכ"מ אינו מוכרח די"ל דגם להא"ד אסור לברך בהני מקואות דלהא"ד לא מסתבר לחלק בין מרחץ דהוא משום זוהמא להני מקואות שיהיה מותר, וכיון דלא מסתבר לחלק צ"ע ממזוזה דהוה בית הטבילה כבית המרחץ, וגם הח"ס הבין דהר"מ כהעט"ז בחא"ח סי' י"ח ונכפלה תשובתו בחיו"ד סי' ר"ז (ומש"ש וט"ז בא"ח סי' מ"ה צ"ל ר"ס פ"ד ומ"א סי' מ"ה), גם מה שהביא הח"ס

מהמור וקציעה דמרחץ בחמין אסור לגמרי וכן הזכירו בשע"ת סי' פ"ד דכש"כ בית הטבילה דידן שטובלות ג"כ בחמין שצריך לנהוג לברך קודם שתכנס ולא תפסיק בדבור והביא בשם מח"ב כיון שע"פ רוב יפסיקו בזמן כזה שאינו קצר סמכו על הט"ז דחשיב כדיעבד, ואם דבט"ז מבואר שזה דוקא במקואות שלהם שהיו המים צוננין, ובישועות יעקב הוכיח דמקוה מים לאו כמרחץ מברכות כ"ב ע"ב במתני' יתכסה במים ויקרא דאיך מותר לקרות ק"ש בבית המרחץ ואף באי אפשר להעלות ולהתכסות דלט"ז בשעת הדחק מותר ולזה לא התירו גם בדאפשר לעלות ולקרות שיתכסה במים ומ"מ לא מצינו בשום מקום דבשעה דחוקה יברך ויקרא ק"ש ויתפלל בבית המרחץ עכ"ד, ובשבת י"ד א' שהיו טובלין במי מערות ורע"ב מקואות רפ"ו שרוב טבילתן במערות וע"ש פ"ז מ"ז בתויו"ט והכא במערה דסתם מקוה היא אך בשבת קמ"ז א' במתני' רש"י ד"ה מי מערה מקוה מקורה שהיא חם וכדמפרש בגמ' מה מי טבריא חמין וב"ק נ' ע"ב במערה דבעשרה אית ביה הבלא דמטללא וע"ש בפרש"י במתני' ורע"ב מקואות פ"א משנה ד':

[**שוב** נדפס שו"ת בית שלמה וראיתי בח"א חא"ח סי' י"ח באמירת דבר שבקדושה בבית הבלן בחצר המרחץ כשאין בני אדם ערומים שההולכין לבית המרחץ פושטין בגדיהם, דדינו כבית אמצעי ושט"ז סי' פ"ד לא הקיל [אלא] בברכות דהוה כדיעבד דש"מ דאם ברכת כשעומדת בחלוקה מ"מ אסור לברך שאר ברכות ומ"א שמקיל בסי' מ"ה לברך אף דבית הטבילה לא עדיף מבית אמצעי, וליתא דהרי היתר המ"א בבית הטבילה שהמים צוננין דלית ביה זוהמא והבלא דמרחץ וכמש"ל שבמקואות שלנו שמחמין דיש לנהוג לברך קודם שתכנס אבל בהולכין לאמצעי מבית המרחץ של חמין פשיטא דאף שאין שם ערום מ"מ איכא זוהמא והבלא מהנכנסין מבית המרחץ של חמין כשהם ערומים, ואולם בזה הדין עמו דהעיקר נעשה לדירת הבלן ואין עשוי לפשוט מלבושיו רק כשיש מרחץ דהזיעה אינו בכלל מרחץ וכט"ז סי' פ"ג ומ"א ר"ס פ"ז באם הכלי מיוחד ג"כ לתשמיש אחר, ואף דהח"ס לא נחית לזה בעובדא דידיה שלא היה לחוש בלאו הכי שהחדר חשיב רשות לעצמו ורק שיש חפירה מקוה מים לטהרת נשים שבביתו ומכוסה בנסרים וכו']:

ועכ"פ פשוט דהני אהלים שסמוך לנהר שעשויין לרחוץ שם קצת גופם בצוננין כשהם ערומים לא קביעי להיות להם דין בית המרחץ וכעירובין נ"ה ב' ביושבי צריפין אין מודדין להם, ואין חילוק בין קירוי שעל גבי קרקע בשוה לאהל דקביעי קצת, דאין לנו לאסור כשאין שם אדם אלא מה שאמרו בית המרחץ, וע' בשו"מ חמישאה בחלק יוסף דעת סו"ס ג' על מ"ש במפתח לר"נ גאין בברכות דכולא בית כד"א מתוספתא וגמ' עירובין כ"ב ע"א בהיקף שתשמישו לדירה דמה ענין זה לק"ש, והרי לענין טלטול קיי"ל כרשב"א

בסי' שנ"ח ולענין ק"ש לא כו', ולא עיין בתר"י סו"פ מ"ו שהביא זה בשם ר"ח ובתוספת ר"י חסיד ברכות כ"ה ב' ד"ה מאן שמעית ודחה ג"כ דמאי שייך לשמעתין דטעמא משום והיה מחניך קדוש ועוד דהתם בעירובין ליכא מאן דפליג ארשב"א והכא פסק רבא דלא כוותיה וע"ש בשמ"ק לברכות שמיישב זה.

ובירושלמי ברכות פ"ב משנה ג' אבל אינו לובשן עד שיצא מרשות של כל אותה מרחץ מסייעא לר' יצחק עד בית יעקב תורמסה היה לובשן, ובבאור הרז"פ נדחק מהא דרישא נכנס למרחץ. מקום שעומדים לבושים כו' נותן תפילין דמיירי שאין לו מקום חוץ למרחץ אבל ביש לו מקום אינו מניח עד שיצא מכל אותו רשות, אבל הפשוט דהא דאמר אבל אינו לובשן עד שיצא מאותה רשות קאי על סוף המימרא מקצתן ערומים ומקצתן לבושים וכו', וכן נראה מדהרמב"ם והפוסקים שלא הזכירו כלל מהירו' הנ"ל לפי שאין שום חידוש בזה, וגם לדרכו הומ"ל טפי דקאי על מש"ש יש שם מקרא כו' ולכן מותר ללובשן קודם, ולעיל מיירי שלא היה קורא מיד ולכן המתין עד שבא לרשות אחר, וע' ברא"ש בהק"ט הלכות תפילין סוף אות כ"ט ובטא"ח סי' ל"ח:

ובכ"מ פ"ב מק"ש הלכה ה' ובלח"מ הלכה ג' הניחו בצ"ע שלא הזכיר הרמב"ם דין שאילת שלום שאסור בבית המרחץ, דממ"ש אבל השמות שאין נמחקין משמע דשלום לא הוה משמות שאין נמחקין דמותר לאמרו בבית המרחץ, ובב"ח סי' פ"ד דס"ל דאידחי האי מימרא ואשנויא דחיקא לא סמכינן אלא על פשט התרגום וכו', ומיהו פשוט דאף להסוברים דשלום נמחק כיון דאינו אלא על שם הפעולה אבל מ"מ יש בו קדושה דאסור לאמרו בבית המרחץ, וע' בש"ע הרב מלאדייא סי' פ"ה ס"ג דכן שם שהקב"ה נקרא בפי כל עם ולשון יש בו משום בזיון בהזכרתו במקום טנופת כמו בהזכרת שלום שמותר ג"כ למחקו ומ"מ אסור להזכירו כשמתכוון וכו', ומ"ש בכ"מ פ"ו מיס"ת הלכה ט' מתשובת הרא"ש ט"ס וצ"ל כלל מ"ג סי' ט"ו, וע' בש"ך יו"ד סי' רע"ו ס"ק ז' וע"ש בנקה"כ שהניח בצ"ע התו' סוטה י' ע"א דתנא ושייר דמסתימת הפוסקים לא משמע כן, וע' בתשב"ץ ח"א סי' קע"ז בהא דסוטה שלא זכר מהתו' דשם ובמעין החכמה אלב"ם הב' אות צ"ג דף ק"ד ע"ב בדפוס רעדלהיים שמרמב"ם פ"ג דק"ש משמע דשלום אינו אפילו כשאר כינויין והוכיח דהא דאמר אין שם שאילת שלום הפירוש בשם כפרק הרואה התקינו שיהא שואל את שלום חבירו בשם, ובשו"ת בית אפרים חאה"ע סי' פ"ו שצ"ע על הפוסקים שלא הזכירו הך דהתקינו שיהא שואל בשם, ובשו"ת יהודה יעלה חא"ח סי' ע"ג בד"ה עכ"פ ק"ל למה שלום במרחץ אסור וכנוי שרי דא"ל דשלום שם גמור מדלא נמנה בין ז' שמות שאין נמחקין, ולא העיר כלל מתו' סוטה י' דתנא ושייר, וע"ש דנ"ל ממ"ד ויקרא

לו ה' שלום שנקרא שם בקריאה ולא בכתיבה, וע' במ"א סי' פ"ה ובלשכת הסופר כלל כ"א בצוהר הלשכה ובמגדל עוז להרי"ע עמדין אבן בחן פנה ב' אות מ"ג ומ"ד ובשו"ת מקום שמואל סי' ל"ד במתני' דגיטין ס"א ע"א רש"י ד"ה ושואלין בשלום ובהק"ט ח"א סי' ס"ז בהגהת המניח ובמכתב לחזקיה לברכות ג' א', וע' בד"א רבה סופ"י ולא ישאל שלום חבירו במרחץ יע"ש בנחלת יעקב שמוחק תיבת מפני הסכנה ושצ"ל משום דשמו של הקב"ה שלום, ואולי דצ"ל מפני השכינה, והיינו נמי שזה השם מורה כלפי השכינה, וע' באהל דוד לשבועות ל"ה ב' מ"ש על הח"א שם ואכ"מ להאריך מענין לענין:

סימן כד

ולענין שאלתו בהרחקת צואה בעופות שבבית שעיקר חיותן בפת הדבר פשוט דנהי דהא דאמרינן בצואת כלבים וחזירים דדוקא בזמן שנתן עורות לתוכן היינו כשאין חיותן בפת אבל בידוע שעיקר חיותן בפת דמיא לקטן שיכול לאכול כזית דגן, מ"מ בעי בכדי שיוכל גדול לאכול אכילת פרס כסי' פ"א ופשיטא דבעופות לא שייך בשיעור כזה, וכ"כ בפמ"ג סי' פ' ע"ק י"ד באש"ל דכיון שחיותן בפת מרחיקין ובעופות הגדולים אינדיק מהאי טעמא אסור שאוכלין כזית בכדי אכילת פרס, ונ"ל שזה כוונת הירו' וכמובא בתוס' ברכות ר"ד כ"ה ובאדומים בלבד יש לחוש, ואפשר דהוא האינדיק שנתפשט במדינתינו מהודו שהיה מצוי בזמנם במקומם, אלא שמ"מ גבי קטן בן ח' ימים מבואר בהג"ה וביו"ד סי' רפ"ה ס"ח בב"י דמוטב לנקות הקטן קודם שיברך כש"ך ס"ק י"ט, ולהאי טעמא מ"מ ראוי להרחיק כמו בקטן בן ח' ואף דמעיקר הדין היה מותר וממילא להך סברא דבחיותן בפת מרחיקין א"כ יש להחמיר בעופות בכל גווני, ולזה כתב הפמ"ג בלשון אולי, וכן דעת המחצית השקל שכתב בפשיטות דבתרנגולים שלנו שחיותן בפת היה צואתן אסור, ואף דמדינא לא שייך בזה איסורא לא נחית לדקדק בזה בלשונו וכתוס' תענית י"א, ע"א בד"ה אסור כו' לגבי יוסף דהו"א שהחמיר על עצמו מצד מדת חסידות ולאו דוקא אסור קאמר, [וע' בשו"ת כנסת יחזקאל סי' ל"ג ובט"ז א"ח סי' תקע"ד ס"ק ב וכן בהא דאיסור לישן ביום יותר מס' נשמין דע"כ היינו רק מצד מדת חסידות וכמ"א סי' ד' ס"ק ט"ז אלא שבעל נפש יחמיר לעצמו כו', וע"כ דהא דאמר כאן דאסור לישן ביום יותר מס' נשמין היינו מצד מדת חסידות דהא אביי ניים כו' ולא מסתבר דעביד איסורא מה שהוא מדינא, ובשו"ת בנין עולם חא"ח סי' א' הניח בצ"ע דבגמ' מבואר בלשון אסור וכן בשו"ע סי' רל"א, ולא זכר מהתוס' דתענית הנ"ל ובכ"מ כה"ג וע"ש בהגהותי שהארכתי ועכ"פ אין לתמוה בזה על המ"א שהביא בעצמו לשון הגמ' דאסור לישן ביום וע"כ כדאמרן

והארכתי עוד בהגהותי לא"ח, וע' בא"ר א"ח סי' ר"מ וסי' רצ"א וע' רש"י ר"פ מי שמתו וע"ש בתר"י פטור מק"ש אבל אם רצה להחמיר רשאי, וע"כ דלא דמי להתו' דתענית דנקט אסור אף שאינו מצד הדין ורק ממדת חסידות וכאן להיפך דיוכל להחמיר מצד מדת חסידות, וריטב"א מגילה כ"ח דהא דאסור לשחרר דעובר בעשה אינו אלא מדת חסידות, ור"נ ספ"ק דע"ג ונמ"י פרק ד' מיתות בשם רמב"ן בהא דאסור לעשות שותפות עם ע"ג דאסור ממדת חסידות ולכתחלה אפילו איסור דרבנן ליכא, וע' בקהלת יעקב מאלגזי בתוספת דרבנן אות ט' סי' רצ"ט, ובבה"ב יו"ד סי' קנ"ז איסורין דרבנן כגון אסור למלאות שחוק פיו ולשמש בשני רעבון ולישן ביום יותר משינת הסוס וכי"ב אין עליו לא מלקות ולא נידוי אלא קורין אותו עובר על תקנת חכמים עכ"ל, וע' בארעא דרבנן מערכת א' אות ע"ו:

ובזה נדחה מה שתמה הבאה"ט או"ח סי' ב' ס"ק ד' על הפוסקים דגילוי ראש הוא מדת חסידות והא ברמזים כייל ותני קומה זקופה וגילוי הראש ובכולהו תני אסור, דשפיר איכא לדחויי דגילוי ראש לא הוה כ"א מצד מדת, חסידות שראוי להחמיר על עצמו, וביבמות ס"א ב' אסור לאדם כו' דאסמכוה אקרא דלא טוב היות כו' וע"כ דהוא רק אסמכתא דרבנן וכרמב"ם פט"ז מאישות וכן מצות חכמים שלא ישב אדם בלא אשה שלא יבא לידי הרהור, ותוס' ביצה ל' ע"ב ד"ה אבל דמשמע דהכא דאסורין משום מוקצה ולעיל קאמר כו' אלמא דאסורין מדאורייתא ותו' ע"ג ה' ב' ד"ה מנין למחוסר אבר שאסור לב"נ ול"ד כו' ומשום דלגבי ב"נ לש איסור רק במה שמוזהר עליו, וברכות י"ד א' לא אסור קאמינא וע"ש ה' ב' רש"י ד"ה אבא בנימין וערכין כ"ט ב' אינו מותר לגאול, אלמא קסבר איסורא נמי איכא, וט"ז יו"ד סי' קל"ב ס"ק ז' דאסור משמע אפילו דיעבד, ותו' פסחים ב' ע"ב ד"ה מאימתי כו' תני איסורא ואת אמרת מנהגא יע"ש בתו' ט"ז ב' ובשו"ת, חת"ס חיו"ד סי' ק"ע ד"ה וי"ל ובית מאיר אה"ע סי' כ"ה וב"ש סי' א' ס"ק יג):

סימן כה

ונידון שאלתו כשמזבלין השדות דבכל מקום ראוי להסתפק אם הוא נקי עד משך איזה שבועות שנפרכת ע"י גלייה, איך הדין לענין ד"ת שכתב בשערי תשובה רבינו יונה בשער השלישי סי' מ"ד בלכתו בדרך ומסתפק אם הדרך נקי אל יזכור ראש ידבר בד"ת:

הנה גם בדבור בד"ת ובמקום שמזבלין השדות אף למ"ד ברכות כ"ה א' וא"ח סי' ע"ו ס"ז דספק צואה באשפה אסור דחזקה שיש עמה צואה וע' בט"ז רפ"ק ע"ט, מ"מ הא סתם בהמה ועוף רק בדיר שלהן יש בו סרחון כסי' ע"ט ס"ז, ומשום אכילתן לפעמים

מה' מיני דגן לא שייך בבהמות שיהיה חיותן בפת ורק מצד אשפה שריחה רע וכמבואר שם בסעיף ח' וכמ"ש בד"מ ועט"ז, וא"כ אין איסור רק במקום שיש בו ריח רע, דאשפה בשדה לא דמי לדיר שלהן שהוחזק בודאי ואינו ענין לספק אם הוא נקי ולש"ג וריא"ז דמתירים לענין צואה בבית בספק של אדם או של כלבים כיון שאין כאן חזקת איסור של המקום כמו בצואה באשפה, ולהמ"א דתליא במצוי אין מקום לאסור רק בידוע שמצוי באותו דרך, ומסתמא השע"ת לא איירי בכה"ג לענין זיבול השדות רק בגוונא דאסור מדינא, ואולי דמיירי מצד מדת חסידות להחמיר בדבור ואף דלענין הרהור אין להחמיר בכה"ג במהלך דשרי לר' יוחנן כברכות כ"ד ב' ומבואר ביו"ד סו"ס רמ"ו בהג"ה ועי' בחדושי הרשב"א מגילה כ"ח ב' דאמר ר"ז לא הרהרתי במבואות המטונפות בד"ת מסתברא דמדינא שרי במהלך והיינו רבותיה, וזבחים קי"ב סוע"ב דלאנסו שאני ע' רש"י בשמיעתו שגורה בפיו ומהרהר על כרחו ע' בא"ח סי' רפ"ה ס"ב וישועות יעקב סי' פ"ה ס"ק ב', וגם פשוט דבמקומות המסופקין דמותר בהרהור בד"ת כמ"ש האחרונים דהרהור בד"ת במקום שאינו נקי הוה דרבנן למאי דקיי"ל דמה"ת הרהור לאו כדבור ובפרט היכא דלא שייך אתחזק איסורא גם להמחמירים בספד"ר באתחזק איסורא, ואולם בישועות יעקב סי' ע"ו ס"ק ג' האריך במה שכתב המ"א בשם או"ז בספק אדם של אדם או של כלבים דמותר ג"כ בבית שהקשה הפר"ח דאמאי ניזול לקולא כיון דעיקר הטעם דמתירין בבית משום דצואה בבית לא שכיח, והאריך שדעת האו"ז כדעת התוס' בהך דתשע צבורין דכיון דהבית בדוק נוקמי אחזקתו ונימא דמזה הכניס לבית, והכ"נ מוקמינן הבית בחזקת היתר אף דיש ריעותא לפנינו ואנו מסופקין מה הוא ואנן פסקינן לקמן סי' תל"ט כרש"י דאם לא ביטלו ויש כאן ספק תורה לא חשבינן ליה כודאי מצה כיון דבודאי נכנס לבית לא שייך חזקת בדוק דחזקת הבית אינו מעיד על החתיכה שמצה הכניס, וה"ה בזה דאין החזקה מועלת להחזיק מה שנמצא בצואת כלבים, וכעת בא לידי ס' אהל יוסף על שע"ת לר"י שנדפס מחדש וראיתי בחלק נחפה בכסף על השערי יראה לר"י בסי' נ' אות ב' (ושם נדפס בטעות הציון נ"א מפאת השמטת איזה מאמרים בדפוס בהעתקת השערי יראה ע"ש), שמדבר מהזכרת ש"ש שלא לצורך במקום מטונף שציין ג"כ על השע"ת לר"י בח"ג אות מ"ד וע"ש באות ס"א, וכתב דלהפר"ח כל שאין כאן חזקת היתר הוה ספק השקול וספד"א מה"ת לחומרא והכי נמי גבי ספק צואה בסתם דרך שאינו דומה לבית ולא לאשפה ואין שם חזקת היתר ולא חזקת איסור, ולמ"א תלוי במצוי ודקדק מלשון שמסופק אם הדרך נקי ע"כ דלא מיירי במצוי שם דהוה לו לומר אם אותו מקום נקי דהא ודאי אינו מצוי בכל הדרך רק על מקום אחד יע"ש]:

סימן כו

ובענין שאלתו בק"ש ותפלה כנגד ביהכ"ס דלב"ח ר"ס פ"ג דאי איכא מחיצות מכל צד גבוה עשרה מותר לקרות כנגדו בסמוך אם אין מגיע ריח רע, ולט"ז דמחיצות שלו דומה לספל נקוב ולגרף של רעי, לכך הוה ליה כביהכ"ס של רעי אף שאין בהם ריח רע וע"ש בעט"ז אות ג', הנה בישועות יעקב סי' פ"ג ס"ק א' דחה ראיות המ"א דאסור לקרות ק"ש כנגד המחיצות כמו נגד ביהכ"ס וע"ש בס"ק ב' שהאריך לפלפל בדהט"ז דמחיצות המיוחדות לביהכ"ס לא הוה הפסק, ויעויין בראש יוסף מגילה כ"ג ב' בד"ה המשתין ושהה כו' ומ"מ יש לחקור שעושין מחיצות וחדר מיוחד לביהכ"ס שנראין דרך חלוני בהכ"נ ובהמ"ד ולט"ז ומ"א וא"ר סי' פ"ג דמחיצות ביהכ"ס כצואה עצמה דמי ובסי' ע"ט הסכים הא"ר לרשב"א וב"י דלכתחלה יש ליזהר וא"כ אסור לקרות ק"ש ותפלה ושאר ד"ת נגד מחיצות ביהכ"ס אפילו חלונות ביהמ"ד סגורים דלא מהני הפסקת רשות דבראיה ג"כ תליא מלתא כו' ואם מוטלת הצואה על גבי קרקע אסור ודוחק לומר דהוה ס"ס פלוגתא דרבוותא שמא הלכה כרא"ש ושמא מחיצות אינן כביהכ"ס עכ"ל, ואולם בפמ"ג במש"ז ס"ק ב' דמחיצות ביהכ"ס שלנו לאו כביהכ"ס דמיין כיון שעשוי בתוכן ספסל נקוב מלבד המחיצה ותחתיה בחפירה ועליהן נעשה חדר מיוחד והמחיצה יותר גבוה מעשרה ומצד מי רגלים לא אסרה תורה אלא כנגד עמוד של קילוח, וע' בשב יעקב חא"ח סי' י"ג בעסק הבתי כסאות סמוך לביהכ"נ באם שלא הגיע ריח רע לביהכ"נ והמה מוקפין ד' מחיצות שלימות וגם החצר מפסיק כו' ואף דאסור להתפלל נגד ביהכ"ס ישן אע"פ שאין בו צואה כברכות כו' מ"מ מסיק דביהכ"ס דפרסאי כסתומין דמי ופרש"י בחפירה היו ופיהם ברחוק מן הגומא, ועוד דאם יש לו מחיצות גבוהות עשרה אע"פ שיש בו צואה קורא נגדו אם אין מגיע לו ריח רע ובפרט דאם עומד בבית מוקף מחיצות ודאי מחיצת הבית הוה הפסק ומכש"כ בנ"ד דבהכ"נ ג"כ מוקף מחיצות פשיטא דלית לן בה אם אין מגיע ריח רע לביהכ"נ:

סימן כז

ובענין שנסתפק מעלתו אי צוה"פ הוה כמחיצה לקרות ולברך בתוך ד' אמות ע"י צוה"פ כא"ח סי' ע"ט ס"ב היתה במקום גבוה עשרה כו' כיון שהוא ברשות אחרת וע"ש בט"ז ס"ק ג':

וע' בב"ק נ"א ב' דכל פחות מעשרה לאו בית הוא, וע' בסוכה ג' א' ובגיטין ע"ז ב' דלא חשיב נמי גובהה, וע' בפמ"ג סי' שפ"ג סוס"ק א' במש"ז בד"ה ודע שאני מסופק בצוה"פ

אי הוה מחיצה ד"ת וסיים וצ"ע טובא, וע' בתו' עירובין ו' ע"א בד"ה רב אמר דהא צוה"פ מהני מה"ת וע"ש בגליון מרע"א שהעיר מתוס' לקמן כ"ב א' בד"ה והא אר"י ירושלים אלמלא דלתותיה כו', וכן לענין כלאים שם י"א ב' בד"ה והתירו לו לענין כלאים משמע דהוא מה"ת, וע"ש ה' ב' בחידושי ריטב"א בסוה"ד כיצד מערבין רה"ר כו' ופרכינן והא בדלתות מערבא לחנניא או בצורת הפתח לת"ק ולישנא קלילא נקט והא ירושלים לא מערבא בדלתות אלא א"כ ננעלות כו' וכש"כ דקשיא לת"ק כו' יעש"ב, וע' בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג סי' קצ"ד וע"ש עוד בסי' צ"ו:

סימן כח

ובענין שאלתו אם יש היתר ללמוד במרחץ לפני אור הנר וכפסחים קי"ב ע"ב העומד כו' ונראה הגם דלא שייך כאן משום דדשו רבים שומר פתאים ה' וכשבת קכ"ט ב' ויבמות י"ב ב' וכן בהא דרב, פפא שם ע"ב א' ביומא דעיבא לא מהלינן כו' ובתו' יומא ע"ז ב' ד"ה שיבתא וע' בבינת אדם כלל ס"ג (פ"ב) בשער או"ה בהא דע"פ קי"ב באוכלין תחת המטה כו' דכיון דדשו כו', דכל הני במידי שהוא משום מצוה דהוה בכלל שומר דבר מצוה לא ידע דבר רע וכמרדכי המובא בא"ח סי' תנ"ה לענין מים שלנו של מצת מצוה שלא לשפוך בשביל מת וע' במ"א סי' ג' ס"ק י"א ובסי' ר"ו סוס"ק ח' מהס"ח וע' בשו"ת חסד לאברהם חיו"ד סי' נ"ז וכנף רננה סי' ל"ג משש"ב:

אך נראה פשוט שאין איסור רק בפני הנר ממש שחומו מזיקו וקשה לחולי אבל לא כשנהנה מרחוק מדלא אמר לא יעמוד לאור הנר וכמורגל, ואף דבדא"ר פרק בתרא הגירסא בעומד ערום לאור הנר ולאור הלבנה דמו בראשו, וע' ברא"ש ר"פ במה מדליקין ובט"ז סי' תרע"ג ממה שאמר לרצות מעות כנגד נר חנוכה ולא אמר לאורה, וע' במאורי אור בחלק באר שבע בהלכות לא"ח סי' ב' סעיף ב' בדפי הס' ט"ו ע"ב מש"ש לפי דרכו, והרמב"ם השמיטו לגמרי, ואפשר דסובר דנשתנו הטבעיים בזה וכמ"ש התו' והפוסקים בכמה מקומות וע' בב"י אה"ע סי' קע"ז ומ"א א"ח סי' תקע"ו ובתו' ע"ג כ"ד ב' וברא"ש ובכורות י"ט ב' כ"מ וע' בספרי זכ"י בחידושי למו"ק י"א ע"א, וע' בתב"ש סי' ל"ה ס"ק מ"ז ובבכור שור לשבת פ"ב א' על קושית המ"א סי' שי"ב ס"ק ה' למש"ש הישי"ש חילין וכ"מ מהרמב"ם כו' יעש"ב ובשו"ת באר שבע סו"ס ל"ה ובקהלת יעקב מאלגזי בחלק מדות חכמים אות ו' סי' ע"ה רל"ד במעי אמו כו' ובסי' רס"ה אות ב' ג' שהות הולד במעי אמו כו' ותפארת ישראל בכלכלת שבת בזורע וחורש בענין זיבול (וע"ש בצד ח') ופ"ט דשבת משנה ג' אות ט"ז וחת"ס חיו"ד סי' ק' וארץ צבי חיו"ד סי' ל"ג ואה"ח סי' ד' ס"ק ד'

בא"י ובמכתב לחזקיה בשו"ת סי' א' ואכמ"ל, וע' בא"ח סו"ס עה"ר נהגו לכסות הקטנים שלא יהיו ערומים בפני הנרות של שבת וע"ש בדרישה [בא"ר דהא בלאו הכי אסור לעמוד בפני אור הנר משום סכנה, ובתורת שבת דהכא משום ביזוי מצוה אפילו אין כל הגוף מגולה רק ערום לבד, וע' בתו' מגילה כ"ד ח', [שוב נדפס שו"ת ראשי בשמים וראיתי בחא"ח סי' ו' שהרגיש ג"כ בשאלתו וכתב דלגירסת הגמ' משמע סמוך למקום שהנר דולק והעיר ג"כ מהט"ז וכנ"ל ושסגי בד' אמות כקידושין ל"ג בקומה שיש בה הידור ויו"ד סי' שד"מ ס"ט עכ"ד, וע' בתו' ברכות ג' ב' בד"ה אין אומרים כו']:

סימן כט

תרל"ט להר"ר בנימין גיטילזאהן מ"ץ דוואנטא:

מכתבו מיום כ' שלח הגיעני על דבר שאלתו בכהן שרגליו עקומות שקשה עליו לעמוד יחף עם בתי שוקים לבד בלא מנעלים דאם הוא דש בעירו מותר כסי' קכ"ח ס"ל, אם מותר לעלות לדוכן עם קאלאשין פארצענע שאין להם רצועות דלמנהגינו אסור משום לא פליג דסתמא גזרו שמא תפסק לו רצועה ואתי לקטורי ואף במנעל וסנדל שאין בהם רצועות כמ"ש הב"י ובדלא אפשר אוקמה אדינא, וכנראה שמצד שרגליו עקומות אי אפשר לו ללבוש קאלאשען על מנעליו עד בואו לביהכ"נ ואי אפשר לו לחלוץ מנעליו שקורין שטיוועל בהיותו בבהכ"נ וגם שקשה לו לעמוד יחף מצד שמצונן דלא גזרו בכה"ג לעכב בנשיאת כפים כיון שהוא אנוס ומיקרי דש בעירו שאין לחוש שמסתכלין בו בשעה שעולה לדוכן בסנדליו כמו בידיו צבועות בסעיף ל"ב, ויעיין בשו"ת אגודת אזוב המדברי חא"ח סי' ד' שצ"ע אם יש לחלק בהסתכלות ברגליו כמו שאין קפידא אם מלבושיו משונים:

ולכאורה אין חילוק לענין החשש שמסתכלין בו בין ידיו לרגליו כיון שהשינוי בשעת ברכה ולא דמי למלבושיו משונים שאין בזה חידוש שתלוי ביד כל אחד ולא שייך משום דש בעירו רק לגבי מום שהכל רגילין לראותו תמיד אבל מה שאיננו חולץ מנעליו כשאר הכהנים שיבואו להיסח הדעת מהברכה וכהירו' פ"ד דמגילה הלכה ח' שהביאו התוס' חגיגה ט"ז, ומ"מ י"ל שמצד זה לא יבוא להיסח הדעת להסתכל בו כיון שאינו דבר חידוש אצלם כיון שדש בעירו שרגליו עקומות וקרסוליו חוץ לצדדים דממילא ידעו דלכן אינו חולץ מנעליו, ומה שהקשה דלמה לן טעמא דאתי למיקטריה ויאמרו בן גרושה הוא ת"ל דעבר אג' עשה של ברכת כהנים, וכבר קדמהו בטו"א ר"ה ל"ב ע"ב דודאי זה

חשש יותר גדול מחששא דלעז דאין בו דררא דאיסורא וע' בשו"ת דברי מנחם סי' מ"א שהאריך בישובו:

ובישועות יעקב סי' קכ"ח ס"ק ה' הקשה בהא דיש לו מומין לא ישא את כפיו מפני שמסתכלין בו דאיך נגזור לבטל תיכף נשיאת כפים מחשש שמא תפסק לו רצועה ויבא אח"כ לבטל העשה, אבל לא העתיק עיקר הטעם דיאמרו דבן גרושה וחלוצה הוא דמהאי חששא איסור בכה"ג אפילו במנעל ולא מצד החשש דביטול מ"ע, ובעיקר קושיתו ע' בתר"י ריש ברכות לענין ק"ש אחר חצות ובשאג"א בסי' ד' שמחלק ג"כ בחששא דקום ועשה לשב ואל תעשה וכן בישועות יעקב א"ח סי' רמ"ב ובפמ"ג שהעירו כזה על ראיית הצ"צ לענין יוקר השער יעו"ש, והטו"א מקשה באין לו מומים דלגביה הוה למינקט היותר חמור מדינא שמבטל מ"ע ולא משום חשש לעז, ואין זה נוגע לקושיתו ואדרבא לזה הוצרך למינקט טעמא דיאמרו דבן גרושה וחלוצה הוא דמהאי חששא איסור אפילו במנעל, ורק דליתא דכיון דבאין לו מומין יאסר במנעל מהאי חששא דאתיא למיקטריה ויבטל העשה וממילא לעולם איכא האי טעמא שמסתכלין בו במי שאין מומין ברגליו שיבואו להיסח הדעת שמסתכלין בו כשאינו דש בעירו מצד שלובש במנעל בשעת נשיאת כפים מה שאסור בשאר כהנים:

ומה שכתב עוד בס"ק ו' דלמאי דקיי"ל דלעולם יהא אימת צבור עליך וכמו שהוכיח מהא דכהנים פניהם כלפי העם ומקרא דדוד וממילא היה לאסור אף במנעל שאין רצועה קשורה בו ולא צריך משום לא פלוג אלא דאם מיחד מנעלים של לבדים או מנעלים חדשים ובהליכתו לחוץ לובש אחרים היה מיתר, ולזה הוצרך רב אשי לחדש דלמא אתי למיקטריה, וכבר הקדימו בשו"ת כנסת יחזקאל סי' י"א ודחה מהתוס' סוטה מ' ע"א בד"ה שמא תפסוק רצועה בסנדלו שלא העמידו דבריהם על גוף התקנה דריב"ז דלא יעלו לדוכן וכן סנדלין ש"מ דלבהכ"נ מותר יע"ש באריכות, ולפי דרכו היה ליישב בפשיטות הא דהוצרך ר"ח להביא ראיה מהא דר"א די"ל דהא דשרי במגילה וברכות היינו בחדשים או בלבדין שאין יוצא לשוק דליכא גנאי לצבור, אבל מר"א משמע דלא גזרו כלל אלא לדוכן דאף באין רצועות אסור משום לא פליג ובבהכ"נ שייך שמא תפסק מותר במנעלים אפילו באותן שיוצא לשוק, וכן העלה בשו"ת דברי מנחם סי' מ"א והעלה ג"כ כהכנסת יחזקאל דבכהן זקן מצונן ואיסטנס כדאי לסמוך אפילו שלא בשעת הדחק, וגדולה מזו התיר השבות יעקב ח"ב סי', א' לזקן לישא את כפיו בישיבה אף דאסמכיה אקרא דלעמוד ולשרת, משא"כ במנעלים שאינו אלא משום גזירה, ואף דבעובדא דידיה היה עוד צד להקל בלא היה כהן אחר בעירו דבלאו הכי לא שייך לגביה הגזירה שמא

תפסק כו' וע' בנוב"י קמא חא"ח סי' ה', מה שהעיר על השבו"י הנ"ל, וע' בס' יראים סי' ט"ו שהוא דאורייתא לענין עמידה וע' בס' מאיל המלואים סי' ער"א ס"ק ב', ואולם בשערי תשובה סי' קכ"ח ס"ק ב' הביא מתשובת פמ"א ח"ב סי' כ"ח שמנעל מבגד לבד הקשה אין זה יחף שעשוי כמנעל שלנו שאינו מרגיש קושי הארץ ובמח"ב שב"כ בשו"ת זרע אמת, וכפי שהעתיק העקרי דינים חא"ח סי' ה' בשם הפי"א שמתיר מעיקר הדין בשל לבדין למפונקין ויש עוד צד להקל דליכא החשש למיקטריה שיאמרו בן גרושה וחלוצה הוא כיון דהחשש מידי דלא שכיחא כ"כ ורק בדלא אתיא לפרקים דלא גרע מכהן שאינו עולה לדוכן בסוטה ל"ח דרב אמר חוששין שמא בן גרושה וחלוצה הוא ולא פליגי הא דסליק לפרקים וברש"י בחגים ובמועדים, ובטו"א רה"ש ל"א ב' הרגיש הא דאסור לעלות בסנדל שמא תפסק רצועה דלא גרע מסליק לפרקים, דש"ה דהחשש שמא יעבור לפי שעה דרך איזה עיר ויהא נפסק לו רצועה שאותן שלא ראו אותו שעלה באיזה פעם יאמרו בן גרושה וחלוצה הוא, אבל בפ"ז דסוטה מיירי באותן שכבר ראו אותו סלק לפרקים דליכא חשש דבן גרושה, וע"ש עוד בישועות יעקב הא דלא העמידו התו' דבריהם על גוף התקנה יע"ש באורך:

ומה שחקר באגודת אזוב הנ"ל אם כבוד הצבור ניתן למחול וע"ש עוד בסי' ו', ובתו' סנהדרין מ"ו דאי משום יקרא דחיי הרי ישראל מחלו על כבודם שלא הספידו, אך דהתם הוה המחילה לגבי עצמן וכדאמר לא בעינא, וברמב"ם הת"ת שהחכם דורש מעומד מפני כבוד הצבור ואם רצו למחול רשאין, ועכ"פ במקום מצוה לא עדיפי ממלך שאין כבודו מחול וכסוטה מ"א באגריפס שעבר מפני כבודו של חתן ושבחוהו רבנן, וכן לענין פרנס שאסור לעשות מלאכה בפני ג' ולגבי מצוה פשוט דמותר וכקידושין ע' פורתא דגודניתא עבידנא, ואף שר"נ היה דיין ור"מ וכן הביא בבאר יעקב חח"מ סי' ח' דמלאכת מצוה מותר, וע"ש ל"ג א' רש"י ד"ה ור"נ משדר גוזאי כו' ובחא"ג ברכות נ"ה א' והמנהיג עצמו ברבנות כו' ובכמה דוכתין דשרי הרב לנהוג ברבנות כההיא דנהוג נשיאותך ברמה כו' ור"י גופיה א"ל לר"נ שאסור לעשות מלאכה בפני ג' ובשם ר"ח דדוקא בצנעא אסור כו' ונראה שלא אמר הנוהג רבנות אבל מנהיג עצמו היינו בע"כ וכו', וע' בתו' סנהדרין י"ט ב' ד"ה מצוה ושו"ת חו"י סי' ר"ה ושערי תשובה א"ח סי' ר"נ ס"ק ב' ובהגהות הרצ"ה חיות נדרים מ"ט ב' אמר גדולה מלאכה כו' וע"ש בפרש"י וחא"ג, ובירו' סנהדרין סופ"ב לא הוה לך מאן דמשמשך לא מקבלה עלך מתמנייא כו':

סימן ל

יום א' י"ז תמוז תרנ"ג בדבר השאלה מ זיטאמיר ביציקת מים על יד הכהנים ע"י לוי ושהיה הלוי עומד לפני התיבה ואין לוי אחר בביהכ"נ:

א **הנה** מ"ש המ"א סי' ק"ד ס"ק ג' שלא מצינו הליכה בשום מקום שנקראת הפסקה וע"ש בפר"ח מה שהעיר עליו, ובט"ז דלרא"ש וטור וב"י הוה הפסק ותמה על המ"א שפוסק להלכה הא דר"י דיחידאה היא וגם הר"י בעצמו בסי' ח' נראה שהסכים דהוה הפסק וכן פוסק הלבוש וע"כ דלא התירו רק בנחש עוקצתו ובסי' צ' סכ"ז דכל שההליכה צורך תפלה לא חשיב הפסק אף שאפשר לתקן ע"י הטלת מים וכמ"ש במ"א ס"ק מ' דהליכה לא הוה הפסק כ"כ וע' במכתב לחזקיה בתשובותיו בסי' ט' שהאריך, ועכ"פ שלא לצורך תפלה לכ"ע חשיב הפסק:

ואף בשפיכת מים ע"י הלוי אצל הבימה בלא עקירת רגליו די"ל דלא חשיב הפסק וע' בחולין ר"ד פ"ז, ואולם בירו' ברכות פרק היה קורא הלכה ג' במשנת האומנין קורין בראש האילן ובתוספתא הלכה ז' בין כך ובין כך אל יתפלל עד שעה שיפרק כו' אמר ר' מנא זאת אומרת שאסור לעשות מלאכה בשעה שמברך, ובט"ז א"ח ר"ס קצ"א דכל מילי דמצוה אסור לעסוק בתורה בעשייתם שמורה שהוא על צד ההזדמנות, והא דרשב"ג דאינו שומע לבטל מלכות שמים כו' דהוה טרדה דמחשבה בעלמא וע' רש"י ברכות י"א ע"א ובפתיחת ספרי זכ"י דף ג' ע"ב על הא דשבת ל קבעת עתים לתורה, ועכ"פ פשוט דהיציקה אסור בשעת תפלה וחשיב נמי הפסק כמו שאר מלאכות, ובהוריות י"ב ע"ב איכא למ"ד דיציקה עדיף נמי ממשיחה, ואם שאינו ענין ליציקה דהכא ביציקת מים ע"י לוי מצד תוספת קדושה וכמ"ש בזוהר, וממילא דהוה כאין כאן לוי דיוצק ע"י בכור פטר רחם שהוא קדוש ונכנס במקום הלוי כמ"ש הב"ח ומ"א סי' קכ"ח ס"ק ג' ואם אין שם בכורים טוב שיטלו ע"י עצמם מעל ידי ישראל כמ"ש בשיורי כנה"ג, והרי בפ"ק דיומא אסרו גם רמיזה וקריצה בעינים בק"ש וע' בחדושי רשב"א ברכות ט"ו ב', ולהברכי יוסף סי' ק"ד אות ה' דרמיזא אסור בתפלת י"ח רק כדי להשתיק תנוק דמטרידו בתפלתו וכן ע"ד הק"ט ח"א סי' נ"ז דרמיזא חשיב היסח הדעת, ואף דבסי' ס"ג ס"ו קאמר רק בק"ש שנראה כקרא עראי וכתיב ודברת בם ואף דבתפלה לא כתיב ודברת בם מ"מ כיון דמבטלת הכוונה מכש"כ שיש לאסור בתפלה:

ובלאו הכי לא גרע מעוסק במצוה דפטור ממצוה כדנפקא לן בסוכה כ"ה ולא גרע משומר אבידה דפטור בשעה שמתעסק בה משום פרוטה דרב יוסף למיתיב ריפתא לעניא כב"ק נ"ו ב' וכ"מ, וגם דעיקר המצוה בנשיאת כפים ואף אם הוה היציקה חיובית ע"י לוי כיון

שלא הגיע עדיין זמן גוף חיוב המצוה ולא דחי לאיסור עשיית מלאכה דלא הוה בעידנא, וגם דעובר כדי שיזכו אחרים דהא המצוה מנשיאת כפים לגבי כהנים ואף שישראל מתברכין על ידם, ולראב"ד פ"ז מפרה בממלא מים לשנים שהפסול משום היסח הדעת שאין אדם יכול לכוון דעתו לשני דברים כאחד, ובתוס' מו"ק ח' דהא דאין עושין מצות חבילות דבעינן שיהיה לבו פנוי למצוה אחת ולא יפנה עצמו ממנה וכן שמחה בשמחה שיהא לבו פנוי, ובסוטה ח' א' משום דמיחשב עליו כמשא והארכתי בתשובה.

ובפרט שמעיקר הדין מהנטילה לנשיאת כפים דלרמב"ם אם נטל ידיו שחרית א"צ לחזור וליטול לנשיאת כפים, ומה דחוששין לדרש"י ותו' לחומרא בעלמא, ומה דלא נהגינן לברך על הנטילה שכתב האגודה יש מהגאונים שמצריכין לברך על נט"י ולא ראיתי נוהגין כן וכמ"ש הד"מ שהרי הרמב"ם ס"ל דלא צריך נטילה כלל אם נטל ידיו שחרית ולכן יטול בלא ברכה עכ"ל:

ב **זולת** זה במה שהעיר השואל בדהמ"א סי' קנ"ו שהניח בצ"ע בענין האמירה מחכם שלא גמר ממנו שהאריך במכתבו מכמה מקומות מחיוב אמירת דבר בשם אומרו שאינו נוגע לזה, ועכ"פ אין היתר רק במקום שנכשלין בדבר פשוט לכל שמפורש לאיסור וכשבת קט"ו א' כיון דחזי אמר להו לאינשי ביתיה אתא אגרתא ממערבא משמיה דר' יוחנן דאסור ובפרש"י כי היכי דליקבלו מיניה, ונראה דזה בכלל מאמרם בפ"ב דב"מ משני רבנן במילייהו במסכת, והיינו בכה"ג שרואין שאינם בני תורה ומזלזלין ושאלו היו שואלים לאדם גדול אין ספק שהיה מורה ג"כ לאיסור מהאי טעמא דבכה"ג ודאי שהיה מסכים לפרסם גם בשמו ע"י הפעולה שראה שמקדימין לפני מנחה וכו' דמזלזלי טפי וזה ממ"ש אתא אגרתא ממערבא שמותר לעשות לצורך השעה לשמרם ממכשול, וכבר הארכתי בספרי זכ"י ליבמות ס"ה ב' מכמה מאמרים:

ובסידור נהורא השלם אחר התפלה בט"ו דברים שהתורה נקנית בסופו (ולפני בדפוס סלאוויטא משנת תקפ"א הוא בדף ק"ה ע"א) אסור לומר דבר בשם איזה ת"ח שלא אמרו וזה נקרא נתלה באילן גדול ונחלק, ונראה שהבין בפשוטו ודלא כפרש"י ורשב"ם פסחים קי"ב א', אבל בערוך ערך חנק פי' שתעשה בהוראתו והובא בהגהות הרי"ב, וע' בפסחים נ"ב ע"ב וכ"מ דדייק וגמיר שמעתתא מפומיה דרביה כרחבה דפומבדיתא ע"ש ברש"י שהיה מדקדק בשמיעתו לדעת ממי קבלה וכתו' ביצה י"א ב', ובהקדמת הזוהר דף ה' ע"א אמר ר"ש לחבריא במטותא מינייכו דלא תפיקון מפומייכו מלה דאורייתא דלא ידעיתו ולא שמעתין מאילנא רברבי כדקא יאות וכו', ובפרשה יתרו ר' יצחק פתח

אל תתן את פיך וכו' דכל מאן דאמר מלין דאורייתא דלא קביל מרביה עליה כתיב כו', ונראה שהמכוון כפשוטו לעונש או כפי' הערוך וכנ"ל:

ובהא דעירובין נ"א ע"א משום דר' יוסי נמוקו עמו וע"ש בפרש"י בד"ה ולא היא אלא סתמא תניא ליה, ובהגהות הרי"ב מייתי מהתוספתא פ"ג דאיתא להדיא ר' יוסי אומר, וא"כ י"ל כוונת רש"י כפשוטו דמה דמתני ליה רבה התוספתא משמי' דר"י כי היכי דליקבלו מיניה ואינו כפירושו בהא דפסחים קי"ג שהתיר לומר מפורש שם החכם שאמרו כדי שיקבל ממנו, ואפשר דמסתמא גם רב יוסף ידע האי דינא דתניא לעיל סתמא ורב יוסף לא היה סומך על זה עד שהודיעו רבה מהתוספתא שמפורש שם ר' יוסי, ובראב"ש פ"ב דחולין אות ו' מסתבר טפי שלא רצה הש"ס להביא הברייתא השנויה בתוספתא ולפשוט האיבעא משום דקים ליה דלא מיתנייא בדר"ח ור' אושעיא אין לסמוך עליה ממה שנאמר שלא ידע בעל הש"ס ומסתבר שכל שלא נתפשטה עד אחר סידור הש"ס לאו דסמכא היא, ובהגהות הרצ"ה חיות לסוכה מ"א ב' דאף דהלכה כבבלי נגד הירו' במימרות אמוראים שבזו ובזו אבל בברייתות שמובאים בחילוף זה מזה אין הכרע וע' בי"מ ח"ג אות ז', ובפרי תואר על יו"ד סי' קי"ט ס"ק א' דה"מ לענין משא ומתן אבל בכה"ג תלינן דברייתא נשתבשה בתלמודא דידן וכו', ועכ"פ הכא דהתוספתא דאם היו שנים נשנית בי ר"ח ור"א ואף דלא נזכר כל המימרא דמייתי לעיל נ' ע"ב וממילא דגירסא דתוספתא עיקר דתנו לה בשם ר' יוסי ובפרט דבש"ס דילן ליכא חילוק בשינוי הנוסחאות רק מה דתני לה בסתמא ואף אי נימא דהיכא שנחלקו הבבלי וירו' בשינוי נוסחאות בשם האומר דנקטינן כבבלי דהלכה כבתראי שמסתמא ראו הנוסחאות השונות ועמדו לברר שגירסא זו דייקנית לרוב הספרים ומ"מ אין לחשבו לשינוי נוסחאות מה שלא הוזכר רק בסתמא דמייתי לה בלא מחלוקת דמ"מ הלכתא הכי ורק דניחא ליה טפי לאתויי מהתוספתא שמפורש בשם ר' יוסי דנמוקו עמו, וע' בשו"ת זכרון יוסף חא"ח סי' י"ב דאע"ג דסתמא קאמר מרבא שמיעא ליה ור' אליעזר יוכיח שלא אמר דבר שלא שמע מפי רבו ואפילו הכי אמר סתם, וכן ביבמות צ"ו סוע"ב לגבי ראב"פ ובדוכתי טובא:

סימן לא

בדבר השאלה בנפילת הס"ת לארץ בשעת גלילה לאחר קריאה לענין תענית מאותן שהיו שם:

א **הנה** במ"א סו"ס מ"ד בתפילין שנפלו דמיירי בלא נרתיקן אבל בס"ת אפילו בנרתיקו, ובפחד יצחק ערך ס"ת שנפל העתיק בשם מ"א שנהגו להתענות בס"ת שנפל ואפילו בנרתק, ותיבת הרואה הועתק בלא ראיה ואולי נזדקר לפניו מאמר הרואה ס"ת שנשרף וחשיב לדמות לזה גם בנפל ואם כי במו"ק כ"ו א' לא נזכר לשון הרואה לגבי ס"ת שנשרף ורק בב"י וש"ע א"ח סי' רפ"ח שהעולם אומרים שנמצא בספרים קדמונים שעל ג' חלומות מתענין בשבת הרואה ס"ת שנשרף כו', ובמקור הדין במ"א סי' מ"ד בשם משפטי שמואל סי' י"ב וכפי שהועתק בשיורי לקט מהס"ט וז"ל שאלת ממני סמך למה שאומרים שמי שנופלין לו תפילין צריך להתענות, דע שכל זמן שהם עליו צריך שלא יסיח דעתו מהם וכשנופלין מידו שייך בהם זלזול והוא שאחז"ל תפילין שנשרפו בזרוע צריך לקרוע שתי קריעות כמו ס"ת שנשרף מ"ק כ"ו א' וקצת ראיה ממה שאמרו הרואה בחלום ס"ת שנשרף חייב להתענות אפילו בשבת וזה סמך למנהג שנהגו, ומוכח מלשונו דאפילו בס"ת אין חיוב להתענות אלא אותו שנפלה מידו ולא אמרו בגמ' אלא הרואה שנשרף בזרוע וכמעשה שהיה, ובארחות חיים רמזי א"נ מהג"ר גדליה ליפשיץ תמה על המ"א דאיך למד להתענות בתפילין דדי להתענות בס"ת שנזכר במנחות ל"ב א' וגם שם לא מצינו להתענות, ולא ראה במקור דבריו במשפטי שמואל וכנ"ל (וע' לעיל סו"ס ז'):

ובכפות תמרים סוכה מ"א ב' דיש סמך משמעתין לא יאחוז תפילין בידו ויתפלל מפני שלבו טרוד במחשבתו שלא יפלו ממנו ויתבזו כו' וכיון דהוא גרם שלא שמרו יפה נהגו להתענות לכפר העון עכ"ל, והרי בתשובה זו מדמה לס"ת דשם גופא אינו חייב להתענות הרואה שנפל על הקרקע דאין להחמיר רק לרואה שנשרף בזרוע כמעשה שהיה וכן בעובדא דנעמיתא במ"ק כ"ו דהוה הכליון דרך בזיון דחייב לקרוע על הגויל ועל הכתב דאיכא ג"כ בזיון של כליון, וממילא דבנפל מידו מצד שלא שמרן יפה אף דא"צ לקרוע שאינו של כליון מ"מ נהגו להתענות וכיו"ד סו"ס קכ"ג דאפילו בשוגג יתענה ומכש"כ כאן דהוה קרוב למזיד שזלזל בשמירתן, וע' בשבות יעקב ח"א סי' פ"ד ולמעיין בשו"ת חכ"צ סי' י"ז שבא בשאלתו בקצרה כפי שעלה לפי רהיטא בדעתו, וע' בב"ח יו"ד סי' שמ"א דאפילו בנקרע וכה"ג דתלוי רק כשהיה בזרוע, ובשו"ת מהר"י ברונא סי' קכ"ז דבנפל עם הכיס שמקיל ליתן פרוטה לצדקה עד דנפלה מקציצה לארץ וברצועה א"צ אבל בכיס או תיק אין חשש דלא אשכחן אלא מצילין תיק עם התפילין, וע' בשערי חשובה סי' מ':

ובשו"ת חיים שאל ח"א סי' י"ב עד שאתה שואלני אם הרואה חייב להתענות אעיקרא דדינא שמי שנפל מידו שחייב אינו מפורש בתלמוד ופסקי רבוותא קמאי, אמנם מנהג

ישראל שגם אשר יפלו מידו התפילין מתענה וסברא היא שצריך כפרה שבא זלזול על ידו וכמ"ש במשפטי שמואל וכפ"ת, והכה"ג יו"ד סי' רפ"ב לא כתב אלא מי שנפל ס"ת מידו ולא זכרו כלל רואה, איברא דבאגרות רמ"ז סי' ל"ו דיתענה דרב הונא התענה מ' תעניות על דאתהפכא ליה רצועה דתפילין אך להורות לרבים ודאי לא אמרה ורק מי שנפל מידו הס"ת אין להקל אפילו בס"ת פסול, ובתפילין שלא נזכר בש"ס ופוסקים יש להקל לתשושי כח ובמקום תענית זה יתנו לצדקה לכפרתם, ואם ששמע שנפל ס"ת מיד הנושא והרב גזר תענית בה"ב על כל הקהל וכיוצא בו מחומרות אחרות, ואיברא דרב המקום לפי ראות עיניו, לפי מקומו ושעתו יזהר ויתקן כדי שיזהר לעתיד עכ"ל בקצרה, וכנראה שכתבו להפך בזכות המורה שעשה כן לצורך שעה לעוררם לפשפש במעשיהם מצד שאר ענינים, ובעקרי דינים חיו"ד סי' כ"ו אות כ"ה קיצר בהעתקתו יע"ש בחח"ח סי' כ"ט אות כ"ה, גם בספרו ברכי יוסף חיו"ד סי' רפ"ב בשיורי ברכה שמדינא אין הרואה ס"ת שנפל חייב להתענות [ור"ל אפילו ממנהגא] אמנם נכון הדבר שכל רב בעירו יגזור ויתקן לפי מקומו ושעתו, ובמאורי אור בחלק באר שבע בהלכות א"ח סי' קמ"ד בדף ל"ז סוע"א בד"ה ואגב אזכרה מנהג ותיקין כו' יע"ש חומרות וחסידות יתירות בלי מקור, ובעקרי דינים חיו"ד סי' כ"ו אות כ"ה בשם נהר שלום בא"ח סי' תקס"ו הוסיף חומרא על חומרא גם על אותם שלא ראו את הנפילה, ומסתמא על איזה ענין וכפי כל החומרות שצידד להחמיר מעצמו היה השאלה שמי שנפל מידו קבל על עצמו להתענות ג' הפסקות, וע"ש בחא"ח סי' ב' אות ט"ו בשם שדה הארץ ח"ג סי' ל"ח הרואה תפילין בקרקע ולא ראה נפילתן אינו חייב להתענות אפילו מצד המנהג ואפשר דאם רק עיניו ראו נפילתן יש סמך להמנהג להתענות וכמ"א, ואין שום משמעות במ"א להסתפק כלל ובמשפטי שמואל מבואר דאפילו בראה גם בס"ת א"צ להתענות, ומה שסיים אך אם לא ראה נפילתן רק בקרקע אפילו ממנהגא א"צ להתענות והמחמיר תע"ב, חתימתו שלא כהוגן שלא היה לו לסתום למאי דקיי"ל כדמסיק בתענית י"א ב' דבדלא מצי לצעורי נקרא חוטא וכא"ח סי' תקע"א בת"ח ומלמדי תנוקות, ובב"י כתב על הטור ומשיה מלמדים לת"ח ובאה"ג ציין ירושלמי, והוא בפ"ז דדמאי יע"ש וביו"ד סו"ס רמ"ה סי"ז בהג"ה מהמרדכי מהירו', וע' בשו"ת אבני צדק חיו"ד סי' קט"ז וי"ז ועולת יצחק סי' ס"ז וביד אלעזר סי' קכ"ו שנשתרבב המנהג שמתענין כל הצבור שראו הס"ת שנפל לארץ דכל הקהל שייכי בה ולכולם שראו והיו במעמד ההוא הראו להם מן השמים שצריכין תשובה, ואינו כלום דבדבר דלא שכיח לא שייך מנהג ובש"ך יו"ד סי' ק"צ ס"ק ג' וכרמב"ם וכ"מ סו"פ י"א ממא"ס ושו"ת ריב"ש סו"ס תס"ג ותע"ה וח"מ סי' של"א

ס"א בהג"ה ובד"מ יו"ד סי' שע"ג דאינו קרוי מנהג אלא השכיח ונעשה הרבה פעמים, והובא בנוב"י תנינא חא"ח סי' ח' בשם בנימין זאב שלא נחשב מנהג קביע אלא בדבר שהוא מעשים בכל יום, ובשו"ת פרי תבואה סי' א' במ"ש המרדכי והביאו הב"י יו"ד סי' קכ"ג שלא רצה ר"ת לאסור הואיל ופשט המנהג להחמיר ואף שלא נתפשט רק במקום הפסד כו' יע"ש ולא זכר מכל הנ"ל, וע' בשב יעקב חאה"ע סי' מ"ב בד"ה זאת ועוד כו' דבמלתא דלא שכיח כהאי לא שייך מנהגא כו', ובפרט שאם נזדמן באיזה מקום שעשו כן שבא רק מאיזה מורים שנהגו כן ע"פ הקצורים בשגם שכתב הברכ"י דכל רב בעירו יוכל לתקן לצורך השעה והמקום מה שנראה בעיניו, וכה"ג בשבות יעקב ח"ב סי' י' ברב שגזר תענית על הצבור בחודש שלא היה אפשר לראות הלבנה בחידושה שהיה יום מעונן ושאין לו על מה לסמוך דהא אפילו עשה עבירה בפועל ע"י אונס רחמנא פטריה כו' ומצינו שכמה פעמים הקילו אפילו על טורח צבור ומכש"כ בתענית:

וגם דבמקור הדין במשפטי שמואל דגם בס"ת אין להתענות רק למי שנפל מידו, ועיקר חילוקו שהראו לכולן מן השמים שצריכין תשובה, והרי גם מהר"י מברונא לא כתב רק בתפילין כמאן דאתהפך ליה רצועה שנזדמן לו בעצמו מכשול שלא נזהר בזה והכ"נ בס"ת, ובמכות י' ע"ב והאלהים אינה לידו זה שהרג בשוגג יורד לסולם ונופל עליו ובתו' סוטה ח' ע"ב דמדה במדה היא, אבל לא מסתבר שהראו לסימנא לאותם שלא היתה הנפילה מחמתם ואם מצד ששייכים בס"ת יותר היה ראוי לחוש שהראו להם לסימן לכל מי שהיו שותפין בס"ת ואף שלא היו בשעת נפילה, ומה שכתב שבתשובת חיים שאל שאין הרואים שנפלו התפילין חייבין להתענות וכנראה לא היה לפניו רק המח"ב שהביאו בקצרה וכמו שהעתיק בשמו בשע"ת סי' מ', והרי שם מפורש השאלה גם לענין ס"ת שאין חיוב כלל על הרואים רק על מי שנפל מידו וכ"כ גם בספרו ברכי יוסף:

ומ"ש עוד משו"ת אמרי אש סי' ו' מהירו' סוטה פ"ז בפסוק אשר לא יקים התורה זה החזן וכרמב"ן פרשה תבא שאמרו בדרך אגדה על החזן שאינו מעמידה כתיקונה ולסגור היטב האה"ק, וליתא דהירו' מיירי היכא שהשמש הוא המכניס לארון דאף דגרמא בעלמא מותר גם בבכור לא גרע מהפילה בשוגג כיון שבא ע"י הכניסה שלו לס"ת, ולא היכא שנפלה ביד מי שעשה הגבהת הס"ת בשעה שנגללת ונשמטה מידו באונס דכה"ג לא חשיב שוגג במה שלא היה יכול לאמוד עצמו לעשות ההגב"ה כשהיא נגללת ולא דמי לנפלה כשעוסק בכניסתה לאה"ק דזה לא שכיח שתבוא רק מהיסח הדעת,, ועכ"פ החומרא למי שנפל הס"ת מידו רק ממנהגא ולא חששו מהאי טעמא גם בנפילת שאר כתבי הקודש הנדפסים דלכמה פוסקים הוה כתיבה לכל מילי וכשו"ת מ"ב סי' צ"ט וט"ז

יו"ד סי' רע"א ורפ"ב ס"ק י' ומ"א ר"ס רפ"ד ושל"ד ס"ק י"ז וי"ח וחו"י סי' קפ"ד ושבות יעקב ח"א סי' ט"ו וכנסת יחזקאל סי' ל"ז מ' ושו"ת מקור ברוך סי' ו' ותשובה מאהבה ח"א סי' ט' וע' בראש יוסף מגילה ל"ב בד"ה אמר רב מתנה דספרים שלנו שלא בגלילה אין בהן קדושת ס"ת ומיהו יש לעיין דס"ת צריך שיקדש כל שם בפ"ע, וע' בעקרי דינים סי' כ"ו אות כ"ד ובמלאכת שמים כלל ז' ס"ק ד', ועכ"פ כיון דהחומרא רק ממנהגא והרי גם לענין תקנת חכמים לתו' כתובות פ"ד סוע"א שאין לדמות זו לזו כענין שמצינו כו', ובידים פ"ג מ"ב שאין למדין ד"ס מד"ס וע' בשו"ת יד אליהו סי' מ"ט וע"ח מתשובות הראשונים דאין ללמוד תקנה מתקנה.

ומה שסיים דגם אותם שראו הס"ת מונח לארץ יפדו תעניתם בנדבה לעניים עכ"ל, והיינו כרמ"א יו"ד סי' של"ד ליתן י"ב פשוטין שהן ח"י גדולים וע' בתה"ד בפסקים סי' ס' ושו"ת משיבת נפש תנינא סו"ס נ"ג אבל בזה אין שום מקום לצדד להחמיר כשלא ראו כלל הנפילה וכמ"ש העק"ד בשם השדה ארץ דבזה אין שום סמך אפילו ממנהגא וכ"כ בשו"ת חכ"צ סי' י"ז דידיעה בלא ראיה לא כו' דכשנעשה פתאום ובהיסח הדעת כעובדא דנעמיתא כי' דפטורין מקריעה אף הרואים ממש יע"ש באורך, וראיתי לבתראי דבתראי שהוסיפו עוד חומרות יתירות על סמך קצת שצידדו האחרונים שהובא בקצרה בעק"ד עד אשר במטעי משה סי' ח' הביא בשם אגרות רמ"ז במי שנפל הס"ת מידו שיתענה שלשה הפסקות [ואם שכפי העתקת העק"ד שהשיב למי שקבל על עצמו שיש רמז לדבריו, ובחיים שאל שהם מילי דחסידותא ולא להורות לרבים], וכתב עוד בשם הזכור לאברהם מהד"ב ערך תפילין בשם השדה ארץ ובעקרי דינים חא"ח סי' ב' אות ט"ו שצריך להתענות אפילו הרואה הנפילה, (וכפי העתקת העק"ד בשמו ואפשר דאפילו אם רק עיניו ראו הנפילה יש סמך למנהג להתענות וכמ"א סי' מ"ד בשם המשפטי שמואל, ואף שלא נמצא שם רק להיפך למעיין במקומו וכנ"ל), וכתב שהרחיד"א יחיד בזה שהרואה ס"ת שנפל א"צ להתענות (ואזיל בתר איפכא שלא נמצא שום דעה מגדולי אחרונים שהחמיר להרואה) ואם נפלה הס"ת באה"ק עצמו חייב להתענות רק המכניס (ואם שבעק"ד בעצמו חיו"ד סי' כ"ו הביא גם בשם אגרות רמ"ז שבמדרגות שבאה"ק אין להם דין קרקע וכרמ"א סי' רפ"ב ס"ז שהוצרך לכתוב שאין להניח עליהן ספרי קודש וא"כ אף המקום המסבב התיבה לא גרע מיניה, ועכ"פ בתוך אה"ק מה חשש זלזול ובזיון אם מניחו על קרקע הארון ובפרט אם הונח דרך נפילה, וע' בט"ז יו"ד סי' רפ"ט ובש"ך ובשו"ת מהר"ם מרוטנבורג סי' שכ"ב שלר"ת יותר טוב לעשות להשכיב ס"ת בארון כמו לוחות ושאלו נזכר כשעשה הארון הרחיבו, וע' בשו"ת כנף רננה סי' ו'), והוסיף עוד

אבל אם, נפל מאה"ק לחוץ מחוייבים כל בני בהכ"נ השייכים לה ואף שלא היו אז בבהכ"נ (וזה לא נזכר בשום מקום רק ממ"ש החיים שאל שבאיזה קהלה שנפל מיד המחזיק הס"ת וגזר הרב דשם על כל הקהל להתענות ולמד זכות עליו שביד הרב לגזור על מקומו לצורך השעה, ואולי היה רק על אותן שהתפללו בבהכ"נ ושלא היה להם רק בהכ"נ אחד) וע"ש שטרח עוד לבדוק אחר כל החומרות שצידד כ"א מהאחרונים ולהוסיף אזהרות וחומרות ולקבעם לחובה על ג' תעניתים ואזיל בתר איפכא ששני תעניות הראשונים יוכלו לפדות מי שקשה עליו התענית ושיאמרו בעת תפלת הבוקר איזה סליחות ופזמון ואבינו מלכינו אך בתענית השלישי ישארו עכ"פ עשרה מתענין כל היום ובתפלת המנחה יקראו ג"כ ויחל ויאמרו עננו מהש"ץ בין גואל לרופא, והרי אדרבא עיקר החיוב במי שנפל מידו רק באותו היום ולא גרע מת"ח בשבת שהוא באותו היום וגם אינו רשאי לעכב ולדחותו לזמן ארוך, וע' בא"ח סי' קס"ח ס"ג ובבה"ט א"ח סי' תקע"א בשם הכנה"ג בנפלו לו תפילין יתענה באותו היום, ובמ"א סי' תקע"ו ס"ק ה' דאם הצבור גזרו ג' תעניות ויש אדם חלוש שאינו יכול להתענות כולם א"צ להתענות כלל, ומה שהוסיף עוד חומרא שלא יקראו בהס"ת עד שיגיהו אותה, בזה איכא חשש יותר לפגם ס"ת וחשש ביטול קריאה שאין להחמיר ברי׳עותא דנפילה להוציאה מחזקתה כל שלא מצאו ג' טעיות, ובאגרת רמ"ז שהביא בעק"ד לא כתב רק לתקן במה שקלקל ולנהוג כבוד בכתבי קודש יותר מהרגילו ולהרחיק מלהשים אותם על הספסלים וליתן כבוד להגיה מחדש שתהיה מוחזקת יותר בכשרות, וגם ע"ד קנס ממון שיעלה על זה ולא לקנוס להס"ת להביאה לידי פגם מצד פשיעותו של אותו שנפל מידו, העתקתי דבריו וביטולן בצדן לבל יכשלו התלמידים הסומכים על מה שימצאו בדפוס ממי שיהיה ולהראות כחם בהוספת חומרות יתירות שאין בהם ממש ודי בזה למבינים, ובשו"ת רמ"ץ חא"ח סי' ח' דלא נמצא בפוסקים המנהג להתענות יותר מיום אחד וגם לא שיצטרכו הרואים להתענות ודי שיתענה יום אחד הגורם לבדו והבא להחמיר עליו להביא ראיה, ומפקפק גם על המ"א דתפילין בנרתיקן א"צ להתענות, דאף דלתלות בכותל בכיסן שרי מ"מ בנפילה בקרקע בכלי המיוחד להן כיון דבכוונה עבר על ביזוי המצוה דהוה דאורייתא כשבת כ"ב א' וכו', וכן העלה בבית אריה הלכות מזוזה סי' רפ"ט פרק ט"ו אות ו' בתשובה ושה"ה לענין מזוזה:

ב **אלא** הא דפשיטא ליה לרמ"ץ דבזיון מצוה דאורייתא, וכן נוטה דהפ"י ביצה ל' ובפרק במה מדליקין אבוהון דכולהון דם וע"ש בתו' דלכאורה סברות חלוקות הם, אבל בט"ז א"ח סי' תרל"ח דביזוי מצוה בנוי סוכה דרבנן וכן בר"נ פרק המביא ל' וע' בב"י א"ח סי'

תרל"ח וע' בשו"ת רשמי שאלה סי' ב' אות ג' דמתו' שבת כ"ב ד"ה סוכה י"ל דכוונתם לחלק לעצי סוכה דממילא חל קדושתן לא מהני תנאי, אך בקובץ על הרמב"ם פ"ד מתשובה הלכה ח' בשם המבי"ט בקרית ספר דלרמב"ם הוה דאורייתא, וכ"כ בשאג"א סי' מ' בשיטת רש"י דאסור לישן בתפילין שינת קבע, ובחיי אדם הלכות ברכות כלל ס"ח אות ב' יע"ש באחרונים דלא אסור רק כיסוי הדם ברגל אבל למצוה שכבר נעשה לא נשמע מהקרא וע"ש סי' תרע"ד ויו"ד סי' רע"ד ס"ה בהג"ה (ובשו"ת עין יצחק חא"ח סי' ה' אות ה' אשתמיטתיה כל הנ"ל וע"ל סי' מ"ח בד"ה ומה שהאריך):

אמנם מ"ש בתשובת רמ"ץ הנ"ל ובחא"ח סי' מ"ט אות י"ט די"ל דבאיסור דרבנן בשוגג א"צ כפרה מדא"צ להחזיר הדמים כשאכל האיסור כיון דגם על הספק לא גזרו וכנתה"מ סי' רל"ד דבשוגג באיסור דרבנן א"צ כפרה, וע"ש בחח"מ בעניני חזקות סי' ל"ה אות ו' ול"ז, וע"ש לפמ"ש המפרשים בדעת הרמב"ם בס' המצות דמילי דרבנן כד"ת מקרא דלא תסור ומ"מ הקילו בספיקו דגזירת חז"ל לא היה רק על הודאי ומכש"כ על השוגג שלא ידע שום איסור דלא גזרו, והיא דעת הרשב"ץ בזוהר הרקיע ומגלת אסתר בשורש הראשון להסיר השגת רמב"ן שכך הורשו מאתם להקיל בספיקא כדי להפריש ביניהם לד"ת (ע' לעיל ר"ס כ"א) שהתורה מסרה לחכמים רק במה שהוא חיזוק לד"ת ולכן בספיקו לא היה בידם להחמיר דהסייג רק לתקנתם ואף דאיכא ריעותא לפנינו, וכמ"ש ג"כ בשו"ת רמ"ץ חיו"ד סי' ע"ג אות ב' דהא גם לר"מ אינו כ"א מקנסא וקייל כר"י בגיטין נ"ג דבדרבנן לא קנסינן אטו מזיד, ואולם מה שהעיר הרמ"ץ מיו"ד סו"ס קכ"ג לענין תענית בשתה יי"נ גם בשוגג יתענה, הנה משמעות לשון הש"ע בהג"ה ותשובת הרא"ש כלל י"ט סי' ט"ז דמיירי בידוע שנתנסך לע"ג דהוה דאורייתא ולא מיירי לענין סתם יינם וא"כ אין מקום לדחייתו, ובלאו הכי לקצת פוסקים דחמיר משאר איסורין כיון דמשום לתא דע"ג מיתסר בהנאה ולט"ז יו"ד סי' רי"ח ס"ק ד' וסי' רכ"ח ס"ק מ"ב דתקנת הצבור למגדר מלתא הוה דאורייתא מקרא דושמרתם את משמרתי, ולרמב"ם פ"ב מהלכות ממרים הלכה ג' דבדבר שאסרוהו משום סייג חמור טפי ואפילו ב"ד היותר גדול אין יכול לבטלה וע' בשו"ת פרי תבואה סי' א', וע' בש"ך יו"ד סי' קי"ט ס"ק כ"ז מה שחולק על הסמ"ע סי' רל"ד ובחידושי מהרי"ט אלגזי ובהערות לשו"ת מוצל מאש סי' ס"א במפתחות ובנתיבות השלום על אה"ע בתק"ע בשו"ת שבסוף הס' באיסור דרבנן לחולה שאין בו סכנה בדף ח' ע"א שהאריכו, וע' בשו"ת רמ"ץ חא"ח סי' מ"ט אות י"ט בענין מצוה הבב"ע אי שייך בשגג באיסור והארכתי בזה בתשובה להלכות פסח, ובשו"ת חסד לאברהם חא"ח סי' מ"ה בדף מ' ע"א בד"ה ואולם יקשה כו' ואיסור שוגג לא בעי כפרה כלל ומה"ט בדרבנן

עבדינן עובדא כו' וע"ש בד"ה ועוד אני מוסיף כו' אבל באיסור דרבנן פשיטא דמהימן לומר שוגג הייתי הואיל ושוגג דידיה לא בעי כפרה כנתה"מ ולכן בד"ס אינו מדקדק כ"כ שלא יעבור בשוגג, ובתשובתו שבנחלת יעקב ח"ב בחדושיו לביצה פ"ב בסוגיא דטבילת כלים בדפי הס' י"ג ע"ג בד"ה ולולא דברינו כו' דסברת נתה"מ דבאיסור דרבנן שהחפץ בעצמו היתירא הוא רק מד"ס גזרו על האדם ואם שגג ואכל א"צ כפרה כלל דבהיתירא קא אכיל, וכיוון לזה גם בשו"ת נחלה לישראל סי' כ"א דף מ"ג ע"ב בד"ה ולהמתיק כונת הנתה"מ כו' יע"ש סי' י"ד בדף כ"א ע"ב, ובחדושי ריטב"א שבועות כ' ע"ב ופ"ק דנדרים במשנה האומר לחבירו ופ"ב במשנה זה חומר ובר"נ י"ח א' דכל איסורי תורה איסורי גברא כמו שבועות ולתשובת הרשב"א סי' תרט"ו דאיסור נבילה הוא איסור חפצא ולכן כתב דנדרים חלין דוקא על דבר מצוה בביטול מ"ע ולא בל"ת שאינו אוכל נבילה וע' בס' ברוך טעם בשער הכולל דין ב':

ואולם בעיקר המצאת האחרונים לענין בשוגג לחלק בין דאורייתא לרבנן שלא יצטרך כפרה, והרי מפורש בחולין ו' ע"ב בר' יוחנן שאכל משחיטת כותי דפשיט מסברא דאס"ד דאי הוה שמיעא להו הוה מקבלה לה דאפילו בישראל עומד על גביו אסור היכא מסתייעא להו למיכל איסורא ולבוא לידי תקלה, והכא הוה רק גזירה דרבנן להיות כעו"ג גמורים, ויותר מפורש שם ז' ע"א בתערובות דמאי אפשר גזרו על תערובות דמאי ומסתייעא מלתא דר"א למיכל איסורא, הרי מפורש בפשטות דגם באיסור דרבנן בשוגג חשיב תקלה, ומלבד דאין לו שום יסוד לחלק בין חומר העון דהא באונס פטור גם בדאורייתא ולענין כפרה לא שייך למיקנס אטו מזיד דקמיה שמיא גליא ואי משום דאדם מועד לעולם והוה כקרוב למזיד וממילא ה"ה אפילו בדרבנן שאינו מצד גזירה רק מצד הפעולה בעצמה שלא נזהר מלהכשל ולא דמי לספק דרבנן בדליכא לברורי שלא חלה מתחלה גזירתם על הספק, אבל לענין שגגת המעשה דלא שייך בזה אזהרה מ"מ ודאי דהחיוב להזהר כפי האפשרי שלא יבא לידי שוגג גם בדרבנן דכל שלא אונס מיחשב קרוב למזיד שצריך כפרה שנכשל במאכל שאסרו עליו וכמ"ש באורח מישור בנזיר כ"ג א' דאמאי קרי לזה פושע בנזדמנה לו דבנזדמן לו עבירה כזה בשוגג ודאי עבר עבירות במזיד וכנדרים י' דאין הב"ה מביא תקלה לצדיקים בשוגג שיוכל להביא קרבן חטאת שאינו בא בנדבה רק בשגגת עבירה ולכך חסידים הראשונים היו מתנדבים בנזירות כדי שיתחייבו להביא קרבן חטאת יע"ש ובתו' כתובות ל"ז סוע"ב ותו' סוטה ח' סוע"ב, והרי אפילו בדרבנן בספיקא מ"מ באפשר לברורי האיסור בלא טרחה מבררינן וכפסחים ד' א' ובכ"מ, ואין נפ"מ בין דאורייתא רק בשתי חתיכות ובנתכוון לאיסור ועלה בידו בשר

היתר שצריך כפרה וכנזיר כ"ג א' וכ"מ, ובשו"ת פמ"א ח"ב סי' מ"א וח"ג סי' י"ט באכל עוף ומצא בו אחד מח"י טריפות דהוה אונס כיון דא"צ לבדוק אחר הטריפות דסמכינן ארובא והביא ראיה מתוס' ביצה כ"ה בד"ה אורח ארעא ויו"ד סי' קפ"ה במצא דם אחר תשמיש שלא בשעת וסתה וממשנה פסחים ע"א ב' שחטו ונמצא טריפה בסתר, ואחריו נמשך בשו"ת שמן רוקח ח"א סי' מ"ב וע' בשו"ת חמדת שלמה חיו"ד סי' א' שהאריך לפלפל בראיות הפמ"א, ועכ"פ לא הקילו רק מטעם דמדרבנן לא היה צריך לבדוק ואם שאיזה מהאחרונים השיגו ג"כ בזה על הפמ"א וע' בברכת אברהם לפסחים ע"א ב' מתו' לקמן ע"ג א' ובשו"ת חכ"צ סו"ס כ"א, וע' במנח"י סי' קפ"ד בשם הש"ד דשניהם צריכין תשובה כיון שעברו לשמש סמוך לוסתה ע"ש בס"ק ג' ובעצי לבונה סי' קפ"ה ס"ד בהג"ה דבזה שניהם צריכין כפרה דעברו שניהם על איסור דרבנן, ובשו"ת מאיר נתיבים סי' ע"ג ממשמעות לשונו דהיכי דלא חשיב לאונס הוה צריך כפרה גם בכתם דרבנן, ובשו"ת אבני צדק בהשמטה ליו"ד בסי' קנ"ח דבכתם דרבנן יש להקל דא"צ כפרה, דהרי לסמ"ע ונתיבות סי' רל"ד דבשוגג בדרבנן א"צ כפרה והגם שהש"ך יו"ד סי' קי"ט לא ניחא ליה בהכי בדרבנן סמכינן להקל עכ"ל, ובשו"ת עדות ביהוסף החדש חיו"ד סו"ס כ"ה דשגג באיסור דרבנן ג"כ חייב קרבן וממילא הא דשבועות דסמוך לוסתה חייב בקרבן יתיישב אף אי הוה דרבנן עכ"ל, ולא ראה המבוכה שבחקירה זו בדברי האחרונים, ובשו"ת יהודה יעלה חיו"ד סו"ס רס"ט במסופקת אם היה הטבעת מהודק דמיעוט המקפיד דרבנן וצריכה כפרה, ואם שלדעתו דבכה"ג הוה כפשיעה, ובשו"ת ברית אברהם חיו"ד סי' ו' אות ה' הא דצריך הרשב"א שהובא ביו"ד סי' קי"ט שהוא דואג ומתאנח דגם שוגג צריך כפרה כו' ובנידון דידן דנראה כעין שגגה שסבור שלא עשה שום שהיה דרבנן אין ריעותא במה שאין דואג ומתאנח יעש"ב, והא לפי השאלה בסי' ה' שלא היה רק שהיה דרבנן דהמנהג להטריף שהיה כל דהוא כו' וכמ"ש גם להלן אות ו' וא"כ בדרבנן א"צ כפרה כלל, ובשו"ת מנחת עני חא"ח סי' ח' באכל בשוגג בחמץ שעבר עליו הפסח שא"צ תשובה וכפרה כיון דאין בו איסור משום שנעשה עבירה דבל יראה אלא משום מגדר מלתא להבא שלא יבא לידי בל יראה ובביטל ואונסא דשכיח או לא ביטל ואונסא דלא שכיח דאסור גם לאחריני לחזק התקנה וזה שאכל בשוגג וליכא חששא דשהיה ממילא היתירא קא אכיל וא"צ תשובה יעש"ב, ובגדולי טהרה סוף שאלה ל"ז החמיר דצריכה תשובה בשגגה והדליקה נר של שבת לאחר שקבלו עליהם השבת ואף דלכ"ע אין כאן אלא איסור דרבנן הא דיחיד נגרר אחר הצבור ולט"ז יו"ד סי' צ"ט דטועה בדין כמו שוגג, ומ"מ לאו כל השגגות שוות דהא בפ"ב דתרומות אם ידע בו מתחלה הוה

כמזיד וא"כ קרוב הדבר דדינה כמזידה כו', ומשמע דבשוגג גמור מודה דא"צ כפרה בדרבנן, וע' בברכת משה סכ"ה אות ו', ובתוספת שבת ר"ס שי"ב בהא דהתירו לטלטל אבנים לקנח מפני כבוד הבריות דמ"מ צרי כפרה ואף דליכא רק איסור דרבנן כתשובת חו"י, ול ציין מקומו וכנראה כוונתו על סו"ס רל"ו וכש"כ אם לא חיללו רק בטלטול כלי שריפה וכה"ג כו' וא"צ תשובה כלל, ומשמע דבשאר גווני גם בדרבנן צריך כפרה, וע"ש סי' קפ"ג שאיימו שאם לא ישתה עמו יי"נ יקטע אזנו שאם יכול לפדות עצמו חוששני לו מחטאת וצריך תשובה קלה ואף שכתב מפורש בפרט בזמן הזה שאין נסך גמור וע"ש עוד סו"ס קע"ח, וע' בא"ח סי' של"ד ומ"א ס"ק ל"ג צריך להתענות אפילו בתחומין דרבנן יע"ש ובס"ק ל"ד, ונראה שצ"ל בשבות דרבנן וכמו שהעתיקו התפארת ישראל בכלכלת שבת בכללי ל"ט מלאכות סוף אות א', וע"ש במ"א סי' של"ד ס"ק ל"ב מהש"ג אבל בכיבוי א"צ תשובה שלא ימנעו מלכבות, ואף דכיבוי בלאו הכי מדרבנן וע"ש בס"ק ל' ול"ה וט"ז ס"ק כ"א, ובא"ח סי' שמ"ט בט"ז וה' יכפר בעד השוגגים בזה לענין הוצאה מרה"י לכרמלית בפחות מד"א כו', ובשו"ת נחלת שבעה סו"ס ח' בהדלקת הנרות סמוך לשבת בעוד היום גדול שמסתמא לא הדליקה למצותה וכש"כ שלא ברכה והיתה צריכה להדליק אח"כ ג' בכל פעם וגם קצת כפרה רק לא כמו על הודאי שלא ברכה ואף שבספק עבירה צריך כפרה יותר מודאי עבירה מ"מ שאני הכא, ובשערי תשובה על א"ח סי' כ"ז ס"ק י' הביא משו"ת פמ"א ח"ג סי' ט' בשגג ולא הניח תפילין של ראש במצחו במקום הראוי שעל המ"ע נתכפר לו בוידוי דברים אבל ל"ת של ברכה מדאורייתא כיון שלתו' ורא"ש הוא מדרבנן ולמנהגינו שאומר הברכה בשכמל"ו שזה תיקונו כו', ונראה מדבריו שאם הניח של יד כתקונו דלא שייך הצד תיקון אמירת בשכמל"ו יש לו לקבל תשובתו על ברכתו לבטלה עכ"ל, ואף שלדינא דבכה"ג הוה הלאו דלא תשא רק מדרבנן ע' במ"א סי' רט"ו ותה"ד סו"ס ל"ז, ואף שבפמ"א נקט לדהרמב"ם הוא להגדיל החשש אבל מ"מ י"ל דבדרבנן נמי צריך כפרה ואף שהיה בשוגג, ובמ"א סי' תקס"ח ס"ק ד' דבשכח ואכל בת"צ אפילו שאינו מד' תעניות דצריך כפרה וע"ש בפמ"ג באש"א ומ"מ משמע כאן דאף בשוגג יש מחמירין ות"צ אם רוצה א"צ יום אחר ואם לבו נוקפו יתענה לכפרה כו', וע' בתה"ד בשו"ת סו"ס קנ"ו בשכח ואכל יותר מכזית בי"ז בתמוז שא"צ לפרוע אחר תחתיו דדוקא יום זה חובה אם לא שכוונתו להתענות לכפרה על שגגתו עכ"ל, ובפסקי תה"ד סו"ס נ"ה מפסקי מהרי"מ אפי' למ"ד י"ב מילין דאורייתא אי כאן כרת, ומיתת ב"ד ומצד הוצאה הוה רק חלול דרבנן ומ"מ החמיר עליו להתענות, וא"ח סו"ס שמ"ג בהג"ה בקטן שעבר עבירה שצריך תשובה כשיגדל וע"ש במ"א ס"ק ד' מסנהדרין

נ"ה ב' דתקלה וקלון איכא גם בקטן וע"ש בט"ז ס"ק ב' מרש"י ב"ק צ"ת ב' לרב אשי ששרף שטר בילדותו ובתה"ד בכתבים סי' ס"ב וט"ז א"מ סו"ס א"ע, ואף, דהתם החיוב לחנך רק על אביו ועל הקטן ליכא חיוב אף מדרבנן, וע' בשו"ת מוהרמ"פ סי' צ' ושבות יעקב ח"א סי' קע"ז בישוב הסתירה מח"מ סי' שמ"ט יעש"ב ובשו"ת אבן השהם סי' מ"ה ומ"ו ושו"ת רע"א סו"ס קמ"ז ודברי חיים בהלכות נז"מ מבן המחבר בסי' י"א וביד המלך פ"ד מאיס"ב ע"ש ותיבת הגוזל בתרא ט"ס וצ"ל קמא, וע' בתו"ח פ"ג דתרומות מ"ג ורש"י כתובות פ"ו א' וכן הביא השמ"ק לב"ק בד"ה והוה ויש"ש בהגוזל קמא שכ"כ בשם ראב"ן ויש"ש פרק החובל סי' כ"ז ובח"מ סי' צ"ו ס"ג וע"ש בב"י בשם התרומות דשאני בין חיוב חבלות ונזיקין וע' בנחי"צ סי' ז' בדף י' ע"א ובמראה הפנים ירושלמי פרק החובל הלכה ה' ובגליון הש"ס ובשו"ת מים חיים חאה"ע סו"ס י"ו בנוסח הוידוי ביו"כ באונס וברצון דלמ"א צריך לתקן גם מה שקלקל בילדותו וראיה מיאשיהו וזהו באונס מה שעשה בקטנותו מרצונו וכמ"ש שפתוי קטנה אונס עכ"ד:

ובביצה ל"ו ב' א"ל רבה לאביי זיל עייל לפורייך להתם כו' אדהכי נפיל ביה רחייא דאביי אמר תיתי לו דעברי אדמר וע"ש בתוס' ובעירובין ס"ז דבדרבנן עבדינן והדר מותבינן וב"י טא"ח תקכ"ו בד"ה כתב הרשב"א כו' מהג"א פרק א"מ בשם א"ז כו' ורש"י כתב דאם לוהו צריכין כפרה אף שהיה העובדא ביו"ט שני, ובח"ס חא"ח סי' קי"ט בד"ה ומיהו אכתי דהא לא עדיפא דרבנן מדאורייתא דהא העובר בשוגג כו' וקנס דרבנן אתיא לכפרה כמו חטאת וכתה"ד רפ"ב וש"כ יו"ד סי' רמ"ח ס"ק י' וב"ש סי' צ"א ס"ק מ"ג, ובישועות יעקב א"ח סי' של"ד ס"ק ג' האריך דבדבר שחייב חטאת אף בשוגג בעי כפרה וא"כ יותר שכיח שיעבור בשוגג אם נתיר לו הצלה אבל בדבר שאינו רק איסור לאו או איסור דרבנן דלא החמירו בשוגג ובמזיד העמידו דבריהם להחמיר אף באיסור דרבנן יותר חיישינן שמא יעבור במזיד מלחוש שמא בשגגת שבת יעבור על איסור דהרי שוגג באיסור לאו וכש"כ בדרבנן א"צ כפרה ועמש"ל סי' י"ג וכו' עכ"ל, ובשיורי לקט מהס"ט במ"א סי' תל"ד ס"ק ה' בד"ה יבטלנו כו' מידי דהוה אמי שאכל חלב בשוגג כו', אין זה ראיה דשאני חלב שיש בו כרת משא"כ בחייבי לאוין גרידא דא"צ כפרה על שגגתו וע' רא"מ פרשה ויקרא בפסוק ונרצה לו לכפר עליו על מה הוא מרצה עכ"ל, וכן מבואר מדברי שו"ת חסד לאברהם חא"ח סי' מ"ה יע"ש, ולפ"ז נסתר כל יסודם דגם מדאורייתא בשוגג א"צ כפרה היכא דליכא רק איסור לאו, וע"ש בחמד משה סוס"ק ו' שמפקפק על המ"א דהא כיון שלא הטמינו לדעת ולא ראה ולא ידע ממנו אין כאן משום בל ימצא משא"כ בחלב כתיב לא יאכל ואם שאכל בשוגג מ"מ צריך כפרה עכ"ל, ובמתני' ר"פ

שלשה שאכלו אין מזמנין כו' יע"ש במעון הברכות בדפי הס' צ"ה ע"א בדעת הרמב"ם דאין מברכין לא בתחלה ולא בסוף דלמאי דמוקי בטבל דרבנן ולמאי דפסקינן לחלק בין איסורי דאורייתא כיו"ד סי' קי"ט ולט"ז הטעם דבאיסור תורה מחזיר הדמים שלא נהנה הלוקח באכילתו, וכן מפורש ברמב"ם דמאיסור דרבנן נהנה אם לא שנדחוק דשם דאכל בשוגג מיקרי נהנה משא"כ באיסור תורה אפילו בשוגג צריך כפרה וכתשובת מהרי"ט וכמ"ש נתכוון לאכול בשר טלה כו', אבל א"צ דעיקר טעם הרמב"ם כתו' ורא"ש דאין זה אלא מנאץ עכ"ל, ולפמש"ל בלאו הכי אין מקום לדבריו:

וביו"ד סי' פ"ו ס"י דאף ביצת נבילה אין מוכרין לו מחשש שמא ימכרנו לישראל וע"כ משום דגם באיסור בשוגג צריך כפרה, ובנוב"י תנינא חא"ח סו"ס ע' וחיו"ד סו"ס קפ"ו דהרי אין כאן רק ספק דרבנן שמא ימכרנו לישראל, ואינו מוכרח וכש"כ יו"ד סו"ס נ"ו ופר"ח בכללי ס"ס כלל י"ח דאסור לעשות ספק בידים וכמבטל איסור לכתחלה ואפילו בספק דחסרון ידיעה וכמהרי"ט דהוה כמבטל איסור וכמ"א סי' י' ס"ק י"א דאין לעשות ספד"ר לכתחלה וע' בספרי זכ"י ברכות כ"ז א', ועכ"פ כשמוכרו לא"י הוה כעושה הספק בידים כיון דאפשר להשהותו ושלא להביא לכלל ספק החששא, וע' בנחלה לישראל סי' נ' דף ג' ע"ב על הפמ"ג דצריכין לצאת ידי ספד"ר היכא דלא אפשר, דלא מצינו רק בספק עומד להתברר וע"ש בסי' כ"א ד"ה ולהמתין בדהנתה"מ דבשוגג בדרבנן א"צ כפרה, ובשו"ת בית שלמה מהד"ב ח"א ביו"ד ח"ב סי' ד' דחה דברי הנתיבות וע"ש בהג"ה ג' מבן המחבר בסתירת המק"ח סי' תס"ז ס"ק א' בבאורים, וגם מתשובת רדב"ז ח"ד סי' י"ט דהיינו באם שלהרב ברור הדין והתלמיד יש לו קושיא שאין ברור לו האיסור דרבנן שיסמוך על רבו ושישאל לו אח"כ לברר ספיקו ולא כשמסופקים בדין דאז יעיינו הדין ואח"כ יעשו עובדא, וגם מתה"ד סי' מ"ג, וע' בזית רענן תנינא חא"ח סי' י"ג אות ו' בעלי זית שהביא ג"כ מהנתיבות וכמדומה שהשיגו עליו, וכן במשפט שלום חח"מ ר"ס ל"ד האריך לדחות דבריו, וע' בארעא דרבנן אות א' סי' י"ט מתשובת בנימין זאב סי' ע"א בדחזינן דיש איסור דרבנן מותבינן והדר עבדינן עובדא, ובשו"ת רמ"א סו"ס כ"ח ועוד אמרו פ"ק דחולין ו' בתערובות דמאי בדרבנן כו', וע' בשאילת יעב"ץ ח"א סי' ה' בד"ה ואי בדאורייתא ובש"כ יו"ד סי' רמ"ב ס"ק ב' וע' בתחלת חכמה כלל כ"ח משש"ב בהא דעירובין ובפחד יצחק אות ב' בדאורייתא מותבינן כו' ובנוב"י תנינא חאה"ע סי' ל"ה, וע' בשו"ת אגודת אזוב המדברי חאה"ע סו"ס ח' בהא דרב שילא סוף יבמות דלא השיב אלא מיטעא טעינא וכנתה"מ דבדרבנן בשוגג א"צ כפרה ומכש"כ בטועה בהוראה וכר"ה כ"ט נתקע ואח"כ נדון ומתשובת רדב"ז הנ"ל, וראייתו מר"ה היינו כראייתו של הנתיבות

מעירובין ס"ז שכבר נדחה מתשובת רדב"ז וכמ"ש ג"כ הנוב"י הנ"ל שאין שום דמיון משני הסוגיות, וע' בנודע בשערים תנינא בחדושי כתובות בתשובה אות ד' בדף ק"ח ע"ג ודברי חיים הנז"מ סו"ס א' השיג ג"כ מרמ"א יו"ד סו"ס קכ"ג ובמתני' דתרומות פי"א מ"ב ושאר כל מי פירות של תרומה ר"א מחייב קרן וחומש ולכמה פוסקים תרומות שאר פירות מדרבנן וחומש מטעם כפרה, וע' בבאי"צ חא"ח סי' כ"ה בד"ה ולכן נ"ל וחאה"ע סי' ג' בד"ה ואדרבה וע"ש עוד בענף ב' וכבר נכלל בדברי הנתיבות סי' רל"ד ס"ק ג' שכבר נדחו דבריו וכנ"ל, וע' בספרו ני"צ חח"מ סי' כ"ח ענף ו' בד"ה ולכן נ"ל ולקמן ס"ו סל"ד ענף ג' בדף קמ"ג סע"א שהעלה בעצמו דלא כהנתיבות וכמו שהאריך ג"כ בעי"צ חאה"ע סי' ס"ז אות מ"ז וע' בחמדת שלמה חאה"ע סי' כ"ה בד"ה וי"ל דהיכא דנכשל ע"י אחר א"צ סליחה מסופ"ה דבכורות כו' ויותר מפורש בחגיגה ספ"א וכו':

סימן לב

בדבר השאלה בישוב שאין שם אלא כהן אחד ויש מנין בביתו של יחיד ועוד מנין סמוך לאותו מקום אם יכולין לעשות תקנה באותו מנין שיצא לחוץ בשעת הקריאה לכהן ושלא יעלה לס"ת רק לפרקים:

בתשובת מהרי"ק שורש ט' שהובא במ"א סי' קל"ב ס"ק ז' וע"ש מהכנה"ג, ובפר"ח ס"ק ג' קיצר בהעתקתו מתשובת מהרי"ק שלא נאמר שם אלא להכריחו שיכנס לבהכ"נ אחרת וכן העלה בתשובה מאהבה ח"א סי' צ"א וע' בשו"ת רע"א תנינא סי' א' ובשו"ת בגדי כהונה חא"ח סי' ג' דבאין שוין בעינן להתו' נמי כייפי ליה כל הכהנים וכגיטין נ"ט ב' בתו' ד"ה דאפילו וגם לרמב"ם ורא"ש באינו גדול משאר, כהנים שבעיר וסביבותיה מה"ת אסור להקדימו, ואף דלב"י בשם מהרי"א שלא אמר כן אלא להפליג בחכמתו של ר"ה ולדינא אע"פ שהיה דומה לו במקום אחר אין משגיחין בזה, ואולם בכנסת יחזקאל סי' ז' האריך דאף לדינא דגמ' לא היה רשאי הכהן למחול כ"א לגדול הדור כר"ה שהיו כל הכהנים שיבואו לשם גם ממקום אחר כפופים לו שאף בעת התקנה אמרו בתנאי דנגד גדול שבדור לא יחול התקנה יע"ש, ומיהו לא בעינן דוקא שיהיו כל הת"ח מעיר אחרת שאינם כהנים כפופין לו, וע' רמב"ם ורע"ב פ"ד דחלה משנה ט' ובשו"ת פאר הדור לרמב"ם סי' מ"ב וע"ש בסי' קנ"ה וזהו כדעתו בפי' המשניות מגריעות המנהג שמקדימין לכהן עה"א ואף שבחבורו הלכות תפלה פי"ג לא זכר מזה כלל וע' בתו' מגילה ר"ד כ"ה ובתשובת הגאונים מקובץ ת' תשובות סי' מ"ה ובארעא דרבנן מערכת ק' ס"ק תקמ"ד מתו' חולין פ"ז א' דדרש דוקדשתו לאסמכתא יע"ש בעפרא דארעא ושו"ת אבני

השהם סי' ל"ג ויהודה יעלה חא"ח סי' מ"ה ובספרי זכ"י ברכות רפ"ז בדפי הס' י"ז ע"ג בדהרמב"ם פ"ד מכלי מקדש ובמ"א סי' ר"א ס"ק ד' וע"ש במה שאין אנו נזהרין להקדים הכהן לכל הנך מילי ואפשר שאין אנו בקיאין ביחוסי כהונה וכסו"ס תנ"ז, [וע' בשו"ת ריב"ש סי' צ"ד וש"ך יו"ד סי' שכ"ב ס"ק ט' ושו"ת אבני צדק חיו"ד סו"ס קמ"ט וחאה"ע סי' ה' וע' בשו"ת מהרי"ט ח"א סי' קמ"ח וקמ"ט וחוט השני סי' י"ז וזכרון יוסף חאה"ע סי' ג' שהאריכו לסתור דברי רשד"ם סי' ל"ח וכן בשבות יעקב סי' צ"ג שצידד דכהני דידן כהני חזקה, וכן בחו"י סי' ק"י ובית אפרים חא"ח סי' ו' ויד אפרים יו"ד סו"ס ס"א וכני"ח סו"ס ז' ויהודה יעלה חאה"ע סי' ק"מ, וע' בשו"ת השיב ר"א סי' ח' בד"ה ומ"ש ובשאילת יעבץ ח"א סי' קנ"ה וח"ס חיו"ד סו"ס רצ"א ובמבי"ט ח"א סי' רי"ט ודרישת ציון ח"ב במאמר קדישין בתשובת הגרע"א ומה שהשיב לפלפל בדבריו ובאוצר נחמד על הכוזרי מאמר שלישי אות מ"ט בהא דקידושין ס"ט ורמב"ם שאין מוחזקים בזמן הזה רק במילי דרבנן וע' בשו"ת באר שבע סי' ע"ה]:

ובשיבת ציון סי' ו' שדברי מהרי"ק שהתקנה היה רק פעם אחת בשנה לחתן בראשית אבל בתמידות אף בהסכמת כל הכהנים אין ביד הכרכים למנוע האורחים, וע' בש"ך יו"ד סי' רנ"ט ס"ק ח', ואולם בח"ס חא"ח סי' כ"ד וכ"ה דכיון שבתחלה התנהגו ברשות הכהנים שיקנו במעות להרבות כבוד התורה וליכא לאנצויי ושוב אפילו ממקומות אחרים על דעת המנהג באים ומהרי"ק שמסיים ובפרט כאשר היה יכול לילך לבהכ"נ אחרת הוא רק סברא נוספת יע"ש, ומיהו לא מסתבר שבאו ע"ד המנהג רק על מי שבאו לדור בעיר דהא למ"ש שמהרי"ק התיר גם בלא הטעם שיוכל להתפלל בבהכ"נ אחרת, ובמים רבים חא"ח סי' ד' ה' הביא מהבאר עשק שהכהן שבא לבטל המנהג ראוי לקונסו לקרות בפניו כהלכה ת"ח מופלג, ובכתב סופר חא"ח סי' ל"ו בכהנים שלא רצו לצאת בשעת קריאת העולה שאחריו רק שיקראו אותם במקום לוי שמהראוי שכהן שקראו לו ראשון יצא לחוץ עד שיקראו ישראל במקומו, וע' במ"א סי' קמ"ו ס"ק ב' דוקא לצורך גדול, והכא איכא גדול השלום ואם לא יתרצו שאר הכהנים יקראו רק לכהן שיתרצה לצאת אחר שקרא ראשון, ובשו"ת מקור ברוך סי' א' דמהדין אף שידע הכהן בשעת ברכה ראשונה שאין לוי בבהכ"נ תיקנו ברכה שניה לכהן במקום לוי ואף דאפשר שיכוון לפטור בברכה אחת כט"ז סי' רמ"ו ס"ק ד' ומ"א סי' רט"ו וע' בט"ז סי' ק"מ ס"ק ג' ומ"א סי' מ"ז ס"ק ט' ושיהא היכר ממנין הקרואים מה שקוראין במקום לוי או לישב בין קריאה לקריאה וכתוספתא מגילה שהובא בטור סי' קמ"ג וכמו שפירש הרא"ש, ומ"מ י"ל כיון דתיקנו ברכה לכל אחד לא חילקו או כמ"ש הב"ח בטעם הירו' שהובא בטור סי' ק"מ

דכתיב תורת ה' תמימה ושלא יהיה מקצת פסוקים נתברכו לפניהם ומקצתם לאחריהם ושמ"מ טוב שיאמר הכהן אחר ברכה שניה בשכמל"ו מפני ספק ברכה לבטלה וכמו בתפילין עכ"ד, ויותר טוב כשאין לוי שיצא הכהן לחוץ להסתלק מהספק, ובשו"ת יהודה יעלה חא"ח סו"ס מ"ה הסכים ג"כ לחוש למ"ש בתניא רבתא סי' ו' שרבינו יצחק בן אבא מארי כתב שכהן הקורא במקום לוי אינו מברך אלא פעם אחת לפניה ולאחריה בין שתי הקריאות וא"כ כלפי דעה זו נכון לומר בשכמל"ו לחוש מספק, וע"ש בשאלה שהעיד השואל בשם הגר"מ בנעט בכהן שיודע שאין לוי בבהכ"נ שיצא הכהן מבהכ"נ קודם קריאת התורה שלא יצטרך לגרום ברכה שאינה צריכה והאריך ליישב המנהג ושאין כאן חשש אחר שתיקנו כן שיברך ב' פעמים לא פליג בתקנת חכמים גם להקל כב"י סי' י', ובעקרי דינים חא"ח סי' ו' דאם יש לאיזה ישראל חזקה לעלות למשלים לא ידחה הלוי לישראל המוחזק לעלו' וכן א"צ שיעלה הלוי ב' אחר כהן ב' רק לחומרא בעלמא:

ואמנם לפי ענין השאלה במנין של יחיד שהרשות בידו להניאו מלבוא לביתו יש לצדד לסמוך על מה שכתב במאורי אור בחלק בן נון במה"ב א"ח סי' קל"ה בדף מ"ח ע"א שהאריך דאין חיוב לקרות כהן ולוי אחד בכל יום הקריאה כש"כ בקניית הסגן רק שנהגו שחוזר חלילה בכל הקהל והקדימו לכהן ולוי ות"ח ובכלות אלו בני ת"ח וראשי כנסיות כפ"ה דגיטין וש"ע סי' קל"ו וכו' יע"ש, וזה נגד משמעות הפוסקים והמנהג הפשוט ורק מה שסיים ובכה"ג גופא מנהגא בעלמא ופשיטא בביתו אינו חיוב כלל, וכ"כ בספרו בחלק עוד למועד במהד"ב להס"ת בדף ק"ס ע"א וזה לשונו ועכשיו ע"פ הרוב במחיר ליכא שייכות אתו לנצויי רק משום וקדשתו משא"כ במתפלל בביתו גם זה ליכא כו' ואין זאת רק במקום שיש רשות לכל ובחברת מסיבה שגם הכהן שייך עמהם צריך להקדימו וכן ראיתי מעשה מהגר"ל אב"ד דפה מיינץ (והוא בעל שאג"א וטו"א), ופשיטא שא"צ לדקדק בחסרון לוי לקרותו רצופים כיון דאתחזק בעירו ליכא פגם ועיקר התקנה היה בבהכ"נ כרכים דאתו מעלמא, וגם ליכא וקדשתו בלוי א"צ לדקדק בביתו רק בת"ח והכ"נ אם הכהן מורד ע"ד הקהל וקנסוהו שא"צ לחוש כו' וליכא פגם חלל ולא חשש וקדשתו שהוא על עצמו אינו חס מכש"כ לוי עבריין, [וע' בשו"ת יהודה יעלה חא"ח סי' מ"ט], ותמהני לבעלי ש"ע שיאמר במקום כהן במקום לוי א"כ בחסרון לוי למה קורא כהן פעמים דהומ"ל לישראל במקום לוי אע"כ בימי הגמ' לא נהגו לסמוך על אמירה זאת והטור נקט דינא דגמ' אגב שטפא ומה שכתב במקום כהן ממנהגא ודברי אביי נקטינן אין לוי קורא אותו כהן אינו מחשש פגם כדמוכח בגמ' וש"ע וצ"ל לכבוד בעלמא כיון דכהן נקרא נמי לוי כדילפינן הכהנים הלוים בני צדוק וכו', ופשיטא בביתו דגם בגמ'

מחלק בין שבת ויו"ט דשכיחי רבים אבל ב' וה' שרי אף בבהכ"נ מכש"כ בכה"ג וכו' רק בבהכ"נ שלא יהא כ"א בונה במה לעצמו כמו שאחז"ל וגם מפני שינוי הדעת לא ישנה כלום אף בביתו ודברינו להלכה ולא למעשה עכ"ל, וע"ש בחלק קן טהור מהד"ב לא"ח סי' קל"ה בדף קנ"ו, ע"א בד"ה ובענין כהן בזמן הזה וכו' שהוא ט"ס וצ"ל משום שינוי דעת אין לשנות אלא בביתו וע"ש עוד ראיה ממכירת בהכ"נ כרכים אסור משום דאתי מעלמא שהיו באים ממקומות אחרים והיה שייך פגם והאידנא עיקר כהנים מיודעים ואין שתוף בבהכ"נ לאחרים ומפורסם שאינו פגום והסומך למעשה אין תרעומות עכ"ל וע"ש עוד בספרו בחלק באר שבע בהלכות ס"ת דף ל"ו ע"ב וז"ל ומסתברא שהכל לפי הענין והני ארחי פרחי א"צ להאמין כלל וכו', ובהכ"נ עיר אחרת או בבית יחיד אפילו במקומו א"צ רק פעם אחת והיותר תלוי בדעת בעה"ב וחזינן לרבנן קשישאי דעבדי הכי מלבד בכהן ת"ח אפילו מאה פעמים אסור להוציא חוצה אלא ביוצא מעצמו לחוד לכבוד אורחים מכובדים וכו', וע' בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג סי' ק"ז בד"ה ועוד אפילו כי שכיחי בה רבים לא אתי לנצויי כי לבעה"ב רשות לברך לאשר ישר בעיניו כו' יעש"ב, ובעקרי דינים חא"ח סי' ו' אות כ"א בשם יכין ובועז ח"ב סי' ג' מי שבא בזמן הזה ואין מכירין אותו אין להאמינו שהוא כהן לקרוא לתורה ראשון רק ע"פ עד אחד וכו', ובמנחת יעקב בשו"ת סי' א' בד"ה וע"ד המנהג לקרוא לס"ת מי שקודם בנשואין זה טעות וכו' יע"ש באורך, ובמאורי אור בגיטין נ"ט ב' בקדימת כהן וכן נראה בשני חתנים בשבת כהן מוקדם ואם השני ת"ח ראוי להוראה הוא קודם ובשניהם שוים יטילו גורל, ומנהג דנשתדך הראשון קודם לקריאה הוא שטות ואפילו נשא ראשון רק בנשתדך הראשון קודם לחופה עכ"ל, ובשו"ת בנין שלמה מהרב דלאהיסק בדף נ"ה ע"ד בשתי תנוקות למול ואחד כהן יש להקדימו וכן באביו ת"ח או בשני חתנים ביום אחד וכוונת הס"ח שלא לעשות ב' חתונות ביום אחד היינו לשני בניו וכמרדכי ושה"ג פ"ק דמו"ק וכמש"ש בירו' וע' בשמחות פרק י"א, ובשו"ת רשב"א סי' תנ"א שאין להביא ב' תנוקות כאחד למול משום מצות חבילות והאריך בזה בארעא דרבנן אות א' סי' ב', וע' במ"א סי' קמ"ז סוס"ק י"א ותשב"ץ ח"ב סי' מ"ב וביד שאול יו"ד סי' רס"ד ס"ק ז' וש"ך סי' רס"ב ס"ק ט"ו והארכתי בתשובה בחיו"ד, ובשו"ת ברית אברהם חא"ח סי' י"ד בשני מילות ביום אחד דאין לדמותו להך דיו"ד סי' שנ"ד דמוציאין המת קודם דחל חיובו קודם וגם שלא להשהותו ביותר, ושאם הביאו לבהכ"נ הנולד אחרון אין להמתין כלום כרמב"ם פ"ט מתומ"ס הלכה י"א דהבא ראשון קרב ראשון, והמנהג להביא לבהכ"נ הנולד ראשון רק מפני דרכי השלום וכסנהדרין י"ט א' בשתי משפחות דכל אחת אומרת זו עוברת תחלה

כו' וע' בש"ך יו"ד סי' רס"ה ס"ק ט"ו יע"ש באורך, וכן בירושלמי ברכות פ"ג סוף הלכה ב' אמר ר' חנינא בראשונה היו משפחות עומדות כו', ובתו' כתובות צ"ד א' לחלק כה"ג בין שטרי מכר לשיעבוד שהיה בסוף היום:

סימן לג

ובאותו ענין השבתי ביום כ"ה אדר שני תרל"ב לחותני הרב וכו' רמ"ג ז"ל אבד"ק ראזינאי. **מה** שהעיר במכתבו על מה שחקר בשו"ת ברית אברהם בשני מילות ביום אחד שלדעתו מדינא הוא דגבי מילה מוקדם הראשון מיומא ס"ב א' דלמא בעידנא דאיתחזאי קמייתא לא איתחזאי בתרייתא אלא ר' יוסי דפסח כו' שמצוה בראשון וכפרש"י דהא כל כמה דלא מטי זמן שחיטת הפסח לא איתחזי קמאי, ואף דבקרבן מ"מ חל הקדישו משעה שהקדיש אבל במילה אין בו שום חיוב עד יום כו', ומ"מ אי נימא דערלה שלא בזמנה מעכבא לאכול בתרומה דבעיא היא ביבמות ע"א גם חיוב המילה חל מיום הלידה אלא דלא מטי זימניה כפסח שהקדישו קודם חצות עכת"ד:

הנה אף דקיי"ל כפשיטותא דירושלמי וכמו שפוסק הרמב"ם בפי"א מתרומות הלכה ז' דערלה שלא בזמנה לא מעכבא מלאכול בתרומה, מ"מ י"ל להתוס' רי"ד בקידושין כ"ט א' דלהכי לא הוה מצות המילה עשה שהזג"ג שעסק ההכנה לצרכי מילת בנו ולהשתדל למולו מוטל תיכף על האב, והרי צריך להביא איזמל ומכשירי מילה מע"ש וכר"ע, ולגבי שני שעירים אנו דנין רק על הנקרבין שהם לפנינו אבל במילה שאנו דנין על האב או הב"ד שעליהם מוטל תיכף המצוה להשתדל למולו והמוהל הוא שלוחם וכהא דר"ה ז' ב' מאורתא חייב לאתויי רק שמחוסר זמן, ובזה מבואר ג"כ ישוב הבלחי"י על קושית הש"כ יו"ד סי' של"ד סעיף ו' ברמ"א דהא כתבו המחבר בסעיף י', די"ל דקמ"ל דאפילו בנולד קודם, וע"כ דסברת רמ"א דבמילה חל מיד החיוב על האב וכהתו' רי"ד, ושוב מצאתי בשו"ת אבני צדק חיו"ד סי' קמ"ד ונדפס גם בנחלה לישראל בתשובה השייכה לסו"ס נ' שהעיר על הבלחי"י מהתוס' רי"ד, ובשו"ת יד אלעזר סו"ס ק"ז דחה קושית הש"ך בסגנון אחר, ובשערי תשובה מגאונים קדמונים בסי' מ' לרבינו האי חייבין למול את בנו כו']:

ובפרט דהכא לא דמי להא דשני שעירים דאף דיעבד אין מעשיו כלום קודם זמנו וכפרש"י יומא ס"ב א', אבל במילה כל תוך ח' שעבר ומל מדינא א"צ אח"כ להטיף דם ברית לדעת המחבר ורמ"א סי' רס"ב ורש"ל וב"ח וכן בכנסת יחזקאל סי' ס"ב ושאר אחרונים שהכריעו כן לדינא דלא כש"ך וגם לש"ך דצריך להטיף דם ברית ולעשות מעשה במה דאפשר אבל מ"מ אהני מעשיו, וביד אלעזר סו"ס ק"ו וקיי"ל ביו"ד סי' רס"ב ורס"ד

דנימול תוך ח' לא מיקרי מילה וצריך להטיף דם ברית, וזה שלא בדקדוק שבסי' רס"ב מפורש דיצא וע' בבה"י ר"ס רס"ב, ואף דלשאג"א סי' נ"ב דלא קיים המצוה כלל וכנחתך הגיד דא"צ להטיף דם ברית וע"ש בסי' נ"ד מש"ש, וכן תמה בצל"ח לפסחים ע"ב וכבר האריכו האחרונים בסתירת זה וע' בהעמק שאלה בשאלתות ר"פ וירא:

ובעיקר הדין בשתי תנוקות העומדים למול כבר העלה בפשיטות בהלכות קטנות ח"א שאלה רמ"ח דאיזה שנולד ראשון נימול ראשון עכ"ל, ובמלחמות לברכות ח' במימרא דרשב"י ומפני שאין זמנו ידוע לכל אמרו במילה וטבילה והזאה כו' שאם הקדים באלו פסול והמאוחר אינו מפסיד כלום שאין הקדימו מצוה וזמנה כל היום עכ"ל:

ומה דפשיטא לכבודו דאם קדם האב של אחד מהם ומל המאוחר בלידה שהוא בנו הרי זה זריז ונשכר כחולין פ"ב א' עכ"ל, והרי לש"ך יו"ד סי' ט"ז ס"ק י"ח דלכתחלה אין לעשות כן כשלקחו מאדם אחד ולט"ז ס"ק ט' דהיינו כפרש"י דזריז שהקדים בעצמו שלא יבא לידי איסור אבל בקנו מאחד חוטא מיקרי שגזל זכות הראשון, ובפרט לגבי מילה דלא שייך בכה"ג משום זריזות כיון דליכא חשש מכשול שזמנה כל היום ולא שייך משום זריזין מקדימין כיון דמוטל עליו בשליחותיה דאב את המוקדם בלידה שמוטל להקדים חיוב המצוה לנולד בראשונה ולא דמי להיכי שהקדימה מצד הלקיחה:

ואולם לענין אחת שלא בזמנה ועיין בשו"ת יד אליהו סי' מ"א שהתנוק שזמנו קבוע קודם דחביבה מצוה בשעתה רק דכשהובא התנוק שזמנו נדחה א"צ להמתין, ולא העיר משאר הטעמים שנזכר בשו"ת ברית אברהם הנ"ל דבזמנה דוחה שבת ומצוי ותדיר וגם דראוי שיוקדם בתחלת זמנה וכרש"י ברכות כ"ח א' בתפלת מוסף ומנחה וכ"מ במ"א סי' רפ"ב במילה שלא בזמנה דהחיוב לעלות לתורה בשבת שקודם המילה ומ"מ מי שהיה המילה בזמנה בשבוע זו דמוקדם וע"ש בבר א במפתחות מדברי ראנ"ח שהובא בש"כ יו"ד סי' אל ש"ה ס"ק י"ב, וע' בשו"ת ארץ צבי חא"ח סי' כ"א בעובדא דידיה שהעיר ג"כ מדברי היד אליהו הנ"ל:

ומה שכתב כבודו לדמותו ג"כ להא דיומא דאם היה המובחר יביאנו אף דמצוה בראשון, ונהי דהתם הא' נדחה לרעיה ולכן י"ל דיברור המובחר, מ"מ הא בדף ס"ב מדמה הך דקופות דאיירי רק לענין קדימה לשלוח השעיר עכ"ד, ושם נשמט הציון שכן גם בתוספתא פסחים פ"ט הלכה ד' ובירו' פ"ו וע' בתוס' פסחים צ"ו ב', ועכ"פ פשוט לענין קדימה דעדיף מי שתלה עיקר חיוב המצוה בזמנו דהא לר' יוסי דמצוה בראשון בנאבד קודם חצות וכרש"י יומא ס"ד א' וקודם לכן אבד הראשון ומש"ש ס"כ א' קודם או אחר חצות על נמצא קאי, ומ"מ אם השני מובחר יביא ואף דשניהם עומדים בשעת שחיטה:

ולכאורה נראה דהרמב"ם מחלק בהכי להיכא דהא' ניתן לרעיה שפוסק בפ"ד מק"פ הלכה ו דאיזה שירצה יקדים ובברייתא דקופות בפ"ב משקלים הלכה ז' פוסק כר' יוסי, והכ"מ בשם הר"י קורקוס והלח"מ נשאר בצ"ע דבפ"ה מיו"כ הלכה ט"ו דפר ושעיר יו"כ כו' ונמצאו הראשונים קודם שקרבו אלו יקרבו הראשונים וירעו השניים, הרי שפוסק כרב פפי משמיה דרבא דסבר כר' יוסי, והלח"מ נדחק בסתירת דהרמב"ם דרב סבר כרבנן והוא נגד הגמ' דלקמן ס"ד א' דרב סבר כר' יוסי דמצוה בראשון, וכבר השיגו החכ"צ בסי' מ"ה דמ"ש הרמב"ם בפסח דאיזה שירצה יקריב שלמים דסובר דבע"ח אין נדחין גם בזה ואיהו עצמו קרב שלמים וכמפורש בתוספתא ר"י אומר כו' ואם היה השני מן המובחר יביאנו והב' ירעה עד שיסתאב וימכר ויביא בדמיו שלמים לששה עשר, וכה"ג מתרץ במרכה"מ, ועדיין אינו מספיק וכמו שתמה ג"כ בתפארת הצבי בחלק כרם שלמה בחידושיו ליומא ס"ד בדפי הס' כ"ה ע"ב והאריך בזה דאף אי נימא הא דבקופות סובר ר"י דמצוה בראשון ואף דכאן שוין לענין הקרבה משום דבעידנא דאיתחזי קמייתא לא איתחזאי בתרייתא מ"מ למה סתם הרמב"ם בפסח דמקריב איזה שירצה והלא בנאבד הראשון לאחר חצות ג"כ לא איתחזי בתרייתא בעידנא דאיתחזי קמייתא הדין דמצוה בראשון, והח"צ בעצמו כתב בסוף דבריו דאף כשהשניה קרבה קרבן גרוע מהראשון לא מהראשון לא אמרינן שוב מצוה בראשון גם לר"י, וע' בבנין אריאל ח"א בבית מועד בחדושי בנו ובלחמי תודה דף ל"ח ע"א בדבר הלכה ובפני אריה מהגר"ל מפלאצק ליומא ס"ד שהאריכו בפלפולם בישוב דהרמב"ם וע' בשו"ת ר"ח כהן חא"ח סי' ט"ז ונופת צופים סו"פ בא בחדושיו לפסחים צ"ז ובקרבן אשם ליומא ס"ה וקהלת יעקב ושערי ירושלים לפסחים צ"ו ב' ושו"ת ארץ צבי חא"ח סי' ל"ו ושאילת שמואל חא"ח סי' ו' ואין רצוני להאריך במה שדשו בהם רבים ולפלפל בדבריהם, ובהגהות הרצ"ה חיות יומא ס"ב א' ובסוף ספרו עטרת צבי בשו"ת סי' ג' בהג"ה במה שהניח הח"צ בצ"ע דהרמב"ם פ"ב מעבודת יו"כ שלא הביא הדין המבואר בברייתא דאם השני מובחר ממנו יביאנו ותמה דבפ"ב משגגות דאפילו שחט הראשונה ונמצאת כחושה מ"מ מצוה במובחר ממנו ושוחטין אפילו בשבת, ולא השגיח בהח"צ סו"ס מ"ה בד"ה רצונך לידע כחה של מצוה מן המובחר צא ולמד ממנחות ס"ד א' ופסקו הרמב"ם בפ"ב משגגות, וע"כ דסברתו דמ"מ היה לו להעתיק גם בזה הא דר' יוסי לאשמעינן דלא נימא מצוה מן המובחר בראשון בהחלט ולא דמי לשתי חטאות כיון דבעידנא דאיתחזאי כו', ובעיקר דהח"צ בסי' מ"ה במי שהכין להדליק נר חנוכה ונזדמן לו שמן אם צריך למשוך ידו מהא

דמנחות הנ"ל, ע' בשו"מ תנינא ח"ג סי' צ"ד בד"ה והנה יום ד' כו' והארתי בחקירה זו במקום אחר בתשובה:

ובשערי תשובה א"ח סי' תקפ"א סוס"ק ג' הביא משו"ת פנים מאירות ח"ב סי' קכ"ה בחלה המתפלל ברה"ש וכיבדו הקהל לאחר ואח"כ נתחזק ונתרפא דתלוי בפלוגתא דחכמים ור' יוסי ביומא ס"ב במפריש פסחו ואבד כו' דלרמב"ם דפוסק כחכמים דאיזה מהן שירצה יקריב וא"כ הכ"נ אף ששניהם שוים במעלה הרשות ביד הקהל לבחור מהם איזה שירצו, ואליבא דכ"ע אם השני מוחזק יותר בחסידותו אבל בחלה בער"ה ובחרו בשני בעיו"ט ובינתים נתחזק ונתרפא לא דמי לפסח דבשעת בחירה אחר חצות היה ראוי לפסח ובכה"ג אפשר דלא יודחה הראשון ממקומו, וע' בתו' יומא י"ג ד"ה ראשון חוזר לעבודתו עכ"ל, ואין הפמ"א לפני רק מהשע"ת שהביאו בקצרה ודבריו אינם מבוררים לכל מעיין, דמלבד מה שבנה יסודו מדהרמב"ם פוסק כחכמים דאין זה עולה להת"צ הנ"ל שהכריח דפוסק בשלימות כר' יוסי בנדחה אחר לגמרי וכנ"ל, אלא שגם עיקר דבריו באו סתומים שהרי הביא בעצמו מהתוס' יומא י"ג בנדחה מחמת אונס דראשון חוזר לעבודתו, והרי התוס' קאי אהא דאמר ר' יוחנן הלכה כר' יוסי באירע בו פסול ומינו אחר תחתיו וכתבו דלא הוה הלכתא למשיחא דנפ"מ אפילו בזמן הזה לפרנס הממונה על הצבור דכשיעבור האונס חוזר לשררותו, וא"כ מה ענין זה למפריש פסחו ואבד והפריש אחר תחתיו כו', דכאן שהאחר מוחזק במצוה זו ונזדמן לו אונס ממילא דכשעבר האונס חוזר לעבודתו, ומכש"כ מה שמחלק להיכי שהשני מוחזק יותר בחסידות דגם לר' יוסי אם היה שני מובחר ממנו יביאנו, דודאי גם בקרבן יש חילוק בזה דהא אפילו כחוש ומצא שמן הימינו מצוה מן המובחר עדיף, אבל לענין מינוי פרנס וחזקת מצוה אין להעביר אדם מחזקתו שהוחזק בה בכל גווני וכיון שמה שמינו לאחר היה מחמת אונס פשוט דהראשון חוזר לעבודתו:

ונראה דסברתו דבכה"ג לא שייך משום שהחזיק במצוה שאין רשות להעבירו אף שיש יותר הגון ממנו דאף דגם בעבר מחמת אונס חוזר לשררותו היינו דוקא כעובדא דר' יוסי דמיירי שאירע בו פסול שלאחר שיעבור הזמן שנסתלק הענין שעבר מחמת זה חוזר לשררותו, וכן מחמת אונס כעובדא כר"ג וכירושלמי פ"ו דפסחים תניי היה בדבר שהעבירוהו רק עד שיפייס לר' יהושע, משא"כ באונס מחמת חולי שמינו אחר רק על אותה שעה כשהגיע זמן חיובו ברה"ש דאף שעדיין השני לא החזיק בה וזה נתחזק ונתרפא וכב"ב קמ"ב ע"א דמרפיין בידיה מעיקרא כיון דהרשות אז ביד הקהל למנות אחר על אותה שעה ולכן באומדנא דמוכח כשהוא צדיק יותר ודאי דאמדינן דעת הקהל

כשמינוהו על אותה שעה שהיה בדעתם למנותו בכל גווני על אותה שעה ואף שיתחזק הראשון, ועיקר סברתו דמינוי על אותה שעה יש ביד הקהל לבחור אחר ואין בידו למחות בהם אף כשנסתלק האונס גם על אותה שעה, משא"כ אם היה המינוי על משך זמן מיוחד שאין בידם לסלק חזקתו, ומסתבר דגם באותו יום לא מהני רק ע אותה תפלה שהגיע זמן חיובה ולא מהני לסלקו מחזקתו אם עבר האונס לבחרו גם על תפלה שלא הגיע אז עדיין זמן החיוב, ועכ"פ כיון דליכא בהא דין מי שעבר מחמת אונס ממילא עולה יפה הדמיון להפריש פסחו ואבד והפריש אחר תחתיו כו', וממילא ניחא ג"כ מה, שמחלק להיכי שהיה המינוי בער"ה קודם שהגיע כלל זמן הראוי לעבודתו, ואף דבסו"פ הוציאו לו ע"כ דמיירי אפילו בנמצא קודם חצות וכפרש"י וע' בטו"א מגילה כ"א ע"ב בד"ה בג' קופות דאפילו אי הפרישו קודם חצות נמי במשמע מדתני סתמא והפריש אחר תחתיו ואפ"ה אמרי רבנן איזה מהן שירצה יקריב ולא אמרינן הראשון משובח יע"ש באריכות, וע' בשו"ת פרשת מרדכי חא"ח סי' צ"ג שהאריך בדין הפמ"א אודות התוקעים הקבועים אחד ביו"ט א' והשני ביו"ט ב' ובשנה דיו"ט א' בשבת וכתב דהשני נדחה, ובשו"ת רמ"ץ חא"ח סי' ב' בדמהרי"ק שורש קי"ג בהוחזק ביתו לבהכ"נ דאין הקהל יכולין לשנות וכגיטין ס' דמערבין בבית ישן משום חשדא למאי דקיי"ל כר' יוסי דיקריב הראשון ובפרט למהר"י קורקוס וכמובא בפ"ד מק"פ דדוקא בנאבד הפסח דבטל חשיבותו ס"ל לרבנן דיקריב איזה שירצה, וע"כ כיון דאפילו הבית משובח מהראשון אין לשנות, והא גם ר' יוסי מודה בהיה השני מובחר דאין מצוה בהראשון יעש"ב ובסי' י"ג אות ב', [ולאחר כמה שנים מזמן שהשבתי בזה הענין הגיע אלי מכתב מהרב דקלימאוו ר' מנחם לעווין שהפליג לתמוה בהפמ"א שכתב דלכ"ע אם השני מוחזק יותר בחסידות וכו', ולפמש"ל יש מקום לדבריו וכפי שביארנו למעלה אשר לא רציתי להאריך יותר בזה מחמת שאין ספרו תח"י רק מהעתקת השע"ת וכנ"ל]:

ובירושלמי פרק הוציאו לו הלכה ד' איזה מהן משתלח כו' וע"ש בשיורי קרבן דהרמב"ם השמיט דין זה, ואף שבבבלי פליגי בה ר"פ ורב שימי דכיון דסובר כרב דשני שבזוג שני יראה דאין בע"ח נדחין א"כ אין משתלח אלא ראשון ואף דהתם לא כיפר בראשון בזוג ראשון כו':

סימן לד

ובענין קריאת פרשיות התוכחה שנוהגין לפייס בממון לפחות בערך שיעלה בתוך השבעה קרואים ולפעמים שלא זימנו השמש ואיכא ג"כ טרחה דצבורא להמתין:

ואמינא עוד דיש חששא בהנשכרין שלפעמים אינו יודע כלל לקרות אפילו קריאה משובשת שאינו עולה למנין שבעה וכריב"ש סי' ד"ר והרא"מ בשו"ת מים עמוקים סי' י"ג וע' במ"א סי' קל"ה ס"ק ה', וגם שנראה כשכר שבת ע' בא"ח סי' ש"ו ובשו"מ תליתאה ח"ב סי' קע"ו ובחמישאה בחלק יוסף דעת סי' ט', וע' בשו"ת צ"צ סי' נ"ו לתרץ מנהג המקומות להתחיל בתוכחה מהקללות בעצמן ע' במ"א סו"ס תכ"ח ובשו"מ תנינא ח"א סי' מ"ת ובס"ח סי' תשס"ו ובמאורי אור בחלק עוד למועד בתקון בהלכות ס"ת דף קס"א ע"א וחלק בן נון מהד"ב לא"ח סי' קל"ה דף קמ"ה ע"א, ובשו"ת יהודה יעלה חאה"ע סי' ע"ר שיפה הורה לקרוא ללוי שרוצה לעלות לתורה בפרשה תבא דבמקום שלא רצה אחר לעלות וכדמוכח ממ"א סי' קל"ה ס"ק ט"ו, ובמ"א סי' תכ"ח בשם כנה"ג שבמקומו נהגו שהחכם עולה לתוכחה:

ובשו"ת הר הכרמל חא"ח סי' י"ב דאין להשהות ולטרוח הצבור אלא הש"ץ יקראנו בלא ברכה תחלה וסוף ולהתחיל בפרשה שלפניה ולסיים בשל אחריה דעיקר הברכה משום כבוד צבור כו' ובתוכחה בתו"כ שהיא בתוך שבעה קרואים יש להעמיד על תקנת המשנה דהעולה קודם מברך לפניה ולא לאחריה וילך למקומו ואח"ז יקרא הש"ץ פרשה התוכחה ויסיים בפרשה שלאחריו ויברך לאחריו וכו':

וע' בט"ז סי' תכ"ח ס"ק ה' וע"ש בעקרי דינים ליישב בפשיטות ומ"ש מהפמ"ג במש"ז סי' תכ"ב וצ"ל תכ"ח במ"ש על הט"ז וע"ע בט"ז סי' קל"ט ס"ק ג' וסי' ק"מ ס"ק ג', וע' בראש יוסף מגילה ל"א ב' ר"ל אומר לפי שאין אומרים ברכה על הפורעניות שמיישב דהמשנה בתענית מיירי כו' וגם דר"ל לא אמר על המשנה כו', וכבר הרגיש בזה התויו"ט מגילה פ"ג משנה ו', וכיוון לזה גם בטו"א למגילה ודחה זה ולא זכר ג"כ מהט"ז ותויו"ט, וע' בח"ס חא"ח סי' ק"ע בד"ה וראיתי כו' ולא זכר שכבר נתעוררו בזה קמאי וכנ"ל, ולכולם אשתמיט הירושלמי מגילה סו"פ בני העיר אין לך טעון ברכה לפניו ולאחריו אלא שירת הים ועשרת הדברות וקללות שבתו"כ ושבמשנה תורה כו' יע"ש ובסופרים פי"ד הלכה ג' ובנחלת יעקב אות ג' שכיוון ג"כ לזה בישוב קושית הט"ז ושכ"מ באבודרה"ם שאפילו בימי המשנה היו מברכין קודם הקללות ולאחריהן, וכ"כ בתנא תוספאה בחדושיו בהתחלת ספרו למגלה פ"ב הלכה י"א:

ומה שהביא בעקרי דינים דלא אשכחן המחייב לשנות מדי שבת בשבתו פרשה א' ומקומות יש שמשלימין התורה בג' שנים וכרמב"ם ר"פ י"ג ממגילה (וצ"ל מתפלה), והרי שם כתב המנהג הפשוט שמשלימין בשנה אחת כו', ויש מי שמשלים בג' שנים ואינו מנהג פשוטי וכונתו למ"ש במגילה כ"ט ב' אלא למ"ד צו את קרבני מי מיתרמי בההיא

זימנא אין לבני מערבא דמסקי לאורייתא בתלת שנין, וא"כ אדרבא מפורש דבבבל היה המנהג הפשוט כן גם בימיהם, וא"כ אין שום מקום לפליאת העקרי דינים על קושיתם, וע' בשו"ת דברי דוד סי' כ"ג ול"ו ומים רבים חא"ח סי' ח', ובמאירי למגילה ובהגדה פירשו למה אין מפסיקין בקללות על שם אל תעמוד בדבר רע ר' יהושע אמר על שם עמו אנכי בצרה אמר הקב"ה אינו בדין כו', והוא בסופרים פי"ב הלכה ב' ושם אמר ר' לוי אונו דין כו' אמר ר' יוסי בר אבין לא מטעם הזה אלא שיהא פותח וחותם בדבר טוב, וע' בתוס' ברכות ל"א ע"א בד"ה שכן וכה"ג בכ"מ וע' באו"ח סי' קל"ח בהג"ה ובספרי זכ"י בהשמטות לסוף ברכות מש"ש באורך:

סימן לה

להרב ר' שמחה זיסיל ברודא בקעלים בדבר שאלתו אם מותר לטלטל הס"ת מבהמ"ד לחדר אחר שבמעשה רב הביא בפשיטות שאין לטלטל בחדר הסמוך לבהכ"נ:

א **הנה** במרדכי סו"פ קמא דרה"ש והג"א פ"ק דברכות ואו"ח סו"ס קל"ה דאין מטלטלין ס"ת רק משום אדם חשוב, וכירושלמי יומא ר"פ ז' וסוטה פ"ז הלכה ו' וע' בספרי זכ"י יבמות ק"כ ע"א שרמזתי עליו, וע' בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג סי' כ"ג ובשו"ת עדות ביהוסף, ח"א למהר"י אלמושנינו סי' מ"ד מש"ש באורך, ובעקרי דינים חא"ח סי' ל"ד אות י"ג שהמביאים מביתם ס"ת לסוכה לקרות במקום שמתפללין שם אפשר לקיים המנהג אם כל אנשי הסוכה יעלו הס"ת וילכו אחר התורה, עד הסוכה דאז אין התורה הולכת אחריהם וכו':

ובפר"ח א"ח סו"ס קל"ה דמהירו' אין ראיה כלל אלא היכא דאפשר שילכו אחר התורה אבל בחבשין בבית האסורין אפשר דניחא לס"ת לילך אצלם שיצאו חובת היום וקריאת ס"ת ולענין דינא צ"ע עכ"ל וע' בשו"ת מהר"ם מפאדווה סי' פ"ח שר"ל דוקא גדול התורה ולא תקיף וממונה לשררה, ובא"ח סי' רפ"ב ס"ג בהג"ה מאו"ז בעשיר גדול וגדול הדור כו' וע' בשמואל רבתא פרשה כ"ד וסוכה מ"ז א' ובהגהותי ובזוהר פרשה אחרי ע"א ב' אמר ר' אלעזר האי דאמרו חבריא דאפילו מבהכ"נ לבהכ"נ אסור וכש"כ לבי רחוב או לבית רחוב אמר ר' יהודה בגין דיתערון עליה ויתבעו רחמי עלמא וכו', ובמשנת חכמים מחאגיז המעלה ה' ו' אות רי"א שכ"מ מהזוהר וכו', ובמאורי אור בחלק באר שבע בהלכות דף ל"ו ע"א ובמקום שמתפללין ואיכא ס"ת באותה בית שיקראו בה מוטב להעמידה קודם תפלה בחדר שמתפללין וכו' עש"ב ובדף ל"ה ע"א ובחלק עוד למועד במה"ב לא"ח בהלכות ס"ת בדף ק"ס ע"א ע"פ השו"ע והזוהר אסור לטלטל ס"ת גם באותו

חצר מבית לבית וכמ"ש מירו' סופ"ז דסוטה דמשני מנהג בית דוד שהיו בא' גדולים דשרי והלא לשכות היו בעזרה שהיו משמרות מתפללין וקוראין בלי ספק היו כמה ס"ת רק שהביאו מן הלשכה עכ"ל, ואולם בפירוש המיוחס לרש"י בדה"י א' סי' ח' כ"ט וזהו שמפרש בסוף מגלת ירושלמי ג' ספרים מצא עזרא כו' ומ"ש וקיימו דברי השנים סובב על עזרא וכנה"ג וסייעתו שהסכימו אתו, ובמתני' מ"ק ח' סע"ב וע"ש ברש"י ד"ה אפילו בס' עזרא ס"ת של עזרא ואני שמעתי עזרה בה' ופי' ספר מוגה היה בעזרה שממנה היו מגיהין כל ספרי גולה, וכן גירסת הרמב"ם בראש הלכות ס"ת הלכה ב' ומגיהין אותו מספר העזרה וע"ש בכ"מ לא ידעתי מנ"ל הא, וע' בהקדמת באור הר"י וויס לדה"י בחלק הפועל בהג"ה א' שהאריך., וכן גירסת הרמב"ם פ"ז מס"ת הלכה ה' ובהלכות יו"ט פ"ז הלכה י"ג ומלכים פ"ג הלכה א' שגורס ג"כ בספר העזרה בה', ורש"י ב"ב י"ד ב' ספר עזרה היינו ס"ת של משה שקורין בו בעזרת פרשת המלך בהקהל וכה"ג ביו"כ, והיינו דלמ"ש בר"פ בא לו דבהכ"נ היה סמוך לעזרה ולא בעזרה ממש וכנ"ל, ובתוס' ב"ב י"ד א' בד"ה שלא יהא יוצא כו' לא מצינו בסדר יומא שהיו מוציאין ס"ת מן קה"ק יע"ש ובס' היחש לכתב אשורי בראשו במכתב הב' מהרצ"ה חיות שתמה דבמשנה מבואר דס"ת שקורין ביוה"כ היה מס"ת שבהר הבית ולא מן ס"ת שבארון וע"ש דמשם אין ראיה רק שקורין בעזרה וי"ל דהך ס"ת שבהיכל הביא אתו כה"ג מקה"ק ונתנו לאחר במשך העבודה וכשהוצרך כה"ג לקרות בסדר היום נטל חזן הכנסת מאיש שהיה הס"ת בידו ונתנו לראש הכנסת, וע"ש בהערה ב' מהמחבר שכונת רש"י דר"פ בא לו במ"ש חזן הכנסת בה"א הידיעה שהיה מבית זה סמוך לעזרה בהר הבית ולא שהיה הספר מונח בתוכו, ולא העירו מהא דסופרים וכל הנ"ל ואכמ"ל יותר בפרט זה, וברמזי א"ח סי' קל"א לא יטלטל ס"ת רק במיחד לה מקום לכמה ימים, ובסי' קל"א ליתא רק ליום או ליומים, ובמאורי אור הנ"ל בחלק באר שבע בקריאת ס"ת בהלכות בדף ל"ד סע"ב בהג"ה בסוף מפנים יום ויומים ובעו"ה רבים מקילים נגד הש"ע ומאן דחזא עונש טלטול ס"ת בזוהר שומר נפשו ירחק וגם האבל מוטב להתפלל בלא קריאה, וכ"מ בש"ע יו"ד סי' שד"מ סי"ח אפילו לכבוד הנשיא אין מביאין ס"ת ובתקנת עזרא אינו רק בצבור, וכונת רמ"א אדם חשוב משתעי ברישא בר"ה ויו"כ וכן במקורו בירו' דמשתעי ביו"כ, ואפילו שאין מנין אחר בבהכ"נ מוכח שם שהולכין אח"כ לבהכ"נ לקרות בס"ת, אכן נראה בשמחת תורה שמביאים היחידים ס"ת שלהם לבהכ"נ לכבוד התורה שרי כסוטה מ"א שהיו עושים כך להראות חזותן לרבים, והא בסוטה ל"ט שהיו מביאין ס"ת לבהכ"נ פרש"י בסוכה ט"ז שהיו באותו חצר וגם זאת כתב מפני שימור עו"ג הוכרחו לכך ע"ש דמוכח להדיא, גם

בחצר בהכ"נ מבי כנישתא אחריתא אסור בלא חששא וכפשטא דלישנא דזוהר פרשה אחרי אפילו מבי כנישתא לבי כנישתא מכש"כ לבני רחוב, וגם מוכח מדהתם בש"ע גם בכפר שאין מנין בבהכ"נ אין למחות שילכו אצל האבל שמבטלין בהכ"נ, אף שיש לדחות דהתם דוקא לכבוד הנשיא, עכ"פ א"צ שיהיו כל העם בשעת תפלה דהוי מצי לילך עשרה לבהכ"נ אע"כ ניחום וכבוד אבלים אין לדקדק בביאת בהכ"נ רק באין ס"ת מוכן בביתו ילכו אח"כ לבהכ"נ לקרות, וע"ש בחלק בן נון במה"ב לא"ח סי' קל"ה בדף קמ"ח ע"א והכ"נ נראה בט"ב עדיף מאבל יחיד לענין זה כיון דאבילות דרבים ומשמע בתו' במו"ק שלא טוב לילך לבהכ"נ, וע"ש בדף כ"א ע"ב מוכח שמביאים ס"ת לכולם דאל"כ בטל קריאת ט"ב ברוב עם ומוטב להכין בעט"ב וכן בפרשה זכור כמ"ש המ"א, ובשו"מ רביעאה ח"ג סי' כ"ה שהתיר להביא ס"ת ל"א שרצה לעשות הקפות בביתו בש"ת ולא ידע קודם שמיני עצרת אם יהיה לו מנין והתיר להביא הס"ת בלילה דמבעו"י אפשר דהוה כמכין מיו"ט לחבירו, וגם שזה האיש היה גברא רבא דלמרדכי באדם חשוב שרי וכירו' תמן ע"י שהם גדולים התורה מתעלה על ידם ולמהרי"ט בחידושיו לקידושין ל"ב דיש חילוק בין לומדי תורה לגברא רבא דעדיף מס"ת, ובמכתב לחזקיה בשו"ת סו"ס ז' בדף ל"ד ע"ב בד"ה הן אמת כו' שהביא בשם צפיחת בדבש סי' ס"ב שכתב בתו"ד בד"ה אלא דאעיקרא כו' אע"ג דלהזוהר אסור להוציא ס"ת ולטלטל ממקום למקום מ"מ מאחר דבש"ס ופוסקים מבואר להיפך עבדינן כתלמודין וע"ש מהב"י בההיא דברכת תפילין דאפילו להקל עבדינן כהתלמוד, ואינו תח"י לעיין עליו באיזה אופן הבין שמחולקים בזה והארכתי במק"א בהאי כללא:

ומה שהביא מעלתו שמה שקורין על הבימה היינו דוגמת המזבח שהיה באמצע כמבואר ברמב"ם, וזכרונו הטעהו ממה שראה בחת"ס חא"ח סי' כ"ח כיון שאנו מחזיקין הבימה שבה קורין פרשת הקרבנות כמו מזבח שמפני כן מסבבין הבימה בחג הסוכות כמו שסיבבו המזבח, ואותו מזבח שעמד בהיכל לפני קה"ק שהוא מזבח מקטר קטורת היה עומד באמצע הבית מכוון בין מנורה לשולחן כמבואר ברמב"ם עכ"ל, ואולם אין לזה באור ובזכרוני שכבר העיר מזה בצופה שנת ט"ו גליון ה' במאמר וזאת ליהודה ובכ"ח מחברת ט' באגרת י"ד מיב"מ אשר כעת איננם לפני לעיין בדבריהם שהעירו ג"כ בשינוי מקום המזבח דמזבח הפנימי היה באמצע ההיכל ולא באמצע הבית, וגם דהמזבח שהיו מסבבין היה מזבח החיצון שהוא מזבח הנחושת ולא מזבח הקטורת העומד בפנים וא"כ אין שייך בזה הטעם שמסבבין אותה שבימות שלנו שעומדים במקום הפנימי שלא היו מסבבין אותו ומזבח החיצון שהיו מסבבין לא היה עומד באמצע, ורק דנקיט הטעם על

העמידה באמצע במזבח הפנימי ושאנו מסבבין אותה בחג הסוכות כמו שסבבו למזבח החיצון, וע' בנוב"י מה"ק חיו"ד סי' פ"ו במה שדימה מהרי"ל מצות סנדק למקטר קטורת שהוא מזבח הפנימי יותר היה לו לדמות למזבח החיצון שהיה מקריב קרבנות כו':

ובעיקר סברת מעלתו שניתן שיעור קבוע לחשיבות לפי ערך דורות הקודמים וכרא"ש פ"ק דנדרים שמנסין לו כמה זימנין ולא אשכח טעותא, ולפי דבריו לא יועיל שום חשיבות לגבי ס"ת ואפילו מומחה ומתיר נדרים ביחיד שמבואר בח"מ סי' ג' ויו"ד סי' רכ"ח שאין לנו עכשיו מומחה כזה, אבל פשוט דאף שלא נמצא בזמנינו שום חשוב כערך אחד מהם, מ"מ החשיבות מה שהוא באותו מקום לפי הזמן שהוא מתכבד וחשוב בעירו רק מצד תורתו דמהני לשיטת הירו', ובפרט כשיודע להסביר לפעמים דבר מעצמו ולשאת ולתת בסברא והוא מהמיוחדים במקומו ומוחזק לסמוך להלכה במה שמחדש מדעתו והתורה מתכבדת בו מבני אדם שבמקומו, וכיון דאיסור הטלטול משום כבוד התורה מ"מ הוה כבודו ג"כ כבוד התורה דמתקיים העשה דכיבודה מה שמביאין אותה לקרות למי שמכובדת על ידו מבני אדם לפי הזמן והמקום, דלגבי ריש גלותא היה להם דין אדם חשוב ומבואר בכל הש"ס שהיו שואלין תמיד מהאמוראים בכל ספיקותיהם וכסנהדרין ה' א' שהנשיאים שבא"י היו מלמדין תורה ברבים וראשי גליות היו ממונים לרדות וע"ש בפרש"י וב"ח טח"מ סי' צ"ז, והיכי שמביאין הס"ת לכבוד הת"ח שנוהגין כבוד מצד תורתו כשרוצה להתפלל שלא בבהמ"ד שאינו יכול לכוון בתפלתו עם הצבור ואפילו מצד שאין בידו להשיג לפרקים לעלות לתורה או שאין לו מקום חשוב בבהכ"נ לפי כבודו או לקבוע מקום היכי דהוה גריס וכדומה, דאדרבא איכא בזה ג"כ עשה דכבוד התורה כשבועות ל' ע"ב דעשה דכבוד התורה עדיף וכפרש"י דאת ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח, ובירושלמי סוף ברכות דריש אותו ואת תורתו, והיינו דכוונה אחת לתרויהו ועד"ש בסופ"ק דב"ק שהניחו ס"ת על קברו ואמרו קיים זה מה שכתוב בזה, ולא שייך כאן דאי אמר לא בעינא כו' וככתובות מ' ע"א וע' בתוס' סנהדרין י"ט ע"א, דבת"ח אף אי מוחל על כבודו ואינו מקפיד בזה מ"מ איכא המ"ע כיון שידעינן שזה כבודו וכמ"ש בספרי זכ"י ליבמות ו' בד"ה מאי לאו כו' בישוב קושית התוי"ש דל"ל קרא לגבי כיבוד אב באמר לו לחלל שבת משום דאתה והוא חייבין בכבודי, ולא קאמר משום דאי אמר לא בעינא כו', וכן על קושית האחרונים בד"ה שבועת העדות האי עשה כו' דכבוד התורה עדיף, דבזה אין נפ"מ אף אי אמר לא בעינא דמ"מ איכא עשה דכיבוד (וכמו שהארכתי בתשובה להלן סי' ס"ז אות ג'), ושוב מצאתי כעין זה במקנה קידושין ל"ב א' בד"ה מניח אני כבוד אבא שאני ואבא כו' דיש מקשים דל"ל קרא דאם יאמר האב שאינו רוצה מי

איתא לעשה כלל ולק"מ דדוקא התם כשהוא מתרצה אינה מצוה כו' אבל לגבי כיבוד דגוף המצוה היא השלמת רצונו של האב אין סברא לומר שלא ידחה משום דיכול האב לומר לא בעינא שזהו עיקר העשה להשלים רצונו יע"ש באורך, וכבר הקשו כן התוי"ש בכתובות מ' ולפ"מ שכתבתי הדברים מבוארים יותר במורווח וע' בשו"ת מנחה בלולה מהר"ש מסלאנים דף ס"ט ע"ב וע"ג, ובנדרים ס"ד שרי למימר צומ"ר אנא באתרא דלא ידעי כו', ורק דמזה אין ראיה דהוא ג"כ משום שלא יזלזלוהו וכריב"ש סי' ר"ח והובא בכ"מ פ"ה מת"ת דגם בת"ח שכבודו מחול מ"מ לענין בזיון אינו רשאי למחול וע' בספרי זכ"י לברכות י"ב ובסוף המסכת בהערה על שמות בניו דר"פ משש"ב, וע' במ"א סי' תכ"ו ס"ק ג' ובט"א מגילה כ"ז בד"ה אל תקרא משנאי כו' ובזכור לאברהם ח"א חיו"ד אות תת"ח אם מותר למחול על בזיונו וע' סו"ס רמ"ג דאם הוא בפרהסיא אסור וע' בכנה"ג סי' של"ד הגהות ב"י אות ק"ג והרחיד"א בחסדי אבות פ"ו דקכ"ה מתשובת חו"י סי' כ"ה דאם מפורסם בחסידות שרי למחול וע"ש עוד ואכ"מ להאריך:

ובשבות יעקב ח"א סי' י"א וז"ל דהא כבוד וקדושת ת"ח עדיף אפילו מקדושת ס"ת עצמה כסוף מכות כמה טפשאי וכו' דאלו בס"ת כתיב וכו' ודחה דהר"נ בפ"ק דקידושין בישוב סוגיא דהתם דהק"ו בקימה בס"ת מלומדיה, והעלה דבקידושין היינו שראוי ללמוד ממנו כיו"ד סי' רמ"ד ושאינו יכול לחדש דבר מעצמו, אבל במכות קאמר דאתו רבנן ובצרי חדא דקאי על הני שבידם להוסיף לחדש דבר מעצמם דהני ודאי עדיפי מס"ת וכנ"ל, ועד"ש בסופ"ק דע"ג לאחר שעמל בה נקראת תורתו, והיינו מצד חשיבות תורה שבע"פ להבין טעמי התורה וע' בפתיחת ספרי זכ"י דף ג' ע"ג מ"ש בזה, ועד"ש בחלק היכי דמי אפיקורס דאמר מאי אהני לן רבנן, ואף דודאי מצד הת"ח בעצמו החיוב לכבד התורה ולקום מפני הס"ת כשרואה אותה ועד"ש אני ואתה חייבין בכבודי, כיון דכל חשיבותו שחייבין לעמוד מפני הת"ח רק כשלומד התורה ומקיימה, מ"מ לגבי אחרים למד בק"ו לכבד הת"ח שבא כבוד התורה. על ידם שבזה מתכבדת ג"כ התורה כשמכבדין לת"ח היודעים לחדש בד"ת ולפרשה שמחזיקים התורה וכהא דאמר דאתו רבנן ובצרי חדא שלולא הם היה, בטל כבוד התורה שהיתה נשארה בלא פירוש וכמ"ש חביבין ד"ס יותר מיינה של תורה, דמה"ט כתב הדרישה בהלכות ס"ת דהאידנא מצוה בקניית ספרים קודם לס"ת כיון שאין רגילין ללמוד בס"ת ויע"ש בט"ז, ודמי לענין קימה בפני ת"ח שא"צ שידע דבר הלכה בכל מקום ששואלין אותו ושיהיה ראוי לחדש בכל דין ודין רק דכשיודע לשאת ולתת עדיף כבודו יותר להשבות יעקב, ואין ענין לזה הא דסוף הוריות כשהנשיא נכנס כו', כי לא גמיר אמרינן ליה מי ימלל כו', דשם רק לענין מינוי

הנשיא על כל הת"ח, וגם למאי דקיי"ל דמפני חומשים א"צ לקום מ"מ אפילו בפרשה אחת כשנכתב כדין ס"ת צריך לקום וע' ריטב"א למ"ק כ"ה על פרש"י ולאו בס"ת ממש דבעינן בזרוע ומ"מ קשה הדבר שיהיה אדם חשוב כס"ת כו' והנכון כפרש"י דמקיימי מצות עכ"ל, ורש"י פרק האורג כתב כפר"י וע' בשו"ת חיים שאל ח"א סי' י"ב, ובמהרי"ט בחידושיו לקידושין ל"ב שיש חילוק בין לומדי תורה לגברא רבא דעדיף מס"ת ובשו"מ רביעאה ח"ג סו"ס כ"ה וכנ"ל, וצריך לחלק מהא דאסור לישב במטה שס"ת עליה וכן בהא דר"פ מי שמתו על גבי חמור וירכב עליהם שנוהג וכו' וכעובדא דר"א במנחות ל"ב, וע' בבית ישראל דרוש א' ושו"ת יד אליהו סי' ד' שפלפלו בישוב קושית הר"נ ובשו"ת כנסת יחזקאל סי' ז' וביע"ד ח"ב דרוש י"א דף ס"ב ע"ג בדפוס זולצבאך בד"ה באמת ובדברי שאול בדרוש הספד בדף מ"ד ע"ב ומאיל המלואים הלכות ס"ת סי' רפ"ב ר"פ מ"ט ובאות ב', ויתכן עוד בהא דמפני לומדיה כו' דהיינו כשאין משנתו סדורה לו בע"פ ללמוד מעצמו שאין חשיבותו רק שעוסק בתורה ולחד מ"ד אין תלמיד רשאי לעמוד מפני רבו בשעה שעוסק בתורה, וי"ל דהיינו טעמא מפני דהתורה דיליה וכקידושין ל"ב ע"ב משלמדה וגרסה היינו שיודעה בע"פ, משא"כ כשאינו לומד רק מתוך הספר, ובפ"ק דמכות י' מי אוהב בהמון לו תבואה וכו' יע"ש ובירו' חגיגה פ"ב מצילין תיק הספר כו':

ב **ובשו"ת** רמ"ץ חא"ח סי' ט"ז נשאל כשיש פתח אחד נגד פתח בהמ"ד השייך למי שדר שם ולוקחין הס"ת לקריאה מבהמ"ד ומטלטלין דרך הבית הוא הפארהויז המפסיק בין ביתו לבהמ"ד והכל גג אחד וכבר נהגו כן בפני כמה רבנים ולא מיחו בידם, וכתב כיון דמעיקרא נתיסד שיתפללו בהבית הזה ויביאו הס"ת דבה"מ לקרות וגם אין הפסק בין הבית לבהמ"ד כ"א ערך ד' אמות ועל הרוב פתח הבה"מ פתוח נגד פתח הבית ושומעים קדיש וקדושה א"כ נחשב הכל כבית אחד וע"כ יניח להם מנהגם עכ"ל, ודבריו בלי יסוד וכמש"ל שיש מקום להחמיר גם מבית לבית באותו חצר וכדמשמע ג"כ לכאורה מהירושלמי שאסור רק כשהביאו מן הלשכה, ומה שכתב עוד דלדינא אף בלי צירוף טעם הנ"ל נראה דצבור כאדם חשוב ושרי להביא להם ס"ת בשעת הקריאה וע' רשב"ם ב"ב ק' ובסא"ז מביא לשון הראב"ד דחפצי רבים כחפצי שמים המה, ולשון הרשב"א הובא בב"י יו"ד סי' רכ"ח שרוב העיר אצל יחיד כב"ד אצל ישראל, והתם לכוף את המיעוט להכנס בתקנתם אבל לענין חשיבות אף שאינם רוב העיר חשיבי כאדם חשוב, ואף דבהגמ"י פרק האומנין דגם ג' מיקרי רבים וע' בח"מ סי' של"ד וסמ"ע ס"ק כ"ב, מ"מ לענין שיחשבו כאדם חשוב בעינן רבים ממש כנידון דידן שמתאספין כמה מנינים להתפלל שם ונקראים צבור דהא בטוש"ע א"ח סי' קל"ה דהחבושין בבית האסורין אין

מביאין להם ס"ת, והלא בודאי יש שם עשרה דהא בלאו הכי אין קורין בס"ת וע"כ דלענין זה לא חשיבי כצבור במנין אחד כ"א ברוב עם עכ"ל:

ואף דדחיקא ליה לפרש בחבושין בבית האסורין שהיו שם ביניהם מנין עשרה בלי צירוף הבאים שם מנין עשרה ולקרות דלענין זה לא חשיבי כצבור כ"א כשמתפללין כמה מנינים, וזה לא מסתבר כלל ואיזה גבול יתן לזה להקרא צבור דמ"מ רוב הצבור מתפללין בבהמ"ד הקבוע, ומה שכתב מהסמ"ע סי' של"ד דתלתא חשיב ג"כ רבים, ט"ס ואולי נתחלף לו בשיגרא ההיא דסי' שט"ז ס"ב בהג"ה, מרשב"א ומהרי"ק שלא יהיו בני ביתו מרובים כו', וכן במרדכי פרק האומנין שאין להשכיר רק כמנין ביתו ע"ש, ואולם בגיטין מ"ו א' וכמה רבים ר"נ אמר ג' ר' יצחק אמר עשרה, וכן פוסק הרשב"א ורא"ש ור"נ ובש"ע יו"ד סי' רכ"ח ס"א כרב נחמן, וע' רש"י חולין קל"ח א' רבים הוא שלשה וע' בב"ק כ"ד א' וע' בכ"מ פ"ה מאיסורי מזבח סוף הלכה ז' ואמרינן בירושלמי דף מ"ז ע"ב דרבים היינו שלשה ולא ידעתי למה השמיטו רבינו, ובפ"ז מנזירות ופ"ט כל מקום שנאמר רבים שלשה, ובפרש"י יהושע סי' ג' י"ג ימים רבים שלשה, וע' רש"י כריתות ב' ע"ב ד"ה ריב"י היא משום דהני טומאות הרבה כו' וע"ש בנר תמיד, וביומא פ"ז א' ע"ש בכפ"ת כל המזכה את הרבים ובתו' יבמות ק"ט ע"ב בד"ה מהד"ת תימה דאמרינן פרק בתרא דיומא כו' כל המזכה כו' והלא משנה היא אבות פ"ה דמכח הא דיומא שמעינן דמזכה את הרבים לאו היינו כל ישראל אלא אפילו לב' או ג' מיקרי רבים כההיא דתנן בגיטין כל נדר שידעו בו רבים וכן הנודר על דעת רבים וכן חטאת גזולה שלא נודעה לרבים דהני כולהו הוי ב' או ג' וכו', ובשער אפרים הניח דרש"י בצ"ע מגיטין ל"ה ב' ברבים נודרת בפני עשרה, והרי תלמודא השתא לשנויי לר"נ קאי דסובר לקמן מ"ו א' דרבים היינו ג', וע' בשעה"מ פ"ו משבועות הלכה ז' בישוב דרש"י בשיטת הר"נ נדרים ס"ה א', ובנצח ישראל בחידושיו מיישב ע"פ התו"כ פרשה מצורע יכול רבים עשרה וע"ש בק"א לפי שעשרה סוף כל המספרים וא"כ ר"י גופיה לא דריש הכי אלא בזבה משום דמקיש לימים ולכן להדירה ליטול כתובתה עדיף בעשרה שבודאי אין לו הפרה אבל מ"מ חיישינן מספק גם בנדר בפני ג', אבל לגבי זבה מספק היה חושש לחולין בעזרה וגם אין לשרוף תרומה וקדשים בנגיעתה וצריך ההיקש לימים יע"ש באורך ובתו' סוכה ה' שהביאו ג"כ התו"כ וע' בהתורה והמצוה פרשה מצורע אות קפ"ו, ובירו' פרק הנזקין סוף הלכה ו' וכמה הם רבים כו' ר"ל שלשה בני אדם וע"ש במה"פ וע' בשו"ת בנין ציון ח"א סי' קע"ב דהוא ושנים עמו ובייש לא' מהשוק מסתבר דהוה רבים כמו

בטומאה דרה"ר ספק טהור היינו כו' יע"ש ובש"ך יו"ד סי' קמ"א בשם בה"ב דלענין חשדא ב' מיקרי רבים כריש ברכות:

ואמנם עיקר הסברא דבמנין עשרה כשבאים להתפלל לא גרע מאדם חשוב ניתן לאמרו מצד עצמו כיון דהוי עדה לכל דבר שבקדושה, ויש לצדד גם היכא דליכא אדם חשוב בתורה מ"מ כיון דיש עליהם שם צבור כשהם בעיר קטנה וכפר ומסתבר דגם בעיר גדולה לא, גרעי מאדם חשוב וכשו"ת הרשב"א ח"א סי' קט"ו דלא יהא כבוד צבור קלה מכבוד צורבא מרבנן, והרי בהוריות י"ג א' אמרינן דשעיר ע"ג קודם לשעיר נשיא מ"ט האי צבור והאי יחיד, ואין להשיב מדברי אגדה דרה"ש ח' ע"ב וריש ע"ג דמלך נכנס תחלה לדין אב"א דלאו אורח ארעא היא לאוקמא מלכא אבראי כו' וע"כ לא מסתבר שיחלקו הלשונות בדין זה, ורק דלענין לדונו יש להקדימו משום כבודו דהוא ג"כ כבוד הצבור בזה שלא להניח מלכם מאבראי וכמ"ש ומלכם בראשם, אבל לענין כפרה פשיטא דאלימא זכות הרבים ממי שנתמנה להנהגתם לחשיבותו מכחם, וגם י"ל דתליא בהא דערכין פ"ק אי פרנס לפי הדור או דור לפי הפרנס ואכמ"ל, ובכ"מ סופ"ו מת"ת דרבים חשיבי נמי כת"ח, וגם דכל בי עשרה שכינתא שריא ובירו' עירובין פ"ק הלכה ו' וכמה מחנה אלהים עשרה, וראב"ע בראשית סי' י"ח ח' בתפלת אברהם שגם זה הפסוק יחזק ידי אמונתנו שאינה בפחות מעשרה, ולכן כשהעשרה אומרים לקבוע מקום לתפלתם ואין בידם ס"ת אחרת רק מבהמ"ד מסתבר דמותר להביא בעבורם שיוכלו לקבוע שם תפלתם, וההיא דב"א החבושין שמביאין להם ס"ת ע"כ מיירי דהמה יחידים רק שיבואו ג"כ אחרים בעבורם להצטרף אתם במקומם ולהתפלל בעשרה דכיון דהקביעות מקום לתפלה הוא רק בעבור היחידים לבדם ואין המקום מיוחד לתפלה של רבים וממילא כשיביאו הס"ת מיחזי כאלו היה הטלטול רק בעבור היחידים לבדם דלא שייך כאן משום כבוד הצבור שאם לא נתיר. בעבור היחידים בעצמם לא היו נאספים שם להתפלל העשרה למקום בלתי מכובד שחבושים שם ב"א, ובעקרי דינים חא"ח סי' י"ד בשם זרע אמת סי' ל"ז בנאבד מפתח היכלות של ביהכ"נ להביא ס"ת ממקום אחר מלהתיר לשבור הדלת ע"י א"י בשבת ואף דמקלקל איסור דרבנן והוה שבות דשבות במקום מצוה, ושהמגיה בטל אורות שדא נרגא בפסקיו ואינם תח"י לעיין על דבריהם:.

ובשו"ת בית שלמה קמא חא"ח סי' ל"ד נשאל בנידון הס"ת שמחזיק בבית התלמוד ובש"ק מוכרחים להתפלל בבית הגדול שדר בו עם אשתו ובדוחק יוכלו לילך לחדר שס"ת שם, והשיב ג"כ להתיר מפני כבוד הצבור לטלטל הס"ת למקום שמתפללין הצבור לקרות בתוכו בפרט שהוא רק מחדר לחדר בבית אחד רק שישגיחו שהמקום

בחצר שדרך שם נושאין הס"ת יהיה נקי, ואף דמהירו' מוכח דאף טלטול ממקום למקום בעזרה עצמה היה אסור אי לאו משום כבודו דכה"ג, אבל רש"י במתני' ר"פ בא לו פירש דבהכ"נ היה בהר הבית סמוך לעזרה וא"כ י"ל דכל שהוא בתוך בית א' מותר לטלטל מחדר לחדר, ובלאו הכי י"ל כיון דהתירו בירו' משום כבוד כה"ג או אדם חשוב וכש"כ מפני כבוד הצבור, והרי ביומא ע' דמשום הכי קורא בעשור בעל פה משום כבוד צבור, [וראייתו זו אינה מוכרחת כ"כ דהא בירו' קאמר בפרק בא לו הלכה א' דהתירו לענין דילוג מפני שהוא סידורו של יום הכי נמי לענין לקרות על פה כיון דשייכי אהדדי, וע' בתו"י יומא ע"א והארכתי בתשובה במקום אחר], והא דמקשה בירו' מטלטול הס"ת היינו משום דבלאו הכי היו צריכין לילך לעזרת נשים לקרות ומשני מפני כבודו של כה"ג, שנראה שהס"ת הולכת אצלו וכעין זה התם ס"ט סע"א, ונראה ראיה לזה מיומא ע' וסוטה מ"א שכל או"א מביא ס"ת מתוך ביתו וקורא בו להראות חזותו לרבים ובפרש"י דלאחר שגמר כה"ג לקרוא פרשה בברכותיה כל אחד מן הצבור מביא ס"ת מביתו לעזרה כו' להראות חזותו של ס"ת ונויו שטרח להתנאות במצות, ולפרש"י בסוטה דביו"כ בעצמו הביאו, ואיך הותר לטלטל ס"ת מביתו לשם וע"כ טעמא דמשום כבוד רבים שרי: **והנה** ממה שלא העיר כלל מהא דהחבושין בבית האסורים שאין מביאין ס"ת אצלם, וע"כ דפשיטא ליה החילוק בין מנין הקבוע לצבור, ובשו"ת דברי יעקב סי' ס"ח נשאל ג"כ במי שמנהג מקומו לטלטל בשבת לחדר אחר דרך הפארהויז אשר שניהם תחת גג אחד, והביא ג"כ דברי הבית שלמה ותמה עליו דמלבד שאין הדבר נוגע להצבור בכלל אלא לכל יחיד בפ"ע ובכה"ג לא איקרי מצוה דרבים שנתיר בזה משום כבוד הצבור, ע' בארעא דרבנן אות ע"ט דדוקא תפלה בצבור מיקרי מצוה דרבים דצרכי צבור אהדדי לעשות המצוה, משא"כ בלולב שכ"א מצותו וא"צ לחבירו וכמ"א סי' תמ"ו דדוקא שופר שהיחיד מוציא את הרבים י"ח מיקרי עשה דרבים אבל, לא במצוה שרבים עושין כ"א לעצמו ואין אחד מוציא את חבירו, ולא כט"ז א"ח סי תרנ"ה ס"ק ב' דלולב מיקרי עשה דרבים, ובלאו הכי לא דמי דשם התירו כדי לחזק ידי עושי מצוה דיש להתיר בכה"ג אף באיזה דברים שלא מן הדין כשו"ת מהרי"ק סי' י', ומ"מ העלה שהדבר נכון מצד עצמו דכל שהתירו משום כבוד כה"ג או נשיא (צ"ל אדם חשיב) דהא דמביאין לבי ר"ג היה להם רק דין אדם חשוב, כש"כ משום כבוד הצבור דעדיפא והביא ג"כ מהא דהוריות י"ג ע"א והאריך קצת בזה:

ובעיקר ראייתו של הבית שלמה מסוטה מ"א ע"א שמביא כל אחד מביתו וקורא כדי להראות חזותו לרבים, כבר הבאתי לעיל אות א' מס' מאורי אור בחלק באר שבע ובחלק

בן נון שהביא ראיה זו לענין שמח"ת וט"ב יעש"ב ובנוב"י תנינא חא"ח סי' ק"ט נשאל אם טוב לילך בעת צרה מעצירת גשמים לבית הקברות ולבקש רחמים ולקחת עמהם ס"ת ובזוהר פרשה אחרי שע"י כן מתעוררים נפשות המתים, הקבורים שם לעורר רחמים ואם יש בזה משום איסור לועג לרש ופלפל דבאחיזה לחוד לא שייך משום לועג לרש, ורק שלשון הרמב"ם בהלכות ס"ת פ" ה"ו משמע לאיסור, וראייתם מהזוהר הלא שם מבואר שאם הספר חסר רק וי"ו אחת מן שוסעת וכמעט שגרמו חורבן גדול ולכן חלילה לעשות כן יע"ש, ובאמת בר"נ רפ"ב דתענית מפורש ודאמרינן למה יוצאין לבית הקברות היינו שהיו נוהגין שיוצאים לבהכ"נ ובוכין ומתריעין אבל לא שיוציאו את התיבה וס"ת לבית הקברות, וכ"כ הרמב"ם פ"ד מתענית שלא כמנהג מקצת המקומות שמוציאין את התיבה לבית הקברות, ובחדושי אנשי השם צ"ע דבזוהר פרשה ויחי דף קי"ט ואחרי דף ל"ב משמע כפשוטו שמוציאין התיבה עם ס"ת, וע' בשו"ת תשב"ץ ח"ג סו"ס ג' דלהניח ס"ת על גבי קברים בלי ספק שאסור משום לועג לרש כדאמרינן לא ילך בבית הקברות וס"ת בזרועו ובפ"ק דב"ק ובפרק אלו מגלחין וכו' יעש"ב, והגם דאם היו נוהגין ביום התענית לקרות בצבור בבית הקברות בעשרה אפשר דלא היה חשש מצד טלטול ס"ת כיון שיש שם עשרה דהוי צבור שקורין שם וכמש"ל מתשובת הרשב"א וכה"ג, אלא שמ"מ זה בודאי אסור לקרות שם משום לועג לרש וע"כ היינו רק לאחוז הס"ת בלבד בלא קריאה דיש לחוש לאיסור טלטול הס"ת מדינא ולהזוהר מותר שגורם התעוררות ולבקש רחמים שמצד זה מתעוררים העם יותר וממילא שגורם שיבקשו הקבורים שם רחמים, ומ"מ אין לעשות מה שלא נמצא בש"ס ופוסקים להתיר טלטול ס"ת לחוד לגרום התעוררות מצד זה ובפרט שאין ללמוד מדורות הראשונים כמו בחוני המעגל שעג עוגה ונשבע שאינו זז משם עד שירדו גשמים, ואשר בדוגמת זה היה גם ענין הבאת הס"ת למקום הקברות שיגרום זה שיענו בתפלתם, וכל זה לבני עליה כמותם ולא ליתמי דיתמי כמונו שחלילה לנו לזלזל בקדושת ס"ת לטלטל במקום שאסור לקרות בה וע' בריטב"א רפ"ב דתענית דודאי דלהתפלל אסור משום לועג לרש כו':

והנה הב"ש הרגיש שרש"י ביומא שם פירש, שמעיו"כ הביאם שם, היינו אי ירושלים היה רה"ר ויש עירוב והוצאה ליו"כ, וע' בעירובין ק"א ובתו' פסחים ס"ו ד"ה תוחב, אבל פירושו דחוק דהא קאמר ואח"כ כל אחד מביא ס"ת מביתו, ע"כ נכון יותר פרש"י בסוטה שפי' דאתיא כמ"ד אין עירוב והוצאה ליו"כ או בזמן שהיה, מותר לטלטל בירושלים עכ"ל, ובשו"ת אורין תליתאי סו"ס ע"ז בחידושיו לכריתות י"ד זאת אומרת עירוב והוצאה לשבת ולא ליו"כ ופלא בעיני על פרש"י בסוטה מ"א בהאי דמכאן ואילך

כל או"א מביא ס"ת מביתו ופרש"י דקסבר אין עירוב והוצאה ליו"כ, וקשה דלפ"ז היאך עבדו ביו"כ שחל בשבת כו' וגם דרש"י סותר פירושו ביומא ע' דמעיו"כ הביאום לשם וציין לעיין מה שפלפל בספרו דברי משה קמא סי' ע"ח, ואין הס' תח"י לעיין עליו אם העיר על ענין טלטול ס"ת, וכבר הקדימם בסתירת דרש"י בתשובה מאהבה ח"א סו"ס י"ט וסי' כ' וע"ש תשובת הנוב"י בסי' כ"א ומש"ש עוד בסי' כ"ב כ"ג כ"ד לפלפל בישובו וע"ש ח"ב סו"ס רמ"ד בחא"ח בד"ה ומה שרצה ובשו"ת מים חיים חא"ח סי' כ"ב אות ב' מש"ש ע"ד הרש"א ובקול קול יעקב ליומא ע' ובשו"ת גור אריה יהודה חיו"ד סי' כ"ד שהעיר ג"כ מסוטה מ"א להראות חזותו לרבים ובמאורי אור בחלק בן נון לסוטה מ"א בדפי הס' קפ"ב א' ובבנין ציון ח"ב סי' קט"ו, ובשו"מ רביעאה ח"ג סי' ב' בד"ה והנה הא דאמרו כו' יע"ש שנדחק בישוב סתירת דרש"י ביומא וסוטה אם היו מביאין הס"ת מעיו"כ דאיך טלטלו הס"ת מביתם לעזרה דאסור אף בקריאה חייבית כא"ח סי' קל"ה סי"ד ומכש"כ שלא היתה הקריאה רק להראות חזותו ולכך פרש"י ביומא דמעי"כ הביאו וכמ"ש בסו"ס דאם הכין לו מקודם יום או יומים דמותר, איברא דלמא היה ההיתר לטלטל משום דזה מיחשב כבוד להס"ת להראות חזותו שנעשה בהידור ובזה מדוקדק דרש"י דגם הבעלים מתפארים בזה וס"ל דכל כה"ג אסור לטלטל ס"ת בשביל זה דאף שכתב בתשובת הרשב"א ומבואר ביו"ד סי' רמ"ט סי"ג בהג"ה דזה מדת ותיקין לכתוב שמו לזכרון וע"ש בנקה"כ, אך דזה יכול לעשותו בביתו ולא יצטרך לטלטל ס"ת להראות בעזרה לרבים שנעשה בהידור וס"ל לרש"י ביומא דזה לא מיחשב לצורך הס"ת, אבל בסוטה דפירש דמראה נוי הס"ת ולא חזותו של עצמו וא"כ שוב מותר אף ביו"כ עצמו לטלטל הס"ת יע"ש שהאריך עוד וכתב דמחוורתא בישוב דרש"י כמ"ש למעלה עכת"ד: **ואין** דבריו נוחים כלל בזה דלא גרע מהא דב"מ ל' ע"א לצרכה ולצרכו מאי יע"ש בתו' דבספר אמרינן דקורא בהן אע"ג דצורכו הוא כמו צורכה כו' יע"ש ובפסחים כ"ו ב' בלא אפשר וקא מכוון והרי אמרו שיעסוק בתורה ובמצות אפילו שלא לשמה וכפסחים ס"ד ב' מעיקרא כי עביד אינש אדעתא דנפשיה, וכיון דמ"מ היה מראה חזותו לרבים בעזרה שהס"ת מקלף ודיו נאה וסופר אומן דזה מיחשב כבוד להס"ת כשב"א מתפארים בהידורה וממילא דמותר לטלטלה משום זה עצמו אי אין עירוב והוצאה ליו"כ ומכש"כ בנ"ד שלולא כן לא היו קורין בס"ת זה כלל, וע' בישועות יעקב א"ח סי' שמ"ט ס"ק ג' מה שכתב בישוב סתירת דרש"י דסוטה ויומא:

גם מה שכתב בשו"מ דמשום איסור הטלטול פרש"י ביומא שקבעו לה מקום מקודם בעיו"כ, וא"כ ממילא היה להתיר מטעם זה גם ביו"כ דמסתמא הכינו ג"כ מקום בעזרה

להניח הס"ת ולא מסתבר שקבעו לה מקום מקודם יו"כ ושביו"כ טלטלוה מיד לביתם, דהרי זה מיחשב יותר קביעות מקום, כשהניחו אותה במקומה גם לאחר שהיו קורין בה על אותו יום דהעיקר תלוי באם שעושים שם מקום קבוע לס"ת דשרי וכמובא שם במ"א ס"ק כ"ב וכמ"ש מפורש בשו"ת מהר"ם מפדוואה סו"ס פ"ח דלייחד תיבה וארון לא עלה על לב שום אדם לאוסרו כי אין בו פגם לס"ת מאחר שמיוחד לה ארון ועמוד להוציאה ולהכניסה ואין הפרש לב"ה של עראי או של קבע עכ"ל:

ומ"ש בעירובין פ"ו ב' ששכחו ולא הביאו ס"ת וכפרש"י בחצר אחרת היה והא מביאין דרך חצר שאינה מעורבת, אך בפרש"י סוכה ט"ז ב' ובהגהת רש"ל שהיה דרכם להצניע ס"ת בביתם מפני העו"ג ואותו הבית שהניחו לתוכו היה בית אחר שבחצר ביהכ"נ כו' יע"ש, ועכ"פ מבואר מהרש"י בסוטה שמותר לטלטל הס"ת כדי להתנאות בה דהא גופא מיחשב הידור מצוה וכיבוד ס"ת, [וע' במ"א סי' ש"ו ס"ק ח' להסוברים דאפילו שבות דשבות אסור במקום מצוה דקשה מעירובין צ"א ע"א דבשעת הסכנה היו מעלין ס"ת מגג לחצר לקרות בו, וצ"ל דאין מדמין בשבותין זה לזה, וזה מוכרח גם להכה"ג דשבות א' מותר והרי שם קאמר והעלינו ס"ת וע"י ישראל אסור אפילו איסור דרבנן ואי דהוה ע"י עו"ג, דוקא היכא הוה הס"ד דליכא איסור כלל להעלות מחצר לגג, וע"ש בא"ר שהקשה מתו' גיטין ח' ע"ב דאין למדין ממילה להביא ספר ע"י עו"ג וכתב ואפשר דכוונת התוס' ללמוד בו ובעירובין מיירי לקרות בצבור, וע"ש במחצית השקל דדוקא בשעת הסכנה התירו שלא תתבטל הקריאה לגמרי, והתו' והרשב"א מיירי דשכחו להביא ס"ת לבהכ"נ שלא התירו משום פעם אחת וע' בכתב סופר חא"ח סו"ס מ"ו שהאריך לפלפל]:

ואמינא מלתא בזה במה שחידש בשו"ת שאג"א סו"ס ק"ח שהכריח הדין דהואיל ומתוך ביחד לא אמרינן דהואיל לא אמרינן אלא בכה"ג דאופה מיו"ט לחול דאי מיקלע ליה אורחים האפייה שריא להדיא בלא טעמא דמתוך שהרי אוכל נפש ביו"ט שרי, אבל הוצאה לצורך דבר מצוה גופא כגון שופר ולולב לצורך תקיעתו ונטילתו דלא שרי אלא משום מתוך בשלא לצורך מצוה לא שרי אפילו מה"ת משום הואיל כו', דאי אמרינן דשלא לצורך מצוה נמי שרי משום הואיל, כיון דאי אפשר להביאן להתיר הוצאת שופר ולולב שלא לצורך מצוה אלא ע"י מתוך והואיל כולי האי לא אמרינן כו', א"כ לצורך מצוה דרבנן אי אפשר להתיר הוצאתם משום מתוך לחוד כיון דאין בו אפילו קצת צורך מה"ת כו', ולכן בלולב לאחר הנטילה לצורך נענועין שבהלל אסור להוציא לרה"ר כיון שאינו אלא מדרבנן יעש"ב:

ולפ"ז יהיה אסור להוליכו בתחלה לביהכ"נ דרך רה"ר לצאת חובת המצוה שהרי אפשר ליטלו בביתו ולצאת י"ח, ואני אין רצוני ללחום את המושל ולהכנס בעיקר החקירה לפלפל אי אמרינן מתוך והואיל ביחד, וע' בטו"א חגיגה י"ח ע"א באבני מלואים (בדפי הס' ל"ד ע"ג) שהעלה דאמרינן מתוך והואיל ביחד, וע' בשו"ת רע"א סי' ה' בד"ה אינם כו' דבשאג"א כתב בפשיטות כו' ודוחק לומר דתרתי לא אמרינן הואיל ומקלעי אורחים ויהא יותר מדין מתוך כו' יעש"ב, וע' במשנת חכמים ביבין שמועה הלכות יס"ת בדף י"ג ע"ד בד"ה גם, ובעמודי אור סי' כ"ט אות ח', אבל נ"ל לצדד דכיון דעושה משום חביבות המצוה להראות חזותו לרבים שיש לו לולב נאה דזה מיחשב ג"כ בכלל זה אלי ואנוהו להתנאות לפניו במצות כמו לענין עשיית סוכה נאה ולולב נאה וע' רש"י ותו' ב"ק ט' ע"ב ואכ"מ להאריך מענין לענין, וע' בסוכה מ"א ע"ב ובפרש"י ד"ה הוה מצלי כו' כשהיה מתפלל היה לולבו בידו משום חיבתו עליו היה מתפלל בו,, והכ"נ כשמוליכו לבהכ"נ להתהדר בו ואף שהוא לצורך הנענועין כל זה מיחשב בכלל התנאות והידור מצוה, ובשאג"א סי' נ' דאע"ג דאית בהו מצוה משום זה אלי ואנוהו לא מחללין עליו שבת אלא על המעכבין בלבד אבל בחול ודאי חוזר עליהן אע"ג שאין מעכבין משום התנאה לפניו במצות ואע"ג דאבא שאול דריש לה התם הוה בדומה לו מה הוא רחום וחנון כו' מ"מ אפילו את"ל דאבא שאול פליג אחכמים הא קיי"ל הלכה כרבים, ועוד דע"כ דאבא שאול מודה דואנוהו להתנאות במצות אלא שמוסיף למידרש דליהוי דומה לו נמי דאתי דאל"כ מאי פריך עד כאן לא אמר ר"י התם כו' אבל הכא דבעינן זה אלי ואנוהו כו', וע"ש דאי אכתי אע"פ שפירש איכא משום התנאה לפניו במצות אע"ג דלא מעכב את המילה חייב לחזור עליהם וכמו שמילה עצמה דוחה הכ"נ משום הידור מצוה כמנחות ס"ד היו לפניו ב' חטאות כו' שחט כחושה ואח"כ שמינה פטור ולא עוד אלא שאומרים הבא שמינה לכתחלה ושחוט כו' וע"כ דכיון דפירש אתחלתא היא לרבנן הכ"נ ליכא משום התנאה לפניו יעש"ב, וע"כ דהוה מה"ת לדחות השבת, וע' בתו' תמורה כ"ג א' בד"ה דרבי סובר ובשו"ת בית אפרים חיו"ד סי' ס"א שדהש"א צ"ע וע' שו"ת מהר"י הכהן תנינא חא"ח סי' ה' ובשו"ת בית שלמה מהד"ב סי' קל"ח וקמא א"ח ח"א סי' ח' וסי' פ' אות י' במ"ש על הש"א ובשו"ת חסד לאברהם חא"ח סי' י"ד בדף י"ד ע"א ואגודת אזוב המדברי בחדושיו לשבת קל"ג ע"ב בדפי הס' קי"ז ע"א סוד"ה אמנם ובעולת שמואל סי' ק"א ובמשנת חכמים פ"א מיס"ת הלכה י"ג ביבין שמועה דף י"ג ע"ב וע' בשו"מ רביעאה ח"ג סו"ס כ"ח שדחה דשאני עבודה שהותרה בשבת, ובשו"ת חכ"צ סי' מ"ה מביא ג"כ ראיה זו דמצוה מן המובחר כחה גדול אבל אין ראיה לדחות שבת בשביל

מצוה מן המובחר בכ"מ דאינו רק דחוי יעש"ב ובשו"מ תנינא ח"ב סו"ס פ"ו, וע' בשב יעקב חיו"ד סו"ס נ"ג בדף צ"א ע"ג דמשום הידור מצוה דואנוהו הוה דרבנן וע' בשו"ת אור לי סי' צ"ג ובהשמטות לדף כ' ע"ב וראשי בשמים חיו"ד אות ד' (וע' בתשובתי לעיל סי' א' אות ט שהארכתי), ובשדי חמד ח"ב מערכת הכללים אות ז' כלל י"ב, וע' בשו"ת ציוני ח"ב סי' צ"ו דמצוה להחליף יריעה מס"ת שאינה מהודרת כ"כ על אחרת מהודרת ממנה ולגנוז הראשונה מהא דמנחות ס"ד א' והרמב"ם פ"ב משגגות (וע' להלן סי' צ"ו) וכבר קדמהו בראיה זו הח"צ סי' מ"ה שמשיג על השבו"י שאם התחיל כבר להתעסק בנ"ח של שעוה והביאו לו שמן זית שגומר בשל שעוה והביא בשם ס"ח שמצוה להחליף יריעה של ס"ת שאינה כתובה יפה ביפה ממנה, אמנם בשבו"י ח"ב סי' ל' סתר דהח"צ ורק על הראיה ממנחות לא השיב כלל, וע' שו"ת מהר"י הכהן תנינא חיו"ד סי' ל"ט ושו"ת מהר"ח כהן סי' ה', וע' בשו"ת ספר יהושע בפסקים סי' רע"ב ושו"ת יהודה יעלה חיו"ד סי' שי"ב וחסד לאברהם חיו"ד סו"ס פ"ב, וע' בשו"ת ראשי בשמים סי' ד' דהתם במנחות כששוחט השמינה ממילא נפסלה הכחושה הראשונה בגופה ממש אבל בתו"מ ויריעות ס"ת שעדיין ראויות למצותן ויהיו נגנזין לחנם ובטילות מקדושתן הוי ביזוי מצוה וקדושה, אך לענין נר חנוכה של שעוה דלא חל עדיין שם מצוה על הנרות שהתחיל בתיקון קודם שהודלקו דהזמנה לאו מלתא וכשנשארו אח"כ לחול לא הוה ביזוי מצוה כלל יע"ש עוד שהאריך לחלק, וע' בס' מאיל המלואים על הלכות ס"ת סי' ער"א דף ל' ע"כ מהא דר"פ הבונה ובסי' רע"ג אות ה' ובחומת ירושלים סו"ס רס"ו ובנודע בשערים תנינא חיו"ד ר"ב כ"ד וברכי יוסף יו"ד סי' ער"ב וקהלת יעקב לפסחים ס"ד וסוכה ט' בשיטת רש"י דואנוהו הוה מה"ת, ובתו' ר"פ לולב הגזול ותו' מנחות מ"א ב' דאינו אלא מדרבנן וכ"מ ברא"ש ב"ק פ"ק סי' ז' וע"ש בפלפלא חריפתא וכן בב"י א"ח סי' תרנ"ו ורש"א שבת ק"ד ב', ובשו"ת השיב משה חיו"ד סי' נ"א משש"ב דמשום ואנוהו הוה דרבנן, ובמג"א סי' ל"ג ס"ק ז' דקיי"ל כראב"י בגיטין כ' דעיקר התחתון מדרבנן משום דמיחזי כמנומר, וע' בשו"ת אור לי בהשמטות ל"ד ע"ב ר"ס צ"ג בענין דרשת התנאה לפניו במצות אי הוה דאורייתא, וע' בשו"ת ארץ צבי חא"ח סי' ו' וי"ב ובעמק יהושע סי' א' בדף ה' ע"ד סוה"ד וכן בקצירת העומר כו' אלמא דהידור מצוה נמי דחי שבת יעש"ב:

ובשו"ת בית שלמה הנ"ל בהגה"ה מבן המחבר מעירובין פ"ו וסוכה ט"ז במעשה שנעשה בצפורי ואמאי לא הלכו הם אל הס"ת וע"כ דמשום כבוד רבים שרי, וכן העיר בהגהות ציון ירושלים בירו' פרק בא לו וע' בעירובין צ"א ובהגהתו שם, וגם בשו"מ רביעאה ח"ג סי' ב' בדף ג' ע"ב העיר מהא דסוכה ט"ז וכתב ומיהו אין ראיה משם דהיה שעת

הסכנה כפרש"י, וע"ש עוד בסי' כ"ה בדף כ"ז ע"ד מהא דשכחו ס"ת היאך טלטלו בשבת ולא הלכו לבית הלז וע"כ דבדיעבד לא איכפת לן וכפר"ח א"ח סי' קל"ה, אמנם יש הוכחה דשם מיירי להביא הס"ת לבהכ"נ מהבתים דהא מצניעין בבית הבעה"ב כדי שלא ירגישו ובזה ודאי שרי דבהכ"נ זהו מקומו המיוחד לו ודוקא לטלטל מבהכ"נ לבתים דאין כבוד להס"ת הוא דאסור, ושוב כתב לדבר חדש לחלק בין גברא רבא וכבר. העליתי זה בהתחלת התשובה בהוספת באור, ורק שאנו באים לדון להתיר משאר טעמים היכא דליכא ת"ח חשוב בתורה:

ומה שמקשים על הירושלמי שמדמה המרדכי על ב"א החבושים ולאסור טלטול הס"ת אצלם, מברכות מ"ז ב' דמותר משום מצוה דרבים, ולמש"ל י"ל דגם להאוסרים בחבושים דליכא לגבייהו רק יחידים וצריכים לצרף עשרה זולתם דלא הותר רק בשביל עשרה שרוצים לקבוע מקום לצרכם, אבל בעשרה חבושים ביחד בזה י"ל דלכ"ע שרי, ובפר"ח הניח בצ"ע גם בחבושין ובלאו הכי לתו' ר"פ היה קורא שכתבו בפשיטות דמיירי בפרשיות המחוייבין מדאורייתא כמו פרשת זכור כו', וגם לרא"ש בסוגיין דלא מסתבר דמיירי בעשרה כגון פרשת זכור דמשמע דבכל ענין מיירי, מ"מ אין לדחות דברי הירו' מסוגיא דהכא כיון דמ"מ י"ל דהוא מדאורייתא, דבזה י"ל הקושיא דלא הוה בעידנא די"ל שקרא בס"ת זו וע"י הקריאה יצא לחירות כפרק השולח, ורק דזה תליא אי צריך גט שיחרור וע' בשו"ת רע"א סי' י"ג ובכתב סופר חא"ח סי' ל"ה מ"ז ק"ה ושאילת שמואל סי' ז' ועוד כמה וכמה אחרונים שהאריכו בפלפולים וע' בסמ"ע סי' רנ"ו ס"ק ח', וגם דלהפוסקים בטלטול ס"ת דמותר באדם חשוב וא"כ בעובדא דר"א דמותר משום מצוה דרבים היה ג"כ מהאי טעמא משום כבודו, ובשו"ת בשמים ראש סי' רכ"ז דתפלה דרבנן ואין בכחה לדחות אפילו שבות מן השבותין אלא דלרמב"ן כיון שעושה לצורך דבר מה אינו עובר על העשה דלב"ת וא"כ ודאי מצוה זו נדחית לדבר הרשות של עצמו וכיון שאמר שר"א שיחררו לצורך מצוה ושאלו דמאי מצוה יש בזה שדוחה מצוה אחרת ופריק שראה לזכות את הרבים עכת"ד וע"ש בסי' קנ"ח והארכתי בתשובה במק"א, ובשו"ת חו"י סי' קי"ב האריך שאין להקל בשום ענין משום גזירה דרבנן בעסק מצוה ואפילו בביטול מצוה דרבים דהא דר"א לא היה אלא בעשה ול"ת דרבנן אפשר דחמור, וכ"כ התו' גיטין ח' סע"ב לומר להביא לו בדרך כרמלית כו', ובשו"ת עולת שמואל ססי"ג וצ"צ סי' ל"ה דף ל"ג ע"א דלצורך מצוה דרבים כגון שהוליך אתרוגים לזכות הרבים שיקיימו המצוה בשעתה וצריך למהר הליכתם ואף שהעמידו דבריהם לבטל ד"ת בשב ואל תעשה מ"מ יש להתיר ע"י הפקר הבהמות וגדולה מזו מצינו בהשולח ל"ח ע"ב

משום, מצוה דרבים וכש"כ כאן דלכתחלה מחמירין והוי כאי אפשר בענין אחר וסמכינן אהא דנהגו היתר גם ע"י מכירה:

ומיהו בלאו הכי אין לזה סרך דמיון לכאן ממצוה דרבים דוכי אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חבירך ודוקא בהא דר"א שהוא בעצמו עשה המצוה אבל לא להתיר לאחר לטלטל בעבורם, וע' בתו' פסחים נ"ח ע"א ותו' שבת ד' א' ומ"א סי' תמ"ו ס"ק ב', ובזה נדחה ג"כ מ"ש בכנסת ישראל סוכה פ"ג משנה א' בסוף הענין בתקע בשופר של עולה דיוצא כיון דמעל יוצא לחולין כר"ה כ"ח אף דע"י עבירה דמעילה יוצא, ונ"ל דכמו דר"א שיחרר לצרפו לעשרה משום מצוה דרבים וכ"כ שופר דאחר שתקע יכול להוציא הרבים דאין חילוק בין מעשה דאמירה כר"א לעבירה במעשה דשופר עכ"ל, ולפ"ז נסתר זה ורק היכי שצריך בעצמו לצאת בו, ובתפארת יעקב לגיטין ל"ח ב' האריך דהך דעובר בעשה כהא דהתכלת מ"א טצדקו למיפטרי' כו', ובזכרוני שראיתי כן באיזה תשובה דהא דעובר בעשה למ"ד דחובה היינו דמבטל מ"ע כמו בציצית, ושז"כ הר"נ דאינו עשה גמורה כו' וניחא הא דלא פריך בברכות מר"א דס"ל חובה וכתו' סוטה ג' א' וא"ש דבשביל קדושה דרבנן דחי עשה דאורייתא בקום ועשה וניחא גם הא דפריך מתורם מרעה על היפה והרמב"ם פ"ט מעבדים דעובר בעשה והשחרור קיים, ובהשמטות לספרי זכ"י הארכתי דבה"ג סובר כרמב"ן גיטין ל"ח וע"ש בר"נ שהוכיח דלעולם בהם תעבודו לאו עשה גמורה דאי הוה עשה של תורה לא הוה דחינן ליה בשביל מצוה זו להשלימו לעשרה, ולהי"מ שלא אסרה תורה אלא מתנת חנם וכיון דחשיב מצוה הוה כנותן לו דמי עצמו וכ"כ בחדושי רשב"א, ובלקוטי חת"ס סי' פ"ו בד"ה בנ"צ עמוד כ"ה כו' ורגיל אני לומר דרמב"ן דכיון דעשה מצוה הוה כמכר לו כו' והכא מה מרויח במכירה זו להחליף מצוה במצוה דאם לא תמעיט התפלה תקיים לא תחנם אם לא התפלל בי' תקיים לעב"ת ומשני דשפיר מרויח מצוה דרבים במקום מצוה יחידית וכו' יעש"ב ובשו"ת מהר"ם מרוטנבורג סי' כ"ה, ובכתב סופר חא"ח סי' ס"א שהאריך, (וע' להלן בתשובתי סי' ס"ט אות ד'):

וגם דלרמב"ן והובא בר"נ פרק השולח דלעולם בת"ע מדרבנן וע' בספרי זכ"י בחגיגה ג' ב' ולרש"י ר"פ שבועת העדות דעשה דכבוד התורה מקרא דאת ה' אלהיך תירא ולרמב"ם בס' המצות שורש ב' מביא דבה"ג שמנה יראת חכמים למ"ע שאפשר הביאו לזה מאמר ר"ע דאת לרבות ח"ח חשב שכל מה שיגיע מי"ג מדות היא מזה, ועל קושית הרמב"ם דלמה לא מנה השאר שלמד מריבוי דאת האריכו האחרונים, וגם בהא דשבועות דעשה דכבוד התורה עדיף לסמ"ע סי' י"ז ס"ק ה' שחולק על הב"ח וסובר דלרא"ש היה עשה דועמדו אסמכתא בעלמא, וגם דמאי משני הרא"ש דמשום אשת חבר לא היה אלא

מדרבנן וע"כ דועמדו הוה דרשה גמורה רק דמ"מ לא הוה לעיכוב דאין סברא לפסול הפס"ד בשביל שעשו בעמידה שלא כהוגן והא דפרק שני דייני דעשה דכבוד התורה עדיף דקרובו בחיי ת"ח עדיף טפי מאשת חבר לאחר מיתה ויש לדחות עוד ואכמ"ל וע' בסמ"ע סי' כ"ח ס"ק ל"ג (וע' להלן בתשובתי סי' צ"ג בביטול דברי מי שצידד לומר לא"י בשבת להדליק הנר לצורך הלימוד דרבים) ועי"ל דברי הירו' הנ"ל בכמה גווני ואין כדאי להאריך יותר בזה, וע' בשו"ת גור אריה יהודה סי' פ"ד:

ג **וי"ל** עוד דאפילו כשבני בהמ"ד עומדים ג"כ בקריאת התירה מ"מ כשלוקחים באותו מנין ס"ת אחרת לקרות בה א"כ אפשר דזה מיחשב כבודו לס"ת האחרת שיקראו בס"ת השניה בצבור שאלו היו קורין ביחד בבהמ"ד עם הצבור היו קורין בס"ת אחת וכיון שבאותה שעה של עכשיו אי אפשר לקרוא בבהמ"ד בס"ת זו מיחשב כבוד להס"ת האחרת להביאה למנין אחר לקרות בה, ואח"כ מצאתי כזה בעקרי דינים חא"ח סי' ו' אות נ"ג בשם פני אהרן סי' י' במנין קבוע שאין להם רק ס"ת אחת שרשאין להביא ס"ת מבית ממקום שהיא יושבת גלמודה עכ"ל, וכן המנהג פשוט לטלטל הס"ת במנינים מחדר הקבוע לס"ת כשאין קורין ומתפללין באותו חדר של קביעות אה"ק ואף שמתפללין וקוראין באותו בית בחדר אחר וכמש"ל מהא דסוטה מ"א ע"א לפרש"י שמביא ס"ת מביתו לעזרה להראות חזותו לרבים, וכמש"ל באות הקודם לפלפל בזה, ואף דמצד ברוב עם הדרת מלך עדיף טפי להתפלל כולם ביחד ולקרות בס"ת אחת, מ"מ א"כ לא היה להתפלל בשום מנין רק בבהמ"ד הקבוע לרבים וע"כ שזה בלתי אפשרי שאין מקום קבוע לכל אחד ואינו מספיק לכל בני העיר ובפרט שגדול כבוד הבריות שאין לכ"א מקום לפי כבודו או שרוצים להתפלל היכי דהוי גרסי שיש להם שיעורים לאחר התפלה כנהוג ואם מפני המתאחרים לבוא וכה"ג, ובא"ח סי' צ' סי"ח דבבהמ"ד קבוע מצוה יותר מבהכ"נ וע"ש במ"א ס"ק ל"ב ואף דבביה"מ איתא ברוב עם הדרת מלך יע"ש:

ונראה דלפ"ז יש להתיר גם לאחר התפלה ואף בדליכא בתוכם אדם חשוב כשאין הממונין מביהמ"ד מניחין להתפלל ולקרות בבהמ"ד בצבור שכבר השלימו תפלתם שרוצים לקבוע מקום ללמוד שם ואין להם אז מקום להתפלל ולקרות, ובפרט למג"א סו"ס ס"ט בשם המשפטי שמואל שאין לשנים להוציא ס"ת פעם אחרת ולקרות בה במקום שכבר השלימו, ובשו"ת נוב"י תנינא חא"ח סי' ט"ו שהמ"א קיצר בהעתקתו שהמשפטי שמואל לא כתב לדינא רק לקיים המנהג, ואף דלמ"א אין להביא ס"ת לגבי חולה כשאינו חשוב בעירו רק בפרשת זכור שהוא דאורייתא, מ"מ כיון שאין יכולין לקרות בבהמ"ד לאחר התפלה דמי לעובדא דידיה שהס"ת מונחת במקום שאין קורין

בה ולא דמי לחבושין בבית האסורין דאף שאין העיכוב מחמתם רק מצד שהמה אנוסים שלא לבוא לבהמ"ד מ"מ לא מוכחא מלתא כ"כ כיון דאין העיכוב לכל אדם לקרות בבהמ"ד לא מיתחזי כבוד התורה שיביאו הס"ת אצלם ובפרט למש"ל דמיירי שהמה רק יחידים וצריכין לצרף אליהם שאר אנשים שיתפללו אף דלא הוה מקום קביעותם, אבל כשהעיכוב מצד אותו מקום שאי אפשר לקרות דלא שייך לדחות הקריאה בשביל זה, ואף אם הוא באופן שיכולין להתפלל בבהכ"נ ברוב עם דהמצוה יותר גדולה לקרות בס"ת אחת, מ"מ כשלוקחין ס"ת אחרת לקרות וליכא איסור הטלטול כיון דהוא לכבד אותה הס"ת שאין קורין בה באותו בהמ"ד ורק מצד שמוטב היה שיקראו בס"ת האחרת ברוב עם, ולא ניתן לדחות משום כבוד ס"ת זו הקריאה ברוב עם היכי דליכא עיכוב מצד המקומות וכה"ג וכמש"ל, אבל לא מצד איסור הטלטול דליכא ביטול כבוד התורה כשקורין בס"ת זו שמטלטלין אותה, ועכ"פ כשכבר השלימו הצבור קריאתם בבהמ"ד הקבוע לרבים בזה מותר ליקח גם הס"ת שהכל קורין כיון שהעיכוב מצד המקום שהס"ת בתוכה שאי אפשר לקרות ולא דמי לחבושין בבית האסורין שהעיכוב רק מצד איזה סיבה שלולא האונס היו ראויין לבוא לבהכ"נ וכנ"ל, אבל כשאין מקום להתאסף בבהמ"ד שיתפללו כולם ביחד ולאחר התפלה ג"כ אין מקום להתפלל בבהמ"ד הקבוע לרבים ללמוד שיעורם וכדומה דמותר לטלטל הס"ת וכה"ג משכחת בכמה גווני ואין רצוני להאריך יותר:

ובפי' המשניות לרמב"ם פ"ז דסוטה ונתינת הספרים איש ואיש משום כבוד שנאמר ברב עם הדרת מלך, ופשוט שכוונתו דאף דבגמ' קאמר אביי דליכא כאן משום אין חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב דכולהו משום כבודו דכה"ג הוא, היינו דכיון דהחלוקה היתה לכל אחד משום ברוב עם הדרת מלך מה שנתינת ס"ת היה ע"י רבוי אנשים וכיון דהוא רק משום כבודו של כה"ג שנותנים אח"כ לכהן לקרות בה וממילא אין איסור משום אין חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב וכמו שמותר לטלטל הס"ת לת"ח חשוב בעירו שהתורה מתכבדת בו, אבל עיקר הטעם שחולקין לכל אחד היינו משום ברוב עם הד"מ שכ"א רוצה שיזכה בה ורק שממילא היה מגיע כבוד לכה"ג וכיומא כ"ו א' המעלה אברים לכבש כו' מר סבר ברוב עם כו' וקיי"ל כת"ק דלא מיתחזי כמאן דטריח ליה, ומה שכתבו התוס' בסוטה מ' ע"ב בד"ה וש"מ חולקין דאסגן קאי שמקבל ס"ת מראש הכנסת ולא מחזן, ולא ניחא להו כפרש"י ביומא ס"ט א' שכתב בפשטות מדקתני חזן נותן לראש ולא לכה"ג, דזה ודאי הא דחזן נותן לסגן ולא לכה"ג הוא משום כבוד הכה"ג שיטול הס"ת מיד הסגן ולא מיד החזן, אבל מה שנותן החזן לראש הכנסת שלא יצטרך הסגן

ליטול חלק מיד הראש ולזה הוה משמע ליה דאיכא חלוקת הכבוד לתלמוד שהוא הסגן שיתכבד ליטול ממנו שהוא חשוב יותר, ולזה משני דבמה שנותן החזן לראש והראש לסגן הוה נמי משום כבודו דכה"ג במה שהסגן מתכבד ליטול מהראש ולא מהחזן, והיינו כיון דמשום ברוב עם הד"מ שירצה כ"א לזכות בה נעשה ע"י כולם, וממילא מה שנוהגין כבוד גם בהסגן קודם שיגיעו אליו ג"כ הוה חשיבותא לגבי כה"ג שהוא על כולם, אבל עיקר הטעם דריבוי אנשים הוא משום ברוב עם הד"מ וממילא מגיע הכבוד לסגן וכה"ג שהיה באחרונה:

וראיתי בשו"ת מקור ברוך סי' י' בנידון הקפת הבימה בס"ת כמנהגנו בשמחת תורה שהביא ראיה דמשום ברוב עם סגי בשנים שעשאוהו אבל הריבוי יותר אין חשיבות כ"כ דהא העלאת אברים לכבש נעשה רק ע"י שנים וע"כ כמ"ש התוס' לראב"י דשאני פסחים כיון דעוסק במצוה אחרת לא מיתחזי כמאן דטריח ולכן רבים עדיפי אף דסגי בשנים, ואין שום טעם לחלק בין שנים ליותר אי נימא דרוב עם הוה מצוה טפי בכה"ג וכיון דלא מיתחזי כמאן דטריח בשנים ממילא הכ"נ ברבים יותר, אבל באמת לא ניתן להאמר דהש"ס לא קאמר רק דלא מיתחזי כמאן דטריח כיון שהפיוס הוה רק משום שמרובין היו רוצים לעסוק במצוה ואיכא הדרת מלך כשכ"א רוצה להיות זריז במצוה ולא שייך כאן משום דמתחזי כמאן דטרית, והרי קודם שעשאו פיוס כשהיו רצין בכבש היה זוכה אחד בזה ולא חששו משום ברוב עם הד"מ, ואטו יהיה למצוה מן המובחר לחלק ולהעשות המילה בשנים שיהא אחד מל והשני פורע, וע' במנחות ס"ד א' והא קמ"ל דבעינן ג' כהנים משום דברב עם הד"מ, ומבואר היפך דבריו דמשום ברב עם סגי בשנים שעשאוהו, ואין כדאי להאריך יותר בדברים פשוטים מעצמן:

ד **ונראה** דכשבני בהמ"ד מתפללים עדיין בשעה שכבר אותו מנין עומדים לקרות בתורה דלא שייך שאפשר להם לבוא למקום הס"ת כיון שכבר מוטל עליהם בשעה זו חיוב הקריאה וקיי"ל דשהויי מצוה לא משהינן ואפילו היכי שתעשה המצוה יותר בהכשירה וכדאמרינן בגדול עד שיבא ממדה"י אין שומעין לו, וכיון דעכשיו אי אפשר לקרוא בבהמ"ד בלי שיפסקו המתפללין אזי אין מעבירין על המצות דהא הטעם דאסור לטלטל הס"ת דעדיף טפי שילכו המה להס"ת והכא כיון שאי אפשר לא שייך זה, ואף אם אפשר להם לילך למקום אחר שיש שם ס"ת, מ"מ י"ל דהחשש רק על הס"ת שמטלטלין אם אפשר להם לילך למקום שהס"ת שם ואטו ניתן הדבר לשיעורין כשיש ס"ת גם במקום רחוק ועד כמה צריך לחזור ולטרוח אחר הס"ת כמו לענין ליהדר אמיא בתפלה, וה"ה כשצריך להביא הס"ת ממקום אחר שאי אפשר להתפלל שם מחמת שיש שם חולה או

מניעה אחרת דלא שייך הטעם דאין זה כבוד להס"ת מה שאין הולכין שם, כן היה נראה לצדד בזה אם יסכימו בעלי תריסין, ובפרט דגם מצד טרחה דצבור להמתין הקילו גם בתפלת ערבית בזמנו וכה"ג דחשיב דיעבד כיון דטורח להתקבץ עוד הפעם ולא חיישינן לסמיכת גאולה לתפלה וכרא"ש ריש ברכות, וכן בהא דשרי הימנייה דלא מטרחינן ליה דהוה כדיעבד.

אלא דמ"מ י"ל דהיינו כשהיתה ההתחלה בהיתר כגון שהיו בני בהמ"ד עומדים אז באמצע התפלה כשהתחילו להתפלל יחד בחדר הסמוך, או שעדיין לא התחילו אז להתפלל בבהכ"נ שהיה אפשר לבוא לבהכ"נ לקרות בתורה ולשוב לאחר הקריאה לחדר הסמוך שלא להתפלל בב' מקומות, אבל כשהתחילו באותה שעה שעומדים להתפלל בבהמ"ד ושהיו בבהמ"ד מקומות המספיקים לכולם דהוה כהתחילו באיסור לרשב"ם פסחים ק"ז ב' בד"ה סוף דאם מתחיל על סמך שיומשך לזמן איסור צריך להפסיק דהוה כהתחיל באיסור, וע' בשאילת שמואל חא"ח סי' כ"א שהאריך:

ואולם אין זה ענין לכאן דהתם יהיה הפסק מצד הזמן שלא יוכל לגמור בזמן היתר אבל הכא שהיה אח"כ רק מצד עיכוב הס"ת מהטלטול כיון דחיוב הקריאה לא חל עדיין עד לאחר התפלה ואף שלאח"כ יהיה מוכרח לטלטל הס"ת ולהביא אצלו כיון שיהיו עומדים אז בבהכ"נ באמצע התפלה דאמרינן אין למצות אלא שעתן וכרז"ה רפ"ק דביצה וע"ש במלחמות ובספרי זכ"י בתשובה לשבת כ"ב ובחידושי ליבמות ה' ע"ב בד"ה והנה יע"ש בדפי הס' ע"ד ע"א וע' רמב"ן בהא דריש ביצה ומודים שאם שחט וכו' ומותר לצאת בשיירא או ביום קודם השבת ואף דאח"כ בודאי יחלל שבת מחמת אונס, ובט"ז יו"ד סי' קי"ז ס"ק ד' בשאלה בדבר הנחירה אע"ג דבשעת ההתחלה יודע שיגמור, וע' בח"ס א"ח סי' ק"ח ובגיטין מ"ד ב' ואת"ל כיוון מלאכתו במועד וברש"י:

ובמ"א סי' כ"ה ס"ק ב' דשהויי מצוה לא משהינן אע"פ שיוכל אח"כ לעשות מן המובחר, ובמכלתא פרשה בא בפסוק ושמרתם את המצות אם באתה מצוה לידך אל תחמיצנה וע' בב"י טויו"ד סי' שכ"א וע' בתה"ד סי' ל"ה בברכת הלבנה דמסלקין עד מו"ש משום מצוה מן המובחר, ובשו"ת בית יעקב סי' מ"ב פקפק על ראיותיו ומחלק דבהחולץ היינו לזמן מרובה, ובשבות יעקב חלק ראשון סי' ל"ד השיג עליו מיבמות מ"ז ב' קבל עליו מלין אותו מיד מ"ט שהויי מצוה לא משהינן, ואף דיש לחלק לשאר מצות דחיוב עשיית המצוה רק פעם אחד ולכן בזמן מועט דלא חיישינן למיתה לא בעינן רק שיהיה בידו לעשות המצוה ומכש"כ לענין מצוה מן המובחר כל שודאי שיבא לידו כא"ח סי' תכ"ו, אבל הכא דכל שלא מל אינו כישראל גמור דעדיף שלא לשהות המילה להכנס בכלל ישראל

ושיהיה כמצווה ועושה בכל המצות, ובפרט דגם לפי דבריו רק היכי שתעשה המצוה אח"כ יותר בהכשר אבל כאן ליכא שום עדיפות בגוף המצוה בהכשירה כשישהה אח"כ בעשיית המצוה דפשיטא דזריזין מקדימין, ומכש"כ למ"ש השבו"י בעצמו דשמא ימות היא חששא רחוקה דכל שחשב לעשות מצוה מן המובחר ונאנס ולא עשאה, מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה וכברכות ו' ע"א, וממילא דלא שייך זה רק בישראל דמחשבה מצטרפת למעשה כקידושין מ', ולכן התם גבי מילה לא משהינן וחיישינן שמא אח"כ יאנס מלעשותה, והארכתי בתשובה בסתירת דעה"ג סי' י"ב שדעתו נוטה דלא מיקרי שיהוי מצוה אלא היכא שמסתפק שיעבור זמן המצוה יע"ש בסי' ל"ב, וע' בשו"ת צ"צ סי' קכ"ב בקו"א מבן המחבר ובשבות יעקב שם סי' י"ג וסו"ס ל"ז וח"ב סי' ל' ובסי' מ"ה ובח"צ סי' ק"ו בספיקו של הרדב"ז לענין אין מעבירין ובאומץ יוסף בחדושיו להלכות תפילין סי' כ"ה ובשו"ת זכרון יוסף בחדושים ודרשות דף ק"ו ע"ב בהמדרש עקב וכו' ובשאילת יעבץ ח"א סי' י"ח וכן העלה בשו"ת פרי תבואה סי' ס"ח דאין מעבירין על מצוה קלה לעשות מצוה גדולה, וכן הסכים הח"ס חא"ח סי' קמ"ה בד"ה אלא יש לעיין דהא דבתפילין מזומנים בידו שא"צ להמתין על הציצית כסי' כ"ה בהג"ה דהתם לאו משום מצוה מן המובחר רק דציצית תדיר כו', ובהגהות הרצ"ה חיות במ"ק ט' העיר ג"כ מפרש"י סוכה כ"ה ב' בד"ה ש"מ וע' בספרו עטרת צבי במאמר מטבע הברכות סי' ב' שהאריך בזה, ובשו"ת כנסת יחזקאל סי' י"ג באחד שהיה מוחזק להיות ש"ץ בתפלת רה"ש והשני ביו"כ ולא היה הראשון ברה"ש וכיבדו הקהל לשני דאף דבתפלת רה"ש איכא זריזין מקדימין מ"מ יכול לומר לדידי תפלת יו"כ עדיף שהוא יום צום וסליחה וכפרה והיה לטובי העיר להתנות עמי ואפשר שלא הייתי מתרצה לדחות מצד זה תפלת יו"כ, וע' בשערי תשובה סי' קפ"א ובנחלה לישראל סי' י' אות נ"ג, וע' בנשמת אדם בהלכות זהירת המצוה כלל ס"ח שהשיג על רדב"ז ח"א סי' תקכ"ט דאין מעבירין מדרבנן, ובתו' יומא ל"ג ב' הקשו אמאי לא נפקא מדר"ל כו', ומשם אין הכרח דכוונתם דלא יצטרף למילף יסוד דרומי ממערבי, וא"כ י"ל כרדב"ז כיון דלא שייך אין מעבירין רק לענין אקדומי וכמש"ש בתו' וע' בדברי יוסף על לקוטים בדף ט"ו ע"ב ובספרי זכ"י בדפי הס' ט"ו ע"ד מש"ש באורך, ובשו"ת בית יעקב סי' כ"ו דהיכי דאין הגדול רוצה לחלוץ ובאמצע הסדר מהקטן בא לחלוץ דאין מפסיקין וע"ש בסי' ק"ה, והארכתי במק"א בחקירת הברית אברהם חא"ח סי' י"ד בשתי חליצות שהא' נעשית כדין ע"פ הגדול היכי שכבר התחילו בהאחרת, ולכן כל היכא דאיכא ב' מצות והא' עוברת כמו בצריך לברך בהמ"ז ופגע בהכנסת, כלה או תפלה בצבור אף שהוא מדרבנן וכן במצא הצבור

מתפללין תפלת ערבית דצריך להעביר על ק"ש וכמו חפרו קבר והגיע זמן ק"ש כשיש אחר עמו:

ועכ"פ הכא בנידון שאלתו לכ"ע לא משהינן המצוה כיון דלא שייך שתעשה אח"כ בהכשר יותר דבגוף מצות הקריאה בס"ת אין נפ"מ כלל במה שימתין שהרי המצוה תתקיים גם אם לא ימתין כלל ודוקא התם ביבום שהמצוה על גדול האחים וכל דליכא למיחש לחשש ביטול המצוה לגמרי ואיננו במדה"י צריך להמתין עליו ואף דכאן אם ימתין לא יצטרך אז לטלטל הס"ת מ"מ כיון דבאותה שעה שעוסק במצוה אי אפשר להם ללכת אל הס"ת ולא שייך הטעם שהוא כבוד להס"ת שילכו אצלה וא"כ אין הבאת הס"ת משום כבודם רק משום חיבוב המצוה וקדימתה ולמה יאחרו כיון שמשום זריזות המצוה לחוד ג"כ מותר לטלטלה ולהיות מהמקדימין, ובשו"ת יד אליהו סי' מ"א הביא ג"כ מהא דהחולץ בגדול עד שיבא ממדה"י ולא דמי להא דזבחים דאי שחיט לשאינו תדיר דאבע"ל כו' דאם התדיר היה מקריב תיכף ג"כ לא משהי ליה למצותו דהא עסיק במצוה כהאי דתדיר משא"כ לגבי תפילין וציצית דאם ימתין צריך לישב בטל בלא מצותה וכ"מ ברמב"ם פ"ד ממעה"ק לגבי אימורין שיש להקדימו אפי' בשבת יע"ש באורך ובסי' מ"ב:

ומיהו א"ל דעשה דכבוד התורה שלא לטלטלה בחדר אחר עדיף מעשה דושמרתם את המצות דילפינן מיניה דאין מחמיצין ושלא להעביר על המצות מהקריאה שהיא תקנת סופרים ועדיף להמתין על הקריאה בשביל כבוד הס"ת שילכו אצלה ושלא לטלטלה וכדין מצוה עוברת וככתובות ק"ו דעדיף עשה דכבוד התורה מעשה דכקטן כגדול תשמעון דת"ח מצוה להקדימו וגם אי כבר פתחו בדינו של אחר לגבי מ"ע דכקטן כגדול להקדים דין המוקדם, זה ליתא דהתם מתקיים תיכף העשה דכבוד התורה בהקדימה ודחי עשה החמור לעשה הקל, אבל הכא אף לתוס' פסחים נ"ט ע"א דבעשה החמור להקל לא בעינן בעידנא מ"מ אין זה בגדר דחייה כיון דעכשיו אי אפשר לילך להס"ת שבני בהמ"ד מתפללין שם בצבור וממילא זה בעצמו הוה כבוד התורה שמקדימין בשביל חביבות המצוה שלא להעביר עליה ולא דמי להתם שמקדימין בשביל מצוה אחרת וכמו דמשהין להדר אחר הטהורים למ"ד דטומאה דחייה בצבור, וכן לגבי תדיר ושאינו תדיר דלא מיקרי העברה כשעוסק במצוה אחרת וכירו' המובא בתוס' קידושין ר"ד ל"א גבי אביו שמטחנו ברחיים דזהו כבודו, וכסנהדרין מ"ז א' דמלינין את המת להביא לו ארון ותכריכין או מקוננות, דהכא כשהוא קורא בתורה לא הוה הטלטול של עכשיו לכבודם רק משום חביבות מקדימת המצוה ולא שייך להמתין משום שיצטרכו לכבוד התורה לילך אצלה, וכן כשהמקום שהס"ת שם אינו מספיק לכולם להתפלל

יחד ברוב עם, או כשהאויר אינו בריא כ"כ מצד חולי המתפשט מהחאלריע ר"ל שאי אפשר להתפלל הרבה בצמצום, וכנהוג ג"כ לטלטל ס"ת בר"ה מבהמ"ד שאין להם מקום להספיק לכולם ושם אי אפשר ג"כ לקבוע מקום מקודם:

ובעיקר החקירה בענין שיהוי מצוה כשיש לפניו ב' דברים כקריאה וקדושה דסידרא שיש בידו לעשות עתה מצוה אחרת אם שלא לטלטל הס"ת שיוכלו אח"כ לילך אצלה כשיהיה המקום פנוי ושלא לחוש לאין מעבירין, וכה"ג נסתפקו באם יש לו רק תפילין של ראש אם צריך להמתין לעשות כסדרן וכדדריש את המצות מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה, וע' בירו' פרק האורג וסופ"ק דחלה ובעי' בירו' פ"ו דברכות דדריש מאלה המצות אם עשאן כמצותן יצא וע' בספרי זכ"י לשבת קי"ח משש"ב, וע' בכתנות אור פרשה בא בפסוק ושמרתם את המצות ר' יאשי' אומר כו' יעש"ב:

ולכאורה לפי מה שתמהו התוס' ערכין י"א ב' בכבש הבא עם העומר דקא מבע"ל מי קבע ר"ח בזמנו כו' והא אתמול הקריבו תמידין ומוספין לא אימליך אלא מי"ו דניסן, וע' בס' אמרי צרופה בחדושי רה"ש ו ע"ב בתוס' ד"ה ונתקלקלו ובשו"מ קמא ח"ב סי' ה' ובעמק הלכה סוף חא"ח בגרגרים לערכין שהאריכו בקושיתם ובבית לוי לערכין י"א האריך דהא יכולין להביא בט"ז וי"ז ולהתנות למ"ד נדרים ונדבות קרבין ביו"ט וכמנחות פ"ט סוע"ב כבש הבא עם העומר שנשחט שלא לשמו דאי לא חזי לעולת חובה חזי לעולת נדבה, ודחה זה משום דכבש הבא עם העומר אע"פ שמנחתו כפולה משני עשרונים לא היו נסכיו כפולין והוה ספק דריבה או חסר שמנה, ואולם בשו"ת מאיר נתיבים סי' פ"ט הרגיש ג"כ בזה ודחאו דהא אמרינן ונסכיהם אפילו למחר, והיו יכולים להביא בי"ז שני מנחות ולהתנות, והוכיח מזה דאי נימא דלעשות כסדרן דוחה שיהוי המצוה וע"כ דהנסכים היו ממתינין ג"כ על י"ז והרי קאמר ובעת החל העולה החל שיר ה' דהא אין אומרים נסכים אלא היין, וע"כ דפשיטא, ליה דקרב ר"ח בזמנו ולא מספק יע"ש באריכות, ואף דיש לדחות להירו' פ"ד דתענית דהאי פלוגתא דר"י ור"ל ולר' יוחנן דאומרים שירה בלא נסכים והש"ס דר"פ כיצד מברכין ובערכין י"א דפריך לרב מתנא בכורים טעון שירה מהכא דניחא ליה לשנויי לכ"ע, ובאהל יוסף לסוף מו"ק האריך דהא דמספקא ליה לחזקיה ולא היה מביא מספק ולהתנות, שהיה ט"ז בשבת דאין להקריב בנדבה אך בפשטות אין מובן כלל לקושיתם דהא בדה"י ב' סי' כ"ט י"ז מפורש וביום ששה עשר לחודש הראשון כלו, וא"כ נטהר הבית ביום ששה עשר ואיך הקריבו מקודם תמידין ומוספין, ולכאורה למאי דקיי"ל דלמלכי ישראל מניסן מנינן וכתיב בשנה הראשונה למלכו בחדש הראשון וכדלעיל בפסוק ג', וא"כ תיקשי דהא

בברכות י' ע"ב עיבר ניסן בניסן וכן בתרגום רב יוסף סי' ל' פ"ב ואיתמלך לעבריה ירחא דניסן ולמיעבד פיסחא בירחא דאייר דהוא ירחא תנינא, וע"כ שזה היה לאחר ט"ז בניסן וכמפורש להלן בפסוק ג' כי הכהנים לא נתקדשו למדי והעם לא נאספו לירושלם, וצ"ל דלהש"ס קאי הקרא שמיד בהתחלת מלכותו בל' של אדר נמלך לעבר השנה, ומוכרח כן ממה שנתן טעם כי הכהנים לא נתקדשו למדי ואף שכבר עבר זמן הפסח, ובזה היתה מיושבת קושית התוס' בערכין י"א ב' והא בדה"י כתיב האי קרא מקמי ויועץ המלך לעשות הפסח בחודש השני, אך לפ"ז לאחר שעברוהו היה באחד לחדש הראשון השנה השנית למלכותו ואיך אמר בשנה הראשונה, וצ"ל דס"ל כר"א דכל שנה שלא נכנסו לה שלשים יום אין מונין אותה שנה שלימה וע' בר"ה י' ע"ב וע"ש ג' ע"ב בתו' ד"ה למנינא בשם הירו' והארכתי שם בחידושי, ושוב בא לידי שו"ת בנין ציון ח"א וראיתי בסי' קפ"ב שהאריך ג"כ בישוב קושית התוס' לפי דרכו והמעיין יבחר.

ובירושלמי פרק מי שהיה טמא טומאת ע"ג עשו אותה כטומאת זיבה וצרעת ניתן לישראל לבנות בית הבחירה, ובק"ע לא גריס ליה וע"ש בשיורי קרבן שנדחק להגיה, וע' רמב"ם וכ"מ ריש הלכות בית הבחירה, וע' בקהלת יעקב לפסחים צ"ג שנדחק ג"כ לכוון כהתוספתא שאם ינתן רשות לבנות בין ראשון לשני, שאז לא יעשו פסח שני וכדין צבור, ולפ"ז מה חידוש יהיה בזה ובפרט דגרע מהלכתא למשיחא אם יהיה באופן זה שינתן רשות לאחר זמן פסח ראשון ובהגדת אור לישרים הביא שינתן רשות מהאומות לישראל לבנות בית הבחירה, ומלבד של דבריו בהכרח להגיה וגם לפי דרכו אין לו סמיכות ומכוון אל הקודם, ובאהל יוסף ובאבי הנחל דרוש י"ג ושו"ת ראשית בכורים ח"ב בדפי הס' כ"א ע"א האריכו לפלפל בהירו' לפי דרכם וכבר אמרתי בזה כמה מילי מעליותא לפלפולא בעלמא, ורק אי נימא כפשטות המקרא בדה"י ב' סי' ב' שהיו גרים ממש י"ל דלהכי מייתי הא דניתן לישראל לבנות וע"כ משום טומאת ע"ג, אך למ"ד בריש ע"ג שנעשו גרים גרורים מעצמן, וע' ביבמות ע"ט א', וגם דבמ"א סי' ה' ל"ב מפורש ויפסלו בוני שלמה וחירם והגבלים ובפרש"י אומה ששמה גבל וכיחזקאל סי' כ"ט י"ט ויהושע סי' י"ג ה' וע"ש פכ"ג ולא יתכן זה על האומה גבל שהיא שעיר כמ"ש בתרגום ר"י ובת"י כמה פעמים וע' בכפתור ופרח פי"א ובתיבת ירושלים במאמר תוקף הים אות י"ט, ולפ"ז מוכח ע"כ דחכמים עשאוה מדבריהם כטומאת זיבה ולא היתה הגזירה בימי שלמה שהרי בנין הבחירה שניתן לבנות היה רק ע"י אומנים עו"ג וע"כ דטומאת עו"ג דרבנן, וזה, רחוק מאד לכוון בפשטות הלשון באמרו ניתן לישראל דקאי על מה שהגרים

היו מסייעים בבנין ושיהיה דרך הוכחה מזה שרק חכמים גזרו עליהם אחר ימי שלמה וכל זה אינו בכוונת המאמר מהירו':

וכעת נ"ל בפשוטו שצ"ל לפנות בית הבחירה תחת לבנות שכנראה בא הטעות מהמדפיסים שלא הבינו הלשון לפנות וחשבו לתקן לבנות, והיינו דממה שפינה חזקיה את הבית עד ט"ז וטיהרו אותו מחמת טומאת ע"ג שהיא כנדה ונדחו לפסח שני וע"כ דטומאת ע"ג עשאוה כטומאת זיבה וכמ"ש בדה"י ב' סי' כ"ט ו' בחזקיה שפינה את הבית מטומאת ע"ג וע"ש במפרש בפסוק ח' והוציאו את הנדה ושם בפי"ז שלכך עיכבו בטהרה כל כך לפי שאחז צייר כו' כדכתיב צלמי כשדים חקוקים בששר כו', וביום ט"ז כלו, וא"כ מוכרח שטומאת ע"ג נדחה לפסח שני, וע"ש במפרש סי' ל' פ"ב שאפילו אם לא עיכבו בטהרת הבית היה העיכוב מצד הכהנים שלא התקדשו למדי, וע' רש"י סנהדרין י"ב א' בד"ה שעיבר שנטמאו בימי אחז אביו מע"ג, ועכ"פ הוכחת הירו' בפשיטות שממה שניתן בתחלה לפנות את הבית שהיו יודעים שיתעכב זמן רב שאפשר שיודחה מצד זה לפסח שני אף אם יהיו הכהנים מתקדשים בעת ההיא, ואולי שגם העיכוב מהתקדשות הכהנים היה ג"כ מצד שראו שלא יספיקו לטהר הבית ולכן לא נאספו ג"כ לירושלים יע"ש ובתוספתא דפסחים, ואין בזה שום דחק וקצור למורגל בלשון הירו' ובפרט שבסוגיא דשם מזכיר ג"כ בסמוך מחזקיה שעשה פסח שני וכו', וגם שביטוי הב' והפ' מורגל בירושלמי לבוא בחילוף וכן במשנה בחילוף אותיות בומ"ף ובהתדמות המוצא והכתיבה וכמו אבא פנימין בירו' תרומות רפ"ג על אבא בנימין [וע' בירו' פ"ג דשקלים הלכה ב' ר"י בן בתירה במקום בתירה וע"ע במבא הירו' להרז"פ בדף ח' ע"א גם הברת פ"א להירו' רפויה לכן בא בי"ת במקומה וע"ד המורגל בלשון המשנה כן עכ"ד, וע' רא"ש עירובין ק"א ע"א שיבא כמו שיפא ובריף בפ"י תרפ"ב וראב"ד סו"פ י"ד מטו"מ ותו' וריטב"א פרק אלו טריפות נ"ב ע"ב מבוצלות ורא"ש סי' נ"ז ותויו"ט חלה פ"ב משנה ה' בד"ה וקופשה וכמו הבקר תחת הפקר וע' תוי"וט פיאה פ"ג מ"ח וזכרון יהודה, ויומא י"ט ב' מתני כו' בן קפוטל ומחוי רב קבוטל, ורש"י מנחות כ"ז סוע"ב ד"ה למעוטי דרך משופש כו' כמו משובש דפא ובית מתחלפין כו' וכתיב נשפת בו שמות ט"ו י', וע"ש ברמב"ן ובויקרא י"ט כ' בקרת ור"פ עקב ועיקב מחנה ישראל ר"ל מקיף וכן לשונם בעקיפין כו', וישעיה ל"ז כ"ז ושדמה ובמלכים ושדפה, ותהלים ס"ח ל"א בזר עמים כמו פזר וע' בפסחים קי"ח ב' שדרש מי גרם להם לישראל שיתפזרו כו', ודניאל י"א כ"ד יבזור, וברכות נ"ח ב' א"ל דמבדרן וכמו דמפזרן בעברית, ואיוב כ"ז ח' יבצע ולד"ק אם יפצע איש נקי בגדופים, וסי' ל' כ"ח יתחפש לד"ק יתחבש ע"ד ברזל פרזל

והפועל חבש קשור, ושם ל"ח ל' יתחבאו כמו יתחפאו וכן תרגום ויכוסו ההרים בראשית ז' ת"י ואתחביאו טוריא, ואיוב ל"ח ל"ז נבלי שמים לד"ק כמו נפלי על מטר היורד לארץ, ויואל ב' ח' לא יבצעו לראב"ע כמו בפא, ועמוס ט' א' ובצעם פרש"י עצמם וכדומה לרוב, וע' בחו"י בהשמטות לתשובה ע' בדף ע"ד ע"א מלשון קוביא ובט"ג בשמות אנשים אות ג' ס"ק מ"ג והעוין על בח"ע פרק י"ב אות ח' בבאור המלות ופ"י אות כ"ב]:

וע' בכ"מ סופ"ז מבית הבחירה פכ"ג וכהג"ה וכ"מ ברמב"ם מדות פ"ד ה"ה ע' במל"מ ותו' סנהדרין י"ב סע"ב ד"ה שמעובר על פרש"י שנטמאו בע"ג דמטמא כמת כשבת פ"ג ב' והביאו שיטת הירו' דגולגלת ארונה מצאו, ובפתחתא איכה רבתי בד"ה ר' אלכסנדרי כו' זו ע"ג שמטמאה כנגע, ובשו"מ תליתאה ח"א סי' י"ד דהירו' לשיטתו דטומאת ע"ג איתקש לטומאת זיבה ולא למת אבל לש"ס דילן מצי סבר דטומאת ע"ג היה, וע' בשאלת הכהנים תורה לזבחים ט"ו ב' בדפי הס' ג' בד"ה ולפ"ז י"ל מ"ש רש"י שהטומאה מחמת ע"ג ולא הביא הירו' כו':

ואמינא עוד דהירו' לשיטתו וכתוס' ע"ג מ"ה א' דכל מקום שאתה מוצא הר וגבעה נשאה בידוע שיש שם ע"ג ובירו' פריך מבית הבחירה ומסיק דע"פ נביא נבנה שם, וע' בחת"ס חא"ח סי' ר"ח משש"ב ובעמ"א סי' קט"ז אות כ"ב, וכיון שאמר דטומאת ע"ג מטמא כטומאת זיבה וצרעת ונדחה מצד זה לפסח שני, וע"כ הא דפנו בית הבחירה בהר שיש לחוש לטומאת ע"ג וכמו שנדחה זמן הפסח היה לדחות גם כל הקרבנות מחשש טומאה, ולזה אמר שניתן לישראל לבנותו ע"פ נביא וכהירו' הנ"ל ואכמ"ל יותר מענין לענין:

ה **ומה** שהקשה מעלתו בב"ק פ"ב כיון שהלכו ג' ימים בלא תורה כו' והא מסתמא קראו ק"ש ולחד מ"ד במנחות צ"ט ב' דיוצא ידי לא ימוש בק"ש שחרית וערבית, ולא היה לו להביא מדברי קבלה בס' יהושע מקרא דלא ימוש וגו' והגית בו יומם ולילה, והיינו נמי רק בדיעבד דהא ח"ת מדברים שאין להם שיעור וכריש פאה וע' בספרי זכ"י שבת י"א משש"ב, ולפי הבנתו היה לו להקשות בפשטות הא כתיב ודברת בם וביומא י"ט ב' בם ולא בדברים אחרים, או מקרא דפן יסורו מלבבך כל ימי חייך וכרמב"ם פ"א מת"ת הלכה י' דכל זמן שלא יעסוק בלמודה הוא שוכח, אבל מעיקרא ליתא דהא קרא דוילכו שלשת ימים בלא מים נאמר קודם קבלת התורה ואמירת עשרת הדברות ולא נצטוו כלל עדיין על ק"ש והגיית התורה והיה ג"כ קודם הציווי ודברת בם, ובלאו הכי הא דיוצא בק"ש ידי לא ימוש היינו למ"ד ק"ש דרבנן וקרא דבשכבך לד"ת וע' בתוס' ברכות כ"א ע"א ד"ה ההוא בד"ת, ולתר"י פמ"ש דלאו דוקא קביעת פרשה זו וכמו שהאריך בשאג"א סי' א',

וע' בירו' מגילה פ"ק סוף הלכה א' ולא עזרא תיקן שיהיו קורין בתורה בב' וה' וע"ש בשיורי קרבן ובספרי זכ"י ברכות כ"ח ע"א:

סימן לו

ומה שנסתפק נדון הקריאה בהפטורת אי צריכין להמתין על נביאים כשקורין בהם בבהמ"ד אחר ואי עדיף לקרוא בהם אחר תפלת המוספין, הנה בט"ז סי' רפ"ד דכיון דנתבטל הגזירה וקורין בתורה ואפ"ה תיקנו שהמפטיר קורא בנביא וקורא בתחלה בתורה מפני כבוד התורה שאז לא יהא קורא אלא בנביא ומברך על קריאתו יהיה כבוד התורה והנביא בשוה, וא"כ לא שייך להפסיק בין קריאת המפטיר לברכת הפטורה וכמ"א רפ"ב ס"ק ט"ו, ואף להניח הס"ת על הבימה עד תפלת המוספין ולהפסיק בין קריאת המפטיר וההפטורה לא נראה לי כלל, וגם דתליא במחלוקת שכתבתי לעיל (סו"ס ל"ה בד"ה ובעיקר החקירה כ"ו) בענין ושמרתם את המצות לעשותן כסדרן באם יש לו רק תפילין של ראש, וגם במש"ל משום שיהוי על המצות כשכבר הגיע חיובו מאחר שיוצא גם בתנ"ך ואין מעבירין על המצות ובפמ"ג סי' רפ"ד ס"ק ב' במש"ז מהא"ר ומ"מ עכשיו שיש תנ"ך בדפוס ומצוי הוא טוב יותר שיקרא ההפטורה בתנ"ך שיש נביאים שלימים ממה שיקרא בחומשים הנדפס לבדו, וע' במ"א סו"ס קמ"ג וב"ח ס"ק ט"ז וע"ש סי' תרצ"א ס"י וב"ח ס"ק ד' ומ"א ס"ק י' ופמ"ג באש"א, וע' בשו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן סי' קפ"ז והובא בהגהות מרדכי פרק הנזקין וב"י טא"ח סי' קמ"ד שהתיר לקרות בחומשין כהא דר"פ הנזיקין בס"ת שחסר יריעה משום כבוד הצבור דידחה בדלא אפשר וכן בגלילת ס"ת וע' בשו"ת חינוך ב"י סי' ו' בהערות, ולחת"ס חא"ח סי' ס"ח דנהי דלט"ז ומ"א דדפוס כתיבה מעליא לענין זה מ"מ אינו אלא כקורא בעל פה וכו', ובשיורי קרבן ירו' פרק, בני העיר הלכה א' בד"ה לא דאסור שתמה על המ"א סי' קמ"ג ס"ב בחומשין שלנו שקורין בלא ברכה דלא תשכח תורת קריאה שהוא כנגד הירו', ובשו"ת מים עמוקים לרא"מ סי' ע"ג האריך בענין קריאת ההפטורה על פה, וע' בשו"ת מוהר"ם מרוטנבורג סי' קע"ב, וע' בט"ז ומ"א סי' רפ"ד ע"ד הלבוש בכתיבת ההפטורת, ועכ"פ כיון דטירחא להו מלתא להמתין מיחשב כבוד הצבור לקרוא ההפטורה בתנ"ך ואף למ"א סי' קמ"ד דמסתמא מחלו על כבודם בבהכ"נ לענין גלילה ולא להיות יושב ודומם עד שישלימו בבהכ"נ אחר וע' בשו"ת מוצל מאש סי' י"א, ובפרט לר"נ דבשלנו שהן נכרכין. אין חילוק בין חומש לנביא לענין קדושה וכיו"ד סי' רפ"ג בהג"ה, ואף דכל עיקר של הפטורת משום עת לעשות וכשיש נביא אסור, מ"מ בצריך להמתין הוה כמו

דליכא וכרש"י גיטין ס' ע"א בד"ה הכ"נ כיון דלא אפשר לכל צבור לכתוב נביאים שלם ולכן אין להעביר על המצות לדחות הקריאה מנביאים ולהקדים של מוספין להפטורה, ועכ"פ אין חשש אף אם ירצה אח"כ להחמיר לקרות בלא ברכה בנביאים ולהיות מן המהדרין לשמוע הקריאה גם לאחר המוספין:

ובמאורי אור בחלק בן נון לסוטה מ"א בדעת ר' ירוחם שפירש אין גוללין בצבור דוקא בימיהם שהביאו ס"ת מבית אחר והניח הב"י סי' קמ"ד בתימה הלא באותו ס"ת קיימינן משום טרחה דצבור שממתינין, ונראה דכונתו דעתה שהס"ת בבהכ"נ א"צ להאי דינא כלל גם בלא טרחת הצבור מלאכה שא"צ לגלול כמו בחדש ומועד דהאיכא ס"ת אחרת מוכן שעושים ברווחה שלא לגלול וברכה שא"צ ליכא בקורא אחר ועמש"ל בחלק עלמ"ע יימא ע' ועש"ב ובתשו' הר הכרמל סי' י"ב, ובירו' יומא פ"ז הלכה א' כד דהיא חדא אוריא תהא גייל לה להדי פרוכתא ע"ש ובשיורי קרבן ובסופרים פי"א הלכה ג' ובירו' פרק הקורא עומד ה"ה לאחורי פרוכתא, ובתשובת גאונים קדמונים הנדפס בברלין בשנת תר"ח סו"ס י"ט וכש"כ שאפשר לגוללו בצד אחר מבהכ"נ שלא בפני הצבור וע"ש בסוה"ס בהערה מהחכם זקס שהאריך שהוא ע"פ הירו' דמגילה לאחורי פרוכתא, ובחוברת מועדי ערב מערכה שנית אות ב' העיר על תשובת הגאונים והפליג לדחות בדברים יגעים מבלי להזכיר שם המעיר הנ"ל בהגהתו, ועיקר חידושו שמ"ש הרמב"ם פי"ב מתפלה הכ"ג שלא יטריח עליהן להיות עומדין עד שיגלול ס"ת והעמיס בכונתו על השתיקה כתה"ד סי' כ' ולבוש א"ח סי' קמ"ד ס"ג, ולא שם עיניו לדהט"ז שם ס"ק א' וע' בשו"ת רמ"ע סי' צ"א משש"ב ובמו"נ ח"א פי"ג, ובישועות יעקב סי' קמ"ז ס"ק ה' מדהק"ע שנכון מנהגנו ע"פ הדין מהירו' דאם אין גוללין משום כבוד צבור כש"כ שיש בזה נגד כבודם שימתינו עד שיוציאו עוד איזה ספר וע"ש סי' קמ"ג ס"ק א' וסי' קמ"ד ס"ק א' ובשו"ת חיים שאל ח"ב סי' כ' ועקרי דינים חא"ח סי' ו' אות מ"ד בהג"ה, ובעיקר דהמ"א סי' רפ"ד במ"ש מהש"ג דשאר ספרים נכתבים בכל מיני צבעונים וה"ה על נייר, ובסי' של"ד אות י"ח בד"ה אשורית מסיים דאי בלה"ק בסם וסיקרא אין קורין בהם והיינו בכ"ד ספרים, והרי חומשים שלנו נדפסים רק במין צבע וע' בשו"ת גברי ר"ס ל"ט שהניח ג"כ דבריו בצ"ע:

ובענין היכי שצריכין לקרות בשני ס"ת בשבת שהאחת מהודרת ביותר והשניה כשירה רק בדיעבד, פשוט דיש לסמוך רק בס"ת האחת כיון דאיתעביד בה חדא מצוה ליעבד אחריתא שהקריאה בשניהם רק משום טורח הצבור ובכה"ג ודאי דמחלו על כבודם:

סימן לז

ובענין אם להניח ספרים פסולין שאין ראויין לתיקון באה"ק של ס"ת כשרים כבר נשא בנוב"י קמא חא"ח סי' ט' ודחה ראיית השואל ממנחות צ"ט ב' דשברי לוחות מונחים בארון שמתחלה נעשה הארון על דעת כן דהוה כהתנה וכא"ח סי' מ"ב בהג"ה, ומה שמניחין ספר שנמצא פסול בארון דזה שכיח ושייך לב ב"ד מתנה ועוד דאכתי כשרים שאר חומשים שבאותו ספר עצמו כא"ח קמ"ג ס"ד בהג"ה, ומ"מ דקדק מרש"י שבת קט"ו ב' בד"ה פ"ה אותיות דזה שיעור לס"ת שנמחק או שבלה להשאר בקדושתו, אלא שמ"מ האיסור כספר שאינו מוגה שלא להשהותו יותר משלשים יום כיו"ד רע"ט עכ"ד: **ומלשון** רש"י אין הכרח כ"כ די"ל דהיינו כשהיריעה. שבלה היא בפ"ע ונשאר שיעור פ"ה אותיות יש לה קדושת ס"ת משא"כ בפסול מצד טעיות ומכש"כ כשאלתו שאינה ראויה לתיקון, ורק בפשוטו י"ל לענין לעמוד בפני ס"ת שאין עומדין בפני חומשין ופשיט דלא שייך רק בעומד עכ"פ לתיקון, ובירו' סוטה פ"ח הלכה ג' ושקלים פ"ו הלכה א' שני ארונות היו הולכים עם ישראל במדבר אחד שהיתה התורה נתונה בו ואחד שהיו שברי הלוחות מונחין בתוכו יע"ש במראה הפנים מספרי בהעלותך, וע' בתנחומא פרשה עקב, ובשו"ת בנין ציון ח"א סי' צ"ז העיר דהא מדציוה להשים השברים בארון אחד מוכח דלהשברים יש קדושה כמו להשלמים וה"ה לס"ת בלוי דאי אפשר לתקן ותו כיון דכבר נהגו גם באה"ק הוה כהתנה ואף דס"ת שבלה גונזין אצל שונה הלכות אבל במקום מיוחד באה"ק זהו גניזתו ולכן מה שנוהגין להניח באה"ק במקום מיוחד ומוציאין בשמחת תורה להרבות בהקפות יש לסמוך על הס"ח סי' תתקל"ד שמתיר ומחלק בין ס"ת שבלה ליריעות שבלו כו' יע"ש באורך:

אמנם תמהני שהרי עיקר החקירה מובא ברש"ל והביאו בעט"ז ר"ס קנ"ג שמניחין בה יריעות פסולין כו', ומבואר בב"ח טא"ח סו"ס קנ"ג בשם רש"ל דאין קרוי הורדה מקדושה דהא עדיין בקדושתו קיים ותדע שהרי מעולם נהגו להניח בארון יריעות פסולין וה"ה חומשים, אכן צ"ע היכא שהוציא ס"ת ממנו אם יוכל להניח בתוכו שאר ספרים דאיכא הורדה מקדושתן לפי שעה, ודעת הב"ח לאסור בפשיטות והביא ראיות לזה ולבסוף כתב ואפילו ס"ת נמי אין נראה להקל להניח בתוכו יריעות וחומשים וספרים פסולין כי מי הגיד לו דמנהג ותיקין הוא עכ"ל, וע' בזכור לאברהם חא"ח אות ס' סי' ע"א בד"ה אי שרי להניח איזה ספרים בארון של בנין ואפשר דהב"ח לא אמר אלא בארגז המטלטל:

ובעיקר הקושיא מסתבר דכשמניח לפי שעה ס"ת שנפסלה לא מיחשב הורדה מקדושה כיון שהוא רק שלא לזלזל בס"ת הפסולה, ועוד דטפי עדיף לחוש לזלזול הס"ת מלחוש

להורדה, וגם דאיכא פגמא טפי כאלו אינו מודה מה שכתוב בה שהרי בפרק בא לו ופרק בתרא דמגילה דקוראין על פה משום פגמו של ראשון ומזה למד בתשב"ץ ח"ב סי' ק"ו לענין ס"ת שהוחזקה להוציאה במשמרתה כו', ומכש"כ הכא שבאים לסלקה שלא להחזירה למקומה אף אם היה במציאות שאין לתקנה כלל, וגם לקבוע מקום בארון ליכא נמי קפידא בהא לרש"ל כשהס"ת הכשירה נשארה מונחת ג"כ בארון ולא מיחשב הורדה לס"ת הכשירה:

סימן לח

א' ט"ו סיון תרל"א להרב דקליקאוו ר' יקותיאל זיסיל:

בדבר שאלתו באחד שקראוהו לעלות לתורה והראו לו במקום אחר ששם ג"כ מתחלת הפרשה בפסוק וידבר ה' אל משה לאמור, יקרא הקורא הפסוק וגם איזה תיבות שלאחריו:

הנה כיון שקורא גם מפסוק שלאחריו פשיטא דהוה הפסק וממילא דצריך לברך שנית, אלא אם הוא באופן שלא קרא אלא הפסוק וידבר דלמבי"ט ח"ג סי' רכ"ד דאם מה שהראוהו הוה חובת היום כו' וכמו שהיה לפניו סל תפוחים ונתן עיניו באחד לאכלו ובירך ואח"כ נראה לו יותר טוב ולקחו, אבל בפרשה שאינה חובת היום צריך לחזור ולברך מפני שהברכה היתה בטעות, ולט"ז סי' ק"מ ס"ק ד' באם היה הטעות במקום שא"צ לגלילת הס"ת וכן דעת המ"א ומ"ש בשם המבי"ט סי' רצ"ד וצ"ל רכ"ד, וע"ש בבה"ט בשם פרח שושן כלל א' סי' א' דהיכי שאינו מסדר הקריאה צריך לחזור ולברך, וע"ש במחצית השקל דדברי הט"ז דלא כמבי"ט דהוה סגי במה שאפשר לו לקרות למפרע, והבה"ט שמשוה הדעות לא דק, וכ"כ הפר"ח דאם היא חובת היום אם הראו לו ממה שכבר קרא יקרא ממה שהביאו לו שלא יהא ברכה לבטלה ואם הוא למטה מתחיל לקרות ממה שפסקו עד אותו הפסוק שהראו לו בכלל וע' לקמן סי' תרפ"ד, ובשו"ת חוט השני סי' ס"ב בנמצא טעות בס"ת שהוצרכו להוציא ס"ת אחרת שצריך לברך שנית כמו בההיא דתורמסא, וע' במ"א סי' קמ"ג ס"ק ד', ובשבות יעקב ח"א סו"ס א' בעלה לתורה ובירך וקודם שהתחיל לקרות נמצא טעות שא"צ לברך שנית וכמשמעות הט"ז יו"ד סי' רע"ט כיון שדעתו היה לברך על פרשה זו ודלא כחוט השני, וע' בפ"מ לירושלמי בההוא דנסיב תורמיסא וט"ז א"ח סי' תרפ"ט ס"ק ט' וחו"י סי' רל"ה ומקום שמואל סי' ל"ה ובנין עולם חא"ח סי' ל"א וקצור ש"ע סי' כ"ד אות ח' בהערה ושו"ת עולת יצחק סי' ג', וע'

בפני אריה בשו"ת דף ו' ע"ד שבסו"ס מרפא לשון שחתר לחלק בקריאת ב' וה' לטעות שהיה בס"ת בשבת וכמ"ש בעט"ז סי' קל"ה ס"א בביטלו הקריאה ביום ב' ע"י אונס:

ומה שהעיר מעלתו דיוצא במה דקרא פסוק זה מברכות י"ד ב' דבמערבא מתחילין דבר אל בני ישראל אני ה' אלהיכם ובהגהות הר"א מבראד דלא שייך דלא פסקיה משה כיון דיש עוד פסוק כזה בפרשה אחרי בהתחלת פרשת עריות, וע"ש בספרי זכ"י שהערותי ג"כ עליו ומהגהות מפרשי הים שהביאו לחלוק במקום שיש פיסוק טעמים, ובח"ס חא"ח סי' י' דחה זה והאריך לפלפל וכן הרגיש בדו"ח וקדמהו ג"כ בחדושי הרשב"א ותירץ דכמו שאין דבר אל ב"י ואמרת אליהם להתחלה כיון שלא התחיל בעיקר המצוה הכ"נ לא חשבינן אני ה' אלהיכם בהפסק פרשה כיון שלא אמר כלום מעיקר המצוה, וע' במעיו"ט ברכות פ"ג אות ס' וע' בשמ"ק לברכות וליכא לאקשויי דכל פרשה דלא פסקה כיון שהיו קורין אותה בבוקר כמו שהיא לא הוה הפסק וי"א דמשום הכי לא חשיב הפסק כיון דפסוק שלם הוא בסוף אחרי, וע' בחת"ס חיו"ד סי' ק"ח שהביא ג"כ תירוץ זה משום דכתיב נמי האי קרא בפרשה אחרת ומ"מ שפיר הקשה הרשב"א יע"ש באריכות, וי"ל עוד דהא בתענית כ"ז ב' ובמגילה פליגי רב ושמואל דמר סבר דולג ומר סבר פוסק, וי"ל דרב לשיטתו לכן לא יתחיל דפסקינן לית לכתחלה ובני מערבא לשיטתייהו בקידושין ל' סוע"א דלא חיישי לפיסוק טעמים ולכן הפסיקו בק"ש, וע' במ"א סי' נ"א ס"ק ט' וסי' רפ"ב ותכ"ב ס"ק ח':

ואולם כל זה אינו ענין לכאן דלגבי ק"ש דקראו פסוק מפרשה ציצית שנזכר ג"כ בפרשת עריות בזה יצאו ידי אזכרה אבל הכא שצריך לקרוא על הכתוב בתורה באותה פרשה שעל הענינים מהפסוקים שלאחריו וגרע מקורא על פה כיו"ד סי' רע"ט, ועוד דהכא לא רצו להזכיר רק קרא דיצ"מ והפסיקו משום פרשת ציצית ואף אי לא אמרו כלל פסוק דבר אל בני ישראל הוה סגי ורק מה שהתחילו בהתחלת הפרשה והוצרכו לתרץ דלא הוה פסיקא דפסקיה משה:

ובענין מנהגנו לפסוק בכמה פסוקים ובסדור הר"י עמדין שצ"ל בנוסח הקידוש ויהי ערב שלא לחלק פסוק לשנים, וליתא דהתחלת הפסוק וירא כו', אם לא דנימא דלא שייך דפסקיה משה אלא היכי שיש הפסק טעמים, וכבר נדחה זה מהח"ס וכנ"ל, ובהגדה לפסח עם פי' זרע גד בנוסח הקידוש לומר כל הפסוק וירא כו' דהא קיי"ל כל פסוקא כו', ואין חילוק ליחיד בפ"ע כמו באמירת פסוקי תורה בע"פ, דהא בתענית כ"ז ומגילה כ"ב דאף ללמד לתנוקות בקושי התירו, ואם שי"ל שהיה מנהגו ללמוד מקרא בצבור וכברכות ל' ע"ב ר"ח קרא א"ל קרי קראיך כו' שנראה שהיה בעל מקרא ולא הותר לו

להפסיק רק כשהיה מלמד לתנוקות ומשום דלא אפשר אף דאין בזה דין יחיד לעצמו, וכבר קדמהו ג"כ בחת"ס חא"ח סי' י' יע"ש באורך, והקשה עוד דהא גם אמירת חד פסוקא לא יועיל כברכות י"ב דאסרו לומר פסוק הן עם כלביא וכו', וצריך לחלק לקריאה דק"ש שבתורת חובה לאמירת ביום הששי שאינו אלא הוספה כמ"א סי' רע"א וכן בגמ' כמה פסוקים מיוחדים לסגולה, ובתוי"ש פרק בא לו דכל שהוא סידורו של יום אין איסור מצד דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה וכירו' פרק בא לו דכה"ג קורא בעשור שהוא סידורו של יום, ובמשכנות יעקב חא"ח סי' ס"ג בענין פרשת העמיד ושאר פסוקים שבתפלה, וע' בברכי יוסף סי' מ"ט בענין להוציא אחרים דאף ששגור אסור לומר על פה, ובשו"ת חו"י סי' קע"ה באמירת תהלים בע"פ דהוה בעניני תפלה ולהתעוררות ושגור בפי הכל, וע' במשנת חכמים בהלכות דעות בדף מ"ב ע"א בד"ה והא, וע' בחת"ס חא"ח סו"ס ס"ח וחיו"ד סו"ס רס"א ואיל המלואים סי' עה"ר פרק כ"ב, ובשו"ת תפארת צבי חא"ח סי' י"ד בישוב הדלוג של הלל שמדלגין תחלת המזמור כו', ובמאורי אור בחלק עוד למועד מהד"ב לא"ח סי' תכ"ו בדף קע"א ע"ב ומנהג הפסוקים תפול עליהם אימתה שנזכר בסדור קדוש הלבנה, והרוקח כתב כל הפסוק וטעם המנהג כיון דסופו עד יעבור אינו ענין ללבנה אין חשש יע"ש עוד שהאריך, ואם שזה ניחא בפשטות כיון שהוא דרך תפלה ובקשה וכמ"א סי' רפ"ב מה שאנו אומרים פסוקים בתפלה דרך בקשה שרי וע' בב"י א"ח סי' מ"ט, ובשו"ת דברי יעקב סי' ד' באמירת י"ג מדות בסליחות ומסיימין בתיבת ינקה שהרי גם בתפלת י"ח ברכות נאמר כמה תיבות מהתורה שמתחילין ומסיימין באמצע הפסוק וע' בא"ח סי' תקס"ה ס"ה וט"ז ס"ק ה', ובזה מיושב ג"כ מה שתמה במאורי אור בחלק בן נון במהד"ב לא"ח סי' תר"כ בדף קס"ה ע"א ובסדר עבודה עמש"ל בעוד למועד שראוי לומר מיד גם תטהרו דהא כל פסוקא כו' אך נראה ע"פ הזוהר אחרי ד"ה וכל אדם תטהרו לא אמרו שאר כהנים ועמא רק כהנא רבא, וא"כ זהו סדר עבודה ממש ואף דאח"כ אומרים הוא ספור מעשה בלבד, וע' בנשמת אדם כלל ה' סי' ב' במ"ש המ"א סי' תכ"ב דבכתובים, אפשר דמותר לקרות חצי פסוק יע"ש באורך:

[**וכעת** הגיע אלי מכתב, מחכם א' מקאליש ושמו ר' צבי יהודה אמילאן הלוי, מיום י"ט כסלו תרנ"ז שהעיר מהששה זכירות שנהגו לאמרם בכל יום דבזכירת יצ"מ לא נזכר אלא חצי פסוק וממעמד הר סיני פסוק וחצי ובזכירת מעשה העגל חצי פסוק והא כל פסוקא דלא פסקיה כו', ובזכירת ש"ק הוא באמצע הפרשה והא בברכות י"ב ע"ב כל פרשה דלא

פסקה משה כו' לבד ממחיית עמלק שהיא פרשה כולה והיה לומר כל הפרשה עם כל זכירה וזכירה עכ"ד:

ואם שלמפרשי הים בשם יכין ובועז דבמקום שיש פיסוק טעמים לא שייך האי כללא, אך זה נדחה ממשמעות הש"ס וכמ"ש החת"ס, ואולי יש לצדד ג"כ להיפך דרק כשקורא בטעמים ובכה"ג מיירי בר"ח קרא שלא התירו אלא לתנוקות, וגם למ"ש לעיל לצדד דרק מה שתיקנו לומר ברבים כו', אבל עיקר הענין כפשוטו דרק כשהוא דרך לימוד בתורה ואפילו ביחידות או בקורא בתורה אפשר דאין רשאי להפסיק גם באמצע הפרשה, משא"כ כשמזכיר המקרא לבוא מתוך כך לקיים מצות זכירה הוה כמו דרך תפלה דשרי להפוסקים והר"נ כשהאמירה לעורר הזכירה, וכמו בפיוט לשבועות בעשרת הדברות שהעמידו באמירתם העשה או הלאו שסובב עליו הפיוט להזכיר בשבועות מעמד הר סיני שנצטוינו על עשרת הדברות הכוללים כל התרי"ג מצות ולית מאן דחש משום דלא פסקיה משה, וכמו ברבון העולמים קודם איזהו מקומן ואתה אמרת ונשלמה פרים שפתותינו שאינו דרך לימוד רק להזכיר שוידוי שפתים במקום אמירת הקרבנות, ובסדר הגדה לפסח מהמשנה דברכות בפסקא אמר ראב"ע כו' שנאמר למען תזכור את יום צאתך ממצרים כל ימי חייך דברים י"ו ב', וכן בשאר שאלות הבנים, ובפסקא וירעו אותנו המצרים כו' ויענונו וכמ"ש למען ענותך כו' וכן להלן בכל הדרשות, וכן עמא דבר להזכיר בדרוש לפרש איזה פסוק אף שאינו אומרו בשלימות וכמורגל לרוב גם באגדות חז"ל בדרשת המקראות, וכן כאן שאין צריך רק שיקיים המצוה בזכירת הענין שציותה עליו התורה ואנו מזכירים קצת הפסוקים שיבא לקיים מצות זכירת אלו הענינים, ונתקן כפי הציווי בלשון הכתובים ושממילא יבא לזכור לקיים המצוה כמו שכתוב בתורה, ואם שהיה ראוי שיאמר בפירוש שהוא מזכיר ענינים הכתובים, וע' במ"א סי' ס' ס"ק ב' בד"ה איתא בכונות כו' ובא"ר סי' א' ס"ק ז' לא הזכיר מהמ"א הנ"ל, ובאה"ח סי' א' בא"י ס"ק ד' ומש"ש במ"א סי' מ"א צ"ל ס', ומ"ש מתו' ורשב"א רפ"ק דברכות צ"ל רפ"ב ותו' מגילה י"ז רע"ב, ומש"ש מהלח"מ פ"ז דברכות ולא נמצא שם וע"ש שהאריך לפלפולא, וע' בתשובה מאהבה ח"ב תשובה רכ"ב:

עוד העיר השואל על המ"א סי' תכ"ב דאם דעתו להשלימו למחר שרי מהא דמגילה כ"ב א', וקדמהו הטו"א ר"ה ל"א ע"א בד"ה עד שהראשונה כו' וכיוון ג"כ לסברת המ"א וע"ש בקו"א, ומ"ש עוד השואל בענין לא תתגודדו בתפילין בחה"מ שלא אמרו לו שום דבר המיישב הדעת, וכבר הארכתי בזה בסי' י' יע"ש]:

סימן לט

בענין קביעת מקום הבימה אם מותר לעשות מקומה שלא באמצע בהכ"נ, כבר השבתי מכמה שנים בערך שנת תרכ"ד להרב הנבחר מטעם הממשלה במיטאויא ר"ש פוחער בדבר המחלוקת שנתהוה אז בקהלתו ואין בידי העתקת התשובה שכתבתי אז וארשום בזה מה שבזכרוני מה שהשבתי לו בזה עם עוד הוספת הרחבת דברים:

הנה הרמב"ם פי"א מתפלה כתב ומעמידין בימה באמצע הבית כו' כדי שישמעו כולם, וכן העתיק בטא"ח סו"ס ק"נ ובהגהת הרב וכ"מ בב"ח סי' קמ"ח וק"נ שהבימה היתה בכל המקומות באמצע בהכ"נ, ובהלכות חגיגה פ"ג הלכה ד' ומביאין בימה גדולה כו' ומעמידין אותה באמצע כו' והמלך עולה ויושב עליה כדי שישמעו קריאתו וכל ישראל העולין לחג מתקבצין סביבותיו כו', ובפ"ז מלולב הלכה כ"ג וכבר נהגו ישראל בכל המקומות להניח תיבה באמצע ביהכ"נ ומקיפין אותה בכל יום כדרך שהיו מקיפין את המזבח זכר למקדש ע"ש בכ"מ, (ובמעשה אורג שבק"א בפירושו ביוצר ליום ב' של סוכות בפיוט המזבח בכפות ובערבות באתי לסובבנהו כו' עש"ב בשם הגרי"ב), ובתוספתא סנהדרין פ"ח הנשיא יושב באמצע והזקנים יושבים מימינו ומשמאלו, וע' במשנה סנהדרין ל"ו ב', ובירו' סנהדרין פ"ק הלכה ד' סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה והנשיא יושב באמצע כדי שיהיו רואין אותו ושומעים קולו, [וע' בעירובין י"ג ב' דחזיתיה לר"מ מאחוריה ובשו"ת רמ"ע סי' צ' משש"ב בפירושו, ובלאו הכי הוא דרך חשיבות כיומא ל"ו במהלכין בדרך וע' רמב"ם פ"ב מעבודת יו"כ הלכה ה' והיום עולים באמצע ויורדים באמצע לפני כה"ג כדי להדרו], וע' רמב"ם, פ"א מסנהדרין הלכה ג' ובכ"מ ולח"מ והגמ"י וע"ש בהלכות ת"ת פ"ד הלכה ב', ובסוכה נ"א ב' באלכסנדריא של מצרים שהיו כה כפלים כיוצאי מצרים כו' ובימה של עץ באמצעיתה וחזן הכנסת עומד עליו, וכן בתוספתא סוכה פ"ד, ובירו' פ"ה הלכה א' מפורש עומד אחד לקרות בתורה, והיינו באופן שישמעו בני אדם העומדים סביבותיו ואף דגם כשעומד באמצע לא היה אפשר לתקן למי שהיה מרחוק הרבה וכדאמר התם וכיון שהגיע לענות הלה מניף בסודר כו', ורמז לזה דסנהדרין בבאור הגר"א לא"ח סי' ק"נ סעיף ה', וע' בשו"ת פאר הדור לרמב"ם סי' ק"נ שהרי בהכ"נ עומד באמצע כמגדל וכל בהכ"נ מקדש הוא כו' יע"ש באורך, והמחבר בש"ע לא חש להעתיק שעושין הבימה באמצע ואף שנזכר ג"כ בטור וכמ"ש בכ"מ שבזמנו לא היו נוהגין כן בקצת מקומות כיון שביהכ"נ שלנו הם קטנים וכל העם שומעין יותר נוי הוא לצד אחד מלהיות באמצע כו', ואולם הרב שהעתיקו בהג"ה לפי שבמקומותינו נהגו כן כולם ובפרט במדינת פולין שנתרבו

להתיישב בני עמנו ומחמת גודל הקהלות ממילא היו צריכים לעשות באמצע כמו שהיה אצלינו לפנים לקבוע הבימה באמצע על מקום מיוחד שיוכלו כולם לשמוע תמיד קריאת התורה לצאת בו גם כשלא יוכל הקורא להגביה קולו כ"כ ושקולו נמוך, ובפרט למי שאין לו שמיעה כ"כ מרחוק שיוכל להטות אזנו לקול הקורא וכמו שנהגו כן מעולם בישראל במקומות שהיו שם בהכ"נ גדולים כשלנו שהיה גדולים כשלנו שהיה הקבוץ רב מהבאים לתוכם זולת במקומות שלא היה שם רק קבוץ קטן מאיזה מנינים שהיו כולם במקום הקורא וכפי שנראה מהכ"מ הנ"ל שבימיו התחילו להתיישב קצת באיזה מקומות בא"י, וממילא דבבהכ"נ שלנו עמידת הבימה באמצע היא הכרחית שישמעו כולם לקול הקורא והמתפלל, וזה היה מנהג ותיקין וככל סייגי מצוה כדי שיקיימו כולם שמיעת קריאת הס"ת ובכלל בל יחל דרבנן וכנדרים י"ד ובשארית ישראל פרק כ"ט מס' חכם האומות אליאריס שגר בחינא כי זה ת"ר שנים שנתיישבו היהודים ויש להם ביהכ"נ בהרבה ערים ובאמצע בימה שקורין עליהם בשבת ויו"ט כו' ובאבן ספיר ח"ב פרק כ"א יהודי קוגין משבט בני ישראל ממשפחות הלבנים שלהם בית תפלה משנת ה"א שכ"ח לב"ע והבימה באמצע כו' יע"ש עוד, וגם במסעי ישראל סו"פ כ"א מהיהודים השחורים בקאטשין בהודו שהבימה עומדת בחצי הבית כבהכ"נ שלנו ועליו קוראים בספר התורה, ואם היות ידיעתם מעטה באמונתנו ואמנם לדעת רבים ומובא גם במקוה ישראל שבאו לשם אחר שנשבתה ממלכת ישראל ומחזיקים במנהגים הקדומים מאז, וע"ש עוד באבן ספיר פרק כ"ג וכ"ד שנתיישבו שם בשנת ד"א וק"ל שהם י"ב שנים אחר החורבן מגלות בית שני יע"ש באורך, אשר הזכרתי כל זה היותו מנהג מתפשט באומתנו מדורות קדומים בכל קצוי ארצות פזוריהם מעל אדמתם:

ולכאורה היה נ"ל להביא ראיה מפורשת ממ"ש בדה"י ב' סי' ו' י"ג כי עשה שלמה וגו' ויתנהו בתוך. העזרה וגו' ויעמוד עליו ויברך על ברכיו נגד כל קהל ישראל, וע"ש בסי' כ"ד כ' ויעמד מעל לעם כו' ובפרש"י גבוה מכל העם כדי להשמיע קולו, ובתרגום רב יוסף בתוך העזרה באמצע עזרתא, והוא כתרגום בתוך בכל מקום, ובמקום שאינו מכוון על האמצע יעתיק פירושו מגו שהוא תרגום של בקרב, [כמו בדברים ט' י' ושם סי' י' פסוק ד' וכדומה, ורא"מ בראשית ועץ הדעת בתוך הגן שת"א במציעת ולפעמים בגו אלא שכאן מיתורא דייק כו' שכבר כתוב ויצמח מן האדמה כו', וע' בלחם ושמלה על הת"א בתוך המים כו' וע"ש רמב"ן סי' ב' ט', ופרשה תצוה פעמוני זהב בתוכם שמתרגם ביניהן ובפקודי תרגם בגו, ובתרגום המיוחס ליונתן תרגם בשניהם במצעיהון, ומשמע דהפעמונים היו בין שני רמונים ולא בתוכם וכרמב"ן ולא כפרש"י יע"ש ברא"מ, ובמדבר

י"ז י"ב תוך הקהל ובת"א לגו קהלא וע"ש במיני תרגומא, ובראשית ט"ו י' ויבתר אותם בתוך ובת"א ופליג יתהון בשוה והיינו על החיתוך במציעותו בשיווי, וע"ש סי' ב' ט' בת"א ובסי' ג' ג' ובירושלמי ברכות פ"ק ה"א בתוך המים יהיה רקיע בתווך, ובמיני תרגומא בראשית א' ו' בת"א בתוך המים במציעות מיא ולא תרגם בגו והיינו ע"פ ב"ר ע' מזרחי וכ"כ המזרחי קרח סי' י"ז כ"א אבל אונקלס תרגם במציעות חיטריהון שמלת תוך בכלל מורה על הגבול או הנקודה האמצעית כו' ותרגום בתוך העיר בגו קרתא ותרגום בתוך הים לגו ימא אבל גבי בתוך הגן שאא"פ לומר כמשמעו כו' ובפמ"ז שלא כתב שום יתורא ואפ"ה ת"א במציעות גינתא עכ"ל, וע' בת"א שמות ל"ט כ"ה זוגא בגו רמונא, וע' במיר דכיא פרשה בראשית בפסוק בתוך המים ובקרח בתוך מטותם בפרש"י הניחו באמצע שלא יאמרו כו' יע"ש, ובספר יאיר פרשה לך סי' ט"ו ט' ויבתר בתוך בשוה כי בתוך במציעות כו', ובשם אהרן במסכת ערלה במשנת הנוטע לסייג פטור מן הערלה הא דלא פרש"י בפ' בראשית באמרה ומפרי העץ אשר בתוך הגן דודאי עץ הדעת לאו היינו באמצע ממש שהיה שם עץ החיים אלא בסמוך לו ועפ"ד הילקוט קדושים שבניך ממתינים שלש שנים לפירות כו' יעש"ב, וברכות ג' ב' אין תיכונה אלא שיש לפניה ולאחריה, וע' רש"י יחזקאל סי' מ"ח סו"פ כ"א ומקדש הבית בתוכו הכל באמצע נחלת הנשיא ובפסוק י' מקדש ה' בתוכו ופי' באמצע רצועה זו כו' ובפסוק ו' וט"ז וערש"י שם סי' ב' ה' בתוך הגוים באמצעות העולם, וע' רש"י עירובין נ"ז ב' בתוכו באמצעותו ורש"י בכורות כ"א ע"ב בד"ה ת"ק כו' דהאי בתוך מפרשים לעיל בריש פרקין דלאו בתוך ממש אלא בסוף יום או יומים, וע' במעשה חושב על המשכן בסופו בהתו' מנחות צ"ח ב', ובכנה"ג בהגהת הטור חאה"ע סי' קמ"ד אות א' בשם ראנ"ח בגט הנותן על תנאי שלא אבא לומר אם לא אבא בתוך זמן פלוני יהא גט לחוש דלמא באמצע קאמר כרש"י בראשית בפסוק תוך הגן וכ"כ בשמו מהרי"ט חאה"ע סי' ח' והביא כמה לשונות בש"ס בתוך על כל המשך הימים וההוא דתוך הגן לרא"מ דמיתורא דריש ועי"ל דלאו בנקודת האמצע קאמר כו' וע"ש בפת"ש אה"ע סי' קמ"ד ס"ק ג' שהעיר מתרומות פ"ג משנה ה' האומר תרומת הכרי הזה בתוכו כו', וע' בקהלת יעקב מענה לשון ח"ב בלשון חכמים אות אלף ס"ק מ"ב אמצע כו' ורדב"ז ח"א סי' רנ"ו, ובשו"ת רע"א סי' ע"ב מגמגם בלשון בתוך או מהיום או מכאן ועד יום פלוני טוב לעשות התנאי כראנ"ח באם לא אתראה ביום פלוני בפני ב' עדים כו',, ובשו"מ תליתאה ח"ג סי' קל"א מריטב"א שהובא בב"י א"ח סי' תע"ה דכל שמניח קטן בתוך הגדול אמצע קרי ליה, והיה מקום לחלק בין לשון המקרא בין לשון חכמים והעיר דגם בלשון המשנה תרומות פ"ג משנה ה' תוכו משמע

באמצעותו וכפי' רע"ב ורש"י עירובין ל"ז ב' וכן משמע מהש"ס שם שאני התם דאיכא סביביו יעש"ב, וראב"ע שמות סי' י"ד כ"ב בתוך הים אל תחשוב כי הגיעו עד חצי ים סוף רק אפילו חצי פרסה בתוך הים יקרא תוך המים כו', וע' בלבוש האורה בראשית א' ו']:

ואמנם בנחמיה סי' ח' ג' ויקראו בו לפני הרחוב אשר לפני שער המים וגו' ויעמד עזרא על מגדל עץ אשר עשו לדבר וגו' ויפתח עזרא הספר לעיני כל העם כי מעל כל העם היה, ומפשטות הכתוב שהקריאה היתה אצל הרחוב ולא באמצע, ומזה נראה לכאורה לחלק דבקריאת המלך שלמה לפני כל ישראל היה צריך להיות כולם באמצע שישמעו כולם מרחוק, אבל בימי עזרא שהיו כל הקהל כאחד ארבע רבוא כמש"ש בסי' ז' ס"ו ולכן לא היה ההכרח לעשות הבימה מקריאת התורה באמצע ובב"מ כ"ח א' כאן במקדש ראשון דנפישי ישראל טובא כו' במקדש שני דלא נפישי כו':

ומ"מ נראה שכל זה היה בעזרא שהקריאה היתה רק לשעה לפרסם הענין שיודיע אחד לחבירו, אבל לקבוע הבימה במקום מיוחד וקבוע מוטב שתהיה באמצע ממש שישמעו כולם, ואם שהלשון באמצע ג"כ אינו בכל מקום על צד הדיוק מכוון ממש וכירו' מגילה פ"ק הלכה ט' לפיכך גולל הספר לתחלתו והתורה לאמצעותה ר"ז בשם רחב"מ אפילו שתי יריעות וע"ש בק"ע אם הניח שתי יריעות בצד אחד הו"ל אמצעותו, ובס' מאיל המלואים הלכות ס"ת סי' רב"ע פי"א אות ו' בדף י"ב ע"ב ללמוד מזה בגולל הס"ת בשמחת תורה שהס"ת נגלל מתחלה צריך עכ"פ הגולל ס"ת אחר הקריאה לגלול שיעור ב' יריעות יע"ש ליישב מנהג העולם שלא נהגו כן והפוסקים לא כתבו מזה ואפ"ה להחמיר יש לנהוג כן:

ואולי יש להוסיף עוד קצת נתינת טעם לעמידת הבימה באמצע שמלבד שיתכן ג"כ לעשות לזכרון קודש כמו שהיה במחנה ישראל השכינה באמצע וכראב"ע במדבר סי' ה' ב' יע"ש וסי' ב' י"ז ונסע אהל מועד בתוך המחנה וע"ש רמב"ן פסוק ב' והיה אהל מועד בתוך האמצע ומחנה הלוים סביביו בתוך המחנות והיכל קודש מכוון באמצע יע"ש, וגם למ"ד בב"מ ק"ז א' וסוטה כ"ב דאיכא שכר פסיעות ובמ"א סי' צ' ס"ק כ"ב שמצוה להלך לביהכ"נ היותר רחוק, ולכן עושין באמצע שיהיה המקום שוה לכולם להלך אחר הס"ת כמבואר בש"ע, ורק שעיקר דהמ"א מיבעא לי טובא דאטו אם יתרחק מהעיר על מנת שיחזור ולהרבות ההליכה לבהכ"נ יזכה בזה לשכר פסיעות ושאם ילך מבהכ"נ למקום אחר מרחוק כדי שיהיה מרחק רב בהליכה וחזרה יזכה לשכר פסיעות, וכן אם ישלם יותר בעבור מצוה מה שהיה בידו להשיג בשויו ואין בהוספת המעות שום זכיה לדבר

מצוה וכדי שיהיה לו שכר בעבור זה והרי אדרבא אסור לשמש ע"מ לקבל פרס ומכש"כ היכי שאפשר שתתקיים המצוה זולתה, וע' במדרש שמואל על משנת בעשרה מאמרות נברא העולם והלא כו' יע"ש באורך ובבית שמואל אחרון פרשה בראשית ובצואת גבעת פנחס מש"ש לפי דרכם, אלא דבעובדא דההוא אתתא בסוטה כ"ב שהיתה מהלכת מבהכ"נ לבהמ"ד, וזה תליא בהא דפליגי ר' יוחנן וריב"ל בפרק בני העיר אי בהכ"נ או בה"מ עדיף, וע' בסי' צ"א בהג"ה דבבה"מ עדיף להתפלל אפילו ביחיד יותר מבהכ"נ בעשרה ודלא כב"י וכ"מ בתו' ברכות ל' ע"ב בד"ה אין הלכה דלהכי מייתי רב אמי ורב אסי שהיו מתפללין ביחיד, ולכן ממילא איכא שכר הטורח לילך למקום שהמצוה יותר, גדולה דאפילו לגבי נשים דפטורות מת"ת מ"מ עדיפא נמי בהמ"ד דבהמ"ד של נשים מקודש יותר בקדושת בהמ"ד וכדאמרינן בריש חגיגה ג' א' נשים באות לשמוע כו', והיינו להזהירן במה שנצטוו עליהן והכי נמי לשמוע בפירקא דכלה ומיוחד ג"כ ללמוד תורה שלא בשעת תפלה וע' בשו"ת חסד לאברהם חא"ח ר"ס י"ד מש"ש, (וע' בתשובתי לעיל סי' נ"א), וע' בשו"ת מהרי"ל סי' רכ"ו דאף שאסור ללמדה תורה אפשר שילמדו ע"פ הקבלה השרשים והכללות וכשיסתפקו ישאלו כו' ובימי חזקיה שהיה טומאה וטהרה נוהג והוא בכל יום היו בקיאות בו ומייתי ראיה שהיה מרביץ תורה בישראל וכו' יע"ש באריכות, ובזה שפיר אמרה לשיטתו דר' יוחנן ולא שכר פסיעות יש מצד דהמצוה יותר בשלמותה ולפום צערא אגרא, וכן כשהולך למקום שיש רוב עם דהוה טפי הדרת מלך, אבל לא כששתי המצוות שוות בזכות עשייתן בשני המקומות ולילך לבהכ"נ אחר סתם דהמצוה שוה לא שייך שכר פסיעות ולהרבות ההולך רק על מנת לקבל פרס יותר ושתהיה המצוה להלך במכוון בדרך רחוקה ולהתרחק יותר מבהכ"נ כדי שיהיה לו אח"כ שכר פסיעות כשיצטרך אח"כ לשוב בהלוכו לבהכ"נ שעשה רק בשביל ריבוי השכר במה שאין עדיפות כלל להמצוה וכן להרבות מחיר רב בעבור אתרוג או ציצית שנמצא לקנות ממש כאלו במקח זול ולהוסיף במקח במה שאין עדיפות בפעולת המצוה וכנ"ל, וכן כשמבזבז הרבה במצוה שאפשר להעשות ע"י אחרים בהכשר יותר ושלא ישאר בידו לקיים המצוה המוטלת עליו כתיקונה, וכה"ג מוקמינן קראי במ"ק סע"א כתיב פלס וכו' ובפרש"י מצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים תפלס מעגל רגליך שתעשה אתה הגדולה וחביריך יעשו הקטנה:

ובמ"א סי' קנ"ג ס"ק מ' במי שהיה בביתו בהכ"נ ימים רבים שאין הצבור רשאים לשנותו בבית אחר כו' גם יכול לומר שאין רצוני לילך מרחוק לבהכ"נ אף ששכרו יותר, ומבואר ביותר במקומו בתשובת מהרי"ק שורש קי"ג דהכ"נ איכא טעמא דחשיב כמו חשדא דקא

מכוון בפרק הנזקין נ"ט לגבי עירוב שהרי הכל יודעים שנוח לו לאדם בהיות בהכנ"ס סמוך לביתו וכב"מ ק"ז ואפילו לר' יוחנן דאמר התם דשכר פסיעות יש מ"מ פשיטא שיוכל לומר לא הן ולא שכרן עכ"ל, והש"ס דקאמר התם אבל ביהכ"נ לא ר' יוחנן לטעמיה כו' היינו דלא שייך לומר זאת לברכה כיון דאם הוא חפץ במצות יש לו שכר יותר, וי"ל דהתם נמי דאיכא שכר מרובה כשהולך מביתו שהוא מנין עשרה לבהכ"נ שהוא ברוב עם הדרת מלך, וכן יש לכוון גם דהמ"א בסי' צ' דאם יש ב' בהכ"נ דמצוה לילך לרחוקה הייכי דיש שכר פסיעות, והיינו בכה"ג היכא דהמצוה בהאחרת יותר בהכשר כגון דאיכא רוב עם או מבהכ"נ לבה"מ וכנ"ל ולא כשמרבה לילך בדרך רחוקה לבהכ"נ ושיוכל לילך גם בדרך קצרה, וכן משמע קצת מהא דברכות דאין איסור מצד המהלך אחורי בהכ"נ בדאיכא אחריתא דהולל"מ דמצוה נמי בשכר פסיעות לבהכ"נ הרחוק, ובשו"ת משאת בנימין סי' ד' ק"ו בנידון זה שיעשה מצוה בשכר פסיעות ודוחקא דכלה איך לא יהיה כח ביד הקהל לכופו שיסבול צער מועט כדי שיזכה חבירו כו' ואפילו בתשמישי הדיוט אם אינו עשוי לתשמיש גמור אין היחיד יכול לטעון טענת ריבוי הדרך או טענת דוחק כו' וק"ו בבהכ"נ דתשמיש קדושה ועבודת השי"ת הם וריבוי הדרך וצד דוחקא לאו גריעותא היא אלא מעליותא שאין ליחיד שום טענה על ריבוי הדרך ודוחקא יעש"ב ובפת"ש ח"מ סי' קס"ב ס"ק ה', ומ"מ אין זה סתירה לדברינו דהכא שהוא לזכות את הרבים שלא ימנעו מלבוא אם יוסיפו עוד מקומות בבהכ"נ וכריב"ש סי' תנ"ג ובכה"ג שייך ג"כ הא דר' יוחנן דשכר פסיעות יש, ומזה יש לדון גם. ע"ד החת"ס חא"ח סי' כ"ט וע"ש בד"ה וקצת יש לעיין כו' על לשון הרשב"ם ב"ב קכ"ב א' בהא דלא נתחלקה ירושלים אלא לכספים ומוקי לקרובה ורחוקה מירושלים ומ"מ יעלה בדמים להרר מירושלים והלא יש לזה שכר פסיעות בעלייתו לרגל יעש"ב, ובח"ס חיו"ד סי' רל"ד בד"ה והנלע"ד שהניח ג"כ בצ"ע בזה על הרשב"ם, והארכתי בזה בתשובה בחזקת מקומות בבהכנ"ס, ובשו"ת ספר יהושע בפסקים וכתבים בלקוטיו סי' א' ובס' קול קול יעקב בחדושיו לסי' תרע"א ושו"ת גור אריה יהודה חא"ח סי' י"ג נתכוונו לדבר אחד ליישב קושית הב"י שהובא במ"א סי' תרע"א ס"ק י"ב בחצר שיש לו שני פתחים בשני רוחות צריך להדליק נ"ח בשתיהן מפני החשד דלא לחשדו מדלא אדליק בהא לא אדליק נמי בהא, ובבהכ"נ נמי אמרינן ביש בהכ"נ אחר בעיר מותר, דלמ"ש המ"א בסי' צ' דמצוה לילך לבהכ"נ הרחוקה דשכר פסיעות יש, ולפ"ז גם במקום שיש ביה"מ ויש בה ב' פתחים משתי רוחות ג"כ י"ל דילך לפתח שניה ולהרבות בהילוך ורצה להקיף כדי להרבות בפסיעות, וכן לגבי ב' ביהכ"נ יאמרו דיעבור לפני זה הביהכ"נ והולך לביהכ"נ

הרחוקה שיטול שכר פסיעות וזה לא שייך גבי נר חנוכה עכת"ד, ולפ"ז אין שום מקום לתירוצם והקשה הב"י שפיר, וע"ע בשו"ת רע"א מהד"ת סי' י"ב ואכ"מ להאריך יותר בפרט זה שאינו נוגע לעיקר ההלכה:

ובחת"ס חא"ח סי' כ"ח נתן טעם מסברתו שאנו מחזיקין הבימה שבה קורין פרשת הקרבנות כמזבח שהיו מסבבין בחג הסוכות ואותו מזבח שעמד בהיכל לפני קה"ק שהוא מזבח מקטר הקטורת היה עומד באמצע הבית מכוון בין מנורה לשולחן כמבואר ברמב"ם עכ"ל, ואין זה עיקר הטעם אלא כדי שישמעו כולם וכמ"ש הרמב"ם וכנ"ל, ואלו מצד שהיו מסבבין אותה לא היה צריך באמצע ממש רק שלא לקבוע הבימה בכותל מזרח שאי אפשר לסבבה כמו מזבח החיצון בחג הסוכות, ורק שהוא לנתינת טעם שאנו מחזיקין הבימה שקורין פרשת הקרבנות כמו מזבח וכמו שסבבו למזבח החיצון והעומד באמצע הוא כמו מזבח הפנימי שהוא מכוון בין מנורה לשולחן, ורק שגם מזבח הפנימי היה באמצע ההיכל ולא באמצע הבית, והארכתי בתשובה לעיל סי' ל"ה), ובחוברת בכורים שנה שניה לתרכ"ו צד מ"ח בהערה לא נחית בכוונת הענין, ובכתב סופר חא"ח סי' י"ט העיר ג"כ מעמידת הבימה באמצע ע"ד הח"ס אך לא הוסיף שום באור בזה, וע' רדב"ז ללשונות הרמב"ם אלף תק"ל (קנז) במ"ש מעמידין באמצע כו'.

עוד כתב בח"ס דאפילו להכ"מ שלא היה המנהג כן בקצת מקומות בזמנו היינו במקום שלא היה מקודם בהכ"נ אבל אחר שבנו במקום הבהכ"נ הישנה אין לשנות וכפסקתא קרש שזכה להנתן בצפון לא ינתן בדרום ומכאן למד מהרי"ל לנסרים שעושין לסוכת מצוה עכ"ד, (וע' לעיל סי' ה' אות ג'), והוא מפורש בירו' פרק הבונה הלכה ג' וסוף הוריות ומבואר ביו"ד כי' רפ"ב סי"ד הבימות יש בהן משום קדושת ביהכ"נ וע' בתו' שבת צ"ח א' ד"ה הניחא, ובעקרי דינים חא"ח סי' ח' אות ז' בעקרי הד"ט שאין לשנות מקום ההיכל כיון שעשוי לתפארת מקום תורתנו דקנה המקום קדושת ההיכל שגדול לכבודו משאר קדושת בהכ"נ, ודוגמא מ"ש המ"א סי' קנ"ג ס"ק ל"ה ממהרמ"ל שישאר מקום אה"ק פנוי ואף שהא"ר חולק מ"מ אין לשנות מקום הארון אם לא על צד ההכרח ודוחק גדול, והביא בשם זרע אמת ח"א סי' כ"ז דמייתי מ"ש הא"ר על המ"א מה שנשאר בצ"ע דמשמע דאיהו נמי מפקפק במקום מושב הס"ת ואדרבא הביא סברת ראנ"ח דמחמיר בחלל עצמו שמניחים ב' ספרים יותר משאר מקום הארון, והביא ג"כ העק"ד שבעיר מולדתו לא הניחם הרב בית אברהם שלא לשנות מקום ההיכל והביא בשם רמ"ז באגרותיו סי' ל"ז דלמד ממהר"ם בשם מהרי"ל שאפילו מדריגות של אה"ק קדושתם חמירא משאר קדושות של ביהכ"נ, ובשו"מ רביעאה ח"ג סי' קי"ד על מקום הארון

שנשתנה הבנין מחדש שיהיה עתה באמצע בהכ"נ דמשו"ת מ"ב נראה דאין קפידא, ונתחלף לו במ"א ס"ק ל"ז דהרי כתב ולרווחא דמלתא שאותו מקום שעמד על בהכ"נ אנשים שהוא עיקר הקדושה ישאר פנוי והמ"א העתיק משמו שמקום אה"ק ישאר פנוי וכיון שאינו רק לרווחא דמלתא ושם נמכר לגמרי שאי אפשר בענין אחר שרוצים לעשות עזרת נשים על מקום זה, ועכ"פ מבואר מתשובת מהרמ"ל שהעיקר כמ"א שבלי צורך גדול אין לשנות, ולמדנו שאחר שנבנה הוה כהורדה מקדושתו שהיה קבוע לפני הקורא בתורה להוציאם י"ח, וע' בח"ס חא"ח סי' ל"א בד"ה ומעתה כיון שמקום הזה נמכר אין לו תקנה אלא לבנות ממש בהכנ"ס ולהרחיב גבולה כו', והיינו שמקום מאה"ק ישאר פנוי, וע' בשו"ת רשמי שאלה סו"ס א' אי מקום אה"ק כתיק של תפילין וכסנהדרין מ"ח דגמר משמשין כו' ודחה דהקרקע תשמיש דתשמיש וכרמ"א קנ"ה ס"ג, ובשו"ת שאילת שלום תנינא סי' קע"ט על בהכ"נ שהעמידו הבימה סמוך לאה"ק אף שבדורות הקודמים שהיתה כל כוונתם להרוחה בעלמא גם זו היתה אהובה לפניו כו', ובשו"ת כנף רננה חא"ח סי' ט' האריך דכונת הכ"מ רק דאין קפידא להיות באמצע ממש דסמוך קצת לדרום או לצפון שרי אבל להיות אצל הכותל ממש בצפון ודרום או למעלה מאמצע לצד מזרח איסור גמור הוא להיכל וכו', והרי מטעם זה אין עושין מצות חבילות שלא להיות כמשוי יע"ש באורך, ובשו"ת יהודה יעלה חא"ח סי' ג' האריך ממ"ש בסופרים פ"ד הלכה י"ד והובא בב"י סי' קל"ד גולל הס"ת ומראה פני כתיבתו לעם העומדים לימינו ולשמאלו ומחזירו לפניו ולאחריו כו' וכן כשהיו מוציאין הס"ת ומחזירין היו הולכין אחריו מחמת הכבוד יעש"ב, ובחוברת לב עברי ח"א קרוב לסופו בהערה מביא גם תשובת הגרע"א וחכמי המבורג וטריעסטא ותשובת אמרי אש סי' ז' וע"ש באות ב' מה שהביא על המתירין שינוי המנהג מרמב"ם פ"ג מהלכות ממרים הלכה ד' ושאר הפלגת דברים, וגם בח"ב הביא מפסק ב"ד שנעשה באונגרין כאשר נדפס בשנת תרכ"ו ועל החתום כשמונים רבנים ודיינים לאסור ליכנס להתפלל לבהכ"נ כזה מהשתנות החדשים ואף שמביא שקצת מהם הוציאו לעז בשמם שהיה בהתקבצות חתימות מכל אחד ואחד שלא בועד אחד ושלא מסרו חתימתם על אופן הזה, ובשו"ת מחולת המחנים סי' א' האריך בהפלגת ריבוי איסורין להחליף נימוסי הדת, ובסי' ה' האריך ברמזים להתעוררות הרעיונות על קדושת המקום ע"פ זכרונות ימי קדם באומתנו, ובספרו שו"ת הר תבור מאות ה' והלאה האריך בכמה פרקים אשר נלאיתי בהעתקת דברי זולתי, וע' בנוב"י תנינא אא"ח סי' י"ח בשאלה דידיה שאם אין המקום מורווח להם יותר ורק שרוצים להדמות למה שרואים בהיכלי עו"ג אני קורא וישכח ישראל עושהו ויבן היכלות יעו"ש

ובירו' סופ"ה דשקלים, וע' בח"ס חא"ח סו"ס כ"ז ורמב"ם וראב"ד וכ"מ פ"ב מע"ג וט"ז יו"ד סי' קע"ח ס"ג ושו"ת רדב"ז בלשונות הרמב"ם מלשון הספרי ומסהמ"צ, וע' במאורי אור בחלק עוד למועד לא"ח סי' קנ"ד בדף קס"א ע"ב, ועכ"פ מפשטות הלשון בסנהדרין ס"א ב', אי קסבר בהכ"נ הוא והשתחוה כו', מבואר שבימיהם לא היה חילוק בזה וע"ש ס"ב א' וע"ב, ובמנחת קנאות דף ו' ע"ד שאלו שתקנו גלאקע לצלצל לאסוף העם בבהכ"נ עוברים על לאו של תורה והובא בב"י סי' של"ח ומקורו בירו' פ"ה דביצה ר' שמואל בר רב. יצחק סבא מקישא דכנישתא הוה שאיסורו להקיש על הדלתות בשבת, ובספרי בהעלותך ובהקהל את העם תתקעו ולא תריעו ושבת סופ"ב דבע"ש תקנו וכן בארצות המזרח ולא ע"י פעמון דיש ג"כ לאו כרמב"ם פ"ב דע"ג, וכבר נזכר במצרף לר"מ מקוניץ ח"ב סי' קנ"ה ושם הביא דברי המרדכי ושט"ס בירו' לגירסתו, וע' רא"ש סופ"י דעירובין אות כ' ובפג"ה וערש"י שבת נ"ח ב' ד"ה ולמטפחות ספרים, וע' בא"ח סי' של"ח ותוספת שבת ס"ק א', ומאיל המלואים הס"ת סי' רפ"ב פמ"ט אות ה' בענין הפעמונים של ס"ת שאוסר הט"ז בשבת שאין נוהגין כוותיה יעש"ב ובארעא דרבנן במה"ב אות ט' ובעפרא דארעא ס"ק כ"ח דעכ"פ קשקוש של בהכ"נ ובשעת הוצאת ס"ת מותר אפילו לרמ"א שכתב סבר האגור כיון דהוא לצורך מצוה וכמו שהתיר מהרי"ק הריקוד לכבוד התורה ביום שמחת תורה והביאו בב"י סי' של"ט:

ונ"ל שמזה המליצה ביבמות צ"ו ב' וירו' שקלים פ"ב הלכה ו' אם לא יהיה בהכ"נ זו ע"ג, למ"ש במגילה כ"ו א' בבהכ"נ של טרסיים שמכרוה לר"א ועשה כל צרכיו, והיינו ר"א בן שמוע חבירו של ר' יוסי הנזכר שם, וכיוון להקניטו במליצתו שקנה הבהכ"נ מטרסיים שסופו שיעשו מלאכתם לצקת הפעמונים, אך בתוספתא מגילה סופ"ב בר"א בר' צדוק שלקח בהכ"נ אלכסנדריא ובירושלים, וכן בכ"מ שהיה מתושבי ירושלים ביומא י"א ע"א וסוכה מ"א ב' ואיכה רבתי בפסוק על אלה אני בוכיה מעשה במרים כו' ובפסוק חשך משחור תארם אראה בנחמה כו' וע' בכתובות ס"ז א' ומכות ה' ב', וגם שר' צדוק אביו היה בירושלים כפרק הנזקין, ואולי מזה במנחות ק' ע"א לא בבליים הם אלא אלכסנדרים כו' שלפי שאנשי אלכסנדריא היה להם קבוץ בירושלים וכללום בשם בבליים שהיו מכנים כן למי שאינם מאנשי העיר ומ"מ העיקר נראה כגירסת הש"ס של טרסיים שהיה לאותם בעלי אומנות בירושלים, ויתכן שנתהוה ביתו לע"ג לאחר מותו כידוע שר"א בן שמוע היה מהרוגי מלכות וכמ"ש בסד"ע לראב"ד שנהרג עם ר' חוצפית המתורגמן ור' ישבב הסופר בדור רשב"ג השני, אך בע"ג י"ז ב' נזכר שר"א בן פרטא נהרג עם ר"ח בן תרדיון ואמר שנתפס על חמשה דברים ויע"ש כל הסוגיא וכפרש"י ורחב"ת נשרף ביום

כ"א בסיון וס"ת עמו וע"ש י"ח א', ובזה יבואר גם מה שאמר ר"א רבן של תרסיים, אך שם פרש"י גרדיים וכדמוכח בסוגיא והא דמגילה צורפי נחושת וכמש"ש התוס' ורש"י במגילה, ואם כי בכלל המה דברי השערה אבל מ"מ נראה שתרסיים דמגילה היינו הא דע"ג ושלקח הבהכ"נ של תרסיים ושלזה אמר שהוא רבן של תרסיים ושאחר שנהרג נהפך הבית לע"ג ככל הרוגי מלכות שנלקחה נחלתם למלוכה, ומה שאמר ר' יוסי בן קסמא תמיה אני כו' כפשוטו שיענשוהו ושיעשו אותו הבהכ"נ לע"ג וכמ"ש באותו הלשון בע"ג י"ח א' תמיה אני אם לא ישרפו כו':

ובשו"מ קמא ח"ג סי' ע"ד באחד שהתנדב חלון לבהכ"נ שנראה ע"י עצים המבדילים וכו' ממ"ש רבינו אליקום שאפילו צורות המותרות יש לאסור בבהכ"נ וגם שהוא כדמות חלון ביתם ודומה לתשובת הרא"ש כלל ה' ובשו"ת רדב"ז סי' ק"ו הרעיש על צורת אריה שפשוט לאסור ולמחות בו, אבל מה כח ב"ד יפה וגדול השלום וכדרשתו על מקרא חבור עצבים אפרים הנח לו ואם נוכל להסירו בנקל מה טוב וע' נוב"י מ"ק חח"מ סו"ס ט"ז עכ"ל, (ושם י"ז ט"ס), וע"ש בשו"מ סי' ע"ב והארכתי בזה בתשובה, וע' בשו"מ תליתאה סי' קפ"ב בשינוי מקום של אה"ק כו' שכתב ג"כ כה"ג שאם בנקל שיעשה כבתחלה מה טוב ואם אין מקום להכריחם לא יחזיק במחלוקת כי בעו"ה כל אחד עושה במה לעצמו כו'.

ובמנחת קנאות מהרצ"ה חיות בדף ד' ע"א בהערה וז"ל, ובענין להעמיד הבימה סמוך לאה"ק ולא באמצע בהכ"נ כמבואר בא"ח בהג"ה סי' ק"נ, ובכ"ז העיר הכ"מ בהלכות תפלה דהרבה מקומות אין מדקדקין בזה ועושין הבימה בסוף ביהכ"נ, וכבר הדפיסו מנהלי העדה דק"ק פאבא באונגרין תשובה לאיזה רבנים מן הישנים והחדשים וכולם כתבו שאין זה מעיקר הדין ועכ"פ אין למחות באלו אם אפשר לשמוע הקריאה אף באופן זה שהבימה עומדת סמוך לאה"ק עכ"ל, הטיל תנאי בדבריו שאי אפשר לקיימו להחליט במושלם אצל כ"א לפי הגבהת הקול מהקורא ולפעמים למי שהוא חלש השמיעה ובפרט שבמקומותינו שבהכ"נ גדולות להחזיק רוב העם שבלתי אפשרי שישמעו כל הקוראים העומדים מרחוק אצל פתח הכניסה ואין לדמות מזמן הכ"מ שהיה קבוץ קטן ברוב המקומות מאחב"י שהיו מפוזרים שם ומה גם בתוכינו שנתפשט המנהג בכל המקומות להעמיד באמצע שיהיה נוח לכל לשמוע היטיב לקול הקורא דהוה מנהג שעשוי משום סייג מצוה וכנ"ל, ובפרט לשאר הטעמים שהבאתי למעלה מכמה אחרונים שיש לאסור גם לדעת הכ"מ במקומותינו וכנ"ל ולא רציתי להאריך בזה יותר במה שדשו בהם רבים

ואשר כל מגמתם של המחדשים להדמות למי שאין אנו יכולים להדמות, [וע' בשדי חמד בהוספת ק דינים מערכת בהכנ"ס סי' י"ג]:

וע' בשו"ת אורין תליתאי סי' ק"ל בענין הדורשים שאחוריהם לאה"ק וע' בט"ז יו"ד סי' רפ"ב דבאקראי מותר, ובט"ז א"ח סי' ק"נ מהלבוש ובלבד שלא יעשו מקום בין הבימה להיכל לישב, וע' במחולת המחנים ובהר תבור באות ג' משש"ב, וע' בתשובה מאהבה ח"ב סי' רכ"ח מתשובת פאר הדור לרמב"ם בסי' ע"ח שאין שום איסור לכהנים שאחוריהם אל היכל בשעת נשיאת כפים, ושגם כשדורש בפתיחת ההיכל כמו קודם כל נדרי מצדד עצמו שלא להיות אחוריו אל ההיכל, וע' בס' מאיל המלואים סי' רפ"א ס"ק ג' בפרק י"ח:

סימן מ

ד' וישב תרמ"ו להרב דקראסבאזאר וכו' ר' חיים חזקיה מדיני.

בדבר שאלתו בעיר שהיה אה"ק בצד דרום שהיו מתפללין בצד דרום, ולא שמע טעם מספיק למנהגם, יעיין בק"א לס' נצח ישראל לברכות ל' ע"א שהשיג על הלבוש בסי' צ"ג ס"ד שנמשכו אחריו הט"ז ומ"א שאין להחזיר פניו לצד מזרח השמש אם לא הדרים במערב א"י ממש וכתב ודע שכל הארצות שאנו מפוזרין בהם נגד מערבית צפונית של א"י ולכך יזהרו שיעשה הכותל מזרחי כו' שיהא נוטה קצת לצד דרומית מזרחית כו' וגם להדרים בצפון א"י אינו תלוי בנטיה הצפונית בלבד אבל גם במשך התרחק המדינה לצד מערב א"י שמוכרחים לחזור פניהם לצד מערבית צפונית, ובשו"ת יד אליהו סי' א' האריך בבהכ"נ שהעמידו אה"ק ממש לצד דרום של העולם ואינו נוטה כלל לצד מזרח של העולם כ"א צד מזרחי של בהכ"נ הוא בצד דרומו של עולם הנוטה לצד מזרח, ובאמת שירושלים קרוב לצד דרום כמו עשרים מעלות ברוחב וכן באורך לצד מזרח יותר ממדינת פולין וכל מדינות אשכנז נוטה בקצת לדרום ולמערבו של עולם אבל עכ"פ צריך להיות כל צד בהכ"נ שעומד בו אה"ק לצד מזרח אך שיש לנטות קצת לצד דרום של עולם יע"ש באורך, ובשו"ת חת"ס חא"ח סי' י"ט מחזיק דעת הלבוש, ובפמ"ג סי' צ"ד ס"ק ד' באש"א וכל מדינה לפי תחנותה יעמידו הבהכ"נ, ובשו"מ תליתאה ח"א סי' קפ"ב מה ששינו מקום אה"ק בכותל דרומית כו' שמכמה טעמים אין לשנות, ובמאורי אור חלק באר שבע לברכות ל' ויש מקומות שאה"ק לשאר צדדיו מפני שהמקום דחוק לבליטת הארון במיצר הדרך צריך ליזהר להפך פניו למזרח צד א"י שבמדינתו, כמ"ש בה"ט סי' צ"ד ס"ק ג' העיקר כתשובת יד אליהו ולא כחולק עליו מה בכך שהצבור אין משגיחין

בעיקר הדין בשלמא ההוא כדו בר עשו הם כנכון, וגם הכה"ג וא"כ מסכימין לדברינו ובפרט דבלאו הכי עיקר דינא שאסור להפך למזרח ממש וליכא שייכות קפידא, וע"ש עוד בהלכות א"ח בדף ל"ב ע"א וחלק בארשבע בהלכות סי' צ"ד בדף כ"ח ע"ב משש"ב, ובמטעי משה סי' ז' בענין מדינת אמעריקא אם להעמיד הבהכ"נ לצד מערבית דרומית שיהיה מכוון נגד ירושלים וכב"ב כ"ה אתון דיתביתו בצפונו של א"י אדרימו יעש"ב ואין רצוני להאריך במה שדשו בהם רבים בספריהם:

והנה אף שאין להוציא שום תשמיש מקום ממעלתו (וכמו שהארכתי לעיל סי' ל"ח) אבל כאן שלא היה המקום מכוון מתחלה לא עדיף מהקדש בטעות וכשו"ת מהר"ם מלובלין סי' קי"ב בשכח י' במלת אלהינו לגרוד נ"ו דלא קידש השם כיון שחסר י', ואף לט"ז יו"ד סי' רע"ו מטעם דאף בלא י' יש לו שייכות כו' וע' בשו"ת שמן רוקח ח"א סי' מ"ט, ושם מיירי רק בנטפלות לשם, ובתשובת מהרי"ל סו"ס ר"כ ונראה דאינו מקדש אלא שלא בטעות וכו', ועכ"פ בנידון זה אין לחלק ולא גרע מנותץ אבן מהמזבח על מנת לתקן וכט"ז א"ח סי' קנ"א ס"ק ג' לענין בהכ"נ דנתיצה ע"מ לבנות בנין מיקרי וע' בשו"ת זכרון יוסף חיו"ד סו"ס י"ז, וכמ"ש בשו"מ רביעאה ח"ג סי' קי"ד על מקום הארון שנשתנה דכיון דאי אפשר בענין אחר פשיטא דאינו מעכב יע"ש:

[**שוב** בא לידי שו"ת בית שלמה קמא חאו"ח סי' כ"ט שהעלה ג"כ בענין שנקבע אה"ק בטעות לדרום ואח"כ סתרוהו ובנאוהו מחדש שהאריך דאין כאן משום הורדה מקדושה]:

סימן מא

כ"ז אלול תרל"ו להרב דגאלדינגען בקורלאנד וכו' ר' שניאור זלמן.

בדבר שאלתו בבהכ"נ שבנאוהו מחדש על מקום הישנה שהיתה יכולה לעמוד זמן הרבה בקצת תיקון שפייסו אותם המועטים שיספיק על הבנין ממעות הקהל ברשיון הרוממות וגם ממכירת המקומות החדשות שנתוספו ושהראשונים ישארו על חזקתם בכותל מזרח, ובהתחלת הקיץ הסכימו שישלמו חלק ששית ממה שיעלו המקומות החדשים, ומקרוב נתעוררו לטעון שאבדה חזקתם לגמרי מאחר שכבר נסתר בהכ"נ הישנה ועכשיו נתרבה שיווי המקומות ובעלי המקומות טוענים שאומדנא דמוכח דאדעתא דהכי לא נתנו רשות לסתור וכח"מ סי' ר"ז ס"ד וכתובות נ"ו א' וב"ב קמ"ו ב' ותו' כתובות צ"ז א' ד"ה זבין [ואף שלא היה תנאי מפורש ולא מחילה רק דברים בעלמא], ושלפני י"ב שנה נשרף הבהמ"ד ונתפשרו שיתנו בעלי המקומות שליש וכדמות ראיה מכתובות ס"ח א' דקיי"ל כר"י שאם

השיא את הראשונה ינתן לשני כדרך שנתן לראשונה וכדקיי"ל בהעשיר והעני דאזלינן בתר ערך וכ"כ מהרי"ק והובא בב"ש סי' קנ"ג ס"ק ט"ו, והוסכם אצל כולם לסמוך כפי אשר יצא מפי ע"פ ד"ת או יושר:

הנה היכי שהיה מההכרח לבנותו מחדש לכמה אחרונים אין טענת חזקה אף כשישלמו דמי העילוי שלכן אין מדקדקין לכתוב בשטר מכירת מקומות בהכ"נ מתהום ארעא כו' כיון שאין לו קנין בגוף הקרקע וע' בנתה"מ סו"ס קצ"ב סי"ג ס"ק ו' בד"ה ולפ"ז בישיבת מקום בהכ"נ שגוף הקרקע של צבור ואין לכ"א רק שיעבוד ישיבה על המקום, ובדברי חיים בדיני חזקת קרקע סי' י"ד השיג עליו דבמקומות בהכ"נ זכה בגוף הקרקע וע"ש בישוב סתירת דבריו מסו"ס קס"ב ס"ז דדוקא כשבהמ"ד קיים וכיון שקנה המקומות בדרך מורווח כבר זכה וכריב"ש אבל בנשרף יכולין ז' טובי העיר להוסיף מקומות כרצונם כדי שיהיה להם מעות לבנות ויכולין לסתרו ולבנות במקום אחר ואין לראשונים תביעה רק כפי שומת המקום בחורבנה, [ובשו"ת צ"צ החדש חא"ח סי' כ"ב שצריך שומא בערך יתרון שיווי המקום אלא דהיכי דבהכ"נ הישן היה ראוי ג"כ להתפלל רק מפני שצר להם המקום בנו מחדש לא אבדו חזקתן ממקומות שלהם], ובשו"ת שמן רוקח ח"ב סי' ב' מדמה להא דח"מ סי' שי"ב ס"ז ובהג"ה דנשרף דינו כנפל ולא דמי לסי' רי"ז ס"ו דמקומות בהכ"נ הוה כמוכר לפירות כסי' רב"י ס"ד ודמי לקונה ב' אילנות בשדה חבירו כב"ב פ"א וכ"מ בח"מ סי' קע"ג ס"ג בהג"ה בשם רשב"א גבי באר, ובשגם כי בבנין החדש הרחיבו החלל ובטלה טענת חזקה יעש"ב, והא דסי' קע"א מתשובת הרא"ש כשהיושב בראש רוצה להוסיף עוד מקום שהיושב אצלו בידו למחות, היינו כשבהכ"נ בקיומו או שמהרסים רק להגדילו משא"כ באופן שאי אפשר לתקנו אין להם רק כפי ששוה חלקם מקודם שבנו מחדש, ובשו"מ קמא ח"ב סי' כ"א וכ"ו וכ"ז ותליתאה ח"ב סי' קי"ח חולק, דהרי כותבין הרשאה על קרקע בהכ"נ ומ"ש ברמב"ם וש"ע שהקונה לפירות אין יכול לשנות בגוף הקרקע אבל כאן דקונה רק כל זמן שבהכ"נ קיים ומה שאינו יכול לשנות בשביל קדושת בהכ"נ ובמה יגרע נחלתו מכבר בשנותן כפי ערך ההוצאה כשנתרחב המקום יעש"ב ובח"ג סי' קמ"ד ובשו"ת אמרי בינה סי' ג' שדחה ג"כ ראיותיו ובאפ"ד סו"ס ב' שהאריך ג"כ קצת, ובשו"ת שער אפרים סי' קמ"ה בבהכ"נ שנשרף הגג והוצרכו להשתדל להרשות לבנות שיתן עיקר הוצאה מי שיש לו מקומות, ומ"ש בתשובת מהר"י מינץ (צ"ל מהר"ם מפאדווה) דבנין בהכ"נ לפי ממון היינו במקומות שלא נהגו לקנות המקומות במחיר אלא כל הקודם זכה כו' וע' בח"מ סי' קס"ג:

ובחת"ס חא"ח סי' כ"ט בהרחיבו הבהכ"נ ונתרבו המקומות אצל אה"ק דאין להם טענה כיון שנבנית באותו מקום עצמו רק שצריכין לשלם דמי העילוי וכמו שהבין בהמ"א סי' ק"נ ס"ק ה' שהקרקע משועבד לכניסה יעש"ב, ובירו' תרומות פודה להעמיד מקחו, ועכ"פ דעתו שאם ע"י שהרחיבו הוכרחו לשנות במידי דאיכא רווחא להאי ופסידא להאי ושאף אם קנו מקום אחר ומחלקין לכ"א מקום כפי שהיה בהישנה שגם אז היה מקום לדון אם אין שינוי בריחוק מקום ש"ץ בשמיעת קדיש וקדושה ואין להם מקום סמוך לאה"ק כבתחלה, ואם שהרבה יש לדון בדבריו והארכתי מכבר בתשובה ואינה אתי כעת, ובשו"ת ר' בצלאל אשכנזי מאורלא סי' ו' אות ה' שאין חילוק אם נבנית במקום אחר שכן הקנו סדר העמידה ושכ"כ הפוסקים שיכולין למחות שלא להוסיף מקומות שנעשה מראשון שני וכמו לבנין בהמ"ק שאותן המשמרות שהיה הסדר בבית א' כן היה בבית שני, וכה"ג כתבו בהוחזק במצוה ונאנס וכן בנשרף בהכ"נ ונבנה וכי בעבור שנעשה מהודר יאבדו חזקתם, ואם נאמר שמכרו כמו בית זה איך יכול לסתור וכן זמן עצי כהנים והעם וכו', הגע בעצמך באחד שקנה גלילה ונאבדה הס"ת וקנו אחרת וכי יאבד חזקתו, וכנראה דמיירי שסתרו מקום בהכ"נ והחליפו מקום הראשון, ועיקר ראייתו מבנין בהמ"ק, ואטו הראשונים מאנשי המשמר זכו מחמת הקנאה ורק שהגורל היה בקביעות המצוה עצמה, אלא שבנידון דידן א"צ לדון מצד אומדנא דמוכח שעדיין היה יכול לעמוד, כיון שלא היה מחילה כלל, ואף לב"י טח"מ ר"ס קס"ג דאפילו מועטים כופין לבנות בהכ"נ וכדקאי התם ע"ד הטור ואף שמ"ש בשם רבינו ירוחם לענין בהכ"נ לא נזכר שם, אבל כשיש להמיעוט בהכ"נ רק שאין להם מקום לפי כבודם אין חיוב על בעלי המקומות לסייען ומ"ש בתשובת מהר"י מינץ סי' ו' והובא בד"מ סי' קס"ג ס"ב ובהג"ה בש"ע שם ס"ג כל צרכי העיר אע"פ שמקצתן אין צריכין כגון בית חתנות ומקוה אפ"ה צריכין ליתן חלקן יע"ש בסמ"ע, דכיון שהוא ענין כללי שכ"א נכלל בצורך זה לא חששו ליחיד שלא יצטרך כלל עכשיו לזה ולא שייך תקנה בכה"ג היכי שיש להם מקום להתפלל רק שאין להם מקום מיוחד לפי כבודם, ואף שהצ"צ בסי' צ"ד למד מזה שמחוייבים לסייע להם מכיסם שיהיה להם בהכ"נ כמותם ומכש"כ שאין יכולין לעכב להעמיד ספסלין אם אי אפשר להם בלאו הכי כיון שצריכין לסייע אפילו לבנות, וע"כ דריב"ש מיירי בענין שלא היו יכולין לכוף זה את זה לבנות בהכ"נ שהיה מצוי להם לשכור אלא שהעשיר היה מעלה בדמים וכמבואר בדבריו, י"ל דכוונתו רק שהאחרים יעלו בדמים והם יסייעו ג"כ לזה מה שיחסר אח"כ להשתתף במצוה ולא שישלימו שיווי המקומות וכנהוג מסתמא שגם בעת שבנו מקודם הבהכ"נ סייעו ג"כ כולם ושבעלי

המקומות יהיו מעלין בדמים, ובפרט היכי שיש מקום להחזיק את כולם רק שחפצים בריוח יותר והצ"צ מיירי בעומדת לסתור ואי אפשר עוד להתפלל או בנשרף לגמרי:

ובלאו הכי אין ראיה מכרחת מהתוספתא דכופין בני העיר לבנות בהכ"נ שיהיה משל צבור וכתוספתא פ"ג דמגילה שהזקנים יושבים כלפי עם וכו', משא"כ בזמנינו שקונין מקומות מיוחדים ואף אי נימא דאין לו רק קנין פירות מ"מ למה נכריח לבעלי המקומות לבנות הכל בעבור אותם שאין להם מקומות שיוכלו לקנות ולהחזיק בתוכו לבדם כל אותן שאין בידם לקנות מקום, וגם מהר"ם מינץ לא הזכיר רק מקוה ובית חתנות שאין לכ"א רק לשעה ולא כאן שיש להם לכה"פ קנין פירות תמיד וגם להוריש אחריהם מה שאין לאחרים זכות בזה, וגם הצ"צ לא פסיקא ליה וכתב עוד חילוק להך דריב"ש בנידון דספסלים, וכדרך בעלי תשובות לצרף כמה סניפין לדבריהם שאין ללמוד מדינא רק כשיצטרפו כולם, וממילא שאף שהרשו שלא לעכב הבנין ולבנותו מחדש אבל מ"מ לא מחלו זכותם בחזקתם כיון שלא היה בידם מהדין לכופם לבנות בכה"ג:

ורק מה, שכתב מעלתו שהיה להם ג"כ לעכב ולטעון קים לי כגדולי הפוסקים שאסור לסתור עד דבני אחריתא ופוסק הרא"ש שאפילו יש בהכ"נ קבוע אחרת אסור אא"כ חזו תיוהא וכ"כ המ"א ר"ס קנ"ב, ודלא כט"ז דביש קבוע אסור לסתור אפילו לטעמא דפשיעותא וכ"נ דהגר"א שם וסי' קנ"ג ס"ז, וזה לא נראה וכמ"ש הפוסקים דצריך שתהיה דעתם נוטה כן בבירור, וכיון דלא, מיחו הסכימו שאין דעתם כן, ובענין לסתור בהכ"נ היכא דחזו ביה תיוהא ע' בשו"ת מ"ב סי' ל"ג שהביא מבנין דהורדס כיון דהוה מהודר יותר מהראשון הוה. סתירתו בנין ואין איסור לנתוץ וע' רא"ש באי אפשר לבנותו בלא סתירה כגון להרחיב הבנין והוה כמו תיוהא והאריך בשו"ת בגדי כהונה חא"ח סי' ה' (ע' להלן סו"ס מ"ט בתשובתי), ובשו"ת מקור ברוך סי' ח' דלרש"י תיוהא משום בקיעא שיהא מזומן לנפול, דיש לחלק בין ביקוע שאין עתיד לנפול מהר אלא שמא יפול לאחר זמן, דצריך לבנות תחלה יע"ש שהארי בסתירת הט"ז סי קי"ו ס"ק ג' שהבין דקציצת אילן רק משום סכנה נגד הסוגיא דב"ק למעיין כמו שהביא הט"ז בעצמו דהוא איסור דאורייתא, וע' בשו"מ רביעאה ח"א סי' כ"ח וח"ס חיו"ד סי' ק"א ומשפט שלום בקונטרס שושנת יעקב דף א' ע"ג והארכתי בהגהותי לב"ב ג' ע"ב:

[**שוב** נדפס שו"ת ארץ צבי וראיתי בחא"ח סי' י"ג בבהכ"נ שהוצרכו לתקנו מחדש וכתב על השער אפרים שמחלק להיכי שקונין המקומות בדמים דמיירי כשנשאר מקום פנוי שעומד לאגרא ומשום הכי גם השאר מחוייבים ליתן קצת הוצאה לבעלי המקומות שכבר נתנו העיקר, אבל בלא נשאר מקום למכור רק בחלל בהכ"נ או שיביא לעצמו

ספסל מביתו לשבת שם שיכולין לבוא להתפלל שלא ברצון בעלי המקומות כח"מ שס"ג ס"ו דלא דמי להא דפ"ק דב"ב במקיף חבירו מארבע רוחותיו וע' בתו' ב"ק כ' ע"ב ד"ה את, דשאני בבהכ"נ שמוכרח להיות באמצע מקום פנוי לבימה ואה"ק ולכל הבא להתפלל דאל"כ לא יוכל אחד לזוז ממקומו לעבור במקום המיוחד להשני ויצטרך לפסוע על ראשי, עם קדוש יעש"ב, ובח"ס חח"מ סי' כ"ב אות ד' כי אמצע בהכ"נ היא שותפא לכל הבאים כו' וע' בשו"ת פ"י סי' ד', וע' בט"ז א"ח סי' נ"ג ס"ק י"ד וכ"כ מהר"ם מפאדווה סי' מ"ב וע' בח"מ קס"ג דבהכ"נ אין גובין אלא לפי ממון אף להפוסקים דשכירת חזן גובין חציו לפי נפשות וע' בצ"צ סי' ל"ד וזכרון יוסף חח"מ סי' ט' ולקוטי ח"ס סי' ל"ב ואכ"מ להאריך בפרט זה]:

ומיהו עכ"פ כיון שבעלי המקומות נהנין מזה שבנו אותו מחדש שממילא יתיקרו כל המקומות שלהם לפי מה שמפארין הבהכ"נ וכח"ס חא"ח דאף דהשינוי לא נעשה לכוונת טובתם מ"מ הוה דומי דמקיף את חבירו מד' רוחות דצריך לשלם לו מה שהנאהו כטוש"ע ח"מ סי' קנ"ח ס"ו וע' בש"ך ח"מ סי' שצ"ב סוס"ק ב' בתו' ב"ק ק"א סוה"ד או דלמא דהכא לא חשיבא הנאה בנוי בעלמא יותר, כלומר משום דחזותא לאו מלתא וכדאמר בש"ס כו', וא"כ לא שייך חילוקם רק לענין לצבוע צמר אבל לא בנידון דידן שהגדילו תפארת בנין ביהכ"נ, ולכן נוהגין לפשר שיתנו בעלי המקומות לפי מה שישומו אותם מי שיש בידו ליתן לפי שיווי מקומו, ואפשר שיעלה בשיווי המקום בערך שליש בדמים לפאר בית אלהינו שהוא בכלל הדור מצוה עד שליש מלגיו כא"ח סי' תרנ"ו, והעיקר דמהדין מחוייבים בעלי המקומות לסייע לצורך בנין בהכ"נ אחר ומכש"כ כשהמקומות מעלין בממון מפני שנעשה מפואר יותר שיתיקרו המקומות בזה, וכיון דלצ"צ מחוייבין עכ"פ בעלי המקומות לסייע לצורך בנין בהכ"נ אחר ומכש"כ שמקומות בעלי החזקה ע"י שבנאוהו מחדש מפואר יותר ונתעלה בדמים דיש לפשר למען השלום שיתנו עד שליש מלגיו, ובפרט דגלו אדעתייהו דניחא להו כב"ק כ' ע"ב דמשלם מה שהנאהו, ובשבות יעקב ח"א סי' קמ"ה וח"ג סי' קמ"ד בדיין שנבחר לפשר כעין דין דהכוונה עכ"פ שלא לחצות הדבר שחלוקין בו כדייני דמחצצתא ועיקר הפשרה רק לעשות שלום בין הבע"ד וכפ"ק דסנהדרין ודעתו נוטה דעכ"פ לא יפטור. מי שנתחייב בדין יותר משליש וכדאמרינן דרובא דמינכר היינו כפלים ובטא"ח ריש הלכות רה"ש שהב"ה בער"ה מוותר ומדמה המשל לבו"ד ושילמד מדעת קונו לוותר שליש משלו להשקיט הריב ולתווך השלום, ומ"מ תלוי בראות עיני הפשרן לפי אומד דעתו לש"ש כיון שע"פ הדין פטור לגמרי אם אפשר לפשר בפחות עדיף טפי ועכ"פ לא יוותר יותר

משליש, וכן העלה בח"ג סי' קפ"ב לענין שטר ישן דפשרה קרובה לדין היינו הנחת שליש או תוספת שליש, וע' בשו"ת הר"י הלוי סי' מ"ד, ובשו"מ רביעאה ח"ג סי' ע"ו לענין חסר שליש הנדן יע"ש ובשו"ת בשמים ראש החדשות סי' מ"ז, ובשו"מ תנינא ח"א סו"ס א' יבצעו תמימים היינו הצדקות יטלו כו' ובח"ג סי' קכ"ח ששני שלישים יקח הבעה"ב ושליש להשוכר וע' בשו"ת אורין תליתאי סו"ס קנ"ו, ובשו"ת מהר"ם זיסקינד סו"ס י"ט דלקרובי אשתו יתן רק שליש אחד יע"ש ובתפארת ישראל ברמזי אישות סי' נ' ובהגהות אבו"ת ובסי' ק"נ מהלכות יבמות, וע' בשו"ת יד אליהו סו"ס ע"ד, ובב"ק קי"ב א' דמי בשר בזול ע' רש"י וכב"ב קמ"ו ב' דהיינו שני שלישי דמים וע"ש ברשב"ם וע' בתו' חולין קל"א ע"א סוה"ד שאני ושו"ת ספר יהושע בפסקים וכתבים אות תכ"ח, ובכלים פ"ז משנה ו' בר"ש ורע"ב דמים שנותן לפועל שליש שוין של פירות השדה, ובתו' סוכה ל' ע"ב בד"ה וקרקע אינה נגזלת וברמב"ם שליש שכר דאזיל לקולא וכמ"ש הכ"מ, ורשב"ם ב"ב ק"ז ב' דטעו בג' ושליש יעש"ב, וקל"ג סע"ב מכר שליש והקדיש שליש והחזיר לבניו שליש, והיינו פשר כעין דין, ובפרט שבנ"ד שעכ"פ צריכין לסייע גם לבהכ"נ אחר שבהכרח לבנותו כש"כ כאן שהמקומות מתעלין ע"י מה שיפאר הבהכ"נ דממילא אמרינן שהיתה דעתם כן בתחלה על מנת שישלמו העילוי לפי מה שיעלה מחיר המקומות ויקויים אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם:

ן**וכעת** נדפס שו"ת עונג יו"ט וראיתי בחא"ח סי' י"ז שנשאל ג"כ מאתו שאלה הנ"ל ופקפק ג"כ בדהצ"צ לחלק לבהכ"נ שלנו שמיחדין לכל אחד מקום ונעשה ממונו, אלא דלא נחית לעיקר הדברים כמו שביארנו, וגם כתב כיון דמיחו בפירוש א"צ לשלם, מה שנהנו וגם דבנהנה במעשה חבירו דבניחא ליה מגלגלין עליו את הכל ורק דהנאת נוי בעלמא לא חשיב הנאה כתו' ב"ק ק"א, ולא נחית לכוונת התו', וכמ"ש לעיל בתשובה מהש"ך דהתו' קאי אסוגיא דהתם רק בחזותא דלאו מלתא היא ואין זה ענין לכאן גם מה שהקשה על תי' הא' דהא קאמר דאי לא מצי לאהדורי פטור דאנוס הוא וכמש"ש התוי"ש והכ"נ מאי הוה ליה למיעבד אם קוף צבעו, ע' במחנה אפרים הנז"מ סי' ב' שהאריך בזה ע' התוס' בהנאה הבאה לאדם שלא מדעתו אי חייב לשלומי כל מה שנהנה כיון שיוכל לומר לא הייתי רוצה בההיא הנאה וגדולה מזו כתבו התו' פרק הזרוע קל"א דאכלן ליה משתרש שהיה אפשר להתענות כו', ומ"ש התו' מתחב לו בבית הבליעה איכא למידחי דהתם איירי דמצי לאהדורה יע"ש שהאריך לפלפל בזה:

ובאותו ענין השבתי להרב דאוזוועגט ר' יעקב היילפערין ביום ב' כ"ד מ"ח תרל"ג בנידון בהכ"נ שהיה חרב ורצו בעלי האסיפה למעט הבימה של אה"ק מרחבו להרויח שני

מקומות במזרח שיהיה להם במה לבנות, וקצת מבעלי מזרח מוחין שמרבה עליהם אנשים, ואם יכולין להוסיף מה יהיה חזקתם אם אצל אה"ק או שישארו על מקומם וההוספה תהיה אצל אה"ק באשר אין להם מקום להרב וגם שמרחיבין העז"נ בערך ג' אמות ברוחב ואם שישארו בחזקתם או שיעלו בדמים, והשבתי דבצ"צ סי' צ"ד דריב"ש מיירי שלא היו יכולין לכוף זא"ז לבנות שעדיין היה מצוי מקומות בבהכ"נ אלא שלא רצו לשכור כ"כ ביוקר, ובנ"ד שאין מצוי לשכור אפילו ביוקר ודאי יכולין להוסיף ספסלין, ועוד דריב"ש מיירי בעשיר כשיש לו מקומות הרבה בבהכ"נ בקרן אחד שבאותו גבול אין דרך לאחרים לשם וכו', אבל בנ"ד שיד כל הקהל שוה ואף שאין יכולין להעמיד השטענדיר בריוח כמקדם מ"מ אין יכולין לטעון חזקה על זה שמה שלא מיחו מקודם משום דבלאו הכי היה ריוח גם מיקרי שותפין וגם אין שייך חזקה בדבר דשייך לקהל יעש"ב, ומ"מ בנ"ד שלא נפל ממש רק דחזו ביה תיוהא ואפשר לתקנו דיש לצדד דאין כח ביד המרובים כ"א ברשות כולם וכמש"ל בתשובה בכמה פרטים, ואין מהצורך לכפול הדברים]:

סימן מב

להרב ר' מרדכי פישל מ"ץ דיאנישאק. בדבר שאלתו שהיה בעירו שני בהמ"ד שנשרפו והוסכם בדעת טובי העיר במעמד אנשי העיר שהקהל יבנו בהמ"ד על מקום חדש והחברא שמשים מח"ק יבנו הבהמ"ד על המקום שהיה עומד בהמ"ד של הקהל ובמקום שהיה עומד בהמ"ד של שמשים יהיה מוכן לבנות בית טבילה להקהל שהמקוה שמכבר רחוקה משכונת ישראל ומוציא מים עכורים ולפעמים יחסרו מימיו, ומבואר במ"א סי' קנ"ג ס"ק כ"ז דלמ"ב סי' ל"ג שאם בנו בהכ"נ חדשה וסתרו הישנה ע"פ ז' טובי העיר פקעה הקדושה וחלה על החדשה ולא גרע ממתנה, ונסתפק מעלתו דהיינו דוקא כשבנו על מקום חדש דהוה חילול מקודש על חול וכפרש"י חלופי וזבוני שרי דחלה קדושתו על החילול ועל הדמים, אבל בנ"ד שבנו על מקום המקודש מכבר בקדושת בהכ"נ דמי להקדש מתחלל על הקדש:

ואינני רואה שום חילוק כיון שגמרו ביניהם שיחליפו מקום בהכ"נ על מקום אחר והשמשים יחליפו מקום זה על מקום בהכ"נ הקהל דכשהתחילו לבנות במקום החדש כבר נפקע הקדושה ממקום שעמד בהכ"נ של הקהל על המקום המחודש, וכשבנו ג"כ החברה שמשים על מקום שעמד בהכ"נ של הקהל הוה כמכירה ממקום שעמד בהכ"נ שלהם על מקום בהכ"נ של הקהל שכן נתחלל על מקום אחר המחודש, ובפרט

שמסתמא החברא שמשים יש להם זכות גם במקום שבנו בהכ"נ של הקהל מחדש שמסתמא נגבה המעות מכל אנשי העיר ביחד והוה כאלו החליפו המה ג"כ על מקום המחודש שנבנה בהכ"נ של הקהל, ובמ"א ס"ק ט"ז על הגהת הרב הא דכפרים נמכר דוקא כשיש להם אחרת שבנו עכשיו אבל כשיש להם שני בהכ"נ מקודם אסור למכור אחד דהא אפילו לסתור אחד אסור כסי' קנ"ב, וא"כ בשני בהכ"נ לא שייך בכה"ג דנפקע הקדושה וחלה על החדשה, אבל כאן שכבר נשרף הבהכ"נ וא"כ א"צ רק שיהיה להם מקום מוכן לבנות בהכ"נ דבכה"ג כל העולם מרוצין כיון שבונין להם בהכ"נ אחרת וכמ"א סי' קנ"ב ס"ק ב':

ואולם לט"ז סי' קנ"א ס"ק י"ג באם סתרו במקום הזה ובנאוהו במקום אחר ואין דעתם לבנות עוד. במקום הראשון יעשו גדר סביבו ואם במקום שיוכלו למכור ימכרוהו, והיינו דסובר דלא פקעה קדושה מהשניה רק ע"י מכירה והא דפריך במגילה כ"ו א' מבהכ"נ של טרסיים י"ל דפסיקא ליה שלא קנו בהכ"נ אחר חדש בעבורם דאל"כ מאי חידש בזה המעשה ולכן כתב הט"ז שאם הוא במקום שיוכלו למכור כסי' קנ"ג ימכרוהו והיינו בבהכ"נ של כפרים או בשל כרכים דתלוי בדעת היחיד וכמבואר שם סעיף ז' וע"ש בט"ז ס"ק ו' דאפילו בכרכים אין איסור אלא במכרו בענין שלא יהיה אח"כ בהכ"נ אבל אם יהיה אח"כ בהכ"נ מותר אפילו בשל כרכים למכור בבהכ"נ עצמו מרבים ליחיד, וצ"ל דנקיט החידוש דאפילו מרבים ליחיד דמאי איכפית לרחוקים כיון שיש להם בהכ"נ כמ"א בס"ק ט"ז ומכש"כ דמותר להפקיע הקדושה בשל כרכים אפילו אם בנו בהכ"נ חדשה כשהיא ג"כ של רבים:

ולמ"ב סי' ל"ג הובא במ"א סי' קנ"ג ס"ק י"ז בענין של כפרים תליא באם רבים באים לשם מעלמא, ואף אי נימא דנקט של כפרים דאז מסתמא רבים באים משם לעלמא ובזה היה מקום לדון בגודל המקום, והרי לרמב"ם פ"ד מע"ג הלכה ב' דכל פחות ממאה כפר קטן לענין עיר הנדחת ורובו של שבט כרך, וסנהדרין ט"ו סוע"ב מעשרה עד ק' וע"ש בתו' ד"ה מעשרה דפליגי בקרא דעמוס אי עשרה מיקרי עיר, ובירו' סנהדרין פ"י הלכה א' עיר ולא כפר ולא כרך יע"ש ובפני משה, וע' ראב"ד פ"א דמגילה, וע' רש"י סו"פ מקץ שמא לא היתה חשובה בעיניכם כעיר בינונית של עשרה בני אדם, וע' בחמ"ח סי' קי"ט ס"ק י"ט שצריך להתיישב מה כפר קטן ובינוני, ולא העיר מכל הנ"ל וע' בשו"ת רשמי שאלה סי' ע"ב והארכתי בתשובה (בחח"מ לענין שכירות בתים מהתשלומין לאחר השריפה וכאן אין מקום להאריך בפרט זה), ומהא דכתובות ד' א' דמתא מחסיא מפקא מכרך ומכפר י"ל שהיה ידוע בבירור שבאו רבים מעלמא וכמ"ש במ"ב כיון שיש רבים הנצרכים לו

ולתורתו אבל בסתמא י"ל דעיר בינונית הוה כפר וע"ש בתו' ד"ה כגון דר"ח, וע' במ"ב סי' ל"ג בד"ה ואשר בא בשאלה בתי כנסיות שבזמן הזה כו', ונראה דמה שהיו מתקבצין כולם בימי רב אשי רבנן דישיבתו שלזה רמזו במאמר רב אשי בברכות י"ז ב' דבני מתא מחסיא חזו יקרא דאורייתא תרי זימני בשתא, וכדאמר רבא שם ל"ה ב' לא תתחזו קמאי ביומי ניסן ותשרי כו', ולזה היו בני הישיבה נאספין שני פעמים בשתא וע' רשב"ם ב"ב קנ"ז ב' בד"ה מהדורא בתרא כו', וזה שאמר במגילה אדעתא דידי כו' ומסולק מה שתמהו התו' ברכות שם לפרש"י ממה שלא היו מתאספין בעצרת:

ועכ"פ לענין בהכ"נ דתליא באתיא מעלמא מבואר במ"א סי' קנ"ג מהמ"ב סי' ל"ג דבעוברים ושבים דרך עראי מיקרי כפר, ופשוט שמצד שבאים על מקום שוקים יום או יומים לא מיקרי קביעות דירה ומבואר יותר בגוף התשובה דבארצות אלו שמנהג הקהלות להעמיד פרנסים בכל עסקי הקהלה מעכשיו אין חילוק בין כפרים לכרכים דהא מתחלה כשבנו בהכ"נ אדעתא דמנהיגי העיר תלו וגם אותם דאתו מעלמא לא עדיפי מאנשי העיר ודמיא לדרב אשי דאי בעינא מזבינא להו כו' וע' בשו"ת פ"י סי' ז', וע' בשו"ת בית שלמה קמא א"ח ח"ב סי' כ"ח וסוף ח"ב בהשמטות ובשו"ת צ"צ החדש חא"ח סי' כ"ד ומשכנות יעקב חא"ח סי' פ"ו ושיבת ציון סי' ז' וח"ס חא"ח סי' ל"א ושו"מ רביעאה ח"ג סי' קי"ד (וע' בתשובתי להלן סי' נ"ב) וע' בשם אריה בהוספות לאחר קונטרס הזמה בסי' ב', וע' בשו"ת מהר"ם אלשקר סי' נ"ה ונוב"י תנינא חא"ח סי' י"ט ובארץ צבי חא"ח סי' י"ב וזית רענן תנינא סי' ב', ורק בעת שיתקבצו ז' טובי העיר בפרסום יתנו עם הלוקח בשעת מכירה שהרשות לו שישתמש בכל דבר כרמב"ם פ"א מתפלה הלכה י"ז, וע' במאורי אור בחלק באר שבע בהלכות לא"ח בדף ל"ז ע"ב דמסתברא בהכ"נ שהקדיש יחיד חמור מבהכ"נ דרבים שתלו תחלה בדעת ב"ד וטובי העיר וגם המקדיש אינו יכול להתנות ולא עדיפי יורשיו ממנו כו':

סימן מג

נשאלתי בענין התקנה בלאצקווי שלא לבנות עוד בהמ"ד זולת הקבוע לרבים אי חל על דורות הנולדים:

הנה במ"א סו"ס קנ"ה מתשובת ריב"ש המעכב לבנות בהכ"נ אפילו אם יש בהכ"נ אחרת בעיר מונע את הרבים מלעשות מצוה, ומ"ש ריב"ש סי' רל"א צ"ל של"א, ומ"מ כתב שאם הנדר חל על הכל היה צרי שיסכימו כל הקהל בהיתר כתשובת הרשב"א כו' אמנם כשאינו אלא באור הנדר הולכין אחר הרוב שמבארים שכונתם היתה לאסור בתי

היחידים לבד וע"ש בסי' תס"א, ובסי' תס"ו שאם דרכם להתיר ע"פ הרוב אפשר שעל דעת כן הסכימו מתחלה ע' ביו"ד סי' רכ"ח סל"א ובש"ך ס"ק פ"ט מהב"י בשם רשב"ץ שהמנהגים משתנים וכו', ומ"ש מריב"ש סי' רל"ג (וכנדפס בזיטאמיר ובקצת דפוסים של"ג) וצ"ל רנ"ג ששם נזכר בקצרה בסוף התשובה שבאו יחידים לעשות להם מדרש לתפלה וקמו אנשים למנוע ודאי שמעכבין את הרבים לעשות מצוה כו' ואם נותנים טעם לדבריהם מפני ישוב הבהכ"נ שלא תחרב אז הקהל מעיינין בדבר ועושין תקנה לקיים שתיהם, ושם מיירי שעדיין לא עשו הקהל תקנה מלבנות עוד בהכ"נ, ורמז לדבריו בב"י ח"מ סי' קס"ג מחודש א' וד"מ אות ד', ובשו"ת מים עמוקים לראנ"ח סו"ס ע' ומ"מ לדעת מהרי"א נראה לכאורה דאין יכולין לעכב כלל מלקבוע מקום תפלה בביתו גם לא על המתפללים שלא ילכו להתפלל שם וכש"כ אם תמשך איזה תועלת מצד קביעות המקום שהקרובים שם יועדו תמיד להתפלל ערב ובקר כו', וריב"ש שהחמיר הרבה על המונעים הבנין מצד ההסכמה שלא לבנות בהכ"נ חדש היינו היכא שלא נמשך מזה ביטול בהכ"נ אחר עכ"ל, ובשב יעקב חח"מ סי' כ"ה בכרוז שהכריזו שלא יעשה כל אחד מנין בפ"ע בימי קריאת התורה זולתי במו"ש ומויו"ט, דמי שאינו יכול לילך לבהכ"נ מחמת אונס מחוייב להדר ולאסוף מנין בביתו כדי שיאמרו קדיש וברכו בעשרה דמבטלין גם מ"ע מה"ת בשביל זה כברכות מ"ז ב' מצוה דרבים שאני (וע' בתשובתי לעיל סי' ל"ה אות ב') וכמו שהוציאו מכלל הרבים במו"ש ומויו"ט שקשה על האדם לילך מביתו לבהכ"נ וכש"כ מי שאינו יכול לילך כלל, ועוד דודאי לא היה הכרוז חל לעבור על מ"ע שבתורה ולהתפלל שלא במנין במי שאינו יכול לילך לבהכ"נ וע"ש עוד בסי' ח', ובשו"ת רדב"ז ח"ג שאלה תתק"י (תע"ב) אם יכולין להפרד ללכת להתפלל בקהל אחר כיון שהחזיקו הם ואבותיהם להתפלל עמהם וכו' ואף דאיכא עדה בכל אחד מאם לא יפה עושים כו' אבל אם הסכימו הקהל מפני תקנת ענייהם דרשאים בני העיר להסיע על קצתם כו' ועדיין יתבאר אם הסכמה זו צריך חבר העיר כו' אבל אם חלק לבם ומתקוטטין תמיד טוב שיתפללו כל כת לעצמה וידחה הרע במיעוטו, וע' בשו"ת בית שלמה א"ח ח"א סי' כ"ו (וע' בתשובתי להלן סי' מ"ח):

ובשו"ת פני משה ח"ב סי' נ"ד על שהסכימו שלא להתפלל בשום בית מבתי הכפר כ"א בבהכ"נ ואחר זמן נבנו בתים חדשים עד שאין מקום בבהכ"נ, והשיב דהוה נולד דלא שכיח שיבנו בתים במקום גנות ופרדסים ורק משום דלא הסכימו אלא כשהיה הבהכ"נ מחזיק לכולם ועתה נתרבו אדעתא דהכי לא הסכימו, ובשו"ת דברי יוסף סי' ל' דהא דאין פותחין בנולד דלא שכיח דוקא כשאין שם אומדנא דמוכח דאלו אסיק אדעתיה

בשעת הנדר היה מתנה בפירוש וכו' יע"ש באורך, ועכ"פ בנידון דידן שנתרבו יושבי העיר במשך זמן הרבה מהתקנה פשוט דלדעתו אין להחמיר מצד התקנה, וא"כ צריך להתישב כיון שבהמשך הזמן נתרבו הדיורים ומקום בהמ"ד דחוק להם וכי התקנה יהיה לעולם אף שלא יהיה להם מקום להכנס בו כלל, ואפשר שגם עכשיו שאין להם מקום מיוחד לפי כבודם דגדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת שבתורה בשב ואל תעשה כברכות כ' ע"א, ואם היו מכריזין בפירוש שתהיה התקנה גם על אופן זה לא חלה התקנה לעבור על ד"ת, ולכן צריך לעשות אסיפה מיח"ס שיעיינו בזה במו"מ יחד ע"פ רוב דעות במי שיש לו טעם מספיק שאי אפשר לו להתפלל בבהכ"נ זה:

אלא דלכאורה כיון שבעת התקנה לא היה לבטל המצוה יכולין לגזור אף שיוכל להיות שישתנו הענינים כשיתרבו הבעה"ב, ובשו"מ תליתאה ח"א סי' נ"ח שהרי חיב"נ על הגבעונים היה כן ואף שאח"כ נשתנה הענין וכן שבועת פלגש בגבעה וכתשובת הרא"ש יע"ש באורך, ושאם היה בחרם חל גם על דורות הבאים וכתשובות מהר"ם הישנים סי' רס"ה, ואף דבשבועה אי אפשר להשביע הנולדים וכתשובת הרא"ש כלל ה' סי' ד' וביו"ד סי' רכ"ח סל"ה, וע' בנוב"י תנינא חיו"ד סי' קמ"ו דאין כח ביד ב"ד לגזור על הנולדים ומ"מ הצבור יכולין לגזור כיו"ד סי' רכ"ח סל"ד וע"ש בנוב"י חת"מ סו"ס נ"א ומה"ק חיו"ד סי' ס"ז ושו"ת טור האבן סו"ס ל"ה ונודע בשערים תנינא חיו"ד סי' כ"ב בדף כ"ד ע"ג בד"ה והנה, וע' בשו"ת גבעת שאול סי' פ"ד שהותנה שאחד יכול לעכב וא' שבק חיים אינו ניתר כ"א ע"י שאלה כסי' רכ"ח סכ"ה כיון שהיה התנאי רק עד שירצו כולן כו', וע' בשו"ת מים רבים חיו"ד סי' ס"ג וס"ד וזכרון יוסף חיו"ד סי' י"ד דכיון דאותו הקהל שתיקנו התקנה היו יכולין לשנותה ולחזור ולהתירה גם הבאים אחריהם יכולין לשנותה בהסכמת רובם דהוה כהתנו מתחלה כסי' רכ"ח מסעיף כ"ה, ומהאי טעמא נמי לא דמיא לדבר שבמנין לרמב"ם דבעי שיהיה האחרון גדול מהראשון וכו' וע' בשו"ת פרי תבואה סו"ס ל"ו ובח"ס חיו"ד סי' ד"ר ולקוטי ח"ס סי' א' משש"ב, ובחו"י סי' קכ"ו דלא גרעו הנולדים מאבותיהם מתקני התקנות דמצי לשנות בלי פתח וחרטה יע"ש ובשיבת ציון סי' ה', ובמ"א סי' תר"צ דלא אמרינן אין ב"ד יכול לבטל כו' באם היה התקנה רק לעירם וע' בשו"ת תפארת יוסף חא"ח סו"ס ט"ו, ובשו"ת מהר"ם אלשקר סי' מ"ח ומ"ט בקבלת הצבור לדורות הבאים שאין ביד הקהל אפילו יסכימו כולם להתיר הנהגתם וע"ש בדעת קדושים סכ"ג ובגדולי הקדש ס"ק ב' ובלקוטי חת"ס סי' א' בד"ה ונבא אל השלישית כו' ובד"ה והרביעי כו', וע' בשו"ת תשב"ץ ח"ב סי' קל"ב שקבלת האבות קיימת גם על הבנים, וכ"כ רמב"ן באגרת משפט הח' שהביא ראיה מחיב"נ וכ"כ בתשובת הרשב"א

כו' ואפילו נעשה שלא בהסכמה אלא שנהגו האבות, וע' בשו"ת ראנ"ח סי' נ"ח וע"ש בתשובת הרשב"א שאין להם תקנה עד שיתחרטו כולם כו' וע' בשו"ת זית רענן חיו"ד סי' כ"ח בענין הסכמת הקהל ובסי' כ"ג, ובשו"ת גבעת שאול סי' פ' כשמת א' מהקהל דהוה כמו קידושין על מנת שישתוק כו' יעש"ב, ובשו"ת חכ"צ סי' ל"ח בהיות שנמצא שאין ראוי להצטרף עמהם דלעבור על איסור קל דרבנן אין שומעין להם ואף שבתחלת הסכמתם לא היה נדנוד עבירה וכהא דסו"פ נגמר הדין אשכחינהו דפתח להו במסכת כו', וע"ש מתשובת ריב"ש סי' ס"א דאין כח ביד הקהל להתנות שלא כו', וכה"ג בשו"ת רשד"ם חיו"ד סי' צ' על ענין ההסכמה שיש להם כו', וע' בנוב"י קמא חיו"ד סי' ע' שלא אכניס עצמי לפלפל אם כח ביד שום תקנה לעכב על הרב כו', ולא הזכיר משו"ת רשד"ם וריב"ש וע' בתשב"ץ ח"ב סי' רל"ב צבור שהסכימו ביניהם שאם אחד מבעלי הוראה כו' כל זמן שלא יסכימו עמו יחד הקהל כו' אם עשה בדין אם לא נהגו בו שרי למיקרי לכל חד מיניהו עבריינא כדין העובר על ד"ת וכרשב"א בתשובה וכו' יעש"ב ובשו"ת דברי ריבות סי' קי"ז וקי"ח וע"ש סי' רצ"ה, וע' בסוף תשובת מהר"ם מרוטנבורג מתקנת הקדמונים ואח"כ חידשו עוד הפעם עה"ח והחתומים על התקנות הרשב"ם ור"ת וראב"נ וק"נ רבנים שלא ינדה הרב שום אדם בלא רשות הקהל, וע' בפנקס ארבע ארצות דפולין אות כ' והועתק בסו"ס עטרת צבי על ח"מ שלא יחרים שום רב לשום אדם ביחידות, ובהיות כי אין לפני נוסח התקנה שעשו בקהלתם בענין בנין בהמ"ד ולא רציתי להאריך יותר, וע' בשו"ת תפארת יוסף חיו"ד סי' כ"ח על הת"ח שלא להתפלל בעשרה חוץ לבהכ"נ אי הוה לבטל את המצוה דתפלה בצבור חוץ לבהכ"נ עדיף מתפלה ביחיד בבהכ"נ, ז"א דעל מצוה דרבנן חל כתשב"ץ והובא בב"י סי' ל"ט ובפרט בכולל וגם המה אין דרכם להתפלל תמיד ביחידות וע"ש שהאריך בצדדי ההיתר [וע' בשדי חמד אסיפת דינים מערכת בהכ"נ, וע' בבאר יצחק חא"ח סו"ס כ"ד לענין חלקם של אותם שנחלקו מהבהמ"ד בהספרים לחלק מהא דהמבי"ט ח"ב סי' קע"א שהובא במ"א סי' קנ"ד ס"ק כ"ב שכל ההקדשות יחלקו כיון שהיה מחמת סיבה שהמקום לא היה מחזיק אותם אבל מחמת חלוקי דעות בעלמא אין לתבוע חלקם, ואינו מוכרח כיון שמהדין רשאי לחלק מהם מטעם זה שגם הנשארים בבהמ"ד הגורמים לזה כמותם שאי אפשר להיות תפלתם באגודה אחת בלי פירוד לבבות וכמ"ש רדב"ז, במה זכו בני בהמ"ד להפקיע זכותם ולסלק כחם]:

סימן מד

להרב דבאזלאן ר' שמעון.

על דבר שאלתו אם מותר להצבור למכור ספרים שלהם מבהמ"ד כדי לבנות הבהמ"ד שנשרף אי הוי הורדה מקדושה כא"ח קנ"ג ס"ב, נראה לצדד אם רואים שמצד זה יתבטל בנינו ואפילו רק שיתעכב זמן הרבה דהוה לצורך מקום שמלמדין תורה והוה בכל ללמוד תורה יע"ש במ"א ס"ק כ"ג, ובשו"ת הר הכרמל חיו"ד סי' כ"ד האריך אם רשאי הגבאי ליקח מעות ת"ת לעשות מלבוש לעני שאין לו במה להתכסות כדי לילך לבית רבו ללמוד, ובפרט בספרים הנדפסים דתלוי ברבוותא אם יש להם קדושת ספרים, ואפילו לגבי ס"ת ביש להם אחרת לקרות דעדיף לבנות בהמ"ד דהוה כאפשר לקיים שניהם, ובשו"ת יהודה יעלה חח"מ סו"ס רמ"ג דלהחזיק ידי לומדי תורה מחברת ת"ת לא מיקרי שינוי דהיא בעצמה ת"ת ועדיפא ממצות בהכ"נ כירושלמי פיאה וסופ"ה דשקלים יע"ש, ונראה דלגבי אותם יחידים שכתבו ס"ת בשותפות והניחו בבהמ"ד לקרות דלמ"א סי' קע"ג ס"ק כ"ב דהוה כהתנו שלא תחול קדושת הרבים עליהן ומותר להשתמש בדמיהן וכיו"ד סי' רנ"ט ס"ב בהג"ה יע"ש בש"ך ס"ק ח' וע' בפמ"ג ס"ק כ"ב דהיינו רק לקרות ברבים, ומ"מ לא הקדישו לרבים וע' בשו"מ תליתאה ח"ג סי' פ"ו ובס' מאיל המלואים הס"ת סי' ער"א פ"ו אות ב' בד"ה וכתבתי במ"א ע"ד הקהל כו', והכ"נ למכור הס"ת לקנות מקום בעבורם, ואף שבבלחי"י וביד הקטנה הס"ת פ"ב עשה כ"ג אות ט' דהא דמביא בא"ח סי' קנ"ג ס"י ויו"ד סי' רפ"ב ס"ח שני דעות שמוכר ס"ת לאו דוקא שקנה לעצמו דהוה כחוטף מצוה מהשוק אבל בכתובה לעצמו ששכר סופר לכתוב לקיים המצוה דאסור למוכרה ולכן ביו"ד סי' ע"ר ס"א סתם דאינו רשאי למכור, וע"ש בש"ך ס"ק א' מהב"י דלא משמע כן, מ"מ י"ל דכאן הוה כקנאו לעצמו למה שנחלקו בס"ת של שותפות שנתנו לכתוב אי מקיים בזה המצוה וע' בשו"ת בית אפרים חיו"ד סי' ס"ב ובברכי יוסף חיו"ד סי' ע"ר שחולק על הבלחי"י, וע' בתשובת גינת ורדים כלל ב' סל"א ושו"מ רביעאה ח"א סי' נ"ד שבזמן הזה שכל הספרים בחזקת פסול מותר למכור ס"ת והובא בבה"ט א"ח סי' קנ"ג ס"ק י"ט וע' בשאג"א סי' ל"ו וע' בט"ז יו"ד סי' רפ"ב ס"ק י"ב, ועכ"פ אין למכור עד גמר הבנין וכא"ח סי' קל"ב דבונין ואח"כ סותרין:

סימן מה

ובענין הדלקה לנ"ח ושבת או לנרות של מצוה לבהכ"נ משומן או חלב שעירבו שומן חזיר אי שייך הקריבהו לפחתך דמאיס משום צד איסור וכמו בעל מום:

בא"ח סי' קנ"ד ובמ"א ס"ק י"ט דאם הוא שומן שאסור באכילה אסור בהדלקה וכן פוסק הט"ז יו"ד סי' ק"ד, וע"כ דרק בעכבר משום דמאיס בעצמו אבל החלב ושומן החזיר אינו מאוס בעצמו ולכן תליא אלא אם אסור באכילה, ומשום הקריבהו לפחתך ליכא איסורא רק בבעל מום וכה"ג ולא מצד שמדליק איסור למצוה ואף דמקצה מדעתו טפי במוקצה מחמת מיאוס וכשבת מ"ד א' דלר"י האוסר בנר ישן של חרס משום דמאוס אבל במוקצה מחמת איסור בפמוט שהדליקו בו בשבת מותר, והרי משנה מפורשת בסו"פ י"א דתרומות מדליקין בשמן שריפה מתרומה שנטמאה בבהכ"נ ובהמ"ד, ובשבת כ"ה א' הא דמדליקין בשמן שריפה בחול ושפיר דמי לאיתהנויי דמצוה לשרוף תרומה שנטמאת ואמרה תורה בשעת בעורה תהנה ממנה וע"ש בתו' סוה"ד הא בחול דשמן כו' חשיב בעין טפי בשעת היסק מעצמו, ובירו' סוף תרומות דמדליקין בשמן שריפה בחנוכה באין לו שמן של חולין וע' בנוב"י תנינא חא"ח סי' צ"ו ובהשמטות, ובשו"ת ספר יהושע חא"ח סי' י"ט בד"ה אבל באמת יש ראיה מהא דנר חנוכה כו':

ובלאו הכי יש לדון אי מותר להדליק גם באיסור הנאה של חנוכה למאי דקיי"ל מצות לאו ליהנות ניתנו, והרי הכא אסור להשתמש לאורה ולהכי היה מותר רק באין לו של חול להמל"מ פ"ה מאישות בד"ה ודע דהא דמללה"נ היינו דוקא בדיעבד ובמגיה שכה"ג ודעמיה חולקין וכ"כ בג"פ סי' קכ"ד ס"ק א' וע' בנוב"י תנינא חא"ח סי' קל"ד בד"ה ולייישב ובספרי זכ"י יבמות ה', והארכתי במקום אחר במחלוקת רז"ה ורמב"ן אי שייך לאו ליהנות ניתנו בדרבנן:

ורק מצד שלא הוכשר למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה משום המותר בפיך לא הוה במצות שאינם צורך גבוה ולא תשמישי קדושה ורק בשופר דלזכרון אתיא נסתפק הר"נ רפ"ב דרה"ש וכמ"ש הבית שלמה א"ח ח"ב סי' ק"ח וק"ט שאינו בשאר מצות אף בדאורייתא ודהמ"א ר"ס תקפ"ו שבכל המצות אמרינן לא הוכשר הוא היפך דהר"נ במקומו, ומיהו במצות דרבנן יש להקל בפשטות דהא הר"נ מספק"ל דאף במשכן נראה מסקנא דשבת כ"ח דלא קפדינן בזה מדבעי מאי הוה עלה דתחש וגם דלרש"י ברכות כ' דבמצות דרבנן לא הוקשו לתפילין דמש"ה נשים חייבות במצות דרבנן שהזּ"ג, וכבר האריך בזה הנוב"י תנינא חא"ח סי' ג' ודחה דהמ"א סי' תקפ"ו ס"ק ג' דגם לענין שיהיה מדבר טהור איתקיש כל התורה לתפילין והא בפיל קשור לכ"ע כשר לדופן וכסוכה כ"ג א' יעש"ב ובשיבת ציון סי' ב', וע' בשו"ת בשמים ראש סי' ש"כ ובהגהות כסדה"ר דודאי שאין האיסור ממאסו לקדושת בהכ"נ דלא עדיף מאתרוג של ערלה ביו"ט שני שיוצאין בו וע"ש סי' ר"א, ושבת כ"א סוע"א דלרב חסדא מותר להדליק בחנוכה בחול פתילות

ושמנים שאין מדליקין בשבת דכבתה אין זקוק לה, ומדסתם וכייל לכולהו ובמתני' תני ג"כ חלה וכו', ובשו"ת ארץ צבי חא"ח סי' י"ד דלא שייך המותר בפיך במצוה שאין הדבר מתקיים וכמו בהדלקת נר שבת דהמצוה רק בהדלקתו ומיקלי קלי איסורא ובשו"ת פאת השדה סי' כ' נשאל אם מותר להדליק נר חנוכה בנרות מיללי קוירצען שמוחזקים שנתערב בהם חלב בהמה טהורה דלא הוה מן המותר בפיך, ולא נחית לחלק בהכי דבנר חנוכה ושבת דמצוה בהדלקתו לא שייך מן המותר, אך מ"מ נראה דאין לחלק דהא בשעת עשיית המצוה בהדלקתו קודם שיכלה משתמש למצוה במה שאינו מן המותר ולמה יגרע מאיסורי אכילה להדיוט דאף שמשביתו באכילתו וכמ"ש המאור פ"ק דפסחים דבאכילת חמץ מקיים מ"ע דתשביתו ומנתק הלאו דבל יראה

ואמנם מה שהעלה דגם המ"א לא אמר רק בשופר דצריך שיהיה מבעל חי וכן בעור בהמה משא"כ בסוכה דאפשר להיות מעצים ואבנים לא בעינן מן המותר וכסוכה כ"ג א' דפיל קשור כשר לדופן והכי נמי בנר חנוכה שאפשר להיות מדבר שאין בו כלל איסור והיתר, וכבר קדמהו בקושיתו בנוב"י תנינא חא"ח סי' ג' שהשיג על המ"א סי' תקפ"ו דגם לענין שיהיה מדבר טהור איתקיש כל התורה לתפילין, ובברכת משה על דיני שהחיינו בצד מ"ו הביא בשם הר"ש לנדא שסיפר שאביו הנוב"י בחלום דבר בו אל תתמה דכל אלה עושין מבע"ח משא"כ בדפנות לא בעינן מהמותר עכ"ד, וכן הביא במאמר פתיל תכלת פרט א' אות ה' דף י"א ע"א שדחה בזה קושיתו מפיל קשור כיון דעיקר המצוה אפילו מדבר שאינו אוכל לא בעינן מהמותר, ואינני רואה שום סברא לחלק בזה במה דאפשר לעשות מדבר דלא שייך כלל איסור והיתר דלא ליבעי מהמותר אף בדבר ששייך בו איסור שהקפידה התורה במצוה לגבוה, גם מה שהביא בישוב קושית הנוב"י מהד"ת ח"א סי' קנ"ב ע"פ חדושי רשב"א שבת כ"ח ב', כבר מבואר בספרי זכ"י ליבמות ק"ב, ושוב בא לידי משנת דר"ע וס' נחל איתן ע"ש בהקדמה שקדמוני בזה (וע' בשדי חמד מערכת חנוכה דף פ"ז ע"ב מש"ש באורך):

ובעיקר שאלתו שסיים שמותר להדליק בלי פקפוק לנר חנוכה בנרות קערץ, תמהני של הזכיר מא"ח סי' קנ"ד ס"ק י"א וע"ש במ"א ס"ק י"ז וט"ז ס"ק ח' ויו"ד סי' קל"ט סעיף י"ב נרות של שעוה כו' אסורין לנר מצוה דשבת ודחנוכה ובהכ"נ יע"ש בבאה"ג מרדכי בשם ראבי"ה מהא דאיבעא לר"ל בע"ג מ"ז א' המשתחוה לדקל שנטבע ולבסוף עבדו לולביהן מהו למצוה ולא איפשטא, ובירו' פ"ק דבכורים נראה דאיפשטא לקולא וע' במשנת חכמים על הרמב"ם בדיני ברירה דף ק"א ע"א ביבין שמועה ד"ה ומעתה כו' ובצפנת פענח אות קמ"ד, ובשו"ת בית שלמה מהד"ק חא"ח סי' ל' האריך לפלפל בדין

שעוה של כו', ואולם בח"ס חא"ח סי' מ"ב דבא"ח סי' קנ"ד לא נזכר אלא שכבר הודלקו וכיבן אבל מהזמנה לחוד לא נזכר דאין מוקצה עד שיעשו מעשה כתמורה כ"ט א' וגם שנתבטל ע"י המכירה ואין לחוש על עשייתו מתחלה דסתם מחשבתו למכור לשוק יע"ש, ואף דבנרות הללו לא שייך כ"כ שסובר שישתמש בהנשאר לתשמישו וכפסחים ל"ח סוע"ב כל לשוק אימלוכי אימלך אי מיזדבן מיזדבן ואי לא איפוק אנאי וגם דמלשון הש"ע יו"ד סי' קל"ט סי"ג משמע על הזמנה לחוד ואף דנקט של שעוה שקודם ליתן לבהכ"נ לשל חלב:

גם בשו"ת יד אלעזר סי' נ"ח נשאל מרב גדול אם אמת הדבר שגם בעירו החלו להביא ביו"כ וביא"צ לבהכ"נ נרות מיליקערצען ושהוא מוחה בדבר, והשיב שבעירו אין מביאין של חלב כ"א שעוה וכש"ך יו"ד סי' רנ"ו ס"ק י"ב ומ"א סי' תר"י ס"ק ג' וד' וכמ"א סי' רס"ד ס"ק י"ב ושנהגו לעשותן בעצמן שמא יעשה בפסילה פסולה וכמש"ש בס"ק י"ג וחששו יותר ביו"כ דמאריכין בלילה לאור הנר עכ"ד, וע' בתוספת שבת סי' רס"ד ס"ו ס"ק י"ח וסי' תל"ג ס"ב ור"ס תרע"ג, וגם לפי דרכו היה לו להעיר מט"ז א"ח סי' רע"ח ס"ק א' מהב"י ר"ס ער"ה בשם הג"א דבשל שעוה לא שייך הטיה דמספקא ליה אם יכול לקרות לאורה [וע' בעקרי דינים חא"ח סי' י"ד אות צ"ה דכיון שהשעוה כרוכה סביב הפתילה לא שייך הטייה אף שיקרבנו אליו ומ"מ שייך בו מחיטה עש"ב], וכ"כ המ"א ס"ק ג' בשם רש"ל וע"ש בא"ר דמה דמתיר רק במקום דבלאו הכי פליגי אם יש לאסור, ולמעיין בב"ח שאינו סומך רק שלא לבטל אמירת הגדה כשהוא יחידי כו' וכמ"ש בסעיף ד' כמ"ש ב"י דבשל שעוה אסור, ובסי' רע"ז ס"ג ובלבד שיהא נר של שעוה כו' ואם יש בו שמן אי אפשר שלא יקריבנו אל הפתילה, ומבואר דבשל שעוה לא שייך הטייה אם מנער מהטבלא ודלא כתויו"ט תמיד פ"א משנה ג' ע"ש ובמעין גנים בא"ח סי' רע"ח שהאריך, ובמאורי אור בחלק באר שבע להלכות שבת סי' ער"ה שאוסר בנר שעוה ובה"ט בשם ראב"ן מתיר בחלב והכי מסתברא בדליכא כלי המחט כו', ובכתב סופר חא"ח סי' ס' אם מותר ללמוד בש"ק בנרות מיליקרעצין דלא שייך שמא יטה כמו בנר שעוה ובפרט דלא שייך שמא ימחוט דלב"י פשוט לאסור גם בשל שעוה, דאין למחוט כ"א ע"י כלי וחוזק יד שאינו דרך אפילו בחול, אלא דכשיתרבה המהותך מחום האור וע"י ששופכים לארץ מבהיק האור ויש גרם ריבוי ונפלין ברבוותא אם של שעוה אסור משום איסור דרבנן במכבה כיון דא"צ לגופו ומסיים דאינו מורה בזה היתר, ועכ"פ גם היד אלעזר עם כל האריכות להחמיר בשל שעוה ולא של חלב מצד שאורם זך ביותר וגם בנר יא"צ אף שעשוי רק לזכרון ועד"ש נר אלהים נשמת אדם, אך לא הזכיר מקור הדין בסי' קנ"ד סי"א

ויו"ד סי' קל"ט סי"ב אשר בלי ספק הכותב אליו נתכוון בשאלתו להעירו מה שיש לדון בזה וכמ"ש למעלה:.

סימן מו

על דבר השאלה במ"ש המ"א סי' קנ"ד ס"ק י"ז בשם הרמ"א ח"א סי' ע"ט דאפילו נעבד בקבע מותר להתפלל בתוכו כו', וכן העתיקו להלכה בספרי הקצורים דלענין זה הוה כמחובר ומותר להתפלל לאחר שנתבטל כדין, אם יהא מותר לקנות הבית לבהכ"נ להתפלל בקביעות, יעויין בש"ך ח"מ סי' צ"ה שהאריך בדעת הי"ח ומסיק דהעטור לא כתב אלא כותל בנין אבל בית הוה כקרקע, ובנוב"י מהד"ת חיו"ד סי' קמ"ב בד"ה ומעתה דרמ"א שמביא פלוגתא בזה אבל לענין איסור מבואר ביו"ד סי' קמ"ה ס"ג דבית כתלוש וע"ש בש"ך וט"ז כו', ובעטרת צבי על ח"מ בתשובה שבסוה"ס דבחולין ט"ו מוכח דבית הוה כתלוש ולבסוף חיברו לענין ע"ג ואינו אוסר דהש"ך כתב רק לענין איסורין דהכא רק גילוי מלתא דבית כתלוש ועוד דק"ו מאיסור וע"ש במאמר קדישין, ובב"ש סי' ו' דבמידי דסברא ילפינן איסור מטומאה וכ"כ באו"ה כלל ל"ד דבגילוי מלתא ילפינן, ובשו"ת מקום שמואל סי' ז' האריך לכוון בפרש"י יבמות ק"ג סע"ב ולאו מילף הוא כו', ובשו"ת חכ"צ סו"ס ג' דא"ל איסור מטומאה לא ילפינן דהא אבילות קיל מכל דיני טומאה כו', ובחולין פ"ו אם אמרו ספק טומאה להחמיר יאמרו ספק איסור לאסור, ורש"א חולין קכ"א ע"ב דהא דלא יליף איסור מטומאה היינו להקל וע' בספרי זכ"י ליבמות ק"ג שהארכתי:

ובשו"מ קמא ח"ג סי' ע"ב השיב לשואלו מנויארק דפשוט דכוונת הרא"מ דמותר להתפלל אף בקבע וכשלא הקצה אותו הבית לכך וכמ"ש המ"א, ואולם בא"ר ס"ק ט"ו דלא התיר רק באקראי אם קנה הבית לתשמישי עצמו שיוכל להתפלל בביתו, ובפמ"ג ס"ק י"ז הסכים ג"כ וכתב ומשמע דאפילו עצים ואבנים אסור בבהכ"נ דלא הוה שינוי גמור שחזותו עליהם, ובחו"י סי' קס"א דמפות של התוגרמים שמכניסים בהם הילדים לדתם ע"י כומריהם דאסור לתשמיש, וי"ל הא דחושש גם בהכי משום מאוס כשמכניסין לדתם ולא מצד שמתועדים שם להתפלל והבו דלא להוסיף, וכ"כ בפשטות בעין יצחק חא"ח סי' י"א דאף לתו' מגילה ו' אי מותר בבהכ"נ של ישמעאלים להתפלל וללמוד שם וגם לא"ר דאוסר לעשות בהכ"נ קביע כיון שאינם עובדי ע"ג, יע"ש בסי' י' דבדרבנן לכ"ע אין לחש לתשמיש דתשמיש ובפרט לתו' ע"ג כ"א דשכירות לא קניא בכל הני וגם כיון דזה החדר עשוי לפרוזדור והוי שינוי שאינו חוזר גם שאין דרכם להעמיד דמות בבית תפלה שלהם כפי שאמרו לו, ואם היה מתברר כן בזה היה לסמוך על השו"מ

שמתיר מטעם זה לחוד, ואף דמה שמצרף מהא דשינוי שאינו חוזר ליתא וכמ"ש ג"כ בס' מאיל המלואים סי' ער"א בדף ל"ז ע"א דדוקא במשתחוה לפשתן נטוע דהוי שינוי גמור דמעיקרא עץ כו' יעש"ב, וע' בשו"ת חת"ס חא"ח סי' מ' מ"ש על החו"י בעשיית מעילים לס"ת מדברים שנשתמש בהם הדיוט ע"י שינוי, וע"ש בסו"ס מ"ב שהעיר על המ"א דאפילו התפללו בקבע מתו' מגילה ו' ע"א ד"ה טרטיסאות כו' וא"כ טוב להחמיר בכיוצא בזה בנרות שרבו דלא מהני התכה, וכן העיר בדגול מרבבה שבתו' משמע דאסור, ובשו"מ הנ"ל תמה על ראיית המ"א (צ"ל מעלתו וכונתו על השואל שהזכיר ג"כ מזה וכמו שקדמוהו ג"כ הח"ס ודגמ"ר) מתו' מגילה ו' דאין ראיה לאסור [ואף דפשוט דהוה ג"כ לאחר ביטולן רק דלא מסתבר להו לאוקמי קרא בהכי דמה שבח הוא זה להבטיח שיהיו בית ה' לרבים [ואף שבפסקי תוס' לא דקדקו להביא רק המכוון מקושיתם] ומ"מ בגוף קושיתם י"ל דאדרבא אשמעינן שיהיה לכל העמים שפה ברורה שאפילו בבתי ע"ג יעבדו לה' לבדו, ותמה על התו' שלא הביאו:

הש"ס דע"ג י"ח שפירשו שהוא ענין ע"ג ולכאורה צ"ל ט"ז ב' ד"ה בימוסיאות, אך נראה שהוא השמטות הדפוסים לפנינו בתו' שם י"ח ב' עמ"ש אין הולכין לטרטיאות וע"ש בפרש"י ושבת, ק"נ ע"א וכתובות ה' א' מיני פלטון שנאספין לפני ועד, וע"ע באבות דר"נ פכ"א], וע"ש עוד בשו"מ שלדינא כיון שאין כאן דמות דשרי לעשות בהמ"ד ולקדש שם שמים וע"ש עוד בסי' ע"ג, וצדקו דבריו מעיקר הדין דמצד שמתועדים לכבדו בתפלתם ואף שיהיה נחשב לעבודה ממש לא מסתבר שיהיה הקצהו הבית ולהיות לה דין משמשין ולא דמי לנרות של אליל שאסור לנר מצוה שלמדו מדקל שנטעו ולבסוף עבדו וע' בתו' ע"ג מ"ז ד"ה מי מאיס דאף כשביטלו וגם דמחובר לא נאסר דמאיס לגבוה דנעשה השימוש בגופם וכן בתכשיטי כהן אליל וכטיו"ד סי' קל"ט שהוא בגופם של המשמשים אבל מה שהוא מקום ועד לעבודתם לא חשיב יותר ממשמשין דמשמשין דאף לט"ז יו"ד סי' קמ"ג מ"מ הכא בכל גווני רק משום מאיס דהוא מדרבנן וכמ"א סי' תקפ"ו ס"ק ו', וע' בשו"ת גדולי טהרה סי' ל"ד דהתו' דמגילה ו' איירי שבנו מתחלה לשם כך אבל המ"א איירי שהיה מתחלה בית של הדיוט ואח"כ הקצוהו לע"ג [וכמש"ש מהא דע"ג מ"ג דהתם הוא בא בגבולם וע"ש מ"ד ב', וכאן לא שייך משום מאיס כיון דהיה מתחלה לבהכ"נ ונמאס ופנוהו], וע"ש דכשסתרו אותו ומכש"כ כשמוכרין העצים והאבנים יש לו דין ביטול וגם לתשמיש מצוה כיון דאיכא שינוי וכמ"א סי' קנ"ג סכ"א וכיון שמשתמשין לבנין הכותל הוה תשמיש דתשמיש ושאני שופר וציצית דמשתמש בגוף הדבר עכ"ד, וע' רמב"ם פ"ג ופ"ד מאיסורי מזבח לענין קמחן דמותר למנחות ואו"ח

סי' י"א וע' בשו"ת רמ"ץ חא"ח סי' ט' שהאריך לענין שינוי החוזר להכשירו למצוה וע' בשבות יעקב ח"ג סי' ט', ובמטעי משה מהמ"ץ דנויארק בסי' ד' הטיח דברים נגד המתיר בלא הכניסו שם דמות וכמובן שהיה לפניו תשובת השו"מ שהשיב לשם, וכל יסודו דמה שמתפללין בבית הוא תשמיש ע"ג, וכבר נתבאר ביטול זה, ומ"ש מרש"י ע"ג מ"ז ב' במתני' בד"ה הכניס דמשמע שאם מתחלה הוקצה הבית באיסורו וכל שהוא לגבוה לא מהני ביטול, וכבר העיר המ"א עמ"ש דאפשר דדמי למחובר וצ"ע בע"ג מ"ו מ"ז והכא שאני שלא עבד הבית עצמו, ומפרש"י אין ראיה וכש"כ יו"ד סי' קמ"ו ס"ק י"ד מטור ור"נ בשם רש"י והוציאה אפילו דעתו להחזירה וכן אפילו הוציאה ישראל כיון שלא הקצהו אלא לפי שעה, ומ"ש שלא למכור הבהכ"נ למי שאפשר שיעשה זה הבית לע"ג מירו' שקלים פ"ב בבהכ"נ שנחלקו כו' שאמר תמהני אם לא יהיה הבית לע"ג שנראה שהוא ע"ד העונש, ולא זכר שכן הוא גם בבבלי יבמות צ"ד ב', אבל לא הוצרך שום ראיה דהא אפילו להשכיר שאסרו כר"י משום שמכניס לתוכו ע"ג וכמתני' דע"ג כ"א ע"א, ובקדמוניות היהודים ליוסיפין ספר ג' פרק ל"ה על דבר מקדש חוניו במצרים בעיר ההרס אשר נקרא עליה שם אלילת המלחמה ומה שהשיב לו תלמי שהתיר לו ידו לעשות כאשר שאל ממנו אך יפלא בעיניו איך ירצה השם במקדש כזה אשר יבנה במקום היכל מלא חיות אלילות המצרים מתועבות ה' אשר שנא, אך כאשר אתה אומר כי ישעיה ניבא עוד לפני שנים רבות כי יתנוסס מקדש לאל עליון בארץ מצרים ע"כ לא נכלא ממך שאלתך, אך לא תמרה את חוקת תורת היהודים וגם צל עון וחטאה לא יחול על ראשי עכ"ל, הבאתי דבריו להעיר לבב השומעים לקחת מוסר בכאלה ממלכי הקדם לפנים:

סימן מז

יום ב' וישלח תרנ"ד להרב ר' עזרא אלטשולער בקולטנאן.

בדבר שאלתו שעשו אה"ק חדש אם מותר לעשות מחיצות בהישן להניח בו ספרים ואי הוה הורדה לקדושה קלה, דמלשון הרב סי' קנ"ד ס"ח כגון מטפחות של ספרים ומעילים ושולחן כו', ולא נקט ארון כלשון המחבר ובירו' סופ"ק דמגילה דסליק מיניה דבכה"ג לא שכיח שיעשו אה"ק חדש ולא אמרינן לב ב"ד מתנה במידי דלא שכיח:

אבל למעיין במקור הדין מתה"ד סי' רע"ג העולם נהגו ליהנות בכמה הנאות מן התיבה ומפות ומעילים של ס"ת דאפילו בלא התנה נראה ליישב בדוחק דהאידנא שיש לנו ספרים רבים בבהכ"נ חומשים ומחזורים כו' וכמעט אי אפשר שלא יניחו ספרים על

התיבה או שלא יטלו מעילים ומפות לכסות בהן ספרים או גם שלא ישענו עצמם על התיבה וישבו על המעילים ומפות כו' עכ"ל בקצרה, וממילא גם ביחיד שהתנדב אה"ק לבהמ"ד שייך ג"כ דלב ב"ד מתנה, ואם שלא החליט ההיתר רק ליישב מנהג העולם, וע' במעילה י"ד כ' ותו' ד"ה לא ניתנה תורה למה"ש דלמא אתי למיזגא עלייהו כו':

ואולם י"ל דלא התירו רק היכי דהס"ת עומדת במקומה ובקדושתה אבל היכא שמשנה לגמרי מקדושתה חמורה לקדושה קלה ומפקיע מקדושתו אפשר דלא נהגינן להקל בכה"ג כיון, שעיקר ההיתר שקשה ליזהר שלא יניחו ספרים על התיבה כיון שיש לנו ספרים רבים בבהכ"נ וכמבואר בברכי יוסף בשירי ברכה סי' קנ"ד אות ב' בשם חקת התורה לר"י בן הרא"ש נשאל לחכם מי שהיה, לו ס"ת מונחת בארון ועשה לו ארון אחר והושם בו אם יוכל להשתמש בהראשון לשום בו הגמראות ופירושים ושאר ספרים, והשיב שמותר מפ"ק דשבת בי"ח דבר שגזרו שלא להצניע ספרים שהיו אומרים האי קדש והאי קדש כו' ומשמע דהיכא דליכא אוכלים שרי, ואין זו ראיה דהתם הס"ת במקומה עומדת ובקדושתה קיימא ועוד דשמא קדושת תרומה הוי כקדושת ס"ת אבל הכא שאין הס"ת לשם אסור להניח שם הגמראות והפירושים שהרי מעבירין הארון מקדושתו כדאמרינן גבי תיבותא דארפט דאסור למיעבד מיניה כורסייא עכ"ל:

ומה שהעיר מעלתו בעיקר הסברא דלב ב"ד מתנה במידי דשכיח אי שייך בשל יחיד מתוס' קידושין נ"ה ב' בד"ה אשתכח בת שנתה כיון דהם של צבור לב ב"ד מתנה אם יאבדו יהיו חולין, והוא נגד הסוגיא דשבועות י"א ב' אבודים לא שכיח ופרש"י הלכך לא חשיב לב ב"ד להתנות עליהם, י"ל למש"ש בתוס' דר"ש ליה לב ב"ד מתנה ולא מצי למימר דאבודים דלעיל ודאי לא שכיחי דנזהרין לשנותן ביותר כו', וא"כ בקידושין שהקשו משעירי רגלים שייך לב ב"ד מתנה, וע' באה יוסף לסוף מו"ק על קושית התו' בערכין י"א ב' והלא אתמול הקריבו ג"כ מוספין ודלמא לא הוקבע ר"ח בזמנו והוה חולין בעזרה דמסקי ב"ד דעתייהו להתנות אף אם לא יראו הקביעות בזמנו לא ליהוי שעיר קדושת הגוף לחטאת אלא שלמים ויקרב נדבה, וע' בזבחים ע"ט ב' ובתו' ד"ה אר"א (וע' בתשובתי לעיל סו"ס ל"ה), ובשו"ת ח"צ סי' ס"א העיר על תשובת רד"ך בית ל"ב סוף חדר א' דרק בגזירה לא גזרו במידי דלא שכיח ולא בתקנה דהא בשבועות חששו לתקנת הקדש וב"ד נתנו לב לתקן צרכי צבור לא חשו לתקן אם יארע איזה מאורע דלא שכיח שלא יהא מתוקן כל צרכו, וכן בב"מ מ"ט לגבי משיכה קונה אף דאיכא תקנתא דרבנן דחששו שמא יאמר נשרפו חטיך בעליה אפ"ה כיון דלא שכיחא לא גזרו ביה, וע' במל"מ

פ"ד משקלים הלכה י"ב דדוקא בצבור שייך לב ב"ד מתנה וע' בש"ך יו"ד סי' רנ"ט וביד שאול ס"ק ו':

והנה לא נתבאר בשאלתו באיזה אופן התנדב היחיד האה"ק לצבור שאם עשאו היחיד לס"ת של עצמו ואף שמסרו אח"כ לצבור מ"מ כבר היה תחלת עשייתו לס"ת שהניח בה דלא שייך כאלו התנה שכשיעשה אה"ק אחר תפקע קדושתו דמסתמא לא היה בדעת היחיד לשנותו ממה שעשאו בתחלה שהעיקר תלוי במה שהקדישו מתחלה בעשייתו קודם שמסרו לצבור, וממילא דאסור להשתמש בו ספרים גם כשעשו הקהל אה"ק אחר, אבל אם היה תחלת עשייתו של היחיד למסרו לצבור שיהיה מחזיק גם שאר הס"ת של צבור שיצטרכו אח"כ היה מקום לצדד לכאורה דהוה כאלו התנה שיוכלו אח"כ להשתמש בו קדושה קלה משאר ספרים ותשמישי קדושה כשיעשו הקהל אה"ק אחר כפי הראוי להחזיק בו כל שאר הס"ת של צבור שיקנו אח"כ בהמשך הזמן שיצטרכו לאה"ק חדש ושלא יצטרכו אז אליו כלל וכא"ח סי' מ"ב ס"ב אם התנה עליהם מתחלה יכול לשניתן כו' יע"ש בט"ז ס"ק א' דבסתמא הוה אפילו ביחיד כהתנה בפירוש שדעתו להשתמש בו כדרך ב"א וכסי' קנ"ד ס"ח דכיון שנהגו ואי אפשר להזהר לב ב"ד מתנה עליהן מעיקרא כו', וכמו שהעיר בעצמו מפלוגתא דר' יוסי ורבנן וכמ"ש התויו"ט סוף טבול יום דלב ב"ד מתנה על כל היודע להתנות ושכח ולא התנה דב"ד אומדין דעתו בפירוש להתנות כשיש בו דעת להתנות, וע' בתוספתא טבו"י סו"פ ב' רי"א בכולן אם היה הדיוט ולא התנה תנאי ב"ד הוא בד"א כו', ובא"ח סי' שפ"ו ס"ט וי"א שאע"פ שלא יזכה בפירוש למתוספים עליהם לב ב"ד מתנה עליהן, וט"ז א"ח סו"ס תרל"ח ואפשר אפילו מסתמא הוה כהתנה בכך כיון שהמנהג כן יע"ש להקל בסדינים המצוירין דלא אתקצו כלל דאנן סהדי שלא תלאן שם מתחלה להיותן שם תמיד ואפילו לא התנו כו', וע' בתפארת ישראל בכלכלת שבת בכללי מוקצה אות ח' בד"ה ונוהגין להקל בכל הנך בלא תנאי דמסתמא כהתנו דמי וכו', וכה"ג באחרונים לענין גליוני הספרים שעומדים לקוץ ולגונזם כמו שעושים כורכי הספרים בפעם הראשון שיצאו מידי המדפיס שעומדים לקציצה וכקצוץ דמי וכאלו לב ב"ד מתנה שלא חל עליו תשמיש קדושה ואף דהוה של יחיד כאלו התנה מתחלה וע' בבני יונה בהס"ת סו"ס רפ"ב בקצור, ובשו"ת ברית אברהם חא"ח סי' ח' אות ד' בסופר המעבד לשם תפילין דמסתמא דעתו על כל מה שיצטרך למי שיבא לקנות תפילין, ובשו"ת צ"צ סי' פ"א שהפוסקים שהביא הב"י דתנאי מהני אפילו לדבר חול וכמקדיש על תנאי ונתקיים התנאי שחל עליו שם קדושה, ובשו"ת רמ"ע סי' ל"ד כיון דנכתב לשם קדושת תפילין יוכל להחליף משל רש"י לר"ת או להיפך

דנתקדשו אלו ואלו, וגם כיון שתחלת תשמישן על הספק מסתמא מכוון שתחול על תנאי וקדושת שניהם בשוה וע' בספרי זכר יהוסף לסוכה בדפי הס' ס"א ע"ב משש"ב, ובתו' מנחות ט"ו ב' בד"ה אפשר לשנותן לזבח אחר דבקרבן יחיד לא שייך לב ב"ד מתנה היינו רק לגבי קרבן יחיד דבסתמא אינו עשוי להביא זבח אחר ולכן לא מהני רק כשהתנה בפירוש, והתו' זבחים ו' ע"ב בד"ה קרבנות צבור סכין כו' ואפילו לא ידע השוחט מה הם כגון תמידין כו' דאף בכל הקרבנות גם בשל יחיד אף דסובר שהוא קרבן אחר כשר וכריש זבחים וע"ש בתו' ג' סוע"ב ומשום דסתמא לשמן הן עומדים וכבר הקדישו הבעלים אותו קרבן לשם מה שהיא אבל הכא שהוקדש תחלה על תמיד אף דלב ב"ד מתנה שמקדישו למה שירצו ואשמעינן דא"צ שיקדישו אותם עכשיו לשם הוא כמו שהסכין מקדשם קדושת הגוף יע"ש בטהרת הקודש, ובתו' מעילה י"ד סוע"א כתבו שפיר דבהקדש נדבת יחיד לא שייך דהוה כאלו התנה שמתנהו לאומנין אם יצטרכו ולא דמי להא דטבו"י בדידעינן שהוא בר דעת שיודע שראוי להתנות כן דמהני לב ב"ד משא"כ בתרומת הלשכה דראה משל צבור שהעוסקים בצרכי הצבור וכפרש"י בזבחים ו' ע"ב מתנין עליהן והפקירו תרומת הלשכה למגיהי ספרים שיטלו שכרן וכפרש"י בכתובות וכן ההיא דקידושין נ"ה ב' שכתבו התוס' וכנ"ל, ובט"ז סי' קנ"ג סוס"ק א' במה שמוכרים ספרים ולוקחים אחרים בדמיהם דעכשיו כשקונה הספר דעתו לכך שבאם שיזדמן לו יותר יפה ימכור ויקח היפה ואף שלא התנה בפירוש וכסי' קנ"ד ס"ח בהג"ה, וע' בשיבת ציון סי' ז' בד"ה כח כל אלו הקושיות כו', ועכ"פ בתשמישי יחיד מהני דעת ב"ד כיון שבידו להתנות ואומדין דעתו כאלו התנה ולא משום תנאי ב"ד דמסתמא לבנין מנדב ליה ולא יהיב ליה אדעתא דחול משא"כ בקרבן יחיד שדעתו רק על קרבן זה שעומד להקרבה ולא להתנות כשיפסל שיביא עם קרבן אחר אבל בשל רבים דעת המשגיחים להתנות תמיד כשיפסל שיהיה לזבח אחר ולהפקיר מעות הלשכה, ופשוט דביחיד בדבר שעשוי לכך להיות תמיד לב ב"ד מתנה שאומדין דעתו כאלו התנה ולכן לא מהני רק לגבי בר דעת שיודע שצריך להתנות, וע' בח"ס חיו"ד סי' רס"ד עמ"ש רש"י מגילה כ"ט בד"ה דשף כו' שמי התיר להוריד מקדושת בהמ"ק לבהכ"נ וע"כ דכיון שבאו בה פריצים חללוה, אך לט"ז סי' קנ"ד ס"ק ז' דאם איננה ראויה רק לקלה עדיף ממה שתגנז לגמרי, ואף דראייתו ממטפחת שבלה שעושין בה תכריכין אין ראיה וכמ"ש הבכור שור במגילה כו' דשאינו בארון קטן שראויה לס"ת אלא דאח"כ עשו גדול ויפה ממנו וע"ש עוד קושיות חזקות, וע' בשו"מ תנינא ח"ג סי' ט' בד"ה ובזה מיושב ובחסד לאברהם חא"ח סי' י"ג לדחות ראיותיו וגם בס' מאיל המלואים הס"ת סי' רפ"ב בפרק נ"ג וע"ש בדף ק"ו ע"ג וע"ד ופאת השדה

סי' ד' יע"ש עוד בסו"ס ג' שהט"ז לא כתב רק בתשמישי קדושה ואם יגנזו לא יהיה לו עוד שם קדושה ומוטב להשתמש לקדושה קלה משא"כ בבגדי כה"ג שקדושתו קדושת הגוף וכתו' קידושין כ"ד וכה"ג שישאר בקדושתו במקום שיגנז, וע' בשו"ת יהודה יעלה חא"ח סי' ל' שהביא הראיה דתב"ש לאידך גיסא ואדרבא מזה ראיה להט"ז, וע' בשו"ת מהר"ם פדאווה סי' פ"ד שיותר טוב לחתוך הגליונים משיגנז כל הס"ת כו':

ואולם דהט"ז אין ענינו לכאן דלא חזיא כלל לתשמיש קדושתה וגם דבעובדא דידיה דמיירי בקדושת הארון דוקא כשעושין אותו שיהיה בו לעולם ס"ת משא"כ אם עושים לזמן ארון קטן לס"ת עד שירחיב ה' גבולם לעשות אה"ק כראוי, ע"כ דמיירי באופן שאין עושין אה"ק כנהוג רק שעושין תיבה קטנה להניח בה הס"ת לזמן וכדומה ואין עושין אותו לקביעות לס"ת דאם היה אה"ק קטן כנהוג איזה גבול תתן בו לשיעורין כמה יהיה גדלו להיות חשוב לקביעות, משא"כ בעובדא דידיה ביחיד שהתנדב לפני עשר שנים אה"ק לבה"מ שע"כ היה עשוי לקביעות גמור ושיהיה חשוב לקביעות, ורק עתה משום הדור עשו אה"ק יותר נאה דמשום זה אין להוריד אה"ק הראשון מקביעות קדושתו אם יש בו מקום להחזיק כל הס"ת של הקהל וכההיא דירו' פרק הבונה הלכה ג' וסוף הוריות והובא בר"נ סו"פ הבונה והקימות את המשכן כמשפטו קרש שזכה להנתן בצפון אל ינתן בדרום וע' בעקרי דינים חא"ח אות ז' בהגהת הד"ט משש"ב, (וע' בתשובתי לעיל סי' ה' אות ג'), ועכ"פ נ"ל פשוט דכל זה רק אם הוצרכו לאה"ק אחר מחמת שאין הראשון מספיק לכל הס"ת שנתרבו משל צבור אבל משום הדור ונוי מצוה אין רשאי לשנות מקדושתו דלא גרע מקרש שזכה כו', ומ"ש מעלתו מהנחלת יהושע שאין ספרו תח"י אבל לא ראה דהרמב"ן דבדבר הנעשה ממילא בשב וא"ת לא שייך ברירה כגון על מנת שלא ימחה אבא וגם לא העיר מתו' גיטין כ"ה ב' בד"ה דברי דבמתנה בפירוש יש ברירה וכן בדבר העומד להתברר וע' בשאילת שמואל סי' ד' משש"ב, ובהא דיו"ד סו"ס ר"פ בצריך לסלק יריעה אחת בסופה דמסלק ג' משום ואנוהו, כיון דע"כ נחית לסלוקי אבל תחלת הסילוק משום זה אסור, וההיא דמתירין מבגד לבגד בציצית לשמואל ופרש"י פ"ב דשבת מבגד ישן לחדש וללבוש דאם רוצה להתיר הציצית מן הבגד ולהשליכם לעשות יפה מהראשונות מותר, ובברכי יוסף א"ח סי' ט"ו דמ"ש אם בלו הציצית ורוצה להניח חדשים שרי ומשמע דוקא אם בלו י"ל דאיירי כששוים בשיעוריהם בנוי ובחוזק אבל אם החדשים נאים מהראשונים אף שלא בלו והם חזקים מותר להתירם ולהניח היפים דיש נוי למצוה יעש"ב, ומזה אין הכרח גם לדעתו בדברי הלבוש דשאני ציצית דאינם קדושת הגוף ונזרקים בהסירם מן הבגד, וע' בשו"ת מהר"י הכהן תנינא חיו"ד סי' ל"ט,

וע' בשבות יעקב ח"א סי' ל"ז ומה שהשיגו בח"צ סי' מ"ה והביא ממנחות ס"ד א' בהיו לפניו שתי חטאות שחט כחושה ואחר שמינה פטור ולא עוד אלא שאומרים לו הבא שמינה לכתחלה ושחוט ופוסק כן הרמב"ם פ"ב משגגות הלכה ב', וטעמא משום מצוה מן המובחר ולא אמרינן שיקריב את הראשונה הכחושה שכבר זכתה במצוה וע"ש בח"ב סי' ל' שהאריך לדחות דהח"צ ולקיים דבריו ורק על הראיה ממנחות לא השיב כלל, וע"ש עוד בח"צ מהא דיומא ס"ב בג' קופות של ג' ג' סאין שבהן תורמין את הלשכה והיה כתוב עליהן אב"ג לידע איזה מהן נתרמה ראשון כו', וכבר הארכתי בתשובה (לעיל סו"ס ל"ג) וע' באמרי צרופה פ"ב דשבת כ"א ע"ב בתשובתו גם בשו"ת מהר"י הכהן תנינא חא"ח סי' ה' שהאריכו, ובראשי בשמים סי' ד' מחלק לענין נר חנוכה של שעוה דלא חל עדיין שם מצוה על הנרות שהתחיל התיקון קודם שהודלקו דהזמנה למ"ה וכשנשארו אח"כ לחול לא הוה ביזוי מצוה אבל התם במנחות כששוחט השמינה ממילא נפסלה הראשונה הכחושה בגופה וכששורפה כבר נפסלה ומשום מצוה מן המובחר לא חששו להפסד קדשים שע"י גרמא, אבל בתומ"ז ויריעות ס"ת שראויין עדיין למצותן וכשיגנזו לחנם ובטילות מקדושתן הוה בזוי מצוה, וחילוק זה נופל גם לכאן באה"ק שמ"מ חזי לתשמישו לס"ת אחרת שיצטרך א' לפעמים, ובלאו הכי לא גרע ממי שהחזיק במצוה להתפלל בימים נוראים ובד"מ הלכות רה"ש בשם רוקח ומרדכי ואף דאיכא מי שהוא הגון יותר לזה, ובההיא דח"מ סי' קמ"ט ס"ו וע' רדב"ז ח"א סי' י"ז לענין בית שרגילין ליתן בו בעירוב הנזכר בא"ח סי' שס"ו ס"ב דאין רשאין ליתנו בבית אחר אפילו היה רוצה ליתן מעות בעבור זה וע"ש בט"ז ס"ק י' וע"ש רדב"ז סי' קפ"ב שאם לא היה ס"ת להצבור וקראו בשל יחיד ואח"כ קנאו הצבור ס"ת שאין טענה ליחיד, ובא"ח סי' קנ"ג סכ"ב לענין גלילה דהוה חזקה שאין עמה טענה וע' במ"א סי' קנ"ג ס"ק מ"א שבעשיית המצוה כ"א רוצה והיינו רק שהורגל מעצמו שאין לו חזקה וע' בשו"ת פרי תבואה סי' ס"ה ובשו"ת רע"א תנינא סי' י"ב ובשו"ת מהר"י הלוי אחי הט"ז בסי' כ"א ובשו"ת פנ"י סי' מ"ג ובשער משפט סי' קמ"ט סל"א ס"ק ג', ובשאילת יעבץ ח"ב סי' ע"ב אות ג' בשמן למאור להחזקת נר תמיד שהחזיק כיון שלא מיחו ושתקו ודאי דמחלי, ובמרדכי פ"ג דב"ב סי' תקל"א דגם במצוה בעי חזקה שיש עמה טענה וע' בשו"ת ברכת משה סי' ב', ובשב יעקב חח"מ סי' ח' ולבנות בהכ"נ חדש ולבטל הישן זה ודאי איסור גמור וכמבואר מתשובת מהרי"ק שורש קי"ג ועוד גדולי הפוסקים, ובתשובה הארכתי (ע"ל סי' ל"ז) לדחות ראיות הנוב"י קמא חא"ח סי' ט' אם מותר להניח ספרים פסולין שאין ראויין לתקון באה"ק של ס"ת כשרים:

ומ"ש מעלתו לצדד עפ"ד השאג"א סי' ל"ו משום דלא בקיאין בחסירות ויתירות וכקידושין ל' ע"א וממילא הס"ת שנמצא בה טעות הוה כחומשין, ובפרט להאגור דאפילו בטעות גמור אין מוציאין דאפשר דגם האחרת יש בה טעות גמור, דודאי דבטעות גמור בקיאין ורק משום חששא שלא לפגום בכבוד הס"ת שקראו בה והש"א לא כתב רק לצדד מה שלא נהגו להדר כ"כ אחר מצות כתיבת ס"ת ליחיד וגם לצדד לפטור בזמן הזה לנשים ממצות כתיבת ס"ח לגמרי אבל מ"מ לענין מצות קריאה בס"ת ודאי דאינו יוצא כלל בחומשין, וגם הש"א עצמו כתב דמ"מ מדרבנן חייב לכתוב ס"ת בזמן הזה וכתמורה י"ד כו' כיון דע"כ צריך לכתוב חומשי תורה ראוי לכתוב כדיני קדושת ס"ת לכל דבר, וגם בעיקר דהמ"א סי' רפ"ד ע' בשו"ת גבר"י ר"ס ל"ט שהניח דבריו בצ"ע (וע"ל סו"ס ל"ו), ובלאו הכי אף אי נימא דלא בקיאין בחסרות ויתרות לא גרע מכל ספד"א דלחומרא ובפרט דאתחזק חיובא לקרות בתורה ולמה יפטר מחיוב כתיבת התורה מספיקא דלא בקיאין בחסרות ויתירות דאיכא ספיקא שמא יטעו ולא יצא ידי המצוה, דהא מ"מ לא גרע מכולהו ספיקא דאזלינן בספק חיוב מ"ע לחומרא, ותו דאף רב יוסף דקאמר דלא בקיאין בחסרות ויתירות לא קאמר אלא שלא היו כולם בקיאים ועד"ש התו' ב"ב ר"ד קי"ג ד"ה תרויהו נמי ידבקו כתיב בהו פעמים שלא היו בקיאין וכן בב"ק נ"ה שאיני יודע אם נאמר בהם כי טוב, ובלאו הכי כתבו התו' בנדה ל"ג א' בד"ה והנושא דהמסורה שלנו חושק עם הש"ס וע' בגליון לרע"א בשבת נ"ה ב' בד"ה מעבירם שהביא כן מכ"מ והשמיט עוד מכ"מ לרוב כה"ג וכמש"ש בהגהותי, ובשו"ת רשב"א המיוחסות לרמב"ן סי' רל"ב הביא ג"כ היכא דהש"ס חולק עם המסורת והב"י יו"ד סי' ער"ה הביא ג"כ דהרשב"א בקצור וע' בשו"ת מהר"י מינץ סי' ח' בענין בעלי מסורת שחולקין עם התלמוד הלכה כדברי מי וע' בשו"ת לחמי תודה סי' כ"ט בדף צ"ח משש"ב, ועכ"פ רב יוסף לא קאמר רק שלא היו כולם בקיאים במסורת וממילא לדידן נקטינן כמסורת שהיא עיקר וע' בשו"ת רדב"ז ח"ד סי' קל"ג ושו"ת מים רבים חיו"ד סי' מ"ה שהאריך במאמרם דהמסורת הלל"מ ואם יפול בהם מחלוקת, וגם בעיקר הענין שהסכימו הש"כ וט"ז לפי' הפרישה אלא שהט"ז מסיק דמ"מ נכונים דהב"י דאיך יתבטל מ"ע של כתבו לכם השירה בחילוף הדורות, וליתא דהרי הדרישה לא אמר אלא דס"ל לרא"ש וטור דעיקר המצוה היא ללמוד בה, וא"כ עתה שהלימוד הוא בשאר ספרים ואנו מקיימין המ"ע בחומשי התורה ומשנה ופירושיהם ואין לנו לזלזל בקדושת הס"ת בחנם:

ומה שהביא עוד לצדד מדעת הק"נ ר"פ בני העיר ס"ק ט"ז דכיון דמלבושין במטפחת ומעיל הוה הארון תשמיש דתשמיש, ואף שהוא נגד דעת המחבר ביו"ד סי' רפ"ב סי"ב

ורמב"ם וטור ויעויין במ"א סי' קנ"ד ס"ק ח' ובמחצית השקל ובס' מאיל המלואים פרק נ"ג אות נ"א שהאריך:

סימן מח

מוש"ק ז' לנרות דמצוה תרנ"ד להרב בדינאוויץ מפלך פאדאלסק ר' שבח זאב לערנער. מכתבו הגיעני בש"ק ע"ד שאלתו באיזה בהמ"ד שרבים בעה"ב הלכו לבהמ"ד אחר מחמת איזה מחלוקת שנתהוה, והבעה"ב שנשארו אין ביכולתם להספיק צרכי בהמ"ד ורוצים להשכיר המקומות של בעה"ב שהלכו משם להוצאות בהמ"ד ולתקנו בכל פעם שיצטרך, ודעתו שלא היו רשאים להתפרד מבהמ"ד הישן אם יכולים כולם להתפלל שם (וע' בתשובה לעיל ר"ס מ"ב):

הנה קיצר מהתהוות פרטי הענין לאיזה סיבה שרוצים להתפרד אשר מהראוי להתאמץ שיתרצו זה לזה וכל איש על מקומו יבא בשלום, והנה לשון הרדב"ז ח"ג סי' תע"ב גרסינן בפרק אין עומדין (ל"א ע"א) אין עומדין להתפלל לא מתוך קלות ראש ולא מתוך שיחה ולא מתוך מריבה וכעס [ולפנינו אין הגירסא כן מריבה וכעס אלא מתוך דברים בטלים יע"ש], ותו גרסינן ביומא דריתחא פי' ביום שהיה כועס לא היה מצלי ולפנינו הגירסא ביומא דרתח, תו גרסינן כל שאין דעתו מיושבת עליו אל יתפלל וכו' [ובעירובין ס"ה א' הגירסא אמר רב חייא בר אשי אמר רב כל שאין כו', אך בתנחומא פרשה חיי בילמדנו אות א' אמר ר' יוחנן זאת אומרת המתפלל צריך שתהיה דעתו מיושבת עליו ויתפלל לפני הב"ה], ומעתה מי שיש להם מריבה או כעס או איבה עם הצבור אין תפלתם רצויה ואסור להתפלל שמחשבתו טהורה ולא יוכל לכוון בתפלתו כו', ומסיק דאף דברוב עם הדרת מלך כו' וכל זה בזמן שכולם לב אחד הוא שקלוסן עולה יפה אבל אם חלק לבם טוב שיתפללו כל כת לעצמה, וכן נמשכו אחריו בשו"ת חת"ס חח"מ סי' י"ב אות ג' ובית שלמה א"ח ח"א סי' כ"ו:

ועכ"פ אינו ענין לתשובת הרא"מ ח"א סי' נ"ג שהביא המ"א סו"ס קנ"ד דאם בהכ"נ מכילה. אותם אסורים להפרד וכמ"ש האחרונים דאם הבהכ"נ החדש יגרום היזק לבהכ"נ הישן דיכולים לעכב משום קפסק חיותאי כל זמן שאין החלוקה רק מחמת שרוצים לבנות בהכ"נ שיהיה מרווח יותר וכה"ג, אבל לא משום פירוד דעות שאי אפשר להם להתפלל בבהכ"נ האחד ומעלתו בהעתקתו כנראה שנמשך אחר מ"ש בפת"ש חא"ח שם סט"ו במש"ש וע' בבה"ט בשם המבי"ט, ולא הוצרך להבה"ט מה שנזכר גם במ"א סי' קנ"ד ס"ק כ"ב וע' בפת"ש חו"מ סו"ס ק"ס ס"ק ו', ובתשובה (לעיל סו"ס

מ"ג) העליתי דבכה"ג כיון דרשאין להסתלק אין לדמותו לשותפין שאין יכולין לבטל השותפות כשנתהוה קטטה ביניהם, ואולם בפי' הר"י יעבץ לאבות פ"ב משנה ה' ואל תדין את חבירך עד שתגיע למקומו דבר על לב החסיד שלא יפרוש מן הצבור באמרו איך אשב בצבור שפלוני ופלוני הרשעים יושבים בצידי ולכך טוב לי לפרוש מהם ולהתפלל בביתי עכ"ל:

ובשיבת ציון סי' ק"ז דכיון דיש להם מנין קבוע א"צ ליתן להם מאומה לצרכי בהכ"נ וכמ"א סו"ס נ"ה ס"ק י"ז בשם מהרי"ל ורק מה שצריך להוצאות בדק הבית וגם נתינת המס ממקום בהכ"נ למושל העיר וכח"מ סי' קס"א ס"ב וסי' קס"ג ס"ב רק שיכולין לכופן להשכיר המקומות לתושביה בשכירות לפי ערך שוין בכל שנה כסי' קס"ב ס"ז בהג"ה והכ"נ כיון שנתחלקו מחמת פירוד דעות א"צ ליתן רק מה שהוא לקיום בנין בהכ"נ שלהם, ואם מנהגם מאז לכתוב הבית באחריות שריפה מחוייבים ג"כ ליתן לפי ערך המקומות ולהשכירם לפרוע מה שהוא בהכרח לקיום בנין בדק הבית אבל לא לפאר הבנין או על חזן ושמש ונרות כיון שאינם באים בתוכו להתפלל, ורק ממי שירצו לשכור המקומות יוכלו לגבות לפי ערכם, ומכש"כ שא"צ ליתן להרבות בהוצאות בהרחבת האויר וכב"ב ה' בעמד ניקף וגדר הרביעית ולא גלי דעתיה דפטור וכב"ק כ"א דזה נהנה וזה לא חסר ושם ק"א אי אין שבח סממנין על גבי צמר וע"ש בתו' ד"ה או ובשו"ת עונג יו"ט סי' י"ד ובשדי חמד מערכת בהכ"נ אות כ"ג:

סימן מט

ה' וישב תרנ"ג להרב דזיבקאי בפלך צערניגאוו ר' מאיר הלוי מאלקין.

ע"ד שאלתו שנשאל מקהלה קטנה הסמוכה לעירו שאין ידם משגת לבנות בה"מ אם יש צד היתר לעשותו מבית המרחץ הישן שבפמ"א ח"א סי' פ"ז מתיר לעשות ממנו בית דירה ולומר דבר שבקדושה, והאריך בחקירת החו"י סי' קס"א דאף לר"א בן שמוע במנחות כ"ב אין ללמוד קדושה אחרת מקדושת המזבח בכלי שנשתמש להדיוט מדאצטריך בעצים ואש וכמו שלמדו ברובע ונרבע להתיר להדיוט מדאצטריך לגבוה לאיסור ובט"ז יו"ד סי' ג' לענין שחיטת חולין דא"צ כונה, וכתב שהוא נגד משמעות כל הפוסקים שהעתיקו מתשובת מהרי"ל סי' קכ"א ובא"ח סי' קנ"ג בכ"א ובהג"ה סי' קמ"ז ס"א (וע"ש במ"א ס"ק ד' שרמז לט"ז יו"ד סי' רפ"ג וצ"ל רפ"ב ומתוספתא פ"ב דמגילה וכרמב"ם סופ"א מבית הבחירה) ומ"מ מסיק המ"א דהעולם נוהגין לעשות אפילו מישנים וכמ"ש מהרי"ל ואף דבזבחים קט"ז ב' בעינן עצים שלא נשתמש בהן

להדיוט י"ל דמזבח שאני וכ"מ בגמרא כו', והיינו כסברת החו"י דאף למאי דמשני רבא דגם בבמה לא מודה ר"א בן שמוע דמותר רק בחדתי, מ"מ מדאצטריך היקישא בעצים ואש למזבח לאסור וע"כ דלא מדמינן לשאר דברים דלא הוה במזבח כלל, ומש"ש א"נ משום דהיה ע"י שינוי כתבו רק לרווחא דמלתא כיון דקושטא דהכי הוה, וכן משמעות לשון התוספתא מנחות פ"ט כלים שנעשו מתחלתן להדיוט אין עושין אותן כלי שרת, ובירו' יומא פ"ג הלכה ו' דפליגי אם נעשה להדיוט ולא נשתמש אם מותר לגבוה יע"ש, וע"כ דמיירי ג"כ בכה"ג רק לענין להשתמש בבהמ"ק, ובזבחים קי"ו ב' קאמר להדיא והא מודה ראבר"ש בבמה ומכש"כ בשאר תשמישי קדושה, ואף דרבא דחי התם נמי בחדתי וע"כ דאף שנעשה להדיוט מתחלתו מותר בחדשים, אבל לרמב"ם דבעי שיהיו מתחלת עשייתן לשמה כפ"א מבית הבחירה הלכה ב' ופוסק כהתוספתא דאפילו בחדשים אסור וא"כ בבמה מותר ולא מתוקמי הא דמה מזבח שלא נשתמש להדיוט דטרידא גם מזבח שלא נשתמש להדיוט מותר לגבוה, דאלו להתוספתא שאם נעשו מתחלתן להדיוט אף שלא נשתמש בהן אסורין לגבוה ואפילו באבנים וקורות שחצבן מתחלה להדיוט וכמבואר שם, ומ"ש הרמב"ם לעולם לא יביאו אלא חדשים, היינו שלא נעשה מהם כלים כלל ולא קאי על עצי סתירה דס"ל כהתוספתא דאפילו בכלים שנסתרו פסולין והוה דלא כראבר"ש דמוקי כלי הבקר לעצים בחדתי וע"כ משום דבמה היה דמותר, ומ"ש בתוספתא מנחות פ"ט שרמז בכ"מ ושל סתירה מכל מקים היינו מכל המינים, ואף דבתוספתא הגירסא ר"א שהוא ר' אלעזר בן שמוע וכרש"י כתובות מ' ע"א ושבת י"ט ב' ועירובין ל"ח ב' ונדה ח' א' וע' לא"ז רש"א פסחים ע"ז בד"ה ר"י אומר ועירובין ס"א ב' ושם קי"ג ב' ד"ה ותפשוט דר"א (וע' בתו' נזיר ס"ה א' ד"ה כמה כו' ראב"פ שהוא אמורא ויבמות ע"ב ב' ברש"י ובסופ"ג דגיטין וע' בשו"ת חוט השני סי' י"ט משש"ב) ולדידיה ילפינן עצים ממזבח ובחדתי מותר, אבל בתו"כ פרשה ויקרא דבורא דנדבה פרשה ד' הלכה ד' הגירסא ר' אליעזר מוסיף כו', ואף דשם לא מייתי כלל סוף המימרא מעצי סתירה ולא חשיב התם אלא מנין הפסולין, וע"ש בהלכה ה' דמייתי נמי הגירסא ר' אליעזר אומר מה מזבח שלא נשתמש הדיוט, ואף שמהקדימה דהקדים ד"ר אלעזר אין הכרח כ"כ וכתוס' כתובות ק"ה א' וב"מ ד' ב' וע"ג מ"ה א' ובכ"מ, מ"מ קרוב שבא מטעות המדפיסים שחשבו לתקן ר' אליעזר במקום ר' אלעזר מצד דבר פלוגתיה ר' אלעזר בר' שמעון וצ"ל כמו בש"ס דילן ר' אלעזר בן שמוע שהוא סתם ר' אלעזר, ובפר"ד דרך המלך דרוש י"ב הניח בצ"ע דהרמב"ם דאבנים וקורות שחצבן ליתן בבהכ"נ אין בונין אותם בהר הבית, ממנחות כ"ב בהא דמוריגים ואף שהזמינם להדיוט, ויש לדחות דהתם ע"י מעשה

ששרפם דוד נתבטל הזמנתם להדיוט שהיה עשוי בהזמנתם להשתמש לבנין משא"כ באבנים וקורות המזומנים לבהכ"נ כשיבנו בהר הבית דמועיל הזמנתם גם עכשיו לבנין: **ועכ"פ** מדהרמב"ם מוכח להיפך דאף שלא נשתמש להדיוט מותר לגבוה וכנ"ל ולכן עצי סתירה פסולין אפילו כלים חדשים וע"כ מוכח מהא דארונה דבבמה מותר, וא"כ יפה כתב העט"ז סו"ס קנ"ג בהא דאין לקנות מעילים שנשתמש להדיוט דדוקא במקדש אמרינן כן, וא"כ בהכ"נ דידן לא עדיף מבמה, וממילא נדחה ג"כ הוכחת החת"ס חא"ח סי' מ' מהא דזבחים ומנחות דמוקי בחדתא, דלרמב"ם שסובר כהתוספתא בחדתי אסור ורק דר"א בן שמוע מודה דבבמה מותר, ובשו"ת ושב הכהן סי' ה' האריך ג"כ בזה והעלה בדרך פלפול לדחות דהמ"א ממש ויקן דוד את הגורן ואת הבקר ולא כתב ואת המוריגים וי"ל שלא קנה העצים, וא"כ לא קשה להרמב"ם שפוסק דאפילו מכלים חדשים אסור מהא דרבא דהא אמר שקלי ציבי חדתא, ואף שהוא ג"כ נגד משמעות הסוגיא דזבחים לר"א בן שמוע בקר ועצים ומקום מזבח בחמשים וקשה לבנות על זה יסוד לדינא, וגם לא נתעורר על חקירת החוות יאיר אי שייך בשאר דברי קדושה משום תשמיש להדיוט, וכתב ג"כ על ראיית המ"א ממראות הצובאות, דמלבד דאין למדין מדברי אגדה י"ל דע"פ הדבור היה כרש"י בשם תנחומא וקצת ראיה מזכריה י"ד והיה כל סיר קדש לה' ומשמע אפילו שנשתמש הדיוט וצ"ל ג"כ דע"פ הדבור שאני, ובישועות יעקב א"ח סי' קמ"ז ס"ק ד' לענין פרוכת שלמד מהרי"ל ממזבח וכתב ג"כ דאינו מוכרח דש"ה דגלי קרא ושכן נוהגין לעשות פרוכת מבגד שנשתמש להדיוט כיון דהוא תשמיש דתשמיש, וכל זה שלא נשתנה אבל אם התיכן כלי כסף ועשה מהן כלי אחר פשיטא דמותר וע"כ אין ראיה מחח ונזם כמבואר בקרא, וכן ממ"ש ממראות הצובאות דע"פ הדבור היה כמבואר שעי"ז הרבו צבאות בישראל עכ"ל, וברמזי א"ח בהלכות בהכ"נ נ"ל דנהי דאסיר להלביש לס"ת בגדי נשים רק בנשתנה כמראות הצובאות לכיור כסי' קנ"ד וסי' קמ"ג (ט"ס וצ"ל קמ"ז וכונתו על המ"א בס"ק ד' וגם בסי' קנ"ג סכ"א לא נזכר כלום מזה), עכ"פ ללבוש ארעי בשמחת תורה שרי ק"ו מכלאים דאסור ארעי רפ"ט דכלאים ואפ"ה יש מקילין בשמחת פורים עכ"ד, ואין דעתי נוחה מקילות יתירות בכאלה ואף שבא"ח סו"ס תרצ"ו כתב שהמנהג כסברא הראשונה מ"מ כתב השל"ה דשומר נפשו ירחיק ממלבוש כלאים וכו', וכן ב"ח וט"ז יו"ד סי' קפ"ב ס"ק ז' החמירו בזה גם בפורים דחייב לבסומי כו' והבו דלא להוסיף, ובמאורי אור בחלק קן טהור במה"ב לא"ח סי' קנ"ג בדף קנ"ו ע"א עמ"ש בב"ש כהב"ח לאסור בגדי נשים לבהכ"נ ולא תיקשי מראות הצובאות וכלי מדין דהתם הותרו באש ופנים חדשות שאינו ניכר כלל עכ"ל:

ולכאורה יש להוכיח עוד דתשמיש להדיוט אין איסור מע"ג נ"ב ע"ב למ"ד כלים שנשתמשו בבית חוניו מהו שישתמשו בכהן במקדש כו' כהנים הוא דקנסינהו כו', ות"ל דנשתמשו ונעשו להדיוט דל"ל דלמאן דס"ל חוניו לאו בית כו' וע"ש ברש"י ד"ה ואמר רב ששת כו' וגבי בית חוניו נמי גזור בה רבנן, וע"כ דאי דגנזו משום תשמיש דהדיוט הוה בית חוניו נמי תשמיש דהדיוט ומ"מ אינו אוסרו כיון דלא עביד איסורא וליכא קנסא, ומיהו אכתי כיון דהשתמשו בו לדבר אחר מאי פריך ונסכינהו דאף שיתבטל שם ע"ג אסור למזבח כיון שנשתמש בו הדיוט, ורק לרבי דס"ל בסוטה דאבני בנין העזרה מותר לסתתן בברזל ולזה פריך שפיר וינסרינהו ויהיו ראויין לעזרה ולאבני היכל ולכן משני לא תניף עליהם ברזל אמר רחמנא, וא"כ מוכח דאבני היכל אין לחוש למה שנשתמש בו הדיוט וע' בישועות יעקב א"ח סי' קנ"ד ס"ק ב' מש"ש בזה לפי דרכו, ויש להוכיח עוד דבתשמישי קדושה מה שנשתמש להדיוט אין לאסרו כיון דלא בעי לשמה דהא בעי אזמניה וצר ביה אבל בכלים של בהמ"ק בכלי שרת יש בהן קדושת הגוף וקיי"ל כל הכלים עבודתן מחנכתן ובמתני' דזבחים פ"ח א' כלי לח ויבש מקדשין זה את זה ולכן בעי לשמן בעשייתן וכמו שהאריך בעמק הלכה חא"ח סי' מ"ט והעלה ג"כ דמותר לעשות תשמישי קדושה מדברים ישנים שנשתמשו להדיוט והביא ג"כ סיוע ממתני' דכלים פ"ח משנה ה' ומייתי לה בסנהדרין מ"ח א' מכיפה שנתנתו לספר, וכבר קדמהו גם בבאר יעקב א"ח סי' קנ"ג על מה שהתיר בחו"י פרטוך של אשה כיון דעשוי לצניעות והביא סיוע ממתני' דהכא וע"ש ברע"ב דעומד לספר מכאן והלאה, ובכיפה עשתה ג"כ לצניעות לכסות ראשה ש"מ דשרי ליקח לתשמיש קדושה עכ"ל, וכנראה לא היה אז החו"י למראה עיניו שהביא בשמו מה שלא נזכר כלל בדבריו להתיר משום שעשתה אותו לצניעות, ומסתמא היה בזכרונו רק ענין ההיתר בפרטוך וחשב שההיתר משום שעשוי לצניעות ולכן דימה ליישב בזה הסתירה למהרי"ל ממתני' דכיפה, ורק שבסוף התשובה הביא החו"י ראיה ממארז"ל שהיה מרע"ה מואס במראות הצובאות מפני שעשויין ליצה"ר ולא אמר מפני שנשתמש בהן הדיוט אבל פרטוך לא מיקרי עשוי ליצה"ר רק אדרבא עשוי לצניעות יעו"ש, ולא נזכר שום רמז בדבריו שיהיה ההיתר לעשות מתשמישי הדיוט לתשמישי קדושה משום דנעשה לצניעות ואטו לסברתו יהיה ג"כ חילוק זה בכיסוי של ראש שהוא לצניעות שלא ילך בגילוי ראש וכן בבגד שמכוון לעשותו לשנות ממלבושי נכרי וכי יהיה חשוב בשביל זה תשמיש של מצוה, וע"כ כיון דעיקר עשיית הבגד ללבוש בו ואף דממילא הוא לצניעות חשיב שפיר תשמיש הדיוט, וליכא לדחויי שפרטוך אין עיקר עשייתו מצד הלבישה כלל דעיקר הלבישה

משום צניעות והא ג"כ הצניף עשוי לכיסוי הראש ולא משום צניעות בלבד, ולכן ראייתו מכיפה קיימת שמזה מבואר בפשטות כהחו"י דלא שייך משום תשמיש להדיוט רק על העשוי במזבח וכנ"ל ודוחק לדחות שהיא נתנתו שלא כדין ושלא יוכשר לספר ודלא כפי' הרע"ב, מלבד דביבמות י' ע"א ובכ"מ דאי לא קתני וגם דהא מסיק שם נתנתו וכרכתו ולס"ד דבהזמנה לחוד מיתסר איך מהני הזמנה כיון דלא חזי, ואי דמיירי ע"י שינוי וכהמ"א ומלבד דלא הו"ל למיתני נתנתו וכרכתו והולל"מ ושינהו, ובלאו הכי גם בלא הזמנה היה לטהרו אי איכא שינוי מעשה וכמ"ש התוס' בד"ה נתנו לספר יע"ש ובסעמ"ה סי' מ"ט, וע' בעטרת צבי לסנהדרין מ"ח א' שהעיר ג"כ ממשנה דכלים בשם ס' החיים מה שכבר קדמוהו לפניו, ולכן דרמ"א וחו"י נראין דאין ללמוד קדושה אחרת מקדושת המזבח וכמ"ש ג"כ בחו"י ומאחר שמהרי"ל אינו אוסר להביא וכו' ושמלשון תשובת מהרי"ל משמע שאין איסורו ברור כלל יע"ש:

ולמעיין שם אדרבא משמע שהוא להיתר וז"ל בסי' קכ"א נשאל למהרי"ל על ההוא שנדר מפה לס"ת ואמר לעשותו מבגד שנעשה ממנו טפחד"ט ואח"כ חזר וקנה מעיל וקדש ולא היה טוב כמעיל הקודם, וזה תשובתו ההוא גברא דקנה קי"ט לעשות ממנה מפה (וע' בקרבן אהרן לתזריע פרשה י"ו הלכה י"ט קוט"א מלבוש בגד שלובשין בימי הקיץ וכו') נראה דשפיר מצי למיהדר ביה דקיי"ל כרבנן דהזמנה לאו מלתא ואזמניה ולא צר ביה שרי למיצר ביה זוזי כו' ואפילו לתשמישי קדושה אפילו לקדושת הגוף כגון האורג בגד למת דחשיב ליה קדושת הגוף דקנייה מיתנא כר"פ אלמנה לכה"ג כו', ומ"מ נהי דמצי למיהדר ולשנות מ"מ צריך לקיים נדרו ולפרוע לקנות מעיל אחר כו' ואף שלא יהיה יפה כ"כ כמו קוט"ה זו מ"מ עדיף טפי לפי שהוא חדש כדאיתא באגודה פרק הקומץ רבה דאין לקנות מעילין שנשתמש כהן הדיוט לתשמיש קדושה מדדרשינן מה מזבח כו' ואע"ג דנהוג עלמא לעשות מפה ופרוכת מבגדים ישנים וכו' וכששואלין אמינא להו לקנות חדשים הלכך חדש עדיף טפי עכ"ל, וא"כ לא כתב רק דחדש עדיף ומשמעות לשונו דאי לאו דהדר ביה היה מותר לעשות מפה מבגד הישן ולא היה מורי להו לאיסור ורק דלכתחלה בדאפשר עדיף לחוש לה לקנות חדשים כיון דחזינן דהוא דרך כבוד לגבי מזבח כשנעשה מבגדים חדשים לגמרי וכמו שדקדק להביא בדברי אגודה רק דאין לקנות מבגד ישן, וע"כ משום דמבגד חדש הוה הדור מצוה יותר מדקפיד לגבי מזבח מדינא, וגם המחבר העתיק אין לקנות מעילים כו' ולא כתב אין להשתמש, ורק על צד הזהירות במצוה להדר על תחלת הקנייה שיהיו מחודשים אבל פשיטא דלדידיה כשקנה מעיל שנשתמש הדיוט לתשמיש קדושה ולא מיהדר ביה דמותר להשתמש בו,

ואף דלמה שהעתיק בהג"ה ר"ס קמ"ז ואין לעשות מפות לס"ת מדברים ישנים שנעשה בהם דבר, וכן לשון האגודה במנחות מכאן מביאין ראיה שמעילים שנלבשו אין לעשותן לס"ת, ע"כ דמיירי נמי בכה"ג לענין העשייה לכתחלה שלא לעשות מדברים ישנים שיש לו ורק להדר לקנות חדשים שלא נשתמשו כיון דמהא דמזבח מוכח דהוה חשיבות והדור מצוה בהכי, אבל אם כבר תיקנם ועשה מכלים ישנים לצורך ס"ת אין לשנותם כיון דמדינא גם לר"א בן שמוע היינו דוקא בקדושת מזבח וכמש"ש ברמב"ם לגבי אבנים וקורות של בהכ"נ שאין מקדישין אותם להר הבית וכנ"ל דהאיסור רק לענין הר הבית אבל של הדיוט ממש לבהכ"נ אין שום חשש.

ובעיקר תמיהת מעלתו על החו"י במ"ש מדאצטריך קרא לעצים ואש, דאף דלא גמרינן חולין מקדשים אבל קדשים מקדשים ילפינן וכיון דגלי קרא גבי מזבח ועצים ואש ה"ה לכל שאר הקדושות, דמ"מ גבי תשמיש קדושה אין לחלק לתשמישי מזבח והא דאצטריך היקישא לעצים ואש דלא נימא דגזה"כ הוא רק לגבי מזבח דהוא מקודש יותר מעצים ואש וכיון שלמדו בהיקש לעצים ואש אלמא דטעמא משום קדושה וה"ה לכל דבר שבקדושה עכ"ל:

הלשון אינו מכוון שפלטה עטו במרוצת הקולמס דאדרבא אי נימא דמסברא לא ידעינן שלא להשתמש בדבר שנשתמש להדיוט אלא בדבר שקדושתו חמורה כמזבח ולכן אצטריך היקשא לעצים ואש דאי לאו היקשא לא הוה גמרינן להו ממזבח משום דקילי ממזבח דקדושתו חמורה מהם, וא"כ הכ"נ מדכתיב קרא להקיש תשמישי מזבח וממילא ילפינן לכל כלי שרת ולא לשאר קדושות דקילי מינייהו ומהיכן ידעינן לגבי שאר קדושות דקילי טפי מתשמישי מזבח, אבל אי הוה גם בקדושת המזבח רק גזה"כ לחוד שלא להשתמש ולא משום דחמור קדושתו א"כ גם לבתר דכתיב ההיקש בתשמישי מזבח לחוד לא שייכא למילף מיניה גם לשאר קדושות דכוותיה דאימא הכ"נ דההיקש להני דמקיש בעצים ואש לא הוה ג"כ רק גזה"כ ולא בשאר קדושות, דהא לא אשכחן ריבוי לכל הני וכמו דלא ילפינן מחידוש רק במאי דגלי קרא באותו ציווי לבד, ומלבד שהלשון סותר א"ע שהתחיל דהו"א דהוא גזה"כ משום דמזבח קדוש יותר וסיים והשתא דכתיב היקישא ה"ה לכל שאר הקדושות, דכיון דהוא מקודש יותר משאר הקדושות לא הוה גזה"כ דלשון גזה"כ שייך רק על דבר שהוא חזקה באותו הדבר שבא הציווי ולא כשאיסור השימוש משום קדושתו, והתוס' ב"ק ס"ו ב' בד"ה דגזל כו' דגזה"כ כך הוא וזהו תימא כו', ובשו"ת לחמי תודה סי' י"ג דמה זו תמיהא דכל גזה"כ כך הם הלכתא בלא טעמא והרשב"א בחדושיו הרחיב בקושיא זו יעש"ב, ובירו' חגיגה פ"ק הלכה א' גזה"כ היא כו'

וע"ש בק"ע דכיון דחדוש הוא אין לחלק בריבוי כו', וע' רש"י יבמות ק"ג סוע"ב בד"ה איסורא כו', ורמב"ם סוף הלכות מקואות פי"א הלכה ב' שהטומאות והטהרות דגזה"כ הן ואינן הדברים שדעתו של אדם מכרעת, והוריות י' ע"א יכול גזירה יע"ש בפרש"י, וב"ב קנ"ט א' דלמא גזירת המלך, ונדה מ"ב ע"ב אלא שגזה"כ הוא, ותו' סוטה כ"ח א' בד"ה מכאן כו' דמסברא אין לטהר זו יותר מזו וסד"א גזירת מלך כן, וע' בתויו"ט פ"ד דטהרות משנה י"א, וירו' פ"ק דסוטה הלכה ב' במה"פ ד"ה מפני, ובכורות ה' ב' גזה"כ הוא ועוד מפני שסייעו כו', וע' בנדרים ע"ב סע"ב משום דגזה"כ אבל בעלמא שלוחו שאכ"מ, וירו' ב"ק פ"ז הלכה ה' ונזיר פ"ד הלכה ד' ופ"ק דסנהדרין סוף הלכה א' וסוף ה"ב ובכ"מ לאין מספר ברש"י ותוס', ועכ"פ כיון דהוא דטעמא משום דמזבח חמור קדושתו אכתי גם לבתר דכתיב היקישא בעצים ואש אין למילף מיניה אלא לכלי שרת דהוה קדושה דכוותיה ולא לשאר קדושות דקיל מינייהו דעצים ואש וכמו דלא ידעינן למילף ממזבח בשאר מילי דהו"א משום דקדושתו חמור ואי דנימא דמסברא אין חילוק נימא מדאצטריך בעצים ואש ע"כ דממעט לשאר קדושות ואפילו בכלי שרת וכמו דלא ידעינן למילף לשאר מילי ממזבח גם לסברתו דהו"א משום דקדושתו חמור והכ"נ בשאר קדושות דמקשינן מניה בעצים ואש:

ומה שדחה ראיית החו"י ממראות הצובאות מפני שעשויין ליצה"ר ולא אמר שנשתמש להדיוט והא כומז קבל מעצמו ואף דנשתמש להדיוט, וע"כ כיון דהיא גופא מצוה מפני שעשויין לצניעות ושלזה אמר לו הב"ה על מראות הצובאות שחביב עלי מהכל גם מהכומז מצד שמביא לידי מצוה, ויישב ג"כ דהמ"א שעשה הכיור שלא נעשה ע"י שינוי דהוה תשמיש מצוה:

הנה החו"י בעצמו הביא אח"כ להסתייע לסברתו דפרטוך לא מיקרי עשוי ליצה"ר ואדרבא לצניעות והביא בשם קצת מפרשים דלהכי קבל מעצמו הכומז שעשוי לצניעות וגדר לערוה וכרש"י ברכות כ"ד א' על כומז, והחו"י לא כתב זה רק לפי דרכו דאין איסור מצד תשמישו להדיוט בכל גווני ורק שהקשה בתחלה להסובר לחוש מצד תשמישו להדיוט מדלא אמר שלא רצה לקבל מראות הצובאות מצד תשמישו להדיוט, וזה אינו מתורץ גם לפי דרכו דמ"מ הראיה קיימת ממשה ממה שלא רצה לקבל, ובפרט למ"ש החו"י בראש התשובה דלקצת מפרשים דכומז שלקח מעצמו מפני שאין כאן אפילו מקצת תמונתו שהותכה ונשתנה, אבל לומר דמה שעשוי לצניעות לא חשיב תשמישו להדיוט לא יתכן כלל דאטו יהיה מותר לעשות מעיל לס"ת מכל בגדי נשים שמתקשטת בפני בעלה וכשבת כ"ה ב' בדרשתם מקושטת לת"ח וכעובדא דנדרים ס"ו א' במתני'

באחד שנדר הנייה מבת אחותו והכניסוה לבית ר' ישמעאל ויפוה כו' ע' רש"י, וכי לא יהיה בגדי קישוטין שלה בכלל בגדים של הדיוט כיון שהיה דבר המביא לידי מצוה להתנאות ולהתרצות בפני בעלה, וכמש"ל על הבאר יעקב שכתב אגב שיטפיה בשם החו"י מה שלא נזכר רמז בדבריו, ואדרבא מקושיתו ממראות הצובאות שלא קבל מעצמו, מבואר שפשוט לו דאינו מועיל מצד זה שעשוי למצוה שלא יהיה בכלל תשמישו להדיוט ואפילו במה שגורם לידי מצוה בסיבת הקישוט שלדעת מעלתו שזה חשיב יותר ממה שמביא לידי צניעות דפשיטא דלא שייך בזה משום תשמישו להדיוט, וגם דעיקר סברתו קשה מאד לומר שהקשוטים במראות הצובאות להתנאות בפני בעלה שגור לקיים המצוה יהיה חביב לפני הקב"ה מהכומז שעשוי להתרחק מעבירה, והרי בל"ת צריך שיתן כל ממונו שלא יעבור וכיו"ד סי' קנ"ז משא"כ בעשה וכא"ח סי' תרנ"ו בהג"ה דאפילו במצוה עוברת א"צ לבזבז הון רוב וכמ"ש המבזבז אל יבזבז יותר מחומש וע"ש במ"א ס"ק ז', וגם קושיתו על המ"א דמאותן הצובאות גופא נעשה הכיור דזה הוה שינוי שנעשה כלי, דלמה לא קבל המראות הצובאות מעצמו כיון דמותר ע"י שינוי כזה אף תשמישו להדיוט וע"כ דלא מהני בתשמישו להדיוט גם ע"י שינוי, וזה היה עולה לדחות הוכחת החו"י מה שלא אמר שנשתמש להדיוט דאיכא לדחויי דמשום זה היה אפשר ע"י שינוי, אבל לפי האגדה שעשויין ליצה"ר י"ל דע"י שינוי נמי אסור בדבר שעשוי ליצה"ר, משא"כ מצד תשמישו להדיוט דשוב ליכא גנאי מצד תשמישו וסגי בשינוי כזה דעכשיו אינו משמשו כמו שהיה בתחלה.

ובעיקר שאלתו שהיה הבית מיוחד מתחלה למרחץ להפמ"א ח"א סי' פ"ז שנשאל שהיה להם מרחץ קטן והשיב דמותר לעשותו בית דירה ולקבוע מזוזה ולברך שם ולקרות ק"ש על מטתו ושאר תשמישי קדושה ומהני עקירת השם, ואף שאמרו ביהכ"ס אע"פ שאין בו צואה מ"מ לא עקרו שמו ממנו שבדעתו שישתמש בו כמו לפנים אבל לעשות דירה הוה כמו בית שהקצוהו לע"ג דאינו מותר אא"כ הוציאה משם דרך ביטול כיו"ד סי' קמ"ה ס"ג בהג"ה, וכש"כ דמהני ביטול שלא לעשות במקום הזה ביהכ"ס וה"ה למרחץ דקיל טפי דמהני אם מבטל לגמרי שלא לרחוץ בו עוד שום אדם דשרי לעשות ממנו בית דירה ולומר דבר שבקדושה ולקבוע מזוזה עכ"ל בקצרה, והשערי תשובה סי' פ"ד סוס"ק א' שהביא בשמו שאם עשו שינוי מעשה בגופו של מרחץ ועקרו התנור וכיוצא ועשאוהו בית מותר לדיר ולברך ולהניח בפתחו מזוזה, וכנראה שהבין מדבריו שפשוט בעיניו להתיר מטעם ביטול ושאינו מחולק עם התשובה ביה יהודה, שהרי בתחלת הס"ק

שציין וע' בתשובת בית יהודה סי' י', ולא העתיק מ"ש באשל אברהם ועקרי דינים בשמו שאפילו רחצו וסיידו בסיד אסור כמו בביהכ"ס שפינוהו כיון שנדחה שעה אחת:

ומה שהבין מעלתו בכונתו ממ"ש וכיוצא שהיינו עוד דברים המוכיחים על המרחץ דהא התנור ושאר כלי המרחץ אין זה שינוי בגוף הבנין, ואמנם בפמ"א לא נזכר כלל הלשון שאם עשו שינוי מעשה בגוף המרחץ רק שרוצים לעקור התנור והספסלים, וע"כ דסובר דזה הוה שינוי בגוף המרחץ שנעקר שמו עליו כשאין בו תנור של מרחץ, ואף שהאיסור לעמוד בכל הבית ולברך ולעשות מזוזה מצד הגורם שהיה שמו בית המרחץ, והשע"ת העתיק וכיוצא במקום הספסלים שהוא בכלל כלי המרחץ, ומ"ש הפמ"א בהתחלתו דמהני עקירת השם ובפרט בשינוי מעשה כמו דקיי"ל דמעשה מוציא מידי מעשה, ומפרש"י בסוכה ר"ד י"ד נראה דאף מעשה כל דהו, לא כתבו רק לרווחא דמלתא דממילא הוה שינוי מעשה כל דהו שסיידו בסיד וכה"ג דלא דמי למאיס לע"ג דבעי שינוי מעשה לגמרי אבל כאן דמשום זוהמא סגי בשינוי כל דהו וכיון שסיידו וכיידו ורחצו אין כאן עוד שם מרחץ עליו, אבל למעיין בתשובה כל ההיתר מצד שמבטלו שלא לרחוץ בו עוד שום אדם דסגי בעקירת התנור והספסלים דכיון שמחוברים במרחץ הוה ביטול בגוף המרחץ וממילא הוי ג"כ שינוי כל דהו בגוף הבנין ואינו ראוי עוד לתשמישו למרחץ בעקירת התנור והספסל וסגי אף שלא עשה שינוי בגוף הבנין דהכא הוה שינוי מעשה לקלקל התנור, והתם בכלים דהוה שינוי מעשה לתקן דלא מהני לר"י כבר תירץ המגיני שלמה בשבת דמכאן ולהבא שלא יבא עוד לידי טומאה וטמא מדרס כרש"י ורע"ב שם פ"ב משנה ו' שראוי ליטמא מודה ר"י, והפת"ש ביו"ד סי' רפ"ו ס"ק ו' הוסיף עוד בשם החמודי דניאל בכת"י במאלץ הויז שעושין ממנו לפעמים מרחץ וכו', וכנראה שנמשך ג"כ בהעתקתו אחרי השע"ת מהפמ"א ולכן העתיק לשונו כמו בשע"ת, ואולי שחשבו עקירת התנור והספסלים לשינוי מעשה בגוף הבנין של המרחץ ושלפ"ז לא יסתור הפמ"א ג"כ לדברי הבית יהודה דאיהו מיירי בלא עקירת התנור והספסלין, וכנראה שהבין כן הברכי יוסף בא"ח סי' פ"ד שבאות ד' הביא אם המרחץ סיידו וכיידו ורחצו אכתי באיסורו קאי בשם מרחץ עליו בית יהודה סי' י', ותיכף באות ה' כתב אם עשו שינוי מעשה בגופו של מרחץ יעקרו התנור וכיוצא ועשאוהו בית לדור ולברך ולהניח בפתחו מזוזה פמ"א סי' פ"ז עכ"ל, ומדלא כתב אבל בפמ"א כתב כו', נראה שהבין שהמה ענינים חלוקים ושבכה"ג שעקרו התנור העשוי לבית המרחץ והספסלים דהוה ביטול וממילא דהוה שינוי מעשה בגוף המרחץ ג"כ ושאינו ראוי עוד למלאכתו דמהני גם לדידן דקיי"ל כחכמים דר' יהודה בפע"ו מכלים משנה ט' עד שימעטו בפחות מה' טפחים,

ואלו היה מוצא חילוק בין לבנות ביהכ"נ לעובדא דפמ"א שהיה לעשות בית ולקבוע מזוזה ולעשות כל דבר שבקדושה לא היה מונע מלבאר מדיליה אבל לעשות בהכ"נ אסור וכנ"ל, ובפמ"א שהביא מסוכה י"ד מפרש"י לא דקדק להזכיר מפלוגתא דר"י וחכמים כיון שעיקר ההיתר מטעם ביטול לחוד ושעכ"פ לא הוה ביטול להמרחץ עד שיעקור התנור והספסלים וכנ"ל, וע' רשב"ם ב"ב ס"ז סוע"ב ולא הספסלים גרסינן ואית דגרסי ספסלין שיושבין עליהם בבית המרחץ וראש עיקר דהא במתני' נמי ספסלים גרסינן, ונראה דספסלין שיושבין עליהן בבית המרחץ לא הוה בכלל מטלטלי כיון שמחוברין לבנין המרחץ, ובפי' הרמ"ה ביד רמה בית הספסלין דיתבי עליו אבראי בבית המרחץ כשהן לבושין, וכן במשניות גרסינן ספסלים וע' ברי"ף ורא"ש ורמב"ם הלכות מכירה פכ"ד:

ולכן נ"ל דבמרחץ אחר שביטלו פשוט דשרי לבהכ"נ ולשאר מצות דלר"נ פרק לולב הגזול דהא דרבא אפילו קודם הביטול ואי לאחר הביטול אפילו לכתחלה נמי כיון דשרי להדיוט לא מאיס למצוה ואע"ג דלר"ל מבע"ל התם בע"ג רבא פשיטא ליה, וגם דהא דאסור רק היכי דהזמינו לקודש קודם שנעשה לע"ג דהוה ליה נראה ונדחה, ובפמ"ג סי' תקפ"ו בנרות עו"ג שכיבן ונתבטלו דאסורין לדבר מצוה מטעם דיחוי מעיקרא דאידחי מנר תפלה כמו בנתבטלה ביו"ט אבל בלא דיחוי מעיקרא שרי לדעה קמייתא דרבא מיירי קודם ביטול, וכאן שלא הקדישו תחלה קודם שנעשה למרחץ לא שייך דיחוי, וכן מפורש בר"נ סוכה שם גבי נראה ונדחה לא חשיב בידו וגבי דיחוי מעיקרא חשיב בידו וע' במ"א סי' תקפ"ו ס"ק ו', ומסולק סתירת התוס' זבחים י"ב ע"ב ד"ה וש"מ דיחוי מעיקרא כו' וגבי הדס ש"ה הואיל ובידו לתקנו, ושם ל"ד בענביו מרובין מעליו מסוכה דאין זה בידו כיון דאין ממעטין ביו"ט, וכן בתוס' סוכה ל"ב א' סוד"ה באשירה דנהי דאסור למעט מ"מ בידו למעט, ושם ל"ג א' סוה"ד נקטם והא דמייתי כתנאי מעבר ולקטן הו"מ לדחויי דמ"ד אין דיחוי דבידו לתקן, וע' בט"ז א"ח סי' תרמ"ו ס"ב ויו"ד סי' כ"ח, וע' בקידושין ס"ד א' ומאי שנא סיפא והרי בידו להשיאה לחלל ולממזר וע"ש ס"ד ב' בנמ"י דכיון דבדיעבד מהני חשיב מיגו וע' רש"י גיטין פ"ד א' ד"ה א"ל רבא בשר חזיר בידה לקיימה באיסור, ובמ"א סו"ס י"ג דלא אמר הואיל ובידו ליתנו במתנה דלישראל אסור בשבת, ובמלחמות ביצה ל"א דמצד איסור דרבנן חשיב בידו לעשות, והארכתי עוד בסתירת דברי התוס' הנ"ל בכמה פלפולים וע' בשו"ת שמן רוקח ח"א סי' כ"ב (וע' בתשובתי לעיל סי' א' בד"ה וראיתי כו') ואין רצוני המשך בזה מענין לענין במה שאינו נוגע לעיקר חקירתו:

ובלאו הכי העיר באבני מלואים סוף ח"א בשו"ת סי' כ"ז דאין דיחוי אלא בלולב וכיסוי דם ושאר מצות של תורה ולא בנדבה לבהכ"נ, וכן רבינו ירוחם לא הוציא דינו גבי לולב של ע"ג וכא"ח סי' רמ"ט אלא מהך דר"ל דבעי גבי דקל לולבו מהו למצוה וכרש"א בתוס' ע"ג מ"ז א' ד"ה מי מאיס דכיון דמותר להדיוט הוה כמו אחר הביטול ולא מדקל שנתבטל ולענין דיחוי כו' יעש"ב ומ"ש בדהמ"א סי' קנ"ג ס"ק מ"ו באתנן שקידמה להקדישו דלבהכ"נ נקטינן לקולא דאינו אלא דרבנן דקרא משתעי דוקא בבהכ"נ דכתיב בית ה' אלהיך וס"ל למ"א דוקא בלולב וציצית וכיוצא ומ"ש שלא הזכירו זה שאר פוסקים אלא רי"ו נראה דדוקא לרקועין שהוא לקדושת בית אלהיך אבל בקדושתו קילא, ובשו"ת בשמים ראש סי' רמ"ג בחתיכת בגד שנעשה לע"ג, ולא נחית לזה דבמצוה שאינה חובה לא שייך דיחוי אלא דשם שהזמינו קודם די"ל דאחר שהקדישו הוה כמצוה של חובה משא"כ בלא הקדיש תחלה דלא שייך דיחוי במצות נדבה, ומיושב קושית התוס' סוטה ט"ו ב' ד"ה נתאכמו דלא רמי על כהן להשקותה הוה כמצוה שאינה של חובה ולהכי פשיט מאזוב מצורע דג"כ לא רמיא עליה דהאי כהן וכן העלה בשו"ת חסד לאברהם חא"ח סי' ט"ו, וע' בצל"ח לסוכה פ"ג בדפי הס' ט"ז מ"ש בענין דיחוי במצות, ואפ"ל עוד דכיון דאיבעא דר"ל במשתחוה לדקל מהו למצוה לענין לכתחלה כמ"ש התוס' ואזלינן לחומרא לענין לולב, וכן הא דמבע"ל צמר מהו למצוה ואף דמשום דמאיס לגבוה אין בו איסור מה"ת כתוס' גיטין ג' ב' ד"ה וכיון דבדאורייתא אין חילוק בין לכתחלה לדיעבד, והיינו דכאן יש חזקת חיוב בלולב וציצית וכעירובין ל"ו דביש לו עיקר מה"ת גם ספד"ר לחומרא בחזקת איסור, משא"כ לעשות בהכ"נ לקבוע מקום, ומה שהביא בא"ח סי' קנ"ד מדרי"ו דאסור להשתמש בשעוה מבית ע"ג שהתנדבו לבהכ"נ דמאיס ואף דאין בו חזקת חיוב דמ"מ אין עושין ספד"ר לכתחלה, ואם שיש מקום לדחות דהא דמפליג בין לכתחלה לדיעבד י"ל כתוס' פסחים י"א ב' בד"ה קוצרין דאשכחן לפעמים חילוק וע' בתו' קידושין ס"ב ד"ה אין תורמין ורש"א שם י"ט ב' ושם ס"ז א' אומר אמרו כו' והא לכתחלה הא דיעבד וע' בתו' מנחות ל"ח ד"ה ואם והארכתי במקום אחר וע' בספרי זכ"י בהשמטות לברכות ט"ו:

ועכ"פ מ"ש העק"ד מהבית יהודה דאף בסיידו לא מהני כיון שנדחה שעה אחת, והרי למש"כ דהרא"ש ותר"י ולח"מ דאיסור בית המרחץ כשאין שם אדם הוא מדרבנן ובגמ' לא אשכחן רק בלולב וציצית ובא"ח סי' רצ"ז סי"ג בשקים מלאים בשמים תוך קנקני יי"נ שאין מבדילין דמאיס לגבוה, וא"כ יש לחלק דרק בלולב של ע"ג פסול הגוף ולא מהני לענין מה שבידו לתקן ובעי שינוי גמור בגוף הדבר כיון דהוה מאיס שנעבד בו

עבירה, אבל במרחץ דהמיאוס רק משום זוהמא שבידו לפנותו ולסיידו וכסוכה ל"ב א' בהדס דאשחיר מאתמול דלא הוה דיחוי שבידו לסלק השחרות שמונע השימוש למצוה וכזבחים ל"ב דכל שבידו לתקן לאו דיחוי וכתוס' כריתות ז' ד"ה הואיל דה"מ שאינו נדחה מחמת פסולו כמו שקבל הדם ונתנו לשמאלו אבל האי נדחה מחמת פסול הגוף, וא"ש תמיהת התו' סוכה ל"ג א' ד"ה לקטן כו', וכשבת מ"ג דטבל מוכן דאם עבר ותיקנו מתוקן, ולגבי חמץ שכתבו התו' בחולין ד' ב' דאפילו יהיו הדמים מותרים כשמכרן מ"מ כיון דלכתחלה אסור לאו בר דמים הוא כיון דהוה גוף האיסור וכשו"ת מהר"י הכהן בשער הענינים סי' ל', ויש לחלק עוד (וכמ"ש לעיל בתשובה סי' א' אות א' בד"ה אלא שבכונת התו' דסוכה כ"ו יע"ש באריכות, והכי נמי בסיוד אף דלא הוה שינוי חמור ושינוי החוזר דאפשר שיושחרו הכתלים מ"מ הוה כבגדי כהונה דלא הוה דחוי כיון דבידו לכבסן, ובכ"מ פ"ח מלולב הלכה ה' הקשה על הרמב"ם שסתם ואם מיעטן כשר ולא מחלק דה"מ בדחוי מעיקרא כסוכה ל"ג ב' דה"מ בדאשחור מאתמול אבל אי ביו"ט הוה נראה ונדחה כו' יע"ש באריכות ובפ"י סוכה ל"ג ב' בד"ה והא קמתקן מנא וע' בשו"ת נפש חיה בקונטרס הסוגיות בדף ס"ב שהאריך לפלפולא בעלמא והעליתי כמה דרכים בישוב זה ואכמ"ל שלא לצאת מענין לענין וביסוד הקושיא בעבר ומיעטן דכשר דלא אמרינן אי עביד לא מהני כיון דהאיסור משום מתקן מנא ואם יפסל ההדס לא עביד איסורא כמהרי"ט בשוחט בשבת דכשירה דהתם איסורא דנטילת נשמה דעביד עביד וע' בסמ"ע סי' ר"ח, ובפשוטו יש לדחות וכמש"ש בט"ז היכי שהיום גורם האיסור ובירו' דשבת בהוציא מצה לר"ה אי חשיב מצוה הבב"ע דהיום גורם וע' בתו' סוכה ר"ד ל' וכה"ג בכ"מ, ואפשר דלא שייך היכי שנאמר בפירוש שהתקינו כן רק לכתחלה דהם אמרו והם אמרו וכמו בשופר ולולב של ע"ג, ואולי דבמקום מצוה לא גזרו לאסור גם בדיעבד וע' בשו"ת ספר יהושע בפסקים וכתבים אות ש"פ, ובמ"ש בנפש חיה דלא גרע מנתמעט מאליו וכתו' תמורה ד' סוע"ב ד"ה רבא, ובפר"ח סי' ס"ד על ביטול איסור כה"ג ושם לעיל בדפי הס' נ"ח ע"ב, ובשו"ת בית אפרים חא"ח סי' נ"ט בד"ה והנה בהא כו' הרגיש ג"כ ודחה דאם נעשה מאליו הוה תעשה ולא מן העשוי דכשנעשה שלא בכונה פשיטא דלאו עשייה היא, ושוב כתב לדחות דמיירי בנאגד בכשרות קודם דאשחור ומה שהשחיר אינו עושהו דחוי ונשאר האגד הראשון ברשותו ומיישב בזה הרמב"ם שלא הזכיר משום דאשחור מעיו"ט יע"ש בסי' נ"ה ונ"ח ויש להעיר הרבה בדבריו ואכמ"ל, ובישועות יעקב א"ח סי' תרכ"ו ס"ק ד' העיר דלפ"ד המקשה בסוכה י"א ב' דילפינן לולב מסוכה אלא דמהני משום משום דקציצתן זה עשייתן וכיון דלקיטתן באיסור דאין ממעטין ביו"ט ואי

לא מהני מתוקן האיסור דאינו נחשב כמתקן, וכאן דהוה כאלו נעשה מאליו דהרי עכשיו קיימינן דבעינן עשייה בלולב אלא דלקיטתן זה עשייתן וע"כ דגם בסוכה מהני אם נעשה באיסור יעש"ב, ובמה שהעיר עפ"ד הנוב"י קמא בסוף ספרו בדחייתו לקושית חתנו על ריב"א בתו' סוף חולין דאף דאין עשה דוחה ל"ת ועשה מ"מ הל"ת נדחה, והא כיון דהעשה אינו דוחה הוה מצוה הבב"ע כו', וע' בשו"ת חמדת שלמה חא"ח סי' ל"א בד"ה והנה שדחה ג"כ דהנוב"י וע' בספרי זכ"י ליבמות ה' ב' ליישב בפשטות ועכ"פ בענין שאלת מעלתו דבלאו הכי הא בעיא דר"ל בע"ג מ"ז במשתחוה לדקל לולב מהו למצוה כיון דמאיס הוא רק לכתחלה דאסור למצוה וע"ש בתוס', וכ"נ בשם בשם הראב"ד אבל בדיעבד יוצא בשופר של עו"ג כר"ה כ"ח וסוכה ל"ב וע' במ"א סי' תקפ"ו ס"ק ו', ולירו' פ"ק דבכורים איפשטא איבעא דר"ל לקולא, וכיון דאין הירו' סותר לגמ' דילן דהוה בעיא דלא איפשטא היה ראוי לפסוק כן גם לכתחלה אפילו בשינוי כל דהוא כסיידו וליבנו אף דבעלמא קיי"ל כחכמים דר"י כיון דבלאו שינוי אינו אלא איסור דרבנן לכתחלה, וגם בשינוי החוזר לברייתו דהוה שינוי דרבנן כב"ק צ"ו ב' וכ"כ התו' בסוכה ל', אך י"ל דבדבר הצריך שינוי להכשירו למצוה לא מהני שינוי החוזר כיון דאינו שינוי גמור רק מתקנת השבים וע' בשו"ת רמ"ץ חא"ח סי' ט' ובשו"ת עולת שמואל סי' ב' משש"ב, ובשו"ת בית שלמה ח"א מא"ח סו"ס ל' בדברי הפמ"ג א"ח סי' קנ"ד דבעיא דר"ל מה"ת הוא, ועכ"פ בנידון דידן שאין להם בהכ"נ אחר הוה כדיעבד כט"ז יו"ד סי' צ"א ב"ק ב' וסי' ק"ח ס"ג וע"ש בש"ך ס"ק ח' וש"כ סי' ל"ג ס"ק י"א ובט"ז א"ח סי' פ"ד ס"ק ב' דכיון דלא אפשר בענין אחר כדיעבד דמי, וע' באה"ע סי' קמ"ט סי"ב וב"ח טואה"ע סי' קנ"ז ס"ק ב' וחמ"ח סי' קכ"ט ס"ק א' ותה"ד בפסקיו סו"ס ק"צ וכדפי' ר"י אההיא דקדירות בפרק כל שעה, ובמנח"י סי' פ"ה אות ס"ד, וע' בשבות יעקב ח"ג סי' קי"ב דשעה"ד עדיף מדיעבד וע' בא"ח סי' תנ"א סכ"ג במ"א וט"ז וחי"ע ותו' ע"ג ס"ו ב' ד"ה רבא וכתובות כ"א ע"ב סוה"ד האמר וכה"ג בכ"מ:

ומה שכתב מעלתו בשם הרד"ל בקידושין ל"ג בש"ס דפוס ווילנא דהא דאסור לדבר ד"ת במרחץ אינו אלא דרבנן, ולא מצא מקור לדבריו, ואולם מלשון תר"י ברכות סופ"ג ד"ה והזמנה לביהכ"ס כו' נראה שאף בישן שאין בו צואה לא אסור אלא מדרבנן, וכן נראה יותר מדברי הרא"ש ובלח"מ פ"ג מק"ש הלכה ג' דבשלמא גבי צואה דבוקה הוה ספק במידי דאורייתא אבל בביהכ"ס הוה מדרבנן כדכתב הר"י ז"ל ולכן באיבעא והדין דלא איפשטא הוה מידי דרבנן ולקולא יע"ש, ולכאורה סותר למ"ש בתר"י לעיל מזה בד"ה ודוקא ישן דמה"ת אסור בישן ואף שאין בו צואה, ובשו"ת בית שלמה קמא א"ח ח"א

סי' י"ח שלא נתברר לו אם מרחץ שאין בו אדם או ביהכ"ס שאין בו צואה אסור מה"ת שמפי' הר"י בברכות יותר מוכרע מלשונו שהוא דרבנן ולפ"ז ודאי יש להורות כדברי המקילין, ועכ"פ דוקא בביהכ"ס דנפיש זוהמא אבל במרחץ בשעה שאין שם אדם ודאי שאין בו רק איסור דרבנן וכש"כ באמצעי אף לדבר"י שמחמיר וא"כ למקילין שומעין יע"ש באורך ובפמ"א סו"ס פ"ז דאף בביהכ"ס ישן שאין בו צואה נראה מפ"ק דנדרים שאינו אלא מדרבנן דמהני ביטול אם מבט שלא לעשות עוד במקום הזה ביהכ"ס וה"ה למרחץ דקיל טפי דמהני אם מבטל לגמרי שלא לרחוץ בו עוד שום אדם ושרי לעשות ממנו בית דירה ולומר דבר שבקדושה ולקבוע מזוזה עכ"ל, הגם שמה שכתב מפ"ק דנדרים כתב אגב שיטפא דשם ז' ע"א בגמ' אין הכרע לזה וכונתו להר"נ שם סוד"ה וכן בביהכ"ס כו' דאפילו את"ל זימון מועיל לא מהני אלא מדרבנן והוה ספד"ר ולקולא, וס"ל דכיון דהזמינו בבהכ"נ שאין בו צואה אסור רק מדרבנן:

ומ"ש מעלתו מהפמ"ג סי' קמ"ז ס"ק ה' באש"א שאין לעשות טלית ממכנסים וכדומה שהוא תשמיש מגונה, י"ל דזה ודאי ביזוי מצוה מהבגד שמכסה הערוה יותר מכתונת וגם שעשוי באופן מיוחד לכסות בו, משא"כ במרחץ שאיסור מצד שעומדים ערומים, וכשפינוהו סגי כשמסיר התנור והספסלים שרוחצין שם שבזה אין לו עוד שם מרחץ, וסמך לזה בפ"ה דסוכה נ"א ב' במתני' מבלאי מכנסי כהנים ומהמנייהו מהן היו מפקיעין ובהן היו מדליקין, והתו' הקשו דלא חשיב נמי כתנות שהיתה של שש, ובתויו"ט הקשה ג"כ ממצנפת, ולפ"ז ניחא דאלו גם למנורה בהיכל חזיא וכשבת כ"א שכתונות כהנים הדיוטים שבלו היו עושין מהם פתילות למנורת תמיד ומהמינייהון הואיל והיה בהם צמר לי"א בסוף חולין ולא היו רשאין ליקח למנורה דכתיב להעלות נר תמיד ולא חזיא לפתילה כרפ"ב דשבת דלא חזיא רק למדורה, משא"כ מכנסים אף שהיו מבד לא לקחו מהם פתילות למנורה הטהורה דנעשה לכסות טפי בשר ערוה וכתונת שק לשמחת בית השואבה בעזרת נשים, וע' בכנסת ישראל פ"ה דסוכה משנה ב' ובערוך לנר לסוכה דהמכנסים אפשר שלא היה לכבוד ליתן לפתילות למנורה יע"ש, וגם שמעולם לא כבסו בגדי כהונה כזבחים פ"ח ב' ורמב"ם הלכות כלי מקדש פ"ח הלכה ה', וכ"כ בכ"מ שם הלכה ו' דמכנסים ואבנט היו עושין פתילות לשמחת ביה"ש ומכתונת למנורה ומש"ש דמצנפת היה דק מאד ולא היה ראוי לפתילות וע"ש בתו"ח ובמל"מ וע' בשעה"מ פ"א ממעילה הלכה י"ד ושו"ת שאילת שמואל חא"ח סי' י"ז ועי"צ חא"ח סי' ז' אות ו' בסופו ואכמ"ל בפרט זה.

ומה שכתב מעלתו ואם מי רגלים הנזכרים בפטום הקטורת שכתב הכל בו הובא בבה"ט סו"ס קל"ב שהוא מעין הנקרא כן ומה שאמר מפני הכבוד מפני שיש לו שם בזיון ומכש"כ מדבר שהוא מאוס בעצם הנה דבריו הובא גם בט"ז ס"ק ב' וגם לדבריו מצד שהיה נקרא כן שם המעיין גם עכשיו והוה גנות לשרות סימני הקטורת העשויין להביא למקדש ולא בשביל שהיה מקודם שמו בית המרחץ בהיותו עשוי לזה, ואולם בזבחים כ"ה ב' מפורש שהיו מי רגלים ממש ודלא כהי"א שהביא הכל בו, וע"ש בכנסת ישראל דאפשר דלא ס"ד לערבו רק רבותא לחייב העושה כמתכונתו אף בשרה ושפה לצפורן במי רגלים, וכבר השיגו בבאר שבע לכריתות ה' שאלו המפרשים ירדו למעין זה שלא היה ולא נברא והעלו בידם מ"ר וחלילה לפרש כן ושבוש גדול וטעות גמור הוא דמה העדר כבוד מכח השם שיש למים אלו של מעין זה אם לא יזכר כלל השם מ"ר על אלו מים בכניסתו למקדש וגם גמרא ערוכה בפרק דם חטאת דמפרש אותו מי רגלים ממש כו' וכן פ' הרמב"ם פ"ח ממעה"ק כו', ובירושלמי פרק טרף בקלפי והלא מ"ר יפין לה אלא מפני שאין מכניסין ריח רע לעזרה, והרי הלבונה ריחה רע ומנויה עם סמני הקטורת עכ"ל, (וע' בתשובתי לעיל סי' מ"ו):

ומעלתו צידד עוד להחמיר דאף אם הוסיף בה פתחים וחלונות לא הוה אפילו שינוי במקצת דצורתו הראשונה עליו כיון דמדינא אסור דמשמע מהחו"י דצריך שינוי גמור כמו התכה, ושם לא כתב רק דאין ראיה מעגול וכומז שקבל משה מעצמו דלקצת מפרשים משום שינוי מעשה דהתכה שאין שם אפילו מקצר תמונתו הראשונה ובחת"ס חא"ח סי' מ"ב מצדד להחמיר בנרות של ע"ג שהודלקו וכבו, אבל פשוט דאפילו בלא הותכו הוה שינוי כמו דמיקרי גבי גזולה שינוי החוזר לברייתו, ומ"ש הכ"מ פ"ד מאיסמ"ז הלכה ז' דצביעה לאו שינוי גמור וכתו"ח בע"ג מ"ז א' שהוכיח דכיון דנעבד בו עבירה שינוי מעליא בעינן דומיא דחטין ונעשו קמח וע"כ כיון דמאיס לגבוה כל שצורתו עליו לא נתבטל ממאיסותו, וע' במ"א סי' י"א ס"ק. י"ב וט"ז ח"מ סי' ש"ס ס"ק ה' ובתו' ע"ג מ"ה א' בד"ה יש, התם האיסור משום מאיסותא דמש"ה אסור אף שאין בו צואה אבל משום זוהמא י"ל דאפילו רחצו וסיידו חשיב שינוי, ובפרט כיון שנעקר התנור שגורם שם מרחץ עליו דנתבטל לגמרי, דשוב לא מינכר שהיה מרחץ כיון שאין בו תנור העושה אותו ראוי למרחץ ואינו עשוי לחזור מעצמו לשחררותו לגמרי:

ומה שהוסיף עוד לצדד להחמיר גם לענין שלא לסתרו ליתן העצים בבנין אחר של ביהכ"נ, וכפי שראיתי מדבריו שחושש לחה"ש בפני האומות ושהפמ"א שהתיר רק לבית דירה ואף שעושה כל דבר שבקדושה דמצד זה אין איסור כשפינה המקום, הנה

להמ"א סי' רמ"ד ס"ק ח' דכיון שאין הא"י מניחין לעשות ביום חגם הוה חה"ש כשיבנו בשבת ע"י א"י, משא"כ בעובדא כזה בבית המרחץ קשה לצייר שהיו מונעים אצלם אם היה מזדמן להם כזה במקום קיבוץ קטן שאין יכולין לבנות מחדש בית תפלה אם היו מתקנים באופן היותר מועיל ולפארו שיהיה לבית תפלה, ורק מצד שמו הקדום אם לא מצד שדרכם בלאו הכי לעשות בית תפלה שלהם משונה בתמונתו מכל שאר הבנינים, ולכן אם עדיין לא יצא מפיו להחליט לאיסור המורה להקל אין מזיחין ואין מזניחין ואין מזחיחין אותו וכחולין ר"ד ז', כי יש לו על מה לסמוך ובפרט במידי דרבנן כי האי וכמש"ל מהפוסקים דלאחר שפינוהו אין איסור מה"ת במרחץ בדבר שבקדושה ואף שעדיין שם מרחץ עליו ולרוב הפוסקים כר"נ דקדושת בהכ"נ ג"כ דרבנן, ומה גם שלפי הנראה מרחוק שעשו כן מתוך הדחק לעקור בית המרחץ שלהם שמסתמא אין להם אחר במקומו, ומ"מ אם כבר הורה חכם לאיסור ושיצאה הוראה מאתו להפליג להחמיר בזה ולאו אורח ארעא להכנס בזה לצדד להתיר שאפשר שיודע שיש ספוק בידם לבנות בהכ"נ מחדש במקום אחר אם לא יצא בהיתר, ואם שאינני רואה חילוק מעובדא דפמ"א מבית יחיד שמשתמש לכל דבר שבקדושה לברך וגם ללמוד שם בשעה שפנוי מעסקיו, ומ"מ מאחר שבעובדא דידיה לא נזכר רק שרצו לעשות בית החורף להשמש דמהני עקירת שם המרחץ כשיבטלנו לגמרי ולא לרחוץ בו שום אדם, ואפשר דסובר דכשעקר התנור והספסלים דלא הוה שם מרחץ כלל וסגי בלבנו וסיידו לעשות ממנו בית דירה, משא"כ בעובדא דידיה לעשות למקום תפלה דלא סגי בלאו הכי רק כשישימו אח"כ תנור מחדש בעבור הבאים שם להתפלל ואף שהוא משונה מתנור העשוי למרחץ מ"מ אפשר לומר דעדיין לא נעקר לגמרי שם בית המרחץ מעליו במשך זמן קבוע מקודם שהתפללו בחורף או שדרו שם משך איזה זמן לאחר שעקרו התנור שכבר נשתקע לגמרי שם בית המרחץ מהבית הזה ואז יהיה מותר ג"כ לעשות תנור מחדש בעבור המתפללים שיבואו לשם ודוגמא לדבר ביו"ד סי' רנ"ט ס"ג בנשתקע שם בעלים או שאינה נקראת על שמו יכולין הצבור לשנותה אפילו לדבר הרשות כו', ואפשר כדי שלא ליתן לשיעורין לענין זה כדאי להחמיר עד לאחר י"ב חודש וזכר לדבר בברכות נ"ח ב' וכה"ג בע"ג ל"ה א' ושם ע"ה א' יע"ש ס"ה א' וב עית י"א ב' וע' ביבמות מ"ח ב' וב"ב ח' א' וע"א ב' וכה"ג בכ"מ, ובירו' ב"ב פ"ק לחיטי דפיסחי י"ב חודש וכריש הלכות פסח וע' בריקאנטי סי' קנ"ה ובח"צ סי' ע"ה ושבות יעקב ח"א סי' מ"א ומ"ב וח"ב סו"ס י"ז ובית שלמה א"ח ח"א סי' ס':

ומה שהאריך במ"ש רמב"ן דבהכ"נ עשאוהו כתשמישי מצוה דנזרקין אחר מצותן, כיוון בזה למ"ש בשו"ת רשמי שאלה סי' ב' אות ג' שהאריך לצדד דכונתו רק לענין שיכולין למכרו אף שהוא קדושת הגוף כיון דהתנו מעיקרא על קדושת בהכ"נ וכמו לב ב"ד מתנה שלא יהא קדושת בהכ"נ חמור יותר עכ"פ לאחר המכירה מקדושת תשמיש מצוה דעלמא כמו נוי סוכה ולולב דנזרקין לאחר מצותן והכ"נ בקדושת בהכ"נ לאחר שנמלכו ז' טוה"ע ובני העיר למכרה, אבל קודם המכירה שנמלכו לא גרע מתשמישי מצוה דלא מצינו שקדושתן יהיה דרבנן וע' בש"ך יו"ד סי' רנ"ט ס"ק י"א ואו"ח סי' קנ"ד ס"א, ואף דרמב"ן נקט דבהכ"נ עשוי כתשמיש מצוה שלא יהיו מצות בזויות עליו ואבוהון דכולהי דם, והלא בגמ' אוסר להסתפק בנוי סוכה וקאמר עלה אבהן כו' והרי בדם מקראי נסיב ושפך וכיסה ע"ש ברש"י ומאין לומר שהוא דרך אסמכתא וע' בטא"ח סי' כ"א בשם השאלתות והב"י כו' יעש"ב, ובנזיר מ"ה א' דאי אפשר לגלח פתח אה"מ דא"כ הוה דרך בזיון וכתיב ולא תעלה במעלות וכו' והא דמצטריך קרא בדם משום דליכא למילף ממקדש דקדושתו חמור וע' בשו"ת רמ"ץ חא"ח סי' ח' (וע' בתשובתי לעיל סי' ל"א):

ומה שהקשה עוד ברשמי שאלה הנ"ל דלכאורה אי קדושת בהכ"נ דרבנן למה יאסר כלל למכור בהכ"נ דכרכים וכמ"ש הפוסקים ובמ"א ס"ק י"ב ודלמא יש אחד בסוף העולם שאין דעתו נוחה בזה, והא הוה ספיקא דרבנן וכ"מ בהג"א בשם או"ז דכל בהכ"נ שידוע שבני העיר בנו אותה ולא גבו זוזי מעלמא, ומשמע נמי דבספק מותר:

ואין זה מוכרח דהא אין עושין ספד"ר בידים וכמ"א סי' י' ס"ק י"א וט"ז א"ח סי' ע"א ס"ק ג' ומל"מ פ"ד מבכורות וב"י א"ח סי' פ"ג וע"ש בפר"ח ובפמ"ג באש"א ס"ק ג' דבמחלוקת שנויה דלראב"ד ורא"ש עושין ספק בידים וע"ש בפתיחה כוללת חלק ה' אות כ"ג ואכמ"ל, ובב"י בשם ר' ירוחם גבי עצים מבהכ"נ ישן וליתנה במתנה ספק אם יוצא לחולין בז' טוה"ע הלכך אם יתנו אסור להשתמש והב"י שהתיר דהלכה כדברי המקיל, ומיהו בלא"ה תליא בספד"ר באתחזק איסורא שנחלקו הפוסקים:

ומה שהעיר מעלתו מהפמ"ג א"ח סי' תרל"ח ס"ק ו' באש"א במה שכ' דעצי סוכה מדאורייתא קדשי קדושת הגוף דהא ילפי מקרא דלכ"ע מקשינן לחגיגה, באמת דלהפמ"ג ר"ס קנ"ג במש"ז דקדושת בהכ"נ ובהמ"ד דרבנן ובר"ס קנ"א ס"ק א' בד"ה ודע כו' אבל מורא בהכ"נ דרבנן כו', ומבואר יותר באריכות בספרו ראש יוסף למגילה ר"פ בני העיר, ולכאורה אף אי נימא דקדושת בהכ"נ דאורייתא מ"מ לא שמעינן מיניה רק לענין מורא דהוה בכלל את מקדשי תיראו והיינו רק שלא לנהוג בו קלות ראש, ובשו"ת שאג"א סי' ל"ט דלתר"י דאסור היסח הדעת בתפילין רק בקלות ראש והא כתיב את

מקדשי תיראו, אבל שלא להשתמש בכלים שנשתמשו להדיוט כדאשכחן לגבי מזבח זהו בכלל כיבוד דמ"מ לכתחלה בדאפשר ראוי להדר דחשיב כיבוד יותר למצוה והרי הרמב"ם חשיב כיבוד ומורא אב לשני מ"ע כסי' ר"י ורי"א וכברייתא דאיזה מורא ואיזה כיבוד כו', ובמעין החכמה. באטב"ח אות קי"ו (בדפוס רעדלהיים דף נ' ע"א) שהאריך וכתב וכ"מ בקידושין דאצטריך לרבות אשה דכתיב תיראו הרי כאן שנים, והא בכיבוד כתיב למען יאריכון ימיך ואטו נשי לא בעי חיי דמהך סברא ידעינן דחייבות במזוזה א"ו דכיבוד ומורא שני מצות הן, ואף דאיכא למילף בק"ו מכיבוד דהא סתירת דברי אביו והכרעתו שפוגע בכבודו יותר צער לאביו ממניעת עשיית צרכיו, מ"מ ניחא ליה למיכתב קרא בגופיה דמלתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא עכ"ד, ואולם בבאר שבע סוף כריתות ת"ל איש אמו ואביו תיראו מלמד ששניהם שקולין וא"ל היכי מייתי ראיה על כיבוד ממורא דפשוט הוא דכיבוד ומורא שוים כפ"ק דקידושין עכ"ל, וכה"ג במל"מ הלכות מלכים פ"י הלכה ז' בד"ה עוד ראיתי כו' דכיבוד הוה קים ועשה ושב וא"ת דבכלל הכיבוד הוה נמי המורא שלא יסתור ולא יכריע דבריו, ופשיטא דבכלל הכיבוד שייך נמי שב וא"ת וע"ש בסוה"ד, ולשון הס' יראים אות שכ"ד ויראת מאלהיך שינהג כבוד ומורא בהכנס אדם למקדש או לבהכ"נ ובהמ"ד דכתיב ומקדשי תיראו כו' ותניא בתו"כ והשימותי את מקדשכם לרבות בהכ"נ ובהמ"ד ובפרק בני העיר ואהיה להם למקדש בארצות אשר הדחתים שם אלו בהכ"נ ובהמ"ד שבבבל, כשאמרה תורה מקדשי תיראו וכו' יעו"ש:

ומ"מ אינני מוצא הכרח מדבריו דקדושת בהכ"נ דאורייתא נגד הכרעת הפוסקים ממה שהביאו המדרשים דבהכ"נ ובהמ"ד בכלל מקדש דהרי אדרבא ממ"ש בתו"כ והשימותי את מקדשכם ולא אמר את מקדשי או מקדש סתם משמע דמה שהקדישו לבהכ"נ ולבהמ"ד לא חשיב מקדשו, והא ודאי דכיון שהזהירה תורה על מורא מקדש וממילא ידעינן מסברא להצריך מדרבנן לנהוג מורא בכל מקום שמקודש לתורה ולתפלה דהוה במקום עבודה בזמן הזה ואף ביחיד וכהא דרב אמי ורב אסי בברכות ח' א' וכדאמר אביי במגילה כ"ט, וע' באה"ח סי' צ' סי"ח בהג"ה מהתר"י, ובסוף מנחות דכל העוסק בתורה בלילה כאלו עסוקים בעבודה וכאלו נבנה בהמ"ק בימיהם, ובמגילה כ"ו א' אלא מקודש בלבד ורש"י עירובין ב' ע"ב ד"ה ההוא בארון ומנחות כ"ז סוע"ב מקום המקודש לקדש ובפרש"י, ובכ"מ סופ"א מבית הבחירה ופר"ד דרוש י"ב משבועות ט"ז ב' וע"ש בתו' ד"ה איידי דבמאי דתליא בקדושת המקום לא גמרי משכן ממקדש אי לאו דכתיבי קראי להדיא, וברשמי שאלה סי' א' אות ז' מהרמב"ם פ"ז מבית הבחירה הלכה ז' דבהכ"נ

אסור אפילו בחורבנו בכל הדברים כמו בישובו ואף שהוא דרך בזיון וכברכות ס"ג מה ביתו דיקא אקפנדריא קפיד וע' ב"י סו"ס קנ"א וכמו במלאכת חוה"מ דמסרה תורה ביד חכמים עכ"ד, ותו' מ"ק י"ח א' בד"ה חש"מ דכי קאמר אלא אפילו חוש"מ דאורייתא לפי שיש לו סמך מקרא דאורייתא כו', וכמ"ש היראים בעצמו והמורא היאך הוא עד שישמור מק"ר הדומה לק"ר שמנו חכמים, והרמב"ם שחשב מצות בהכ"נ במנין ל"ת ס"ה בהדי מצות מקדש שלא לאבדם לא בא רק לאשמעינן דגם בזמן הזה חל מדרבנן בבהכ"נ ובהמ"ד וכמבואר בדבריו פ"ו מיס"ת הלכה ז' לענין מלקות דנקיט מן המזבח או מן ההיכל או משאר העזרה, וכן בסמ"ק מ"ע לירא מקדש ובזמן הזה הוה בהכ"נ מקדש מעט ומפרש אח"כ איזה מורא מקדש, וע"כ דלא מייתי רק דבזמן הזה הוה דרבנן מורא בהכ"נ ובהמ"ד לענין איסור קלות ראש וכמ"ש חכמים כו', ובמ"ש הח"ס חא"ח סי' מ"א להשיג על החו"י מרמב"ם ספ"א מבית הבחירה אפילו לצורך בהכ"נ אסור למקדש, כבר ביארתי בתשובה דכלי שרת של בהמ"ק דיש בהן קדושת הגוף ובעינן שיהיה דוקא עשייתן לשם מקדש ולכן לא מהני מה שנשתמש בו אפילו לבהכ"נ:

ומה שהביא מעלתו בשם הכתר תורה דכלים הנעשים לבהכ"נ מותר לגבוה דשם קודש עליהם ואף שהיא קדושה קלה מדפלגינהו לתרי בבי דאבנים וקורות נשתנו מדין כלים דמפצלין אותן מבחוץ ומסתתין אותו ובבהכ"נ מותר במקומן כיון דיש חילוק בעשייתן גופא וכרמב"ם פ"א מבית הבחירה הלכה ה', וע"פ יסוד דבריו פנה מעלתו לדחות דהחו"י לאסור מדינא גם לבהכ"נ בנשתמש להדיוט כמו בקדושת מזבח כיון דמ"מ שם קודש עליו, והוא נגד משמעות הסוגיות בש"ס דהיכא שיש חומר בדבר לא מצינן למילף מיניה לשאר מילי, והנה יושב ודורש מפי עצמו דמצד עשייתן לשמן שלא נעשו לשם מקדש כיון שנעשו לשום קדושה קלה נגד בהמ"ק דמהני גם למקדש, ולפ"ז יהיה שנעשו לשם חג כשרים למקדש ורק מצד השינוי שנעשה בעשייתן שפיצלן במקומן כשעשאן לשם סוכה, וכן במקדש השם המיוחד שלא לשמו רק לשם קדושת שאר השמות או קדושת ס"ת וכי יאמר כן דמהני הקידוש מקדושה קלה, וכי נוכל לעקור הלכות קבועות שיש כמה חילוקים גם בין ספרים לתומ"ז אף בכולם קדושתן עליהן ולמה ישתנה בזה דין תשמישן להדיוט ולדמות מעצמינו כולהי למזבח, וע' בנוב"י מהד"ת חיו"ד סו"ס קע"ד ואכמ"ל, ועם כל אריכות דבריו אינני יודע שום הסבר וחילוק לזה דמה חשיבות מצד שמפצלין במקומן לגבי מקדש דהאיסור רק מצד הנפת ברזל, וכיון דמצד קדושת בהכ"נ או סוכה היה מותר ליתן אותן למקדש ובמה גרע במה שסיתתו אותן בבהכ"נ יותר מאלו היו אבנים שלמות מתחלתן שלא היו צריכין כלל לסתת אותם, ורק בעיקר

קושיתו מה שחילקן לתרי בבות, הנה מקור דבריו בירו' יומא פ"ג הלכה ו' הוינן סברין מימר מה דפליגין ת"ק ורשב"ג להדיוט הא לגבוה לא (ופי' הק"ע היינו למזוזה אע"ג דמצוה נינהו מ"מ צורך הדיוט הוא אבל לצורך גבוה ובנין בהמ"ק כ"ע לא פליגי דבעי לשמן), מן מה דתני אבני קודש צריך שתהא חציבתן בקודש בגדי קודש צריך שתהיה אריגתן בקודש ואמר ר' יוסי במחלוקת היא הד"א אף לגבוה פליגין דתני העושה כלי להדיוט כו' יעש"ה כל הסוגיא דמבואר דהא דאבנים וקורות שחצבן מתחלה להדיוט אפילו לבהכ"נ ולצורך גבוה היינו לבנין הבית ובתצבן לבהכ"נ לא עדיף מזוזה דחשיב צורך הדיוט, ולהכי חילקן לתרי בבי לאשמעינן דאף שנשתמש לבהכ"נ אסורות לבנין הבית דחשיב ליה צורך הדיוט וכמו במזוזה וכנ"ל:

אמנם מצאתי דבר חידוש בשו"ת מהרי"ק שורש קס"א ענף ו' (בדף פ' ע"ב) שהאריך לדמות נדבת ביהכ"נ שהוא מקדש מעט לנדבת מלאכת המשכן דלא בעינן הוצאה בפה וכרש"י בשבועות כו' דהוה תרומה וקדשים שני כתובים כו' דתרומה היינו תרומת המשכן דכתיב כל נדיב לב וכמ"ש המרדכי דאסור לנתוץ דבר מבהכ"נ כו' כי היכי דתניא בספרי (פרשה ראה סי' ס"א) מנין לנותץ אבן מן ההיכל ומן המזבח ומן העזרות שהוא בל"ת, שנאמר לא תעשון כן לה' אלהיכם ותניא בספרי (צ"ל בספרא דתו"כ בחקותי פרשתא ב' פרק ו' אות ד' בפסוק והשימותי את מקדשכם מקדש מקדשי) מקדשכם לרבות בהכ"נ ובהמ"ד, ובפ"ק דשבת י"א כל עיר שגגותיה גבוהין מבהכ"נ סופה חריבה דכתיב לרומם בית אלהינו דגבי בנין בהמ"ק וכמש"ש במרדכי ושמא דימה לעליית היכל שנתקדשה כפסחים פ"ז דמקדש מעט שלנו יש, בו קצת קדושה ומענין קדושת דולר בז' ואפשר לומר אפילו לרבינו יצחק דלא ילפינן מהתם לענין קבלת תענית מודה לענין קדושת בהכ"נ כיון דדמו אהדדי כו' יע"ש באורך:

ומ"מ אף למה שמצדד מהרי"ק גם לענין נדבת בהכ"נ לדמות לנדבת המשכן דלא בעי הוצאה בפה, דאף דקדושתו דרבנן מ"מ גמר ומקדיש בלב שלם למקדש מעט שכולין משתתפין בו לצרכם, וממילא דיש סמך לחכמים להחמיר במה שמצינו בקדושת בהמ"ק וכמו שלמד מהרי"ל לענין מעיל להחמיר לכתחלה בדאפשר לקנות חדשים ולא במה שנשתמש להדיוט, אבל לא מסתבר שלא תחול עליו הקדושה מצד שנשתמש להדיוט ולא מהני ללמוד מקרא ולדמות למזבח, ורק שמסברא שצריך לנהוג מורא וכבוד גם במקדש מעט כל אחד ואחד לפי חומר קדושתו ואף אי הוה קדושתו דאורייתא כיון דקיל אפילו מקדושת בה"ב דלא ילפינן ג"כ מקדושת מזבח, ובערכין כ"ה סוע"ב פליגי ר"מ ור"ש אי ידעינן קדשי בה"ב מקדשי מזבח ובמאי דמסתבר טפי למילף מיניה, ובתמורה

י"ג א' ולמה יצאו להקיש אליהן מה שלמים קדשי מזבח כו' ומהכא מייתי התם דפגול נותר וטמא ליכא בקדשי בה"ב והיינו כיון דע"כ הקישן הכתוב, ובתוס' בכורות ה' ב' בד"ה והא תניא פטר כו' דמסתבר לגמרי משמע דילפינן מהדדי קדושת דמים מקדושת הגוף יע"ש, והרי קדושת בהכ"נ קיל אפילו מקדושת בה"ב וכרמב"ם פ"ח ממתנות עניים הלכה ח' עו"ג שהתנדב אבנים לבה"ב אין מקבלין הימנו כו' אבל לבהכ"נ מקבלין ממנו לכתחלה.

סימן נ

מוש"ק פרשה שלח תרנ"ג להנ"ל ברגע זו הגיעני מכתבו ומה שהעיר במה שכתבתי בהשגתו על החו"י מדאצטריך קרא לעצים ואש שלשונו אינו מכוון, וכתב דע"כ מ"ש מפני שקדושתו חמורה הוא ט"ס דבלאו הכי אי אפשר לומר כן דהא תרויהו מכשירי קרבן הם וכרש"י ע"ג מ"ז רע"ב:

הנה אף דעצים ואש הוי נמי מכשירי קרבן מ"מ הו"א דמזבח חמיר קדושתו מעריכת עצים ואש על המזבח ואף דמשמשין ממשמשין גמרינן כסנהדרין ר"ד מ"ח ואף דלא דמי להא דרבא במגילה כ"ו ב' לאסור גם בתשמיש דתשמיש דהתם קדושתן רק מצד הס"ת דמונח עליו, והכא עצים נמי קרבן הם כמנחות כ' ע"ב וק"ו ב' דטעונין מלח והגשה וקמיצה מדקרי ליה קרבן העצים וכן בירו' בכורים פ"ק ריש הלכה ב' גזירים למערכה וע"ש במפרש דגזירים כקרבן כו', ומ"מ אבני מזבח י"ל דקדושתם חמיר יותר מעצים ואש שקדושתם רק מצד מעשה ההקרבה אשר על המזבח דנעשה בהם, ובירו' יומא פ"ו הלכה ו' ומגילה פ"ג ה"ו מיבעא כלי שרת הנעשה לגבוה אימת הן קדושים מיד או בשעת התשמיש, וגם דבקרבן גופיה לא אשכחן איסור כשנשתמש להדיוט רק בפרה אדומה דגלי קרא אשר לא עלה עליה עול דהא לוקחין קרבנות מן הנכרים:

ומה שכתב דאי ממזבח לחוד הו"א משום גזה"כ כמו לא תניף ברזל ולא משום קדושה אבל כיון דלמד בהיקש וע"כ דטעמא משום קדושה וממילא דאין חילוק בכל דבר שבקדושה, ולא ידעתי מה תיקן בזה לדחות דהחו"י דהא גופא קשיא מנ"ל דמזבח הוא גזה"כ כיון דאין לחלק בזה שיש בו קדושה ומסברא י"ל דמפני קדושתו אין להשתמש בכלים שנשתמשו להדיוט וממילא נילף מיניה לשאר קדושות ואף אי נימא דאין הסברא פשוטה כ"כ דדבר שבקדושה אין להשתמש בכלים של הדיוט מ"מ מהכ"ת דהוא גזה"כ כיון די"ל דהקרא מגלה על הסברא דלא שמעינן אי לאו דגלי קרא מפורש וע' בתו' שבועות כ"ב סוע"ב, ועוד דא"כ אימא דגם בעצים ואש דמקיש למזבח הא

נמי משום גזה"כ דהוה נמי כמו במזבח ולאו משום קדושה, ומ"ש דבמזבח הו"א דהוא גזה"כ כמו לא תניף עליו ברזל, והרי גם זה אינו גזה"כ רק משום קדושת מזבח וכתו"כ פרשה קדושים פי"א שהברזל מקצר ימיו של אדם אינו בדין שיניף המקצר על המאריך, וכמובא בפרש"י סו"פ יתרו וע' במדות פ"ג הלכה ד', או כראב"ע שאינו דרך כבוד שיהיה חלק מאבני מזבח מוטל לאשפה וע"ש ברמב"ן עוד כמה טעמים, ומלבד זה אטו כולהי בחדא מחתא דאף אם היה הנפת הברזל גזה"כ וכי זה מנרח על מה שיש בו טעם במה שתשמישו להדיוט דהוה גזה"כ ולא משום קדושתו, ועוד דאף אי גזה"כ הוא והא בחולין צ"ח סע"ב מחידוש לא גמרינן אי הכי למאה וס' נמי לא ליגמר אטו אנן לקולא גמרינן לחומרא גמרינן וע"ש בפרש"י דחומרא שפיר גמרינן מיניה דכש"כ הוא, וע' בתוס' מ"ק ח' א' סוד"ה נפק"ל מכנגע ובשו"ת מהרי"מ מבריסק סי' מ"ד דקאי אסוגיא דשמעתין דהחומרא היא חידוש ודלא כמו שהבין רש"א, וכבר האריך בנוב"י מה"ת בהשמטות לחיו"ד סי' ל"ז בתשובה מבן המחבר ובחת"ס חיו"ד סי' פ"ה ובשו"מ רביעאה ח"ג סו"ס קמ"ט ובשו"ת רש"ל סי' י"א ול"ג ואכמ"ל מענין לענין:

ולא ידעתי למה הוצרך מעלתו כלל לזה דבמזבח הו"א משום גזה"כ כמו בהנפת ברזל דהוה לדידיה משום גזה"כ, דהא לגבי מזבח נמי לא ידעינן מקרא דלא ישתמש בו להדיוט וליכא לדחויי דהלימוד לכל הני באם אינו ענין דהיינו רק היכי שבכתוב מפורש האיסור וכיבמות ה' א' באא"ע ללאו ששוה בכל וע' רש"י ותוס' ו' סע"א ואא"ע להכשר מצוה וכן בכ"מ לאין מספר, אבל לא שייך ללמוד באם אינו ענין היכא דלא אשכחן כלל קרא מיותר במזבח שיהיה משמעותו על האיסור והיכי נלמד בעצים ואש באא"ע מה דלא ידעינן כלל גם במזבח וכמו שתמה כה"ג בחדושי מהרי"ט ובתוס' קידושין ל"ה ב' ד"ה ניליף ט"ו כו' דלשתוק קרא מכל שישנו והוה ילפינן חיובא מדאצטריך ואף דבמצה גופא לא אשכחן שום חיוב, וכה"ג תמה בהגהות ברוך טעם על הנוב"י קמא חאה"ע סי' ע"ב בד"ה והנה צריך כו' א"ו מדמיעט כו' במה שבנה קושיתו על מדאצטריך, וכה"ג בתוס' חולין כ"ד ב' בד"ה אלא וכ"ה א' בד"ה איזהו ורש"א שם ס"ו ב' ד"ה לא ס"ד וע' בתוס' מעילה י"ג א' בד"ה אתיא, ואף דבתוס' שאנץ בספרא ויקרא פרשה ד' הלכה ה' בדבורא דנדבה כתב הא דפסיקא ליה במזבח שלא נשתמש בו הדיוט דלמ"ד במדות פ"ג משנה ד' שהיו מביאין אבנים מקרקע בתולה שלא יהיה הגוזר יוצא חוץ למערכה, ולפ"ז ממזבח אין ראיה רק דממילא שלא נשתמשו בו להדיוט מצד חשש דהנפת ברזל ואין מקום ללמוד ממנו בשאר מילי שלא ישתמש בו להדיוט, אבל מדמקיש ליה עצים ילפינן מיניה לאיסור שלא ישתמש בו הדיוט, ואולם בח"ס חא"ח סי' מ' הרגיש ג"כ בסברת התוס'

שאנץ ודחה דהאי חששא מדרבנן ובפרט לרמב"ם דספק דאורייתא לקולא, ואינו מוכרח להפר"ח בכללי ס"ס דלרמב"ם דכי שריא רחמנא לספיקא היינו כגון חתיכה ספק חלב כו' אבל בספק דסמיא בידינו לבדקו לא שרי רחמנא עכ"ל, ובזה נדחה קושית הצל"ח ריש פסחים להגורסים ברמב"ם דחמץ שאינו ידוע בעי ביטול מה"ת והרי לרמב"ם ספק מה"ת לקולא, ולפ"ז ניחא ואף די"ל דע"י טורח הבדיקה לא חשיב איכא לברורי וכפסחים ד' א' לאטרוחי להאי מאי, ומ"מ דבריו מוכרחים מכמה סוגיות שמשמעותם כהפר"ח:

ואולם בח"ס העלה בפשטות שתחלת בנינו ממעות הלשכה של צבור וקודם שנגבה לא היה אפשר לשום אדם להשתמש במזבח טרם התקדשו, והכ"נ עצים ואש יהיו שלא נשתמש בו הדיוט קודם שהוקדשו, ולפ"ז א"ל כסברת החו"י מדאצטריך הכא לגלות קרא וע"כ דבעלמא אין לאסור בנשתמש להדיוט, דלא דמי ליבמות ג' ב' מדאצטריך עליה דלא דחי וע"כ לגלות דבעלמא דחי עשה להל"ת, שאני התם דהא לגבי איסורא ידעינן מסברא בלא קרא דעליה דלא דחי, וע"כ דבעלמא העשה דחי דמסברא ידעינן דלא דחי עשה דקיל לל"ת דחמיר וכיבמות ז' א' ומשום דעובר בקום ועשה וגם שלוקין עליו וכפרש"י, וכה"ג שם ד' א' בתוס' ד"ה דכתיב ואיפכא ליכא למימר כו' דא"כ לשתוק קרא מיניה וממילא ידעינן דלא דחי, אבל הכא י"ל דמסברא לחוד לא ידעינן לאסור בנשתמש להדיוט וממילא י"ל דנליף מיניה בכל מקום דאסור וכמו במילה וכל הני שם ה' ב' דבעי למילף דעשה דוחה ל"ת כמו הני כיון דהכתוב אצטריך לגופיה לאשמעינן היפך הסברא החיצונה דלא הוה ידעינן שיהיה העשה בקום ועשה דוחה לל"ת דחמיר, ולכן בעי למימר דהוה מסתבר למילף מהכא גם בשאר דוכתי דעשה דוחה ל"ת, והכ"נ לענין שאר תשמישין דקילי מעצים ואש לאסור בתשמישו להדיוט כיון דאצטריך לגופיה לעצים ואש, ולא הוה כשני כתובים הבאים כאחד דהכי אורחיה דקרא לפרש מקום העצים שהוא על האש, וכה"ג בסוטה מ"ה א' ומכות ח' א' ובכ"מ הכא מעניני דקרא והתם מעניני דקרא יע"ש ובפרש"י, ובירו' רפ"ק דחגיגה תמן הוא אומר לרבות והכא למעט כו', ומ"מ אף שאין לשון החו"י מכוון להקשות במדאצטריך אין מקום לסלק בזה קושית החו"י דהא ביבמות ה' ב' דבעי למילף מפסח תמיד ומילה דחי נמי דמהתם ליכא למילף דיש בהם צד חמור, וכה"ג בפסחים ע"ז א' לענין במועדו ואפילו בשבת כו' לגבי תמיד ופסח ושאר קרבנות צבור, וכן סוגיות הש"ס בכל מקום דלא שמעינן בשאר מילי דבעי למילף מיניה כיון דקיל מיניה דמהתם ליכא למילף דיש בהם צד חמור דלא אשכחן באינך, והכ"נ לא ידעינן לענין שאר תשמישין דקילי מעצים ואש ולא אתיא מינייהו רק בדכוותיה ומשום דלא יליף ממזבח דחמור ואכתי לא ידעינן לקדושה אחרת דקיל

מתשמישי מזבח, והא ודאי דקדושת בהכ"נ קיל אפילו מקדושת בדק הבית דלא ילפינן נמי מקדשי מזבח וכמ"ש בכמה סוגיות וכמוזכר בסוף תשובתי הקודמת.

ובפרט לרוב הפוסקים דקדושת בהכ"נ דרבנן ופשיטא דליכא למילף מקדושת מזבח לתשמישי בהכ"נ דהא בלאו הכי מוקדם דאורייתא דמקודש נגד דרבנן וכנוב"י קמא חא"ח סי' ל"ט דבליל שני ודאי סוכה ואח"כ זמן דדאורייתא הוה מקודש, ובפרק כל התדיר פ"ט א' כל המקודש מחבירו קודם לחבירו, וכ"מ מט"ז א"ח סי' תרפ"ט ס"ט בענין להקדים קדוש היום לספירה, וכן דעת הפר"ח א"ח סי' ס"ז דיש להקדים מצוה דאורייתא לדרבנן ולכן הוכיח דגם והיה אם שמוע מדאורייתא מדפריך למה קדמה שמע כו', ומה שדחה בשאג"א סי' ב' מברכת היין דרבנן דקודם לקידוש היום, ואף דליתא לכאורה להמ"א סי' רע"א ס"ק א' דמדאורייתא יצא חובת קידוש בתפלה, וע' בש"א סי' כ"ב שדחה ג"כ השגה זו, וע' בשב שמעתתא סוף שער ח':

ומ"ש מעלתו במה שכתבתי להר"נ בלולב הגזול לאחר ביטול אפילו לכתחלה נמי כיון דשרי להדיוט לא מאיס למצוה ולמאי דקיי"ל כרבינא ולא כבעיא דר"ל ואף דבירו' בכורים פ"א פשיט ר"י דמצוה כגבוה וע' במל"מ פ"ד מאיסורי מזבח הלכה ז', והקשה להסוברים דבהכ"נ איתקש למקדש דאורייתא, הנה אנכי כתבתי בין לשיטת הר"נ ואיהו סובר דקדושת בהכ"נ דרבנן, ומיהו הר"נ לשיטתיה בפרק כל הזבחים דסובר כרמב"ן מדאמרינן לענין מצוה כלגבוה דמי ודאי כל דלגבוה אפילו דיעבד פסול דהא פשטה רבא מאתנן ואם עלה ירד, וכיון שכן ע"כ ר"ל דבעיא הכא לית ליה דרבא אלא פשיטא ליה דכל היכא דלהדיוט אסור למצוה נמי פסול ומחובר דשרי להדיוט מספקא ליה אי לענין מצוה כלגבוה דמי ומיפסל אפילו בדיעבד ולענין הלכה קיי"ל כרבא וכרב יהודה דבתראי נינהו עכ"ל, וא"כ לרמב"ן דאפילו בדיעבד מיבעא ליה כמו בקרבן דאם עלה ירד אבל לראב"ד ותוס' דאיבעא דר"ל אינו אלא לכתחלה ורבא נמי דקאמר לא יטול לכתחלה כיון דפסולה לקרבן לגבוה ממאיס לשאר מצות לכתחלה, ולדידיה יש מקום למה שצידד מהרי"ל בתשמישי מעיל לס"ת וכה"ג מצד תשמישו להדיוט ואף כשנעשה באופן אחר דהוה ביטול וכמו שהוכיחו ג"כ מהא דתמורה ל' בית ה' אלהיך פרט לפרה שאינה באה לבית ולחכמים בעי לרבות את הריקועין ואף דמה"ת מצוה היא להביא פ"א וע"כ דבדיעבד שרי לכל המצות ודוקא לקרבן אסרה תורה, וכמו שתפסו הפוסקים לחומרא באיבעא דר"ל וכא"ח סי' י"א דהמשתחוה לבהמה צמרה פסול לציצית וכן בשופר אינו יוצא לכתחלה אף שנתבטל וכמ"א סי' תקפ"ו ס"ק ג' וכן בא"ח סי' קנ"ד

אף שנדבו ונתבטלו, ואף דלירושלמי פ"ק דבכורים איפשטא האיבעא לקולא וע' בשו"ת רמ"ץ חא"ח סי' ט' אות ז' משש"ב דציצית ולולב דבא לרצות אינו דומה לשאר מצות:

ומ"ש דמסתמא לכל מילי שוינהו רבנן, הנה לסברת ר"נ כיון דשרי להדיוט לא מאיס למצוה ולכן אפילו לכתחלה נמי ופשיטא דקדושת בהכ"נ דרבנן לא מסתבר לחשבו כמו לגבוה כיון דלא מאיס למצוה וא"כ שרי להדיוט, ומכש"כ שאין לחשבו למאיס מצד הקדושה דרבנן ולא דמי לבכורים דבכניסתן והבאתן לעזרה חל הקדש מה"ת ולא גרע מכל ההקדשות שתלוי בדבור פה לבד, משא"כ בבהכ"נ דלא חל קדושתו רק מדרבנן שיהיה קדושתו חמירא מגוף המצוה של תורה דלא חשיב מאיס מאי דשרי להדיוט:

ומה שכתבתי לענין נראה ונדחה ולסברת התוס' סוכה ל"ג דדבר שמותר להדיוט לא שייך מאיס, וכתב מעלתו דמרחץ לא דמי לע"ג דמ"מ הזוהמא נשאר בהדפנות, י"ל דסיידו וכיידו לא שייך משום זוהמא ובבהכ"ס דדפנות אסורות דסתמא לא ביטלו שעדיין ראוי לתשמישן אף כשפינהו, ולכן אינני מוצא מקום להחמיר בכה"ג כשעשו אותו לבהכ"נ וסיידו וכיידו ושעקרו התנור וכל תשמישי המרחץ וכנ"ל:

סימן נא

נידון המשתה בסיום הש"ס בעזרת נשים:

מבואר בפמ"ג סי' קנ"א ס"ק ה' באש"א עמ"ש המ"א סעודת מצוה שיש בה שכרות אסור אף בבהמ"ד כו' אפילו סיום מסכת הואיל ויש בה קלות, ואף שנוהגין בקצת מקומות בסיום המסכת לשתות יי"ש בבהכ"נ הוא מנהג בטעות מהעדר ידיעה או מחמת שאין בידם למחות ואין שומעים לקול מוכיחים, ועל מנהג מקולקל כזה ראוי לומר מה שכתבו הראשונים שמנהג הוא אותיות גיהנם (וע' בתשובתי לעיל סי' כ'), ועד"ש מהר"ם שי"ף בסנהדרין ו' ע"א עכשיו שותין יי"ש במקום גיהנם פתוח כו' יע"ש, וביותר בשמחת תורה שחובה למי שיש בידו למחות על שתיית יי"ש בבהכ"נ קודם קריאת התורה, ובפרט לשאג"א סי' י"ח לגבי סעודה קטנה קודם מוסף דאם התחיל פוסק ואף בדלא שייך טעמא דשכרות, ועל זה ראוי לומר מארז"ל בסנהדרין ל"ט סוע"ב כמתוקנים שבהם לא עשיתם:

ולענין עזרת נשים אף דאינה מקודשת כמו עזרת אנשים, ומהרי"ט ח"א סי' קל"ב נסתפק אם יש בו קדושה, ובשו"ת מוהר"ם מלובלין סי' נ"ט, שכשימכרו מקום בהכ"נ ליחידים שיבנו עליו בתים יחלקו אותו באופן שאותו המקום שעמד עליו בהכ"נ דאנשים שהוא עיקר הקדושה ישאר פנוי מבלי בנין כו', ובמ"א סי' קנ"ג ס"ק ל"ז העתיק בשמו שישאר מקום ארון הקודש פנוי, ובשו"מ רביעאה ח"ג סי' קי"ד הביא זה בשם המ"ב, ולמעיין שם

בסי' ל"ג לא נזכר מזה רק שנתחלף לו ממה שהעתיק המ"א למעלה בשם המ"ב וע"ש (ומש"ל בתשובה סי' ל"ח), ובשו"ת מהריא"ז ענזיל סי' ע' דבעזרת נשים דאין אומרים דבר שבקדושה לא חשיב מקום קדושה ופחותה מחצר בהכ"נ ובית שער דכאשר צר להם המקום גם בימי הקיץ בחום גדול רבים יושבים שם בפאליש ומתפללים עם הצבור ופעמים רבים אומרים שם דבר שבקדושה וקורין בס"ת ואפילו חצר בהכ"נ ממש שקורין פאר הויף מקדשים בו הלבנה ואומרים קדושה כו' משא"כ בעז"נ דמה שעונות שם לא מיקרי מקום קדושה כיון שאינן מצטרפות ולא עדיף משוקים ורחובות שההולך ושומע עונה אחריהן וכו' א"כ אין לך הורדה גדולה מזו עכ"ל, ואולם דעת רוב האחרונים להיפך ובשאילת שלום תנינא סי' ק"פ דכיון דמתחלה נבנה לשם עזרת נשים ודאי דחל עליו שם קדושה דאף דעזרת אנשים קדושתו חמירא יותר מ"מ גם בעז"נ הרי הנשים אומרות בה דבר שבקדושה ומתפללין בה וגם הן חייבות בתפלה מדינא ודאי אסור להורידתו מקדושתו לעשות בית דירה לשמש וב"ב דמעלין בקודש וכו' יע"ש ובשו"מ קמא ח"ב סי' כ"ב דבהכ"נ של נשים ג"כ מיקרי קדושה דחייבות בתפלה כסי' ק"ו וכו', ובשו"ת חסד לאברהם חא"ח סי' י"ד מר"פ בני העיר דחשיב שש מעלות של קדושה ולא חשיב בהכ"נ בתרתי עזרת אנשים ועז"נ, וע' בטו"א הא דלא תני בתרתי מקדושת בהכ"נ לבהמ"ד, ועכ"פ פשיטא דאסור שם אכילת קבע וגם שתיית יי"ש המשכר דהוה מידי דבזיון, ובפמ"ג ר"ס קנ"א באש"א שגם לכסות דם עוף אסור בעז"נ דחשיב מידי דבזיון:

סימן נב

להרבנים מו"צ דקארעץ דוואלין ר' יוסף ור' משה.

בדבר שאלתם בהיות הפלאץ מבהמ"ד שלהם עומד במורד ההרים וביניהם גיא גדול אשר במעלות ומורדות ירדו להעמק להתפלל שנתמעטו הבאים שמה בימי הטיט ורפש ושלג וכפור, והתנו קודם שעת הבנין שיהיה הרשות בידם למכור הבהכ"נ אשר במורד ההר ולבנות בנין אחר במקום מורווח, אם אפשר כעת לחצות הבית התחתון בכותל חציו להתפלל וחציו להקונה:

ולכאורה אף דכאן המכירה לצורך בנין בהכ"נ אחר שהקדושה חלה על המעות כסוגיא דמגילה דאפילו למישתי ביה שיכרא שרי וכסי' קנ"ג ס"ט, ואין זה ענין להכי דהתנו בשעת בנין ביהכ"נ להשתמש בו המבואר בסי' קנ"א סעיף י"א וע"ש במ"א ס"ק ד' ובמחצית השקל ובפמ"ג באש"א, מ"מ הא לענין אם מותר לקנות בדמי קדושה אחת קדושה אחרת כי"ב יש אוסרין כסי' קנ"ט ס"ד וע"ש במ"א ס"ק ד' ובפמ"ג סי' קנ"ב ס"ק

ב' באש"א דליש אוסרין י"ל דכאן הוה כדיעבד שבהכ"נ הראשונה קטן להם וכדומה דאז רשאין אח"כ אפילו למכור הראשונה, ובשו"מ קמא ח"ב סי' כ"ד האריך לחזק דהמ"א ס"ק ד' שמחלק בין ס"ת לבהכ"נ ושדעת הרמב"ם דבהכ"נ מותר לכתחלה למכור שוה בשוה וכו', ובמ"א סי קנ"א ס"ק י"ב דמשמע דוקא שהתנו בפירוש כו', ולרמב"ם פי"א מתפלה הלכה י"ז שצריכין להתנות ז' טובי העיר בפירסום במעמד אנשי העיר עם הלוקח בשעת המכירה שהרשות ללוקח שישתמש בכל דבר, והיינו לד' דברים הנזכר בסי' קנ"ג ס"ט, ואף דביחיד שנדר אינו יכול לחזור בו מ"מ לגביה הוה כלב ב"ד מתנה עליהם מעיקרא וכדלקמן סי' קנ"ד ס"ח בהג"ה וע"ש במ"א סוס"ק י"ג, וכהא דשקלים פ"ד משנה ג' בכל צרכי העיר שבאין משירי הלשכה, והיינו נמי מהאי טעמא וכרא"ש ב"ב ח' לפי שהמתנדד להביא לידי צבור על דעת צבור הוא מתנדב ודמו לנדרי אשתו דעל דעת בעלה היא נודרת כנדרים ע"ג ב' וברי"נ, והכ"נ ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר חשובים בעירם כב"ד הגדול לכל ישראל וכמהרי"ק והובא בח"מ סי' ב', אלא דמצד התנאי שהתנו מעיקרא קודם הבנין י"ל דאפילו כשהקדושה מתחלל על המעות מ"מ להשתמש בתשמיש מגונה לא גרע מבחורבנו שצריך שיתנו בפירוש עם הלוקח שיהיה מותר להשתמש דלגבי' אלים כחייהו להתנות עכשיו גם בזה, משא"כ מצד התנאי שקודם הבנין דבסתמא לא מהני התנאי ג"כ לענין זה ורק אי נימא דיש להם דין בהכ"נ של כפרים וע' במ"ב סי' ל"ג בד"ה ואשר בא כו' ובמ"א סי' קנ"ג ס"ק י"ז דבעוברים ושבים דרך עראי מיקרי כפר ומצד שבאים על מקום שווקים יום או יומים לא מיקרי קביעות דירה, ומבואר יותר בגוף התשובה דבזמנינו אפילו של כרכים יש כח ביד אותם מנהיגים למכור בהכ"נ ואפילו כשאנשי העיר מוחין בידם דהא מתחלה כשבנו בהכ"נ אדעתא דמנהיגי העיר תלו וגם אותם דאתו מעלמא לא עדיפי מאנשי העיר (ע' בתשובתי לעיל סי' מ"ב), ובקובץ על הרמב"ם פי"א מתפלה פוסק כמ"ב דבהכ"נ שבזמנינו כולם דין כפרים יש להם ולא כמ"א שדחה דבריו, ובשו"ת ר"ח או"ז סי' ס"ה דאפילו קהלות שלנו חשיבו ככפרים בימי התנאים והאמוראים שיותר היו ישראל בימיהם בכפרים משל עתה בקהלה גדולה יע"ש במנוי ז' טובי העיר, ובשו"ת פ"י סי' ז' האריך דאין דין כרך שייך אלא בגדולה שבגדולות שיש הרבה ירידים בשנה ואורחים חונים כמעט חצי שנה או יותר ושברוב פעמים ימצאו בה עשרה בטלנים מעלמא, דאם הקדישו לדעת כיון שצורך להם ליכנס לבהכ"נ ושאף לפרש"י ותו' אין תלוי בנתינת מעות כ"א דבכרכים בנאום על דעת כל העולם [וע' בכ"מ פי"א מתפלה הט"ז וכן דעת רבינו ירוחם נתיב ג' ח"ד והטור וכב"ח סי' קנ"ג אות ד' וה' וע"ש בט"ז ס"ק ז' ומ"א ס"ק י"ב ול"ז ובמחצית השקל ופמ"ג] הנה

בזמן הזה שיש ראשים בכל קהלה ובידם למחות מלבוא לבהכ"נ, וגם מוכרים מקומות ואין אחר רשאי שישב עליו דהוה כעובדא דבהכ"נ של טרסיים דזוטרא הוה ואינהו עבדי לנפשייהו וע"ש בבאור הגר"א ס"ק ט"ו] וכיון שז' טוה"ע המה מבוררים מהני אפילו בכרכים למכור על פיהם אפילו שלא במעמד אנשי העיר כיון שקבלום עליהם כך ואף שראבי"ה כתב במעמד אנשי העיר אבל בימינו הם כראשי גליות ואין אחד מאנשי העיר מכניס ראשו בעסקי הקהל כו' ועכ"פ שרי במעמד אנשי העיר יעש"ב, ובמאירי לפרק בני העיר שמ"מ אם נתנו הצבור מקום לכ"א לפי מה שהוציא בבנינה הרי הוא בכלל כפרים שהרי לא הוקדשה לגמרי הואיל ויש להם המקומות לפי הוצאתם, ומשמע מדבריו דכל מקום הבהכ"נ נפקע מקדושתו, ומיהו במהרי"ק שורש קכ"ג דבעינן ז' טוה"ע שהיו בעת שהתנדבו בבנינה, ומ"מ זה לרווחא דמלתא אבל בשכבר מתו אמרינן דמסתמא דעת המתנדבים היה על ז' טוה"ע שהיו אז כו', ורק שכל זה היכי שנגבה מעות יחידים אבל כשיש לא' דבר מסויים בבנין כגון שבנה כותל מזרח משלו או שהתנדב קרקע וכה"ג בזה יכול לעכב אפילו נגד ז' טוה"ע במעמד אנשי העיר [וכערכין ו' ע"ב וא"ח סי' קנ"ג סי"ד ויו"ד רנ"ט ס"ג ומרדכי פרק בני העיר], ולא ראיתי מהצורך לבוא באריכות דברים להעיר ולפלפל בזה מענין לענין:

אמנם עיקר הענין שעומד בזה מ"ש המ"א ר"ס קנ"ב ס"ק א' וס"ק ה' דבגמרא משמע דאפילו יש להם שני בהכ"נ איכא למיחש לפשיעותא שיתרשלו ולא יבנו לעולם, והמחצית השקל נדחק בדבריו דקאי אגירסתנו ב"ב ג' ב' דאיכא בהכ"נ אחריתא, ואף שלא נרמז כלל בדבריו שאינו כן לגירסת הרי"ף ורא"ש ותו' ונמ"י ורשב"א וכדעת הרב בסי' קנ"ג ס"ז בהג"ה דגרסי א"ב דאיכא דוכתא לצלויי ופירשו דלא חיישינן אלא שיתרשלו ולא יבנו מהר ולמ"ד משום פשיעותא אפילו בדאיכא דוכתא לצלויי חיישינן שיתרשלו בבנין החדשה ובנתים יתבטל אותו מקום עראי, אבל אם יש להם בהכ"נ אחרת קבוע מותר לכ"ע וע' רש"א ב"ב ג' ב' ובהג"ה דאם יש בהכ"נ אחרת אין לחוש אפילו ללישנא דפשיעותא וע"ש במהר"ם מלובלין, וכן האריך בשו"ת עולת שמואל חא"ח סי' י"ד שדעתו נוטה לדהט"ז ותמה על המ"א שאף לגירסת הרא"ש איך נשמע מהגמ' כהך לישנא משום פשיעותא דהא דעת כמה פוסקים דהלכה כלישנא בתרא ובפרט היכי דקאמר א"ד וא"ד ועוד דהא אמימר ומר זוטרא ע"כ ס"ל כהך לישנא לשיטת הרי"ף רמב"ם, אבל פשטות המ"א שכ"מ בגמ' ע"כ דמפרש כן גם לגירסת הראשונים דאיכא דוכתא לצלויי דהיינו בהכ"נ קבוע דבדליכא דוכתא לצלויי כלל תפלה בצבור לא הוצרך לאשמעינן, וגם מדקאמר עד דבני בהכ"נ אחריתא וע"כ דבהכנת מקום עראי לחוד

להתפלל נמי אסור למ"ד משום פשיעותא, וכן הסכים בא"ר אפילו איכא דוכתא לצלויי ואפילו עומד באמצע הבנין אסור דחיישינן לפשיעה או אונס יע"ש במחצית השקל ופמ"ג ס"ק ה' בד"ה דהאיבעא היתה כו', ולכן אפילו התחילו לבנותו וליכא פשיעותא שמא יארע אונס:

ואולם דעת הט"ז סו"ס קנ"ב מ"ש מהנ"י דהיכא דאיכא בהכ"נ קביע לכ"ע מותר ונדחק לפרש ג"כ לגירסא שלפנינו א"ב דאיכא בהכ"נ אחריתא דאפי' אינו קבוע ולהעמיס ג"כ בסתימת הרמב"ם והטור שממילא נשמע בדאיכא בהכ"נ אחריתא, וע' בשו"ת בגדי כהונה חא"ח סוס"י ה' ובנוספות לשם אריה שאחר קונטרס הזמה בסי' ב' מה שהעירו בדהט"ז וגם בבית שלמה קמא א"ח ח"א סו"ס כ"ח האריך בראיות לט"ז ומ"מ לא מלאו לבו להקל למוכרו רק בעובדא דידיה שהיה נצרך מהמעות לקדושה חמורה לקנות ס"ת חדשה:

ועכ"פ אפילו שישכרו מקום מיוחד וקבוע להתפלל במורווח כל ימי הבנין ולכתוב בשטר שיתחייב המשכיר כל ימי משך זמן הבנין ובלי קביעות זמן ושיהיה נעשה ביתר תוקף ועוז המועיל גם בדיניהם באופן שלא יהיה לחוש שיתבטל מקום התפלה, מ"מ יש לחוש שלא יבנו כלל וכמו שדקדק בתורת חיים לב"ב ג' בד"ה ובנו בי קייטא בסיתווא שפרש"י דלמא איתרמו להם אונס ופשעי ולא בנו אחריתא וכן מסתימת הרמב"ם פי"א מתפלה הי"ב וא"כ לא יהיה להם רק חדר המושכר לזמן כלות הבנין שאין בו קדושת בהכ"נ:

ובפרט במה שכתבו לחצות הבית בכותל חציו להתפלל כל אותו הזמן וחציו להקונה החדש, זה לא מיקרי בהכ"נ קבוע כיון שמכרו לו הבית כולו, ואף דכשיתנו בשעת המכירה שיתחייב ליתן להם מקום להתפלל במחצית השניה עד כלות זמן הבנין החדש מבהכ"נ וגם שיתן להם בטחונות להניחם להתפלל כל המשך, מ"מ לא הופקעה הקדושה לגמרי מהבית כולו שיהיה חל על המעות שעדיין יש עליו קדושת בהכ"נ שמחוייב לפנות להם מקום להתקבץ ולהתפלל עד כלות הבנין החדש, ובפרט כפי הכתב בערכאותיהם כמובן שזולתו לא יתן הקונה מעות המכירה בשלימות כיון דסכום מעות המכירה יהיה בעבור כל הבית ואין לו דין קדושת בהכ"נ קבוע כמו בבהכ"נ הקהל שהוא לצמיתות, ולא שייך שהמכירה מזה המקצוע שיחד להם מקום על משך זמן שלא תחול עד לאחר גמר הבנין החדש ושישאר בקדושת בהכ"נ קבוע, ולא עדיף ממה שישכרו מקום להתפלל עד שיגמרו הבנין, דמ"מ יש לו דין בהכ"נ שאינו קבוע שאין בזה צד היתר גם להט"ז:

ואמנם כבודם מבפנים אם יהיה באפשרי לגמור עם הקונה למכור עתה רק המחצית מבהכ"נ שבזה תחול הקדושה על המעות ומחצית השניה ישאר בקדושתו עד שיגמרו הבנין כראוי באופן שלא יהיה חשש אונס ופשיעה דפשוט דכשמוכר רק חדר אחד שהשניה נשארה בקדושתה וכדין בהכ"נ קבוע ואנו ענין להאומר רגלה של זו עולה דפשטה קדושה בכולו, ושיעשו להקונה בטחונות לכשיהיה עומד סמוך לגמר הבנין שימכרו המחצית השניה ואולי יתרצה הקונה על סמך המכירה של אח"כ ולהשיג להם מעות מתחלה, ואף דמ"מ נשאר החשש לרשב"ם ורש"י מחמת שיצטרכו לפדיון שבויים ועי"ז יפשעו או שלא יבנו כלל, דזה לא שייך בבהכ"נ שבימינו שיש מעות מדמי קניית המקומות וכמ"ש בכתב סופר חא"ח סו"ס י"ז דכיון שכל הוצאות בהכ"נ מינה קא רבו ממכירת המקומות ליחידים דהוה כמעות מוכנים צורך הבנין לבד, והיכי שאין מקום קבוע לכל אחד הוה כמו דחזו ביה תיוהא, דבכה"ג הקילו היכא דצריכין לסתור ולבנות ולהרחיבו וכדהרא"ש, ואף שהפוסקים חלקו בזה ולרמב"ם אפילו הרוב בנוי, ובמגילה כ"ו ב' שאסרו לאתויי כשורי וליבני ואף שהיה באמצע הבנין וע' בפמ"ג סי' קנ"ב ס"ק ג' אבל אם אי אפשר ובהכ"נ קטן מהכיל יש לצדד, ובמחצית השקל העמיד דהב"ח דהיכא שהבונה כבר התחיל לבנות ועדיין לא גמר הבנין דבכה"ג לא חיישינן לפשיעותא, ואף דבמאירי סו"פ בני העיר דאפילו בנה את החדשה ולהשלים קירויו עדיין יחסרו קורות ולבנים כו', ובשו"ת בגדי כהונה חא"ח סי' ה' עמ"ש הרב סי' קנ"ב בשם הרמב"ם שמודה היכא שצריכין להרחיב הוה כמו תיוהא וכרא"ש ומיירי כשיהיה יותר מהודר כשבהכ"נ גדולה אבל אם קטנה מהכיל אפשר דלכ"ע הוה כמו תיוהא יע"ש באורך, וממילא אין כאן החשש מפשיעותא שאלו המועטים שהולכים לבהכ"נ הישן בקביעות לא יסייעו כלל לגמור החדש ולקנות המקומות מצד סכסוכים שיוכל להתהוות מצד חלוקת המקומות, ומ"מ יש להקל בכה"ג שהרבה אין הולכים לבהכ"נ שעומד במורד הרים, ואי משום פשיעותא שמא אח"כ לא יתרצה הקונה לקנות המחצית השניה ולא יספיק להם המעות ממכירת המקומות להשלים כל הבנין, מ"מ אפשר שיעשו בטחונות שהקונה יהיה מוכרח לקנות כשיצטרכו לגמור הבנין וכן יהיה לו בטחונות מהקהל שימכרו לו אח"כ במקח שקצבו מתחלה ביניהם, ולהעדיף בכחא דהיתירא שיחתמו כל הקהל על אופן המכירה ושאח"כ לא יהיה עיכוב גם מההולכים להתפלל שישתתפו בקניית המקומות ולא יתעסקו במסירת המקומות קודם שימכרו המחצית השניה כיון שיהיה סמוך לגמר הבנין ליכא למיחש לפשיעה ויוכלו להתפלל שם ברשות הקונה אף שלא יהיה אז דין בהכ"נ קבוע ובכה"ג מוקמינן לישראל בחזקת כשרות שלא להיות

בכלל המתחיל במצוה ואינו גומר, והרי חזקה זו דשארית ישראל כו' ולא ידברו כזב הוה חזקה אלימתא כקידושין מ"ה ב' דלאביי סמכינן שיעמוד בדבורו ואפילו בספק א"א החמורה וגם, לרבא לא פליגי רק כיון דאמר מקודם בפירוש לקרובי וע' בתשובת מיימוני סי' ג' לאישות, ובב"מ מ"ט א' ובפרש"י דמהני אף נגד חזקת איסור שמפריש עליו תרומה ומעשר ואף בדאיכא לברורי:

ועכ"פ גם אם לא יתרצה הקונה רק באופן שיהיה הקניה מעתה על הבית כולו, מ"מ יש להשתדל לתווך עמו פרטי המכירה ולפצותו בבטחונות באוהו"מ בד"י ובד"א שלא יחזרו מלמכור, או כשיהיה עומד סמוך לגמר הבנין, ומיד יתחילו לעסוק תמיד בבנין ולשכור עכ"פ מנין קבוע עד שיגמר הבנין, ולהעדיף בכחא דהיתירא אם אפשר שיהיה עכ"פ באמצע הבנין וכמו שדקדק בשו"ת יהודה יעלה חא"ח סי' כ"ח וכ"ט מלשון הרמב"ם אין פותחין בהכ"נ וסיים בלשון יחיד אפילו כותל אחד שבנה ממנו בונה החדש ואח"כ סותר הישן, וצבור בכותל אחד הוה כמלכותא דלא אהדדי ומידכרי אהדדי כעירובין ג' א' יעש"ב, סוף הדבר לתווך עם הקונה כל פרטי המכירה בכל הבטחונות ורק להתנות שגמר המכירה יהיה סמוך לגמר הבנין ושעל ידי דמי המכירה יהיה בידם לגמור. ג' במדבר תרנ"ב:

סימן נג

א' ד' כסלו תרנ"ה להרב דקאמינקי בוואלין ר' משה נחום ירושלימסקי מחבר שו"ת מנחת משה וכו':

א **על** דבר שאלתו שנתוכח עם אחד מגדולי זמנינו בייג הנעשה מצמוקים קטנים הנקראים קארינקעס הגדלים בגרעציא על אי קרעטא והייג טוב מאד לשתיה ובמקומו אינו שכיח כ"כ ייג אחר ולדעתו מהראוי לברך עליו ודעת שכנגדו לברך עליו שהכל ועיקר טעמו שהענבים קטנים מאד ואינם כפול הלבן, ודעת כבודו כיון דאינם גדלים יותר לא נקרא בוסר, ומבקש להכריע דעת תורה וכן נעשה להלכה עכ"ל:

ואינני רואה מקום ספק שלא יחשב פרי מצד קטנו כשנגמר בישולו, דאף דלענין ברכת בפה"ע בעינן שיהיה עיקר פרי ושנטיעת האילן בשבילו וכברכות ל"ו דמדמה ברכה למעשר וערלה, אבל כשכל הפרי אינו גדל לעולם ביותר משיעור זה והוא ראוי לזריעה פשוט דחשיב פרי גם בקוטנו, ור"ש דפוטר גם באתרוג בקוטנו כסוכה ל"ו א' משום דאין ראוי לזריעה וכדמפרש התם, והכי נמי לענין ענבים לא בעינן שיעור כפול הלבן כשאינו בוסר וחשיב פרי גם בקוטנו, והרא"ש פרק כיצד מברכין אות ג' שהשיג על הבה"ג לענין

שקדים המרים הקטנים דמברך בפה"ע ומדמה למעשר, והרי בכל הני דרפ"א דמעשרות דיהיב שיעורא דבעינן שיהיה הפרי ראוי לזריעה וכרמב"ם פ"ח ממעשר:

ובס' עוללות אפרים מהגר"ז מרגליות מבראד בדין ז' וז"ל ונ"ל דאם הענבים ראויין לאכילה היטיב וראויין לדרוך להוציא מהן יין יצא מכלל בוסר דמסתמא דרך גידולן הוא כו' ומפורש יותר שם בד"ה וע' ב"ח כו',, ונראה דבגמר בישולם אפילו ודאי לא הגיע לפול הלבן מברך עליו בפה"ע וכמ"ש המ"א דלפמ"ש בי"ד דבזמניהם היו ענבים גדולים ועתה כפול גדול מענבה ואפשר ג"כ פיל הלבן גדול מענבה דידן עכ"ל, ובפרט בדבר שהוא כברייתו ונגמר גידולו מה"ת לחוש להחמיר לענין ברכה כשאין ידוע אם יש בו כפול הלבן, כיון דלהירו' שהובא בתוס' ברכות ר"ד ל"ט ולכמה פוסקים לענין ברכה אחרונה דבעי שיעור שעל דבר שהוא כברייתו כגון גרגיר של ענב או של רמון שמברכין לאחריו אע"פ שאין בו כזית, וע' ביד אפרים סי' כ"ב ס"ק ד' ומבואר יותר בעוללות אפרים הנ"ל דין ז' שכתב ע"ד האבן עוזר דענבים שמסופק אם הגיע כפול הלבן לא יאכל אלא בתוך הסעודה דשמא כבר גמר פרי וצריך לברך אחריה מעין ג' ואני מסופק לפ"ז בפרידה א' של ענב אם יכול לאכלו שלא בתוך הסעודה דאף דבסי' ר"י שלא לאכול דשמא קיי"ל כהירו' דהוא בריה וצריך לברך עליו מ"מ שמא היינו דוקא היכי שהוא גדול ביותר שידוע שגמר פירא אבל הכא דיש להסתפק שמא עדיין לא גמר פרי ולא הגיע לפול הלבן ובתרי ספיקא אזלינן להקל ואפילו לכתחלה, וע"ש שהוכיח דאף אם לא גמר הפרי לגמרי רק שהגיע לפול הלבן דחשיב בריה לברך אחריו מעין ג' ממ"ש הירו' דאפילו פרידה של רמון הוה בריה, ותמה בעטרת ראש דרמון הוא גדול מכזית כו' וא"כ בלאו הכי איכא שעורא ברמון אחד בלבד ובלא בריה נמי והניח בצ"ע, ולפ"ד לק"מ דכשמגיעים הרמונים לתכלית שלימותם בודאי הם גדולים מזית אלא דלענין ברכה משהגיעו לעונת המעשרות סגי ואז הם קטנים מזית ואפילו הכי משום בריה מברך עלייהו ברכה אחרונה עכ"ל:

וכבר הארכתי בתשובה לשואלי בענין מקוה שכיוון בראייתו להעט"ר ממ"ש רש"י גבי כלי בע"ב שעורם כרמונים שאם ניקב כמוציא זית מצניעו לאגוז ואם ניקב כאגוז מצניעו לרמונים, וכבר הרגישו בזה ג"כ שאר אחרונים ואכ"מ להאריך מה שאינו נוגע לנידון דידן שיצא מכלל בוסר דלא בעי כלל שיעור פיל הלבן:

ומ"ש עוד בענין ס"ס ע' בסו"ס בית מאיר על א"ח בתשובתו מאתרוגי קארפו שלא מצא בשום מקום היתר ס"ס לכתחלה כעושה הס"ס בידים והשיג על הפר"ח והארכתי בתשובה (לעיל סי' א' אות ו' והעליתי דלא מהני אלא בדיעבד, וגם במה שפלפלו לחלק בין ספק מציאות לספיקא דדינא, ואי סמכינן אס"ס לענין ברכה וע' בלח"מ פ"ד מברכות

הלכה ו' ובפמ"ג יו"ד סי' כ"ח וראש יוסף שבת כ"ח בד"ה לא פירש, אך שא"צ לזה שאין מקום ספק כשיצא מכלל בוסר שמצד קטנותו לא יחשב למין אחר לענין ברכה או לענין יי"נ וכמו לענין הננס דמברך משנה הבריות כברכות נ"ח ב' ומ"מ לא יצא משאר אדם בכל חיובו ולא מצינו שום חילוק בפרי כל שהוא שיהיה בא מפרי גדול רק לגבי חביצא לענין ברכת המוציא לחם שמחובר ע"י דבש למאי דבעי לאוקמי בברכות ל"ח ב' שבא מלחם גדול שאינו ענין לזה, ובשו"ת צ"צ החדש חא"ח סי' כ"ו האריך להשיב על חומרת הב"ח שלא לברך על הענבים כ"א בפה"א משום דלא ידעינן שיעורא דפול הלבן וגם מפקפק על חומרת הרא"ש לברך מספק בפה"א וכתב שאם בירך על הענבים שהם פחות מפול הלבן ג"כ יצא כמ"א ר"ס ר"ו כל שראויים לאכילה והתו' ורשב"א לא אמרו אלא אם ידוע שהם פחות מפול הלבן דאז הדין לכתחלה לברך בפה"א יעוש"ב בכמה ראיות להמ"א, וע' בטא"ח סי' כ"ב בדהרא"ש במי בוסר דמברך בפה"ע וע"ש בב"ח אות ז', ובפמ"א ח"א סי' ס"ה בד"ה וילה"ר דאותן שאין מתבשלין על האילן אף דכשמכניסן בתבן מתבשלין לא חשיב פרי ואכמ"ל יותר בזה:

ב **ומה** שהביא עוד לפקפק לברך שהכל לפי שאין להם גרעינים מה דאמרו בענבים משיגרעו וכתב מעלתו דבזה יש הרבה פירושים עכ"ד, הא ודאי דלא תיקשי ליה מה שנאמר בפרשה נזיר מחרצנים ועד זג, דמ"מ הוצרך להזהיר גם על אותם שבמינם שיש להם חרצנים, ובאמת דלפרש"י ברכות ל"ח ב' ופסחים ר"ד נ"ג ור"ש שביעית פ"ד שיהיו גסים כגריע דהיינו כפול הלבן ובירושלמי דשביעית משיזחלו מים, ומשמע דלא ניחא להו לפרש משיעשו גרעינין דאפילו אין לו גרעין חשיב פרי, ובפירוש הרמב"ם למשניות משיעשו גרעינין, ואף דבחבורו נקט סתמא משיגרעו ואפשר דבפי' המשנה ניחא ליה להשמיענו ממילא שיעורא דפול הלבן שהוא כשיעור אותו הפרי שיש להם גרעינין, ועכ"פ באותן שאין להם גרעינין והענבים ראויין היטיב לאכילה ולדרוך להוציא מהן יין שיצאו מכלל בוסר דמסתמא דרך גידולן הוא וכדלעיל דלא בעי לגבייהו שיעור כפול הלבן וממילא דלא בעינן הכ"נ שיעור שיוציאו הגרעינין, ובערוך ערך גרע פירש הא דתנן משיגרעו ושיעורו כפול הלבן יש לו גרעינא ומייתי מירו' הנ"ל דשביעית ומשבת ע"ז ב' גרעינין ונגרע מערכך [וכה"ג בירו' ברכות פרק הרואה הלכה ג' ובירו' תענית פ"א הלכה ג' שאת ממנימען זו מזו כי יגרע נטפי מים כד"א ונגרע מערכך] פי' גריע שבפרי פי' אחר שהגרעינין גורעין את האוכלין פ"א גלעינין כו',, והרע"ב העתיק פי' הרמב"ם. והר"ש והשיגו התויו"ט דהיינו הך, ובקול הרמז דאין ב' הפירושים סותרים זא"ז אלא דהפירוש

הא' מלשון גרעין ולפי' הב' הוא שם העצם לבוסר דוקא וכדמפרש בירו' משיזחילו מלשון כי יגרע נטפי מים.

וי"ל במורווח יותר דלפרש"י בפסחים הא דרב אסי הוא בוסר הוא גירוע נקט הכא משום דלא תימא גירוע היינו סמדר ור' יוסי היא אבל אי מלשון זחילה ע"כ דהיינו בוסר ואתיא אליבא דרבנן וכשביעית פ"ד משנה ח' הבוסר משיבואו מים, ולכן הרמב"ם שפוסק בפ"ט ממע"ש הלכה י"ג כרבנן ולכן העתיק בחבורו פ"ה משמיטה הלכה י"ח והגפנים משיגרעו וכלשון המתני' כדי שיוכל לאוקמי מלשון זחילה וכנ"ל, ובגליון הש"ס מרע"א לברכות בסתירת דרש"י פסחים נ"ב ע"ב ושאר כל האילנות משיוציאו לאו כדרישא אלא כשיוציא בוסר וכ"כ הרמב"ם פ"ה משמיטה והכי מוכח במתני' דדוקא הני תלת בעי שיעור לפירותיהן ועוד דאל"כ לשתוק ב"ה מיניה ולא לימרו אלא הני תלת, ולפ"ז י"ל ג"כ דדרש"י כפסחים מקומן אחר ד"ה משיניצו וקאי על דברי ב"ש, שוב מצאתי בחזות קשות לברכות ל"ו שהביא כן בשם היד דוד לפסחים, וע' רמב"ם שביעית פ"ד משנה י', וא"כ י"ל נמי כן בכונת רש"י משיוציא את הפרי ר"ל שיתחיל להוציא פרח ושגם האלין מיקרי תחלה הוצאת הפרי, וע"ש עוד בחזות קשות לפסחים נ"ב בדהרמב"ם פ"ה משמיטה הלכה י"ח דשאר כל האילנות משיוציאו בוסר והאריך בישוב דבריו, וע' בחדושי הרא"ל בסו"ס דברי שלמה לברכות ל"ו בדפי הס' ל"ט סוע"א רש"י ד"ה הוא בוסר וכן ברש"י גיטין ל"א ד"ה ובשעת כו' יע"ש באריכות בדהרמב"ם פ"ה משמיטה דמשמע שסובר דפליגי רבנן על ר"י אף בשאר פרי נגד מסקנת הסוגיא, ובעדות ביהוסף החדש בסי' ל' ענף ה' הניח דהרמב"ם בצ"ע והגיה סמדר במקום בוסר וכמ"ש בפירושו למשניות פ"ד משנה י' וכמ"ש פ"ק דערלה וסמדר הוא הפרח שממנו יצא הפרי יעש"ב ובענף ב' שכל דבריו דחויין למעיין ואכמ"ל במה שהרגישו האחרונים ובפרט שאינו נוגע לעיקר שאלתו, עכ"פ מוכרח לפרש משיגרעו כפי שיטת הבבלי והירו' לדידן דקיי"ל כרבנן דר' יוסי וגם לר"י דיש לפרש גם לענין הגרעינין מ"מ אין הכרח מזה דבלא גרעינין לא חשיב פרי וכנ"ל בהני דחזו לאכילה ולהוציא מהן יין דהוה גמר פרי שיצא מכלל בוסר ואין מקום לחוש כלל, ובצ"צ החדש חא"ח סי' כ"ו דלהירו' דשיעורא דהבוסר משהביא מים אבל לש"ס דילן השיעור משיגרעו קודם משיזחלו מים ומשעה שסוחטין הענבים ומוציאין מים ודאי יש לברך עליהו בפה"ע:

וכל זה נמשכתי אחר דברי מעלתו לפ"ד שאלתו, ואמנם הרד"ק בשרשים שורש שרק הביא בשם אבן גיאות כי שורק שהוא מין הטוב מהגפנים שהענבים שלהם לא ימצא בהם חרצן, ורד"ק לירמיה סי' ב' כ"א ואנכי נטעתיך שורק כו' הוא הגפן המשובח במיני

הגפן כי בענביו לא מצא חרצן ואמר זה על אברהם, ובישעיה סי' י"ז ח' אומלל גפן שבמה כו' הלמו שרוקיו כו', ובראשית סי' מ"ט י"א ולשרקה כו' ולמפרשים הוא הטוב במין הגפנים כו' ולרש"י שם זמורה ארוכה, ובאהל מועד מרשב"א מאורבינו בשורש גפן בשם רב האי ו גאון כי שרק הם הגפנים שהענבים שלהם לא ימצא בהם חרצן, ועכ"פ נראה שהיין המובחר הוא בלי חרצנים ולא יתכן שהיין המשובח שהוא בכלל שורק לא יהיה בכלל יין לפי שיש לו שם לווי ולומר דקרא משתבח בא"י רק בסתם יין, כי בהיותו מדבר מהארץ בכלל לא יתכן לשבח אותה שהיא כולה יין שורק וכמו שלא יתכן על גפן רוגליות וכמתני' מנחות פ"ו ב' אין מביאין יין אלא מן הרוגליות וכפרש"י יין שגדל בגפנים נמוכים שהוא יפה, ונמצא ג"כ ביחזקאל סי' י"ז ו' לגפן סורחת שפלת קומה, שאין לחשבו לשם לווי בהיותו בא ליין המשובח:

ואמנם לעמוד יותר על הבירור בזה אין לנו למנוע בכאלה לקבל בזה עדותן של חכמי האומות וכמאמרם במגלה ט"ו כל האומר דבר חכמה אפילו באו"ה נקרא חכם, וע' במו"נ ח"ג פרק נ"ד ובתשובה מאהבה ח"ב סי' רכ"ד, ובח"ס חא"ח סי' ר"ח בד"ה ובזה יש להבין כו', ובשבת פ"ה א' גבול שגבלו ראשונים דכתיב אלה בני שעיר החורי יושבי הארץ כו' שהיו בקיאין בישובה של ארץ כו' מלא קנה זה לגפנים כו', ופסחים צ"ד ב' ונראים דבריהם מדברינו כו', והרמב"ם פי"ז מקדוש החדש הלכה כ"ה ומאחר שכל אלו הם בראיות ברורות שאין בהם דופי אין חוששין למחבר בין שחברו אותם נביאים בין שחברו אותם נכרים שכל דבר שנתגלה טעמו כו', וכ"כ באגרותיו וכלל אומר לך שכל מה שלמעלה מן הטבע לא יוכל חכם ופלסוף להעמיד ראיה ברורה עליו אבל מה שבטבע לא יסתר מהם, ובשו"ת א"ז רמ"א סי' ז' האריך בהתנצלותו בתשובתו לרש"ל בענין טינרא שבנה יסוד בטבעית על מ"ש אריסטו, (ובשאילת יעבץ ח"ב סו"ס קמ"ו הטיח דברים כדרכו על הגאון ר' יונתן זצ"ל מפראג בדין ניטול הלב אשר כל הרואה בספרו כריתי ופליתי סי' מ' שצוה לעשות בשמו שאלה אצל כל רופאים בהאלי ע"פ יסודות חכמת הרפואה וניתוח ושם הוא להיפך נגד מה שהפריז החכ"צ על המדה דאפילו נפתח התרנגולת בעדים כשרים שהשגיחו ולא נמצא לב שפוסק דעדים כשרים המה ונשען על רשב"א שאמר כן להחמיר גבי ודאי טריפה דאין לסמוך על עדותן לבטל ד"ת אף שהעידו שחי' יותר מי"ב חודש יע"ש באריכות דבריו הראויין למי שאמרן, ואכמ"ל מה שאינו נוגע לענייננו וע' בשו"ת ר"ח או"ז סי' קמ"ו וגם פעמים רבות נשאלתי כו' ובשו"מ תנינא ח"ד סו"ס ק"ח) והנה הקדמתי כל האמור למגן בעדי אשר אני מביא דברי חכם האומות בענין הנוגע לדינא אשר נתעוררתי בזה על ידו ובהיות החובה לומר

דבר בשם אומרו ולכן לא אכחד מה שראיתי בבאור לישעיה סי' ה' ב' ויטעהו שורק כו' שאין כונת הרד"ק שיעדר מהם החרצן מכל וכל כי אין ספק שגם בגפן זה זרעו בו כמו כל הפירות, אבל ענינו שהחרצנים קטנים מאוד ולא ניכרו היטיב וכ"כ החכם גיזענייוס בספר המלים שלו עכ"ל, ומלבד שאין לנו למנוע לקבל עדותן בכאלה אבל לא נצרכתי עתה כלל לעדותם כי אחרי שנתעוררתי על ידו ובחנתי וראיתי כי יש בהקארינקעס בתוכם לובן וניכרים החרצנים שבתוכם היטיב כאשר הראיתי לכמה אנשים שהיו אז בביתי וראו בעין פקוחה שהכירו החרצנים כאשר פתחתי אותם שניכר היטיב החרצנים גם בלי זכוכית מגדלת, ולכן למותר לדבר כלל מהקארינקעס נידון החרצנים שהוא דבר שאפשר לברר לכל במציאות שיש להם חרצנים כאשר יבחין כל אחד כשיפתח את הפרי בצפרניו, ורק בצמוקים ראזינקעס לא ניכר רק במין הצמוקים הגדולים אבל בהקטנים לא ניכר עדיין, וכפי עדות המתפארים ליודעים בטיב גידולם אומרים שהגדולים איננו מין הקטנים שכן דרך גידולם בלא גרעינין שלולא כן לא היו משחיתים אותם ללוקטם מכרם לעשות יין קודם שהגיע זמן בישולם ואם שאיננו מחליט שהוא כדבריהם שאפשר להתברר ממקום גידולם בלי חשש ספק, עכ"פ על הקארינקעס אין שום חשש ספק בעולם ועל הראזינקעס הלבנים הקטנים אני מניח מקום לאחרים להתגדר בזה לחקור עליהם ממקום גידולם ולהסיר כל חשש פקפוק, ואם כי מעיקר הדין כבר ביארתי למעלה שאין לחוש בזה כלל כיון שנגמר בישולם ויצאו מכלל בוסר וכמ"ש מהעוללות אפרים על הלכות ברכת הפירות, ובפרט לשיטת הגמ' דילן והירו' דלא תליא כלל בגרעינין ושכ"מ מהרמב"ם בחבורו, ושהמה מין אחד והגרעינין באים כשהם מתגדלים ביותר, ורק שאני כותב כן שגם לפי הבנתו שעלה בדעתו שתלוי בגרעינין אין לו מקום להסתפק בזה על הקארינקעס גם לפי דרכו:

ג **ומה** שכתב לפקפק משום שיש להם שם לווי קארינקעס, ועל זה השיב דבשביל זה לא מיגרע גרע דהא כל הצמוקים קוראים ראזינקעס ולא ענבים, ומיהו י"ל שמצד זה יש מקום לדוחה לומר דמה שנשתנה שמו בלשון בני אדם לומר ראזינקעס לא בטל שם העצם שלו שהיה מתחלתו בהיותו גפן קודם שנתייבש דהא שינוי השם ראזינקעס בא לאחר שצימקן לייבשן, וכשבת מ"ה א' וביצה כ"ו ב' בענבים והעלן לגג לעשות מהן צמוקים כו' יע"ש ברש"י דענבים יבשים קרויין צמוקים וכן ברע"ב בכורים פ"ג משנה ב', ובשבת צ"א ב' כגרוגרת וצמקה וכמו צמקה הריאה בחולין נ"ד שהוא קרוב ליבשה וכיו"ד סי' ל"ו סי"ד וצימוק דדים באה"ע סי' י"ג סוסי"א והוא ג"כ מלשון מקרא בהושע

סי' ט' י"ד, אבל בקארינקעס דהספק שלו דלמא היה כן שם לווי שלו מתחלת הוייתו של הפרי ולא נקרא מעולם על שם הענבים שקראה תורה:

ואמנם גם לפי דרכו מהכ"ת לחוש משום שם לווי במה שלא ידענו כלל הנחת התיבה אם הוראתו מורה על ענין אחר מהנחתו הראשונה ולהוציא אותו מכלל סתם גפן, שאפשר גם השם קארינקעס שהונח באיזה לשון שהוראתו ג"כ מורה כן בהעתקת השם גפן כמו שאנו רגילין לקרוא גפן ווייגשטאק שהוראתו על הפרי שמוציא יין שפשוט שאין בו משום שם לווי כמו בכופשני שהוא שם העצם מלשון של תורים והלווי מצד קריאתם דצוצייני וכחולין ס"ב ע"ב, וכן באסא מצראה בסוכה ל"ג שאסא הוא בארמית, ואף דבכ"מ לא אשכחן רק גפן סתמא אבל גפן היין לא איקרי, ומ"מ כיון שמצינו ג"כ בנזיר כל היוצא מגפן היין וכן בשמשון וא"כ לא הוה ווייגשטאק שם לווי ואף דהתם הוכרח לומר כן שמכל אשר יעשה גם מגפן של היין שנאסר לא יאכל דהא קאי אמה דסליק מיין ושכר יזיר וכל משרת שהוא על נזיר ששרה פתו ביין, [ובכפ"ת סוכה ל"ג תמה על פרש"י שגדל על המצר דא"כ היכי ס"ד לקמן לפוסלו משום שם לווי אם הוא הדס סתמא כשזורעין אותו במצר השדה מחמת שיש לו מקום פנוי שמתגדל עליו, אבל לפי' שני דהוא הדס המצרי י"ל דהוא מין אחר וכנגעים פי"ד משנה ו' ופרה פי"א מ"ז לא אזוב יון וכו' עכ"ד, וע"ש בפהמ"ש לרמב"ם וענין שם לווי שם מחובר למקום כמו שנאמר במיני העשבים הנהרי והפרדסי ומדברי או יתיחס אל מדינה או הר, ואף דבחולין ס"ב ע"ב משני רבא הני כופשני ציציינא באתריה סתמא קרי להו, היינו רק היכי דרגילין סתמא באותו מקום שגדלין בו משא"כ כשקוראין אותו גם במקומן בשם של מקומן דהוה שם לווי, ובעיקר דהכפ"ת כבר מבואר בתשב"ץ ח"ב סי' ד' שאין פירוש מצראה על שם מצרים דההוא במקומו אסא קרי ליה כמו כיבשני צוצייאני, וכן נראה שאינו הגדל על המצר דההוא אסא מיקרי והא דקרו ליה מצראה דמשתכח במצרא כמו מרריתא דאגמא ונראה שהוא מין נקרא בשם לווי ומש"ה אצטריך לרבויי כמו חילפא גיל' לערבא עכ"ל]:

ואולם להשערתי קרוב מאד שהשם קארינקעס כמו קארעני שהוא בלשון רוסיא ראשית ויסוד כל צומח, ובזה הושאל לכל יסוד והתחלה, או כמו שאנו אומרים קארליג על קטן הקומה ונשתבש קצת בלשון העם או בהברת המבטא ממי שהמציא השם להפרי לאיזה סיבה שהורגלו לומר קארינקעס במקום קארליג והרי בסוכה י"ג א' וחולין ס"ב ע"ב דכל שנשתנה שמו קודם מת"ת כו' דמה שנכתב אזוב אינו מורה על האזוב ממין אחר שהוא בשם לווי שאינו מצוי בסתם אזוב, ולכן מסתמא נקרא שם לווי רק כשאנו קורין על שם מקומו אזוב כוחלית שלפי' הערוך שיש בו מצד שקריאת העולם בשם אחר מורה

שנשתנה שינוי גמור ממין אזוב סתם שקראה תורה אבל מה שקורין אותו על שם קוטנו של אותו פרי או התחלתו אין הכרח על שינוי שיש בטעם הפרי ורק שממילא קוראין אותה כן מצד שהיא קטנה משאר הפירות וא"כ מה יתן שם לווי שקורין אותה בני אדם שנוכל ללמוד מה שקראה התורה ענבים סתם ולא הזכירה השם לווי שקוראין אותה יותר ממה שהוא בעצם הענין שאנו יודעים שהפרי קטנה משאר פירות וכי בשביל שיש בה שינוי בגודל הפרי נאמר שאין זה בכלל סתם ענבים, והא מה שקורין אותה בשם לווי בא ג"כ רק מצד שנראה לעינים שקטנה משאר הפירות ואין הוכחה שקריאת השם לווי בא בהשתנות הפעולה בטעם הפרי שהוא שוה לשאר הפירות ולכן קראה התורה בכל מקום בשם ענבים סתם, ומלבד זה נמצא ביחזקאל סי' י"ז ו' שקורא לגפן בשם כזה לגפן פורחת שפלת קומה ולא הוה ג"כ בכלל שם לווי:

וי"ל עוד למ"ד בפסחים ל"ט א' דפליגו באיזה מרור יוצאין ואמר ר"י מדברי כולן נלמד ירק מר יש לו שרף ופניו מכסיפין ואינו ירוק ככרתי, ומזה הוכיח במ"א סי' תע"ג ס"ק ו' דאין יוצאין בשאר ירקות המרים מדפליגי באיזה יוצאין ואצטריך לכללא דר"י, וכיון שבאה הקבלה דסתם מרור דקרא היינו חסא דהוא חזרת וכדמפרש רבא טעמיה ור' יונתן ולא הזכירה תורה רק מרור סתם שהוא חזרת ולא שאר מינין המרים דאפשר שהיה לו שם לווי קודם מת"ת ואין ליטול מהם דניחוש על כל מין שאין ידוע לנו שהיה לו שם לווי קודם מת"ת, ולפ"ז אין השם שאנו קורין עתה בשם לווי גורם למנוע ממנו רק היכי שידוע לנו שהוראת התיבה בסתם מורה על אחד מהמינין או שבאה הקבלה על מין אחד ושממילא יש להסתפק על שאר המינין אולי היה להם שם לווי קודם מת"ת, אבל לגבי גפן שהוא שם לכל דבר המוציא יין כמו בכל מקום שנזכר בקרא ובנזירות מפורש מכל אשר יעשה מגפן היין ואין אנו יודעים הוראה אחרת ומהכ"ח לחוש על שאר יין יותר מהמין שאנו קורין ווייגשטאק שהרי בהוראת גפן לא ידענו מהפסוקים רק שהוא מוציא יין ולא לפרט על איזה מין יין שאינו בכל משמעות התיבה למעטינהו, ולא באה הקבלה לידע איזה מין יין גפן ומה נפ"מ גם אם היינו אנו אומרים שקריאת איזה מיני יינות אנו קוראים בשם לווי להוציאם מכלל פרי הגפן גם בהיותו בטעמו כיין משובח, ואולי יתכן ג"כ בהוראת גפן מלשון והנה הגפן הזאת כפנה שרשיה ודליותיה שלחה לו להשקות אותה מערוגות מטעה יחזקאל י"ז ז' ובחלוף גיכ"ק שהוראתו על האסיפה לפרש"י כמו כופה מלשון כנופיא, ואולי בא גם על אסיפת היין ולפי' הא' מלשון רעבון ולת"י כפת מלשון כפיפה:

ובתשוב"ץ ח"ב סי' ד' שאיך יעלה על הדעת שהתורה תסמוך באיסוריו על קריאת בני אדם יהיו שוגגין או מוטעין כו' ובירו' דכלאים [רפ"ט] הייתי אומר אפילו פשתן שלם אפילו קנבוס ת"ל צמר ופשתים וגמר מהיקשא דצמר אף פשתים שאין לו שם לווי כו' [וע"ש ברע"ב ותויו"ט סוף משנה א' א"כ הוה דרשה גמורה יעש"ב] ויצא לנו שכל דבר שידוע ששמו צמר ופשתים הכתוב בתורה ומפני מקרה שקרה לו אין שינוי שמי נותן לו היתר שאין השם גורם לפי שהאיסור עומד בעינו כו' והא דקיי"ל כרבא דבתר שמא אזלינן שכיון ששם אחד להם הוה מב"מ אבל בנידון זה שנסמוך על לשון ב"א בקריאת שמות אין ראוי לשמוע כו' וא"כ יהיה מותר לשוכנים ביניהם ואסור לשאר מקומות שאינו נקרא בשם צמר גפן יע"ש באורך, ובשו"מ קמא ח"ג סו"ס קנ"ד האריך לקיים המנהג שנהגו היתר בהאנף קנאפלוס מצד שם לווי, ולא ראה דברי התשב"ץ הנ"ל, ובתשובת מוצל מאש סי' ז' האריך המל"מ בישוב הירו' הנ"ל דאי לאו היקישא הייתי מרבה פשתים שיש להם שם לווי ולא הייתי אומר פשתים של ים איקרי ולא פשתים סתמא דאפשר דהוה לא נשתנה שמם קודם מת"ת שנקראת בלשון תורה פשתים סתם אלא דמכח היקש למדנו דקרא לא איירי אלא באין לו שם לווי יעש"ב ובסי' ח' ובמ"ש על מהרי"ק שורש כ' כדמוכח מפרק כיסוי פ"ח דלב"ה למדין אפר דאיקרי עפר ומשום דעפר שריפה מיקרי דזהו לר"ש וכו', ולא זכר מכ"מ דמוכח כן וכדמחלקי במ"ש התם וע"כ דאין לדמות להדדי אלא במקום שהש"ס מדמה, ובשו"ת בגדי ישע סי' ט"ז אות ט"ו וכ"ה ונדפסה נמי בתשובת מהרא"ל סו"ס ו' על תמיהת התו' סוכה ר"ד ל"ג, ובעיקר דבריו כיוון לחכ"צ סו"ס קס"א וע' בבית מאיר לא"ח בסופו בתשובה בד"ה ואמנם אבא לדון, ובדורש לציון דרוש י"א העיר על המ"א סי' תע"ג ס"ק א' מחולין קל"ט ע"ב סתמא לא איקרי וע"ש בגליון רע"א מברכות ל"ה א' וכמה מקומות כעין זה, ובעירובין י' ע"ב וע"ש ב' ע"ב ובתוס' ד"ה בין וע"ש ל"ד ב' וקידה לבנה לחוד וחולין קי"ז א' ובכורות ל"ח ב' ותמורה ט' א' וברכות ר"ד מ"א ומ"א סי' קכ"ז ס"ק ג' עם סתמא לא איקרי כפרק הזרוע (קל"ב ע"ב וע"ש קל"א ע"ב ותו' שבועות ר"ד י"ד, והא דכתב בפרשה שמיני וכפר בעדך ובעד העם דלוים לא הוצרכו כפרה וכפרש"י להודיע שמכפר לו ע"י עגל זה על העגל שעשה, וכמש"ש בבנין אריאל], עם קדושיך איקרי כפ"ד דיומא [מ"א ב' במתני' וע"ש ס"ו א' דמ"מ בכלל עמך ישראל נינהו], וע' בפסחים ל"ט א' ורש"י ד"ה אינן כלאים ותוס' ב"ב קנ"ז ב' ד"ה אבל וגיטין ר"ד ע"ח ונדרים נ"ג וברי"נ סוע"א ד"ה אסור בירקות הגינה וירו' שביעית סופ"ו ורש"י סנהדרין קי"ב סוף ע"ג ד"ה לעולם ומנחות ק"ה א' ורש"י ד"ה דלית לה שם לווי ותוס' זבחים כ"ב סוע"א מהתו"כ ור"ש ר"פ י"ד דנגעים ופרה פ"ח

משנה ט' וע"ש בתויו"ט ומכשירין פ"ו מ"ד ברש"י ורא"ש והוא בתו"כ שמיני פרשה ח' ובתשב"ץ ח"ב סי' ד' וכן אמרו בספרי [צ"ל בספרא] יכול מי תותים ורמונים מה מים שאין לו שם לווי כו' ורמב"ם בפי' המשניות ורע"ב מכשירין פ"ו משנה ו' וע"ש ברע"ב מ"ד ובכורות ז' ב' ורא"ש פ"ק אות ז' ומעיו"ט ס"ק ד' וד"ח ס"ק י"ח ונדה ח' ב' ורש"י ד"ה שם לווי ובאר יעקב ליו"ד בתשובה בדף נ"ו ובשו"מ קמא ח"א סי' רמ"ג ורמ"ד ובפמ"ג א"ח סי' קנ"ח באשל ס"ק ז', וע' במשפט שלום סי' רל"ב סט"ו בדף ק"ג ע"ב וע' בפסקי מהר"ם שהעיר ג"כ בזה מאיזה סוגיות.

ובתוס' נזיר ל"ה א' בד"ה בין הבינים דלר"ת היינו ענבים קטנים שבין הגדולים שאינם רואים פני החמה ואין מתבשל כל צרכן כו' דשמא הני גריעי מבוסר שיבא לכלל ענבים גדולים, וע"ש ל"ד ב' תוס' ד"ה גוהרקי פי' בוסר, ולהמפרש ענבים דקים כו' ובערוך ערך גרק שלא בישל כל צרכו פי' אחר גרגרים, ובפי' הר"ח פסחים כ"ה ב' פירש גרגרים, וב"מ ק"ה א' בפרש"י פריצי זתים וענבים שאין מתבשלין לעולם, וע' בשמ"ק שפירש בזה הרבה פירושים:

ובס' החיים על א"ח שהובא להלכה פסוקה בקצור ש"ע סי' נ"ג ס"ו שאם בישל הצמוקים אינו נעשה יין ע"י הבישול, והוא נגד סוגיא דעלמא והר"נ ורא"ש פ"ק דכתובות וטוש"ע כמובא בש"ך יו"ד סי' קכ"ג ס"ק כ"ג, ובתוספת ר"י חסיד לברכות ל"ח ב' בד"ה וכי מה ענין כו' ומטעם זה מברכין על היין המבושל בפה"ג לפי שהוא טוב מבושל כו' יע"ש ובדברי חמודות פרק כ"מ ס"ק נ"ב ובשערי תשובה מהגאונים סי' ד' ובאיי הים שהאריך ובנחלה ישראל בקונטרס הלכה למשה סי' נ' העתיק ג"כ דברי ס' החיים סי' רע"ב דהכונה דמקדשין על יין מבושל אם מבשלין יין טוב לא נגרע עי"ז אבל לא מהני לבשל צמוקים דבעינן שיהיה תוסס ג' ימים אף דכבוש כמבושל, ובתשובת רלב"ח שהובא במ"א סי' ר"ב ס"ק כ"ז וט"ז ס"ק י' דבעי שיהיה שרייה ג' ימים ואי בישול מחשיבו ליין הא בכבוש מעל"ע הוה כמבושל, וזה דלא כמרדכי בשם ר"ת דשיעור כבישה ג' ימים מעל"ע וכיו"ד ר"ס ק"ה בב"י וע' בשב יעקב חא"ח סי' כ"ז וכ"ח ורשמי שאלה סי' ח' אות ו' שהאריכו בזה, וע' בשו"מ קמא ח"א ר"ס רמ"ד על החי"א שתמה על רלב"ח שצריך לשרות ג' ימים לענין יי"נ כסי' קכ"ג דרלב"ח לשיטתו דצריך ג' ימים ולדידן סגי במעל"ע, וע"ש בח"ג סי' ס"א בד"ה והנה אחד מהתלמידים כו' יע"ש שהאריך לפלפל, ובעמ"א סי' ו' העמיס בכונת רלב"ח כסנהדרין ע' וע"ג ל"ו דכמה תסיסתו שלשה ימים, ואטעיתיה לשון המ"א שהעתיק בשמו ותוסס ולמעיין בתשובת רלב"ח סי' מ"א שכתב רק כיון שעברו עליו ג' ימים ונתנו המים בתוך הצמוקים הרי הוא כיין גמור כו' ושזה היה ביום

ד' ובליל שבת שהיה היין שבחבית נשפך ע"י הרתיחה וקראו לנכרית שתנער החבית במקל כדי שלא ישפך:

[**שוב** מצאתי בשו"ת כנף רננה שנדפס מחדש בחא"ח סי' ל"ג שהעלה דרלב"ח מדמה מים שנותנים על צמוקים לתמד במתני' חולין כ"ה ב' דלא חשיב יין אלא משהחמיץ ופרש"י ותוסס נעשה יין, ואפשר דהתחלת התסיסה סגי להחשיב התמד ליין, ולכן אף דבנידון רלב"ח לא היה ג' ימים מ"מ כיון שדרך להניח הצמוקים עד גמר התסיסה כבר קבל טעם הצמוקים ע"י כבישה ותוסס, וע' במ"א סי' תס"ב בטעם המבי"ט ח"א סי' רנ"ב דע"י התסיסה משתנה המים ליין יעש"ב]:

ובמאורי אור בחלק קן טהור במהד"ב לא"ח בדף קס"ה סוע"ב תמה על הב"י שמביא הירו' כמבושל ולא נחית לסיפא דאחר שכתב יוצאין במבושל בשם ר' יונה סיים ר"י כדעתיה דחזיק רישיה מפסח עד עצרת פי' שהיין מזיק לו הוצרך לבשלו להחלישו ומ"מ חזיק רישיה, וא"כ מוכח דדוקא מדוחק וגרע מקונדטן שלא נקט מדוחק כו' יעש"ב, ואין רצוני להרחיב דברים בזה שאינו נוגע לעיקר שאלתו ואזכיר לו רק הערה קצרה מה שנ"ל, בפירוש הירו' פרק היה קורא הלכה ג' ר' יוחנן בסיתוא דהוה חזיק רישא הוה לביש תרויהון ברם בקייטא, דלא הוה חזיק רישיה לא הוה לביש אלא דארעיה ובשו"ת רמ"ע סי' ק"ח שפירושו כמשמעו שהקור היה מחזק אח ראשו ולא היה מזיע אבל בקיץ היה החום מחליש אותו ומזיע יותר מדאי יע"ש שמזה מקור הירושלמי שהביא תר"י [וכן ברא"ש פמ"ש ובהלכות תפילין] דלא הוה מניח תפילין אלא מפסחא לפסחא והוה מזיק לרישיה מפסחא ועד עצרת ומזה הכריח כפירושו שכל החורף היה מניח תפילין עד ערב הפסח ועד בכלל וכשאנו פוסקים מהזכרת הגשם היה פוסק מהנחת תפילין עד שובם להזכיר גבורות גשמים אחר עבור החג ואז היה מניחן יע"ש באורך, ובב"י א"ח סי' כ"ז וקצור תשובת הרשב"א שגירסתו מסתמא לא היה לבוש אלא דאדרעיה, (וע' בתשובתי לעיל סי' י' אות ג'), אבל כפי הגירסא שלפני בירו' דפוס שקלאוו בפרק היה קורא ר"י בר"ת, וי"ל דהיינו האי עובדא דר' יונה דמחמת שהיה ראשו כואב משתיית ד' כוסות עד עצרת כמבואר בירו' דערבי פסחים ופ"ג דשקלים ולכן לא היה מניח ג"כ אלא דאדרעיה:

והנה למחרת בוא מכתבו ובהשלמת העתקת מכתבי לשלחו לכבודו הגיע אלי מכתב מרב א' במחוז אומין פלך קיעוו שנסתפק על הקארינקעס אם הוא בוסר ע' במ"א סי' ר"ב ס"ק כ' ויו"ד סי' קכ"ג ס"ח ואולי הוא ממין אחר או סופי ענבים עכת"ד, והוא כמ"ש בירמיה סי' ב' כ"א סומי הגפן נכריה ופרש"י הצומחת ביערים, וכפי שביארתי למעלה

אינני רואה מקום לחוש להחמיר, ומ"מ בינותי שנתחדש עתה בסביבותם שנמצאו מערערים שהוציאו קול ערעור:

ובהיותי עומד אז באותו היום בתשובה גם לאחד מחכמי זמנינו על שאלתו והודעתיו בשולי מכתבי בקצרה מתוכן השאלה ונטיית דעתי, ולאחר זמן הגיעני מכתבו דאף שנגמר גידולו ומינו כך ואינו בוסר אבל מנ"ל שהמה מין ענבים ולשער בכ"מ בכדי שיעור עניבה ודלמא בקטנים שיערו כמו בכוליא שהקטינה, והומ"ל נמי בברכות מ"א לענין שיעור עניבה בכוליא שהקטינה, ולא אדע לכוון דבריו דהא בחולין נ"ה ב' מפורש בגסה בענבה בינונית, וכה"ג ברמונים שיש ז' מינים משערים בבינונים וכתוס' עירובין ד' ב' וסוכה ו' בד"ה שיעורן כרמונים כו' והארכתי בתשובה בשיעור במוצא רמון, ולדעתו אפשר שנאכלין במסורת שהוא מין ענבים כמו בעוף עכ"ד, וע' בשו"ת מהרי"ל סו"ס ק' לענין מסורת בעוף, ושוב הגיע אלי עוד מכתבים שונים ממחוז וואלין וגם מרב א' במחוז לאדמיר ששמע ענבים הללו גדלים בתחתית הגפן אצל השרשים והעלים מחפים עליהם ואין מגיע להם השמש וע"כ לא נתבשלו כל צרכן עכ"ל, ולפי הנראה המה השערות לבד מהחותרים להמציא חדשות מסברתם נגד הנראה לעינים שנתבשלו כל צרכן, ושמעתי לאו בר סמכא שאפשר שהשומע שמע וטעה וכמ"ש החי"ע סי' תנ"ג ס"ק ח', וע' בשו"ת הב"י דיני נשואין שאלה י"ד ובשו"מ קמא ח"ג סי' קפ"ט:

סימן נד

ב' אדר תרמ"ד להרב דבאלטא ר' דוד לוי.

בדבר שאלתו במאלינעס שכל הגזע שלהם נשארת משנה לשנה והדר מפיק פירי כאילן גמור ובחי"א כלל נ"א סעיף ט' שראה בעיניו דרך גדילתם ויש להם דין אילן לברך בפה"ע ובנש"א אות ז' דהט"ז בסי' ד"ר ס"ק ח' לברך בפה"א שלא ראה דרך גדילתן ושהוא ראה בעיניו שהראו לו העצים שגדלים עליהם והם אילנות ממש ומתקיימים כמה שנים, ואם שנתפשט השמועה שבמדינת ליטא אין נוהגין בהם דין ערלה אפשר ששם משונה דרך גדילתן וכן במאלינעס שלהם היו גדלים בלי נטיעה על מיני סנה וקוצים דהוא אילן סרק כמש"ש בט"ז ס"ק א' ולכן הראה למ"ש בסי' ר"ג ס"ק א' בד"ה אילן סרק דחד ענינא הוא עם הך דהכא ולכן חשש שלא לטעות לברך עליהם שהכל וכעשבי דדברא שאינם נזרעים:

הנה הרב הגה"ח ר"ז מלאדייא בש"ע שלו בא"ח סי' כ"ג בהג"ה ובסידור כתב וסימן לידע איזהו פרי העץ ואיזהו פה"א בעצים הנמוכים כמיני סנה וכי"ב כו' אבל מיני עצים רכים שהעלין והפירות יוצאין מהעיקר עצמו אינו נקרא אילן כלל לדברי הכל לענין ברכת

בפה"ע כו' ואף אם אינו כלה כלל בחורף אלא כל העיקר נשאר קיים כל החורף וחוזר ומתלחלח ומוציא אילן מפריו בשנה השניה מברכין עליהן בפה"א כגון מיני תותים שקורין במדינתנו מאלינעש וכו', וכן מבואר בספרו סדר ברכת הנהנין פ"ו אות ז' יעש"ב, והוא ידע וראה דרך גדילתן והכריע לברך עליהן בפה"א וכן בחי' ב"פ בע"ג ל"ח א' כתב על התי"א שהמראין לו לא ידעו טיב גידולו שהקנים גדלים בשנה אחת ובשניה נושאים פרי ואח"כ יבש לגמרי והפירות גדלים על הקנים שגדלו מן הקרקע בשנה השניה ואף העץ שלו ספוג ואין בו רק ממשות עשב, ובשו"ת אגודת אזוב המדברי חיו"ד סי' ל"ב בשם הרב מקויל נידון המאלינעס שבכל שנה מתקלקל ונפסד העץ ולשנה הבאה צומח מחדש ממש דרדב"ז ח"ג סי' תקל"א דפלוגתא דגאונים ורמב"ם אם יש לו דין ירק או אילן, וכתב דאינו דומה דבנידון הרדב"ז ההכרח לחדש הנטיעה או זריעת הגרעין בכל השלש שנים אבל כיון שא"צ לחדש הנטיעה נהי דלענין ברכה תליא בפלוגתא דלגאונים יש לו דין ירק ולרמב"ם דין אילן מ"מ איסור ערלה לא שייך בהו לאחר ג' שנים הראשונים כיון שמתקיימין זמן רב וא"צ לחדש נטיעתם:

ובפרט לענין ערלה בחו"ל דספיקו להקל וע' בתו' ברכות ל"ו ב' ד"ה והלכתא כו' ובט"ז סי' ד"ר ס"ק ט"ו הכריע מלשון זה לברך על קליפת פאמעראנצין שמרוקחין בדבש בפה"א, ובחדות יעקב לברכות ל"ו דחאו והעלה דעיקר כפסק המ"א וע' בישועות יעקב סי' ר"ב ס"ק ח' וע' במעשה נסים להגר"י מליסא בקו"א ובשו"ת כנף רננה א"ח סו"ס י"ט ובמנחת שמואל ובאהל יוסף בשו"ת. עמק הברכה סי' כ"ד ודחה ראיית הח"א לא"ר, ובשו"ת תפארת צבי חא"ח סי' י' אות ב' שיותר טוב לברך בפה"א, וע' בפמ"ג סי' ר"ג באש"א ס"ק ד' ומש"ש באילני סרק אין ערלה נוהג כו':

ובדין שריפת ערלה שהשמיטו הטומ"ח בסי' רצ"ד, כבר העיר הבית הלל שם ובאר יעקב א"ח סי' תמ"ב וכפ"ת סוכה ל"ה בד"ה אתרוג של ערלה שצידד מדריא"ז דערלת חו"ל אינו בשריפה וכקידושין ל"ט הכרז על פירותיהן שטעונין גניזה, ובלשון הזהב בשו"ת סי' ז' האריך ליישב מנהג העולם שמפקירין לבד ומה שלא הביאו הטוש"ע דערלה צריך שריפה כסי' רצ"ו ס"ג בכלאי הכרם:

סימן נה

ה' סיון בשנת ולאין אונים עצמה ירבה לפ"ק להרב ר' יהודה ליב מקעלים.

בדבר שאלתו בה' מיני דגן שהיו עם שאר מינים והן עומדים בפ"ע ואינם מעורבים אם אמרינן כל שיש בו כו', ובחי"א הלכות בומ"מ כלל נ"ד אות ט' הניח בנ"ע אם מברך גם על השאר מינים ומסיים ונ"ל שצריך לברך:

ואינני רואה שום ספק דכיון שדרכן להיות נאכל ביחד ובישלן יחד ועירבן כדי ליתן טעם בתערובות מהני לפטור בברכת מזונות את כל התבשיל ואפילו לא נימוח ולא ניתן לשיעורין ואין נפ"מ במה שעומד בפ"ע דכללא כיילו כל שיש בו מה' המינין דמברכין בומ"ז ואפילו רובו ממין אחר וכסי' ר"ח ס"ב יע"ש בט"ז ס"ק ג' וכמו בשאר דברים דאזלינן בתר הרוב וכמש"ש בס"ז ור"ס ר"ב וע' בסי' ד"ר סי"ב ובמ"א ס"ק כ"ה, וכן מבואר מלשון הרב מלאדייא בברכת הנהנין בפ"ג תערובות שני מינים שהשני אין נותנין כ"א לתקנו ולהכשירו הרי העיקר פוטר את הטפל בברכתו כו' מין דגן הואיל ונקרא מזון ולא חשיב עיקר לעולם שאפילו רוב התבשיל כו' והדגן דאינו אלא להטעימו ולהכשירו הוא נעשה עיקר ומברך עליו במ"מ כו', וא"כ פשוט שהוא כמו בכל עיקר פוטר את הטפל, וכדמות ראיה מהצריכותא ברכות ל"ז א' ואי אשמעינן כל שיש בו כו', ולא מוקי בפשיטות דתנן כל שהוא לדיוקי בכה"ג לברך על המין האחד, וכן מפורש בפמ"ג בפתיחה כוללת להלכות ברכות אות י"א כלל אמרו בברכת הנהנין דאזלינן בתר רובא כמבואר בר"ב ס"א בהג"ה שאם נתערב כו' ול"ד שאי אפשר להכיר אפילו כל אחד עומד בפ"ע נמי בתר רוב אזלינן שהוא העיקר כמש"ש הט"ז והר"ב ס"א מבואר בין טפילה מעורבת או בפ"ע וכן לשון הרמב"ם כו' יע"ש בהתנאי השני בחמשת מיני דגן לא שנא עיקר וטפל אדרבא הם העיקר אף שהם המעט כל שאין לדבק כמבואר בר"ח ס"ב ומברך עליהן במ"מ ונפטר התערובות הרוב וניתן להם החשיבות כאלו הם הרוב וכו' ואם צריך שיהא נרגש טעם חמשת המינים לכאורה במחלוקת שנויה בט"ז ר"ח ג' ומ"א ר"ד אות כ"ה יע"ש בפריי עכ"ל, גם במעשה נסים מהחו"ד בדיני ברכת הנהנין בדברים המטוגנין אות י"ח (כפי שהוא לפני משנת תקס"ח בדפוס זאלקווא מבואר בפשיטות בזה"ל) אם אוכל שני מאכלים שהם מעורבים בקערה אחת אם עיקר כונתו על אחד מברך עליו ופוטר השני אפילו הוא המעט, ובסתם מה שהוא הרוב הוא העיקר ולא השני שהעיקר פוטר טפל אבל אם יש בתערובות אפילו מעט מה' מינים שעירב בתוכו כדי לאכול מברך במ"מ ופוטר השני עכ"ל, העתקתיו אם שהוא פשוט מחמת שהחי"א נסתפק ודעתו נוטה להיפך, וע' בעמק ברכה על ברכות בסוגיא דכל שיש בו מה' המינין בד"ה הנה יש לחקור כו' בהא דאין בטלין מחמת חשיבות או מטעם עיקר וטפל, ובסוגיא דתאנים וענבים

בד"ה הנה יש כו' ובשו"ת דברי נחמיה חא"ח סי' י"ג בדין קטניות ופירות שנתמעך ע"י בישול ונשתנה מש"ש בדמהרי"ק ותה"ד שהובא בב"י סי' ד"ר בנימוח לגמרי:

[**ואחר** כמה שנים בא לידי קצור שו"ע מהר"ש גאנץ פריד וראיתי בסי' מ"ח אות י' שנמשך אחר החי"א דאפילו הוא הרוב כיון שכ"א מובדל בפ"ע צריך לברך שתי ברכות שמברך תחלה על קצת פירורי עיסה בומ"מ ואוכלין כו' וע"ש בהערה שרצה להחזיק דבריו ושאין סתירה מהפמ"ג דשם מיירי שנדבקו יחד ונעשה גוש אחד וכטבו"י פ"ב מהלכות מע"ק בקטניות בזמן שהן פרודין אינן חיבור לענין נגיעת טבו"י באחד מהן, וטרח ג"כ לדייק מהלשון כל שיש בו כו' דמשמע מעורב ומדובק, וכן להלן סי' נ"ד אות ה' שני מינים שנתבשלו יחד אם כל מין מובדל לעצמו מברך על כל מין בפ"ע ברכה הראויה לו אבל אם נתמעכו ונדבקו מה שהוא הרוב זהו העיקר לברך עליו והשני נפטר אך אם הוא אחד מחמשת מיני דגן אע"פ שהוא המיעוט הוא העיקר עכ"ל, ומלבד שהוא נגד פשטות הפמ"ג בפתיחה שכתב מפורש שאפילו כל אחד עומד בפ"ע אזלינן בתר רובא, וגם נגד דעת כל הפוסקים דבשאר מינים אזלינן בתר רובא אפילו לא נתדבקו וכמ"ש בסי' ר"ח ט"ז ע"ש במ"א ס"ק י' ובפמ"ג ובש"ע הרב מלאדייא ר"ס רב"י, ובפמ"ג סי' ר"ח ס"ק ז' במש"ז בגרעינים שלמים אזלי החשיבות דה' מיני דגן ותו אזלינן בתר הרוב, והרי בשלימים לא שייך שיתדבקו כיון שהם בקליפתן וגם דנתמעך יפה אף בקליפתן בומ"מ וכמ"ש בעצמו באש"א ס"ק ב']:

סימן נו

ומה ששאל לענין ברכה אחרונה על שתיית קאווא וטייא אי שייך בזה בטלה דעתו כשמניח עד שיצטנן מעט, ואם יש לדון להחושש לברך על שתייתו של קאווא בפה"א כיון שאינו נאכל כמו שהוא חי אלא קלין אותו והוא ראוי לאכילה וכשדכין אותו מבשלו במים:

בהק"ט ח"א סי' ט' העיר בזה דמה"ט היה ראוי לברך עליו בפה"א אלא דעמא דבר לברך שהכל, ובבית מאיר א"ח סי' ר"ה ס"ב האריך כיון שבעצמן אין ראוי לכלום ואין דומין לשבת דמ"מ ראוי לאכילה אלא שאין דרכו ואינו ראוי אלא להוציא טעמו ע"י שליקה די"ל דאף טעמו אינו אלא זיעה ולכ"ע דינו בשהכל:

ולענין ברכה אחרונה ע"ש בהק"ט ובהמני"ח שלמעשה יש לפסוק כהשיורי כנה"ג שהסכים לברך וכן עמא דבר ובפרט להי"א דשיעור שתיה כשיעור אכילה ולתר"י מברכין בסוף אף שאין שם שיעור, ובח"ב סי' שי"ג בנסתפק אם אכל כזית בכדי אכילת

פרס דמברך בנ"ר דבמידי דרבנן ס"ס כהאי אינו בכלל ספק ברכות להקל כו' ועוד דברכה שא"צ דרבנן, ובה"ט סי' ר"י ס"ק א' שביד אהרן פוסק דלא יברך, ובמל"מ פ"ב מברכות הי"ב מה שאומרים שעל שתיית הקאוי מברכין לאחריו ומצטרף אף שיש יותר מכשיעור מתחלת שתייה ראשונה ודחה זה מרמב"ם סופ"ח משאר אה"ט דגבי יניקה שדרך שתייתו בכך ואפ"ה אם יש מתחלה ועד סוף יותר מאכילת פרס אינו מצטרף, וקדמהו בתויו"כ יומא פ' שהאריך בזה, ובשו"מ רביעאה ח"ג סי' ו' בד"ה והנה בהא דכריתות י"ג מאי לאו שלא לרצון כו' והאריך לפלפל בזה לענין ס"ס, ובברכי יוסף א"ח סי' ד"ר אות ו' במ"ש היד אהרן שראה לאנשי מעשה שמניחין הקאוי שתצטנן ושראה בגליון בכת"י הבתי כהונה שאין דרך שתייתו בכך והנאתו ותיקונו ובטלה דעתו כההוא דכותח אי שריף לה בטלה דעתו, ובזכור לאברהם ח"א א"ח אות א' בדף א' סוע"א ובק"א לח"ב בדף קנ"ז דחה זה והאריך הרבה, ועכ"פ גם להברכ"י לא שייך במדינתנו כן שאין נוהגין לשתות כולו כשהוא בחמימות רב כ"כ שלא יהיה עשוי לשתות בסוף שתייתו בלא הפסק כשיעור ומחוייב לברך כששוהה קצת בשתייתו כשאינו רותח כ"כ בסוף השתייה וכן נתפשט המנהג בשתיה חמה מאד ולהשהותו עד שיצטנן קצת בשתייתו לבסוף, ובלאו הכי דחה בשע"ת סי' ד"ר ס"ק ה' דמה בטלה דעתו שייך לענין ברכה אחרונה דאפילו שותה מים לצמאו מברך לאחריו בנ"ר, ובסדר ברכת הנהנין מהרב מלאדייא פ"ח אות ו' וי"א שצירוף השתיית רביעית שיעורו באכילת פרס כמו צירוף אכילות וכן עיקר לפיכך יש לברך ברכה אחרונה על קאווא וטייא חמין אע"פ ששותהו מעט אם לא שהה יותר מאכילת פרס, וע' בעקרי דינים חא"ח סי' י' אות נ"ח, ובראש יוסף ברכות ל"ט בד"ה גם הא דברכה אחרונה בעי שיעור כו' שדחה ג"כ ראיית המל"מ דאפשר דבברכה הלכו אחר יתובי דעתא ושאני טומאה כו', וע' במ"א סי' פ"א פ"ק ב' ובפמ"ג באש"א אם לומר דשיעור פרס לפי המאכל כו' וע' בט"ז ר"ס ר"י וע' בספרי זכ"י לפסחים כח"ב משש"ב:

סימן נז

ומה שנסתפק אם באו ששה ב"א להתפלל תפלת המנחה לאחר קריאת התורה:
פשוט דלא דמי לפורס על שמע שמברך בשביל אחד שלא שמע קדיש וברכו כר"ס ס"ט ובמ"א וע"ש בעט"ז ובסי' נ"ה וע' בחי"א כלל ל"א דצ"ע אם כולן שמעו קריאת התורה ויש איזה ב"א שלא שמעו דלא דמי לפריסת שמע דכל יחיד מחוייב אותה ברכה אבל הכא החיוב רק שישמע קריאת התורה והתקנה שיברך משום כבוד הצבור י"ל דלא

תקנו בשביל היחיד, ובשבות יעקב ח"ג סי' ג' במ"ש המ"א ס"ק ד' וה"ה שמתפללין כל התפלה בשביל א' שלא התפלל ואף דמסיק דאם אין ו' שלא התפללו לא יתפלל הש"ץ בלחש וכ"כ בכה"ג בשם רדב"ז ח"א סי' רמ"א, אבל למעיין במסקנת דבריו דכל שיש איזה אנשים שלא יצאו ידי תפלה מותר לחזור ולהתפלל אבל היכא דכבר יצאו כולם נמצא ברכה לבטלה, וע"ש בעובדא דידיה לענין תפלת ערבית שאין הש"ץ מתפלל בקול רם ויש לצרף דהרמב"ם פ"י מתפלה בספק התפלל ונזכר באמצע תפלה אינו פוסק וע' במ"א סי' ק"ז ס"ק ג':

ועכ"פ בנידון דידן אף שהחיוב על כל אחד לקרות בתורה מתקנת עזרא והחיוב לברך משום כבוד הצבור והרי כבר יצאו בברכת התורה שבבוקר כמ"א סי' קל"ט ס"ק ה', ובסי' קמ"ג ס"ק ח' דבמנחה אין חובה כ"כ דאינו אלא משום יושבי קרנות, ובתשובת רמ"ע סי' נ"ט בהא דיומא ע' דלמא מייתי ספרא אחרינא דאיכא משום ברכה שא"צ כו' וקמייתא עצמה א"צ שכבר בירך על התורה שחרית כו', וע' במ"א סי' רט"ו ס"ק ו', ובר"נ מגילה כ"ג גבי אין פורסין על שמע דהחובה על כל יחיד ולכן המצוה לחזור אחר עשרה דאין אומרים דבר שבקדושה בפחות מעשרה וגבי אין קורין בתורה דתקנתא דרבנן היא ולא תקנו אלא בצבור, ובט"ז סי' קל"ה ס"ק ב' דחה דריב"א דמה מועיל מועד של החתן דהא הטעם דאין מוסיפין משום ביטול מלאכת העם ולהם אין מועד וע"ש במ"א ס"ק ג':

[**שוב** נדפס שו"ת יד מאיר וראיתי בסי' ג' שהעלה כן שאין לקרות רק היכי שהרוב לא שמעו קריאת התורה דהמיעוט טפלין להם, אבל כשיש מיעוט שלא שמעו יכולין שלא לענות וכדי שלא לבטל ממלאכתם וביאר בזה הא דסופרים פ"י ה"ז יעש"ב ובשו"ת בנין שלמה בהלכות תענית סי' ל"ה]:

סימן נח

ובדבר שאלתו על הברכה באוגערקס חיים בלתי כבושים:

במ"א סי' ר"ה ס"ק ג' דכשהן טובים חיין אע"פ שהן יותר טובים כשהן מבושלים מברך בפה"א וכ"מ בסי' ריב"ב סי"ב, וע"ש בחמד משה שהמחבר לא כיון לזה מדלא ביאר כאן במקור הדין ורק כתב ע"פ התוס' ברכות ל"ח ב' ד"ה משכחת ובראש"ש דאף שראויין לאכול כמו שהוא חי מברך שהכל הואיל דמבושלים משובחים יותר וחשיב אין דרכן לאכול חיים ועיקר זריעתן לאכלם מבושלים וע"כ דגם התר"י בכה"ג דאלו בראוי לאכילה אינו מברך כלל עכ"ד, וע' בברכות ל"ו א', ובעטרת זקנים סי' ר"ב סי"ב ס"ק ה' בשם הטור דפירות שהן טובים יותר מבושלים דדרך בני אדם לאכול ג"כ חיין דמברך בפה"ע

בין חיין בין מבושלין, אבל אין זה מוכרח דהטור כתב רק דערמונים שלנו ראויין חיים ומבושלין, ובעטרת ראש לברכות האריך בדברי התוס' ומסיק לדינא דירקות שנאכלין חיים ומבושלים אלא דאשתני ע"י בישול לעלויא דומיא דפת מברכין בפה"א בין חיין בין מבושלין כו', אבל מהש"ע בסי' ר"ה משמע כפי' התוס' דדוקא אותן פירות שטובין חיין כמו מבושלין מברך בפה"א אבל אותן שהם יותר טובים מבושלים אף שנאכלין ג"כ חיים אין מברכין על חיין בפה"א אלא שהכל כו':

ואולם במנחת שמואל בהלכה ברורה לברכות ל"ט בד"ה הני גרגידי דלפתא כו' דבאוגערקעס וכיוצא שראויין חיין כמו כבושין אלא שעיקר הכבישה להתקיים זמן מרובה אף שיהיה משביח יותר דעתו לברך בין חיין ובין כבושים ומלוחים בפה"א יע"ש באורך, וכהאי גוונא בירושלמי סופ"ב דתרומות והובא בר"ש דיין שאינו מבושל יפה לשתיה אלא דלכהן במבושל שמשביחו דמתקיים לו, משא"כ בעלים צריכין לתרום מן היפה ולא חיישינן במתקיים, והכי נמי לענין ברכה לא חשיב צד מעליותא מה שמתקיים ע"י הבישול, ובישועות יעקב, סי' ר"ב ס"ק ג' תמה על התויו"ט ר"פ י"א דתרומות דהרי ר' יוחנן הוא דאמר מחלפא שיטתיה דר' יהודה וא"ר אלעזר לא מחלפא ואיך העתיק דר"א שאין הלכה כמותו לגבי ר' יוחנן רבו ושוב הרגיש מדהרמב"ם ה"ה מתרומות הלכה י"א ובפי"א דפוסק כשיטת ר"א וע"כ דר' יוחנן לא אמר כן אלא דרך קושיא ומשני ר"א דאין כאן קושיא דיש חילוק בין כשהוא ביד כהן יע"ש, ולא זכר מדהר"ש שנראה שמפרש כן בפשיטות וכן סוגיית הירושלמי בכל מקום כמו בביצה פ"ק הלכה א' רב חסדא בעי מחלפא שיטתיה דרב כו' ושם הלכה ד' מחלפה שיטהון דרבנן וכן בכ"מ, וע' בשו"ת משכנות יעקב חא"ח סי' ק"ט בתשובתו השניה להבית אפרים בדף מ"ו ע"ב בהא דאין הלכה כר"א לגבי ר' יוחנן שהיה תלמיד גמור ולא תלמיד חבר כמו שדחה הב"א יעש"ב:

ובברכת ראש לברכות ל"ח ע"ב בתוס' ד"ה משכחת שכל שהוא טוב מבושל כמו חי וחי כמו מבושל כו' ולכן מברכין על היין בפה"ג שטוב אחר הבישול כמו קודם [ולא כמו שהעתיק בשמם דתלוי במה שטוב יותר לאכילה ולכן כתב שסותרים דבריהם דביין טוב אחר הבישול כמקודם], וע"ש שהעלה שדעתם שמה שדרך בני אדם לאוכלן הוא עיקר שם הפרי ולכן בירקות שנזרעים ע"ד לבשל או לכבוש כאוגירקעס וכרוב ולפת וכי"ב מברכין כחי אבל פירות שעיקרן לחיין עשויין מברך בפה"ע אף שמבושל טוב יותר, וע"ש שהעיר ג"כ מתרומות פרק ה' (וצ"ל פ"ב משנה ו') דיין חי טוב יותר לשתיה ממבושל, וכבר הרגישו האחרונים בזה וכמו שהזכרתי למעלה וגם י"ל דאפשר דאף דאין הכל רגילין לשתות מבושל כשהוא חזק אבל מ"מ היין משובח למי ששותה אותו

קודם הבישול, ובשו"ת מהרי"ל סי' רי"א אם לברך זמן שני על יין חדש כו' כיון שהוא טעם אחר וברכה אחרת הוה תרי שמחות כו' ולא דמי לשלקות דאינו טוב חי כמבושל ואין זה עיקר הנאתו וכו':

סימן נט

להרב דפאנוויעז ר' אלי' דוד ראבינאוויץ.

בדבר שאלתו באילני דמלבלבי שדעתו מה שאמר ביומי דניסן על תקופת ניסן. הנה בבה"ט סי' רכ"ו ס"ק א' במוסגר וה"ה רואה פורחת בחדש אדר, וזה הוספת המגיה בדפוס אוסטרא וכנרשם בפתח השער שהעמיד ציונים עליהם, אבל מבואר כן במחצית השקל דאורחא דמלתא נקט שאז דרך ארצות החמות ללבלב האילנות וה"ה בחודש אחר כל שרואה הלבלוב פעם ראשון מברך, וכן העלה בשו"ת השיב משה סי' ח' דאף אם לא הוציא פרח בזמן ניסן אלא בזמן מאוחר מברך, ולפ"ז י"ל דלמ"ד זיו הוא חודש ניסן היינו שבארצות החמות הלבלוב בחודש ניסן, ולשון המחבר שמוציאין פרח והוא תרגום מלבלב כמו בתהלים צ"ב כתמר יפרח היך דיקלא מלבלב, ובמדבר י"ז ויוצא פרח ואפיק לבלבין ובפרש"י ציץ כשהפרח נופל, ובמאורי אור בחלק באר שבע לברכות מ"ג ב' אילני דמלבלבי פשוטו כעלין ולולבין דנזיר ל"ה פרש"י חוטין רבים וכלולבי דקלים בפי' התרגום סו"פ אמור, אכן הטור כתב הוצאת פרח וכן בפרש"י אצל הרי"ף ומסתברא הכי דבזאת עיקר היכר בין אילני מאכל לסרק, ונקט הכא ביומי ניסן אורחא דמלתא ברוב מדינות ואף דהוא לישנא יתירא ולמעוטי אילן דופרא שמפריח פעמיים אינו מברך בשנית רק מן הסתם קמא דמטי בניסן משא"כ עלין ולולבין אינו פעמיים ואף דקיי"ל שהחיינו פעמיים התם דגמר פריו עכ"פ בריה חדשה אבל הוצאת פרח בברכת הנאת אילן דעיקרו ארעא והארץ אינה מתעברת רק פ"א בחורף ויולדת בקיץ ובדופרא נוסף כח בעיבורו ונחשב חדא עכ"ל, וכן לשון המרדכי בפרק כיצד וחזי אילני דמלבלבי בפעם ראשונה בשנה בשעה שמוציא פרח, ובברכי יוסף ששמע שברכה זו ע"ד האמת שייכא דוקא לימי ניסן, [וע' בשדי חמד באסיפת דינים מערכת ברכות סי' ב' אות א' שהאריך בזה], ובמגיד תעלומה לברכות בדפי הס' צ"ד ע"ב במרדכי וכתב רבינו יוסף דה"ה אם לא ראה עד כי גדלו הפירות שצריך לברך כך עכ"ל, ולפי דרכי המקובלים אין לברך רק ביומי ניסן, ונ"ל דגם לפי דרכיהם ניסן דתקופת חמה ואח"כ יש להחמיר שלא לברך בשם ומלכות דלישנא דגמ' דייקי כדבריהם עכ"ל:

מכאן והלאה יבא סידור התשובות בענינים הנוגעים לח"א מא"ח בפלפולים וקושיות ודברי בקורת הבלתי נוגעים להלכה למעשה:

סימן ס

מה שהשבתי להרב ר' יצחק זאב הלוי דינער בקעלין מה שבא בסוף השאלה הנזכרת למעלה סי' כ"א:

ומה שהעיר כ"ת על דברי רש"א ר"ה ל"ג א' בד"ה הא ר"י שהביאו מתמורה דאת ה' אלהיך תירא מיירי בהזכיר ש"ש לבטלה, דלאו מהאי קרא דיליף אלא מקרא דליראה את השם והאי קרא דאת ה' אלהיך תירא דרשינן לרבות ת"ח, והביא מ"ש ררר"ב ליפשיץ בתפארת ישראל פ"ח דברכות משנה א' אות כ"ו שהקשה על הרש"א ועל הרמב"ם סוף הלכות שבועות הלכה י"א דאיסור הזכרת ש"ש לבטלה מקרא דליראה את ה', והרי אדרבא עיקר קרא דדריש בתמורה לאזהרת עשה והילפותא דליראה את השם נדחה בגמ', והעיר כ"ת שנראה שהיה לפני הרמב"ם ורש"א כמו שהוא לפנינו בפרש"י תמורה ד' א' בד"ה אלמה שגורס והכתיב אם לא תשמור:

ולפי דבריו דהאזהרה אם לא תשמור לעשות ועדיין מנין דקאי האזהרה לשמור על ש"ש לבטלה, וגם בפרש"י אינו מכוון הלשון והכא הזהיר והתם ענש שהיה לומר והכא ענש שהרי בחד קרא כתיבי, וגם דעל מה קאי והכא הזהיר והיה לו לכתוב תיכף מ"ש אח"כ ואזהרה כתיב אם לא תשמור והוא כפילת ואריכת לשון שלא לצורך, והפשוט כמו שהגיה הצ"ק לבטלה הס"ד ואח"כ מ"ה ואותו תעבוד והכא הזהיר כו' ואזהרה כתיב אם לא תשמור, ועפ"ז הגירסא מכוונת כמו שהיא לפנינו במקרא דאת ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד:

גם מה שהעלה מעלתו בישוב קושית רש"א דהא הדרש לרבות ת"ח רק ממלת את דודאי לא מרבה אלא מה שנכלל בפסוק ואי נימא דאת ה' אלהיך תירא על ש"ש לבטלה אטו נימא דבא ללמד איסור אזכרת שם ת"ח לבטלה:

ואם כי דבריו ישרים דבכל מקום מרבה מה דדמי ליה, ובזה מסולקת קושית רש"א בפסחים כ"ב למה לא פירש שמעון העמסוני גם בקרא דואהבת את ה' המוקדם בתורה, וע' בשו"ת מהרי"ל סי' א' והרבה דברים נאמרו בזה בכמה מפרשים לאין מספר, ולפי הנ"ל י"ל קושיתו בפשטות דגבי יראה לא שייך לרבות ת"ח דהוא סובר דקאי הקרא על אזכרת ש"ש לבטלה, והכי נמי הקרא דליראה את השם להס"ד אלא דנקט את ה' תירא המוקדם, ולר"ע דדריש לרבות ת"ח וע"כ דחולק בזה הדרש על אזכרת ש"ש לבטלה

ואף אי נימא דדריש הקרא דליראה את השם דאתיא לאזכרת ש"ש לבטלה מ"מ מקרא המוקדם דאת, ה' אלהיך תירא שפיר י"ל לרבות ת"ח, [ועפ"ד הח"א מה דלא דריש ואהבת לרבות ת"ח שאין לדמות דבר לאהבת ה', ומזה נראה שאין נאות לומר הביטוי הנהוג בפי העולם כמו שהשי"ת אהוב לך, וכן אין נכון מה שנוהגין בהביטוי למען השם ועפ"ד התולדות אדם מהר"ז מוואלאזין שהוכיח לאחד שאמר רצוני היה לנסוע והשם אמר אלי לא תעבור, שאם היות המכוון שמפני איזה סיבה מהשי"ת נמנע מזה, והרי ברמב"ם הלכות ע"ג אחד המתנבא מה שלא שמע כו' הרי זה נביא השקר ובהגמ"י כתב רא"מ הלכך יזהר אדם שלא יאמר הקב"ה אמר לי כך שהוא בכלל נביא המתנבא בעצמו בשם ה']:

ואולם מ"מ נ"ל בפשוטו דדוקא גבי הדרש דאת ה' אלהיך תירא או ליראה את השם ע"כ מיירי שתהא היראה מהשם בעצמו שלא להזכירו לבטלה באחד משמות המיוחדים אבל הריבוי דאת לת"ח אינו מדבר רק על הנפל לשם ולא שתהיה היראה מפני שמו ורק שתהיה היראה מפני הת"ח לבד במה שנקרא מורא בלשון חכמים כקידושין ל"א ב' לגבי מורא אב לא עומד ויושב במקומו ולא סותר את דבריו ומסייעו וע' בתוס' יבמות ו' ע"ב ד"ה יכול, ובירו' ברכות פרק ט' דריש אותו ואת תורתו, והיינו שהיראה מפני הת"ח תהיה מצד תורתו דמוקרית ליה:

ובלאו הכי הדרש לרבות ת"ח איננו מוסכם דלמ"ד דדרשינן לפני פניו ויראת גם אזקן ויראת ממנו, ולמאי דקיי"ל כר' יוסי הגלילי דאפילו יניק וחכים ולא צריך קרא לרבות ת"ח, וכן לענין עמידה דהוה בכלל עשה דכבוד תורה דאת ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח, ובס' המצות לרמב"ם שרש שני השיג על הבה"ג שמנה יראת ת"ח למ"ע שהביאו לזה הדרש לרבות ת"ח שחשב שכל מה שיגיע מי"ג מדות הוא מן הכלל הנזכר יע"ש וברמב"ן, ולא העירו מהסוגיא דשבועות ל' ע"ב דדחי להעשה דועמדו, ואולי כסמ"ע סי' י"ז ס"ק ה' דועמדו הוה סמך בעלמא, ובעיקר תמיהתו על רש"א דסוף רה"ש כבר הרגיש כן בהגהות הרצה"ח שם והניח בצע"ג, וגם בתשובה מאהבה ח"ג תשובה ת"ח ביו"ד סי' של"ד סל"ז הניח ג"כ דבריו בצ"ע מסוגיא דתמורה, גם בברכי יוסף חח"מ סי' ל"ד אות י"ז בד"ה וחזיתיה כו' שהרגיש ג"כ בזה וכתב שסובר דבר עצמו בח"א פ"ק דנדרים ז' ע"ב, וע"ש בר"נ ד"ה השומע כו' ובריש תמורה מפיק אזהרה למזכיר ש"ש לבטלה מדכתיב את ה' אלהיך תירא] וכתב דיש לפרש דסמיך אסיפא דקרא ובשמו תשבע ר"ל במקום חיוב שבועה אבל בלאו הכי תירא את ה' מלהזכירו בשמו, ובחת"ס חלק ששי בלקוטים סו"ס ח' בד"ה מה שהוקשה לו אדברי רש"א בד"ה ל"ג כו' שהביא כן בשם

האחרונים שהרגישו בזה וטרח בישוב דבריו, ובסנהדרין נ"ו ע"א אימא פירושי שמיה כו' ואזהרתיה מהכא את ה' אלהיך תירא וע"ש בפרי יהושע והא דדריש לרבות ת"ח היינו מאת וכן בתמורה ד' האי קרא הוה אזהרה למוציא ש"ש לבטלה ודלא כרש"א בד"ה ל"ג עכ"ל, ונמהר להחליט שלא כדבריו מה שכבר קדמוהו כולם בתמיה זו על הרש"א, וטרחו ליישב דבריו ושגם דעת הרמב"ם כן וכנ"ל, ובשו"ת בנין שלמה חא"ח סי' כ' דף ס' ע"ב בדהרמב"ם בהזכרת ש"ש לבטלה שהרי הכתוב מצוה ליראה את השם הנכבד דא"כ יהיה חייב מלקות דהא כתיב בתריה והפלא ה' את מכותיך ובתמורה דהך קרא על מקלל חבירו בשם אבל איסור הזכרת ש"ש לבטלה יליף מקרא דאת ה' אלהיך תירא וכמו שהעיר בח"א נדרים על הרמב"ם, והגיה בדהרמב"ם שהכתוב מצוה את ה' אלהיך תירא וכונתו להש"ס דתמורה ד' ותמה ג"כ דאיך אפשר דברכה שא"צ יהיה חמור מהמזכיר ש"ש לבטלה, וכבר האריכו בזה האחרונים וכנ"ל, [וע' בשדי חמד בכללים מערכת ב' אות קט"ו]:

ובעיקר קושיתו על הרמב"ם סוף הלכות שבועות דאיסור אזכרת ש"ש לבטלה מקרא דליראה את השם, ואף שאין זה שאלה וכדרך הרמב"ם להזכיר הדרש היותר פשוט דמפורש טפי בלשון הכתוב וכמו שהארכתי בספרי זכ"י לשבת קי"ח ב', ובזה מיושב גם לשון הרמב"ם, פי"א הלכה ג' משבועות ומותר לאדם להשבע על דבר מצוה לזרז עצמו שנאמר נשבעתי ואקיימה, ואף דהש"ס מייתי ובשמו תשבע להאי דרב דנשבעין לקיים המצוה כו' וי"ל דרב ניחא ליה למינקט הך קרא דמפורש דמצוה נמי איכא וע"כ דגם קרא דבשמו תשבע יתפרש הכי לרב, ובסוטה ג' א' בפלוגתא דר' ישמעאל ור"ע בקראי דרשות או חובה, אבל הרמב"ם דנקט לשון מותר הוה ליה טפי לאתויי מקרא דאורייתא וע"כ דניחא ליה טפי למינקט קרא דמפורש ומסתבר לאוקמי על שבועת אמת ולא על דבר מצוה שמושבע ועומד ואין השבועה חלה על שבועה והוה כמוציא ש"ש לבטלה, וע"כ דמוכח זה מקרא דדוד דמפרש לקרא ובשמו תשבע גם בדבר מצוה ואף דמושבע ועומד:

וביתר השגות כ"ת במ"ש בתפארת ישראל אחר דמצינו לאו דלא תשא בברכה שא"צ כש"כ בהזכרת ש"ש לבטלה ובזה מתרץ דהרמב"ם דאיסור הזכרת ש"ש לבטלה מקרא דליראה את השם דזהו להס"ד דתמורה דסובר דהאי דתמורה נדחה מההיא דברכות ל"ג דא"כ ק"ו מזכיר ש"ש לבטלה וכיון דאית ביה אזהרת לאו דלא תשא איכא לאוקמי קרא דליראה את השם באיסור ברכה לבטלה, ותמה דבהדיא בדהרמב"ם בהלכות שבועות שם דברכה שא"צ חמיר מהזכרה לבטלה וכ"כ בשו"ת רע"א סי' כ"ה ויעיין עוד בארחות

חיים ברמזי או"ח בדף ח' ע"ב באבו"ת במ"ש בדהרמב"ם ויו"ד סי' של"ד דהא בנדרים ז' ב' ותמורה ג' ב' לא נזכר רק ש"ש לבטלה אבל לא ברכה שא"צ וכ"כ בהג"א ר"ה פרק יו"ט אות ז' בשם מהרי"ח דברכה שא"צ מדרבנן יעש"ב, וע' בשו"ת עולת שמואל סו"ס כ' מה שהעיר על המ"א סי' רט"ו ס"ק ו' ובנוב"י קמא חא"ח סי' ו' ובסוף הסי' יע"ש בהגהות ברוך טעם ובכסא דהרסנא סי' ד"ר בד"ה ואמת הדבר ותשובת יהודה יעלה סי' ט' ומנחה בלולה בהלכות תפילין דף נ"ב ע"ב בד"ה והנה מדהרא"ש ובדף נ"ד ע"ב בד"ה והנה הרמב"ם כו', ומה שהתפלא כיון דלא תשא הוא הלאו נוכל לאוקמי קרא דליראה למלקות, והא אי לא תשא קאי על ש"ש לבטלה לא צריך קרא לעונש מלקות דממילא ידעינן מלא תשא, ע' בנשמת אדם כלל ה' סי' א' בדהרמב"ם משש"ב וכבר נתבאר בהאמור למעלה וע' בהעמק שאלה על השאלתות פרשה יתרו סי' נ"ג אות ב' שהאריך, ובשו"ת דברי יעקב סו"ס ע"ט בדף ע' ע"ב בד"ה ואומר אני כו' דלרמב"ם דברכה שאינה צריכה עובר על לא תשא מדאורייתא והרי בברכות ט"ו דכל הברכות רבנן תיקנו, וליתא דאין כאן עקירת איסור דאורייתא כיון שראו צורך ברכת תיקון המצות יעש"ב, וכה"ג דמברכין על כזית וכביצה דרבנן כברכות כ' ע"ב כיון דהרשות בידם לתקן ברכה, והכ"נ לגבי נשים שדעת המחבר כרמב"ם וכסי' תקפ"ט ס"ו לגבי שופר ואין מברכות והיינו רק מצד שאין עליהן חיוב ומ"מ כתב הרב שעכשיו נוהגות לברך כיון שיכולות לחייב עצמן וע"ל סי' י"ד במ"א ס"ק ה' וע"ש בס"ק ח' בנטל טלית של חבירו שלא מדעתו דאף דשאולה פטור מציצית מ"מ רשאי לברך כמו הנשים בכל מ"ע שהז"ג, וע' בתוס' חולין ק"י ע"ב בד"ה טלית שאולה ושו"ת מוהרי"מ מבריסק ר"ס ע"ה ובחת"ס חא"ח סי' ב' ושו"ת רמ"ץ חיו"ד סי' א' וב' ושו"ת תפארת יוסף חיו"ד סי' ל"א ואכמ"ל להמשך מענין לענין.

ומה שהעיר עוד כ"ת בפי' הרא"ה לברכות ד"א בדפי הס' מ"ב ע"ב בספק אמר אמת ויציב חוזר ואומר והיינו בספק לו ג"כ אי אמר פרשת ויאמר דהוה ספיקא דאורייתא משום הזכרת יצ"מ וכ"ת הא איכא ספיקא דאורייתא משום לא תשא ופי' הרא"ש בהר' משלם דאיסור ברכה שא"צ מדרבנן ואסמכתא בעלמא דאסמכוה אקרא, ובהערות המו"ל בפקודת הלוים אות כ"ה דאף דגם בספק בהמ"ז חוזר ומברך מ"מ כיון דאפשר להזכיר יצ"מ בפרשת ויאמר בלתי ספק ברכה לבטלה למה לא יעשה כן, ותמה כבודו דאינו דומה לזה דבהמ"ז הברכות עצמן דאורייתא משא"כ כאן דהברכות דרבנן:

הנה אי נימא דבלא הזכיר יצ"מ הוה ברכת אמת ויציב דאורייתא להזכיר יצ"מ כתקון חכמים בברכות וממילא דומה ג"כ לבהמ"ז שהן בעצמן דאורייתא דהא מ"מ מחוייב

לומר אמת ויציב משום ספק הזכרת יצ"מ, ובפרט דבאתחזק חיובא לכ"ע מה"ת לחומרא וממילא חותם ג"כ אמת ויציב בברכה וכמו שהכריע רבינו יונה דכיון שהוא מסופק בדבר של תורה אם אומר מחוייב עכשיו לומר כתקונו ואומר אותה הברכה כאלו לא קרא כלל, וכדמוכח משבת כ"ג דבספק של תורה מברכין וכמו שרמז לזה ג"כ בהערות אות כ"ג, וכמו שמזכיר ג"כ שם ומלכות במטבע של אמת ויציב קודם החתימה ואף שכבר הזכיר יצ"מ מתחלת המטבע מאמת ויציב, ורק משום דאפשר לומר פרשת ויאמר ולהזכיר יצ"מ בלי ספק ברכה לבטלה דאז הוה ברכת אמת ויציב דרבנן ולזה מתרץ דבכה"ג חשש ברכה שא"צ ג"כ מדרבנן ולכן דחי ספק קיום אמירת ברכת אמת ויציב לספק ברכה שאינה צריכה וכיון דעכשיו הוה הל"ת בכל גווני מדרבנן לא הפקיעו מעליו החיוב מאמת ויציב, משא"כ בספק קרא ק"ש למ"ד דהוה מדרבנן כיון שלא חל כלל החיוב בדרבנן מספק לא חייבוהו לקרות אף אי נימא דדחי לל"ת דרבנן, וע'. במ"א סי' תמ"ו ס"ק ב', ובפ"י סוה"ד ספק אמר אמת ויציב דאף להשאלתות שהביא הרא"ש דכל הברכות דרבנן אי מספקא ליה א"צ לחזור ולאמרן כיון דספד"ר לקולא מ"מ ליכא חשש ברכה לבטלה כשאומרה מספק, וכיון שהתחיל יצ"מ גומרה כדינה כו' יעש"ב, ובעיקר דברי הרא"ה העיר גם הר"נ רה"ש דף רט"ז סע"א דע"כ דברכה שא"צ מדרבנן דהרי בספק אמר אמת ויציב חוזר ואומרו והרי ספק דאורייתא לחומרא, ובתפארת ישראל הנ"ל דחה משום דעשה דאמירה דוחה ל"ת דהזכרה ובהגהת בנו דהיינו דספק דאורייתא לחומרא וידחה הספק עשה לספק ל"ת ושמהר"נ מוכח דבספק עשה ול"ת לא אמרינן דספק עשה דוחה לספק ל"ת דאדרבא שב וא"ת עדיף, וכבר הארכתי בספרי זכ"י בתשובה לסוכה ט' ע"א בספק עשה אי דוחה לספק ל"ת, ובעירובין ק' ע"א לגבי מתן אחת שנתערב במתן ארבע דספק עשה דוחה לספק ל"ת והארכתי בתשובה מכמה מקומות בש"ס כה"ג אלא דכאן א"צ לזה וכמ"ש בהערות לרא"ה דאפשר לתקוני בלא דחיית הל"ת וכו', ובחומת ירושלים סו"ס קל"ב העיר על התו' ר"ה ל"ג שכתבו ראיה מספק אמר אמת ויציב דלכאורה אין ראיה מספק לודאי פטור ובראש"ש דתפס מספק קרא ק"ש כו' אם לא דהראיה מברכות דמברך מספק, ובשו"ת בנין עולם חיו"ד סי' ל"ג אות ט"ז על הרא"ש סופ"ק דקידושין דברכה שא"צ שעובר משום לא תשא הוא דרבנן מהא דספק אמר אמת ויציב יעש"ב ובאות ט"ו וברמזי א"ח בקריאת התורה סי' קמ"א ושב יעקב חא"ח סי' ו' דף ח' ע"ד ודברי יעקב סי' ע"ח, ובשאלתות אביה בטור ברקת כלל ו' אות ב' במשוח מלחמה בדף י"ג ע"א דלמ"ד דעובר בברכה שא"צ משום לא תשא ואזהרתיה את ה' אלהיך תירא ול"ל דלידחי ספק עבירה דקום ועשה לספק עשה דבהמ"ז בשב ואל תעשה

דכיון דאין ספק מוציא מידי ודאי חיוב והוה ברכה שא"צ יעש"ב, ובב"ח טויו"ד סי' כ"ח ס"ק ג' דלמה מברכין קודם השחיטה ולא חששו לספק לא תשא כו' ובפמ"ג א"ח ר"ס ס"ז במש"ז בד"ה וממ"ש המחבר ובתיבת גומא פרשה דברים אות ב':

סימן סא

יום ג' צום הרביעי תרו"ם לפ"ק להרב דפאלאטא והגליל במדינת אונגרין ר' אברהם זינגער.

מה שהעיר בסוף מכתבו על הר"נ רה"ש ל"ב ע"ב גבי מתעסק דאפילו למ"ד מצות אין צריכות כוונה אם מתכוון למצוה אחרת כגון לחנך התנוקות לא יצא וכהא דזבחים ב' א' דמינה מחריב בה, דלפ"ז מאי מקשה ברפ"ב דברכות היה קורא בתורה אם כיוון לבו יצא ש"מ מצות צריכות כוונה, ודלמא הכא שאני דעשה מצוה אחרת דקרא בתורה ומינה מחריב בה.

כבר הרגיש בזה בטו"א ר"ה ל"ב ד"ה והמתעסק דמהיה קורא בתורה מוכח דאין כוונת מצוה אחרת מפסיד, ובדברי ירמיה פ"ב משופר בדף קי"א סע"ב וע"ג מחלק דבמצוה אחרת לא הוה גילוי דעת שתהיה הכוונה להיפך שלא לצאת דלא נחית על מצות ק"ש והוי כלא כיוון לבד ואם כיוון לבו וכוונתו על שתיהם יצא דהוה כוונתו לצאת ממש יעש"ב, ובשו"ת רמ"ץ חא"ח סי' י' אות ה' האריך ג"כ דהא גם בהך דמתעסק בתקיעת שופר לחנך התנוקות דלא יצא דכתב הר"נ משום דכיוון למצוה אחרת אטו בעינן שיכוון למצוה המוטלת עליו לחנך הא סתמא אמר המתעסק לא יצא כו', וצ"ל כיון דסתמא קתני היה קורא בתורה ומשמע אף בלי הבנת שום ענין דבזה אין שום מצות לימוד דעכ"פ בעינן שמבין מעט והא באופן זה לא בעינן כוונה לק"ש יע"ש שהאריך ובשו"ת פאת השדה חא"ח סי' י"ח בהערותיו בדף ח' ע"ב וכתב שקדמהו בזה ג"כ בהגהות הרצ"ה חיות ר"פ היה קורא והניח בצ"ע והוא כתב לחלק דגבי תקיעת שופר ומתעסק לתנוקות הם שתי מצוות דלא שייכי אהדדי, וכן גבי חטאת ושלמים י"ל דמינה מחריב דאם לא יקיים זה יקיים זה אבל בלימוד תורה ומצות ק"ש שהן תמיד חלות כאחת וכמנחות צ"ט ב' דבק"ש שחרית וערבית קיים לא ימוש, ואי אמרינן דמצות א"צ כוונה בודאי יצא י"ח שתי מצות כאחת ואיך נאמר דאם כיוון לדבר אחר יגרע כחו ולכן אמרינן כאן דמינה מחריב בה עכ"ד, ובשו"ת חמדת שלמה חא"ח סי' כ"ד האריך בישוב קושית הטו"א ר"ה כ"ח ב' דמכוון שלא לצאת לכ"ע לא יצא וע' בספרי זכ"י בהשמטה לפתיחה בדפי הס' י"ט ע"ג ובקושית האחרונים מהכא על התר"י דבמצות התלויות באמירה לכ"ע צריך

כוונה והארכתי במהדורא תנינא בכמה מילי מעליותא ואין רצוני להאריך ביותר במה שדשו בהם רבים:

סימן סב

להרב דוואלקניק ר' אברהם אבא במ' עוזר טריווש הכהן.

הגיעני מכתבו מיום ועש"ק שופטים במה שהקשה לשיטת הרשב"ם בר"נ פ"ג דרה"ש דבמכוון בפירוש שלא לצאת לא יצא, ומאי פריך שם אביי לרבה דהישן בשמיני בסוכה ילקה והא הוה התראת ספק שמכוון שלא לצאת:

וליתא לתו' כתובות ל"ג א' דכיון דלמותרה אין ספק לאו התראת ספק וכ"כ התו' בפסחים ס"ג ב' ותו' שבועות ל"ז א', והכא המותרה יודע בשעת מעשה אם מכוון שלא לצאת, ורק להשאג"א סי' ע"ז וע"ח דבדבר שאינו עומד להתברר לעולם אי עביד איסורא כגון בשוחט הפסח על החמץ דאם ביטלו אינו עובר עליו והכא אפשר לו לעולם להתנצל דבהתירא קא שחיט שביטלו קודם זמן איסורו דלכ"ע לאו שמיה התראה וע' בשו"ת בית אפרים חאה"ע סי' מ"ב ואכמ"ל. ובעיקר קושיתו קדמהו בשו"ת חמדת שלמה חא"ח סי' כ"ד אלא דשם מקשה בפשיטות דהא התם בודאי מכוון שלא לצאת יע"ש, וכן בפרש"י שם הישן בשמיני שלא לשם מצוה, וע"ש שהאריך ליישב לרמב"ן דכל היכא דיוצא בלא כוונה ה"ה בל תוסיף בלא כוונה, וכיון דבזמנו לא מהני כוונה שלח לצאת וממילא אף לעבור מהני כוונה שלא לצאת, ומיושבת ג"כ קושית הטו"א מעירובין צ"ה דלמ"ד לעבור א"צ כוונה דע"כ בתפילין מכניסן זוג זוג, די"ל דבתפילין ג"כ לא שייך טעם שלא לצאת כיון דבזמנו מצותן כל היום וממילא עובר על בל תוסיף יעש"ב ובשו"ת מהריא"ז ענזיל בחידוש הלכה ואגדה דף צ"ח ע"א, וע' בישועות יעקב א"ח סי' ס' ס"ד בתשובה משש"ב בישוב קושית הטו"א, וברש"א עירובין צ"ו דהברכה עומדת במקום כוונה ובישועות יעקב א"ח סי' י"ז ס"ק א' משש"ב ובלחמי תודה בדף כ"ג ע"א מ"ש לפלפל בסוגיא זו ובספרי זכ"י בהשמטה לפתיחה:

ולכאורה יתכן בפשיטות דהא למ"ד דלעבור לא בעי כוונה לא מהני גם מכוון שלא לצאת דלא שייך רק בעשיית המצוה דהוה סתמא לשמה אבל לעבור דהאיסור משום בל תוסיף ואף דבסתמא אינו עומד ג"כ לעבור דהא אפילו בכל מ"ע כשאינו רוצה לקיים כופין ופשיטא דלא מהני כוונתו להיפך, וממילא לא מהני ג"כ בסוכה בשמיני וכן לגבי תפילין שלא לצאת דהתורה אסרה בבל תוסיף רק מצד העשייה בלחוד:

גם י"ל דהא דאמרינן דבמכוון שלא לצאת דלא יצא היינו למסקנא דלעבור בעי כוונה וע"כ משום דבסתמא לשמה קאי משא"כ לעבור וכמו לר"ש דלא אמרינן כל העומד להעשות וכו' רק היכא דאיכא מצוה ובתו' סוטה כ"ה ב' בד"ה לאו דגזוז, אבל ברה"ש דפריך מהישן בשמיני דקאי להס"ד דלעבור לא בעי כוונה וא"כ אין נפ"מ כלל בין מכוון שלא לצאת:

ומה שהקשה מעלתו על הלח"מ פ"א מהק"פ הלכה ה' דהיכי פסק הכא כר"י דאפילו אין עמו בעזרה, ובהלכות סנהדרין פוסק דלא שמיה התראה, והא אדרבא שם פוסק דשמיה התראה וכן תפסו כל רבוותא בדהרמב"ם פט"ז מסנהדרין, והיה לו להלח"מ להעיר מדברי הרמב"ם פ"ה משבועות הלכה כ', כבר קדמהו במספר צבאם בחידושיו לפסחים ס"ג שלכאורה הוא ט"ס שבמקום הלכות סנהדרין צ"ל בהלכות שבועות בפ"א הלכה א' והלכה ב' וע"ש בכ"מ ולח"מ פ"ד הלכה י"ז וי"ח, וא"כ הכא לגבי השוחט שיתחייב אם יש חמץ לאחד מבני החבורה ברשותו הוה דומיא דגבי שבועה שזרק פלוני כו' שעובר על הלאו מי יודע אם יש שם חמץ, וזהו קושית הלח"מ על הרמב"ם שפוסק כר"י דאף שאין עמו בעזרה יע"ש שהאריך לפלפל ולדון בישוב דהרמב"ם בסוגיא זו, וכן הרגיש בשו"ת חיים שאל ח"ב סי' מ"ט יע"ש באריכות ובתפארת ישראל לפסחים פ"ה משנה ד' יע"ש בהלכתא גבורתאי ובשו"ת חסד לאברהם חיו"ד סי'. צ"ד בד"ה ומה שנתעורר דכונתו הואיל ומשכחת לעבור על הלאו בהתראת ודאי כשהוא עמו בעזרה וכו' וכרמב"ם פ"ה משבועות, וכן הבין בנוב"י תנינא חאה"ע סי' ע"ז, ובעטרת צבי במטבע הברכות סי' ז' דף ח' ע"ב בד"ה ועפ"ז הבנתי קושית הלח"מ כו' ואף שהגיהו כולם שט"ס בהלח"מ וצ"ל בפ"ה משבועות הלכה ב' בנשבע שיזרוק פלוני צרור לים, אולם לא ביארו איך הוה כאן לאו שאינו מפורש והעלה דבלא היה החמץ עמו בעזרה דהוה ספק דלמא יבער החמץ לבסוף כו' דבאנלי מלתא למפרע דלא נעשה שום איסור לכ"ע לאו, שמיה התראה יע"ש באורך, ולא זכר שכן מפורש בתו' יבמות פ' ע"א בד"ה נעשה דלא חשיב התראת ספק דהשתא מיהא איגלאי למפרע וכו' יע"ש בספרי זכ"י שהארכתי על קושית המל"מ פי"ו מסנהדרין, והארכתי במקום אחר בדהנוב"י תנינא חאה"ע סו"ס ע"ז שלא מצינו שפסק דשמיה התראה כ"א במלקות:

סימן סג

ב' כסלו תרל"ג לגיסי הגביר ר' חזקיה יפה.

מה ששאל במכתבו על התו' ומרדכי שהקשו כמה קושיות לפרש"י דק"ש שעל המטה עיקר, ולא ניחא להו כתר"י שבבהכ"נ צריך לקרות עם הצבור ק"ש בברכותיה ויתפלל לעמוד מד"ת ובביתו אחר אד"כ קורא ק"ש כולה לחובה דברכות אין מעכבות ואחר שיאכל צריך לקרות פעם שלישית פרשה ראשונה סמוך למטתו, וכתב מעלתו שהתו' לא היה לפניהם בפרש"י דיוצא בפרשה ראשונה ממה שהקשו רק ממה שאין העולם רגילין: **וליתא** דלתר"י מה שקורא על מטתו פרשה ראשונה אינו כלל לצאת מאחר שקרא הק"ש בשלמות בזמנו ומה שכתב רש"י דיוצא בפרשה ראשונה ע"כ דלא מיירי בקרא ק"ש לחובה בביתו אחר שקרא בבהכ"נ שלא בזמנו, אלא דלענין שאר פרשיות דהוה דרבנן סמכינן בדיעבד דהוה כשעת הדחק על הפוסקים דזמן ק"ש מקודם, כיון דיצא ידי ק"ש בזמנו בפרשה ראשונה דהיא מדאורייתא ואף דעיקרה שנתקנה על מטתו מפני המזיקין וכמ"ש בתר"י מ"מ לא מיחשב מכוון שלא לצאת, ולזה הקשו התוס' רק ממה שרגילין כן לכתחלה בקריאת פרשה ראשונה לבד ואף היכי שלא קרא של חובה בזמנה רק מבעו"י בבהכ"נ וגם מהברכות אף דהוה דרבנן עכ"פ לא עביד כתקנת חכמים:

ובפ"י הקשה דלרש"י דק"ש שעל המטה עיקר, אי מותר לאכול קודם ק"ש וע"כ דבדיעבד יוצא בק"ש שבבהכ"נ, ובתפארת מנחם בחדושיו לברכות דחה דבק"ש שעל המטה שהוא להגן לא חיישינן דמישתלי דמיזדהרי טפי וזה רחוק מאד דכשהולך לישן ממילא אדעתיה כיון דהוא משום ביעתותא, וא"כ לא היה לגזור כלל בק"ש כיון שממילא צריך לקרותה וכדלקמן ה' א' כל הקורא ק"ש על מטתו מזיקין בדילין הימינו, ואטו כל הגזירה רק היכי שיהיה ניעור כל הלילה:

ורק נ"ל דלענין אכילה לא גזרו בשכבר קרא כיון דיוצא גם לכתחלה לחד מ"ד וכחולין ר"ד נ' אינהו מיכל אכלי ולדידן מיסתם נמי לא ומכש"כ כיון דבשעת הדחק סמכינן כיחידאי וכרא"ש ריש חולין דהיכי דדיעבד כשר לא שייך מיגדר מלתא וכמ"ש הפוסקים דכל היכא דבדיעבד מותר בלא הדחה לא חיישינן שמא ישכח להדיח:

סימן סד

ד' מו"מ תרכ"ה להרב ר' אלי' דוד ראבינאוויץ.

מכתבו הגיעני ונידון קושיתו ברכות כ' ע"ב בק"ש פשיטא דנשים פטורות דהא מ"ע שהז"ג היא, והרי מ"מ חייבות משום הלאו דמתקיים במצות ק"ש להיראים סי' י"א וז"ל כתיב בפרשה ואתחנן השמר לך פן תשכח את ה' אלהיך פי' שלא ישכח אדם מלקבל

עליו עול מלכות שמים ולקרוא ק"ש בכל יום כו' ופן תשכח לאו הוא כדר' אילא דכמש"נ השמר פן ואל אינו אלא ל"ת:

הנה לשיטת התוס' בד"ה בתפלה פשיטא דהא הלל דרבנן ונשים פטורות מהאי טעמא דמ"ע שהז"ג היא כו', ולמ"ש היראים בעצמו דלמ"ד בברכות ק"ש דרבנן מפרש שיזכור תמיד את בוראו ואת מצותיו, וא"כ י"ל דקושית הש"ס קאי למ"ד ק"ש דרבנן דמ"מ פטורות מהאי טעמא דהוה מ"ע שהז"ג וא"כ לא קאי הלאו על מצות ק"ש, ובצל"ח הוכיח בפי' התוס' דבמצוה דרבנן שייך מ"ע שהז"ג מדפריך בק"ש פשיטא והא איכא מ"ד מדרבנן (וע' בתשובתי להלן סי' ס"ה סוף אות ד') וע' בתיבת גומא פרשה ואתחנן אות ב', וא"ל דאכתי אצטריך לאשמעינן למ"ד ק"ש דאורייתא דלגבי נשים איכא נמי האזהרה דהלאו פן תשכח דקאי על עול מלכות שמים להך מ"ד, דמ"מ ניחא ליה טפי לשנות דלא תיקשי לכ"ע:

וגם יש לדחות דסתמא לישנא דמתני' ופטורין מק"ש משמע דקאי על קריאת הפרשה או הרהור לאו כדבור דמיא בק"ש וכמ"ש בתפארת ישראל ריש ברכות דקורין את שמע הוא לשון קריאה בקול לפרסום כמו וקראתם דרור קרא בגרון, והכ"נ כל שמצוה לקרות פסוק ראשון בקול כדי לעורר הכונה בהפסוקים ע' טא"ח סי' ס' עכ"ל (וע"ש בחדושי מה שהערותי על דבריו ואכמ"ל), ואי משום השמר לך פן תשכח הרי מתקיימת העשה בהרהור לבד:

ובלאו הכי י"ל דלא תשכח הוה קום ועשה לזכור ולא חשיב ל"ת וכהא דסנהדרין נ"ח סוע"ב קום ועשה לא קחשיב וכפרש"י דהאי לא ישבותו קום ועשה מלאכה היא וע"ש בתוס' נ"ט רע"ב, אך זה אינו ענין לכאן דהא קאמר התם רק הא דלא חשיב לא ישבותו בשבע מצות שנצטוו דלא חשיב רק שב ואל תעשה, אבל מ"מ פשיטא דלא שייך לחשבו בכה"ג למ"ע שהז"ג לפטור הנשים וכמו בנותר דפליגי בתמורה ד' ב' בהטעם דאין לוקין עליו, ואטו נימא דחשיב קום ועשה לאכול בזמנו קודם שיבא לידי נותר ובתו' שבועות ל' ע"ב ד"ה אבל באיסורא כו' דלאו דלא תוכל להתעלם זו מעשה מיקרי, וע' בשו"ת ס' יהושע חא"ח סו"ס ס"ג משש"ב:

ואולם ראיתי בשו"ת שו"מ קמא ח"א סי' ס"ב שמיישב קושית החו"י סי' ט' דלמה לא יתחייבו נשים במגילה אף אם לא היו באותו הנס והא כיון דתקינו רבנן הוא בכלל דלא תסור ובל"ת השוה הכתוב אשה לאיש, די"ל דהא דהז"ג פטורות כמ"ש האבודרה"ם דרשות בעליהן עליהן, אבל לא בל"ת שלא לעשות ולכן כיון שצריכין לעשות מעשה ולקרות שייך גם בל"ת מ"ע שהז"ג, ובשו"מ תנינא ח"א סי' ל"ו נשאל מסוכה כ"ח דהא

לענין תוספת עינוי גם במצות ל"ת חייבות, והשואל כתב שמצא סברתו בתשב"ץ ח"ד סי' קס"ט והוא חפש ולא מצא, וקושיתו י"ל דלענין שביתה ממלאכה הוה מ"ע שהז"ג שמשועבדות לבעליהן ולענין עינוי שלא תאכל אינן פטורות וע"ש בח"ב סי' פ"ט, וכבר הקדימו הפ"י ר"פ המביא ל' ע"א שהעיר בעיקר החילוק דלמה יהיו נשים חייבות בתוספת יו"כ והא הוה מ"ע שהז"ג ומחלק דהא דמ"ע שהז"ג נשים פטורות היינו דוקא במ"ע שהיא בקום ועשה משא"כ בתוספת יו"כ דהוה שב ואל תעשה אף שאין בו אזהרת לאו רק מ"ע לא הוה בכלל מ"ע שהז"ג וגם נשים חייבות, והצל"ח שם סתר דבריו מתוס' קידושין ל"ד א' סוה"ד מעקה בעשה דשריפת קדשים בנשים היה הז"ג ואף דשבתון ממלאכה הוה שב ואל תעשה, ואולם בתוס' כתובות מ"ז א' בד"ה דמסרה לה בשבת ויו"ט מבואר דחייבות גם בתוספת יו"ט ואף דהוה מ"ע שהז"ג ובתוספת יו"כ ילפינן בסוכה כ"ח מהאזרח, ואף דלענין תוספת שבת י"ל כהפמ"ג א"ח סי' תר"ח במש"ז ס"ק א' כיון דכל מ"ע דשבת נשים חייבות ואפילו ג' סעודות ע' בסי' רצ"א, וע"כ ס"ל להתו' דאיסור עשה הוה ככל ל"ת דנשים חייבות והא דצריך אזרח לרבות הנשים לתוספת עינוי, ולפרש"י דהו"א דאפילו עשה ליכא אף דקרא לא ממעטינהו רק מעונש ואזהרה ולא במה דמחוייבות בכל מקום י"ל דאי לאו האזרח הו"א דפטרה התורה אפילו בשב וא"ת דהז"ג דגלי קרא דהאזרח דחייבות באיסור עשה דשב וא"ת, וע"כ דהתוס' בקידושין ל"ד דעשה דיו"ט שהיא בשב וא"ת ליכא בנשים קאי בשיטת התוס' דכתובות וכ"כ בתוס' רי"ד קידושין ל"ד בד"ה והרי מעקה על קושית הר"י מא"י בשם רמב"ן, וע' בשו"ת ספר יהושע חא"ח סי' י"ט דעשה דשבתון גבי יו"ט הוא שביתה שלא יעשה מלאכה אין זה לאו הבא מכלל עשה (ושוב נדפס שו"ת כתב סופר חא"ח וראיתי בסי' נ"ו שהאריך ג"כ בחקירה זו אי נשים אסורות בעשיית מלאכה בתוספת שבת ויו"כ יעש"ב ובסי' קי"ב שלא זכר מ"ש בעצמו לעיל בספרו]:

ובחת"ס חא"ח סי' ק"נ בד"ה ועל הקושיא הראשונה לא מצאתי מעשה זמ"ג אלא בעשה אבל בלאו הבא מכלל עשה שאינו דומה לתפילין מצה והקהל חייבת וכו' יעש"ב, ובשו"ת מהר"י הכהן תנינא בחדושיו על הק"ט בהלכות ציצית סוף אות כ"ד מדברי הפ"י כתובות מ' דאף דעשה אינו דוחה עשה מ"מ אם אחת בקום ועשה ואחת היא בשב וא"ת דוחה העשה דבקום ועשה להעשה שהיא בשוא"ת, ובזה נאמר גם לענין עשה דוחה ל"ת אם העשה בשוא"ת והלאו בקום ועשה אין בכח העשה לדחות הל"ת ושקולים המה יעש"ב, והריטב"א העלה בישוב קושית התוס' קידושין ל"ד בד"ה מעקה דהא בשילוח הקן איכא ג"כ ל"ת ותירץ דהל"ת רק לקיום העשה וכיון דהעשה היא העיקר אלו היו

נשים פטורות מהעשה פטורות מלאו שבו, וצריך לחלק בין איסור יו"ט דגם נשים מצוות כמו בשמן שריפה לשרוף ביו"ט דהתם המצוה בשב וא"ת שלא לעשות מלאכה והעיקר הוא הל"ת ואם הל"ת ליתא אף העשה ליכא וע' בשו"ת נפש חיה בחדושים סי' ב' בדפי הס' ס"ב ע"ד יעש"ב:

ובשו"ת רע"א סי' ט"ז אם אשה חייבת לאכול בעיו"כ אף דהוה מ"ע שהז"ג כיון דמפיק לה בלשון בתשעה לחודש בערב כו' דבא מכלל עשה ולומר דהוה כאלו התענה תשיעי ועשירי וממילא כל שמחוייב בתענית עשירי מחוייב לקיים ועניתם שלא לאכול בתשיעי והניח בצ"ע, ואולם בסי' א' העלה דאשה מותרת להתענות ביו"ט דאיסור תענית מדין עונג שהוא בכלל מ"ע דעצרת תהיה לכם ולא עדיף מכל מ"ע שהז"ג, ואף להכ"נ בקידושין דחייבות גם בעשה דיו"ט זהו רק בעשה דשביתת מלאכה משום דתמיד איתא לאו בהדי עשה וכיון דאינה במצות תענוג מותרת להתענות אף ביו"ט עצמו עכ"ל, וע' בכ"מ הלכות נדרים פ"ג הלכה ט' וב"י טא"ח סי' תי"ח דהך דרשה דועניתם אסמכתא בעלמא, ולמ"א סי' תק"ע ס"ק ט' הוה דרשה גמורה:

ובתיבת גומא פרשה בשלח אות ב' נסתפק ג"כ לענין לעבור בקום ועשה בעשה שהז"ג דאין למילף מתפילין ומצה ונפ"מ בגיורת שמתה ע"פ לאחר חצות וקנתה חמץ בידים דמוזהרת על העשה, וע"ש בפרשה בא אות ד' ושם בפ' יתרו אות א' משש"ב בתוס' קידושין ל"ד א' (ושם ל"ג ט"ס) משמע דאין מצוות אעשה דיו"ט אף דהוה לעבור בקום ועשה כו', ובשו"ת מהריא"ז ענזיל סי' כ' בדף כ"ג ע"ד לענין עשה דשב וא"ת לדחיית עשה דקום ועשה, ובדהרשב"א פרק א"נ דלאו הבא מכלל עשה אינו אלא לאו ונדחה מפני עשה יעש"ב, ובנחל איתן פ"ד מתפילין ומזוזה הלכה י' על קושית השאג"א סי' מ"ג דלא דמי הך דושמרת דגבי תפילין להשמר דגבי נגע צרעת דלא איירי רק באזהרת שב וא"ת שלא לקצוץ נגעו ומש"ה הוה נמי לאו גמור להתחייב עליו משא"כ ושמרת דגבי תפילין דאתיא ג"כ לציווי דקום ועשה דחשבון ירח מגרע כח הלאו דאזהרת שב וא"ת דנפיק מיניה שלא להניח תפילין בלילה וכו' יעש"ב, ובשם אריה חיו"ד סי' נ"ג בדף נ"ח ע"ג בד"ה על מ"ש בר"ס א' כו' וע"ש עוד שהעלה לדבר מחודש דהא דנשים פטורות ממ"ע שהז"ג דוקא מצוה שהיא בקום ועשה כסוכה לולב ושופר דהתורה הקילה על הנשים ולא חייבה אותן לעשותן, אבל מ"ע דהיא בשב וא"ת גם הנשים פטורות ולפז"מ קושית התוס' קידושין ל"ד ד"ה מעקה, וכבר קדמוהו כמה רבוותא בחקירה זו וכמש"ל באורך:

ובעיקר קושית מעלתו נ"ל דלק"מ לפ"מ שכתבו האחרונים בישוב דהרמב"ם פ"ג מנזירת הלכה ט"ו ולמה דוחה עשה של תגלחת הנגע לנזירות מפני שכבר נטמא ואינו קדוש בהם ולכן דוחה הל"ת שהוא תער לא יעבור על ראשו, והקשו דהרי כאן איכא עשה ול"ת דכל היוצא מפיו יעשה ותירצו דזו העשה אינו רק כשחל הנזירות כדין וכיון שמה"ת מותר לגלח ולא חל הנזירות כלל ליכא נמי עשה דהיוצא מפיו יעשה, וכן תירצו האחרונים ובשו"ת חמדת שלמה חא"ח סי' י"ח בדף כ"ח ע"א בד"ה ומה שנ"ל כו' על קושית השעה"מ בסוף הלכות איס"ב דלרמב"ם דקריבות הוה איסור דאורייתא ול"ל קרא דעליה כיון דלא הוה בעידנא, די"ל דכיון דהתורה אמרה לא תקרבו לגלות ערוה וכיון שאינה ערוה ממילא אין לאסור הקריבות וע' בספרי זכ"י בתשובה לסוכה ט' ע"א בדפי הס' ס"ב סוע"א, וכעין זה כתב במנחת עני על מסכתות אות ת"ו ליבמות ג' א', וכי"ב רמב"ן וריטב"א קידושין ל"ד בתו' ד"ה מעקה וע' בשו"מ רביעאה ח"ג סי' קל"ב בדף צ' ע"ב, וע' בספרי זכ"י בחגיגה ב' ע"ב בדפי הס' מ"ב ע"א בתוס' ד"ה לישא שהבאתי כמה ראיות דהיכי דאינו מוטל עליו העשה ליכא ג"כ הל"ת, וכן לענין עשה דלא יראו פני ריקם דהיכי שאינו מוזהר בראיה אינו מוזהר להביא קרבן ולכן לרמב"ם בס' המצות מ"ע קנ"ו וחינוך פרשה שופטים דאשה אינה במ"ע דראיה וממילא אינה ג"כ בלאו דלא יראו פני ריקם, וכהא דמשני בירושלמי פסחים פ"ח דנשים חייבות באכילת מצה ואף דהוה מ"ע שהז"ג חומר היא שבאה מכח ל"ת דבל תאכל חמץ, ובזה מסולקת ג"כ קושית האחרונים בתו' סוכה כ"ה ע"א ד"ה שלוחי מצוה דהיכי דבשעה שעוסק באבידה בא העני דמיפטר מליתן לו דנקרא עוסק במצוה וע"ש בהגהות הרצ"ה חיות והגהותיו לשבועות יו"ד ובמטבע הברכות שבספרו עטרת צבי בסי' א' סוד"ה אמת כו' שהניח בצע"ג ושלא ראה לשום איש שיתעורר לזה, וכן העיר בנחלת יעקב ח"א פרשת ראה דלתוס' כתובות מ"ט וחולין ק"י דלהכי כופין על הצדקה ואף דמתן שכרה כתובה בצידה כיון דאיכא נמי לאו דלא תקפוץ ולא תאמץ, וא"כ הא דפטור בעוסק במצוה רק ממ"ע ולא ממצות ל"ת כגון לאכול נבלות ומלבד דבהני לאוי הוה קום ועשה וכמש"ל במה שכתבו האחרונים לדון בכה"ג, אלא דבלאו הכי כיון שאינו מוטל עליו אעשה ממילא ליכא ג"כ הל"ת שבאה מכח העשה, ולכן בצדקה אין כופין דהל"ת אינו אלא לחזק העשה וכי היכי דכשאינו מוזהר על העשה דהבאת קרבן לא שייך הלאו דלא יראו פני ריקם ואטו נימא דבל תאחר הוה ג"כ בכלל העשה שבא מצד החיוב שיביא בזמנו והתורה לא כתבה רק שאח"כ כשעבר זמנו לא יועיל התשלומין, והכי נמי אי נימא דחיוב הזכירה מצד קבלת עול מלכות שמים שבק"ש וכיון דבק"ש הוה מ"ע שהז"ג וממילא ליכא ג"כ הל"ת דפן

תשכח, ואף דהיכא דבאה העשה עם הלאו כיון דמחוייבין על הל"ת מחוייבים הנשים גם על העשה במ"ע שהזז"ג וכמ"ש בשאג"א סי' פ"ב וע' בפמ"ג בפתיחה לא"ח ח"א פ"א אות ז' ובשו"ת נחלה לישראל סי' י"ד, אך אינו ענין לזה דחיוב הל"ת בא רק מכח העשה שלא לעבור עליו דממילא כיון דהתורה פטרה להנשים במ"ע שהזז"ג דלאפבודרה"ם מטעם שרשות בעליהן עליהן או לשאר הטעמים, ולא בא לגבייהו חיזוק הל"ת על עשיית העשה שלא חלה עליהן, וכה"ג בשאג"א סי' א' דלפרש"י דלא גריס בגמ' פשיטא משום דבמצוה דרבנן לא שייך למיפטר הנשים מטעם מ"ע שהזז"ג ואמאי פטורות מק"ש למ"ד ק"ש דרבנן, דמ"מ כיון דעיקר הקריאה מה"ת גם למ"ד מדרבנן וכמ"ש בתר"י שחכמים קבעו חיוב פרשה זו הואיל ואית בה קבלת מלכות שמים וא"כ שייך בה למימר מ"ע שהזז"ג לפטור הנשים אלא דסד"א הואיל ואית בה מלכות שמים לחייבינהו מדרבנן כיון שאין חייבות בעיקר הקריאה מה"ת לא חייבו אותן לקרות פרשת שמע משום מלכות שמים דאית ביה וממילא לא חייבו אותן בשאר פרשיות דכולהי דחדא מצוה של דבריהם שוינהו רבנן:

ועוד י"ל לכאורה בפשטות דלמאי דלמד מבשכבך ובקומך על העשה דק"ש דהוה דרשה גמורה מדאורייתא וזה הוה מ"ע שהזז"ג ומקיים בזה גם מצות זכירה שהק"ש היא בכלל זכירה, אבל מ"מ הל"ת דהשמר לך פן תשכח החיוב מזה בכל רגע וכמ"ש בס' חרדים כ"א ממל"ת מה"ת התלויות בלב ואפשר לשומרם הנהגות המחוייבות מן הזכירה כמו היראה והצניעות וקישוט המחשבות ותיקון המידות שנאמר בה' יצדקו ויתהללו כל זרע ישראל עכ"ל רבינו יונה, ובס' החינוך בהקדמתו ומן המצות שחייב בהן לקיים ולעשותן בהתמדה כגון אהבת השם ויראתו וכי"ב, ובמ"ע כ"ה במטות אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים וזאת מן המצות שאין להם זמן ידוע שכל ימי חיי האדם חייב להיות במחשבה זו, ובסי' שפ"ז במה שאמר ולא תתורו אחרי לבבכם כו' שכל שרודף אחר התענוג מבלי כונה טובה עובר תמיד בכל עת עסקו כו', ובסי' תי"ז במצות יחוד שחיובה בהתמדה שלא יפסק מחיובה לעולם ואפילו רגע קטן, ובסי' תי"ח במצות אהבת השם ובסי' תל"ב וזאת אחת מן המצות התמידיות שלא יופסק חיובן אפילו רגע אחד ומי שבא דבר עבירה לידו חייב להעיר רוחו שהקב"ה משגיח בכל מעשה בני אדם והעובר על זה באותן שעות ביטל העשה ואולם בכל עתותיו בכלל המצוה לעמוד זריז ונזכר עליו עכ"ל החנוך וע"ש פרשה בהר מצוה ש"ל דזכור דיצ"מ קבלנו שיהיה בפה ושאר הזכירות בלב וע' בשו"ת נחלה לישראל סי' מ"ב אות ה':

ואולם לשון ס' יראים בעמוד היראה אות י"א שמפורש בדבריו שלדעתו האזהרה היא רק בשעת ק"ש על קבלת מלכות שמים שבק"ש וע"כ דסובר דלמ"ד ק"ש דאורייתא האזהרה היא רק על קבלת מלכות שמים שבק"ש לבד, וכמ"ש בתר"י בפרק מ"ש דלמ"ד ק"ש דרבנן שמה שאמרה התורה ובשכבך ובקומך לא אמרה אלא שיקרא בתורה בכל מקום שירצה אבל קביעת הפרשה שבק"ש דוקא אינו אלא מדרבנן, אבל למ"ד ק"ש דאורייתא החיוב דוקא בפרשה שבק"ש, וממילא דהלאו פן תשכח קאי כשאינו מקבל עליו עול מלכות שמים בזמן שהטילה עליו התורה לקיים מ"ע דק"ש, שוב ראיתי בתולדות יעקב לברכות שם דמשמע דלפי האמת הוה ק"ש מ"ע שהז"ג ודלא כמ"ש בס' חרדים דמצות יחוד חייב אדם לייחד בכל רגע, אבל כנראה לא עיין אז בס' חרדים בעצמו דהוה ל"ת דפן תשכח, וכפי אופן קושיתו אין זה קושיא כלל דודאי חיוב זמן ק"ש נמשך רק עד שלש שעות דהוה זמן ק"ש וכמו שהקשה בעצמו אח"כ מר"פ תפלת השחר מעות לא יוכל לתקן זה שביטל ק"ש כו' דע"כ אין זה ענין ליחוד שחיובו בכל רגע:

ובנחל אשכול הלכות חנוכה ופורים בצד ל"ג אות א' במ"ש רמב"ן פרשה יתרו בשבת ידעינן שהזכירה בפה כיון דכתיב זכור לקדשו כמו וקדשתם שנת חמשים דב"ד מחוייב לומר מקודש, ובתנחומא זכור את יום השבת לקדשו יכול בלב כשהוא אומר שמור יום השבת לקדשו הרי בלב אמור ודאי זכור על פה וכ"כ בספרי פרשה תצא, והקשה למה לי קרא ליליף זכירה מעמלק אלא ודאי דלהכי פלגינהו רחמנא דלא ליליף מהדדי דא"כ אין גז"ש למחצה ובעי נמי ספר, וניחא בזה הרמב"ם (והוא ממכלתא) פ"ז דחומ"צ מ"ע של תורה לספר יצ"מ בליל ט"ו שנאמר זכור את יום אשר יצאתם ממצרים ומשה אמר היום אתם יוצאים וכמ"ש זכור את יום השבת לקדשו, ופר"ח בא"ח ס"ז מספק אם יוצא בהזכרת יצ"מ בלב (בליל ט"ו אין לספק דכתיב והגדת, אבל השתא דלמדנו משבת ושבת ידענו שהוא בפה זכירת יצ"מ נמי בפה, ואי דלמא יצ"מ צריך ספר, אי אפשר לומר כן דבשעה שציוה משה זכור את היום וגם בשעה שאמר הקב"ה זכור את יום השבת עדיין לא היה ספר ולא לוחות ומיד נצטוו על הדבר אבל כשנאמר זכור את אשר עשה לך עמלק כבר נכתבו פרשיות ע' תו' גיטין ס', ובנחלה לישראל סי' ל"א בד"ה והנה הפמ"ג בפתיחה להק"ש תמה למה לא מנאו מוני המצות הזכרת מצרים אף של יום בין המ"ע ע"ש ובצל"ח סופ"ק דברכות וגם דמה נפ"מ במ"ע של והגדת לבנך בליל פסח כו' ולתירוץ הצל"ח דמש"ה לא מנאו ליצ"מ משום דלא כתיב בלשון ציווי רק למען תזכור כו', ויש אתי הרבה לפלפל בדבריהם ואין רצוני להאריך כאן ביותר מענין לענין:

והרמב"ן בהשגותיו במצות ששכח הרב במל"ת א' שלא ישכח ממנו אמונת אלהית וענין המניעה הזאת שנצטוינו מצוה ראשונה בקבלת מלכות שמים כו' והוא שאמר ית' אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים וכפל לנו מניעה בכפירה ממנו והוא אמרו השמר לך פן תשכח את ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים ירצה שלא נשכח עיקר האלקית או נסתפק כו' ונתן הראיה במצוה זו ובמניעת הנזכרים יצ"מ שנעשה באותות מחודשים כו' וכפל המניעה הזאת השמר פן תשכח את ה' אלהיך לבלתי שמור מצותיו וזהו מניעה ג"כ מלשכוח האמונה כו' ובמצות מאמר ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך המוציאך מארץ מצרים כו' וזאת המניעה מפסוק השמר לך פן תשכח את ה' זכרה בה"ג, ובמגלת אסתר שלא מנאה לפי שזה ציווי כולל את ה' אלהיך תירא שבא לפרש פסוק זה של פן תשכח כו' וכבר השריש בשורש הרביעי שאין למנות הציוויים הכוללים כל התורה, ואמנם לדעתי עדיין לא הסיר התמיה מכל שאם היות שכן דעתו שאין למנות ציוויים הכוללים כמו ומלתם את ערלת לבבכם כו' וערפכם לא תקשו עוד, אבל כאן מפרש הכתוב פן תשכח את ה' אשר הוצאתיך ממצרים שהאזהרה שלא לשכוח יצ"מ, ובמגילה י"ח א' זכור יכול בלב ת"ל לא תשכח הא מה אני מקיים זכור בפה, וראב"ע בראשית סי' מ' כ"ג לא הזכירו בפה אל פרעה וכן ומשא ה' לא תזכרו עוד זכר את ושתי, וישכחהו בלב, ותויו"ט עירובין פ"ח משנה ג' סוה"ד ששכחו רמז לזה ולא זכר וגו' וישכחהו וכן זכור כו' ואל תשכח כפשוטו לומר דכשתזכור אל תשכח, ובחינוך פרשה בהר מצוה ש"ל דזכירת יצ"מ קבלנו שיהיה בפה והשאר בלב וע' בנחלה לישראל סי' נ"ב אות ה' משש"ב, וכיון שהרמב"ם פ"א מק"ש פוסק שמצוה להזכיר יצ"מ ביום ובלילה שנאמר למען תזכור את יום צאתך כו' והיינו בפה והיה צריך ג"כ להזכיר דפן תשכח את ה' אשר הוציאך ממצרים שהיא אזהרה על שכחת הלב, וי"ל בזה הא דפסקינן בק"ש דהרהור כדבור ולא בשאר מצות וע' בשאג"א סי' ו' (וע' להלן בתשובתי סי' ס"ה אות ה'), ולפ"ז ניחא כיון דבק"ש איכא נמי ל"ת לחודיה על שכחת הלב, ואף להיראים דלמ"ד ק"ש דרבנן יפרש שיזכור תמיד את בוראו, מ"מ הרי לרמב"ם פ"ב מק"ש הלכה י"ג דספק קרא ק"ש חוזר וקורא וע"כ דסובר ק"ש דאורייתא, וע' בח"ס חא"ח סי' ט"ו בד"ה נמצא לפ"ז, ובמאורי אור ח"א למגילה י"ח זכור יכול בלב דבשבת דכתיב רק זכור והיאך נדרוש זכרהו על היין בפה יעש"ב, ובברכת השיר במשנת ולא זכיתי שתאמר יצ"מ בלילות שהקשה התויו"ט דלמה נקט מזכירין ולא זוכרין וכדדייקינן פ"ד דר"ה משנה ז' דנקט השני מתקיע די"ל עפ"ד במגילה [כ"ט ט"ס וצ"ל י"ח ע"א ופלא על התולדות אהרן סו"פ תצא שציין ג"כ מגילה כ"ט ל' ושם לא נזכר כלל רק לשון המתני' בשניה קורין פרשה זכור, ולא העיר ג"כ על

הדרש שם י"ח א') יכול בלב ת"ל לא תשכח, וי"ל דלהכי נקט מזכירין מורה בפה שאם מזכיר בפה גם אחר יכול לשמוע ונזכר על ידו והיינו שאמר ראב"ע ולא זכיתי שתאמר אמירה בפה מדכתיב למען תזכור את יום ולא כתיב למען תזכור צאתך אלא להורות כמו שביום יציאה הזכרון בפה שנאמר והגדת לבנך ואמרת הכ"נ מרבינן הלילות דאתיא מרבויא שיהיה הזכרון ג"כ בפה יעש"ב אבל א"צ לשום דוחק בזה וכמש"ל דהרי כאן כתיב ג"כ פן תשכח את צאתך ממצרים והרי שכחת הלב אמור וע"כ דלמאן תזכור היינו בפה וניחא בפשטות לפ"ד רמב"ן הנ"ל, ועכ"פ הוה הזכירה בלב רק על מצות יצ"מ למה דקיי"ל דמזכירין בלילות מקרא דלמען תזכור וא"כ אין ענין בזה למ"ש בשרשיו שאין למנות ציוויים הכוללים:

וע"פ מש"ל דע"כ דלמען תזכור היינו בפה כיון דכתיב ג"כ פן תשכח את צאתך ממצרים שהוא ג"כ שכחת הלב, ובזה נסתר ג"כ דהח"ס חא"ח סי' ט"ו בד"ה תו הקשה שהשיג על הפר"ח והעלה דאמירת הגדה בליל פסח דנפקא מוהגדת לבנך שצריך אמירה בפה אינו יוצא ידי חובתו אלא בשמע מבר חיובא אבל למען תזכור דבכל יום ויום דפליגי בן זומא ורבנן בזכירה בלילה, ובהא י"ל כהס"ד דפר"ח דלא בעי אמירה בפה מה"ת מדלא כתיב לא תשכח כבפרשת עמלק וכו' יעש"ב, ובפמ"ג בפתיחה להלכות פסח והובא גם בדרוש וחידוש מערכה א' דזכירת יצ"מ בכל השנה סגי בהרהור ודוקא בפסח בעי דבור דכתיב והגדת ודלא כשאג"א סי' י"ג דלא יצא י"ח הזכרת יצ"מ בהרהור יע"ש ובאלף המגן סי' ח' בדף כ"ח ע"ג שהאריך ובאשל ברמה בתנובת אשל שאלה ב', ובבנין אריאל סוף ח"א בבית מועד בדף ל"ג סוע"א במאמר ראב"ע ולא זכיתי שתאמר כו' למ"ש בפרק ד' דמגילה (וגם שם ט"ס וצ"ל פרק ב') זכור יכול בלב ת"ל לא תשכח כו' ולכן לא זכה ראב"ע שתאמר יצ"מ בלילות בפה כיון דבהאי קרא דלמען תזכור ליכא הוכחה דיהיה בפה, ורק כיון דדריש בן זומא בענין זה דימי חייך הימים, ובימים כ"ע מודים שצריך לומר בפה וא"כ אייתר נמי לילות מכל לענין אמירה בפה, ואין דבריו מספיקים לומר דראב"ע דריש ג"כ לרבות הלילות ורק שמ"מ אין הוכחה לומר בפה, ואי נימא דראב"ע ידע דרשה דכל לרבות הלילות ממילא הוה ידע מדרש דימי חייך הימים דע"כ זכירה דהאי קרא היינו בפה:

ובתו"כ ר"פ בחקותי זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים יכול בלב כשהוא אומר השמר בנגע הרי שכחת הלב אמור ומה אני מקיים זכור שתהא שונה בפיך כו', והביאו ג"כ להלכה הרמב"ן בס' המצות שהוסיף על הרמב"ם במ"ע ז' ובפירושו על התורה בפרשת תצא וע' בהסכמות שבסו"ס שמירת הלשון משש"ב, וראב"ע קהלת סי' ט' ט"ו מלת

זכירה פעם בלב ופעם בפה כו' יעש"ב, ובירמיה סי' כ"ט אזכרנו מדי דברי בו ושם הוא במאמר והמכוון שאז יזכרנו בלבו בעת שידבר ממנו יע"ש בסי' ל"א כ' וע' בש"א סו"ס י"ג, ובתפארת ישראל לאבות פ"ד משנה ה' אות ל' מספיקין בידו כו' לשמור ולעשות זכור היינו שיתעסק במחשבתו בענין ההוא ואף שאפשר שאחר זמן ישכחהו אבל שמור הוא שיהיה כדבר השמור במקום צנוע וכו', ובמעין החכמה באלב"ם הב' אות ס"ד על השגת רמב"ן שלא זכר במנין האזהרות השמר פן תשכח את ה' אשר הוציאך ממצרים שלא נאמר בפירוש לאו על השכחה כמו זכר מעשה עמלק רק להשמר להעלות בזכרונו תמיד ובמנחות השמר דעשה עשה ונכלל במ"ע דאנכי ה' אלהיך יע"ש ובשו"מ תנינא ח"ג סי' קכ"ב בענין ציוויים הכוללים ובקרן אורה לפ"ק דברכות בדפי הס' ה' ע"א בד"ה ואיידי דאיירינן במצות זכירה ובאה"ח בא"י סי' א' ס"ק ד' באמירת הד' זכרונות בכל יום, וע' במאורי אור בחלק באר שבע בהלכות לא"ח שאחר מסכת ברכות בדפי הס' ט"ו ע"א במה שהניחו הפוסקים והש"ע שלא הביאו המנהג לומר ד' זכירות בכל יום ואיננו בשום תלמוד ומדרש וגוף הנוסח זכור את יום אשר עמדת בחורב טעות דמוכח שאינו אצל מתן תורה רק מעין הדבר בפ' ואתחנן כו' ולרמב"ן יאמר שני פסוקי זכור מרים ועמלק דליכא בסידור אבל זכירת מ"ת איכא בברכת התורה וזכירת מצרים בק"ש כו' יע"ש באריכות:

ב **ומה** שהקשה מעלתו על התו' יבמות ו' ע"א בד"ה נגמר מהכא כו' והאריך לפלפל למ"ד בילקוט דלמד מכאן שצריך להוסיף מחול על הקודש, ע' בשו"ת תפארת יוסף חא"ח סי' ל"ד שהוכיח מזה דספק מה"ת לקולא אף באפוקי יומא מדלא נימא דמיירי רק בתוספת שבת דהוא איסור עשה וליכא כרת ולהכי הוה דחי עשה דכיבוד לשבת אי לאו מהך קרא יע"ש באורך ובתיבת גומא פרשה ויקהל אות א' בהא דעשה דוחה ל"ת דהבערת בת כהן ודלמא קרא לתוספת שבת דאפ"ה אין מב"ד דקום ועשה דוחה לעשה דשב וא"ת, ובאור חדש פרשה פקודי פלפל בדברי השמע שלמה דמקדימת אזהרת שבת למלאכת המשכן דשמעינן דאין משכן דוחה שבת והא דהוצרך ששת ימים תעשה מלאכה להורות דמותר לעבוד מלאכת המשכן גם בתוספת שבת למ"ד דהוה דאורייתא, ולכאורה דלענין ל"ת דחמיר מעשה כדלקמן ז' א' מ"מ י"ל דגלי קרא למילף דעשה דוחה ל"ת ואצטריך קרא דהכא לא דחי אבל לענין כיבוד ותוספת שבת לשתוק קרא מיניה וממילא ידעינן דעשה דכיבוד אינו דוחה לעשה החמור דשבת בקום ועשה וע"כ ידעינן באם אינו ענין לל"ת דשבת ולמילף בעלמא דדחי לל"ת וכדלעיל ה' א' באא"ע ללאו השוה בכל וכו':

ובתוס' פסחים נ"ט א' בד"ה אתיא עשה דפסח לענין עשה דחמיר אי דוחה לעשה הקל, וע' בטו"א מגילה כ"ז ב' בד"ה אל תקרא משנאי, ובשו"ת נפש חיה בדיני עשה דוחה ל"ת בסי' ו' הקשה דהא עשה דהשלמה הוה בשב ואל תעשה, ולא זכר שכבר הקדימו השאג"א סי' ל"ג שהוכיח דאין עשה דקום ועשה דוחה לעשה שאזהרתה בשב ואל תעשה מהא דעשה דאכילת קדשים דלא אלימא מעשה דהשלמה אף דהוה בשב וא"ת, ובברוך טעם בדין ג' מדחיית עשה לל"ת בעשה דקום ועשה אי דחי לעשה דשב ואת"ע ובדין ו' משליח לדבר מצוה שיש בו ל"ת בסופ"ג, ובסוגיא דהמפקיד חמצו בד"ה ובהעמיק ובנר תמיד לכריתות כ"א ע"ב בדפי הס' ל"ו א' בד"ה ולכאורה ובכתב סופר חא"ח סי' קי"ד בד"ה אמנם ובנחל איתן בהלכות שופר פ"א ה"ב וע"ש בפ"ו מיבום ה"י עמ"ש המל"מ פ"א מנערה בשם רשב"א דלאו הבא מכלל עשה קיל ובשו"ת ספר יהושע חא"ח סו"ס י"ז ובשו"מ קמא ח"א סו"ס ע"ב וח"ב סי' ט' וע"ט וקל"ה בד"ה והנה לענין וע"ש בדף ע"ה ב' ורביעאה ח"ב סי' ר"מ ושו"ת ארץ צבי חא"ח סי' נ"ה וחאה"ע סי' מ"ד ותולדות יעקב לברכות מ"ז ב' סוה"ד אריב"ל יע"ש בדפי הס' נ"ד ע"ג ובאגודת אזוב המדברי לשבת ק"ל בדפי הס' קי"א ע"ב ומלבושי יו"ט חאה"ע סי' י"ח ושו"ת מהריא"ז ענזיל סי' כ' בד"ה ומ"ש ר"ת בשם כו', ובשו"ת באר יצחק חא"ח סי' ל' בהא דמחוסר כפורים טובל ואוכל פסחו לערב לפרש"י בשכח ולהסוברים דשכחה הוה פשיעה מתוס' עירובין ק' ע"א דע"י פשיעה לא דחי ותירץ ע"פ התו' שבת ד' א' וקדמהו בכל דבריו בתפארת יוסף חא"ח סי' כ' והאריך לפלפל [ובזה נסתר גם מ"ש בעין יצחק חא"ח סי' ט' אות ז' יע"ש ובפרט דהרי הכהן המקריב שדוחה העשה דהשלמה לא פשע כלל וע' בק"א לש"א סי' ל"ג] ואכ"מ להאריך יותר במה שדשו רבים:

סימן סה

א' ח' אלול תר"ל להחכם ר"י ראז"ט.

א **מה** שהעיר במכתבו בטעם מחלוקת השני לשונות בברכות ג' ב' דלא אמרן אלא בד"ת או אפילו בד"ת דלילישנא קמי דמיחזי כלועג לרש וכפרש"י אבל ללישנא ב' דע"כ משום היסח הדעת יש לאסור יותר במילי דעלמא, ודבריו יש להם מקום להתוס' בדעת רה"ג דפוסק כלישנא קמא דדוקא בד"ת ובד"א שלו, ומדפסקו כלישנא קמא דאין לאסור רק בד"ת וע"כ דמשום לועג לרש אין לאסור רק בתוך ד"א, דלילישנא בתרא דאסור אפילו במילי דעלמא ומשום היסח הדעת אסור אפילו חוץ לד"א וע"ש בספרי זכ"י, אבל לרא"ש פרק מי שמתו אות ו' דבמילי דעלמא אמרינן וכלישנא קמא ומפרשי דחוץ לד"א איירי

וכב"י טויו"ד סי' שד"מ דהא דשרי במהלך בבית הקברות לקרות בס"ת בחוץ לד"א התם משום לועג לרש וחוץ לד"א כרשות לעצמו, אבל בפניו מיחזי כמתיאש מלהטפל בו ואסור בד"ת אפילו חוץ לד"א ורק במילי דעלמא לא מיחזי כמתיאש, הרי דלב"י גם ללישנא קמא הוה משום היסח הדעת דלא שייך כ"א כשעוסק בד"ת, וע' במעיו"ט פרק מי שמתו אות ט' ובלח"מ פי"ג מאבל הלכה ט', ומש"ש דאם היה חופר ד"א אפילו מילי דעלמא אסור, וצ"ל דאם היה תוך או שצ"ל דאם היה תופס:

ב **ומה** שכתב במש"ש ח' ב' לענין חיוב שנים מקרא ואחד תרגום ואפילו עטרות ודיבון שהרבותא שמלבד שהתרגום לא חידש דבר בהוראתו כי גם אמיתת המעשה מהספור לא תתנזק בזה שלא יפרט שמותם בהיותם נכללים במה שאמר הארץ אשר היה כו' כי השמות מעירות האלו ניתנו אחרי הכיבוש בסוף מטות והכתוב מפרש כן על שם סופו כמו ויאהל עד דן, ומשה אמר להם בסתם כל הארץ:

ולא דקדק בלשונו שזה אמרו בני ראובן וגד אל משה במדבר סי' ל"ב ג' ד', וגם שלפי דרכו שבשעת אמירתם לא פרטו השמות והיה לו לאחוז בכל מקום שמפרש השמות כמו בשמות העולים מצרימה וכדומה, ואין בזה חידוש שצריך לקרותם כיון שעכ"פ פרטה התורה השמות מהערים, וגם בעיקר דבריו שהשמות ניתנו אחר הכיבוש, אין נוגע לכאן שהעירות דבון ועטרות היו כבר נקראות בשם ובני ישראל בנו את חרבותיהן שנחרבו במלחמה וקראו להם בשמות שקראו מקודם וכרמב"ן בפסוק ל"ח מוסבות שם שמוסב על כל העירות שהסבו האמוריים את שמם כאשר לכדום סיחון ועוג, ובני ראובן וגד קראו להם בשמותם הראשונים הידועים מאז כשהיו ביד מואב או להוביש את מואב כו', אבל לא ראינו ביהושע שהיסב שמות הערים שכבשם לקרותם בשם חדש, והשיג ג"כ על פרש"י שמוסב על נבו ובעל מעון שהיו האמוריים קורין על שם הע"ג יעש"ב:

ומה שהביא כבודו ממה שנאמר ויאהל עד דן, נתחלף לו מלשון הכתוב בראשית סי' ג' י"ח ויאהל אברהם ובסי' י"ד פי"ד וירדוף עד דן, וע' ביהושע סי' י"ט מ"ו ושופטים סי' י"ח כ"ט שקראו להארץ דן בשם אביהם, ולראב"ע פרשה שלח ופרשה ראה שהיו שנים בשם דן, וזה קרוב לפשוטו כאשר מצאנו כמה עירות כפולות בשם אחד, ואין הכרח לומר על ארץ ליש או לשם שנקראה כן גם בימי שפוט השופטים שיקראנה הכתוב במלחמת המלכים עם אברהם על שם שיקראו לה בני דן בימי שפוט השופטים, ואולם במכלתא פרשה בשלח דבר אחר עד דן עדיין לא באו שבטים לארץ ולא נתחלקה א"י אמר לו לאברהם י"ב שבטים עתידין לצאת מחלציך וזה דן של אחד מהם כו' שאמר לו במקום הזה עתידין לעבוד ע"ז ותש כחו, ובסנהדרין צ"ו א' הוציאו ג"כ הדרש כיון

שבא כו' תשש כחו ראה בני בניו עתידין לעבוד ע"ז בדן כו' ואף נבוכדנצר לא נתגבר עד שהגיע לדן כו', וכן בב"ר פרשה מ"ג וע' בחא"ג לסנהדרין שם בד"ה וירדוף עד דן, ונראה שהבינו כן בפשוטו לפי שהיה גבול הארץ וכמ"ש מדן ועד באר שבע ושהודיע זאת על שם העתיד להיות התחלת מפלתם במלחמת נבוכדנצר במקום שהקימו עגל הזהב, ושלזה לא רדפם אברהם משום והלאה שלא יקדישו עובדיו למלחמת הנצחון במקום מלחמת ראש מחצב האומה:

ואמנם לא הוצרך מעלתו לראיה זו שדרך הכתובים לדבר בזה על שם העתיד וככתובות י' ע"ב ההולך קדמת אשור ומי הוה אלא דכתיבי קראו על העתיד וכו' וע"ש בתוס' שאף בימי משה לא היתה עיר סילוקא אשר אצל חדקל כי סלוקא הוא מן מלכי בית שני, ובתוי"ש כריתות י"א ב' ד"ה תהא בקרא וע"ש במנחם שלמה סי' ק"נ דעתידין רבנן דמתקני למיקרי בשעה שמלקין עד"ש בכתובות אלמנה דעתידין רבנן דמתקני לה מנה, ואינו ענין לזה דהתם הוא סמך בעלמא ובפשוטו כעירובין ק' ע"א דלת אלמנה שעשוי מקרש אחד וכמו שכתבתי בבאורי לרות בדף ד' ע"א בסוה"ד והנה המבאר כו' שיתכן גם התואר פלוני אלמוני לרמז על שם מעשהו המדובר בו לתואר למי שאין לו עזר, ובח"ס אה"ע ח"ב סי' ק"ע נדחק לדחות קושית השואל על התוס' תמורה ד' ע"א שהקשו לפרש"י דמעתך מלשון דמוע ותערובות דהא דמוע רק דרבנן מהא דפ"ק דכתובות יעש"ב, ובמ"ר פרשה לך פמ"ב ויכו שדה העמלקי עדיין לא נולד עמלק כו' והרמב"ן תמה שהרי בימי משה כבר היה עמלקי ובב"ר פרשה ט"ז עדיין לא היתה חוילה וכוש אלא מגיד מראשית אחרית, אין ראיה מוחלטת וכתוס' כתובות י' ע"ב דמאי מייתי מאשור אע"ג דלא הוה בבריאת העולם כיון דהוה בימי משה שפיר הוה ליה למיכתב כו' וע"ש במגיני שלמה בד"ה ותנא משש"ב, וע' באגרת בקורת שבס' עטרת צבי בדף ב' ע"ב בהג"ה משש"ב, ובמבא ליחזקאל כשדים שלהמפרשים נקראו כן בני כשד בן נחור ואם גם מצאנו אור כשדים בטרם נולד כשד וכענין וירדפם עד דן וכן בימיו כבר נתישבו הכשדים עכ"ל הטמין בדבריו מה שבדעתו על בדן אבל זה הבל שהענין בפשוטו כראב"ע אם שהיו שני עירות בשם זה או שהתורה קראה על שם סופו כמו בשאר עירות כמורגל להודיע מקום הגבול בשם הידוע לנו וחז"ל כיוונו בדרשתם כמש"ל בהתחלת הענין לרמז שנתן השי"ת בלבו שלא יעבור להלאה מהגבול לבל יקדישו המקום גם לזכרון נצחון אברהם, ובסנהדרין כ"ד א' מאי בבל בלולה במקרא כו' וזבחים קי"ג ב' ור' יוחנן אמר למה נקרא שמה שנער כו' ובירו' פ"ד דברכות הלכה א' אמר ר"ל למה נקרא כו', וכל זה רק דרך דרש ורמיזה בעלמא, וע' ראב"ע ורמב"ן בראשית סי' י"ב ו' מקום שכם וע"ש בנתינה לגר,

ורש"י סי' י"ד ז' עין משפט היא קדש כו' שדה העמלקי וסי' ב' י"א חוילה והוא אחד מבני עבר וכן כוש ואשור וע"ש ברש"י פסוק י"ד ובסי' כ"א י"ד במדבר באר שבע, ובמדבר סי' י"ב כ"ג נחל אשכל וראב"ע דברי משה ויתכן להיות כמו וירדוף עד דן להיות שם אחד, ובספרי דברים אות כ"ב מלמד שנקרא נחל אשכל על שם סופו, וכה"א אל הר האלהים חורבה ודברים סי' א' ל' מול הגלגל לראב"ע כמו וירדוף עד דן או שני שמות, וע"ש סי' כ"ב ח' הנופל על שם סופו כמו נחל אשכל על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו עכ"ל וע"ש בדברי שאול סו"פ תצא, ובדהי"א סי' י"א פי"א שלש מאות חלל שנעשו חללים בהעירו את חניתו, ואיוב סי' כ"ב ו' ובגדי ערומים תפשיט, וברכות י"ח ב' דרשו יומת המת מעיקרא, ובפשוטו גם כאן על שם העתיד, ושופטים סי' ב' א' מן הגלגל אל הבוכים ועל שם סופו שנקרא המקום ההוא בוכים, וראב"ע ויקרא סי' כ"ב כ"ז שור או כשב או עז כי יולד, וסו"פ אמור סי' כ"ד כ"ג ברמב"ן על פי' ראב"ע כי עשו מאותו היום והלאה כמשפט הזה בחובל ואינו נכון שיהיה כתוב על העתיד שיעשו כן, ורש"י במדבר סי' כ"ד ז' וירם מאגג שיכבוש את אגג מלך עמלק ע"ש ברמב"ן, וסו"פ בשלח ויחלוש יהושע שים באזני יהושע שהוא על שם העתיד שנקרא להושע יהושע, ובפסקתא דר' טוביה שמות סי' כ"ד כ"ד ויהושע משרתו עדיין לא היה שמו עד שנה שניה שנשתלחו מהגלים וכן ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים וכיוצא בו ויכו את כל שדה העמלקי, ובש"א סי' ד' אבן העזר וע"ש סי' ז' י"ב, ופרשה נשא ביום כלות משה להקים את המשכן וימשח אותו ויקדש אותו ואת כליו והרי"א שאל על מדרשי רז"ל שזאת החנוכה היה בתחלת החודש הראשון איך אמר הם העומדים על הפקודים, ולדעתו שהנשיאים הביאו קרבנם לחנוכת המזבח בחדש השני נגד כל המפרשים שהיה בחודש הראשון והרא"מ השיב עליו שהכתוב מדבר על העתיד ככתובות י' וע"ש בבנין אריאל משש"ב, וע' בח"א תענית ט"ז א' הר המוריה כו':

ובעיקר קושית התוס' דלא נקט ראובן ושמעון שאין להם תרגום כלל, ע' ביערות דבש ח"ב דרוש ב' דף ט' ע"א (בדפוס זולצבאך) בד"ה וזהו כונת הגמרא לעולם יקרא כו', דבתרגום ירושלמי ית מכללתא וית מדבשתא, והענין דבפרש"י מוסבות שם כי הגוים היו קורין לעריהם על שם ע"ז וכשכבשום ישראל הסבו שמם לשמות אחרים, [וכ"כ המפרש בדהי"א סי' ה' ח' שישראל הסבו שמותם], וזה היה ג"כ בעטרות ודיבון שמקודם היה שמותם כשמות ע"ז מכללתא ומלבשתא דס"ד דהך תרגום לא ליקרו שלא להזכיר שם ע"ז חוץ הכתוב בתורה וכמבואר הטעם בזוהר כו', אבל קשה לומר כדבריו שתרגם שמות העירות כמו שהיו האמוריים קורין ואף שלא נרמז במקרא, ולתרגום ירושלמי ויב"ע

מכללתא ומלבשתא ולפנינו גם בקצת תרגומי אונקלס שתירגם התיבות כדרכו שרגיל לתרגם בהוראתו הנהוגה בשפה המדוברת כי מכללתא כמו עטרות בב"ב ח' א' ורש"י ד"ה דמי כלילא עטרה למלך, ודיבון כמו זיבון בחילוף ד' בז' המורגל בארמית מידב דאיב וכדומה ויהיה הוראת מדבשתא כמו דוב דבש וכן פירש בנתינה לגר, ותמהני על היע"ד דהא גם לפרש"י מפורש שהוא רק על נבו ובעל מעון שהיו שמותיהם שהאמוראים קורין עריהם ובני ראובן הסבו שמותם לשמות אחרים וא"כ ירמוז באמרו שמות הערים אשר בנו על נבו ובעל מעון בלבד וכמו שהבין הרמב"ן להדיא מדבריו, וע' בשו"מ תליתאה ח"א סי' רכ"ה מה שנשאל לפרש"י, ובשו"ת עולת שמואל סי' י"ב שתרגום שבחומשים שלנו הכניסו התרגום ירושלמי במקום אונקלס וכמ"ש הרש"א דהשתא שיש תרגום ירו' צריך לומר התרגום ירו', ובמאורי אור ח"א בחדושיו לברכות האריך ובמרגניתא דבי רב פרשה מטות, ובפני אריה שבסו"ס מרפא לשון בדף ח' ע"ג האריך דהרבותא דעטרות ודיבון שנתקן התרגום מה שהיה ואחר שנים הרבה שמתורגם מכללתא ומלבישתא וכומרין כו' ובית קבורתא דמשה שזה אמרו כשביקש לתת להם הארץ בזמן החלוקה, אבל בסוף הסדר ואת נבו לא תרגום רק ית נבו כי בעת ההיא שבנו לא היה שם עדיין קבורת משה, ובשלמי שמחה פ"ק דברכות אות ז' דכונת רש"י דאפילו לתרגום ירו' חסר שתי עירות מתרגום אפ"ה צרי לקרות ג' פעמים עכ"ד, ואולי דנקט שמות העירות אלו שמתורגם בהעתקת השמות בארמית וכנ"ל ואף שהוראת השם הפרטי ישתנה על הרוב בקריאת שמו ועצמותו בלשון אחרת, אבל ראובן ושמעון שהפסוק מתורגם כהוייתו שקריאת התרגום בעברית מוכרח ממילא להמשך והבנת הענין:

ובצל"ח תירץ דנקט עטרות ודיבון שהיו ערי האמורי וקריאת שמותיהם רק הסכמיות משא"כ בראובן ושמעון שיש טעם בקריאתם ברוה"ק כמו שכתוב במקרא דודאי צריך לקרות העברי ג' פעמים, וקדמהו בזה הט"ז סו"ס רפ"ה, ורק מה שסיים ואפשר שקראו אותן העו"ג, הנה ממשמעות הפסוקים אין ספק שהיה כן שמותיהם מקודם רק דלרמב"ן הסבו כל שמות העירות על שם שקראו אותם המואבים ולרש"י מוסב על נבו ובעל מעון לבד שהיו שם ע"ז אבל שאר העירות הניחו כמו שקראם סיחון או מואב לפי שלא היו שמות ע"ז, ורק לרמב"ן יש לפרש בהט"ז שאפשר שהמואבים קראו אותם על שם ע"ז, ולרא"ש נקט עטרות ודיבון דצריך לקרוא התרגום ירו' שלהם אף שא"צ כ"כ בתרגום שהמה רק שמות עירות אבל ראובן ושמעון דא"צ לקרות העבר שלש פעמים כיון דאין בהם שום תרגום, וכ"כ בתוספת ר"י חסיד, ובב"ח ר"ס רפ"ה דהוכחת הרא"ש מדלא אשמעינן נמי ראובן ושמעון שאין להם תרגום כלל דצריך לקרוא המקרא ג' פעמים,

אבל להתו' דבעטרות ודיבון אינו יוצא בג' פעמים מקרא כיון דיש להם תרגום ירו', ובתר"י נסתפק בפסוקים שאין בהם תרגום אם צריך שיאמר המקרא ג' פעמים, ובמ"א העתיק דעת הטור דה"ה ראובן ושמעון צ"ל ג"פ העברי, וזה מבואר להדיא גם מהתו', ויש להוסיף עוד ע"ד הב"ח דלא נחית רק לענין שנים מקרא ואחד תרגום דאף שאין בו תרגום ידוע מ"מ יותר טוב לקרות פעם שלישית בתרגום ירו' כמ"ש התו', אבל ראובן ושמעון ליכא חידוש שלא ידלג בקריאת השמות אף שהוא בעברי ובפרט להתו' מגילה ל"א סע"ב מהילמדנו ואסמכיה אקרא וע' בעירובין נ"ד ב' וממילא אין נפ"מ בפסוקים שאין עליהם תרגום כלל:

ג **ומה** שהעיר בפלוגתא דראב"ע ור"ע שם ט' א' אי בחפזון דמצרים או דישראל שמפשוטו שאכלו מתניהם חגורים שלא ישתהו מלצאת וע"כ שאכלו עד הבוקר שאל"כ היה להם פנאי לחגור אחר האכילה, ומלבד הדוחק שלא יהיה להם עיכוב ביציאתם למיסר הימנייה ואף שהיה אפשר לחגור בגמר אכילתם, ובלאו הכי בהכרח שהיה עיקר הציווי על עת האכילה להראות בזה היותם מוכנים לצאת וכראב"ע שלא נצטוו בחפזון זה רק שיהיה ביכולתם להיות מוכנים בחצות הלילה בסוף האכילה כשיפצרו בהם המצרים לצאת, וטעם בחפזון של יתעכבו וימהרו לאכלו לפני בוא רגע המשחית שיפסח על הפתח ע"כ ציוה השם להיותו צלי אש להתבשל מהרה וכן אמרו שאינו נאכל אלא עד חצות ע"ש בסי' י"ב פי"א, וע"כ דגם למ"ד עד חצות היה המכוון שלא יהיה להם עיכוב מצד האכילה מדכתיב ממחרת הפסח יצאו כו' וכתיב נמי ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר שם סי' י"ב כ"ב וכדמייתי מיניה בב"ק ס' ע"ב לעולם יכנס ויצא בכי טוב וע"ש בתו' וריש פסחים, והרי בפרשה ראה סי' ט"ז ג' נאמר ג"כ כי בחפזון יצאת ממצרים ושם בהכרח דמיירי בחפזון דישראל, וע"כ דהאזהרה לאכלו עד חצות שיוכלו להכין עצמם מיד ולקחת אתם כל אשר להם וגם צאנם ובקרם מזמן חצות שאז הרשה להם פרעה לקחת הכל אתם וגם לאפות עוגות מצות אשר הוציאו ממצרים, וכן מה שהשאילו אותם המצרים כלי כסף וזהב ושמלות והיה הציווי לעם שישאלו מהם אם שנאמרה קודם מכת בכורות מ"מ היה הציווי לאחר שיגרשו אותם ויתנו להם רשות לצאת כי מקודם מכת בכורות לא היה להם מקום לשאול מאתם, והיו צריכים לאכול חגורים בהיותו נאכל בחפזון למהר לאכלו לפני בוא רגע המשחית ושלא ישהו לאחר חצות בהכנות היציאה, וע' רש"י שבת ט' סוע"ב משיתיר חגורו שבני בבל היו חוגרים עצמם בחוזק וכשאוכלין צריך להתירם, ויתכן ג"כ להראות על החופש וכמנהג הכשדים להיות חגורים אזור במתניהם וכיחזקאל סי' כ"ג ט"ו ולהיותו אות החופש מעבדות,

ולספורנו שאמר חגורים מזומנים לדרך כענין וישנס את מתניו להורות על בטחון בלתי מסופק כהיותם מכינים עצמם בהיותם עוד בבית כלא, וגם דלמ"ד בע"כ דמצרים אפשר שלא היה עיכוב עד הבוקר מחמת הביזה רק מצד זמן אכילת הפסח אבל למ"ד וישאילום בע"כ דישראל שהמה החפיזו בהם ליטול הביזה שימהרו לצאת ולכן היו צריכים להיות מזומנים בחצות שהיו טרודים משום הביזה והיינו בע"כ דישראל שמצד אכילת הפסח זולת הביזה היו יכולין למהר ולצאת מקודם:

ד **ומה** שהעיר על התו' שם כ' ע"ב בד"ה בתפלה פשיטא כו' ורש"י לא גריס ליה שהרי תפלה דרבנן כו', וכתב שי"ל דרש"י סובר כרמב"ם דעיקר תפלה מה"ת וא"כ פשיטא דחייבות דמדאורייתא אין לה זמן קבוע ומתרץ דהו"א שזמנה מפורש בתורה כיון דכתיב כו' עכ"ל, ומסתמא ט"ס במכתבו וכונתו דלגירסת הספרים פשיטא ע"כ מוכח דהש"ס דהכא סובר כרמב"ם, דהא מפורש ברש"י בד"ה ה"ג תפלה כו' דלאו דאורייתא היא, ורק לעיל במתני' בד"ה וחייבות בתפלה ור"פ מי שמתו במתני' בד"ה אלו ודחה פי' רבותיו, והיינו דמיירי בכל גווני ואפילו אין להם שהות ומ"מ לא הוה דאורייתא, וכבר הקשה בשאג"א סי' י"ד דל"ל טעמו דרחמי ת"ל דמדאורייתא הוה שהז"ג וי"ל דסד"א דהו"ל מ"ע שהז"ג דלא לחייבו אלא בתפלה אחת ביום שחיובו מה"ת ובכל, נוסח שירצה קמ"ל דרחמי נינהו וחייבות בבל התפלות וכנוסח שתיקנו רבנן והאריך בדברי המגלת אסתר בס' המצות חלק מ"ע סי' ה' במ"ש ע"ד רמב"ן ולפי דעתו שמצות תפלה הוה מדאורייתא יעש"ב ובקו"א, ויותר היה מכוון בלשון הש"ס דקמ"ל דלא הוה הזמ"ג כיון דכל החיובים דהשלשה זמנים בענין התפלה שממילא נהוג בכל היום ונמשך בלי הפסק דשל שחרית הוה מבוקר ועד חצות ושל מנחה הוה עד הערב ושל ערבית בלילה והיינו דקמ"ל דרחמי נינהו ולא חשיב מ"ע שהז"ג וכר"פ תהש"ח כיון דצלותא רחמי נינהו כל אימת דבעי מצלי ואזיל וכדמסיק דאין בזה משום עבר יומו בטל קרבנו דמהני השלמה:

ובמלחמות על הרי"ף שהשמיט האיבעא דנשים בבהמ"ז דסובר דאורייתא רק דנכלל במ"ש דחייבין בתפלה ובבהמ"ז דחשיב מ"ע שלא הז"ג, ובא"ח סי' ק"ו ס"ב נשים ועבדים אע"פ שפטורין מק"ש חייבין בתפלה שהיא מ"ע שלא הז"ג, והיינו כפי' התוס' דקמ"ל דרחמי נינהו ולכן לא הוה מ"ע שהז"ג וכפרש"י במתני' דהחיוב משום דרחמי נינהו ותיקנו מדרבנן אף לנשים וכמו שהעתיקו ג"כ בב"י וע' בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג סי' תע"ג, ולשון הש"ס דמ"ע שהז"ג מכוון יותר להסוברים דתפלה דרבנן וכמ"ש הב"י בעצמו, וע' בזוהר הרקיע לרשב"ץ באזהרות במ"ע אות י"ב ובס' המצות שורש שני וע"ש ברמב"ן דדבר שסתמו מה"ת ופירושו בקבלה דהוה כשל תורה וע' בספרי זכ"י בתשובה

לסוכה בדפי הס' ס"א ע"א וטו"א מגילה ה' ב' ושו"ת פרי תבואה סי' כ"ד ובנין עולם חיו"ד סי' נ"ו וכתב סופר חא"ח סי' י' ובית יצחק על ס"ס סי' כ"ב וע' ובתשובה שבסוף ספרו ובאר אליעזר ר"ה י"ט א' וטוטו"ד תנינא תשובה ט"ז בד"ה ומה שתמה ואכמ"ל בפרט זה:

ואולם ע' רש"י תענית כ"ח הללו דברי תורה מנחה כדאמרינן בברכות יצחק תיקן תפלת המנחה כו', ובזכרון יוסף חא"ח סי' ט' נשאל מהגרי"ב דאי אבות תקנום הוה ליה דין דאורייתא והרי לרש"י גופיה בברכות כ' דלאו דאורייתא וע"ש בסי' י' דהא דתענית הללו מד"ת פיו שנזכר בתורה דלא גרע מתקנת נביאים הראשונים שתיקנו הלל לישראל וכתויו"ט בד"ה קרבן עצים יעש"ב, ובכפ"ת סוכה ל"ח ב' ובשו"מ קמא ח"א סי' ס"ב ובאגודת אזוב המדברי חיו"ד סו"ס כ"ה ובספרי זכ"י שכתבתי לדחות דברי הבשמים ראש סי' פ"ט שצידד לפטור נשים מתפלת מוספין דלא היתה שוקלת ואין להם חלק בקרבנות צבור, ובמ"א סי' תרצ"ד ס"ק ג' מהגמ"י דנשים חייבות בשקלים, ובשעה"מ פ"א משקלים במ"ש הרע"ב דפחות מבן כ' אינו חייב לשקול וע' בשו"ת דברי יעקב סי' י"ז, ושוב באו לידי באר יצחק וראיתי בחא"ח סו"ס ד' ענף ג' ועמ"א סי' ז' שהאריכו ג"כ בחקירה הנ"ל, ובשו"מ תנינא ח"ב סי' נ"ה דכל מה שנתקן בשביל קדושת שבת ויו"ט פשיטא שגם הן מצוות כמו אנשים יעש"ב ובשו"ת אור לי סי' ח', ובצל"ח הוכיח כפי' התוס' דבמצוה דרבנן שייך מ"ע שהזי"ג מדפריך בק"ש פשיטא והא איכא מ"ד דמדרבנן ע"ש ובשאג"א סי' א', ואולם בתוספת ר"י חסיד אמאי לא פריך גבי ק"ש פשיטא כדפריך גבי אחריני דהא הוה הזי"ג ואי דמדרבנן מאי שנא מהלל ונ"ח ומקרא מגילה וד' כוסות אי לאו דהיו באותו הנס אבל לגירסת רש"י ניחא, ונראה שלא היה לפניו הגירסא בגמ' בק"ש פשיטא, וכן בפשטות דרש"י דאף במ"ע שהזי"ג מדרבנן אין לחייבם יותר ממ"ע שהזי"ג בדאורי' מ"מ לא הוה מלתא דפשיטא בכל מ"ע שאין הזי"ג לחייבינהו, ולכן גורס תפלה דרחמי נינהו שהוא לנתינת טעם על חיובם, ואולם לרמב"ן בס' המצות בשורש ראשון דהלל באכילת פסחים ונטילת לולב מה"ת שהוא בכלל שמחה או שנצטוה למשה בסיני, שיאמרו ישראל שירה במועדים על הנסים ובא דוד ותיקן להם הלל הזה וכמו שהוא לרמב"ם מה"ת עיקר תפלה ואף שעזרא וב"ד תיקנו הברכות שיהיו ערוכות בפי הכל, ובשאג"א סי' ס"ט האריך בראיות דאפילו הלל של יו"ט דרבנן, וע' בזוהר הרקיע לרשב"ץ במ"ע אות י"ט וע' רמב"ם פ"ג מחנוכה ה"ו שקריאת הלל לעולם מד"ס ולראב"ד שיש בה עשה מדברי קבלה השיר יהיה לכם:

ה **ומה** שהאריך במקור דהרמב"ם שתקנת עזרא שלא יקרא בע"ק בד"ת עד שיטבול וב"ד שעמד אחריו התקינו אף לתפלה, וע' רמב"ם פ"ד מתפלה הלכה ד' ובכ"מ דאפשר לא גזר לתפלה דרחמי היא ואולי לא ימצא מים ונמנע להתפלל, אלא שאיני יודע היכן מצאנו גזירה זו בב"ד שאחריו עכ"ל, וע' לעיל בהלכות ק"ש פ"ד ה"ה ובמאורי אור בחלק באר שבע וברכות כ"ב שהאריך, ובס' התורה והמצות על תרי"ג אות תר"ו ערך תפלה בצד ק"פ דהא בב"ק פ"ב ב' דעזרא תיקן לד"ת ובמשנה ברכות כ"ב א' היה עומד בתפלה כו' וע"כ שב"ד שאחריהם באיזה דור גזרו ג"כ לתפלה:

ובאמת אשכחן נמי הכי לרבא ברכות כ"ב ע"ב דאתיא רבנן שאחר עזרא ותיקנו לבריא לאונסו כו' וסבירא להו דהכ"נ דאינהו תיקנו גם לתפלה ולכן ס"ל לרמב"ם פ"ד מתפלה ה"ה דעכשיו דבטלוה לטבילותא נתבטל גם התקנה לתפלה ודלא כרה"ג ורי"ף ורא"ש דמ"מ אסור לתפלה עד שיטבול, ומ"ש הרמב"ם בפי' המשנה ונפסקה הלכה שד"ת אין מקבלין טומאה כו' אמנם התפלה כבר נהגו שלא יתפלל עד שירחץ במים כו', היינו כמש"ש הלכה ו' בחבורו מנהג שנער וספרד לרחוץ גופם אחר התפלה כו', ולכן שפיר י"ל בדהרמב"ם דלדידן מכש"כ שנתבטל לתפלה דרחמי נינהו ולא היתה כלל בתקנת עזרא, וע' בסו"ס דרך חיים על יו"ד בשו"ת מטבילת ב"ק בדף פ"ו ע"ד מש"ש בדהרמב"ם:

והרי"ף שכתב בשם רב האי דלא בטלו לטבילה רק לת"ת אבל לתפלה צריך טבילה וכתב דלאו טבילה רק רחיצה ט' קבין, והיינו דלרבא דקיי"ל כוותיה דעזרא תיקן טבילה לבריא המרגיל כו' וממילא כיון שבטלה תקנת עזרא ולשיטתם דלא בטלה רק לד"ת שהיה מתקנת עזרא אבל לא לתפלה שב"ד שלאחריו תיקנו ונשאר ג"כ בזה רק תקנתם בנתינה ט' קבין דטבילה גופא שהיא תקנת עזרא נתבטלה, ועכ"פ מוכרח דהתקנה היתה כדי שלא יהיו ת"ח מצויין כו', והא בתורתו אומנתו כרשב"י וחביריו פטורין לגמרי מתפלה, וכן פשטות הלשון דהמרובה פ"ב ע"ב אתא הוא תיקן אף לד"ת וכפרש"י דמתני' ברכות כ' ע"ב שעזרא תיקן טבילה לעסוק בד"ת, וכן האי קרא דלקמן כ"א ע"ב דיליף מסמוכין יום אשר עמדת בחורב מה להלן ב"ק אסורין כו' ולא שייך למידרשיה לענין תפלה דהוה רחמי וכסברת הכ"מ הנ"ל, ובפרט דעכ"פ גם לרמב"ם הוה פלוגתא אי הוה ד"ת ובתקנת עזרא ליכא פלוגתא כלל, ואף לתו' בהמרובה דאסמכתא היא דהא עזרא תיקן, מ"מ ע"כ דהאסמכתא הוה למה שהיתה תקנת עזרא ופשטיה דהש"ס דברכות דפריך ור"י ליה סמוכין וע"כ דעזרא נמי אסמכינהו אקרא אף דלא הוה כמפורש בתורה וממילא לא שמעינן רק בד"ת לחוד, דהא בברכות כ"ב היה עומד בתפלה ונזכר שהוא ב"ק היא תקנת ב"ד שלאחריו שלא יהיו מצויין כו':

ויתכן יותר בפשוטו דהרמב"ם סובר כיון דילפינן מהא דסמוכין דב"ק אסור בד"ת אף דעזרא תיקן ולא ס"ל לדחוק כסברת התוס' דאסמכתא בעלמא היא, וגם היא נגד פשטות הסוגיא דברכות דפריך לר"י דב"ק אסור בד"ת מדרשה דריב"ל, וגם דלהמקשה דלא סליק אדעתיה דמפיק סמוכין דריב"ל לאידך מלתא ותיקשי עזרא היכי תיקן וממילא מוכרח דקרא דסמוכין מדריב"ל לענין ת"ת ועזרא תיקן אף לתפלה וע"כ דהיו שתי תקנות, וא"כ אף למאי דדחי דדריש סמוכין לאידך דריב"ל וא"כ הא דלת"ת י"ל דהוה תקנת עזרא מ"מ בזה לא נדחה הסברא דלתפלה היה תקנה אחרת וב"ד שלאחריו תקנוהו אף לתפלה, וכמ"ש כה"ג בש"ך יו"ד סי' ל"ג ס"ק ד' ובט"ז או"ח סי' תרכ"ט ס"ק ג' ובמעיו"ט סופ"ק דברכות אות ע"ז ס"ק ד' וע' בספרי זכ"י ליבמות ק"ג ובספרי לסוגיות בפסקי הלכות אות י"ב ובצל"ח לברכות כ"א ע"ב בד"ה והאריב"ל כו' משש"ב:

ואמנם מה שהאריך מעלתו להוכיח כדהרמב"ם דהיו שתי תקנות וכתב דלרבינא דהרהור כדבור והתקנה דמהרהר בלבו לא היתה רק כדאשכחן בסיני וא"כ ע"כ דגם תפלה מהרהר בלבו והא דתנן היה עומד בתפלה ונזכר שהוא ב"ק לא יפסיק אלא יקצר היינו בדבור, ומ"ש התוס' ד"ה בע"ק מהרהר משמע בגמ' דברכות דרבנן אפילו בהרהור אסור היינו רק לד"ת דלא עדיף ברכות שהם ג"כ דרבנן מתפלה, וכיון דמצריך לעסוק בדבר שהצבור עסוקין בו וא"כ אם יקצר בתפלה לא יעסוק בדבר שהצבור עסוקין בו, ואין לזה שום מכוון דהא הגמ' דמדייק הא אי, לא אתחיל לא יתחיל וע"כ דמשמע ליה דלא יתחיל אפילו בהרהור שלא יהיה יושב ובטל ובדבר שהצבור עסוקין בו וכמש"ש התוס' מדלא קאמר יקצר בדבור או יהרהר באריכות, וא"כ אדרבא קושית הגמ' לרב חסדא מהכא דלהך טעמא היה לו למיתני להרהר באריכות, ועכ"פ אין שום סברא לאסור בתפלה בהרהור רק לר"ח דהרהור לאו כדבור, דאדרבא לרבינא פשיטא ליה יותר להצריכו בהרהור בק"ש ובהמ"ז מתפלה וברכות גם קודם דידע המסקנא דק"ש ובהמ"ז דאורייתא וכמ"ש התוס' בר"ד כ"א סוה"ד והרי תפלה כו' דכיון דלר"ח לאו כדבור דמי רק שלא יהא יושב ובטל מה לי ק"ש ומה לי תפלה, וגם אין מובן כלל לדבריו דאם יקצר בת בתפלה לא יעסוק בסוף התפלה בדבר שהצבור עסוקין בו, ולסברתו מאי פריך טעמא דאתחיל כו' ולא מקשה ואי בדבור לא הוה דבר שהצבור עסוקין בו לר"ח כיון שצריך לקצר וע"כ דלא מסתבר דבשביל שלא יהא עומד בברכה אחת עם הצבור לא הוה דבר שהצבור עסוקין דהא כשעומדין בתפלה כל הצבור ג"כ אין עומדין במקום אחד ומהכ"ת לומר שאם אחד מאריך או מקצר יותר לא הוה בכלל דבר שהצבור עסוקין, וכמ"ש בשו"ת פרי תבואה סו"ס ס"ח דלענין תפלה בצבור פשיטא דבהא סגי כשיתחיל

או מסיים עם הצבור דבלאו הכי אין הצבור אומרים יחד מלה במלה (וע' מש"ל סי' כ"ב), ובשו"ת רע"א תנינא סי' קנ"א על המ"א סי' ק"א ס"ב להוכיח דאין יוצאין ידי תפלה בהרהור דאל"כ הי' להם לתקן דבע"ק יהרהר התפלה דהא רשאי להרהר דלאו כדבור דמי יע"ש שהאריך לפלפל בסוגיא זו וע' בישועות יעקב א"ח סי' ס"ב ס"ק א' וסי' פ"ה ס"ק ב' ושו"ת כנף רננה סי' ד' ובסו"ס תרומת יד בקונטרס קס"ו סי' ח' דף י"ח ע"ג ואכמ"ל בפלפולים:

ומה שכתב ע"פ סגנון דבריו דא"כ מוכרח לפרש הא דבע"ק מהרהר ק"ש ואינו מברך היינו דמהרהר ק"ש עם הברכות דאל"כ הק"ש עצמה בלתי חשובה להרמב"ם שפוסק בענין ספק קרא ק"ש שצריך מספק לחזור ולקרוא ק"ש עם הברכות ופוסק ג"כ הרהור כדבור, ועוד דלמה לא יהרהר הברכות כיון שתקנת עזרא היתה רק כדאשכחן בסיני, ולא ידעתי מאין למד כן בדהרמב"ם ואדרבא סובר בק"ש דלאו כדבור דמי דאף שכתב בפ"ב מברכות לגבי בהמ"ז דאם לא השמיע לאזנו יצא אף שבירך בלבו והרי בפ"ב מק"ש כתב ואם לא השמיע לאזנו יצא ולא מסיים ואפילו שבירך בלבו, וע"כ דס"ל דהרהור לאו כדבור דמי וכמו שהוכיח בשאג"א סי' ו' וע"ש בסי' כ"ד דס"ל לר"ת דלאו כדבור דמי אלא לגבי ק"ש דכתיב ודברת בם אבל בשאר מצות דלא כתיב בהו דבור אפילו ר"ח מודה דבהרהור סגי, וע' בנחל איתן פ"א ברכות הלכה ז' מ"ש בדהרמב"ם לענין לאו כדבור ובמעין החכמה באלב"ם אות ע"ב וע"ח ובשו"ת ר' בצלאל האחרון סי' י"א ובעמק הלכה חא"ח סי' ל"ג ואומץ יוסף א"ח סי' מ"ז בט"ז סוס"ק ב', ותו דאף דמעיקרא היתה, התקנה רק שכל שהוא חייב לקרות צריך לכתחלה לקרות בברכותיה וכרשב"א בתשובה סי' שכ"א, מ"מ מסתבר שלא הצריכו לברך בברכותיה רק היכי שצריך לקרות ק"ש לכתחלה כדינו משא"כ לגבי בע"ק שהצריכו ההרהור בק"ש רק משום שאסור בדבור וכדאשכחן בסיני דהא לכתחלה צריך בק"ש להשמיע לאזניו כרמב"ם פ"ב מק"ש הלכה ח' וכיון דהא דיוצא בהרהור היינו רק בדיעבד לא תיקנו ג"כ ממילא לענין הברכות שיהרהר:

ומה שכתב מעלתו דא"כ ע"כ הא דאינו מברך היינו בדבור דאשמעינן דגם הברכות אסור בדבור ואף שתקנת עזרא לא היה רק לד"ת אבל לא לתחינות ובקשות שאין נחשבין בכלל ד"ת לענין ברכת התורה ומ"מ אסורין אף הברכות, והיינו שהב"ד שאחר עזרא תיקן זה, וא"כ היו שתי תקנות האחת תקנת עזרא לד"ת כדאשכחן בסיני ולכן מותר בהרהור ותקנת הב"ד שלאחריו לתפלה וברכות כדי שלא יהיו ת"ח מצויים כו' דלא הוצרכה לאסמכתא דסיני ולכן גם הרהור אסור בברכות:

וזה לא מסתבר כלל שתהיה תקנת עזרא המאוחרת לענין תפלה וברכות חמור יותר לאסור גם ההרהור ויציבא בארעא כו' דמסתמא תיקנו ג"כ כדאשכחן בסיני וסגי לאסור בדבור שלא יהיה יותר חמור מק"ש כיון דכל עיקר התקנה רק כדי שלא יהיו מצויין כו', וגם דמדנקט ואינו מברך לחוד ומשמע דסיפא דומיא דרישא דמיירי ג"כ בהרהור דכיון דעיקר החידוש על הדבור הולל"מ מהרהר ואינו מברך בדבור, וכיון דהא דמהרהר קאי על ק"ש וברכותיה הולל"מ ולא בדבור דאף דהחידוש הוא רק כברכות לאסור בדבור מ"מ ק"ש ודאי אסור בדבור:

ומה שכתב בישוב קושית המפרשים על הרמב"ם פ"א מברכות הלכה ז' שיוצא בכל הברכות אף שבירך בלבו, ובפ"ב משביעות ה"ו ופ"ו מנדרים ה"ב דאינו חייב עד שיבטא בשפתיו, וכתב דהא דהרהור כדבור היינו במצות שאין נוגעות לבני אדם דהשי"ת לבא בעי אבל בנדרים שהולכין אחר לשון ב"א צריך שלא יהא סותר למה שהוציא בפיו, וגם לסברתו אטו ליכא שבועות ונדרי איסור והקדישות שאינן ג"כ רק בין אדם למקום ומ"מ צריך שיוציא בשפתיו וכן לענין לא תשא כמשמהרהר בלבו, ובתיבת גומא מהפמ"ג בפרשת האזינו אות א' דגבי כל הברכות ספד"ר לקולא ואין רשאי דהוה לא תשא ועכ"פ ביש אונס פסקו דהרהור כדבור ולא תשא ליכא בהרהור וע' בפמ"ג בפתיחה לא"ח ובמנחי"ו סי' י"ט אות כ"ב ולסי' כ"ח בשו"ת, ובזכור לאברהם ח"א אות ב' ברכות סוף אות ה' שדעת הפרח שושן דלא תשא אף על הרהור ושכ"כ בשל"ה, ובט"ז סי' ס"ב במי שצמא בלילה על מטתו שיהרהר בלבו וישתה כו', ובמ"א סי' ק"א ס"ק ב' דמרא"ש פמ"ש ע"כ דכייל בכל מילי דאל"כ יש לחלק לק"ש דכתיב ושננתם משא"כ בבהמ"ז דכתיב וברכת וכשמהרהר נמי להב"ה מברך כי הוא יודע מחשבות, ובצל"ח ברכות כ' ע"ב העיר ג"כ בישוב הרמב"ם דברכות ודשבועות דלרבינא דהרהור כדבור אם גם לענין חשש ברכה לבטלה יהיה עובר בלא תשא ונפ"מ בספק לו אם בירך אי רשאי להחמיר ולברך בלבו, וע' במ"א סי' רט"ו ס"ק ו' ושו"ת יהודה יעלה חיו"ד סי' שי"ו, ולכאורה היה לדחות בזה קושית השער אפרים בהא דברכות כ' ע"ב למאי נפ"מ לאפוקי רבים ידי חובתן ולא קאמר בספק ברכה בהמ"ז דהוה ספד"ר, דהרי תוכל לברך בהרהור דאינה עוברת בלא תשא אף בבירכה מקודם דלרמב"ם דלענין שבועה אינו חייב אלא כשיבטא בשפתיו ולענין חיוב יוצאת בהרהור דהא האיבעא לרבינא דהרהור כדבור, ואף דהכא ע"כ הוא רבינא קמא מדאקדמיה לרב חסדא וע' בשאג"א סי' ז' וי"ג ובראש הגירסא ר' אבין, וגם דאף שתוכל לצאת בהרהור מ"מ אי הוה דאורייתא נפ"מ דא"צ לצאת בהרהור וע' בשאילת שלום תנינא סי' מ"ו וברית יעקב לא"ח סי' מ"א מש"ש באורך:

ויותר היה נכון לחלק בישוב הרמב"ם, דאף דהוה הרהור כדבור מ"מ לגבי שבועה לא הוה בכלל ביטוי שפתים וכ"כ בפשיטות בשו"ת שמן רוקח ח"ב סי' כ"ז, ובנחל איתן פ"א מברכות ה"ז מדכתיב כל היוצא מפיו יעשה וע' באלף המגן סי' ח' בדף כ"ח ע"ד באות ב', ואולם מה שכתב שבזה נסתלקה קושית הגר"א בהא דפסק בא"ח סי' מ"ז דמהרהר בד"ת א"צ לברך וכי ליכא מצוה בהרהור, והא כתיב והגית בו יומם ולילה דמשמע בלב, דמ"מ לא מצינו שחייבה התורה לברך אלא הקורא דהתם ילפינן נמי מקרא דכי שם ה' אקרא ואין הרהור בכלל קריאה, וכה"ג בתוס' ברכות כ' ע"ב בד"ה יוציא בשפתיו דכמו כן מיקרי דבור לענין דמיקרי עוסק בתורה כו', וכבר קדמהו בנשמת אדם כלל ט' סי' י' כיון דבה"ת נפקא לן מקרא דכי שם ה' אקרא וקריאה היינו דבור וע"ש בסי' א' שהביא דרמב"ן במנין המצות מצוה ט"ז דבה"ת לפניה מ"ע מדאורייתא מברכות כ"א ע"א דאמר רב יהודה מנין לבה"ת לפניה שנאמר כי שם וכו' (וט"ס שם שציין כ"א ע"ב דאמר ר"ל), ואולם לא זכר מש"ש ברש"י כשבא משה לפתוח בדברי שירה אמר אני אברך תחלה כי שם ה' אקרא בברכה ואתם הבו גודל באומן הכי מפרשי לה ביומא ל"ז עכ"ל, הרי דלא קאי הקרא על העסק בתורה רק על הברכה, ובאר שבע סוטה ל"ג ד"ה כל התורה בכל לשון כו' שהעיר מפמ"ש למדנו בה"ת כו' וע"ש מ' ע"א ד"ה לפי שאין מברכין כו' יע"ש בדפי הס' מ"ה ע"ב ובברכי יוסף חא"ח סי' מ"ז אות ח' ובפמ"ג בפתיחה כוללת א"ח ח"ג ריש הלכות ברכת השחר וע"ש אות כ"ח, ובבנין עולם חא"ח סי' ו' השיג ג"כ על הנשמת אדם כלל ד' סי' ט' ודחה דבריו (וט"ס בציונו ערש"י בפמ"ש כ"ב א' ועל הנש"א סי' י') וע"ש שהניח בצ"ע מ"ש בסי' ס"ח בהג"ה דמי שאינו אומר פיוטים בברכות ק"ש להרהר בד"ת או לעיין בספר דהרהור לאו כדבור שהרב כתב כן לפמ"ש בד"מ דהרהור לאו כדבור לענין לצאת ידי ק"ש ומסכים לפסק המחבר בסי' מ"ז ס"ה דא"צ לברך בהרהור בד"ת אב הגר"א בבאורו פוסק דצריך לברך על ההרהור בד"ת יע"ש ובשו"ת אור לי סי' מ"ט שהשיג ג"כ על ראיות החי"א, ובשאג"א סי' כ"ד כתב ג"כ דלרמב"ם ברכת התורה לא דמי לשאר מצות שלא נאמר בהם דבור אלא דמי לק"ש דהרהור לאו כדבור דכיון דכתיב אקרא היינו דבור ואין חייב בבה"ת לפניה אלא בעוסק ע"י דבור ממש, ולא הרגיש ג"כ דהאי קרא אקרא בשם ה' קאי רק על הברכות לא על עסק התורה, וע"ש עוד בנש"א דדוקא במה שכתוב הגיון לבי הוא על המחשבה [וכן לבך יהגה אימה ישעי' סי' ל"ג י"ח והגיון לבי תהלים י"ט ט"ו] אבל סתם הגיון לא הוה אלא בדבור כמו אמת יהגה חכי משלי סי' ו' ז' והגה מפיו יצא איוב ל"ז ב', וכן בפיוט וכל מאמינים במוסף יום א' דר"ה ההגוי באהיה, ותהלים סי' קט"ו ז' לא יהגו בגרונם ובמפרשים שעל הגרון והחיך לא

יפול כ"א פעל הגה וכו' וישעי' נ"ט י"ג והגו מלב פרש"י מלשון כאשר הוגה מן המסלה הגו סיגים מענין הוצאה והסרה וע' רד"ק וע"ש נ"ט ג' לשונם הגה, ובשאילת יעבץ ח"ב סי' ק"מ בדעת אבודרהם דמצריך לברך לכותב בד"ת משום דהגיון הלב ועיון נמי מצוה כדכתיב והגית ולא בפה נמי דמברכין לעסוק כו' יעש"ב, ובעמק ברכה לברכות י"א ע"ב בדפי הס' י' ע"ב הביא קושית הגר"א וכתב דלר"נ והביאו הט"ז בהלכות פסח דאינו מברך על ביטול חמץ דלא שייך לברך על דברים שבלב, וע' בשו"ת בית שלמה יו"ד ח"ב סי' ק"ד בדף נ"ח ע"ד:

ומה שהעיר שם מ' ע"ב דאסור שיאכל קודם שיתן לבהמתו שנאמר ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת, והלא מוכח מרישא דקרא שהיה ראוי לבוא ואכלת ושבעת מיד אחר ואספת דגנך וכשהפסיק באמצע מורה שאכילת הבהמה קודם:

ומלבד דניחא ליה להביא סיפא לחוד דמפורש שאכילת הבהמה נחוץ קודם לאכילת האדם, והא במשנה תורה לכ"ע דריש סמוכין כדלעיל כ"א ע"ב ולתוס' יבמות ד' א' סוף ד"ה וכי מפני שסמכו משום דבמשנה תורה קים ליה דכולהו מוכח או מופנה, ואם היה מביא תחלת המקרא ממה שלא אמר אחר ואספת דגנך ואכלת ושבעת היה מוכרח ג"כ להביא ההוכחה ממה שהפסיק ונתתי עשב כו' והדר ואכלת ושבעת, וגם שהוצרך לסמוך אח"כ השמרו לכם פן יפתה לבבכם שלא יהיה ריבוי האכילה הגורם לזה עד"ש וישמן ישורון ויבעט וכדמייתי לקמן ל"ב משאר קראי והיינו דאמרי אינשי כו', וגם דלשון אסיפה קאי על הדגן שיכניס לאוצר ומגורה לקיום וכברכות ל"ה ע"ב שתנהג בהן מנהג דרך ארץ, ולהורות שיהיה נתינת המטר בעתו ושיאסוף דגנו שלא תרקב בארץ ולא יחסלנו הארבה כמו שנאמר בתוכחה, וכן בנתינת העשב בשדה עד שתגנוז ממנו לבהמתך, אבל ואכלת ושבעת לא קאי על זמן האסיפה שאין בזה שום חידוש שממילא נשמע שיהיה לו לאכול לשבעה, וע"ש דקאי על זמן המאוחר לאסיפת הדגן ונתינת העשב בשדה שלא יחסר לו אח"כ לחמו תמיד דלא הוצרך להשמיענו אלא לדרשה להורות שאכילת בהמתו קודם, וברא"מ פרשה עקב סי' י"א פט"ו בפרש"י ואכלת ושבעת הרי זה ברכה אחרת יע"ש באורך, ובירושלמי פרק אלו מציאות וב"ר פרשה ל"ג דאם אין האדם ראוי להוריד מטר בשבילו הקב"ה מוריד המטר בשביל הבהמה, ועל זה יש לרמוז ג"כ הדרש הזה שיהיה המטר בזכות הבהמות וע' בתו' ברכות ל"ה ב' ד"ה כאן בזמן כו', ובס"ח סי' תקל"א לענין אכילה דבהמה קודמת דכתיב ויתן תבן ומספוא לגמלים והדר ויושם לפניו לאכול וכתיב ונתתי עשב כו', ובכתב סופר חא"ח סי' ל"ג דמראיית ס"ח מדאמרה רבקה שתה וגם לגמליך אשקה והרי היה יכול להביא ראיה ביותר מדאמר

והוצאת להם מים מן הסלע והשקית את העדה ואת בעירם וע"כ דשאני שתיה מאכילה יע"ש עוד דדוקא אדם בשלו שמזונותיו עליו והם תלויים בו אבל אחד הנותן במתנה לחבירו א"צ ליתן לבהמת חבירו תחלה והמקבל מותר לו להקדים אכילתו, וע' בט"ז א"ח סי' קס"ז ס"ק ז' דבטעימה ליכא איסור דשם אכילה כתיב שיש בה כדי שביעה יע"ש במ"א ס"ק י"ח ויד אפרים ס"ק י"א, וע"ש עוד בכת"ס ושו"ת השיב משה חא"ח סי' ה' בבאור סתירת הסוגיא דגיטין ס"ב א' דאסור שיטעום, וע' בעקרי דינים חא"ח סי' ט' אות ל"ב ושו"ת כנף רננה חא"ח סי' פ"ח ובאהל יוסף על ספר היראה לר"י בח"ג מצרף לכסף בתשובותיו סי' מ"א משש"ב, ובשאילת יעבץ ח"א סי' י"ז נוטה להחמיר גם בכלב וחיה כשמגדל בתוך ביתו כיון דגם הם מין חיה כפ"ח דכלאים ע"ש בתוי"ט ובא"ח סי' שי"ו וחיה בכלל בהמה ואפילו עוף במשמע כו', וכן במגדל עוז בדיני חיות ועופות פ"ב מצעב"ח אות י', וע' בברכי יוסף סי' קס"ז וזכור לאברהם א"ח ח"א אות ס', ובשב יעקב ח"ג סי' י"ג דאין חילוק בזה לבהמה וחיה טמאה וטהורה דאתיא בהמתך משבת כב"ק נ"ד ב' וכ"מ בס"ח סי' תקל"א וע' בשו"ת בגדי כהונה חיו"ד סי' ג' בד"ה וכן הרי"ף ורא"ש וב"ח טויו"ד סי' ס' בד"ה ולא בהמת חבירו, ובע"ג ל' ע"ב מוקי לברייתא דנותן לבהמת עצמו בשונרא וכביצה ל"ג א' ושדיא מעיר לשונרא וע' בבכורות ח' סוע"א ותו' ד"ה ומאי ניהו:

ז **ומ"ש** במאמר שמואל ירחינאה שם נ"ט א' בענין הרעמים ענני דמתגלגלי אהדדי שלפי המצאות האחרונות שהרעמים אש עלקטרי כי למען הולידו יגלגלו עליו באופן שיש עליו דברים מחזיקים עלקטריצוטאט בדבר אחר, וע' במציאות הנפש סופ"ב ויבואר יותר עפ"ד ס' הברית מאמר י' פרק י"ג מדעת החוקרים האחרונים כאשר יתהוה לפעמים העננים חם ויבש מאד העולה מן הארץ שמעורב בו חלקי גפרית, ואויר היבש והחם עם חלקי הגפרית המקובצים בעננים שיעופו אלה על אלה עי"ז יחממו את חלקי הגפרית אשר בפנימיותם וידחיק את אויר החם שבאמצע ובהגיע אליהם הקור מן האויר הקר שלמעלה כן העננים ידחיק את חלקי הגפרית ואויר החם ויתלהבו ועי"ז יתפשט האויר המוסגר ויוצא משם בכח גדול ומשמיע קול רעש חזק יע"ש באריכות יותר ואשר לפמש"ש יתבאר גם דעת האומרים ענני דשפכי מיא להדדי:

ח **ומ"ש** במאמרם שם ס"א רב אמר שהיצה"ר בדמות זבוב שסיבת השחתת רוח האדם הטוב בהכנה הוא המחסור והעניות המעבירו על דעת קונו כזבוב שיושב על מקום הפצע, ולשמואל אדרבא השפעת העושר עד"ש וישמן ישורון ויבעט שהחטה היתה אצלם עיקר הכנסת הבית ומאכלם וכדרשתם [בב"מ נ"ט א'] בפסוק חלב חטים ישביעך

ועד"ש הכל צריכים למארי דחטיא (סוף ברכות) כי דגן לא היה להם וקדמהו בס' המדות להמגיד מדובנא בשער הדעת פ"א בשיורי המדות אות ב' ובהמתקת באור כי היצה"ר דומה לזבוב הנופל בשמן וממאסו ומושבו בחדרי הלב שיבחר לעשות הערב ללבו, ולשמואל בהיותו מוכרח לשמוע ולהתפתות אל תאותו בשיעור שצריך לקיימו כחטה שהיא הראשונה לשבעת המינים יע"ש באורך:

ויותר היה לו להביא מפורש מברכות מ' סוע"א שהחטה משותף בלשונם גם לדגן, אבל זה קשה לכוון בלשון דומה לזבוב על יחס הנמשל ממקום הפצע, ורחוק לכוון הלשון שהיצה"ר בא מצד שעוקץ ומעיק לאדם, ולשמואל דומה לחטה מצד רוב הטובה, ויותר קרוב בעיני שהמכוון מצד שרוב החטאים באים מהלשון וב"ב קס"ה שהפליגו בענשו כנגד ג' עבירות כירו' פיאה פ"א וערכין ט"ו ב' ומדרש משלי פרשה ד' ופרשה ו', וכמ"ש זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח, וכצואת ר"א הגדול אל תהיו כזבוב היושב במקום הנגע ומניח מקום בריא ושהכל בא מצד קנאתו במעלות חבירו ולמצוא עונו ומגרעותיו, ולשמואל עיקר סיבת חטאי האדם בעבור הפרנסה אשר כל עמל האדם לפיהו ולגזול ולחמוס את חבירו, ושלזה הסמיך הפסוק לפתח חטאת רובץ כמבואר במדרשים ובס' הישר על התורה מקטטות קין והבל בהעבירו את צאנו על מקום המחרישה אשר חרש קין בארץ, ומליצה זאת היתה נאותה על סיבת הקטטה אשר לא היה אז ליחס על ענין אחר בהיות אז לפניהם כל התבל ואשר כל אחד היה צר המקום לפניו בשל חבירו.

ויתכן עוד עדש"ל מ' סוע"א אילן שאכל אדה"ר חטה היתה, ויצייר שסיבת חטא האדם בא מתחלת יצירתו מאדמה בעבור אכילת החטה ושלזה אחז שם שאין התנוק יודע לקרות אבא ואימא עד כו' שהתחלת דבורו והכרתו את אבותיו בא מצד מאכליו שיאכילוהו:

ט **ומ"ש** בענין מלאכת שבת דילפינן ממשכן שבמדבר לא היו ישראל נצרכים למלאכה אחרת כי אכלו את המן ושדות לא היה להם ושמלתם לא בלתה מעליהם, הנה להתוס' מנחות מ"ה ב' בד"ה קרבו מהא דיומא ע"ה שאו"ה היו מביאים להם מיני מאכל ובפרק שתי הלחם שהיה עמהם לחם הפנים והיו מקריבים מנחת העומר, ואולי שלכך יצאה הבערה מכלל המלאכות שהיו צריכים למיני מאכל שהביאו להם וגם להחם ולעשות מדורה ומענין המקושש עצים:

ומ"ש מה שהקדים במסכת שבת מלאכה דהוצאה לפי שקדמה במשכן כמ"ש ויעבירו קול במחנה ואח"כ התחילה מלאכת המשכן וניחא ליה בזה על קושית התוס' בד"ה שתים שהן ד' דלמה לנו תרי פסוקים להוצאה דעני ודבעה"ב, די"ל דהעברת קול היה

קודם שהתחילו מלאכת המשכן ולא ידעו שגם הוצאה חשובה מלאכה, ואכתי למה הוצרך הפסוק לאשמעינן תרויהו כיון דעכשיו אנו למדין כל המלאכות ממשכן וכמ"ש בספרי זכ"י בישוב קושית רש"א שלא דקדקו מדאצטריך כלל קרא אף דהוה במשכן, די"ל דאכתי היכי ידעינן חד מחבריה מקראי ומהיכן למד תנא דמהני' לתרויהו והא ליכא למילף דעני ודבעה"ב מהדדי ולכן הוצרכו לומר דאיכא תרי קראי:

ובפ"י דפתח בדיני הוצאה דילפינן מקרא דאל יצא איש ממקומו וכמ"ש התו' בסמוך דמש"ה לא קתני הוצאות דלישנא דקרא נקט וא"כ הוא מוקדם לגבי מן בפרשת בשלח משא"כ כל הני מלאכות אתיין מקרא דלא תעשה כל מלאכה דכתיב בפרשה יתרו שנצטוו בסיני יע"ש וגם דבשאר מלאכות לא ידעינן איזה מהן נקרא מלאכה רק מדנסמכה פרשה שבת למלאכת המשכן דמאוחר בתורה וגם אינו מפורש להדיא בקרא, ובפי' המשניות לרמב"ם אלו הלכות שהסכימו עליהן ולא נפל בהם מחלוקת יציאות ח' דינים וכו' וד' לא יצא חייט כו' י"ח לא יאכל הזב כו', ורק התוס' לשיטתייהו דלא יאכלו ואין פולין מי"ח דגזרו ביום שנמנו ורבו, וא"כ אי אפשר לומר כדבריו שהיו ג' פעמים י"ח וכן העיר באמרי צרופה ובהגהות הרצ"ה חיות והארכתי במה"ב לספרי זכ"י בכמה מילי מעליותא אשר עלו על המוקד בתבערת הכתבים כולם בעת היותי בדרך ביום ט"ב העבר וכעת קשה עתיקא כו' ואין העת לפנות להאריך:

י ומ"ש במאמרם בתחלה היה משה לומד ומשכחה עד שניתן לו במתנה, וכונתו על המאמר בנדרים ל"ח ע"א וירושלמי רפ"ג דהוריות הלכה י"ח, וע' במדרש משלי בראשו החכמה והמדע נתונים לך:

במתנה ופי' בזא"ב כלומר ברוה"ק והשגה משמים מה שאין בכח אנושי להשיג בשכלו ויגיעתו ולכן חשבו חז"ל בדברים שניתנו במתנה וכו', וכנראה כונתו למ"ש בברכות ה' א' שניתנו ע"י יסורין תורה כו' ועה"ב כו', וזה אינו במתנה רק ע"י הטורח וכמאחז"ל יגעתי ומצאתי תאמין ובסנהדרין כ"ו ב' תושיה שמתשת כחו של אדם ובע"ג ה' ב' לעולם ישים עצמו על ד"ת כשור לעול כו' ור"ה ט"ז א' מאן קצירי ומריעי רבנן וע' רש"י נדרים מ"ט סוע"א:

ומה שהאריך מעלתו עפ"ד הרמב"ם שהמושכלות מעלים את הנפש לנצחית, ויעיין בנשמת חיים במאמר שני בענין עצמיות הנשמה מה שהשיב ע"ד העקידה והארכתי בחדושי לסוף נדה עפ"ד הרמב"ם במאמרם צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו השכינה על השגת מושכלות, וע' בספרי זכ"י בפתיחה, והפשוט עד"ש בשמ"ר פרשה מ"א בפסוק ויתן אל משה ככלותו אמר ר' אבהו כל מ' יום שעשה משה

למעלה היה לומד תורה ושוכח כו' משהשלים ארבעים יום נתן לו הקב"ה את התורה במתנה שנאמר ויתן אל משה והלא ארוכה מארץ מדה אלא כללים למדהו הוה ככלותו לדבר אתו, והמכוון עד"ש בנדרים ל"ח א' פלפולא בעלמא נותן למשה ולזרעו, והיינו על מדות הנדרשות שניתן לשופטי העם שהיו מבניו של לוי וכמ"ש על בית הלוי יורו משפטיך ליעקב וכפ"ק דע"ג משעמל בה נקראת תורתו וכמאמרם ברכות ה' א' ומגילה י"ט שהראה הב"ה למשה כל מה שעתידים הסופרים לחדש, והיינו במה שמסר לו כל המדות הנדרשות והפרטים מונח בכלל ועד"ש לא תסור כו' ימין ושמאל וכמו שהערותי בפתיחת ספרי זכ"י דף ד' ע"א מכ"מ, וע' בויק"ר פרשה כ"ב וקהלת רבה סי' א' פי"א ובסי' ה' פ"ו ובגיטין ס' ע"ב רובה בכתב שהוא ע"פ מדות הנדרשות, והעד מה שהמליצו במנחות כ"ט ע"ב על מרע"ה דמבואר שלא ניתנו לו רק הכללים, ובהגהות הרצ"ה חיות במגילה י"ט ב' שהראהו דקדוקי סופרים על מה שדקדק התויו"ט לשון הראהו, ובמגילה ז' א' בכתיבת המגלה שמצאו מקרא כתוב בתורה, דכיון שיש רמז ושמותר לחשוב על זכר עמלק פעם רביעית ועי"ז התירו הסנהדרין כתיבת המגילה, וע' רש"י תענית כ"ח ב' ד"ה מנהג דכיון שהתורה התירה להלל להשי"ת בכל עת צרה נחשב לדאורייתא ובמאורי אור בחלק עוד למועד למגילה י"ג במהד"ב בדפי הס' ר"ד קפ"ט עי"ש באורך וכמ"ש בהקדמת הרמב"ם שהיו סדורות משניות מימי קדם, וכן טעמי המשניות הוא הגמ' בשקלא וטריא וע' בהשמטות לספרי זכ"י ברכות ס"ג ב' ובתוס' ב"ק צ"ב ע"ב ד"ה טוב עין הוא יברך שדרשו זה משה וכמ"ש בספרי זכ"י בפתיחה בד"ה ואיתא בשמ"ר פרשה כ"ח הלוחות היו אורכן כו', וב' טפחים היו מפרישין בין יד ליד וכן בירו' שקלים יעש"ב כל הענין ובירו' תענית פ"ד ה"ה בשיורי קרבן בד"ה אדם שהוא עשוי ובד"ה היה משה תפוס וביפה עינים בתורה אור ר"פ הברכה, ויצייר שאין ביכולת האנושי ללמוד כל התורה עד שניתן לו במתנה להתיר בפלפולו כל הספיקות הנופלות כפי השגתו וזהו נכלל גם במאמרם בנדרים ל"ח א' פלפולא בעלמא ניתן למשה ולזרעו והיינו שבהיות בני לוי המורים לעם ולהיותם פנויים מעסקים המטרידים ולזה ניתן להם הרשות לברר כל מה שיוכלו לפי השגתם בפלפולם ע"פ מדות הנדרשות, וע' בנתיבות עולם על ל"ב מדות דף נ"ו ע"ב מש"ש על השמ"ר פרשה מ"ד, ולא הזכיר שהוא ג"כ בירו' דשקלים:

סימן סו

תרנ"א להרה"ח ר' מענדל ראסטאווסקי מחבר מורה צדק.

מכתבו בצירוף מחברתו בכת"י על ח"א מס' הי"ד לרמב"ם הגיעני בעתו, ועתה יוסיף לשנות בקשתו להודיעו מקבלת ספרו ואם שמתי עיני על דבריו, ומלבד שהקשה לשאול לבקר חוברת שלימה והוא מדברים שאין להם שיעור וגם נגד רצוני להשיב בפלפולים והויות במה שאין נוגע למעשה זולת לעתים רחוקות להפצרת מיודעי בהיותם חפצים להשתעשע בד"ת ולהראות להם אות לטובה, ובפרט כי ע"פ בקשתו שלא להדר פני ראשונים והכרתי אשר כל מה שאשיב לקיים דברי חכמים יהיה בעיניו להכרת פנים והטיית דין ובהיותו מתנהג בכל דבור למהר משפטו לדחות בזרוע דברי הראשונים גם מבלי התהוות שום חידוש נוסף שיהיה נותן לחשוב שלא נתעוררו עליו הראשונים וע' בנוב"י קמא חא"ח בסי' ל"ח ובסוף הסימן מש"ש ובשו"ת רע"א סי' נ"ה אשר דבריהם נאותים למי שאמרם:

ואזכיר לדוגמא מ"ש מעלתו בריש הלכות מילה על הכ"מ שלא ראה במ"ש למעלה שהיא מצוה אחת, ואני תמה הלא זאת השגתו של הכ"מ למה מנה מצות הרב למול את בנו למצוה אחת, והרי גם בלשון הרמב"ם בספרו ומצוה על האב למול בנו ועל הרב למול את עבדו, ורק שהביא שגם במנין המצות לא מנה רק המצוה שימול את בנו, ומה מקום לשאול במה שאינו מציין הקושיא על הציון בראש הפרק שמצוה אחת למול הזכרים ביום השמיני, והיה צריך להביא שם מ"ש להלן שמצוה על האב למול את בנו ועל הרב למול את עבדיו, ואח"כ יבא לשאול למה לא מנה מצות הרב למול את בנו למצוה אחרת, ומלבד שלא נמצא בשום מקום אפילו במפרשים האחרונים שיציינו בדבריהם על סימני הפרק גם בהיותו מבואר שם יותר בפרטות כמו במל"מ ריש הלכות ק"ש. פעמים בכל יום קורא ק"ש וע"ש במגיה הנה מנה קריאות אלו למצוה אחת כו', ומלשונו זה אינו מפורש רק מסתימת הלשון וכמו בהלכות מילה למול את בנו ולמול את עבדו, ואף שבסימני ראש הפרק מבואר מ"ע אחת לקרות ק"ש פעמים ביום כו', האם יתכן לשאול למה לא ציין המל"מ השאלה על הציון שבראש הפרק שמבואר בפירוש ולא ממשמעות הלשון לבד וע"ש בהגהותי מש"ש על המל"מ:

ובמעין החכמה בסדר א"ב אות ג' ס"ק י"ג ועל מצוה זו שמנאה למ"ע אחת הקשה בכ"מ שהיה לו למנות מילת עבדיו למצוה בפ"ע ונלה"ר מסנהדרין נ"ט הני איתנו מיהת לשום מלתא בעלמא כו' יעש"ב להוכיח מזה דאינו רק כדין מדיני המצוה ואין לחשבו למ"ע בפ"ע ובנחל איתן פ"א ממילה סוף הלכה א' במוסגר בד"ה וע' בכ"מ דצריך טעם שלא מנה רבינו מ"ע בפ"ע ונ"ל להוכיח מיבמות מ"ו ע"ב (ט"ס וצ"ל מ"ח) מפלוגתא דר' ישמעאל ור"ע כו' יעש"ב, הרי שכולם טרחו בהבנת הרמב"ם למצוא מקור לדבריו

שהבינו ג"כ בב"מ שמקשה על מקור הדין שמאין יצא להרמב"ם שהיא מצוה אחת, וגם להבנתו שמקשה רק על ס' מנין המצות לבד מ"מ היה מקום לדקדק שלא הזכיר ג"כ בס' המצות ושימול את עבדיו וכמו שהזכיר בספרו את שניהם ואף שהם מצוה אחת למול כל הזכרים מ"מ היה לו לחשוב ג"כ מצות האדון למול את עבדו ושיכלול זה בציווי אחד דהמצוה חלה גם במי שאין לו בן רק עבד יליד ביתו, עכ"פ ראינו שהמפרשים העתיקו ג"כ כהוגן דהכ"מ שבא להקשות על גוף הדין מנין לו ואשל כן היה מהראוי לכבודו שינהג כן בחבורו רק בהוספת איזה תיבות בבירור כונתם בשומו את לבבו על הבנת דבריהם ואשר ממילא תסור השגתו מעליהם, וראיתי להזכיר מה שרשמתי על דבריו בהתחלת ספרו בדף הראשון למען יוכח לעיניו לבלי למהר לבוא כמשיג על דברי הראשונים בטרם ישקול דבריהם בפלס:

מה שהשיג על הכ"מ פ"א מק"ש הלכה ב' לגירסת הספרים שלנו ואחריו והיה שיש בה ציווי על זכירת שאר כל המצות ואח"כ פרשה ציצית שגם היא יש בה ציווי על זכירת כל המצות, שמצא בספר מדוייק ואחריו והיה שיש בה ציווי על שאר כל המצות וראוי להקדים הציווי על המעשה לויאמר שאין בה ציווי אלא על זכירתן וכתב ואין דבריו נכונים הלא כתיב שם ועשיתם אותם וכברכות י"ד ב' ויאמר אין בה אלא עשייה בלבד. **הנה** כונת הכ"מ שויאמר אין בה ציווי על העשיה רק על הזכירה שיבא לידי עשייה וטעם הכתוב וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם שתזכרו אותם בעבור הראיה כדי שיגרום עשייתם ע"י הזכירה שהכתוב אינו מדבר רק על הפעולה שבאה בעת הראיה שתזכרו אותם כדי לעשותם כשיבאו המצות לידכם, משא"כ והיה אם תשמעו אל מצותי שמדבר על הפעולה מהעשיה שבעת השמיעה, והגמ' דקאמר שזה יש בה ללמוד ולעשות ויאמר אין בה אלא לעשות בלבד היינו שלא הוזכר בה ללמד כלל, אבל גם הציווי על העשייה לא הוזכר בויאמר רק מהתכלית שיבא ע"י הזכירה לקיים ג"כ עשייתם אח"כ:

ומה ששאל למה לא הזכיר מוראיתם שבפרשה ציצית שהרי הראיה קודמת לזכירה כמ"ש [במנחות מ"ג] ראיה מביאה לידי זכירה זכירה מביאה לידי עשייה, ואם היה נכון שלא לגרוס ברמב"ם לשון זכירה בוהיה כן היה צריך למחוק גם ממה שאמר בפרשה ציצית:

ואינו כלום שכאן הודיע לנו מה שיתקיים תיכף בראיה שע"י זה יזכור כל המצות שממילא יבא אח"כ לעשותם והעשייה היא המסתבבת לאח"כ ולא בעת הזכירה, אבל הראיה הוא רק בציצית לבד שיתקיים תיכף בראיה זו שיזכור כל המצות בעת הראיה, וא"כ אין טעם להקדים קריאתה מפני ראייתה בלבד רק מצד הזכירה שבכל המצות,

וגם אין טעם להקדים והיה לויאמר מצד הזכירה אף אם נאמר ששימה על הלב הוא זכירת כל המצות מ"מ אין להקדים לויאמר שמפורש זכירת כל המצות ורק מצד שראוי להקדים הציווי על המעשה לציווי על הזכירה:

ומה שכתב שצריך לגרוס בשניהם זכירה והכונה על זכירת שאר כל המצות שיעשה אותם, ולפי טעם זה מה טעם הקדימה לויאמר שהרי גם בפרשה ציצית הזכיר על זכירת שאר כל המצות לעשותם, וגם משמעות לשון הרמב"ם ואחריו והיה שיש בה ציווי על זכירת שאר כל המצות אינו מורה לזה, שהיה לו לאחוז לשון הכתוב שיש בה שימת כל המצות על הלב, מאחר שבוהיה לא נזכר כלל הלשון זכירה, ועכ"פ אין להעמיס בלשון זכירת כל המצות שמכוון על הקדימה ג"כ מצד העשייה שלא נרמז כלל בדבריו, או על עיקר הטעם שבגמ' שזה יש בה ללמד ולעשות כו', אבל לגירסת הכ"מ שקדימת שמע שיש בה ציווי על מעשה כל המצות, שלפירושו מכוון בלשון המתני' לפי שמעשה המצות שנזכר בו היה נוהג ביום ובלילה וזכירת המצות שע"י ציצית אינו נוהג אלא בלילה:

ומה שכתב על הכ"מ דלמה לי טעם שוש בה זכירת המצות ת"ל משום זכירת יצ"מ, שעשה עצמו כמו שלא ראה ההלכה שלאחר זה בהלכה ג' מפני שיש בה זכרון יצ"מ וכברכות י"ב ע"ב מפני שיש בה כו' ואמר זה הטעם מפני שלא היה ראוי לקבוע פרשה זו מחמת שאינה נוהגת בלילה וק"ש נוהגת בלילה עכ"ל:

הנה זאת היא עיקר שאלת הכ"מ שהיה לו להזכיר הטעם שכתב בהלכה שלאחר זה במה שקוראין פרשה ציצית בלילה ולמה לו להזכיר משום זכירת שאר כל המצות שהתקנה לא היתה בשביל זה, ולכך הוצרך לתרץ שמפני זה נצטרפה עם פרשיות אלו שהיא ג"כ מענינם וכו':

ומ"ש על קושית הלח"מ שבברייתא נתנו הטעם לקדימת והיה שזה יש בה ללמוד ולעשות, וכתב שמ"ש שמקדימין פרשת שמע כו' ותלמודו דהיינו ללמוד וללמד ואח"כ והיה בהציווי על זכירת שאר כל המצות שהוא ללמוד ואח"כ פרשת ציצית שיש בה ציווי זכירת כל המצות והוא הזכירה לעשות, ולזה לא אמר על זכירת המצות:

ודבריו א"צ תשובה שאין שום רמז בלשון הרמב"ם שתלמודו היינו ללמוד וללמד ובמה שאמר על זכירת שאר כל המצות היינו ללמד וכמ"ש בויאמר שגם היא יש בה ציווי זכירת כל המצות שהמכוון בזכירת המצות לעשות, והיכן נרמז באמרו על זכירת שאר כל המצות שהוא ללמד, וממה שאמר אח"כ שגם היא יש בה זכירת כו' משמעותו כמו בפרשת והיה רק מזכירת המצות, והאמת כגירסת הכ"מ שבוהיה נאמר ציווי על שאר

כל המצות דהיינו לעשות ולא הזכירה, ומה שכ' עמ"ש הלח"מ בהלכה ג' שקורין פרשה ציצית בלילה מפני שיש בה זכרון יצ"מ ולא אמר מפני זכירת כל המצות, והרי כבר אמר והיה שנכלל בה יותר, ובגמ' אמרו מפני מה קבעוה משמע שלא היה לקבוע כלל רק משום הששה דברים ולא משום זכירת כל המצות:

ואין לזה טעם שא"כ גם פרשת והיה לא היה לו לומר שכבר נכלל יותר בפרשת שמע שיש בה ללמוד וללמד ולעשות, וקושית הלח"מ רק שלמה הוצרך לחדש עוד טעם מפני יצ"מ ולא סגי ליה במה שאמר מקודם שגם היא יש בה זכירת כל המצות:

ומה שכתב בהלכה ד' בבאור המאמר בפסחים נ"ו בקש לגלות קץ הימין שהוא תכלית ההשגה ביחוד השי"ת וכמ"ש ומלאה הארץ דעה כו' שנאמר על הימים אשר יהיה בהם הקץ ונסתלקה ממנו ההשפעה ברוה"ק מזו הדאגה שהיה א ספק בבניו שמא אין מטתו שלמה והכ"מ נבוך בזה מאד עכ"ל:

וכל דבריו בדרך דרש שהקץ הוא על ההשגה כמו שיהיה לקץ הימין ולמה נסתלקה ממנו ההשפעה שהיה צריך לתלות שמא יש פסול בבניו, אבל עיקר הכונה שרצה לידע מגמר מפלת אדום ונסתלקה ממנו שכינה ולא השיג קץ הימין ועד"ש שבת ל' ע"ב אין השכינה שורה מתוך צער כו' וכמ"ש במדרש ופרקי דר"א פרק ל"ד והראו הקב"ה ארבע מלכיות והראהו שר בבל עולה ע' עוקים ויורד והראהו כו' ושר אדום עולה ואינו יורד כו' השכים יעקב בפחד כו' וע"ש בהגהותי לפסחים:

שם הלכה ז' עמ"ש הכ"מ בשם רמ"ך שראה האי עובדא דמנימין ולא ראה מש"ש בגמ' דאמרה בלשון חול ופסקו הרמב"ם פ"א מברכות הלכה ו' (ט"ס וצ"ל בהלכה ה'), ומ"ש בזה כל המשנה ממטבע הוא על מש"ל בהלכה זו והוא שחתם במקום שלא התקינו או לא חתם במקום שהתקינו ותמה על הרמ"ך שאמר זה הא פסקינן כר' יוסי בברכות מ' ע"ב כל המשנה ממטבע כו' עכ"ל:

ולא עיין שם בכ"מ דהרמב"ם שינה הלשון וכתב שאינו אלא טועה יעש"ב ולדבריו אדרבא פסקינן כר"מ, ומה שכתב שלא ראה הגמ' במקומה אף דאמרה בלשון חול, אינו ענין לזה דהגמ' לא נחית מצד משנה ממטבע כו' רק מצד כל ברכה שאין בה הזכרת השם וכו' יע"ש, ואולם דעיקר בהכ"מ כבר העיר בנחל איתן עפמ"ש בעצמו בריש הלכות ברכות דלא אמר דחוזר ומברך אלא כששינה המטבע בפתיחה או בחתימה אבל כששינה רק באמצע הברכה יצא י"ח, וכ"ה דהרשב"א הובא בב"י סי' קפ"ז, אבל בפר"ח סי' נ"ט כתב דהא במקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר מ"מ אם קיצר יצא והביא

ראיה ממנימין רעיא דאיירי שלא חתם ודלא כרשב"א יע"ש ובנש"א הלכות ברכות כלל ה' סי' ג':

סימן סז

ג' ויקרא תר"ם, להרב דקליקאוו ר' יקותיאל זיסל:

מה שהעיר במכתבו במ"ש בתשובת א"ז רמ"א סי' צ"א לחלק בהא דר"ט שהטה לקרות כב"ש מהא דברכות נ"ג ב' דאכל ושתה ולא ברך דשמעינן דיש להחמיר כב"ש במקום שיש קצת קולא בדבר כגון ששכח לקרות ק"ש דהא מעומד עדיף וכו', ובתורע"א ברכות פ"א מ"ג הולידו מזה דבשחר רשאי לעמוד ולקרות דאין בו צד קולא, וזה דלא כפסק השו"ע סי' ס"ג שלא הגיה רמ"א שם וכמו שהביא הטור שמצותה מיושב וכמו שהביא בד"מ מהגמ' פ"ב דנראה דהקולא מישיבה לעמידה דבכל מקום דבעי כוונה צריך ישיבה דלא למיטרד ורק דבתפלה בעי עמידה דרך הכנעה כעני עכ"ד, וע"ד שדרשו בפ"ק דברכות שלא לעמוד במקום גבוה ויתפלל כו', ויעיין בתפארת ישראל למשניות שדחה ג"כ תירוצו אבל מ"מ לא מסתבר לחשוב זה צד קולא משום כונה דהרי מדינא גם בתפלה צריך למוד עצמו אם יכול לכוון לבו כברכות ל' וע' בטא"ח סי' ק"א, ולא אשכחן רק בלימוד דבעי יגיעה משום דאיכא חולשא בעמידה שאינו נוח להשיג וכר"פ הקורא עומד כ"א ע"ב מימות ר"ג לא היו לומדין את התורה אלא מעומד, והיינו דתנן משמת ר"ג בטל כבוד התורה וקאמר דרכות מעומד וקשות מיושב, ולא מיחשב צד קולא רק מעמידה לישיבה דהוה דרך כבוד טפי בעמידה וכמגילה שם דקריאה מעומד עדיף וירו' רפ"ק דברכות למדו שצריך לכוון את רגליו ככהנים, ובשו"ת דברי יוסף סי' מ"ה השיג ג"כ על השו"ת גינת ורדים חיו"ד כלל ג' סי' ו' דהא דחש ר"ט לברר גופא דעובדא שהיה בק"ש של ערבית מפני שאין שם מעלה וזריזות אבל בק"ש של שחרית דהמחמיר לקרות כב"ש עושה לכבוד התורה הרי זה משובח, ותמה ג"כ ממ"ש בש"ע סי' ס"ג ס"ב דאף בק"ש של שחרית אם היה יושב אסור לעמוד כיון דבקומך לא קאי כלל בהכי לב"ה אלא בזמן קימה עכ"ד, ולא העיר גם מתשובת רמ"א הנ"ל, ובעיקר דברי הגינת ורדים הא דחש לברר העובדא שהיה בק"ש של ערבית נ"ל דזה בעצמו היה חשש הסכנה מה שלן בערב בשדה אשר כנראה זה היה הך עובדא דעירובין מ"ה א' בר' טרפון שהיה מהלך בדרך וחשיכה לו ולן חוץ לעיר לשחרית מצאוהו רועי בקר אמרו לו רבי הרי העיר לפניך הכנס, ויתכן שמצד ההטיה נסתכן בעצמו שהוצרך להתעכב עד שחשיכה לו שאלו היה קורא ק"ש של ערב בעמידה כשהוא מהלך לא היה מתעכב עד שתתרבה חשכת הלילה

שלא היה מכיר כלל הדרך מעירו שהיה סמוכה אליו ולא הוצרך להסתכן וללון חוץ לעיר, וי"ל דר' יהודה דמספר שם המעשה לשיטתו דעד פלג המנחה ומשם מתחיל זמן. תפלת הערב, ואפשר שנתעכב מצד שלא ידע כמה הוא רחוק מעירו והיה חושש שמא נצטרך לילך יותר מאלפים אמה משקידש היום ולזה היה קורא שם ק"ש ומתפלל של שבת עד כשעמד בשחרית וראה שהוא סמוך לעיר:

ובברכי יוסף לא"ח סי' תצ"ד בד"ה ומ"ש שדוחק לומר דר"ט שנה משנתו כב"ש הא לא דחיקא לן דרש"י כתב ביבמות ט"ו דר"ט מתלמידי ב"ש ואשכחן דאמר והטיתי לקרות כדב"ש כו' יעש"ב, ובט"ז א"ח סי' קפ"ד סוס"ק א' שכיוון ג"כ בהא דר"ט שהטה מהא דברכות נ"ג דשאני ק"ש שב"ה לא ס"ל אפילו להחמיר להטות ולקרות כב"ש משא"כ כאן שאפילו ב"ה מודים דב"ש במזיד וכו', וביצה כ"א ע"ב שלשה דברים ר"ג מחמיר כדברי ב"ש כו' שהיו מחמירין על עצמן כו', ודמאי פ"ו מ"ז וצנועי ב"ה היו נוהגין כדב"ש וע"ש בתפארת ישראל דהיכי דב"ה מודים דשרי רק שלא הטריחו שאני כדמוכח בשבת י"ח ויבמות ט"ז עכ"ל, וכ"כ בזרע יצחק למשניות שבת פ"ק משנה י' ושוין כו' ובתויו"ט והא ב"ש במקום ב"ה אינה משנה, וי"ל דנפ"מ אם רוצה להחמיר על עצמו כב"ש רשאי כברכות נ"ג משא"כ אי שוין להקל, ובה"ג כתב בפסחים פ"א משנה א' בש"א ב'. שורות כו' ובגמ' פליגי בפירוש הב' שורות דנפ"מ במי שרוצה להחמיר ולעשות כב"ש עכ"ד, וע' בביצה י"א ב' ושוין שאם קצב עליו בשר כו', ושם ושוין שמולחין בשר וכו' וע"ש י"א ע"ב מודים שמסלקין תריסין ביו"ט כו' שהחידוש רק בב"ש וע"ש במכתב לחזקיה ביצה ט' ע"א, ובתויו"ט פ"ג דפיאה משנה א' בד"ה ומודים ב"ש כו' ואע"ג דאין נפ"מ בהודאתם דאין הלכה כב"ש כו', ולפמ"ש רא"ש בתוס' עירובין י"ג א' בד"ה על זה דבהא דמודים ב"ש לב"ה לא שייך להקשות טעמא דב"ש אתי לאשמעינן רק על הך מ"ד דב"ש פליגי בזה אב"ה ומסולק בזה קושית התויו"ט על התוס' שם ובמעין גנים בהלכות עירובין בחידושיו לעירובין הרגיש ג"כ בזה בישוב כמה מקומות והאריך ואין הכרח בזה לדברי הזרע יצחק בפ"ק דשבת מ"ט הנ"ל, ובזכרון יהודה על משניות פיאה פ"ג ומודים כו' שדקדק בתויו"ט דלמאי נפ"מ נקט מאי דמודים ב"ש ועש"ב בישוב זה לפי דרכו, ובזבים פ"א סוף משנה א' ומ"ב מודים לב"ש כו' ונדה פ"ד סוף משנה ג' ומודים יע"ש ברע"ב, ומכשירין פ"ד מ"ד ברע"ב, ובתוס' סוכה ל"ה ב' בד"ה ואמר רב הונא כו' ותימא מאי קמ"ל ר"ה במאי דב"ש פליגי וי"ל כדמשני יבמות קכ"ב א' דהא, קמ"ל דאי משכחת סתמא דתניא אין משיאין ב"ש היא ולא סמכינן עלה וע' בשו"ת דברי יעקב סי' ע"ח, ובפמ"ג בפתיחה להלכות ציצית בד"ה ויש לשאול כו' מהתויו"ט פ"ק

דשבת מ"ט נוהגין היו להחמיר כדב"ש אף דבברכות שנסתכן שב ואל תעשה שאני, וע' רע"ב יבמות פ"ג מ"א דהא דב"ש במקום ב"ה אינה משנה דהכונה כל היכא דאשכחן במשנה דב"ש מקילין דמשבשתא היא וצריך להפכה דב"ש היא שדרכם להקל ונמצאו עתה ב"ש עומדים במקום ב"ה, וכן הסכים התויו"ט ר"פ כל הבשר ובאהלות פי"ח מ"ד בד"ה ולנזיר, ובשב שמעתא שער הראשון אות ל' כתב ליישב עפ"ז כמה סוגיות דפליגי אליבא דב"ש והתו' נדחקו בזה בכמה מקומות, אך שזה נסתר מברכות ל"ו ב' וביצה י"א ב' וע' בחידושי לברכות י"א ע"א במהד"ת משש"ב, וע"ש בשב שמעתא באות ל' שהעיר בסתירת התוס' סוכה ט' א' בד"ה ואם דהיכא דלא פליגי תנאי:

יש לו לפרש במה נחלקו כו', וצ"ל דלא כתבו בעירובין רק היכא דת"ק אמר לא נחלקו, ומיושב בזה קושית רש"א הא דלא הקשו לעיל מיניה דאמר ר' ישמעאל לא נחלקו בפחות מד"א די"ל דעיקר קושית התוס' על התנא השני החולק על הראשון, וע' רש"א חגיגה י"ז א' בד"ה מאי לאו שלא העיר ג"כ מתו' סוכה הנ"ל יע"ש שהאריך בסתירת דבריהם מכ"מ דנחלקו תנאים בטעמא דב"ה:

ובעמק הלכה חא"ח סי' כ"ג השיג על הסדור דרך חיים שאותן שיוצאין בקידוש בשמיעה ומברכין אח"כ בעצמם המוציא דאסור שעושין כב"ש דיום ואח"כ יין, דכל שאין מכוונין לית לן בה והא דמסיק דכיון דב"ה אמרי מטין ה"מ כו' הכ"ק דזה גרע ממתכוון דעד השתא היית זקוף ואיכא נמי עוד איסורא שמא יראו התלמידים יעש"ב, ואף דעיקר ראייתו מהא דמוכרי כסות מוכרין כדרכן ובלבד שלא יכוונו כו', וזה אינו מוכרח לתוס' שבת כ"ט ב' דמירי בגוונא בליכא פסיק רישא, ולר"נ בפרק כל שעה ובפרק גה"נ דבהנאה אף דודאי מטי ליה הנאה אלא כיון דלא מכוון לה לא חשבינן לה מידי, ומיהו מהא דסופ"י דזבחים צ"א ע"ב המתנדב יין זולפו על גבי האשים ופרש"י ואי תימא דפס"ר הוא כיון דאפשר בטיפין דקין דבר שאינו מתכוון הוא ואף שאינו נזהר לכבות בטיפין דקין, והכ"נ כיון דיצא מכבר ידי קידוש לא חיישינן להכי, ובישועות יעקב א"ח סי' רע"א מפקפק דנשים שיוצאות בקידוש של בעליהן או שהן אומרים ג"כ ברכת קידוש ואח"ז מברכין בפה"ג על היין והא קיי"ל כב"ה דברכת היין קודם לברכת היום וע"ש דלמש"ל סו"ס רצ"ט בהג"ה ונשים שלנו שאין מבדילין בתפלה כו', יכולין לקדש ולברך ברכת היום ואח"כ יין כו', וכבר העיר בזה בצל"ח לברכות נ"א ב' שנשים שאין דרכן להתפלל ערבית ובקידוש היום הן חייבות ד"ת אם האשה מקדשת לעצמה גם לב"ה מברך על היום ואח"כ על היין, ובמאורי אור בחלק באר שבע הלכות שבת סי' רע"א בד"ה ומסתברא מה שנהגו הנשים להוציא עצמן ע"י קטן שהגיע לחינוך משום שאומרת ויכולו בתפלה

ויוצאת כבר ידי קידוש דאורייתא וכ"מ בא"ר, והא ליכא הכרעה נגד פרש"י ריש נזיר דקידוש על היין דאורייתא כו' וכן משמע בש"ע שסתם מוציאות אנשים וכו' עש"ב:

ובעיקר חקירת תשובת רמ"א דהא דאין, להחמיר כב"ש היינו במקום שיש קצת קולא בדבר וכהא דר"ט שסיכן בעצמו, וכה"ג בשו"ת באר שבע סו"ס כ"א בהאי דירו' דהפטור מדבר ועושהו נקרא הדיוט דלא אמרו אלא דוקא על דבר שלא יוכל לבוא לידי איסור דאז לא שייך בו חומרא או פרישות, ורק בירו' פ"ק דשבת מבואר דאפילו על דבר שיוכל לבוא לידי איסור אמרו כל הפטור מן הדבר וכו' יע"ש באורך, וכן העלה ר"נ וריטב"א סו"פ הישן דאף דנשים פטורות ממ"ע שהזה"ג יכולין לקיימן אם לא שיש חשש איסור ממקום אחר, וכן בירו' דר"פ מי שמתו שהביאו התוס' דאינו רשאי להחמיר מפני כבודו של מת וע' בט"ז או"ח סי' ע"א ובשו"ת חיים שאל ח"א סי' א' ובתפארת ישראל ברכות פ"ב אות ל', וכ"כ בשו"ת עולת שמואל סי' נ"ט דדוקא היכא שע"י החומרא אתיא קולא במקום אחר כמו גבי הסיבה תלמיד במקום הרב ובסוכה במצטער שמבטל עונג ושמחת יו"ט ור"ג שהחמיר על עצמו בפירות בגינא שלא היה מצטער בכך, ובסי' תרע"ז ס"ק א' אכסנאי שמדליקין עליו בביתו שאם רוצה להדליק במקום שהוא דאיכא חשש ברכה לבטלה, וע"ש עוד בסי' מ"ז וצ"ח שהאריך, וכן העלה בישועות יעקב א"ח סו"ס תרל"ט ס"ק ג' בד"ה באמת כו' דאי בפחות מכביצה ישב בסוכה או בירדו גשמים שמא יברך ג"כ ויבא לברכה לבטלה כו', ובשו"ת ר' בצלאל האחרון סי' ט"ז אות ז' דבל"ת יכול להרחיק עצמו ודמי למי שגזל פחות משוה פרוטה דאם יחזיר לא שייך דפטור ועושהו כיון שרוצה לתקן הלאו, וע' בפתיחה כוללת בפמ"ג לא"ח בהלכות ציצית בד"ה ויש לשאול כו' שהעיר מהתויו"ט פ"ק בשבת משנה ט' ארשב"ג נוהגין היו להחמיר כב"ש ובברכות בר"ט שנסתכן, שב ואל תעשה שאני, א"כ בשב וא"ת אפשר דכל הרוצה להחמיר רשות בידו ואפילו כדברי יחידי וכה"ג הביא לחלק בציון לנ"ש בהגהותיו לירו' שבת פ"א הלכה ד' מהא דסוכה שאם רצה להחמיר על עצמו מחמיר ולא משמע כן מדברי כל הפוסקים, ובתשובת רמ"א יו"ד סו"ס נ"ד לענין שמן זית ואי משום שמחמיר על עצמו כבר אמרו בירושלמי נדרים פ"ט הלכה א' לא דייך מה שאסרה תורה כו', וע' בתוס' דאין מעמידין ל"ו מהירו' גבי התרת שמן א"ל רב לשמואל אכול ואי לא כו', וכ"כ בסדר משנה הביאו בציון לנ"ש בירו' ברכות פ"ב הלכה ט' דכל הפטור מדבר ועושהו נקרא הדיוט שייך יותר לענין קום ועשה והירו' נדרים שייך יותר לענין מניעה מל"ת, וריטב"א קידושין ל"א ע"א בסוד"ה אמר ר' חנינא פי' אחר בהא דכל הפטור מן הדבר כו' דהטעם הגדול המצווה ועושה דקיים גזירת המלך ומ"מ מי שאינו מצווה לוקח ג"כ

שכר לפי שבטוב לבו הכניס עצמו לקיים מצות השי"ת אבל העושה מה שלא ציוה הקב"ה זו היא שאמרו שנקרא הדיוט וע' בשו"מ רביעאה ח"ג סי' י"א שהאריך לפלפל בסגנון דבריו, ובשמ"ק ב"ק פ"ז או בשם המאירי במדרשות אמרו כל הפטור ועושהו נקרא הדיוט, וזה אינו אלא בדבר שכל כיוצא בזה העושה פטור ממנו ואינו דבר שיוצא ממנו שכל או מוסר או סלסול או הכנעת הלב וכיוצא בזה ועושה ממנו על עצמו מצוה עכ"ל יע"ש בהגהות הרצ"ה חיות, ובפסקי תו' מנחות ל"ו אות י"ז והיו קורין ק"ש מבעוד יום כו' והמשנה נקרא הדיוט ומניעת (צ"ל וממניעת) דעת עושין תורה כשתי תורות כו', ועיקר דבריהם מתוס' ברכות כ"ו ב' בד"ה יעקב, ובתו' סוטה י"ז ב' ד"ה כתבה אגרת כו' דגרסינן בירו' פרק במה מדליקין (צ"ל פ"ב דברכות ופ"ק דשבת הלכה ב' וכן בתו' מנחות ל"ב ע"ב בד"ה הא מורידין הביאו כדאמרינן בירו' פ"ק דשבת, וע' בשבות יעקב ח"ג סו"ס מ"ה ותי"ע סי' תע"ב ס"ק ד') כל הפטור כו', ובשו"ת רש"ל סו"ס פ"ג והמחמיר בדבר שא"צ נקרא הדיוט, ובס' מאיל המלואים הלכות ס"ת סי' ער"א סופ"ה בדף י"ט ע"ג מכתובות ק"ז בתו' דר' התנהג בקדוש ומוכח דחסיד מפורסם שנתכוון לש"ש לא הוה בכלל כל הפטור ועושהו, ומ"מ דוקא היכא שאינו בפרהסיא דבביתו בחליו לא היו כ"א בני ביתו, ובבית אריה הלכות מזוזה סי' ר"צא סו"פ כ' השיב על השבות יעקב סי' כ' דאפילו בדר בשותפות א"י יכול לעשות מזוזה אם ירצה, ובמ"א ס' ל"ב ס"ק ח' דהא דנקרא הדיוט היינו בדרך חומרא אבל לא כשעושה משום סייג וגדר, וע' במ"א סי' תע"ב ס"ק ו' וחי"ע ס"ק י' ושבות יעקב ח"ג סי' מ"ה ושערי תשובה א"ח סי' תרל"ט ס"ק ו', ובשבות יעקב ח"א סי' מ"ד במ"ש הפוסקים לפעמים המחמיר תע"ב בודאי בהצנע ניכר מחשבתו מתוך מעשיו שאין כאן חשש יהורא ולא שייך משום מראית עין לאסור אפילו בחדרי חדרים יע"ש בדברי השואל שנדפס ג"כ בשו"ת קרית חנה סי' ב' דכל היכא דאיכא פלוגתא דרבוותא אסור להחמיר נגד סוגיא דעלמא וכט"ז א"ח סי' תקנ"א ס"י ומ"מ רחמנא לבא בעי וכההיא דפרק הכונס סבור יהורא הוא גבי יהודה בן נקוסא עד שהראה שהוא ת"ח וכל מעשיו לש"ש, ובזכור לאברהם א"ח ח"א אות פ' בדף ס"ה ע"א האריך בפרטי הדין, ובתפארת שמואל ברא"ש ביצה פ"ה אות ב' תיתי לי דעברי אדמר מכאן שלא יחמיר אדם על דברי רבו וכן בהמרובה גבי יהודה בן קיסמאי (צ"ל בן נקוסא וגם תיבת וכן השניה מיותר) שאמר מי הוא זה שמראה גדולה וכו', והקדימו בישו"ש פרק משילין אות ד' ומכאן משמע שלא יפריז אדם על דברי רבו אפילו להחמיר כמ"ש במרובה גבי יהודה בן נקוסא כו', ובתשובות גאונים קדמונים ע"י ר"י מוסאפיה סי' ג' מנהג היה בישיבה שהתלמידים ממעטין התפילין שלהם ולא היו גבוהים יותר מאצבע

ומניחין סודר עליהם ושל הרבנים הגדולים היו גובהן כשלש אצבעות כדי שלא ישוו התלמידים אליהם וכמו כן צריך התלמיד להצניע עצמו אך אם מ"מ אין לו כ"א תפילין גבוהים לא ימנע עצמו ממצוה וכולנו חייבים בכבוד המקום ובמצותיו, וע' במ"א סי' ל"ב ס"ק נ"ו מהב"י מנהג החכמים ואב"ד כו' ובפני רבו מניחין קטנות וכו', ובשו"ת מהר"י מברינא סי' צ"ו על מהבחורים שמלובשים ט"ק על בגדיהם בפרהסיא מההיא דפרק הכונס סבר יהורא היא וסו"פ המרובה מי הוא זה שמראה גדולה לפנינו ומהירו' דהפטור ועושהו נקרא הדיוט, וכבר נדחו ראיותיו מהשבו"י הנ"ל וע' בשו"ת אור לי סי' כ"ד, וע' בעירובין צ"ד א' שמואל עביד לצניעותא בעלמא ומ"א ב' במתני' שרצו להחמיר על עצמן, ובפ"י ברכות ט"ז בד"ה מעשה בר"ג כו' ע"פ הירו' דאפילו למ"ד לא כל הרוצה ליטול את השם יטול מודה בנתמנה פרנס על הצבור דרשאי להחמיר, וע"ש בסוף פרקין ד"ה רב שישא כו' בישוב סתירת הירו', וע' בתה"ד סי' ק"א באכסנאי נשוי שרוצה להדליק נר חנוכה חוץ לביתו באכסניא שלו וע' בסי' תרע"ז ס"ו ובט"ז וע' בשו"ת בית יעקב סי' ע"ח שהאריך בדעת הגדול שהביא התה"ד ורש"ל ושאף להדליק בלא ברכה הוה הדיוט כיון דאין שום גדר חומרא בזה, ותו' ברכות ל"ד סוע"א בד"ה מלמדין שלא יאמרו כל אחד מחמיר כמו שהוא רוצה ואין כאן תקנת חכמים וחיישינן ליהורא, וע' רש"י ברכות סופ"ב י"ז ב' בד"ה לא כל הרוצה ורש"י סוטה כ"א ב' ד"ה המכריע, ובמאורי אור בחלק עוד למועד במאורים סי' חע"א ס"ק ז' בחי"ע רבים נמנעים שלא לאכול מצה מר"ה אל תקרא רבים אלא רכים בדעת ולשחוק יחשב כו', וע' בשו"ת אגודת אזוב המדברי חיו"ד סי' י"א בענין ללמוד לתלמידים בשוק ממקום שרבים עוברים מנדה ט"ז ב' ע"ש בפרש"י משום יהורא כו' וע' במ"ק ט"ז ב' וברכות כ"ב א' ועירובין נ"ד ב' ובכ"מ,

ואין כדאי להאריך בדבר הנאמר לפלפולא דרש"י לא מיירי רק על הקביעות מקום לתלמידים בשוק, ובשו"ת דברי יוסף סי' מ"ה במי שנהג חומרא בעצמו בחיטי דפיסחא שלא לאכול משעת קצירה אם יוכל כ"א להחמיר על עצמו, וע' בספרי זכ"י לשבת נ"א אדם חשוב שאני ובתו' שבת י"ט וקמ"ג בשם ר"ת ורא"ש סוף ביצה כו' דמחמיר על עצמו היה, ורע"ב אבות פ"ק מט"ו עשה תורתך קבע שלא יחמיר על עצמו ויקיל לאחרים יע"ש בתויו"ט שזה שלא כדעת בית אביו של ר"ג שהוא מב"ה, וע"ש במשנה ז' בד"ה ואל תרבה לעשר אומדות, ובשו"ת יד אלי' סי' נ"ה מחולין קי"ב א' ממ"נ אי שריא לכ"ע שרי אי אסור לכ"ע אסור, ולא משני משום חומרא לבד עשה וע"כ דרק מה שהוא מסופק קצת לא שייך לחלק לבני ביתו שלא להקל להם, ומ"מ באדם חשוב רשאי להחמיר הוא ובני ביתו מחמת סייג וכמ"ש קדש עצמך במותר לך וכמו שיכול להחמיר עליו

מבהמה שהורה חכם וחולין מ"ד ב' איזה חכם הרואה טריפות לעצמו ואף דלאחרים כחא דהיתירא עדיף, ובשו"ת מוהר"ם אלשקר סי' ב' וכ מצינו מן החכמים הראשונים שהיו מקילין על כל ישראל ומחמירין על עצמם כו' וע' בשו"ת כתב סופר חיו"ד סי' ע"ז ובמנהגי מהרי"ל הלכות סוכה בד"ה אמר החכם ר' אוקא כו' והשיב האומר דלמא החמיר הרב ההוא וגער בו מהרי"ל האיך שייך להחמיר לרבים כו' ובאומר השכחה אות מ"ה בהא דבכורות ל"א בנשאל על טהרותיו משום דחזי ליה בימי טומאתו על המתמנים על הצבור להורות או"ה בשיארע להם ספק טריפות בביתם אין להורות לעצמו וכלשון רש"י חולין מ"ד ב' זה הרואה טריפות לעצמו כשנולד לו ספק טריפות בבהמתו אינו חס עליו ואוסרה יעש"ב, ובחדושי רז"ה בדיני חדש סי' ד' האריך במ"ש הש"כ יו"ד סי' רע"ב דבעל נפש יחמיר על עצמו כדברי היחיד כו' דאיירי בענין דלא שייך משום לא תתגודדו כגון דהרואה אומר אינו צריך יעש"ב:

ובשו"ת חסד לאברהם חא"ח סו"ס ו' דכמו שאין ביד חז"ל לאסור דבר המפורש בתורה להיתר כמ"ש הט"ז כן אין ביד האדם להחמיר על עצמו במה שמפורש בתורה להיתר ולכן בהא דר"ט דפ"ק דברכות לא היה בידו להחמיר כיון דב"ה דרשו מקרא ובלכתך בדרך וכן במצטער דפטור מן הסוכה דתשבו כעין תדורו, וגם לענין שרטוט בתפילין דאם יהיה לו תפילין שאינם משורטטין ישב בטל ולא יניחם, אבל לענין לחזור למקומן דהמחמיר משובח הואיל דאין מקרא מפורש להתיר, ומסולקת קושית תויו"ט פ"ק דשבת מ"ט בהא דנהגו ר"ג כב"ש:

וכל זה בדרך פלפול וגם אינו מכוון למעיין בסוגיא למ"ד עשה כדב"ש עשה וכמ"ש בשנות אלי' פ"א דברכות מ"ג דהאמוראי פליגי אם עשה מצוה מן המובחר בזה שהטה וכההוא דעביד כב"ש ואשכח ארנקא דדהבא וע"ש בתו' ד"ה בכולהי פרקין דלא חשיב לה כו' אלא שלא הטריחוהו, וכן בעשרה דברים שצריך הכוס ובתוס' נ"א ע"א ד"ה אין לנו אלא כו' שהיו מחמירין על עצמן וכה"ג דלא שייך משום הפטור ועושהו, והכ"נ פלוגתייהו דלמר עשה כב"ש עשה מן המובחר ואף שא"צ להטות לב"ה ור"י אמר שלא עשה כלום כי ב"ה סברי שאין מצוה כלל להטות ומביא ראיה מסוכה שלב"ש אין מצוה כלל לישב בסוכה כזה כן הוא כאן לב"ה, ורנבי"צ אמר שהוא ח"מ מפני שעבר על דברי ב"ה, וא"צ למה שנדחקו התוס' דלמה יפסיד הק"ש:

ויש להמתיק יותר למ"ד בשו"ת רמ"ע סי' צ"ט דלשון לא עשה כלום היינו שלא השיג המכוון, אב אם יש לחוש שימשך ממנו דבר בלתי מתוקן ולהפגם והפסיד יאמרו לא עשה שלא תיקן ולא כלום שלא קלקל אלא כאלו לא עשה מעשה זה מעולם ורמי בר

יחזקאל קלס דעת ב"ש כי לא נופל הוא בתיקון ק"ש מדעת ב"ה ורנבי"צ נינהו, ולזה לאפוקי מדתני רמי אמר עשה ולאפוקי מדרנבי"צ אמר ולא כלום:

ואמנם בעיקר דברי הרמ"ע יש לדון מכ"מ כמו בעירובין י"א ע"א צורת הפתח שעשאה מן הצד לא עשה ולא כלום יע"ש ב' ע"ב בתו' ד"ה ואב"א כו', ולכאורה סותר זה, וע"ש י"א ב' לא אמר ולא כלום וע"ש ברא"ש על פי' ר"א שלא הוסיף כלום אלא כו' ולשון לא אמר כלום לא משמע כן, וע"ש י"ד ע"ב עשה לחי למבוי והגביהו וכו' לא עשה ולא כלום, וע' להלן מ"ט ע"ב מאי לא אמר כלום רב אמר כל עיקר דאפילו כו' (והיינו שהפסיד באמירתו) שמואל אמר לא אמר כלום לביתו (והיינו שלא תיקן באמירתו), והרי כאן דלא תני לא אמר ולא כלום ומ"מ לרב משמעותו שהפסיד באמירתו, וע"ש ס"א סע"א במתני' הנותן את עירובו בעיבורה של עיר לא עשה ולא כלום, היינו שלא תיקן בעירובו וכפרש"י שהרי בלא עירוב נמי יש לו מן העיר אלפים לכל רוח, וע"ש ע"ב בתו' ד"ה כאן שכלתה כו', ופסחים פ"ט ע"ב והמוכר עולתו ושלמיו לא עשה ולא כלום ומעות יפלו לנדבה וכו' יע"ש, וגירסת התוספתא לא עשה כלום וכן בפי' הר"ח וגירסת הש"ס ולא כלום מכוון יותר לפי' רמ"ע בתשובה הנ"ל, וע' תוספת רע"א נדה פ"ט מ"ז ובהגהות הר"ח שהעיר ג"כ על התויו"ט פ"ב דתרומות מ"ב בד"ה ומזיד, וע' רש"י לקמן צ"ב ע"ב. ר"פ מי שהיה ד"ה כטמא ולא עשה כלום ונזקק לשני, ויומא מ"ט א' וס' ע"ב קטורת שחפנה קודם שחיטת הפר לא עשה ולא כלום יע"ש ס' ע"א במתני', ובשבת כ"ב ע"ב היה כו' לא עשה ולא כלום, ושם הדליקה בפנים והוציאה לא עשה כלום כו' אלא אי אמרת הנחה עושה מצוה אמאי לא עשה ולא כלום, ושם כ"ג א' הדליקה חש"ו ל"ע ולא כלום, וע' כתובות פ"ד ע"ב ושם צ"ח א' ויבמות ק"ו ב' יע"ש פ"ט א' לא עשה ולא כלום כל עיקר דאפילו ההיא גריוא כו' רנבי"א אמר לתקן את השירים וכו', וע' ב"ב קכ"ו סע"א וע' ב"מ ט' א' וע' ב"ק צ' ע"א ויבמות ס"ו ב' וכן בתוספתא יבמות ר"פ ט' ואשה שמכרו בנכסי מלוג לא עשו ולא כלום יע"ש כי אתמר כו' אבל היכא דזבינהו תרויהו לעלמא כו' וירושלמי דמאי פ"א סוף הלכה ג' שירי מנחות היא לא עשה כלום ואכמ"ל יותר בזה:

ואין לפקפק לפי' הגר"א למה הוצרך לומר עשה כב"ה עשה, י"ל דמיירי היכי דהוה זקוף מעיקרא דבזה מצוה מן המובחר שלא להטות וכדמפרש התם לעיל שמא יקבעו התלמידים הלכה לדורות, ומיהו לא תיקשי לדידהו ממתני' דמפורש כרנבי"צ דעשה במכוון כב"ש ח"מ, י"ל משום מתני' גבי ר"ט שהיה מהלך בדרך ובמקום סכנה שהיה מתחייב בנפשו במה שהטה כב"ש, ובתוס' שפירשו שאף הק"ש לא יצא היכי שעשה במכוון כב"ש, הרי כל הוכחת התוס' ממה שאמר במתני' כדאי היית לחוב בעצמך,

והיינו רק לגבי ר"ט שהיה מהלך בדרך במקום סכנת לסטים והטה כב"ש, אבל בסתמא בדליכא חשש סכנה מחמת ההטיה ורק משום חשש שיקבעו הלכה לדורות וממילא סגי לן שלא עשה מצוה מהמובחר בההוא הטיה ולא עשה כלום ולא להפקיע לגמרי שלא קיים כלל מצות ק"ש מצד שהטה:

ובעיקר סברת התוס' ע' בשאילת יעבץ סוף ח"א בעשרה הלחם סי' ז' בפסחים פ"י מ"ח במה שדחה הר"נ והביאו התויו"ט שפירש דאלו לא קיים מצות סוכה כמצות חכמים, ורמב"ם פ"ד מסוכה מי שהיה ראשו ורובו כו' הרי זה אסור וכאלו לא אכל בסוכה, ומדלא כתב סתם לא יצא משמע דס"ל ג"כ דמאורייתא יצא י"ח סוכה יע"ש שהאריך לטרוח לדחות דברי המשיג בדברים בלתי מבוררים ודחויין מעצמן:

ובפמ"ג בפתיחה כוללת לא"ח ח"ג אות ז' בסוכה שסככה כשר מה"ת ואין לו סככים כ"א הנך דלתוס' סוכה ג' ד"ה דאמר דכל היכא דחז"ל גזרו אף מד"ת לא יצא וכמ"ש א"כ היית נוהג לא קיימת מצות סוכה מימיך, וע' בתוס' ברכות י"א ד"ה תני ובריש ברכות ברבינו יונה דזה ששאלו בני ר"ג ואמר חייבים אתם לקרות דחז"ל לא אפקיעו מיניה ולכתחלה אמרו להרחיק כו', וי"ל זה בעושה במזיד משא"כ באונס ואין לו סכך אחר לא גזרו בכה"ג, ובמ"א סי' תרכ"ט אות כ"ג כל דבר האסור משום גזירה אי אין לו אחר מסככין בו כו' וע' בשו"ת יהודה יעלה חא"ח סי' י"ח, וכבר הארכתי מזה בספרי זכ"י ליבמות י' ע"א מכמה מקומות דהיכי דהוא משום גזירה יוצא בדיעבד, ובט"ז א"ח ר"ס צ"ו ולא יאחז תפילין השיג על הב"ח דכיון דמשום גזירה לחוד יצא בדיעבד, ובמ"א סי' רצ"ח ס"ק י"א דבדיעבד יוצא כיון דאינו אלא משום גזירה דעמוד ראשון, ובט"ז יו"ד סי' ס"ו ס"ק ה' ומיהו דיעבד שרי דהא אין כאן אלא גזירה, ותוס' סוכה מ' ע"ב ד"ה על חיין כו' דמשום גזירה דרבנן לא אמרינן אין מתחללין דיעבד, ובמל"מ פ"ב מביאת מקדש ה"ו דמה שאין האומן עובד ככה"ג אינו אלא משום גזירה דרבנן וכיון דליכא איסור מה"ת לא חייל ועבודתו כשירה יע"ש בכ"מ הלכה י"ב דאפילו את"ל דמנודה לשמים קיל מסתייע דלבריות לא ישלח קרבנותיו לכתחלה ומנין לנו דאף בדיעבד לא ירצה עכ"ל, ובמאור לפסחים בסוגיא דריחא מלתא בדפי הרי"ף קנ"ו סע"א משום גזירה ובריחא לא אחמור רבנן כולי האי וכו', ויבמות ק"ג ב' בסנדל המוחלט כו' ואם חלצה חליצתו כשירה ובפרש"י כיון דמשום גזירה הוא דלא ליעבד במוחלט, וגיטין פ"ד א' משום גזירה לא מפקינן וע' ביומא ס"ה ב' בתוס' ד"ה ומשום גזירה כו', [וכעת ראיתי בשו"ת דברי יעקב סו"ס פ"ג שהעיר ג"כ מסוכה י"ג דאין מסככין בהוגי ולרא"ש דבדיעבד מותר כיון דהוא רק משום גזירה ותרומות פ"ב מ"א דאין תורמין מן הטמא על הטהור משום גזירה

ובדיעבד, ובמאירי לביצה כ' מפורש דדבר שהוא משום גזירה לא נאסר רק לכתחלה, ותו' קידושין נ"ה ד"ה אין לוקחין דגזירה רק לכתחלה יע"ש שהביא עוד קצת סתירות לזה וע"כ דאין להשוות גזירות חכמים ולדון זו מזו עכ"ד, ובתו' חולין ק"ד ע"א בד"ה ומנא תימרא דלא גזרינן גזירה לגזירה בכמה מקומות אמר היא גופא גזירה כו' והכא בעינן לאתויי ראיה לענין גזירה דהעלאה אטו אכילה שהיא גזירה קרובה ויש מקומות נמי דגזרינן גזירה לגזירה דאין לדמות גזירות חכמים זו לזו אלא במקומות שהש"ס מדמה], ובמשמרת הבית לרשב"א בשער השני דף י"ד ע"א ד"ה אמר הכותב כו' איך עלה על לבו דכיון דהיא גופה לא שריא אלא בדיעבד לא שייך למיגזר וכוליה תלמודין אסרינן דיעבד גזירה משום לכתחלה פירות הנושרין בשבת א"נ ביו"ט אסרוה דיעבד משום גזירה שמא יעלה ויתלוש וכן משקין שזבו וכן מבשל בשוגג בשבת והשוחט במגל קציר דרך הליכתה דאסרי ב"ה באכילה מיהא טעמא שמא יבא מעט ויפגע בפגם אילו אמר ברי לי שלא הבאתי מי שריא ליה עכ"ל ולא נחית ג"כ מכמה סתירות הנופלות בזה, וע"כ משום דהני גזירות קרובות הן החמירו וכמו דאין למדין תקנה מתקנה והכ"נ אין לדמות גזירת חכמים ואכ"מ להאריך יותר בפרט זה, ועכ"פ מכוון הלשון א"כ היית נוהג, לא קיימת מצות סוכה מימיך דודאי באותו פעם י"ל שהיה אנוס ולא שייך משום גזירה לאסור דיעבד שלא קיים מצוה סוכה אלא שאם היה נוהג כן תמיד במכוון בכה"ג יש ביד חכמים להפקיע מכח גזירתם שלא מכלל מצות סוכה וכנ"ל, ובלאו הכי אין הכרח כלל מהלשון שלא קיים מצות סוכה כלל גם מה"ת ממה שאמר לא קיימת כו' וכיומא ה' ע"א וזבחים ו' שאם עשאה לסמיכה שירי מצוה מעשה"כ כאלו לא כיפר' מן המבחר וכיפר יע"ש, וכמו לא יצא דהוה אפילו בדיעבד כברכות ט"ו א' ובמתני' פסחים קט"ז ב' כל שלא אמר שלשה דברים הללו בפסח לא יצא ידי חובתו, ובשמ"ק ברכות מ"ט א' ואע"ג דאמר לא יצא ידי חובתו לא יצא כראוי קאמר דכותיה בפסחים דלא לגמרי קאמר אלא כראוי הא לא אמרינהו לא הדר:

סימן סח

תרמ"ה להחכם ר"י ריי"מ מכתבו מיום ד' תמוז הגיעני והנני משיבו על סדר הערותיו:

א **מה** שהפליג לתמוה על השאלתות סי' מ"ב שפירש ואפילו אערקתא דמסאני שיאמרו לו כפוף עצמך והתר ערקתא דמסאני כו' ובלבד רואיך יאמרו שהשתחוית אסור מדרבנן הואיל ונראה שוחה בפני ע"ג והלא גם במשתחוה לע"ג באונס האיסור מפני הרואים שיתחלל שם כבודו של השי"ת שידמו שיקבל דבר אחר זולתו לאלוה:

וזה דקדוק קלוש והא בגיטין נ"ז ב' דאמר אשדי לך גושפנקא דילי וגחין ושקיל כי היכי דלימרו קבל עליו כו', וע"כ דקיל לאינשי כשאינו עושה שום פעולה מהשתחויה שעושה מעשה לכבודו בפועל ואף שהוא באונס, והכ"נ לגירסת השאלתות לשרויי ערקתא דמסאני שיקשור מנעלו שיהא נראה כמשתחוה, ואמנם בסנהדרין ס"ה סוע"א שמתכוון לברך השם שאם אין בלבו כלפי מעלה כו' אינו מתחייב, ואפשר דמיירי כשאינו מכוון כלל לברך כגון שאינו יודע כלל מה שאומר יע"ש בתוס' ולפי' הי"מ דבסתם עו"ג מאהבה ומיראה חייב ניחא דאין תלוי בלבו, וכה"ג בתוס' מו"ק ב' סוע"ב דמר מחייב ליה משום מעשיו אף דמחשבתו לאו לרפויי ארעא, ועדיפא מהא דמנחות ס"ד א' בפירש מצודה להעלות דגים והעלה תנוק דפליגי אי אזלינן בחר עליה או בתר מחשבתו, וע' בתפארת ישראל לשבת פ"ב מ"א בחדושים ובע"ג פ"ב מ"ה אות מ"ה ובהא מתורץ נמי בע"ג י"ב א' בנתפזרו לו מעות בפני ע"ג דאינו אסור לשחות ולהגביהם רק דנראה כמשתחוה לע"ג ולא מיתסר משום פס"ר, וע' בר"נ פגה"נ דף רצ"א ע"א דכל שהמעשה אינה אסורה רק דיצטרף עמה מחשבה שבלב דבשעטנז מוכרי כסות מוכרין כדרכן ובלבד שלא יתכוונו כו' יעש"ב:

ומה שדקדק דלא נקט הנפ"מ בקוץ ובממונא ובכל הני דחשיב בע"ג י"ב, והרי השאלתות נקיט החידוש לענין אונס במידי דשכיח טפי להכריחו באופן שיצטרך לעשות הפעולה מצד עצמו ובקוץ לא משכחת רק בנזדמן שנתחב לו קוץ, והתם עביד צריכותא דאי תני קוץ דאפשר למיזל קמיה ולישקליה ואי תני מעות דממונא ולא צערא כו':

ומה שכתב דלפי' השאלתות העיקר חסר, הנה אם היתה גירסתו לשרויי ערקתא ממילא שהאיסור מצד שנראה כמשתחוה כיון דמיירי לענין ע"ג ומה מפורש יותר מטעם האיסור לשנויי ערקתא לפרש"י ותוס' שג"כ לא נזכר סיבת השינוי דמיתחזי כמודה לע"ג במה ששינה מהנהוג:

ומ"מ נ"ל עיקר כגירסת הספרים שלפנינו לשנויי שמצד הלשון אפילו מצוה קלה דחוק קצת לפרש על האיסור מפני הרואים, וע' רש"י מנחות מ"ד א' ציצית מצוה קלה עשה בעלמא ובצ"ק פירש דקלה לעשות בהוצאות ממון ובטרחה דגופא ודלא כפרש"י דא"כ כל המ"ע קלות הן וגם הרש"א נדחק, ובע"ג ג' א' אמאי קרי לה מצוה קלה דלית בה חסרון כיס, והכ"נ לגבי לשנויי שרוך הנעל דחשיב ליה מצוה דרבנן ועד"ש הלובשים מלבוש נכרי, ואולי יתכן ג"כ על מאן דסיים מסאני אוכמי לאתאבלא על ירושלים כב"ק נ"ט ב' ואף שיש חשש סכנה שיתחשב עי"ז למורד, ותענית כ"ב א' דהוה מסיים מסאני אוכמי ע"ש ברש"י ורש"א ח"א ושו"ת קרית חנה סו"ס ב':

ב **ומה** שהאריך בלשון השאלתות שם אשה קרקע עולם דנשים לכך נוצרו כשם שהארץ נוצרה לזריעה ולעבדה, והרבה לתמוה דלכל העונשים השוה התורה הנואפת לנואף, ואמרם בגיטין נ"ז ב' ומה הללו שדרכן לכך כו' וכן בהוריות פ"ג משנה ז' וע"ש בירו' שהאשה דרכה לכך, היינו כמ"ש ראב"ע בפרשה אחרי בפסוק ואת זכר והזכיר תועבה היא כי הוא דבר נתעב אפילו בטבע:

ודאי דאין לכוון שיצירתה לכך יותר מהאיש וכב"ק ל"ב א' ובתוס' ד"ה איהו וע' בשו"מ תליתאה ח"ג סי' קי"ג ועטרת חכמים חאה"ע סי' ל' משש"ב, והרי אדרבא קיי"ל דאשה לא מפקדא אפ"ו רק מדברי קבלה משום שבת, אלא דבא לבאר הא דהוית קרקע עולם שלכך נוצרה ביצירתה דאיהו עביד בה מעשה וכמו הקרקע שיצירתה לזרעה ולעבדה ע"י אחרים וכתוס' כתובות ב' ע"ב וע"ז א' נסתחפה שדהו דאיפכא ליכא למימר דאין הבעל שדה שלה וע' בר"נ נדרים ל' ע"א ובשו"ת דברי יוסף סי' מ"ה אות ז' וסי' מ"ד ד"ה וחדשות, ובסנהדרין ע"ג סוע"א אמר ר"ל נערה דאורחיה כו', ותוס' כתובות נ"א ב' ד"ה אסורה לבעלה וא"ל מאסתר כו', ונראה דלאבוה דשמואל דלא משכחת אונס דשרי רק בדאיכא עדים דצותה מתחלה ועד סוף, אבל באסתר שהיה הלקיחה באונס ולזה לא הגידה מולדתה שיחשבו אותה לשתוקית שאולי ירחיקו אותה וממילא אנן סהדי בלקיחתה שהיתה כאנוסה, וע' בשו"מ רביעאה ח"ב סי' ס"ט שאין מכוון כלל ליסוד דבריו למתבונן יע"ש עוד בח"ג סי' קל"ב:

ואמנם בהעמק שאלה כנראה שהבין מהשאלתות כפי האופן שתמה מעלתו והרחיק פירושו מצד זה יע"ש בס"ק ד' שכתב ולא כפרש"י שאינה עושה מעשה וכן פירש הערוך ערך קרקע, אבל אינני רואה שום דחק בפירושו שמכוון עם פרש"י והערוך דבשאלתות לא בא רק לבאר התדמות הענין לקרקע עולם שהארץ נוצרה לזריעה ולעבודה ע"י פעולת אחרים שיפעלו עליה ואין פעולת העשייה משותפת אל הקרקע וכנ"ל:

ג **ומ"ש** בכונת השאלתות סי' ק"א ומאן דלא קאים אוקימנא ליה בע"כ, ותמה בשאילת שלום דלמה תשתנה עשה זו מסוכה ולולב וציצית כדקיי"ל כתובות פ"ו וחולין קל"ב, והעיר מעלתו מהאבודרהם בראש ספרו שער ג' הא דאין מברכין על עמידה בפני רבו כיון דאי אמר לא בעינא ליתא לעשה ככתובות ר"ד מ' וקמ"ל דלא נימא כן לענין כפייה וע' בתשובת הרשב"א סי' י"ח דלכן אין מברכין על מצות צדקה והלואה לעניים וכן על מצות בצדק תשפוט כרמב"ן סי' קפ"ט והובא בכנה"ג חו"מ סי' א' ס"ק ד' ור"ס צ"ט ובאשל אברהם ריש הלכות ציצית וע' בקצה"ח סי' צ"ו ובשו"ת עולת שמואל סי' כ"א בד"ה עוד נתן:

ועדיין צריך לבאר החילוק דלענין ברכה פשוט דלא תיקנו על מה שתולה בדעת חבירו וכתשובת רשב"א סי' י"ח שהזכרתי דכל דאפשר למעקר הוה כמאן דמתעקרא, ולא עדיף מהשבת גזילה וחזרת רבית ואבידה וצדקה והענקה וכה"ג שאם אין חבירו מתרצה אין עליו חיוב וע' בשו"מ רביעאה ח"ב סי' כ"ט בדף ע"ה ע"ג, אבל מ"מ לא מיפטר מהמצוה אם חבירו מתרצה לקיים על ידו מצות קימה וכדמייתו מעובדא דאביי ורבא שהיה מהדין שיעשו כן דממילא מוטל עליו המצוה וכפינן ליה לקיים המצוה, ולא שייך כיון דאי אמר לא בעינא ליתא למצוה כלל וכפרש"י דלכך מלמדין אותה לומר איני רוצה, והרי בחולין ק"י שהיו רוצים לכפות למאן דלא מוקיר אבוהי' אי לאו דשכרה בצידה ואף דאב שמחל על כבודו מחול מ"מ לא שייך לבטל המצוה כשהאב רוצה כיון שאין חיוב מוטל על האב לומר לא בעינא, ובתו"י כתובות מ' הקשו מיבמות ו' ע"א דאמאי אצטריך קרא דאין עשה דכיבוד דוחה ל"ת דשבת וע"ש בשמ"ק ושו"ת רדב"ז החדשות סי' תקכ"ד ובשו"ת חיים שא ח"א סי' ה' שנדחק לחלק, וי"ל בפשטות כמ"ש לעיל דכיון שרצונו של האב בזה ממילא מוטל עליו לעשות רצון אביו, אבל התם דאיכא איסור עשה דח"ל וכיון שיכול לבטלה מלמדין אותה לומר לא בעינא, ומסולקת ג"כ קושית המפרשים בר"פ שה"ע האי עשה והאי עשה עשה דכבוד התורה עדיף, והא להב"ח דועמדו הוה לימוד גמור, וע' בטו"א מגילה כ"ח ושו"ת יהודה יעלה חא"ח סי' ט' שדחה דעשה דכבוד התורה חמיר טפי מת"ת דיחיד כו' יע"ש, וע"כ דכיון שידעינן שרצונו בזה לא כפינן ליה למחול על כבודו אף בשביל מצוה אחרת, ומסולקת קושית התוס' בר"פ שה"ע דהא היה יכול להושיבה כדאמר לגבי ת"ח דעשה דכבוד התורה עדיף, וע"כ דדוקא גבי עדות עדיף העשה דכבוד התורה כיון דבע"כ צריכין לבוא לב"ד להעיד אבל לא לענין דין דגומרין שלא בפניו כסמ"ע וש"ך והש"ס לא קאמר רק היכי לעביד כשהוא בא בשעת גמ"ד (וע' בתשובתי לעיל סי' ל"ה אות א' שהארכתי ג"כ בסגנון זה), והכ"נ בריש יבמות דבעי למילף מעליה דעשה דוחה ל"ת דאשת אח דלא שייך לא בעינא כיון שבאמת רוצה ביבום וכשחפץ בחליצה מצית חליצה קודמת ובשו"ת הר המור חלק חכמת שלמה סי' כ"ז האריך בדהרשב"א דאין מברכין על חליצה ויבום משום דהיא אינה מצווה על פ"ו, מדברי הפלאה כתובות כ"ד ב' ברש"י ד"ה דאיסור עשה דגם היא מצווה על מ"ע דיבמה יבא עליה וע"ש בסי' כ"ח, ולא העיר מס' החינוך מצוה תקצ"ח שמצות יבום נוהגת רק בזכרים וע"כ משום דהיא לאו בת הקמת השם, ואולי דכונתו דבדידיה תלויה המצוה ליבם או לחלוץ, ובמנחת חינוך מצוה תקצ"ט דביבום אפילו אמרה לא בעינא ליתא לעשה דאל"כ לא היה העשה דוחה הל"ת של ח"ל כו', וכבר נתבאר בתשובת הגרמ"ז

בישועות יעקב אה"ע סו"ס קס"ה שהוכיח מהשמ"ק כתובות ס' דמה שאין תלוי בדידה דחי להל"ת אף שתהיה מותרת בו, ובזה אין מקום לתמיהת הפ"י לכתובות דע"כ דעליה נמי איכא מצוה דאל"כ ילמדנה לומר לא בעינא, והתוס' יבמות ל"ט ע"ב וכתובות ס"ד א' נסתפקו בדעת רש"י אי בעינן אמתלא, וע' בשו"ת מקום שמואל סי' פ"ז שהאריך ג"כ בסגנון זה, ובשו"ת ברית אברהם חאה"ע סי' נ"ד ס"ק ג' ובמ"ש מהח"צ סי' א' בד"ה תמיה לי דגם על האשה חל מצות יבום, ובשו"מ תליתאה ח"ב סי' ק"נ מפקפק במה שנסתיים בנו של הישי"ע מתשובת הרשב"א דהיא אינה מצווה על מצות יבום, ובתנא תוספתאה יבמות פ"ד דצ"ע רב דאיך נדחה הל"ת לגבי דידה כו', וכבר נתבאר בארוכה באחרונים וכנ"ל:

ומ"ש במה שפירשו בהך דלא בעינא דבעינן דעתה וכמ"ש בהפלאה בשום דתיקשי בקטנה דאינה מצווה למה לא ישאנה, אבל כל השקלא וטריא ביבמות הוא בגדולה וכו', ואולם ע' בשו"ת חסד לאברהם חאה"ע סי' מ"ט דבקטנה לא שייך עשה דוחה ל"ת דאנן שליחותה עבדינן ככתובות י"א בקטן דמטבילין ע"ד ב"ד ומשמע דאין בידו למחות קודם שיגדל יע"ש עוד באורך, ובתו' מכות ט"ו א' בד"ה ואם כהן הוא ואלו לרש"י דמלמדין אותה לומר איני רוצה הרי היה יכול לקיים העשה, וע' בשו"מ רביעאה ח"א סו"ס כ"ה שנדחק לפלפולא יע"ש בתליתאה ח"ב סי' ע"ח וי"ל דהתוס' לשיטתייהו דאפילו אמרה בעינא לא דחי כיון דלא דמי למילה וצרעת וכ"כ הרא"ש, וע' במבא לס' האשכול בהערה ה' מ"ש על האבודרהם ובשו"ת יהודה יעלה חאה"ע סו"ס נ"ג בהג"ה מבהמ"ח ובמטבע הברכות שבס' עטרת צבי סי' א' וסי' ה', והארכתי עוד בתשובה על קושית הפוסקים בענין קושית הפוסקים במשלוח מנות לפורים ובהגהות אמרי ברוך לטו"א ר"ה כ"ח בדפי הס' י"ז ע"ג כתב ליישב קושית התוס' בכתובות דגבי כלאים בציצית אפשר לקיים שניהם לרמב"ם פ"י מצרעת הלכה ה' דמה שמותר במילה בצרעת מטעם דחיית עשה לל"ת וכמ"ש במל"מ דלמסקנא ליכא בצרעת רק ל"ת, והרי התם אחר המל בשליחות האב עובר על הל"ת של קציצת בהרת וקיום המ"ע היא שמל האב, והתוס' לשיטתייהו כר"ת דמילה בצרעת עשה ול"ת וע"כ דחייתו משום חומר מצות מילה ומש"ה נדחקו דלסימנא נקטיה:

אמנם בספרו ברוך טעם בדין עשה דוחה ל"ת בעשיית שליח לדבר מצוה פ"א העיר בכונת פרש"י שבת קל"ג א' ואי איכא אחר שאינו חושש לטהרו ליעבד אחר ולא ליקו אב להתם, דבטויו"ד סי' רס"ה בשם העיטור שאבי הבן עומד על המוהל להודיע שהוא שלוחו כדאמר גבי קרבן אפשר שיהיה קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גבו, וי"ל

שסובר כרש"י דאם האב ממנה אחר לשליח למול את בנו מילה בצרעת אף דלאותו אחר לא ניחא ליה קציצת הבהרת מ"מ כיון שמל בשליחותו של אב ממילא רביע על האב גם איסור קציצת בהרת דניחא ליה דאי אפשר לחלק השליחות לחצאין בחדא מעשה, וע"כ דהקושיא ליעבד אחר שלא ימול בשליחותו של אב ובפי הדין בשאין האב מל את בנו מוטל על כל אחד מישראל למול ולכך מדייק רש"י ולא ליקו האב להתם כדי שלא יעשה בשליחותו עכ"ל, וא"כ הוא סותר לדברי עצמו דהאחר עובר על הל"ת וקיום המצוה הוא של האב וכמו שהוכיח ג"כ מפרש"י בשבת קל"ג בקוצץ בהרת מוכרח למול הלא ליקו האב להתם, ולפלא ג"כ שבאותו ענין פלפל בדהמל"מ פ"י מצרעת דין ה', ולא ראה דברי המל"מ בהלכה א' שהרגיש ג"כ בפרש"י באומר לקוץ בהרתו דמיירי באומר למוהל ולא מיירי כשהוא מל בעצמו ומשום הכי עובר בלאו כגון שמכוון ליטהר כו', שוב ראה לרש"י שכתב ואי איכא אחר שאינו חושש לטהרו ולא ליקו אב להתם, ומשמע דאי קאי אב להתם ואף שהמל אינו מכוון לטהרו אפ"ה עובר בלאו כיון דהמצוה מוטלת על האב המוהל שליחותיה קא עביד כו' יעש"ב וביד שאול הלכות מילה סי' ר"ס ובתשובה מאהבה ח"ג תשובה ש"פ:

והא דלא נתקנה ברכה על הגירושין כמו על שחיטה וטבילת נדה דהוה ג"כ מכשירי מצוה, ואף לתוס' זבחים ב' ע"ב ד"ה סתם כו' דאף אם זינתה אם ירצה הבעל לא יגרשנה אלא שלא תשמשנו, וע' במ"א על התוספתא סוף נזיקין ובדו"ח מרע"א בכתבים דף מ' ע"ד, ומלבד שאין דברי התו' מוכרחים לדידן דקיי"ל כר"י בסוטה ז' ע"א סוטה דבלאו לא חמירה ליה וכשו"ת זכרון יצחק סי' קי"ח, ועכ"פ כשרוצה להתירה לעלמא צריך לגרשה וכמו שחיטה דלרמב"ם חשיב למצוה דכשרוצה לאכול צריך לשחוט ולברך וכמו בברכת הנהנין, וע' בחכ"צ סי' א' וזכר ישעיה סי' כ"ה ועמ"י סי' כ"ג במ"ש שיש מצות חלוקות כמו שחיטה וגיטין שאינם מצות חיוביות יע"ש בפלפולו, ולא העירו מרמב"ם וראב"ד וכ"מ במ"ע קמ"ו ותשב"ץ ח"א ענין ק"מ ואהר הרקיע באזהרות ל"ת פ"ב ותשובה מאהבה ח"ג תשובה ש"ה סי' א' ובש"כ יו"ד סי' כ"ח ס"ק ו' וביד אברהם בט"ז בפתיחה ובח"ס חא"ח סו"ס נ"ד וע' בשמ"ק כתובות ח' ושו"מ רביעאה ח"ג סו"ס כ"ח, וגם מדהראב"ד נראה שמחלק לגירושין שבמ"ע רכ"ב שמגרש בשטר לא העיר כלום ואכמ"ל מענין לענין, ואף לב"ש דלא יגרש אא"כ יצא בה ערות דבר וע' בתו' סוטה ג' א' מהירו', ולתשובת רשב"א סי' י"א שאין מברכין על מצוה הבאה בעבירה וע' בשו"ת עולת שמואל סי' צ"ט לענין איסור ע"ג ושריפת אשירה, מ"מ הא לכ"ע כששניהם מרוצים הרשות לגרשה וכה"ג בגווני טובא, וע' בחו"ע סי' רפ"ט ס"ק ו' בהא דאין מברכין על

ספירת ז' נקיים יע"ש על דברי רדב"ז דא"כ איך מברכת על טבילתה וכן על השחיטה וכה"ג, והכ"נ כשרוצה להתירה לעלמא בהגירושין, ומיהו בפשוטו י"ל דלא נתקן ברכה על דבר שהוא של פורעניות וכתו' חולין ק"ה א', ובמגילה ל"א ב' דאמר ר"ל דאין מברכין בקללות שאין מברכין על דבר של פורעניות:

ד **ומ"ש** השאילת שלום בכונת השאלתות דהחידוש דמוקמינן ליה בע"כ דלא נימא דהוה כאלו העונש כתוב בצדו מקרא דקהלת ולא יאריך ימים כצל כדיליף מיניה להלן בשאלתות ובקידושין ל"ג א' ואשמעינן דד"ת מדברי קבלה לא ילפינן, ואם שהוא דחוק בפשט השאלתות ומלבד שהוא דרך אסמכתא, וגם דמצד שכתוב בדברי קבלה לא הוה כתוב בצדו שהרי בכל המצות בכלל כתוב בתורה שכר ועונש וגם אם היה כתוב בתורה על אותו ענין אין לחשב לעונש בצדו מה שאינו מפרש מצד המצוה, ובמל"מ פ"ג מעבדים הלכה י"ד דדוקא היכא שהמתן שכר כתוב בצדו אצל אזהרת העשה כמו בכיבוד אב ואם וצדקה וכפרש"י דלכך פירש לומר אם לא תקיימנה, זהו עונשו, אבל גבי הענקה שאצל הציווי ליכא שום מתן שכר דמאי דכתיב אשר ברכך להורות מאיזה דברים יעניק לו שיש בהן ברכה וכמו שדרשו בפ"ק דקידושין, אף דהדר קרא וביאר מתן שכרה, מדלא כתוב אצל הציווי אמרינן אין זה עונשו של עשה וכו':

ומ"מ אפשר לומר דלפי הדרש דגמיר פני פני הוה כאלו העונש מפורש בצד המצוה שזהו עונשו אי לאו משום דהדרש מדברי קבלה, ואף דילפינן כמה גז"ש מדברי קבלה הוה רק אסמכתא וע' בפמ"ג בפתיחה כוללת ח"ג אות א':

ואולם גם לפי דרכו משום דלא ילפינן ד"ת מדברי קבלה והא להתוס' בחולין קל"ז א' בד"ה אתיא גיזה דהא דלא ילפינן היינו בבנין אב אבל בגז"ש ילפינן, ונדה י"ט ב' אלפוה רבנן בג"ש כו' ורבנן אין אדם דן ג"ש מעצמו ואך דהיא מדברי קבלה כיון דהוה רק כגילוי מלתא ובלאו הכי יש לפקפק, וע' דכללים מהק"ט סי' י"ח שדחה דברי הגליון ברש"י פ"ב דתענית מהא דריש ב"ק והאי מילף הוא כו' וע' בספרי זכ"י לשבת קל"א ד"ה סד"א, ואינו מוכרח די"ל מדדחי והא מילף הוא שהכתוב אינו מגלה רק המעשה מצדקיה ולא למילף שום דין, ובח"א קידושין ל"ב א' כבד את ה' מהונך מה להלן בחסרון כיס כו' ואף דאין למדין מדברי קבלה הכא רק גילוי מלתא דלשון כיבוד נופל בחסרון כיס עכ"ל, וכן בא במקרא בכ"מ העושר והכבוד סמוכין לעד, וע' בשו"ת בית אפרים חא"ח סו"ס י"ו שהשאלתות למד כן מהירו' פ"ג דבכורים דר' מחי מאן דלא קאים מקמיה אמר מי בעית מבטלה דאורייתא יע"ש עוד:

ובשם אריה חא"ח סי' א' נתן טעם מדעתו שהרבה דברים שאין מברכין כמו צדקה לעני וגמ"ח והשבת אבידה וכיבוד אב ואם ובק"ח וכיוצא בו בעזיבת לקט שו"פ שהוא בכלל צדקה וכן פריקה וטעינה ועשיית דין בכלל גמ"ח, דאין לברך אשר ציונו זולת על מצות שמעיות שאין השכל גוזר עשייתן:

ומלבד שהוא רחוק מצד עצמו איך העלים עיניו מגמ' דר"פ כיצד מברכין ל"ה סוע"א סברא היא אסור לאדם שיהנה מעה"ז בלא ברכה ופרש"י דכיון שנהנה צריך להודות למי שברכן, ולמה יגרעו השמעיות משאר מצות שכליות שבין אדם לחבירו ואדרבא כיון שמושג מדעתינו מוטל עלינו להודות על שציונו לטוב לנו ולשבח להבורא שנתן שכר על כפיית היצר גם במה שהיה ראוי למנוע מעצמינו, וכתוס' ע"ג ג' א' דגדול המצווה ועושה מפני שדואג תמיד לבטל יצרו ולקיים מצות בוראו, וכמתני' דסוף מכות כ"ג ב' רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפכך הרבה להם תורה ומצות ופרש"י שלא היה צריך לצוות כמה מצות ואזהרות במה שהאדם קץ בהן מעצמו אלא כדי שיקבל שכר על שפורש מהן, וע' בתפלה למשה למהר"ם אלמושנינו ח"א בראש המאמר השני ובשבות יעקב ח"ב סי' קפ"ב, ובע"ג י"ז סוע"א דמטו להני תרי שבילי כו' ניכפי ליצרן ונקבל אגרא, וע' בשו"ת עולת שמואל סי' כ"א בד"ה עוד נתן, והרמב"ם פ"ז מפרקיו לאבות במאמר רשב"ג אל יאמר אדם אי אפשי בבשר חזיר אלא אפשי ומה אעשה שאבי שבשמים גזר עלי, שלא המשילו אפשי לגזול שבמצות השכליות יותר מעלה מי שאינו תאב לעבירה אף במחשבה, והיינו דבמה שהשיג מעצמו בשכלו מה שאינו ראוי יתכן אי אפשי גם בזולת הציווי שהיה רחוק מצד עצמו בטבעו ומ"מ אף שמשובח כשאין לו נטיה לעשות הרע מצד הכרחו בעצמו אבל מ"מ צריך להיות מפחד תמיד שינצל מהחטא ושלא יכשל מצד הציווי שהזהירה ג"כ התורה עליהם משא"כ בהשמעיות שלא היה בא להתרחק זולת הציווי המונעו בזה ויתכן לומר אפשי לעשות אם לא היה הציווי כיון שאינם מושגים רק מצד הציווי, אשר החובה עכשיו להאמין אשר גם כל החוקים לטוב לנו כל הימים, ואין חילוק רק שבהשכליות יתכן לומר אי אפשי גם זולת הציווי, ובהשמעיות צריך שיאמר הייתי אפשי ורק שאי אפשי לעבור מצד הציווי, וע' בס' הברית מאמר ה' פ"ג ובמעין הברכות בהקדמה שניה דף ו' ע"א שהאריך בישוב הרמב"ם לפי דרכו:

ובאור זרוע הלכות ברכת המוציא אות ק"מ זה הכלל בברכות כל מצוה שיש עתים למצותה כו' הלכך מברך כשמגיע זמן חיובם על עשייתם מחמת חיבוב כו' אבל אותן שאין עתים להפטר מהם כגון להאמין באלקינו וליראה ולאהבה אותו ולשמוע בקולו ולדבקה בו ונתינת צדקה חליצה ויבום וקימה והידור וכיבוד אב ואם כו' אין שייך בהם

חיבוב, והא דמברכין על השחיטה משום שחיטת קדשים שיש להם הפסק הלכך לא חילקו בשחיטה כו', וע"ש שטרח להעמיד ישוב זה לסתירות הנופלות בזה לכאורה:

ועל קושית הראשונים למה לא נתקן ברכה על ספור הגדה וכוסות וע' בשמים ראש סי' קצ"ו, ובהגדת גאולת עולם דלמ"ד במנחות מ"ב ע"ב כל מצוה שאין בעשייתה גמר מצוה אין צריך לברך, דעיקר המצוה הוא האכילת מצה וכדומה יעש"ב וע' בשו"מ רביעאה ח"ג סו"ס כ"ח שדחה תירוץ זה לפ"ד השמ"ק כתובות ח' א', (וע' להלן סי' ע"ד), וע' בנחל מים דרוש ט' בדף ל' ע"ב על קושית הראשונים דהא בכל לילה מצוה לספר ביצ"מ ובדהפמ"ג ואכמ"ל, ובזרע יצחק לפסחים פ"ז משנה ה' הקשה על תירוץ הרשב"א דבהגדה באמירה כל דהו סגי, מתרומה דחטה אחת פוטרת, ותירץ דהתם שייך לברך מקודם אבל בספור יצ"מ בהא גופא יוצא דמברך אקבו"צ על ספור יצ"מ, ומלבד דקיי"ל דכל שלא אמר ג' דברים הללו בפסח לא יצא, וע"כ דהגדה מענין המשכה בפרטי הספור דאל"כ הוה סגי בק"ש שמזכירין בלילות, וגם דהא היכי דלא אפשר בעובר לעשייתן יברך לאח"כ כמו בטבילת גרים דמקודם הוה גברא דלא חזי וכפסחים ז' ב', וכש"כ יו"ד סי' י"ט ס"ק ג' בד"הרמב"ם ר"פ י"א מברכות יע"ש בהלכות אישות פכ"ג הלכה כ"ג ובספרי זכ"י ברכות ט"ו א' בד"ה ברכה דרבנן, ומיהו מתרומה בלאו הכי מדרבנן יש לו שיעור והא יו"ט שני ונר חנוכה דרבנן ובעי ברכה, אך לתוס' רי"ד סופ"ב דקידושין והובא במל"מ רפ"ו ממתנות עניים דמ"מ ידי נתינה לא יצא בפחות משיעור:

ה **ומ"ש** מעלתו על השאילת שלום שתמה על השאלתות סי' קמ"ה דמברך על עשיית מעקה שלא הוזכר בפוסקים והביא דברי הרוקח סי' שס"ו שכל דבר שבני נח הוזהרו עליו כו' וכן עשיית מעקה ודינים ותיקון מאזנים ומשקלות ומדות כו' א"צ לברך שהברכה וציונו כו' ויש שם קצת ט"ס בהדפסה שצריך לתקנו אבל מה שכתב והדור זקנים לקט שו"פ אם מצויין חייב, המכוון כפשוטו שאם אין עניים שיקבלו ושאם אין זקנים מצויין שרוצים לקיים המצוה על ידיהם אין בידו לקיים העשה שתלוי בדעתם וככתובות ר"ד מ' דאי אמרה לא בעינא ליתא לעשה וכמו שהארכתי לעיל באות ג':.

ומה שהביא מרמזי הרוקח בכת"י בסדר א"ב באות ל' שאלו גם האומות נוהגין בהם, אין הכרח להגיה דאף שלא הוזהרו רק על ז' מצות מ"מ אלו נכנסו בכללם כמו מעקה שהוא בכלל ש"ד כמ"ש ולא תשים דמים בביתך, וכן צדקה נכלל בזה להחיותו וכסנהדרין ל"ה כל תענית שמלינין בו צדקה כשו"ד, וברמב"ם פ"ט ממלכים הלכה ט' ואחד הגוזל או הגונב ממון או הכובש שכר שכיר וכי"ב השבת אבידה וכה"ג, וחולין צ"ב א' אלו שלשים מצות שקבלו עליהם בני נח ורש"י כתב שלא נתפרשו, ונראה מזה לכאורה שכולל ג"כ

כמה מצות שנוהגין בהם ממצות השכליות והמדות וכנ"ל, ואם כי אפשר לכוון המנין ממה שנכלל בהשבע מצות וכמו שהארכתי שם בהגהותי רק שחשב היכי שהוא משם אחד למל"ת אחד, ומ"מ ממה שאמר ואין להם אלא שלשה ואחת שמכבדין התורה נראה שהיה להם ידיעה ברורה בזה שמחוקקי הדת שלהם הניחו יסודות רבים במדות וחובות האדם או על הנהגות ממצות השכליות אשר בנקל לעמוד לצמצם החשבון מהם וכדברי הרוקח הנ"ל ואשר מכוונים היו במספר בספרי דתם, וע' בנתיבות עולם על ל"ב מדות בחדושים בסוף מדת דבר שאינו מתפרש במקומו בדף נ"ו ע"ב מש"ש לפי דרכו, [וע' בשדי חמד באסיפת דינים מערכת ברכות סי' ט"ז דף ד' בד"ה והנה מדברי כו' ויע"ש ע"ג ובדף צ"א ע"א], ובעטור סוף ח"ב שער ג' בשער אדם ח"ב ברכות הביא ג"כ כל הענין ושצריכין אנו מפתח על המצות שמברך עליהן עובר לעשייתן, ובהלכות פסוקות מי שעושה מעקה מברך לעשות מעקה אע"פ שכתוב בו אזהרה שאינה בינו לבין עצמו ותלויה באחרים כו' א"צ לברך אע"ג דבעשייתה גמר מצוה כו' והלכתא צריך לברך במעקה שלוח הקן ופדיון הבן ומילה כיון דקטן הוא כבינו לבין עצמו דמי כו' ואיכא למימר נמי כל מצוה שנוהגת בא"י אין מברכין דומיא דטעמא דר"ח דכל מצוה שכשירה בא"י בישראל א"צ לברך כו' ומה ששאלת במעקה אם מברך בתחלתו או בסופו דומיא דביעור חמץ כו' ולא דמי לסח בין תפלה לתפלה כו' אבל היכא דליכא הפסק ברכה ומתחיל במצוה פוסק אפילו באמצע עכ"ל בקצרה, ובמחנה אפרים הלכות שלוחין סי' י"א במי שרוצה לתקן המעקה ע"י אומן עו"ג דיוכל לברך כמ"ש הפר"ח דהרי אימעט משליחות ה"מ במידי דצריך שליחות דאי אפשר לעשותו שלא מדעת בעה"ב אבל במידי דיכול לעשות שלא מדעתו והרי הוא עשוי כסוכה ומעקה הא נעשה שליחו עכ"ל, ותמהני אנה מצא דבמעקה מברך וכמ"ש באבודרהם בתשובת הר"י בן פלט מתשובת הראב"ד דחשיב שילוח הקן ומעקה מה שאין מברכין וכן ברוקח וכנ"ל, ורק שלדעת השאלתות והעיטור צריך לברך והיה לו להזכיר דעתם, וע' במאורי אור בחלק באר שבע בתקון לאחר חדושי עירובין בדף קמ"ד ע"ב שכתב ובהלכות ברכות ציינתי מן ברכת המצות כצדקה ומעקה וכו':

ובעיקר החקירה מעשיית מעקה נ"ל לחלק דלא צריך לברך עי הסרת נזק מזולתו אף דהוה בגדר ל"ת שמחוייב לשמור מהסכנה דלא תשית דמים בביתך מ"מ אין עשיית המעקה גוף המצוה דנשלם כשאחרים מהלכין עליו וזולתו לא חלה המצוה כלל ודמי להא דמנחות מ"ב דאין בעשייתה גמר מצוה, ולא דמי לשחיטה וטבילה אף דהוה ג"כ מכשירי מצוה דהתם הברכה מצד שהוסר המניעה מהעוסק בהן, אבל הכא לא חלה

עדיין המצוה, ומכש"כ דמהאי טעמא לא שייך ברכה בעשיית ערי מקלט ואף דאין זה ענין למש"ל דלא נתקן ברכה על מה שתלוי בדעת אחרים שחיוב עשייתן מקודם להיות להרוצח מקום לנוס שם מ"מ העשייה לא נחשב לגוף המצוה דחלה כשיכנס הרוצח לעיר מקלטו.

ו **ומה** שהעיר בפרש"י בכורות ל"ז א' בד"ה ויחזיר להם הדמים משום קנס דאיסור ספק הוי, שצ"ל ספי להו ומלשון ספינן להו איסורא ב"מ ע"א, וכן ברע"ב משום קנס שהאכילתו בשר איסור ואינני רואה ההכרח להגיה מאחר שלגירסתנו יהיה יותר הלשון לנתינת טעם למה יהא החזרה רק משום קנס דמספק אין להוציא ממון מדינא, כיון דמי ששחט את הבכור, טוען ברי שהיה בו מום קבוע וכדאמר לקמן לרשב"א דינכה במכר לו מקום מומא דאי הוה מחוי לחכם הוה מישתרי וכר"י, ורק מצד שלא הראהו לחכם דהוה רק ספק איסור דלגבי ממונא הא קיי"ל ספק ממונא לקולא ואף דרוב בהמות אין בהם מום הא אין הולכין בממון אחר הרוב להוציא אלא דקנסינן ליה להמוכר משום דעביד שלא כדין ששחטו שלא ע"פ חכם, וע' בחדושי רי"ט אלגזי לבכורות ובשו"ת מוצל מאש בהערות ומפתחות לסי' ס"א, ופשוט דאין כאן להסתפק אי שייך בזה קנסו בנו אחריו וכדמבעא ליה במו"ק י"ב סוע"ב בכיוון מלאכתו במועד דאת"ל צרם אוזן בכור קנסו בנו אחריו משום דאיסורא, דהכא האיסור מדינא מטעם דרוב בהמות דמסתמא בחזקת שאין בהם מום דמהאי טעמא אין מנכה לו מן הדמים כיון דהוה דאורייתא וע' בסמ"ע ר"ס ל"ד, ואפילו בספק איסור דלרמב"ם לקולא מ"מ מודה באתחזק איסורא ומכש"כ בספק, איסור, כרת דהוה לחומרא מה"ת, ולשיטת הרמב"ם סופ"ה דבכורות השוחט את הבכור ומכרו כו' ענין מה שאמר ישלמו לו את הדמים שמחשבים עמו בדמי טריפה כו' א וזה קאי על בבא שניה וכן כו' ונודע שהיתה טריפה וצ"ל וענין מה שאמר בטריפה והוא יחזיר כו', והארכת בזה בימים כבירים בתשובה בדין מחודש שבא לפני ואכ"מ להאריך:

ז **ומה** שהעיר בכתובות י"ג א' מאי מדברת לישנא מעליא כדכתיב אכלה כו' שלפ"ד רב אסי תכונה הבעילה בדבור ובנדרים כ' ע"ב אינו מספר עמי לא בתחלת הלילה כו' וכשהוא מספר כו', ושעפ"ז עמד על עומק כונת הכתוב באיוב סי' ג' והלילה אמר הורה גבר שהוא בחסרון ויו החבור הנמצא בסה"ק ור"ל אשר הגבר אמר ודבר וספר ונתן הריון לאשתו והרה הוא פועל יוצא, ואם שבפשט הגמ' המה דברים פשוטים וכן במסכת כלה וכן לקמן ס"ח ב' מאי אוכלת לישנא מעליא כדכתיב כו', אבל זה רחוק במכוון לסמן הפעולה שלא נמצא אף בלשון חז"ל רק בלשון ריצוי ולא בלשון אמירה בלי

שירמז כלל שהיה האמירה אליה ועל הריצוי, וע' בנדה ט"ז ב' ובבאורי לאיוב ואכמ"ל, ובשב"ע במאראקא צד מ"ג בהערה במאמרם ביבמות ס"ג ומקשטי ליה תכא יעש"ב:

ומה שהעיר מהירו' ברכות פ"ב הלכה ד' וכן במגילה פ"ב ה"ד] לית כאן חרש אלא השגרת לשון היא ותו' סוטה ט"ו א' ד"ה סבר לה ותויו"ט מכות פ"ב מ"ח בד"ה כיוצא עכ"ל, וע"ש בתו' רפ"ג ד"ה גרושה כו' ומש"ש בהגהותי ותו' פסחים נ"א ב' ד"ה עבדינן, ומזה לדעת קצת בספרי פרשה ציצית באנשים ולא בנשים בכשרים ולא בפסולין שהוא שיגרא דלישנא דשביעית רפ"ד יע"ש ובציון ירושלים יומא פ"ה הלכה ו' אמר ר' מנא ולא כך אינו זקוק להקרות וע"ש בפ"ג ה"ג ומזה נשתרבב לכאן והשאר נמחק, ובשמ"ק ביצה כ"א ע"א במ"ש רש"י לא גריס ולא לכלבים בדברי ריב"ב והיינו מדפריך עלה ומשני תנאי היא דשפיר גרסינן ליה אלא דקס"ד דש"ס דאשגירת לישנא היא, ורמב"ן ב"ב ע"ז בד"ה הכי גריס אין אותיות נקנות במסירה, ובמל"מ פ"א מנערה ה"א סוה"ד והנני כו' האי דנקט חליצה כו' וע' בשו"ת יהודה יעלה חאה"ע סי' נ"ה, ובבה"ב שער א' האי דנקט רוב אשגרת לישן הוא בגמרא אלא כל המצויין קאמרינן, ובמשמרת הבית השיגו דלא אשכחן אלא לגבי חליצה בכלל האסורות בד"ת משום לתא דגרושה ואשגרת לשון שאמרו בירו' לומר מפני ששגור בהרבה מקומות להזכיר שלשה אלה בדוקא, אבל הכל בלשון רב בפני עצמו זה לא היה ובמקום שצריך הכל דוקא שיוציאו אותו בלשון רביה לא שמענו מעולם, ובתו' יבמות ט"ז ב' ד"ה קסבר וכה"ג עוד כמה מקומות, ואף דבההיא דנדרים דלעיל י"ל דנקט אורחא דמלתא דצריך לרצות מקודם וכחגיגה ה' ב' ובמקום שמואל סי' ס"ה שהמקור מהכא לדהרמב"ם פ"ב מדעות ה"ד על רב שלא שח שיחה בטילה שתמה הכ"מ מנין לו, וע' בס"ח סי' ל"ד בפי' ברית עולם ובסה"ד, וזה דחוק דשייך בכל אדם ולכן שנאו הרמב"ם ג"כ לקמן פ"ה ה"ד, ובויק"ר פרשה אמור פכ"ו אפילו דברים שאין בהם ממש וע' ביומא י"ט ב' בהא דרבא, ובאמת גירסת רמב"ן ר"פ אחרי ר' חייא ובפי' המשניות לרמב"ם סופ"ק דאבות במשנה ולא מצאתי טוב משתיקה בחלק ג' מהדבור שהגיה תלמידו של ר' חייא וע"ש בהגהות הרי"ב, וברש"י במנחות ק"י ע"א דאמר רב שימי את ובשם י"א דרב לא היה זוקף את עיניו אלא כובשן כל שעה משום צניעות:

ח **ומ"ש** בסוטה ח' ע"ב מותרת לראותה כמו מועד ומותרה במכות ז' ב' שמוזהרת מפי יחזקאל הנביא דהא גם על תירוץ רבא תיקשי מי קתני חייבות, וכיוון למה שנזכר בנתיבות העולם על ל"ב מדות בשם הר"ש קצ"ב וכן בתפארת ישראל למשניות, וע' בספרי זכ"י לברכות כ' בהשמטות ובמזכרת השתוות השמות מחוא"מ בערך אביי

שהערותי בזה מכ"מ דפריך רבא לאביי והא לא תני הכי ושאין דרכו לשבש המימרא ולדחוקי:

ט **ומה** ששאל על הערוך ערך שתי וכן כל דבר כדאמרינן בגמ' לענין שמוציא במדבר, איה מקום הגמרא הזאת, אודיענו כי הוא בחולין ס"ב א' היה מהלך במדבר ומצא בהמה וכו' אם מהלך שתי וערב בידו שהיא טהורה כו':

ומ"ש על הערוך ערך באג מינטרי באגי שלא מצא מקומו, יעיין בב"ב צ"ט א' וכן מפורש כלשונו בב"מ ע"ג א' יע"ש כ"ב ע"ב ורש"י ביצה כ"א ע"א וקידושין נ"ט א' וגיטין נ"ח ב':

ומ"ש בערוך כשיעור מאה כור, יותר היה ראוי הלשון כמה כור בית זרע, והנכון שצ"ל מדה בית כור הן חסר הן יתר, והוא כלשון המתני' ב"ב ק"ג ב',

ומה ששאל על הערוך בערך בטן כדגרסינן איידי דצרעת מגופיה מתילדא ופיתא ליה צרעת ומשוי ליה כך, שנעלם ממנו ג"כ מקומו, כונתו להך דזבחים צ"ד ע"א צרעת כיון דמגופיה קא פרחה מחלחל ליה ומשוי ליה רך, ותיבת רך ט"ס בערוך ואף שהלשון משונה קצת זה מורגל בערוך שמתכוון רק לשמור תוכן הענין, ורמב"ם פי"ג בהט"צ דכלי העור בין קשה ובין רך שהכ"מ לא הראה מקומו, וע' במנחת חינוך במוסך שבת סוף אות י"ג שהעיר מקומו מהא דלעיל, ובתב"ש סי' ל"ט ס"ק ע"ד בסירכא במכה בדופן דאפילו הלכה ע"י משמוש אמרינן דהמכה גרמה וכזבחים צ"ד גבי עור כו' כיון דצרעת מגופה כו' מחלחלה לעור ומשוי רך יע"ש ובראש אפרים בפרי תבואה בדיני תל"ר ס"ק י"ח ובשו"ת חת"ס חיו"ד סי' מ"א ושו"ת ספר יהושע חיו"ד סי' כ"א ושו"ת דברי יעקב סי' ע"ה מה שהעירו ג"כ מזה,

יוד **ומה** שהעיר על רש"י מנחות צ"ה ב' בד"ה במקום זריזין שלא יחמיץ, והא בשתי הלחם מפורש חמץ תאפינה, וכבר הקדימו באור חדש לפסחים ה' בדפי הס' י"ד ע"א, ובשו"ת נוב"י קמא חא"ח סו"ס ט"ו נשאל ג"כ מאתו וכתב שליישבו בדרך תירוץ רחוק בעיניו רק לחומר הנושא העלה לדחות כמבואר שם אשר ממש לא תירץ כלום, ובשו"ת רשמי שאלה קונטרס ב' אות ו' הניח ג"כ דרש"י בצ"ע, ולא ראה ג"כ שכבר הקדימוהו בזה:

ומה שניחא ליה למעלתו עד"ש בר"ה ג' ב' כאן קודם שהחמיץ כו', ור"ל שלא תתקלקל העיסה בשהתה הרבה לפני האפייה ולא תהא ראויה לאכילה או כדרך שהמלכים אוכלין בסוטה ט"ו א', ויותר היה לי להביא מפורש מיבמות פ' ע"ב מחמיצין פרש"י מסריחין כששוהין בכלי, אבל רחוק מאד לכוון על הקלקול והסרחון שהוא שם מושאל מהוראת חמץ וסתם הלשון עיקר הנחתו שלא יגרום להחמיץ העיסה, ובעלים למבחן היסב ג"כ כונתו לא על שמירת העיסה מחימוץ ממש רק על הכהנים לענין זריזות המתעסקים של

ישהו בעבודתן כדחז"ל ושמרתם את המצות כשם שאין מחמיצין את המצות כך אין מחמיצין את המצוות עכ"ד, והוא במורווח קצת לפרש שלא יחמיץ על השהיה וקרוב למ"ש מעלתו:

ואולם מה שדחה הנוב"י דממילא ראוי שלא לחלק בן מנחה למנחה ורש"י דנקט שלא יחמיץ כיון דבלאו הכי לחם הפנים ושתי הלחם חלוקים משאר מנחות שהמה מבפנים ממש אלא כיון דבלחם הפנים מוכרח לאפות במקום זריזין ראוי שלא לחלק גם בשתי הלחם אף שעיקר מצותו בחמץ:

ומלבד שאין שום סברא לחדש בלי שום ראיה דמשום שלא לחלק בין לחה"פ דאף דהתם לא הוצרך הזריזות כיון שנעשה מבחוץ רק משום שלא יחמיץ, ואינו ענין להא דמנחות ר"ד נ"ג דמפיק מזאת תורת המנחה לענין שכולן באות מצה דכתיב בתריה וע"ש ע"ב ורש"י זבחים ט' ע"ב בד"ה טעמא ובתו' סוה"ד איתיביה ומנחות ג' ע"ב ד"ה רש"י ולא אשכחן הכי רק לגבי גזירת חכמים בגיטין ד' סוע"א שלא תחלק במדה"י ע' רש"י ושם ה' ע"א שלא תחלוק בשליחות ובב"ב ק"ס ע"ב בתקנתא דמקושר שלא תחלק בין גיטין לשאר שטרות, ושבת קמ"ט א' רש"י ד"ה אפילו גבוה כו' שלא תחלוק וע"ש י"ב ע"ב ברש"י כיון דגזור לא פליג למלתייהו, ובאו"ז בהלכות ע"ש דריב"א ור"ת ור"ח גרסו רבה והלכה כאביי שם קמ"ט וכן בב"ח סי' ער"ה, ובירו' סופ"ב דחלה שלא תחלוק לעיסת בעה"ב, וירו' פ"ק דפסחים הלכה א' שלא תחלוק בין נדה לנדה אוף הכא שלא לחלוק בין ביעור לביעור, וכה"ג ביבמות ק"ח ע"א שר"א השוה מדותיו וכו' ובתו' ברכות מ"ג א' בד"ה הואיל ובכ"מ לא פליג רבנן:

וביותר תמוה מה שהרגיש הנוב"י בעצמו בסתירת הדבר ממקומו ולסברתו היה ראוי בשתי הלחם שזמנו ביו"ט לעשות בפנים ממש שלא לשנות משאר מנחות ואף שלא היה ראוי להתקדש שנעשית בכלי יבש, ומה שדחה זה דמבפנים היו נפסלין בלינה שאינן דוחין את השבת ויו"ט, ותמוה דהא במתני' תני ואין דוחות השבת, וע"כ דמתוקמי כרשב"ג סו"פ שתי הלחם שדוחה יו"ט וליכא למיחש לפסול לינה:

ובתשובה מאהבה ח"ב סי' ר"ס הביא לפרש הסוגיא דגם בשתי הלחם בעי זריזות לענין שיעור החמץ שלא יהא כקרני חגבים שהוא רק נוקשה או שלא יהא מצה גמור יע"ש, ובפסחים מ"ג א' ומ"ח ע"ב ורק בפרש"י אין מקום לדחוק דנקט חדא מינייהו ושביק רישא דשתי הלחם דהתחיל במתני'.

אמנם בנוב"י תנינא חא"ח סי' ל"ו נשאל מהגר"ל מא"ש דמפרש"י בד"ה קודם שיסדרנו על לחה"פ יע"ש שטרח לדחות זה, וכן במ"ש דשתי הלחם לא מיקרי ע"ש זמנו כיון

שברוב השנים חל בשבת, ודחה ג"כ דאי אין התנור מקדשן מה תוספת מעלה יש. להם שאפייתו בפנים וע"כ מוכרח לתרץ במקום זריזין גם על לחם הפנים, וגם דבסו"פ רי"ש דאי תנור מקדש איפסלי בלינה וכמו שהוכיחו מזה התוס' לעיל נ"א ע"א בד"ה אפי לה דהוה ע"ש זמנן:

ובחמדת שלמה ח"ב בסופו באות כ"א כיוון ג"כ לעיקר דבריו דמשתי הלחם י"ל כקושית התוס' לעיל נ"א דהוה שלא בזמנן כיון דתחלת מצותן לאפותן ביו"ט רק באיקלע בשבת צריך לאפותן בע"ש ומ"מ אפייתן בפנים כיון דברוב השנים שחל עצרת בחול יהיה אפייתן דוחה יו"ט והוה בזמנן שצריך לאפותן בפנים לכן גם בחל בשבת ואפו מע"ש והוה שלא בזמנן אפ"ה לא רצו לשנותן משאר השנים, אבל לחה"פ דלעולם אי אפשר לאפות בזמנן בשבת ביום הקרבה והוה שלא בזמנן כזמנן וכתירוץ התוס' והקשה הגמ' שפיר, ורק דלפ"ז לא הוה כסוגיא דסו"פ ר' ישמעאל הנ"ל, ומיהו בלאו הכי הרמב"ם דחי סוגיא דלעיל יע"ש באות ח':

ואין הכרח מזה די"ל דהסוגיא דהתם אי תנור מקדש איפסלי בלינה אזלא לדידן דקיי"ל כת"ק דרשב"ג דאינו דוחה שבת ויו"ט וא"כ לעולם אין לאפות שתי הלחם בזמנן וניחא ג"כ סברת התו' גבי שתי הלחם דהוה שלא כזמנן, ובח"ס חא"ח סי' קכ"ה כיוון ג"כ בעיקר דבריו שלא הוצרך לשנות רק אלחה"פ ולא בשתי הלחם דבעיו"ט מחוסר זמן לתו' מנחות הנ"ל סוה"ד אפו לה לשיטת רש"י דלאחר. אפיית לחה"פ נותנין בקערות של זהב ושוהה שם כל הלילה ומיפסלי בלינה דלילה לאו מחוסר זמן:

וי"ל עוד למאי דמקשה במנחות ק' רע"ב דכי מטו לילא דבי שמשא ליקדש ולפסול ומשני רבא בשקדם וסילקו יע"ש בשאלת הכהנים תורה שהאריך לפלפל בסוגיא דהתם, ולתו' חגיגה כ"ו ע"ב שהיו צריכין להניחם בתנור לשמור חומו שיהיה חם ג"כ כשעת סידורו, וא"כ גבי שתי הלחם היה אפשר לרדותו מהתנור ולסלקו מכי מטי שמשא דלא היה צריך לשמור חומו, אלא דהתו' שם לא פסיקא להו בהא וכן במנחות צ"ט א' בד"ה סילוקו דלמ"ד אין התנור מקדש לא היה חם בשעת סידורו אלא כלומר רך, ובזה נדחה ג"כ קושית לח"מ ותויו"ט פי"א מ"ב במנחות על הרמב"ם שפוסק כמתני' דשתי הלחם אין דוחות השבת דאפייתן בפנים ולא איפסול בלינה, והא בגמ' מסיק דהא דרב אשי בדותא היא וכמ"ש התו' דהוה תברא ומי ששנה זו לא שנה זו, וכבר האריכו בפלפולים בישוב דהרמב"ם בנחלת יעקב בחדושיו למנחות ומשנת חכמים למשניות וכנסת ישראל ואומץ יוסף ח"א י"ד ע"ב ובישועות יעקב א"ח סי' תק"ז ס"ק ב' ד' ובמעין החכמה בא"ב אי"ק בכ"ר אות ק"ז בד"ה ומדי דברי בענין חימוץ של לחה"פ יע"ש בדפי הס' ל"ג ע"א ובמספר

צבאם לשבועות ט"ז ולשבת קל"א בדפי הס' כ"ז ע"ב ושערי בינה לאחר ההקדמה בשם זקינו ועטרת אלי' בחדושיו למנחות נ"ה ופרדס דוד פרשה אמור דף קי"ט ע"א ויתדות אוהלים פרשה במדבר ובעולת חדש ח"ג מאמר תקס"ח ובמאורי אור בחלק עוד למועד לפסחים מ"ו ב' בד"ה הואיל ובתפארת הצבי ממהר"צ לפשיץ סו"פ אמור ויפה עינים פרשה פקודי בנר מצוה ורשמי שאלה קונטרס ב' סוף אות ז' ושו"ת יריעות האהל סי' י"ד ושו"מ תנינא ח"ד סי' נ"ו ותליתאה ח"א סי' כ"ח ושו"ת ארץ צבי חא"ח סי' מ' ועמודי אור סי' קי"ז אות כ"ב ואין רצוני לבוא באריכות דברים ולפלפל בדברי כ"א מהאחרונים שהמה מדברים שאין להם שיעור ובפרט שאינו נוגע לעיקר קושיתו:

ומ"ש עוד בח"ס הנ"ל וכן הביא בסו"ס דרך חיים על יו"ד בדף פ"א ע"ג בלקוטים מהחידושים ובדברי שאול בדרוש לשה"ג תרכ"ט בדף ל"ה ע"ג ובשו"מ תליתאה ח"ב סי' ע"ר שכיוונו לדבר אחד דמשתי הלחם לא קשה דלתוס' לעיל ט' דנסכים בפ"ע הכלי מקדשן שיפסלו ביוצא או בלינה אבל כשבאים עם הזבח אין הכלי מקדש ליפסל בלינה וכרש"י שם ע"ט לזעירי, וכיון דשתי הלחם מקדשי בשחיטת הזבח וכמ"ד שם מ"ו ב' כבשי עצרת מקדשין הלחם וכמו שפוסק הרמב"ם ושם ט"ז ב' דאמר רבא שתי הלחם מי סברת תנור מקדשן הכבשים מקדשן, וכן העלה בחמדת שלמה הנ"ל וכתב דרש"י שדקדק נתקדשה ואי נפקא מיפסלא ביוצא ס"ל ג"כ סברת התוס' דאי התנור מקדש גנאי הדבר להוציאו וכיון דאי אפי להו בפנים נפסלו ביוצא לכן הוה גנאי להוציא הכ"ש בחוץ ולאפותו ואפשר ג"כ מחשש הרואים שיאמרו שנאפה בפנים ומשנה מפורשת בזבחים פ"ח א' וכולן אין מקדשין אלא בקדש פרש"י בעזרה, ולרב אשי דמשני בלחה"פ דאפייתן בחוץ במקום זריזין היינו דבחוץ אין כלי שרת מקדשין ואף דגנאי להוציא כלי שרת הרי אי אפשר בענין אחר כיון דהתנור מקדשו ובשתי הלחם י"ל האפייה היה בפנים ממש דאין נפסלין בלינה דהכבשים מקדשן וכיון דאפשר בהכי אין מוציאין הכלי שרת לחוץ משום גנאי ונקט מקום זריזין בלשון לפנים בלחם הפנים למיכללינהו בשתי הלחם דעיקרו רק להורות שיש חילוק בין הלישה ואפייה עכת"ד:

וי"ל עוד דמשתי הלחם לא קשה די"ל דהא דאפייתן מבפנים דתנור מקדש בבאין בפ"ע כמ"ש הרמב"ם כר"ע דאין הכבשים מעכבין את הלחם ואין דוחות השבת כשבא עם הכבשים דלא נפסלין בלינה וכנסכים הבאים עם הזבח, וכן העלה באותות למועדים לפסחים ע"ט ובמנחת עני על חדושים מלוקטים בדף י"ז ע"ג, ובשו"מ תנינא ח"ד סי' נ"ו במ"ש הבה"ז במנחות ע"ב דלמ"ד בסוכה נ' דאין מקדשין אלא לדעת מאי פריך דאיפסול בלינה והא אם מתכוון שלא לקדש מכניס חולין בעזרה, אלא כיון דאין הנסכים

מתקדשים אלא בשחיטת הזבח וא"כ הרי הם צריכים לקרבן ושתי הלחם היו קרבים על הקרבן, וצ"ל דהקושיא מלחה"פ דהיו בפ"ע וכל שנתכוון שלא לקדש הוה חולין בעזרה וע"כ דמקדש ואיפסלא בלינה, אבל בשתי הלחם דלא שייך חולין בעזרה ואינו מקדש בזמנו שלא לדעת, ובז"מ הרמב"ם דאפייתו מבפנים ודוחה שבת דלשיטתו דחולין בעזרה לאו דאורייתא דלא דחינן במקדש משום איסור דרבנן לאפות בפנים יעש"ב:

ובתוס' סוכה נ' ע"א ד"ה חזקיה דשלא לדעת אין מקדשין אף דלילה לאו מחוסר זמן, ותו' מנחות מ"ו א' ד"ה לעולם כר' ושם ר"ד ז' ושו"ת שמן רוקח ח"ב סי' ל"א, וע' בחמדת שלמה ח"ב בחידושיו למנחות אות ט"ז בישוב קושית הבה"ז, ובשו"מ שם סו"ס קס"ה עפ"ד הבה"ז דיקדש לדעת ואף דמכניס חולין לעזרה מ"מ שתי הלחם אינו רק מחוסר זמן דאחר שבת יהיה קודש ויקריב, אב לחה"פ דצריך לסדרו על השולחן ומחוסר מעשה וע"כ דמקדשי ונפסלה בלינה:

ויש לדון בחקירת הראשונים בענין בעידנא כיון שהוא לצורך המצוה, ולהפסקי תו' זבחים צ"ז שאם אי אפשר בענין אחר לא בעינן בעידנא וע' בספרי זכ"י ליבמות צ' ואכמ"ל וע' בשו"ת תפארת צבי חא"ח סי' ז' בהא דשבת קל"א דאפיית לחה"פ חשיב מכשירים של הבאת הלחם ובמנחות צ"ה ב' דאפייה אינו בכהנים ואף דדחי שבת כו', ובמה שהעיר עוד בטעה"מ על קושית הפליתי בסי' ק"ח ס"ק ז' דלמה לא אפו שתי הלחם עם פת הרבה שתהא נאפית יפה והא אסור להכניס חולין לעזרה וי"ל דכמו שמותר להביא תבלי חולין לעזרה משום למשחה לגדולה ומכש"כ כדי שתהא נאפית יפה אך מטעם לכם ולא לגבוה מ"מ כיון שלא נודע איזה פת יהיה לשתי הלחם א"כ לא נפסל בלינה דלא נתקדש מפני שאר הפת שלא היו מקודשים רק כדי שתהא נאפית יפה וא"כ הקושיא רק מלחה"פ, וע' בבינה לעתים על היו"ט פ"ג ומקום בינה אות ד' בדף נ"א ע"א ולחמי תודה בחדושיו לפסחים מ"ז ב' בדפי הס' קפ"ו ע"ב ובד"ה אמנם לכאורה ובנחלת יעקב בחדושיו למנחות צ"ה מה שפלפל עפ"ד הפליתי, ובשו"ת מנחת עני סי' כ"ב בישוב קושיתו ובשו"מ תליתאה ח"ג סו"ס ל"ב והארכתי בתשובה בהיו"ט ובשו"מ תנינא ח"ב סי' יוד בד"ה והנה בתו' הקשו כו', ובתוס' פסחים מ"ו ע"ב בד"ה הואיל כו', וברש"א דבנאפה נמי כדרכו בע"ש יפסל בלינה, וי"ל דהוכחתם רק משתי הלחם דהא הלישה דבחוץ ליכא למימר הואיל ואי בעי פריק דאין מקדישין ביו"ט משום שבות ואי אפשר רק שתהיה הלישה מעיו"ט ולא שייך לגבי לחה"פ שבאות מצה ואף דלגבי האפייה דבפנים היה אפשר ביו"ט דאין שבות במקדש:

ובאמרי צרופה בחדושיו לפסחים נ"ו ב' תו' ד"ה הואיל הביא מחדושיו למנחות שתמה ג"כ על פרש"י שלא יחמיץ והעלה להתוס' שבת ר"ד ק' מהירושלמי דלענין איסור אפייה בשבת סגי בקרימה אחת אבל בלחה"פ אינו קדוש עד שיקרמו פניה מב' הצדדים שלא יבא לידי חימוץ, ותו' מנחות נ"ז ב' בד"ה ושמעינן דאין תנור מקדש אלא שנקדש באופן שלא יוכל לבוא לידי חימוץ וא"כ איפסל בלינה, ובאור חדש לפסחים שם הביאו ג"כ וראיתי באמ"צ ליישב קושית רש"א יעש"ב ובשו"ת בית שלמה קמ"א א"ח ח"ב סי' קי"ג בדף ס"ו ע"א שהרבה לתמוה על דבריהם ולפלפל בזה, וע' במצנפת בד פרשה תרומה ורשמי שאלה בקונטרס השני אות ו' ובעלים למבחן ושו"ת יוסיף דעת מהשו"מ בסי' י"ב שהאריכו ג"כ בסגנון זה, ובשו"ת יריעות האהל סי' י"ד האריך ג"כ אי כלי שרת מקדשין שלא לדעת ושיכוון ג"כ שלא להקדישה בלילה כשיקרמו שני הפנים, ובנחלת יעקב בחידושיו למנחות בהג"ה מנכד המחבר וזכרון צבי מנחם בחידושיו למנחות וערבי נחל סו"פ יתרו ושו"ת נאות דשא סי' מ"ה ועוד כמה אחרונים שהלכו בסגנון אחד בישוב דרש"י דבשתי הלחם היה אפשר לעשות מבעו"י קרימה כל דהוא ושיהיה נגמר אפייתו אח"כ ואפילו לרבנן דר"א דבעי קרימת ב' פנים דבקרימה אחת י"ל שמא יחתה וכמתני' דהתם ולא שייך בשתי הלחם דבני חבורה וכהנים זריזין הם, אבל בלחה"פ שהיא מצה ואם יהיה גמר האפייה בשבת ביום דעהש"ח עושה לינה כזבחים פ"ד וע' בצ"ק תו' זבחים נ"ז ולמ"ד בירו' דשבת דר"א מודה בלחה"פ וא"כ במצה של פפח בעינן נמי קרימה מעליא, וע' בב"ח סי' שי"ח דפלוגתא דר"א ורבנן אי הוה כמאב"ד וע"ש במ"א דלכ"ע אין אפייה אחר אפייה ואפי' למ"ד יש בישול אחר בישול וע"ש בט"ז דלכ"ע מדרבנן והכא אין שבות במקדש ובעק"ד חא"ח ס"י אות מ' במצטמק ויפה באפייה אחר בישול בנשתנה למעליותא, וי"ל דכשנאפה מצד אחד היו מסלקין אותו וקודם סידורו על השולחן היו גומרין להחזירו בתנור, ותו' מנחות ע"ח ב' ד"ה פורסה דבכה"ג הוה איסור לענין שבת והוא דלא כשיטת הירו', ורק לרמ"א א"ח סי' תנ"ד דאפילו בשבת כל שפורסה ואין חוטין נמשכין וע"כ דגם באפייה בשבת דהוא לקולא אינו מתחמץ ומכש"כ בלחה"פ ומשכחת כה"ג גם בלחה"פ, אבל רבא דאמר הקשה אדם קשה כברזל לשיטתו במנחות נ' ע"ב דמצריך על מחבת שטעונה כלי דאי מאתמול איפסול בלינה ולא משכחת לגמור בשבת דלדידיה אפילו בשבת ולחה"פ ומצה שוין וכדאמר רבא וכן בלחמי תודה וע' במנחות ע"ח ב' ובפסחים ל"ז א', וע' בעולת חדש ח"ג מאמר תקס"ח ותשובה מאהבה ח"א סי' נ"ח ונ"ט וח"ב סי' ר"ס ובישועות יעקב א"ח סי' תס"א ס"ק ג' וסי' רנ"ד ס"ק ג', וע' רש"י מעילה ט' א' בד"ה קרם בתנור דהיינו תחלת אפייתן וע"ש ח' א'

בתו' ד"ה קרמו דהא דכלי שרת מקדש היינו כשיעשה הראוי לעשות בו והיינו כשנקרם ובפי' המשניות לרמב"ם סופ"ק דשבת ונוב"י תנינא חא"ח סי' פ"ו ובנודע בשערים ח"ב בדרוש לשבועות, וע' בשו"ת ארץ צבי חא"ח סי' מ' שהאריך ג"כ ובעיקר דבריו קדמוהו האחרונים דגבי שתי הלחם משכחת שיגמור האפייה בשבת דאין שבות במקדש ורק דגבי לחה"פ שבא מצה ואם היה נאפה רק בקרימת פנים כשיוציאו אותו מהתנור יתחמץ בקרום כל דהוא, או מטעם שכתב אבן העוזר כיון דלחה"פ נעשה בדפוס ולא משכחת שיקרום התחתון קודם העליון וא"כ עיקר הקושיא רק מלחה"פ ואין מקום לדבריו כיון דמיחשב אפייה גבי לחה"פ דהתם אינו מטעם דהקרימה כל דהוא קרוי לחם רק שבקרימה כל דהוא יתחמץ כשיוציא אותו מהתנור או שממילא יקרם גם קרום העליון כשנאפה מתוך הכלי, ואין נפ"מ כלל בזה לענין אי אמרינן דאחשביה וכמו שהוסיף די"ל דמדאחשביה אפייה לענין לחה"פ חשיב גם לענין שבת והרמב"ם שפוסק דאפייתן מבפנים ואינן דוחות השבת דלא ס"ל דאחשביה עפמ"ש הנוב"י קמא חא"ח סי' ט"ו בהא דפסחים ה' יעש"ב, וזה נסתר מעצמו שהנוב"י לא כתב רק בגוונא דהתם דאמר ר"ע מצד שהבערה אב מלאכה לא ס"ל דמצות בעור אחשביה מלאכה, ובח"ס חא"ח סי' קנ"א דלא אשכחן שמצד חשיבותו נעשה כאב מלאכה יעש"ב ובהגהותי לפסחים ה' ב', וע' בכו"פ סי' ס"ה לתרץ דהרמב"ם באוכל גה"נ של נבילה דחייב שתים דאחשביה לאכילה לגבי איסור גיד ואף דלא חזיה אחשביה אוכל גם לענין נבילה והארכתי בתשובה להלכות פסח, וע' בשמן רוקח לברכות כ"א ע"ב בד"ה והרי תפלה עפ"ד המ"א סי' ק"א ס"ק ב' ורש"י שבת כ"ט רע"ב ד"ה הניחו ושו"ת רמ"ץ חא"ח סי' כ"ב דף כ"ו ע"ב ד"ה איברא ושו"ת אבני צדק סו"ס רנ"ד והגמ"ר פ"ק דחולין דמגו דחשיב קשר לענין תפילין חשיב לענין שבת מהא דסוכה ז' א' מגו דהוה דופן לסוכה כו', ובברכות מ"ג א' מגו דמהני הסיבה לפת כו' וע' במ"א סי' ריי"ג ס"ק ה' ושבת צ"א סוע"א מדמצטרף לענין טומאה מתחייב נמי לענין שבת וע' בשו"מ רביעאה ח"א סי' י"ט ובעטרת צבי להרצ"ה חיות במטבע הברכות סי' ח' בדף ט' ע"א ושו"מ תליתאה ח"ג סי' י"ג בדף ח' ע"ג בד"ה והנה לכאורה ובשו"ת רמ"ץ חיו"ד סי' נ"ה אות יוד ושו"ת אורין תליתאי סי' י"ד ובשו"ת ארץ צבי חא"ח סו"ס י"א וע"ש סו"ס ט' דמגו דאחשביה לענין ברכה אחשביה לסוכה וע"ש בסי' נ' ובשו"ת בשמים ראש החדש סי' ל"ה ובשו"ת ברכת יוסף חיו"ד סי' י"א בסוה"ד אולם כו' דאחשביה מלתא היא לענין דאורייתא בעושה מעשה במ"ש הח"צ סי' פ"ו דבכל האיסורין פחות מכשיעור נמי אסור מה"ת לאותו מעשה שמחשיבו כו', וע' בשו"ת

מהר"י כהן מהד"ת חיו"ד סי' ז' בדף ל"ב ע"ב בד"ה שוב הקשה בתו' פסחים מ"ו ב' והא קודם הקרימה נימא אי בעי פריק יעש"ב לפי דרכו:

סימן סט

להנ"ל תרל"ה:

מכתבו מיום ועש"ק נחמו הגיעני ועל הערתו בברכות ט"ז ב' כן אברכך בחיי זו ק"ש עדש"ל נ"ד א' ובכל נפשך אפילו נוטל נפשך, וא"כ המקבל עליו בק"ש לאהוב את ה' גם כשיטלו חייו הרי מברך אותו בחייו, ונשיאת כפים מיוחס אל התפלה שהיתה לפנים בנשיאת כפים השמימה כתהלים סי' קכ"ח ב' וקל"ד ב' ואיכה ב' י"ד, ובלשון שטיחה תהלים פ"ח י', ובמעל ידים נחמיה ח' ו', וע' בא"ש בשו"ת סו"ס ע"ד על ביטול המנהג הזה בימינו עכ"ד:

הנה מה שפירש בחיי זו ק"ש שנאמר בכל נפשך, ושם נופל יפה שהאהבה תהיה בכל נפשו להפקידה בידו, אבל באמרו אברכך בחיי אינו מורווח לפי הפשט לכוון בעת שנוטלין חייו, ולקמן ס' ע"ב דמייתי כל הני קראי מכמה אמוראי לענין כשם שמברך כו' ולקבלינהו בשמחה ולא סגי להו בקרא דמתני' דמיירי נמי רק לענין שלא תסור אהבתו מעלינו בקבלת מלכות שמים גם בעת הרעה, ולא מייתי נמי הך דרשה דר"א מקרא דאברכך בחיי זו ק"ש:

ויותר נופל הדרש בחיי שאנו מברכין אותו בעת שאנו עוסקים בתורתו דכתיב בה כי היא חייך ואורך ימיך וכמ"ש כי היא חייכם, ויתיחס על שם שמקבלין עול מלכותו בפרשת ק"ש שנאמר בה והיו הדברים האלה על לבבך בשכבך ובקומך דלחד מ"ד שם כ"א ע"א קאי אק"ש, ובמנחות צ"ט ב' דבק"ש שחרית וערבית מקיים לא ימוש, וע"ד שאמר ר"ע שם ס"א ב' עכשיו שאנו עסוקין בתורה דכתיב בה כי היא חייך ואורך ימיך וכו', ונאות המאמר הזה למי שאמרו שקיים בעצמו זה וכמו שהשיב כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה, והיינו שלא היה נחשב אליו לנסיון כ"כ כאשר תמיד היה מצוייר זאת בנפשו בהיותו מכניס עצמו למסירת נפש עד שבקראו פסוק זה היה משוה לעיניו לעמוד בנסיון כאלו כבר נעשה כזאת בנפשו ולזאת לא היה עושה עליו רושם חזק כ"כ גם בהגיעו לזה בפועל, והמכוון מהדרש נגד המשחיתים האומרים אשר בהמיר העם את כבודם ותורתם אז בל ידעו רעה, אשר הנסיון מקיום האומה ותמורות העתים בהתבוללם בלאומים יחוה דעת כי נהפוך הוא, אשר בשמרם את המצוה ולקיים ושננתם לבניך זאת יסבב גם הבטחת היעוד להאריך ימיהם וימי הבאים אחריהם לבל יסור זכרונם כימי השמים על הארץ

ולבוא לרשת את האדמה אשר הבטיח ה' לתת לבניהם אחריהם לדורות עולם, וכמו שהשיב ר"ע בעצמו את הרעיון הזה כשהפחידו פפוס על שהוא מקהיל קהלות ברבים ועוסק בתורה, ואשר תולדות הימים הבאים אחריו עד עתה הראה לנו אמיתת משפטו אשר נתקיים התורה בידינו על ידי תלמידיו גם בעת שגזרו על האומה להפר ברית, וכאשר היה לנו לאות קורות אבותינו במצרים שהעידה התורה להעיר אותנו לדעת כי כאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ, וכבר נמשכתי מעט מדברינו בכונת המאמר במרוצת הקולמס המהירה להעביר רעיונות הלב גם מבלי רשיון ושליחות הכותב:

ובאמרו אשא כפי זו תפלה, לפמ"ש בספרי זכ"י משום שצריך למיהדר אמיא ליטול ידיו לתפלה וכדלעיל ט"ו א', והיינו ג"כ שנטילת ידים על שם שמגביהים אותם, וכמ"ש האבודרהם מלשון וינטלם וינשאם בישעיה ס"ג, כי וינטלם כמו וירומם, ובסידור עיון תפלה בסדר נטילת לולב שלשונות תנועה מתורגם גם בלשון טלטול כמו נסעו מזה תרגומו ונטלו ע"ש. ונמצא גם בתורה מלשון הרמה כמו וישא אהרן את כפיו אל העם ויברכם ויקרא סי' י"ט י"ב יע"ש בראב"ע וקדמונינו תיקנו מכאן צורת נשיאת כפים, וע"ש בסוטה ל"ח ב' וע"ש ל"ט ב' דמפרש ג"כ לקרא שאו ידיכם שאומרים בזמן שהכהנים מברכים את העם במוספי דשבתא, ובצידה לדרך מה שאנו מתפללין בהרמת ידים דכתיב והיה כאשר ירים משה ידו וכו' וע"ש ביבין שמועה על התורה מחודש קפ"ו, ובזמירות למוצ"ש המבדיל בין קודש כו' שער המנוטל פי' הגבוה מכל שערי בהמ"ק וכמש"ש במפרשים על מארז"ל פתחו לי כחודה של מחט ואני אפתח לכם כפתחו של אולם וכדרשתם בשה"ש סי' ה' פתחתי כו' שראשי נמלא טל, ובס' חרדים פ"ה במ"ע מהתורה התלויות בלב אות ע"ג דבאמצעות שהם שאלה צריך שיהיו ידיו פרושות כדל השואל כדאשכחן באברהם הרימותי את ידי בראשית סי' י"ד כ"ב, ובתפלת משה ואפרוש כפי בשמות סי' ט' ל"ג, וכאשר ירים ידו שם סי' י"ז י"א, ובשלמה ויפרוש כפיו במ"א סי' ח' כ"ב, וראייתו מאברהם אינו ענין לכאן שהוא על השבועה וכתרגומו בצלו וע' בפדר"א פמ"א, וראב"ע שמות סי' ו' ח' וטעם אשר נשאתי את ידי דרך משל כאדם שישא את ידיו אל השמים וישבע כמו כי אשא אל שמים ידי דברים סי' ל"ב מ' וע"ש ברמב"ן ורשב"ם וסדר יאיר, וע"ש עוד בפרשה האזינו ברש"י ורשב"ם וראב"ע וספורנו ובת"א בשבועה אמירא, וע"ש בפסקתא דר' טוביה ואין נשיאה אלא שבועה שנאמר ואשא ידי לזרע בית יעקב יחזקאל סי' כ' פ"ה וכ"ח וסי' ל"ו ז' וסי' מ"ז י"ד, ושמות סי' י"ז ט"ז כי יד על כס יה ובת"א ורש"י בשבועה אמירא יע"ש בנתינה לגר ומת"י תהלים סי' י' י"ב נשא ידך קיים שבועתך, ודניאל סי' י"ב ז' וישא ימינו ושמאלו אל השמים כו',

וכן הארץ אשר נשאתי את ידי במדבר סי' י"ד ל' וע"ש ראב"ע, וע' רמב"ן שמות י"ג וי"א וטעם כאשר נשבע לך ולאבותיך כו' או שיקרא דבר השם שבועה כו' ועוד והבאתי אותם אל הארץ אשר נשאתי את ידי:

וקרוב בעיני בכונת המאמר בב"מ ז' א' מחוי ר' אבהו ובשבועה ופרש"י מראה אצבעותיו כלפי מעלה, ויתכן כאן בפשוטו שבהרמת אצבעו למעלה הראה לו שאין חולקים השאר כ"א בשבועה יש צריכין להרים ידיהם למעלה לשבועה, וכנודע מדרכו של ר' אבוה שהיה לדבר לפעמים ברמיזה כעירובין נ"ג ב' כי היה משתעי בלשון חכמה, ובירו' פרק בני העיר הלכה ב' שלחין וכתבין לר' אבהו כו' שלח ר' אבהו וכתב להון כו' יע"ש ובקהלת רבה בהפסוק כל הדברים יגעים, וכן היה נהוג בימיהם כברכות מ"ז ב' שאני פרסאי דמחוי במחיג ופרש"י מראים באצבעותיהם, וחגיגה ה' ב' מאי אחוי לך כו' ואנא מחוינא ליה עוד ידו נטויה עלינו ובמגילה כ"ח ב' מחוי ר"ח כו' מחוי ר"ש כו' ואף שמשם אין הכרח כ"כ וע"ש בפסקי תוס' אות ק"ד, ובמ"ק כ"ד א' מחוי ר"נ, וזבחים ס"ח ב' ומחוי רב עלה כו', וב"ב קנ"ב ע"ב רשב"ם ד"ה אחוי ובמכות כ"א ע"א וע"ב וע' ביומא פ"ו ובכפ"ת, ובמנחות ל"ה ב' ר"כ מחיי כפול רב אשי מחוי פשוט, ושבת ק"ב סע"ב אחוי ליה בידיה משום מכה בפטיש ע"ש ברש"י ובמאורי אור בחלק באר שבע מש"ש באורך, וירו' יומא פ"ק סוף הלכה ו' מחוי ליה באצבעתיה צפר קבוטר וע"ש בק"ע שלא היה יכול להפסיק והיה מראה לו באצבעו הגדול שככפו כמין ריש וידע וע"ש בבבלי יומא י"ט ב', ורש"י פסחים נש ב' אחוי בידיה, ושם לא היה מרמז רק בדרך היתול כמראה לאיים, ובחגיגה ה' ב' מאן דלא ידע מאי מחוי ליה במחוג מחוי קמי מלכא, ונראה כפשוטו שלאימת המלכות אינו ראוי להראות לפניו ביד וע' בויק"ר פרשה שמיני עתיד הקב"ה כו' ומראין עליו באצבע כו' ובקהלת רבה בפסוק אין זכרון לראשונים וכן בסוף תענית יע"ש, ובמדבר רבה פרשה ב' בהפסוק ודגלו עלי אהבה בתחלה כל מי שהיה מראה אוקינון של מלך באצבע כו' ומראין האזכרה באצבעותיהם כו' וע' בנפוצות יהודה דרוש א' (וע' בתשובתי להלן סי' ע' משש"ב):

ב **ומה** שהקשה לשיטת הר"נ בחדושיו על הרי"ף לגיטין פרק ד' לתירוץ השני דכיון שהו לצורך האדון לא מיקרי חנינה, ואיך יתכן איסור מתנת חנם והלא בתושב כתיב באיסור נבילה לגר אשר בשעריך תתננה, ובע"ג כ' ע"א דאתה מצווה להחיותו ובתושב לר"מ כל שקבל עליו שלא לעבוד ע"ג ולחכמים כל שקבל עליו שבע מצות בני נח שם ס"ד ב', ותוספתא ע"ג פ"ג בעו"ג המכיר שהוא כמוכרו לו והובא שם כ' ע"א בתו' ד"ה לר"י וגיטין י"א ב' ד"ה ש"מ וד"ה התופס, וכש"כ במקיים כל המצות שהנשים חייבות

ובפרט בטבי שהעיד עליו ר"ג ברכות ט"ז ב' וסוכה כ' ע"ב וב"ק ע"ד ב' עכ"ד, וע' ביומא פ"ז א' שראויין לסמוך כטבי ובספרי זכ"י לברכות ט"ז ב':

וכבר הקדימו בקושיתו בחדושי הרשב"א גיטין ל"ח על הרמב"ן דכשנותן דמי עצמו או לצורך הרב מותר וק"ל דאפילו לגר תושב אוכל נבילות מותר ליתן לו מתנת חנם לכ"ע וכש"כ לכנעני שקבל עליו כל ז' מצות וקרא כתיב לגר אשר בשעריך תתננה, וסופ"ק דע"ג מתנת חנם תנאי היא כו' ושמעינן דאפילו למאן דאסר מתיר לגר וכש"כ לעבד כנעני אלא הכא מצוה דרבים ולאפרושי מאיסורא כו', וע"ש עוד בד"ה והא דתנן ושמא דאומדין דעתו שעשה לו טובה שחייב לגומלו דאחזוקי אינשי בעוברים על עשה לא מחזקינן והוה כמוכרו לו, אבל בההיא דר"א משום מעשה היה והוצרך לתרץ מצוה שאני, וכן בההיא אמתא דעבדי אינשי איסורא אי לאו משום מצוה היה אסור ועד"ז אסרה התורה בלי גמילת הטובה אלא מרצונו לבד עכ"ל, ובשבות יעקב ח"א סי' צ"ה דר"מ בגיטין י"ב א' דמרחם אבני חורין אעבד נמי רחומי מרחם כו' וכ"מ ביו"ד הלכות עבדים דמחוייבים ישראל לפרנס עבדים עניים שכניהם יע"ש ובשו"ת מהר"נ יפה חח"מ סי' ב' וחיו"ד סי' י"א ובפשוטו דאף למ"ד שרשאין ליתן לו מתנת חנם היינו כגון נתינה דנבילה ולא להפקיע לגמרי דע"כ דלמ"ד דלעולם בת"ע חובה היינו שלא רצתה התורה בחנינה כזאת רק כדי חייו כיון שאתה מצווה להחיותו, וכן מה שמותר במכירו היינו ג"כ משום דהוה ליה טובת הנאה דהוה כמוכרו אף דאין להתיר אפילו בכשר כטבי רק לעבודת הרב, ובתפארת יעקב לגיטין ל"ח ב' האריך ג"כ בזה:

ובב"ח טח"מ סי' רנ"ו אות ה' דמהכ"ת דאסור ליתן מתנה לעבד כו' ותירץ דכל שאיננו עו"ג לא גרע מגר תושב דאוכל נבילות דמותר כרמב"ם פ"ג דזכיה כו' ופשיטא דלא מיירי בעשה לו טובה ודמחלק בין עו"ג לעבד כו' ומ"ש הרמב"ם שישנו בקצת מצות דלכן מותר לשחררו לקיים כל המצות יעש"ב, ובפרח מטה אהרן ח"א סי' כ"ה דהא שעובר בעשה היינו כשלא עשה לרבו קורת רוח והביאו ביד מלאכי כללי הדינים אות כ' סי' רנ"ו והקשה ג"כ מהמרובה ע"ד סוע"ב דשמח ר"ג שמחה גדולה ואף שהיה לו קורת רוח ממנו וכפ"ב דברכות אין טבי כשאר עבדים כו', ונראה שגם דבריו עולים כפי' הי"מ שהביא ר"נ ורשב"א בשם רמב"ן דמשום מצוה מותר, דודאי בשום אופן אין היתר רק לטובת האדון, ובטו"א לחגיגה דלהי"מ מאי פריך מדר"א דעביד בשביל מצוה להשלימו לעשרה, וקדמהו המ"א סי' צ' ס"ק ל' וגם הב"י יו"ד סי' רס"ז, וע' בשו"ת עולת שמואל סי' י"ג ואגודת אזוב דרוש ג' לשבת שובה דף ט"ז ע"ד ולקוטי ח"ס סי' פ"ו ובנין עולם חא"ח סי' י"ב וישועות יעקב א"ח סי' צ' ס"ק ז' ואומץ יוסף לא"ח סי' צ' ושו"מ תליתאה

ח"ב סו"ס ד', וע' בשו"ת יהודה יעלה ח"ב סי' ס"א דתלי זה בפלוגתא דר"ש ור"י בדבר שאינו מתכוון, וצ"ל דגם להי"מ איכא איסור דרבנן גם במצוה אלא דלתירוץ קמא גוף העשה דרבנן ולהי"מ דבכל מקום הוה גוף העשה דאורייתא, ולכן פריך הכא דמ"מ היכי עביד ר"א איסור דרבנן דאיכא נמי גם בדעביד בשביל מצוה, ולפ"ז יש לקיים גם סברת הפרח מ"א דכשעושה לרבו קורת רוח ליכא איסור דאורייתא אבל מ"מ לא היה רשאי מדרבנן, וע' במל"מ פ"ג מעבדים הלכה ג' ובאר יעקב יו"ד סי' רס"ז סעיף ע"ט וישועות יעקב א"ח סי' נ"ה א' ושו"מ קמ ח"א סי' ס' ורביעאה ח"ב סי' ק"ב ובהגהותי לגיטין י"א ב' וצל"ח ברכות מ"ז ב' בד"ה היכי עביד ועצי ארזים סי' ט"ו ס"ק ג':

ובתוס' ב"ב י"ג א' בד"ה כופין ואומר ר"י דמשום מצוה רבה שרי אף דעובר בעשה, ובגבעת שאול סי' ע"ז דלרש"י ד"ה שחזרו טעמא דמפני תיקון העולם כו' ומאי ראיה מייתי לזה אית ליה דינא דגוד או אגוד והא אי לאו פ"ו אסור משום עשה, ורק להי"מ שהביא הר"נ ולתו' לקמן בד"ה וש"מ דאי לא משום פ"ו לא כייפינן ליה ואפילו נותן מעות ואי אמרינן גוד או אגוד יכול לומר אקוץ בדמים, ומ"מ קושית התו' שפיר מדאמר וכותבין לו שטר ואף שממתין לו ושאין ידוע אם יהיה לו לשלם, אך למש"ל דגם להי"מ אינו אסור אלא בחנם אבל כשהוא בשביל איזה טובה איכא איסור דרבנן א"כ נדחה זה, ולהירו' פ"ק דסוטה הקינוי ר"א חובה ואתיא כב"ש דלא יגרש אא"כ מצא בה ערות דבר, וא"כ י"ל דבב"ב דמשמע דמשום פ"ו לא כייפינן ליה והא למ"ד דלעולם ב"ת רשות וכר' ישמעאל בסוטה ג' א' לא הוצרך לטעמא דתיקון העולם ומשום פ"ו ות"ל משום גוד או אגוד דאל"כ קשה לדידיה מהא דב"ש וב"ה דהוצרכו לטעמא דמפני תיקון העולם.

ג **ומה** שהעיר בברכות ו' ע"ב אגרא דבי טמיא מפי' רגמ"ה המיוחס לרש"י במ"ק י"ח א' לישאל בי טעמא לדבר על לבו, וכן נרשם בהגהותי גם בסנהדרין קי"ג א' למישאל בשלמא בי טמיא ובפרש"י י"ג בי טעמא בית אבל שמטעימים אותו בדברים לנחמו, ואולם בתשובת הגאונים שנדפס בברלין שנת תר"ח בסי' ע"ד מבואר שהיה גירסתו במימרא דהכא בי טעמא וגורס מר זוטרא אמר אגרא דבי טעמא ושם מבואר הענין יותר וז"ל, כך מנהג בבית האבל ובבהכ"נ שיש בה אבלים ש"ץ מכריז לישילו רבנן טעמא כלומר שאלו המתעטפים העטויים על שפה מה טעם עשייתם כן והכל משיבין ברוך דיין האמת כו', ועיקר הדבר שהבאים לבית האבל צריכים לשתוק דאמר מר זוטרא אגרא דבי טעמא שתיקותא וצריך האבל לפתוח דברים תחלה ואח"כ מנחמין אותן כמ"ק כ"ח ב' אין המנחמין רשאין לדבר עד שיפתח האבל תחלה כו' ולכך כשמתו בניו של רי"ש נכנסו ד' זקנים לנחמו פתח ר' ישמעאל בעונותיו תכפוהו אבליו עד אח"כ נענה כ"א

טעמו, ובעבור שאין לכל אבל כדי לפתוח דברים התקינו ראשונים לחבירים שליח צבור וישיילו רבנן טעמא להיות פתח לדברי המנחמים ולת"ח אין רגילים להכריז אלא פותחין דברים בהלכה לכך נקרא בי טעמא עכ"ל, ובזה מובן הלשון לישאל בי טעמא ושהמנחמין צריכין מקודם לשתוק עד שיכנס בדבריו, ובכתבי ישראל באמער צד מ"ד הרחיק ללכת שבי טמיא צ"ל ממיא וע' בערוך ערך מאומים ברבה ריש מגלת איכה נאמר ומכניסין את המאומים לתיאטרון כו' ושהוא בית השחוק ששוחקין בו האמיען החנוטים, ורבה בראשית כדי אנו להחזיק טובה לעו"ג שמכניסין מומסין לבי תיאטראות ומשחקין בהם אלא יהיו משיחין אלו עם אלו כו' יעש"ב, ונראה ג"כ שמפרש שישאלו מהאבל לעורר אותו שיפשפש במעשיו וכברכות ה' אם רואה אדם כו' ושם ע"ב דא"ל רבנן לעיין מר במיליה יע"ש בתו', ויתכן כמגילה כ"ז ב' דר"ה הוי זהור שלא לבטל קה"י ביין יע"ש ובתו' ד"ה הניחה כו' כשבת כ"ג הזהיר בקה"י זוכה וממלאין לו גרבי יין, וכאן דתקיפו ליה חמרא ובב"ק נ' סע"א אפשר דבר שהיה מצטער בו לחפור בורות שיחין ומערות לעולי רגלים ויכשל בו, ועד"ש בסנהדרין צ' ע"א שמדותיו של הב"ה מדה כנג"מ ושם ק' סע"א וסוטה כ"ו ב', ולזה העירו לו שהעונש היה במה דלא יהיב שיבשא לאריסיה, ומכוון ג"כ הלשון לישאל ביה טעמא שיתן טעם במה לתלות העונש בהשגחה שיהיה מכוון אל מה שחטא,

ד **ומה** שהעיר עמ"ש בספרי זכ"י שם ח' ע"א תו' ד"ה שנים מקרא כו' וע' בשבת ב' ע"ב ד"ה יציאות ומתגרמינן לא תפיקו מרה"י לרה"ר ולא נמצא לפנינו רק בר"פ הזורק מפורש ויעבירו על איסור הוצאה, ושאל מעלתו אנה נמצא זה בשבת שם, הנה ניכר מענינו לכל מעיין שנשמט בדפוס שורה שלימה מפאת השתוות התיבות וע' בתו' שבת ב' ע"ב נשמט בדפוס ד"ה רשויות כו' ויציאות כו' ולריב"א כו' תוצאותיו הימה ומתרגמינן רשוותא כו', ולפנינו לא נמצא כן בת"א, וע' בפרש"י שבועות ב' א' ד"ה יציאות כו' ומתרגמינן כו', ולא נמצא לפנינו רק דבר"פ הזורק וכו' וע' בנתה"ש בראשית סי' י"ט י"ח בפרש"י ותרגומו בבעו כען אדני, ואין כוונתו שאונקלס תרגם כן כי באונקלס נמצא ההפך רבוני כו' רק פירוש שצריך לתרגם כן שהוא קודש כפ"מ שאחז"ל שבועות ל"ה ב' וסופרים פ"ד ה"ז יעו"ש:

ה **ומה** שהעיר בחקירת האחרונים דעל הל"ת הסומא מוזהר גם לר"י והביא מס' המכריע סי' ע"ו דהא דסומא פטור לר"י היינו אפילו מלאוין, כבר העיר בזה בגליון הש"ס על הירו' וגם בעין זוכר מערכת ס' אות כ' ושם יש הג"ה שהוא תימא לומר דהסומא מוזהר מה"ת לחלל שבת וחמץ בפסח וע"ז ג"ע וש"ד, ואפשר דז' מצות חייב דנאמרו קודם נתינת

התורה ולהכי דייק דפטור ממצות האמורות בתורה, אבל בתו' קמא לתלמיד רבינו פרץ דמרבנן חייב גם לר"י דעבדו ביה רבנן היכירא ובאשה איכא טובא כמו בנדה ושאר מצות עכ"ל, ובשו"ת מהר"ם שיק חאה"ע סי' ס"ז האריך ע"ד ס' המכריע, ובהגהות הרצ"ה חיות לב"ק פ"ז כתב כן מדעת עצמו שאין סברא שהסומא יהיה פטור גם מהל"ת ותמה מזה על התוס' שהוא כנכרי לכל דבר כו':

ומה שהעיר מעלתו מהירו' סוטה פ"ב סוף הלכה ו' ונעלם מעיני אישה פרק לסומא הוא סומא היא סומא מתניתא דר' יודן פוטרו מכל המצות האמורות בתורה, ובמה"פ דר"י פוטר אפילו מל"ת, ובזכרוני שהעיר מזה בציון ירושלים על הירו' וכן באה"ח הלכות ציצית סי' י"ז אות ג' בא"י בהוספות הערות בהדפסה שניה שהזכיר ג"כ מהירו' והניח בצ"ע, גם בעדות ביהוסף שנדפס מחדש בסי' ט' הביא ג"כ מהירו' הנ"ל ושאמרו לו שהובא באחרונים, וגם לירו' סוף גיטין דאיסור סוטה לבעל רק באיסור עשה וע"ש בתוס', ואף דלסברתו הפטור רק במ"ע שבקום ועשה וכמו שיבואר להלן, ובפמ"ג בפתיחה כוללת לא"ח ח"ג אות כ"ט הביא ראיה דגם לר"י הסומא מוזהר בלאוין מדאצטריך למעוטי גלות מקרא, אך בירו' פ"ב דמכות מאן תנא סומא גולה ר"י היא דר"י פוטרו מכל מצות האמורות בתורה, ובנוב"י תנינא חא"ח סי' קי"ב בתשובה מבן המחבר פלפל לדחות דהפמ"ג וכתב ליישב קושית השואל דאפילו אי סומא חייב מדרבנן מ"מ אינו יכול לברך דלא שייך לגביה הלאו דלא תסור שסמכו עליו הברכה:

ואולם בשו"ת כסא דהרסנא סי' ע"ג דעיקר לאו דלא תסור ועשה דיורוך היא מצוה ראשית והיא כשבע מצות בני נח שאף הסומא מוזהר דאין הדעת נותן שיהא הסומא מותר לרצוח ולנאוף יעש"ב, ובחולין צ"ז סומא איך מותר באשתו דפשוט דסמכינן בט"ע דקלא ואי דאסור רק מדרבנן הרי גם על סימן אמצעי סמכינן בדרבנן וע"כ דבכה"ג גם הסומא חייב להמכריע וככסא דהרסנא הנ"ל, וממילא אין להכריח מזה שיהא מוזהר גם בשאר ל"ת, ובלאו הכי ע"כ דהתוס' סוברים שמתחלה סמכו חז"ל החיוב לברך על לאו דלא תסור וממילא הרשו מי שלא נתחייב כלל בהמצות כמו בסומא ושפיר מקשה השואל איך מדמה נשים לסומא דמ"מ נכלל בתקנת חז"ל משא"כ בנשים דליכא שום חיוב אפילו מדרבנן, וע' בטו"א פ"ג דמגילה כ"ד בד"ה אינו פורס ושו"ת רע"א סי' קס"ט ותנינא סו"ס קנ"ג וחדושי רע"א ליו"ד סי' א' ס"ט ובשו"ת דברי יעקב סי' כ"ו העיר על הנוב"י תנינא חא"ח סי' א' דלמה שחיטת קטן כשירה וכמו שפסול בתפילין דלאו בר קשירה, שלא זכר מהש"כ יו"ד סי' א' ס"ק כ"ז דקטן מיקרי בר זביחה כיון דאסור ליתן לו נבילה בידים וע"ש מ"ש לחלק, ובשו"ת מוצל מאש סי' י"ב בהדפסה

שניה מהמו"ל במפתחות והערות בסוג ה' דלהמרדכי פ"ב דמגילה דסומא פוטר בני ביתו מקידוש דיוכל לבוא לידי חיוב דאורייתא אם יתפקח וע' במ"א סי' רס"ז, וע' בספרי זכ"י בתשובה לברכות כ' ע"ב בד"ה והנה המרדכי על קושית המ"א די"ל דסומא אפשר שיתפתח תיכף ובקטן מחוסר זמן והשתא לאו בר חיובא בשעת חלות מצוה זו, וכה"ג בתוס' מגילה י"ט ב' דסומא עדיף מקטן שהרי כבר נתחייב מדאורייתא, ובזה ניחא ג"כ החילוק באו"ז שהביא בש"כ יו"ד סי' א' ס"ק ל"ו בסומא שראה מאורות מימיו שכבר נתחייב ורק דעדיין לא מהני אם נעשה סומא כשהיה קטן דאכתי לא היה עליו חיוב קריאה דרבנן, ובנחלה לישראל בקונטרס הלכה למשה סי' ל"א הרגיש בעיקר הראיה מהכשר שחיטת סומא וע"כ דאסור להאכילו משום דאתיא למיסרך כיון דאתיא לכלל חיוב וע"כ דמוזהר בל"ת, ולא העיר מהמרדכי ואו"ז וכנ"ל, ובארעא דרבנן אות תס"א מתוס' מגילה כ"ד ד"ה מי שלא ראה מאורות דסומא גדול שהוא בר דעת ועדיף מקטן, ולא כתבו כהמרדכי דיכול לבוא לידי חיוב דאורייתא כמו באכל כזית שמוציא הואיל ויבא לידי חיוב דאורייתא אם יאכל כדי שביעה, ואפשר דסומא אין בידו להתפקח רק במין פרטי, ובמשאת בנימין סי' ס"ה האריך בראיות כהסוברים דסומא חייב בקה"ת, וכ"כ בד"מ א"ח סי' קמ"א בשם מהרי"ל, וע' במשכנות יעקב חא"ח סי' פ"ד וקהלת יעקב סי' ג' ושו"ת רדב"ז ח"ג סי' תכ"ה ותשובה מאהבה ח"ב סי' רמ"ב בגליון לא"ח סי' רפ"ה משש"ב, ובישועות יעקב א"ח סי' י"ז ס"ק א' אי סומא בכלל ערבות כיון דהוא עכ"פ בגדר ישראל לענין מל"ת כמו באכל שיעור שאינו חייב בבהמ"ז דמ"מ בר חיובא הוא ואינו דומה לנשים שכתב הרא"ש פ"ג דברכות שאין נזכרין בקרא בקבלת הברית ע"ש ולקמן סי' נ"ג ס"ק ט', ובצל"ח לברכות כ"א ע"ב דלתנחומא וילקוט ר"פ נצבים דלפי שהפרו הברית שקבלו בחורב לכך חזר להכניסו בשבועת האלה והודיעם לעונש הרבים בשביל היחיד, וא"כ כהנים ולוים שעמדו באמונתם לא הוצרך לחזור ולהכניסם בברית, ויש להאריך בתוס' ברכות מ"ח א' ד"ה עד שיאכל כזית ואכמ"ל מענין לענין, וע' בשו"ת מוצל מאש סו"ס י"ב ובמפתחות והערות מהמו"ל, ובפמ"ג בפתיחה כוללת ח"ב אות ט"ז וח"ג אות ח' ובסי' קס"ז במש"ז ס"ק י"ז בד"ה נסתפקתי הוא דוקא בתורה שבכתב המפורש, ולא ראה בצל"ח ואמרי צרופה שקדמוהו בחקירה זו דבדרבנן לא שייך ערבות, וע' בברכ"י סי' קכ"ד אות ג' דמסיק דרש"י ור"נ ורשב"ץ בר"ה כ"ט דאיכא שיעור ערבות אף בדרבנן והיינו טעמא דהלל ומגילה כיון שיצא מוציא.

ומ"ש מעלתו דטעם הפטור דסומא במ"ע הוא משפט שכלי שקשה על חוש הריאות לפעול כראוי ולזה יחד השי"ת את היום הנועד מהטבע לפעולה על הרבה מ"ע, וזה

בלי יסוד שגם הפטור ביום רק ממצות פרטיות ורוב המצות נוהגות גם בלילה, וגם למה נתמעטו מחיובם גם לאור הנר, ולפי דבריו יהיה הפטור בסומא גם במל"ת שיש בהן קום ועשה וכמו שחקר בדין פטור הנשים מל"ת שהזי"ג ואין כדאי להאריך בהשערות רחוקות, ובשו"מ קמא ח"ב סי' קכ"ו נשאל דלרמב"ם פ"א מתמורה [וכן בפי' המשניות לל"א בפרש"י דתמורה ד' ב'] דתמורה לא הוה לאו הניתק לעשה דהעשה אינו כ"א ביחיד והלאו כולל יותר מהמעשה, והא לר"י דלוקין על לאו הנל"ע ולהמכריע דמ"מ חייב בל"ת לר"י ולא משכחת לדידיה לאו הנל"ע ולא שייך דהעשה תיקון הלאו והאריך בזה, והקדימו בזכרון יצחק ח"ב פרשה תולדות אות ב' ואחריו ביהגה חכמה סי' צ"ב ואה"ח סי' י"ז ס"ג בא"י ס"ק ג' בד"ה עוד יש לדון לענין נותר דהוה לאו הנל"ע והא שריפת קדשים לכ"ע ביום והוה מ"ע שהזי"ג ואמאי לא הוה העשה שוה בכל דאינו נוהג בנשים והלאו שוה בכל, וכשר קדמוהו האחרונים בישוב זה וכמובא בספרי זכ"י ליבמות כ"ב, ובשו"ת ראשי בשמים חא"ח סי' כ"ח דחה דבריו לגמרי וע' בתוס' קידושין ל"ד א' בד"ה מעקה ובפ"י ונצח ישראל ובאותות השמים הלכות מילה סי' ר"ס וזרע ברוך בחדושיו לשבת בסופו ובפני אריה מבעל גט מקושר בחידושיו לר"ה ו' ע"ב מ"ש בישוב קושית התוס', וע' בתשובה מאהבה ח"ג תשובה ש"ו ובן יהודה סי' ק"ב וזכר ישעיה סי' מ"ה ופי"ב מע"ג בדף ע"ד בד"ה ובהכי, וכן העלה בשעה"מ פי"ט מפסוהמ"ק דכיון דהוזהרו על הלאו דלא תותירו קאי עליהם גם העשה של תיקון הלאו, וכן העיר בס' מציב לו יד בחדושי תו"כ פרשה ב', ובס' הכריתות סי' קס"ד ומצינו ניתק לעשה כמו שריפת נותר שאין העשה עוקר לאו ומתקן כמו השבת הגזילה כי הכונה של לא תותירו שיאכל אותו בלילה כו', ובשו"ת ארץ צבי חא"ח סי' מ' האריך לפלפל עפ"ז ובתפארת יוסף חיו"ד סי' י"ט וכ"א, ובירו' פסחים פרק האשה הלכה א' למ"ד דנשים חייבות באכילת מצה אף דהוה מ"ע שהזי"ג מכח ל"ת דבל תאכל חמץ וה"ה לגבי נותר וע"ש בשיורי קרבן ד"ה חומר הוא מ"ע כו' (וע' להלן אות ו' מ"ש בהירו' הנ"ל), ובשו"ת זית רענן תנינא חח"מ סי' ס"ב סוף אות ד' אף דיש לחלק בין מ"ע שהיא בקום ועשה לעשה זו שהוא כענין ל"ת וע"ש בתפארת ירושלים ליבמות אות צ', ובטו"א חגיגה פ"ב ד"ה בני ישראל סומכין דלא מיקרי הזי"ג רק היכי שלמחר לא יוכל להשלים המצוה עצמה, וכן העלה בחידושיו למגילה פ"ב כ' ע"ב סוה"ד ולוידוי מעשר ומיישב קושית התוס' קידושין ל"ז למה לי קרא למעט נשים מסמיכה והא אינה אלא ביום וע"ש לדחות קושית התוס' שם כ"ט א' דמילה הוה הזי"ג מנותר, וע"כ כיון דקיומו פעם אחד לא מיקרי הזי"ג ורק כשהזמן מפסיק וכמו תפילין, ולגבי סמיכה דמוטל עליו החיוב אלא דלילה לא הוה זמן סמיכה וכמו

בנותר דהעשה דשריפה רק ביום, אבל אינו מוכרח וכמש"ל דכיון שמוזהרת על הלאו מחוייבת לתקן גם העשה, אלא דתוס' לשיטתייהו בקידושין ל"ד א' ד"ה ותפילין דלא ס"ל כהטו"א דציצית חשיב להו נמי הז"ג ואף דהחיוב על הכסות גם בלילה וכסות לילה פטור גם ביום, וע"ש בראשו בשמים סו"ס כ"ט שדחה ג"כ ההוכחה מנותר, ובישועות יעקב אה"ע סי' כ"ח ס"ק ג' העיר ג"כ בגזל אמאי הוה לאו הנל"ע והא הלאו כולל יותר מהעשה דוהשיב דנאמר וכחש בעמיתו כו' והארכתי בתשובה לאה"ע סי' קי"ג, ובשו"מ תליתאה ח"ג סי' י"ג בדף ח' ע"ג בד"ה והנה לכאורה כו' דהא הלאו כולל יותר מהעשה להאחרונים דמ"ע ליתא בח"ש והארכתי בחקירה זו במק"א:

ובספרי זכ"י ליבמות כ"ב ב' כתבתי על קושית האחרונים בסומא דהלאו כולל יותר מהעשה, דליתא דאף אי נימא דהתורה פטרתו מקום ועשה אבל בלאו הנל"ע כיון דהעשה תיקון הלאו דדמי למצות תשובה על מה שעבר דכי נימא שהסומא יהיה נזהר על גניבה וגזילה ויפטר מהשבה וע"ד מי שאכל שום יחזור ויאכל ויהיה ריחו נודף דהא מ"מ לא קנאו להיות שלו לגמרי, וכן ברבית דמחוייב להחזיר גם כשלא תבעו בעליו דאל"כ מאי פריך בב"מ ס"ב א' ואי כשעשה תשובה מאי בעי גביה ע"ש בתוס' והא מ"מ הוא קום ועשה, וממילא אין סברא ג"כ לפוטרו בלאו הנל"ע כיון דהעשה תיקון הלאו וכמו שאין לפוטרו במה שחטא קודם שנעשה סומא, וע' בשו"מ תנינא ח"ב סו"ס ח', וע' בשמים ראש החדש סו"ס ה' שהביא ג"כ הקושיא מלאו השוה בכל בסומא ודחאו וכן בשם אריה חיו"ד סי' א' והפשוט כמש"ל שאין מקום לקושיתם שאר דבריו מיוסדים על דברי פלפול אשר אין רצוני להאריך כאן יותר:

ואזכיר רק מ"ש בהתחלת התשובה מגיטין ס"ז ב' א"ל ר"ג לרב ששת מ"ט לא סעיד מר גבן א"ל דלא מעלי עבדי דחשידי אאמה"ח, דמסתמא נחשדו ג"כ להאכיל כל האיסורין ולפמ"ש המכריע דמ"מ חייב בשבע מצות ב"נ ור"ש היה סומא ופטור מלאוין לר"י לכך אמר רק משום אמה"ח דאסור גם בסומא, וכל זה בלי יסוד להטיח דברים על רב ששת שלא היה נזהר גם בשאר ל"ת דעפ"כ מדרבנן היה חייב והיסוד שלו מדקדוק קלוש דנקיט אמה"ח שהיה חושדם בזה ושהיה בידו לברר זה וכדמייתי התם, ובביטול דבריו מעיקרן ראיתי להזכיר מכ"מ בש"ס כמו בעירובין ל"ט ב' מאי נעביד לר"ש דלא אכיל בישרא דטביא, הרי שהחמיר גם לענין צידה מיו"ט א' לחבירו יותר מר"נ ור"ח, וב"ב כ"ה א' אמר ר"ש לשמעיה לכל רוחתא אוקמן לבר ממזרח ע' רש"י וברכות ל' ע"א דאמר ר"ש אוקמן נמי לדידי מהיות טוב כו', וע"ש נ"ח א' דא"ל ההוא מינאה לר"ש למאן דלא חזית ליה קא מברכת וע"ש בח"א דמ"מ מדרבנן היה חייב, ובע"ג מ"ח ב' א"ל ר"ש לשמעיה

כי מטית התם ארהיטנא כו' לעולם דליכא דרכא אחרינא ואדם חשוב שאני, ויבמות ס"ב ע"ב א"ל רבנן לר"ש כו', א"ל בני ברתי בני נינהו, ובשאלתות פרשה הברכה ל"ד אבא בר זבדא ט"ס דהא מייתי ג"כ התם דחויי קא מדחי להו דר"ש איעקר מפרקיה דר"ה, ומוכח דקמייתא היה ג"כ ר"ש, וע' לקמן ס"ד ב', ופסחים קט"ז ב' מאן אמר אגדתא בי ר"ש, ושם ס"ח ב' דאמר חדאי כו' ומשני מעיקרא כי עביד אינש אדעתא דנפשיה ע"ש, וק"ח א' ר"ש יתיב בתעניתא כל מעלי יומא דפסחא, וע' רש"י שבת קי"ט סוע"א ד"ה ר"ש, (ובשו"מ רביעאה ח"ב סי' רב"י בהא דכתובות צ"ד ב' דהא ר"ש היה סומא ופסול לדין וע"כ מיירי בקבלו עלייהו בע"ד ויכול לומר דלא קבלו כ"א לדין ולא לשודא דדייני וכו' יעש"ב), וברכות י"ז א' ר"ש כי היה יתיב בתעניתא כו', ובעירובין ס"ד א' ר"ש מסר שינתיה לשמעיה יע"ש, ועכ"פ אין נפ"מ בתשובת ר"ש לריש גלותא גם אם לא היה מצווה ועושה כיון שמ"מ היה נזהר ג"כ בכל מילי דרבנן, ואולי שלזה היה חושדם ביותר שעושים כן להקניטו מחמת שלא היה מחויב מהדין רק שהחמיר על עצמו, וכה"ג אשכחן לגבי רב יוסף גופיה דאמר בקידושין ל' ע"א מריש מאן דאמר לי הלכה כר"י עבידנא יו"ט לרבנן דלא מפקידנא ועבידנא השתא דשמענא כו', וע"ש ל"א ב' רב יוסף כי הוה שמע קול כרעיה דאמיה כו', ובמ"ק כ"ד א' אשכחיה לרב יוסף דפריס סודרא ארישיה בשבת א"ל והא אין אבילות נוהג בשבת והחמיר באבילות בשבת ואף דרב יוסף היה ג"כ מאור עינים, וע' ריטב"א ורמב"ן קידושין ל"א ב' ר"י היה פתוח ונסתמא וע"ש בשובע שמחות בתוס' ד"ה מפקידנא כו' משש"ב, ובשערי תשובה להגאונים סי' קע"ח ונהגו ר"י ור"ש אחריו ולא יכלו בה עד שסימו עיניהם וע"ש באיי הים וע"ש עוד התשיעית שהיה תמיד בתפילין ונהג רב ששת אחריו ע"ש ובשאילת יעבץ ח"א סי' ע"ה בד"ה הרי כו' דר"י ור"ש מאורי עינים היו אחר שנולדו:

ובשו"ת בשמים ראש החדש סי' ו' במ"ש האחרונים אי סומא בכלל ערבות ובהא דפסחים מ"ז דיש חורש תלם אחד כו' דמשכחת בסומא להסוברים דחייב בלאוין, וכן הרגיש באה"ח הנ"ל, ואם שזה אינו קושיא כ"כ דהא תני ושייר כל הני גווני דמקשה במכות שהמה במציאות יותר קרובה, אמנם מעיקרא ליתא דהא מ"מ חזיא לכיסוי דאטו בעינן דחזיא ליה דא"כ אסרת כל מלאכת יו"ט בשביל אחר, וא"ל דהואיל שייך דוקא בצרכי אוכל נפש דהואיל ומקלעי אורחים והותרה ג"כ לצורך אבל לענין חרישה היא דחויה ואין אומרים חטא כדי כו', ז"א כתוס' שבת ד' א' דדוקא היכא דפשע, ומ"ש התוס' כתובות מ' ע"א דגבי דידה ליכא עשה דאי אמרה לא בעינא ליה אין לה לעבור כיון דמוזהרת כמוהו, והתם במאנס שהוא פשע וכמ"ש בדו"ח מרע"א ומש"ה לא אמרינן לה

חטא כדי כו' שהיא פשעה, וע' בב"ב י"ב בח"ע וחצי ב"ח, ובמנחת בכורים על התוספתא דיבמות אי מצות יבום לא שייך לגבי האשה מריש יבמות דאי לאו עליה הו"א דעשה דוחה ל"ת, ושם כ' ע"א דאלמנה לכה"ג יבא עשה וכו' והרי היא אינה מוזהרת על היבום ואי אמרה לא בעינא כו' ולא לכל מצות יבום דעלמא דמצותו בכך וכמ"ש התוס', וכן העיר בכפ"ת יומא פ"ו דכל מ"ע דרמיא על אחד לעשות אף דלגבי אחד מהם ליכא עשה והיינו כיון דעשה דוחה כמה ל"ת ודוחה גם הל"ת שלה, וע"ש בחמדת שלמה ריש יבמות, ובישועות יעקב על אה"ע סי' קס"ט ס"ק כ"ד להפוסקים דגם לר"י חייב בלאוין ומ"מ במקום יבם לא נאסרה אשת אח מעיקרא אבל בשאר ח"ל וכן בכל שאר מ"ע דוחה ל"ת כגון כלאים בציצית אין הדין לענין סומא יעש"ב, ובעיקר סברת הדו"ח דבאונס חשיב ע"י פשיעה והא מ"מ משכחת שיאנס המותרת לו ולא בח"ל, ורק י"ל דלק"מ כיון דולו תהיה לאשה משום תקנתא דידה ולא שייך לקונסה בשביל שפשע, וכן יסולק קושית המפרשים מזבחים צ"ז ב' ברקיק שנגע ברקיק ולידחי ל"ת דהתם נפסל הקרבן, והתו' בעירובין ק' לענין מתן אחת במתן ד' דכשניתן במתן אחת כיפר אלא שלא עשה מצוה מן המובחר וכמ"ש התו' דלא שייך לקונסו בשביל פשיעתו אלא דלא ליעבד מצוה מן המובחר ולא שיפסל הקרבן, וע' בהשמטות בהגהת מרדכי לס' הפליתי על הלכות רבית לאות פ"א בדף ל"ב ע"ב מש"ש לענין אי סומא חייב בלאוין ובתיבת גומא מהפמ"ג בפרשה בא אות ד' ופרשה יתרו אות א' ופרשה וילך אי כיון דהוקשה כל התורה לתפילין ה"ה מל"ת דחמיר או בקום ועשה לעבור משא"כ בבל יראה וכו', וע' רש"י תמורה ב' ע"ב דלא אמרינן השוה אשה לאיש לכל עונשין שבתורה רק באותן שיש בהן מעשה מדכתיב איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם וכ"כ הלח"מ וע' בבאר אברהם לחגיגה ד' בישוב קושית השעה"מ הא דפריך זכור להוציא את הנשים הא ל"ל קרא יע"ש וכ"כ רש"י פסחים סוף מ"ג דהא דהשוה הכתוב דוקא בלאוין שיש בהן מלקות, והפמ"ג בפתיחה כוללת לא"ח בח"ב אות י"ד נסתפק בזה יע"ש בח"ב פכ"ט ובא"ח סו"ס ס"ט, ובעדות ביהוסף החדש חיו"ד סי' ט' הקשה ג"כ משחיטת סומא דהלאו כולל יותר, וכבר נתבאר הכל בדברינו, ומ"ש במנחות צ"ג בהא דסומא אינו סומך ע' בספרי זכ"י לשבת קי"ח בתוס' ד"ה אלו בדפי הס' ל' ע"א במ"ש לפלפל לר"י לשיטתיה, וע' בשו"ת מים רבים חא"ח, סי' ו' ובפי' ר"ח לפסחים קי"ו ב' ובהגהות ובאורים לצד קס"ט ד"ה ואסיקנא כשר הוא יע"ש:

[1] **ומה** שהאריך ליישב קושית האחרונים בתוס' שבועות מ"ד רע"ב וכתובות מ"ט ב' וחולין ק"מ דהא דעוסק במצוה פטור ממצוה כנדרים ל"ג ואף דאיכא ל"ת דלא תקפוץ

כיון דאיכא נמי קום ועשה בתו' ב"ב ח' ב' ד"ה אכפיה, והרחיב הדבור דיש מצות שלפי הלשון הן מ"ע ולפי הענין הם ל"ת בשב ואל תעשה כמו מורא אב ובקידושין ל"א סוע"ב מורא לא עומד ולא יושב במקומו ולא סותר דבריו וכן מורא מקדש וכיבמות ו' ב' שלא יכנס להר הבית במקלו וכן שבתון ושמיטה, והכ"נ שלפי ענינם הן קום ועשה ולפי הלשון הן ל"ת כמו לא תאמץ לבבך ולא תקפוץ ידך ולא יראה פני ריקם וכו' ולכן לא נחשב לא תוכל להתעלם לל"ת שתוכה רצוף פקודת קום ועשה, וכן בעוסק במצוה פטור ממצוה מבלי יכולת לעשות שני מעשים כאחד וע' בתוס' ב"ק נ"ו ב' ד"ה בההיא, וא"כ פטור מכל מצוה שיש בהן קום ועשה שהן עשה או ל"ת וממילא פטור אז ממצות צדקה שיש בה גם ל"ת ולא תקפוץ שבתוכה קום ועשה, ובחגיגה ד' א' למה לי קרא לפטור מראיית קרבן ומראיית פנים וע' בתו' בראש המסכת] ולא משני דאצטרך לפטרן גם ממצות לא יראה פני ריקם, דזה נקרא קום ועשה להביא קרבן עכ"ד, ומזה אין הכרח כיון דהל"ת באה מכח העשה דממילא פטורות ג"כ מהל"ת וכמש"ל אות ה' מהירו' (ועי' בתשובתי לעיל סי' ס"ד בד"ה ובעיקר קושיתו) וכמו שהעליתי בספרי זכ"י לחגיגה ב' ע"ב מכמה ראיות בישוב קושית האחרונים הנ"ל דבכה"ג דאינו מוטל עליו העשה ליתא ג"כ הלאו, וכמו לענין העשה דלא יראו פני ריקם דהיכי שאינו בראיה אינו מוזהר להביא קרבן, וע' בתפארת יוסף חא"ח סי' ל"ג ויד אלעזר סי' ל"ד ושם אריה בהוספות לשו"ת סי' ג' ובשו"מ קמא ח"ב סו"ס ח' וסי' ט' ונכפלה תשובתו בסי' קע"ד וח"ג סו"ס צ"ה שתירצו לקושיא זו בכמה אופנים, והארכתי עוד בדהמל"מ פ"ג דחגיגה ואין רצוני להמשך יותר מענין לענין:

והנה מעלתו הרגיש בעצמו בסתירת דבריו מתוס' קידושין ל"ד א' בה"ה מעקה, וגם בשבת כ"ה א' דשבת שבתון עשה והנה יו"ט עשה ול"ת, ולסברתו מוכרח דלחזקיה ואביי ורבא לא נחשבה מצות שבתון כ"א לל"ת לבד בלשון עשה שהיא בשב ואל תעשה מלאכה, וע"ש בתוס' ד"ה מילה ובתוי"ש ד"ה הוה יו"ט עשה, והיינו שכופל האזהרה בלשון עשה ול"ת עד"ש יחי ראובן ואל ימות, וגם רב אשי לא חשבו רק לנשנה עוד הפעם בלשון עשה, אבל לא משמע כן בכ"מ שיהיה חילוק למה שנשנה בלשון עשה וכנזיר מ"ח ב' לר' ישמעאל כיון דשריא רחמנא חד לאו גבי ממ"צ מה לי חד לאו מה לי תרי לאוין, ויבמות ז' ב' התם חד איסורא הכא תרי איסורי מהד"ת הואיל ואישתרי כו', ותוס' פסחים נ"ט א' בד"ה אתיא עשה דפסח לענין עשה דחמיר אי דחי עשה הקל, ור"נ פרק יוה"כ דעדיף לעבור על איסור שחיטה דבסקילה כיון דבנבילה עובר על כל זית וזית, ורמב"ם פ"ה מאיסורי מזבח הלכה י"א המקריב בלי מלח כו' והרי גם על קום

ועשה אין עונש מלקות, ורק שמזה אין הכרח כיון דממילא הקרבת הקרבן בעבירה ע"י מעשה וכמ"ש כה"ג רש"ל בסנהדרין נ"ט רע"ב לענין מילה על התוס' שם, ובשאג"א הביא ראיה מרמב"ם פ"א מחגיגה דמי שבא לעזרה דלא הביא עולה שעבר על לאו דלא יראו פני ריקם דע"כ אם עבר ולא עשה אותו המעשה הוא רק דעבר בשב ואל תעשה ולא קום ועשה מדאין לוקין, וע' באה"ח סי' ח' בא"י ס"ק ב' בדף ל"ב ע"ב, ובסנהדרין נ"ח ב' חשיב לא ישבותו לקום ועשה שלא לשבות וע"ש בפרש"י דהאי לא ישבותו קום ועשה היא שלא לעשות מלאכה, ובפשטות לשון הש"ס ב"ק ט"ו ובכ"מ דהוקשה אשה לאיש לכל עונשין שבתורה אבל לא באיסור עשה דהז"ג דלא אשכחן דהוקשו נשים לחיובו, ובתוי"ש יומא פ"ב א' דמה שמחנכין הקטן לענות אותו ביו"כ אין זה אפרושי מאיסורא מלאכול אלא שמחנכין אותו במצות ועניתם:

ובעיקר חקירתו לחלק במ"ע שהז"ג שהן בשב ואל תעשה גם נשים חייבות, ועיין בשו"ת שם אריה סי' ב' בחא"ח ובחיו"ד סי' נ"ג שכתב ג"כ דהא דילפינן דפטורות במ"ע שהז"ג מתפילין ות"ת דהוה קום ועשה, אבל במ"ע שבשב ואל תעשה מנ"ל דפטורות, ודחה בעצמו כיון שלא מצינו חילוק זה בשום מקוסוע"כ כהתוס' בקידושין ל"ד בד"ה מעקה לא סבירא להו הכי גבי אין מדליקין בשמן שריפה ביו"ט דהוה עשה ול"ת ושריפת קדשים אינה דוחה אלא עשה וכי באשה דאינה חייבת בעשה דיו"ט תוכל להדליק בשמן שריפה ביו"ט, והא י"ל כיון דחייבת לשבות ולא לעשות מלאכה, ומזה השיג גם על השו"מ קמא ח"א סי' ס"א שהביא מאבודרהם הלכך נשים פטורות ממ"ע שהז"ג דאינן ברשות עצמן, וזה סותר להתו' קידושין הנ"ל, והא התם איכא ג"כ לאו דלא תעשה מלאכה והא על זה אין רשות הבעל לעשות מלאכה, וכן בכל עשה דבשב ואל תעשה לא יהיו פטורות דלא שייך האי טעמא דאין סיפוק לעשות, והביא מתוספת רע"א על משניות רפ"ה דשבת ובהגהת תלמידו שכבר נסתפק בפמ"ג סי' רמ"ה אי נשים מצוות בעשה דשביתת בהמתו לתוס' קידושין ל"ד דאינן מצוות בעשה דיו"ט דהוה מ"ע שהז"ג ואף דאיכא בהדה גם לאו, והקשה עליו משבת נ"ד ב' בפרתו של ראב"ע שהיתה של שכנתו, וע"ש בתפארת ירושלים על משניות שחידש ג"כ די"ל דשב ואל תעשה גם נשים מצוות אף דהוה מ"ע שהז"ג ודחה ג"כ מתוס' קידושין ל"ד וכנ"ל, וע"ש עוד בש"א דברים בלתי מוכרחים למעיין ועיקר דבריו כבר נתבאר בתפארת ירושלים שקדמהו בזה ומ"ש כי בפמ"ג סי' רמ"ה לא מצא זה, וכפי הנראה נמשך השואל אחר לשונו בתיבת גומא פרשה בשלח אות ב' (וע"ש בפרשה ואתחנן אות א') בספריי לא"ח סי' רמ"ה כתבנו מזה, והוא ט"ס וצ"ל סי' ש"ה במש"ז ס"ק א' דמייתי פלוגתא אי יש לאו או רק עשה בשביתת בהמתו

ואם נשים מוזהרות על זה אף למ"ד בעשה וקידוש היום איתקש שמירה לזכירה מ"מ יליף מיניה דשוין לכל מילי דשבת וכסו"ס רצ"א בט"ז ומ"א דגם בקידוש היום שחרית נמי מדרבנן חייבות כאנשים, וכן הובא בשו"ת יהודה יעלה חא"ח סי' צ"ב מדברי הפמ"ג שנשאל ג"כ ממתני' דביצה כ"ג פרתו של ראב"ע יצאה ברצועה שבין קרניה דמוקי לה של שכינתו היתה, ולא השיב כלום על זה, וע' בשו"ת ארץ צבי חא"ח סו"ס מ"ז שהרגיש ג"כ בקושיא זו והאריך, ובעמודי אור סי' ט' האריך בזה בדרך פלפול, ואין רצוני להאריך הענין ביותר ובפרט במה שדשו בהם רבים:

ובעיקר החקירה שכתב, השם אריה שעלה בדעתו הערה חדשה ושלא מצא מי שהעיר בזה, וכבר קדמוהו קמאי וכמו שהעיר הפ"י ר"פ המביא ל' ע"א וע"ש בצל"ח והארכתי בתשובה (וע' לעיל סי' ס"ד בד"ה שוב ראיתי) וע' בשו"ת כתב סופר חא"ח סי' קי"ד בשיטת רוב גדולי האחרונים או איסור הבא מכלל עשה או שנאמר בלשון עשה אם נדחה מפני עשה דקום ועשה וע"ש בסי' ע"ה שהאריך, ובפמ"ג בפתיחה להלכות תפילין העיר על הב"ח סי' תרנ"ו דמלשון הרא"ש דעיקר הל"ת היינו בעובר בקום ועשה הא בשב וא"ת אף בל"ת אין מחוייב לפזר כל ממונו, וע' בפמ"ג א"ח סי' תרנ"ו ס"ק ח' באשל שהניח בצ"ע, וע' ביד שאול סי' רצ"ב ס"ק ז' במה"ב, ובתו"י סי' קל"ט דאם הוא לאו שאין בו מעשה הוה כמעשה, ובנר תמיד לכריתות כ"א בדפי הס' ל"ו ע"א על החא"ג יומא פ"ו דלפ"ז עשה דקום ועשה ראוי לדחות לעשה דשב ואל תעשה דהוה כמו עשה דקום ועשה ומש"ה אמר רב אשי בשבת כ"ד יו"ט עשה ול"ת הוא ואין עשה דוחה לעשה ול"ת ולא אמר בקצרה יו"ט עשה דתשבות הוא ואין עשה דוחה עשה, ולפמ"ש א"ש דעשה דתשבות דיו"ט הוא שב ואל תעשה א"כ היה עשה דשריפת קדשים דקום ועשה דוחה לעשה דתשבות דהוה כמו לאו מש"ה אמר עשה ול"ת ואין עשה דוחה לעול"ת אף דשניהם שב ואת"ע יע"ש שהאריך לפלפל בזה, וע' בשמ"ק כתובות מ' מדהרשב"א דלאו הבא מכלל עשה מפני עשה דקום ועשה וע"ש בפ"י ובשו"ת מהר"ם מינץ מאובין סי' י"ג בהג"ה ובשו"ת מהר"י הכהן בהק"ט בציצית סוף אות כ"ד ובח"ס אה"ע ח"א סו"ס קנ"א ובקו"א לט"א חגיגה ב' ע"ב ד"ה והשתא ובשו"מ קמא ח"ב סי' קל"ה בד"ה והנה לענין ובשו"מ תליתאה ח"א סו"ס ע"ב ורביעאה ח"ב סי' כ"ו שלא זכר מה שהשיב על זה בתשובות הנ"ל, ובטוב טעם ודעת תנינא בהשמטות בסופו בתשובה י"ד השייך לסי' י"א, ובשו"ת ריב"ש סי' שפ"ז יש מי שאומר שמצות ל"ת שאין בו מעשה הרי הוא בענין זה כמ"ע כיון שאינו עובר בידים, ובלקוטי מרדכי על ס' המדע סי' ק"ס סכ"ב בהג"ה ס"ק מ"ד שמחלק היכי דעבירת הל"ת בקום ועשה יעש"ב, ובמשנת חכמים בפתיחה כוללת

למנין הלאוין דצ"ע במה שלא נמצא מפורש דבלאו שאין בו מעשה נימא דא"צ לפזר כל ממונו ובמ"ע שעובר בקום ועשה כמו כל לאו הבא מכלל עשה נימא דחייב לבזבז כל ממונו יע"ש באורך, וגם בפתיחה להלכות ע"ג די"ל דהא דאינו מחוייב ליתן כ"א חומש או שליש כיו"ד סי' קנ"ז היינו בשב וא"ת דוקא ולא במ"ע שצריך לעבור בקום ועשה וכביצה כ"א בלשת בא לעירנו ושחטנו להם עגל וא"ל הרי כתיב לכם ולא לנכרים והא כיון דבקשו לחטוף את כל העיר הוא יותר משליש ממונם וע"כ דיש חילוק בין מ"ע שהיא בקום ועשה וכר"נ פרק במה טומנין דבלאו הכי ביד האנס לבטלו לא חמיר כולי האי יע"ש באריכות, ואם שאין זה ראיה מכרחת כ"כ ממה שאמר שבקשו לחטוף את כל העיר שרצו לבוז כל אשר להם ורק לחטוף כל מיני מאכל שימצאו בעיר למלאות נפשם, והכי נמי דאף דהעשה בשב ואל תעשה נשים פטורות אף דלכם ולא לנכרים רק בעשה, וא"כ מאי קאמר שהרי התורה אמרה לכם והא גם להתוס' ביצה י"ב א' בד"ג השוחט דהוא רק לאו הבא מכלל עשה ולא אמרינן אהדריה לאיסורא קמא וע' בלח"מ, והא י"ל שעשו לצורך נכרים ע"י נשים, וע' בזכרון יצחק ח"ב במגלת אסתר אות ט' מה שהעיר בזה על קושית היע"ד ח"א דרוש י"ז וע' בשו"ת בנין ציון תנינא סי' קכ"א מש"ש:

גם מה שכתב מעלתו דמורא הוה בכלל ל"ת כקידושין ל"א סוע"ב, הגם דמפורש שם ל"ד סוע"ב וכ"מ דמורא הוה שלא הז"ג מדילפינן ממורא דכל מ"ע שלא הז"ג נשים חייבות, וע"כ דלא מהני מה דהוה שב ואל תעשה אי הוה שהז"ג, הרי דמורא נכלל ג"כ בכלל של כיבוד בקום ועשה ולפעמים בשב ואל תעשה וע"ש ל"ב ע"ב, ואף דמצינו ג"כ בירו' ברכות פרק הרואה וסוטה פ"ב הלכה ה' עבוד מאהבה ועבוד מיראה שאין ירא בועט לעבור בל"ת, והובא בתוס' סוטה כ"ב ע"ב בד"ה פרוש ובמוסר הרמב"ם לבנו צד ט"ז ובפירוש המשניות לרמב"ם אבות פ"א משנה ג' אמרו החכמים עבוד מאהבה כו' ובהקדמת המעתיק פי' המשניות לרמב"ם בפרק חלק ובראש ס' ראשית חכמה, וע' בס' העוין על בח"ע בסו"פ ז' שלא זכר את מקומו יע"ש באורך, ושם בפירושו לאבות ואמרו האוהב לא ישכח דבר ממה שציוה לעשותו והירא לא יעשה דבר ממה שהוזהר מעשותו, ומשמע שהיה לפניו הגירסא שאם באת לשכוח, וע' בשער התירוצים שבס' מקום שמואל בחדושיו לרה"ש ד' א' בד"ה ומה מאד נעמו בזה דרמב"ם ורע"ב על מה שסיים שם ויהא מורא שמים עליכם שהעובד מאהבה זרוז במ"ע ומיראה נזהר ממצות ל"ת יע"ש שהאריך בבאור הענין וע' בסופ"ק דב"ב ט"ו סוע"ב, וביבמות, ה' ב' יכול יהא כבוד אב ואם דוחה שבת ת"ל איש אמו ואביו תיראו כו' מאי לאו דאמר ליה שחוט לי בשל לי כו', ושם ו' ע"א יכול א"ל היטמא או אל תחזור אבידה כו', הרי שבמורא

נכלל ג"כ העשה דכיבוד בקום ועשה, והרי בקידושין שם מצריך קרא במורא משום דאין סיפוק בידה לעשות, וכמו שהוכיח מזה במקנה לקידושין ל"א דכיון דקרא מיירי במורא מאי שייך רשות בעלה עליה בכל הני דחשיב גבי מורא אין בזה מניעה במה שהוא אצל הבעל והו"ל למיכתב איש לגבי כיבוד שאינה יכולה לשמשו אלא בכה"ג שאם ציוה לה איזה דבר ואפילו אין בזה משום כבודו שאין לאביו הנאה בזה והוא בכלל מורא אינה יכולה לקיים דבריו משום שצריכה להיות אצל בעלה לשמש אותו כמ"ש התוס' לעיל, וכן מהא דלקמן ל"ג ב' דמורא היא מ"ע וכל הני דחשיב הכא הם שב ואל תעשה אלא שאם ציוהו איזה דבר שאין בזה משום כבודו הוא בקום ועשה משום מצות מורא יעש"ב ובספרי זכ"י ליבמות ה' בתוס' ד"ה טעמא דכת"ר בדפי הס' ע"ד ע"ג דכיבוד ידע במכש"כ ממורא, וע' בתוס' ב"מ ל"ב א' ד"ה כבד, ולסברתו לא נחשב לא תוכל להתעלם לל"ת שהוא להשיב אבידה, ובבאר שבע לכריתות כ"ה דהיכי מייתי ראיה על כיבוד ששניהם שקולין מפסוק איש אמו ואביו תיראו שלא נזכר בו כיבוד, וע' במנחם שלמה על כריתות בסי' שי"ג שהאריך, וע' במעין החכמה באטב"ח אות קט"ז בדף נ' ע"א בדפוס רעדלהיים ובשו"ת עונג יו"ט בהקדמה אות כ"ב, ובתמורה ה' א' לגבי יראת השם דהיא אזהרת עשה יעש"ב, ובמל"מ ר"פ יו"ד מהלכות מלכים בד"ה עוד ראיתי כו' במ"ש התוס' סנהדרין נ"ז דכיבוד הוה קום ועשה ושב וא"ת דבכלל הכיבוד הוה נמי מורא שלא יסתור ויכריע דבריו כו' וכש"כ דבשל הכיבוד הוה שב וא"ת וע"ש עוד, ומדבריו נראה דבמרה לא הוזהרו כ"א על כיבוד או"א ולא על מורא, ובשבילי דוד יו"ד סי' ר"מ ס"ק ה' מחבר ס"ח נראה הכונה מורא שאין עושה הדבר וכיבוד בפועל שנוטל ארנקי שלו ויכול למנעו כו' ולעיל ס"ג שכבר קרעו דחשיב בכלל מורא, וע' רש"א קידושין ל"ד בתוס' ד"ה גברא בעי חיי כו' ובהכי ניחא לעיל גבי מורא בעי קרא דתיראו לרבות נשים ולא נימא דת"ל משום דכתיב גבי כיבוד יאריכון ימיך כו' דהתם נמי כתיב מיעוטא דאיש כו', אבל אין לחלק בין כיבוד למורא מדקאמר בסיפא מה ת"ל איש דספק בידו לעשות דההיא בכיבוד שייך וכו', ובשובע שמחות לקידושין ל"ה משום דהוה ת"ת כו' דעשה דמורא הוה ג"כ עשה דלפני הדבור דבמרה נצטוו על כיבוד כו', אלא דמזה סתירה להמל"מ פ"ו ממלכים דבמרה לא נצטוו רק על כיבוד ולא על מורא כו', וע' רש"א יבמות ה' ב' דגם עשה דכיבוד עשה דלפני הדבור והתם קאי אמורא, ואפשר דאחר הדבור דנצטוו גם על מורא שוב אין לחלק בין כיבוד למורא יע"ש באריכות.

וראיתי למעלתו במחברתו מועדי ערך מערכה רביעית שהביא דברי אבודרהם וס' המלמד בפרשה לך שהוזכר בכל בו בסי' ע"ג בטעם פטור הנשים במ"ע שהז"ג והרבה

בקושיות אשר לא ארצה להאריך מה שיש לדון בזה, ויעויין בשו"ת שאילת שלום תנינא סי' מ"ו מהא דקידושין לענין כיבוד ומורא מה ת"ל איש דסיפוק בידו לעשות, וא"כ תתחייב כשאין לה בעל כמו דחייבת בכיבוד ומורא, וע' בשו"מ תליתאה ח"ב סי' כ"ט ול' ובשער נפתלי סו"ס ז' שבסו"ס אורין תליתאי משש"ב ע"ד האבודרהם והשו"מ:

והנה במכתבו אלי הניח ליסוד מוסד היפך ממה שהכריח במחברתו נגד דעתם שכתב ג"כ להתפלא כי הלא הטעם ההוא לא יתכן כ"א במ"ע שהז"ג שאין בהן כ"א שב ואל תעשה, וגם לא הזכיר הסוגיא דסוכה כ"ח א' וע"ב שהזכיר שם בעצמו שסותר לסברא זו כי גם ממ"ע שהז"ג כאלה נשים פטורות, ושלכן חתר למצוא טעם אחר שיש יתרון למצות התמידיות מן הזמניות שלא העמיסה התורה עליהן לרכות טבען ולא תכשרנה לשאת עליהן כל המצות ובזה דחה קות"ו קידושין כ"ט א' בד"ה אותו, ואם כי סתירתו כבר נתיישב בדברי הקודמים דיש חילוק בין תוספת עינוי שלא תאכל ובין תוספת שביתה ממלאכה דהוה מ"ע שהז"ג ומשועבדות לבעליהן, ובחנוך פרשה אמור מצוה רל"ז דחייבות בעשה דשביתת הרגל, ואם כי בכלל אין לבנות יסוד בכאלה ואף די"ל דהחילוק בין מצות שב וא"ת אינו מכריח מצד הטעם ורק דמצד ההיקש מסתבר לדמות יותר מצד הציווי שבא להורות על העשייה, ובשיבת ציון סי' צ"ח דאף דלא קיי"ל כר"ש כדי להוציא הכתוב ממשמעות ולדרוש טעמים להמציא חילוק במה שנאמר סתם כו', ובתוס' סוטה י"ד סוע"א ד"ה כדי ליגעה שפעמים דרשינן טעמא דקרא במקום שאין הטעם מוציא פשטיה ממשמעות, ובבשמים ראש סי' מ"ד במה דקאמר שונא מ"ט משום דמרחקא דעתיה והא לא קיי"ל כר"ש, אפס דהך דהכא אין ענין לו והרי מפורש ולא מבקש רעתו וממנה דאין השונא פסול אלא לחוב ואין האוהב פסול אלא לזכות, ובחו"י בהשמטות בדף רס"ז סוע"ב לסי' ק"צ דאף דלא קיי"ל כר"ש כו' אבל הכא דטעמא מפורש וחי אחיך עמך וכתו' רפ"ב דסוטה וכו', ובנחלת יעקב ח"ב בהג"ה לשבת ד' דאף דלא דרשינן טעמא דקרא היינו לקולא, וע' בחסד לאברהם חיו"ד ספ"ה ובטהרת הקדש לזבחים ו' ע"ב בדפי הס' י"ט ע"ד דהכא בהך ברייתא ר"ש דדריש בכל התורה טעמא דקרא היכי דאיכא למימר טעמא יעש"ב, ויבמות ע"ו ב' רש"א על דבר אשר לא קדמו כו' יע"ש בבית לוי משש"ב ובתוי"וט פרה פ"ג משנה ז', וסנהדרין קי"ב א' אמר ר"ש מפני מה אמרה תורה כו' ע"ש בפרש"י, וגיטין מ"ט א' אר"ש מפני מה אמרו הנזקין שמין כו', וערכין ל' ע"ב אר"ש מה טעם כו', ותמורה כ"א במתני' אר"ש מה טעם כו', ותויו"ט נגעים פי"ב מ"ה רש"א עסק הוא לפנוי כו', ור"ש לטעמי' דדריש טעמא דקרא, וסוטה ט"ו א' ומנחות ו' א' אר"ש בדין הוא שתהא מנחת כו' ובסנהדרין ס"ט סוע"ב אר"ש בדין

הוא שתהא בת כו' אלא גזה"כ הוא כו', וע' בשו"ת מקום שמואל סי' ל"ב בדהת"ו סוטה י"ד בד"ה כדי בישוב פהמ"ש לרמב"ם פרק המקבל ובח"ס חח"מ סי' ק"ח בד"ה ואע"ג ואכמ"ל יותר בפרט זה:

ז **ומה** שהעיר במ"ש בספרי זכ"י יבמות צ"ג רש"י ד"ה כל הימים כו' כיון דעונג שבת מה"ת, והא קרא דוקראת לשבת עונג לא הוה כ"א עשה מדברי קבלה, והא כיון דכתיב כי פי ה' דבר הוה כד"ת וכירו' חלה פ"א הלכה א' ולמדין מן הקבלה אמר ר"ס ממ"ד ויסרו למשפט אלקיו יורנו כמו שהוא ד"ת:

ועיין בספרי זכ"י שבת קל"א ב' תוס' ד"ה סד"א שהזכרתי ג"כ הירו' רפ"ק דחלה וכתבתי משום דהוה כגילוי מלתא שנקרא לחם שזה מורה על פשטות הלשון וכו' חולין קל"ז א' ד"ה אתיא גיזה וכה"ג בכ"מ וכריש ב"ק ב' ע"ב והיינו דמפשטיה דקרא ניתן לדרוש חד מחבריה, אבל לא שיהיה מצד זה ד"ת דהא אין הנביא רשאי לחדש דבר דילפינן מקרא דאלה המצות וכריש מגילה וע"ש י"ד א' לא פחתו ולא הותירו כו', ורק דתלוי אי דברי קבלה כד"ת דייניין ליה דתליא במחלוקת רמב"ם ורמב"ן בס' המצות שורש שני ולרמב"ן דבדבר שסתמו בתורה ופירושו בדברי קבלה הוה כשל תורה (וע' בתשובתי לעיל סי' כ"א אות ה'), ורק משום דהוה בכלל גילוי מלתא שמפרשינן בפשט הפסוק עד כאן גבולו של לחם וכמו בכל מילי דמפרשי רבנן אי הוה מה"ת מהאי טעמא, ומה דמייתי מן ויסרו למשפט אלוקיו יורנו לא יתכן כפי' הר"א פולדא שכיון שהן הוראה מהשם הי"ל כאלו הם דברי תורה, דהא פשטי' דקרא לרד"ק שהאכר ייסר את השדה למשפט לעשות תבואה וכמשפט שהורה השי"ת בהכנתו של כל מין בטבע, או כדרשתם בסנהדרין ק"ה א' אמר להם יסרו יצריכם אמרו לו אלוקיו יורנו והיינו ע"ד הבא לטהר מסייעין לו משמים וכיומא ל"ח סוע"ב וע' בחוה"ל פ"ט משער התשובה ופ"י יעש"ב שכל זה נכלל במאמר היקר הזה, וע' ברכות ר"ד ל"ב וסוכה נ"ב סוע"א, ולריק"ש מענין יורה ומלקוש שהגשם יגדיל תבואת השדה אם נעבד כראוי, אך נראה דהאי ולמדין מדברי קבלה לא קאי על דברי נביאים שנקראו דברי קבלה ופשיטא ליה דבגלוי מלתא לא חשיב לימוד אלא דקורא כן להני רמזים דמרמז בקרא על אלו המינין ומסיים גבולתו לחם עד כאן גבולו של לחם וכל הני לא ידעינן רק מדרשה ודברי קבלה אבל פשטיה דקרא וכסמת גבולתו שהכוסמין זורע על גבולו השדה ומצריו, אלא דמשמע ליה בפשטיה דקרא דמסתמא מיירי במינים שנקראים לחם למאכל האדם שנאות יותר לאחוז המשל מה שהאדם משתדל ביותר בחרישתם ולזה נקט הסיום והמכוון מהמשל שהאכר יכריח השדה לעשות תבואה אם גם היא ארץ הנגב וכפי חוקי הטבע שהטביע

היוצר כל בברואיו, וכמו שפי' הפשטנים בפשט המקרא, ומהכא משמע ליה לפרש ג"כ שימשיל במה שדרך האדם לעמול ולעשות השתדלות ביותר החורש לזרוע שהכל במינים העשויים מלחם:

ואולם בפמ"ג במש"ז בחא"ח סי' שד"מ ס"ק א' שרמזתי בספרי זכ"י ביבמות שם שאם נאמר להתענות ד"ת אסור מאכלוהו היום או עונג שבת הוה ד"ת כמו שיראה הרואה בשו"ת צ"צ מדכתיב וקראת לשבת עונג כה אמר ה' כו' עכ"ל, וכונתו למ"ש הצ"צ סי' כ"ח דכיבוד שבת נמי דאורייתא דכתיב וקראת לשבת עונג וכפסחים ס"ח הכל מודים בשבת דבעינן נמי לכם ובשבת קי"ח במה מענגו כו' יע"ש, ובפתיחה כוללת לא"ח ח"א סי' י"ח רביעית ז דברי קבלה דמוזכר בנביאים ישעיה סי' נ"ח וכו' הוה מדרבנן כו', יע"ש באות י"ט דבעונג שבת ויו"ט דכתיב בסוף כי פי ה' דבר הוה ד"ת וכפי שכתב בצ"צ וכפי הנראה במחלוקת שנויה שי"א אסור להתענות בשבת וי"א רק מדרבנן וכו', והביא ג"כ דעת הבה"ג שחשב הלבשת ערומים ד"ת הואיל וכתיב ביה כה אמר ה' ע' במנין המצות בסוף שורש הא' כו', ובאגרת הצופה פ"ג בקו התור אות ג' בדף כ"ח ונסתפקו הפוסקים בדברי הנביאים המתחילים בכה אמר ה' או מסיים בנאם ה' או כי פי ה' דבר אי הוה דאורייתא, ונפ"מ לעונג שבת דיליף מקרא דוקראת לשבת עונג ומסיים כי פי ה' דבר אי הוה דאורייתא:

וממשמעות לשון סדה"י בהכנת יום ששי לכבוד שבת והובא במ"א סי' רנ"א סוס"ק ו' ואם רגילין למכור קודם זמן התפלה ואחר התפלה אין נמצא דבר נ"ל שראוי לקנות צרכי שבת קודם שיתפלל שזו מצוה מדרבנן וזו מצוה דאורייתא וזו זמנה עוברת וכו' ובלבד שיקרא ק"ש קודם בהגיע זמנה, דנראה דסובר דעונג שבת הוה דאורייתא, ובסמ"ק סי' ר"פ להתענג בשבת כו' וכן רמזה בתורה ועשית כל מלאכתך כו' שיראה בכל שבת שיהיו כל מלאכותיו עשויות ואין לך עונג גדול מזה, ובתנחומא בראשית שאם חל י"ד בשבת אסור להתענות בע"ש מפני טורח שבת שעיקר תענית סליחות ורחמים הוא ואתי לאמנועי מכבוד שבת, וכבוד שבת עדיף מאלף תעניות דכבוד שבת דאורייתא ודחי תענית דרבנן כו', וע' בבכור שור סוף תענית מ"ש על הט"ז סי' תקנ"ג ס"ק ב' דפשוט דאכילת בשר בשבת הוה עונג כדכתיב ותתענג בדשן כו' אסור למנוע בשבת דכתיב וקראת לשבת עונג וכו' יעש"ב וביד אפרים סי' תרפ"ח ס"ק ח':

ובחת"ס חא"ח סי' קס"ח במ"ש הרמב"ם רפ"ל הלכות שבת דעונג שבת וכבודו הוא מד"ס דכתיב וקראת לשבת עונג ואין כונתו שהוא רק מצוה דרבנן או מדברי קבלה כמו פורים אלא דאורייתא ממש נאמרה למשה בע"פ הלכה למשה מסיני ואתי ישעיה

ואסמכיה אקרא דאלת"ה שהיה הלל"מ אין הנביא רשאי לחדש דבר, והרמב"ם קרי ליה דברי סופרים כדרכו בקדושי כסף שסוקלין עליהם ואפ"ה כיון דאתו מדרשה קרי ליה ד"ס, ומש"ה פסק הרמב"ם פ"א משבועות הנשבע להתענות בשבת הוה שבועת שוא משא"כ בחנוכה, ובפ"ו מנדרים הלכה ט' הנודר לצום בשבת צריך לקיים נדרו דדאורייתא לא בעי חיזוק וכו' יע"ש, ואף דאינו מוכרח דאיסור התענית אפשר דהוה דאורייתא מקרא דאכלוהו היום:

ובתיבת גומא מהפמ"ג בפרשה וישב אות ג' וקראת לשבת עונג בתנאי לקדוש ה' מכובד ומה"ט מי שאין לו לאכול כלום בשבת ויש לו כוס להזכיר בתוספת שבת דהוה רק עשה לא אמרינן אתי עשה דקום ועשה עונג שבת ד"ת כמ"ש בצ"צ ודחי לעשה דשב ואל תעשה שאין זה עונג שבת כה"ג דומה לדרבנן שאין דוחה כמבואר שאין זה כבודו עכ"ל, ואם כי בפתיחה לא"ח מסופק בזה וכמש"ל בשמו:

ובחת"ס חא"ח סי' ר"ח בד"ה מ"מ וקראת לשבת עונג מחודשת מתקנת נביאים כי בתורה אין זכר אלא ג' פעמים היום לשלש סעודות כל שהוא אבל לא לעונג כי ביו"ט כתיב שמחה ועונג שבת מתקנת נביאים וכו' עכ"ל, וזה סותר קצת למה שהבאתי לעיל בשמו מסי' קס"ח שהוא הלל"מ. ואסמכיה ישעיה אקרא:

ובתניא ענין סעודת שבת סי' י"ח יע"ש בבאור רש"ה ס"ק ג' וצריך לענג כו' שבת קי"ח פסחים ס"ח ב' הכל מודים בשבת כו' ובתיב"ע ושמרו בני ישראל לעשות את השבת וינטרון בני ישראל ית שבתא למיעבד תפנוקי שבתא ומשמע דעונג שבת הוה דאורייתא, ובשו"ת רשב"א סי' קכ"ז נשאל על זה ומסיק שהוא דאורייתא עכ"ל, ובב"י א"ח סי' רפ"ח מתשובת הרשב"א דאיסור תענית בשבת דאורייתא, והנה דהרשב"א בתשובה הובא בנוב"י תנינא חאה"ע סי' ל"ז מבן המחבר שהשיב לחכם א' שרצה להוכיח דתורמין שלא מן המוקף הוא דרבנן כדרש"י דאי כהתוס' שהוא מה"ת איך התיר ר' ינאי בפרק האשה רבה לעשר מפירי דביתיה אפירי דבי אריסיה מפני כבוד שבת ואי הך דאין תורמין אלא מן המוקף הוא מה"ת איך התיר ר' ינאי איסור תורה מפני כבוד שבת ואפילו בהש"מ לא התיר הפרשה גופא משום עונג שבת, והשיב הרשב"א דבכמה דוכתין מצינו דדחו חכמים אפילו דבר שהוא לאו הבא מכלל עשה, וכן אמרו בעירובין דאין תורמין אלא מן המוקף בחבר שאמר לע"ה בא ולקט תאנה מתאנתי דניחא ליה למיעבד איסורא זוטא כו' הכל לפי הענין אף אתה אל תתמה אם התירו לפעמים דברים כאלו מפני עונג שבת עכ"ל הרשב"א, והאריך לפלפל בכונת דבריו לדחות דברי השואל בדרך ותסברא דאף אם נימא שלא מן המוקף הוא דרבנן אכתי קשה איך אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה

חבירך כו' אף בזה אל תתמה שדחו חכמים דין זה בשביל עונג שבת אף שהוא מה"ת עכ"ל בקצרה, וא"כ למעיין בדבריו אין להכריח דעונג שבת הוא מה"ת, ושאלת השואל לא היה רק לענין אין תורמין שלא מן המוקף שהוא מדרבנן שהרי נדחה מפני כבוד השבת, ועל זה השיב לו דע"כ דמצאו חכמים בזה הדין דשלא מן המוקף לדון בדבר חדש וכמבואר שם באריכות, ואמנם עכ"פ משמעות סיום דהרשב"א נראה שהוא דאורייתא שכתב וז"ל, ומאי דקשיא לך היכי שרי איסורא דאורייתא משום עונג שבת לק"מ שהרי התורה התירתה להפריש שלא מן המוקף לעונג שבת מדכתיב למען תלמד ליראה כל הימים עכ"ל, וכן הבין מדבריו בדברי ירמיה על הלכות שבת פרק ל' הלכה א' יע"ש:

וביראים עמוד זמנים תצ"ט והובא קצת בב"ח סי' רמ"ב מצות עונג שבת גמרא גמירי לה עד דאתא ישעיה ואסמכיה אקרא והכ"נ אמרינן בפרק ב' דזבחים וסנהדרין לענין מצוה אחרת עד דאתא יחזקאל ואסמכיה אקרא, הרי דסובר דהקרא הוה גילוי מלתא דהלל"מ ודאורייתא, ולשון הרמב"ם פ"ו מהלכות יו"ט הלכה ט"ז כשם שמצוה לכבד את השבת ולענגו כן כל יו"ט שנאמר לקדוש ה' מכובד וכל יו"ט נאמר בהם מקראי קדש, ובסמ"ג עשין ל' מדברי הנביאים לעשות לשבת כבוד ועונג כו' והדלקת נר הוא עיקר הדבור כו' דגבי נביא כתיב אליו תשמעון וגם בלאו דלא תסור ואף דאין נביא רשאי לחדש רק כשאמרן מחכמתו כשאר חכמים ורק כיון דאסמכיה הוה בלא תסור:

ובפמ"ג סי' רפ"ב במש"ז סוס"ק א' בשם הפרישה שגם הנשים מחוייבות לענג השבת דכל שישנו בשמירה ישנו בעונג, וע' בשו"ת רע"א ובהשמטות סי' א' ואכמ"ל, ובישועות יעקב חלק א"ח סי' רע"א ס"ק ז' תמה על הט"ז ס"ק י"ט שתפס בפשטות דהך מלתא שכתב הרשב"ם מוקראת לשבת עונג הוא אסמכתא בעלמא שנעלם ממנו דהרא"ש ורבינו יונה נחלקו בדבר יע"ש שהאריך לפלפל, ובסי' רע"ג בהא דאין קידוש אלא במקום סעודה דלרבינו יונה לא הוה אלא דרבנן והך קרא דוקראת לשבת עונג שהעונג יהיה במקום קריאתה היא אסמכתא בעלמא יעש"ב ובר"ס רס"ט בישוב דבריו:

ואמנם הרבה מהאחרונים הבינו בפשטות דהוא דרבנן וכמ"ש בעפרא דארעא במהד"ב מהשמטות ארעא דרבנן אות מ' סי' קמ"ד ס"ק נ"ב דליכא למ"ד דאיסור מקח וממכר מה"ת אף אי נפיק איסורא מדברי קבלה ממצוא חפציך כו' ודומיא דוקראת לשבת עונג דכתיב בהאי קרא ולמדו ממנו בפרק כל כתבי אופן העונג מפ' וכן בפרק אלו קשרים מדכתיב וכבדתו כו' וכן מעשות דרכיך כו' וכל אלו ודאי אינם אלא מדרבנן כמ"ש הרמב"ם כו' יעש"ב:

ומצאתי ג"כ בשו"מ רביעאה שנדפס מחדש ח"ב סו"ס רכ"ג שהעיר ג"כ על הא דיבמות צ"ג שלכאורה צ"ע הא עונג שבת אינו רק מד"ס כרמב"ם, פרק כ"ט משבת וא"כ לא שייך קרא על זה כמש"ש על טלטול ועישור ול"ל כיון דהקרא מיירי שאין לו רק אותן פירות כמש"ש התוס' ד"ה אלא הוה דאורייתא כו', וע"כ בכה"ג שצריך מה לאכילת שבת ודאי מה"ת חייב לאכול עכ"ל בקצרה:

ובלוית חן בחדושיו לביצה ל"ד א' שבת מהו שתקבע כו' יעש"ב בישוב דהרמב"ם בחצר דעיקר מצד דקובע מה"ת עדיף בשבת דהוה רק מדברי קבלה דוקראת לשבת עונג כו' יע"ש בסוה"ד ועפ"ז י"ל דהרמב"ם, וע' בביצה י"ז ב' רש"י ד"ה במזיד כו' ואפילו גבי עונג שבת כו', ושם ל"ד ב' רש"י בד"ה כיון דכתיב כו' דאיקרי אכילה דידיה עונג וכו':

ובברכי יוסף א"ח סי' ער"ב ס"ק ט' במי שקדש בתפלה ואין לו יין ולחם דאף דאסור לטעום קודם קידוש מ"מ טפי עדיף לקיים מצוה דדברי קבלה לענג ליל שבת במאכל ומשתה כו':

ובשו"ת באר יצחק חאה"ע סי' ב' בד"ה ועיקר שיטת הרמב"ם ובד"ה וביותר תקשה כו', וכיון דשיטת הר"נ ג"כ דמה"ת אסור להתענות וע"כ דנפקא מאכלוהו היום דאי מוקראת לשבת עונג הוה מדברי קבלה ולר"נ מגילה פ"ק ה' ב' גבי מספקא ליה אי מיק"ח מימות יב"נ דספק לקולא וס"ל דדברי קבלה לאו כדאורייתא ולא כהט"א שם:

ובשו"ת כנף רננה סוס"ט דעונג שבת מדברי קבלה כרמב"ם פרק ל' משבת ובבכור שור סוף תענית דלא מצינו חיוב שמחה בשבת וכ"כ בשו"ת מהר"י מברונא סי' קכ"א וע' בט"ז א"ח סי' תרפ"ח ס"ק ח' וביד אפרים ויללקוט בהעלותך וביום שמחתכם אלו השבתות וע' רמב"ם פ"ג משבת ה"ה וע' רש"י ביצה ט"ז א' ובשמ"ק כתובות ז', ומ"מ גם חיוב שמחה רק מאסמכתא:

ואמנם לא העירו מכל הנ"ל מה שנבוכו בזה כמה רבוותא ולהרבה מקמאי הוה עונג שבת מה"ת או מהלל"מ וראייתם מהרמב"ם אינו מוכרת וכמש"ל מהחת"ס ומדברי היראים, וע' בתוספת שבת סי' רפ"ח והובא בשע"ת ס"ק א' אם אירע בשבת הסמוך ליו"ט וע"פ בצהרים הסמוך ליו"ט שני יש להקל להתענות יום אחד לבד לכפרה, ואף דהוה אנוס מהדין דעדיף משוגג והרי בדרבנן גם בשגג א"צ כפרה לכמה רבוותא וכמו שהארכתי בתשובה (לעיל סו"ס ל"א):

ח **ומ"ש** על התוס' כתובות כ"ב א' בד"ה משום דרב אסי הסר ממך עקשות פה משום שהיה רגיל לומר תמיד פסוק זה ולהביאו שצריך האדם להשגיח על זה, וכתב מעלתו שלפ"ד הפשטנים האמתים הוא להשמר מעקשות פה ולבלתי תסלף שפתותיך להתלוצץ

על עמיתך וכמשלי סי' ו' י"ב איש און הולך עקשות פה, אך ר"א היסב המקרא לדרוש שתסור עקשות המוציא דבה ולהרחיק לזות נותן דופי:

ובזכרוני שהובא כן בהגהות הרצ"ה חיות ליבמות כ"ד בש"ס דפוס ווין בשם הגר"ז מולאזין שמבאר כן בהא דהוצרך לומר משום דר"א ולפי דרכו נצטרך לומר שר"א אחז לשון הכתוב רק למליצת הלשון למאמר השגור בפיו ועד"ש בזבחים ל"א ויקץ כישן הפגול וכדומה, כיון דגם לפי הש"ס אינו בפשט הפסוק רק שר"א המציא הדרש להזהיר על זה, ואולם להתוס' כפי הבנתם בפשט הכתוב שלא ליתן מקום לאחרים שיחשדוהו רחוק לומר דנקט משום דר"א שהיה רגיל לעורר בזה, דמ"מ עדיף למינקט הלשון משום אזהרת הכתוב בעצמו ולא משום שהוה ר"א רגיל בזה וע"ש בספרי זכ"י:

ויתכן לפי דרכם בהא דיבמות לפרש"י דטעמא דמתני' דאתי לאחזוקי לקלא קמא שהיה נטען על השפחה, מ"מ כיון דעכשיו אינו עושה שום איסור, והא גם בדאורייתא כל שהוא לשעבר לא חיישינן למראית עין רק בדאיכא הוכחה שנעשה באיסור, וכמו שהאריך בתפארת ישראל בקופת הרוכלין בכלכלת שבת בדין הרעגינשירם ובסוף סדר זרעים בבתי כלאים סוף אות מ"ב, וכיון דאינו עושה בעצמו שום דבר איסור מהכ"ת לא ישאנה דבאותה פעולה ליכא שום דבר המביא לידי חשדא ומהכ"ת למנעו משום חשדא דלשעבר שיחזיקו הקול שלא כדין, ולזה הביא הא דרב אסי דאף היכי שאסור לחשדו שעשה איסור רק דהוה כמכוער בפני הבריות שאינו מונע עצמו מה שיוכל לגרום לזות שפתים גם לשעבר מ"מ אסור ג"כ לכתחלה, וכה"ג בתוס'. ב"מ ע"א סוע"א ד"ה לא תרבי משום לזות שפתים בעלמא שלא נחשדו כו':

ובלאו הכי אין הכרח אף דנקט הלשון לא ישאנה דמשמע כפרש"י שמחזיק הקול שנטען עליו, מ"מ יש לפרש ג"כ המתני' שלא ישאנה משום חשדא שנתגיירה בשביל שישאנה, וכ"כ בחדושי הרשב"א שהפי' הנכון של לזות שפתים שלא יאמרו בשביל זה נתגיירה ואע"פ שרש"י לא פירש כן, (וע' בב"י טאה"ע סי' י"א ובהערות לאבן ספיר ח"ב בדף ק"ט ע"א), ואף דהלכה כדברי האומר כולם גרים גרורים הם, וא"כ ליכא חשדא בזה שיעשה עבירה דזה ידעינן מקרא אחרינא דוהייתם נקיים מה' ומישראל וכדאמרינן בשקלים וכ"כ, משא"כ הכא שיהיה החשד שלא נתגיירה לש"ש וכמו במגרש האשה ודן על זה שלא ישאנה וכחולין מ"ד ב' דאף אם יחשדוהו שכונתו היתה לישאנה מ"מ אין איסור רק מצד דמכוער בפני הבריות כשהיה כונתו בשביל זה ולכן הוצרך להביא הא דרב אסי, וכן בהא דכתובות בעד אחד אומר מת ואחד אומר נתגרשה דליכא חששא מדינא דלא

שייך שילעזו עליו שעושה שלא כדין, ובזה הוצרך להביא הא דרב אסי למנוע אפילו בכה"ג דאיכא לזות שפתים משום העד השני ואף דמדינא הא' נאמן:

סימן ע

להנ"ל יום א' דסליחות בהברי"ת לפ"ק:

הגיעני מכתבו ואם כי ידי נלאה כהיום מעבודת הכתיבה בתשובות נחוצות למעשה, לא רציתי לעכב מענה מכתבי על דבריו בטרם יפסיקוני עוד ענינים שונים המוטלים עלי להשיב ואני עושה שתי מלאכות כאחת לקרות מכתבו ולהשיב על סדר דבריו:

א **מה** שהאריך עמש"כ מקידושין ל"ד ב' בהשתוות מורא לכיבוד ובכ"מ מפורש שיש הבדל בהמורא הוא שב וא"ת וכיבוד על קום ועשה שעל חיוב הנשים אין רמז בתורה כ"א במורא ואיך נלמד חיובן בעניני קום ועשה שלא הז"ג שיש בהן טורח שפטורין להיות חלשות מחיובן בעניני שוא"ת ואולי היתה להם ראיה על השתוות מורא וכיבוד וצע"ג עכ"ל, וכבר נתבאר במורווח בתשובתי סתירת דבריו אשר אם ישים עיניו בהם אין עוד שום מקום עיון בזה ואין מהצורך לכפול הדברים, ומה שמחזיק בדעתו בטעם פטור הנשים ממ"ע שהז"ג ואף דלא קיי"ל כר"ש דדריש טעמא דקרא היכי שיש נפ"מ לדינא וכמ"ש בתשובתי ובפרט בדליכא שום משמעות מלשון הפסוק:

ובמה שהשבתי על קושיתו בדהר"נ בענין לא תחנם שכבר קדמהו בחדושי רשב"א וכמו שהעליתי בהסברת הענין, ועל זה הוסיף כעת להשיא לדבר אחר שלדעתו טעם השביתה מהעבודה שלא יהא בטל ממלאכתו וכמתני' דסנהדרין ע"א ב' שקט לרשעים רע להם ורע לעולם וע"ש נ"ח ב' ואפילו שני בשבת ופרש"י מנוחה בעלמא שלא יבטלו ממלאכתם כו' ומה שאסרו גם בכשר כטבי עד"ש בירו' הוריות פ"ג ה"ח אל תאמין בעבד עד ט"ו דור, ומאד כלתה נפשו לדעת משפטי על זה עכ"ל, ומלבד שלא תחנם שייך בכל ענין וגם בכלל רחוק שיהיה האיסור תורה משום לא פלוג גם בהכשר שבעבדים מצד הטבע שברובם, ובשאילת יעבץ ח"ב סי' קע"ז במ"ש הש"ך יו"ד סי' א' דסתם עבדים יש להם כו' וכנראה שרומז למ"ש אין טבי כשאר כל העבדים כו' ובערבי פסחים ששה דברים צוה כנען את בניו כו', ובגיטין י"ג א' וכן אמרו סמפון בעבדים, ור"פ מי שאחזו דחשידי אאמה"ח ובפכ"ש מ' ע"ב מי איכא דדריש כהאי מלתא באתרא דשכיחי עבדי יע"ש:

ובמפרש דהי"א סי' ב' ל"ה ויתן ששן את בתו לירחע עבדו מכאן אמרו בירו' יבמות אל תאמין בגר כו', ולפנינו בירו' לא נמצא הראיה מששן וע' בפדר"א פרק כ"ט, ובאו"ז הלכות תפילין אות תקל"א אל תאמין בגר עד כ"ב דורות, ואפשר עד"ש ביבמות כ"ד

ב' שאין מקבלין גרים בימי דוד ושלמה אלא שנעשו גרים גרורין מעצמן וע"ש בתוס', וב"מ פ"ו ב' לית המנותא בעבדי, ורק בירו' הוריות נזכר עד ט"ו דור וקאי על זה, והוא עד"ש זרוק חוטרא אעיקרא קאי כב"ר סו"פ נ"ג וסו"פ פ"ו וילקוט רמז צ"ה ופסקתא דר' טוביה פרשה וירא סי' כ"א פכ"א וע' רש"י בחומש שם, כי על הרוב טבע הבנים דומה לאבות וכעדיות האב מזכה לבנו בחכמה כו' ואשר גם השינויים הרגילים באו מצד מקום גידולם והתחברותם לריעים ומהחנוך בילדותם בלי השגחה פקוחה, ובמפרש לירו' הוריות שנדפס בבבלי שיש בירמיה סי' מ"א ומ"ב כ"ה ששן היה מזרע מלוכה ולכן דרשו בפ"ק דמגילה שהעביר זרעו למולך, ושם ט"ו א' לא נזכר רק שהיה רשע בן רשע, ובבאור הר"י וויס לדה"י א' סי' ב' מ"א כי בפשטות הכתוב שמצד האב יצא מזרע מלוכה, ואולם למתבונן בכ"מ מדרכם לספר בגנות הרשעים ולתלות הקלקלה במקולקל כל מה שאפשר לתלות בהם בכל צד, ואם כי בפשוטו אין הכרח היותו אבי ישמעאל הנזכר, וע"ש במפרש בפכ"ו מהירו' יבמות שלקח נכרית להתעטר, ושם פ"ח ה"ג לא נזכר רק שאר השמות, ולהמפרש יהיה עטרה לשם התואר שלקחה להתעטר שהיתה יפ"ת ולקחה נכרית וששן נתן בתו לירחע המצרי לאחר ששיחררו, ואף שהוה מצד שאסור לבוא בקהל יצא מהם ישמעאל שהרג את גדליה לאחר כ"ד דורות לירחע וכ"ד לעטרה והארכתי בבאורי לדה"י בפשט הכתובים לפי הירו', וע' בשו"ת בשמים ראש וכסא דהרסנא סי' שכ"ד, ובתשובה להלכות יו"ט הארכתי בשיטת הרמב"ם דעבד פטור מהקהל ואכמ"ל בפלפולים:

ובמה שהביא מרמב"ם שח"מ בכל אלה אך בי"ש, ע' בהלכות מלכים פ"ט ה"ט ובמל"מ ה"ז ובלקוטי שו"ת חת"ס סי' י"ד ובתו' ע"ג ס"ה ב' ובחו"י סי' ט', ובספרי זכ"י בחדושי לפסחים מ"ט ב' באמרם אפילו יו"כ שחל בשבת שנשמט ענין שלם במ"ש על הרי"ף שפי' ברץ אחר נערה המאורסה והארכתי באיזה הערות נכונות אשר בא הענין קטוע מצד הבקורת בעת ההיא ולא ארצה לטרוח בהעתקתו אשר איננו נוגע כ"כ לענינינו, ובירו' ברכות פ"ק בעובדא דר"ט שכל העובר כו' והיינו בידי שמים, ובתשובת גאונים קדמונים בדפוס ברלין משנת תר"ח סו"ס ד' בהא דמגילה כ"ה א' כל ת"ח שמברך לפניו כה"ג ע"ה שהביא ג"כ עד"ש כל העובר כו' והיינו ג"כ שמקרב אליו העונש ועד"ש עבירה גוררת עבירה עד שבטל מחיי עולם, וטד"ש בברכות ד' ע"ב בתפלת ערבית רשות שכל העובר על ד"ח ח"מ לאפוקי ממ"ד תפלת ערבית רשות, ובמאורי אור בחלק בן נון במה"ב לא"ח סי' של"ד דאף לדברי חכמים שעשו חיזוק כשל תורה אינו רק במקומות שהזכירו כו' דהא בכל הש"ס הקילו בדרבנן וגם בספיקו לקולא ואף למ"ד בכתובות נ"ו א' בספק

לא עבדי חיזוק אנן קיי"ל כרבא רק בדרבנן הקילו אע"כ לאו בחדא מחתא וגם לא גזרינן בדרבנן בכל התלמוד והאי דכל העובר על ד"ח ח"מ היינו שמתחייב בנפשו לקרב מיתתו משא"כ בחומר האיסור וכו', והארכתי בתשובה בסופ"ק דר"ה כ"ב א' במשנה דזה הכלל על קושית הט"א שתירץ דר"י לשיטתו דחכמים עשו חיזוק כשל תורה ואכמ"ל, ובשו"ת בנין ציון העלה בלא טבל ומל שצריך שיכתוב בשבת כדי לעשות מלאכה וליתא דעיקר המכוון מאיסור השביתה רק שלא יבטל בשעה שצריך לעסוק בישובו של עולם ואטו אם יהיה במדבר יצטרך לחזר אחר עבודה מבלי תועלת כלל ואכמ"ל בפרט זה:

ב **ומה** שהאריך במאמר ר' יוחנן בשבת פ"ח ב' כל דבור נחלק לע' לשון שרומז על לימוד התורה למען יאושרו גם המה בארץ וכמאמר ר' יוחנן בסוכה נ"ה ב' שסותר למאמר ר"י בסנהדרין נ"ט א' עו"ג שעוסק בתורה ומאמר ר' אמי בחגיגה י"ג א' אין מוסרין כו' ונדחק דהא דעוסק בתורה ככה"ג על מצות השכליות ולא על השמעיות, אבל אין המכוון כדבריו בסתימת המאמר כל דבור נחלק לע' לשון, ורק שמאמר ר' יוחנן בפשוטו שעשה רושם חזק בתבל שהביא גרים על ידו שקבלו התורה ויסודות האמונה בהמשך הזמן וכדרשתם בע"ג ל"ה בפסוק על כן עלמות אהבוך וע"ד שהמליצו בזבחים קט"ז א' שנתקבצו אצל כו' אמר להם ה' עוז לעמו יתן כו' וכדרשתם בקידושין ל"א בפסוק יודוך ה' כל מלכי ארץ בתחלה סברו כו', ואף שלא ניתן להם לעסוק רק בשבע מצות דידהו ולדעת מנהגי ותהלוכות כל עם באשר הוא אדם מדיני לתועלת הישוב ואין מוטל עליהם לעסוק בתורה יומם ולילה כדי שיהיו פנוים ביותר לעסוק בישובו של עולם שהבטלה מביאה לידי עבירות חמורות, וכברכות ל"ה בזמן שעושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית כו', ומה שישראל נצטוו לעסוק במצוות של כהנים ולוים שבעבודתם עוסקים בעבורם ובפרט למ"ד כהנים שלוחי דידן וכן בשאר מצות המיוחדות לכה"ג ומלך:

ועל שאלתו שהעיר מסוטה פ"ז מ"ה שהתורה נכתבה בע' לשון וברע"ב בכתב של ע' אומות שכל הרוצה יבא וילמדה, כבר האריכו בזה בשו"ת יד אליהו סי' מ"ח ושאר מפרשים ובספרי זכ"י בחגיגה י"ג א', והארכתי בתשובותי בחיו"ד בהת"ת לרב א' ממדינת אונגרין, וע' ביע"ד ח"ב דרוש ט' במאמרם סוף ב"מ משבור מלכא לרש"י ותוס', וע' בח"א פ"ב דשבת במעשה דהלל שלמדו תורה מקודם וע' בשו"ת רע"א סי', מ"ב ותוס' יבמות כ"ד ב' וק"ט, והעיקר שלא יבואו ללמוד במה שלא ישיגו לעומקו בלימודם מקופיא וכתוס' נדרים מ"ט א', ודבר זה אסור לאומרו בפני ע"ה שמלעיגים שקובעים מלתא דחוכא וטלולא וכמנחות צ"ט ב' וכ"מ שאין מפרשין בפני ע"ה וע' בבשמים ראש סי' רכ"ז ובסוף התשובה שהפליג להחמיר לפי שרובם באים רק להתלוצץ ולגדופים,

ובפרט שאין זה עיקר מלאכתם מלידה והבנתם רק בקצת אגדות התמוהים מבלי השגת פנימיותם המכוסה בדבריהם ועד"ש בפסחים מ"ט ב' ואין מגלין סוד לע"ה, ואף שהותר גם כתיבת תורה שבע"פ משום עת לעשות וכן בזה בענין ההתוכחות משום ודע מה שתשיב כו' ובענין ובמקום ההכרחי להשיב למונין אותנו במאמרים מקוטעים מהעדר הבנתם לעומקו וידעתם רק מקופיא, אבל לא ניתן לשיעורין בענין כללי כזה לומר שאין זה מניעה תמידית בימינו ומכש"כ שאין דעת היחיד מכרעת לצדד בכאלה שנתפשט מכבר איסורם באומה, וע' בכנסת ישראל בידים פ"א מ"ג בסוף הענין ובתפארת ישראל למשניות ובדברי שאול לקהלת בפסוק מה שהיה הוא שיהיה ובמדרש לע"ל הקב"ה מוציא כרוז כו', יע"ש בד"ה ובזה נראה כו' ואכמ"ל יותר בפרט זה:

ג **ומה** שהעיר בב"מ ע"ח ב' הכא תרגימו נהוריתא רבא אמר כו', כי מלת הכא מקבלת תמיד אל א"י ואיך יתכן מלת הכא לעומת רבא שגם הוא היה בבבל, ולדעתו שצ"ל במערבא אמרי, וכן בתלמודא דמערבא והבריקה דבזק עכ"ד:

הנה גם לפי דרכו אם היות שמוקבל הכא תרגימו על בני בבל נגד מי שהיה בא"י, כמו בשבת י"ג ב' כי אתא רב דימי אמר כו' במערבא אמרי אמר רב יצחק בר יוסף וכו', ורה"ש ל' ע"ב יע"ש ברש"י ד"ה פוק, ותענית י' סוע"ב הכא תרגימו כו' במערבא אמרי כו' וע"ש בפרש"י, וכן ביבמות ע"ז א' ובגיטין ס"ח א' ונדרים ל"ח ב', מ"מ אין הכרח שמלת הכא קאי בכל מקום על בני בבל רק על מקומו ועירו של בעל המאמר, ואם שבכאן סתמא דגמ' קאמר לה הכי מ"מ יתכן הכא על מסדר הש"ס על מקום שהיה שם וכמ"ש התוס' בחולין ב' ע"ב בהא דאמר רב אשי אנא שחיטתן כשירה קשיא לי, ואף שלא הזכיר שמו מקודם רק סתמא דגמ' דמכאן הוכיחו ג"כ שרב אשי היה מסדר הש"ס, והא בפסחים מ"ב ע"ב זומן של צבעים הכא תרגימו מיא דחיורי דצבעי בהו לכא, ושם לא מייתי פי' אחר בגמ' שיהיה מוקבל למלת הכא, וכן בירו' מפרש התם ד' יתיב בגויה קוצם בגין דיקלוט צבעא, ובק"ע פירש מים של סובין, והיינו נמי כגמ' דילן, וע"ש עוד בבבלי וקילן של סופרים הכא תרגומא פרורא דאושכפי, רב שימי מחוזנאה אמר זה טיפולן כו', ורב שימי לא היה ג"כ בא"י, ובמכות ט"ז א' הקשה רב עליו ואף ששם כתב בסה"ד שצ"ע אם איננו ט"ס כו' וגם אי אפשר לומר דרב מקשה על ר"ש מחוזנאה שלא היה בדורו יעש"ב, ובירו' פרק אל ועוברין מקילן של סופרים באלכסנדריאה עבדין אמבוטאות של בצק ופי' בק"ע כמין עץ שאורגין בו הקלף שלא יתהפך, ובפ"מ דיבוקים של בצל דארבטיא שלוקחים מזה לדבק הניירות, וכמסקנא דש"ס דילן דהיינו פירורא דאושכפי, וע' זבחים צ"א ב' ובעירובין ג' א', וב"מ ס' ע"ב ובשיורי קרבן פרק כלל גדול ה"ב בד"ה שהיו משרבטין,

וב"ב ס"ב א' הכא תרגימי אפתא רב יוסף אמר כו', וע"ש ס' ע"א דאמר רב הונא ומאי עליה אפתאי ויע"ש ברשב"ם, ואף דרב יוסף לא מצינו שעלה לא"י יתכן להגיה ר' יוסי לפרש"י סופ"ב דתענית י"ח ב' דר' יוסי דהכא הוא אמורא וכמורגל בירו' סתם ר' יוסי שהוא אמורא, או להגיה רבי אסי דהוה מא"י וכגיטין נ"ט וע' בתוס' חולין י"ט א', ובזה היה נדחה קושית התוס' רפ"ד דב"ב מר"י אדר"י יע"ש ובמראה הפנים לירו':

ואמנם גם לפי דרכו שמלת הכא מקביל לעומת במערבא אין הכרח להגיה במערבא במקום רבא ויותר קרוב להגיה הכי תרגמו ביוד, והיינו שכן תרגמו ולא קאי כלל על המקום, אבל א"צ לשום הג"ה דבערוך ערך אבזקת מביא הגירסא ר' אבא אמר במקום רבא, וקאי על סתם ר' אבא דסליק לא"י וכביצה ל"ט א' וכמה מקומות, ובלאו הכי להמל"מ פ"ג מגזילה הלכה ה' בשם הבא"ש שהיה תרי סתם רבא, וכמו שהארכתי בראיות בסוף ספרי זכ"י ובספרי על השתוות שמות תנאים ואמוראים, וגם דבירו' נזכר סתם רבא שע"כ שיוצא ג"כ מד"ת ר' בא, וע' רשב"ם ב"ב ע"ד א' ד"ה כל אבא ובערוך סוף ערך אביי ושו"ת מהרי"ט חאה"ע סי' י"ב וכנה"ג הלכות גיטין סי' קכ"ט אות ריז"ז וט"ג בשה"נ אות מ' סי' א', ואולי שזה שאמרו ברכות ל"ח סוע"ב אמר רבא בעי במערבא והיינו ר' אבא שהיה בא"י:

[**וראיתי** להעתיק כאן הנוגע למ"ש למעלה מה שמצאתי בכת"י בני הנעלה המנוח כ"מ חיים נתן דוד זצ"ל מחדושיו לב"ק נ"ב א' הכא תרגימו קרקשתא כו', הלשון הכא מקביל לעומת ר' יעקב אמר למ"ש בסה"ד ערך ר' יעקב דר"י סתם דמשנה ובריייתא הוא רבו של רבי ור' יעקב סתם בגמ' הוא תלמיד ר' יוחנן, וכמ"ש כאן בסלק"נ דר' יעקב שהיה מא"י שנזהרין בבהמה דקה וצריך הרועה שילך אחרי העדר שלא יניחם כרגע לרעות השדות ובוחר בעז חרי שילך במהרה להורות להם, והח' ריי"ר כתב לא"א באחד ממכתביו להגיה בב"מ ע"ח ב' תחת רבא שצ"ל במערבא שמקביל לעומת הכא שהוא בבבל, (ושם על הגליון נרשם וע' בכללים בלשון הגמ' אות ל"ד, ולא נמצא זה בספרו על הכללים הנשאר אחריו), אמנם מצינו במקומות אחרים שאיננו מזכיר במערבא לעומת הכא כב"ב ס"א ע"א הכא תרגימו כו' רב יוסף אמר כו', ואף דר"י הוה בבבל, ובפסחים מ"ב הכא תרגמו כו' רב שימי מחוזנאה אמר כו', וב"מ כ' ע"א הכא תרגמו כו' ר' ירמי' אמר כו' וכאן יתכן שהיה לאחר שעלה לא"י וע"ש בלק"נ, ואולם בב"ב קס"ח הגירסא ר' ירמיה בר אבא, ובב"מ ס' ע"ב הכא תרגמו מיא דחיזרא זעירי אמר רב כהנא כו', וכאן שייך שהיה לאחר שעלו לא"י, ובגיטין ס"ח ע"א וכה"ג בנדרים ל"ח ב' הכא תרגימו כו' במערבא כו' ובב"ב ע"ד ב' הכא תרגימו ארזילי דימא ר' יוחנן אמר כו' שמקובל לעומת ר' יוחנן שהיה בא"י

כנודע וע' בב"ק קי"ז ב' וברש"י ותו' ד"ה דילכון אמרי, ובב"ב ס"ח הכא תרגמו כו' שמעון בן אבטולמוס אומר כו', וע"ש ס"ק א' הכא תרגמו אבני דאכפא כו' ולעולא דאמר כו', (ויש לעיין בתשובת א"א נ"י אם לא הביאם), ובשו"ת ריב"ש סי' שפ"א בדברי השואל שלא דקדקו בלשון תמן והכא שהיה להם לומר להיפך אלא שכן דרך הירושלמי שלא לדקדק בזה, וע' בערוך ערך תם ג' ד':

ודע דבירושלמי קידושין פרק א' הלכה ד' כיון שמסר לו משכוכית קנה מהו משכוכת איכא דאמרי חוטרא ואית דאמרי שרקוקנתה וא"ז נגדתא, וקצת מקום לומר במה שנזכר מיד אחר זה ר' יעקב בר אחא שאולי היה צ"ל קודם תיבת נגדתא וכב"ק נ"ב ואף דשם ר' יעקב סתמא, וע' בירו' פרק חזקת הבתים הלכה א' מאי משכוכית אית דאמרי חוטרא א"ד פנדורה (ובפ"מ תוף בלשון יוני פנדורא וא"ד תישא רבא, וכן בירו' ב"ק פ"י הלכה ח', ויש שינוי נוסחאות בין הגמרא דבבלי להירו' דבבבלי ב"ק נ"א סוע"ב אמר ר' אלעזר המוכר בור לחבירו כיון שמסר לו דליו קנה כו' אמר ריב"ל המוכר בית לחבירו כיון שמסר לו מפתח קנה כו' אמר ר"ל משום ר' ינאי המוכר עבד לחבירו כיון שמסר לו משכוכית קנה כו', ובירו' קידושין שם רשב"ל בשם ר' ינאי המוכר צאן לחבירו כיון שמסר לו משכוכית כו' ר' יעקב בר אחא ר' שמעון בר אבא בשם ריב"ל המוכר בור לחבירו כוון שמסר לו דלייו קנה ר' אמי בשם ר' יוחנן המוכר בית לחבירו כיון שצבר לתוכו קנייו כו', ובירו' דב"ב הנ"ל שמעון בר וא בשם ר' יוחנן המוכר בית לחבירו כיון שמסר מפתח קנה ר' אמי בשם ר' יוחנן כיון שצבר לתוכו כו' ר' יוחנן בשם ר' ינאי המוכר בור לחבירו כיון שמסר לו דלייו קנה ריב"ל בשם ר"ל המוכר צאן לחבירו כיון שמסר לו משכוכית קנה כו', וא"כ מחלפי שיטתייהו עכ"ל בני המנוח בכתיבת ידו, ועל הזרות לפי הגירסא בירו' דב"ב ריב"ל בשם ר"ל אשכחן נמי במכות ב' א', אמר ריב"ל אמר רשב"ל ואף דבילקוט ליתא אמר רשב"ל כמש"ש בהגהות הרי"ב, ובשבת ט"ו ב' ר' יוחנן אמר ר"ל וכדמצינו בכמה מקומות שלפעמים אומר הרב בשם תלמידו ואף דעל הרוב מי שאמר בשמו הוא התלמיד כמ"ש התו' בכ"מ ובירו' שביעית סו"פ ז' ובסנהדרין פי"ג הלכה ו' וסוטה פ"ג ואית דאמר שמועה משמיה דזעיר מיניה וע' בספרי זכ"י לברכות י"ח, ובפרט מריב"ל דמפשטות לשון הירו' מו"ק פ"ג הלכה ה' ר' יוסי בר פיטרס חמוי דריב"ל קמייא וכמ"ש בספרי זכ"י ליבמות מ"ו ב' וע"כ דהוי תרי ריב"ל):

ד **ומ"ש** על המדרש במדבר רבה סדר קרח כל התורה עה"ר פרשיות, ובירו' שבת פ"ו הלכה א' קע"ה פרשיות שכתוב בתורה וכן בסופרים פי"ו הלכה י', וכבר העיר הרד"ל ורש"ש שצ"ל במדרש קע"ה כירושלמי וסופרים, ובמג"ע על התורה בפרשת וירא כתב

ולפ"ז נפל טעות בכל מדרש תנחומא פרשה קרח בית מלא ספרים מהו שיפטור מן המזוזה כל התורה קע"ה פרשיות מיבעא ליה, ובילקוט פרשה פנחס בשם ספרי זוטא רי"א קע"ה פרשיות היו קודם למשה כו', ובמה שכתב שלא ידע לכוון החשבון, וכבר דשו רבים בכמה מאמרים במכ"ע ובכה"ל סוף שנה ששית הביא מהקדמה לס' שמע שלמה להיש"ש בסוף ב"ק בחילוקים שבין בני א"י לבבל שבני א"י עושים שמחת תורה לשלש שנים ומחצה, וכן הובא בשו"ת יהודה יעלה ח"ב סי' רמ"ו וע"ש מה שהעיר עליו:

ה **ומה** שהזכיר מהערותיו בזמר כל מקדש שביעי ולערוב עירובו שצ"ל ולערוך עירובו, ולפי דרכו היה יותר ראוי להגיה ולערוך ערכו, והיינו שיודעים ערך קדושת השבת ואשרה בהיותו יום מנוחה שלא לעסוק בו רק בדברי תורה וכשבת י' ע"ב מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה כו', ואולם בזה הטיב לראות שצ"ל ירשוה בקמץ ויקדשוה בפתח ובשתי הדעות בהוראת מורשה בסנהדרין נ"ט א', ומ"ש שתחת סועדים בו לברך שצ"ל לבבם עד"ש וסעדו את לבכם עכ"ד, וכן ולחם לבב אנוש יסעד, ואם שהמכוון כפשוטו שתהיה הסעודה בשיעור שיוכלו לברך עליה לאחריה:

ועל הערתו בפיוט ארכן בהפטורה ליום ראשון דשבועות דכבש יתהון סבך כי זה יעקב אשר שר אל מלאך ויוכל, וזה רחוק מאד בלשון הפייטן דכבש יתהון שסובב על המלאך שנאבק אתו, ומ"ש שהמפרש על אברהם אינו כי אנה נמצא שכבש את המלאך עכ"ל, והפשוט מסידור לשונו שהמכוון על המ"ר יתרו פכ"ח כשעלה משה למרום לקבל התורה בקשו מה"ש לפגוע במשה צייר להם הקב"ה קליסטורין של משה דומה לפניו של אברהם ואמר להם אי אתם בושים מפני אותו זקן שאכלתם אצלו, וגם אם יפרשו על הצלת אברהם בכבשן האש יתכן עד"ש בדניאל ג' וריוא די רביעאה דמי לבר אלהין, וכענין שאמרו בפסחים קי"ח א' אמר גבריאל כו' ארד ואצנן כבשן האש ואציל את הצדיק כו' תזכה ותציל שלשה מבני בניו יע"ש:

ומ"ש באזהרת ראשית נקרא שמות שבעים ע"פ המדרש במדבר רבה פרשה י' כנגד שבעים שמות שיש להב"ה שבעים שמות וע' בעה"ט פרשה נשא עכ"ל וכן פי' גם בק"א במעשה אורג, וביוצר שני לשבועות בעשרת הדברות אמתי שמו המפורש בשבעים, ובמאורי אור בחלק עוד למועד בדף ל"ג ע"ב שכונתו עפמ"ש באותיות דר"ע שבעים שמות להקב"ה וכן בתרגום ריש שה"ש, ובחלק בן נון במהד"ב או"ח סו"ס ת"צ וכ"ה בזוהר שמות ויקם מלך ובפרשה ואתחנן עכ"ד, וע' רש"י סוכה מ"ה א' בד"ה אני והו מע"ב שמות הן הנקובים בשלש מקראות הסמוכין ויסע ויבא ויט כו', וכן בפסקתא דר' טוביה שמות סי' י"ד כ"א יע"ש ראב"ע סי' י"ד י"ט ובאבות דר"נ פי"ג לא פרע אלא

בע"ב אותיות וב"ר פמ"ד אתה מוצא ע"ב אותיות של הב"ה ובויק"ר פרשה כ"ג שמו ע"ב אותיות כו' ובזוהר ויקרא דף קי"ח ע"א ע"ב גליפי דאתוון דאיתמסרי לאדה"ר כו', וב"י טא"ח סי' תקפ"ב בד"ה ומ"ש ובכן עולה ע"ב כו':

ולדעתי יתכן לפרש עד"ש בסנהדרין נ"ט א' אמור מה ששמעת בפירוש כו' וזהו אמרו שמו המפורש בכתיבתו בתוך ע' סנהדרין כשדנין ד"נ, ובאזהרת ראשית נקרא שמות שבעים סובב על ובני ישראל שנקראו בשמות שבעים נפש שהמה ראשי המשפחות מישראל וכמו שנזכר בתורה.

ובחתימת מכתבי אזכיר היות לפלא בעיני אשר בפתח דבריו ימצא לו לחובה להתנצל לבל ירע בעיני אשר ערך מכתבו אלי כמנהגו בשמרו את פקודת שפת עברית לדבר בלשון נוכח גם באזני רוזנים ומלכי ארץ

וכבר היו לעולמים ההתוכחות בהיפך מזה בשו"ת חוות יאיר סי' מ"ה שכתב ותמהני למה לא ידבר כמדבר אל רעהו לנוכח ומדבר בעדו כו', ונתחלף לו בין נמצא למדבר בעדו.

ואמנם לפעמים יבא התחלת הדבור למלכים ורוזני ארץ בלשון נסתר כמו ידבר נא עבדך דבר באזני אדני כו' אדני שאל את עבדיו וגו' ונאמר אל אדני בראשית סי' מ"ד י"ט, יעשה פרעה שם סי' מ"א ל"ד, וידבר משה אל ה' לאמר יפקד ה' כו' במדבר סי' כ"ז ט"ז, וכן יקום אבי ויאכל מצד בנו בראשית סי' כ"ז. ל"א, מה אדני מדבר אל עבדו יהושע סי' ה' י"ד, אל ישים אדני את לבו ש"א סי' כ"ה כ"ה, למה זה אדני רדף אחרי עבדו וגו' ועתה ישמע נא אדני המלך שם סי' כ"ו י"ח, ילך נא המלך ועבדיו ש"ב סי' י"ג כ"ד, אל יאמר אדני כו' ועתה אל ישים אדני המלך את לבו כו' שם פל"ג, אל יאמר המלך כן מ"א סי' כ"ב ח', ויפקד המלך פקידים אסתר סי' ב' ג', יבא המלך שם סי' ה' ז', אם על המלך טוב וגו', וטובה אני בעיניו שם סי' ח' ה', וע' בתל"ע ח"ד מאמר ב' אות קל"ה בגדר שימוש הפעלים והרכבתם, ובטל אורות שער תשיעי סוף ענף ו' בדפי הס' ק"ט ע"א, ובזמנינו נתחדש כבוד מחודש בכבוד אדם עם חבירו לדבר אליו בלשון נסתר, ובימים קדמונים היה זה נהוג במדבר לפני המלך שהוא מדרך המוסר שלא יזכור המדבר שם העצם כי אם שם המלכות גם היה מדבר בלשון נסתר פרעה קצף על עבדיו וכן אדני שאל את עבדיו והוא מדרך ענוה שהמדבר רואה את עצמו שאינו כדאי שיעמוד עם המלך פא"פ ולדבר אתו בנוכח ומכנה הדבור כאלו הוא מדבר שלא בפני המלך עכ"ל:

ובברכות כ"ז א' מי בדלת ולא קאמר מי בדיל מר, וכנראה עיקר הראיה ממה שלא אמר בדיל ושממילא היה ראוי ג"כ לומר מר לסימן הגוף שמדבר בו וכנימוס בדבור הנהוג לכבוד, ובב"ב קנ"ח ב' תלמיד חבר היה דאמר לו שבאת, ונראה שעיקר הראיה

ממה שלא אמר שבא ואף שלרשב"ם מדלא אמר שבא רבינו היינו דבלשון נסתר ממילא שצריך לברר ג"כ למי שאומר כן, וע' בתוס' נדה י"ד ב' ד"ה מאי לאו, ובמתני' דבכורות כ"ח ב' דאר"ע לר' טרפון בלשון אתה ואף דלחד מ"ד בכתובות פ"ד ב' דר"ט רבו הוה, מ"מ הא אשכחן בסוף כלה דאמר ר"ט לר"ע רבי בחכמה כו', וע' רש"א סנהדרין ל"ג א' בד"ה ואם איתא כו' למה שפירש הרא"ש דר"ע ושאר חכמים היו גדולים מר"ט וכו', וכן נמצא בכ"מ שסידרו גם שאלות התלמידים בלשון נוכח וקיצרו תיבת מר כמו בעירובין מ"ד סוע"ב א"ל אביי לרבה ואת לא תסברא, ושם מ"ט ב' א"ל אביי לרבה לדידך קשיא, ושם ט' ע"א א"ל רב הונא בריה דר"י לרב ואת לא תסברא, ושם י' ע"א ובכ"מ א"ל אביי לרב יוסף את אמרת ניהלן ואהא אמרת ניהלן, ושם ס"א א' א"ל אביי לרב יוסף דקה דא' אמרת לן, וכה"ג בכ"מ:

וכן דרכי מליצת לה"ק לדבר ליחיד בלשון רבים כראב"ע בתחלת התורה כל לשון יש לו דרך כבוד ובלשון לועז שיאמר הקטן לנוכח הגדול בלשון רבים ובלשון ישמעאל שמדבר הגדול בלשון רבים ובלה"ק לומר על הגדול לשון רבים כו', וכ"כ הרי"צ קארו בתולדות יצחק בפסוק נעשה אדם וכמו בעלים ואדנים קשה ולקח בעליו כו', ובאבי עזר פרשה משפטים בפסוק אם אדוניו יתן לו אשה הנה גם היום דרך לשון העמים לדבר עם אדון בפניו בלשון רבים, ורש"י בראשית סי' כ' בפסוק כאשר התעו האלקים אותי שבא בלשון רבים לתואר הכבוד, וכן וזכור את בוראיך קהלת סי' י"ב א' לרוב המפרשים כפשוטו וכמו ישמח ישראל בעושיו שהוא לדרך חשיבות וכדומה הרבה, וכן בפעלים יבא לפעמים ליחיד בלשון רבים לתפארת כמו הבו לכם עצה מה נעשה ש"ב ט"ז, תבינו ואחר נדבר איוב י"ח וזולתם ע' במסלול מסלת השמות נתיב ט' שביל ס"ו, ובפסקתא דר' טוביה בפרשה בלק אולי נוכל נכה לו ודומה לו נעשה אדם דבר אחר נכה לשון גדולה וממשלה שבו תלוי דעת הרבים, ובעזרא סי' ד' י"ח די שלחין עלינא קרי קדמי, ובמאורי אור חלק בן נון לב"ב קל"א שניתם משנתכם שלדעתו כונתו עליו שסידר המשנה ומשום כבוד נשיאות דיבר בלשון רבים כנהוג, ובסנהדרין י"א מהודעין אנחנו כו' ושפרית באנפאי וכו', ואם היות מנהגינו בדרכי הדבור למלך כל הארץ בנוכח בלשון יחיד שהוא להוראת היותו היחיד האמתי בתבל:

הארכתי מעט להפיק חפצו לחוות את משפטי בזה ואם כי לא אחפוץ אשר יעזוב הסופר את הרגילו, אבל לא יחשב לחטאת נגד חוקי הלשון גם למתהלך בארחות רוב הסופרים, ואולי הו בכלל המאמר במשנה ר"פ השוכר את הפועלים וכמש"ש פ"ו ב' אל ישנה אדם כו', ועד"ש בכתובות י"ז א' מכאן אמרו לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות

יע"ש בתוס' ד"ה ישבחנו ובח"א רש"א נדחק, ואף דאשכחן כה"ג בהלל הזקן בביצה כ' סוע"א ובפרש"י מרוב ענותנותו היה משנה מפני דרכי השלום וע' בתוס' ב"מ כ"ג סוע"ב, ובירו' פ"ק דפאה שדברו הכתובים דברי בדאי כדי להטיל שלום כו', ומ"מ אין כאן תשובה מספקת לב"ש על השתיקה לגמרי וכמש"ש בתוס', ויותר יתכן בפשוטו דהיכי שכולם מכירים שאומר כן מצד מנהגו של עולם אין זה בכלל מדבר שקר תרחק וכסמ"ע סי' רכ"ח ס"ק ה' לענין המנהג להזמין למי שבא בתוך הסעודה ואי זה אונאת דברים כו', והוא ג"כ לימוד זכות על הפלגת התוארים שנתפשט בימינו שלא ברצון חכמים רק ע"י הנוהגים ענוה בעצמם להיות נוחים לבריות בהפרזת התוארים הבדויים אשר הוא בכלל מאמר החכם מיניה מזויפה פסולת הגאוה, וכמ"ש בפמ"ג לא"ח בראש אגרת שניה חלילה לדבר נגד חכמי הזמן כו' כי ידעתי כי לא ניחא להו רק על הכותבים האלפים אני כועס, ואמת הדבר כי אין הדור רואה רק לפנים ואחדים מהם בימינו זכו לשם רק מצד ריבוי הפלגת התוארים ולכנות בשם גאון לכמה אשר לא ידעו צורתא דשמעתא ואם יערוך להם מי איזה מכתב בלי להתחקות אחריהם בהפרזת התוארים יתחשב בעיניהם כגוזל כבודם אשר זכה להם פלוני ואשר אחריו כל אדם ימשוך מבלי לבחון ערך מי שכותבים אליו, וע' בברית עולם להרחי"ד אזולאי לס"ח סוף סי' תקכ"ב שלא יחתום שמו אני פב"פ רבינו כו' ומי שיש לו לב יתעורר בדופי גנות בקשת התוארים כו' כי בדור יתום זה אינו ראוי לשליש ולרביע כו', ואני ממליץ עליהם כמאמרם בעירובין י"ג ב' נוח להם שלא נבראו ועכשיו שנבראו ימשמש במעשיו לאחוז הממוצע במה שהוא בהכרח למנוע התרעומות ושלא לצאת לגמרי ממנהג העולם אשר בביטולם לגמרי אי אפשר בבת אחת בלתי שיסכימו איזה גדולי הזמן הנועדים ובקבוץ יחד לפרסם שלא לכתוב עליהם שום תואר אם יחפצו להשיג מענה על מכתבם ושממילא יתבטל אח"כ לגמרי ברצות כולם להתחקות להדמות להגדולים שפרקו מעליהם הפלגות היתירות אשר כבר נסתלק מחירם בפני המכירים בתהלוכותם וכמעט נחשבו למטבע שפסלתו מדינה, ודי בזה למבינים:

סימן עא

להנ"ל, על דבר הערתו במכתבו הגלוי בבאור הגמ' כתובות ק"ד א' זקף עשר אצבעותיו ואמר הרבה יגעתי בתורה כו', שלדעתו קאי על כתיבת המשניות ושהיה שולט בשתי ידיו:

ויותר יתכן לפי סגנון זה כברכות ס"ב א' ובפרש"י ד"ה טעמי תורה וכו' יע"ש, וכן בסבוב ר' פתחיה ובבבל יש שלשים בהכ"נ לבד משל דניאל כו' וכשלומדים וטועים בניגון מראה להם ראש ישיבה באצבעו והם מבינים היאך הוא הניגון כו', גם יתכן שאמר בדרך מליצה כאלו בעת למודו יגע גם באצבעותיו וכשבת פ"ח סוע"א ברבא דמעיין בשמעתיה כו' וקא מייץ בהו וקא מבעין אצבעתיה דמא, ובכתובות ה' ע"ב מפני מה אצבעות משופות כיתדות כו', ולפ"ז יהיה על היסח הדעת בלימודו משאר דברי חול, עוד יתכן בהיות כל ספריהם עשויין כמגילה כרש"י שבת ה' ב' היה קורא בספר גוללו אצלו, והיו רגילין ליגע להיות ידם במקום שהיו עומדים בלימודם ובפרט להראות לתלמידים במקום שעומדים, ובמדבר רבה בפסוק ודגלו עלי אהבה כו' ומראין האזכרה באצבע כו', וברכות מ"ז ב' בפרסאי דמחוי במחוג, וכן היו רגילין בהסברת לימודם לעורר אותם בהנפת יד לפנות לדבריהם וגם שיבינו ברמיזותיהם וכחגיגה ג' א' בהני תרי אילמי כו' וע' במפרשים לתהלים סי' קכ"ג ב' (וע' בתשובתי לעיל סי' ס"ח אות א'), ובישעיה סי' נ"ח י"ט ושלח אצבע ובמפרשים הרמת יד לשבועת שוא, ומשלי סי' ו' אם תקעת לזר כפיך וישעיה סי' ג' י"ז ישא ביום ההוא יע"ש בבאורי, ואפשר שהיה להם סגולה מתכונה כזו בסגנון למודם לאחוי בידים במקום שהיו רוצים לעורר התלמידים שישימו לב להעמיק עיונם במקום הראוי להתבונן ולפנות לשמוע דבריהם, וע' בברית שלום על ס"ח אות י"א בד"ה והגדר כו' מש"ש באורך, ובחא"ג לשבת נ' ע"ב, וכאן מפרש במצות התורה כי היד הוא עיקר כלי מעשה הגוף, וע"ד מליצת הכתוב במשלי קשרם על אצבעותיך כו', ובזקוקין דנורא כתב בשבח הפלפול יגיע כפיך כי תאכל על ספיקת כפים של ת"ח ושהוא מה שאמר יגעתי בעשר אצבעותי כו' והיינו מ"ש במכות י' על יהודה ידיו רב לו דלא ידע למישקל בשמעתא כו', וע' בשו"ת חו"י סי' קנ"ב בדבריו הנכוחים ומ"ש בכונת המאמר לפי דרכו, ובס' העוין על בח"ע פ"ח אות י"ד בבאור הענין שהתפאר כדי שילמדו ממנו המקשיבים לקולו כי ברב עשרו שזכה לתורה וגדולה במקום אחד יגע בתורה כל ימיו ולא נהנה מתאוות העולם פחות מעשר יגיעתו בחכמה רק כשיעור ההכרחי לשמירת בריאותו כו', ובמטעי משה הנדפס בירושלים בדרוש ה' אות ז' האריך שכחותיו המשמשים אותו עשרה חמש כחות וחושים הגשמים הראיה והשמיעה והמישוש הטעם והריח וחמש הרוחניים הזוכר והמחשב המדמה והמשותף והמתעורר, וכל חלק מזה נקרא בשם אצבע ושבכל חלקי שמוש כחותיו עבד בהם ליוצרו ולא נשתמש באיזה כח לעצמו ולחסר מהם הבאת התכלית כו', ובדרך צחות אמרתי על אחד שהיה אוחז הנר

כשדולקת בשעה שחטפתו שינה שיהיה ניעור משנתו כשיקרב האש באצבעו שקיים שיגע בתורה בעשר אצבעותיו:

סימן עב

להנ"ל ב' טבת תרל"ח:

מכתבו מיום ב' שמות הגיעני ומה שנדחק בפסקי תוס' תענית סי' א' נהגנו לשאול לכן אומר ותן טל ומטר, שצ"ל כל אמורא תחת לכן אומר, ושר"ל שמנהגינו שיהא כל מתורגמן שואל דבר שאי הצבור צריכין לו, וכן מה שהביא שצ"ל מנהגינו לשאול לס' יום ותן טל ומטר, ומוסב על הש"ס להלן י' ע"א וע"ש בתוס' ד"ה הלכתא שהוא על יום ס' עצמו שהוא כלאחר ס', וע' רא"ש סי' ד' ובר"נ לרי"ף וריטב"א וטא"ח סי' ק"ו, וזה נזכר גם להלן בפסקי תוס' סי' ד' בגולה לס' יום כו', אבל הפשוט שהוא קצור מריטב"א שמבואר שאין סמך למנהגינו להחליף הברכה ושמדינא שוה בימות החמה והגשמים שהרי בימות החמה צריכין להתפלל על ברכת הארץ ופירותיה כמו בימות הגשמים ולכן ראוי לומר תמיד גם בימות החמה ועיקר השאלה היא לומר ותן טל ומטר לברכה עכ"ל בקיצור, ואולי שחסר תיבה אחת לברכה, והיינו כיון דמדינא א"צ לשאול על המטר דלא מיעצר ולא מינכרא רק שנוהגין כן משום טל דברכה אף דלא מינכר ולכן אומר ותן טל ומטר לברכה:

ב **ומה** שהעיר מפסקי תוס' תענית סי' ח' ת"ח מודה לחבירו בין על האמת בין על השקר, יעיין בלקוטי שו"ת חת"ס סי' ט"ו שהאריך ג"כ בכונתם, ול"נ שצ"ל מורה תחת ומודה, והיינו שמלמדו להודיעו אם כיוון אל האמת ושמודיעו אם הוא שקר שאין נשיאת פנים בתורה, והיינו כמ"ש להלן סי' ז' א' מה עץ אחד מדליק את חבירו כו', וכה"ג בתוס' חולין מ"ו ב' סוה"ד אלא כו' היה מודה ובמהר"ם מלובלין שצ"ל היה מורה כן, ובעלי זית שבשו"ת זית רענן ח"ב בחא"ח סי' ג' אות ב' במ"ש השעה"מ בפי' המשניות מעילה פ"ג שאפשר שנתחלף לו ד' בר' וצ"ל אינו מודה במקום אינו מודה, והיינו דאין ראב"צ מורה שמותר ליהנות גם לדבר הרשות ורק למצוה התיר משום דמצות לאו ליהנות ניתנו וכפירושו שם יע"ש:

ומ"ש מעלתו שלדעתו אין ספק שצ"ל מחדד ושב אל המאמר שם ז' א' שני ת"ח המחדדין זה לזה וכמורגל לחדודא דאביי בברכות ל"ג ב' וש"נ וע' רמב"ם פ"ד מת"ת הלכה ו' ויו"ד סי' רמ"ו סי"ב, וזה רחוק להגיה מצד תיבת מחדדין שנופל גם על ענין אמת לגמרי

וכפשטות הכתוב ואיש יחד פני רעהו ורק על מה שצריך להעמיק בהבנתו, וגם שעיקר הענין אינו שייך לכאן:

ומה שכתב שלא נמצא בכל מקום לחדודא דרבא שלא היה צריך לנסותו אלא אם זוכר מה שלמד, ומלבד שהוא דקדוק קלוש שהעיקר מחמת שאביי נתגדל אצל רבה והוה שכיח יותר לגביה לראות כל ענייניו, ומ"ש דהלכה כרבא לגבי אביי משום שהיה מחודד טפי, ע' בשו"ת מהרי"ק שורש קס"ה ענף ד' ובש"ת חו"י סי' קצ"ד ובספרי זכ"י בהשמטות לברכות י"ז א' ולברכות נ"ב א' במהד"ב ובכללי פסקי הלכות אות ג' שהארכתי, וע' רא"ש שבת ל"ה סי' כ"ג בהא דהלכה כרבה לגבי רב יוסף משום דרבה היה חריף טפי ור"י בעל שמועות יותר, ואע"ג דקיי"ל סיני עדיף מ"מ לקבוע הלכה יש לסמוך יותר על מי שהוא חריף טפי וע' בפתיחה לספרי זכ"י בדף ד' ע"ב משש"ב, ובסוף הוריות דאבע"ל סיני עדיף היינו לענין מינוי בישיבה שהכל צריכין למרי דחיטא, וע' בתו' ברכות ר"ד נ"ב דב"ש מחדדי טפי לענין רובא, ואף דאשכחן נמי לגבי רב יוסף דחשיב ליה חריף טפי לפשוט איבעא וכסנהדרין מ"ב קרי אנפשיה ורב תבואות בכח השור, וביבמות ר"ד קכ"ב ואתא לקמיה דאביי אמר רב אדא זיל לגבי רב יוסף דחריפא סכיניה, ונ"ל דהיינו ראב"א דב"ב כ"ב א' ע"ש, ומ"מ קרי לרבה עוקר הרים לגבי רב יוסף כסוף ברכות ושאר מקומות ועמ"ש בסוגית הירו' אות כ"ה, ובזבחים צ"ו ב' מר כי בעינא מיניה מלתא פשיט לי מסברא כי משכחנא מתניתא פריכנא ליה כו':

ואולם נ"ל דאף דרבא היה מחודד טפי וכב"ב כ"ב א', ובמ"ק כ"ח א' אמר רבא חורפיה דר"ה ויהבא לי, ובסו"ס באר יעקב בכללי הסוגיות כלל מ"ג במ"ש המעיו"ט דהא דקיי"ל כרבא לגבי אביי לא אמרו זה היכי דפליגי אי הלכה כמר או כמר ע"ש ברא"ש פ"ק דברכות סי' ה', וכה"ג ברש"א קידושין נ"ב א' די"ל כרא"ש פ"ב דשבת דלית הלכתא כרבה לגבי ר"י אלא אי פליגי בסברא דנפשייהו אבל לא היכי דפלוגתתם מפי השמועה, ועכ"פ אדרבא אביי היה בעל שמועות הרבה ובהני דבעי לחדודא דאביי היה לנסות זכרונו ושישאל הדין שהיה רגיל לשאול אותו לענין לזכור השמועות שקיבל שהיה גדול יותר בזה וכמורגל בכ"מ לשנות דאביי קודם לרבא וע' בתו' ב"מ ל"ה ב' סוה"ד רבא, ואולי משום דאביי היה ראש ישיבה מקודם רבא כברכות נ"ו א' או משום שהיה גדול בעובדא כתענית כ"א ע"ב, ובחולין ע"ז א' לקמיה דאביי כו' א"ל זיל לגבי רבא דחריפא סכיניה כו', ובעירובין נ"ג א' דאמר אביי אנן כי סיכתא בגודא לגמרא ורבא אמר כי אצבעתא בקירא לסברא שבא להפליג במה שהיה כל אחד משובח ביותר, ורב אשי אמר כי אצבעתא בבירא לשכחה לפי שהוא קיבץ השמועות מכולם שלא ישתכחו, וברש"י

עירובין כ"ז א' דאמר רבא הריני כבן עזאי בחריפות שלא היה עוקר הרים כמותו וע' בבא"ש סוף הוריות ובשו"ת חוט השני סי' י"ח, ובתוס' ב"ב ס"ב א' ד"ה ומודה רב ואע"ג דלקמן שתק רבה לאביי אע"ג שלא הודה לו אלא שלא חש להשיבו הכא ל"ל הכי דר"כ ורב אסי הוי כמו תלמיד חבר לרב וכסנהדרין ל"ו א' דלסברי' דרב לא הוו צריכי וברוב מקומות מודה להן כששתק, וכה"ג בתוס' נזיר ל"א ב' ד"ה אמרו דב"ש לא חשו להשיב לב"ה ושם ל"ב א' ואישתקו ב"ה לימרו להון כו', דלא מסתבר דלא חששו להשיב רק לגבי ב"ש דמחדדי טפי כיבמות י"ד א' וגם דב"ה היו עלובין טפי שהיו מקדימין דברי ב"ש לדבריהם כעירובין י"ג ב', ובשו"ת מהר"י ברונא רס"ח ואין סברא כו' ומשום דמחדדי שמעתיה ולא שלמד ובקי בהלכות יותר ומשמע דהדבר תלוי בחריפות יעש"ב:

ובמעריך ערך תענית דגם רב חסדא מודה לירו' והאי דאמר הכי לחדודי לאביי כדאמרינן בעלמא וכיון שהקשה עליו אז פירש לו כי הוא רבותא קמ"ל כו', ובתוס' עירובין כ"ז ב' ד"ה מאן דתני ורבא דאמר גבי מערבין בתפוחים לחדודי ההוא מדרבנן עבד כו':

ואמנם מהשמ"ק ורשב"א ביצה ל"ט ב' מבואר ג"כ היפך דברי מעלתו דלא אשכחן בשום פעם לחדודא דרבא ודבריהם מוכרחים בסוגיא דהתם ע"ש בחדושי רשב"א ד"ה אלא דכ"ע בירא דהפקירא כו' ור"נ הוה מצי לאהדורי ליה דלאו בירא דשותפי הוא דקאמר אלא לטעמיה קא מהדר ליה ולחדודי לרבא הוא דבעי וכדאמרינן בעלמא רבה לחדודא לאביי הוא דבעא, וכ"כ בהשמטות לשמ"ק שם דלחדודא דרבא דבעי דליקשי מהא דהא תנן השותפין כו', ובשו"ת ריב"ש סו"ס שע"ה שהיה לפניו הגירסא בעירובין י"ג א' ואף ר' לא אמרה אלא לחדד בה התלמידים במקום שלפנינו הגירסא ר"ע, ותויו"ט נדרים פ"א משנה י' מהירו' ואף ר' יהודה לא אמרה אלא לחדד, ויבמות ע"ה ב' רש"י לשבושי למרימר שידע אם מחודד להשיב על שאלתו.

ומה שהעיר דלא חשיב זה שמואל בב"מ כ"ג סוע"ב בהני דמשני רבנן במילייהו, ע"ש בתוס' ד"ה באושפיזא דלא חשיב דמשני רק במקרה, וגם דלא חשיב לשינוי ששואל במה שיש להשיב:

ג **ומ"ש** בפסקי תוס' קידושין סי' קט"ז, ודאי הפשוט כדבריו שצ"ל יראי השם, ורק מה ששיער שעל גליון הספרים בדבור שלפניו בן פקוע אינו טעון שחיטה כו' כתוב מאחד המגיהים גבי איני יודע שנבילה היא כו' שעליו הקשו התוס' ב"ק מ"א ע"א וא"ת אצטריך לבן פקועה לר"מ דלא בעי שחיטה, ובלי ספק שהיה כתוב גם במסכת הזאת לפני עורך הפסקים ונשמט מלת איני יודע שהיא נבילה וכו' עכ"ל, וזה השערה רחוקה וגם עיקר פי' הענין יראי ה' לומדים בחנם אין לו מכוון ברור, אבל כונתם פשוט כר"נ נדרים ל"ז

א' דמדינא מותר ליטול שכר על המקרא לא על המדרש מיהו יש מקומות שמחמירין על עצמם שלא ליטול שכר אפילו על המקרא כדי שלא יבא ליטול שכר מן המדרש, ובתוס' קידושין נ"ו ב' פירשו שעבר על ד"ת מה אני בחנם כו' ומורא ממש לא נפק"ל דהא לא שמעינן מיניה היכא דעביד בשכר דלא מהני אלא אסמכתא בעלמא דלא מהני אפילו בדיעבד, וז"ש כיון דמדינא מותר ליטול שכר על המקרא א"כ לא עבר כלל על ד"ת ולזה כתבו דשייך גבי יראי ה' שלמדין בחנם שמחמירים על עצמם שלא ליטול שכר על המקרא כדי שלא יבא ליטול שכר מהמדרש, ולזה אמר דכשנוטל שכר לדון הוה כעובר על ד"ת ואף דהוא רק חומרא ממנהגא וכנ"ל:

ומ"ש באות קכ"ו שצ"ל ויפטרה תחת בפרוטה, וכן בנוסחת העיטור אות פ' פסקתא ל"ח א' דפוס ווארשא ואוקמוה כר"מ דאמר מטלטלי משתעבדי לכתובה ש"מ לרבנן לא משתעבדי אפילו מיניה דידיה משא"כ בבע"ח כב"ק י"א ב' ומההיא דערכין כ"ג ב' ההוא גברא דבעי לאפקועי לכתובה דאחתיה כו' מטלטלי לכתובה לא משתעבד, וא"כ מקור הסימן בערכין, וצדקו דבריו בזה:

ומ"ש על הפסקים ערכין סי' ס"א אין נזקקין לנכסי יתומים קטנים אפילו בשבועה אבל לגבי גדולים נפרעין בשבועה ואין עושין הכרזה להם כי יטריחו בעצמם דלקטנים עבדינן תקנתא, ותמוה כתוס' ר"פ שום היתומים דאף ללוה עצמו עושין הכרזה וגם מה הוא נתינת טעם שיטריחו עצמן, והנה הסיום שהביא מלשון התוס' דלקטנים עבדינן תקנתא אינו לפני בתו' דפוס זיטאמיר, אבל זה פשוט שצ"ל ועושין הכרזה להם ואין עושין להם אפיטרופוס וכב"מ ל"ט א' וח"מ סי' רפ"ה ס"ב וע"ש בשמ"ק, וע' בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג שאלה רס"א אות ו' ואות ח':

ומה שהעיר עוד מהשתבשות הפסקים אשר בש"ס שלפני נתקנו מכבר כמה טעיות:

ד **ומ"ש** בפסקי תוס' מנחות סי' ע"ט עיו"כ נשתנה מכל השנה, שאם כונתו למ"ש בחולין קל"ג א' מישקל נמי לא שקילנא לבר ממעלי יומא דכפורי והוא רק על מנהג איש אחד כאביי, ודאי דתיבת ערב ט"ס והוא סיום הסי' ע"ח שלפנינו בירו' קרא כה"ג בעשור בע"פ ובירו' יומא פ"ז ה"א כל מקום כו' והוא קורא ע"פ שהוא סידורה של יום, וע' בתוי"ש יומא ע' ע"א וב"י א"ח סי' מ"ט, ומהרי"ב בהגהותיו לא נתעורר על זה ולכן כתב זה הוא במתני' ובגמ' בבלי ר"פ בא לו, וע' בט"ז א"ח סי' י"ג ס"ק ג' (וע' מש"ל סו"ס ל"ה), וכה"ג בכ"מ כמו בפסקים למעלה סי' י"ח וי"ט שגנאי להסתלק מאכילת מצה ברעבון וכן מצה שאין להסתלק בצמאון, וע' בתוס' פסחים ק"כ ע"א ד"ה מפטירין וא"ח

סי' תקע"ח ובערכין סל"ו שצ"ל כזה שמע ט תקיעות בט' שעות, וע' סי' תקפ"ה, וכן בכ"מ לאין מספר ברש"י ותו' וכמבואר לכל מעיין:

ומה שהעיר בפסקי תוס' תמיד סי' ל"ד שהוא בתחלת תפלה תקח תחינה תבחר שבסוף סליחות לער"ה, ודאי הפשוט שצ"ל מרובה מאמרים (וכתמיד סו"פ ה' משנה ו') והרר"מ הגיה מרובה זמרים (וכערכין י' סע"ב) וקולה נשמע בעיר התמרים (וכפ"ג דתמיד משנה ח'), וע' בתויו"ט תמיד פ"ה מ"ו ד"ה המגריפה ורמב"ם פ"ו מתומ"ס הלכה ה':

ובשו"ת חיים שאל ח"א סי' כ"ג דפסקי תוס' חכם אחר חיברן וזימנין סגיאין דסתרי עם התוס' יע"ש ובשו"ת אור לי סי' צ"ו על התוס' סנהדרין י"א ע"א ד"ה רשב"ג אומר וכתובות ע"א א' ד"ה ר"י שבתוס' יבמות מ"ח ב' לא כתבי אלא תירוץ בתרא דמשמע שהוא עיקר ובפסקי תוס' כתובות שם כתבו כתירוץ קמא יע"ש באורך, ובשו"ת א"ז רמ"א סי' ל"ח אות א' על המרדכי בהק"ט דף צ"א ע"ג שכתב שהאריך בתו' ולא נמצא בתוס' שלנו וזה אינו דבר חדש כי כל דבריו בהק"ט כמעט כולם הם מתוס' שאנץ כמו שביאר רוב הפעמים, ובשו"ת בית אפרים חא"ח סי' ע' בד"ה אך בפסקי תוס' שהתוס' שלנו הם תו' ר"א מטוך ובפסקי תוס' מצויין לפעמים על תוס' ר"ש משאנץ, וע' בפסקי תוס' מנחות סי' קפ"ט ובמבא פרקי דר"א מהרד"ל בקונטרס בית צדיק אות א' במאמר שם האחד אליעזר בד"ה ובפסקי תוס' שבתוס' שלנו ליתא כי הפסקי תוס' דמנחות נלקטו מתוס' אחרים אחרונים לתוס' שלנו והן מתוס' הר"ש משאנץ ממהד"ב שלו, ועכ"פ ברור שלפני הפסקים שנעתקו מתוס' שאנץ היה בכתובים יותר, ולפנינו הוא מתוס' טוך, ובהגהותי לפסקי תוס' מצויין כל הפסקים שלא נזכרו בתוס' שלפנינו וכן מצוי הרבה בתוס' שלפנינו שהזכירו שזה מהתוס' שהיה לפניהם וכמו שהארכתי בכללי התוס', ובתו' נזיר כ"ז א' בד"ה וכ"ת כו' עד כאן שיטת התוס' וע"ש:

עם

סימן עג

להרב דקליקאוו ר' יקותיאל זיסל:

א **מה** שהעיר על המחזור ויטרי שהביאו התוס' שבת י' ע"א ד"ה טריחותא דלדידן שיש לנו אבנט של מכנסים אין צריכין לאזור והרי הש"ס קאמר משום הכון, וגם דלענין לבו רואה אה"ע אסור נמי לקרות ק"ש על נט"י והמוציא ובהמ"ז בסעודה, כבר נתעורר במאורי אור בחלק בן נון במהד"ב לא"ח סי' צ"א בדף קמ"ו ע"ב דכונתם שלהם שלא היו מכנסים ולבשו אזור למעלה בבגד העליון ומקושר, אבל במדינת מחזור ויטרי תלמיד

רש"י בצרפת ואשכנז בחגורה ואזור על הכתונת למטה אינו הכון יותר, ולכך במדינות השו"ע טרקייא ופולין איכא עכ"פ הכון שאין עומדים לפני הגדולים בלא קשר אזור למעלה אפילו במכנסים:

וע"ש בחלק קן טהור במהד"ב לשבת י' בהשמטות בסופו בדף י"ז ע"ב תמהני דרב שמעיה בברכות כ"ה פסק לבו רואה שרי ועוד מה שייך הכון דאיסור איכא, ונראה אדרבא לשיטתו דלבו רואה שרי צ"ל משום הכון דעכ"פ אינו כבוד שכינה וכברכות כ"ג א' עכ"ל:

ובהגהות הר"פ לסמ"ק בעשין י"א אות ד' דאסור להתפלל בלא חגורה משום הכון ואף דיש לו מכנסים דאין לבו רואה, אבל לענין ק"ש ושאר ברכות אין לחוש בחגורה כדמשמע פ"ק דשבת שרגילין היו להסיר חגורתן בשעת סעודתן אע"פ שמברך ברכת המוציא ובהמ"ז ומיהו לבו רואה אסור אפילו בשאר ברכות ולא כהקונטרס בסו"פ מ"ש דמותר בכולן רק בתפלה עכ"ל, וכן הביא הב"י וכמ"ש הרא"ש וע"ש בפ"ק דשבת בק"נ ס"ק ל"ד:

אמנם לגירסת הרי"ף ורא"ש זעירי י"ל דסובר לבו רואה אסור יע"ש בס"ק ל"ב דהכי מוכח מדמתקיף עליו רב ששת תלמיד דרב, ואם שאינו מוכרח וכתוס' ע"ג ריש דף נ"ד ד"ה אמר חזקיה כו' ומיהו ביבמות ל"א מתרץ אביי על מה שהקשה התלמוד לרב אשי, ומה שהקשה לגירסתנו דסעיית הש"ס קאי אדאביי דהני חברין בבלאי למ"ד דתפלת ערבית רשות כיון דשרי הימנייה לא מטרחינן ליה. והא אביי סובר כמ"ד חובה, ולא זכר דהרא"ש פ"ק דברכות אות ה' דרב דאמר לקמן כ"ז דרשות וע"ש בתוס' ולעיל ד' ע"ב וכן בה"ג יע"ש במעיו"ט פ"ק אות ת' דליתא בגמ' אלא דהוא בעצמו אמר משמי' דגמ' סוף יומא דרב אמר רשות, ולא הרגיש שכן היה הגירסא לפניו בש"ס וכגירסת הבה"ג, אך בפרק תהש"ח אות ז' מייתי הרא"ש נמי אביי אמר הלכה כמ"ד חובה:

וגם קושיתו דאביי סבר בברכות כ"ד ב' דלבו רואה אסור, אין הכרח דע"כ דהוא אביי קשישא וכמ"ש הכפ"ת סוכה מ"ב שהיה סתם אביי קדמון והארכתי במזכרת השתוות שמות תוא"מ, אבל מ"מ נ"ל דגירסת רי"ף ורא"ש זעירי מדאמר ידעין חבראי בבלאי דע"כ דקאי אזעירי שעלה מחו"ל לא"י וע' בגיטין ע"ח ב' וחולין מ"ה א' ובפרש"י וכ"מ, ובתוס' עירובין כ"ב ע"ב דאביי לא מצינו שעלה לא"י וע' במבא הירו' להרז"פ בערך זעירי (וע' להלן סי' ע"ח), וכן יתכן כאן על אביי קדמון כירו' מכות סו"פ ב' אמר אביי וכו' היך בר נש דחכים חדא מיכלה ובמבא הירושלמי ערך אביי שנראה שהוא אמורא דא"י ולא חבירו דרב שאביי לא עלה לא"י ולשון המאמר מורה שנאמר בא"י, ואם כי ראייתו

אינה מכרחת כי זה נזכר גם בירו' שביעית קרוב לסופ"ו על משנת פרוזבול המוקדם ושם הגירסא ר' יוסי אמר הדא בר נש דתני חדא מיכלא כו', ומ"ש שאביי לא עלה לא"י מסנהדרין מ"ד א' שאל אביי את רב דימי האי קרא במאי אוקימתא, ולא זכר מהתוס' עירובין כ"ח הנ"ל שהוכיחו להדיא שאביי לא עלה לא"י.

אמנם פשטות דהת"ו כהב"ח שדעת המחזור ויטרי כהתוס' ברכות כ"ה ב' ד"ה והרי בשם הר"ר שמעיה תלמידו של רש"י שחיבר מחזור ויטרי שפוסק כת"ק דלבו ראה"ע מותר וסובר דהיינו בק"ש ושאר ברכות אלא דלתפלה קפדינן שלא יהא לבו רואה ומשום הכון, וכתב שזה סותר מ"ש התוס' בשם ר"י סו"פ מי שמתו דהלכה. כי"א אף בק"ש ושאר ברכות אסור בלבו רואה, ומיהו י"ל דמ"ש התוס' בשבת אינו מתוס' דר"י אלא דשאר בעלי התוס' דתפסו פסק רש"י וה"ר שמעיה עיקר דלא כדפסק ר"י וכן פוסק בהג"א סו"פ מי שמתו, אלא דהוקשה לו על הרא"ש סו"פ מ"ש דפוסק כר"י בלבו רואה אסור בק"ש אלא דלדידן מצוה באזור משום הכון, ובפ"ק דשבת מסקנתו כמחזור ויטרי דלדידן א"צ אזור כשמתפלל, ושוב העלה דתחלה כתב מכאן שצריך לאזור כשמתפלל כלומר כיון שצריך איסורא איכא בלי אזור והיינו כר"י וכרא"ש פמ"ש ואח"כ כתב דבמחזור ויטרי שא"צ כו' ומיהו אף למחזור ויטרי מצוה לאזור והיינו כיון דצריך אזור כשמתפלל משום הכון ואף דלא קאמר הכי אלא לדידהו מ"מ ודאי מצוה איכא טפי באזור מהמכנסים וממילא אף דלדידן מצוה איכא באזור משום הכון אע"ג דאית לן מכנסים עכ"ד ואף שהוא קצת דוחק בלשון הרא"ש:

ומה שהעתיק הב"ח דהתוס' דברכות פסקו כי"א דלבו רואה אסור ודלא כפרש"י ותלמידו הר"ר שמעיה (והוא בן חתנו של רש"י ע' במרדכי חולין פ"ח אביו של רבינו שמעיה שהיה חתן רש"י), ובאמת כן גירסת הטור בסי' ע"ד דפסק רש"י כת"ק ונמשך אחר הרא"ש בפמ"ש אות ע' וה"ר שמעיה בשם רש"י שמצא בתשובת הבבלי כו', וב"י סי' צ"א מהגמ"י פ"ה מתפלה ודלא כרש"י דלבו רואה מותר בשאר ברכות אבל גירסת התוס' דברכות דרבינו שמעיה תלמידו של רש"י ולא נזכר בדבריהם שהזכיר כן בשם רש"י:

ובעיקר היסוד מדהב"ח שבעל מחזור ויטרי הוא ר' שמעיה תלמיד רש"י, במרדכי ריש מו"ק הביא מ"ש הר"י בעצמו בתשובה ראיתי במחזור ויטרי שיסד זקיני רבינו שמחה מתלמידי רש"י, ובשה"ג מערכת גדולים אות ו' ציון שע"ד ובמערכת ספרים אות מ' ציון פ"א שהב"ח דחה זה שראה התוס' דברכות בשם ר' שמעיה דלבו ראה"ע מותר והתו' דשבת ממ"ש בשם המחזור ויטרי מוכח כן, ומזה דק דר' שמעיה חיברו ואינו כן דרבינו שמחה חברו, וכן משו"ת מהרי"ק שורש קע"ו והובא בסה"ד בשמות הספרים מחזור

ויטרא ר' שמחה מעיר ויטרא תלמיד רש"י והוא ממהלך המזלות עכ"ל, וע' בסה"ד ה"א תתקל"ה מהמרדכי פ"ק דמ"ק ראיתי במחזור ויטרי שיסד זקיני ר' שמחה תלמיד רש"י וע"ש ד"א תתק"ו:

ואולי היה מקים לכוון בדבריהם למ"ש הב"י בשם הר"ר ירוחם שמי שרגיל לחגור כל היום אם התיר חגורו קודם התפלה צריך לחזור ולחגור אבל מי שהולך כל היום בלא חגורה א"צ לחגור לתפלה והביאו המ"א ס"ק א', ולפ"ז יתכן שאין כאן רק קצור לשון שהיה כתוב במחזור ויטרי שלא היו כולם לובשין מכנסים ולכך היה מנהג כ"א להיות רגיל לאזור חגורה כל היום ולכך היו צריכין לאזור בשעת תפלה ואף למי שיש לו אבנט כיון שמ"מ היה מנהגם בכך ללבוש חגורה כל היום, והיינו דכיון שלא היו לובשים מכנסים והיו כולם רגילין ללכת תמיד בחגורה ומצד שהיו רגילין כל היום בחגורה היו צריכי לאזור אף בשעת תפלה ואף שהיו לובשין מכנסים אב לדידן שיש לנו אבנט שרגילין בו ולכן אין רגילין ללכת כל היום בחגורה וממילא דא"צ לחגור בשעת תפלה, וזהו כדעת המחבר לאזור בשעת תפלה אף מי שיש לו אבנט משום הכון והיינו מי שרגיל ללכת כל היום באבנט, ומשמע להמחזור ויטרי דכיון דקאמר הש"ס משום הכון ולא משום לבו ראה"ע וע"כ דמיירי באות שהיו לובשין מכנסים מ"מ כיון שהיו רגילין ללבוש כ"א חגורה כל היום מחמת שלא היו רגילין ללבוש מכנסים ולכן היה המנהג לכ"א לחגור כל היום והיו צריכים ג"כ לאזור בשעת תפלה משום הכון:

ואולם בישועות יעקב לא"ח סי' צ"א הרבה להפליג בתמיהתו על המחזור ויטרי ושבכל פעם שהיה למד הדברים האילו יגע להבין הדבר ולא עלתה בידו והיה הדבר תמוה בעיניו שהמפרשים לא הרגישו בזה והיה תולה החסרון בו עד שמצא להב"ח שהרגיש בזה וסיים שה' יודע שיגע מאד לישבו ולא עלתה בידו זולת באופן שכתב דמהענין אזור ומכנסים לזה משום לבו ראה"ע והא אם מכסה כל גופו במים עכורים לא חשיב לבו ראה"ע והרי הוא לבוש בבגד על כל הגוף וכיון שמכוסה כל גופו בבגד א"כ אין לבו וערותו במקום אחד כיון דגם כשאין לבו מכוסה בשעת ק"ש מותר לקרות, אבל בתפלה דבעי שיכסה את לבו ולמ"ש הב"ח לעיל בס"ק ג' דמלשון רש"י נראה דצריך לכסות כל גופו ולעמוד לבו וערותו במקום אחד ולכך צריך אזור מיוחד להפסיק שלא יהא לבו ראה"ע עכת"ד:

ותמוה שמדמה כיסוי בגדים להיה במים עכורין דהא אם היו בגדיו ממש על בטנו מפסיקין בין לבו לערוה כר"ס ע"ד וכמ"א סי' צ"א ס"ק ב' ובאופן זה הוה כיסוי גופו כמו מכנסים, ואי כשמפסיקים ממש ודאי דלא בעי עוד כלל דבר המפסיק משום לבו רואה"ע

דהוה כמו מכנסים וא"כ אין חילוק בזה דליבעי דבר המיוחד להפסיק אי בעינן שיהיה כולו מכוסה בשעת התפלה דמ"מ היא נכסית מהלב ומה חילוק בזה לענין שייכות לשון ראיה דעיקר ענין לבו רואה שתהא נכסית מהעין והלב תרי סרסורי דעבירה שנופל עליהם לשון ראיה וכמ"ש באורך בשו"ת פני אריה סי' נ"א, ואי כשאינם מונחים ממש להפסיק על בשרו שיטא דלא מהני גם אם לא היה צריך להפסיק משום הכון:

ב **ומה** שהקשה מעלתו בביצה ל"ט א', דמחלק בין דאדייה אדויי לרה"ר והרמב"ם השמיט כל הסוגיא ולא חילק כלל, וכבר בזה המרכה"מ וגם בצל"ח האריך ליישב ובשמחת יו"ט, וי"ל עוד בפשטות לפרש"י בד"ה אביי כו' דבקיסם דמועט הוא ימהר לכבות א"נ רבותא אשמעינן דאפילו בחספא בעלמא נמי שאינה נאחזת כ"כ חשיבא הוצאה, וכיון שמסופק לנו אי אביי פליג אדר"ש באיזה אופן היה חיובא בשלהבת או אפילו בחספא בעלמא ורבותא אשמעינן או דבקיסם לא ס"ל לאביי, ולכן העתיק סתמא לשון המתני' דשלהבת פטור דבפשוטו מיירי בנפח בידו ונתן שלהבת והפריחה לרה"ר, והש"ס דמפרש חיובא דשלהבת בגונא דמיירי ביה ובלית ביה שיעורא ג"כ חייב לכן מוכרח לפרש היכי משכחת פטורי דשלהבת רק באדיי' אדויי לרה"ר דבסתמא מיירי במפריח לחוד,

וגם י"ל למ"ש הריק"ש בתולדות יעקב על ביצה דאיכא מאן דמפרש דאדייה אדויי ר"ל בההיא דאביי דשייפיה למנא משחא דשלהבת מרקדת ויוצאה וחוזרת:

ומה שדקדק על זה דלפי' המפרשים לא מפרש בגמ' מלת המוציא שהרי היא עצמה מרקדת וחוזרת ואינה מוציאה היא, ואין זה מוכרח דהרי גם בנפח בידו והפריחה לרה"ר דחשיב ליה הוצאה כיון שבאה מכחו, ואף דלפרש"י דאדייה לישנא דהשלכה כמו וידו אבן י"ל דהכ"נ נופל על החזרה שבאה מכח ההשלכה, ועכ"פ אינו מוכרח כ"כ באיזה אופן דפטור באדייה אדויי ולכן נקט כלשון המתני' כדרכו של הרמב"ם שלא לכתוב דבר שאינו מפורש להדיא, ובלא"ה דהרמב"ם דלא הזכיר הא דשלהבת כ"ש חייב דתניא כברייתא כיון שמביא דגחלת כל שהוא חייב וא"כ כיון שהוציאו בקיסם או בחספא ממילא חייב משום גחלת כשהוציאו ולא משכחת הפטור בשלהבת רק בדאדייה אדויי.

ומה שהאריך מעלתו משבת ס"ב ע"ב וכל עיקר חידוש ו שהביא האוקימתא דר"א לראב"א בס"ד מה שדחי ליה רב אשי אח"כ ולאוקמי סוגיית הש"ס אליבא דכולהו אמוראי דמיירי שלא אליבא דהלכתא, וכיון דמיירי דלית ביה שיעורא א"כ כיון דלאו טפילה ויש בו חשיבות מה מצטרף אל השלהבת להיות כיש בו ממש להתחייב על

השלהבת, משא"כ לרבנן וכסתם מתני' דהכלי טפילה וכמאן דליתא אפילו להחשיב השלהבת כיון דאין שיעור בהכלי,
ולא הוצרך לכל האריכות שהרי התוס' במקומו הרגיש ממתני' דפחות מכשיעור בכלי פטור אף על הכלי ותירצו דש"ה דליכא חשיבות בשלהבת דאין בו ממש, ואף דלראב"א פטור אף ע"י הכלי ובטל אף דליתא לממשא של הבושם, וצ"ל כמ"ש בבאר אברהם דלראב"א לא קשה כלל וא"ש אף בכלי שיש בו שיעור כדי הוצאה ואפ"ה לא מתחייב על הכלי דבטל לגבי שלהבת, וס"ל להתוס' דסוגיא דשמעתין ברב אשי ומש"ה אצטריך לאוקמי הברייתא במוציא שלהבת דחייב בקיסם או במקום שאין בו שיעור ליחייב, וע' באה"ח סי' ט' בא"י ס"ק א' בדף מ"ג ע"ג בהא דביצה ל"ח ולי'בטל מים ומלח לגבי עיסה ואכמ"ל:
ובשעה"מ פי"ח משבת ה"ה הא דלא פריך לעיל אקיסם ות"ל משום קיסם וכמ"ש ג"כ במאירי דש"ה דהאוכל נפרד מהכלי אבל הכא השלהבת בא מחמת השמן עכ"ד, ואף דהראיה דמייתי התוס' ג"כ מכלי דבטל מ"מ פשיטא דבקיסם קיל טפי דבטל, ומיהו בלאו הכי אלים להו הכא קושיתם על הגמ' דהוצרך משום זה למיהדר לאומקי בחספא והא שפיר משכחת גם בכלי דבטל, וע' בתוס' פסחים כ"ז ב' שכתבו ג"כ כה"ג דבעצים שמשחן להדליקן הוה הנאתן אחר ביעורן שמבוערין הן כבר במקום השלהבת, וע' בשו"ת בשמים ראש סי' קפ"א וכסא דהרסנא והר הכרמל חא"ח סי' ה' ושו"מ רביעאה ח"ג סי' ס"ב וסי' נ"ג דף ס' ע"ב:
ג **ומ"ש** על קושית הב"י ריש הלכות חנוכה דלמה ק עושין חנוכה ח' ימים דהא הנס לא היה רק שבעה ימים שכבר היה בו כדי להדליק יום אחד, וכתב דיש שתירצו ע"פ קושית אבודרהם והרא"מ. דלמה לא תיקנו ט' ימים משום ספיקא דיומא כמו בכל המועדים וכמובא בעטרת זקנים בסי' תע"ר, וי"ל דמשום יום א' לא עבדינן מידי רק משום ספיקא, והקשה דא"כ היה להם לתקן בשני ימים האחרונים להדליק רק ז' נרות כיון דלא מדליקין רק משום ספיקא דלילה העבר:
וכבר הרגיש בזה בס' חדושי קול קול יעקב בא"ח סי' תרע"א ודחה זה דברה"ש דכל ספיקא לקמיה שדינן ולא היה להדליק אלא מיום שני ח' ימים שיומשך אח"כ בסופו עוד יום אחד וכמו בכל המועדים דאין מקדימין משום ספיקא דיומא וע"ש עוד בשבת כ"א ע"ב שהאריך, וכן הביא בערבי נחל בסוף סדר בראשית בדרוש לחנוכה בשם תולדות יעקב יוסף שדחה ג"כ מטעם זה, ושוב כתב דלרא"מ בתוספותיו על הסמ"ג שהנס היה גם ביום א' כשהריקו הפך בהיותו עדיין ביד כהן נתמלא הפך, והקשה עליו דא"כ חזרת

השמן בפך של יום האחרון היה בליל ז' ולא נעשה הנס בליל ח' שכבר היה להם שמן ולזה יספיק עתה התירוץ על יום ח' שהיה משום ספיקא דיומא, אלא דא"כ בשמיני נדליק רק שבעה נרות כיון שהוא רק מספק דשביעי עכ"ד, וכ"כ גם בלקוטים שבסו"ס מיני תרגימא והוסיף עוד דבמגלת תענית דחשמונאים קבעו ח' ימים כו' שקידשו ע"פ הראיה ולא היה ספיקא דיומא, וע' בסופרים פרק כ' הלכה י"א אין מקדימין בשמונת ימי חנוכה כו' לגמור עשרה פסוקים ומשש"ב בנחלת יעקב וע' בשו"ת גור אריה יהודה חא"ח סי' צ"א, וע' בפר"ח א"ח סי' תע"ר ובאזני יהושע פרשה מקץ שהרגישו ג"כ בקושיא הנ"ל על הרא"מ בתוספותיו על הסמ"ג, וע' בשו"מ קמא ח"ג סי' ע"א בדף כ"ט ע"ב מצד מנורה של ז' נרות ואף להח"צ וכו' יעש"ב:

ובעיקר קושית הרא"מ בחדושיו על הסמ"ג דלא עבדינן מספק ט' ימים ואי משום דהוה מדרבנן ליתא דמגילה ג"כ דרבנן ואפ"ה כתב המרדכי דלא עבדינן תרי יומי משום ולא יעבור, וגם בפר"ח א"ח סי' תע"ר מדעת עצמו שלא קבעו ט' ימים משום ספיקא דיומא כיון דהוה מידי דרבנן לא אטרחוהו, ובזה נסתר ג"כ מ"ש בשו"מ תנינא ח"ב סו"ס ט' שנשאל על הפר"ח מהא דהקשו התוס' מלולב בשמיני ואף דאינו אלא מדרבנן דלא הטריחו לעשות בשמיני ספק שביעי ונדחק לחלק וע"כ דהמרדכי דכתב משום ולא יעבור ומשום דמגילה ניתן לכתוב מדאורייתא וע' בתו' מגילה ז' א' וכמ"ש ג"כ בספרי זכ"י לשבת כ"א ובעין זוכר מערכת הס' אות כ"ג ספיקא דיומא בדרבנן לא עבדינן וע"ש מה שתמה על הקהלת יעקב בתוספת דרבנן אות רכ"א:

ומה שתמה מעלתו מהא דסנהדרין דלאחר רובו של חודש כ"ע ידעי בקביעא דירחא ולא דמי לקושית המרדכי בפורים דלא הוה רובו של חודש, כבר הרגשתי בספרי זכ"י שם וכן בעץ החיים למהר"ח באלופיא בחדושי הרא"מ על הסמ"ג דהא בחנוכה לא הוה ספיקא בזמן הבית שהיו השלוחים יוצאין כפ"ק דר"ה על כסלו מפני חנוכה ובט"ו יום היה מגיע אחרון לנהר פרת וכפ"ק דתענית וא"כ לא היו מסופקין אימת חנוכה ולא הוצרכו לעשות ט' ימים מספק, וע' בשו"ת יהודה יעלה חא"ח סי' כ' ועמ"א סי' מ':

ומה שהביא העט"ז הקושיא מהאבודרה"ם בשם העטור וכן נמשכו אחר העתקתו בקק"י הנ"ל ובאיזה אחרונים, ולמעוין בס' העיטור בהלכות חנוכה בסוף עשרת הדברות לא נזכר רמז מקושיא זו, והאבודרה"ם בסדר תפלת חנוכה העתיקו בשם ס' בעל העתים, והוא הנזכר בתוס' סו"פ היה קורא בד"ה תרי זימני בשתא כו' וראיתי בס' העתים שחיבר הרב ר' יהודה בר ברזילי כו', והובא בשה"ג ח"א אות י' סי' ה' ושם בסי' י"ב רבינו יצחק בן אבא מארי שהוא המחבר ס' העיטור כו', וע' בשה"ג בהוצאת בן יעקב במערכת גדולים

ציון כ"ב מש"ש עוד ובמערכת ספרים אות ד' ציון ד' שהעיר על הב"י א"א סי' תרע"א שכ"כ הר"נ בשם העיטור וכ"כ שבלי לקט בשם בעל הדברות ואינו כן, כי העיטור הוא חיבר הדברות וע' במערכת ע' ציון ל"ב שהרגיש ג"כ בזה וע"ש בציון צ"ט וק', וכנראה שגם העט"ז שגה בזה לחשוב שס' העתים הוא מהעיטור או שלא ידע כלל מס' העתים וחשב שהוא ט"ס:

ובעיקר קושית הב"י הנ"ל ע' באפיקי יהודה דרוש י"ט במי מריבה אות ט"ז שהאריך בתירוץ הט"ז שם ובשערי תשובה סי' ק"פ ס"ק א' ובשו"מ תליתאה ח"ב סו"ס צ"ה, ובאזני יהושע הנ"ל שהיה הנס ביום א' שנחסר רק חלק שמינית וכן בכל לילה וע"ד שנאמר כד הקמח לא כלתה וצפחת השמן לא חסרה שנתרבה השמן והסולת בכד ובצפחת, וע' בח"א רש"א חולין נ"ה ע"ב ובשו"ת כנף רננה סי' ע"ט ובשו"ת אמרי שפר חא"ח סי' ה' ובשו"מ רביעאה ח"ב סי' ק"ד וכן העיר בסגנון זה בסי' ב' בד"ה והנה בשבת כו' ומה שתירץ על קושית התשובה מאהבה דמשקה בית מטבחיא דכן וע"ש בח"ב סי' תע"ר, וע' בדברי שאול בדרוש לשבת חנוכה דף מ"ד ע"א, ולהגרצ"ה קאלישער דזהו רק בטומאת שרץ אבל בטו"מ ונדה וזבה מטמאין מדרבנן וכו' והארכתי בחדושי וע' בשו"ת רמ"ץ חא"ח סי' נ"ה ונ"ו, וע"ש בסי' נ', ובמאיר נתיבים ח"ב פ' בהעלותך ובבית לוי בחדושיו לשבת וע' רמב"ם פ"ג מתומ"ס הלכה ב' וע"ש בכ"מ, ולגירסת השאלתות פרשה וישלח ולא היה בו להדליק אפילו יום אחד, וא"כ ניחא בפשטות שהיה הנס גם ביום הראשון, ובשו"ת פני אריה סי' מ' האריך עפ"ז בהמתקת הטעם שהיה חתום בחותמו של כה"ג, ובעקרי דינים חא"ח סו"ס ל"ה העתיקו בקצרה ושביוסף אומץ בקו"א יישב באופן אחר, וע' בהגהות החדשות למרדכי ובב"ח סי' תע"ר ס"ק י', ובתיבת גומא פרשה מקץ אות ג' ובשו"ת חסד לאברהם חיו"ד סו"ס ס"ו, ובשם א"א הרב ז"ל שמעתי ליישב ושיהא מכוון הש"ס דילן עם השאלתות שבפך לא היה כדי הדלקת יום אחד אבל כיון שהיו צריכים להוריק מהפך אל המנורה שאז לא היה מספיק אפילו יום א' ודפח"ח, ובזכרוני ששמעתי בילדותי מפי אבא מארי ז"ל בכונת הפיוט לנרות חנוכה ומנותר קנקנים נעשה נס לשושנים, היינו שזה בעצמו היה הנס שלא נטמא אותו הקנקן שנשאר להדליק בו על יום אחד ובפרט להט"ז שאין הברכה חלה על דבר ריקן ולכן "בני בינה ימי שמונה קבעו שיר ורננים" עכ"ד:

ויתכן עוד שהיה ענין הדלקת הנר בלילה הראשונה למ"ש שנשים חייבות בהדלקה בנר חנוכה שהיו באותו הנס וכרש"י שבת כ"ג א' שבימי אנטיוכס גזרו המוקדנים על כל בתולה שתבעל לשלטון תחלה וע"י אשה נעשה הנס, וברמב"ם הלכות חנוכה ופשטו

ידם בממונם ובנותיהם, ודלא כר"נ שם ורשב"ם וע' בתו' מגילה ד' א' ד"ה אף, ובמגלת תענית פ"ו כשראו נר בבית ישראל היו אומרים שעושין סעודת אירוסין והיו לוקחים הבתולות לטפסר, ואולי יתיחס לזה גם בסנהדרין ל"ב ע"ב אור הנר בברור חיל משתה שם, ובמאור עינים בחלק אמרי בינה פרק נ"א יעש"ב ובמגלת תענית ובמגלת אנטיוכס שגזר עליהו בגרית דלא תיעול עולמתא את בעלה עד דתיעול קדמיתא לות מלכא וכשרצו לטמא בתו של מתתיה החשמונאי לבגרית והעירה אותם לקנאות בעבורה כאשר עשו שמעון ולוי בעבור דינה אחותם ונפקו חמשה בני מתתיה וארבעה אחוהי ואגיחו קרבא בעממיא וכו', ובמסעי ישראל פי"ג שבהאחדיסטאן החפץ לקחת אשה מוכרח לקנותה מידי אדוניה כו', וטרם יבא עליה אישה תבעל תחלה לאדוניה הראשון ומנהג ישן נושן הוא אצל עמי הקדם וזה לא כבר נתבטל המנהג הזה ותמורתו יקח אדון הבתולה סך כסף כופר תאותו, הסיבה היתה כי נערה בתולה רצחה נפש אדוניה בעת אשר קם עליה לשלול ממנה כבוד נעוריה עכ"ל, ובמאורי אור בחלק בן נון לכתובות ג' ב' במ"ש תבעל לטפסר תחלה שהאריך להביא מדברי הימים שלהם ממנהגי העמים הקדמונים שהיו בזה, ומכל זה נראה שמוסב ענין הנס הזה מתיחס ג"כ למלחמת החשמונאים בהתעוררם להלחם והארכתי במאמרי על האגדות בחלק קורות הימים המתיחס לזמנם, ובס' החיים מאחי מהר"ל מפראג בספרו פרנסה פרק ז' ונקרא חנוכה על שם חנוכת הבית שחזר להתחנך ע"י החסידים ההם שאם על החניה ושביתה יהיה מותר במלאכה גם בכ"ה כו' ומה ששמחו על הידור מצוה זו של הדלקת הנרות ולא על השמד שנתבטל מהם לכך נראה שהוא רמז וכו' יעש"ב, ובכתובים אחרונים חשמונאים ספר א' ד' ויהי ביום הכ"ה לחודש כסלו כו' ויחנכו את המזבח שמנה ימים כו' יע"ש בספר ב' פרק א' ט' י' ונעלה נרות כו' ובפ"י ג' ד' ט"ו ויעשו מזבח חדש ויוציאו אש מן האבנים וכו' ויעריכו את הנרות כו' ויחוגו ח' ימים כימי חג הסכות, ועכ"פ שהעיקר היה אז בשביל חנוכת המזבח ורק שקבעו לדורות לזכרון הנס הנגלה ביחוד מהדלקת הנרות כשבאו לתוכו ביום כ"ה כאשר רצה ה' את מעשיהם, ואשר מצד זה לא קבעו לדורות להדליק נרות גם בימי הפורים שהיה ההצלה מכל האומה ממות לחיים ולדעת קצת יהיה מזה ג"כ ענין ליהודים היתה אורה שהוא על ריבוי הדלקת הנרות כנהוג בימי שמחה כללית מהאומה, אבל לא היה התיחסות לזה לקבוע חובה בזאת לולא היותו קשור בנס פרטי מהדלקת הנרות שנוכחו כולם לעיניהם בבואם לטהר המקדש וכאמור, ואולי יתיחס ג"כ הח' ימים שקבעו למ"ש בע"ג ח' א' הלך ועשה ח' ימים טובים לשנה האחרת כו' והם קבעו לשם ע"ג, ולפי שהמה היו עושים ח' ימים לפני התקופה וח' ימים אחר התקופה קבעו יו"ט

ג"כ ח' ימים מיום שנעשה בו הנס שהיה משמש לשתי התקופות שיהיה ג"כ באותו פרק שראו אור גדול לזכרון ימי יו"ט שעשה ג"כ אדה"ר ליום שמאיר והולך, ובשו"ת בן יהודה סו"ס קכ"ט האריך לבאר לשון הט"ז שהקשה על הטור ולא על הגמ' דמשמע ליה דלשנה האחרת קבעו בהלל והודיה על כל הח' ימים יע"ש באורך:

ד **ומה** שהעיר בתוס' ב"ב ט"ו א' בד"ה פה"ק לא דיחזקאל כתב ספרו שהיה בח"ל וקשה דהא ירמיה נמי בחו"ל היה והלך למצרים ונתנבא שם כמה נבואות ולא מצינו שחזר יותר לא"י, ובנוב"י מהד"ת חא"ח סי' ק"ו נשאל מפרש"י ירמיה סי' מ"ד י"ד לא ישובו כי אם פלטים שירמיה וברוך חזרו משם שהגלה אותם נבוכדנצר כשנתנה מצרים בידו כסד"ע כ"ו, ונדחק שמש"ש כ"א פלטים חוזר לראש המקרא שלא יהיה שריד ופליט שירמיה וברוך ישארו שחזרו משם היינו לבבל שנבוכדנצר הגלם כשכבש את מצרים, והשיג עליו שהרי בפסוק כ"ח מפורש ופליטי חרב ישובון מן מצרים ארץ יהודה מתי מספר, הרי שהפליטים שישארו ישובו אל ארץ יהודה, וגם מי הכריח לרש"י לפרש שלא כפשוטו שהרבה פליטים יהיו זולתם ומעלתו נדחק בדברים דחויים מצד עצמן שבאמרו אשר המה מנשאים לבבם לשוב אל ארץ יהודה סובב על האנשים שבאו בע"כ ע"י שרי החילים ושחזרו מקודם לא"י שלא ישובו מהם כ"א פלטים באשר לא שבו מיד, ורק מה שלא שב ירמיה וברוך בעצמם לזה הביא מהסד"ע שחזרו ושאח"כ כשכבש את מצרים הגלה אותם מא"י לבבל ומתו בבבל, ועיקר פירושו אינו סובל בלשון המקרא שבעבור שהגלו אותם בהכרח למצרים ושבעבור שמנשאים לבבם לשוב לא"י יהיה העונש שלא ישובו ואם שיכלו לשוב אח"כ ומ"מ לא חזרו ולמה המתינו ג"כ ירמיה וברוך עד שנת הכ"ז לנבוכדנצר:

ואמנם דהנוב"י עולים גם בפשט המקרא בלי דוחק מהפסק מאמר כמו שהבין הנוב"י למיפסקיה לקראי, ועיקר כונת הפסוקים שלא יהיה שריד ופליט להבאים לגור שם ולשוב ושהמה מנשאים את נפשם שבהיותם בורחים למצרים במעוז פרעה איש מלחמתו של מלך בבל בדמותם שיוכלו לשוב לארץ יהודה לשבת שם כאשר תעוז יד פרעה לשוב ולקחת הארץ מיד מלך בבל, כי לא ישובו עוד לארץ יהודה להתישב רק הפליטים במנוסתם למלט נפשם לשעה בהיותם בורחים ממלחמת בבל במצרים אבל לא יתיישבו שם במנוחה וכמ"ש להלן פכ"ח ופליטי חרב ישובון לארץ יהודה מתי מספר, ולזה הביא רש"י ג"כ מברוך וירמיה שגם המה ראו את הארץ כשהגלה אותם מלך בבל דרך ארץ יהודה וכמ"ש בס"ע שאז הגלם לבבל ושגם ירמיה וברוך חזרו משם כשנתנה מצרים ביד מלך בבל והיינו שהמשיכם אתו משם דרך ארץ יהודה לבבל להתיישב

שם, וכן במגילה סוף דף ט"ז הביא רש"י מהמדרש שברוך מת בבבל, וע' במסעות ר' בנימין שהזכיר שם ממקום קבורת ברוך ובמסעי ישראל סי' ג' צד ה' בד"ה מצפון לעיר נמצא חצר המטרא כו' וימצאו שמה איזה חורבות עתיקות ולפי קבלת יושבי המקום הזה עומדות על קברי ישעיהו וירמיהו הנביאים, ואם שאין יסוד לחזק קבלתם וכמ"ש בעצמו, ובפרש"י סוכה נ"א ב' ד"ה סטיו שנתיישבו לאחר חורבן בית ראשון ואע"פ שנבוכדנצר החריב את מצרים ונהרגו מישראל שהלכו שם כמו שהתנבא ירמיה עלו שם בניהם לגדולה ועושר עד שהחריבם אלכסנדרוס ואולם בשיורי קרבן לירו' פרק החליל הלכה א' ד"ה כל שלא ראה כו' דהא מפורש בנבואת ירמיה ולא יהיה שריד ופליט וג' מקטן ועד גדול ובסוף נבואה כתוב ופליטי חרב כו' ואמרו שהם ירמיה וברוך, וע' בנוב"י חאהע"ז סי' מ"א ושו"ת יוסף דעת מהשו"מ סי' י' בישוב קושיתו, ובשלשלת הקבלה צד כ"ז מירמיה וברוך שנבוכדנצר בלכדו את מצרים כו' והוליכו לאלכסנדריא של מצרים יע"ש באורך:

סימן עד

ועש"ק חוקת תרל"ז להרב דפאנוויעז ר' אלי' דוד ראבינאוויץ.

מכתבו הגיע לידי ברגע זו ומה שהעיר על פרש"י ברכות מ' ע"א ביבש המעין ונקצץ האילן כשקצר ממנו ואח"כ יבש שהוא נגד הירו' בכורים פרק א' על המשנה והשליח כו' מביאין ולא קורין דמיירי ביבש המעיין ונקצץ האילן מקודם הפרשה דאי לאחר הפרשה היה ראוי להביא ונדחה אח"כ אינו חוזר ונראה:

יעיין בתוס' ב"ב פ"ב א' ד"ה בצרן ותוס' גיטין מ"ז סוע"ב, ובתבנית אות יוסף למכות י"ח ב' שהאריך, ובעיקר קושיתו י"ל דכונת רש"י כמ"ש מהרא"פ בבאורי על הירו' עוד היא ביבש משעה הראשונה דמיירי שיבש ונקצץ קודם הפרשה ולא נודע עד בין הפרשה להבאה ונראה דלא משני אלא על יבש אבל על קציצת האילן מיירי ג"כ שהיה דעתו לקוצצן קודם שהפרישן, והכ"נ יש לכוון בפרש"י שנודע אח"כ שיבש המעיין ולא דקדק לפרש שנודע אח"כ כיון דבנקצץ האילן שהפריש בכורים ממנו ע"כ מוכרח לפרש משום שהיה דעתו לקוצצן קודם שהפרישן ולזה נקט רק על מעין עוד היא ביבש משעה ראשונה, ואפשר דלהירו' אין הכרח ג"כ לפרש שלא נודע ליבש המעין עד לאח"כ אלא שכבר היה עומד להתייבש משעה ראשונה שהתחיל לפסוק ממנו דלא חשיב ג"כ נראה לכתחלה לקרוא:

וע' ברמב"ם פ"ד דבכורים הלכה י"ג ובכ"מ, ואולם התו' בהשולח שם ניחא להו להשוות הסוגיות ע"פ הירו' דמיירי שהיה דעתו מתחלה לשגרן ביד שליח דאינו נראה לקריאה וכן פוסק ברמב"ם פ"ב הלכה כ"א והארכתי עוד בתי' לרמב"ם פ"ח מברכות בדהכ"מ, ובאה"ח הלכות תפילין סי' כ"ו אות ב' דף ט"ז ע"ב האריך ליישב דהרמב"ם שהוציא דינו מהירו' עצמו ועיקר יסוד דבריו מדאמר ר' יוסי בר"ח אדר' הושעיא שכל הביכורים שנראו לייתי' בקריאה אינן ניתרין אלא בקרייה מתני' פליגא הפריש בכורין ואח"כ מכר שדהו מביא ואינו קורא וקיימינה ר"ז ור' יסא הא מתני' דלא תיקשי אדר"ה בשנתן דעתו למחר משעה הראשונה וכן במתני' דיבש האילן כו' וע"כ דריב"ח פליג אדר' הושעיא, ולפ"ז לרמב"ם גם אם נראה לקריאה לא אמרינן כאן כל שאינו ראוי לבילה כיון שעתה פטור מקריאה ולא אמרן זה רק בקונה שתי אילנות שיש ספק שמא גם עתה חייב בקריאה, ווה אינו מספיק כלל ליישב שיטת הרמב"ם נגד אמוראי בתראי ר' זעירא ור' יסא דמשני להאי קושיא דריב"ח אדר' הושעיא, ויתר דבריו בנוים בדרך פלפול על יסוד קלוש במ"ש ר' יסא רשב"ל בשם ר' יוחנן דאם לקטם להביא הוא לא ישלחם ביד אחר ולא מחסל לה ר' יונה מחסל לה ר' זעירא ר' אימי רשב"ל בשם ר' הושעיא כו' לכל הבכורים שנראה ליתור בקרייה אינן ניתורין אלא בקרייה שמה שלא סיים הטעם שר' הושעיא שאמר כן בשם ר' יוחנן שלפי הסיום של ר' הושעיה הדין הוא שאם שלחם ביד אחר ירקבו ור' יסא ס"ל כריב"ח בגיטין שחולק על ר' הושעיא וכמ"ש בכ"מ ומה שאמר לא ישלחנו ביד אחר הוא רק לכתחלה כדי לקיים מצות קריאה וא"כ מבואר בירו' שר' יוחנן חולק עם ר' הושעיא ועם כל הטורח בזה לא הועיל כלום שהרי כל ההוכחה רק ממה דר' יסא רשב"ל בשם ר' יוחנן לא מחסל לה ור' יונה מחסל לה וקאמר א"ר מנא אע"ג דלא אמר ר"י הדא מלתא אמר דכוותה דמשני לקושית ריב"ח על ר' הושעיא דמיירי שנתן דעתו מתחלה, וא"כ אין הוכחה מדר' יוסי ממה דלא מחסל לה כיון דלכולהו אמוראי רשב"ל ר' זעירא ר' אמי ור' יוסי גופיה בירו' ס"ל בהדיא כר' הושעיא בהכי, וכן להלן על המשנה הקונה שני אילנות כו' חברייא בשם ריב"ל כו' וכי לית להו לחבריא הדא דר"ז דכל הבכורים שנראו להתירן בקריאה אינן ניתורין אלא בקרייה ומשני לה, דמפורש דליכא דפליגי ואפשר נמי דר' יוסי שמיעא ליה מדר"ל בשם ר' יוחנן שאמר הדין בסתם ולא פירש הטעם ור"ז ור' אמי רשב"ל בשם ר' הושעיא שמעו ממנו להדיא הטעם שכל הבכורים שנראו כו':

ומה שכתב עוד ברמב"ם סופ"ב שאם לקטם מתחלה ע"מ לשלחם ביד שליח מותר לשלחם, ולא מביא הירו' דקאמר התם ליקטן לשלחן ביד אחר לא ישלחם. שמא ימלך

הוא להביאן, משום שזה דוקא לר' אושעיא שלדידיה אם חשב להביאם בעצמו ושלחם ביד אחר ירקבו לכן חושש גם אם לקטם להביאם ביד שליח אבל לריב"ח שפוסק הרמב"ם כוותיה אין לחוש לזה כיון שכשר בדיעבד עכ"ל, והגם שהרא"ש ריש חולין וכן בכ"מ דכל היכי דכשר בדיעבד כשר לא שייך מיגדר מלתא, אבל מה שהמציא גם לפי דרכו דבחשב להביאם בעצמו ושילחם ביד אחר ירקבו ולכן חושש גם בלקטם להביא ביד שליח שמא ימלך כו', זה לא ניתן להאמר דהרי החשש רק לכתחלה שמא ימלך אח"כ לקיים מצוה מן המובחר, וא"כ הכ"נ אף דע"י שליח המצוה כשר חששו להמתין שמא יבא למצוה מן המובחר ומאי נפ"מ גם אם היה כשר בדיעבד ע"י שליח אם חישב להביאם ש בעצמו דלמה לא ימתין על מצוה מן המובחר, ורק דתליא במ"ש המג"א סי' כ"ה ס"ק ב' דשהויי מצוה לא משהינן אע"פ שיעשה אח"כ מן המובחר וע' בשו"ת ח"צ סי' ק"ו שהאריך ובתשובה (לעיל סו"ס ל"ה) הארכתי ואכ"מ:

ב **ומה** שהעיר ברה"ש ז' ב' דמשני רב פפא כי קא חשיב מידי דחייל מאורתא מידי דלא חל מאורתא לא קא חשיב, והרי רב פפא משני נמי לר"נ בר יצחק ולקמן ח' סוע"א מוקי כר"א בתשרי רה"ש לדין, והא אין מקדשין את החודש בלילה וגם הדין אינו מתחיל מאורתא ואף למ"ד דאו"ה דנין בלילה מ"מ לתוס' לקמן ח' א' דלמלכי עובדי ככבים לא מיירי:

ולי נראה בפשטות דרב פפא לשיטתיה לקמן ח' א' לשטרות אלא דקשה ליה רב חסדא מתני' אתא לאשמעינן ולהכי מוקי דקראי אתא לאשמעינן או דכר' זירא מתני לה לתקופה וכר"א דבתשרי נברא העולם ורנבי"צ אמר דאיכא נפ"מ לדין, ועכ"פ אמתני' גופא לא תיקשי כלום בלא הך שנויא דרנבי"צ גם לדידיה וכמבואר שם:

סימן עה

מ"ח תרמ"ו להר"ר ישראל ווישיק מלובלין

מה ששאל בכונת הירו' ר"פ כיצד מברכין הנהנה כלום מן העולם מעל עד שיתירו לו המצות שהפ"מ נדחק לפרש עד שיתירו לו הפירות והמצות היינו שיברך עליהם:

הנה בהגהות הגר"א לירו' שהדפיס הרד"ל גורס הברכות במקום המצות, וכן בשערי ירושלים על הירו', ונראה שכונתו להשוות להבבלי ברכות ל"ה. סוע"א הנהנה בלא ברכה מעל מאי תקנתיה כו' ילך אצל חכם מעיקרא וילמדנו ברכות כדי שלא יבא לידי מעילה, אך בחדושי רשב"א הביא ג"כ הירו' עד שיתירו לו כל המצות, וכן בתוספתא רפ"א דברכות, ובס' חרדים פירש על הברכות שברכת הנהנין היא מצוה עכ"פ מדרבנן,

ובפי' הרא"פ לירו' על כל המצות השייכות באותו הדבר שמתירין ליהנות ממנו כגון לקט שכחה ופיאה חלה תרומות ומעשרות ובבגד מכלאים כו', וגם במעין הברכות נדחק בכונתו, ובפי' הרז"פ לירו' כלומר המצות השייכות להנאה דהיינו כל ברכה וברכה יתירו לו הנאת העולם וכמו שיש היתר להקדש שישאל על הקדישו, ובדברי ירמיה הלכות שבת פ"ט סוף הלכה כ' דאי מטעם מעילה היה איסורא בלא בירך ומטעם קדש הלולים הוה הברכה מצוה יעש"ב, ובתנא תוספאה בתוספתא רפ"ד דברכות עד שיתירו לו כל המצות ציין על זה ע' במיימוני פ"ו מתפלה הלכה ג' ובהשגות ונוב"י מ"ת חא"ח סי' ק"ט, ויש בזה טעות משולש שהציון אות א' שייך על מ"ש אח"כ לא ישתמש כו' וצ"ל ע' ברמב"ם פ" כו' ונוב"י סי' ק"מ ובירו' סוף ברכות תני בשם ר"מ אין לך אחד מישראל שאינו עושה מאה מצות בכל יום קורא את שמע ומברך לפניו ולאחריו ואוכל את פתו ומברך לפניה ולאחריה ומתפלל ג' פעמים של י"ח וחוזר ועושה שאר מצות ומברך עליהן, ובש"ס דילן מנחות מ"ג במימרא דר"מ חייב לברך מאה ברכות בכל יום כו' יע"ש ובירו' פ"ז סוף הלכה א' מה שאר כל המצות טעונות ברכה כו' יעש"ה, והיה מקום לפרש בפשטות שאין תקנה לאכול בלא ברכה רק באופן שיקבל עונש הראוי לבוא עליו למי שאינו נזהר בזה שאז יהיה רשאי לאכול בלא ברכה כגון בחולה שיש בו סכנה שיהיה רשאי לאכול דבר איסור והוא רק בדרך צחות להפלגת הזהירות שראוי בזה, אבל אין זה מכוון ע"פ הדין כמבואר ברא"ש והגמ"י וב"י וש"ע א"ח סי' ד"ר סעיף ט' אכל מאכל או משקה של איסור מברך עליו תחלה וסוף וע' בשו"ת כתב סופר חא"ח סי' כ"ב בד"ה ואחרי דברינו יעש"ב בסוף הסי' דף כ"ג סוע"ב:

ומה ששאל על הירושלמי שבאותו ענין ר' חגי ור' ירמיה סלקין לבי חנותא קפץ ר' חגי וברך עליהן אמר לו ר' ירמיה יאות עבדת שכל המצות טעונות ברכה, ובפ"מ לבי חנותא מקום שמוכרין מיני פירות ולא המתין עד שיביאם לביתו ולמד לאחרים שכל דבר שהם כמצות טעונות ברכה מקודם, ופירושו דחוק שכל המצות קאי על דבר שנהנה ממנו ומאי דקאמר ומנין שכל המצות כו' דמקיש לתורה שטעונה ברכה והתם קאי על כל מצוה ממש כתפילין וכדומה וכמ"ש במה"פ, (וע' בירו' פרק הרואה הלכה ג' היה יושב בחנות של בושם כו' אם הוא נכנס אצלו מברך על כל פעם כו'):

ומ"ש שלדעתו שפי' לבי חנותא למקום מיוחד לב"ד וכרש"י וסנהדרין "ז בשינוי לשון קצת, וליתא שזה היה זמן רב לאחר שגלו הסנהדרין ומה ענינם לר' ירמיה, ור' חגי שהיו בימי אמוראים מאוחרים ועיקר פירושו מבואר בפי' הר"א מפולדא למרום שדנין ב"ד כמו אפיקו לי מני חנותא (סנהדרין ז' ב') וכדאמר בחלק עד חנותיה דר' הושעיא עד

ישיבת הדיינים ובריך על שישבו לדין שכל המצות טעונות ברכה עכ"ל, ובחרדים שהיו ממונין על המדות, ובפי' מהר"ש סירלין גריס למי חטתא ר"ל למי חטאת, ובפי' הרז"פ לירו' ר"פ כיצד שצ"ל לבי חתניתא שעלו לבית חתונה לקיים מצות שמחת חתן וכלה ובריך אקבו"צ לשמח חתן וכלה:

ומה שהקשה מעלתו למ"ש בתשובת הרשב"א סי' י"ח דאין מברכין על הדינין דלאו גמר מצותיה שמא. לא יצייתו הבע"ד [וכמנחות מ"ב ע"ב דבעי עשייתה גמר מצוה], ודוחק לומר שהיה בידם מקל חובלים לשבר כל מדה ומשקל שאינו כהוגן, ואין בזה שום דוחק וכב"ב פ"ט א' מעמידין אגרדמין למדות וברשב"ם ממונה לענוש מעותי המדות, ורמב"ם סו"פ ח' מגניבה וח"מ סי' רל"א שחייבין להעמיד ממונים שיהיו מחזרין על החנויות וכל שנמצא בו מדה חסירה להלקותו:

ובעיקר פירושו שבירך על הדינים ושתלוי בהרשב"א קדמהו בפאת השולחן הלכות א"י סי' ג' ס"ק ל"ט יע"ש בהערתו על באור הגר"א א"ח סי' ח' ס"ק ב', ובעטרת צבי במאמר מטבע הברכות סי' ד' האריך דהכפיה גמר מצוה דנלמד מקרא דעזרא וכרמב"ם פכ"ד מסנהדרין ולהירו' סוף ברכות ופ"ה דסוכה דפליג אגמ' דידן במנחות מ"ב וכתוס' שם וסוכה ר"ד מ"ו דלהירו' דגם מצוה שיש אחריה גמר מצוה מברכין על ההתחלה, והובא גם בח"ס חא"ח סי' נ"ד וקלסהו, ואולם בשו"מ רביעאה ח"ג סו"ס כ"ח דחה זה להשמ"ק כתובות ח' א' דמה שאמרו שאין מברכין על המצוה שאין עשייתן גמר מלאכה אינו אלא כגון עשיית סוכה וציצית שאין העשייה עושה כלום בעיקר המצוה עד שילבש טליתו וישב בסוכה אבל הקידושין בעצמם הם מצוה שציונו לקדש ועושה מעשה גמור להתירה ע"י חופה ולאוסרה לכל העולם ולמה לא יברך עליה עכ"ל, והכי נמי חשיב ושפטתם צדק למעשה גמור, (וע' בתשובתי לעיל סי' ס"ו אות ג'):

אבל נ"ל בפשטות דאין צורך לזה דסברת הרשב"א דכל היכי דמצי למיעקר אע"ג דלא עקר אין מברכין עלה וכההיא דכתובות ר"ד מ' דאי אמרה לא בעינא כו', וכאן שהיו ממונים על זה אינו תלוי בדעתם של בני החנויות ולא דמי לשאר דינים שצריך כפייה לירד לנכסיו וכדומה שיקיים מה שיפסקו הדיינים ולכתוב אדרכתא ואחלטתא, אבל כאן שלא היו מניחין אותם להשהות מדות בלתי מתוקנות ומכש"כ כיון שבאו לחנות להשגיח אם לא עשו קלקול בהמדות וממילא כבר נתקיים בזה מצות הדינין דודאי שהיו המדות מקודם כהוגן וזה הוה כקבלת הדין ושייך ברכה על הדינין, ובפמ"ג א"ח ר"ס תרצ"ב הא דלא מברכין אשילוח מעות ומתנות לאביונים ונתינת צדקה דהמצוה נגמרת בנותן ומקבל ולא יוכל לברך עובר לעשייתן (והארכתי בתשובה להלכות מגילה):

ומה שהאריך מעלתו לדחות קושיתו על הדינים דלאו גמר מצותו, דתורה ג"כ לאו גמר מצוה למ"ד מעשה גדול וסברת הרשב"א לדידן דתלמוד גדול והאריך בדרך דרש, ואין לזה שום באור דהא מפורש במנחות מ"ב דכל מידי דאין עשייתה גמר מצוה אינו מברך, ואטו למ"ד מעשה גדול לא יצטרך כלל לברך על ת"ת ואין ענין כלל לזה הפלוגתא דמעשה אי לימוד גדול דמ"מ הלימוד לכ"ע היא מצוה בפני עצמה ואינו תלוי כלל בהעשייה ואפילו כשלומד במצוות שלא יבואו כלל לידו לעשותן מתקיים בזה מצותו, אלא דעיקר סברת הרשב"א דדינים לאו גמר מצותו שמא לא ירצו לקבל וזה תלוי בסברת השמ"ק כתובות ח' א' שמחלק דדוקא סוכה וציצית שאין עשייתה לבד מצוה כלל וכמ"ש לעיל.

ומ"ש עוד בר"ה לולב הגזול דלר"י משמיה דרשב"י פסול ביו"ט ב' ושמואל לית ליה הא דמצוה הבאה בעבירה דאף דר"י דקאמר משמיה דרשב"י ולרא"ש פ"א דב"ק במחלוקת דר"ל משמיה דחזקיה ור' יוחנן דקיי"ל כר"ל דאמרה משמיה דחזקיה די"ל דשמואל דפליג עליה סובר דרשב"י לשיטתו בב"ק ס"ה ב' רבנן ס"ל דאת פסקיה קרא ולרשב"י ואת ערביה קרא ורבנן אמרו לא לכתוב לא ה' ולא ו', וא"כ רשב"י דריש היקישא גזול דומיא דפסח דלא סגי דלא לכתוב ואת דאל"כ הו"א אגזול ופסח וחולה ביחד משא"כ לרבנן דהתם ואת פסקיה קרא דאל"כ לכתוב לא ויו ולא את עכת"ד:

ומלבד דאין מקום לטעות דהו"א כולם ביחד כיון דמפורש משום הקריבהו לפחתך וממילא גם מחד מהני, והתם שפיר י"ל דלכתוב אשמו יביא לחוד ולא אצטריך כלל ואת דממילא ידעינן דהוא ענין אחד אבל בגזול ופסח וחולה דבלא ואת אין לו משמעות הלשון כלל כיון דמיירי בחד ענינא דקאי אוהבאתם לא שייך כאן פסקיה קרא, ובשו"ת שער אפרים סי' מ"ח נשאל במ"ש רש"י פרשה תשא בפסוק ורחצו את ידיהם ואת רגליהם בבת אחת היה מקדש וכך שנינו בזבחים י"ח כיצד קידוש ידים כו', ובריש מגילה ב' ע"ב את הפסיק הענין ע"ש תירוצו וגם בהג"ה מבן המחבר דלא אמרינן הויו הדר ערביה היכי דלא סגי דלא כתב את לאפסוקי כב"ב ס"ה יעש"ב, ובאור חדש פרשה תשא האריך בדרך פלפול ליישב מהא דמגילה ולא הזכיר מב"ק ס"ה וע"ג נ"ב א' שהוזכר ג"כ סוגיא זו, ולפמ"ש במקום אחר (ע"ל בתשובה סי' קכ"ח) לתלות האי פלוגתא בהא דמצוה הבאה בעבירה אי הוה דאורייתא ובסתירת התוס' סוכה ט' ור"ד ל' ועפ"ז יתיישב למעיין שם ואין רצוני להאריך כאן בפלפולים:

והנה מ"ש מהרא"ש דב"ק, וכן בפרק לולב וערבה סי' א' דמסתבר דרב חסדא דאמר משמיה דר"י והוה ליה ר"א חד לגבי תרי, ובשעה"מ הלכות יו"ט פ"ג הלכה ה' הקשה

עליו מביצה י"א ע"א דחשיב ר"י ליחיד, ובח"ס א"ח סי' קס"ד דחה זה דמשום ר"י אמרי ולא הוזכר מאן אמרו וכסוף הוריות מי הם ששמותיהם אין אנו מזכירין וא"כ לא חשו להו יע"ש ובנדרים נ"ז ב' ועביד כחד ואף דר' חנינא תריתאה אמר לה בשם ר' ינאי וכה"ג בכ"מ דאמר משום ולדידיה לא סבירא ליה:

סימן עו

להרב ר' יהודה ליב מקעליס:

ע"ד תמיהתו בערכין ט"ז ב' המספר לשה"ר נגעים באים עליו כו' שלא יליף ממה שמפורש במרים במדבר י"ב ו':

הנה אף דהרמב"ם סוף הלכות טומאת צרעת למד בק"ו ממרים שלא דברה בגנותו וכו' ועל זה מזהיר השמר בנגע הצרעת זכור את אשר עשה למרים כו', וכה"ג באבות דר"נ פ"ו וע' בתו"כ ר"פ בחקותי וספרי סו"פ תצא, וע' במ"א סי' ס' ס"ק ב' ותשובה מאהבה ח"ב סו"ס רכ"א במה שתמה רמב"ן על הרמב"ם מנה במ"ע זכירת מרים וע' בס' וזאת ליהודה, וע' בתוס' שבת פ"ז א' סוד"ה ואתה ויבמות ס"ב א' תוד"ה ח דכתיב:

מ"מ י"ל בפשוטו דניחא ליה טפי לאתויי מדכתיב אצמית ומתרגמינן לחלוטין, והיינו על מצורע מוחלט דמשמע שבאים עליו בתמידות ובמרים נאמר רק שבעת ימים תסגר, וע' במדבר רבה בהעלותך פרשה ט"ז מה ראה לומר אחר מעשה מרים שלח לך אנשים כו', ואף שכבר נאמר בתורה עונשו ממה שאמר הבא ידך בחיקך ומשום שדבר על ישראל שהם מחוסרי אמנה וכשבת צ"ז א' ובפרש"י שמות ד' נ', וע' בזכרון יצחק ח"ב ר"פ שלח אות אב"ג שהאריך בדרך דרש, ועכ"פ לפי דרכו היה לו להקשות יותר דהא מצינו עונש לשה"ר במוקדם בתורה ממשה עצמו שאמר הן לא יאמינו לי שנלקה לפי שעה שנצטרע ידו, והרי גם במרים לא היה רק חשש וכמ"ש באדר"נ שהיו דנין אותו בספק, וע"כ כדאמרן דניחא ליה לאתויי מקרא דאותו אצמית דדריש על מוחלט:

וגם דלמ"ד בברכות ה' ב' מי שיש בו אחד מארבע מראות נגעים הוה מזבח כפרה, אבל מקרא דאותו אצמית שמורה על כתיתה וכליון ולא הוה לכפרה כלל, ואף דלמאי דקאמר באדר"נ פ"ט אבל הוא מפני שדעתו גסה עליו פירש כו', ושלזה מסיים ג"כ והאיש משה עניו מאד, ולפ"ז הרי הוא בכלל מוציא ש"ר ור"ל דריש ליה התם מזאת תורת המצורע כו', ואולם לקמן באדר"נ שם מפרש ולא היו דנין אותו בודאי אלא בספק כו' ספק שאין דעתו גסה עליו, וע' בערכין ט"ו א' וט"ז א' ותו' זבחים פ"ח ב' ואכמ"ל:

סימן עז

להרב דקאמינקי ר' משה נחום ירושלימסקי מחבר שו"ת מנחת משה וכו', (במה שבא בסוף השאלה הנזכרת למעלה סי' נ"ג):

בדבר הערתו בב"ב צ"ז ב' דפריך אדרב דאין אומרים קידוש היום אלא על היין הראוי לנסך על המזבח והא תני ר' חייא מפיה ומשוליה לא יביא ואם הביא כשר, דלרשב"א המובא בב"י יו"ד סי' קכ"ו ורמ"א דשמרי יין הוה מב"מ עם יין, וא"כ נימא דהברייתא אתיא כמ"ד מב"מ בטל ורב לשיטתו בפסחים כ"ט ב' דמב"מ לא בטל:

ולי נראה בפשטות לש"כ יו"ד סי' צ"ח ס"ק ו' דהא דאזלינן במב"מ בתר שמא ולא בתר טעמא היינו דוקא לענין יי"נ וטבל שאוסרין במשהו, וא"כ התם דמיירי לענין יי"נ אזלינן בתר שמא, משא"כ בב"ב ביין קידוש אזלינן בתר טעמא ולא בתר שמא, וע' בפמ"ג א"ח סי' קנ"ח ס"ק ד' באש"א וע' במשפט שלום סי' רל"ב סט"ו בד"ה וע' בפסק כו' שהעיר על הפמ"ג מב"י יו"ד סו"ס קכ"ו בשם רשב"א דשמרי יין הוה מב"מ עם היין אף למ"ד דאזלינן בתר שמא ממכות ג' חמרא מזיגא איקרי כו'.

ומה שהביא מעלתו סיוע מזה דכיון שהתערובות מתחלתו בטל בכל גווני וכרמ"א יו"ד סי' ק"ב בשם הארוך ובש"ע א"ח סי' ש"כ ס"ב בדבר שבא עולם בתערובות בטל אף בדשיל"מ:

וזה יש לדחות לפמ"ש בברוך טעם בשער התערובות פ"ד דאף להמרדכי דבלא ניכר האיסור בפ"ע לא שייך ביטול ברוב לא נשמע דגם באיסור בס' לא יועיל יעש"ב, וכן העלה בשו"ת יד אלעזר סי' נ"ט בד"ה וכבר אמרתי בישוב סתירת המרדכי ועי"ש בסי' ד' שהאריך, וכבד הקדימם בנוב"י תנינא חיו"ד סי' נ"ד וע' ביד אפרים ליו"ד סי' י"ד ס"ה שהקשה עליו דכיון שיש ס' אין כאן איסור נו"ט יעש"ב ובשאילת שלום תנינא סי' קצ"ג ושם אריה חא סו"ס ח' ואין רצוני להאריך יותר במה שדשו בהם רבים שהמה מדברים שאין להם שיעור, ובתשובה לשואלי מכבר הארכתי בסגנון קושיתו על התוס' מנחות ר"ד ז' בד"ה וכי מהדר כו' מהא דר' יוחנן בזבחים ק"ו דדחיק כיחידאה ר"ש הוא ולא אמר כשמעתיה דמב"מ אינו חוצץ וכדמשני רב (וע' בתשובותי בחאה"ע סו"ס ע'):

סימן עח

להחר"י הכהן וויסטינצקי:

על דבר הערותיו בס"ח במספר נ"ד ענינים, ואם כי מאד נגד רצוני להשיב בענינים כאלה הבלתי נוגעים למעשה ובפרט למי שלא נודע לי עד כה, אך לריבוי הפצרת בן עירו

מיודענו... אשר דבר טוב בעבורו במכתבו וכפי שהודיע לי שנדרש מראשי חברת מקיצי נרדמים להשים עין על הכת"י שלפניו מהס"ח ולהעיר מקור כל המאמרים ושאחרי כל השתדלותו אצל רוב גדולי הזמן לא עלתא בידו והוא מוכרח להעמיס עלי במה שאי אפשר להתקיים ע"י אחרים, והנה המה בכתובים בערבוביא שלא על הסדר בס"ח שלפנינו אשר לא מצאתי החלק הגדול מהם ולא הזכיר מקומם איפוא בס"ח והרבה מהם באו במכתבו בקוצר אשר נדרש לראות גם המשך המאמרים מלפניו ולאחריו ולפעמים בשינוי אות ישונה הכונה מלבד אשר באיזה מאמרים חסר יביאנו גם בהכת"י אשר צריך טורח להתבונן להשלים החסר, וחפצתי לדעת אם הכת"י על סדר הס"ח הקודם אשר לפה"נ מעניני שאלותיו המה הוספות בפ"ע, [ועל זה הודיע כי הכת"י מהס"ח נמצא באוצר הספרים בסידור אחר לגמרי ממה שהוא בידינו, והוסיף עוד שאלות נוספות על הראשונות אשר לא יכולתי להשמיט עצמי מזה שלא להשלים הענין וכפי ששמעתי שכבר נדפס ע"פ הוצאות החברה, אבל לא נשלח אלי גם המחברת הנדפסת ואשר לא נודע לי אם נדפסו ההגהות בשמי כהוגן, ועכ"פ ראיתי להציגם הנה לזכרון כפי הרשום במכתבי]:

א **למה** סמך מזמור לאסף מציון מכלל יופי בכ"ד משמרות לויה בני אסף לראש התפלה לתפלה זכה יוסף בן אסף לראש אגז אסף חרפתו לבני קהת במדבר ובני יוסף קודם עתה, נ"ל שהמכוון על נחמיה סי' י"א י"ז בן אסף ראש התחלה יהודה לתפלה ובפרש"י כמו יודה והוא נכנסת בתיבה שלא לצורך כמו יוסף יהוסף, וכאן צ"ל ג"כ לראש התחלה וצ"ל זכה בן אסף, ותיבת יוסף מיותר וכן בסוף ובני יוסף צ"ל ובני אסף, והיינו שבמדבר זכה קהת להיות טוען הארון ששם התורה ואף שגרשון היה בכור וכמ"ש במדבר רבה פרשה ל' דבר אחר יקרה היא מפנינים כו', וכן בבנין הבית היה אסף ראש וממונה לפתוח תחלה להודות בתפלה בזמירות שירותיהם של לוים, וכיוצא בו בדהי"א סי' ט' י"ט בן אביסף כו' שומרי הספים לאהל ואבותיהם על מחנה ה' שומרי המבא שפי' על אבותיהם שהיה שומר המבוא ועל הארון ועל כו', ולזאת נקרא אסף כטעם קריאת שם יוסף על שם אסף את חרפתי, והיינו שאסף היה מבני קהת וזכה להיות לראש, ובמקום תיבת אגז צ"ל ואז או אמר, ולפי המדרשים שהוא אבי אסף ולפי פשט המקראות מדוקדק יותר לפי גירסתו וכדהי"א סי' ו' כ"ה שהיה בן ע' רש"י ובמאורי אור בחלק בן נון לקידושין ל"א ב' בד"ה אסתייע בדף ע"ז א' משמע טרם שעלו והוא מבני קרח וכן בילקוט תהלים ע"ג איכא מ"ד שהיה מבניו וגם בפרש"י תהלים מ"ב נקט שיסדו המזמורים ועלו משם ונתנבאו, והתו' דנקטו ממשפחת קרח צ"ל כאידך מ"ד שאינו מבניו וכן בפרש"י שם

בני קרח אסיר ואלקנה ואביאסף וגם בריש תהלים נקט אסף ושלשה בני קרח ולאידך מ"ד צ"ל הוא אביאסף וגם לא אשכחן שניצול ממשפחת קרח רק בניו המנויים בפרשה וארא ומחוורתא שהוא הנזכר בדה"י ו' אסף בן ברכיה מבני גרשם וכיון שהוא מן הלוים נקטו ממשפחת קרח ובני קרח עלו מיד בביאת א"י כדמוכח ממשפחתם שמואל הנביא וכדפרש"י פרשה קרח:

ב **צדי** קוף ריש לא תקיפו פאת ראשכם הצדדים על גן שט שוין בזיינין וגם זיין נגד בי מלכים ימלוכו, כונתו למימרא דרבא במנחות כ"ט ב' לשבעה אותיות שצריכין זיינין ושוין בנונין בשם מקטו לסימן לזכרון מצות שעטנז וגם מלשון גץ היוצא מתחת הפטיש (וע' בס' התגין צד ל"ו), וכאן נקיט סימני שלשה תיבות אלו להששה אותיות וגם זיין שהיא מאותיות השוין בזיון ואליו לא הוצרך לזיין שנזכר ממספר זיין אות השוין בזיון, ואמר נגד בי מלכים ימלוכו מי המה כתרי האותיות ונקראו תגא עד"ש מאן דאשתמש בתגא, ובמנחות כ"ט ב' תגא אמר הקב"ה אם חוזר בו אני קושר לו כתר, שקושר קשרים לאותיות כו' וכן בשבת פ"ט א', ושם ק"ד א' אני קושר לו כתר כו' וכה"ג, ומה שכתב בית בי ב לא ז אני סוח כי בחודש חית לעיבורה של אשה תחת בלב אשה הכונה עוד לרמז כונה שניה באות ז', והמעתיקים שלא עמדו על המכוון העמידו בית במלואו אבל הכונה שהוא רמז ב' בי צ"ל בלשון יוני ז' אני צ"ל זאטיה ע' בירושלמי פרק החולץ הלכה ד' וכמ"ש הפ"מ מהערוך זוטא ז' אופטא חי אוטא ח' יע"ש, ומהעדר הבנה כתבו אני, ווה מכוון נגד הוראת הח':

ג **כתיב** ויכתבו עליו פתוחי חותם קודש לה לומר שבפני רבים כתב השם כגון בעדה וכן היו הראשונים עושין כשרות בין ס"ת היו כותבין השמות בעשרה צדיקים וי"א הוצרך בפני רבים לכותבו כדי להזהירו שיכתוב לשמה וגם האותיות בפעם אחת כולן היו והיו הבקיאים כותבין קודם על הקלף כדי שיראה הסופר המובהק והמובחר כהלכה ויכתבו עליו, ויכתוב לשון יחיד היה לו לומר והלא רק אחד היה כותב והיו חלוקים על זה בימי קדם יש אומרים לפי שהשם הקודש לה' למטה וקדש למעלה וכתב אחד השם ומה צריך לשיטה אחת או לשני שיטין והלא לדברי הכל שתים כותבין בלא שרטוט וכתב אחד קודש ואחד כתב לה' שיהא תחלת השם ב"ד אחד וקדש ביד אחד, האם יש מקום לדבריו אלה בדחז"ל ובמא"ע בחלק אמרי בינה לא הביא מזה כלום:.

ולכאורה משמעות לשונו דקאי על הא דמקדים וכך היו הראשונים עושים כשכותבים ס"ת כו', ויהיה מוכרח לדחוק על דעות הסוברים דכתיבת השם בעי כסדרן וכדעת הגנת ורדים שפוסל שלא כסדרן וכנזכר בשמש צדקה ועוד איזה אחרונים שנמשכו להחמיר

בכל השמות וגם מהשואל בנוב"י קמא חיו"ד סי' ע"ה החמיר גם בשם אלקים, ומ"מ רובם ככולם דחו זה והעלו בפשיטות להתיר בכל השמות, וע' באו"ח סי' ל"ב סכ"ה וע"ש בסנ"ב בהג"ה לעשות שם שדי כסדר ומשמע דראוי רק לכתחלה, ועכ"פ כמעט כל האחרונים הסכימו שאין זה לעכובא והרמב"ם פ"י מהס"ת לא מנה זה בדברים הפוסלין בס"ת, ומה שהעירו כמה אחרונים מהא דבן קמצר ביומא ל"ח שהיה כותב בקולמס בן ד' אותיות כאחד, והרי אות י' ואות ו' נכתב מוקדם לה' וע"ש בתויו"ט ויפ"מ ודחה שזה היה מעיקר האומנות שנגמרו כאחת וע' באומץ יוסף בהלכות תפילין סוף שאלה שניה דף י"ד ע"ד, והאמת כמ"ש הגרצ"ה חיות בשו"ת ובהגהותיו ליומא שזה היה כעין מלאכת הדפוס והעלים תחבולת האומנות מזה ולכן גינוהו שעי"ז היה נתפרסם בעולם לעיני כל העמים שנתגלגל המצאת הדפוס ע"י ישראל שהיו הראשונים שהמציאו זאת ועש"ב, וע' בגט מקושר וט"ג אות ע' בדף מ"ז ע"ד בד"ה ולענין דפוס שהאריך ג"כ מהא דבן קמצר, ואם כי מצד שהיה נוהג איסור כתיבת דברים שבע"פ לא היתה אז ההדפסה ג"כ בהכרח באומתינו, והארכתי בתשובה בחיו"ד בענין כתיבת השמות שלא כסדרן:

אבל בכונת הס"ח האמת שתיבת וגם קאי להוסיף עוד טעם על כתיבת השם מהציץ שהקדים בהתחלתו ויכתבו עליו פתוחי חותם קודש לה' וכמו שמסיים מיד לאח"כ בגמר דבריו, וכיוון בזה להראב"ד פרק ט' מכלי מקדש הלכה ט' שהיה כעין דפוס והשיג על הרמב"ם אינו חופר אלא מכה בדפוס צורת האותיות עד שבולטות מלפניו וע"ש בכ"מ, וא"כ דברי הס"ח כפשטן שהאותיות מהשם כולם בפעם אחת היו ומשום דמיירי בציץ שלראב"ד היה נכתב השם בבת אחת, תראה שדעתו דדפוס חשוב כתיבה והא התם בציץ נאמר ויכתוב עליו כו', ולזה כוון הס"ח שבפעם אחת היה כו' ומשום דמיירי בציץ וע' בט"ז יו"ד סי' רע"א ס"ק ח' ומ"א סי' רפ"ד וסי' של"ד ס"ק י"ז וב"ש סי' קכ"ה ושו"ת מ"ב סי' צ"ט ורמ"ע סי' צ"ג וחו"י סי' קפ"ב ומלאכת שמים כלל ט' ס"ק ד' שהאריכו אי דפוס הוה כתיבה מעליותא, (וע' בתשובתי לעיל משש"ב):

ורק שזה רחוק שכבר נתפרסם בימיהם מעשה הזה ולזה הוכרח הרמב"ם לומר שהיה בחפירה ודוקא באפוד אין מסרטין באיזמל ומשום דהתם נאמר במלאותם שיהיו שלימות וכסוטה מ"ח ב':

ומה שדייק בס"ת ממש ויכתבו עליו פתוח חותם קודש לה' והלא רק אחד כותב כו' ושאל מעלתו מי החולקים בזה, כונתו למ"ש בשבת ס"ג ב' וסוכה ה' א' וכתוב עליו ב' שוטין יוד ה' מלמעלה וקדש ל' מלמטה ואמר ר"א בר' יוסי אני ראיתיה ברומי וכתוב עליה קדש לה' בשיטה אחת, וכה"ג בירו' יומא פ"ח הלכה ד' מר"א בר' יוסי שראה

הציץ ברומי וע' בתוס' דשבת ובסוכה היה כתוב יוד ה' בסוף בשיטה ראשונה וקדש ל' בתחלת השיטה שניה כו' וע' רשב"א בשם ר"ח דשם כתוב בתחלת שיטה שניה וקדש ל' בסוף שיטה ראשונה, ובשביל שפוגע תחלה בראש שיטה שניה קורא למעלה ולפ"ז נקרא שפיר כהלכתו מלמעלה למטה, וע' מוהר"ם מלובלין סוכה ה' בשם הבחיי דהביא דהראב"ד כדר"ת שהובא ברשב"א ובס' הישר לר"ת וע' ברמב"ם ובכ"מ רפ"ט מכלי מקדש שהיה לו גירסא אחרת ובהגהות הב"ח לפרש"י דשבת, וע"כ דהס"ח עולים בפשטות שכן מצינו בציץ שהוא מובדל ממנו קדש ל' מלמטן והשם מלמעלן (ול' הנטפל להשם הוא חול ושלזה היה נכתב קדש ל' בשיטה אחת שיהיה הזהיר לכוון לקדש בכתיבתו בתחלת השם, ובירושלמי יומא פ"ד הלכה א' מסיים כמלך שהוא יושב על קדתדרון שלו ודכוותה אחד מלמטן ושם מלמעלן, ור"א בר' יוסי פליג שהיו כתובות בשיטה אחת וע"ש בשיורי קרבן שמזה נראה שמפרש כפי' ר"ת שכתבו התוס' בשמו שהשם למעלה מן הל' יע"ש, ודכוותה גבי גורלות של יו"כ היה כתוב גורל אחד לה' מלמטה ושם מלמעלה, וז"ש ומה צריך לשיטה אחת או לשני שיטין היינו לאיזה נפ"מ המחלוקת בזה אם היו כתובים בשיטה אחת או דהיו צריכים לכתבו בשני שיטין ואף שהטעם שהוא דרך כבוד שיהיה נראה כתיבת השם בשיטה ראשונה מ"מ ס"ל להס"ח דהא מ"מ היה אפשר לכתוב בשיטה אחת ולהקדים כתיבת השם לקדש וע"כ שממילא היה נכתב ע"י שניהם כדי שיזהר השני לכוון בכתיבת השם לשם קדושה ולזה היו מוכרחים לכתוב בשני שיטין שיקדים א' להסופר לקדש ולכוון ג"כ באופן שיהיה מ"מ נראה השם מוקדם בקריאתו וכנ"ל, וזה שמסיים וכתב אחד קדש ואח"כ כתב לה' שיהא תחלת השם ביד א' וקדש ביד אחד וכמ"ש ג"כ בירו' מגילה פ"ק הלכה ט' בסופו שכן מצינו בציץ:

ד **שמות** שבטים כאבני כו' לכך אנשי כו' (... ציין המעתיק נקודות על חסרון התיבות) ו' חלקים ובשבת שוים לכן אנשי המשמר, וחפצו לדעת מה כונתו במ"ש לכן אנשי כו', כי אנשי המשמר ידע המקום בסוכה נ"ה ב' במתני':

הנה מה ענין הא דבשבת שוים להא דסוכה לענין הפייסות שבשביעי של חג כל המשמרות שוין שכל אחת מקרבת כבש אחד, ואולם כונתו למ"ש בסוטה ל"ו א' כדרך שחולקין כאן בהר גריזים והר עיבל כך כו' וע' בשו"ת כנסת יחזקאל סי' א' ושו"ת מאיר נתיבים ח"ב פרשה ויצא משש"ב בדהרמב"ם פ"ט מכלי מקדש, ותיבת כאבני ט"ס וצ"ל באבני גזית.

ומה שכתב ולכך בשבת והאכלתיך נחלת יעקב אביך, הוא ע"ד מאחז"ל בשבת קי"ח רע"ב לא כאברהם כו' אלא כיעקב כו' יע"ש ורש"י ישעיה סו"ס נ"ח ויעקב למד את השבת שנאמר ויחן את פני העיר שקבע עירובי תחומין כו', ושם ל"ג סוע"ב לא מייתי האי דרש וע' בב"ר פרשה ע"ט, והנה בזוהר דורש רמזים על מספר הי"ב חלות שהוא סוד לחם הפנים וכמו שרמז האר"י בזמר שלו יגלה לן טעמי דבתריסר נהמי, ואף שי"א שהיה כתוב בר"ת י"ב חצאין, שזה מוסכם עם התלמוד ברכות ל"ט ב' בר"ז שהיה פורס ובוצע שני הלחמין מלחם המשנה וע' בשלום על ישראל ח"ג צד מ', אך העיקר שהוא נגד י"ב חלות מלחם הפנים וע' בדברי שאול על התורה פרשה תרומה מאגרות הרמ"ז סי' ל"ה שגם בשבוע שחל בשבת היו סודרין לחה"פ בלי ספק הרי מבואר שי"ב חלות נגד לחה"פ, ובשע"ת א"ח סי' רע"ה הביא מ"ש במח"ב שהנוהגין ע"פ האר"י מסדרין על השולחן י"ב ככרות קטנות לכל סעודה ע"ג שלשה ולוקחין האמצעים ובוצעים מאחד, ובמאורי אור חלק באר שבע לא"ח סי' ער"ב בדף ק"ה סוע"ב ועוד בזוהר להעריך י"ב לחמים כו' ובר"מ זוהר פנחס בעי לסדרא על פתורא ארבע ככר לכל סעודה אם שבזו"ח פרשה אחרי וכו' יעש"ב, ונתן ר"י חסיד רמז לברך על י"ב חלות בשבת עד"ש והאכלתיך נחלת יעקב שקאי על יום השבת ושרומז לי"ב בניו שהיו בהר גריזים שכולם פתחו בברכה למי שמקיים דברי התורה וכסוטה ל"ז ב' להקדים ברכה לקללה ולזה מסדר ששה על גבי ששה כפי היותם אז חלוקים בנתינת הברכות לששה נגד ששה, ועד"ש באלי' מ"א י"ח שלקח י"ב אבנים למספר שבטי בני ישראל וכמו שנאמר ביהושע שהעמיד בגלגל י"ב אבנים למספר השבטים שעברו הירדן, וכנראה שהיה כתוב בס"ח אחר תיבת לכך אנשי.. מעשה לוקחים י"ב חלות בשבת היינו ששה על ששה חלות (והמעתיק חשב לתקן חלקים במקום חלות מצד שלא היה לפניו מה שחסר בכתב) ובשבת שוים ובזה נתן עוד רמז לזה שבכל סעודות ימי השבת המה שוין למנין י"ב חלות וכמו שהיה באנשי משמר שאכלו י"ב חלות ולחה"פ שסידרו על השולחן לפני ההיכל בכל יום ושבת ששה למשמר הנכנס וששה למשמר היוצא, ויתכן ג"כ לפרש בדבריו שהיו שוין ג"כ בחילוק כל המשמרות בלחה"פ בזמן שהיה יו"ט של אחד משלוש רגלים בשבת וכן בשבת שבתוך החג, וכן אם חל יו"ט ראשון של חג בשבת חולקין בשוה בשוה מעיו"ט שהו שבת וכן כשחל יו"ט האחרון בע"ש חולקין בשוה בלחה"פ באותה שבת שהוא מוצאי החג וכרמב"ם פ"ד מחומ"ס הלכה י"א:

ה **אין** מוסרין את השם אלא לחכם ומי ששומע לעצת י"ש, הרי לאותו שבקשו חכמים אליהם לעשות בשם כל מה שעשה ה"נ אלא עד שקבלו עליהם חכמים העון, מי אלה

שבקשו ואיה זה בדחז"ל, ראיתי בס"ח אות תע"א ושם הגירסא כל מה שיעשה במקום שעשה ונשמטו אח"כ התיבות יה"נ אלא וכמובן סיבתו אשר בלי העתקתו אין שום מובן בס"ח ואח"כ נתוסף שם לא ירצה עד כו', ובזה יש מובן גם להעתקתו מהכת"י מהס"ח שמתיבת והרי הוא פירוש לדבריו שאין מוסרין אלא לי"ש ושומע לעצת יראי השם ואינו חכם בעיניו וכו' וצ"ל שגם אם יבקשו במקום שבקשו שגם אם יבקשו החכמים לעשות דבר לצורך השעה כמו שנמצא בספרים ישנים לספור מעשיו שהורו לעשות כמוהו כדי למנוע שלא להכשיל זולתו לא יתרצה ג"כ עד שיקבלו עליהם חכמים העון והיינו מצד שיראו כן בהוראתם לעשות כן להכרח השעה ולא לאהבת כבוד מבני אדם להראות ידיעותיו:

ו **וטוב** עם ה' ועם אנשים גם עם ה' לרבות עם המלאכים ועם השדים גם עם אנשים לרבות נשים וטף, איה מקום דרשה זו, עיינתי בס"ח אות תקכ"ו כתיב ומצא חן כו' שנאמר והנער שמואל כו' ועם השדים שלא עשה השבעות מלאכים והשרים, מבואר שהביא זה הדרש מעצמו לסיוע לדבריו שצריך להיות אהוב לכל ועדש"ל באות תתשע"ב ולעיל אות תס"ט אין המזיקים מתגרים אלא במי שמתגרה בהם כו' וכתיב תמים תהיה עם ה' אלקיך אין לאדם לעשות אלא יתפלל להקב"ה על כל נגע ומחלה ועל כל צרה וצוקה, והיינו עם ה' שהיה תמים עם ה' אלקיו וגם עם אנשים דורש גם לרבות כמ"ש הקהל את העם הנשים והטף:

ז **שובו** שובו בנים שובבים (ירמיה ג' כ"ב) והלא כבר אמר למעלה (פסוק י"ב) שובה משובה ישראל למעלה לאנשים למטה לנשים, איה מקום המאמר, הנה ממשמעות לשונו הוא דרשת המחבר בעצמו אבל תמהני שלא הרגיש שיש כאן ט"ס וצ"ל למעלה לנשים (שאומר משובה בלשון נקבה וכמו לעיל פסוק ו' אשר עשתה משובה ישראל וכו' ולהלן סי' ל"א כ"א הבת השובבה) ולמטה לאנשים (דכתיב בנים וכמו דממעטינן בכ"מ מבנים ולא בנות ולא יתכן שיאמר בנים אלו הנשים), וע"ד שדרשו בשמות סי' י"ט ג' וכמובא בפרש"י בית יעקב אלו הנשים ותגיד לבני ישראל עונשים ודקדוקין פירש לזכרים כו', וביבמות ע"ז ב' בנים ולא בנות וקידושין כ"ט ב' ולמדתם את בניכם ולא בנותיכם ושם ל"ו א' דבר אל בני ישראל והניף ולא הבנות מניפות וכן בפסקתא דר' טוביה בפרשה צו בפסוק זה ושם ר"פ צו הקרב אותה בני אהרן ולא בנות אהרן ובפרשה תצא שם בספרי וילדו לו בנים הבנים בדין זה ולא הבנות בדין בכורה וכמובא ברשב"ם ב"ב קכ"ב סע"ב בד"ה ובנכסי האב, ובפרשה בא (שמות סי' י"ב כ"ד) מצוה זו באנשים ולא בנשים, ורפ"ח דסנהדרין ס"ח ב' במתני' כי יהיה לאיש בן ולא בת וע"ש ר"ד ע'

אלא גזה"כ הוא בן ולא בת, וכן בלשון תורה בכל מקום בנים ובנות בספר בראשית כ"ג פעמים ובשמות ט' פעמים וכן בכל מקום במקרא ובדהי"א סי' ב' ל"ד ולא היה לששן בנים כ"א בנות, ובשו"ת פנים מאירות ח"א סי' ל"ז דלפעמים הבנות בכלל הבנים כמו למען ירבו ימיכם ובנים לא היו להם בנדב ואביהוא וראה בנים לבניך שלום על ישראל ובדרז"ל דלא אתו לנצויי מחליצה ויבום והיו בניכם יתומים לכו בנים שמעו לי אלה בני צבעון איה וענה ולר"ת איה נקיבה וע' בב"ב קט"ו ב' יע"ש באורך, ומכל הני אין ראיה וכב"ב ק"י ע"ב אלא מעתה למען ירבו ימיכם כו' ברכה שאני, ופשוט דהכ"נ בקללה כמו בעצב תלדי בנים שגם לידת הבנות בכלל, ורק דכל הני דרשות בדבר שהוא ציווי או משפט וע' בפמ"ג בפתיחה כוללת לא"ח ח"ד אות ט"ו, ובתויו"ט פ"ד דכתובות ופ"ב דנזיר בנין ובנן יע"ש משמע בנים אף נקיבות במשמע וע' רא"מ פרשה אמור במ"ש בניכם ולא בנותיכם עכ"ל, ובפסקתא דר' טוביה בפסוק בנים אשר יולדו אלו הבנות וכן בקידושין ע"ז א' תלאן הכתוב בלידה, וא"צ למה שנדחק בחמדה גנוזה במאמר בחזוק דהרמב"ם ממ"ש ולמדתם את בניכם ולא בנותיכם כי בעצמם נשתמשו במלת בני על הנקבות ואמרי אוי למי שבניו נקיבות אבל הוראתו רק מה שנמסר להם בע"פ בקבלה בפסוק זה שלא נכללו בו הבנות בלמוד התורה המתשת כחו של אדם בהיות להן צער הריון ולידה וגידולם ועשיית מלאכת הבית, וידיעת האמונה ודינים המחוייבים להם לא נשלל מהם כאמור הקהל את העם והנשים למען ישמעו וילמדו כו' יע"ש באורך, ומפורש ביו"ד סי' רמ"ו ס"ו דחייבות ללמוד דינין שלהם וע' בא"ח סו"ס מ"ז ובמ"א, ולפי דרכו ניחא ג"כ הקושיא במ"ש והרגתי כו' והיו בניכם יתומים ואיך יתמעטו ג"כ הבנות, אבל א"צ לזה וכמש"ל דהכ"נ קללה שאני, ויש לדחות עוד למ"ש בב"מ ל"ח ב' ממשמע שנאמר כו' אלא מלמד שנשותיהם מבקשות לינשא ואין מניחין אותן בניהם רוצים לירד בנכסי אביהם ואין מניחין אותם וע' באבות דר"נ פל"ח, וממילא דעיקר קרא מיירי לענין הבנים זכרים הקודמים בנחלה לבנות, גם מה שהביא הפמ"א מקרא דבנים לא היו להם מלבד מש"ל שנדחה בפשטות בלאו הכי אין הכרח דמדבר מצד ירושה למלאות מקומם וכמ"ש ויכהנו אלעזר ואיתער ואכמ"ל מענין לענין:

ח **מ"ש** וכן בשלמה כי עשה כיור ויתנהו בתוך העזרה שלא מצינו שעשה שלמה כיור רק עשרה כיורות, אבל כונתו למ"ש בדהי"ב סי' ו' י"ג כי עשה שלמה כיור נחושת ויתנהו בתוך העזרה:

ט **מימינים** ומשמאילים אמרו משבט בנימין, איה מקור דבריו, ע' בדהי"א סי' י"ב ב' מימינים ומשמאלים באבנים בחצים ובקשת מאחי שאול מבנימין:

י **ור"ל** ור' חייא בר אבא שהיו מקרבים עשירים נותני צדקה, ונעלם ממנו מקומו, והוא בדברים רבה פרשה ד' מעשה בר' חייא כו' נטלו ר"ל כו' וקרא עליו מתן אדם ירחיב לו, ובשמות רבה פמ"א ובמגלת אסתר וע' בויק"ר פרשה ה' ושם ר"ח בר אבא וכן הוא בירו' הוריות פ"ב הלכה ו' ושם הגירסא כמו בס"ח ר' חייא בר אבא במקום סתם ר' חייא:

יא **פעמים** נושאים פני אבותיו של החוטא ומאריכין לו אע"פ שרבו עונותיו כמו למנשה, (והוא בס"ח שלפנינו אות תר"ז) איה מקורו שזכרו למנשה זכות אבותיו, בויק"ר פרשה ל' אל תפלת הערער זה של מנשה כו' ולא בזה את תפלתם זה תפלתו ותפלת אבותיו דכתיב ויתפלל אליו ויעתר לו כו', וכירו' פרק חלק הלכה ב' זכרוני שהיה אבי מקרא אותי כו' ולא ישכח את ברית אבותיך, וע' בפרקי דר"א פי"ג ובבאור הרד"ל אות ל"ח שמה שאמר מלפני אבותיך שבזכותם נענה:

יב **העולם** שליש מדבר שליש ישוב שליש ים, איהו במדרש, הנה הובא בתוס' פסחים צ"ד א' ד"ה כל, והוא מפורש במדרש כונן פרשה ח':

יג **עבד** שמניח תפילין בפני רבו יוצא לחירות, איה המקור לזה, והוא מפורש בגיטין מ' ע"א המניח תפילין בפני רבו כו' וע"ש בתו', וסנהדרין ק"א ב' שחלץ תפליו בפניו ע"ש בפרש"י, ויתכן עוד עד"ש בירו' פרק מי שמתו הלכה ג' עבד פטור מתפילין דכתיב בהו שמע ישראל ה' אחד מי שאין לו אלא אדון אחד, וכיון שמניח בפני רבו הרי כאלו מודה לו שאין לו אלא אדון אחד, ורק מה שהביא מס"ח וכן במכרו בדבר מועט, פשוט שמדמה זה למפקירו שם ל"ח ב' יע"ש, וע' במ"א סי' ל"ח סוס"ק י"ד בשם של"ה הטעם דכשחולץ תפיליו מונע עצמו מלשמש לרבו כיו"ד רמ"ב כו' אבל כשרבו חלץ תפיליו גם הוא מותר לחלוץ יעש"ב:

יד **לעולם** ינוס אדם מן הנסים וכו' הפרי מיד והקרן קיימת דאמר רשב"י אלו היה אברהם לוקח מבראשית עד אליו כו', איה המאמר מרשב"י, הנה התחלתו עד דאמר רשב"י הוא בב"ר פרשה מ"ד, ומ"ש בפי' הס"ח אות קצ"ו רע"ד הוא ט"ס, אבל המאמר דאמר רשב"י אלא היה אברהם כו' מפורש בירו' דברכות פרק הרואה כך היה רשב"י אומר כו' וע' בב"ר פרשה ל"ה, ואולי היה לפניו ג"כ בסוכה מ"ה ב' אלו היה אברהם לוקח מבראשית עד אליו ושלזה מרמז בתיבת וכו', והיינו מ"ש אח"כ לפנינו יכולני לפטור מיום שנבראתי ועד עתה ואם אלעזר בני עמי מיום שנברא העולם עד עכשיו, שעם בנו היה משוה עצמו למדריגה הראשונה שהזכיר מאברהם, והענין שמתיחס לאברהם שאף שהיה לו נסים הרבה לא ניכו לו מזכיותיו בעה"ז, ולכך מתיחס ג"כ לרשב"י שהיה מלומד בנסים ועד"ש באבות פ"ה בעשרה מאמרות עד שבא אברהם וקבל שכר כולם, ויותר קרוב שתיבת וכו'

שנכתב בסוף ללא ענין אחר שכבר בא המאמר שמתיחס לזה במלואו שיהיה שייך כאן אחר דאמר רשב"י וכו' ואלו היה אברהם וכו', והיינו כיון דאמר זה רשב"י על עצמו שייך ג"כ על אברהם שאלו היה כו':

טו ר' **ראובן** בן אצטרובלי ביקש שיהרגוהו ולא לר"ע כו' כי רבים צריכים לר"ע, ונעלם ממנו מקומו שמצוה להדיוט לומר הרגוני ולא לחבירי, יעיין במגדל עוז להרי"ע באבן בוחן פנה א' אות צ"ד וכל הגדול בחכמה קודם ובאות ק' דלהציל מן המיתה יכול למחול בשביל אביו אפילו אינו ת"ח כמוהו וכו', וע' בס"ח אות תרצ"ח, ואין ספק שרומז על המאמר במעילה י"ז א' שהלך לרומי וספר קומי כו' ובטלו הגזירות ושאח"כ הכירו בו שהוא יהודי החזירום אמרו מי ילך ויבטל הגזירות רשב"י שהיה מלומד בנסים, וע"ש בתוס' במה שאמר ואחריו מי ר"א בר' יוסי שא"ל ר"י אלו אבא קיים יכולים אתם לומר תן בנך להריגה כו' שר"ש היה סובר שלא היה אומר כך בעבורו אלא מאימת המלכות פן יסתכן ושמ"מ הלך ר"א בר' יוסי וכמפורש בירו' כו', וע' בירו' כלאים פ"ט דר' ראובן בר אריסטובלוס תלמידו דר' חמא, ובנדה נ"ח א' מייתי ג"כ אמר ר"א בר' יוסי דבר זה הוריתי ברומא ובירו' יומא פ"ד הלכה א' ופ"ה ה"ד אר"א בר' יוסי אני ראיתיה ברומי ובתוספתא יומא סו"פ ב' י"ד ואר"א בר' יוסי כו', ועכ"פ מכש"כ בעובדא דר' ראובן שהיה צריך להתנכר שלא ירגישו בו וכמו שהיה אח"כ שהכירו אותו ואפשר שלזה היה סובר רשב"י שהיה אומר בעבור אימת המלכות פן יהרגוהו כמו שהרגו את ר' ראובן, ולזה נקט להפלגת הענין על ר"ע במה שהכניס ר' ראובן עצמו בסכנה ואף שאח"כ שהלך לשם ר"ט שמלומד בנסים מ"מ י"ל שהיה עדיין ר"ע רבו קיים ושהיה הגזירה בימיו ומהאי טעמא שלחו אח"כ תלמידיו ולא ר"ע רבם, ורק שהוכיח יותר מר' ראובן שבזה היה הסכנה קרובה ביותר כשיכירוהו שהטעה אותם מצד שהיה צריך להתחפש משא"כ בהליכתם לאח"כ שהיה חשש רחוק ושלא חששו רק מצד אחר, ואולם לגירסת סה"ד ולא לר"י בן בבא, ואף שלשונו מגומגם וכמורגל שנשתבש הלשון בהעתקות ובפרט בהיותו בלתי מסודר בחייו בשלימות להדפסה ואולי צ"ל ולא כר"ע ושנמשך אחר הס"ח, או שתיבת ולא ט"ס והמכוון שר' ראובן הכניס עצמו ג"כ לסכנה כאלו היה חפץ שיהרגוהו, או מלשון הוה רץ כצבי שהיה רץ לשם להיות נהרג ולהסתכן כריב"ב ועד"ש בס"ח סוף אות תתקנ"ה ולפי שר"ח בן תרדיון שם נפשו בכפו כו' כי היה חפץ שימיתוהו כו' בן בבא שמסר עצמו על קה"ש שלולא שעשה כן נשתכחו דיני קנסות, והסנהדרין י"ד א' שמסר עצמו על ד"ת, והכ"נ לבטל הגזירות ואף שכאן לא היה בדמיון ממש לריב"ב דלא היה בלעדו להסמיך אותם ושלא ישתכחו דיני קנסות:

יי **ואותו** שנדר לאשתו שתהא רוקקת על ר"ש ור"י ורקקה על ר"י ור"ש לא רצה שאמר אם אשמע לה לא יהיו דברי נשמעין לד"ת, והרגיש בעצמו מנדרים ס"ו ב' שתטעמי התבשיל לר"ש ור"י אבל שם לא אמרו הטעם הזה, הנה לגירסת הגמ' ועוד כי היכי דלא תירגל למינדר, משמע דהא דאמר ואל יזוז שמעון ממקומו היינו כפי' הס"ח שלא לזלזל בכבוד תורתו, ורק מפרש"י ד"ה ולא יזוז נראה שאינו גורס ועוד וכמו שמוחק ג"כ בהגהות הב"ח, ושם להלן קאמר עד שתרוקי ברשב"ג ורקיקא אלבושיה יע"ש ובר"נ ר"ג ט"ס, ואולם ברבה דברים סו"פ שופטים מעשה בר"מ כו' א"ל אמרי לבעלך הרי רקקתי בפניו של ר"מ א"ל לכי התרצי לבעלך ע"ש ובויק"ר פרשה ט' אמרו לו תלמידיו וכי כך מבזין את התורה כו' אמר להו לא דיו לר"מ להיות שוה לקונו דתני ר"מ גדול השלום כו' וע"ש הספור בסגנון אחר קצת, וכן בירו' סוטה פ"א הלכה ד', וכנראה נתחלף להס"ח מעובדא דירו' ומדרש על הא דנדרים בטעימת התבשיל שלא נזכר ר"ש ור"י:

יז **כשהוכה** מכה על הלחי כו' ועמך תחת עמי לא נתקיים, בירו' פרק הנחנקין סוף ה"ה ויע"ש במה"פ אותה הטיפה שיצאת מאותו הצדיק כיפרה על כל ישראל, ורמב"ם פ"ט מיסודי תורה ה"ד דברי הפורעניות שהנביא אומר כו' אם לא עמדו דבריו אין בזה הכחשה לנבואתו כו':

יח **על** מה שציוה ר' חייא לרב (בירו' פ"ק דשבת סוף הלכה ג') שיאכל ז' ימים בשתא חולין בטהרה ופי' הר"נ ז' ימים של בין ר"ה ליו"כ, איה מובא פירושו והרגיש בעצמו ביני שיטי מהרא"ש סוף ר"ה בשם אבי העזרי שפירש כן ולפי שברה"ש פשיטא שיאכל בטהרה דחייב לטהר עצמו ברגל עכ"ד, וכ"כ בטא"ח סי' תכ"ב וע' במ"א סו"ס רמ"ב וכ"מ פ"ז מברכות הי"ח ד"ה וכתב הר' יונה כו' ובעצי אלמוגים סי' קס"ג ס"ק ב' מ"ש על תו' הכ"מ ומה שהאריך בהירו' וע' בפמ"ג א"ח סי' רמ"ב באש"א ס"ק ד', וביע"ד ח"א דרוש ה' הועתק הירו' ואי לא אכיל יוד ימים ונדחק על ב' ימים הראשונים והאחרונים דפסח וכן בסוכות וב' ימים דשבועות, ורה"ש אינו בכלל הרגל, והיינו ממה שהיה בזכרונו מדבריהם על עשי"ת שמזה גם רה"ש ויו"כ אבל לגירסת הירו' מוכרח כפי' הרא"ש, ורק דמ"מ אפ"ל בפשוטו על ימי יו"ט שהמה מהח' ראשון וז' דפסח וא' דשבועות וא' דסוכות וב' ימים דר"ה שעושין גם בא"י ב' ימים וע' בזכרון יצחק ח"ב פ' וירא בהג"ה שהרגיש ג"כ בזה:

יט **מגריפה** מוציאה אלף קולות כנגד ק' ברכות שוין אלף זהובים אם יש עליו מלי אלף המגן תלוי עליו כל שלטי הגבורים בחשבון, ול ידע לכוונם, והוא מכוון למספר שכר המאה ברכות למ"ש בערכין י' ע"ב וירו' סוכה פ"ה הלכה ז' וע' בפסקי תו' תמיד סי' ל"ד

(וע' לעיל סו"ס ע' אות ד') ולמאי דקיי"ל בחולין פ"ז א' שכר ברכה שוה עשרה זוז וע"ש בראש"ש ובח"מ סי' שפ"ב ס"ק ג' וע' ברוקח סי' ש"כ כי סמך עשרה זהב משקלם אצל ברוך ה' אלקי אדני אברהם הרי למאה ברכות אלף זהובים האלף לך שלמה, ובתשובה מאהבה ח"ב תשובה רל"ז סי' רכ"ט בד"ה ראיתי כו' לבאר גם סיפא דקרא ומאתים לנוטרים את פריו שר"ל אותן עשרים ברכות החסרים בשבת שעושין למנין מאתים עולין למלאות בפירות ומגדים כמנחות דממלא להן באספרמקי ומגדים, וגם היושבים בגנים ובמ"ר אלו בהכ"נ ובהמ"ד חברים מקשיבים לקולך השמיעני וכמ"ש הפוסקים וב"י סי' מ"ו שמכוונים לצאת בברכות ששומעים מחבריהם בשעה שעולים לקרות בתורה והם עונים אמן יע"ש ובא"ח סי' ר"צ שבשבת ירבה פירות ומגדים ומיני ריח להשלים מאה ברכות.

כ **ומה** שאמרו מי שהניח להם אביהם כהן תרומה לא יאמר ת"ח כו', שנעלם ממנו מקום ברייתא זו, יעיין בירו' דמאי סו"פ ו' במ"ט א"ר זירא ויאות אלו חבר ועה"א שירשו את אביהן עה"א והיו שם פירות מוכשרין ושאינן מוכשרין שמא אומר לו טול אתה את המוכשרין ואני שאין מוכשרין, ובתוספתא דמאי פ"ז ה"ט חבר ועה"א שירשו את אביהן עה"א אינן רשאין שיאמר לו טול אתה חטים שבמקום פלוני (דאינו מעושר) ואני כו' אתה יין שבמקום פלוני כו':

כא **אמרו** רבותינו מי שעשה מעשה או הרהר או עשו אחרים ושמח, איה המקום שאמרו זה, הנה בע"ג רע"ג ר"ד י"ז שמא דבר מינות בא לידך והנאך כו', אך דהתם היה רק ממה שלא קיים הרחק מעליה דרכך זו פתח מינות אבל לא מצד שעשו אחרים, אך הכונה למאמרם מו"ק י"ח ב' אין אדם נחשד בדבר כו' ואם לא עשה מקצתו הרהר בלבו לעשות ואם לא הרהר ראה אחרים שעשו ושמח, וע' באומר השכחה אות פ"ג הא דנשמט ביבמות כ"ה א' הא דנבט או לא נבט וכן בטוש"ע אה"ע סי' י"א, ורק בב"י בטאה"ע ונמ"י בשם ריטב"א העתיקוהו:

כב **כל** זכות שאדם עושה ואין ענוה עמה כמו תבשיל בלא מלח וכל ענוה שאין עמה י"ש כמלח בלא תבלין, איה מקורו, מלבד שאין לחקור על מקורו במאמרים נכבדים כאלה הנאותים מצד עצמם לכל מי שאמרם ושלא נמצא רמז בדבריו שלקוח מהקדמונים, ודרכו ג"כ להמציא רמזים מדעת עצמו מה שלא קדמוהו בזה וכמ"ש בס"ח אות ט"ו, ומ"מ יתכן שנלקח מברכות ל"ד א' שיורד לתיבה ואינו מסרב (וכפרש"י להראות שאינו ראוי לזה) כתבשיל בלא מלח, ואמרו כל ענוה שאין בה י"ש, וכשבת ל"א בפסוק יראת ה' אוצרו שהמשילו לקב של חומטין כו' יע"ש ובתנחומא בראשית סי' א' שהתורה סוליתה ענוה ובתרה יראה וע' בתו' יבמות ק"ג ב' בד"ה המסוליים מהמ"ר וכן בירו' פ"ק דשבת

ורש"י קידושין פ"ק פרט למסולין שאין להם עקב וע' בברית עולם מהתנחומא פרשה עקב לא מהני שאתם מקיימים מצות אלא אני בוחר בכם מפני שאתם ענוים וע' במגילה כ"ט א' ותענית ז' א' ונדרים נ"ה ובחולין פ"ט א' בפסוק לא מרובכם מכל העמים כו' וכה"ג בכמה מקומות, ומ"מ אין להתנהג בענוה יתירה במקום שנוגע לכבוד ה' ותורתו וכמ"ש ויגבה לבו בדרכי ה' וכמו שאמרו נהוג נשיאותך ברמה כו' ואמרו כיון שנתמנה אדם פרנס על הצבור אסור לעשות מלאכה בפני ג':

כג **אדה"ר** היה מסוף העולם ועד סופו ובקשו מה"ש לומר לפניו קדוש קדוש כי היה מלא כל הארץ בא הקב"ה ומיעטו ונפל מאבריו קצת והיו מונחים חתיכות בשרו סביבותיו כו' א"ל הקב"ה טול אותם חתיכות ותפזרם בכל הארץ כו', הציור מחתיכות בשר לא ידע בדחז"ל, וע"ש באות ת"ק במפרש במ"ש ותשית עלי כפיך שמפסוק זה נלמד שמיעטו לאדה"ר כסנהדרין (ל"ח ב') אדה"ר מסוף העולם ועד סופו היה שנאמר אחור וקדם צרתני ואח"כ מיעטו שנאמר ותשית עלי כפכה כו' שכל הנשמות היו תלויות בגופו וזה הענין שהיה מסוף העולם ועד סופו וכשנטל קצת מאבריו נחסר ג"כ מנשמות הרבה והבטיח לו שיחזירם לו שימלאו כל הארץ כבראשונה ע"י פו"ר והיינו דאמרינן אין בן דוד בא עד שנעשה הבטחה שהבטיח הב"ה לאדה"ר ויכלו כל הנשמות שבגוף כו' יע"ש עוד בזה, ובשמ"ר פל"ט יש שהוא תלוי בראשו של אדם ויש בשערו או במצחו כו', ומובן שהוא ע"ד המליצה שכ"א לפי חשיבותו וערכו והשגתו והכנתו בטבעו וע' בס' המבקש דפוס האג ע"א א' וע' בפדר"א פי"א ובהקדמת הזוהר כו' איש מדה מסייפי דעלמא כו', ול"נ עד"ש בנדה ל' ע"ב ומביט מסוף העולם ועד סופו שהכונה שהיה בתכלית השגתו וחוזק קיומו בהיותו מעותד להיות לעולם להוסיף השגה בשכליות כאחד ממלאכי מרום ועד"ש הבחינת עולם פ"א ושמיעט אותו שנתפזרו הכחות וההשגות בכל הברואים כל אחד לפי השגתו וכחו בהשאירו אחריו ברכה וכמש"ש פרק ט' מקור חיים הכין לנו כו'.

כד **שמנה** פעמים אמר בני אמר ר"א בן חלפתא פרע ממנו לו שמנה בנים באיזה מדרש נמצא עכ"ד, ולפלא כי לא נמצא כלל השם ר"א בן חלפתא בתנאים ואמוראים רק ר"א בר' יוסי בנו של חלפתא וכאן הוא קורא אותו על שם אבי אביו, ובסוטה י' ע"ב דאסקיה משבעה מדורי גיהנם ודאייתי לעלמא דאתי, וזה היפך מדעת הנשיא ראב"ח בס' המוסר וכן כל החושב על מעשה בניו ובני עמו שהם עושים בו אחרי מותו ומתפללין בעדו כו', וכדברי ר"נ ואכמ"ל, וכה"ג בירו' פרק כל ישראל סוף הלכה י' ובהא דר"מ ואחר בפרק אין דורשין, גם לא ידעתי לכוון החשבון משמנה בנים דביומא כ"ב ע"ב הכבשה ישלם ארבעתים ילד אמנון ותמר ואבשלום, וגם במפרש דהי"א סי' ג' ד' ואלישמע ואליפלט

שאליפלט בנו מת ונולד לו בן אחר שקראו בשמו וגם אלישמע מונה כאן ב' פעמים וכו', וע"כ שהמה מתו קודם מצד עונשו בהכבשה, ועכ"פ לא שייך שנענש בעבור שהתאבל על אבשלום ואם שאפשר לדחוק שלא היה כאן בשביל עונש אלא שהתאונן ח' פעמים בני להזכיר צערו מכ"א מבניו שפרע ממנו שמתו בחייו, ועכ"פ ידענו מכמה מדרשים שהזכירו הראשונים שלא נתגלה הרבה מהם וכמו שנזכרו גם בתוס' הרבה מהם שנאבדו מאתנו ולא נודע זכרון שמותם בכל בתי עקד הספרים, ואפשר שהיה כתוב אד"א בר חילפי כמו בסנהדרין ר"ד מ"ה היינו דאמרי אינשי אסא דקאי ביני חילפי וכשבת קנ"ב א' כלילא דחילפי וב"מ כ"ג ב' דקדיח ביה חלפי וכן בחולין ק"י ע"א, והוא לשון גנאי על אבשלום כאלו היה בן קוצים ור"ת אד"א הוא איכא דאמרי או שהיה כתוב בר"ת היינו דאמרי אינשי שהיה למשל בפי בני אדם על בן פריץ שהוא כבן קוצים וכיומא ל"ט א' והיו קורין אותו בן חמצן וכה"ג ושמהעדר הבנה חשבו המדפיסים שהוא ר"ת אמר ר"א בן חלפתא:

כה **אם** אין אדם מאמין לחבירו לא יקפיד כיון שאינו מדבר בפירוש והיה פקח וישתוק ולא יכעוס וב"ש וב"ה היו שואלין, אם כונתו למה שאמר הגר לשמאי שבכתב אני מאמינך כו', ומלבד שאינו מכוון בלשון וב"ש וב"ה היו שואלין ובפרט שכאן היה משמאי והלל בעצמן, וגם דלפי העתקתו מהס"ח שאינו אומר בפירוש שאינו מאמינו רק שמבין זה ממילא וע' בס"ח סו"ס תרפ"ח אם חסיד אחד לא יאמין על חסיד אחר על מאכלו וממונו לא יקפיד כיון שאינו מדבר בפיו כו', אבל כנראה כונתו עמ"ש בס"ח אות ט"ו וצריך שיקדים שם חבירו לשמו כמו שהיו עושין ב"ש וב"ה שהיה כל אחד מזכיר טעמו של חבירו קודם כו', ותיבת ב"ש ט"ס שתיבת כל אחד קאי רק על ב"ה ועד"ש בעירובין י"ג א' ולא עוד אלא שמקדימין דב"ש לדבריהם, והיינו שהיו שונין מקודם סברת ב"ש ומעיינין בה וכירו' סוכה פ"ב הלכה ח' ולא עוד אלא שרואין דברי ב"ש וחוזרין בהם:

כו **הין** צדק אפילו הן שלך יהיה צדק מנין אפילו רמיזות שלו שנאמר קורץ בעיניו כו' אף באברים כולם יהיו אמיתים שנאמר מישרים אהבוך ולכן תולדות צדיקים, רמ"ח שכל האברים יהיו צדיקים, שלא הבין כונתו במ"ש תולדות צדיקים רמ"ח ואיה המקום לזה בדחז"ל, ויעיין בס"ח אות מ"ז ושם נשמט הלשון ומנין שאף רמיזות שלך צדק שנאמר קורץ כו', ונזכר להלן אות תתרנ"ח וע"ש בפירוש שהאריך ובברית עולם, ועכ"פ אחר שמביא הלימוד מישרים אהבוך שיהיו כל האברים כולם אמתים וכפרש"י אהבת מישור בלי עקבה ורכסים, יאמר שלכך אמרו תולדותיהם של צדיקים מע"ט שהוא על כל הפעולות מרמ"ח אברים נגד רמ"ח מ"ע שדרשו שהוא נגד האברים וכמכות כ"ג סוע"ב

וע' בירו' ברכות פ"ד סוף הלכה ד' חזרתי על רמ"ח אברים שנתת בי כו' וע' בשל"ה ריש ח"ב בפסוק כי זה כל האדם:

כז **ולפי** שהיה פסל מיכה עם שבט דן לא היה הענן מקבלו כו' ורמז בעצמו וע' תנחומא פרשה תצא עכ"ד ויע"ש באות י' בפ' זכור כו' ורבנן אמרו שבט דן שפלטו הענן היו כולם עו"ג כו' וכן בתרגום יב"ע שמות סי' י"ז ח' ודברים סי' כ"ה י"ח וע"ש ברש"י ויחזקאל סי' ט"ז ט"ו כמ"ש כל הנחשלים אחריך ומצינו בפסקתא זה שבטו של דן שהענן פולטו שהיו כולם עו"ג, והוא בפסקתא רבתי דרב כהנא בפרשה זכור בפסוק כל הנחשלים אחריך וע"ש בתקונים והערות אות קכ"ה שהוא יסוד דברי הפייטן לפרשת זכור בפיוט אזכיר כלה זכרון מעשיכם לאחרונה יסעו שבהם כי הענן משם פלט ור"ל מטה דן שנאמר עליו לאחרונה יסעו וע' בפדר"א פמ"ד וספרי סו"פ תצא, ואמנם סיום המאמר וכשהיה רוצה ליכנס לא היה שבט נפתלי מניחו כי היו רואים בענן שלא היה מאיר למעלה עינו ונפתלי אומר חזור בתשובה והיה מכתת הפסל ואומר נפתלי אחירע בן עינן הוא, וזה לא נמצא בכל המדרשים הנ"ל רמז לזה שעיקר שדרש שסמך על נפתלי שלא היה מניחו ליכנס על אחירע בן עינן הוא על נשיא נפתלי, והרי לפי סדר חניית הדגלים שהיה מחנה דן והחונים מטה אשר ואח"כ מטה נפתלי ע' במדבר סי' ב' כ"ז, ויותר היה לו לבקש הדרש בנשיא אשר פגעיאל בן עכרן, ועכ"פ נראין הדברים שההוספה היא מאחד הדורשים שהוסיף סמך בזה על דברי המדרשים מהשערת עצמו שחשב את נפתלי כמנין תולדות השבטים:

כח **וכן** במה שהביא שלכך נקרא נפתלי מלשון נופת תטופנה שפירותיו מתוקין כדבש וכו', נראה ג"כ שהוא דברי עצמו כדרכו לדרוש בשמות השבטים, וגם בזה נמשך אחר הדרש במגילה ו' ע"א שאמר זבולון עם כו' משום דנפתלי כו' אמר זבולון רבש"ע לאחיי נתת להם שדות וכרמים כו', והא בגמ' פריך עלה ואס"ד קטרן זו צפורי כו' והא אר"ל לדידי חזי לי חלב ודבש דצפורי כו' ודחי אפ"ה שדות וכרמים חביבא ליה דיקא נמי דכתוב ונפתלי על מרומי שדה, וא"כ לא שייך להסמיך הדרש ביותר על שבט נפתלי רק מצד שהיה לו שדות וכרמים, ועכ"פ נראה שהתחלת המאמר ממגילה שנמשך הדרש אחריו היסב הדרש על זה השם ואינו מהמדרשים, ועיקר הדרש נלקח מהשמ"ר פרשה א' ואלה שמות בני ישראל על שם גאולת ישראל נזכרו כו' נפתלי על שם תורה ומצות שנתן להם הב"ה שכתוב בהם מתוקים מדבש ונופת צופים כו' וע"כ בב"ר סו"פ צ"ט מבכרין פירותיו כו':

כ"ט **כשאומר** בשבת מת משה אבל בשבת לא כתב ולא נקבר בשבת, איה המקום שארז"ל לא נקבר בשבת, בס"ח שלפני אות שנ"ו לא נמצא מה שהעתיק בשמו וע"ש באות תקמ"ז משש"ב ב"ב י"ד ומנחות ל' אפשר משה מת וכתב וימת משה כו' הלא הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע וע"כ שמפרש שהקב"ה היה אומר ג"כ בלשון עתיד על שם מיתתו ע"פ הגזירה ולזה לא היה ביום מותו וקבורתו לאח"כ יע"ש בתו' במנחות ד"ה מכאן כו' א"כ כתב היום כו' ושר"ש לא בעי למימר דנאמר על העתיד (ואין זה ענין להא דכתובות י' ע"ב ובכ"מ על קריאת השם בעתיד וע' בתשובתי לעיל סי' ס"ג אות ב') וע' בפרק ערבי פסחים ברא"ש סי' י"ג ושאילת יעב"ץ ח"א סי' ל"ג וסו"ס ברכת אלי', ובזוהר פרשה תרומה קנ"ו ע"א משה אסתלק בההיא שעתא דצלותא דמנחה בשבת כו':

ומה שהעתיק וגם בכנפי השכינה ארבעה מלין לא יתכן, ואנה אמרו כי בכנפי השכינה ד' מלין, ושוב הרגיש בעצמו ביני שיטי בסוטה י"ג ב' ארבעה מלין מי הוליכו מלמד שהיה מוטל כו' עכ"ד, ובתוספתא סוטה פ"ד בזרוע של שכינה לגירסת הגר"א וכן בירו' סופ"ק, ובספרי בהעלותך בפסוק תסגר שבעת ימים כו' אלמלא מקרא של תורה כו' שהיה נתון על של הקב"ה ארבעת מלין, ומה שסיים לא יתכן כונתו שאף אם נרחיק שכתב וימת משה ברגע צאת נפשו (ועד"ש ברחל ויהי בצאת נפשה כו' ותקרא שמו בן אוני כו') מ"מ כיון שהקבורה לא היה שם רק בחלקו של גד שהוא ד' מלין שהיה מוטל בכנפי השכינה וזה היה לאחר יציאת נשמתו ממש ולא שייך בזה לכתוב ויקבר על העתיד, (וזה סתירה ג"כ לדרכו של הרוקח ורמ"ע שכתבתי לעיל):

ל **ירמיה** אמר אשר לא מותתי מרחם אמי וכבר ש נולד לו יחזקאל, וכתב שממ"ש לא תקח לך אשה ולא תוליד לך בנים משמע שלא הוליד בנים,, ומזה אין ראיה מכרחת שלפי החשבון נולד יחזקאל קודם הציווי מאשה שהיתה לו אז, וגם מ"ש שגם מבן סירא לא ידע מקור בדחז"ל שהוא בן ירמיה, הנה לפ"ד מהרי"ל שנולד באמבטי וע' בחמ"ח אה"ע סי' א' ס"ק ח' ואינו ענין למה שציוהו שלא יוליד בנים, ובעיקר הענין שאין לפני בשלימות מהמשך הענין באמת אין לדבריו מובן ויותר היה לו לתמוה שהרי יחזקאל היה בן בוזי כהן אם לא שנדחוק שהיה בן בנו וכמורגל לפעמים היכי שאבי אביו נודע ביותר בשמו ולמה לא הזכיר ירמיה וחלקיה הידועים ביותר, והגם לא הזכיר המדרש שילד ליחזקל, אבל יתכן שהוא בדרך תמיה שאין לאדם לקלל את יומו על בשורת הפורעניות וכבר נולד יחזקאל שנתנבא על בנין העתיד וע"ש כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה.

לא **ולכן** בהוש"ר היו מביאים כל נדריהם כי לפעמים יום שמיני חל בשבת ואז מי שלא קיים נדרו עובר בבל תאחר, כי לא מצא בפסקתא דרב כהנא בפסוק ביום השמיני עצרת רק שבשמע"צ מרבים במוספים ובקרבנות, הנה שם לא מדבר רק שביו"ט אוכלים ושותים ושמחים אבל מ"מ מי שהביא נדרים ונדבות וכשחל יום ח' בשבת היה מקריב מקודם בהושע"ר שלא יבא לבל תאחר, ואפשר שהיו מרבין ג"כ בשמחה ביום חתימת הדין להיותם בטוחים בתקותם לה' וע' בס"ח אות תנ"ב ותנ"ג:

לב **ולכך** זקנים הראשונים ממתינים מללכת ביו"ט לבהכ"נ כדי שישחט כבש וינקרנו ויתן לעשותו וידיח, הנמצא זה בדברי חכמינו הראשונים, ע' במגילה כ"ג א' ביו"ט מאחרין לבוא וממהרין לצאת כו' ובא"ח סי' תקכ"ט ס"א בהג"ה וע"ש במ"א ס"ק ו' דרש"י פירש הטעם דמאחרין כדי לטרוח בסעודת יו"ט קודם שילכו לבהכ"נ כו' יע"ש ובהגהות הרי"ב מגילה כ"ג א' מסופרים פי"ח הלכה ד', ונשמט מכאן, וע' בש"ע א"ח סי' רפ"א, ובראש יוסף מגילה כ"ג ד"ה מאחרין ואיני יודע למה אין נזהרין עכשיו ביו"ט ומאחרין יותר משבת וק"ש שלא בעונתו ומהראוי כמו חול יע"ש, ובא"ח סי' רפ"א ס"א בהג"ה מהמרדכי פרק כל כתבי ונוהגים שבשבת מאחרין יותר לבוא לבהכ"נ כו' דביום השבת משמע איחור, ובשו"ת חב"י בראשית בכורים בקונטרס תוכחת מגולה דף כ"ו ע"ב ד"ה ועוד החזיקו האשכנזים במנהג שראוי לבטלו שילכו בקיץ לבהכ"נ בשבת כמו בחול בהשכמה ואף שהלבוש התיר בשם י"א היינו כמו שסיים ואין משכימין כ"כ וגם דבפסוק מיירי בקרבן מוסף ולא בתמיד שכנגדו תפלת שחרית כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת כו', ולא ראה במ"א ס"ק ב' שמיישב זה וב"ח כתב עיקר הטעם משום עונג שבת וא"כ בימי החורף לית לן בה וע"ש בס"ק ה':

לג **ויראי** שמים לא היו מוסרים קרבנותיהם אלא לכהנים צדיקים, אם יש זכר לזה בדחז"ל, ע' בס"ח סי' תשס"א וכמש"ל באות תשנ"ח לפי שאין קטיגור נעשה סניגור יעוין שם והכי נמי תפלה במקום קרבנות וכב"ק ק"ט ב' ונותנו לכהן שבאותו משמר או אינו נותנו אלא לכהן שירצה וכו', ובמדרש חזית שהובא באו"ז סוף הלכו מילה אות י"ז ס"ק ה' וצריך נמי לחפש אחר המוהל יותר טוב כמדרש חזית המול ימול יבא טהור ויטפל עם הטהור, ורמז לו ג"כ ביו"ד סי' רס"ד ס"א בהג"ה ויש להדר אחר מוהל ובעל ברית היותר טוב וצדיק:

לד **הכהנים** היו עובדים ונהנין מן האש אבל בשבת לא היו נותנים ליקרב אצל המזבח אלא חסידים שלא יגעו באש שלא לצורכי המזבח שלא להנאתם, שלא נאמר בשבת לא עשיה ולא הקרבה ולכן ביום השבת לא נאמר לה', וכונתו פשוטה שממילא לא

שייך לשון ציווי שהיו כולם שוים לזכות בהקרבתו כיון דלא הותר גם לצורך גבוה רק במוחזקים לחסידים שלא יהנו ג"כ מהם ולכן לא נאמר ג"כ לה' וכמו שדרשו בשביעות י' ע"א חטא שאין מכיר בו אלא ה' יהא שעיר זה מכפר, ושאז לא היה רשות רק למוחזקים שלא יבאו ליהנות, ומה שכתב שאף בחול לא היו מהפכין צדיהם כלפי האש להתחמם, ונראה שמדמה לגחלת של הקדש בביצה ל"ט א' דמועלין בה וע' בפסחים כ"ו א' ורק שמראה שאין בה משום מעילה וכמש"ש התוס' בשם הירו', וע' רי"ט אלגזי על רמב"ן הלכות בכורות פ"ד אות מ"ד בענין למתני' לכהן חבר ולא לכהן עה"א יעש"ב:

ומ"מ בעיקר דהס"ח לא משמע כן מסתימת הלשון בכ"מ דכהנים זריזין הן וכמו שלא גזרו בגבולין לגבי מאחיזין את האור סמוך לחשיכה וכפרש"י שבת כ' ע"א ורמב"ם פ"ו משבת הלכה כ' שכולם היו בני חבורה וחרדים ונזכרים ולא אתו לאחתויי משתחשך, ובתוס' פסחים פ"ה סוע"א ד"ה בני חבורה ורש"י עירובין ק"ג א' ד"ה ואביי, ובתוס' יומא ט"ו ב' סדו"ה אית לשכת בית המוקד דלפרש"י אע"ג דלא הוה צורך המזבח כיון דבעזרה היא לא קרינן ביה בכל מושבותיכם שהתירו להבעיר האש במדורת בית המוקד לקיום האש לפי שהכהנים הולכים יחפים:

לה **ואוהביו** כצאת השמש בגבורתו המתפללים עם הנץ החמה, אם זה לשון חז"ל או דברי עצמו ושלא ידע לכוון על התפלה עם הנץ דבתלמודין לענין ק"ש בנץ החמה:

הנה בשמן רוקח לברכות האריך ע"ד הצל"ח שם ט' ע"ב שתמה ג"כ על פרש"י תנ"ה ותיקין כו' דהתחיל מאי קרא דמצוה להתפלל עם הנץ ומייתי קרא דיראוך עם שמש דמיירי בק"ש, ויותר היה לו להקשות דהא רש"י לקמן כ"ט ב' מפרש דהאי יראו עם שמש קאי על תפלה, דהא קאי גם אסיפא דקרא ולפני ירח דמוקי על תפלת המנחה, וגם דהא קבלת מלכות שמים הוא בהתחלת ק"ש ואי על ק"ש הא כבר הוצרך לגמור ק"ש עם הנץ החמה, אלא דכיון דצריך לסמוך גאולה לתפלה וממילא נלמד דגם ק"ש באותו זמן וכרא"ש ותו' יומא ל"ז ב' דעם שמש משמש לפניו ולאחריו, והכ"נ י"ל דקאי על ק"ש וגם על תפלה כיון דק"ש זמנא קודם צאת השמש ותפלה בהנץ החמה אחר יציאת השמש, ומ"ש רש"י מתי מתיראין ממך קאי על תפלה שהוא באותו זמן שמוראך מקבלים עליהם בק"ש כיון דלקושטא גם מלכות שמים שבק"ש סמוך להנץ:

לו **מ"ר** לא דבר כנגד עונשין של מעלה במקום שיש עונשין מב"ד שלמטה, אם יש לזה איזה ראיה מדחז"ל, והוא מבואר בב"ר פרשה כ"ו ודברים רבה פרשה ה' וכן בתנחומא משפטים ושוח"ט מזמור ע"ב ובמקום שיש דין כו' וע' בבה"ב ריש טוח"מ:

לז **על** המן היו מברכים המוציא לחם מן השמים וכן אלי' על עוגת רצפים הנותן לחם מן השמים, אם ברכה זו נמצא בדברי הראשונים או שנמצא כעין זה בדחז"ל, בילדותי שמעתי כן בשם הגר"א מווילנא ואולי נתחלף להשומע מר"י חסיד על החסיד מווילנא, ואמנם אף דלשון המקרא אני מוציא לכם לחם מן השמים וכתיב דלתי שחקים פתח כו' וגם לר"ע ביומא עה"ב לחם אבירים שמה"ש אוכלין אותו וע' רמב"ן פרשה בשלח בפסוק ערב וידעתם כו' מ"ש בכונת המאמר ובס' הנצחון פרשה וירא סי' כ"ג, ומ"מ לא שייך הברכה מצד שיורד משמים כמו על הארץ דמפקע לחם, ובפרט שבישלו בפרור כמ"ש בתורה ואפשר שלא היה לו תוריתא דנהמי, וביומא ע"ה א' למדו מזה שירד להם המן עם ציקי קדירה, ומכש"כ בעוגת רצפים שהביא המלאך לאלי' דמנין שהי' מן השמים ושהיה יורד בדרך נס למאי דמסיק ביומא ע"ה ב' דלא כר"ע דאין מה"ש אוכלין לחם, ואין בזה משמעות יותר ממה דנימא במ"ש ואת העורבים צויתי לכלכלך ושהביאו אליו לחם ובשר מבי טבחיא דאחאב וכחולין ה' א':

לח **אלי'** בקש על העורבים יכין לעורב צידו, בפשוטו שלמד ממ"ש הנה צויתי העורבים לכלכלך שמזה נראה לרמז לנו שראוי לרחם על כל ברואיו וכמו שא"ר יוחנן בן עמרם ב"ב ח' א' פרנסני ככלב וכעורב וכפרש"י לפי שהעורב אכזרי על בנין כו' ובויק"ר פי"ט ותנחומא פרשה עקב ושלזה הזמין הקב"ה לאלי' בהיותו נרדף מאחאב שיכלכלוהו העורבים גם בהיותם אכזרים בטבעם ומצד זה ראוי להתפלל גם על הרשעים שישובו למוטב ושיהפך לבבם לטובה, וכענין המתפלל על חבירו הוא נענה תחלה:

לט **אדם** ששכח ואח"כ נזכר יברך ברוך זוכר ומזכיר הנשכחות, אבל לא כששכח דבר של גנאי, וחפץ לדעת אם הוזכרה ברכה זו בדברי הראשונים, וע' בס"ח סי' תתכ"ד, ואין שום ספק דכל כה"ג אין לברך וכמ"ש הר"י בן פלאט שהביאו הראשונים בהני שאין בהם מעשה כגון השמטת כספים וקרקעות ומאי דמיא להו, וכן בזכירות שצריך לזכור מה שעשה עמלק ומה שנעשה למרים וכן בזכירת השבת וכה"ג, וע' בע"ג נ"ב ע"ב ומקרא היה בידינו ושכחנוהו כו' א"ל ברוך אתה לשמים שהחזרת לי אבידתי וכה"ג במנחות י"ח ב' דמפורש שלא אמרו רק לברך למי שהזכירו וכן בכ"מ בש"ס ואדכרן מלתא וכה"ג ול קאמר בהדיא בריך רחמנא דאדכרן, ובס"ח אות תתכ"ד לא נמצא כלל לחיוב לברך רק שהוצרך להשמיענו באופן שאסור לברך אף בלי שם ומלכות כשהוא דבר של גנאי:

מ **האומר** בלחש ברכת התורה וברכות שהרי תרי"ג קולות לא תמצא אלא עם אמן, ראיתי במפרש לס"ח אות רנ"ד שר"ל גוזל מן התרי"ג מצות שהרי תרי"ג קולות כנגד תרי"ג מצות ולא תמצא אלא עם עניית אמן שעונים הקהל, ועם כל הדוחק לא ידעתי שום באור לדבריו

היכן מצא תרי"ג קולות, ונראה שמפרש על כל הברכות שהרי גם במ"ע הרבה שאין מברכין עליהן כמו שהאריכו הרשב"א ואבודרהם ואו"ז הגדול בהלכות ברכת המוציא סי' ק"מ ושאר ראשונים, ולדעתי אין לכוון בהס"ח בלתי ט"ס קצת שהרי הי"ב קולות או קללות לא תמצא בלא עניית אמן, והיינו ממ"ש בפרשה תבא שענו הלוים ואמרו אל כל איש ישראל בקול רם, והיינו הי"ב ארורים שפתחו בברוך ואמר כל העם אמן, ואולי צ"ל הק' ברכות והיינו שמשלימין בשבת ע"י ברכת התורה ואמן שעונים וכמש"ל באות י"ט, וע' בבעה"ט דברים ד' ב' שלא יגרעו כו' תרי"ג ובפסוק ואתם הדבקים רמז לק' ברכות שצריך לברך בכל יום:

מא **אם** יוכל לשלוח ליד טובים אפילו למקום רחוק אם אין עניים טובים בעירו שיתן לעיר אחרת ומה שאמרו מעשר עני ענין אחר הוא, פשוט דהיינו מ"ש בדברים י"ב ואכלו בשעריך ושבעו להא דדריש בב"מ פ"ח ובכ"מ שיראה פני הבית:

מב **אפיטרופס** בכעס לא יהיה אפיטרופוס, מקור דבריו מה הוא, בס"ח שלפנינו באות תקס"ט אדם שיודע שבניו בני מריבה לא יגרום שיבאו לידי מחלוקת כו' וממנה אפיטרופוס בפני עדים כו', ובש"ע ח"מ סי' ר"צ ס"ב שאין ממנין עבד ולא עה"א כו' אלא שבודקין אדם נאמן ואיש חיל ויודע להפך בזכות היתומים ויש לו כח בעסקי העולם כו', ובסעיף ו' בהולך בדרכי חשך שחייבים לסלקו וכל הדברים כפי מה שיראה לדיין, וממילא אם הוא איש חימה ומריבות ומגרה מדון דלא משתמעין מיליה ועד"ש לא הקפדן מלמד וכה"ג:

מג **מעשה** בחסיד שהיה טובל בכל עת שאשתו נדה כו' והיה טהור עד שאשתו טובלת לאחר ימי ספירתה, טבילה זו אינו יודע מה טיבה, בפשוטו נראה שלא היה נזהר לטבול בכל פעם בטבילת קרי וכמ"ד דבטלוה לטבילותא משום ביטול פ"ו, וע"ש באות תקס"ב בחסיד א' שקודם שאני מתחיל לעשות חסידות הרגילות מה שאין אחרים עושים אני חושב אם אוכל לעשותו תמיד כגון שאומרים שלאחר שהיה משמש היה טבול קודם שיתפלל וכו', ולזה לא היה טובל רק לאחר שהיתה נדה שהיה אפשר לו להתעכב בטהרתו כל ימי סיפורה ולא היה גורם בזה חשש מניעת פ"ו,

מד **נשים** רגילות לטבול ג' פעמים, והא במקואות פ"ה הטובל ב' פעמים הרי זה מגונה, יעיין בשו"ת ריב"ש סי' רצ"ג שהאריך בדברי הטור סי' ר"א דבדיעבד עלתה לה טבילה ופי' במקוה מצומצם ומים מצומצמים וע"ש בש"ך סי' קצ"ח ס"ק ל"ט וע' בד"א רבה סופ"י ובחדושי שהארכתי לפרש במ"ש ר"י בד"א במים מועטים כו' ולא רציתי כאן לבוא באריכות מה שאינו נוגע לדהס"ח, ובעיקר דבריו ודאי דצריך קצת תיקון הלשון

שהרגילות לטבול ג' פעמים הוא מנהג נשים, או דקאי לענין הרחיצה כרמב"ם פ"ג מדעות שדרכן היה לרחוץ בפושרין ואח"כ בפושרין מן הפושרין עד שירחץ בצונן דזה רפואה לאדם, ואפשר שהיה כן רגילות הנשים לרחוץ ג' פעמים, וקשה לפני לבוא בהשערות על דברים אשר לא ידעתי מקומם אשר אותיותם יחכמוני לדרוש סמוכין ממה שנאמר לפניו או לאחריו באיזה אופן להגיה בדבריו, ובשו"ת חו"י סי' קפ"א אשה שנהגה למדת חסידות לטבול לבעלה שני פעמים רצופים כו' ואח"כ נודע לו שקצת נשים נוהגות כן ומברכות על טבילתן בנתים כו' יע"ש:

מה **במשכן** לא ראו פרצוף אלא זוהר, מאין לקח זה, בפשוטו דהיינו מה שקרן אור פניו של משה ושהיה השכינה כאש אוכלת:

מו **וקודם** שיגיד אם מת יאמר לעו"ג שיגיד הוא תחלה, אם יש לזה איזה ראיה מדחז"ל, הנה בס"ח אות תת"א באחד שהיה מתענה ומתפלל על אוהב שיחיה ושאם לא יאמרו אליו הרי יתענה ויתפלל על חנם תפלת שוא וציוה שיאמרו לעו"ג או לעבד שיאמר לו שמת וע"ש סי' תת"ב, ובזה הדין פשוט ביו"ד סי' ת"ב סי"ב דאינו חובה שיאמר לו ואפילו באביו ואמו ועל זה נאמר ומוציא דבה הוא כסיל זולת אם שואל עליו וע"ש בט"ז שיאמר לו בלשון דמשתמע לתרי אפי כעובדא דאיבו אבל כשאינו שואל אותו וכדי שלא יתפלל תפלת שוא ולא יתענה צריך להודיעו מתחלה ע"י אחרים או ע"י קטן שאינו בר הרגשה כ"כ בצערו ולא דמי להא דר"פ מי שהחשיך בקטן ועו"ג, כיון שאינו משום חשש איסור באמירה וס"ל לחלק להיכי שמצוה להודיעו שיאמר קדיש שאפשר שבזה מצוה בו יותר מבשלוחו משא"כ למונעו מלהתענות ומתפלת שוא כשאפשר ע"י אחרים עדיף וע"ד שהיה באחימעץ בבשורת אבשלום שנמנע להודיעו לדוד כיון שהיה אפשר להודע ע"י הנער הכושי, משא"כ לגבי אדוני' ממשיחת שלמה שאמר לו אדוני' איש טוב אתה וטוב תבשר, ומ"מ מיהר להשיב לו אבל אדונינו דוד כו' וכה"ג בכל מקום שאין מוכן אחר להודיעו:

מז **שכל** המתים בניו ובנותיו בחייו שניו כהות (ולפני בס"ח אות תשט"ז נכתב כהוגן קהות) ועיניו כהות וכחו כהה ולכן נאמר כי הכל הבל, אם נמצא זה בדחז"ל, הנה להמבואר שם שמביא זה רק לסיום דבר דמייתי מקרא ככלות כחי אל תעזבני דמפר כמו כחי וראשית אוני וכמ"ש בפי' שד"ל אל תעזבני לכלות כחי כשיהיו בני מתים כו', ולכן נאמר הכל הבל וכיון דמש"ה ומותר האדם מן הבהמה מדבר בשעת מיתה שפיר מסיים הפסוק הכל הבל עכ"ל:

מח **מי** שאינו יכול ליזקק עם אשתו לא יחקור אחרי דברים האסורים לאכול כגון הדג שיש לו ה' אצבעות, שנעלם ממנו אמרו ה' אצבעות, ובס"ח אות ש"צ הגירסא ב' אצבעות, והיה בפה כעת רב עובר אורח ואמר כי נמצא באיזה מיני דגים שיש לו אצל פיו שני קרני הרגשה הניכרות בו, וקרוב הדבר שהוא מכנה להם בשם ב' אצבעות:

מט **לא** ידור אדם כדרכי אמורי אם הוא חולי מעיים שלא יאכל בני מעיים, שלא מצא שזהו מדרכי האמורי, ולמה לא העמיד שאלתו על מיחוש הראש שלא יאכל מראש של בהמה וכמ"ש בס"ח באות נ"ט ות"ג ושם תיבות עד פלונית בלתי מכוון וכמו שלא נזכר לעיל באות נ"ט, ולמה לא יחשוב בין דרכי האמורי מה שהיה נהוג בימיו בקצתם ואף שלא הוזכר בדחז"ל שאפשר שבימיהם לא היה נהוג זה, מ"מ ענינים כאלו שהוא לנחש ובלתי רפואה טבעיית הוה כדרכי אמורי, ומה שציין מתוספתא שבת פ"ז אל תאכלנה מפני ברקת יע"ש במנחת בכורים הלכה ד' שלא יאכל המר מהחזרת מפני סמיות עינים, ולגירסת הילקוט אכול המרת החזרת שתהא מבריא בה, ובהגהות הגר"א אל תאכלנו בפני רבים, ולכל הגירסות אין ענינו לכאן וע' בשו"ת חו"י סי' רל"ז ובשיורי קרבן ירו' סו"פ ו' דשבת שהשיג עליו במשנת חכמים על הרמב"ם, ובפליתי סי' י"א מחמיר בזה בענין צואת ר"י חסיד מה שנזהרין שלא לשחוט אווז בטבת ושבט אם לא יאכל ממנה כו' ואכמ"ל בפרטים אלו:

נ **אין** גוזרין שתי חרמות ביום אחד ואין גוזרין אלא ביום, איה המקור לזה בדחז"ל ושאולי למד מזה שאין משקין ב' סוטות, ומה ענין לזה משום דאין עושין מצות חבילות חבילות וכסוטה ז' א' שהאיסור רק בפעם אחד ולא בזה אחר זה ביום אחד, ובס"ח אות קמ"ג למד זה מדרשות וע"ש במפרש בכונת דבריו באריכות וע"ש עוד באות ת"ט, ולבד זה י"ל דכמו שאין דנים שנים ביום אחד וכסנהדרין מ"ו א', ולפמ"ש להלן שאין מחרימין בשבת שהובא כן גם בפוסקים וכרמב"ם פכ"ד מסנהדרין אין עונשין בשבת כו' ואין מלקין, והא דאין גוזרין אלא ביום דלא גרע משאר דין שאין דנין בלילה:

נא **יש** חכמה שאדם רואה בבשר ויודע אם השוחט באותו לילה שמ"ט, שאינו מבין דבריו למאי נפ"מ, ומ"ש המרדכי ריש חולין בשם אלדד הדני אם לא הורחץ מש"ז ישכח פיגול, מלבד דמסיים דחומרא בעלמא היא ולא נהגינן כוותיה וגם אינו נוהג לדהס"ח היכי שהורחץ ג"כ וע' במנ"י בקו"א לסי' א' סי"ד אות ב' משש"ב, ובס"ח אות תמ"ח למה לא כתב שלמה חכמתו אלא ג' ספרים בלבד שאם היו עוסקים בהם וממעטים לעסוק בתורה ויבא לידי ביטול תורה ומצות כי יש חכמה שאדם רואה בבשר וכו', וא"כ לא נקיט ליה רק לדוגמא שיש המצאות וחכמות שלא נכתבו מה שא"צ בידיעתם, ואם

כי גם לפ"ד היה מקום ליישב בדרך רחוקה לענין לאסור אשה לבעלה ע"י יחוד לחוד ולדונו כחשוד ועד"ש בסו"פ דרה"ש בקש שלמה לדון שלא ע"פ עדים יצאה בת קול כו', ולכן מהאי טעמא לחוד לא נכתב מאחר שע"פ התורה אין לדון רק בעדים גמורים, אבל הפשוט כמש"ל מהס"ח שאדרבא מצד שאין נפ"מ בזה לדיני התורה ולכן לא הוצרך לכתבן, אלא שגוף המאמר נראה שהוא דרך הפלגה וכונתו רק שע"פ חכמת הטבע יש להשיג כל הנסתר מהעין:

נב **חרצן** של זב וזבה פעם ראשון ושני טמא שלישי טהור, ולכאורה נ"ל שצ"ל חוצן (כמו שדרשו מהירו' הנראים פרט לבית הסיתתם שבתוך הנקבים והנחירים וע' בפסקתא זוטרתא דר' טוביה בפסוק וכל אשר יגע בו הזב כו') שאינו עושה שלישי לטומאה, או שצ"ל חיצון, והיינו אדם הנוגע במשכבו או בכלי שישב עליו הזב ונוגע בו שהוא שפת הבגד כמו והביאו בניך בחוצן ישעי' מ"ט כ"ב חצני נערתי נחמי' ה' י"ג ולדעת קצת כי גם זרוע נקרא חצן וחצנו מעמר בתהלים קכ"ט ז' שהיו לבגדיהם בתי זרועות רחבים ואינו מטמא שלישי:

נג **כעדר** הרחלים ראשו של זה בצד ראשו של זה, כנראה שהוא הדרש בשבת קי"ט ב' היו שריה כאילים לא מצאו מרעה מה איל ראשו של זה בצד כו' יע"ש, ואין לפני מקום המאמר בס"ח לפי המשך הענין אם יהיה מכוון על ענין כבישת פניהם בקרקע שכנראה שאחז הפסוק לענין המדבר בשבח שכולם באגודה אחת הגדולים והקטנים:

נד **כל** הרצועות מקיפין את הצואר וכתוב שמרני כאישון בת עין אבל ענקים לפי שהדבור מתוך האש שחור בלובן ומקיף את ישראל, שקצרה דעתו להבין את דבריו, אבל כונתו שהיה ראוי להיות מקיף את העין להורות על השמירה מתפילין שהוא כשחור שבעין וע"ד מ"ש וענקים לגרגרותיך ולהזכיר נתינת התורה שהיה מדבר מתוך האש והענן והערפל שהיה מקיף את מחנה ישראל ולכן מקיף ג"כ את הצואר שרומז על הדבור שמקיף בתפילין שהשחור בלובן:

סימן עט

להנ"ל, ומה שהעיר על התוס' רה"ש ח' ב' בד"ה שהחודש כו', איה נמצא זה בירושלמי: **הנה** לגירסא שלפנינו בירו' שבועות פ"ק הלכה ד' חד בר אבייי (ובפ"מ אחד מתלמידי אבייי) עובר קומי תיבותא ולא אידכר דריש ירחא וקלסוניה, וע"ש עוד במה"פ בד"ה ברם הכא כו' ומ"מ למדנו מכאן כדר"ת בתוס' רה"ש ד' ע"ב בד"ה שהחודש כו', ובירושלמי סופ"ג דעירובין יבא כי דמר ר' יעקב בר אחא בשם ר' יסא העובר לפני התיבה ביו"ט

של רה"ש א"צ להזכיר ר"ח כו', וברי"ף סופ"ק דשבועות הגירסא ר' חייא בר אביי עבר כו' והכי אסיקנא בעירובין מ' כו' תנא דבי ר' ישמעאל כך כו' וע"ש בחדושי אנשי השם למהר"ם אות ב' דחד טעמא הוא כו', ולא זכר מהתוס' דרה"ש שכתבו להדיא כן:

ובירו' פ"ד דשביעית תני ר' יעקב בר אביי דברדלייא ובירו' כלאים פ"א בר אביי אמר ובירו' ב"ב פ"ב הלכה ח' אביי וע' בפי' רא"פ בכורים פ"ק אמר רב ביבי שהבין שהוא בר אביי שהיה כהן, ולא משמע כן מכ"מ שהיה סתם רב ביבי בר אביי וגם שהיה בימי סתם ר' אבהו וגם דאביי לא עלה לא"י וע' בתוס' עירובין כ"ב ע"ב ד"ה קרקפנא ויבמות ע"ה א' ועל ראייתם מרבה בסוף כתובות ע"ש בחדושי מהרי"ט, וע' בשבועות י' ע"ב ולר' יוחנן רבך ובתוס' ב"ב קנ"ה א' ד"ה אתמר, ובשו"ת בית אפרים חלק או"ח סו"ס נ"א בד"ה שם דף י"ג הקשה על הרמב"ם, ובשו"ת מוהרי"ק שורש נ"ה וזכרון יוסף חא"ח סי' ט"ו שהאריך בהתו' ב"ב קנ"ה, ובהגהות הרצ"ה חיות בחולין נ"ו ב' כתב בפשטות דרבה לא ראה את ר' יוחנן, ונעלם ממנו דהתו' והארכתי עוד במזכרת השמות מתוא"מ, ובירו' מכות סו"פ ב' אמר אביי ת"ח צריך כו' ואביי לא עלה לא"י והוא אמורא דא"י, ובירו' תרומות רפ"ז וכתובות פ"ג הלכה א' אמר רב לא בשם רבנן דתמן והוא אביי דבבלי כתובות ל"ה א', וע' בירו' תענית סופ"ג חד בר אביי עבר קמי תיובתא כו' וע"ש בשיורי קרבן כד הוה כו' וברי"ף ריש עירובין מהירו' דביצה דא"ל אביי לר' ירמיה ולפנינו בפ"ה הלכה ב' א"ל אבא מאן שרי לך ובירו' תרומות פ"ה במשנת סאה תרומה ר' יונה בשם ר' אביי ותענית פ"ד הלכה ה' ר' יוחנן בשם ר' יוסה בר אביי, ושם אביי דבר ינטה בשם ר' בניי, (וע"ל סי' ע"ג אות א'):

תקוני טעות והשמטות לח"א תשובת זכר יהוסף הנדפס בווארשא

דף ב' ע"ד שורה כ"ו ממ"ש נשמט בראש שער הגדול במ"ש. ג' א' ל"ה שפסילו צ"ל שפסולו. ד' ע"א כ"ז שלו צ"ל לו. ה' ע"ב כ"ה לחדשי צ"ל לחדשו. ה' ע"ג נ"ו ותירים צ"ל יתירים ו' ע"א ל"ז שיפסיק צ"ל שיפסק. ל"ח בד"פ צ"ל בד"ה. ל"ט ד"כ צ"ל דר'. מ' דל"ד צ"ל דלר'. ו' ע"ב כ"ו שמצרף צ"ל שמצריך. מ"ד ע"ח צ"ל מ"ח. ע"ג י"ג פסוקים צ"ל פוסקים. ע"ד. באסופת צ"ל באסיפת. ז' ע"א ד' ק"ו צ"ל ק"י. ז' ע"ג י' דהכא צ"ל דהיכי. שם ל"ב מ"ג צ"ל קמ"ג. שם ס"ב נשכיר צ"ל נשכור. ח' ע"ד מ"ג ואתר צ"ל ואחר. ט' ע"ב ו' תליהאה צ"ל תליתאה. י' ולמרוד, צ"ל ולמדוד. ע"ג בניף צ"ל בגוף. י' ע"א לסמיך צ"ל להסמיך:

ע"ב ב' בעשוי צ"ל כעשוי. ל"ד כיון צ"ל כיוון. י"א ע"ג כ' בת"ת צ"ל בס"ת. נ"ז ובדברו צ"ל ובדברי. י"ב ע"א ג' בעצמי צ"ל בעמ"י. י"ח וע' שייך קודם תיבת בספר. ע"ב י"ט בכתובה צ"ל בכתיבה. ע"ד י"ח לכתחלה צ"ל לכתחלה. נ"ה י"ט צ"ל ט'. י"ג ע"ב ל' וענין צ"ל לענין. ע"ד נ"ז להא צ"ל מהא. י"ד ע"ד י"ג לראנ"ת צ"ל לראנ"ח. ו' חמרים צ"ל תמרים. ט"ו ע"א קוטל צ"ל קיטל. ל"ז וחשב"ץ צ"ל ותשב"ץ. ט"ו ע"ג נ"ח הכתובה צ"ל הכתיבה. י"ז ע"א י' נהיג צ"ל נהוג. ל"ג וצרפינן צ"ל מצרפינן. ע"ג נ"ח קו ההפסק צריך למחקו. ע"ד ו' מרדכי צ"ל המרדכי. כ"ג נתתי צ"ל נחתי י"ח ע"ד מ"ב מרפת צ"ל מכפ"ת. י"ט ע"א ד' כבהכ"נ צ"ל כב"ד. שם ל"ז י"ב צ"ל ב'. ע"ג י"ז דכ' צ"ל דר'. כ' ע"א י"ח וע' פמ"ש צ"ל ועפמ"ש. ע"ב ל' בריגיון צ"ל ברריגייו. ע"ג ד' הב"מ צ"ל הב"י. ט' עי' צ"ל על. כ"ה לאידויי צ"ל לאודויי. ל"ז כ"א צ"ל ר"א. ל"ח שיה צ"ל שוה. ע"ד ל"ו ולהתערב צ"ל ולהתעכב. כ"א ע"א כ"ב תיקון צ"ל תיקן. ע"ב כ"ז באיכא צ"ל באכלו. מ"ב פ"ק צ"ל פ"ה. מ"ט והיו צ"ל והיה. ע"ג כ"ה מקרא נשמט תיבת חלה. כ"ב ע"ג ס"ב באפוקי צ"ל באפיקי. כ"ג ע"א ישבחו צ"ל ישבתו. ע"ב כ"ו שומר צ"ל שומרי. מ"ג נכוון צ"ל מכוון. מ"ו וכזב צ"ל נכזב. ע"ג כ"ג ישבח צ"ל משבח ואיוב הרשימה מהתחלת דבור מטעות הדפוס כי מקושר להקודם. ע"ד מ"א משם צ"ל ושם. מ"ג ישגיח צ"ל ישגיחו. כ"ד ע"א ד' ובמטע צ"ל ובמטעי. ע"ב מ"ד כתשובת צ"ל בתשובת. כ"ו נ"ג וכמהכי"ק צ"ל וכמהרי"ק. ע"ד כ"ו בדבר צ"ל בדברי. כ"ה ע"א י"ג יש ונשמט תיבת לחוש כ"ו ע"א מחויב צ"ל מחיוב. ל"א הקהל צ"ל בקהל. ע"ב ה' מכתובות צ"ל משקלים ובכתובות ע"ג ל' שנותן צ"ל שניתן. ל"ז מחה"מ צ"ל מחח"מ. מ"ג בפג"ה צ"ל בהג"ה. כ"ז ע"ג טוענין צ"ל שטוענין. כ"ח ע"ב י"ג מהדבר צ"ל מהדברי. ע"ג מ"ד קדומה צ"ל קדימה. מ"ה שנים צ"ל שניים. ע"ד ז' ת"ת צ"ל ת"ח. ח' סופ"ב יש למחוק קו ההפסק. כ"ה וכ"ט צ"ב צ"ל י"ב. כ"ט ע"ב א' ת"ת צ"ל ת"ח. י"ו במעשה צ"ל במעלה. ע"ד כ"ח יבא צ"ל יבאו. ל' ע"ב ג' להרות צ"ל להורות. ל"ד וכה"מ צ"ל וכח"מ. נ"ז וכפרש"י דיב"נ היה מלך ונכפל בטעות הדפוס. ע"ד ב' בעמידם צ"ל בעמידתם. מ' שנפסק צ"ל שנספק. נ"א בבהכ"ג צ"ל בבהכ"נ. נ"ד בפי' צ"ל בפ"י. ל"א ע"ב ל' שמינע צ"ל שמנע. ל"ה לאיסור צ"ל לאסור:

ל"ו יע"ש צ"ל וע"ש. נ"ב כמ"ש צ"ל במ"ש. ל"ב ע"א. ו' למקיים צ"ל לקיים י"ח ובח' צ"ל וב"ח. מ"ג בו' צ"ל כו'. ע"ב ב' א"ל צ"ל אלא. ה' דאפילו צ"ל זאפילו. מ"ז לביע"ש צ"ל ל"ב יע"ש. ע"ג י"ו דעתם צ"ל דעתו. מ"ב הקבוע צ"ל הקבועה. נ"ד שוטפיה צ"ל שיטפיה. ע"ד ושמ"ע הקוין נדפס בטעות. ל"ג ע"א ו' הגהוג צ"ל הנהוג. י"ג ונהנו צ"ל ונתנו. כ"ט כו' צ"ל כ"ו. ע"ב א' לאחרה צ"ל לאומרה. ע"ד מ' כביד צ"ל כבוד. ל"ד ע"ב ט בן ונשמט

תיבת גרני. ע"ג י"ט כ"ה צ"ל כ"ח. ס' ה"ס צ"ל הס'. ע"ד כ"ג מקור זלות צ"ל מקורזלות. מ' אחר תיבת זכור נשמט וע' רש"י תהלים סקכ"א א' שיסד הקליר בסילוק דיוצר ב' דסוכות ומתחתיו למעלות וכו'. וערש"י יחזקאל סכ"א י"ח והפיוט בחנוכה בפיוט ראשונה של יוצר המואסת כל עץ הדקיר המונה וע"ש סמ"ח א':

ל"ה ע"ג ה' שאלתו צ"ל שאלתם. כ"ט ובלשון צ"ל וכלשון ע"ד ו' ועיין צ"ל יעיין. ל"ח שמסרו צ"ל שיסדו. נ"ה יבשבתות צ"ל ובשבתות. ל"ו ע"א כ"א והביאז צ"ל והביאו. מ"ג אזינו צ"ל אזנינו. ע"ג ל"ז כה"ג צ"ל רה"ג. ע"ד נ"ט בקנ"א צ"ל בקו"א. ל"ז ע"א תניח צ"ל תנית. ע"ב א' ל"ה צ"ל ל"ח. ב' מהרד"ל צ"ל ולהרד"ל. ל"ח ע"ג מ"ב בפייט וכן בשורה נ"ג וצ"ל בפיוט. ע"ד ח' חזזר צ"ל חוזר. י"א ב"ש צ"ל בש'. ל"ט ע"א א' ורכים צ"ל ורבים. ע"ב נ' ק"י צ"ל קי"ט. ע"ג ס' תשב צ"ל חשב. מ"א ע"ב י"ג בחדוש צ"ל בחדושי. י"ד דנה צ"ל דנהי. ל"ח י' צ"ל ו'. מ"ב ע"א כ"ג העתק צ"ל העסק ל"א טעינה צ"ל טעונה. ע"ב י"ח כשבח צ"ל כשבא. מ"ג ע"ב כ"ה מההר"ר צ"ל מהר"ר. מ"ד כ"א שיב צ"ל שוב. מ"ד ע"א נ"ז באש"ל הקוין נדפס בטעות. ע"ג א' רבינו צ"ל לרבינו:

ו' רפ"ק צ"ל ר"ס. מ"ד כ"ד כו' צ"ל כ"ו. מ"ה ע"א פליג צ"ל פלוג. ע"ב י"ד איסור צ"ל אסור. ס' שב"כ צ"ל, שכ"כ. ס"ב הפי"א צ"ל הפמ"א. ע"ד נ' במילייהו צ"ל במלייהו:

מ"ו ע"א ד' בשמיעתו צ"ל בשמועתו. נ"ה להתענות נשמט תיבת הרואה. ע"ב נ"ד בתח"ח צ"ל בחא"ח. ע"ד ה' ההגב"ה הקוין נדפס בטעות. י"ב מ' נמחק ל"א כי' צ"ל כו'. מ"ז ע"ב י' וקייל צ"ל וקיי"ל. ע"ג ז' אונס צ"ל באונס. מ"ח ע"א י"ג לו צ"ל לי. שם ובעירובין צ"ל וכעירובין. ט"ו ורש"י צ"ל ור"ש. ע"ב חכמה נשמט תיבת בפסק. ע"ד י"ד פליג צ"ל פלוג. מ"ט ע"א ז' לבעה"ב נשמט תיבת ליתן. נ' ע"א ו' תשובותו צ"ל חשיבותו. ז' הבית צ"ל הב'. נ' ע"ב י"ב פשוטי צ"ל פשוט. י"ח ובהגדה צ"ל ובאגדה. נ"ב ע"ב חייבות צ"ל חיובית. נ"ג ע"ב ל"ח ח"ח צ"ל ת"ח. נ"ה ע"ד יקרא צ"ל וקרא. נ"ח ע"ב נ"א אליקום צ"ל אליקים. ע"ד ז' וא"כ צ"ל וא"ר. נ"ט ע"ד ל"ו ע' צ"ל ע"ד. ס' ע"ד מ"ט אם נשמט תיבת יש. ס"א ע"ד כ' ריבוי צ"ל כיבוי. ס"ג פ"ב ל"ד דודאי צ"ל ודאי. ל"ח ס"ח צ"ל ס"ת. ע"ג י"ד דמלבושין צ"ל דמלבשים. ע"ד ל"ח בכ"א צ"ל סכ"א. נ"ט ב' צ"ל כ'. ס"ד ע"ב ח' מקילות צ"ל מקולות. ע"ד ל' חזקה צ"ל חוקה. נ' דהוא צ"ל דהא. ס"ה ע"ב ד' ביה צ"ל בית. ע"ד ל"ו כ"ו צ"ל וכו'. מ"ד הסיגיות צ"ל הסוגיות. ס"ו ע"א ל"ז ב"ק צ"ל ס"ק. ע"ב נ"א כ"ה צ"ל צ"ה ע"ד כ"ה להסהפק צ"ל להסתפק ס"ח ע"א נ"ט בין צ"ל כאן. ס"ט ע"ד י"ו פיל צ"ל פול. ע' ע"ב כשרים צ"ל שקרנים. ס"ד ס' ובתשובץ צ"ל ובתשב"ץ. ע"א ע"ג כ"ח בענבה צ"ל כענבה. ז' צ"ל ג' ע"ד ט' התי"א צ"ל החי"א. ע"ב ב' ל"ז ולהשהותו צ"ל

להשהותו. ע"ג ע"ב ל"ד דבר צ"ל דברי. ע"ד מ"ד טשה צ"ל עשה. נ"ח ילל צ"ל ול"ל ע"ד ע"א נ"ח נשמט ועכ"פ כיון דאנן לא ידעינן לאו התראה היא ולא דמי לעד"ז דמ"מ אנן ידעינן עכשיו. ע"ב כ"ט דגזוז צ"ל כגבוי. ל"ז כ' צ"ל ב'. מ"ח גבורתאי צ"ל גבורתא. ע"ג ל"ח הדת"כ צ"ל הדחק. ל"ט דדיעכד צ"ל דדיעבד. ע"ו ע"ב י"א זכירוח צ"ל זכירות. ע"ז ע"א נ' שהאמוראים צ"ל שהאמוריים. ס' ואחר צ"ל לאחר. ע"ב אי תרגום צ"ל תרגם. עיג ט"ו כהיותם צ"ל בהיותם. ל"ד טעמו צ"ל טעמא. ע"ד ג' ובתשובה צ"ל בתשובה. נ"ג וברכות צ"ל לברכות. ע"ח ע"א ל"ח היא צ"ל הוא. ע"ב מ"ח ברכות צ"ל מברכות. פ' ע"א ט"ו בב"מ צ"ל בכ"מ. פ"ב כ"ב שוש צ"ל שיש. ע"ג כ"ט דעיקר בהכ"מ צ"ל בעוקר דהכ"מ. ל"ח דקליקאוו צ"ל דקליאל. ע"ד כ"ד נצטרך צ"ל יצטרך. נ' דחיקו צ"ל דאין. פ"ג ע"ב קושית הפוסקים צ"ל השואל. כו' שמל צ"ל של. מ"ב ובפי צ"ל וכפי. בשאין צ"ל כשאין. מ"ג י' ואהר צ"ל זוהר. נ"ח והא צ"ל והאי. ע"ד י"ח שמוסר צ"ל שמושג מ"ז ובמעין צ"ל ובמעון. פ"ד פ"ב שליחו צ"ל שלוחו. פ"ד מ"ה לי צ"ל לו. נ"ו בן צ"ל בין. פ"ה ע"א י"ח פליג צ"ל פלוג. ע"ב ל"א הצבי צ"ל צבי. פ"ד ז' קמ"א הקוץ נדפס בטעות. כ"ה ספח צ"ל פסח. פ"ו ע"ג ז' יש צריכין צ"ל ושצריכין. פ"ז מ"א ט' בסנהדרין צ"ל מסנהדרין. ל"ט זהור צ"ל זהיר. נ"א ומהגרמיין צ"ל וממתרמינן . ע"ב מ"ה דפשוט צ"ל דפשיט. ע"ג ס"ב בגשים צ"ל בנשים. פ"א ע"א י' דעפ"כ צ"ל דעכ"פ. ע"ב י"ג ולא ונשמט תיבת דמי. ע"ג כ"ח בה"ה צ"ל בד"ה. ע"ד נ' או צ"ל אי. נ"ח ובתו"י צ"ל ובחו"י. פ"ט פ"ד כ' ולריק"ש צ"ל ולריק"ם. צ"א ע"א י"א דדריש צ"ל דשרי. ל"ח רק ונשמט שאר דרשות על. ע"ג ל"א ד' יתיב צ"ל דו יהיב צ"ב ע"א ל"א ובשתי צ"ל כשתי. צ"ג ע"א מ"ח איני מודה וצ"ל אינו מורה. ע"ד כ"א ט צ"ל ט'. נ"ו דקליקאוו צ"ל דקליקאל צ"ד ע"א ל' דסעיית צ"ל דסוגיית. ע"ב מ"ד מקים צ"ל מקום ע"ג ל"ו וכבר ונשמט תיבת הרגיש. ע"ד ל"ב לאומקי צ"ל לאוקמי:

צ"ה ע"א מ' ולמעוין צ"ל ולמעיין. ע"ב מ"ז שבהאחדיסטאן צ"ל בקורדיסטאן. נ"ז שמוסב צ"ל שהיה. נ"ט בתלק צ"ל בחלק. ע"ג ל"ב לאיי צ"ל לא"י. ע"ד ו' שהמשיכם צ"ל שהוליכם י"א המטרא צ"ל המטרה. כ' וג' צ"ל וגו'. ל"ח בבאורי צ"ל בבאורו. נ"ה בת"י צ"ל בחידושי צ"ו ע"ב כ"א רפ"א צ"ל רפ"ד כ"ו במעין צ"ל במעון. ע"ג כ"ו בהרשב"א צ"ל בדהרשב"א. צ"ז ע"ב י"ו עלתא צ"ל עלתה. ל"ז חרפתו צ"ל חרפתי. ע"ג כ"ח אופטא אוטא צ"ל איפטא היטא. ל' ל"ה צ"ל לה'. ל"א כתב צ"ל יכתוב. ע"ד ל"א ממש צ"ל ממ"ש. ל"ח שוטין צ"ל שיטין. צ"ח ע"ב ד' מחומ"ס צ"ל מתמו"ס. ע"ג י"ז ואמרי צ"ל ואמרו. ע"ד ט"ו של"ה ונשמט במסכת חולין. צ"ט א' נ"ח ת"ז צ"ל תירוץ. ע"ב מ' רע"ג

מיותר. נ"ח י"ש ונשמע תיבת וכו'. ע"ג כ"ח הזוהר כו' ונשמע וכן בויגש ר"ה ב'. ל"ה פ"ט צ"ל פ"ד. ק' ס"ב רכהן צ"ל הכהן. ע"ב ג' שילד ליחזקאל צ"ל שהוליד ליחזקאל. ו' יע"ש צ"ל ועד"ש. ע"ג א' בשביעות צ"ל בשבועות. ו' שמראה צ"ל במראה. ח' למתני' צ"ל ליתן. י"ז אית צ"ל ואחת. ל"ז זמנא צ"ל זמנה. ע"ד ט' יוחנן צ"ל יונתן. ק"א ע"ד חוצן צ"ל חיצון. ז' חיצון צ"ל חוצן. ק"ב ע"א מ"ג דלא ידעינן ונשמט תיבת מאי. ע"ב כ"ט לחוש צ"ל לחול. ל"ח סי' ונשמט תיבת ג'. ק"ג ע"א כ"ו י' צ"ל ו'. ע"ב ל"ב דכ"א צ"ל דרב אסי. ל"ח מד"ב צ"ל במדבר לנוכח. נ"ד ב' ב' צ"ל בב"ב. ע"ד כ"ב והמכוון צ"ל ואם שי"ל המכוון ג"כ בהיפך. ל"ח קודם תיבת ושה"ש נשמט ובמדבר רבה פי"ב. ל"ט כסיף צ"ל כסף. ק"ד ע"ב ו' ובפרטית צ"ל בפרטות. כ"ח נשמט גם מש"ש ב"ר פפ"ב והדפיס בטעות פרק פ"ב מבלי ידיעתו שהב"ר אינו מחולק לפרקים רק לפרשיות. ק"ו ע"א נ"ד והגרד"ב ונשמט תיבות אבד"ק זאבלודווא.

והנה רשמתי בזה לוח התקונים לתקן המעות מטעותי הדפוס על סדר העמודים והשורות ואם היות רובם מובנים מעצמם לכל קורא ואשר הרבה מהם הבאים מהתדמות האותיות מעט. בכל זאת ראיתי לתועלת לרשום כל התקונים מלבד קצת תיקונים שנרשמו בפתח השער בח"א מספרי:

ושם שורה ב' והבאת צ"ל והבאר. ד' ע"א ג' פ"ז כצ"ל:

עוד שם כ' ע"ג כ' ע' בב"ש כצ"ל. ל"ה קתני צ"ל דאי. מ' מותר. כ"ח ד' כ"ו ולכן כצ"ל. בסי"ב מיותר. מ"א ב' ל"ח נשמט ותנחומא מסעי ה'. מ"ו ב' כ"ב כ' צ"ל א'. נ"ז ב' נשמט ותנחומא תבא עומד באמצע העזרה. ס"ב ד' נ"ג דשאני. ע' ע"ג ב' שאינני. ג' ואפשר. ע"ד ב' גילי. ה' ומזה כצ"ל. כ"ט נשמט וע' בח"צ סע"ד וחו"י קי"א ותמ"א ח"ג שמ"ה ביין וירמוט. ע"א ב' ל"א שנאכלין כצ"ל. פ"ד ב' רך צ"ל כך. פ"ח ב' זריז. ע"ד ו' דהתו'. צ"ג ל"ה כתבו כצ"ל. צ"ד מקום. ע"ג י' דמה ענין. ע"ד ט"ו הרגישו. כ"א כרב כצ"ל צ"ז ג' כ"ח נשמט וע' תנחומא במדבר י"ח. צ"ע א' ד' כ"ע צ"ל ר"ש. ע"ב בסדק. ק' ע"א י"א דכתיב כצ"ל. י"ח וע"כ צ"ל ועי'. כ"ד ומ"ש. ק"ב ב' ה' לקולא. ק"ג א' י"ז בעז"נ כצ"ל. ע"ג כ"ה נשמט ותנחומא בלק י"ז. ק"ד ב' ל"ד אזהרה. קי"ד ע"ד כ"ז ור' יוסף יהושע כצ"ל:

תקונים לח"ב

א' ע"א שטערן שאוול כצ"ל. ב' ע"ב י"א נחתום. ע"ג י"ד אחר. ג' ע"ד כ"א ובשו"ת כצ"ל. ל"ב השמעת. מ"ג סו"ס רמ"ג כצ"ל. נ"ט י' נמחק ד' א' כ"ז הוצאות. ע"ב ו' מרובה. ע"ד מתני' כצ"ל. ה' ע"א ט"ז ו' צ"ל י'. כ"ב שאין. ס' הח"צ. ס"א לחלק. ע"ב כ"ב סרנ"ב. ו'

ע"א מ"ה די"ל. ע"ב ה' מחזקת. ז' ע"ד דחוק. ח' ע"ב נ"ה בעיני. ט' ע"א י"ז דרכים. ע"ב ח' להשכירו כצ"ל. ע"ד נ"א י"ז בע"א צ"ל ט"ז סע"א. י' ע"א כ"ד בהיתירא. ע"ב כ"ח שעושין. ע"ד כ"ו ובתשובת. י"א ע"ב ט' דבבבל. מ"א חרוזים:

ע"ג ג' לגבי. י"ב ע"א כ"ו וכפרש"י. י"ב ע"ג ל"ו בצל"ח לברכות. י"ג ע"ב ה' יקיל. י"ד ע"ג בציוו כצ"ל. ל"ג אייתי צ"ל אחים:

ע"ד ס"ב עובר. ט"ו ע"ב ב' ס"ת. כ"ה איבעי. ל"ה גרסי. ט"ז ע"ב סשפ"ז. ע"ד ל' השחיקה. י"ז ע"א ל"ה כיון. י"ט ע"א נ"ב אחר. כ"א ע"ג י"ב שישכח. ע"ד י"ד חזי. כ"ב ע"א ל"ח דט'. ע"ג י"ז ממיראוויע סייעזד. כ"ג ע"א מ"ח לחלק כצ"ל. ע"ב י"ט. וע' בד"ר סש"ה נחלף בדפוס שמקומו קודם ובנ"ד וההמשך נשמט מהדפוס. כ"ד ע"ב י"ט בהש"מ. ע"ג כ"ד בית. מ"ב מחבירו. ע"ד מ"ד המציצה. כ"ה ע"א ג' מגוף כצ"ל. ע"ב ז' פ' צ"ל ה'. ע"ג לעצור. כ"ו ע"א נ"ה ל"ת. נ"ז למילה. ע"ב ג' דקדק. ליקו. ע"ג נבילות. ע"ד ב' הזכרתי. ל"ו סשל"ד. כ"ז ע"א ז' דדחי. כ"ד מדמטעמינן. ל"ג שנתפטם. נ"ב ה"מ. ע"ד ל"ו מותר. ע"ד ט' בפר"ח. כ"ד בזה כצ"ל. מ"ז ט' צ"ל ש'. כ"ח י"ז כיבמות. ע"ב ט"ו ניחא. ל' ומהגמ'. ל"ג בכסא. נ"א דאתינא. ע"ג ב' ובכללי. ו' הכנה"ג. ע"ד ז' להסתיר כצ"ל. י"ז ל' סוע"א. כ"א מהגמ'. כ"ז בקראקא:

ל"ד אחרת. נ"א ושו"ת. כ"ט ע"ב נ"ו נ' צ"ל ו' לבר. ע"ג ב' קי"א צ"ל ק"ו ע"א. ל' ע"א ג' אה"ע:

מ"ה בקניית. ע"ג י"א לשבור כצ"ל. כ"א סי' קי"ז נכפל בטעות. ע"ד נ' עליו. ל"א ע"ד א' באחר. ל"ב ע"א כ"א אכילתו כצ"ל. נ"ט ה"ו צ"ל פ"ו. ע"ב מ"א במצות. מ"ז פסול. ע"ב כ"ג ספיקו. ל"ה ע"ג ט' בהלוה. כ"ג קדמהו. ל"ו ע"ג י"ג פכ"א כצ"ל ל"ז ע"א ט' תב"ש צ"ל ריב"ש:

י"ב וי"ג דדחי. ל"ט משעיר. ל"ח ע"ג ל' שריפה כצ"ל. ל"ז כאן נשמט מהדפוס. ל"ט ע"ב כ"ט ששוגג:

ע"ג ל"ג ותקונו. ע"ד י"ח בעצמו. מ"א ע"א דצירוף. ע"ב מ"ו דקליקאל. נ"א ר"ת. ע"ג ס"א לנזיר. ע"ד ל"ז עירוב מ"ב ע"א מ' רה"ש. ע"ב י' משכחת. נ"ג קדושות. ע"ג מ"ב מהרנ"ט. מ' ע"ג תלמידו. ע"ד ט' אבלי. מ"ד ע"ג כ"ג סי' קמ"ח. כ"ט משש עשר. ל"ג ממלכת כצ"ל. ע"ד כ"ט נאסר צ"ל הותר: